Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

53686
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΜΝΗΜΕΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΟΡΙΑΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΜΝΗΜΕΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ Β'

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΩΝ
20.197 | 1972

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
1970

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ – ΤΕΥΧΟΣ Β'

Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ
1866-1869

ΕΚΘΕΣΕΙΣ
ΤΩΝ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΠΡΟΞΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Β'
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1867 - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1868

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ
ΕΠΙ ΤΗι ΕΚΑΤΟΣΤΗι ΕΠΕΤΕΙΩι ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑι
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ
ΚΑΙ
ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΠΛΑΓΙΑΝΑΚΟΥ – ΜΠΕΚΙΑΡΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1970

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τὸ παρὸν τεῦχος τοῦ ἕκτου τόμου τῶν ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ἐκδίδεται ἐκ τῶν προσόδων τοῦ κληροδοτήματος
Γεωργίου Φωτεινοῦ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Περὶ τῆς προελεύσεως, τῆς ἐπιλογῆς, τῆς ἐπεξεργασίας, τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ τρόπου ἐκδόσεως τοῦ δημοσιευομένου εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην ὑλικοῦ ἐγένετο λόγος εἰς τὸν πρόλογον τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ παρόντος δημοσιεύματος.

Εἰς τὸ πρῶτον τεῦχος περιελήφθησαν, καταταχθεῖσαι εἰς ἐνιαίαν χρονολογικὴν σειράν, 178 ἐκθέσεις ἢ ἐπιστολαὶ τῶν ἐν Κρήτῃ προξενικῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλλάδος περὶ τῆς Ἐπαναστάσεως 1866–1869, ἤτοι 97 τοῦ Νικολάου Σακοπούλου, Προξένου ἐν Χανίοις, 2 τοῦ Δημητρίου Δεσποταίου, Γραμματέως τοῦ ἐν Χανίοις Προξενείου, 43 τοῦ Ἰωάννου Μπαρουξάκη, Ὑποπροξένου ἐν Ἡρακλείῳ, καὶ 36 τοῦ Γεωργίου Καλοκαιρινοῦ, Προξενικοῦ Πράκτορος ἐν Ρεθύμνῳ, καλύπτουσαι τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1866 μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1867.

Εἰς τὸ ἀνὰ χεῖρας δεύτερον τεῦχος περιλαμβάνονται, καταταχθεῖσαι ὡσαύτως εἰς ἐνιαίαν χρονολογικὴν σειράν, ἕτεραι 238 ἐκθέσεις ἢ ἐπιστολαὶ (ἀριθ. 179–416), ἤτοι 127 τοῦ Νικολάου Σακοπούλου, 69 τοῦ Ἰωάννου Μπαρουξάκη, 5 τοῦ Γεωργίου Καλοκαιρινοῦ, καὶ 37 τοῦ Χαραλάμπους Πετυχάκη (ὅστις διεδέχθη τὸν Καλοκαιρινὸν ὡς Διευθύνων Πράκτωρ ἐν Ρεθύμνῳ ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1867), καλύπτουσαι τὴν ἑπομένην μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου 1868 περίοδον. Ἐπίσης περιλαμβάνονται τὸ κείμενον τοῦ Ὀργανικοῦ Νόμου τῆς Κρήτης τοῦ ἔτους 1868, ἐπικήδειος λόγος τοῦ Γεωργίου Φιλήμονος εἰς Νικόλαον Σακόπουλον, καὶ ἀλφαβητικὸν εὑρετήριον, ἐνιαῖον δι' ἀμφότερα τὰ τεύχη.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἀπαιτοῦντα ταύτισιν ἐκ τῶν τοπωνυμίων τῶν ἀπαντώντων εἰς τὸ δεύτερον τεῦχος, δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τοιαύτη ταύτισις κατὰ κανόνα δὲν ἐγένετο δι' ὅσα τοπωνύμια εἶχεν ἤδη γίνει εἰς τὰς ὑποσημειώσεις τοῦ πρώτου τεύχους. Πλὴν τῶν ὑποσημειώσεων ἀμφοτέρων τῶν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τευχῶν, εἰς τὴν ταύτισιν τῶν ἐν ταῖς ἐκθέσεσι τοπωνυμίων βοηθεῖ καὶ τὸ ἀλφαβητικὸν εὑρετήριον, ἰδίως ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὁ ἐν τῇ ὑποσημειώσει τῆς σ. 423 περιγραφόμενος τρόπος καταχωρίσεως τῶν τοπωνυμίων εἰς αὐτό.

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
Σεπτέμβριος 1970

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ
Διευθυντὴς
Β. ΠΛΑΓΙΑΝΑΚΟΥ - ΜΠΕΚΙΑΡΗ
Συντάκτης

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΑ

ΑΥΕ : Ἀρχεῖον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν.
Ἐκθέσεις : Τὰ ἐν τῷ παρόντι ἔργῳ, τ. Α′ καὶ τ. Β′, δημοσιευόμενα ἔγγραφα.
ΚΥ : Κεντρικὴ Ὑπηρεσία.
Μ : Μικροταινία ἐν τῷ Κέντρῳ Ἐρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.
ΠΚ : Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.
ΠΡ : Προξενικὸν Πρακτορεῖον Ρεθύμνης.
ΠΧ : Προξενεῖον Χανίων.
Χφ. : Τὸ χειρόγραφον ἐκ τοῦ ὁποίου ἀντεγράφη δημοσιευόμενον κείμενον. Ἐὰν τοῦτο εἶναι σχέδιον ἢ ἀντίγραφον, γίνεται σχετικὴ μνεία παρὰ τὸν οἰκεῖον ἀριθμὸν πρωτοκόλλου. Ἐὰν πρόκειται περὶ πρωτοτύπου, οὐδεμία μνεία γίνεται.
〈 〉 : Ἐντὸς ἀμβλυγωνίων ἀγκυλῶν ἐτέθη πᾶσα ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν γενομένη προσθήκη εἰς τὸ κείμενον.
[ ] : Ἐντὸς ὀρθογωνίων ἀγκυλῶν ἐτέθη πᾶν τμῆμα τοῦ κειμένου θεωρούμενον ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν ὡς ὀβελιστέον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ε Κ Θ Ε Σ Ε Ι Σ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

179

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 5 Αὐγούστου*[1] *1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ18/625

Εἰδοποιηθεὶς τὴν στιγμὴν ταύτην ὅτι μετ' ὀλίγον ἀναχωρεῖ τὸ ἰταλικὸν ἀτμόπλοιον *Authion* μετὰ τοῦ ἐκ Κωνστ/πόλεως σήμερον ἀφιχθέντος ἑτέρου ἀτμοπλοίου ἢ *Σειρὴν* πρὸς παραλαβὴν οἰκογενειῶν, ὠφελοῦμαι τῆς εὐκαιρίας νὰ πέμψω ὑμῖν τὴν παροῦσαν, ἥτις θέλει φθάσει μίαν ἡμέραν ἴσως πρὸ τοῦ τακτικοῦ ταχυδρομείου.

Τὸ σπουδαιότερον γεγονὸς κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα εἶναι ὅτι ἡ ἐπιχειρισθεῖσα ⟨sic⟩ κατὰ τοῦ ὀροπεδίου Ὁμαλοῦ ἐκστρατεία δὲν ἀπέβη εἰς ὄφελος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Εἰσῆλθε μὲν ἐκεῖ ὁ Ἀλῆ Βερρῆ Πασᾶς, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ διαμείνῃ, καθότι οἱ ὑπὸ τὸν Χατζῆ Μιχάλην εἶχον προλάβει νὰ καταστρέψωσι τὰ φρέατα. Τοποθετηθέντες δ' εἰς τὰ μέρη δι' ὧν ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἔμελλεν ἐξ ἀνάγκης νὰ διαβῇ, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὸ Κουστογέρακον τοῦ Σελίνου, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ τῷ ἐπροξένησαν ζημίαν οὐκ ὀλίγην. Ἀγνοοῦμεν εἰσέτι τὰς λεπτομερείας τῶν ἐκεῖ διατρεξάντων, ἀλλ' ἐκ τουρκικῶν πηγῶν πληροφορούμεθα ὅτι 70 μόνον ἐντόπιοι Τοῦρκοι ἐθελονταὶ ἐφονεύθησαν, οὓς θρηνοῦν οἱ ἐνταῦθα συγγενεῖς των, καὶ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ φονευθέντων εἶναι πολὺ ἀνώτερος. Καὶ παρὰ τὸ χωρίον Μουρὶ τῶν Σφακίων ἐπανειλημμέναι ἀψιμαχίαι ἔλαβαν χώραν τὴν 31 Ἰουλίου καὶ τὰς δύο ἑπομένας ἡμέρας μεταξὺ τοῦ ἐν Ἐμπροσγιαλῷ ἐστρατοπεδευμένου στρατοῦ καὶ τῶν ἐν Σφακίοις ἐπαναστατῶν, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων εὑρίσκεται ὁ κ. Ζιμπρακάκης. Ἀγνοοῦμεν τὰ καθ' ἕκαστα, ὡς θέλετε εὐαρεστηθῇ νὰ παρατηρήσητε ἐν τῇ συνημμένῃ ἐπιστολῇ.

Ἅπαντες οἱ Κρῆτες ἀσχολοῦνται νῦν εἰς τὴν διὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν πλοίων ἀποστολὴν τῶν οἰκογενειῶν των εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πανταχόθεν ζητοῦν πλοῖα καὶ ἐφ' ὅλων τῶν παραλίων ὑπάρχουσι συγκεντρωμέναι χιλιάδες οἰκογενειῶν ἀναμένουσαι τοιαῦτα. Δυστυχῶς τὰ ὑπάρχοντα εἶναι ὀλίγα, σχετικῶς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπιθυμούντων ν' ἀναχωρήσωσι. Καλὸν τοὐλάχιστον ἤθελεν εἶσθαι ἂν τὰ πλοῖα μετέβαιναν ἐκεῖ ὅπου ἡ μεγαλυτέρα ἀνάγκη ὑπάρχει, δηλ. εἰς Ἁλμυρὸν[2] τῶν Ἀποκορώνων, εἰς τὰ παράλια τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, οἷον Λίμνη, Κόρακας, Μέλισσα κλπ., κλπ. Δὲν ἀναφέρω τὰ

---

1. Χφ. *5 Ἰουλίου*, διωρθωμένον διὰ μολυβδίδος εἰς *5 Αὐγούστου*, ὅπερ τὸ ὀρθόν.
2. Βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σ. 318, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

παράλια Σφακίων καὶ Σελίνου, Ἀγ. Ρουμέλην, Σούγιαν καὶ Τρυπητήν, καθότι, καθ' ἃ πληροφοροῦμαι, τὰ γαλλικὰ πλοῖα τὴν στιγμὴν ταύτην μεταβαίνουσιν ἐκεῖ. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ πλοῖα δὲν ἐγγίζουσι παντάπασιν ἐνταῦθα, ἐπιθυμητὸν ἤθελεν εἶσθαι ἂν ἐν Ἀθήναις ἐδίδοντο αἱ εἰρημέναι πληροφορίαι εἰς τοὺς διευθυντὰς αὐτῶν. Τὰ δύο ἰταλικὰ μεταβαίνουσιν εἰς Μπαλῆ καὶ Φόδελα Μυλοποτάμου, καθότι ὁ Πλοίαρχος κ. Conti ἔχει ἤδη ὑποσχεθῆ εἰς τὰς ἐκεῖ εὑρισκομένας οἰκογενείας νὰ μεταβῇ ἐκεῖ.

Πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν ἀφίκετο ἐνταῦθα ὑπασπιστής τις τοῦ Σουλτάνου ἐκ Κωνστ/πόλεως, ὅστις χθὲς πάλιν ἀνεχώρησε. Τίς ὁ σκοπὸς τῆς ἀφίξεως τοῦ προσώπου τούτου μᾶς εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστος, οὐδ' ἠδυνήθημεν νὰ ἐξάξωμέν τι. Φαίνεται ὅμως ὅτι οὐδόλως περνᾷ ἀπὸ τὸν νοῦν τῆς Ὑ. Πύλης ὅτι ἐνδεχομένη εἶναι μεταβολή τις ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ τόπου, διότι ἡ ἐπαρχία τῆς Κρήτης ἀνεβιβάσθη εἰς τὸν βαθμὸν βιλαγέτι. Συγχρόνως ἀνεχώρησεν εἰς Κωνστ/πολιν καὶ εἷς τῶν καλυτέρων ὑπασπιστῶν τοῦ Ὀμὲρ Πασᾶ, διαμένοντος εἰσέτι ἐνταῦθα. Διαδίδεται δὲ ὅτι ὁ Σερβὲρ Ἐφέντης διωρίσθη Γενικὸς Διοικητὴς τῆς Κρήτης, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἐρωτηθεὶς ἠρνήθη τὸ τοιοῦτον, ἢ μᾶλλον ἔδωκε νὰ ἐννοήσουν ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ τοιαύτην θέσιν προσφερθεῖσαν αὐτῷ.

180

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 208 *Χανιά, 6 Αὐγούστου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ19/665

Τὸ σπουδαιότερον κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα στρατιωτικὸν γεγονὸς εἶναι ἡ κατὰ τοῦ Ὁμαλοῦ προσβολή, ἣν διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [1] μου ἐθεώρουν ἐπικειμένην. Ἂν καὶ στερούμεθα μέχρι τοῦδε πληροφοριῶν ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν προερχομένων, μολοντοῦτο καὶ ἐκ τῶν ὀθωμανικῶν αὐτῶν πηγῶν ἐξάγεται ὅτι ἡ ἐκστρατεία αὕτη δὲν ἀπέβη πρὸς ὄφελος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Εἰσβαλόντος πρό τινων ἡμερῶν τοῦ Ἀλὴ Βερρῆ Πασᾶ εἰς Ὁμαλόν, οἱ ἐκεῖ ὑπὸ τὸν Χατζῆ Μιχάλην ἐστρατοπεδευμένοι, χωρὶς κατὰ τὴν εἴσοδον νὰ ἐπιφέρωσι σπουδαίαν ἀντίστασιν, περιωρίσθησαν χώσαντες τὰ φρέατα εἰς τὸ ⟨νὰ⟩ καταστήσωσι τὴν ἐκεῖ διαμονὴν τοῦ στρατοῦ ἀδύνατον καὶ νὰ καταλάβωσι τὰς στενὰς διόδους δι' ὧν οὗτος ἔμελλε νὰ διαβῇ. Μὴ δυνηθεὶς λοιπὸν νὰ διαμείνῃ ἐν τῷ ὀροπεδίῳ, ὅπου πλὴν καλυβῶν τινων οὔτε χωρία ὑπάρχουν οὔτε τὰ πρὸς συντήρησιν μέσα οὔτε ἡ μεταφορὰ τῶν χρειωδῶν εὔκολος, ἀπεχώρει πρὸς τὸ Κουστογέρακον τοῦ Σελίνου, ὅτε οἱ ἐπαναστάται ἐπιτεθέντες κατ' αὐτοῦ τῷ ἐπροξένησαν, ὡς βεβαιοῦν, ἱκανὴν βλάβην. Ἀγνοοῦμεν εἰσέτι ἀκριβῶς τὰς ὁποίας οἱ Τοῦρκοι ὑπέστησαν ἀπωλείας, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκ τουρκικῆς

1. Βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σσ. 404–408.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πηγῆς ἐπληροφορήθην ὅτι ἑβδομήκοντα μόνον ἐθελονταὶ ἐντόπιοι ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ διὰ τὴν τόλμην καὶ τὸν φανατισμὸν φημιζόμενος σημαιοφόρος Μεμινάκης ἐκ Σελίνου, εἰκάζεται ὅτι ὁ τακτικὸς στρατὸς ὑπέστη πολὺ ἀνωτέρας ζημίας.

Ἐκτὸς τῆς μάχης ταύτης, παρὰ τὸ χωρίον Μουρὶ τῶν Σφακίων ἐπανειλημμέναι ἐγένοντο τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν, Τρίτην καὶ Τετάρτην ἀψιμαχίαι μεταξὺ τοῦ ἐν Ἐμπροσγιαλῷ σταθμεύοντος σώματος καὶ τῶν ἐν Σφακίοις ἐπαναστατῶν, ἀλλὰ δυστυχῶς ἀγνοοῦμεν εἰσέτι τὰ καθ' ἕκαστα.

Ἡ κυριωτέρα ἀσχολία τῶν Κρητῶν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην εἶναι ἡ διὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν πλοίων διάσωσις τῶν οἰκογενειῶν των. Μαθόντες μετὰ μεγάλης χαρᾶς τὸ σωτήριον τοῦτο μέτρον, ὅπερ οὐσιωδῶς ἀνύψωσε τὸ ἠθικόν των, κατεβίβασαν εἰς τὰς διαφόρους παραλίας τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των καὶ πανταχόθεν πρὸς μεταφορὰν αὐτῶν ζητοῦν πλοῖα. Καὶ ἐκ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ ἐκ τῶν Σφακίων καὶ ἐκ τοῦ Σελίνου καὶ ἐκ τῆς Κισσάμου καὶ ἐκ τῶν Ἀποκορώνων πλοῖα ζητοῦν. Δυστυχῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν συσσωρευθεισῶν εἰς τὰς διαφόρους παραλίας οἰκογενειῶν ἀναβαίνει εἰς πολλὰς χιλιάδας καὶ τὰ διὰ τὴν μεταφορὰν αὐτῶν προωρισμένα πλοῖα (ἰδίως τὰ ρωσικὰ καὶ τὰ ἰταλικὰ) ⟨εἶναι⟩ ὀλίγα καὶ μικρά, εἰς τρόπον ὥστε πολλαὶ χιλιάδες ἐξ αὐτῶν ὑποβάλλονται εἰς διαφόρους ἐν ταῖς παραλίαις κακουχίας καὶ κινδύνους. Ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι ὅσον πλειότεραι οἰκογένειαι ἀναχωροῦν τόσον ὁ ἀριθμὸς τῶν πολεμιστῶν αὐξάνει. Ὅθεν εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἂν ἐκ τῶν πολεμικωτέρων τοὐλάχιστον ἐπαρχιῶν (αἵτινες ἄλλως διατρέχουσι καὶ τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον) μετακομισθῶσι, καθότι τότε οἱ ἄνδρες θὰ δύνανται νὰ μάχωνται ἀνετώτερον. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς ἐνταῦθα εἰς οὐδεμίαν μὲ τὰ [1] μεταγωγικὰ πλοῖα εὑρισκόμεθα συνάφειαν, δὲν θὰ ἦτο ἀνωφελὲς νὰ μάθωσι ταῦτα ποῦ ἡ μεγαλυτέρα ἀνάγκη ὑπάρχει καὶ πρὸς τοῦτο σημειοῦμεν τὸν Ἁλμυρὸν τῶν Ἀποκορώνων, τὴν μεταξὺ Φραγκοκαστέλλου καὶ ἀκρωτηρίου Μελίσσης παραλίαν, ἰδίως τὰς θέσεις Κόρακα καὶ Λίμνην καὶ Μέλισσαν, ὅπου εἰσὶ συνηθροισμέναι αἱ οἰκογένειαι τοῦ τμήματος Ρεθύμνου. Παραλείπομεν τὰς παραλίας Ἁγίας Ρουμέλης, Σούγιας, Τρυπητῆς, ὡς καὶ τὰς τῆς Κισσάμου, καθότι ἐκ τῶν μερῶν τούτων παρελήφθησαν ἤδη ἱκαναὶ καὶ τὴν στιγμὴν ταύτην ἴσως παραλαμβάνονται ἕτεραι.

Τὸ ἐνταῦθα σταθμεῦον ἰταλικὸν ἀτμόπλοιον *Authion*, ἀναχωρῆσαν πρὸ ἡμερῶν πρὸς μεταγωγὴν οἰκογενειῶν, ἐπανῆλθεν ἄπρακτον, εἴτε διότι ἐβλάφθη τὴν μηχανήν, ὡς εἶπεν, εἴτε, τὸ πιθανώτερον, διότι ἀπαντῆσαν, ὅπου καὶ ἂν ὑπῆγε, τουρκικὰ πλοῖα, πρὸς ἃ μὴ δυνάμενον ἐν περιπτώσει ἀπαγορεύσεώς του νὰ παραλάβῃ οἰκογενείας ν' ἀντιστῇ, ἐπροτίμησε ν' ἀποφύγῃ δυσχέρειαν τοιαύτην. Ἐν τούτοις χθὲς ἀφίχθη ἕτερον ἐκ Κ/πόλεως μικρὸν ἐπίσης ἀτμόπλοιον (aviso), *Σειρὴν* ὀνομαζόμενον, καὶ σήμερον λίαν πρωὶ ἀμφότερα ταῦτα τὰ ἀτμόπλοια ἀνεχώρησαν πρὸς παραλαβὴν οἰκογενειῶν, ἀφ' ὅπου ἤθελαν εὐκολυνθῆ.

---

1. Χφ. *μετά*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἡ κατάστασις πολλῶν ἐκ τῶν ἐθελοντῶν κατέστη ἐσχάτως λίαν δυσάρεστος. Πολλοὶ τούτων, εἴτε ἕνεκα τῶν κακουχιῶν ἀποθαρρυνθέντες εἴτε μὴ ἔχοντες προθυμίαν ν' ἀγωνισθῶσι πλέον, περιφέρονται τῇδε κἀκεῖσε ὄχι μόνον τὸν ἐχθρὸν φεύγοντες, ἀλλὰ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν τὴν ἀποστολήν των παραγνωρίζοντες, καὶ ἕρμαιον τῶν πλέον ποταπῶν παθῶν γενόμενοι παρεκτρέπονται εἰς ἀταξίας κατὰ τῶν ἐγχωρίων οἰκογενειῶν, ὥστε φόβος σπουδαῖος ὑπάρχει; ὡς βεβαιοῦν ἀξιόπιστα πρόσωπα, μὴ προξενηθῇ ῥῆξις καὶ γεννηθῶσι σκάνδαλα. Τὴν στιγμὴν ταύτην ὑπὲρ τοὺς 500 τοιοῦτοι, ὡς πληροφορούμεθα, διαμένουν εἰς Λίμνην τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἀναμένοντες πλοῖα πρὸς ἀναχώρησιν, καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον, ἂν εὐκαιρία ἄλλη πρὸς ἀναχώρησιν δὲν εὑρεθῇ, νὰ συνθηκολογήσωσι μὲ τὰς τουρκικὰς ἀρχάς, αἵτινες, ὡς ἐκ τῶν λόγων τοῦ Σερβὲρ Ἐφέντη ἐξήγαγον, εὑρίσκονται ἐν πλήρει γνώσει τῶν διατρεχόντων καὶ καταγίνονται φυσικῷ τῷ λόγῳ πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου.

Τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἀτάκτων τούτων ἐθελοντῶν οἱ κάτοικοι εὔχονται, ὅσην συμπάθειαν καὶ ἂν δεικνύουν πρὸς τοὺς ἐρχομένους νὰ συμμερισθῶσι τῶν δεινῶν των καὶ ὅσην εὐγνωμοσύνην καὶ ἂν ὀφείλουν πρὸς τοὺς εἰλικρινῶς μετ' αὐτῶν συναγωνιζομένους. Παρακαλοῦσι δὲ νὰ μὴ τοὺς στέλλωνται παντάπασιν ἐθελονταί, ἂν οἱ στελλόμενοι εἶναι ἀπειθεῖς καὶ ἅρπαγες, ὡς πολλοὶ τῶν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας ἀφιχθέντων.

Ἡ ὑγιεινὴ κατάστασις τοῦ στρατοῦ προβαίνει ἐπὶ τὸ χεῖρον. Δυσεντερία καὶ πυρετοὶ μαστίζουσιν αὐτὸν καὶ ἰδίως τὸν ἐν Ἀποκορώνοις ὑπὸ τὸν Μεχμὲτ Πασᾶν ἐστρατοπεδευμένον, ὅστις ἀναγκασθεὶς ἐκ τούτου νὰ καταλείψῃ τὰς παρὰ τὰς Βρύσεις καὶ Καλύβας θέσεις του κατεσκήνωσεν οὐχὶ μακρὰν τῆς Σούδας. Ὁ στρατὸς οὗτος, βεβαιοῦν, εὑρίσκεται εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν, καθότι ὑπάρχει λόχος μὴ ἀριθμῶν πλειοτέρους τῶν 30–40 ἀνδρῶν. Πρὸ 4 ἡμερῶν ἐκόμισαν ἐνταῦθα περὶ τοὺς 800 ἀσθενεῖς, πληρωθέντων δ' ὅλων τῶν ἐνταῦθα νοσοκομείων, ἠναγκάσθη ἡ ἀρχὴ νὰ συστήσῃ ἴδια νοσοκομεῖα εἰς διαφόρους ἐν τῷ προαστίῳ Χαλέπᾳ οἰκίας. Ὁ εἰρημένος Μεχμὲτ Πασᾶς ἦλθε προσωπικῶς κατ' αὐτὰς εἰς Χανία.

Ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς ἐξακολουθεῖ εἰσέτι νὰ εὑρίσκηται ἐνταῦθα, θέλων δὲ νὰ καταστήσῃ τὰς ἐνεργείας τοῦ κ. Tricou ὑπόπτους εἶπεν ἐνταῦθα εἴς τινας τῶν κ.κ. προξένων ὅτι οὗτος εὑρίσκεται εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς ἐπαναστάτας, καθότι, ὡς ἔκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ Ζιμπρακάκη ἣν κατέσχεν ἐξήγαγεν, οὗτος λέγει ὅτι ὑπῆρξε συμμαθητὴς τοῦ κ. Tricou (σημειωτέον ὅτι οὗτος ἔχει ἡλικίαν μόλις 29 ἐτῶν καὶ μόνον ἐνταῦθα ἴσως ἤκουσε τὸ ὄνομα τοῦ Ζιμπρακάκη), καὶ παρακινεῖ τοὺς Κρῆτας νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, διότι ἡ ἀντίληψις τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως ἔσεται βεβαία. Εἶπε προσέτι ὁ ἴδιος καὶ εἰς αὐτὸν τὸν κ. Tricou ὅτι ὁ τῆς Γαλλίας Πρέσβυς κ. Gobineau εὑρίσκεται εἰς τοιαύτας πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας σχέσεις, διότι, λέγει, μεταξύ τινων ἀνευρεθέντων ἐγγράφων τοῦ ἀξιωματικοῦ κ. Σμόλεντζ, ὃν ὁ Ὁμὲρ ἐκλαμβάνει ὡς φονευθέντα ἐν Σφακίοις (πλὴν ὅστις εὐτυχῶς εὑρίσκεται ἐν τῷ τμήματι Ρεθύμνου), ὑπῆρχεν ἓν ἐπισκεπτήριον τοῦ κ. Πρέσβεως!

Τὴν 3 τοῦ ἰσταμένου μηνός, ἐπέτειον ἑορτὴν τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων, ἐτε-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λέσθη ἐν τῷ ἐνταῦθα καθολικῷ ναῷ δοξολογία, μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ κ. Tricou ἐδέχθη τὰς συγχαρητηρίους εὐχὰς τῶν συναδέλφων του κλπ.

Ὁ Ὀμὲρ Πασᾶς μ' ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα παράπονα ἐφιλοτιμήθη δι' ἀσυνήθων μέσων νὰ κολακεύσῃ τὸν κ. Πρόξενον τῆς Γαλλίας. Ἀπὸ πρωίας ἔπεμψεν εἰς τὴν οἰκίαν του τὴν μουσικήν του, ἥτις συνώδευσεν [1] αὐτὸν παιανίζουσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν παρέμεινεν ἔξωθι τοῦ προξενικοῦ καταστήματος παίζουσα, προσωπικῶς δὲ ὁ ἴδιος ἐν μεγάλῃ στολῇ, φέρων ὅλα του τὰ πολυπληθῆ παράσημα καὶ ἰδίως τὸ γαλλικὸν (grand cordon), ἐπεσκέφθη τὸν κ. Tricou.

Πρὸ 4–5 ἡμερῶν ἀφίχθη ἐνταῦθα ὑπασπιστής τις τοῦ Σουλτάνου, ὅστις χθὲς ⟨ἐνεφανίσθη⟩ πάλιν συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ὑπασπιστοῦ τοῦ Ὀμὲρ Πασᾶ, Οὔγγρου τινὸς ἀξιωματικοῦ, Ὀμὲρ καὶ τούτου λεγομένου. Τίς ὁ σκοπὸς τῆς ἐλεύσεως τοῦ προσώπου τούτου οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ ἐξιχνιάσῃ. Ἐμάθομεν μόνον ⟨ὅτι⟩ ἡ Κρήτη ἔσχε τὸ εὐτύχημα ν' ἀναβιβασθῇ εἰς βαθμὸν βιλαγετίου, δηλ. εἰς νομὸν πρώτης τάξεως. Διεδόθη προσέτι μετά τινος θετικότητος ὅτι καὶ ὁ Σερβὲρ Ἐφέντης διωρίσθη Γ. Διοικητὴς αὐτῆς, πρᾶγμα ὅπερ αὐτὸς ἀρνεῖται ἢ τοὐλάχιστον ὑποδεικνύει ὅτι δὲν ἔχει διάθεσιν νὰ δεχθῇ.

Πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἀνεχώρησεν εἰς Σμύρνην ἡ ἐνταῦθα σταθμεύουσα αὐστριακὴ φρεγάτα ἀντικατασταθεῖσα ὑπὸ τῆς κανονιοφόρου *Wall*.

Μετὰ ἐπανειλημμένας ἀπαιτήσεις συγκατετέθη τέλος πάντων ὁ Σερβὲρ Ἐφέντης ν' ἀπολύσῃ τὸν κ. Ι. Καραγιαννόπουλον, ὑπήκοον Ἕλληνα, συλληφθέντα, ὡς ἐν καιρῷ ἔλαβα τὴν τιμὴν νὰ σᾶς πληροφορήσω, κύριε Ὑπουργέ, ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ ὅτι δῆθεν διετήρει ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Δὲν συνήνεσεν ὅμως νὰ τῷ ἐπιτρέψῃ νὰ διαμείνῃ ἐνταῦθα, διὸ ἅμα τῶν φυλακῶν ἐξελθὼν ἐπεβιβάσθη εἰς τὸ παρελθὸν ἀτμόπλοιον. Τοῦτο βεβαίως φέρει βλάβην εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ κ. Καραγιαννοπούλου, τιμίου ἐμπόρου καὶ καλοῦ πατριώτου, διότι δὲν τῷ ἐδόθη καιρὸς νὰ ρυθμίσῃ τὰς δοσοληψίας του καὶ νὰ διαθέσῃ τὰς ἐμπορικάς του ὑποθέσεις μετὰ ἥττονος ζημίας, ἀλλὰ ἄλλη λύσις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δοθῇ σήμερον.

Χθὲς ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψίν μου ὁ Σερβὲρ Ἐφέντης, πρᾶγμα ὅπερ ὤφειλε πρὸ τριῶν μηνῶν νὰ πράξῃ.

Περὶ τῶν πράξεων ἃς, καθ' ἃ ἐξέθεσα ἐν τῇ τελευταίᾳ μου ἀναφορᾷ, ἡ Προσ. Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν καταγγέλλει, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἐπισυνάψω ἀντίγραφον τοῦ [2] ὑπ' ἀριθ. 1082 καὶ ἀπὸ 28 Ἰουλίου ἐγγράφου [3] τῆς Πρ. Κυβερνήσεως.

Ὡς πρὸς δὲ τὰ ἐν τῷ τμήματι Ρεθύμνης διατρέχοντα, παρακαλῶ ὑμᾶς, κ. Ὑπουργέ, νὰ εὐαρεστηθῆτε καὶ λάβητε ὑπ' ὄψιν ⟨τὴν ἀναφορὰν⟩ [4] τοῦ ἐκεῖ ἡμετέρου Προξενικοῦ Πράκτορος.

---

1. Χφ. *συνωδεύσας*.
2. Χφ. *τῆς*.
3. Χφ. *ἔγγραφον*. Βλ. τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἰς τὴν ἐφημερίδα *Αἰών*, ἀριθ. 2263, 3 Αὐγούστου 1867.
4. Βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σσ. 410–411.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Υ.Γ. 7 Αὐγούστου 1867, Χανία.

Ἀφίχθη σήμερον ἐκ Λισσαβῶνος ὁ ἀμερικανικὸς ἀτμοδρόμων *Swatara*, πλὴν ἀμφίβολον λίαν εἶναι ἂν θὰ παραλάβῃ οἰκογενείας, διότι ὁ Πλοίαρχος ἔχει διαταγὴν νὰ ζητήσῃ πρὸς τοῦτο τὴν ἄδειαν τῆς ἐγχωρίου ἀρχῆς, πρᾶγμα ὅπερ ὁ κ. Stillman ἕνεκα τῶν μὴ ἁρμονικῶν σχέσεών του πρὸς αὐτὴν[1] δὲν θέλει βεβαίως πράξει. Χθὲς ἀφίχθη ἡ πρωσσικὴ κανονιοφόρος, καὶ σήμερον ἀνεχώρησεν εἰς Ἁρμυρόν.

181

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΝ[2]

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 7 Αὐγούστου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ30/1099

Τὸ σπουδαιότερον κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ Χατζῆ Μιχάλης καὶ ὁ Κριάρης ἐκέρδισαν ἐν Ὁμαλῷ νίκην κατὰ τοῦ Ἀλῆ Μπερρῆ Πασᾶ. Τὰ καθ' ἕκαστα ἀγνοοῦμεν εἰσέτι, ἀλλὰ εἶναι βέβαιον ὅτι κατώρθωσαν νὰ ἐκδιώξουν τὸν εἰς Ὁμαλὸν εἰσβαλόντα τουρκικὸν στρατὸν καὶ ἐξερχόμενον διὰ τῶν πρὸς Κουστογέρακον στενῶν νὰ τῷ προξενήσωσιν ἐπαισθητὰς ζημίας. Εἰς Μουρὶ τῶν Σφακίων ἐπανειλημμέναι ἀψιμαχίαι συνεκροτήθησαν μεταξὺ τοῦ ἐν Ἐμπροσγιαλῷ σταθμεύοντος τουρκικοῦ σώματος καὶ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ ἐπαναστατῶν.

Ὁ τουρκικὸς στρατὸς μαστίζεται ὑπὸ τῆς δυσεντερίας καὶ τῶν πυρετῶν. Πρὸ τριῶν ἡμερῶν μετέφεραν ἐνταῦθα περὶ τοὺς 800 ἀσθενεῖς, πληρωθέντων δὲ τῶν νοσοκομείων, ἠναγκάσθησαν νὰ συστήσωσι καὶ ἕτερα εἰς ἰδιωτικὰς ἐν Χαλέπᾳ οἰκίας. Πρὸ πάντων τὸ ἐν Ἀποκορώνοις σταθμεῦον ὑπὸ τὸν Μεχμὲτ Πασᾶν σῶμα εἶναι εἰς ἀποσύνθεσιν. Ἠναγκάσθη ὡς ἐκ τούτου νὰ ἀλλάξῃ θέσιν πλησιάσαν πρὸς τὴν Σούδαν.

Ἡ διὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν πλοίων μεταφορὰ τῶν κρητικῶν οἰκογενειῶν ἐπέφερε τὰ πλέον εὐάρεστα ἀποτελέσματα. Ἐπείσθη ὁ λαὸς ὅτι ἡ ἐπέμβασις εἶναι ἐπικειμένη καὶ τὸ τέλος τῶν δεινῶν προσεχές. Ἡ μεταφορὰ ὅλων τῶν οἰκογενειῶν εἶναι ἀδύνατος, ἀναγκαῖον ὅμως εἶναι νὰ παραληφθῶσιν αἱ εἰς τὰ διάφορα παράλια συσσωρευθεῖσαι, διότι θὰ βλάψῃ πολὺ ἄν, ψευσθεισῶν τῶν ἐλπίδων των, ἀναγκασθῶσι πάλιν νὰ προσφύγωσιν εἰς τὰ ὄρη. Φοβοῦμαι μὴ συμβῇ τοῦτο, διότι τὰ ἐκτελοῦντα τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην πλοῖα εἶναι ὀλίγα καὶ μικρά. Ἰδοὺ διατί εἶχα παρακαλέσει ὑμᾶς διὰ τῆς τελευταίας ἐπιστολῆς μου ὅπως εὐαρεστηθῆτε καὶ ἐνεργήσητε νὰ μεταφέρωνται εἰς Κύθηρα καὶ ἐκεῖθεν δι' ἑλληνικῶν πλοίων διανέμωνται εἰς τοὺς διαφόρους δήμους. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἀντὶ ἑνὸς ταξιδίου, ὅπερ

---

1. Χφ. *αὐτάς*.
2. Χφ. *Πρωθυπουργόν*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἤδη ἐκτελοῦν ἀνὰ πᾶσαν ἑβδομάδα, θὰ δυνηθοῦν νὰ ἐκτελοῦν δύο ἢ τρία, καὶ τοιουτοτρόπως ἐντὸς ὀλίγου θέλουν αἱ πολεμικώτεραι ἐπαρχίαι ἀπαλλαχθῶσι τοῦ βάρους τῶν οἰκογενειῶν καὶ τὰ στρατιωτικὰ ἔργα θέλουσι λάβει κάποιαν ἐπίτασιν.

Χθὲς τὸ ἑσπέρας ἀφίχθη ἓν ἀμερικανικὸν ἀτμόπλοιον. Ἀγνοῶ εἰσέτι ἂν καὶ αὐτὸ θέλῃ συμπράξει εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν οἰκογενειῶν, ἀλλ' ὁ κ. Stillman ἐννοεῖται ὅτι θὰ κάμῃ ὅ,τι δύναται, ἵνα ἡ ἄφιξις τοῦ ἀτμοπλοίου τούτου σταθῇ χρήσιμος.

Προκειμένου περὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ὀφείλω νὰ σᾶς παρακαλέσω ὅπως λάβητε ὑπ' ὄψιν τὸ ἑξῆς : Γινώσκετε πόσον ὁ κ. Stillman ἐνθουσιωδῶς καὶ ἀκαμάτως εἰργάσθη, ἵνα καταστῇ ὁ κρητικὸς ἀγὼν ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ δημοτικός. Ἐκτὸς τούτου καὶ ἐνταῦθα πολλὰς καὶ ποικίλας προσφέρει ἐκδουλεύσεις, διατηρῶν ἐκτεταμένην ἀλληλογραφίαν περὶ τῶν κρητικῶν πραγμάτων μετὰ πολλῶν προσώπων. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν του εἶναι τοιαῦτα, ὥστε ἡ Πύλη θεωροῦσα αὐτὸν ἐπικίνδυνον ἐχθρὸν προσπαθεῖ νὰ εὕρῃ ἀφορμὴν νὰ τῷ ἀνακαλέσῃ τὸ ἐκτελεστήριόν του. Ἂν ὁ κ. Stillman διέμενεν εἰς Ἀθήνας ἔχων θέσιν ἐπίσημον, ἤθελε μᾶς σταθῇ λίαν χρήσιμος εἴτε πρὸς ἀπόκτησιν ὑλικοῦ ἐν Ἀμερικῇ εἴτε πρὸς συνομολόγησιν δανείου. Εἶμαι ὑπερβέβαιος, γινώσκων τὰ αἰσθήματά του καὶ τὴν δραστηριότητά του, πρὸς δὲ τὰς προσωπικάς του σχέσεις, ὅτι ἤθελε παρέξει ἀποτελεσματικὴν συνδρομὴν εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ κ. Ραγκαβῆ.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους τολμῶ νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν σκέψιν σας ὅτι, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ λεχθῇ λέξις τις εἰς τὸν κ. Ραγκαβῆν ἐν Βασιγκτῶνι, ὅπως ὁ κ. Stillman διορισθῇ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀμερικῆς ἐν Ἀθήναις, ἡ πραγματοποίησις διορισμοῦ τοιούτου δὲν θὰ μείνῃ δι' ἡμᾶς ἄκαρπος. Αἱ σκέψεις αὗται εἶναι ὅλως προσωπικαὶ ἰδικαί μου καὶ ὡς τοιαύτας ὑποβάλλω εἰς τὴν πεφωτισμένην ὑμῶν κρίσιν.

Υ.Γ. Ἓν τῶν σπουδαιοτέρων μέσων ὅπερ ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν πρέπει νὰ παραμελῇ εἶναι ἡ τακτικὴ ἀποστολὴ χρηματικῶν ποσῶν εἰς τὴν Πρ. Κυβέρν., διότι ἄνευ χρημάτων ἐπικίνδυνος χαλάρωσις ἐπέρχεται.

Χθὲς ἐπανῆλθεν ἡ πρωσσικὴ κανονιοφόρος, ἥτις σήμερον προτίθεται νὰ μεταβῇ εἰς Ἀποκόρωνα πρὸς μεταφορὰν οἰκογενειῶν. Παρὰ τοῦ πλοιάρχου τῆς κανονιοφόρου ταύτης ἔμαθον ὅτι ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς, ὃν χθὲς ἐπεσκέφθη, εἶπεν εἰς αὐτὸν ὅτι ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις δὲν θέλει σβεσθῇ, ἐν ὅσῳ ἐξακολουθοῦν ἐξ Ἑλλάδος νὰ στέλλουν ἐπικουρίας καὶ νὰ ραδιουργοῦν, καὶ ὅτι, ἵνα ἡ Πύλη θέσῃ ἓν τέρμα ταχὺ εἰς ὅλα ταῦτα, ὀφείλει νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατ' αὐτῆς. Τοῦτο λέγω, διότι καὶ ἄλλοτε εἶχα πληροφορηθῇ ὅτι ὁ Ὁμέρ, πρὶν ἀκόμη μεταβῇ ἐνταῦθα, τοιαύτην συμβουλὴν ἔδωκεν εἰς τὴν Πύλην.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

182

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 63 *Ἡράκλειον, 7 Αὐγούστου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ27/995

Ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις διαψεύδουσα ἀείποτε τὰς παρανομίας καὶ τὰς βαρβάρους πράξεις τῶν ὑπαλλήλων της, πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, ἐπόμενον ἦτο ὅτι τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἤθελεν ἀκολουθήσει καὶ περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ διαπραττομένων σφαγῶν. Ἰσχυρίζετο [1] ὅτι δὲν ἤθελεν ἀνεχθῆ τοιαῦτα ἐγκλήματα καὶ ὅτι ἤθελε τιμωρήσει διὰ τοῦ αὐστηροτέρου τρόπου τοὺς ἐνόχους, καὶ ὅμως γνωστὸν τοῖς πᾶσι ὅτι σφαγαὶ πάμπολλαι διεπράχθησαν καὶ τοὺς ἐνόχους ἐβράβευσε πανηγυρικῶς, ἀντὶ νὰ τοὺς τιμωρήσῃ.

Γνωρίζων ἐκ διαφόρων περιστάσεων τὸ σύστημα τοῦτο τῶν Ὀθωμανῶν, ἅμα ἐδόθη ἡ ἄδεια τῆς διὰ ξηρᾶς συγκοινωνίας, ἀπέστειλα ἀνθρώπους τῆς ἐμπιστοσύνης εἰς τὰς ἐπαρχίας Πεδιάδος καὶ Ἀρκαδίας, ἵνα ἐπιτοπίως ἐξετάσωσι τὰς διαπραχθείσας ὠμότητας καὶ δι' ὀνομαστικοῦ καταλόγου μοὶ βεβαιώσωσι τὰ θύματα. Ἐξετάσαντες ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἐφ' ὅσον αἱ περιστάσεις καὶ ὁ φόβος ἐπέτρεπεν αὐτοῖς, μοὶ ἐγνωστοποίησαν τὰ ἐξῆς γεγονότα, βεβαιώσαντές με ὅτι δεκαπλασίως πλειότεροι ὑπάρχουν οἱ φονευθέντες, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ φόβου μήπως προδοθῶσιν εἰς Ὀθωμανοὺς ὅτι συλλέγουσι τοιαύτας πληροφορίας, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προβῶσιν εἰς περαιτέρω ἐρεύνας.

Ἀλλά, πρὶν ἢ προβῶ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν πράξεων τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, προτάττω τὰς κακοηθείας τοῦ ἀρχηγοῦ του Ὁμὲρ Πασᾶ, ὅστις πρῶτος ἔδωκε τὸ παράδειγμα τῶν ἀτιμώσεων καὶ τῶν περαιτέρω κακουργημάτων. Ὁ Στρατάρχης κατὰ τὴν εἰς Καστέλι τῆς Πεδιάδος διαμονήν του, ἐκτὸς τῶν βασάνων ἅτινα μετεχειρίσθη κατὰ διαφόρων, περὶ τῶν ὁποίων ἐγκαίρως εἰδοποίησα τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα, παρεβίασε καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἐξῆς παρθένων : τῆς Διαμάντως, θυγατρὸς Μανώλη Μπίκου, τῆς Ἀργυρῶς τοῦ Μιχάλη Χρωασίδη ἐκ τοῦ χωρίου Καστέλι, καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μανώλη Ζήτη ἐκ τοῦ χωρίου Καστα-μονίτζας. Ἡ τελευταία μάλιστα ἔμεινεν ἔγκυος.

Ὁ τακτικὸς καὶ ἄτακτος στρατὸς ἐνήργησε τὰς ἐξῆς σφαγὰς κατὰ τῶν ὀνομαστὶ ἀναφερομένων προσώπων, οὐδέποτε λαβόντων [2] μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν.

Εἰς χωρίον Ἅγιον Βασίλειον : Τὴν Μαρίαν, θυγατέρα Μανώλη Μπογιαντζάκη, ἐτῶν 22, καὶ Εἰρήνην, ἀδελφὴν αὐτῆς, τῆς ὁποίας διὰ σπάθης κατέαξαν τὴν χεῖρα καὶ ἔμεινεν ἄχρηστος. Εἰρήνην, θυγάτριον Παπᾶ Ἀντώνη Μυλωνάκη, ἡλικίας δέκα καὶ ὀκτὼ μηνῶν. Ἑλένην Ἀληκαπητοπούλαν, τὴν ὁποίαν διέσχισαν ἀπὸ τὰ μέλη [3] μέχρις ἄνω καὶ τῆς ἀπέ-

---

1. Χφ. *ἰσχυριζομένη*.
2. Χφ. *λαβόντα*.
3. Σκέλη ;

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κοψαν τὴν κεφαλήν· σὺν αὐτῇ καὶ ἓν μονοετὲς παιδίον της. Βορδονικολάκην καὶ Ἀναγνώστην τοῦ Κεφαλοζαχάρη (ἀμφότεροι παῖδες ἡλικίας 15 ἐτῶν ἕκαστος) καὶ Ζαχάρην Χούλη.

Εἰς χωρίον Βιάνου : Νικόλαον Κοκοτοδημητράκη.

Χωρίον Πεύκο : Στυλιανὸν τοῦ Βασιλογιάννη καὶ Σταυρούλην τοῦ Νικολάου Μιλιαράκη (ἀμφότεροι παῖδες δώδεκα ἐτῶν ἕκαστος).

Χωρίον Κρεβατά : Νικόλαον Μιχαλοδημητράκη καὶ Γιάννην τοῦ Ζώη.

Χωρίον κάτω Σίμη : Γέρω Μυλωνᾶν, ἐτῶν 100, Ρηναντώνην, ἐτῶν 90, Γέρω Τζακάτον, ἐτῶν 105, καὶ Παππᾶ Γεώργιον, ἱερέα.

Χωρίον Καλάμι : Μακραναγνώστην καὶ Δημήτριον Λυράρην, ἀόμματον.

Χωρίον Σικολόγι [1] : Μαρίαν Στιβακτοπούλαν καὶ Παπαγεωργούλαν, προβεβηκυίας ἡλικίας. Ἐπ' αὐτῶν ἀφοῦ ἠσέλγησαν ἀλληλοδιαδόχως τὰς ἐκρεούργησαν. Γέροντα Γιάννην.

Χωρίον Μουρνιές : Γεωργάκην Προεστώ [2], Χριστοδουλάκην ἐπίσης.

Χωρίον Παρσά [3] : Παππαγιακουμάκην καὶ Παππαδογεώργην.

Χωρίον Μάλαις : Μαρινικολήν.

Χωρίον Πεζιά : Μάρκον Μιλοποταμίτην.

Κανὶ Καστέλη : Γεώργιον τῆς Εὐγενιᾶς, Μιχαὴλ Ροδάκη, Ἰωάννην καὶ Νικόλαον Μαστοράκη (πατὴρ καὶ υἱός), Γεώργιον Βλαχάκην, Ζαχάρη Ἀνδρουλιδάκη, Χαράλαμπον Δασκαλάκην, Μανοῦσον Σφακιανάκην, Καλὴ Μοσχολάκη, Δημήτριον Νταλμπάντη, Ἐμμανοὴλ Κεφαλά, Γεώργιον Κεφαλὰ (πατὴρ καὶ υἱός), Γεώργιον Βαλελέτη, Νικόλαον Σφακιανάκη καὶ Μοναχὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Χωρίον Σίλαμο : Ἀντώνιον Χαντζιδάκη, Γεώργιον Τριτάκη.

Ἄνω καὶ κάτω Ἀρχάνες : Λεωνίδαν Βαρνιωτάκην, Γεώργιον Δουράκην, Νικόλαον Κιοσέ, Νικόλαον Παπουτζάκη, Ἰωάννην Παντέρημον, Γιαννιὼ Κριθαρόγαμβρον, Σταυρούλην Κεαγιαδάκη, Ἀντώνιον Καραντώνη, Χαράλαμπον Μπουνάκην, Γιάννην Ντούχαν, Καλλιὼ Κούμενα, Κυριάκον ἱερομόναχον, δύο γυναῖκας μετὰ τῶν θηλαζόντων τέκνων των.

Χουδέτζι : Παντελάκην Περίδην.

Χωρίον Γούβες : Μανιὰν Λιάπη καὶ ἕνα παραλυτικὸν ἐν τῇ Μονῇ Βροντίση.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν διαμαρτύρησιν τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως, δι' ἧς διαψεύδει ἄρδην τὰς κακούργους πράξεις τῶν στρατιωτῶν της, οὗτοι εἰς ἐπίμετρον τὴν τρίτην τοῦ ἤδη ἀρξαμένου μηνὸς εἰς χωρίον Ἀσίτες ἐπαρχίας Μαλεβυζίου ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἔσφαξαν ὡς πρόβατα τοὺς φιλησύχους χωρικοὺς Γεώργιον Χαντζάκη καὶ Καραπουλάκη μεθ' ἑνὸς υἱοῦ του φρενοβλαβοῦς.

Κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἔλαβον χώραν τὰ ἑξῆς πολεμικὰ ἔργα : Οἱ καπε-

1. Συκολόγος.
2. Γεωργάκην προεστῶτα.
3. Νῦν Μεταξοχώριον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τανέοι Μήτσας, Ζήκος καὶ Ἡρακλὴς Κοκινίδης κατέχοντες τὸν Κουρσῶνα τὴν τρίτην καὶ τετάρτην τοῦ μηνὸς προσεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ ἐν Ἁγίῳ Μύρωνι τακτικοῦ καὶ ἀτάκτου στρατοῦ, πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ ὁποίου μετέβη καὶ ἱκανὴ δύναμις ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῆς Ἁγίας Βαρβάρας. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ ἐπαναστάται ἐξεδίωξαν τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν μέχρι τῶν ὀχυρωμάτων του καὶ τῷ ἐπέφερον ἱκανὴν ζημίαν, διότι τὴν 4, 5 καὶ 6 τοῦ μηνὸς μετέφερον εἰς Ἡράκλειον ἀρκετούς πληγωμένους.

Τὴν τετάρτην τοῦ μηνὸς ὁ Ἀρχηγὸς Μ. Κόρακας προσέβαλε τὸ εἰς Ἁγίαν Βαρβάραν ὀθωμανικὸν στρατόπεδον καὶ τῷ ἐπέφερε σπουδαίαν ταραχήν, καθ' ἃ ἐκθέτει ὁ Χιλίαρχος Γιάννης Κορνάρης εἰς τὴν ἀπὸ 6 Αὐγούστου ἔκθεσίν του.

Πρὸς ἀκριβῆ πληροφορίαν τῶν γεγονότων τῶν λαβόντων χώραν κατὰ τὰς ἐν λόγῳ μάχας, ἐπισυνάπτω ὧδε ἐν πρωτοτύπῳ ἁπάσας τὰς ἐκθέσεις [1] καὶ ἐπιστολὰς [2] τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς, διὰ νὰ λάβῃ γνῶσιν αὐτῶν ἡ Σ. Κυβέρνησις καὶ φωτισθῇ ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ περὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐπαναστατῶν.

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι περὶ τοῦ ἀξιωματικοῦ Ἀντωνίου Μήτσα καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν [3] ἔχω τὰς πλέον εὐαρέστους πληροφορίας. Τὸ σῶμα αὐτὸ τῶν ἐθελοντῶν ὑπέστη τοὺς μεγαλυτέρους κινδύνους καὶ τοὺς διῆλθε μετ' ἀξιεπαίνου γενναιότητος. Διακρίνεται ὄχι μόνον διὰ τὴν ἀνδρείαν του ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἑνότητα, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην καὶ τὴν πειθαρχίαν του. Οὐχ ἧττον, ἕνεκα τῶν ἀπ' ἀρχῆς δεινοπαθημάτων καὶ τῶν μαχῶν ἃς μέχρι τοῦδε ἔδωκεν, ἅπαντες οἱ ἄνδρες στεροῦνται ἱματισμοῦ, σανδαλίων καὶ σκεπασμάτων, εἰς τρόπον ὥστε ἐκ τοῦ νυκτερινοῦ ψύχους τῶν ὀρέων καὶ τοῦ καύσωνος τοῦ ἡλίου κινδυνεύει ἡ ὑγεία των. Ἄλλωστε ὡς ἐκ τῶν ἐλλείψεων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τρέχωσι καὶ ὅπου ἡ ἀνάγκη τοὺς [4] καλεῖ. Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ὀφείλει κατεπειγόντως ν' ἀποστείλῃ τὸν ζητούμενον ἱματισμὸν καὶ λοιπά, ὅσα ἀναφέρουσιν εἰς τὰς ἐκθέσεις των καὶ ἐπιστολάς, καθότι ἡ περαιτέρω καθυστέρησις δύναται νὰ παρουσιάσῃ δυσαρέστους συνεπείας.

Ἡ Προσωρινὴ τῆς Κρήτης Κυβέρνησις πρὸ ἡμερῶν εἰδοποίησε τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ καπετανέους τῶν τμημάτων ὅτι εὐρωπαϊκὰ πλοῖα παραλαμβάνουσιν οἰκογενείας καὶ προσε-

---

1. Ἴσως ἐκ τούτων μία εἶναι ἡ ἀπὸ 4 Αὐγούστου 1867 ἔκθεσις τοῦ Δ. Πετροπουλάκη, «πρὸς τήν. . .», ἑτέρα δὲ ἡ ὑπὸ τὴν αὐτὴν χρονολογίαν ἔκθεσις τοῦ Ἡρ. Κοκκινίδου πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν Μαλεβιζίου, Τεμένους καὶ Μεσαρᾶς, τὰς ὁποίας βλ. ἀντιστοίχως εἰς τὴν ἐφημερίδα *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 177, 12 Αὐγούστου 1867, καὶ ἀριθ. 179, 25 Αὐγούστου 1867.

2. Δύο ἐκ τούτων ἴσως εἶναι αἱ ἀπὸ 4 καὶ 6 Αὐγούστου 1867 ἀνώνυμοι ἐπιστολαὶ αἱ δημοσιευθεῖσαι εἰς τὴν ἐφημερίδα *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 177, 12 Αὐγούστου 1867.

3. Χφ. *αὐτοῦ*.

4. Χφ. *τοῦ*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σθησαν ὑπὲρ τὰς τέσσαρας χιλιάδας [1] ψυχῶν γυναικόπαιδα, πρὸ ἡμερῶν δὲ περιμένουσαι τὴν ἄφιξιν τῶν πλοίων δεινῶς ὑπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῆς πείνης ταλαιπωροῦνται, καθ' ἃ δὲ μοὶ ἀναφέρουσιν ἐκεῖθεν, ἡ μὴ ἔγκαιρος μετάβασις εὐρωπαϊκῶν πλοίων ἢ τοῦ *Ἀρκαδίου* καὶ *Ἑνώσεως* δύναται ν' ἀπελπίσῃ τοὺς οἰκογενειάρχας καὶ ἀθρόοι νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν προστασίαν τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως. Ὅθεν ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ὀφείλει ταχέως νὰ λάβῃ πρόνοιαν περὶ τῶν ἐν λόγῳ γυναικοπαίδων καὶ εἰδοποιήσῃ διὰ τοῦ προσεχοῦς αὐστριακοῦ τὰς ἐνεργείας της, ὅπως προσηκόντως μεταβιβασθῶσι πρὸς τοὺς ἀρχηγούς.

Γνωστοποιῶ προσέτι ὅτι τὴν τετάρτην τοῦ μηνὸς ἔφθασαν ἐνταῦθα ἐκ Χανίων τετρακόσιοι Ὀθωμανοὶ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Ρεσὶτ Πασᾶς ἀπὸ τῆς χθὲς συγκεντρώνει στρατιωτικὰς δυνάμεις εἰς Ἁγίαν Βαρβάραν καὶ πολὺ πιθανὸν τὴν τρέχουσαν ἑβδομάδα νὰ δοθῇ σπουδαία μάχη.

Καθ' ἃς ἔχω αὐθεντικὰς πληροφορίας, ὁ Ἀρχηγὸς Κορωναῖος καὶ Δημητρακαράκος μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως ἐγχωρίων καὶ ἐθελοντῶν ἐκ Μιλοποτάμου φθάνουσι σήμερον εἰς Γέργερην, ὅθεν οἱ ἐπαναστάται ἀπὸ τοῦ Κουρσῶνος μέχρι Γέργερης θέλουσι σχηματίσει ἤδη στρατόπεδον ἐκ τεσσάρων περίπου χιλιάδων.

183

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἐπιστολή *Χανιά, 8 Αὐγούστου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ19/670

Ὁ ἀμερικανικὸς ἀτμοδρόμων *Swatara*, ἀφιχθεὶς ἐνταῦθα προχθές, ἀπέρχεται σήμερον εἰς Ἀθήνας, χωρὶς νὰ παραλάβῃ οἰκογενείας. Εἶχε μὲν διαταγὴν νὰ παραλάβῃ τοιαύτας ἀλλὰ τῇ ἀδείᾳ τῆς τοπικῆς ἀρχῆς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κος Stillman δὲν εὑρίσκεται εἰς ἁρμονικὰς πρὸς αὐτὴν σχέσεις, ἕνεκα τῆς διαφορᾶς περὶ ἧς ἐν καιρῷ τῷ δέοντι ἔλαβα τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω ὑμῖν ἐπισήμως, δὲν ἔκρινε καλόν, πρὶν τῷ δοθῇ ἡ ἀπαιτουμένη ἱκανοποίησις, νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν Ὀμὲρ Πασᾶν καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν πρὸς παραλαβὴν τῶν οἰκογενειῶν ἄδειαν. Ὁ κ. Stillman μεταβαίνει διὰ τοῦ ἀμερικανικοῦ ἀτμοπλοίου εἰς Ἀθήνας καὶ δι' αὐτοῦ πέμπεται ἡ παροῦσα.

Ἐκ τοῦ ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένου ἐγγράφου τῆς Προσ. Κυβερνήσεως τῶν Κρητῶν, οὗτινος τὴν στιγμὴν ταύτην ἔλαβα γνῶσιν, θέλετε εὐαρεστηθῇ νὰ παρατηρήσητε ὁποία ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων καὶ ὁποῖαι αἱ ἰδέαι τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν Κρητῶν. Ἀφοῦ λάβητε γνῶσιν αὐτοῦ, σᾶς παρακαλῶ νὰ τὸ πέμψητε εἰς τὸν Κον Ρενιέρην.

Κοινολογεῖται ἐνταῦθα μετά τινος θετικότητος ὅτι ὁ Ὀμὲρ Πασᾶς δυσαρεστηθεὶς διὰ τὴν πρᾶξιν τῶν εὐρωπαϊκῶν πλοίων τοῦ νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς οἰκογε-

1. Χφ. *χιλιάδων*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νείας, διότι διὰ τῆς πράξεως ταύτης φρονεῖ ὅτι οἱ ἐπαναστάται ἐνθαρρύνονται, ἔπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διά τινος τῶν ὑπασπιστῶν του τὴν παραίτησίν του, καὶ ὅτι διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἦλθεν ἐνταῦθα, ὅπου εἰσέτι διαμένει, καὶ διέκοψεν ὁριστικῶς τὰς στρατιωτικάς του ἐργασίας, αἵτινες, λέγει, διὰ τῆς πράξεως τῶν πλοίων παραλύονται. Ἀγνοῶ κατὰ πόσον εἶναι ἀληθεῖς αἱ φῆμαι αὗται, βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπανέρχεται εἰς τὴν πόλιν καὶ χθὲς ἀφίχθη τὸ πυροβολικὸν ὁλόκληρον.

Ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ κ. Simon καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ ἐξετάζοντες τὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταφερομένας οἰκογενείας περὶ τῶν εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν ἀποδιδομένων ἀταξιῶν ἤκουσαν παρ' αὐτῶν ὅτι δὲν ἔλαβαν χώραν σφαγαὶ καὶ ἄλλαι ὠμότητες. Ἐπίσης ἐπληροφορήθην ὅτι καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις Πρέσβυς τῆς Πρωσσίας μεταβὰς εἰς Αἴγιναν καὶ ἐξετάσας τὰς ἐκεῖ εὑρισκομένας οἰκογενείας ἐμόρφωσε πεποίθησιν ὅτι εἰς τοιαύτας πράξεις δὲν παρεξετράπη ὁ τουρκικὸς στρατός. Αἱ πεποιθήσεις τῶν προσώπων τούτων, ἂν ἀληθῶς στηρίζωνται εἰς τὰ πράγματα, ἔχουν σπουδαίαν σημασίαν, διότι διαψεύδουν ὅσα ἡ Προσ. Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν, ἡ Γ. Συνέλευσις καὶ οἱ διάφοροι ἀρχηγοὶ τόσον ἐπισήμως κατήγγειλαν. Ἐνδεχόμενον εἶναι τὰ ἐξετασθέντα πρόσωπα νὰ μὴ ἔχωσι γνῶσιν τῶν διαπραχθέντων, ἂν καὶ οἱ δύο διερμηνεῖς οὓς ἐνταῦθα ὁ κ. Ναύαρχος παρέλαβε βεβαιοῦν ὅτι πάμπολλαι γυναῖκες ὡμολόγησαν ὅτι ἔπαθαν ἢ ἤκουσαν ἄλλας παθούσας. Μολονταῦτο ἡ Προσ. Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν καὶ ἐν τῷ συνημμένῳ ἐγγράφῳ ὄχι μόνον ἐπιβεβαιοῖ ὡς ἀληθεῖς ὅλας ὅσας κατὰ καιροὺς καταγγέλλει πράξεις, ἀλλὰ καὶ νέας μᾶς κάμνει γνωστάς. Δὲν εἶναι ὅμως παράξενον καὶ οἱ κ.κ. ἀξιωματικοὶ νὰ εἶναι προκατειλημμένοι κατὰ τῶν Ἑλλήνων, καθότι παρὰ τῶν εἰρημένων δύο διερμηνέων ἐπληροφορήθην ὅτι πολλάκις ἔδειξαν τοιαῦτα αἰσθήματα.

Υ.Γ. Ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς ἐκοινοποίησεν εἰς τοὺς κ.κ. προξένους τῶν δυνάμεων ἐκείνων αἵτινες διὰ τῶν πλοίων των μεταφέρουν εἰς τὴν Ἑλλάδα οἰκογενείας ὅτι τὰ πλοῖα ταῦτα ὀφείλουν νὰ προσέρχωνται εἰς τὰς ὑγειονομικὰς ἀρχὰς τοῦ τόπου καὶ κατόπιν νὰ μεταβαίνουσιν εἰς τὰ παράλια πρὸς παραλαβὴν οἰκογενειῶν.

184

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Χανιά, 9 Αὐγούστου 1867

Ἐπιστολὴ

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ19/674

Μετὰ βαθείας θλίψεως πληροφορῶ ὑμᾶς ὅτι τὸ *Ἀρκάδιον* προχθές, 7ην τοῦ ἱσταμένου μηνός, ἐξηφανίσθη. Ἂς εὐχαριστήσωμεν ὅμως τὸν Θεὸν ὅτι τὸ πλήρωμα ἐσώθη, καθὼς καὶ τὸ φορτίον.

Πῶς συνέβη ἡ καταστροφὴ αὕτη ἀκριβῶς ἀγνοοῦμεν, διότι κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους αἱ διάφοροι τουρκικαὶ ἀρχαὶ διηγοῦνται τὸ συμβάν. Ὁ μὲν Ὀθωμανὸς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ναύαρχος διηγήθη τὸ συμβὰν εἰς τὸν 'Αμερικανὸν Πλοίαρχον ὡς ἑξῆς : "Οτι τὸ νέον ὀθωμανικὸν ἀτμόπλοιον, συναντῆσαν εἰς τὰ παράλια τῶν Σφακίων τὸ *'Αρκάδιον*, δι' ἐπιτυχοῦς τινος πυροβολισμοῦ ἔβλαψε τὴν μηχανήν του, τὸ δὲ *'Αρκάδιον* μὴ δυνηθὲν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πλοῦν του ἐξώκειλε εἰς τὴν ξηράν. Τότε τὸ μὲν πλήρωμά του ἀπέβη εἰς τὴν ξηράν, τὸ δὲ *Ρέθυμνον* προσεπάθησε νὰ ρυμουλκήσῃ τὸ *'Αρκάδιον*, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη. Ἡ διήγησις αὕτη ἔχει πολλὰ τὰ ἀσαφῆ. Κατ' ἄλλους ὅμως 'Οθωμανοὺς ἐπισήμους, τὸ *'Αρκάδιον* ἀφιχθὲν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς κολπίσκον τινὰ τῶν Σφακίων ἐθεάθη τὴν πρωίαν τῆς Δευτέρας ὑπὸ δύο ὀθωμανικῶν ἀτμοπλοίων, τοῦ *'Ιτζεδὶν* καί τινος φρεγάτας, ἅτινα ἐλθόντα παρὰ τὸ στόμιον ἤρχισαν τὸν κατ' αὐτοῦ πυροβολισμὸν καὶ κατέστησαν πᾶσαν ἀπόπειραν πρὸς ἔξοδον ἀδύνατον. Τότε τὸ πλήρωμα τοῦ *'Αρκαδίου* θέσαν πῦρ εἰς τὸ σκάφος ἀπέβη εἰς τὴν ξηράν. "Οτι ⟨sic⟩ ὅμως ζωηρὰ ἐκατέρωθεν συνήφθη μάχη, προσελθόντων καὶ ἐνόπλων τινῶν Κρητῶν, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν 20 περίπου ναῦται Τοῦρκοι καὶ ἐπληγώθησαν πλειότεροι, ἐκ δὲ τῶν τοῦ πληρώματος τοῦ *'Αρκαδίου* εἷς ἐφονεύθη καὶ δύο ἕτεροι πληγωθέντες συνελήφθησαν, ἐξ ὧν ὁ εἷς, ὡς λέγεται, ἦτο 'Οθωμανὸς αἰχμάλωτος τῶν Χριστιανῶν, ὅστις ἄγνωστον εἶναι τίνι τρόπῳ εὑρέθη ἐκεῖ. "Αλλοι δὲ πάλιν διηγοῦνται ὅτι παρὰ τὴν νῆσον Γαῦδον συναντηθὲν τὸ *'Αρκάδιον* ὑπὸ δύο φρεγατῶν ἐβυθίσθη αὐτανδρον. 'Αλλ' ἡ τελευταία αὕτη διήγησις προφανῶς εἶναι ψευδής, ἂν καί, ὡς ἔμαθον, ὁ Σερβὲρ 'Εφέντης τὴν ἐδιηγήθη.

'Εν τούτοις οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες χθές, ἅμα ἀφιχθείσης τῆς εἰδήσεως, ἔδειξαν ὑπερβάλλουσαν χαράν, φαίνονται σήμερον ὄχι τόσον εὐχαριστημένοι, καὶ πολλοὶ εἰκάζουσιν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔπαθαν καὶ αὐτοὶ ἀπωλείας. Παρέλειψα νὰ προσθέσω ὅτι ὁ πλοίαρχος ἑνὸς τῶν ἀτμοπλοίων ἐπληγώθη βαρέως. Ὁπωσδήποτε ἐξ ὅλων τούτων τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τὸ *'Αρκάδιον* ἀπωλέσθη, πλήν, εὐτυχῶς, τὸ πλήρωμα ἐσώθη. 'Ελπίζω ἐντὸς δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν νὰ μάθωμεν ἀκριβῶς πῶς διέτρεξαν τὰ πράγματα.

'Εν τῇ χθεσινῇ ἐπιστολῇ [1] μου, ἣν θέλετε λάβει συγχρόνως μετὰ τῆς παρούσης διὰ τοῦ κυρίου Stillman, ἔλαβα τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω ὑμῖν ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπανέρχεται εἰς τὴν πόλιν. Κατόπιν ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ στρατὸς οὗτος εἶναι ὁ ὑπὸ τὸν Μεχμὲτ Πασᾶν ἐν 'Αποκορώνοις μέχρι τοῦδε ἐστρατοπεδευμένος. Ὁ στρατὸς οὗτος ὁλόκληρος, μαστιζόμενος ἐκεῖ ὑπὸ τῶν ἀσθενειῶν, ἦλθεν ἐνταῦθα καὶ κατεσκήνωσεν ἔξωθι τῆς πόλεως.

Σήμερον ἐπληροφορήθην ὅτι καὶ εἰς τὰ αὐστριακὰ πλοῖα ἐστάλη διαταγὴ νὰ παραλάβωσιν οἰκογενείας, ἀλλὰ νὰ μεταφέρωσιν αὐτὰς εἰς ἄλλα μέρη τῆς Τουρκίας καὶ ὄχι εἰς τὴν Ἑλλάδα. 'Αμφιβάλλω ἐν τούτοις ἂν αἱ κρητικαὶ οἰκογένειαι θὰ στέρξωσι νὰ μετακομισθῶσιν ἀλλαχοῦ, παρ' εἰς τὴν Ἑλλάδα.

'Εμπιστευτικῶς ἐπληροφορήθην ὅτι, ἀπαιτοῦντος πρὸ πολλοῦ τοῦ Χερφὲρ 'Εφέντη καὶ τοῦ 'Ομὲρ Πασᾶ νὰ τοὺς ἐπιτραπῇ ν' ἀνοίγωσιν εἰς τὸ Αὐστριακὸν Πρακτορεῖον τοὺς παραδιδομένους εἰς αὐτὸ φακέλους πρὸς ἀνεύρεσιν ἐπιστολῶν ὑπόπτων, ὁ κ. Στήγλιτζ,

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 11–12.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πρόξενος τῆς Αὐστρίας καὶ συνάμα Πράκτωρ τῆς ἑταιρείας, ἠρνήθη τὸ τοιοῦτον. Γράψας δὲ καὶ εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβείαν καὶ ζητήσας ὁδηγίας ἔλαβεν ἀπάντησιν ἀρνητικήν.

Υ.Γ. Ἔφερον ἐνταῦθα μίαν ἑλληνικὴν σημαίαν ὡς τὴν σημαίαν τοῦ Ἀρκαδίου.

185

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἐπιστολή — *Χανιά, 10 Αὐγούστου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ19/678

Πρὸ ὀλίγου ἔλαβα τὴν συνημμένην ἐπιστολὴν [1] τοῦ Πλοιάρχου κ. Κουραντῆ, ἐξ ἧς βεβαιοῦται ἡ καταστροφὴ τοῦ *Ἀρκαδίου*, περὶ ἧς καὶ δι' ἑτέρας ἐπιστολῆς [2] μου μετὰ λύπης ἀνήγγειλα ὑμῖν.

Ὁ κ. Κουραντῆς δὲν γράφει τὰς λεπτομερείας τοῦ δυστυχήματος, ἀλλά, καθ' ἃ ἐπληροφορήθην, τὸ *Ἰτζεδὶν* μετὰ δύο ὡρῶν καταδίωξιν καὶ πεισματώδη μάχην, βοηθούμενον ὑπὸ ἑνὸς ἢ δύο ἑτέρων ὀθωμανικῶν ἀτμοπλοίων, καταφθάσαν τὸ *Ἀρκάδιον* καὶ προσκροῦσαν ἔβλαψε τὸν δεξιὸν αὐτοῦ τροχόν, εἰς τρόπον ὥστε τοῦτο δὲν ἠδύνατο χωρὶς ἄφευκτον κίνδυνον καὶ τοῦ σκάφους καὶ τοῦ πληρώματος νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν δρόμον του. Τότε δι' ἐπιδεξίου τινὸς κινήσεως λοξοδρομῆσαν ἐρρίφθη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ οὕτως ἐσώθη τὸ πλήρωμα. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην, καθ' ἣν, ὡς ὁ Πλοίαρχος τοῦ *Ἰτζεδὶν* διηγεῖται, τὸ πλήρωμα τοῦ *Ἀρκαδίου* ἐπολέμησε γενναίως καὶ ἐπιδεξίως, διαρρηχθέντος ἑνὸς πυροβόλου τοῦ τουρκικοῦ ἀτμοπλοίου, ἐφονεύθησαν πέντε ναῦται καὶ ὁ ἴδιος Πλοίαρχος ἐπληγώθη. Βεβαιοῦν δ' ὅτι ἐκτὸς αὐτῶν ἐφονεύθησαν καὶ ἕτεροι 15 περίπου ναῦται, καὶ ὁ Ὑποπλοίαρχος ἐπληγώθη βαρέως.

Ὁ Κος Κουραντῆς ζητεῖ διὰ τῆς ἐπιστολῆς του πλοῖον πρὸς παραλαβὴν αὐτοῦ καὶ τοῦ πληρώματος. Δυστυχῶς ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν πλοίων μόνον τὰ ρωσικὰ ἠδύναντο ἴσως κρυφίως νὰ πράξωσι τὴν πρᾶξιν ταύτην, ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἔρχονται ἐνταῦθα. Ὅθεν ἀπόκειται εἰς ὑμᾶς, κύριε Ὑπουργέ, νὰ ἐνεργήσητε αὐτόθι, ὅπως ἓν ἐκ τῶν ρωσικῶν πλοίων τῶν εἰς Πειραιᾶ μεταφερόντων οἰκογενείας προσεγγίσῃ εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Σούγιας ἢ τῆς Τρυπητῆς καὶ παραλάβῃ τὸ πλήρωμα τοῦ *Ἀρκαδίου*. Σημειῶ τὰς θέσεις ταύτας, καθότι ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ κ. Κουραντῆ, γραφείσης ἐν τῷ χωρίῳ Βλάτῳ [3] τῆς Κισσάμου, φαίνεται ὅτι

---

1. Ἀναστάσιος Κουρεντῆς πρὸς «κ. Π.» (= κ. Πρόξενον), 8 Αὐγούστου 1867, ἐφημερὶς *Αἰών*, ἀριθ. 2266, 14 Αὐγούστου 1867.

2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 12–14.

3. Βλάτος (τό).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

οὗτος ὁδεύει πρὸς τὸν Ὁμαλόν, ὅπου ἤδη θὰ εἶναι ἐφθασμένος, αἱ δὲ θέσεις αὗται εἶναι αἱ πλησιέστεραι.

Καὶ ἐκ τῆς προκειμένης λυπηρᾶς περιστάσεως καὶ ἐκ τῆς προηγουμένης, ὅτε τὸ *Ἀρκάδιον* διέτρεξε κίνδυνον, φαίνεται ὅτι τὸ *Ἰτζεδὶν* ἔτρεχεν ὡς καὶ τὸ *Ἀρκάδιον*, ὅπερ ἐμφαίνει ὅτι ἡ ταχύτης τοῦ τελευταίου τούτου ἐπαισθητῶς εἶχεν ἐλαττωθῆ. Παρ' εἰδημόνων προσώπων εἶχα μάθει ὅτι οἱ πλοίαρχοι τοῦ *Ἀρκαδίου* κατεχρῶντο τὴν μηχανὴν δίδοντες εἰς αὐτὴν ἄνευ ἀνάγκης ὅλην τὴν δυνατὴν ἔντασιν, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς εἶχα μάθει, ἡ ταχύτης αὐτοῦ κατὰ πολὺ εἶχεν ἐλαττωθῆ. Πολλάκις ἔγραψα περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου εἰς Σύρον καὶ εἰς Ἀθήνας παραστήσας εἰς τὰς ἐπιτροπὰς ὅτι, καθ' ἃ παρ' εἰδημόνων ἔμαθα, ἡ συνεχὴς καὶ παρατεταμένη χρῆσις τῆς μηχανῆς, ὡς καὶ ἡ μεγάλη ἔντασις αὐτῆς, θέλει ἔχει ὀλέθρια ἀποτελέσματα. Εἴθε τοὐλάχιστον τὸ συμβὰν δυστύχημα νὰ καταστήσῃ εἰς τὸ μέλλον προσεκτικωτέρους τοὺς διευθύνοντας τὰ τοιαῦτα πλοῖα. Εἴθε προσέτι νὰ μὴ ἀποθαρρυνθῶσιν οἱ ἡμέτεροι.

Υ.Γ. Παρὰ τοῦ κ. Stillman θέλετε λάβει δύο ἑτέρας ἐπιστολάς μου. Ταύτην τὴν στιγμὴν ἔλαβον τὴν συνημμένην ἔκθεσιν τοῦ Ἀρχηγοῦ κ. Ζιμπρακάκη, ἣν παρακαλῶ νὰ πέμψητε κατὰ τὴν ἐπιγραφήν της, ἀφοῦ λάβητε αὐτῆς γνῶσιν.

186

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 216 *Χανιά, 14 Αὐγούστου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ19/682

Δι' ἰδιαιτέρων ἐπιστολῶν [1] μου, σταλεισῶν διὰ τοῦ κ. Stillman, ἔλαβα τὴν τιμὴν ν' ἀναγγείλω ὑμῖν μετὰ θλίψεως τὸ λυπηρὸν συμβὰν τῆς καταστροφῆς τοῦ *Ἀρκαδίου*. Ἐξ ὅλων τῶν πληροφοριῶν ἃς συνέλεξα ἐξάγεται ὅτι τὸ ἀτμόπλοιον τοῦτο, πλέον τὴν 6 τοῦ ἰσταμένου μηνός, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, πρὸς τὴν παραλίαν τῶν Σφακίων καὶ θεαθὲν ὑπὸ τοῦ παρὰ τὴν νῆσον Γαύδον καραδοκοῦντος ταχυπόρου ὀθωμανικοῦ ἀτμοπλοίου *Ἰτζεδίν*, κατεδιώχθη παρ' αὐτοῦ καὶ ἠναγκάσθη ἀλλάζον πορείαν νὰ διευθυνθῇ πρὸς δυσμάς, πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Κριοῦ Μέτωπον. Πλὴν φαίνεται ὅτι ἡ ταχύτης του, εἴτε ἕνεκα τῆς ἀκαταπαύστου χρήσεως ἢ μᾶλλον καταχρήσεως τῆς μηχανῆς εἴτε δι' ἄλλον λόγον, δὲν ἦτο πλέον ἡ προτέρα, καθότι κατεφθάσθη ὑπὸ τοῦ *Ἰτζεδὶν* καὶ πεισματώδης μεταξὺ αὐτῶν ἤρξατο μάχη, δύο ὥρας διαρκέσασα, καθ' ἣν τὰ δύο ἀτμόπλοια προσήγγισαν ἄλληλα καὶ συνεκρούσθησαν πολλάκις.

Δυστυχῶς ἡ ἐμφάνισις δύο ἑτέρων ἀτμοκινήτων φρεγατῶν, ἐξ ὧν ἡ μία θωρακωτὴ καὶ ταχυτάτη, κατέστησε τὴν διάβασιν τοῦ *Ἀρκαδίου* ἀδύνατον. Τότε τοῦτο, εἴτε ἕνεκα

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 11–15.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῆς πρὸς τὸ *Ἰτζεδὶν* προσκρούσεως εἴτε ἕνεκα σφαίρας τινὸς ριφθείσης ἐκ τῆς θωρακωτῆς φρεγάτας, παθὸν σπουδαίαν βλάβην κατὰ τὸν δεξιὸν τροχόν, ἠναγκάσθη, μὴ δυνάμενον νὰ διαφύγῃ, νὰ τραπῇ πρὸς τὴν παραλίαν τῆς Κισσάμου καὶ νὰ ριφθῇ εἰς τοὺς βράχους παρά τινα θέσιν Σταυρὸν καλουμένην. Τὸ δὲ πλήρωμα βαλὸν πῦρ εἰς τὸ πλοῖον ἀπεβιβάσθη εὐθὺς εἰς τὴν ξηράν. Τὸ *Ἀρκάδιον* κατὰ τὴν δίωρον μάχην, ὡς οἱ ἴδιοι Τοῦρκοι ὁμολογοῦν, ἐπολέμησε μετὰ γενναιότητος καὶ κατὰ τοὺς διαφόρους ἑλιγμοὺς ἔδειξεν ἐπιτηδειότητα, ἂν δὲ δὲν εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ βλαφθῇ τὸν τροχόν, ἤθελε καὶ αὖθις διαφύγει τὸν κίνδυνον. Τὴν ἐπιοῦσαν διευθυνθέντα εἰς τὸν τόπον τοῦ ναυαγίου τὰ ὀθωμανικὰ ἀτμόπλοια εὗρον τὸ *Ἀρκάδιον* οὐχὶ ἐντελῶς κατεστραμμένον, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ εἰς κατάστασιν νὰ ρυμουλκηθῇ ἢ νὰ σωθῇ, καθότι ἐν μέρει εἶχε συντριβῇ καὶ ἐν μέρει καῇ· κατώρθωσαν ὅμως νὰ λάβουν διάφορα ἐξ αὐτοῦ πράγματα, οἷον κανόνια, σπαθιά, πιστόλια, ἄλευρά τινα κλπ., ὡς καὶ τὴν σημαίαν.

Ἤδη ἀσχολοῦνται νὰ ἐξαγάγωσι καὶ διασώσωσι τὴν μηχανήν του, ὅπερ, ὡς βεβαιοῖ μηχανικὸς Ἄγγλος, εἶναι κατορθωτόν, καθότι τὸ βάθος τῆς θαλάσσης εἶναι πέντε ποδῶν καὶ ἀντάξιον τοῦ κόπου ἠθικῶς τε καὶ ὑλικῶς, διότι ἡ μηχανὴ ἔχει ἀξίαν 5–6 χιλιάδων λιρῶν, ἀλλὰ πρὸς διάλυσιν καὶ διάσωσιν αὐτῆς ἀπαιτεῖται ἐργασία ἑνὸς μηνός. Τὸ *Ἰτζεδίν*, ὅπερ κατὰ τὴν μάχην ἔσχε 15–20 φονευμένους καὶ ἄλλους τόσους πληγωμένους, ἐξ ὧν 5–6 ἐφονεύθησαν ἢ ἐπληγώθησαν ἐκ τῆς ἐκρήξεως πυροβόλου τινός, ἐλθὸν τὴν ἐπιοῦσαν εἰς Σοῦδαν, ἀνεχώρησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τόσον ἵνα ἐπισκευάσῃ τὰς ὁποίας ὑπέστη ἀβαρίας, καθὼς καὶ ἵνα βραβευθῇ διὰ τὸ κατόρθωμα. Ὁ Πλοίαρχος αὐτοῦ κατὰ τὴν μάχην ἐπληγώθη ἐλαφρῶς, ὁ δὲ Ὑποπλοίαρχος βαρέως. Ἀγνοοῦμεν εἰσέτι πόσοι [1] ἐκ τοῦ πληρώματος τοῦ *Ἀρκαδίου* ἐφονεύθησαν καὶ πῶς ἀκριβῶς διέτρεξαν τὰ πράγματα, ἀλλ' ἐλπίζω νὰ μάθωμεν κατ' αὐτὰς ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Πλοιάρχου κ. Κουραντῆ, ὅστις μετὰ τοῦ πληρώματος εὑρίσκεται ἤδη εἰς Ὁμαλὸν ἀναμένων πλοῖον εἰς Ἁγίαν Ρουμέλην νὰ τοὺς παραλάβῃ.

Ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ Ναύαρχος κ. Simon ἐξετάσας τὰς κρητικὰς οἰκογενείας ἃς ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Ἑλλάδα μετέφερε δὲν ἔμαθεν οὐδόλως ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς παρεξετράπη εἰς ἀπανθρώπους καὶ ὠμὰς πράξεις. Ἐνδεχόμενον τὰ ἐξετασθέντα πρόσωπα ἐκ συμπτώσεως νὰ μὴ ἔχουν πάθει ἢ νὰ μὴ ἐγίνωσκον τί ἄλλα πρόσωπα ἔπαθαν, ἀλλ' εἶναι λυπηρὸν πῶς αἱ ἐντυπώσεις καὶ πεποιθήσεις τοῦ κ. Ναυάρχου, αἵτινες θέλουν ἴσως ἔχει ἐπιρροὴν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς κυβερνήσεώς του, νὰ μὴ ὑπάρχωσι σύμφωνοι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων. Τὸ τοιοῦτον μοὶ φαίνεται δυσεξήγητον, διότι οἱ δύο διερμηνεῖς, οὓς ὁ κ. Ναύαρχος παρέλαβεν ἐντεῦθεν καὶ οἵτινες τὸν παρηκολούθησαν εἰς τρεῖς πλόας, βεβαιοῦν ὅτι δι' αὐτῶν πολλαὶ γυναῖκες διηγήθησαν εἰς τοὺς κ.κ. ἀξιωματικοὺς ὅσα αὐταὶ ἔπαθαν καὶ ὅσα ἔμαθαν ὅτι ἔπαθαν ἄλλοι. Ἡ Προσ. Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν, ἡ Γ. Συνέλευσις καὶ οἱ διάφοροι ἀρχηγοὶ διαβεβαιοῦν μετὰ θετικότητος ὅτι ὅλαι αἱ κατὰ καιρὸν παρ'

1. Χφ. *πόσους*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

αὐτῶν καταγγελθεῖσαι παρεκτροπαὶ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἶναι ἀληθεῖς καὶ μετὰ μετριότητος γεγραμμέναι. Τὴν πεποίθησιν τούτων ἔχουν πρὸ πολλοῦ ἐσχηματισμένην ἅπαντες οἱ ἐνταῦθα εὐσυνείδητοι ἄνθρωποι.

Ἡ βδελυρὰ πρᾶξις ἦν διὰ τοῦ ἀπὸ 28 Ἰουλίου ἐ.ἔ. ἐγγράφου[1] της πρὸς τοὺς κ.κ. προξένους καταγγέλλει ἡ Πρ. Κυβέρνησις καὶ ἀποδίδει εἰς τὸν ἴδιον Ὀμὲρ Πασᾶν, μὴ τὸ κατ' ἀρχὰς παρά τινων πιστευθεῖσα, ἀνακαλύπτεται ἀληθεστάτη.

Δυστυχῶς ὁ πλέον ἢ ἑξηκοντούτης γέρων Ἀρχιστράτηγος, ὁ φέρων τὰ ἀνώτερα[2] παράσημα τῶν μεγαλυτέρων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, κατεχράσθη τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας του πρὸς κόρεσιν πάθους κτηνώδους κατὰ νεάνιδος ἀνηκούσης εἰς ἔντιμον οἰκογένειαν, δηλ. τῆς ἐκ Κομητάδων Κατήγκως Πώλου Σταυϊανοῦ. Διὰ τῶν ἀπειλῶν καὶ τῆς βίας ἠνάγκασε τοὺς αἰχμαλώτους γονεῖς καὶ τὴν κόρην νὰ ὑποστῶσιν εἰς τὸ πρόσωπον ταύτης τοιαύτην ὕβριν.

Δυστυχῶς τὰ δυστυχῆ ταῦτα πρόσωπα, εὑρισκόμενα εἰσέτι αἰχμάλωτα παρὰ τῷ ἐν Ἐμπροσγιαλῷ τῶν Σφακίων στρατῷ, δὲν εἶναι δυνατὸν προσωπικῶς νὰ ἐξετασθῶσιν. Αὐτόπται ὅμως ἄλλοι μάρτυρες βεβαιοῦν τὴν πρᾶξιν. Ὁ Ὀμὲρ Πασᾶς, διὰ νὰ καλύψῃ αὐτήν, προσέφερεν εἰς τὴν νέαν ἐσθῆτάς τινας ἐκ τῶν λαφύρων προερχομένας καὶ 10 λίρας, ἀπορριφθείσας μετ' ἀγανακτήσεως, καὶ προσεπάθησε νὰ συνάψῃ αὐτὴν εἰς γάμον μετά τινος ἑτέρου νέου αἰχμαλώτου, μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θέλει τοῖς δώσει πλουσίαν προῖκα καὶ θέλει τοὺς ἀφήσει ἐλευθέρους νὰ μεταβῶσιν ἀλλαχοῦ· πλὴν ἡ νεᾶνις, ἥτις εὑρίσκεται εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν, ἀρνεῖται νὰ συγκατατεθῇ εἰς τοῦτο, λέγουσα ὅτι, ἀφοῦ πεπρωμένον ἦτο νὰ πάθῃ τοιαύτην ἀτίμωσιν, ἀναξία πλέον εἶναι νὰ ἔλθῃ εἰς γάμον· ἡ δὲ μήτηρ ἕνεκα τῶν λυπηρῶν ἐντυπώσεων δεικνύει, λέγουν, σημεῖα παραφροσύνης.

Βεβαιοῦται προσέτι καὶ ἑτέρα πρᾶξις οὐχὶ ἔντιμος τοῦ ἰδίου Ἀρχιστρατήγου, ἥτις δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν βιογραφίαν τοῦ ἀνδρός, ὅτι δηλ. ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἁρπαζομένων λαφύρων λαμβάνει καὶ αὐτὸς ἱκανὸν μερίδιον, ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν ἔχω εἰσέτι ἀποδείξεις ἀναμφισβητήτους.

Ἡ Πρ. Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν, ἐπιμένουσα καὶ αὖθις εἰς ὅσα κατὰ καιροὺς κατήγγειλεν, ἰσχυρίζεται ὅτι οὐδὲ κατὰ κεραίαν παρεμόρφωσε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀπαιτεῖ δι' ἐγγράφου[3] της πρὸς τοὺς κ.κ. προξένους κοινοποιηθέντος νὰ γίνῃ ἐπιτοπίως ἀνάκρισις, ἐξ ἧς θέλουσιν ἀνακαλυφθῆ πλειότερα τῶν ὅσων αὐτὴ κατήγγειλεν.

Ὁ Ὀμὲρ Πασᾶς ἐξακολουθεῖ νὰ διαμένῃ ἐνταῦθα ἐπαναπαυόμενος εἰς τὰς δάφνας του. Πρὸ πολλῶν ἡμερῶν ἐρρέθη μετὰ βεβαιότητος ὅτι δυσαρεστηθεὶς διὰ τὴν πρᾶξιν τῶν

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 5, ὑποσημ. 3.
2. Χφ. *ἀνωτέρω*.
3. Ὑπ' ἀριθ. 1112, 5 Αὐγούστου 1867 : Ν. Τσιριντάνη, *Ἡ πολιτικὴ καὶ διπλωματικὴ ἱστορία τῆς ἐν Κρήτῃ ἐθν. ἐπαναστάσεως, 1866–1868*, Ἀθῆναι 1950–1951 (εὑρετήριον ἐγγράφων, 1959), τ. Β', σ. 341.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γαλλικῶν πλοίων τοῦ νὰ παραλάβουν οἰκογενείας ἐζήτησε τὴν παραίτησίν του καὶ διὰ τοῦτο, λέγουν, ἦλθεν ἐνταῦθα. Ὁ ἴδιος δέ, ὡς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν λέγουν ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον ἀνάγκη νὰ καταδιώκῃ τοὺς ἐπαναστάτας, ἀφοῦ πανταχοῦ τῆς νήσου, ὅπου καὶ ἂν ἠθέλησεν, ἠδυνήθη νὰ εἰσβάλῃ, ὅτι μὴ ἁπαντῶν ἐκ μέρους τῆς ἐπαναστάσεως ἀντίστασιν θεωρεῖ αὐτὴν καταβεβλημένην καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἀνωφελὲς εἶναι νὰ ἐκστρατεύσῃ πλέον. Ἐν τούτοις πάντες θεωροῦν ὡς βεβαίαν τὴν ταχεῖαν ἐκ τῆς νήσου ἀναχώρησίν του. Προχθὲς συνομιλῶν μετὰ δύο τῶν κ.κ. συναδέλφων μου τοῖς ἔλεγεν ὅτι ὁ πόλεμος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας εἶναι ἄφευκτος, ὅτι ἐντὸς 15–20 ἡμερῶν κηρύττεται καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὰ ἑλληνικὰ μεθόρια συγκεντροῦται στρατός.

Ὁ ἐν Ἀποκορώνοις μέχρι τοῦδε σταθμεύων ὑπὸ τὸν [1] Μεχμὲτ Πασᾶν στρατός, ἕνεκα τῶν ἀσθενειῶν καὶ τῆς μεγάλης θνησιμότητος ἣν ὑπέστη, παραιτήσας τὴν χώραν ἐκείνην ἦλθεν ἐνταῦθα καὶ κατεσκήνωσεν ἔξωθι τῶν Χανίων. [Ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς —]

Ὁ αἰγύπτιος στρατός, οὗτινος ἀρχιστράτηγος διωρίσθη ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Ἰσμαὴλ ὁ Ἀπτουλκαδὲρ Πασᾶς, καθ' ἃς πληροφορίας θετικὰς ἐμπιστευτικῶς ἔλαβα, δὲν ἀναβαίνει σήμερον εἰμὴ εἰς 5800 ἄνδρας. Οἱ δὲ λοιποὶ μέχρι τῶν 22 χιλιάδων οἵτινες ἦλθαν ἐνταῦθα ἢ ἀπέθανον ἢ ἐφονεύθησαν ἢ ἀσθενήσαντες ἀνεχώρησαν. Ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐν Χανίοις καὶ πέριξ ἐκ πυρετῶν καὶ δυσεντερίας ὑπαρχόντων ἀσθενῶν τοῦ τουρκοαιγυπτίου στρατοῦ ἀναβαίνει εἰς πέντε καὶ ἡμίσειαν περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν.

Στρατιωτικὰ ἔργα κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα δὲν ἐξετελέσθησαν, εἰμὴ ἐπανειλημμέναι ἐν Μουρίῳ [2] τῶν Σφακίων ἀψιμαχίαι.

Τὸ ἐνταῦθα σταθμεῦον αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον *Wall* ἔλαβε διαταγὴν νὰ παραλάβῃ καὶ αὐτὸ οἰκογενείας, ἀλλὰ νὰ τὰς μεταφέρῃ εἰς τὰς τουρκικὰς νήσους, οἷον Ρόδον, Κῶν κλπ., καὶ οὐχὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀμφιβάλλω ὅμως ἂν αἱ κρητικαὶ οἰκογένειαι μανθάνουσαι τοῦτο θελήσωσι νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς φιλανθρώπου προσφορᾶς τῶν αὐστριακῶν πλοίων.

Ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς εἰδοποίησε τοὺς κ.κ. προξένους τῶν δυνάμεων ὧν τὰ πλοῖα παραλαμβάνουσιν οἰκογενείας ὅτι ὀφείλουν νὰ ἔρχωνται ἑκάστοτε ταῦτα ἐνταῦθα πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ὑγειονομικῶν αὐτῶν πιστοποιήσεων καὶ ἀκολούθως νὰ μεταβαίνωσι πρὸς μεταφορὰν τῶν οἰκογενειῶν. Τὸ ὑγειονομικὸν τοῦτο μέτρον δὲν ἐφηρμόσθη εἰσέτι.

Τὸ παρελθὸν Σάββατον ἀφίχθησαν ἐξ Ἀγγλίας ἐνταῦθα τὰ δύο ἕτερα ταχυπόρα ἀτμόπλοια, *Χανία* καὶ *Κανδία*, ἅτινα ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἠγόρασε πρὸς διατήρησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Καὶ τὰ ἀτμόπλοια ταῦτα διατρέχουσι 15 μίλια τὴν ὥραν.

Ἀνέκαθεν ὑπῆρχε συνήθεια, καὶ ἐπὶ τῶν προκατόχων μου, εἰς τὴν μεταξὺ τῆς ἐγχωρίου ἀρχῆς καὶ τοῦ Προξενείου ἀλληλογραφίαν ἐκείνη μὲν νὰ γράφῃ τουρκιστὶ ἤ, ὁσάκις ὑπῆρχε γραμματεὺς τοῦ Γ. Διοικητοῦ κάτοχος τῆς γαλλικῆς, εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην, τὸ δὲ Προξενεῖον ἑλληνιστί. Τὴν συνήθειαν ταύτην ἠκολούθησα, ὡς ὤφειλον, καὶ ἐγὼ καὶ

---

1. Χφ. *τοῦ*.
2. Χφ. *Μουρίον*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

οὐδέποτε οὐδεμία ἀνεφάνη δυσχέρεια οὐδ' ἐπί 'Ισμαὴλ Πασᾶ, οὐδ' ἐπὶ Μουσταφᾶ Πασᾶ, οὐδ' ἐπὶ Σερβὲρ 'Εφέντη, ἢ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου 'Ομὲρ Πασᾶ. Τὸ παρελθὸν Σάββατον κατὰ τὴν συνήθειαν ταύτην ἔπεμψα ἔγγραφον εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον περὶ δικαστικῆς τινος ὑποθέσεως ἑλληνιστὶ γεγραμμένον. Πλὴν ὁ 'Ομὲρ Πασᾶς μοὶ ἐπέστρεψε, διὰ κλητῆρος μάλιστα, τὸ ἔγγραφον, χωρὶς νὰ τὸ ἀποσφραγίσῃ μηνύσας μοι ὅτι δὲν τὸ δέχεται ὡς γεγραμμένον εἰς γλῶσσαν ἣν δὲν ἐννοεῖ. Εἰς τὸν ἀνοίκειον τοῦτον τρόπον ὤφειλον ν' ἀποδώσω τὰ ἴσα.

Τὴν ἐπιοῦσαν μεταφράσας τὸ ἔγγραφον γαλλιστὶ τῷ τὸ ἔπεμψα γράψας αὐτῷ συγχρόνως ὅτι κατὰ παραδεδεγμένην τινὰ συνήθειαν εἶχον κάμει χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς· ὅτι δέχομαι τὸ νέον σύστημα ὅπερ ἀπαιτεῖ, ἀλλ' ὅτι ἐλπίζω ὅτι θέλει εἶσθαι συνεπής, ὥστε καὶ τὰ πρὸς ἐμὲ παρ' αὐτοῦ στελλόμενά μοι ἔγγραφα νὰ γράφωνται οὐχὶ εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν, ἣν οὐδ' ἐγὼ ἐννοῶ, ἀλλ' εἰς τὴν γαλλικήν.

Αὐθημερόν, ἀγνοῶ ἂν πρὸ τῆς λήψεως τοῦ ἐγγράφου, μοὶ ἔπεμψεν ἡ ἐγχώριος ἀρχὴ ἔγγραφον τουρκιστὶ γεγραμμένον. Ὅθεν καὶ ἐγὼ ἑπομένως τῷ παραδείγματι τῆς Α. Ὑψηλότητος τῷ ἐπέστρεψα διὰ τοῦ ἰδίου προσώπου τὸ ἔγγραφον, εἰπὼν ὅτι καθὸ γεγραμμένον εἰς γλῶσσαν ἣν δὲν ἐννοῶ δὲν τὸ δέχομαι.

Τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν ἐτελέσθη ἐνταῦθα ἡ ἐπέτειος ἑορτὴ τῆς Α.Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, ψαλείσης δοξολογίας εἰς τὸν ναὸν τῶν Καθολικῶν καὶ δεχθέντος τοῦ κ. Στίγλιντζ τὰς συγχαρητηρίους ἐπισκέψεις τῶν συναδέλφων του καὶ τῶν ἀρχῶν. Ὁ 'Ομὲρ Πασᾶς ἔθεσε καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην τὴν μουσικήν του εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κ. Στίγλιντζ.

Υ.Γ. Ταύτην τὴν στιγμὴν λαβόντες γνῶσιν ἐκθέσεως[1] τοῦ Πλοιάρχου τοῦ *'Αρκαδίου* Κουραντῆ, σπεύδομεν νὰ ὑποβάλωμεν ὑμῖν ἀντίγραφον πρὸς πληρεστέραν πληροφορίαν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων.

Πληροφορούμεθα ὅτι εἰς 'Εμπροσγιαλὸν ὁ τουρκικὸς στρατὸς κτίζει τέσσαρας στρατῶνας.

187

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

'Αριθ. 66 *'Ηράκλειον, 14 Αὐγούστου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ27/1002

Διὰ τῆς ἀπὸ 31 λήξαντος μηνὸς καὶ ὑπ' ἀριθ. 59 ἀναφορᾶς[2] μου ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. 'Εξοχότητα ὅτι ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῆς 'Αγίας Βαρβάρας ἀπεστάλησαν εἰς Μοιραμπέλον χίλιοι διακόσιοι τακτικοὶ καὶ ἄτακτοι στρατιῶται, διὰ νὰ

1. 12 Αὐγούστου 1867 : ἐφημερὶς *Αἰών*, ἀριθ. 2267, 17 Αὐγούστου 1867.
2. Βλ. *'Εκθέσεις*, τ. Α', σ. 409.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

προστατεύσωσι τοὺς ὑποτεταγμένους ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ στρατὸς οὗτος κατὰ τὴν μετάβασίν του κατεσκηνώθη εἰς θέσιν [1] Βρύσες, ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχουσαν ἀπὸ τὸ χωρίον Κενούργιον [2], πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ τὴν ἑβδόμην τοῦ τρέχοντος μηνός, λίαν πρωί, διακόσιοι ἐπαναστάται ἐπιπεσόντες εἰς τὰς σκηνὰς τοῦ εἰρημένου ὀθωμανικοῦ στρατοῦ τὸν ἔφερον εἰς τοιαύτην ἀνεμοζάλην, ὥστε οὐδ' ἀμυντικὴν δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ θέσιν, ἀλλ' ἐτράπη εἰς ἄτακτον φυγὴν μέχρι τῆς παραλίας Μίλατο (ἀπέχουσαν δύο περίπου ὥρας). Ὁ ἐν λόγῳ ὀθωμανικὸς στρατὸς εἴς τε τὰς κατασκηνώσεις του καὶ κατὰ τὴν ἄτακτον φυγήν του ἀπώλεσε διακοσίους ἄνδρας.

Τὸ σπουδαῖον τοῦτο γεγονός, ὡς ἦτο ἐπόμενον, κατετάραξε τὴν Διοίκησιν καὶ τοὺς ἐντὸς τῆς πόλεως Ὀθωμανοὺς καὶ κατεσπευσμένως ἐκάλεσαν τὸν εἰς Ἁγίαν Βαρβάραν διαμένοντα Ρεσίτην διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Μοιραμπέλον μὲ ἀνάλογον ἐπικουρίαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ξηρὰ δὲν ἐξησφάλιζε δεόντως τὴν ὁδοιπορίαν του, τὴν δεκάτην τοῦ μηνὸς ἦλθεν ἐνταῦθα, καὶ αὐθημερὸν παραλαβὼν τριακοσίους δι' ἀτμοπλοίου μετέβη εἰς Μίλατο. Ἀλλὰ μ' ὅλας τὰς προτροπὰς καὶ τὴν παρουσιασθεῖσαν ἐπικουρίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ πείσῃ τὸν ἐκεῖ εὑρεθέντα στρατὸν διὰ νὰ προσβάλῃ τοὺς ἐπαναστάτας, καθότι ἡ ἐπελθοῦσα καταστροφὴ ἦτο τόσον πρόσφατος καὶ τρομακτική, ὥστε εἶχεν ἀποδειλιάσει καὶ ἠρίθμει τοὺς ἐπαναστάτας εἰς δέκα χιλιάδας. Τοιουτοτρόπως μετὰ εἴκοσι καὶ τεσσάρων ὡρῶν θαλασσοπλοΐαν ἐπανέκαμψεν ὁ Ρεσίτης ἐνταῦθα μεταφέρων ἀκριβῶς καὶ εἴκοσι πέντε πληγωμένους.

Οἱ χωρικοὶ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης διατελοῦσιν εἰς τοιαύτην ἁρμονίαν μὲ τοὺς Ὀθωμανούς, ὥστε οἱοσδήποτε καὶ ἂν ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν ἐτήρησε σιωπὴν ὡς πρὸς τὴν καταστροφὴν τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἁπλῶς ἀνέφερεν ὅτι ἔλαβε χώραν συμπλοκή. Κατὰ συνέπειαν δὲν ἠδυνήθημεν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ λάβωμεν ἀπ' εὐθείας ἀκριβεῖς πληροφορίας καὶ βεβαιωθῶμεν ὁποῖοι ἦσαν οἱ ἡγούμενοι τῶν ἐπαναστατῶν. Ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ἀνεκοινώθησαν πρὸς ἐμὲ ἐμπιστευτικῶς παρὰ προσώπου κατέχοντος θέσιν εἰς τὴν Διοίκησιν.

Ἕτερον πολεμικὸν ἆθλον δὲν ἔλαβε χώραν εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν τῆς ἡμετέρας περιφερείας κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον.

Ἀπὸ τῆς παρελθούσης Πέμπτης μέχρι σήμερον ἅπαντα τὰ ἐκ Χανίων προερχόμενα ὀθωμανικὰ ἀτμοκίνητα διακηρύττουσι τὰς θαλασσίας νίκας των καὶ ὑποστηρίζουσιν ὅτι τὸ *Ἰζεντὶν* κατέθραυσε τὸ *Ἀρκάδι* εἰς ὅρμον τινὰ τῆς Ἁγίας Ρουμέλης καὶ σὺν αὐτῷ ἀπωλέσθησαν ἑξακόσιοι περίπου ναῦται καὶ ἐθελονταί· προσέτι ὅτι ἔλαβε τὰς μηχανάς, τὰ πυροβόλα, τὴν σημαίαν του καὶ ἄλλα πολλὰ πράγματα. Οἱ Ὀθωμανοὶ σκιρτῶσιν ἀπὸ χαρᾶς καὶ πᾶν τὸ προσορμιζόμενον ὀθωμανικὸν ἀτμοκίνητον τὸ πλῆθος τὸ ὑποδέχεται εἰς τὴν προκυμαίαν μὲ ἐνθουσιώδεις ζητωκραυγάς.

---

1. Χωρίον.
2. Νῦν Νεάπολις.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐκ Χανίων δὲν ἔλαβον αὐθεντικὰς πληροφορίας καὶ κατὰ συνέπειαν ἀγνοῶ ἐν γένει τὰ καθ' ἕκαστα. Οὐχ ἧττον ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε ἔφθασεν ἡ εἴδησις, διεδόθησαν καὶ διατηροῦνται δύο κάκισται φῆμαι : ἡ μὲν ὅτι, πρὶν ἢ ἀποπλεύσῃ τὸ *Ἀρκάδι* ἐκ Σύρου, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἓν ἀγγλικόν, ὅπερ ἠγκυροβόλησεν εἰς Χανία, καὶ ὅτι μετὰ δύο ὥρας ἐσπευσμένως ἀνεχώρησαν τὸ ἀτμόπλοιον *Ἰζεντὶν* καὶ δύο φεργάτες, κατευθυνθέντα ἅπαντα πρὸς τὸν ὅρμον τῆς Ἁγίας Ρουμέλης, ἔνθα ἔμελλον νὰ εὕρωσι τὸ *Ἀρκάδι* ἀποβιβάζον[τα] τροφὰς κλπ.· ἡ δὲ ὅτι ὁ μηχανικὸς τοῦ *Ἀρκαδίου* ἐδολιεύθη τὴν περίστασιν.

Ἐὰν ὅμως οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἑτέρα φήμη ἐπαληθεύσῃ, ἐπιτρέψατέ μοι τὸ θάρρος νὰ ὑποβάλω καὶ αὖθις εἰς τὰς σκέψεις σας ὅ,τι πρὸ πολλοῦ καὶ ἐπανειλημμένως ἀνέφερον ὡς δυνάμενον [ὡς δυνάμενον] νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ δυσάρεστον αὐτὸ γεγονός. Ἔγραψα δηλονότι ὅτι ὁ τύπος δὲν πρέπει νὰ προτρέχῃ τῶν πραγμάτων καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ δημοσιεύῃ τοὺς ὅρμους ἔνθα ⟨τὸ *Ἀρκάδι*⟩ ἀποβιβάζει τοὺς ἐθελοντὰς καὶ τὸ φορτίον του, διότι διὰ πάσης θυσίας τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων ὑπηρετεῖ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ὑποδεικνύει τὰς ἐνεργείας τῆς Ἐπιτροπῆς ἢ καὶ τῆς Κυβερνήσεως. Δυστυχῶς, ἀντὶ νὰ συναισθανθῶσιν οἱ κύριοι δημοσιογράφοι ὁποίων κακῶν γίνονται παραίτιοι, βεβαίως ἀκουσίως, ἑτέρα ματαιοδοξία ἐπέτεινε τὸ κακόν, δηλαδὴ ἡ δημοσίευσις τῶν ἡμερολογίων τῶν πλοιάρχων, ὡς νὰ ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ δώσωσι λογοδοσίαν εἰς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν, καὶ ἐν γένει ἡ ἀπροσεξία τῆς ἐν Σύρῳ ἐπιτροπῆς καὶ ⟨τῶν⟩ περὶ αὐτὴν ψευδοκολάκων.

Ἀναγκάζομαι, Ἐξοχώτατε, νὰ ἐπαναλάβω τὰς ἀνωτέρω κρίσεις μου, διότι ἡ ὀθωμανικὴ ἀρχὴ ἀείποτε γνωρίζει τὰς ἀποφάσεις τῶν ἐπιτροπῶν καὶ πρὶν ἢ τὰς ἐκτελέσωσι. Βεβαίως τὰ δυσάρεστα ταῦτα περιστατικὰ τὰ ὑπερεπλεόνασεν ἡ καθ' ὑπερβολὴν παράβασις τῆς ἐχεμυθείας.

Γνωστοποιῶ προσέτι τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι ὅτι πρὸ δέκα ἡμερῶν εἶχεν ἀναφανῇ εἰς τοὺς παῖδας τὸ κοινῶς λεγόμενον ἀνεμοβλόγι, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἰατρῶν, δὲν ἐπαρουσίαζεν ἐπικινδύνους συνεπείας. Τὰ γεγονότα ὅμως διέψευσαν τῶν ἰατρῶν τὰς γνώμας, καὶ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἐπαρουσιάσθη σπουδαία εὐλογία, ὥστε καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐκ τῶν προσβαλλομένων ἀποθνήσκουσι τριάκοντα ἕως τεσσαράκοντα ἄτομα πάσης ἡλικίας. Παρετηρήθη προσέτι ὅτι μεταξὺ τῶν προσβαλλομένων ὑπάρχουσι καὶ πρόσωπα ἅτινα ἦσαν ἐμβολιασμένα. Ἡ εὐλογία ἐπαρουσίασε τὴν ὁρμήν της ἐντὸς τῆς πόλεως, ἀλλ' οὔσης ἀκωλύτου τῆς συγκοινωνίας μετὰ τῶν ἐπαρχιῶν, πιθανὸν νὰ μεταδοθῇ ταχέως καὶ εἰς τὰ χωρία. Τὸ Ὑγειονομεῖον ὅμως τοῦ λιμένος ἐκδίδει ἐλευθέρας τὰς πιστοποιήσεις τῶν ἀποπλεόντων πλοίων. Κατὰ τὰ διατεταγμένα ἐπισυνάπτω εἰς τὸν φάκελον ἰδιαίτερον ἔγγραφον πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργεῖον περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, καί, ἐὰν αἱ περιστάσεις ἐπιτρέπωσι νὰ ὑποβληθῇ ἡ Κρήτη εἰς κάθαρσιν, ἂς μεταβιβασθῇ πρὸς αὐτό, ἄλλως ἂς μείνῃ ἐν ἀχρηστίᾳ.

Καθ' ἣν ὥραν ἐπρόκειτο ν' ἀποστείλω τὴν παροῦσαν εἰς τὸ ταχυδρομεῖον, ὥραν 10 π.μ., πεζοδρόμος μοὶ ἐνεχείρισεν ἀναφορὰν τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπαρ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

χιῶν, τὴν ὁποίαν ὑποβάλλω ἐν πρωτοτύπῳ διὰ νὰ ἐκτιμηθῶσι δεόντως τὰ ἀναφερόμενα ἐν αὐτῇ γεγονότα. Ὅμοιαι δ' αὐτῆς ἐπεδόθησαν αὐθωρεὶ καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐνταῦθα συναδέλφους μου.

188

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 177 (σχέδιον) *Ρέθυμνον, 14 Αὐγούστου 1867*

ΑΥΕ/ΠΡ – Μ74/2760

Οὐδὲν ἄξιον σημειώσεως ἔχω νὰ σᾶς ἀναγγείλω καὶ ταύτην τὴν δεκαπενθημερίαν. Τὴν 2 τούτου ἐξῆλθε τακτικὸς στρατὸς εἰς τὰ περίχωρα, διὰ κήρυκος δὲ εἰδοποιήθησαν οἱ ἐγχώριοι Ὀθωμανοὶ ὅτι, ἂν θέλουν νὰ ἐξέλθουν, πρέπει νὰ παρακολουθοῦν τὸν στρατόν, οἵτινες καὶ ἐξῆλθον ἐπιστρέψαντες τὸ ἑσπέρας. Τὴν 9 Αὐγούστου πλοιάριον ἐλθὸν ἀπὸ Σούδαν ἀνήγγειλεν ὅτι τὸ ἀτμόπλοιον *Ἀρκάδιον* προσβληθὲν παρὰ τῶν ὀθωμανικῶν ἀπωλέσθη αὔτανδρον κατὰ τὴν θέσιν Λαφονήσιον. Οἱ ἐγχώριοι Ὀθωμ. ἀπὸ χαρὰν κινούμενοι ἤρχισαν τοὺς πυροβολισμούς, τὸ δὲ πλοιάριον ἐσημαιοστόλισαν· ἐξελθόντες δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν ἐσύναξαν χρήματα τὰ ὁποῖα ἐδώρησαν εἰς τοὺς ναύτας τοῦ μνησθέντος πλοιαρίου, τὸ δὲ ἑσπέρας ἔκαμαν φωταψίαν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ πλοιαρίου.

Τὴν 10 Αὐγούστου ἐπροσκάλεσαν ἡ Διοίκησις τὴν σύζυγον τοῦ κατὰ τὴν 3 Ἰουλίου δολοφονηθέντος εἰς χωρ. Μετόχια Φραντζεσκιανὰ Γεωργίου Μουτριανάκη, προσποιουμένη ὅτι θέλει τὴν ἀνακρίνει τίνι τρόπῳ ἐδολοφονήθη, τίς τὸν ἐφόνευσε καὶ τίνι τρόπῳ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν. Τὴν αὐτὴν οἱ Ὀθωμανοὶ ἐφόνευσαν ἕνα Χριστιανὸν εἰς τὸ χωρίον Πᾶκρι [1], κτηματίαν, εὑρεθέντα ἐντὸς τοῦ ἀμπελῶνός του. Τὴν 12 Αὐγούστου ἐξῆλθον πάλιν οἱ ἐγχώριοι Ὀθωμ., πλέον τῶν χιλίων, πρὸς συγκομιδὴν βελανιδίων, χαρουπίων καὶ σταφυλῶν. Ἐκ τῶν πλησιοχώρων τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀπομακρυνθέντες μέχρι τοῦ χωρίου Βαρσαμόνερον συνηντήθησαν μὲ τοὺς Χριστιανούς, παρὰ τῶν ὁποίων ἐδιώχθησαν. Πληγώσαντες δὲ δύο ἐξ αὐτῶν τοὺς ἀφῆρεσαν περὶ τὰ 15 ζῷα φορτηγά.

Ἡ ἐλεεινὴ καὶ ἀξιοδάκρυτος κατάστασις τῶν ἐν τῇ πόλει γυναικοπαίδων ἐξακολουθεῖ ἐπὶ τὸ χεῖρον. Πάσχουν δεινῶς τὰ ἐλεεινὰ ταῦτα ὄντα, μὴ ὑπάρχοντος καὶ τακτικοῦ ἰατροῦ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἀσθενῶν. Ἡ καταπίεσις ἐξακολουθεῖ ἡ αὐτὴ εἰς τὰ πλησιόχωρα χωρία κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἡ συγκοινωνία διακεκομμένη καὶ αὐστηρῶς ἀπηγορευμένη μετὰ τῶν ἐπαρχιῶν, ὥστε τὴν 12 τούτου γέρων τις ἑκατοντούτης Ν. Ἀρχοντάκης ἦλθεν ἐκ τοῦ χωρίου Μπιστατ τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου, διὰ νὰ ἴδῃ τὸν υἱόν του, ὑπηρετοῦντα παρά τινι Ὀθωμανῷ, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ καλάθιον σταφυλῶν. Μόλις εἰσῆλθε καὶ ἀμέσως ἀπεπέμφθη τῆς πόλεως, χωρὶς νὰ τῷ συγχωρηθῇ νὰ ἴδῃ κἂν τὰ τέκνα του.

1. Πίκρι ἢ Πίκρης (ὁ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

189

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 218 *Χανιά, 20 Αὐγούστου 1867*

AYE/KY – M19/688

Τὸ ὀθωμανικὸν ναυτικόν, ἵνα μὴ φανῇ κατώτερον τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ, ἔπραξε κατ' αὐτάς, ὡς καὶ κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα, πρᾶξιν ἥτις ἔτι μᾶλλον ἀποδεικνύει μ' ὅλας τὰς διαματυρήσεις τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ ὅτι οὐδέποτε στρατὸς τακτικὸς ὑπῆρξε τοσοῦτον ἀπάνθρωπος καὶ τοσοῦτον ἄθλιος.

Τὴν πρωίαν τῆς 12 τοῦ ἱσταμένου μηνὸς ὀθωμανικὸν ἀτμόπλοιον ἐλλιμενισθὲν εἰς τὸν ὅρμον Φωδελῶν τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου ἀνύψωσε τὴν γαλλικὴν σημαίαν καὶ διὰ σημείων προεκάλει τὰς εἰς τὰ πέριξ μετ' ἀγωνίας ἀναμενούσας εὐρωπαϊκὰ πλοῖα οἰκογενείας. Πολλαὶ ἐξ αὐτῶν, ἐκλαβοῦσαι τὸ πλοῖον γαλλικόν, κατέβησαν μετὰ κραυγῶν χαρᾶς εἰς τὴν παραλίαν. Πλὴν τότε ἐκεῖνο ἐπυροβόλησεν ἐπανειλημμένως κατὰ τῶν δυστυχῶν ἐκείνων ὄντων καί τινας μὲν ἐφόνευσεν, ἄλλους δ' ἐπλήγωσε. Τέσσαρες γυναῖκες, τρεῖς νεάνιδες, εἷς παῖς, δύο ἄνδρες ἀσθενεῖς ἢ πληγωμένοι ἔπεσαν θύματα τῆς ἀνηκούστου ταύτης πράξεως, πολλοὶ δ' ἄλλοι ἐπληγώθησαν. Τὸ ἀτμόπλοιον τοῦτο, καθ' ἃ χθὲς ἐπληροφορήθην, ὀνομάζεται *Ζουάβ*.

Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπαρχιῶν τῆς νήσου ἔσπευσε δι' ἀναφορᾶς [1] της πρὸς τὰ διάφορα ἐν Ἡρακλείῳ ὑποπροξενεῖα νὰ καταγγείλῃ τὴν πρᾶξιν, οἱ δ' ἐνταῦθα συνάδελφοί μου λαβόντες αὐτῆς γνῶσιν τὴν ἀνέφερον εἰς τὰς σχετικὰς κυβερνήσεις των. Ὁ κ. Tricou μάλιστα ἔλαβεν ἐπιστολὴν Γάλλου τινὸς ὑπηκόου εὑρισκομένου μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ περιγράφοντος αὐτήν.

Πολλάκις ἡ Πρ. Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν εἶχεν ἀπευθυνθῇ πρὸς τοὺς κ.κ. προξένους παρακαλοῦσα αὐτοὺς νὰ ἐνεργήσωσι παρὰ ταῖς ἐγχωρίοις ἀρχαῖς, ὅπως ἀνεχθῶσι τὴν ὕπαρξιν νοσοκομείου τινὸς ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ πρὸς νοσήλευσιν τῶν πληγωμένων, τιθεμένων [2] οὕτω ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν. Δυστυχῶς αἱ ὀθωμανικαὶ ἀρχαί, πολιτικαί τε καὶ στρατιωτικαί, οὐδέποτε ἔδωκαν προσοχὴν εἰς τοιαύτας αἰτήσεις, ἃς ἡ φιλανθρωπία ὑπαγορεύει, οὐδ' ἠθέλησάν ποτε, ἀπὸ φόβον ἴσως μὴ διὰ τῆς παραδοχῆς μέτρου τοιούτου ἐξε⟨λε⟩γχθῶσιν ὅτι ἀναγνωρίζουν ὡς ἐμπόλεμον μέρος τοὺς ἐπαναστάτας, νὰ παραδεχθῶσιν οὐδ' αὐτὴν τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων, εἰπόντος μάλιστα τοῦ Ὀμὲρ Πασᾶ, ὅτε τῷ ἐγένετο ἐν Σφακίοις τοιαύτη πρότασις, ὅτι αὐτὸς θὰ φονεύῃ ὅσους αἰχμαλωτίζει καὶ εἶναι ἐλεύθεροι καὶ οἱ ἐπαναστάται νὰ πράττωσι τὸ αὐτό.

---

1. 13 Αὐγούστου 1867 : AYE/KY – M29/1059· ἐφημερὶς *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 178, 19 Αὐγούστου 1867.

2. Χφ. *τεθειμένων*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐσχάτως δύο ἰατροί, παρὰ τοῖς ἐπαναστάταις εὑρισκόμενοι, οἱ κ.κ. Γερασιμίδης καὶ Ὀρνστεῖν, δι' ἀναφορᾶς των πρὸς τοὺς κ.κ. προξένους τῶν τριῶν μεγάλων δυνάμεων, ἐκθέτοντες τὰ δεινὰ εἰς ἃ ὑποβάλλονται οἱ πληγωμένοι, οἵτινες ἀπὸ φόβον μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ μεταφέρονται ἀπὸ ὄρους εἰς ὄρος καὶ ἀποθνήσκουσιν ἕνεκεν ἐλλείψεως νοσοκομείων καὶ τῆς δεούσης θεραπείας, παρακαλοῦν αὐτοὺς νὰ μεσολαβήσωσι παρὰ ταῖς ἐγχωρίοις ἀρχαῖς, ὅπως οἱ πληγωμένοι τεθῶσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν. Ὅσην διάθεσιν καὶ ἂν ἔχουν οἱ κ.κ. πρόξενοι πρὸς οὓς ἀπηυθύνθη ἡ ἀναφορὰ νὰ συντελέσωσι πρὸς τὸ συμφέρον τῆς φιλανθρωπίας εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ ζητουμένου μέτρου, οὐδεμίαν ἀπόπειραν ἔκριναν δέον νὰ ἐπιχειρήσωσι παρὰ ταῖς ἐνταῦθα ἀρχαῖς, διότι ἐκ τῶν προτέρων ἐγίνωσκον ὅτι ἤθελον ἀπαντήσει ἀδικαιολόγητον ἄρνησιν. Ὅθεν περιωρίσθησαν ν' ἀναφέρωσι τὸ πρᾶγμα εἰς τὰς σχετικὰς πρεσβείας των.

Ἔλαβα ἤδη τὴν τιμὴν νὰ πληροφορήσω ὑμᾶς, κ. Ὑπουργέ, ὅτι καὶ τὰ αὐστριακὰ πλοῖα διετάχθησαν νὰ παραλάβωσιν οἰκογενείας, πλὴν νὰ μετακομίσωσιν αὐτὰς εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ αὐστριακὴ κανονιοφόρος *Wall*, εὑρισκομένη πρό τινων ἡμερῶν εἰς τὸν ὅρμον τῆς Παλαιᾶς Σούδας, ἐδήλωσε τὸν σκοπόν της εἰς τὰς παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Δρέπανον εὑρισκομένας καὶ ἀναμενούσας εὐρωπαϊκὰ πλοῖα πρὸς ἀναχώρησιν. Αὗται ἀπήντησαν ὅτι εὐχαρίστως δέχονται τὴν πρότασιν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ μεταχθῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατόπιν ὅμως δι' ἑτέρας κανονιοφόρου, *Willebic*, ἐλθούσης πρὸ 5 ἡμερῶν ἐκ Σμύρνης καὶ αὐθημερὸν ἀναχωρησάσης εἰς Σύρον, ἐκομίσθη διαταγὴ εἰς τὴν *Wall* νὰ μεταφέρῃ τὰς οἰκογενείας εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ πραγματικῶς τὴν παρελθοῦσαν Τετάρτην τὸ ἀτμόπλοιον τοῦτο μετέβη εἰς Ἀρμυρὸν καὶ παρέλαβε τοιαύτας [1].

Προχθὲς ἐπληροφορήθην διὰ τοῦ ἐκ Πειραιῶς ἐλθόντος γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου ὁ *Rolland* ὅτι τὰ γαλλικὰ πλοῖα διέκοψαν τοὺς πρὸς παραλαβὴν οἰκογενειῶν πλόας των. Ὑποθέτω ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο σχέσιν ἔχει μὲ τὰς νῦν ἀποφασιστικώτερον γενομένας πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων ἐνεργείας τῶν μυστικοσυμβουλίων, περὶ ὧν προχθὲς ἐλάβομεν ἐξ Ἀθηνῶν γνῶσιν· καὶ διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἔχῃ δυσαρέστους ὡς πρὸς τὴν ἐπανάστασιν συνεπείας. Τὴν περὶ παύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν εἴδησιν θέλει βεβαίως μάθει ὁ κρητικὸς λαὸς μετ' ἀνεκλαλήτου χαρᾶς, διότι καιρὸς ἦτο πλέον νὰ τεθῇ τέρμα εἰς ἀγῶνα τόσον ἄνισον καὶ αἱματοχυσίαν ἀνωφελῆ καὶ εἰς τὴν περαιτέρω καταστροφὴν τοῦ δυστυχοῦς τούτου τόπου.

Μετὰ τὴν ἐν Βρύσαις τῆς ἐπαρχίας Μυραμπέλου γενομένην τὴν 7 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς μάχην, καθ' ἣν οἱ ἐπαναστάται ἐπιπεσόντες αἰφνιδίως κατὰ τοῦ ἐκεῖ ἐστρατοπεδευμένου τουρκικοῦ σώματος τὸ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ ἐφόνευσαν ἱκανούς (περὶ τοῦ συμβάντος τούτου ἐλπίζω ὅτι ὁ ἐν Ἡρακλείῳ Ὑποπρόξενος τῆς Α.Μ. ἔδωκεν εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα τὰς ἀνηκούσας πληροφορίας), μετὰ τὴν μάχην, λέγω, ταύτην οὐδὲν στρατιωτικὸν ἔργον οὔτ' ἐν τῷ τμήματι Χανίων οὔτ' ἐν τοῖς λοιποῖς, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον

1. Χφ. *τοιαῦτα*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἡμεῖς ἐνταῦθα γινώσκομεν, ἐπράχθη. Ἡ μὴ ἐκτέλεσις στρατιωτικῶν ἔργων προέρχεται, κατ' ἐμέ, ἐκ τοῦ ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατός, ἀποσυρθεὶς ἀπό τινος εἰς τὰ πεδινὰ καὶ παράλια μέρη, παρῃτήθη τοῦ νὰ καταδιώκῃ τοὺς ἐπαναστάτας. Δύναταί τις λοιπὸν νὰ εἴπῃ ὅτι ὑπάρχει πράγματι ἀνακωχή, καθότι καὶ ἡ τὴν 7 τοῦ ἱσταμένου μηνὸς γενομένη μάχη συνεκροτήθη, ἐπιτεθέντων τῶν ἐπαναστατῶν.

Δὲν πιστεύω ἡ ἀπραξία αὕτη τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ νὰ προέρχεται ἐκ λόγων πολιτικῶν. Πιστεύω μᾶλλον ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατός, μετὰ τοσαύτας καὶ λίαν ἐπιπόνους ἐκστρατείας καὶ μετὰ τὰς ζημίας ἃς ὑπέστη, μαστιζόμενος ἤδη καὶ ὑπὸ τῶν ἀσθενειῶν, ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην ἀναπαύσεως κατὰ τὴν παροῦσαν πρὸ πάντων ὥραν τοῦ ἔτους, καθ' ἣν αἱ ἐπίπονοι ὁδοιπορίαι, οἱ ὑπερβολικοὶ κόποι καὶ αἱ στερήσεις εἰσὶν ὀλέθριοι. Οὗτοι, φρονῶ, εἶναι οἱ λόγοι τῆς τοιαύτης ἀπραξίας.

Τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ ἐν τῇ πόλει καὶ τῷ προαστίῳ ἐστρατοπεδευμένος στρατὸς ἀναβαίνει εἰς 10 περίπου χιλιάδας. Χθὲς δὲ παρετηρήθη ὅτι μετεκομίσθη ἐνταῦθα ὁλόκληρος ἡ ἀποσκευὴ τοῦ ἐν Βρύσαις Ἀποκορώνων μέχρι τοῦδε ἐστρατοπεδευμένου στρατοῦ, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ὁριστικῶς παρήτησαν τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Πρό τινων ἡμερῶν, ἐργαζομένης γυναικός τινος ἐπί τινος δώματος, εἷς ἀξιωματικὸς Αἰγύπτιος, κατοικῶν ἀντικρὺ καὶ πυροβολήσας δι' ὅπλου, ἐφόνευσεν αὐτὴν καὶ ἐτραυμάτισεν ἓν παρακείμενον κοράσιον. Πολλὰ ἐρρέθησαν περὶ τοῦ φόνου τούτου, ὃν κατ' ἀρχὰς ἐθεώρησαν τυχαῖον, ἀλλ' ὅμως κατὰ τὴν γνώμην τῶν πλειοτέρων ἐπράχθη ἐκ προθέσεως. Αἱ ἀρχαί, καίτοι λέγουσαι καὶ προσποιούμεναι ὅτι ἐνεργοῦν ἀνάκρισιν, προσέφεραν 200 λίρας εἰς τὴν ἀδελφὴν τῆς φονευθείσης καὶ τῇ ὑπεσχέθησαν ὅτι θέλουσιν ἐπιτρέψει εἰς τὸν ἐξόριστον ἀδελφόν της νὰ ἐπανέλθῃ ἐνταῦθα, ἀρκεῖ νὰ δώσῃ ἔγγραφον βεβαίωσιν ὅτι ὁ φόνος ἐπράχθη τυχαίως καὶ ὅτι δὲν ἀπαιτεῖ νὰ τιμωρηθῇ ὁ φονεύς. Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἔλεγε προχθὲς ὁ Σερβὲρ Ἐφέντης εἰς τὸν κ. Tricou ὅτι ἐνεργεῖ ἀνάκρισιν καὶ ὅτι προτίθεται νὰ συγκροτήσῃ ὁρκωτὸν δικαστήριον, ὡς, λέγει, πράττουν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἐκ τεσσάρων Χριστιανῶν καὶ τεσσάρων Ὀθωμανῶν, ἵνα δικάσῃ τὸν Αἰγύπτιον· καὶ ὅτι οἱ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν πρὸ τῆς θύρας ἱστάμενοι ρακενδύται ἦσαν οἱ ἔνορκοι οὗτοι. Τοιούτου εἴδους διαδικασία καὶ τοιαύτη ἐνέργεια πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν νόμων εἶναι πρᾶγμα σύνηθες ἐν Κρήτῃ καὶ πανταχοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς[1] μου ἔλαβα τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω ὑμῖν, κ. Ὑπουργέ, τὰ ὡς πρὸς τὴν μεταξὺ τοῦ ὑποφαινομένου καὶ τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν ἀλληλογραφίαν διατρέξαντα. Μετὰ ταῦτα ἐλθὼν ὁ διερμηνεὺς τοῦ Ὀμὲρ Πασᾶ εἰς τὸ προξενικὸν γραφεῖον εἶπεν εἰς τὸν Γραμματέα κ. Ζούκην, μὴ εὑρὼν ἐμέ, ὅτι ὁ Ὀμὲρ Πασᾶς ἐννοεῖ νὰ τῷ γράφω τουρκιστὶ καὶ ὄχι γαλλιστί, διότι ἡ γλῶσσα ἐκείνη εἶναι ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τῆς Αὐτοκρατορίας, ὅτι, ἂν ἐπιθυμῶ νὰ ἔχω ἀλληλογραφίαν μετ' αὐτοῦ, ὀφείλω νὰ γράφω τουρκιστί, καὶ ὅτι ἀπορεῖ πῶς νὰ τῷ ἐπιστρέψω τὸ ἔγγραφόν του, πρᾶγμα ὅπερ δὲν ἐπερίμενεν ἀπὸ

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 15–19.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐμέ. Ἡ νέα αὕτη ἀξίωσις τοῦ Ὁμέρ, τοῦ νὰ γράφω τουρκιστί, ὅπερ, ὅτε μοὶ ἐπέστρεψε τὸ ἔγγραφόν μου, ἠγνόουν, μὴ ἐκφρασθέντος σαφῶς τοῦ κομιστοῦ, εἶναι ἀληθῶς παράλογος καὶ προφανῶς δεικνύει τὴν προσβλητικὴν πρόθεσιν, διότι παρ' οὐδενὸς τῶν λοιπῶν προξένων, οἵτινες πάντοτε τῷ γράφουν γαλλιστί, ἀπήτησε τὸ τοιοῦτον. Νομίζω λοιπὸν ὅτι δικαιοῦμαι ὡς ἔπραξα καὶ εἰς ὃ θὰ ἐπιμείνω.

Αἱ ἐγχώριοι ἀρχαὶ καταλαβοῦσαι τὰς ἀκινήτους ἰδιοκτησίας ὅλων τῶν μεταναστευσάντων Κρητῶν τὰς διαθέτουν κατὰ τὸ δοκοῦν ἢ τὰς ἐνοικιάζουν λαμβάνουσαι τὸ ἐνοίκιον.

Υ.Γ. 21 Αὐγούστου. Πληροφοροῦμαι σήμερον ὅτι ὁ ἐν Ἐμπροσγιαλῷ στρατὸς ἀνέβη καὶ κατέλαβε τὸ Ἀσκύφον μὴ ἀπαντήσας σπουδαίαν ἀντίστασιν, λέγεται δ' ὅτι καὶ ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς θέλει μεταβῇ εἰς Ὁμαλὸν ἢ εἰς Σέλινον. Αἱ κινήσεις αὗται πιθανῶς νὰ γίνωνται, ὅπως ἐν περιπτώσει ἀνακωχῆς εὑρεθῶσιν οἱ Τοῦρκοι κατέχοντες τὰς ἐπικαιροτέρας θέσεις.

Ἐκ τῶν τριῶν ναυτῶν τοῦ *Ἀρκαδίου* τῶν εἰσπηδησάντων εἰς τὸ *Ἰτζεδὶν* κατ' ἄλλους μὲν οἱ δύο ἐφονεύθησαν καὶ ὁ τρίτος ἐπληγώθη, κατ' ἄλλους δὲ καὶ οἱ τρεῖς πληγωθέντες ἠχμαλωτίσθησαν καὶ μετήχθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀπόκειται εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα νὰ διατάξητε ὅπως ἐν Κωνσταντινουπόλει ληφθῶσιν αἱ δέουσαι πληροφορίαι.

190

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 74 *Ἡράκλειον, 21 Αὐγούστου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ27/1007

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος ὅτι κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον οὐδεμία ἐχθροπραξία ἔλαβε χώραν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ περιφερείᾳ.

Ἡ νόσος εὐλογία διατηρεῖται ἀκμαία ἐν τῇ πόλει καὶ καθ' ἑκάστην αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν προσβαλλομένων.

191

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 178 *Ρέθυμνον, 24 Αὐγούστου 1867*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ58/2174

Πληροφοροῦμαι σήμερον ἀπὸ ἀξιόπιστον πηγὴν ὅτι διερχόμενον ἀτμόπλοιον ὀθωμανικὸν καὶ πλησιάσαν κατὰ τὸν ὁρμίσκον τοῦ Βαλῆ, ὅπου εὑρίσκοντο συνηγμένα πλῆθος

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γυναικοπαίδων περιμενόντων τὴν προσέγγισιν φιλανθρωπικῶν πλοίων, ἵνα δι' αὐτῶν μεταναστεύσωσιν, αἴφνης ἤρχισε πυροβολοῦν κατ' αὐτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὺς ἐφόνευσε καὶ ἐπλήγωσε. Ταυτοχρόνως διαβαῖνον καὶ ἕτερον ἐκ τοῦ ὁρμίσκου τοῦ Φόδελε, ἔχον δὲ ἀναπεπταμένην τὴν φιλάνθρωπον τρίχρουν σημαίαν τῆς Γαλλίας, ἠπάτησεν οὕτω τὰ ἀθῷα γυναικόπαιδα, τὰ ὁποῖα πλησιάζοντα καὶ περιμένοντα τὰς φιλανθρώπους λέμβους νὰ ἐπιβιβασθῶσιν αἴφνης ἤκουσαν τρομερὸν πυροβολισμὸν καὶ ἐκ τῶν ὀβουζίων ἐφονεύθησαν τέσσαρες γυναῖκες, ὁμοῦ καὶ θηλαζόμενον βρέφος, ὅπερ ἔτι ἐθήλαζε, μία νεᾶνις ἐτῶν 17, δύο κοράσια ἐτῶν 8, ἓν ἄρρεν ἐτῶν 11 καὶ δύο πληγωμένοι, πρὸ ἡμερῶν πυρέσσοντες, ἐκ τοῦ κρότου δὲ τῶν ὀβουζίων καὶ τοῦ ὑπερβολικοῦ φόβου ἀπέβαλον δύο ἐγκυμονοῦσαι γυναῖκες, κατεβάσαν δὲ τὴν τρίχρουν σημαίαν ὕψωσε τὴν ὀθωμανικὴν καὶ ἀναχωρῆσαν συνηντήθη μὲ ἕτερα τέσσαρα ἀτμόπλοια ὀθωμανικά, ἐπανακάμψαν δὲ πάλιν ἐπανῆλθεν εἰς Φόδελε καὶ μεῖναν ἔτι ὥρας τινὰς ἀνεχώρησε.

Περὶ ὅλων τούτων πληροφοροῦμαι θετικῶς ὅτι ἐστάλησαν καὶ διαμαρτυρήσεις εἰς τὰ ἐνταῦθα προξ. πρακτορεῖα τῆς Γαλλίας, Αὐστρίας, καὶ Ρωσσίας παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Μυλοποτάμου.

192

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 220
ΑΥΕ/ΚΥ – Μ19/693

Χανιά, 28 Αὐγούστου 1867

Διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [1] μου ἔλαβα τὴν τιμὴν νὰ πληροφορήσω ὑμᾶς ὅτι ὁ ἐν Προσγιάλῳ τῶν Σφακίων τουρκικὸς στρατός, ὅστις ἀναβαίνει εἰς 3–4 χιλιάδας, προβὰς εἰς τὰ ἐνδότερα κατέλαβεν ἐκ νέου τὸ Ἀσκύφον. Κατὰ νεωτέρας καὶ θετικωτέρας πληροφορίας ὁ στρατὸς οὗτος προεχώρησε μόνον μέχρι τοῦ Ἀσφένδου καὶ τοῦ Καλλικράτους, ἀλλ' ἐκεῖ οἱ ἐπαναστάται συγκεντρωθέντες ὑπὸ τὸν Κώνσταν Βελουδάκην ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ καί, μάχης ζωηρᾶς συγκροτηθείσης, ἠνάγκασαν αὐτόν, ἀφοῦ ἐπανειλημμένας ἀπέκρουσαν ἐφόδους, νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὰς προτέρας παρὰ τὸν Πρόσγιαλον [2] καὶ τὰς Κομητάδας θέσεις του. Ἡ μάχη αὕτη, ἧς τὰ καθ' ἕκαστα δὲν ἐμάθομεν εἰσέτι ἀκριβῶς, ⟨ὡς⟩ βεβαιοῦν ἀξιόπιστα πρόσωπα, ὑπῆρξε μία τῶν ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως σπουδαιοτέρων.

Αἱ ἐνταῦθα ὀθωμανικαὶ ἀρχαί, πληροφορηθεῖσαι ὅτι οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κυδωνίας ἐπαναστάται κατέβησαν μέχρι τῶν Κεραμείων, ἀπέστειλαν τὴν νύκτα τῆς 25–26 Αὐγούστου σῶμά τι ὑπὸ τὸν Μεχμὲτ Πασᾶν πρὸς ἐπισκόπευσιν, ὅπερ καθ' ὁδόν, ἄνωθι τῶν Περι-

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 23–26.
2. Χφ. *τοῦ Προσγιάλου.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

βολίων καὶ ὄπισθεν τῶν πρὸς νότον τῆς πόλεως βουνῶν, ἀπήντησεν ἐπαναστάτας τινάς, 150 περίπου, μεθ' ὧν ἦλθεν εἰς συμπλοκήν. Μετὰ δὲ τὴν ἀψιμαχίαν ταύτην, καθ' ἣν ἐκ μὲν τῶν Χριστιανῶν ἐφονεύθησαν ἢ ἐπληγώθησαν 2–3, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων 10 περίπου, ὡς οἱ τελευταῖοι οὗτοι λέγουν, ὁ Μεχμὲτ ἐπανῆλθεν εἰς τὰ Χανία.

Ἐξ ὅλων τῶν δεδομένων εἰκάζεται ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς δὲν προτίθεται πλέον νὰ ἐπιχειρήσῃ νέας καὶ σπουδαίας ἐκστρατείας, καθ' ἃ δὲ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ὁμὲρ Πασᾶ, οὗτινος ὁ ὑπασπιστὴς Ὁμὲρ Μπέης ἐπανῆλθε κατ' αὐτὰς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοῦ Σερβὲρ Ἐφέντη ἐξάγεται, ἀμφότεροι οὗτοι, μὴ ἀποδίδοντες πλέον καμμίαν σημασίαν εἰς τὰ στρατιωτικὰ ἔργα, ἀναμένουσιν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὴν περὶ ἀνακωχῆς διαταγήν. Ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς, συνομιλῶν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μετά τινος συναδέλφου μου, ἐθεώρει τὸ κρητικὸν ζήτημα ὡς καθαρῶς διπλωματικὸν καὶ τὴν περὶ ἐλεύσεως τῆς διεθνοῦς ἐπιτροπῆς ἰδέαν ὡς πιθανήν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦδε ἐν μόνῳ τῷ τμήματι Χανίων φονευθέντων Ὀθωμανῶν ἐντοπίων ἐθελοντῶν ἀναβαίνει εἰς δύο περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν, οἱ δὲ νῦν ὑπάρχοντες πληγωμένοι ἐκ τῶν ἰδίων φθάνουσι τοὺς 600. Ἐκ τῶν μεγάλων τούτων ἀπωλειῶν δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ περὶ τοῦ φανατισμοῦ τῶν ἐντοπίων καὶ τοῦ ἐνεργοῦ μέρους ὅπερ πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἔλαβαν.

Τὰ ὀθωμανικὰ πλοῖα μετὰ πολλὰς καὶ κοπιώδεις προσπαθείας κατώρθωσαν ν' ἀνασύρωσι τὸ *Ἀρκάδιον*, καὶ τὴν πρωίαν τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς ρυμουλκοῦντα αὐτὸ τὸ ἔφεραν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας. Ἡ προσαγωγὴ τῆς λείας ταύτης ἐγένετο μετὰ μεγάλης ἐπιδείξεως, καθότι κανο⟨νο⟩βολισμοὶ ἐρρίφθησαν, ὅτε τὸ ἀτμόπλοιον διέβαινεν ἔξωθι τῶν Χανίων, πυροβολισμοὶ ⟨δέ⟩, ὅτε ἀφίχθη εἰς Σούδαν.

Ὁ Ναύαρχος Σαβρῆ Πασᾶς ἀνεχώρησε πρό τινων ἡμερῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Τὰ δύο ρωσικὰ ἀτμόπλοια, καταγινόμενα τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν εἰς τὸ νὰ παραλαμβάνωσιν ἐκ τῆς Σούϊας οἰκογενείας, ἀπήντησαν ὀθωμανικὸν ἀτμόπλοιον ὅπερ τοῖς εἶπεν ὅτι κατὰ νεωτέραν διαταγὴν τοῦ ναυάρχου δὲν ἐπιτρέπεται πλέον ἡ παραλαβὴ οἰκογενειῶν, εἰμὴ ἐκ τῶν μερῶν εἰς ἃ ὑπάρχουσιν ὑγειονομικαὶ ἀρχαί. Ὁ κ. Boutakoff ἀπήντησεν ὅτι μὴ λαβὼν τοιαύτην διαταγὴν δὲν δύναται νὰ συμμορφωθῇ πρὸς αὐτήν, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον, ἀρξαμένης ἤδη τῆς παραλαβῆς τῶν εἰς τὴν παραλίαν κατελθουσῶν οἰκογενειῶν, δὲν ἀνέχεται πλέον νὰ παραιτήσῃ αὐτὰς νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ὄρη. Ὁ πλοίαρχος Ὀθωμανὸς ἐζήτησεν ἔγγραφον τὴν ἀπάντησιν ταύτην, ἥτις τῷ ἐδόθη. Κατόπιν ὁ κ. Boutakoff παραλαβὼν τὰς εἰς τὸ *Bombory* ἐπι⟨βι⟩βασθείσας οἰκογενείας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχαν καὶ 14–15 ναῦται τοῦ *Ἀρκαδίου*, αὐτὸς μὲν μετέβη εἰς Πειραιᾶ, τὸ δὲ *Bombory* ἔπεμψεν εἰς Χανία, ἵνα κάμῃ γνωστὰ τὰ διατρέξαντα εἰς τὸ Ρωσικὸν Προξενεῖον. Ὁ κ. Δενδρινὸς ἀμέσως ἐζήτησε διὰ τοῦ Γραμματέως του ἐξηγήσεις παρὰ τοῦ Ὁμὲρ Πασᾶ, ὅστις ἀπήντησεν ὅτι οὐδεμία ἀπαγορευτικὴ διαταγὴ ἐστάλη καὶ ὅτι ἐνδεχόμενον νὰ ἔλαβε χώραν παρεξήγησίς τις. Συνεπείᾳ τῆς ἐξηγήσεως ταύτης τὸ *Bombory* ἀνεχώρησεν εἰς Ἁλμυρὸν πρὸς παραλαβὴν οἰκογενειῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τὸ αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον *Wall*, ἐπανελθὸν ἐκ Σύρου τὴν 22 τοῦ λήξαντος μηνός, ἀνεχώρησεν εἰς Ἁλμυρὸν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ὁ Πλοίαρχος μοὶ ἐζήτησε πληροφορίας περὶ τοῦ μέρους τῆς Ἑλλάδος εἰς ὃ ἠδύνατο νὰ μεταφέρῃ τὰς οἰκογενείας. Μὴ ἔχων περὶ τούτου ὁ ὑποφαινόμενος οὐδεμίαν ὁδηγίαν τῷ ἀπήντησα ὅτι φρονῶ ὅτι δύναται νὰ τὰς μεταφέρῃ εἰς Πειραιᾶ, ὡς πράττουν καὶ τὰ λοιπὰ πλοῖα. Αὐθημερὸν ἀνεχώρησαν καὶ ἀμφότερα τὰ ἰταλικὰ ἀτμόπλοια πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Τὰ ἀτμόπλοια ταῦτα, καθ' ἃ παρὰ τοῦ κ. Colucci ἔμαθον, ἔλαβαν διαταγὴν νὰ χορηγήσωσιν ὄχι μόνον τροφάς, ἀλλὰ καὶ χρηματικά τινα βοηθήματα εἰς τὰς οἰκογενείας, τόσον ἐκείνας ἃς θέλουν παραλάβει, καθὼς καὶ τὰς λοιπάς.

Παρὰ τοῦ ἐν Ρεθύμνῳ ἡμετέρου Προξενικοῦ Πράκτορος πληροφοροῦμαι ὅτι, ἐκτὸς τῆς ἐν Φώδελαις λαβούσης χώραν ἀποτροπαίου πράξεως τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ὁμοία ἐπανελήφθη καὶ εἰς τὸν ὅρμον Μπαλῆ. Ὀθωμανικὸν ἀτμόπλοιον διαβὰν ἐκεῖθεν ἐπυροβόλησε κατὰ τῶν ἐκεῖ συνηθροισμένων οἰκογενειῶν, ἐξ ὧν τινας ἐφόνευσε καὶ ἐπλήγωσεν.

Ἐπισυνάπτεται τὸ ὑπ' ἀριθ. 178 ἔγγραφον[1] τοῦ ἐν Ρεθύμνῳ ἡμετέρου Πράκτορος.

193

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 81 *Ἡράκλειον, 28 Αὐγούστου 1867*

AYE/KY – M28/1008

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος ὅτι τὰ πολεμικὰ ἔργα ἑκατέρωθεν διατελοῦσιν ἐν ἀπραξίᾳ πρὸ πολλῶν ἡμερῶν.

Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐγκατέλειψε τὸ χωρίον Ἁγίαν Βαρβάραν καὶ ἔλαβε διεύθυνσιν πρὸς τὰς ἀνατολικωτέρας ἐπαρχίας κατὰ τὰ μέσα τῆς ληξάσης ἑβδομάδος. Ὁ Ρεσὶτ Πασᾶς διατρίβει ἐνταῦθα ἀσθενής, τὴν δὲ ἀνωτέραν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ τὴν ἀνέλαβεν ἤδη ὁ ἀρτίως ἐκ Χανίων ἐλθὼν Χασὰν Πασᾶς.

Ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου Μαλεβυζίου εἰδοποιήθην ὅτι ἡ *Ἕνωσις* ἀπεβίβασεν ὁλόκληρον τὸ φορτίον της εἰς Φώδελες κατὰ τὴν νύκτα τῆς εἰκοστῆς πέμπτης ἤδη λήγοντος μηνὸς καὶ ὅτι παρέλαβεν ὅσας εὗρεν ἐκεῖσε οἰκογενείας, πρὸς δὲ καὶ πολλοὺς ἐθελοντάς.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 26–27.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

194

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἐπιστολὴ (σχέδιον) [1] *Ρέθυμνον, 28 Αὐγούστου 1867*

ΑΥΕ/ΠΡ – Μ71/2629

Εὐχαρίστως ἔλαβον τὴν τιμίαν μοι ἐπιστολήν σας τῶν 20 φθίνοντος ἤδη μηνός. Σᾶς ὑπερευχαριστῶ πολὺ διὰ τὰς πληροφορίας ⟨τὰς ὁποίας⟩ μοὶ δίδετε, τὰς ὁποίας σπεύδω διὰ ταύτης μου νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ ἐξακολουθῆτε ὁσάκις ἔχετε εὐχαρίστησιν. Δὲν ἔχω [2] νὰ σᾶς ἀναγγείλω οὐδὲν σπουδαῖον εἰμὴ ὅτι τὴν 23 τούτου εἰς τὲς Βρύσες Καστέλου ἐφόνευσαν οἱ Χριστιανοὶ δύο Ὀθωμανοὺς οἵτινες εἶχον ὑπάγει διὰ σταφύλια. Ὁ τακτικὸς στρατὸς ἐξέρχεται ἐνίοτε μέχρι τῶν χωρίων Ἀρμένους καὶ Ἀμπελάκι καὶ αὐθημερὸν ἐπανέρχεται εἰς τὰ σκηνώματά του. Ὁ Καϊμακὰμ Μπέης ἐπεσκέφθη τὰ ἐν τῇ πόλει εὑρισκόμενα γυναικόπαιδα.

Χθὲς ἐφάνησάν τινες τῶν ἀνταρτῶν εἰς τὸ χωρίον Ἀτσιπόπουλον ζητοῦντες παρὰ τῶν κατοίκων γρ. 6000, οἵτινες τοὺς ἀπεκρίθησαν ὅτι κατὰ τὴν 15 7/βρίου θέλουν τοὺς δώσει τὰ 1/2, τὰ δὲ ἄλλα 1/2 μετὰ 15 ἡμέρας. Τινὲς τῶν ἐγχωρίων Ὀθωμανῶν εἰδοποιηθέντες ὑπῆγον πρὸς καταδίωξίν των, ἀλλὰ οὗτοι ὀλίγοι ὄντες ἀνεχώρησαν χωρὶς ν' ἀντισταθοῦν. Ἡ Διοίκησις συνέλαβε δύο ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ ρηθέντος χωρίου, τοὺς ὁποίους, ἀφοῦ ἀνέκρινε, τὸν μὲν ἕνα ἀπέλυσε, τὸν δὲ ἕτερον, ὡς προεστόν, ἐφυλάκισε θέσας εἰς τοὺς πόδας του ἁλύσους· σήμερον δὲ ἐμποδίσθη ἡ συγκομιδὴ βαλανιδίων καὶ χαρουπίων, ὅσοι δὲ ἤρχοντο τοὺς ἐπέστρεφαν εἰς τὰ χωρία των· προσεκλήθησαν [3] δὲ πολλοὶ Χριστιανοὶ εἰς τὸ Διοικητήριον διὰ ζαπτιέδων πρὸς ἀνάκρισιν.

195

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 229 *Χανιά, 3 Σεπτεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ20/697

Ἂν καὶ ἡ ἀνακωχὴ ἐθεωρεῖτο ἐσχάτως βεβαία καὶ προσεδοκᾶτο ἡ περὶ αὐτῆς διαταγή, ὡς ἐξήγετο ἐκ τῶν λεγομένων τῶν ἐνταῦθα ἀρχῶν καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν στρατιωτικῶν κινήσεων, οὐχ ἧττον οὐδεμία διαταγὴ τοιαύτη μέχρι τοῦδε ἀφίχθη. Ἀπ' ἐναν-

---

1. Τὸ σχέδιον τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐχρησίμευσε καὶ ὡς σχέδιον ἐγγράφου πρὸς τὸν ἐν Χανίοις Πρόξενον τῆς Ἀγγλίας, προστεθεισῶν λέξεών τινων εἰς τὴν ᾠάν, ὡς καὶ τοῦ ἀριθμοῦ 26, ὅστις εἶναι ἀριθμὸς πρωτοκόλλου τοῦ ἐν Ρεθύμνῳ Προξενικοῦ Πρακτορείου τῆς Ἀγγλίας.

2. Χφ. *Μὴν ἔχων*.

3. Χφ. *προσεκρίθησαν*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τίας μάλιστα μανθάνομεν ὅτι ἡ Πύλη ἀπορρίψασα τὰς νέας προτάσεις τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως, οὐδ' αὐτὴν τὴν ἀνακωχὴν παρεδέχθη. Πρὸς δὲ τὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας στρατιωτικὰ ἔργα ἔλαβαν κάποιαν ἐπίτασιν.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ [1] μου ἔλαβα τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω ὑμῖν, κ. Ὑπουργέ, ὅτι τὴν 26 Αὐγούστου ἀψιμαχία τις συνήφθη ἄνωθι τῶν Περιβολίων μεταξὺ τοῦ ὑπὸ τὸν Μεμχὲτ Πασᾶν σώματος καὶ τῶν εἰς [2] Κεραμεῖα καὶ Κάμπους ἐπαναστατῶν. Κατὰ νεωτέρας πληροφορίας ἀρχηγὸς τῶν τελευταίων τούτων ἦτο ὁ Χατζῆ Μιχάλης, ὅστις μετὰ δίωρον μάχην ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὸ τουρκικὸν σῶμα καὶ ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν τὸ κατεδίωκεν, ὅτε [3], πεσόντος ἐνὸς τῶν ἀνδρειοτέρων ἀρχηγῶν, τοῦ Ἐμμ. Χόνδρου, μεθ' ἑτέρου τινὸς εἰς ἐνέδραν, ἀνεστάλη ἡ καταδίωξις.

Ἐνῷ συνεκροτεῖτο ἡ μάχη αὕτη, ἑτέρα τις ἀψιμαχία παρὰ τὸ χωρίον Κοντόπουλον [4] τῶν Κεραμείων ἔλαβε χώραν. Πεντακόσιοι Τοῦρκοι ἄτακτοι κινήσαντες ἐκ Μαλάξης (θέσεως οὐ μακρὰν τῶν Χανίων κειμένης, ἔνθα ὑπάρχει φρουρά τις) διηυθύνθησαν πρὸς τὸ χωρίον Κοντόπουλον πρὸς τὸν σκοπὸν βεβαίως τοῦ ν' ἀντιπερισπάσωσι τὴν προσοχὴν τῶν εἰς τὰ χωρία Λούλαις [5] καὶ Ἀχλάδας μαχομένων ἐπαναστατῶν. Ἀλλά, συγκεντρωθέντων τῶν κατοίκων τῶν χωρίων Κοντοπούλου καὶ Κατοχωρίου ὑπὸ τὸν Γ. Πετεινάκην, συνήφθη μάχη παρὰ τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον καὶ μετὰ δίωρον πάλην οἱ Χριστιανοί, καίτοι ὀλίγοι, κατώρθωσαν νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς Τούρκους καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσωσι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς θέσεις των.

Τὴν δ' ἑσπέραν τῆς 26–27 Αὐγούστου οἱ Τοῦρκοι ἀπέστειλαν ἓν μικρὸν σῶμα, ἵνα ἐνεδρεύσῃ πλησίον τοῦ χωρίου Κοντοπούλου. Ἀλλ' ὁ αὐτὸς Πετεινάκης νοήσας αὐτοὺς τοὺς προσέβαλε καὶ μάχη συνήφθη, ἥτις, τὸ κατ' ἀρχὰς ἀμφίρροπος, καταφθάσαντος τοῦ Ἰ. Ξηράκη μετά τινων κατοίκων τῶν Κάμπων, ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν. Τότε οἱ Τοῦρκοι, ἀποτυχόντος τοῦ σχεδίου των, ἐπανῆλθον εἰς Μαλάξαν.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν πάλιν οἱ Τοῦρκοι ἀπέστειλαν χιλίους περίπου ἄνδρας ἐκ Μαλάξας εἰς Κοντόπουλον. Ἀλλὰ φθάσας ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τμήματος Ι. Ζιμπρακάκης καὶ συγκεντρώσας τοὺς ὁπλαρχηγοὺς Χατζῆ Μιχάλην, Πέτρον Λιβιάκην, Γογονῆν, Βουβουλάκην, Α. Ξηράκην, Σκαλίδην καὶ τοὺς ἐθελοντὰς Κῆτζον [6], Δημήτριον Νικολαΐδην καὶ Κ. Κροεμάδην [7] ἐπετέθη κατ' αὐτῶν καὶ ἐντὸς ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας καταπολεμήσας αὐτοὺς τοὺς ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀποσυρθῶσι μέχρι τῆς Μαλάξας· ἀλλὰ τότε, προσελθούσης μεγάλης ἐπικουρίας εἰς τοὺς Τούρκους, ἠναγκάσθησαν οἱ Χριστιανοὶ ν' ἀποσυρ-

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 27–29.
2. Χφ. *ἐν*.
3. Χφ. *ὅτι*.
4. Κοντόπουλα (τά).
5. Λοῦλος (ὁ).
6. Κίτσος Μπότσαρης.
7. Κ. Κριεμάδης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θῶσιν εἰς τὰς πέριξ τῶν Κάμπων θέσεις των, διότι εἰς πεδινὸν μέρος δὲν ἠδύναντο ν' ἀντισταθῶσι κατὰ ἐχθροῦ πολυαρίθμου. Οἱ Τοῦρκοι τῇ βοηθείᾳ τριῶν πυροβόλων ἐπεχείρησαν ἐπανειλημμένας ἐφόδους κατ' αὐτῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ καταλάβωσι τοὺς Κάμπους, ἀλλ' ἀποτυχόντες ἐπανῆλθον εἰς Μαλάξαν. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐφονεύθη ὁ φρούραρχος τοῦ στρατοπέδου Κυδωνίας Χατζῆ Μανόλης Χατζιράκης καὶ ἐπληγώθησαν τρεῖς.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σελίνου ὁ Ἀλῆ Σαρχὸς Πασᾶς εὑρίσκεται εἰς τὴν παρὰ τὸ Παλαιοχώριον [1] παραλίαν. Ἐκεῖ πέριξ, ἐν τῷ χωρίῳ Ἀζωηρᾶς [2], στήσας ἐνέδραν ἐφόνευσε τρεῖς ἐκ τῶν ἀνδρειοτέρων Κρητῶν, οἷον τὸν Ἀνδρουλῆν Σιραδάκην, Ἐμμ. Πεντάραν, καὶ Ἐμ. Γαυδιώτην, Σελινιώτας ἅπαντας.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κισσάμου ὁ μὲν Δερβὶς Πασᾶς ὑπάρχει ἐστρατοπεδευμένος εἰς τὰ πεδινὰ χωρία λεηλατῶν αὐτά, οἱ δ' ἐπαναστάται εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη, παρὰ τὸ χωρίον Μαλάθυρον. Τὴν 28 Αὐγούστου καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ συνήφθη μεταξὺ τῶν εἰρημένων σωμάτων μάχη, ἧς τὰ καθ' ἕκαστα ἀγνοοῦμεν εἰσέτι.

Καθ' ὅλας τὰς εἰρημένας συμπλοκὰς οἱ Τοῦρκοι ὑπέστησαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἱκανὰς ζημίας, ἃς ἀκριβῶς ἀγνοοῦμεν. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ πολεμικά.

Αἱ δὲ ἐνταῦθα τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἀποδίδουσι μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ εἰς Κριμαίαν ταξίδιον τοῦ Φουὰτ Πασᾶ. Θεωροῦν ὅτι ἐπῆλθε πληρεστάτη μεταξὺ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας καὶ τοῦ Σουλτάνου συνεννόησις καὶ φαίνονται ἐκ τούτου λίαν εὐχαριστημένοι λέγοντες ὅτι τὰ πράγματα ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου ᾠκονομήθησαν.

Κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ὁ κ. Δενδρινὸς ἕνεκα ἀσθενείας δὲν ἐδέχθη ἐπισκέψεις, τὰ δὲ τουρκικὰ πλοῖα ἀποδώσαντα τὰς συνήθεις τιμὰς ἔπραξάν τι πλέον τοῦ ὀφειλομένου, δηλ. ἀντὶ νὰ σημαιοστολισθῇ, ὡς συνήθως γίνεται, ἐν τῶν πλοίων αὐτῶν, ἡ ναυαρχὶς λ.χ. ἢ ἄλλο, τὰ δὲ λοιπὰ νὰ μὴ φέρουν εἰμὴ μίαν ἐφ' ἑκάστου ἱστοῦ σημαίαν, ἐσημαιοστολίσθησαν ἅπαντα πληρέστατα.

Διὰ τοῦ ἐκ Πειραιῶς τὴν παρελθοῦσαν Παρασκευὴν ἀφιχθέντος ἰταλικοῦ ἀτμοπλοίου *Authion* ἐπληροφορήθημεν εὐχαρίστως ὅτι διαταγὴ ἐστάλη εἰς τὰ γαλλικὰ πλοῖα νὰ ἐπαναλάβωσιν αὖθις τοὺς πρὸς μεταγωγὴν οἰκογενειῶν πλόας των, καὶ πραγματικῶς χθὲς τὸ ἐν Σούδᾳ σταθμεῦον γαλλικὸν ἀτμόπλοιον *le Rolland* ἀναχωρῆσαν εἰς Ἁρμυρὸν παρέλαβεν ἐκεῖθεν περὶ τὰς 1000 ψυχάς. Ἐπίσης κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα μετέβησαν πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν εἰς τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς νήσου τὰ δύο ρωσικὰ πλοῖα καὶ τὸ αὐστριακόν.

Ἐπληροφορήθην δ' ὅτι ἀναμένεται ἐνταῦθα ἡ ἰταλικὴ φρεγάτα *Γαέτα*, καθὼς καὶ ἄλλα πλοῖα τῆς αὐτῆς δυνάμεως. Ἡ κοινολογηθεῖσα ἰδέα ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν προτίθεται νὰ ἐκδώσῃ εἰς καταδρομικὰ πλοῖα διπλώματα προυξένησεν, ὡς παρὰ τοῦ κ. Collucci ἔμαθα, δυσάρεστον ἐν Ἰταλίᾳ ἐντύπωσιν, ἥτις ἠδύνατο νὰ βλάψῃ τὴν ὑπόθεσιν

---

1. Παλιόχωρα.
2. Ἀζογυρὲς (ὁ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῶν Κρητῶν, διότι φοβοῦνται μὴ πλοῖα τοιαῦτα παρεκτραπῶσιν εἰς πράξεις πειρατικὰς κατὰ τῶν πλοίων τῶν οὐδετέρων ἐπικρατειῶν, καὶ διατεθειμένοι εἶναι νὰ τὰ καταδιώξωσιν ὡς πειρατικά, ἂν τυχὸν ἐμφανισθῶσι τοιαῦτα. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, νομίζω, ἔρχονται ἐνταῦθα πλοῖα ἰταλικά. Καίτοι ἀγνοῶν ὁ ὑποφαινόμενος ἂν ἡ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν σκοποῖ σπουδαίως νὰ ἐξοπλίσῃ καταδρομικὰ πλοῖα, διεβεβαίωσα τὸν κ. Colucci ὅτι οὐδὲν διδόμενον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔχομεν ὅτι θέλει πραγματοποιηθῇ ἀπειλὴ τοιαύτη.

Τὸ *Ἀρκάδιον* εὑρίσκεται ἐν τῷ λιμένι Σούδᾳ προκαθισμένον εἰς τὴν ὄχθην. Καταγίνονται δραστηρίως διὰ πολλῶν ἐργατῶν ὅπως ἐμφράττοντες τὰς ὀπὰς κρατήσωσι τὰ ὕδατα καὶ τὸ ρυμουλκήσωσιν ὡς τρόπαιον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπισκεφθεὶς αὐτὸ κατ' αὐτὰς εἶδον ὅτι, ἐκτὸς ἐλαχίστου τινὸς μέρους τοῦ καταστρώματος ἐν τῷ μέσῳ, ὅλα τὰ λοιπὰ αὐτοῦ μέρη, οἷον τὸ κατάστρωμα καὶ πᾶσα ἄλλη καύσιμος ὕλη, εἶναι κεκαυμένα, ὥστε δὲν μένει εἰμὴ τὸ σιδηροῦν σκάφος καὶ ἡ μηχανή. Καὶ ἡ μὲν μηχανὴ εἶναι βεβλαμμένη μόνον κατὰ τοὺς σωλῆνας καὶ τοὺς ὀχετούς, τὸ σκάφος ὅμως ἕνεκα τῆς πυρκαϊᾶς καὶ τῆς γενομένης ἐν τῇ πυριτοθήκῃ ἐκπυρσοκροτήσεως εἶναι ἐντελῶς ἀφανισμένον, μὴ δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ εἰμὴ ὡς ἀκατέργαστος σίδηρος. Ἡ πρῷρά του εἶναι ἐντελῶς διερρηγμένη καὶ διὰ σανιδωμάτων προσπαθοῦν νὰ φράξωσι τὰς μεγάλας ὀπάς, ὅπως καταστήσωσι τὴν ρυμούλκησιν κατορθωτήν.

Υ.Γ. Ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς ἀπό τινων ἡμερῶν ἀσθενεῖ.

196

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 83 *Ἡράκλειον, 4 Σεπτεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ28/1009

Τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν ἐπετέθη ἐκ δευτέρου κατὰ τῶν εἰς Μήλατο στρατοπεδευμένων τακτικῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τὴν εἰκοστὴν ἕκτην λήξαντος μηνὸς Αὐγούστου καὶ συνεκροτήθη μάχη εἰς τὸ παραπλήσιον ἐκεῖσε χωρίον Σίσι, ἥτις ἀπέβη ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν, ὡς ἐπληροφόρησεν ἡμᾶς ἡ Ἐπιτροπὴ Μαλεβυζίου. Ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ τμήματος ἐκείνου δὲν ἔχομεν εἰσέτι πληροφορίας, διότι ὁ γραμματοκομιστὴς περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἤδη βασανίζεται ἐν ταῖς φυλακαῖς.

Τὴν πρώτην τοῦ ἤδη ἀρξαμένου μηνὸς τὰ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαλεβυζίου ἑδρεύοντα ἐπαναστατικὰ σώματα προσέβαλον ταυτοχρόνως τοὺς ἐν τοῖς χωρίοις Πυργοῦ, Πενταμόδι καὶ Ἁγίῳ Μύρωνι τακτικοὺς καὶ ἀτάκτους Ὀθωμανοὺς καὶ ἠνάγκασαν ἅπαντας νὰ συσσωματωθῶσιν ἐν τῷ τελευταίῳ χωρίῳ, ἔνθα ὑπάρχει τὸ κέντρον καὶ ὁ ἀνώτερος αὐτῶν ἀρχηγὸς Ἀδὴλ Πασᾶς. Ἡ μάχη αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ ἓξ ὥρας καὶ ἀπέβη εὐτυχῶς ὑπὲρ τῶν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐπαναστατῶν, καθ' ἃ ἀναφέρει καὶ ὁ ἀρχηγὸς Μαλεβυζίου Ἡρακλῆς Κοκινίδης ἐν τῇ συνημμένῃ ὧδε ἐκθέσει [1] του. Ἕτερα ἐπαναστατικὰ ἔργα δὲν ἔλαβον χώραν.

Ἡ νόσος εὐλογία ἐπιτείνεται, τὰ δὲ θύματα αὐτῆς ἀριθμοῦνται εἰς ἑκατὸν καὶ πέντε ἄτομα πάσης ἡλικίας καθ' ἑκάστην.

Ἐξ αὐτῶν ἐνενήκοντα μέχρις ἐνενήκοντα πέντε εἶναι [2] Ὀθωμανοί.

197

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 240 *Χανιά, 10 Σεπτεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ20/702

Διὰ τοῦ τελευταίου ταχυδρομείου ἐπληροφορήθημεν ἐξ ἰδιωτικῶν ἐπιστολῶν καὶ ἐφημερίδων ὅτι ἡ Ὑψ. Πύλη, ἀπορρίψασα τὰς προτάσεις τῆς Γαλλίας καὶ Ρωσσίας, ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ πολλὰς καὶ ποικίλας εἰς τὸν κρητικὸν λαὸν παραχωρήσεις, οἷον νὰ διορίσῃ Χριστιανὸν Διοικητήν, νὰ ἀπονείμῃ ἀμνηστίαν, ν' ἀνεγείρῃ τὰς κατεδαφισθείσας οἰκοδομάς, νὰ δώσῃ χρηματικὴν ἀποζημίωσιν κ.τ.λ. Αἱ δ' ἐνταῦθα τοπικαὶ ἀρχαί, οὐδὲν περὶ παραχωρήσεων τοιούτων ἀναφέρουσαι, ἐβεβαίουν ἁπλῶς ὅτι διετάχθη ἀναστολὴ προσωρινὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ ὅτι ἀπενεμήθη ἀμνηστία. Ἀνεμένομεν λοιπὸν νὰ ἴδωμεν ὁποῖαι πραγματικῶς αἱ παραχωρήσεις αὗται καὶ πρὸ πάντων ὁποίαν ἐντύπωσιν ἤθελον προξενήσει εἰς τοὺς Κρῆτας, ὅτε αἴφνης τῇ παρελθούσῃ Πέμπτῃ ἐτοιχοκολλήθη ἡ συνημμένη προκήρυξις [3], ἥτις, ὡς φαίνεται, συνετάχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, καθότι ὑπῆρχεν ἤδη δημοσιευμένη γαλλιστὶ εἰς ἓν τῶν τελευταίων φύλλων τῆς ἐκεῖ ἐκδιδομένης ἡμιεπισήμου ἐφημερίδος *La Turquie*, καὶ ἥτις ἐν τοῖς πλείστοις εἶναι σχεδὸν ὁμοία πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ καὶ Ὀμὲρ Πασᾶ ἄλλοτε δημοσιευθείσας.

Δι' αὐτῆς ἡ Πύλη, ὑποθέτουσα πάντοτε κατὰ τὸ σύστημά της ὅτι δὲν ὑπάρχει ὁλόκληρος ἡ νῆσος ἐπαναστατημένη, ἀλλ' ὅτι μόνον ὀλίγοι τινὲς ἐντόπιοι μετά τινων ξένων κρατοῦσι τὰ ἐπαναστατικὰ ὅπλα, εἰς τοὺς ὀλίγους τούτους ἀποτεινομένη χορηγεῖ ἀμνηστίαν γενικήν, ἀπαιτεῖ τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων, ἀναστέλλει τὰς στρατιωτικὰς ἐργασίας μέχρι τῆς 20 Ὀκτωβρίου (ἡ λέξις ἀνακωχὴ σκοπίμως δὲν ἀναφέρεται), καὶ παρέχει τὴν εὐκολίαν εἰς τοὺς ἐθελοντὰς καὶ τοὺς ἐντοπίους τοὺς μὴ δεχομένους τὰ προτεινόμενα ν' ἀναχωρήσωσιν ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ· ἀλλ' εἰς τοὺς τελευταίους τούτους ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ

---

1. 2 Σεπτεμβρίου 1867 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ28/1011· ἐφημερὶς *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 181, 9 Σεπτεμβρίου 1867.

2. Χφ. *ὄσιν*.

3. 5 Σεπτεμβρίου 1867 : Π. Κ ρ ι ά ρ η, *Ἱστορία τῆς Κρήτης (νέα) ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων*, Ἀθῆναι 1930–1935, τ. Γ', σσ. 477–478.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νὰ ἐκποιήσωσι τὴν περιουσίαν των καὶ νὰ μὴ δύνανται ἄνευ ρητῆς ἀδείας νὰ ἐπανέλθωσι· τὸν δὲ θαλάσσιον ἀποκλεισμὸν τηρεῖ αὕτη ἐν πλήρει ἰσχύι.

Ἐν τῇ προκηρύξει ταύτῃ οὐδαμῶς γίνεται λόγος περὶ τῶν εἰρημένων ἄλλων παραχωρήσεων καὶ εἰκάζεται ἢ ὅτι εἰσὶ κατὰ μέγα μέρος τοὐλάχιστον ψευδεῖς ἢ ὅτι ἡ Πύλη ἐν τῇ ὑπεροψίᾳ της ἀποφεύγει νὰ ὁμολογήσῃ αὐτὰς δημοσίᾳ, ἵνα μὴ κατὰ τὰς τουρκικὰς ἰδέας δείξῃ ἀδυναμίαν, ἐπιφυλασσομένη κατόπιν νὰ τὰς προτείνῃ προφορικῶς. Ἴσως δ' ἐξ ἄλλου, βλέπουσα ὅτι καθ' ἑκάστην οἱ ἐθελονταὶ ἀναχωροῦσιν ἐκ τῆς νήσου παριστῶντες τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ζοφεράν, ὅτι καί τινες τῶν ἀρχηγῶν, ὡς λέγουν, προτίθενται τὸ αὐτὸ νὰ πράξωσιν, ἐξογκοῦσα δὲ τὰς φύσει παρομαρτούσας τῇ ἐπαναστάσει ἐλλείψεις, ὑποθέτει ὅτι ὁ κρητικὸς λαὸς εἶναι λίαν ἐξηντλημένος καὶ ὅτι προθύμως θέλει δεχθῇ οὗτος πᾶσαν εὐνοϊκὴν πρότασιν. Ἀλλ' οἱαδήποτε καὶ ἂν ὦσιν αἱ ἐλλείψεις αὗται, θεραπευταὶ ἄλλως, πόρω ἀπέχουσι τῆς ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν ὑποτιθεμένης καταστάσεως.

Ἡ εἰρημένη προκήρυξις οὐδεμίαν ἐντύπωσιν προυξένησεν ἐνταῦθα καὶ τοῖς πέριξ καὶ Χριστιανοὶ καὶ Ὀθωμανοὶ ἀνέγνωσαν αὐτὴν μετὰ μεγίστης ψυχρότητος καὶ φανερᾶς ἀδιαφορίας. Οἱ μὲν πρῶτοι ὡς ὅλως ἀντικειμένην εἰς τοὺς πόθους των, οἱ δὲ δεύτεροι διότι δὲν βλέπουσιν ἐν αὐτῇ οὐδεμίαν ἐγγύησιν περὶ τῆς ὁπωσδήποτε ταχείας καθησυχάσεως τοῦ τόπου, ἥτις εἶναι σήμερον ἡ μόνη ἐπιθυμία των, καθότι, παρατεινομένης ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῆς παρούσης καταστάσεως, καὶ κτηματίαι καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι τάξεις αὐτῶν ὑλικῶς καταστρέφονται.

Δὲν ὑπάρχει εἰσέτι ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος ὅπως, διαδιδομένης εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς νήσου τῆς προκηρύξεως, μάθωμεν ὁποίαν ἐντύπωσιν προυξένησεν αὕτη εἰς τοὺς ἐπαναστάτας. Γινώσκομεν ὅμως ὅτι οἱ εἰς τὰ πλησιέστερα μέρη εὑρισκόμενοι, λαβόντες γνῶσιν τῶν διαδοθεισῶν παραχωρήσεων, πρὶν ἢ κοινοποιηθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ προκήρυξις, ἀπέκρουσαν τὰς παραχωρήσεις ταύτας θεωρήσαντες αὐτὰς ὡς φενάκην καὶ ὀλεθρίας εἰς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα. Ἂν δ' οὕτω πως σκέπτωνται διὰ τὰς παραχωρήσεις, αἵτινες πολλαὶ καὶ ποικίλαι οὖσαι ἠδύναντο κάπως νὰ δελεάσωσιν αὐτούς, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι τὴν δημοσιευθεῖσαν προκήρυξιν θέλουν θεωρήσει γελοίαν, οἵα πράγματι καὶ εἶναι, καὶ θέλουν τὴν ἀπορρίψει μετὰ περιφρονήσεως. Μάλιστα δὲ βεβαιοῦν ὅτι τινὲς καὶ τὴν κατέσχισαν. Μολονοῦτο, ἂν προέκειτο περὶ τῶν εἰρημένων παραχωρήσεων, φρονῶ ὅτι μεταξὺ τοῦ λαοῦ θὰ ὑπάρχουν πολλοὶ οἵτινες, κεκμηκότες ἀπὸ τοσούτους ἀγῶνας καὶ ἐξηντλημένοι ἀπὸ τοσαύτας θυσίας, βλέποντες δὲ καὶ τὸν χρόνον ἀνωφελῶς παρατεινόμενον καὶ μὴ εἰσέτι πειθόμενοι ὅτι ἡ διπλωματία ἐργάζεται ἀποτελεσματικῶς ὑπὲρ αὐτῶν, οὐδὲ πιστεύοντες ὅτι διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων καὶ τῶν ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν χορηγουμένων αὐτοῖς θέλουσι δυνηθῇ νὰ ἐξέλθωσι νικηταὶ ἐκ τῆς ἀνίσου πάλης, θὰ ὑπάρχωσι, λέγω, πολλοὶ οἵτινες θὰ δώσωσι προσοχὴν εἰς τὰς τοιαύτας παραχωρήσεις, ἀληθεῖς πάντοτε ὑποτιθεμένας, καίτοι βαθέως λυπούμενοι ὅτι τοσοῦτοι ἀγῶνες καὶ τοσαῦται θυσίαι θ' ἀπολήξωσιν εἰς τόσον εὐτελὲς καὶ ἐπιζήμιον διὰ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἀποτέλεσμα. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἀνάγκη εἶναι νὰ ἀναμένωμεν εἰσέτι τὰ πράγματα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὡς πρὸς τὴν προκηρυχθεῖσαν ἀμνηστίαν ἀγνοοῦμεν εἰσέτι πῶς θέλει ἐνεργήσει ἡ Πύλη διὰ τοὺς πολυπληθεῖς φυλακισμένους, οἵτινες στενάζουσιν εἰς τὰς διαφόρους τῆς νήσου φυλακάς. Θέλει ἆρά γε ἐφαρμόσει αὐτήν, ἂν ἅπαντες οἱ Κρῆτες δεχθῶσι τὰς προτάσεις της, ἢ ἴδῃ τὸν σκοπόν της πραγματοποιούμενον ; Ἀγνοοῦμεν. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι, καίτοι οἱ πλειότεροι τούτων ἄνευ λόγου κρατοῦνται φυλακισμένοι καὶ ὑποβάλλονται εἰς βασάνους καὶ στερήσεις, οὐδὲν μέχρι τοῦδε ὑπὲρ αὐτῶν ἐνηργήθη.

Πάντῃ ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν προκήρυξιν ταύτην εἶναι καὶ ἡ ἐνταῦθα χθὲς ἀφιχθεῖσα εἴδησις, ἥτις ὅμως χρήζει εἰσέτι ἐπιβεβαιώσεως, ὅτι δηλαδὴ στρατὸς μεταβιβασθεὶς εἰς τὴν μικρὰν νῆσον Γαύδον ἐλεηλάτησεν αὐτήν.

Τὴν παρελθοῦσαν Τρίτην τὸ σκάφος τοῦ *Ἀρκαδίου* ρυμουλκούμενον ὑπὸ ὀθωμανικῶν ἀτμοπλοίων μετήχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, παρακολουθούντων ἑπτὰ ἀτμοπλοίων, ἅτινα καὶ χάριν ἀσφαλείας τῆς λείας καὶ χάριν ἐπισκευῆς αὐτῶν μεταβαίνουσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην καὶ Παρασκευὴν ἰσχυροὶ σεισμοὶ γενόμενοι ἐτάραξαν ἱκανῶς τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως. Πολλαὶ οἰκίαι διερράγησαν, ἓν μέρος τοῦ ὑπάρχοντος ἑνετικοῦ ναυστάθμου, χρησιμεύοντος εἰς ἀποθήκας καὶ νοσοκομεῖον, κρημνισθὲν ἐφόνευσε δύο Ὀθωμανούς, καὶ τοῖχός τις νοσοκομείου πεσὼν ἐφόνευσεν ἑτέρους τρεῖς. Ἡ εἰς τοιαύτην περίστασιν πολλάκις σχηματιζομένη παλίρροια ἦτο τόσον ἰσχυρὰ ἐν τῷ λιμένι, ὥστε πολλὰ πλοῖα συνεκρούσθησαν. Ὁ Ὀμὲρ Πασᾶς καὶ ὁ Σερβὲρ Ἐφένδης παραιτήσαντες τὰς κατοικίας των ἐσκήνωσαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, πολλοὶ δὲ κάτοικοι φοβηθέντες μετῴκησαν εἰς τοὺς ἐξοχικοὺς οἴκους των.

Χθὲς τὸ ἑσπέρας ἀφίχθη ἐκ Σμύρνης ἡ αὐστριακὴ φρεγάτα *Radezky*, ἡ δὲ κανονιοφόρος *Wall* μετέβη ἐσπευσμένως εἰς Σιβιταβέκιαν.

Τῇ 11 7βρίου 1867.

Υ.Γ. Κατὰ πληροφορίας ἀσφαλεῖς, προερχομένας ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς νήσου καὶ ληφθείσας μετὰ ταῦτα, οἱ Κρῆτες σταθερὰν ἀπόφασιν ἔχουν ν' ἀπορρίψωσι πᾶσαν ἐκ μέρους τῆς Πύλης πρότασιν ἐμμένοντες μετὰ σταθερότητος εἰς τὸ πρόγραμμά των. Βεβαιοῦν ἅμα ὅτι πρὸς παράτασιν τοῦ ἀγῶνος καὶ πρὸς ματαίωσιν τῶν ἐνεργειῶν τῆς Πύλης ἀπαιτοῦνται δύο τινά : 1) ἡ ἐξακολούθησις τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταφορᾶς τῶν οἰκογενειῶν των· καὶ 2) ἡ χορήγησις τῶν ἀπαιτουμένων χρηματικῶν μέσων, δι' ὧν καὶ μόνον δύνανται νὰ συγκροτήσωσι στρατόπεδα. Προτίθενται δέ, ἵν' ἀποδείξωσιν ὅτι οὔτε ἀμνηστίαν δέχονται οὔτε ἀνακωχήν, νὰ προσβάλωσι τὸν τουρκικὸν στρατόν.

Ἐπληροφορήθην χθὲς θετικῶς ὅτι τὰ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα ἔλαβον διαταγὴν νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς Αἴγυπτον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

198

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 86 *Ἡράκλειον, 11 Σεπτεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ28/1013

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι ὁ εἰς τὰς ἀνατολικωτέρας ἐπαρχίας αὐτοκρατορικὸς καὶ αἰγυπτιακὸς στρατὸς ἐγκατέλειψε τὰς ὁποίας κατεῖχε θέσεις καὶ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των Χασὰν Πασᾶ τὴν ἑβδόμην τοῦ μηνὸς ἔφθασεν ἐνταῦθα καὶ κατεσκηνώθη ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου. Εἰς Σπιναλλόγγα ὅμως ἔμειναν δύο τάγματα πρὸς φύλαξιν τῶν ἁλαταποθηκῶν.

Εἰς Ἅγιον Μύρωνα διατηρεῖται εἰσέτι στρατόπεδον ὀθωμανικόν, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, μὴ ἀπέχουσαν τῆς βεβαιότητος, ἐντὸς τῆς τρεχούσης ἑβδομάδος πρόκειται νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θέσιν ἐκείνην καὶ νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τοῦ φρουρίου.

Τὴν τετάρτην τοῦ μηνὸς οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαλεβυζίου ἐπαναστάται προσέβαλον ἐπιτυχῶς καὶ δευτέραν φορὰν τοὺς ἐν Ἁγίῳ Μύρωνι τακτικοὺς καὶ ἀτάκτους Ὀθωμανούς, ἀπόσπασμα δὲ τῶν ἰδίων ἐπαναστατῶν διελθὸν τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος κατὰ τὴν ὀγδόην τοῦ μηνὸς ἔλαβεν εἰς τὴν κατοχήν του ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας πρόβατα καὶ χονδρὰ ζῷα ἀνήκοντα εἰς Ὀθωμανοὺς καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὰς θέσεις του.

Περὶ τὰ μέσα τῆς ληξάσης ἑβδομάδος διεδόθη φήμη ὅτι ἡ Σουλτανικὴ Κυβέρνησις ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην προκήρυξιν δι' ἧς ἀπονέμει τοῖς Χριστιανοῖς πολλὰ προνόμια καὶ καθιστᾷ αὐτοὺς εὐδαίμονας εἰς τὸ μέλλον. Ἀλλ' ἡ ἐγχώριος Διοίκησις, αὐτὴ ἑαυτὴν ἐλέγχουσα διὰ τὰς ψευδολογίας, ἠσχύνθη νὰ δώσῃ ἐκτεταμένην δημοσίευσιν, ἀλλ' ὑπεχρέωσε τὸν ἐπίτροπον τοῦ Μητροπολίτου, τὸν ὑποχείριον αὐτὸν τουρκολάτρην, ν' ἀναγνώσῃ τὴν ἐν λόγῳ προκήρυξιν ἐπ' ἐκκλησίαις. Καὶ δὴ τὴν ὀγδόην τοῦ μηνὸς διὰ τοῦ ρώθωνος τῆς ρινὸς ἀνέγνω αὐτήν, εἰς τρόπον ὥστε οὐδεὶς ἤκουεν ἢ ἐγίνωσκε τί ἔψαλλεν ὁ ἅγιος ἀρχιμανδρίτης. Μετὰ τὸ τέλος ὅμως τῆς κατ' αὐτὸν ἀναγνώσεως ἔλαβε τὴν καλωσύνην νὰ εἴπῃ πρὸς τοὺς ἐκκλησιαζομένους τὰς ἑξῆς λέξεις: «Ὁ κόσμος ἔσιαξε καὶ [ὅτι] ὁ πολυχρονεμένος ἐφέντης μας Σουλτᾶνος προσκαλεῖ τοὺς κατοίκους νὰ ἡσυχάσουν καὶ νὰ παραδώσουν τὰ ὅπλα των.»

Ἡ εἰρημένη ὅμως προκήρυξις μεθ' ὅλας τὰς προφυλάξεις τῆς Διοικήσεως ἔλαβε τὴν ἀπαιτουμένην κυκλοφορίαν της μὲ τὰς προσηκούσας παρατηρήσεις καὶ εὐτυχῶς οὐδ' ὁ ἐλάχιστος Κρὴς ἠδυνήθη νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτόν του ὅτι ὁ Σουλτᾶνος καὶ ἡ Κυβέρησίς του ἐπρονόησέ ποτε εὐτυχὲς καὶ ὁριστικόν τι ἀποτέλεσμα ὑπὲρ τῶν καταπιεζομένων Χριστιανῶν.

Ἡ ἐν λόγῳ προκήρυξις [1], ἀντίτυπον τῆς ὁποίας ἔχετε ὧδε, φαίνεται ὅτι ἐτυπώθη ἐν Χανίοις κατὰ τὴν 5 τοῦ τρέχ. μηνός, ἀλλὰ δὲν ἐξάγεται τίς ἐξέδωκεν αὐτήν. Πολὺ πιθανὸν

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 34, ὑποσημ. 3.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς, διότι δι' αὐτῆς ἐξασφαλίζει τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν κατοίκων ὅσον τὴν ἐξησφάλισαν οἱ προκάτοχοί του δι' ὁμοίων προκηρύξεων καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος δι' ἀπείρων σφαγῶν καὶ δηώσεων. Περὶ τῆς τιμῆς ὅμως τῶν Χριστιανῶν ποσῶς δὲν ἀναφέρει τι, διότι ὁ ἴδιος Ὁμὲρ καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν βάρβαροι τὴν ἐθεώρησαν κοινὴν ἰδιοκτησίαν.

Οἱ Ὀθωμανοὶ διὰ τοῦ ψεύδους ἀπαλλάσσονται πάσης εὐθύνης, ἀναγκάζονται ὅμως νὰ παρουσιάζωσι καὶ ἀπόδειξιν ὅτι ἐξετέλεσαν τὰς ὑποχρεώσεις των. Ἡ ἐνταῦθα Διοίκησις, συνεπὴς πρὸς τὰ εἰθισμένα, ἅμα ὁπωσδήποτε κατέστη γνωστὸν ὅτι ἡ προκήρυξις πραγματεύεται καὶ περὶ ἀμνηστίας, ἀπέλυσε τῶν φυλακῶν τὸν Ἐμμ. Παπαδάκη ἐκ τῆς ἐπαρχίας Μιραμπέλου, τὸν ὁποῖον πρὸ τριῶν μηνῶν διετήρει μετὰ βασάνων· τοὺς δὲ Λόγιον καὶ Σταυρούλην ἀπὸ χωρίον Γούβες τῆς Πεδιάδος, καθὼς καὶ ἄλλους πολλοὺς φυλακισθέντας πρὸ τριῶν καὶ τεσσάρων μηνῶν ὡς ὑπόπτους τῆς ἐπαναστάσεως, οὔτε ἡ πρώτη οὔτε ἡ δευτέρα ἤδη ἀμνηστία ἐδέησε νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ, ἀλλὰ μένουσιν ἐν ταῖς φυλακαῖς βασανιζόμενοι.

Τὴν ἀπονεμομένην ἤδη ἀμνηστίαν τὴν ἐπραγματοποίησεν ἡ Διοίκησις καὶ δι' ἄλλου τρόπου, δηλ. διὰ μεταθέσεως τῶν προσώπων ἀπὸ τῆς φυλακῆς Ἡρακλείου εἰς τὴν φυλακὴν τῶν Χανίων. Τὴν ἀρχὴν ταύτην τὴν ἐφήρμοσεν εἰς τὸν πρὸ πολλῶν μηνῶν φυλακισθέντα ἐνταῦθα Ἡγούμενον τῆς Μονῆς Τοπλοῦ καὶ εἰς τὸν πρὸ δέκα καὶ πέντε ἡμερῶν ἐπίσης φυλακισθέντα Παναγιώτην Κέβαλον ἀπὸ χωρίον Κράσι, ὡς φέροντα ἐπιστολὰς ἐπαναστατῶν. Ἀμφοτέρους τοὺς εἰρημένους διὰ λογχοφόρων στρατιωτῶν, προπορευομένου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ρεσὶτ Πασᾶ, ἀπὸ τὰς ἐνταῦθα φυλακὰς τὴν ἑνάτην τοῦ μηνὸς τοὺς μετέθεσεν εἰς τὰς τῶν Χανίων, ἐπιβιβάσασα αὐτοὺς ἐν τῷ αἰγυπτιακῷ ἀτμοπλοίῳ *Γαρμπία*.

Γνωστοποιῶ προσέτι εἰς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι τὴν ἑβδόμην τοῦ μηνός, ὥραν 5 καὶ 1/4 μ.μ., ἔλαβε χώραν ἐνταῦθα σεισμός, ἀρκετὰ ἐπαισθητός. Τὴν ἐπιοῦσαν, 5 καὶ 1/4 πρωινὴν ὥραν, ἐπανελήφθη ἰσχυρότερος, εὐτυχῶς ὅμως δὲν ἐπέφερεν ἀποτέλεσμα δυσάρεστον.

199

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 182 *Ρέθυμνον, 11 Σεπτεμβρίου 1867*

ΑΕΥ/ΠΧ – Μ58/2175

Κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον ἐξελθόντες εἰς τὴν ἁρπαγὴν οἱ ἐγχώριοι Ὀθωμανοὶ καὶ προχωρήσαντες ἕως εἰς τὰ χωρία Καρίνες καὶ Γενὴ συνεπλάκησαν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ κατεδιώχθησαν ὑπ' αὐτῶν ἀρκετὸν διάστημα, εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν πόλιν ἔβαλαν πῦρ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Βρισύνου, τὰ πέριξ τοῦ ὁποίου ἐκαίοντο ἐπὶ δύο ἡμέρας.

Κατόπιν τοῦ γεγονότος τούτου ἐστάλησαν ἐνταῦθα προκηρύξεις τῆς κυβερνήσεως δι' ὧν χορηγεῖ αὕτη ἀμνηστίαν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας καὶ ἀναστέλλει τὰς ἐχθροπραξίας μέχρι

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῆς 20ῆς τοῦ προσεχοῦς Ὀκτωβρίου παρέχουσα ⟨εἰς⟩ αὐτοὺς τὴν εὐκολίαν εἰς τὸ διάστημα τοῦτο νὰ ἡσυχάσωσι καὶ παραδώσωσι τὰ ὅπλα εἰς τὴν κυβέρνησιν. Εἰς δὲ τοὺς ἐν Κρήτῃ εὑρισκομένους ἐθελοντὰς παρέχει τὴν εὐκολίαν ν' ἀπέλθωσι, καθὼς καὶ εἰς ὅσους ἐκ τῶν ἐντοπίων θέλουν· δύνανται ν' ἀπέλθωσιν ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι τοῦ λοιποῦ δὲν θέλουν εἶσθαι δεκτοὶ εἰς τὴν νῆσον καὶ δὲν θέλουν θεωρεῖσθαι ὑπήκοοι Ὀθωμανοί. Μετὰ τὴν παραλαβὴν τῶν προκηρύξεων τούτων ἡ Διοίκησις ἠμπόδισε τοὺς ἐγχωρίους Ὀθωμανοὺς νὰ ἐξέρχωνται, ἀπέστειλε δὲ καὶ ἀντίτυπα εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ὁ λαὸς δὲν συγκατετέθη ὁλοτελῶς εἰς τὰς προτάσεις ταύτας τῆς κυβερνήσεως καὶ οἱ πλεῖστοι ἐπυροβόλησαν κατὰ τῶν ρηθεισῶν προκηρύξεων. Προσεκάλεσαν δὲ ταυτοχρόνως τοὺς προεστοὺς τῶν πλησιοχώρων, ἀπῄτησαν παρ' αὐτῶν νὰ δηλώσωσι τὴν θέλησίν των ἂν ἔχουν σκοπὸν ν' ἀποσύρωσιν ἐντὸς ὡρισμένου διαστήματος τὰς οἰκογενείας των, ἄλλωστε θὰ μετέλθουν τὴν βίαν κατ' αὐτῶν, διὰ νὰ τοὺς ἀναστατώσουν, ὑπόσχονται δὲ εἰς αὐτοὺς ν' ἀποπέμψωσι καὶ τὰς οἰκογενείας των, ἂν θέλωσιν.

Τὸ παρελθὸν Σάββατον ὀθωμανικὸν ἀτμόπλοιον προσεγγίσαν εἰς Ρέθυμνον παρέλαβε περὶ τὰ 500 ὅπλα τεθλασμένα καὶ πεπαλαιωμένα, καθὼς ἐπίσης καὶ πολεμοφόδια περὶ τὰ 60 φορτία, ἅτινα εὑρίσκοντο εἰς τὴν ἐνταῦθα πυριταποθήκην. Δὲν εἶναι διόλου ἀπίθανον νὰ διακηρύξουν καὶ αὖθις ὅτι ὁ λαὸς ὑποτάσσεται παραδίδων τὰ ὅπλα.

200

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 252 *Χανιά, 18 Σεπτεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ20/707

Ὁ κρητικὸς λαός, ὡς καὶ διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς[1] μου ἔλαβα τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω ὑμῖν, ἀπορρίψας πᾶσαν ἐκ μέρους τῆς Πύλης πρότασιν ἢ παραχώρησιν ἐμμένει μετὰ σταθερότητος εἰς τὰς προκηρυχθείσας ἀρχάς του. Ἡ δὲ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1306 καὶ ἀπὸ 15[2] 7βρίου ἐγγράφου[3] της πρὸς τοὺς κ.κ. προξένους, διερμηνεύουσα τὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ ἅτινα οὗτος καὶ διὰ τῶν ἔργων καταδεικνύει, ἀποτείνεται πρὸς τὰς μεγάλας δυνάμεις καὶ ἐπικαλεῖται τὴν σταθερὰν καὶ ἰσχυρὰν αὐτῶν μεσολάβησιν, ὅπως διὰ τοῦ μέσου αὐτῶν ἀνασταλῶσιν αἱ ἐχθροπραξίαι, ἀποσταλῇ διεθνὴς ἐπιτροπὴ καὶ διαταχθῇ καθολικὴ πρὸς λύσιν τοῦ κρητικοῦ ζητήματος ψηφοφορία, καθόσον διὰ μόνου τοῦ μέσου τούτου δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ εἰρηνοποίησις τῆς νήσου, οὐδέποτε δὲ διὰ τοῦ δόλου ἢ διὰ τῆς βίας καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ τόπου.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 34–36.
2. Χφ. 5· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).
3. Κριάρη, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1930–1935), τ. Γ', σσ. 487–488.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἑπόμενος τῇ διακηρυχθείσῃ ἀναστολῇ τῶν ἐχθροπραξιῶν περιωρίσθη πρό τινος χρόνου εἰς ὀλίγα μέρη τῆς νήσου, οἷον εἰς τὰ τρία φρούρια καὶ τὰ πέριξ αὐτῶν, εἰς τὴν παραλίαν τῶν Σφακίων καὶ τοῦ Σελίνου καὶ εἰς τὸ Καστέλλι τῆς Κισσάμου, ἀποφεύγων νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἡ κατάστασις ὅμως αὕτη δὲν θέλει παραταθῇ ἐπὶ πολύ, διότι οἱ ἐπαναστάται, ἵνα ὦσι συνεπεῖς πρὸς τὰς ἰδέας των, προτίθενται, ὡς πανταχόθεν βεβαιοῦται, νὰ προσβάλωσι τὰ τουρκικὰ στρατεύματα εἰς τὰς θέσεις των. Τοῦτο προβλέπων, φαίνεται, καὶ ὁ Ὀμὲρ Πασᾶς ἐμπόδισε τὸν αἰγυπτιακὸν στρατὸν ν' ἀναχωρήσῃ καὶ ἐζήτησε παρὰ τῆς Πύλης ν' ἀνασταλῇ ἡ περὶ ἀναχωρήσεως αὐτοῦ διαταγή. Ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι, οἵτινες μετ' ἄχθους παρατείνουσι τὴν περαιτέρω ἐν Κρήτῃ διαμονήν των, ἐζήτησαν καὶ αὐτοὶ ἐξ Αἰγύπτου ὁδηγίας περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐντὸς ὀλίγου λοιπὸν θέλει ἀποφασισθῇ τὸ περὶ τούτου ζήτημα ὁριστικῶς.

Ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταφορὰ τῶν οἰκογενειῶν ὑπὸ μὲν τῶν αὐστριακῶν πλοίων ἀνεστάλη ὁριστικῶς, ὑπὸ δὲ τῶν γαλλικῶν μέχρι δευτέρας διαταγῆς, καὶ ὑπὸ τῶν ἰταλικῶν μέχρις οὗ φανῇ ὅτι οἱ Κρῆτες ἀπορρίπτουσι τὰς περὶ ὑποταγῆς προτάσεις καὶ ἐπαναληφθῶσιν αἱ ἐχθροπραξίαι, καθότι μόνον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, λέγουν, αἱ οἰκογένειαι, διατρέχουσαι κίνδυνον, πρέπει νὰ μεταφέρωνται εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μόνα τὰ ρωσικὰ πλοῖα, ἐλθόντα χθὲς ἐνταῦθα, ἀνεχώρησαν αὐθημερόν, τὰ μὲν δύο εἰς Ἁλμυρὸν τῶν Ἀποκορώνων, τὸ δὲ τρίτον εἰς τὰ μεσημβρινὰ παράλια, οἷον Φραγκοκάστελλον κλπ. Ἐλπίζω δ' ὅτι καὶ τὰ ἰταλικὰ βλέποντα ὅτι αἱ προτάσεις τῆς Πύλης δὲν γίνονται δεκταὶ θέλουσιν ἐπαναλάβει τοὺς πλόας των.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν συνεπείᾳ ψηφίσματος [1] τῆς Γ. Συνελεύσεως ἐξέδωκε προκήρυξιν [2], ὑπ' ἀριθ. 1302 καὶ ὑπὸ χρονολογίαν 14 τοῦ ἱσταμένου μηνός, κοινοποιητέαν τοῖς κ.κ. προξένοις, δι' ἧς κηρύσσει ὅτι συγκροτεῖται ὑπὸ τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν τῆς Κρήτης ναυτικὴ μοῖρα, σκοπὸν ἔχουσα ν' ἀποκλείσῃ τὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμενα μέρη τῆς νήσου ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσά[γα]γωνται διὰ θαλάσσης τροφαὶ καὶ πολεμεφόδια εἰς αὐτά. Κατὰ τοῦ μέτρου τούτου, ὅπερ ἀμφιβάλλω ἂν ᾖ σπουδαῖον, πικρῶς ἐκφράζονται οἱ κ.κ. πρόξενοι Γαλλίας, Ἀγγλίας, καὶ Ἰταλίας, θεωροῦντες αὐτὸ ὡς ἀντικείμενον εἰς τὴν Παρισινὴν συνθήκην καὶ ὡς ἐπιβλαβὲς εἰς τὴν Κρητικὴν Ἐπανάστασιν. Βεβαιοῦν δ' ὅτι εἰς τὴν πρώτην ἐμφάνισιν πλοίων τοιούτων αἱ κυβερνήσεις των εἰσὶ διατεθειμέναι νὰ τὰ καταδιώξωσιν ὡς πειρατικά.

Ἐκτὸς τοῦ μέτρου ὅπερ ἡ ἐγχώριος ἐξουσία ἀπήτησεν ἀπὸ τὰ μεταφέροντα κρητικὰς οἰκογενείας εὐρωπαϊκὰ πολεμικὰ πλοῖα, τοῦ νὰ προσεγγίζωσι κατὰ πάντα πλοῦν εἴς τινα τῶν λιμένων τῆς νήσου πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ἐγγράφων των ὑπὸ τῶν ὑγιεινομικῶν ἀρχῶν,

---

1. 10 Σεπτεμβρίου 1867 : Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Β', σσ. 509–510.

2. *Further correspondence respecting the disturbances in Crete: 1867. (In continuation of Correspondence presented to Parliament, February 11 1867.) Presented to both Houses of Parliament by command of Her Majesty 1867*, σσ. 271–272 : 1867–68 [3965], LXXIII.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐκοινοποίησε προσέτι ὅτι ἡ ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐν τῷ λιμένι Σούδᾳ ἀγκυροβόλησις πλοίων εἶναι ἀπηγορευμένη, καὶ ἑπομένως ἀπήτησεν ὅπως τὰ ἐν καιρῷ νυκτὸς προ⟨σ⟩ερχόμενα πλοῖα παραμένωσι μέχρι τῆς πρωίας εἰς τὸν παρακείμενον λιμένα τῆς παλαιᾶς Σούδας.

Ἐπισυνάπτονται ἐν ἀντιγράφῳ 1) τὸ ἀπὸ 10 τοῦ παρόντος ψήφισμα τῆς Γεν. Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν περὶ συγκροτήσεως θαλασσίας δυνάμεως πρὸς ἀποκλεισμὸν τῆς νήσου, 2) τὸ ἀπὸ 15 [1] τοῦ ἰδίου ἔγγραφον [2] τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως πρὸς τοὺς ἐνταῦθα κ.κ. προξένους περὶ συγκροτήσεως τῆς δυνάμεως ταύτης καὶ τοῦ διορισμοῦ διοικητοῦ αὐτῆς, 3) τὸ ἀπὸ 15 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἔγγραφον τῆς Προσ. Κυβερνήσεως πρὸς τοὺς ἰδίους προξένους, δι' οὗ ἀποκρούονται ἐντελῶς αἱ παρὰ τῆς Πύλης τελευταῖον γενόμεναι προτάσεις καὶ παραχωρήσεις, καὶ 4) ἔγγραφον [3] ἀπὸ 11 τοῦ παρόντος τοῦ ἐν Ρεθύμνῳ ἡμετ. Προξ. Πράκτορος περὶ τῶν ἐκεῖσε συμβαινόντων.

Υ.Γ. Βεβαιοῦται ὅτι συνεπείᾳ ἀνωτέρας διαταγῆς ἓν μέρος τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ ἀπέρχεται εἰς Αἴγυπτον.

Ἡ ἐγχώριος ἐξουσία ἀπέλυσε 32 ἄτομα ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐνταῦθα φυλακαῖς πρὸ μηνῶν πολλῶν κρατουμένων.

201

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 94 *Ἡράκλειον, 18 Σεπτεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ28/1017

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι καθ' ἅπασαν τὴν ἡμετέραν περιφέρειαν δὲν ἔλαβον χώραν πολεμικὰ ἔργα κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον.

Ὁ εἰς Ἅγιον Μύρωνα ὀθωμανικὸς στρατὸς διατηρεῖ μέχρι τοῦδε τὴν θέσιν του.

Ὁ ἀρχηγὸς τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων ἀνήγγειλεν ἐγγράφως εἰς τὴν ἐνταῦθα Διοίκησιν ὅτι κατ' αὐτὰς ἀπέρχεται ὁ ὑπὸ τὴν διοίκησίν του στρατὸς εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ ἐζήτησε νὰ θεωρηθῶσι ταχέως οἱ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἐγχωρίου Διοικήσεως λογαριασμοί.

Διὰ τῆς προηγουμένης ἀναφορᾶς [4] μου ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι ἡ ἀνώνυμος διακήρυξις δὲν ἔλαβεν ὑποδοχὴν εἰς τὸν τόπον. Τούτου ἕνεκα οὐδεὶς ἐγχώριος προσῆλθεν εἰς τὴν Διοίκησιν ἢ κἂν ἐδήλωσε τοιαύτην πρόθεσιν. Δυστυχῶς ὅμως εἷς Λάκων ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος τῆς προσκαίρου διοικήσεως

1. Χφ. *11*.
2. *Further correspondence respecting the disturbances in Crete: 1867*, σ. 270.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 38–39.
4. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 37–38.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοῦ Δημητρακαράκου, ὅστις διέμενε μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν, ἔλαβε τὴν καλωσύνην νὰ ὠφεληθῇ τῶν εὐεργετημάτων τῆς ἐν λόγῳ διακηρύξεως καὶ περὶ τὴν δείλην τῆς δωδεκάτης τοῦ τρέχ. μηνὸς προσῆλθεν εἰς τὴν Διοίκησιν ὑπὸ συνοδείαν ἀτάκτων Ὀθωμανῶν. Ἡ ὑποδοχὴ ὑπῆρξεν ἀνταξία τῆς διαγωγῆς του, καθότι, ὅσα καὶ ἂν ὑπόσχωνται αἱ προκηρύξεις τῆς ἐξουσίας, οἱ Τοῦρκοί εἰσι πάντοτε Τοῦρκοι. Σήμερον ἀποπέμπεται διὰ τοῦ αὐστριακοῦ.

Ἐντὸς τοῦ ταχυδρομικοῦ φακέλου τὸν ὁποῖον ἐκόμισεν ἐνταῦθα τὸ αὐστριακὸν τῆς παρελθούσης ἑβδομάδος εὑρέθη ἐπιστολὴ ἐπιγραφομένη πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐθελοντῶν τοῦ τμήματος Ἡρακλείου Δ. Πετροπουλάκην εἰς Κρήτην. Ἡ Διοίκησις λαβοῦσα γνῶσιν ἔλαβεν ἀκωλύτως παρὰ τοῦ Αὐστριακοῦ πράκτορος τὴν εἰρημένην ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ ἀνέγνωσε, διεκωμῴδησε πλέον τοῦ δέοντος τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν νοημοσύνην τῶν ἡμετέρων ταχυδρομικῶν ὑπαλλήλων. Δὲν ἐπίστευσα εἰς τὰς διαδόσεις καὶ προσεπάθησα ἵνα δι' ἀντιλήψεως βεβαιωθῶ τὴν ἀλήθειαν. Ὑποκείμενον τῆς ἐμπιστοσύνης μου κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὴν εἰρημένην ἐπιστολὴν καὶ νὰ μοὶ τὴν ἐπιδείξῃ. Εἶδον ὅτι ἔφερεν ἐπιγραφὴν ὁποίαν ἐξέθηκα ἀνωτέρω, ἐπ' αὐτῆς τὰ ἑλληνικὰ γραμματόσημα καὶ τὰς σφραγῖδας τῶν ταχυδρομείων Τριπόλεως, Ἀθηνῶν, καὶ Σύρου. Ἀναγνώσας τὸ περιεχόμενον παρετήρησα ὅτι ἐγράφη ἐκ Τριπόλεως παρά τινος Βασιλειάδου, ὅστις ἐζήτει συγγνώμην ἀπὸ τὸν Δ. Πετροπουλάκην διὰ τὴν ἐκ Κρήτης ἀναχώρησίν του καὶ τὸν ἱκέτευε νὰ τῷ ἀποστείλῃ ἓν πιστοποιητικόν, διὰ νὰ προβιβασθῇ κατ' αὐτάς, ὅπου πρόκειται νὰ γίνωσι προβιβασμοί, καὶ ὑπέσχετο νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ τεσσαράκοντα ἐθελοντῶν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ Σ. Κυβέρνησις δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἀπερισκεψίαν τῶν προαναφερθέντων ταχυδρομικῶν ὑπαλλήλων καὶ τοῦ ἐπιστολογράφου Βασιλειάδου καὶ ἐνεργήσῃ ὅ,τι δέον.

Κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην καὶ δεκάτην ἕκτην τοῦ μηνὸς εἰς Καβροχώρι καὶ ἄλλας θέσεις συνέβησαν πυρκαϊαί, αἵτινες ὡς ἐκ τῶν ἐπικρατούντων νοτίων σφοδρῶν ἀνέμων ἔλαβον διαφόρους διακλαδώσεις καὶ ἀπετέφρωσαν πολλὰ δένδρα, ἀμπελῶνας, κυψέλας μελισσῶν καὶ ζῷα. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν φήμην ἡ πυρκαϊὰ διεδόθη ἐκ τῆς ἀμελείας ἑνὸς χωρικοῦ Χριστιανοῦ καὶ δύο παίδων Ὀθωμανῶν.

Γνωστοποιῶ προσέτι ὅτι ἡ νόσος εὐλογία διατηρεῖται ἀκμαία ἐν τῇ πόλει καὶ πρὸ ἡμερῶν μετεδόθη εἰς τὰ ἐκτὸς χωρία.

202

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 184 (ἀντίγραφον) *Ρέθυμνον, 19 Σεπτεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ20/716

Κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον οὐδεμία μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο ὡς πρὸς τὰ πολεμικὰ ἔργα. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπέχουν τοῦ νὰ κάμνουν ἐκδρομάς, ἀλλὰ καὶ οἱ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐπαναστάται ἀπέχουσιν ἐπίσης τοῦ νὰ προκαλῶσι μάχας. Δυστυχῶς ὅμως γεγονὸς λίαν τρομακτικὸν καὶ καταστρεπτικὸν ἔλαβε χώραν τὴν πρωίαν τῆς 15 τοῦ παρόντος διαρκέσαν μέχρι τῆς ἐπιούσης 16 ἰδίου. Πῦρ ἐτέθη εἰς διάφορα μέρη τῶν πλησιοχώρων, ὅπερ βοηθούμενον ὑπὸ τοῦ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν πνεύσαντος νοτίου ἀνέμου ἔλαβε μεγίστας διαστάσεις. Λυπηρὸν θέαμα ἦτο νὰ βλέπῃ τις τὴν ἡμέραν πυκνούμενον τὸν καπνὸν εἰς νέφη καὶ ἐπισκιάζοντα τὸν ἥλιον, τὴν δὲ νύκτα τὰς φλόγας καταβιβρωσκούσας τὸ πᾶν. Ἄγνωστοι εἶναι εἰσέτι αἱ προξενηθεῖσαι ζημίαι καὶ ἄγνωστον ἐπίσης πόθεν τὸ καταστρεπτικὸν τοῦτο στοιχεῖον ἔλαβε τὴν ἀρχήν του. Τινὲς θέλουν ὅτι οἱ Χριστιανοὶ χάριν ἀντε⟨κ⟩δικήσεως διὰ τὰς ἐπενεχθείσας αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ζημίας ἔθεσαν αὐτό, ἄλλοι δὲ πάλιν, ὅπερ καὶ τὸ πιθανώτερον, διατείνονται ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκδρομήν των ἔθεσαν αὐτό. Καὶ πραγματικῶς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐπανόδου των ἐφάνησαν αἱ φλόγες, αἵτινες διαρκοῦσαι ἐξετάθησαν ὑπὸ τοῦ σφοδροῦ ἀέρος ἀναπτυσσόμεναι. Ἄλλοι πάλιν ἀποδίδουν τὴν πρᾶξιν ταύτην εἰς τοὺς Ὀθωμανούς, καὶ διότι τὸ πῦρ ἦτο εἰς τὰ πλησιόχωρα καὶ διότι βληθὲν καὶ ἄλλοτε ἐσβέσθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, καὶ ⟨λέγουν⟩ ὅτι τὸ πῦρ ἐτέθη διὰ νὰ ἀναγκασθῇ ἡ Διοίκησις νὰ δώσῃ ἄδειαν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὴν ληστείαν, ὅπως καὶ πρότερον, καὶ νὰ ἀποδείξωσι ταυτοχρόνως ὅτι οἱ Χριστιανοὶ εἶναι οἱ καταστρέφοντες τὸν τόπον καὶ ὄχι οἱ Ὀθωμανοί, καὶ ὅτι ἔθεσαν τὸ πῦρ εἰς διάφορα μέρη, ὥστε νὰ πιστεύσῃ τις εὐκόλως ὅτι ⟨δὲν⟩ εἶναι ὀθωμανικὸν ἔργον, ἤδη μάλιστα, ὅτε οἱ Ὀθωμανοὶ ἐμποδίζονται νὰ ἐξέρχωνται φανερά. Βεβαιοῦται δὲ ὅτι ἐκ τῶν στρατολογηθέντων ἐλλείπουσιν ὑπὲρ τοὺς 27, καὶ οὗτοι ἐξάπαντος ἔθεσαν τὸ πῦρ. Πασίγνωστον δὲ εἶναι ὅτι μέχρι τοῦδε οἱ ἐπαναστάται δὲν μετεχειρίσθησαν τοιαῦτα καταστρεπτικὰ μέτρα, ἐνῷ οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπὸ τῆς 24 Αὐγούστου 1866, ὅτε τὸ πρῶτον ἤρχισαν αἱ ἐχθροπραξίαι, μετεχειρίσθησαν τὸ πῦρ καὶ τὴν καταστροφήν, οἱ δὲ κατὰ καιρὸν στρατιωτικοὶ διοικηταὶ οὐχὶ μόνον ἐπήνεσαν τὸ μέτρον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ χρῆσιν αὐτοῦ ἐποιήσαντο παντοῦ ὅθεν διέβησαν, καὶ περὶ πλέον ἐν τοῖς ὑποτεταγμένοις πλησιοχώροις κατὰ τῶν οἰκιῶν τῶν ἀπόντων Χριστιανῶν, τῶν ὁποίων καὶ αὐτὰ τὰ προϊόντα κατέσχεν ἡ ἐγχώριος ἀρχή, μὴ ἐπιτρέπουσα τὴν συλλογὴν αὐτῶν εἰς τοὺς συγγενεῖς των. Ἀκόμη δὲ καὶ σήμερον ἐξακολουθοῦν μεταφέροντες ἐντὸς τῆς πόλεως Ρεθύμνης οἰκοδομήσιμον ὕλην ἐκ τῶν κατεδαφισθεισῶν οἰκιῶν, δι' ἧς ἐπισκευάζουν τοὺς στρατῶνας.

203

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 256 *Χανιά, 24 Σεπτεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ20/711

Τὴν παρελθοῦσαν Παρασκευὴν μετὰ μεσημβρίαν ἀφίχθη ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ δρόμωνος *Σουλτανιέ*, παρακολουθούσης θωρακωτῆς φρεγάτας, ὁ Μέγας Βεζίρης

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

'Ααλῆ Πασᾶς, συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν καὶ διαφόρων προσώπων, οἷον τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης Διονυσίου, τοῦ Καβουλῆ Πασᾶ, τοῦ ἰατροῦ Σάββα, τοῦ Κωνστ. 'Αδοσίδου καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Σερβὲρ 'Εφέντη κατὰ τὸν ἀπελθόντα Μάρτιον ἐκλεχθέντων καὶ μὴ δραπετευσάντων ἀντιπροσώπων τῆς Κρήτης.

Τὴν ἐπιοῦσαν συνεχάρην αὐτῷ ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ ἀφίξει του καὶ συνάμα τῷ ἐξέφρασα τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐμφανισθῶ καὶ προσωπικῶς τῷ ἐκφράσω τὰ σεβάσματά μου. Ὅθεν χθὲς μετέβην μετὰ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Προξενείου παρ' αὐτῷ, ὅστις μ' ὑπεδέχθη μετὰ τῆς συνήθους φιλοφροσύνης· ἡ συνομιλία δὲ πᾶσα περιεστράφη εἰς κοινὰ πράγματα.

Ἡ ἀπροσδόκητος ἔλευσις τοῦ μετὰ τὸν Σουλτᾶνον ἐπισημοτέρου προσώπου τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀγνοουμένη, ὡς φαίνεται, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ 'Ομὲρ Πασᾶ, μ' ὅσα καὶ ἂν λέγῃ οὗτος, ἐθάμβωσε τοὺς ἐνταῦθα 'Οθωμανούς. Πάντες γινώσκουσιν ὅτι σκοπὸς τῆς ἐλεύσεώς του δὲν δύναται προφανῶς νὰ εἶναι ἄλλος εἰμὴ ἡ καταστολὴ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ καθησύχασις τῆς νήσου. Τίνα ὅμως μέσα πρὸς τοῦτο θέλει μεταχειρισθῆ καὶ τίνι τρόπῳ θέλει ἐργασθῆ ὁ ἱκανώτερος καὶ ἐπιτηδειότερος οὗτος ἀνὴρ τῆς 'Οθωμ. Αὐτοκρατορίας, τοῦτο ἀκριβῶς ἀγνοεῖται καὶ διαφοροτρόπως σχολιάζεται. Σήμερον ἢ αὔριον δημοσιεύεται ἡ ἑτοιμαζομένη προκήρυξίς του καὶ θέλομεν μάθει τί διανοεῖται εἰς τὸ φανερὸν νὰ πράξῃ. 'Αλλ' ἂν αἱ πληροφορίαι μου ὦσιν ἀληθεῖς, τὰ ὅπλα ἅτινα πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων του θέλει μεταχειρισθῆ δὲν θὰ εἶναι ὡς τὰ τῶν προκατόχων του πασάδων, τὸ πῦρ δηλ. καὶ ὁ σίδηρος, ἀλλ' ὁ χρυσός.

Ὁ 'Ααλῆ Πασᾶς ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι δῆθεν ἡ νῆσος εἶναι ὑποτεταγμένη καὶ ὅτι ταραξίαι τινές, ὡς ἡ Πύλη ἀπ' ἀρχῆς τῶν συμβάντων δὲν ἔπαυσε νὰ κηρύττῃ, περιφερόμενοι εἰς τὰ ὄρη ταράττουσι τὴν ἡσυχίαν, θέλει συγκαλέσει ἐκ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν ἀριθμόν τινα ἀντιπροσώπων, μεθ' ὧν θέλει συνεννοηθῆ περὶ τῶν καταλλήλων πρὸς εἰρηνοποίησιν μέσων, περὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ καὶ περὶ τῶν πρὸς ἱκανοποίησιν αὐτοῦ μέσων ὑποσχόμενος πολλὰ καὶ ποικίλα προνόμια. 'Εν δὲ τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ θέλει διαφθείρει τοὺς ἀντιπροσώπους τούτους, καθὼς καὶ τοὺς κυριωτέρους τῶν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐπαναστάσεως εὑρισκομένων ὁπλαρχηγῶν. Τοῦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα φαίνεται τὸ σχέδιόν του, ὅπερ θέλει προσπαθήσει νὰ ἐκτελέσῃ, διαρκούσης τῆς ἀναστολῆς τῶν ἐχθροπραξιῶν, καὶ πρὸς τοῦτο ἐκόμισε μεγάλην ποσότητα χρυσοῦ, ἀποβιβασθέντος δημοσίως διὰ λέμβων εἰς τὴν ξηράν.

Τὰ τὸν Μ. Βεζίρην συνοδεύοντα πρόσωπά εἰσιν ὅλα γνωστὰ ἐνταῦθα, ἐλθόντα κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ὁ μὲν Καβουλῆς καὶ 'Αδοσίδης κατὰ τὸ κίνημα τὸ λαβὸν χώραν κατὰ τὸ 1858, ὁ δὲ ἰατρὸς Σάββας κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος. Ὅσην μικρὰν καὶ ἂν χαίρωσιν ἐμπιστοσύνην τὰ πρόσωπα ταῦτα, ἐξ ὧν ἰδίως ἀντικείμενον ἀποστροφῆς εἶναι ὁ Ἅγιος Κρήτης διὰ τὰ ἀντεθνικὰ αἰσθήματά του, θέλουσιν ἐργασθῆ δραστηρίως πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ νέου σχεδίου, οὗτινος ἡ ἀποτυχία ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον σταθερότητος τῶν Κρητῶν, ἧς ἱκανὰ μέχρι τοῦδε ἔχομεν δείγματα, καὶ ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐλπίδος ἣν περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπιδιωκομένου ἐθνικοῦ πόθου θὰ ἔχουν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐν τούτοις ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταφορὰ τῶν οἰκογενειῶν καὶ ἡ ἐφοδίασις τοῦ τόπου ἀπὸ τροφάς, πολεμεφόδια καὶ χρήματά εἰσι τὰ ἀσφαλέστερα μέσα δι' ὧν οἱ Κρῆτες θὰ δυνηθῶσι νὰ ματαιώσωσι τὰς κατ' αὐτῶν ὑφαινομένας πλεκτάνας καὶ νὰ καταβάλωσι τοὺς κατ' αὐτῶν ραδιουργοῦντας, διότι ἀπεδείχθη, φρονῶ, ὅτι ὅσον οἱ Κρῆτες ἀπαλλάσσονται τοῦ βάρους τῶν οἰκογενειῶν των τόσον προθυμότερον δύνανται νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ δὲ μὴ ἀποστείλαντες αὐτὰς ἀναμένουσιν εἰς διάφορα μέρη τῆς νήσου τὴν ἔλευσιν πλοίων. Ὁ ἐπισιτισμὸς τῆς νήσου εἶναι νῦν παρά ποτε εὐκολώτερος, διότι ὁ ἀποκλεισμός, ἕνεκα τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἀσχολουμένων τουρκικῶν πλοίων, εἶναι λίαν χαλαρός.

Πρό τινων ἡμερῶν, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ρωσικῶν πλοίων, ἀνεχώρησαν καὶ τὰ δύο ἰταλικὰ εἰς Ἅλμυρὸν πρὸς παραλαβὴν οἰκογενειῶν, ἀλλὰ μὴ εὑρόντα τότε ἐκεῖ ἱκανὰς τούτων τὸ μὲν *Authion* παρέλαβεν ὅσας εὗρεν, ἡ δὲ *Σειρήν*, μὴ ἔχουσα ἱκανοὺς ἄνθρακας πρὸς ἐπιχείρησιν μακροτέρου πλοῦ, ἐπανῆλθεν εἰς Σούδαν.

Τέλος πάντων ὁ αἰγυπτιακὸς στρατὸς κατὰ τὸ ἥμισυ ἀνεχώρησε πρὸ πέντε ἡμερῶν εἰς Αἴγυπτον. Ὁ στρατὸς οὗτος δὲν ἀνέβαινε, κύριε Ὑπουργέ, εἰς 6 χιλιάδας ἀνδρῶν, ὡς ἀνέφερα ἄλλοτε πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ἐπὶ ἐσφαλμένων πληροφοριῶν στηριχθείς, ἀλλ' εἰς 10–11 χιλιάδας, εἰς τρόπον ὥστε μένουσι σήμερον ἔτι ἐνταῦθα 5 1/2 χιλιάδες, μέλλοντες καὶ οὗτοι, ὡς λέγουν, ν' ἀναχωρήσωσι περὶ τὸ τέλος τῆς πρὸς ἀναστολὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν προθεσμίας.

Εἰς τὰ πέριξ τοῦ Ρεθύμνου, ὡς θέλει εὐαρεστηθῆ νὰ πληροφορηθῇ ἡ Ὑμ. Ἐξοχότης ἐκ τοῦ συνημμένου ἐγγράφου [1] τοῦ ἐκεῖσε ἡμετέρου Πράκτορος, συνέβησαν ἐσχάτως καταστρεπτικαὶ πυρκαϊαὶ εἰς τοὺς ἐλαιῶνας καὶ τὰς λοιπὰς φυτείας. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι τὸ πῦρ ἔθεσαν Τοῦρκοι, καθότι Χριστιανοὶ οὐδ' ὑπῆρχον εἰς τὸ μέρος ἔνθα τοῦτο ἐβλήθη, οὐδὲ συμφέρον εἶχον νὰ βάλωσιν αὐτό. Αἱ ἐγχώριοι ἀρχαὶ ἐν Ρεθύμνῳ, ἐκ συστήματος ἀποδίδουσαι πᾶν γενόμενον κακὸν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ μὴ θέλουσαι ν' ἀνακαλύψωσι τοὺς ἐμπρηστάς, δεινῶς ἐμαστίγωσαν δυστυχῆ τινα Χριστιανὸν τολμήσαντα νὰ καταγγείλῃ τοὺς ἀληθεῖς ἐμπρηστάς, οἵτινες ἦσαν Ὀθωμανοί. Ὅμοιοι ἐμπρησμοὶ συνέβησαν καὶ εἰς τὰ πέριξ Χανίων (Μαλάξαν) καὶ ἀλλαχοῦ.

Υ.Γ. Τῇ 25 7βρίου 1867.

Χθὲς μετὰ μεσημβρίαν, ἀφοῦ εἶχον γράψει τὰ ἀνωτέρω, ὁ Μ. Βεζίρης ἐξέδωκε τὴν συνημμένην προκήρυξιν [2] πρὸς τὸν κρητικὸν λαόν. Διὰ τῆς προκηρύξεως ταύτης, χωρὶς νὰ προστίθεταί τι εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀμὲρ Πασᾶ προδημοσιευθεῖσαν, συγκαλοῦνται νέοι ἀντιπρόσωποι, τέσσαρες ἐξ ἑκάστης ἐπαρχίας, Ὀθωμανοὶ καὶ Χριστιανοί, οἵτινες ἐντὸς 15 ἡμερῶν συνερχόμενοι ἐνταῦθα θέλουσι συνεργασθῆ πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ νέου διοικητικοῦ

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 42–43.
2. 24 Σεπτεμβρίου 1867 : Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Β', σσ. 538–539.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὀργανισμοῦ τῆς νήσου. Ἐννοεῖται λοιπὸν ὅτι θέλει παιχθῆ καὶ ἤδη ἡ αὐτὴ κωμῳδία ἥτις ἐπαίχθη πρὸ ἓξ μηνῶν ὑπὸ τοῦ Σερβὲρ Ἐφένδη, ἀλλὰ μετὰ μείζονος πομπῆς. Ἐν τούτοις ἕκαστος δύναται νὰ ἐρωτήσῃ τὸν Μ. Βεζίρην πῶς θὰ ὀργανίσῃ διοικητικῶς τὸν τόπον, ἐνῷ ἡ νῆσος ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον εὑρίσκεται ἐπαναστατημένη καὶ ἐνῷ ἡ ἐξουσία τοῦ Σουλτάνου δὲν ἐκτείνεται πέραν τῶν φρουρίων καὶ τῶν σημείων ἅτινα κατέχονται ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Πῶς θὰ ἐνεργηθῶσιν ἐκλογαὶ ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν, ἐνῷ εἰς τὰς ἐπαρχίας ταύτας ἄλλη ἐξουσία δὲν ὑπάρχει εἰμὴ τῶν ἐπαναστατῶν; Φυσικώτερον καὶ λογικώτερον ἤθελεν εἶσθαι πρῶτον νὰ κατασβεσθῇ ἡ ἐπανάστασις, νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἡσυχία, νὰ ὑποταχθῶσιν οἱ κάτοικοι ἢ ν' ἀναγνωρίσουν ἐκ νέου τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τότε νὰ ἐνεργηθῶσιν αἱ πολιτικαὶ καὶ διοικητικαὶ μεταρρυθμίσεις. Ἀλλ' ὁ σκοπὸς τῆς Πύλης προφανῶς εἶναι νὰ συγκαλέσῃ ἀργυρωνήτους τινὰς κατοίκους ὡς ἀντιπροσώπους δῆθεν τῆς νήσου, καὶ μεταχειριζομένη αὐτοὺς ὄργανα τῶν θελήσεών της νὰ παραστήσῃ εἰς τὸν κόσμον ὅτι μετὰ τοῦ λαοῦ[1], παρισταμένου διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του, εὑρίσκεται εἰς πλήρη ἁρμονίαν. Ἀλλὰ τὸ τέχνασμα εἶναι τόσον ἁπλοῦν, ὥστε δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι οἱ Κρῆτες, οἵτινες ἔδειξαν τρανὰ μέχρι τοῦδε δείγματα τῆς σταθερότητός των καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ των, θέλουσι ματαιώσει καὶ τὰ νέα ταῦτα μηχανήματα.

204

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 95 *Ἡράκλειον, 25 Σεπτεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ28/1020

Ἡ Ἐπιτροπὴ Μαλεβυζίου, Τεμένους καὶ Μεσσαρᾶς ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ρεσὶτ Πασᾶν, Διοικητὴν Ἡρακλείου, ἔγγραφον διαμαρτύρησιν[2] κατὰ τῆς προκηρύξεως[3] ἣν ἐν παραβύστῳ ἐδημοσίευσεν ἐν Ἁγίῳ Μύρωνι, ἔνθα ἑδρεύει ὀθωμανικὸς στρατός, καὶ ἡ ὁποία ὡς ἐκ τῆς βραδύτητος τοῦ πεζοδρόμου περιῆλθεν εἰς χεῖράς του μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ παρελθόντος αὐστριακοῦ ἀτμοκινήτου. Ἀντίγραφον αὐτῆς ὑποβάλλω ὧδε διὰ νὰ τὴν λάβητε ὑπ' ὄψιν.

Γνωστοποιῶ πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι τὴν εἰκοστὴν πρώτην τοῦ τρέχ. μηνὸς ἀνεχώρησεν ἐντεῦθεν ὁ αἰγυπτιακὸς στρατός, ἐπιβιβασθεὶς ἐπὶ ἀτμοκινήτων τῆς κυβερνήσεώς του, κατευθυνόμενος εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἡ δύναμις τοῦ ἐν λόγῳ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἄφιξίν του ἐν Ἡρακλείῳ συνέκειτο ἐν ὅλῳ ἀκριβῶς ἐκ δύο χιλιάδων καὶ ἑξα-

---

1. Χφ. *μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ λαοῦ.*

2. 16 Σεπτεμβρίου 1867 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ28/1022· Π. Κριάρη, *Ἱστορία τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τέλους τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1866*, Χανιὰ 1902, σσ. 488–490.

3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 34, ὑποσημ. 3.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν. Ἐξ αὐτῶν ἀνεχώρησαν χίλιοι τετρακόσιοι τεσσαράκοντα. Ὅθεν οἱ πρὸς συμπλήρωσιν χίλιοι διακόσιοι δέκα ἐτάφησαν ὑπὸ τὸ κρητικὸν ἔδαφος ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἀσθενειῶν.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον δὲν ἔλαβον χώραν σπουδαῖαι ἐχθροπραξίαι. Ἐν τῷ μεταξὺ ἄτακτοί τινες, μεταβάντες νὰ δενδροτομήσωσιν εἰς πλησιοχώρους θέσεις, ἐπυροβολήθησαν παρ' ἀποσπασμάτων τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐφονεύθησαν τέσσαρες· ἐπληγώθησαν βαρέως ἕξ.

Ὁ Ρεσὶτ Πασᾶς πρὸ δέκα καὶ πέντε ἡμερῶν ἀσθενεῖ βαρέως ὑπὸ αἱμοπτυσίας. Κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἰατρῶν διάγει τὰ ἔσχατα τοῦ βίου, ἀλλά, καὶ ἐὰν πρὸς καιρὸν σωθῇ, μόλις κατ' οἶκον δύναται νὰ ζήσῃ ἐπί τινα χρόνον ἐν προφυλάξει καὶ ἀνέσει.

205

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 187 *Ρέθυμνον, 28 Σεπτεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ58/2176

Κατόπιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 184 ἐκθέσεώς [1] μου ἔφθα⟨σεν⟩ ἐπὶ ὀθωμανικοῦ ἀτμοδρόμωνος ἡ Α.Ἐ. ὁ Καβουλῆ Πασᾶς καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἀνεχώρησε δι' Ἡράκλειον. Κατὰ τὴν ἐνταῦθα διαμονήν του ἀπέλυσε τῶν φυλακῶν τοὺς ἐν αὐταῖς κρατουμένους Χριστιανοὺς διὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα, ἀπέπεμψεν εἰς τὰς ἐπαρχίας νέας προκηρύξεις τῆς Α.Ὑ. τοῦ Μεγά⟨λου⟩ Βεζίρη, διὰ τῶν ὁποίων παρακινεῖ συμβουλεύων τὸν λαὸν νὰ ὑποταχθῇ καὶ ἐκλεχθῶσιν ἐξ ἑκάστης ἐπαρχίας δύο Χριστιανοὶ καὶ δύο Ὀθωμανοὶ ἐντὸς δέκα πέντε ἡμερῶν, μετὰ τῶν ὁποίων νὰ συνεννοηθῇ ὡς πρὸς τὴν παγίωσιν τῆς ἡσυχίας εἰς τὸν τόπον.

Ἀγνοοῦμεν εἰσέτι ὁποίαν ἐντύπωσιν ἔκαμαν αὗται εἰς τοὺς ἐπαναστάτας. Φρονῶ ὅμως ὅτι αἱ νέαι αὗται προκηρύξεις δὲν θὰ ἰσχύσουν περισσότερον τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιευθεισῶν, διότι οἱ Χριστιανοὶ δεικνύουσιν ἀπόφασιν σταθερὰν καὶ ἀπέχουν πάσης συναφείας μετὰ τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν καί, ὡς πληροφοροῦμαι, ἐσχημάτισαν καὶ εὐάριθμα στρατόπεδα εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ τμήματος τούτου.

Αὐθημερὸν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Καβουλῆ Πασᾶ, πρὸς τὸ ἑσπέρας, Ὀθωμανοὶ ἐγχώριοι εἶχον ἐξέλθει διευθυνόμενοι εἰς τὰ χωρία Σελὶ καὶ Μύρθιο διὰ λαφυραγωγίαν καὶ ἁρπαγὴν ὀπωρικῶν, ἀλλ' ἐπανῆλθον ταχέως καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ἀντήλλαξαν πυροβολισμούς τινας ἄνευ ἀποτελέσματος· σχεδὸν δὲ καθ' ἑκάστην λαμβάνουν χώραν τοιαῦται ἐπιθέσεις.

Τινὲς τῶν ἐν τοῖς πλησιοχώροις, μὴ δυνάμενοι πλέον ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰς καταχρήσεις καὶ τὰ δεινὰ ὅσα ὑποφέρουν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ζητοῦν ν' ἀποπέμψωσι τὰς οἰκο-

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 42–43.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γενείας των εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διεβίβασαν ἀναφορὰς των εἰς τὰ ἐνταῦθα προξ. πρακτορεῖα ἀπαιτοῦντες νὰ ἔλθωσι πλοῖα νὰ παραλάβουν αὐτάς. Τὴν πρὸς τὸ Πρακτορεῖον τοῦτο διαβιβασθεῖσαν ἐπισυνάπτω ὧδε ἐν ἀντιγράφῳ πρὸς γνῶσιν ὑμῶν.

Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ μεταναστεύσουν ἀνεφέρθησαν προηγουμένως εἰς τὴν ἐγχώριον ἀρχήν, ἥτις δὲν ἠναντιώθη εἰς τὴν αἴτησίν των ταύτην, ἀφοῦ πρῶτον κατέβαλε πολλὰς προσπαθείας μετὰ τοῦ Προξ. Γαλλικοῦ Πράκτορος, διὰ νὰ τοὺς ἀποτρέψῃ τῆς προθέσεώς των ταύτης.

206

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 259 *Χανιά, 1 Ὀκτωβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ20/723

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς προκηρύξεως τοῦ Μ. Βεζίρου ἡ ἐγχώριος ἐξουσία προσπαθεῖ διὰ τῶν ὀργάνων της νὰ διαδώσῃ εἰς τοὺς Κρῆτας τὰς ὑπὲρ αὐτῶν εὐνοϊκὰς διαθέσεις τῆς Ὑψ. Πύλης ὑποσχομένη μεταρρυθμίσεις καὶ πλεονεκτήματα, παριστῶσα τὴν Κρήτην ὡς μὴ ἔχουσαν νὰ ἐλπίσῃ παρ' οὐδενὸς συνδρομὴν καὶ γενικῶς εἰπεῖν καταγινομένη διὰ παντὸς μέσου ν' ἀποθαρρύνῃ τοὺς κατοίκους καὶ νὰ δελεάσῃ αὐτούς. Πρὸς δήλωσιν δὲ τῶν καλῶν διαθέσεών της εὐθὺς ἀπέλυσε, κατὰ τὰ περὶ γενικῆς ἀμνηστίας προκηρυχθέντα, καὶ τοὺς λοιποὺς οὓς ὁ Ὀμὲρ Πασᾶς δὲν εἶχεν ἀπολύσει ἐνταῦθα καὶ ἐν Σούδᾳ φυλακισμένους. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν μετέβη πρὸ πέντε ἡμερῶν καὶ ὁ Καβουλῆ Πασᾶς εἰς Ρέθυμνον καὶ Ἡράκλειον, ὅπου διένειμε τὴν προκήρυξιν τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ, συνηγόρευσεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἀπέλυσε καὶ τοὺς ἐκεῖ φυλακισμένους καὶ προχθὲς ἐπανῆλθεν ἐνταῦθα μετά τινων τῶν ὑπὸ τοῦ Σερβὲρ Ἐφένδου προεκλεχθέντων πληρεξουσίων καὶ ἄλλων, ἐλθόντων διὰ νὰ πρσκυνήσωσι τὸν Μ. Βεζίρην. Ὁ αὐτὸς Πασᾶς πρόκειται νὰ ἐπιστρέψῃ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου συνοδευόμενος εἰς Ἡράκλειον, ὅπου διαρκῶς θέλει μείνει, ἵνα ἐργάζηται πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ ὃν ἡ Πύλη τὴν στιγμὴν ταύτην ἐπιδιώκει. Ἄλλα δὲ διάφορα πρόσωπα θέλουσι σταλῆ εἰς διάφορα μέρη τῆς νήσου πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν αὐτῶν σχεδίων. Ὄργανα πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν της ἡ ἐξουσία μεταχειρίζεται τοὺς ὑπὸ τοῦ Σερβὲρ Ἐφένδου ἄλλοτε ἐκλεχθέντας καὶ μήπω δραπετεύσαντας ἀντιπροσώπους, οἵτινες δὲν εὑρίσκουσι λόγους πρὸς ἔκφρασιν τῶν ἀγαθῶν ὑπὲρ τῶν Κρητῶν προαιρέσεων τοῦ Σουλτάνου καὶ πρὸς παράστασιν τῶν ἐπωφελῶν μεταρρυθμίσεων καὶ προνομίων ἅτινα θέλουσι χορηγηθῆ. Ἐκτὸς τούτων μεταχειρίζεται προσέτι καὶ εὐάριθμά τινα καὶ ἥκιστα ἔντιμα πρόσωπα ἀπ' ἀρχῆς προσκεκολλημένα εἰς αὐτήν. Μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων, ἐν οἷς τὸ πρῶτον μέρος ἔχουσι κάποιοι Πετρίδης καὶ Ζανὴς Ρενιέρης, διακρίνεται καὶ γυνή τις, Ἐλισάβετ Κονταξάκη καλουμένη, διδάσκαλος ἄλλοτε καὶ ἀδελφὴ ἀντιπροσώπου τινός, ἥτις καὶ πρὸ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῆς ἀφίξεως τοῦ 'Ααλῆ Πασᾶ ἀπεπειράθη δι' ἐπιστολῶν [1] της νὰ παραπείσῃ καὶ ἀποπλανήσῃ τινὰς τῶν καλυτέρων ὁπλαρχηγῶν, οἵτινες ὅμως οὐχὶ μόνον περιφρονητικῶς ἀπέρριψαν [2] τὰς δολίας προτάσεις της, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ τύπου [3] ἐδημοσίευσαν τὰς ἐπιστολὰς αὐτῆς. Εὐτυχῶς τὰ εἰρημένα πρόσωπα, μακρὰν τοῦ νὰ ἐξασκῶσιν ἐπήρειάν τινα εἰς τὰ πνεύματα τῶν κατοίκων, ἀπ' ἐναντίας διὰ τὰ γνωστὰ τοῖς πᾶσιν αἰσθήματά των ἐμπνέουσιν ἀποστροφήν.

Οἱ κάτοικοι ἐν γένει φαίνονται ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὰ καλύτερα καὶ ἀγνότερα αἰσθήματα καὶ ἀπόφασιν σταθερὰν ἔχουσι ν' ἀπορρίψωσι, ὡς καὶ ἀπέρριψαν, πᾶσαν πρότασιν. Εἴς τινα δὲ μέρη, καίτοι μεγάλην ἀνάγκην ἔχοντες ὠφελούμενοι ἐκ τῆς διακοπῆς τῶν ἐχθροπραξιῶν ν' ἀναπαυθῶσιν ὀλίγον καὶ νὰ ὀργανισθῶσι, προσέβαλαν τὸν τουρκικὸν στρατόν, θελήσαντες οὕτω νὰ ἐκφράσωσιν αὖθις τὸ φρόνημά των καὶ δείξωσιν ὅτι οὐδεμίαν διάθεσιν ἔχουν νὰ συμβιβασθῶσιν. Οὕτω εἰς τὰ πέριξ τοῦ 'Ηρακλείου ζωηρά τις μάχη συνήφθη κατ' αὐτὰς συνεπείᾳ τῆς ὁποίας οἱ 'Οθωμανοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ φρούριον. 'Επίσης καὶ εἰς Ρέθυμνον, ἐξελθόντες οἱ 'Οθωμανοὶ καὶ διευθυνθέντες εἰς τὰ χωρία Σελὶ καὶ Μύρτιον πρὸς διαρπαγήν, ἐδιώχθησαν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν μέχρι τῆς πόλεως. 'Εκ τῶν συμπλοκῶν τούτων ἰδοῦσα ἡ ἐξουσία ὅτι οἱ ἐπαναστάται εἰς οὐδὲν λογίζονται τὴν ἀναστολὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν ἀπέστειλεν εἰς τὰ εἰρημένα μέρη στρατὸν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἕνεκα τῆς ἀναχωρήσεως τῶν Αἰγυπτίων ἐλαττωθεισῶν φρουρῶν. Ὅτι δὲ οἱ κάτοικοι ἀπόφασιν σταθερὰν ἔχουν νὰ ἐμμείνωσιν ὅλοι εἰς τὰς ἰδέας των ἐξάγεται ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω καὶ ἐκ τοῦ ὅτι δὲν παραδίδουν τὰ ὅπλα των, καὶ προσέτι ἐκ τοῦ ἑξῆς σπουδαίου γεγονότος, ὅτι ἅπαντες ἐν γένει, μηδὲ αὐτῶν τῶν εἰς τὰ πλέον ἐξησφαλισμένα μέρη οἰκούντων ἐξαιρουμένων, ἐπιθυμοῦν μετὰ ζωηροῦ πόθου ν' ἀποστείλωσι τὰς οἰκογενείας των εἰς τὴν 'Ελλάδα καὶ πρὸς τοῦτο καθ' ἑκάστην ἐξ ὅλων τῶν μερῶν δι' ἀναφορῶν των πρὸς τὰ προξενεῖα ζητοῦν πλοῖα, εἰς τρόπον ὥστε, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔλθωσιν ἱκανὰ τοιαῦτα, δὲν ἤθελε μείνει οὐδεμία γυνὴ οὐδ' ἓν παιδίον.

'Η Διοίκησις ἐπιτρέπει ἤδη ἀπό τινος εἰς τοὺς χωρικοὺς νὰ ἔρχωνται ἐλευθέρως εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ συναλλάσσωνται. 'Εκ τούτου ὠφελούμενοι οἱ τῶν πέριξ πεδινῶν μερῶν κάτοικοι καὶ ἰδίως τινὲς τῶν τῆς Κισσάμου μεταφέρουσι τὰ τυχὸν διασωθέντα προϊόντα των πρὸς πώλησιν. Οἱ ἐπαναστάται, ὅλα σχεδὸν τὰ μέρη νῦν κατέχοντες, κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχον ἀποφασίσει νὰ κωλύσωσι τοὺς ἀνθρώπους τούτους νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν πόλιν, κατόπιν ὅμως, πρὸς τὸν σκοπὸν μᾶλλον τοῦ ν' ἀποδείξωσιν ὁποίαν ἐξουσίαν ἐξασκοῦσιν, ἐπέ-

---

1. Βλ. Ν. Τωμαδάκη, «Κρητικὰ ἔγγραφα — Β' 'Αλληλογραφία 'Ελισάβετ Κονταξάκη», *Νεοελληνικὸν 'Αρχεῖον*, τ. Α' (1935), σσ. 256, 275–277· Κριάρη, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1930–1935), τ. Γ', σσ. 496–497· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Β', σσ. 545–546, 549–550.

2. Βλ. σχετικὰς ἐπιστολὰς εἰς Κριάρη, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1930–1935), τ. Γ', σ. 489· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Β', σσ. 546–548.

3. Π.χ. βλ. τὴν ἐφημερίδα *Αἰών*, ἀριθ. 2278, 25 Σεπτεμβρίου 1867, ὅπου ἡ ἀπὸ 10 Σεπτεμβρίου 1867 ἐπιστολὴ τῆς Κονταξάκη πρὸς τὸν Κωσταρὸν Βολουδάκην.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τρεψαν αὐτοῖς τοῦτο μὲ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ πληρώνωσι φόρον 10 γρόσια δι' ἕκαστον φορτίον ἐλαίου καὶ 5 δι' ἕκαστον ὅμοιον σταφυλῶν, ἅτινα καὶ προθύμως καταβάλλονται. Ἀλλὰ καὶ οἱ χωρικοὶ οὗτοι, οἵτινες κατοικοῦντες τὰ πεδινὰ καὶ τὰ πλησιόχωρα μέρη εἰσὶ μᾶλλον ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς βιαι⟨ο⟩πραγίας τῶν Τούρκων, προθύμως ἤθελον ἑνωθῆ μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξασφαλίσωσι καὶ αὐτοὶ τὰς οἰκογενείας των.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν δι' ἐπιστολῆς[1] πρὸς τοὺς κ.κ. προξένους ὑπὸ χρονολογίαν 22 7βρίου ἐ.ἔ., καταγγέλλουσα πράξεις τινὰς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν γενομένας μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς προκηρύξεως τοῦ Ὀμὲρ Πασᾶ, διαμαρτύρεται ἐντόνως κατ' αὐτῶν. Αἱ πράξεις αὗται, γνωσταὶ ἐν μέρει τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι ἐκ προγενεστέρων ἀναφορῶν[2] μου, εἰσὶν αἱ ἑξῆς : 1) ὅτι εἰς τὰ πέριξ Ρεθύμνου καὶ Χανίων οἱ Τοῦρκοι βαλόντες ἐπίτηδες πῦρ κατέκαυσαν πολλὰς χιλιάδας καρποφόρων δένδρων καὶ κατέκαυσαν ἄλλα, τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁποίων ὑπολογίζουσιν εἰς ἑξήκοντα χιλιάδας· 2) ὅτι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνὸς 7βρίου, ἐνῷ αἱ περὶ ἀνακωχῆς ὁδηγίαι εἶχον ἀποσταλῆ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, δισχίλιοι στρατιῶται τακτικοὶ ἀποβάντες εἰς τὴν νῆσον Γαῦδον ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας ἐλεηλάτησαν αὐτὴν μὴ ἀφέντες εἰς τοὺς κατοίκους οὔτε τροφήν, οὔτε ἐνδύματα, οὔτε ζῷον. Ἀντίγραφον τοῦ ἐγγράφου τούτου λαμβάνω τὴν τιμήν, κύριε Ὑπουργέ, νὰ θέσω ὑπ' ὄψιν ὑμῶν.

Καθ' ἃ ἡ ἐγχώριος ἐξουσία λέγει, ἀναμένονται ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δώδεκα τάγματα τακτικοῦ στρατοῦ.

Τὴν τελευταίαν Πέμπτην πασᾶς τις στρατιωτικός, Ραοὺφ καλούμενος, ἀνταπέδωκε συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Σερβὲρ Ἐφένδου εἰς τοὺς κ.κ. προξένους, ὡς καὶ εἰς τὸν ὑποφαινόμενον, τὴν ἐκ μέρους τοῦ Μ. Βεζίρου ἐπίσκεψιν.

Μεταξὺ τῶν συνοδευόντων τὸν Μ. Βεζίρην προσώπων παρέλειψα νὰ σημειώσω καὶ τοὺς κ.κ. Ἀλέξ. Καραθεοδωρῆν, μέλος δικαστηρίου τινὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ τὸν συντάκτην τῆς *Turquie* Κάρολον Μισμέρ.

Ἡ πρωσσικὴ κανονιοφόρος ἐλθοῦσα εἰς Σούδαν προχθὲς τὸ ἑσπέρας ἀνεχώρησε τὴν ἐπιοῦσαν πρὸς παραλαβὴν οἰκογενειῶν, καθ' ἃ ἐπληροφορήθην.

Τῇ 2 8βρίου 1867.

Υ.Γ. Σήμερον ἡ Γεν. Συνέλευσις καὶ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν ἐκοινοποίησε τοῖς κ.κ. προξένοις τὸ ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένον ἔγγραφον[3], δι' οὗ διαμαρτυρομένη κατὰ τῶν μέσων ἅτινα ὁ Ἀλῆ Πασᾶς θέλει μεταχειρισθῆ πρὸς παράστασιν ψευδοῦς ἀντιπροσωπίας ἀπαιτεῖ ὅπως διὰ διεθνοῦς ἐπιτροπῆς ἐξετασθῶσιν αἱ ἐφέσεις τοῦ λαοῦ.

---

1. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ29/1082· ἐφημερὶς *Ἡ Ἐλπίς*, ἀριθ. 1425, 5 Ὀκτωβρίου 1867.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 34–36, 43–46.
3. 29 Σεπτεμβρίου 1867 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ30/1085· Κριάρη, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1930–1935), τ. Γ', σσ. 508–509.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σήμερον, ἀφιχθέντων ἐνταῦθα τῶν δύο ρωσικῶν ἀτμοπλοίων καὶ ἑτοίμων ⟨τ⟩ούτων νὰ μεταβῶσιν εἰς ᾽Αλμυρόν, ὁ ᾽Ααλῆ Πασᾶς ἐκοινοποίησε πρὸς τὸν κύριον Δενδρινὸν ἔγγραφον [1] δι᾽ οὗ τῷ ἀναγγέλλει ὅτι ἡ διὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν πλοίων παραλαβὴ τῶν οἰκογενειῶν δὲν δύναται τοῦ λοιποῦ νὰ γίνῃ, εἰμὴ ἐκ τῶν ἑξῆς λιμένων, οἷον τῆς Κισσάμου, τῶν Καλυβίων, τῆς Σπηναλόγκας καὶ ῾Ιεραπίτινης, ὅπου θέλουσιν ὑπάρχει ὑπάλληλοι ἐπιτηροῦντες τὴν ἀναχώρησιν. ῾Ο κύριος Δενδρινὸς ἀπήντησεν ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο τείνει εἰς τὸ νὰ ματαιώσῃ τὴν μεταγωγὴν τῶν οἰκογενειῶν, καθόσον ἀδύνατον εἶναι εἰς αὐτοὺς νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὰ εἰρημένα μέρη καὶ μάλιστα εἰς τὰ δύο τελευταῖα, ἅτινα κεῖνται εἰς τὰς ἐσχατιὰς τῆς νήσου. Οὐχ ἧττον ὅμως ὁ κύριος Δενδρινὸς θέλει κοινοποιήσει τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐγγράφου εἰς τὸν κύριον Boutakoff, εἰς ὃν ἀπόκειται νὰ πράξῃ συμφώνως μὲ τὸ καθῆκόν του.

207

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

᾽Αριθ. 97 *῾Ηράκλειον, 3 ᾽Οκτωβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ28/1024

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν ῾Υμ. ᾽Εξοχότητα ὅτι τὴν εἰκοστὴν ἕκτην λήξαντος ἤδη μηνὸς ἀφίχθη ἐνταῦθα ἐκ Χανίων ὁ Καβουλὴ Πασᾶς καὶ αὐθημερὸν ἐτοιχοκολλήθησαν νεώτεραι προκηρύξεις [2]. ᾽Αντίτυπον ὑποβάλλω ὧδε.

Οἱ ἐν Μαλεβυζίῳ ἐπαναστάται, διὰ νὰ διαψεύσωσι τὰς ἐλπίδας τοῦ ἀπεσταλμένου καὶ προλάβωσι πᾶσαν σαγήνευσιν τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν ψευδῶν διαδόσεων τῶν ὀργάνων τῆς ἐξουσίας, τὴν εἰκοστὴν ὀγδόην τοῦ ἰδίου μηνὸς περὶ τὰς δύο χιλιάδας κατῆλθον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πεδιάδος, εἰς τὰ χωρία ῎Αγιον Βασίλειον, Σκυλοῦς, Χουδέτζι, Πεζὰ καὶ Κουνάβους, ἐπολέμησαν τοὺς εὑρεθέντας εἰς αὐτὰ ἀτάκτους ᾽Οθωμανούς, ἐξ ὧν ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν περὶ τοὺς τριάκοντα, καὶ παραλαβόντες ἀρκετὰ πρόβατα καὶ χονδρὰ ζῷα ἐπέστρεψαν αὐθημερὸν εἰς τὰς θέσεις των. ᾽Εκ τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθησαν δύο.

Οἱ διαφυγόντες ᾽Οθωμανοὶ εἰσῆλθον ἔντρομοι εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐζήτουν συνδρομὴν διὰ νὰ μεταβῶσι πρὸς καταδίωξιν τῶν ἐπαναστατῶν. ῾Ο Καβουλὴς ἠρνήθη νὰ δώσῃ τοιαύτην ἄδειαν, ἀλλ᾽ οἱ ἄτακτοι ἐπέμεινον καὶ παρ᾽ ὀλίγον νὰ διαταραχθῇ ἡ τάξις. Οὕτω, συμβουλίου συγκροτηθέντος, ἀπεφασίσθη ἡ ἀποστολὴ δύο ταγμάτων πεζικοῦ καὶ μέρο⟨υ⟩ς ἀτάκτων. ᾽Αλλ᾽ ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν ᾽Οθωμανῶν ἅμα ἐξελθόντων τοῦ φρουρίου ἐμετριάσθη καὶ

---

1. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ21/739· *Further correspondence respecting the disturbances in Crete: 1867*. σσ. 282–283.

2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 45, ὑποσημ. 2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

οὕτως ἐσταμάτησαν τὴν ὁδοιπορίαν των εἰς Σπήλια, ἀπέχοντα τῆς πόλεως ἡμίσειαν περίπου ὥραν. Πρὸς τὸ ἑσπέρας ἐπανέκαμψαν ἰσχυριζόμενοι ὅτι δὲν εὗρον τοὺς ἐπαναστάτας.

Ὁ Καβουλὴ Πασᾶς ἐπρότεινεν ὅτι ἡ πόλις τοῦ Ἡρακλείου ὀφείλει ν' ἀποστείλῃ ἐπιτροπὴν διὰ νὰ συγχαρῇ τὸν Βεζίρην, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἀνησυχήσῃ τὸ κοινὸν παρέλαβεν αὐτὸς ὁ ἴδιος τοὺς Ἰωάννην Δρακάκην, Ἰωάννην Οἰκονομίδην, τὸν Σαρχιανόν, καὶ τὸν Γεώργιον Καπετανάκην, Καμαριανόν, καὶ τὸ ἑσπέρας τῆς εἰκοστῆς ὀγδόης ἀνεχώρησε διὰ Χανιά, πραγματοποιήσας τοιουτοτρόπως τὴν τελευταίαν παράγραφον τῆς προκηρύξεως τοῦ Βεζίρου, ὅτι οἱ ἐκλεγόμενοι πρέπει νὰ ὦσι πάντοτε γνωστοὶ διὰ τὴν πίστιν τους πρὸς τὸν Σουλτᾶνον.

Ὁ ἐπίτροπος τοῦ Μητροπολίτου, συνεπὴς πρὸς τὰ διατεταγμένα, τὴν πρώτην τοῦ ἀρξαμένου ἤδη μηνὸς ἐξέλεξεν αὐτὸς ὁ ἴδιος μετὰ τεσσάρων ἱερέων καὶ δέκα πέντε περίπου ἀφωσιωμένων πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ τοὺς ζητουμένους βεκίληδες [1], τοὺς ἀείποτε γνωστοὺς διὰ τὴν πίστιν των πρὸς τὸν Σουλτᾶνον Ἰωάννην Δρακάκην καὶ Γεώργιον Καπετανάκην, Καμαριανόν. Ὁ δεύτερος μάλιστα ἀνήκει εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μαλεβυζίου καὶ οὐδέποτε ἔλαβε μέρος εἰς τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις τῆς πόλεως Ἡρακλείου.

Χθὲς περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπανέκαμψεν ἐνταῦθα ὁ Καβουλὴ Πασᾶς μετὰ τοῦ Καραθεοδωρὴ καὶ τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς, ἥτις, ὡς εἴρηται, μετέβη εἰς Χανία διὰ νὰ συγχαρῇ τὸν Βεζίρην. Εὐτυχῶς ὅμως δύο ἐκ τῶν μελῶν της εὗρον νέον διορισμὸν τοῦ ἀντιπροσώπου. Μέχρι σήμερον οὐδεμία ἄλλη ἐπαρχία ἐνήργησεν ἐκλογήν, ἀλλ' οὔτε ὑπάρχει τοιαύτη διάθεσις. Πιθανὸν ὅμως τὴν ἔλλειψιν ταύτην νὰ τὴν ἀναπληρώσῃ ὁ Καβουλὴς καὶ ἐντὸς τῆς ταχθείσης προθεσμίας ν' ἀποστείλῃ εἰς Χανία οἱουσδήποτε ἐγκρίνῃ ἢ συστηθῶσιν αὐτῷ παρὰ τῶν ἐντοπίων Ὀθωμανῶν.

Ἡ προκήρυξις τοῦ Βεζίρη οὐδεμίαν ἔλαβεν ὑποδοχήν· παντοῦ ἔτυχεν ἀποδοκιμασίας. Ἡ Ἐπιτροπὴ Μαλεβυζίου, Τεμένους καὶ Μεσσαρᾶς ἀπέστειλεν εἰς ἅπαντα τὰ ἐνταῦθα ὑ/προξενεῖα ἔγγραφον διαμαρτύρησιν [2]. Τὴν πρὸς ἐμὲ ἀποσταλεῖσαν τὴν ὑποβάλλω ὧδε ἐν πρωτοτύπῳ.

Ἡ ἐφετινὴ ἀφορία τῶν ἐλαιοδένδρων καὶ ἡ ἐν γένει κατάπαυσις τῆς ἀγροτικῆς καλλιεργείας, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀροτήρων βοῶν καὶ τοῦ ἀναγκαιοῦντος καρποῦ, συνετέλεσαν ὥστε ἡ ἐπανάστασις νὰ προσλάβῃ περισσοτέρους ὁπλίτας καὶ ἤδη ὑφίσταται ζωηρὰ καθ' ὅλας σχεδὸν τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας.

Ἡ σιδηρόφρακτος φεργάτα ἐφ' ἧς ἦτο ὁ Καβουλὴ Πασᾶς ἔφερεν ἐνταῦθα καὶ δύο τάγματα πεζικοῦ, ἅτινα παρέλαβεν ἐκ Καστελίου τῆς Κισάμου. Ἅπαντες σχεδὸν οἱ ἄνδρες εἶναι [3] ἀσθενεῖς καὶ τοὺς ἔφερον πρὸς ἀλλαγὴν τοῦ κλίματος. Οἱ περισσότεροι ἐξ

---

1. Ἀντιπροσώπους.

2. 27 Σεπτεμβρίου 1867 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ30/1084· ἐφημερὶς *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 185, 7 Ὀκτωβρίου 1867.

3. Χφ. *ὦσιν*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

αὐτῶν διετέλουν εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε ἀπὸ τῆς προκυμαίας τοὺς μετέφερον ἐφίππους κατ' εὐθεῖαν εἰς τὰ νοσοκομεῖα τῆς πόλεως.

208

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 188 *Ρέθυμνον, 4 Ὀκτωβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ60/2229

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω ὑμῖν ὅτι αἱ ἐπαρχίαι Ἀμαρίου καὶ Ἁγίου Βασιλείου διεβίβασάν κατὰ τὴν 1ην τοῦ ἱσταμένου εἰς τὰ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ προξ. πρακτορεῖα τῶν μεγάλων δυνάμεων, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 14 λήγοντος, διὰ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ τμήματος τούτου διαμαρτυρήσεις [1], συνοδευομένας μὲ ἀπαντήσεις [2] πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων, συνεπείᾳ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀποσταλεισῶν κατὰ τὴν 5/17 λήξαντος 7βρίου προκηρύξεων τῆς Α.Ὑ. τοῦ Σερδὰρ Ἐκκρέμ, ἐξαιτούμενοι ἵνα ἐγχειρισθῶσι τῷ στρατηγῷ αἱ εἰς αὐτὸν ἀνήκουσαι, αἱ δὲ τῶν πρακτορείων νὰ διαβιβασθῶσιν εἰς τὰς οἰκείας κυβερνήσεις.

Τόσον ἐκ τῶν πρὸς τὸν στρατηγὸν ἀπαντήσεων, ὡς καὶ ἐκ τῶν πρὸς τὰ πρακτορεῖα διαμαρτυρήσεων καταφαίνεται ἐναργέστατα τὸ φρόνημα καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ κρητικοῦ λαοῦ νὰ μὴν ἀναγνωρίσῃ τοῦ λοιποῦ δυναστείαν ἣν ἀπεκήρυξαν.

Αἱ ἀπαντήσεις τῶν ἐπαρχιῶν Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου εἰσέτι δὲν ἐτελείωσαν, κατὰ τὸ ἔγγραφον τῆς ἐπιτροπῆς ὑπὸ ἡμερομηνίαν 27 7βρίου. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι [ὅτι] δὲν θέλουν εἶσθαι διαφορετικαὶ ἐκείνων τοῦ Ἀμαρίου καὶ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

209

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 268 *Χανιά, 8 Ὀκτωβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ20/729

Συνεπείᾳ τῆς προκηρύξεως τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, ἐν μὲν τῇ πόλει Ἡρακλείου, ἐπανακάμψαντος ἐκεῖσε τοῦ Καβουλῆ Πασᾶ μετὰ τοῦ Ἀλ. Καραθεοδωρῆ, ἐξελέχθησαν καὶ προσῆλθον ἐνταῦθα δύο Χριστιανοὶ πληρεξούσιοι, οἱ Δρακάκης καὶ ... [3],

---

1. Βλ. τὴν διαμαρτύρησιν τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου εἰς τὴν ἐφημερίδα *Αἰών*, ἀριθ. 2277, 21 Σεπτεμβρίου 1867.

2. Βλ. τὴν ἀπὸ 14 Σεπτεμβρίου 1867 ἀπάντησιν τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου εἰς τὴν ἐφημερίδα *Αἰών*, ἀριθ. 2277, 21 Σεπτεμβρίου 1867.

3. Ἐλλείπει μία λέξις ἐν τῷ χειρογράφῳ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

οἵτινες καὶ ἐπὶ Σερβὲρ Ἐφένδη εἶχον ἐκλεχθῆ. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Μητροπολίτης, ὅστις ἐπὶ λόγῳ δῆθεν ὅτι ἡ ἐδῶ παρουσία του εἶναι χρησιμωτέρα δὲν μετέβη εἰς Ἡράκλειον, προσεκάλεσε τοὺς ἐν τῇ πόλει κατοικοῦντας Χριστιανοὺς οἰκογενειάρχας, μὴ ὑπερβαίνοντας τοὺς 70, ἵνα προσέλθωσι πρὸς ἐκλογὴν τοιούτων. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἐκλογεῖς δὲν ἐδείχθησαν τοσοῦτον πρόθυμοι εἰς τοῦτο ὑπεκφεύγοντες ὑπὸ διαφόρους προφάσεις, ἐδέησεν ἐπὶ τέλους νὰ προσκληθῶσιν ἐκ τῶν ὁδῶν οἱ τυχόντες.

Οὕτω δὲ τὴν προχθὲς ἑξήκοντα περίπου ἄτομα συνελθόντα ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ, ἔνθα διαμένει καὶ ὁ Μητροπολίτης, προέβησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν καί, διαλογῆς γενομένης, ἀπεδείχθησαν πληρεξούσιοι οἱ Πετρίδης καὶ Ζανῆς Ρενιέρης διὰ ψήφων 19 ἑκάτερος, καίτοι ἑτέρου τινός, τοῦ Μιτζονικολάκη, λαχόντος πολὺ πλειοτέρας. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἐξουσία διώρισε καὶ ἕτερόν τινα ὡς ἀντιπρόσωπον τῆς ὅλης ἐπαρχίας Χανίων, Ζωγράφον καλούμενον, κάτοικον τοῦ χωρίου Γαλατᾶ, ὅστις πρὸ πολλῶν μηνῶν φυλακισμένος ἕνεκα τῶν ἐπαναστατικῶν ἀπελύθη ἐσχάτως.

Ἐνῷ ταῦτα ἐγίνοντο ἐν τῇ πόλει ὁ Ἀνδρουλὴς Κοπάσης, Σφακιανός, προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ, ὃν κατὰ τὴν ἐνταῦθα διαμονήν του ὡς πρόσωπον ἐμπιστοσύνης διαρκῶς παρηκολούθει, μεθ' ἑνὸς ἑτέρου, Χατζῆ Κασιμάτη, ὑπαλλήλου τοῦ Διοικητηρίου, ἀποσταλέντες ὑπὸ τοῦ Βεζίρου πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χανίων καὶ Ἀποκορώνου ἀρχηγοὺς τῶν ἐπαναστατῶν Χατζῆ Μιχάλην, Γογονῆν κλπ. ἐπροσπάθουν νὰ πείσωσιν αὐτοὺς νὰ δεχθῶσι τὰς προτάσεις τοῦ Βεζίρου. Πλὴν ἡ ἀπάντησις ἦν παρ' ὅλων αὐτῶν ἔλαβον ἦτο ὅτι, ὑπαρχούσης ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως, ὁ Βεζίρης ὀφείλει περὶ ὅλων ἐν γένει τῶν προτάσεων καὶ τῶν ζητημάτων μετ' αὐτῆς νὰ συνεννοηθῇ. Ἐν δευτέρᾳ μάλιστα ἀποστολῇ τῶν ἰδίων προσώπων οἱ ἀρχηγοὶ ἀπηγόρευσαν αὐτοῖς πᾶσαν νέαν τοιούτου εἴδους συνέντευξιν, παραστήσαντες τὸν κίνδυνον ὃν διατρέχουσιν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ, ἐρεθιζομένου ἐκ τοιούτων ἀποστολῶν, καὶ πρὸς ἀσφάλειάν των συνώδευσεν αὐτοὺς ἐπιστρέφοντας φρουρὰ μέχρι τῶν πέριξ τοῦ λιμένος Σούδας. Ὁ δὲ ἰατρὸς Σάββας καὶ Ἀδοσίδης ἔγραψαν ἐπιστολὰς προτρεπτικὰς πρὸς τὸν Κωνστ. Βελουδάκην, ἀντιπρόεδρον τῆς Γεν. Συνελεύσεως, ὅστις ὅμως ἐπίσης τοῖς ἀπήντησεν ὅτι εἰς οὐδεμίαν συνδιάλεξιν δύναται νὰ ἔλθῃ μετ' οὐδενὸς καὶ ὅτι πᾶσα πρότασις δέον νὰ γίνηται εἰς τὴν Προσωρ. Κυβέρνησιν.

Ἐν τούτοις ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Βεζίρου ταχθεῖσα προθεσμία πρὸς συγκάλεσιν τῶν πληρεξουσίων λήγει σήμερον καί, ἐξαιρέσει τῶν ἐν ταῖς δύο ὡς εἴρηται πόλεσιν ἐκλογῶν, ἐν αἷς ἐξασκεῖται ἡ τῆς ἐξουσίας ἐπήρεια μεθ' ὅλου αὐτῆς τοῦ ὄγκου, εἰς οὐδεμίαν ἑτέραν ἐπαρχίαν κατωρθώθη νὰ πραγματοποιηθῇ ἐκλογὴ τοιούτων. Καὶ τῷ ὄντι, ἐν ὅσῳ αἱ ἐπαρχίαι μένουσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐν ὅσῳ οἱ κάτοικοι δὲν ὑποτάσσονται εἰς τὴν τουρκικὴν ἀρχήν, δὲν ἐννοῶ τίνι τρόπῳ θέλουσιν ἐκλεχθῇ πληρεξούσιοι. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς, ὅστις ἐθεώρησε τὴν ἀποστολήν του ἔργον εὐχερές, δοὺς ἴσως πίστιν εἰς τὰς ψευδεῖς παραστάσεις τοῦ Ὁμὲρ Πασᾶ, ἐψεύσθη τῶν ἐλπίδων του καί, βλέπων ὅτι οὐδεὶς προσῆλθε νὰ τῷ προσφέρῃ ὑποταγήν, οὐδεὶς ἠθέλησε νὰ μάθῃ τὰς μελετωμένας παραχωρήσεις, ἅπαντας δὲ τοὺς ἀρχηγούς, μικροὺς καὶ μεγάλους,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὡς ἐκ συστήματος ἀποφεύγοντας νὰ ἔλθωσιν εἰς συνέντευξίν τινα μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων του, πείθεται ὅτι ἡ ἀποστολή του ἀπὸ τοῦδε ἐντελῶς ἀπέτυχε, διὸ καί, ὡς βεβαιοῦσιν, εὑρίσκεται λίαν στενοχωρημένος.

Μένει λοιπὸν ἤδη ἀνοικτὸν εἰς τὸν Μ. Βεζίρην τὸ στάδιον τῆς ἐνεργείας πλαστῶν ἐκλογῶν καὶ εἰκονικῆς τῶν Κρητῶν συνελεύσεως, ἀλλ' οἱ περὶ αὐτὸν βεβαιοῦσιν ὅτι δὲν θὰ θελήσῃ νὰ ἐκπέσῃ τόσον χαμηλὰ καὶ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Σερβὲρ Ἐφένδη παιχθεῖσαν κωμῳδίαν.

Ἀγνοῶ εἰσέτι τίνα μέσα θέλει μεταχειρισθῆ ἐντὸς τῆς πρὸς ἀναστολὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν προθεσμίας, καθὼς καὶ τί μετ' αὐτὴν θέλει πράξει. Τινὲς φρονοῦν ὅτι, ἅμα τῆς προθεσμίας ληξάσης (20 8βρίου), εὐθὺς θέλουσιν ἐπαναληφθῆ αἱ ἐχθροπραξίαι μετὰ δραστηριότητος, ὅπερ λίαν ἀμφίβολον, ἂν δὲν φθάσωσι νέαι δυνάμεις, διότι ὁ ἐν τῇ νήσῳ νῦν ὑπάρχων στρατὸς εἶναι ὡς ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ ἐπικρατούντων πυρετῶν ἐντελῶς ἐξηντλημένος καὶ καθ' ἑκάστην ἀποδεκατίζεται, τὸ δὲ ἀπομεῖναν ἥμισυ μέρος τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ (5 χιλιάδες περίπου) ἀναχωρεῖ ἐντὸς δέκα τὸ πολὺ ἡμερῶν καὶ πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ δὲν ἦλθον μέχρι σήμερον ἢ 1300–1400 περίπου ἄνδρες, οἵτινες εὐθὺς μετέβησαν εἰς Ἡράκλειον. Ἄλλοι δὲ πάλιν φρονοῦν ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς θέλει περιορισθῆ ἐν ἀμυντικῇ θέσει, ὁ δὲ ἀποκλεισμὸς ⟨θέλει καταστῆ⟩ στενότερος, τοποθετουμένων εἰς διάφορα σημεῖα τῆς παραλίας φρουρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων θέλουσι παραπλέει ἀτμόπλοια.

Πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐνεργούντων τὸν ἀποκλεισμὸν πλοίων ἀφίχθη κατ' αὐτὰς ἐξ Ἀγγλίας ἓν ταχυπόρον ἀτμόπλοιον, *Rosini* καλούμενον, ὅπερ φέρον διπλῆν μηχανὴν εἶναι τροχοκίνητον καὶ ἑλικοκίνητον συνάμα. Τὸ ἀτμόπλοιον αὐτό, ὅπερ παρέλαβε πλοίαρχον καὶ πλήρωμα Ὀθωμανούς, εἶναι καλῶς ὡπλισμένον, μεγαλύτερον τῶν πρό τινος χρόνου ἀφιχθέντων τριῶν καὶ κατά τι ἴσως ταχύτερον. Τὰ ταχυπόρα ἀτμόπλοια ἅτινά εἰσι προωρισμένα διὰ τὸν ἀποκλεισμόν εἰσι τὰ ἑξῆς : τὰ τρία ἐσχάτως ἀφιχθέντα, *Χανία*, *Ρέθυμνον*, καὶ *Κάνδια*, τὸ *Ἰτζεδὶν* καὶ ὁ *Ζουάβ*, ὧν τὰ δύο τελευταῖα εὑρίσκονται εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸ ἀνωτέρω περιγραφὲν *Rosini* καὶ προσέτι ἕτερόν τι, ὅπερ ἐν Ἀγγλίᾳ ἀγορασθὲν ἀναμένεται ἐντὸς ὀλίγου.

Λαμβάνω τὴν τιμήν, κύριε Ὑπουργέ, νὰ ὑποβάλω ὑμῖν ἀντίγραφον τοῦ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βεζίρου κοινοποιηθέντος τοῖς κ.κ. προξένοις τῶν δυνάμεων ὧν τὰ πλοῖα παραλαμβάνουσιν οἰκογενείας ἐγγράφου [1], περὶ οὗ ἐν συντόμῳ ἀνέφερον ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ [2] μου. Ἡ ἐν αὐτῷ ἐκφραζομένη κυρία ἰδέα εἶναι ὅτι, ἐπειδὴ συνεπείᾳ τῆς προκηρύξεως τοῦ Ὀμὲρ Πασᾶ αἱ στρατιωτικαὶ ἐργασίαι διεκόπησαν καὶ συνεπῶς αἱ οἰκογένειαι οὐδένα κίνδυνον διατρέχουσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ ἐθελονταὶ Ἕλληνες διὰ τῆς βίας καὶ τῶν ἀπειλῶν ἀναγκάζουσιν αὐτὰς μὲν νὰ μεταναστεύωσι, τοὺς δὲ ἄνδρας νὰ ἑνοῦνται μετ' αὐτῶν, καὶ πρὸς τοῦτο φονεύσαντες καὶ τέσσαρα ἄτομα καὶ ἐμπρήσαντες πολλὰς χιλιάδας

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 51, ὑποσημ. 1.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 48–51.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐλαιοδένδρων, χωρὶς νὰ προτίθεται ὁ Μ. Βεζίρης, ὡς λέγει, νὰ ἐπιφέρῃ πρόσκομμα εἰς τὴν αὐθόρμητον ἀναχώρησιν τῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες δῆθεν πάσχουσιν ἐν Ἑλλάδι πλειότερον ἢ ἐνταῦθα, προσδιορίζει τέσσαρας λιμένας τῆς νήσου ἐξ ὧν καὶ μόνον ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν ὑπαλλήλων τῆς ἐξουσίας θέλουσιν ἐπιβιβάζεσθαι αἱ οἰκογένειαι εἰς τὰ πλοῖα.

Σκοπὸς τοῦ ἐγγράφου τούτου προφανῶς εἶναι νὰ κωλύσῃ τὴν ἀναχώρησιν τῶν οἰκογενειῶν, διότι καλῶς νοεῖ ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς ὅτι, ἐφ' ὅσον οἱ κάτοικοι ἀπαλλάσσονται τῶν οἰκογενειῶν των, ἐπὶ τοσοῦτον ἐνεργοῦν ἀνετώτερον καὶ ἐμμένουν εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Καὶ τῷ ὄντι, ἂν ἡ ἐπιβίβασις τῶν οἰκογενειῶν μέλλει νὰ ἐνεργῆται τοῦ λοιποῦ ἐκ τῶν τεσσάρων μερῶν μόνον τῶν ὑπὸ τοῦ Βεζίρου ὁρισθέντων, ἡ τῶν οἰκογενειῶν μετανάστευσις καθίσταται ἐντελῶς ἀδύνατος, διότι ἡ μὲν θέσις Καλύβαι ὑπάρχει ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Σούδας, αἱ δὲ λοιπαὶ θέσεις, Κίσσαμος, Σπιναλόγγα καὶ Ἱεράπυτνα, κατέχονται ὑπὸ ὀθωμ. φρουρῶν, ὧν ἡ παρουσία ἐμπνέει φρίκην εἰς τὰ ἀτυχῆ καὶ ἀδύνατα πλάσματα. Ἄλλως αἱ δύο θέσεις Σπιναλόγκα καὶ Ἱεράπυτνά εἰσιν λίαν ἀπόκεντροι, κείμεναι εἰς τὰς ἀνατολικωτέρας ἐσχατιὰς τῆς νήσου, ἔνθα οὐδέποτε σπουδαίως ἡ ἐπανάστασις ἐξετάθη, ὥστε ἀδύνατον καθίσταται εἰς τὰς οἰκογενείας νὰ διατρέχωσι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς νήσου.

Ἡ ἰδέα ἦν ἡ Α. Ὑψηλότης μετὰ πεποιθήσεως ἐκθέτει, ὅτι δηλ. οἱ ἐθελονταὶ βιάζουσι τὰς οἰκογενείας ν' ἀναχωρῶσιν, ἐξελέγχεται ψευδὴς καὶ ὑπὸ τῆς λογικῆς καὶ ὑπὸ τῶν πραγμάτων. Μετὰ τὴν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας ἐπάνοδον πολλῶν ἑκατοντάδων ἐθελοντῶν, λίαν ἀμφίβολον εἶναι ἂν ἐν ὅλῃ τῇ νήσῳ ὑπάρχωσι νῦν τοιοῦτοι πλειότεροι τῶν 500. Πῶς λοιπὸν ἐλάχιστος ἀριθμὸς ἐθελοντῶν εἰς ὅλην τὴν νῆσον διεσπαρμένων δύναται νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θέλησίν του εἰς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου; Καὶ πῶς αἱ ὑπὸ τὸ κράτος τοιαύτης βίας διατελοῦσαι οἰκογένειαι παρὰ νὰ μεταβαίνωσι καὶ πλανῶνται εἰς ξένην γῆν καὶ νὰ παθαίνωσι δεινὰ πλειότερα, ὡς ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς λέγει, νὰ μὴ προσέρχωνται εἰς τὰ φρούρια ἢ εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμενα μέρη καὶ νὰ τίθενται ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας; Ἀγνοῶ ἂν τῷ ὄντι ἐν τῷ τμήματι Ἡρακλείου ἐδολοφονήθησαν, ὡς ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς βεβαιοῖ, τέσσαρα ἄτομα ὑπὸ τῶν ἐθελοντῶν, ἀλλ' ὑποθέτω, ἐπειδὴ πρώτην φορὰν ἀκούω τὸ τοιοῦτον, ὅτι εἶναι ψεῦδος ἢ παραμόρφωσις τῆς ἀληθείας. Γινώσκω ὅμως ὅτι ἡ Προσ. Κυβέρνησις δι' ἐγγράφου της πρὸς τοὺς κ.κ. προξένους κοινοποιηθέντος βεβαιοῖ ὅτι οἱ ἐν Ρεθύμνῃ καὶ πέριξ τῶν Χανίων ἐσχάτως γενόμενοι καταστρεπτικοὶ ἐμπρησμοὶ διεπράχθησαν ὑπὸ Τούρκων καὶ κατηγγέλθησαν ὀνομαστὶ οἱ αὐτουργοί, οἵτινες δυστυχῶς μένουσιν ἀκαταδίωκτοι. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι αἱ οἰκογένειαι φοβούμεναι μή, ἐπαναλαμβανομένων τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἐπαναληφθῶσιν αἱ κατ' αὐτῶν διαπραχθεῖσαι καὶ πρότερον βιαιοπραγίαι, ἄλλως δὲ μὴ ἔχουσαι στέγην ἵνα προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τὰς ἀτμοσφαιρικὰς ἐπηρείας, ἐγγίζοντος νῦν τοῦ χειμῶνος, ἐπισωρεύονται κατὰ χιλιάδας εἰς τὰς παραλίας, ἵνα ἀναμένωσι τὰ σωτήρια σκάφη. Ἀλλ' ἡ ἐξουσία, αἰσθανομένη τὰς συνεπείας τῆς τοιαύτης μεταναστεύσεως, προσπαθεῖ διὰ τῆς διαστροφῆς τῶν πραγμάτων νὰ παραστήσῃ αὐτὴν ὡς πρόξενον δεινῶν εἰς τοὺς Κρῆτας καὶ διὰ διαφόρων κωλυμάτων νὰ τὴν ματαιώσῃ.

Οἱ χωρικοὶ τῶν πέριξ πεδινῶν μερῶν, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς ἀναστολῆς τῶν ἐχθροπρα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ξιῶν καὶ προβλέποντες ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη εἶναι προσωρινή, μεταφέρουσι μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν πόλιν ὅλα τὰ ἔλαια τῆς περυσινῆς ἐσοδείας, ἅτινα ἀποκρύψαντες εἰς τὴν γῆν εἶχον διασώσει ἐκ τῶν ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ τὰ πωλοῦσιν εἰς καλὰς τιμὰς (60–61 τὸ μίστατον [1]). Τὸ ποσὸν τῶν ἐλαίων τούτων εἶναι σημαντικόν, καθότι καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἡμέραν εἰσάγουσιν εἰς τὴν πόλιν δύο ἕως τρεῖς χιλιάδας μίστατα, χθὲς δὲ εἰσήγαγον 5 χιλιάδας. Ἡ εἰσαγωγὴ αὕτη γίνεται τῇ συναινέσει τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῇ εἰς αὐτοὺς πληρωμῇ φόρου τινός, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ πορίζωνται οἱ τοιούτου εἴδους προϊόντων κάτοχοι χρήματα. Περίεργον δὲ εἶναι ὅτι ἀποφεύγουσι νὰ λαμβάνωσι τουρκικὰ νομίσματα ἀπαιτοῦντες μόνον χρυσόν.

Υ.Γ. Ἐσφαλμένως ἀνέφερον ἀνωτέρω ὅτι ἐν Ἡρακλείῳ ἐξελέχθησαν πληρεξούσιοι. Οἱ δύο ἐκεῖθεν ἐλθόντες εἰσὶν οἱ διὰ τοῦ Σερβὲρ Ἐφένδη ἄλλοτε ἐκλεχθέντες.

210

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 271, ἐμπιστευτικὸν *Χανιά, 9 Ὀκτωβρίου 1867*
ΑΥΕ/ΚΥ – Μ20/736

Συναντήσας τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν τὰ τέσσαρα μέλη τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς [2] συνενοήθην μετ' αὐτῶν περὶ τῶν ληπτέων μέτρων πρὸς ἐφαρμογὴν καὶ προσδιορισμὸν τῶν ὁποίων ἔμελλε νὰ ἀποφασισθῇ, ἀφοῦ ἤθελον λάβει οὗτοι συνέντευξιν μετὰ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως. Ἂν καὶ ἡ ἀποτυχία τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ, ἥτις κατ' ἐμὲ θεωρεῖται ἤδη γεγονὸς τετελεσμένον, καθιστᾷ περιττὴν πᾶσαν ἑτέραν ἐνέργειαν, μολονοτοῦτο κατὰ τὰ προαποφασισθέντα ἐλπίζω ὅτι θέλει ἡ Συνέλευσις τοῦ κρητικοῦ λαοῦ συνέλθει πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς θελήσεώς του, ἢ κατ' ἐπαρχίας ὁ λαὸς θέλει δι' ἀναφορῶν του ἐκφρασθῇ, ὡς ἐπὶ Σερβὲρ Ἐφένδη εἶχε πραχθῇ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν γνώμην τοῦ νὰ παρευρεθῶσιν οἱ κ.κ. πρόξενοι εἰς τὰς ἐκλογὰς τῶν πληρεξουσίων ἢ νὰ συνέλθῃ ἡ Συνέλευσις εἰς Χανία ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τούτων, ταῦτά εἰσιν ἀνεφάρμοστα, διότι οὐδαμῶς ἡ ἐξουσία θέλει ἀνεχθῇ ἢ ἐπιτρέψει τὰ τοιαῦτα, καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ Πύλη οὐδὲ κἂν νὰ δείξῃ ὅτι ἀναγνωρίζει τὴν ὕπαρξιν ἐπαναστάσεως θέλει, οὐδὲ εἶναι εὐδιάθετος νὰ πράξῃ τι τεῖνον εἰς τὴν ἀναγνώρισιν αὐτῆς.

---

1. Μίστατον : μέτρον χωρητικότητος ὑγρῶν ἀντιστοιχοῦν πρὸς 7–15 κιλά, ἀναλόγως τῆς περιοχῆς καὶ τοῦ μετρουμένου ὑγροῦ (βλ. Δ. Π ε τ ρ ο π ο ύ λ ο υ, «Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λαϊκῶν μέτρων καὶ σταθμῶν», *Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου*, τ. Ζ' (1952), σ. 81).

2. Εἰς Κρήτην εἶχον ἀφιχθῇ ἀπεσταλμένοι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως συνηγορήσουν παρὰ ταῖς ἐπαναστατικαῖς ἀρχαῖς ὑπὲρ τῆς ἐμμονῆς των εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς ἑνώσεως (βλ. σχετικῶς Τ σ ι ρ ι ν τ ά ν η, *ἔ.ἀ.*, τ. Β', σσ. 568, 575).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὁ Κύριος Boutakoff μετὰ τὸ ἔγγραφον [1] τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ ἰσχυρίθη ὅτι, δοὺς προηγουμένως ὑπόσχεσιν εἰς τὰς ἐν Ἀλμυρῷ οἰκογενείας ὅτι θέλει μεταβῆ νὰ τὰς παραλάβῃ, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀθετήσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του ταύτην, καὶ ὅτι ἐπομένως τὴν φορὰν ταύτην τοὐλάχιστον δὲν δύναται νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὸ ἔγγραφον τοῦ Ἀαλῆ. Τότε οὗτος ἀπήτησε νὰ παρακολουθήσῃ ἓν ὀθωμανικὸν ἀτμόπλοιον, ὅπερ καὶ ἐγένετο, μὴ ἐπενεγκόντος ἀντίρρησίν τινα τοῦ κυρίου Boutakoff. Κατόπιν ἐπληροφορήθην ὅτι τὰ ρωσικὰ πλοῖα παρέλαβον ὅσας οἰκογενείας εὗρον ἐν Ἀλμυρῷ. Ἐκεῖ πλησίον ἀπεβιβάσθησαν καὶ τὰ τέσσαρα μέλη, ἅτινα πρὸ ἡμερῶν ἤδη εὑρίσκονται παρὰ τῇ Προσωρινῇ Κυβερνήσει ἐν Ἀργυρουπόλει. Τὴν ἔλευσιν τῶν προσώπων τούτων ἔμαθεν ἡ ἐνταῦθα ἐξουσία, πλὴν ἀγνοεῖ διὰ τίνος ὁδοῦ ἔφθασαν, καὶ μεταξὺ αὐτῶν νομίζει ὅτι ὑπάρχει καὶ ὁ κύριος Ρενιέρης.

Ἐν τούτοις καὶ ⟨εἰς⟩ Μονὴν Γωνιάν, κειμένην εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου Χανίων καὶ ἓξ ὥρας μακρὰν ἐντεῦθεν, ὑπάρχουσι πολλαὶ οἰκογένειαι τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας καὶ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν τῆς ἐπαρχίας Κισσάμου, αἵτινες πρὸ πολλοῦ καιροῦ ἀναμένουσι πλοῖα πρὸς ἀναχώρησιν. Εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἂν ὁ κύριος Boutakoff ἤρχετο εἰς τὸ μέρος τοῦτο, διότι ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ ἄνδρες ἀνακουφιζόμενοι ἐκ τοῦ βάρους τῶν οἰκογενειῶν θὰ λάβωσι τὰ ὅπλα καὶ δράμωσι πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, ἐνῷ θὰ συμβῇ τὸ ἐναντίον ἂν αἱ οἰκογένειαι μείνωσιν. Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχει καὶ ἕτερος φόβος μὴ ἐξαναγκαζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν νὰ τοὺς παρακολουθήσωσι, πρᾶγμα διαδοθὲν ἐνταῦθα, ἐπικαλεσθῶσι τὴν συνδρομὴν τῆς ἐξουσίας πρὸς μέγιστον σκάνδαλον.

Υ.Γ. Ἐμπιστευτικῶς ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς, θεωρῶν τὴν ἀποστολήν του ἀποτυχοῦσαν καὶ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ πράξῃ ὅ,τι ἄλλοτε ὁ Σερβὲρ Ἐφένδης, ἐζήτησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁδηγίας περὶ τοῦ πρακτέου. Βεβαιοῦται δ' ὅτι ἐν συμβουλίῳ συγκροτηθέντι τὴν προχθὲς ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς ἦλθεν εἰς λόγους μετὰ τοῦ Ὀμὲρ Πασᾶ, τοῦ μὲν πρώτου ἀποδίδοντος τὴν ἀποτυχίαν εἰς τὸν δεύτερον, ὡς μὴ ἐκθέσαντα τὰ πράγματα ὑπὸ τὴν ἀληθῆ ἔποψιν, ἀλλὰ παραστήσαντος τοὺς ἐπαναστάτας ὡς εὑρισκομένους εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν καὶ μὴ ἐπιθυμοῦντας ἢ εὐκαιρίαν τινὰ ὅπως ἐξέλθωσι τῆς δυσκόλου θέσεώς των, τοῦ δὲ διατεινομένου ὅτι ἔπραξε στρατιωτικῶς ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ πράξῃ, ὅτι ἦτο εἰς τὴν στιγμὴν νὰ ὑποτάξῃ τὴν νῆσον, ἀλλ' ὅτι ἡ παραλαβὴ τῶν οἰκογενειῶν ἐματαίωσε τὰς ἐνεργείας του, καὶ ὅτι ἡ ἔλευσις τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ ἔπρεπε νὰ γίνῃ πολὺ πρότερον, καθὼς καὶ αἱ πρὸς τοὺς Κρῆτας παραχωρήσεις νὰ ἐνεργηθῶσιν ἐν καιρῷ. Ἐκ τῆς ἐπελθούσης ταύτης διενέξεως καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν περιστατικῶν, ἀγνώστων ἡμῖν εἰσέτι, πολλοὶ θεωροῦν ὄχι ἀπίθανον τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὀμὲρ καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Χουσεὶν Αὐνῆ Πασᾶ ἀντικατάστασίν του.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 51, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

211

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 102 *Ἡράκλειον, 9 Ὀκτωβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ28/1027

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι ἀπὸ τῆς εἰκοστῆς ὀγδόης τοῦ λήξαντος μηνὸς μέχρι σήμερον οὐδεμία ἐχθροπραξία ἔλαβε χώραν, ἀλλ' οὔτε ἑτέραν ἐκδρομὴν ἐπανέλαβον οἱ ἐπαναστάται.

Τὴν τρίτην τοῦ τρέχ. μηνὸς ὀθωμανικὸν δίκροτον ἔφερεν ἐνταῦθα δύο τάγματα πεζικοῦ, ἅτινα παρέλαβεν ἐκ Σμύρνης. Τὴν ἑβδόμην ἰδίου μηνὸς ἐλλιμενίσθησαν ἐνταῦθα δύο ρωσικὰ ἀτμοκίνητα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὑποναυάρχου Βουτακώφ, διὰ νὰ παραλάβωσιν οἰκογενείας. Ὁ κύριος Βουτακὼφ ἐπεσκέφθη τὸν Καβουλῆ Πασᾶν καὶ τῷ ἀνέφερεν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησίς του ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ ρωσικὰ πλοῖα ἀποβιβάζουσι τροφὰς καὶ ἐθελοντὰς καὶ ὅτι λαμβάνουσιν οἰκογενείας ἄνευ τῆς θελήσεώς των, ἐπέμεινε νὰ τὸν παρακολουθήσῃ ἓν ὀθωμανικὸν πλοῖον εἰς Ἁγίαν Πελαγίαν, ὅπου θὰ μεταβῇ, διὰ νὰ παρατηρήσῃ ὅτι αἱ οἰκογένειαι ἑκουσίως προσέρχονται εἰς τὰς ἀκτάς, διὰ νὰ ἐπιβιβασθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα. Μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς ἰδίας ἡμέρας ἀπέπλευσε διὰ τὰ παράλια τῆς Ἁγίας Πελαγίας πρὸς τὸν ἀνωτέρω σκοπόν, ὅπου εἶχον συσσωρευθῇ πολλὰ γυναικόπαιδα. Ἡ ἐμφάνισις τῶν ρωσικῶν πλοίων ἀνησύχησε τοὺς Ὀθωμανοὺς τῆς πόλεως καὶ διαφοροτρόπως ἐσχολίασαν τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ρώσων. Πρὸ πάντων ἐφοβήθησαν μήπως παραλάβωσιν ἐκ τῆς πόλεως χριστιανικὰς οἰκογενείας, καθότι γνωρίζουσιν ὅτι πρὸ πολλοῦ περιμένουσι τοιαύτην εὐκαιρίαν. Ἐνεκρίθη ὅμως ὑπὸ τοῦ κυρίου Βουτακὼφ νὰ προτιμηθῶσιν αἱ ἐν ὑπαίθρῳ εὑρισκόμεναι οἰκογένειαι.

Αἱ τμηματικαὶ ἐπιτροπαὶ τῆς περιφερείας Ἡρακλείου ἀπέστειλαν νέας διαμαρτυρήσεις, ἡ μὲν τοῦ Μαλεβυζίου, Τεμένους καὶ Μεσσαρᾶς ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Βεζίρην Ἀαλῆ Πασᾶν [1], ἡ δὲ τῶν ἓξ ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν πρὸς τὰ ἐνταῦθα ὑ/προξενεῖα [2] καὶ τὸν Διοικητὴν Ρεσὶτ Πασᾶν [3]. Ἀντίγραφα πάντων τῶν ἐγγράφων ὑποβάλλω ὧδε, διὰ νὰ τὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ἡ Ὑμ. Ἐξοχότης. Αἱ χρονολογίαι τῶν εἰρημένων ἐγγράφων φέρουσι παρέλευσιν καιροῦ, ἀλλ' ἡ βραδύτης προέρχεται ἐκ τῶν δυσκολιῶν καὶ τοῦ φόβου τῶν πεζοδρόμων. Τούτου ἕνεκα παρεδόθησαν εἰς ἡμᾶς τὸ παρελθὸν Σάββατον.

Αἱ ἐκλογαὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἡμετέρας περιφερείας δὲν ἐπεραιώθησαν εἰσέτι. Καθ' ὅλας τὰς βεβαιότητας πιθανὸν νὰ ματαιωθῶσιν· ἄλλωστε καὶ ἡ ταχθεῖσα προθεσμία ἔληξεν, ἐκτὸς ἐὰν ὁ Καβουλὴς ἀποστείλῃ διὰ τῆς βίας ἀνθρώπους τῆς ἀρεσκείας του.

Γνωστοποιῶ προσέτι ὅτι, καθ' ἃς ἔχω πληροφορίας, πρωσσικὸν ἀτμοκίνητον παρέλαβεν οἰκογενείας ἐκ τῶν ἀκτῶν τῆς Σπιναλόγγας κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα.

---

1. 27 Σεπτεμβρίου 1867 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ29/1061· ἐφημερὶς *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 185, 7 Ὀκτωβρίου 1867.
2. 22 Σεπτεμβρίου 1867 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ29/1055· Κριάρη, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1902), σσ. 492–494.
3. 22 Σεπτεμβρίου 1867 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ29/1057· Κριάρη, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1902), σσ. 490–492.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

212

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 191 (ἀντίγραφον) *Ρέθυμνον, 10 Ὀκτωβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ30/1087

Διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 188 ἐ.ἔ. ἐγγράφου [1] μου ἐγνωστοποίησα ὑμῖν ὅτι αἱ ἐπαρχίαι Ἀμαρίου καὶ Ἁγίου Βασιλείου διεβίβασαν διαμαρτυρήσεις [2] πρὸς τὰ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ προξ. πρακτορεῖα τῶν φίλων δυνάμεων. Ἤδη διὰ τοῦ παρόντος σπεύδω ν' ἀναγγείλω ὑμῖν ὅτι καὶ οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Αὐλοποτάμου διεβίβασαν χθὲς διαμαρτύρησίν των πρὸς τὰ αὐτὰ πρακτορεῖα μετ' ἀπαντήσεως πρὸς τὴν Α.Ἐ. τὸν Μεχμὲτ Πασᾶν συνεπείᾳ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀποσταλεισῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν των ἐγκυκλίων [3] τῆς Α.Ὑ. τοῦ Ὁμὲρ Πασᾶ. Ἡ ἐγκύκλιος τῆς Α.Ὑ. τοῦ Μ. Βεζίρου [4] δὲν ἠδυνήθη παντελῶς νὰ μεταβάλῃ τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ καὶ οὔτε εἶναι ἐλπὶς νὰ ὑποταχθῇ οὗτος ἐκ νέου.

Οἱ κάτοικοι τῶν πλησιοχώρων, ἐπιμένοντες εἰσέτι εἰς τὴν ἰδέαν νὰ μεταναστεύσωσι καὶ μὴ εὑρίσκοντες εὐρωπαϊκὰ πλοῖα, ἀπεφάσισάν τινες νὰ πραγματοποιήσωσι τὴν πρόθεσίν των διὰ τοῦ αὐστριακοῦ ἀτμοκινήτου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐγχώριος ἐξουσία, καίτοι ὑποσχεθεῖσα πρό τινων ἡμερῶν νὰ τοὺς ἀφήσῃ ἐλευθέρους, παρουσιάζει νῦν προσκόμματα πρὸς τοῦτο, ἐξελέξαντο ὅθεν ἐπιτροπήν, ἣν ἔπεμψαν εἰς Χανία, διὰ νὰ τοῖς ἐπιτραπῇ ἡ ἀναχώρησις ὑπὸ τῆς Α.Ὑ. τοῦ Μ. Βεζίρου.

Χθὲς μ.μ. εὐάριθμοι Χριστιανοὶ ἔφθασαν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τῆς Ρεθύμνης, κατὰ τὴν θέσιν Πλατανιά. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐκίνησαν κατ' αὐτῶν καὶ ἀντήλλαξαν καί τινας πυροβολισμοὺς ἄνευ τινὸς οὐσιώδους ἀποτελέσματος.

213

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 275 *Χανιά, 15 Ὀκτωβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ21/741

Ἡ ἀποτυχία τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μ. Βεζίρου, ἣν καὶ διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [5] μου ἔλαβα τὴν τιμὴν ν' ἀναγγείλω ὑμῖν, κατέστη πλέον τοσοῦτον καταφανὴς καὶ τοσοῦτον ἀναμφισβήτητος, ὥστε οὐδ' αὐτὸς οὗτος τὴν ἀποκρύπτει, οὔτε οἱ περὶ αὐτὸν τὴν ἀρνοῦνται.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 53.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 53, ὑποσημ. 1.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 34, ὑποσημ. 3.
4. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 45, ὑποσημ. 2.
5. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 57–58.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Οἱ δὲ κυριώτεροι τῶν κ.κ. προξένων ἔγραψαν ἤδη εἰς τὰς κυβερνήσεις των ὡς περὶ γεγονότος τετελεσμένου. Διὸ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ καταφύγῃ, ὡς οἱ περὶ αὐτὸν λέγουν, εἰς ἄτεχνα καὶ ἀδέξια μέσα, τοῦ νὰ κατασκευάσῃ δηλ. πλαστὴν ἢ μονομερῆ ἀντιπροσωπίαν, παρῃτήθη ἀπὸ τοῦδε ὁριστικῶς ἀπὸ τοιούτου εἴδους ἐκλογάς, αἵτινες οἰκτρῶς ἀπέληξαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τριῶν ἐν Χανίοις καὶ ἑτέρων τριῶν ἐν Ἡρακλείῳ ἀντιπροσώπων. Καὶ οἱ μὲν Ὀθωμανοί, βλέποντες ὅτι οὐδ' αὐτὸς ὁ Βεζίρης ἐπέφερε τὴν ποθητὴν εἰρηνοποίησιν τῆς νήσου, βαθέως συναισθάνονται τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἀποτυχίαν καὶ δυσφοροῦσι διὰ τὴν παράτασιν τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως, ἥτις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον δυσχεραίνει τήν, κατ' αὐτούς, εὐνοϊκὴν λύσιν. Οἱ δὲ μετὰ τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ ἐλθόντες ἐνταῦθα Χριστιανοί, ἵνα συνεργασθῶσι μετ' αὐτοῦ, οἰκτίροντες τὴν πλάνην τῶν Κρητῶν, μὴ πεισθέντων εἰσέτι μετὰ παρέλευσιν τοσούτου χρόνου ὅτι οὐδὲν ἔχουσι νὰ ἐλπίσωσιν ἐκ τῆς διπλωματίας καὶ οὐδεμίαν ἀποτελεσματικὴν συνδρομὴν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, θρηνοῦσιν ἀπὸ τοῦδε τὸν παντελῆ ὄλεθρον αὐτῶν, καθότι, ἐπαναλαμβανομένου, προσθέτουν, ἐντὸς ὀλίγου τοῦ πολέμου δραστηριώτερον, θέλουν ἐντελῶς ἀπολέσει πᾶν ὅ,τι τυχὸν διέσωσαν, χωρὶς πλέον νὰ εἶναι εἰς καιρὸν νὰ ὠφεληθῶσι τῶν νῦν προσφερομένων πλεονεκτημάτων, πλεονεκτημάτων ἅτινα ἀρκοῦσι πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης των καὶ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν των καὶ ἅτινα, ἂν στέρξωσι νὰ ἔλθωσιν εἰς συνεννόησιν μετὰ τῆς Πύλης, δύνανται νὰ λάβωσι πλειοτέραν ἐπέκτασιν.

Εἰς ἣν κατάστασιν νῦν εὑρίσκονται τὰ πράγματα ἄλλο δὲν μένει εἰς τὸν Ἀαλῆ Πασᾶ εἰμὴ νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἐχθροπραξίας καὶ διὰ τῶν ὅπλων νὰ καταναγκάσῃ εἰς ὑποταγὴν τὴν νῆσον. Τοῦτο φαίνεται σκεπτόμενος καὶ εἰς τοῦτο ἑτοιμάζεται καταγράφων ἀπὸ τοῦδε τοὺς ἐντοπίους ἐθελοντὰς (μπασιμπουζούκιδες), οἵτινες μικρὸν πρὸ τῆς ἀναστολῆς τῶν ἐχθροπραξιῶν εἶχον ἀπολυθῆ, καὶ ἀναμένων, ὡς λέγουσιν, εἴκοσι τάγματα νέου στρατοῦ, ἐξ οὗ ἔφθασαν ἤδη δύο τάγματα τὴν προτελευταίαν ἑβδομάδα, ἅτινα παρευθὺς μετέβησαν εἰς Ἡράκλειον, καὶ δύο ὅμοια πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν. Οἱ δ' ἐν Σφακίοις ἐργαζόμενοι μέχρι τοῦδε πρὸς κατασκευὴν πύργων κτίσται, μεταχθέντες ἐνταῦθα, ἀντὶ ν' ἀπολυθῶσιν, ὡδηγήθησαν εἰς Σούδαν, ἐξ οὗ εἰκάζεται ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ θέλουσιν ἀνοικοδομηθῆ παρόμοια ὀχυρωματικὰ ἔργα. Ἀναμένεται δὲ καὶ ὁ Χουσεὶν Αὐνῆ Πασᾶς, ὡς βεβαιοῦται, ἵνα λάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν, καθότι ὁ Ὀμὲρ Πασᾶς (ὅστις ἤδη μένει ἐνταῦθα ἐν ἀπραξίᾳ, ἀσχολούμενος εἰς τέρψεις μὴ συμβιβαζομένας οὔτε μὲ τὴν ἡλικίαν του, οὔτε μὲ τὴν κοινωνικήν του θέσιν, οὔτε μὲ τὰς ἕξεις σπουδαίου ἀνδρὸς) ἐπιμένει ν' ἀναχωρήσῃ καὶ ἤθελε μέχρι τοῦδε τὸ πράξει, ἂν δὲν ἠμποδίζετο ὑπὸ τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Χριστιανοί εἰσιν ἀποφασισμένοι νὰ διατηρήσωσι παντὶ σθένει τὴν ἐπανάστασιν καὶ σκέπτονται περὶ τῶν πρὸς τοῦτο μέσων. Ἐξ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν αἱ ἐπαναστατικαὶ ἐπιτροπαὶ πέμπουσι πρὸς τὰ προξενεῖα ἀναφορὰς δι' ὧν ἀποκρούονται αἱ πρὸς τοὺς Κρῆτας γενόμεναι ὑπὸ τῆς ἐξουσίας προτάσεις καὶ πανταχόθεν ζητοῦν καθ' ἑκάστην πλοῖα πρὸς μεταφορὰν τῶν οἰκογενειῶν. Μετὰ δὲ τὴν ἄφιξιν τῶν τεσσάρων μελῶν τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς συνῆλθεν, ὡς ἐπληροφορήθημεν, γενικὴ συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κρητικοῦ λαοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἀποκρούσῃ καὶ ἀπορρίψῃ πᾶσαν περὶ συνδιαλλαγῆς ἐκ μέρους τῆς ἐξουσίας πρότασιν, πρᾶγμα ὅπερ ἴσως μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ στερεῖται σήμερον πρακτικῆς ἀξίας. 'Εγγιζούσης ἤδη τῆς λήξεως τῆς πρὸς ἀναστολὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν προθεσμίας, οἱ χωρικοὶ ἔπαυσαν πλέον νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ φέρωσι τὰ ἔλαιά των, ἐξ ὧν μέχρι τοῦδε ἐπώλησαν 40 περίπου χιλιάδων μίστατα, ἀξίας 600 περίπου χιλιάδων δραχμῶν.

Τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν ἀφίχθη ἀπροσδοκήτως εἰς Σούδαν τὸ γαλλικὸν ἀτμόπλοιον *Roland* ἐκ Πειραιῶς καὶ αὐθωρεὶ μετέβη εἰς 'Αλμυρὸν πρὸς μετακόμισιν οἰκογενειῶν. 'Η ἐπανάληψις τῆς πράξεως ταύτης ἐκ μέρους τῶν γαλλικῶν πλοίων ἐπέφερεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὰ πλέον εὐάρεστα ἀποτελέσματα εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες, ὡς πολλάκις ἔλαβα τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω πρὸς τὴν 'Υμ. 'Εξοχότητα, ἀποδίδουσι σπουδαίαν σημασίαν, ἠθικήν τε καὶ ὑλικήν, εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν οἰκογενειῶν. 'Επίσης καὶ τὸ ἰταλικὸν ἀτμόπλοιον *Σειρὴν* ἀνεχώρησε πρὸς τὸν ἴδιον σκοπόν.

Τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην ἀφίχθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου *'Ιτζεδὶν* ὑπασπιστής τις τοῦ Σουλτάνου Τζεμὴλ Βέης, ὅστις ἐκόμισεν ἔγγραφα καὶ χρήματα.

214

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

'Αριθ. 107 *'Ηράκλειον, 16 'Οκτωβρίου 1867*

AYE/KY – M28/1029

Πολεμικὰ ἔργα δὲν ἔλαβον χώραν κατ' αὐτάς, αἱ δὲ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῶν 'Οθωμανῶν διατελοῦσιν ἄπρακτοι ἐν ταῖς θέσεσιν ἔνθα ἀπ' ἀρχῆς κατεῖχον.

Αἱ ἐκλογαὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἡμετέρας περιφερείας δὲν ἀποπερατώθησαν, καθότι ἐπαρχίαι τινές, οἷον τῆς Πυργιωτίσης, Κενούργιου, καὶ Ρίζου, ἀπήντησαν ὅτι ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων οἱ κάτοικοι διεσκορπίσθησαν καὶ δὲν ὑπάρχουσιν ἁρμόδια πρόσωπα πρὸς ἐκλογήν. 'Ο Καβουλὴ Πασᾶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν ἔδειξε περαιτέρω πρακτικὴν ἐνέργειαν καὶ οὕτως οἱ μέχρι τοῦδε οἱονεὶ ἐκλεχθέντες ἐν τοῖς φρουρίοις 'Ηρακλείου καὶ 'Ιεραπέτρου καὶ ἐν τοῖς στρατοπέδοις 'Αγίου Μύρωνος καὶ Καστελίου τῆς Πεδιάδος διαμένουσιν ἐνταῦθα.

'Επληροφορήθην ὅτι ὁ 'Αρχηγὸς Μιχ. Κόρακας, τῇ συμπράξει καὶ τῶν ἑτέρων ὁπλαρχηγῶν καὶ καπετανέων, τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα συνέλαβε τοὺς ἀρχιπροδότας Σκουντὴν καὶ τὸν 'Ηγούμενον Πεζιανῶν [1] καὶ τοὺς μετέφερεν εἰς Γωνιᾶς, ἔνθα ἑδρεύει ἡ 'Επιτροπή. Περὶ τοῦ γεγονότος τούτου εἰδοποίησε τὴν Προσωρινὴν Κυβέρνησιν τῆς Κρήτης καὶ ἐζήτησε τὰς περαιτέρω διαταγάς της. Οὐχ ἧττον διάφοροι ὁπλαρχηγοὶ ἐγνωμοδότησαν ὅπως

---

1. Μονῆς 'Απεζανῶν ἢ 'Απεζωνῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

διὰ τυχούσης εὐκαιρίας ἀποσταλῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἐκλείψῃ ἐκ τοῦ τόπου τὸ περαιτέρω σκάνδαλον.

Ἂν καὶ περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ Σκουντὴ πολλάκις ἀνέφερον εἰς τὴν Σ. Κυβέρνησιν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος, μολαταῦτα θεωρῶ ἐπάναγκες νὰ ἐπαναλάβω νῦν ὅτι, ἐὰν πραγματοποιηθῇ ἡ ἐκφρασθεῖσα γνώμη καὶ μεταβῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ εἰρημένα πρόσωπα, ταῦτα δὲν πρέπει νὰ διαμείνωσιν εἰς πόλεις ἔνθα κατοικοῦσιν οἰκογένειαι Κρητῶν ἢ ὑπάρχουσι προξενεῖα τῆς Ὑ. Πύλης, ἀλλὰ νὰ προσδιορισθῇ αὐτοῖς διαμονὴ διάφορος, τοῦ μὲν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Γόρτυνος, τοῦ δὲ εἰς Ἀκαρνανίαν.

Ἐπιφέρω τὴν ἀνωτέρω γνώμην, καθότι εἰδὼς ἐκ τῶν προτέρων τὴν ποιότητα τῶν προσώπων εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ κακόβουλος αὐτῶν διαγωγὴ θέλει δηλητηριάζει τὴν ἀθῳότητα τῶν διατριβουσῶν ἐν Ἑλλάδι οἰκογενειῶν, ὥστε αὗται ν' ἀπευθύνωσι παράπονα πρὸς τοὺς ἐνταῦθα μαχομένους συγγενεῖς των ὅτι παραμελοῦνται καὶ οὐδεμία ταῖς [1] προσφέρεται συνδρομὴ παρὰ τῶν ἐπιτροπῶν καὶ τῆς Κυβερνήσεως, ὅπως πράττουσι δυστυχῶς καὶ ἀρκετοὶ «εὐσυνείδητοι πατριῶται», ⟨οἵτινες⟩ ὑπηρετοῦντες τὴν μετάλλινον θέαν τῶν ταμείων τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Σύρῳ ἐπιτροπῶν χαλκεύουσι παράπονα, παραγόμενα δῆθεν ἐκ τῶν οἰκογενειῶν, καὶ χάριν τοῦ «ἀκραιφνοῦς πατριωτισμοῦ» των διαβιβάζουσι ταῦτα πρὸς τοὺς ἐν Κρήτῃ καὶ ἀνωνύμως τὰ δημοσιεύουσιν ἐν ταῖς ἐφημερίσι, διὰ νὰ προσβάλωσι τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν ἐπιτροπῶν καὶ τὴν μέριμναν τῆς Κυβερνήσεως καὶ πειθαναγκάσωσιν αὐτὰς νὰ περιθάλπωσι τοὺς ἀέργους καὶ φυγοπόνους «εὐπατρίδας». Ἐκτὸς τούτου ἡ διάδοσις αὕτη ἔδωκεν ἔκτοτε ἀφορμὴν νὰ μεταβαίνωσιν εἰς Ἀθήνας ἐπιτροπαὶ καὶ ἀντιπρόσωποι, ἵνα διορθώσωσι τὰ κακῶς κείμενα καὶ φροντίσωσι περὶ τῶν ἰδίων.

215

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 194 (σχέδιον) *Ρέθυμνον, 19 Ὀκτωβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΠΡ – Μ74/2763

Ἐκ τῶν κατοίκων τῶν χωρίων Ἀτσιπόπουλου καὶ Πρινὲ μετέβησαν ἐσχάτως δύο ἄτομα εἰς Χανία, ἵνα ζητήσωσι παρὰ τῆς Α.Ὑ. τοῦ Μεγ. Βεζίρου νὰ τοῖς ἐπτραπῇ νὰ εἰσάξωσιν εἰς Ρεθύμνην τὰ προϊόντα των, διὰ νὰ σώσουν αὐτὰ ἀπὸ τῆς διαρπαγῆς ἐν περιπτώσει καθ' ἣν αἱ ἐχθροπραξίαι ἤθελον ἐπαναληφθῆ. Ἡ Α.Ὑ. ἀπήντησεν ὅτι ἠδύνατο νὰ συγκατανεύσῃ εἰς τὴν αἴτησίν των ταύτην, ἐὰν ἤθελον ἐκλέξει τοὺς πληρεξουσίους των, ἔδωσε δὲ ταυτοχρόνως καὶ τῇ ἐγχωρίῳ ἀρχῇ τὰς ἀπαιτουμένας ὁδηγίας, ὥστε μετὰ τὴν ἐπάνοδόν των ἡ Α.Θ. ὁ Ἅγιος Λάμπης Παΐσιος συνήθροισεν εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν τοὺς

1. Χφ. *τοῖς*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐνδιαφερομένους χωρικούς, προσεκάλεσε δὲ καὶ τοὺς ἐνταῦθα μένοντας ὀλίγους πολίτας, ἵνα πραγματοποιήσωσι τὴν ἐκλογήν.

Ἀρνηθέντων τῶν τελευταίων τούτων νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν προτροπὴν τῆς Α.Θ., δύο ἄτομα, ἔμμισθα ὄργανα τῆς Διοικήσεως, ἐπρότειναν ἑαυτοὺς ὑποψηφίους. Οἱ χωρικοὶ παρεδέχθησαν τὴν ὑποψηφιότητά των, τῶν δὲ ἐν τῇ πόλει μενόντων ἀρνηθέντων [1] καὶ πάλιν νὰ ἐκφέρωσι γνώμην, οἱ ἐν λόγῳ ὑποψήφιοι περιῆλθον τὴν ἀγορὰν ἀπειλοῦντες διαφοροτρόπως τὸν ἀρνούμενον νὰ ὑπογράψῃ.

Τὴν ἐπαύριον ἡ Διοίκησις προσεκάλεσε τοὺς ἐν Ρεθύμνῃ Χριστιανοὺς καὶ τοὺς ἠρώτησεν ἂν ἔχουν σκοπὸν καὶ διατί ἀρνοῦνται νὰ ἐκλέξωσι πληρεξούσιον. Ἀπεκρίθησαν ὅτι δὲν ἠδύναντο ν' ἀποστείλωσι πληρεξούσιον, διότι ἡ ἐγκύκλιος τοῦ Μεγ. Βεζίρου ἀποβλέπει τοὺς ἐπαναστάτας καὶ ἐν γένει τοὺς ἐπαρχιώτας καὶ οὐχὶ τοὺς πολίτας. Τοιουτοτρόπως ἀπέφυγον τὴν ἐκλογήν. Ἄδηλον εἰσέτι ἂν ἡ Διοίκησις παραδεχθῇ ἐκλογὴν συνισταμένην ἀπὸ ὀλίγους μόνον κατοίκους δύο ἢ τριῶν χωρίων.

216

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 280 *Χανιά, 23 Ὀκτωβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ21/744

Ἀφοῦ ἀνωφελῶς παρῆλθεν ἡ περὶ ἀνακωχῆς προθεσμία καὶ ἀφοῦ ὅλα τὰ εἰς ἐνέργειαν τεθέντα πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως μέσα ἀπέτυχον, ὁ Μ. Βεζίρης τὴν 20 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς ἐξέδωκε τὴν συνημμένην προκήρυξιν [2] καὶ διαταγὴν [3] περὶ τῶν μέτρων ἅτινα προτίθεται νὰ ἐφαρμόσῃ.

Περιττὸν κρίνω νὰ προβῶ εἰς ἀνάλυσιν τῶν ἐγγράφων τούτων, ἅτινα ἔχουσι, κατ' ἐμὴν γνώμην, σκοπὸν καθαρῶς πολιτικόν, ἤτοι νὰ πείσωσι τὴν Εὐρώπην ὅτι ἐπανάστασις κυρίως εἰπεῖν δὲν ὑπάρχει καὶ ἑπομένως δὲν προτίθεται πλέον ἡ Πύλη νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν πόλεμον καὶ νὰ χύσῃ αἷμα, ἀλλ' ἁπλῶς νὰ *προστατεύσῃ τοὺς φιλησύχους καὶ ὑποτεταγμένους κατοίκους* (καὶ τοιούτους θεωρεῖ τοὺς πλειοτέρους) *ἀπὸ τὰς κακώσεις τῶν τε ἐθελοντῶν καὶ τῶν ὀλίγων ἐπαναστατικῶν συμμοριῶν*. Πρὸς τοῦτο δέ, φαίνεται, θὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σύστημα ὅπερ ἄλλοτε ἔλαβα τὴν τιμὴν νὰ ἐκθέσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα, ἤτοι νὰ καταλάβῃ στρατιωτικῶς ὅσας ἐπαρχίας καὶ θέσεις δυνηθῇ, καὶ διὰ τῆς ἀνοικοδομήσεως πύργων (blockhouses) νὰ στήσῃ στρατιωτικὰς γραμμὰς προσπαθοῦσα νὰ περιορίσῃ τοὺς ἐπαναστάτας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου. Οὐχ ἧττον ὅμως δὲν δύναμαι νὰ διέλθω τὰ ἔγγραφα

---

1. Χφ. *οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει μένοντες ἀρνηθέντες.*
2. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ21/751· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Β', σσ. 624–625.
3. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ21/750· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Β', σσ. 625–627.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ταῦτα, ἐξ ὧν καταφαίνονται αἱ ἀντιφάσεις εἰς ἃς ἡ Πύλη περιπίπτει, ἡ ἀδυναμία τοῦ νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἡ ἀμηχανία της, χωρὶς νὰ ἐπανορθώσω ἐσφαλμένα τινὰ αὐτῶν μέτρα, ἅτινα χρησιμεύοντα ὡς βάσεις τῶν πολιτ. σχεδίων τῆς Πύλης εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντικείμενα πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Αον. Μετά τινος στόμφου διακηρύττει ὁ Μ. Βεζίρης ὅτι ἐπαρχίαι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν καὶ τὴν προστασίαν τῶν αὐτοκρ. στρατευμάτων κατὰ τῶν καταδρομῶν τῶν ἐπαναστατῶν. Ἐννοῶ ὅτι συμφέρει εἰς αὐτὸν ἡ ὕπαρξις γεγονότος τοιούτου, ἀλλ' εὐτυχῶς εὑρίσκομαι εἰς θέσιν νὰ βεβαιώσω ὅτι τοῦτο ἀντίκειται ὅλως εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἐνδεχόμενον εἶναι, ὡς κατ' αὐτὰς διεδόθη ἐνταῦθα, ὅτι κάτοικοί τινες τῶν οὐ μακρὰν τῶν Χανίων μερῶν, παρὰ τὸν ποταμὸν Ἰάρδανον (Πλατανιάν), παρασυρθέντες ὑπό τινος Χατζῆ Γεώργη [1] νὰ ἐξέφρασαν δι' αὐτοῦ τὴν ὑποταγήν των. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο, καὶ ἀληθὲς ὑποτιθέμενον, ἐξηγεῖται εὐκόλως ἐκ τοῦ ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν πεδινῶν μερῶν καὶ τῶν πέριξ τῆς πόλεως, καίτοι ἐμφορούμενοι ὡς καὶ οἱ τῶν ὀρεινῶν μερῶν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν, οὐδέποτε ἠδυνήθησαν διαρκῶς, ἕνεκα τοῦ κινδύνου εἰς ὃν εἰσιν ἐκτεθειμένοι, νὰ λάβωσιν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράξενον κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ἐχθροπραξιῶν οἱ ὀλίγοι οὗτοι κάτοικοι, φοβούμενοι μὴ ὑποστῶσι καὶ πάλιν τὰς θηριωδίας τοῦ ὀθωμ. στρατοῦ, νὰ ἠθέλησαν πρὸς διάσωσιν τῶν οἰκογενειῶν των, ἃς εἰσέτι δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐξαποστείλωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἐκφράσωσι κολακευτικάς τινας πρὸς τὴν ἐξουσίαν ἰδέας. Ἀλλ' ἡ διαγωγή των αὕτη, ἥτις πάντοτε ἐθεωρήθη προσποιητή, οὐδεμίαν ἐπιρροὴν ἔχει εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν τούτοις ἐπ' αὐτῆς ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς οἰκοδομεῖ τὸ σύστημά του. Ἄλλως ὅμως ὁ Χατζῆ Γεώργης δὲν εἶναι πρόσωπον διακεκριμένον οὔτε διὰ τὴν σταθερότητα τοῦ χαρακτῆρός του οὔτε διὰ τὴν ἐπιρροήν του. Περὶ τοῦ προσώπου τούτου κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1866 ἔκαμα λόγον εἰς τὸ Β. Ὑπουργεῖον, καθότι τότε, λαβὼν οὗτος μέρος εἰς τὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως κινήματα τῶν Κρητῶν καὶ ὑπογράψας τὴν πρὸς τὸν Σουλτᾶνον ἀναφοράν [2], εἶχε φυλακισθῇ ὑπὸ τοῦ Ἰσμαὴλ Πασᾶ καὶ δὲν ἀπελύθη εἰμὴ τῇ μεσολαβήσει προξένων τινῶν, ὅτε ἦλθεν ἐνταῦθα ὁ Μουσταφᾶ Πασᾶς. Ἐν τούτοις θετικὸν εἶναι ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀρχηγῶν ἢ ὁπλαρχηγῶν, οὐδ' ὁ ἐλάχιστος, ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τῆς ἐξουσίας ἢ νὰ δείξῃ κἂν διάθεσιν τοῦ νὰ προσεγγίσῃ αὐτήν. Ἀπ' ἐναντίας, καθ' ἃς ἔχω ἀσφαλεῖς πληροφορίας ἐξ ὅλων τῶν μερῶν, οἱ διάφοροι ὁπλαρχηγοὶ συνελθόντες ἐσχάτως μετὰ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνενοήθησαν μετὰ τῶν τεσσάρων μελῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς περὶ τῶν πρὸς ματαίωσιν τῶν μηχανημάτων τῆς ἐξουσίας καὶ πρὸς παράτασιν τῆς ἐπαναστάσεως μέτρων καὶ συναπεφάσισαν νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὴν πάλην μέχρι τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ἐθνικοῦ σκοποῦ. Ἔλαβον δὲ τὰ κατάλληλα αὐστηρὰ μέτρα, ὅπως οὐδετερώσωσι τὰς ἐνεργείας τῶν

---

1. Χατζῆ Γεώργη Κοκκινάκη.
2. Βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σ. 24, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὀλίγων ἀποστόλων τῆς ἐξουσίας, οἵτινες εὐτυχῶς εἶναι πρόσωπα ἐστερημένα ἐπιρροῆς καὶ σημασίας.

Βον. Ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς θεωρεῖ ὡς ἀναμφισβήτητον ὅτι αἱ ξενικαὶ συμμορίαι ἀποτελοῦν τὸ πρώτιστον ἐμπόδιον πρὸς ἐπάνοδον τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἡσυχίας. Ὅτι οἱ ἐθελονταὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν κράτησιν τῆς ἐπαναστάσεως, τοῦτο εἶναι ὁμολογούμενον· ὅτι ὅμως οὗτοι εἶναι τὰ κύρια ὄργανα αὐτῆς καὶ ὅτι ἄνευ τῶν ἐθελοντῶν ἡ ἐπανάστασις δὲν ὑπάρχει εἶναι ἰσχυρισμὸς ὃν οὐδεὶς ὀρθῶς τὰ πράγματα ἐκτιμῶν δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ. Καί, ὅτε μὲν ὑπῆρχον ἐν τῇ νήσῳ χιλιάδες ἐθελοντῶν, ἠδύνατο παρατηρητὴς ἐπιπόλαιος νὰ ἐκφράσῃ τὸ τοιοῦτον. Νῦν ὅμως, ὅτε ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐθελονταὶ πλὴν 200–300 ἀνεχώρησαν, πρέπει τις νὰ μὴ σέβηται τὴν ἀλήθειαν, ἵνα τὸ ἰσχυρισθῇ.

Γον. Διακηρύττει ὅτι οἱ ἐθελονταὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀνακωχῆς διέπραξαν διαφόρους ὠμότητας κατὰ τῶν φιλησύχων καὶ ἀβλαβῶν κατοίκων φονεύοντες καὶ καίοντες. Κατηγορία τοιαύτη εἶναι καθαρὰ συκοφαντία. Οὐδέποτε διέπραξαν οἱ ἐθελονταὶ φόνους κατὰ τῶν κατοίκων, τοὺς δὲ ἐσχάτως γενομένους ἐμπρησμούς, ὡς καὶ ἄλλοτε ἔλαβα τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω ὑμῖν, διέπραξαν Τοῦρκοι. Τὸ μόνον ἀτάκτημα δι' ὅπερ δύναταί τις νὰ μεμφθῇ ὀλίγους τινὰς μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ὅτι ἔν τινι πρὸ δύο μηνῶν (πρὸ τῆς ἀνακωχῆς) συμπλοκῇ ἐν Τυμπακίῳ ἐπράχθη εἷς φόνος, ἀλλὰ τὸ μεμονωμένον τοῦτο περιστατικόν, ὅπερ ἐπιβαρύνει μόνον τοὺς αὐτουργοὺς καὶ περὶ οὗ δὲν ἔχω ἀκριβῆ γνῶσιν, οὐδόλως εἶναι δίκαιον νὰ κηλιδώσῃ τὴν ὑπόληψιν τῶν ἐθελοντῶν ἐν γένει. Ἂν ὁ Μ. Βεζίρης τοιαύτην αὐστηρὰν γλῶσσαν μεταχειρίζεται κατὰ τῶν ἐθελοντῶν, τότε, ἂν θέλῃ νὰ εἶναι ἀμερόληπτος, τί ὀφείλει νὰ εἴπῃ περὶ τῶν αὐτοκρ. στρατευμάτων, ὧν ὁ βίος ἐνταῦθα δὲν ὑπῆρξεν εἰμὴ σειρὰ ἐγκληματικῶν πράξεων ;

Τέλος πάντων, ἐπανελθόντων πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τῶν αἰγυπτιακῶν ἀτμοπλοίων, ἀνεχώρησαν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἡ ἀνακωχὴ ἔληξεν εἰς Αἴγυπτον καὶ οἱ ἐναπομείναντες Αἰγύπτιοι στρατιῶται (4–5 χιλιάδες)· ἔφθασαν ὅμως πρὸ τριῶν ἡμερῶν δύο ἕτερα τάγματα Ὀθωμανῶν ἐκ Συρίας.

Τὰ τρία ρωσικὰ ἀτμόπλοια, ἐλθόντα ἐνταῦθα τὴν ἀρχὴν τῆς τελευταίας ἑβδομάδος, ἀνεχώρησαν πρὸς παραλαβὴν οἰκογενειῶν, τὸ μὲν εἰς Γωνίαν [1], τὸ δὲ εἰς Ἁλμυρὸν καὶ τὸ τρίτον εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ τὸ πρωσσικόν.

---

1. Τὴν ἐν Κισάμῳ Μονὴν Γωνιᾶς.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

217

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 112 *Ἡράκλειον, 23 Ὀκτωβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ28/1032

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι καθ' ἅπασαν τὴν ἡμετέραν περιφέρειαν οὐδεμία ἐχθροπραξία ἔλαβε χώραν κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον.

Ὁ Καβουλῆ Πασᾶς διατρίβει ἐνταῦθα, ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ οὐδεμίαν παρουσιάζουσι σημαντικότητα.

Ὁ τακτικὸς στρατός, ὡς καὶ διὰ τῆς προηγουμένης ἀναφορᾶς [1] μου ἀνέφερον, εὑρίσκεται εἰς τὰς ἰδίας θέσεις του ἄνευ ἐπαυξήσεώς τινος. Οἱ ἄτακτοι ἀπολέσαντες τὴν ζωηρότητά των καὶ τὸ θάρρος διαμένουσιν ἐν τῇ πόλει ἀπρακτοῦντες.

Γνωστοποιῶ προσέτι τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι ὅτι τὴν δεκάτην ὀγδόην ἱσταμένου μηνὸς ἐτελεύτησεν ὁ Ρεσὶτ Πασᾶς. Ὁ θάνατος τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὅσον ἐλύπησε καὶ ἀπεθάρρυνε τοὺς ἐντοπίους ἀτάκτους Ὀθωμανοὺς τοσοῦτον ἀφ' ἑτέρου εὐηργέτησε τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐνέπλησε χαρᾶς τοὺς κοπιῶντας ὑπὲρ αὐτῆς. Τὸ κατ' ἐμέ, φρονῶ ὅτι θέλει μετριασθῇ κατὰ μέγα μέρος καὶ ἡ προδοσία, καθότι οἱ τουρκοφρονοῦντες ἀπώλεσαν διὰ παντὸς τὸν προστάτην καὶ τὸν εὐεργέτην τῶν ἰδεῶν των.

218

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 195 (ἀντίγραφον) *Ρέθυμνον, 23 Ὀκτωβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ30/1088

Σήμερον Ὀθωμανοὶ διέδωσαν ὅτι ἐπρόκειτο τὴν 21, ὅτε ἔληξεν ἡ προθεσμία τῆς ἀνακωχῆς, νὰ εἰσέλθωσι καθ' ὁμάδας εἰς τὰ χριστιανικὰ καταστήματα καὶ προσποιούμενοι ὅτι ἤθελον ἀγοράσει τι ν' ἀρχίσωσι διαπληκτισμοὺς καὶ νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Τοῦτο πληροφορηθεὶς Χριστιανός τις ἔσπευσε νὰ φέρῃ εἰς γνῶσιν τῆς ἐγχωρίου ἀρχῆς τὰ διαδιδόμενα. Ὁ σύμβουλος πρὸς ὃν ὁ Χριστιανὸς ἀνέφερε τὴν σοβαρὰν ταύτην ὑπόθεσιν ἀπήντησεν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀσήμαντον, καὶ ὅτι ἤθελεν εἰδοποιήσει τὸν Μεχμὲτ Πασᾶν, ὅπως λάβῃ τὰ κατάλληλα μέτρα, ἵνα μὴ συμβῇ τι δυσάρεστον. Μένει ἄγνωστον εἰσέτι τίνες εἰσὶν αἱ ἐνέργειαι τῆς ἐγχωρίου ἀρχῆς, ἂν ἀληθῶς ὑπῆρχε συνωμοσία καὶ ἂν

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 62–63.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀνεκαλύφθησαν οἱ συνωμόται. Ὡς βέβαιον ὅμως γνωρίζομεν ὅτι ὑπάρχει τι, ὅπερ ἐτέθη ὑπ' ὄψιν τῆς Διοικήσεως, καὶ ἔκτοτε περίπολοι περιέρχονται εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀγοράν.

Μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς ἀνακωχῆς οἱ Ὀθωμανοὶ δὲν ἔκαμαν καμμίαν ἐκστρατείαν. Χθὲς μόνον ἐξῆλθον πολλοὶ ἐντόπιοι ὡπλισμένοι διὰ συλλογὴν ὀπωρικῶν καὶ πρὸς τὸ ἑσπέρας ἐπανῆλθον. Πολλὰ τῶν πέριξ χωρίων ἐκενώθησαν ἤδη, τῶν κατοίκων Χριστιανῶν ἀποσυρθέντων εἰς τὰ ὄρη.

Χθὲς μετέβησαν εἰς Χανία οἱ ἐκλεχθέντες πληρεξούσιοι περὶ ὧν ἐν τῇ προηγουμένῃ μου ἐκθέσει [1] σᾶς ἀνέφερον. Δὲν ἐπαρουσίασαν ὅμως τὰ ἔγγραφα τῆς ἐκλογῆς των εἰς τὴν Διοίκησιν, καὶ τοῦτο ἴσως κατὰ προτροπὴν τῆς ἰδίας, διὰ νὰ μὴ ματαιωθῇ ἡ ἐκλογὴ ἕνεκα τῶν ἐνστάσεων τῶν πολιτῶν καὶ ταυτοχρόνως προσβληθῶσιν οἱ ἐκλεχθέντες ἕνεκα τῶν μέσων τὰ ὁποῖα αὕτη μετεχειρίσθη.

Ἐκ τῶν ἐκλογέων τινὲς τῶν εὑρισκομένων εἰς Ρέθυμνον ἐννοήσαντες τὴν ἀπάτην ἀπέσυραν τὰς ὑπογραφάς των, ἐκ δὲ τῶν κατοικούντων τὰ πλησιόχωρα πολλοὶ ἀνεχώρησαν.

Ἐξ ὀθωμανικοῦ ἀτμοπλοίου προσεγγίσαντος εἰς Ρέθυμνον ἐπληροφορήθημεν ὅτι δύο ρωσικὰ πλοῖα πολεμικὰ εἶχον παραλάβει τὴν προτεραίαν οἰκογενείας ἐκ τοῦ ὅρμου Μπαλῆ.

219

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 287 *Χανιά, 29 Ὀκτωβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ21/752

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς τελευταίας προκηρύξεως [2] τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ, ἥτις τὴν ἐλαχίστην δὲν ἐπέφερεν ἀλλοίωσιν εἰς τὰ πνεύματα τῶν Κρητῶν, οὐδεμία στρατιωτικὴ κίνησις ἐν τῷ τμήματι τούτῳ ἐγένετο, εἰμὴ μόνον ἡ πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν εἰς Ἀλικιανοῦ μετάβασις τριῶν ταγμάτων ὑπὸ τὸν Ἀλῆ Σαρχὸς Πασᾶν, ὃν συνοδεύει ὁ Χαμὴτ Βέης, εἷς τῶν πλουσιωτέρων ἐγχωρίων Ὀθωμανῶν. Τὸ Ἀλικιανοῦ (τμῆμα τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας), ἀπέχον τῶν Χανίων ὡς τρεῖς ὥρας, εἶναι θέσις κεντρική, καθότι προσεγγίζει τὴν ἐπαρχίαν Σελίνου καὶ τοὺς Λάκκους, ὧν οἱ κάτοικοι εἶναι ἐκ τῶν σφόδρα ἐπαναστατῶν, ὡς καὶ τὴν Κίσσαμον. Φαίνεται δ' ὅτι εἰς Ἀλικιανοῦ, ὅπερ εἶναι ἡ ἰδιαιτέρα πατρὶς τῆς Ἐλισάβετ Κονταξάκη, ὁ Μ. Βεζίρης ἐλπίζει νὰ εὕρῃ ὀπαδοὺς καὶ νὰ σχηματίσῃ ἐκεῖ πυρῆνά τινα πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν σχεδίων του, συντελοῦντος εἰς τοῦτο καὶ τοῦ Χαμὴτ Βέη, ὅστις διὰ τοῦ συμβιβαστικοῦ καὶ ἡπίου χαρακτῆρός του ἐθεωρήθη ἁρμόδιον πρόσωπον νὰ ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνην.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 63–64.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 64, ὑποσημ. 2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς μὴ ἀκολουθῶν κατὰ πάντα τὸ σύστημα τῶν προκατόχων του, ὅπερ ἐστηρίζετο εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν φρίκην καὶ ὅπερ οὐδαμῶς ἠὐδοκίμησε, προσπαθεῖ διὰ τῶν ἀντιθέτων μέσων, ἠπιότητος καὶ πειθοῦς, καὶ διὰ τῶν ὑποσχέσεων νὰ κερδίσῃ τοὺς Κρῆτας. Ὅθεν, πληροφορηθεὶς πρό τινων ἡμερῶν ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀκρωτηρίου ἐξέφρασαν ἐπανειλημμένως τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ μεταβῶσι διὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν πλοίων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔπεμψε τοὺς κ.κ. Ἀδοσίδην καὶ Σάββαν, ἵνα τοὺς ἀποτρέψωσιν ἐκ τούτου. Εἰπόντων δ' ἐκείνων ὅτι ἐνοχλούμενοι ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Τούρκων ἀναγκάζονται νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς οἰκίας των, καὶ βεβαιωθέντος ὅτι πραγματικῶς οἱ Τοῦρκοι καταστρέφουσι τὰς ἰδιοκτησίας των, ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς εἰς μὲν τὸν Σερβὲρ Ἐφένδην ἔκαμε πικρὰς παρατηρήσεις διατί νὰ μὴ προστατεύσῃ τοὺς κατοίκους αὐτούς, πρὸ τῶν θυρῶν τῆς πόλεως κατοικοῦντας, εἰς δὲ τοὺς χωρικοὺς ἔπεμψε ποσότητά τινα κριθῆς πολλὰ ἄλλα τε ὑποσχεθείς, πρὸς δὲ τοὺς εἰς τὴν πόλιν προσερχομένους ἐκ τῶν πέριξ μερῶν χωρικοὺς πρὸς σιτισμὸν δὲν φέρεται τόσον αὐστηρῶς ὡς οἱ προκάτοχοί του.

Ἐν τούτοις οἱ ἐπαναστάται, πληροφορηθέντες ὅτι τινὲς παραπεισθέντες ὑπὸ τῆς ἐξουσίας γίνονται ὄργανα εἰς τὸ νὰ παρασύρωσι τοὺς κατοίκους καὶ τοὺς προσελκύσωσιν εἰς αὐτήν, ἔλαβον δυνάμει τοῦ φυσικοῦ δικαίου τῆς αὐτοσυντηρήσεως μέτρα αὐστηρὰ τοῦ νὰ προλάβωσι νὰ διαδοθῇ τὸ μόλυσμα τῆς προδοσίας καὶ τῆς ὑποταγῆς. Ὅθεν πρό τινων ἡμερῶν οἱ ὁπλαρχηγοὶ Κυδωνίας καὶ Κισσάμου Χατζῆ Μιχάλης καὶ Κροκίδης [1] μεταβάντες κατὰ διαταγὴν ἀνωτέραν εἰς τὰ πέριξ τοῦ ποταμοῦ Πλατανιᾶς κατέστρεψαν τὴν ἐν τῷ χωρίῳ Γεράνι οἰκίαν τοῦ Χατζῆ Γεώργη, ἔκαυσαν δύο ἢ τρεῖς ἑτέρας καὶ συνέλαβον τρεῖς ἀποδειχθέντας προδότας ἢ κατασκόπους. Ὁμοίαν πρᾶξιν εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας ἐξετέλεσε καὶ ὁ Ἀρχηγὸς Κόρακας συλλαβὼν διὰ τὸν ἴδιον λόγον τὸν Ἡγούμενον Πεζανῶν καί τινα Σκουντῆν. Ἐν τούτοις ἀπὸ τὸν Χατζῆ Γεώργην, ὅστις δὲν διακρίνεται διὰ τὴν νοημοσύνην του ἢ τὸν χαρακτῆρά του, δὲν φαίνεται οὐδ' ὁ Μέγας Βεζίρης νὰ εἶναι εὐχαριστημένος, διὸ καὶ λέγουν ὅτι τὸν ἐδίωξε μετ' ὀργῆς ἤ, ὡς ἄλλοι βεβαιοῦσι, τὸν ἐφυλάκισεν.

Ὁπωσδήποτε οὔτε ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς οὔτε οἱ περὶ αὐτόν εἰσιν εὐχαριστημένοι ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐνεργειῶν καὶ ἐκ τῆς τροπῆς ἣν λαμβάνουν τὰ πράγματα. Μεταξὺ δὲ τοῦ Βεζίρου καὶ τοῦ Ὀμὲρ Πασᾶ, εἰς ὃν ἀποδίδουσι πολλὰ σφάλματα κατὰ τὰς ἐκστρατείας του, ὑπάρχει τοιαύτη δυσαρέσκεια, ὥστε δὲν εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ συνυπηρετήσωσι. Μάλιστα δὲ βεβαιοῦσιν ὅτι ἀποχωρήσας οὗτος ἔκ τινος συμβουλίου δὲν ἀπεχαιρέτησε τὸν Βεζίρην. Διὰ τοῦτο ὁ Ὀμὲρ Πασᾶς, ἀνακληθεὶς καὶ ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ Χουσεὶν Αὐνῆ Πασᾶ, περὶ οὗ καὶ προηγουμένως ἀνέφερον εἰς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα, ἀναχωρεῖ αὔριον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ ἴδιος ὅμως μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν ἰταμότητος λέγει εἰς τοὺς πλησιάζοντάς τον ὅτι ἡ περαιτέρω παρουσία του ἐνταῦθα καθίσταται περιττή, καθότι οὐδὲν πλέον σπουδαῖον ἔργον ἔχει νὰ ἐκτελέσῃ — ἀρκεῖ, λέγει, νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ σχέδιόν του καὶ ἐντὸς 20 ἡμερῶν ἡ νῆσος εἶναι ἐντελῶς ὑποτεταγμένη — καὶ ὅτι μεταβαίνει εἰς

1. Γεώργιος Κορκίδης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἀναλάβῃ σπουδαιοτέραν ὑπηρεσίαν. Ἀπὸ δὲ τῆς παρελθούσης Τετάρτης εὑρίσκεται ἐνταῦθα ὁ διάδοχός του Χουσεὶν Αὐνῆ Πασᾶς, ἐλθὼν ἐξ Ἠπείρου, ἀλλὰ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης δὲν ἐκοινοποίησε τὴν ἐγκύκλιόν του.

Καθ' ἃς πληροφορίας ἔχομεν, φαίνεται ὅτι ἐν Ρεθύμνῃ ἀνεκαλύφθη συνωμοσία τις Ὀθωμανῶν καὶ συνελήφθησαν δύο ἢ τρία ἄτομα, ἀλλ' ἄγνωστος καὶ ἡ ἔκτασις καὶ ἡ σπουδαιότης αὐτῆς.

Προχθὲς ἔν τινι τῶν ταχυπόρων ἀτμοπλοίων ἄτινα ἡ Πύλη ἠγόρασεν ἐν Ἀγγλίᾳ, *Κάνδια* λεγομένῳ, ἀναχωροῦντι ἐκ τοῦ λιμένος Σούδας, δύο λέβητες διερράγησαν καὶ περὶ τοὺς 25 ναῦται, ἐν οἷς καὶ οἱ μηχανικοὶ Ἄγγλοι, ἐπληγώθησαν ἢ ἐφονεύθησαν. Ἐπειδὴ ἡ μηχανὴ ἦτο τεθειμένη ὑψηλά, ἡ ἐκπυρσοκρότησις δὲν κατέστρεψεν ὁλοτελῶς τὸ ἀτμόπλοιον· τὸ ἔβλαψεν ὅμως σπουδαίως καὶ ἔχει ἀνάγκην μεγάλων ἐπισκευῶν.

Ψιθυρίζεται ἐνταῦθα ὅτι πρόκειται νὰ ἔλθῃ καὶ ὁ Φουὰτ Πασᾶς καὶ μάλιστα μετ' ἐπιτροπῆς εὐρωπαϊκῆς, ἀλλ' ἀπέχω νὰ δώσω πίστιν εἰς τὴν φήμην ταύτην.

Υ.Γ. Κατὰ πληροφορίας ἃς ἔλαβα μετὰ τὰ ἀνωτέρω, σῶμά τι τοῦ ἐν Προσγιάλῳ τῶν Σφακίων ἐστρατοπεδευμένου τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀναβὰν τῇ 21 τοῦ λήγοντος μηνὸς εἰς Ἀνώπολιν, προσέβαλε τὰς εἰς Διαλισκάρι πρὸ πολλοῦ διαμενούσας καὶ εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ἀναμενούσας πρὸς ἀναχώρησιν οἰκογενείας καὶ τὰς ἠνάγκασε ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς Ἁγίαν Ρουμέλην, ἐνῷ πλοῖον τουρκικὸν ἐπυροβόλει κατ' αὐτῶν. Εἰς τὴν συμπλοκὴν ταύτην, εἰς ἣν οἱ φυλάσσοντες τὰς οἰκογενείας ἔνοπλοι μόνον ἔλαβαν μέρος, ἐφονεύθησαν οἱ Ἀνδρ. Γραμματικάκης καὶ Γεώργιος Παπασιφάκης, ὁ δὲ Γεώργιος Βλαχάκης ἐπληγώθη καὶ μία γυνὴ ἐγένετο ἄφαντος. Αἱ εἰρημέναι οἰκογένειαι, αἵτινες ἄσιτοι καὶ ἄστεγοι κατατρύχονται ἀπὸ παντοίας κακουχίας, ἐπικαλοῦνται θερμῶς τὴν εἰς Ἁγίαν Ρουμέλην προσέγγισιν εὐρωπαϊκῶν πλοίων πρὸς ἀναχώρησιν, καθότι ἄλλως ἄφευκτος εἶναι ἡ συνθηκολόγησις αὐτῶν μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, πρᾶγμα ὅπερ θέλει προξενήσει χειρίστην ἐντύπωσιν.

31 Ὀκτωβρίου. Μετὰ μεσημβρίαν χθὲς ἀνεχώρησεν ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς ἀποχαιρετισθεὶς ὑπὸ τοῦ φρουρίου διὰ κανονοβολισμῶν. Φαίνεται δ' ὅτι ἦτο διατεταγμένος ν' ἀναχωρήσῃ ἀφεύκτως, καθότι μ' ὅλην τὴν ραγδαίαν βροχὴν δὲν ἀνεχαιτίσθη. Ἀφίχθη ἐξ Ἡρακλείου ὁ Καβουλῆς φέρων μεθ' ἑαυτοῦ πληρεξουσίους τινὰς τριῶν ἐπαρχιῶν ἢ τεσσάρων. Ἐπανῆλθεν, ὡς τώρα μανθάνω, καὶ ὁ Χαμὴτ Βέης οὐδὲν κατορθώσας. Σήμερον περὶ τὴν 4 ὥραν μ.μ. ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Διοικητηρίῳ κατὰ τὸ εἰωθὸς τὸ σουλτανικὸν φιρμάνιον δι' οὗ ὁ Χουσεὶν Πασᾶς διωρίσθη Γενικὸς Διοικητὴς τῆς Κρήτης, κηρυττομένης βιλαγετίου, καὶ Γενικὸς Ἀρχηγὸς τῶν στρατευμάτων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

220

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 113 *Ἡράκλειον, 30 Ὀκτωβρίου 1867*
ΑΥΕ/ΚΥ – Μ28/1033

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι καὶ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον διῆλθεν ἐν ἀπραξίᾳ καὶ προσέτι ὅτι οὐδεμία κίνησις τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ ἐγένετο κατὰ τὴν ἡμετέραν περιφέρειαν.

Τὴν εἰκοστὴν τετάρτην λήγοντος ἤδη μηνὸς ἐτοιχοκολλήθη ἐνταῦθα ἡ ἀπὸ εἰκοστῆς τοῦ ἰδίου νεωτέρα ἔντυπος διαταγὴ [1] τοῦ Βεζίρου Ἀαλῆ, ἥτις εἶναι ἤδη ὑπ' ὄψιν τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος καὶ ἡ ὁποία ἠκολούθησε τὴν τύχην τῶν προηγουμένων, ἄνευ οὐδενὸς πρακτικοῦ ἀποτελέσματος.

Αἱ κεναὶ ὑποσχέσεις καὶ τὰ ἀπατηλὰ μέσα τοῦ Καβουλῆ Πασᾶ καὶ τοῦ Καραθεοδωρὴ δὲν ἔπεισαν τοὺς ἐπαρχιώτας διὰ ν' ἀποστείλωσι τοὺς ζητηθέντας ἀντιπροσώπους καί, ἐπειδὴ ἡ δικαιοδοσία καὶ ἡ ἰσχύς των, ὡς ἔπεισαν αὐτοὺς τὰ γεγονότα, περιωρίσθη ἐν τοῖς φρουρίοις καὶ τοῖς χωρίοις [2] ὅπου ἑδρεύει ὁ στρατός, ἐπροτίμησαν νὰ μὴ προβῶσι περαιτέρω. Οὕτω τὴν εἰκοστὴν ἕκτην τοῦ μηνὸς ὁ Καβουλῆ Πασᾶς, παραλαβὼν τοὺς διορισθέντας ὑπὸ τοῦ ἐνταῦθα συμβουλίου τῶν Ὀθωμανῶν ὡς ἀντιπροσώπους τῶν ἐπαρχιῶν, μετέβη εἰς Χανία. Τὰ προσληφθέντα πρόσωπά εἰσι τὰ ἑξῆς: Ἰωάννης Οἰκονομίδης καὶ Ἰωάννης Δρακάκης ἐκ τοῦ φρουρίου Ἡρακλείου, Ἐμμανουὴλ Χαντζάκης, Φιλιππάκης, Ἰωάννης Κασαβέτης καὶ Δάσκαλος Μάγος ἐκ τοῦ στρατοπέδου Ἁγίου Μύρωνος, οἱ μὲν δύο πρῶτοι ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς ἐπαρχίας Μαλεβυζίου, οἱ δὲ τελευταῖοι τῆς ἐπαρχίας Τεμένους. Ζαχάρης Μαρνέλος καὶ Ἐλευθέριος Ἐλιότης ἐκ τῆς φρουρᾶς τοῦ Καστελίου Πεδιάδος ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας. Καὶ οἱ Ἀνδρέας Φαφουτάκης καὶ Γεώργιος Καραντιανὸς ἐκ τοῦ φρουρίου τῆς Ἱεραπέτρου ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας. Ἐκ δὲ τοῦ προαυλίου τῆς ἐνταῦθα Διοικήσεως προσέλαβε τοὺς παρασίτους Ἰωάννην Λίρη καὶ Ἐμμανουὴλ Καλιοτάκη ὡς ἀντιπροσώπους τῆς ἐπαρχίας Μεραμβέλου καὶ τὸν ἱερέα Παππᾶ Νικολὴ Ἰμβραΐμη ὡς ἀντιπρόσωπον τῆς ἐπαρχίας Λασιθίου. Τὸ ἐπίθετον ὅπερ ἡ χριστιανικὴ κοινότης ἀπέδωκεν ἔκτοτε εἰς τὸν εἰρημένον ἱερέα μαρτυρεῖ ἀρκούντως τὴν διαγωγὴν καὶ τὴν ἰδιάζουσαν πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς ἀφοσίωσίν του.

Αἱ ἐπαρχίαι Σιτείας, Ρίζου, Μονοφατσίου (Μεσερᾶς), Κενούργιου, καὶ Πυργιωτίσης δὲν ἀπέστειλον ἀντιπροσώπους, ἀλλ' οὔτε ἡ ἰσχὺς τοῦ Καβουλῆ ἠδυνήθη νὰ διορίσῃ τοιούτους.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 64, ὑποσημ. 3.
2. Χφ. *τὰ χωρία*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

221

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 297 *Χανιά, 6 Νοεμβρίου 1867*

AYE/KY – M21/758

Οὐδὲ κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα στρατιωτικὴ πρᾶξίς τις ἔλαβε χώραν. Τὰ διάφορα σώματα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐξακολουθοῦν νὰ κατέχωσι τὰς θέσεις των, χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσουν κανὲν σπουδαῖον κίνημα.

Τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην ὁ νέος Διοικητὴς συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Σερβὲρ Ἐφένδη ἐπεσκέφθη τὸ εἰς Ἀλικιανὸν σταθμεῦον σῶμα, ὅπερ ἐπίσης ἀπρακτεῖ. Μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν καὶ τοῦ Χαμὴτ Βέη οἱ περὶ τὴν ἐξουσίαν διέδωκαν ὅτι εὐδιάθετοι εἶναι οἱ κάτοικοι τῶν Λάκκων καὶ τοῦ Σελίνου νὰ ὑποταχθῶσιν· ὅτι ἤρξαντο μάλιστα τῇ πρωτοβουλίᾳ ἱερέως τινὸς νὰ προσέρχωνται· ὅτι ὁ ἱερεὺς οὗτος τοῖς προέδωκε τὰ σχέδια τοῦ Ζιμπρακάκη, ὅστις εὑρισκόμενος δῆθεν εἰς Σούρβαν μετὰ 400 μόνον παρεσκευάζετο νὰ τοὺς προσβάλῃ κλπ.· καὶ ἐν γένει ὅτι προσδοκῶσιν εὐάρεστα αὐτοῖς ἀποτελέσματα. Πλήν, ἂν καὶ λέγουσι ταῦτα πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν τοῦ ν' ἀποπλανήσωσι τοὺς μὴ εἰδότας τὰ πράγματα, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι οὐδὲν κατώρθωσαν, οὐδὲ φαίνονται παντάπασιν εὐχαριστημένοι. Ἂν δὲ τυχὸν εὐάριθμά τινα ἄτομα προσῆλθον αὐτοῖς, ταῦτα ἢ ἔπραξαν τοῦτο κατὰ προσποίησιν ἢ εἶναι ἐξ ἐκείνων οἵτινες οὔτε ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν, οὔτε ἔχουσι βαρύτητα ἢ προσωπικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ. Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι ὑπάρχουσι πολλοὶ προδόται, ὑπηρετοῦντες χάριν εὐτελῶν συμφερόντων τὰς ἰδέας τῶν Τούρκων. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐλήφθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τὰ κατάλληλα μέσα, ὅπως μὴ μεταδοθῇ τὸ μίασμα τῆς ὑποταγῆς. Μετὰ πολλῆς ὅμως περισκέψεως πρέπει νὰ κρίνῃ τις περὶ τῶν ὡς προδοτῶν ἐκλαμβανομένων καὶ ὡς παράδειγμα ἀρκοῦμαι νὰ μνημονεύσω ὅτι μετὰ τὴν ἐσχάτως ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν γενομένην τιμωρίαν τινῶν ἀνεκαλύφθη, ὡς μοι βεβαιοῦσιν, ὅτι οἱ ὡς προδόται ἐκληφθέντες δὲν ἦσαν τοιοῦτοι, ἀλλ' ἐνήργουν κατὰ προσποίησιν, ὑπηρετοῦντες μᾶλλον ἢ βλάπτοντες τὴν ἐπανάστασιν. Διαγωγὴ τοιαύτη, κατὰ τὰς ἰδέας τοῦ λαοῦ, ἐργαζομένου πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν του, δὲν ἔχει τι τὸ ψεκτέον.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε, δηλ. 16 ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀνακωχῆς, ἐνεργηθέντων δύναταί τις ἴσως νὰ ἐξάξῃ ὅτι μ' ὅλας τὰς ἐπιδείξεις ἃς οἱ Ὀθωμανοὶ κάμνουν δὲν ἔχουν σκοπὸν νὰ ἐπαναλάβωσιν, ὡς πρότερον, μετὰ δραστηριότητος τὰς ἐχθροπραξίας. Ἀγνοῶ ἂν τοῦτο εἶναι συνέπεια τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιδοθείσης νέας διακοινώσεως[1], ἢ ἂν γίνεται σκοπίμως πρὸς ἐφαρμογὴν νέου τινὸς σχεδίου, τείνοντος διὰ τῆς πολεμικῆς ἀπραξίας νὰ φέρῃ εἰς λήθην ἐξωτερικῶς τὰ πράγματα τῆς Κρήτης καὶ ἐσωτερικῶς εἰς μαρασμὸν τὴν ἐπανάστασιν αὐτῆς, ἐπεκτεινομένων ἅμα τῶν μέσων τῆς διαιρέσεως καὶ διαφθορᾶς. Ὅπωσ-

1. *Further correspondence respecting the disturbances in Crete : 1867*, σσ. 295–296.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δήποτε, εἴτε ὁ εἷς τῶν λόγων τούτων ὑπάρχει εἴτε ὁ ἕτερος ἢ καὶ ἀμφότεροι, ἡ κατάστασις αὕτη δύναται νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολύ, διότι οἱ ἐπαναστάται, μὴ ὄντες βεβαίως εἰς θέσιν νὰ προσβάλωσι τὸν ὀθωμανικὸν στρατὸν εἰς τὰς ὀχυρὰς τοποθεσίας ἃς κατέχει κατὰ τὰς πεδιάδας, δὲν δύνανται νὰ μεταβάλωσι τὰ πράγματα. Ἐν τούτοις εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἂν οἱ ἐπαναστάται διὰ πράξεων ἐδείκνυον ὅτι δὲν ἀρέσκονται εἰς τὴν ἀπραξίαν, ἥτις ὡς φυσικὴν συνέπειαν φέρει τὴν χαλάρωσιν. Ἐλπίζω δὲ τοιοῦτόν τι νὰ πραχθῇ ταχέως, καθότι ὁ Ἀρχηγὸς Ζιμπρακάκης ἐσχημάτισε στρατόπεδον οὐ μακρὰν τοῦ ἐν Ἀλικιανῷ ὀθωμ. στρατοῦ.

Δύο τάγματα λαβόντα κατ' αὐτὰς βελονωτὰ ὅπλα ἐξησκοῦντο προχθὲς ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ καὶ τοῦ Γεν. Διοικητοῦ εἰς τὴν σκοποβολήν. Ἱκανὰ τοιαῦτα ὅπλα ἀγορασθέντα ἐν Ἀγγλίᾳ ἐστάλησαν ἐνταῦθα πρό τινων μηνῶν, ἀλλ' ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς δὲν ἔκρινε καλὸν νὰ τὰ παραδώσῃ εἰς χεῖρας τοῦ στρατοῦ, θεωρῶν ἴσως ὅτι ὅπλα τοιαῦτα διὰ τὸ πολυσύνθετον αὐτῶν δὲν δύνανται νὰ καταστῶσι χρήσιμα εἰμὴ μετὰ πολύχρονον ἄσκησιν.

Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς ἐκοινοποίησε τὴν τελευταίαν Πέμπτην τὴν πρὸς τοὺς κ.κ. προξένους ἐγκύκλιόν του, καθ' ἣν τιτλοφορεῖται Γενικὸς Διοικητὴς τοῦ Βελαετίου Κρήτης καὶ Γεν. Ἀρχιστράτηγος. Ὁ Πασᾶς οὗτος, ὃν προχθὲς ἐπεσκέφθην καὶ ὁ ὑποφαινόμενος, φαίνεται ἄνθρωπος μετριόφρων καὶ τοὺς τρόπους γλυκύς.

Τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην ἀφιχθὲν ἐνταῦθα τὸ ρωσικὸν ἀτμόπλοιον Bombory ἀνεχώρησεν αὐθημερὸν εἰς Σφακία πρὸς μετακόμισιν τῶν ἐν Ἁγίᾳ Ρουμέλῃ μετ' ἀγωνίας ἀναμενουσῶν οἰκογενειῶν. Ἡ ἔλευσις τοῦ ἀτμοπλοίου τούτου ὑπῆρξε σωτηριώδης, δι' οὓς λόγους ἐξέθηκα ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ [1] μου. Ἐξεπλήρωσε δέ, ὡς ἐπληροφορήθην, ἐπιτυχῶς τὴν ἀποστολήν του παραλαβὸν περὶ τὰς 500 ψυχάς. Ἐνταῦθα διαδίδεται ἀπὸ τῆς προχθὲς μετά τινος πιθανότητος ὅτι ὀθωμανικὴ φρεγάτα ὑψώσασα ρωσικὴν σημαίαν καὶ προσκαλέσασα διὰ τοῦ ἀπατηλοῦ τούτου μέσου τὰς οἰκογενείας εἰς τὴν παραλίαν ἐπυροβόλησε κατ' αὐτῶν καί τινας μὲν ἐφόνευσε, τὰ δὲ πράγματά των ἀφῆρεσεν. Ἀλλ' ἡ φήμη αὕτη χρήζει ἐπιβεβαιώσεως.

Ἀφίχθησαν καὶ ἐκ Ρεθύμνης δύο ἀντιπρόσωποι ἐκλεχθέντες, ὡς λέγουσιν, ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ καὶ τοῖς προαστίοις εὐαρίθμων κατοίκων. Τίνι τρόπῳ ἐξελέχθησαν οὗτοι δύνασθε, κύριε Ὑπουργέ, νὰ πληροφορηθῆτε ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 194 καὶ ἀπὸ 19 τοῦ ἀπελθόντος μηνὸς ἐγγράφου [2] τοῦ ἐκεῖσε ἡμετέρου Πράκτορος, οὗτινος ἀντίγραφον ὑπέβαλον ὑμῖν διὰ τῆς προτελευταίας ἀναφορᾶς [3] μου.

Τὸ ἀτμόπλοιον *Ἰτζεδὶν* ἐκόμισεν ἐκ Σφακίων καὶ Σελίνου περὶ τοὺς ὀκτακοσίους

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 68–70.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 63–64.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 64–66.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀσθενεῖς στρατιώτας, δίκροτον δὲ ἀφιχθὲν σήμερον, ὡς βεβαιοῦσιν, εἰς Σούδαν ἀπεβίβασε περὶ τοὺς χιλίους στρατιώτας.

Υ.Γ. Διεδόθη σήμερον ὅτι, μεταβάντος σώματός τινος στρατιωτικοῦ εἰς Κεραμεῖα, ἐγένετο ἀψιμαχία τις μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἀλλ' ἀσήμαντος.

222

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 117 *Ἡράκλειον, 6 Νοεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ28/1036

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι κατὰ τὴν ἡμετέραν περιφέρειαν τὰ ἐπαναστατικὰ ἔργα διατελοῦσιν ἐν ἀπραξίᾳ.

Τὴν τρίτην ἀρξαμένου μηνὸς εἷς ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἐγχωρίων Ὀθωμανῶν, ἀνήκων εἰς τὴν πρώτην κοινωνικὴν τάξιν καὶ προσέτι γραμματεὺς τῆς Ὀρφανικῆς Τραπέζης, ὀνομαζόμενος Ζισχνὴ Ἐφένδης, ἀηδιάσας τὴν τουρκοκρατίαν μετέβη εἰς Γωνιαῖς, πρὸς τὴν ἐπαναστατικὴν ἐπιτροπήν, καὶ πρόκειται νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ ν' ἀποκατασταθῇ ὡς πολίτης αὐτῆς. Τὸ γεγονὸς τοῦτο κατετάραξε τὴν Διοίκησιν καὶ ἐξῆψε τὸν φανατισμὸν τοῦ ὄχλου, εἰς τρόπον ὥστε ἔκτακτον ἀτμόπλοιον ἀπεστάλη εἰς Χανία, διὰ νὰ πληροφορήσῃ τὸν Μέγαν Βεζίρην περὶ τοῦ ἀπροσδοκήτου συμβάντος.

Γνωστοποιῶ προσέτι τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι χθὲς πρὸς τὸ ἑσπέρας ἀφίχθη ἐνταῦθα ἐκ Χανίων ὁ Γενικὸς Διοικητὴς Χουσνὶ Ἀβνὺ Πασᾶς καθὼς καὶ ὁ νεωστὶ διορισθεὶς Καϊμακάμης Ἡρακλείου Περτὲβ Πασᾶς, ἀλλὰ μέχρι τῆς ὥρας καθ' ἣν δίδω τὴν παροῦσαν εἰς τὸ ταχυδρομεῖον δὲν ἐπληροφορήθην θετικῶς τὴν αἰτίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἐλεύσεως τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ.

223

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 196 *Ρέθυμνον, 6 Νοεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ60/2232

Πρὸ ἑπτὰ ἡμερῶν ἀφίχθησαν ἐνταῦθα ὁ κύριος Σάββας μετὰ τοῦ πρώην Υ/διοικητοῦ Ρεθύμνης Σαντὶκ Ἐφένδη. Τὴν 2αν τούτου προσεκάλεσαν εἰς τὸ Διοικητήριον ἅπαντας τοὺς ἐν Ρεθύμνῃ μένοντας πολίτας Χριστιανοὺς καὶ τοὺς κατοίκους τῶν πλησιοχώρων. Συνήχθησαν δὲ ἐκ μὲν τῶν πρώτων εἴκοσι δύο, ἐκ τῶν ὁποίων ἐννέα ἦσαν πολῖται, οἱ δὲ ἄλλοι πρόσφυγες, ἐκ δὲ τῶν δευτέρων περὶ τοὺς τεσσαράκοντα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐν τούτοις ὁ κύριος Σάββας λαβὼν τὸν λόγον εἶπεν ὅτι ἤδη ἤρξατο ν' ἀποκαθίσταται ἡ ἡσυχία εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐντὸς ὀλίγου θ' ἀποκατασταθῇ ἐντελῶς· καὶ νὰ μὴ ἔχουν ποσῶς τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ Κρήτη θὰ ἑνωθῇ μὲ τὴν Ἑλλάδα, διότι ἡ ἀπόφασις τοῦ Σουλτάνου εἶναι νὰ μὴ τὴν ἐγκαταλείψῃ, ἕως ὅτου ἔχῃ ἕνα στρατιώτην· καὶ ὅτι σκοπὸς τῆς προσκλήσεως εἶναι διὰ νὰ ἐκλεχθῇ ἀκόμη εἷς πληρεξούσιος, ὅστις νὰ μεταβῇ εἰς Χανία, καὶ δύο σύμβουλοι [1], νὰ ἑδρεύωσιν εἰς τὸ ἐνταῦθα συμβούλιον. Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ κύριος Σάββας μετὰ τοῦ Ὑ/διοικητοῦ καὶ τῶν Ὀθωμανῶν συμβούλων μετέβησαν εἰς παρακείμενον δωμάτιον, ἀφήσαντες μόνους τοὺς Χριστιανοὺς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἁγίου Λάμπης καὶ Σφακίων κυρίου Παϊσίου νὰ ἐνεργήσωσι τὴν ἐκλογήν, ἀφοῦ προηγουμένως ἔθεσαν φρουρὰν εἰς τὴν θύραν διὰ νὰ ἐμποδίζωσι τοὺς θέλοντας νὰ ἐξέλθωσι, καθὼς καὶ ἔπραξαν κατά τινων οἵτινες ἀπεφάσισαν ν' ἀναχωρήσωσιν.

Τοιουτοτρόπως ἠναγκάσθησαν νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἐκλογήν, ὀνομάσαντες οἱ μὲν πολῖται ἕνα πληρεξούσιον διὰ Χανία καὶ ἕνα διὰ τὸ ἐδῶ συμβούλιον, οἱ δὲ χωρικοὶ ἕνα ἐπίσης διὰ τὸ ἐνταῦθα συμβούλιον. Διωρίσθησαν δὲ ἄνθρωποι μηδεμιᾶς σημασίας καὶ βαρύτητος, σχεδὸν ἀγράμματοι καὶ πτωχότατοι, ὁ εἷς τῶν ὁποίων εἶναι οἰνοπώλης. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐκλογῶν ὑπάλληλος τῆς Διοικήσεως περιέφερεν ἔγγραφον τοῦ διορισμοῦ εἰς τοὺς ἐκλογεῖς, διὰ νὰ ὑπογράψωσι, καί, ἐπειδὴ εὕρισκεν ἐνστάσεις, μετεχειρίζετο ἀπειλὰς κατὰ τῶν ἐναντιουμένων. Μολαταῦτά τινες τῶν πολιτῶν ἠρνήθησαν τὴν ὑπογραφήν των.

Αἱ εἰδήσεις ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν εἶναι λίαν ἐνθαρρυντικαὶ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἐπαναστάσεως. Οὐδόλως διανοοῦνται νὰ ἔλθουν εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν, ἡ δὲ τελευταία προκήρυξις καὶ διαταγὴ τῆς Α.Ὑ. τοῦ Μεγάλου Βεζίρου οὐδεμίαν τοῖς προξένησεν ἐντύπωσιν, ἀλλὰ καταγίνονται μετὰ μεγίστης δραστηριότητος εἰς τὴν ἀναχώρησιν τῶν οἰκογενειῶν. Ἐκεῖναι τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου ἐγκατέλειψαν τὰ χωρία καὶ σπήλαια εἰς τὰ ὁποῖα διέμενον καὶ κατέφυγον εἰς τὰ παράλια, διὰ νὰ μεταναστεύσωσιν, ὥστε ἡ ἐν λόγῳ ἐπαρχία ἐκενώθη ἐντελῶς ἀπὸ γυναικόπαιδα.

Οἱ Ὀθωμανοὶ δὲν ἐπεχείρησαν εἰσέτι ἐκστρατείαν, δὲν γίνονται δὲ καὶ ἑτοιμασίαι δι' ἔξοδον, ἀλλὰ καὶ αἱ δυνάμεις των δὲν εἶναι ἀποχρῶσαι. Μόνον οἱ ἐντόπιοι ἐξέρχονται ὡπλισμένοι, δὲν τολμῶσιν ὅμως ν' ἀπομακρυνθῶσιν.

Αἱ ἐν Ρεθύμνῃ χριστιανικαὶ οἰκογένειαι ἐπιμένουν πάντοτε εἰς τὴν ἰδέαν τῆς μεταναστεύσεως, ἡ δὲ ἀνέχεια καὶ στέρησις τῶν πρὸς ζωάρκειαν ἀναγκαίων μαστίζουσιν αὐτάς. Ἡ Διοίκησις ἀρνεῖται νὰ παρέξῃ εἰς αὐτὰς ἄδειαν ἀναχωρήσεως, φαίνεται, διὰ νὰ τὰς μεταχειρίζεται ὡς ὄργανον εἰς ἐκλογὰς καὶ τὰ παρόμοια.

Ἀναχωρῶν ἐντεῦθεν ὁ κύριος Σάββας ἐπὶ ὀθωμανικοῦ ἀτμοπλοίου κατὰ τὴν 3ην τούτου παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ γέροντά τινα Χριστιανόν, διὰ νὰ τὸν ἀποβιβάσῃ εἰς Ἀρμυρὸν μὲ ἐπιστολὰς πρός τινας τῶν ἐπαναστατῶν, ἀλλ' ἀπέτυχε. Διότι οἱ ἐπαναστάται, ἰδόντες

---

1. Χφ. *Συμβούλους*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τὴν λέμβον πλησιάζουσαν, ἤρχισαν τοὺς πυροβολισμοὺς κατ' αὐτῶν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἐπανακάμψῃ.

Οἱ ἐγχώριοι 'Οθωμανοὶ ἐξακολουθοῦν καθ' ἑκάστην νὰ ἐξέρχωνται εἰς τὰ πλησιόχωρα. Κατεδαφίζουν οἰκίας μεταφέροντες τὴν ξυλικὴν εἰς τὴν πόλιν, ἀποκόπτουν καρποφόρα δένδρα. Ἡ διαγωγὴ των ἐτέθη ὑπ' ὄψιν τῆς Α.'Εξ. τοῦ κυρίου Σάββα ὑπὸ χωρικῶν, οἵτινες τῷ ὠνόμασαν καὶ τὰς θέσεις ἀπὸ τὰς ὁποίας ὁ τακτικὸς στρατὸς ἔκοψεν ἐλαιόδενδρα, καθὼς καὶ τὰ χωρία τὰ ὁποῖα κατεδαφίζονται.

'Εντὸς τῆς Ρεθύμνης αἱ ἀδικίαι δὲν παύουν. 'Οθωμανοὶ κατέχουν χριστιανικὰς οἰκίας, καὶ μ' ὅλην τὴν ἐπιμονὴν τῶν ἰδιοκτητῶν νὰ ἐκκενωθῶσιν ἡ Διοίκησις οὐδεμίαν ἀποδίδει δικαιοσύνην εἰς τοὺς ἀναφερομένους. Χθὲς μάλιστα 'Οθωμανοὶ ἔδειραν ἐλεεινῶς γυναῖκά τινα χήραν, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ὁποίας κάθηνται. Μένει τώρα νὰ ἴδωμεν ὁποία ἱκανοποίησις θέλει δοθῇ εἰς τὴν παθοῦσαν ἰδιοκτήτριαν.

224

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

'Αριθ. 303 *Χανιά, 13 Νοεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ21/762

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν διὰ τοῦ [1] ὑπ' ἀριθ. 1544 καὶ ἀπὸ 26 [2] 8βρίου ἐ.ἔ. ἐγγράφου [3] της πρὸς τοὺς ἐν Χανίοις κ.κ. προξένους, ἀπαντῶσα εἰς τὴν ἀπὸ 20 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς προκήρυξιν τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, ἀναιρεῖ σπουδαῖά τινα αὐτῆς μέρη ὡς ἀντικείμενα εἰς τὴν ἀλήθειαν, οἷον ὅτι ἐπαρχίαι τινὲς ἐζήτησαν τὴν προστασίαν του κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ὑπάρχει ἕνεκα τῶν ἐθελοντῶν καὶ ὅτι οἱ ἐθελονταὶ παρεξετράπησαν εἰς ἐγκληματικὰς κατὰ τῶν κατοίκων πράξεις· ἀπορρίπτει δὲ μετὰ εἰρωνείας τὰς νῦν προσφερομένας μεταρρυθμίσεις. Τέλος ἀναγγέλλει αὕτη εἰς τοὺς κ.κ. προξένους ὅτι ὁ κρητικὸς λαὸς συνέρχεται τῇ 4/16 Νοεμβρίου κατ' ἐπαρχίας, ἵνα ἐλευθέρως δηλώσῃ τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἀπόφασίν του, καὶ προσκαλεῖ αὐτοὺς νὰ παραστα-
θῶσιν, ἂν βούλωνται, κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν ταύτην. Ἡ τελευταία αὕτη πρότασις δὲν ἦτο δυνατὸν διὰ πολλοὺς λόγους νὰ γενῇ δεκτὴ παρὰ τῶν κ.κ. προξένων. Ἄλλως ὅμως ἦτο καὶ ἀνεκτέλεστος, διότι, ἐνῷ ἡμέρα πρὸς συνάθροισιν ὡρίζετο ἡ 4/16 Νοεμβρίου, τὸ εἰρημένον ἔγγραφον ἕνεκα ἀμελείας ἢ ἀνεπιτηδειότητος τοῦ κομιστοῦ δὲν περιῆλθεν εἰς γνῶσιν τῶν κ.κ. προξένων ἢ τὴν 9/21 καὶ 10/22 Νοεμβρίου.

---

1. Χφ. *τῆς*.

2. Χφ. *20*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ). Βλ. καὶ τὴν ἑπομένην ὑποσημείωσιν.

3. Βλ. τοῦτο ἐν ἀντιγράφῳ ὑπὸ χρονολογίαν 26 'Οκτωβρίου 1867 εἰς ΑΥΕ/ΚΥ – Μ21/766· καὶ ὑπὸ χρονολογίαν 25 'Οκτωβρίου 1867 εἰς τὴν ἐφημερίδα *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 190, 11 Νοεμβρίου 1867. 'Επίσης βλ. Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Β', σσ. 630–632 (πβλ. καὶ εὑρετήριον ἐγγράφων, σ. 54).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις καταγγέλλει συνάμα δι' ἑτέρου ἐγγράφου [1] της, οὗτινος, ὡς καὶ τοῦ προηγουμένου, ἀντίγραφον ἐπισυνάπτεται τῇ παρούσῃ, τὴν ἐν Διαλισκάρι τῶν Σφακίων λαβοῦσαν χώραν πρᾶξιν περὶ ἧς ἔλαβα ἤδη τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω ὑμῖν, ἤτοι τὴν καταδίωξιν τῶν οἰκογενειῶν καὶ τὸν κατ' αὐτῶν πυροβολισμόν. Ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου φαίνεται πῶς ἡ λυπηρὰ αὕτη ὑπόθεσις διέτρεξεν. Ἑπομένως τὸ περιστατικὸν ὅπερ εἶχε διαδοθῇ, ὅτι ἡ πυροβολήσασα ὀθωμανικὴ φρεγάτα ἔφερε ρωσικὴν σημαίαν, δὲν ἀποδεικνύεται ἀληθές.

Ὁ Γεν. Διοικητὴς Χουσεὶν Πασᾶς μετέβη τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν εἰς Ἡράκλειον καὶ ἐπανελθὼν ἐκεῖθεν μετέβη εἰς ἐπιθεώρησιν τοῦ ἐν Ἁλικιανῷ στρατοπέδου, ὅπου ἐσχηματίσθη κέντρον τῶν ραδιουργιῶν καὶ τῶν πολεμικῶν πράξεων. Ἐκεῖ συνεκεντρώθη ἱκανὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Μεχμὲτ Πασᾶν, ἐκεῖ ἐπανῆλθε καὶ ὁ Χαμὴτ Βέης, ἐκεῖ ὑπάρχουσι καὶ ἐντόπιοί τινες χρησιμεύοντες ὡς ὄργανα εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς ἐξουσίας. Καὶ ὁ μὲν Χουσεὶν Πασᾶς αὐθημερὸν ἐπέστρεψεν ἐνταῦθα, ὁ δὲ στρατός, ὅστις μέχρι τοῦδε διετέλει ἐν ἀπραξίᾳ ἐν τῇ πεδιάδι Ἁλικιανοῦ, προχθὲς (11 Νοεμβρίου) προέβη μεθ' ὅλης του τῆς ἀποσκευῆς μέχρι τοῦ χωρίου Λάκκων, ὅπου μετὰ προηγουμένην ἀψιμαχίαν κατὰ τῶν ἐκεῖ εὑρεθέντων εὐαρίθμων ἐπαναστατῶν κατεσκήνωσεν. Οὐχὶ μακρὰν τῆς θέσεως ταύτης ὑπάρχει καὶ τὸ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ τμήματος Κυδωνίας κ. Ζιμπρακάκην στρατόπεδον, ὅπερ κατέχει τὰς πέριξ ὀχυρὰς θέσεις, ὡς τὸ χωρίον Ζούρβαν, ὅπου ὑπάρχει ὁ ἴδιος ἀρχηγὸς μετὰ τοῦ Κροκίδα, τὸ χωρίον Φώκαις, ὅπου ὑπάρχουσιν οἱ ὁπλαρχηγοὶ Χατζῆ Μιχάλης καὶ Κριάρης, τὸ Θέρισον, ὅπερ κατέχεται ὑπὸ Ἀποκορωνιτῶν καὶ Κυδωνιατῶν. Οἱ ἐπαναστάται ἐν τῷ μέρει τούτῳ, καθ' ἃς πληροφορίας ἐλάβομεν, ἔχουν ἱκανὰς δυνάμεις καί εἰσιν καλῶς ἐφωδιασμένοι, κατέχοντες δὲ ὀχυρὰς θέσεις διατελοῦν εἰς πληρεστάτην μεταξύ των ἁρμονίαν καὶ ἐμφοροῦνται ἀπὸ τὰ καλύτερα αἰσθήματα. Τὰ πάντα λοιπὸν προμηνύουν ὅτι προσεχῶς θέλομεν ἔχει πολεμικὰ ἔργα.

Ἡ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ [2] μου ἐν ὑστερογράφῳ μνημονευθεῖσα συμπλοκὴ δὲν ἦτο, ὡς κατόπιν ἐβεβαιώθημεν, εἰμὴ ἀνταλλαγὴ πυροβολισμῶν ἄνευ ἀποτελέσματος μεταξὺ τοῦ εἰς Κεραμεῖα χάριν στρατιωτικοῦ περιπάτου μεταβάντος ὀθωμανικοῦ τινος σώματος καὶ τῶν ἐκεῖσε εὑρεθέντων ἐπαναστατῶν.

Χθὲς [3] ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Διοικητηρίῳ τὸ περὶ νέου ὀργανισμοῦ τῆς νήσου, εἰς βιλαέτιον ἀναβιβαζομένης, φιρμάνιον [4], χαιρετηθὲν κατὰ τὸ εἰωθὸς δι' 21 κανονοβολισμῶν.

Διαδίδεται ἐνταῦθα μετά τινος θετικότητος ὅτι ὁ ἰατρὸς Σάββας διωρίσθη διοικητὴς Ρεθύμνης.

---

1. 25 Ὀκτωβρίου 1867 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ21/765· ἐφημερὶς *Λιών*, ἀριθ. 2290, 6 Νοεμβρίου 1867.

2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 72–74.

3. Τὸ ἐν λόγῳ φιρμάνιον ἀνεγνώσθη τὴν 11 Νοεμβρίου 1867 (βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σ. νζ', ὑποσημ. 4).

4. Βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σ. νζ', ὑποσημ. 4 καὶ 5.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σήμερον μοὶ ἀνταπέδωκεν ὁ Γεν. Διοικητὴς Χουσεὶν Πασᾶς τὴν ἐπίσημον ἐπίσκεψιν.

Ἐπισυνάπτεται τῇ παρούσῃ ἀντίγραφον ἀναφορᾶς [1] τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ ἡμετέρου Πράκτορος ὑπ' ἀριθ. 196 τῆς 6 τοῦ παρόντος περὶ τῶν ἐκεῖσε συμβαινόντων καὶ ἰδίως περὶ τοῦ τρόπου μεθ' οὗ ἐξελέχθησαν ἐκεῖσε οἱ Χριστιανοὶ σύμβουλοι.

225

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 13 Νοεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ21/770

Δὲν ἐδημοσιεύθη εἰσέτι τὸ ἐν τῷ Διοικητηρίῳ ἀναγνωσθὲν φιρμάνιον [2], περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῇ ἐκθέσει [3] μου. Φαίνεται δ' ὅτι καταγίνονται εἰσέτι εἰς τὴν ἐκτύπωσίν του, διότι περιῆλθεν εἰς χεῖράς μου μέρος αὐτοῦ ἐν σχεδίῳ, ὅπερ ἔκρινα καλὸν νὰ πέμψω ὑμῖν καὶ ὅπερ φαίνεται ὅτι εἶναι μόνον τὸ προοίμιον. Ἐν αὐτῷ γίνεται λόγος περὶ ἀμνηστίας καὶ περὶ ἀναστολῆς τῶν ἐχθροπραξιῶν νέας.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τμήματος Χανίων κ. Ἰ. Ζιμπρακάκης ἠσθένησε πρὸ 3 ἡμερῶν, ἀλλ' ἐλπίζω ὅτι ταχέως θέλει ἀναλάβει. Εὑρίσκεται δὲ ἐν τῷ ὀρεινῷ χωρίῳ Σούρβᾳ.

Ὁ κύριος Tricou ἀπό τινων ἡμερῶν ἐκφράζει εἰς τοὺς συναδέλφους μου, ὡς καὶ εἰς ἐμέ, ὄχι ἐνθαρρυντικὰς ὡς πρὸς τὸ κρητικὸν ζήτημα ἰδέας, ἐνῷ πρότερον ἐξεφράζετο τὰ ἐναντία, καίτοι συνομολογῶν πάντοτε τὸ δυσχερὲς τῆς λύσεως.

226

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 118 *Ἡράκλειον, 13 Νοεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ28/1037

Τὴν ἑβδόμην ἱσταμένου μηνὸς ὁ Γενικὸς Διοικητὴς Κρήτης Χουσεὶν Ἀβνὴ Πασᾶς μετέβη εἰς Ἅγιον Μύρωνα πρὸς ἐπιθεώρησιν τῆς αὐτόθι φρουρᾶς ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Ἀρὶφ Πασᾶν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην γεωργός [4] τις ἐκ τοῦ χωρίου Κάλυβο τοῦ Μηλοποτάμου, διερχόμενος ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον πρὸς ἀνεύρεσιν ἑνὸς ἀπολεσθέντος βοός του, εἶχε μεταβῆ καὶ εἰς Ἅγιον Μύρωνα πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπόν. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐκλαβόντες αὐτὸν ὡς κατάσκοπον τὸν συνέλαβαν καί, ἀφοῦ παραχρῆμα τοῦ ἀπέκοψαν τὴν ῥῖνα, τὰ

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 74–76.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 77, ὑποσημ. 4.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 76–78.
4. Χφ. *Γεωργίος*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὦτα καὶ τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν του, τὸν ἠνάγκασαν καὶ τὰ ἔφαγε. Ἀκολούθως τὸν ἐφόνευσαν κρεουργήσαντες τὸ σῶμά του.

Ὁ Γενικὸς Διοικητής, ἀντικαταστήσας τὸν μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀρχηγὸν τοῦ στρατοπέδου Ἀβτὶλ Πασᾶν διὰ τοῦ Ἀρὶφ Πασᾶ, ἐπανέκαμψε πρὸς τὸ ἑσπέρας ἐνταῦθα, τὴν δ' ἐπιοῦσαν, ἤτοι τὴν ὀγδόην, περὶ μεσημβρίαν, ἔκτα⟨κ⟩τον ἀτμόπλοιον τὸν παρέλαβε καὶ παραχρῆμα ἀνεχώρησε διὰ Ρέθυμνον καὶ Χανία. Τὸν ἠκολούθησε δὲ καὶ ὁ Ἀβτὶλ Πασᾶς.

Τὸ στυγερὸν καὶ ἀνήκουστον ἀνωτέρω ἐκτεθὲν κακούργημα ἐνηργήθη παρὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ εἰς ὥραν καθ' ἣν εὑρίσκετο εἰς ἐπιθεώρησιν ὁ Γενικὸς τῆς Κρήτης Διοικητὴς μετὰ τῶν ἄνω ἐκτεθέντων πασάδων. Ἀλλὰ μήπως καὶ εἰς χωρίον Ἀρχάνες, ὅπου στρατοπεδεύει τακτικὸς στρατός, δὲν διαπράττονται παρόμοια κακουργήματα; Ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ βεβηλώνουν τὰς ἐκκλησίας, ἁρπάζουσι τὰ σκεύη, καταστρέφουσι τὰς κυψέλας, τὰ δένδρα, ἀτιμάζουσι καί, ἐάν τις ἀναφέρῃ τὰ γεγονότα εἰς τὸν ἀρχηγόν, δέρεται ἀνηλεῶς. Προσέτι τακτικοὶ καὶ ἄτακτοι Ὀθωμανοὶ ληστεύουσι πάντα χωρικὸν εἰσερχόμενον ἢ ἐξερχόμενον τοῦ φρουρίου, ἡ δὲ Διοίκησις, πρὸς τὴν ὁποίαν γνωστοποιοῦνται τὰ πάντα, οὐδαμῶς τιμωρεῖ τοὺς ἐνόχους, ἀλλ' οὔτε φροντίζει ν' ἀνακαλύψῃ αὐτούς.

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα καὶ ἕτερον σπουδαῖον γεγονός, ὅπερ ὀλίγου δεῖν νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐν γένει τοὺς ἁρματολοὺς μετὰ τῶν ἀρχηγῶν των.

Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς παρελθούσης ἑβδομάδος ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς Μιχ. Κόρακας, οἱ ὁπλαρχηγοὶ Μαστραχᾶς, Ρωμάνος, Χαραλάμπης [1] ἐκ Μεσσαρᾶς, καὶ Ἀντώνιος Μίτσας μετὰ ἑξακοσίων περίπου ἀνδρῶν εἶχον κατέλθει εἰς χωρία Ἐπάνω καὶ Κάτω Ἀσίτες, τοὐτέστιν ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἁγίου Μύρωνος, διὰ νὰ προκαλέσωσι δῆθεν τοὺς Ὀθωμανοὺς εἰς ἐχθροπραξίαν. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ καταβάλωσι τὴν δέουσαν προσοχὴν καὶ δραστηριότητα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ δι' ὃν μετέβησαν, ἐδόθησαν εἰς τὴν οἰνοποσίαν, εἰς τρόπον ὥστε ὀλίγον ἐφρόντισαν περὶ τῆς ζωῆς των. Ἰδίως τὴν ὀγδόην τοῦ μηνός, καθ' ἣν ἑώρταζεν ὁ Μιχ. Κόρακας, ἡ οἰνοποσία καθ' ἅπασαν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα τοὺς εἶχε καταντήσει σχεδὸν ἀναισθήτους.

Τῆς οἰκτρᾶς ταύτης καταστάσεως γνωστοποιηθείσης [2], ὡς ἐλέχθη, παρὰ χωρικῶν τοῦ Ἁγίου Μύρωνος πρὸς τὸν ἀρχηγὸν Ἀρὶφ Πασᾶν, οὗτος ἐκάλεσε δύο τάγματα ἐκ τῆς φρουρᾶς Ἀρχανῶν, καὶ παραλαβὼν τρία ἕτερα ἐκ τῶν τῆς Διοικήσεώς του νύκτωρ μετέβη εἰς τὰ χωρία Ἐπάνω καὶ Κάτω Ἀσίτες, κατὰ τὴν ὥραν 3ην μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς ὀγδόης πρὸς τὴν ἐνάτην τοῦ μηνός, καὶ κατέλαβε κύκλῳ τὰ ἐν λόγῳ χωρία. Ἡ Θεία Πρόνοια ἐνέβαλε τὸν Τοῦρκον ἀρχηγὸν εἰς ἀμφιβολίαν τοῦ νὰ [μὴν] εἰσέλθῃ ἐντὸς τῶν χωρίων,

---

1. Χαραλάμπης Βλαχάκης. Βλ. Κριάρη, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1930–1935), τ. Γ', σ. 511.
2. Χφ. *Ἡ οἰκτρὰ αὕτη κατάστασις γνωστοποιηθεῖσα.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

διότι ἀπαντήσας νεκρικὴν σιγὴν ἐν αὐτοῖς καὶ οὐδένα ἰδὼν σκοπὸν εἰς τὰ πέριξ ἐξέλαβε τὴν ἀσυγχώρητον διαγωγὴν τῶν ἐπαναστατῶν ὡς στρατήγημα καὶ ὑπώπτευσε τὴν διαγωγὴν τῶν προδοτῶν. Περὶ ὄρθρον ἐξελθοῦσα μία χωρικὴ τῆς οἰκίας της εἶδε τοὺς Ὀθωμανοὺς κύκλῳ, καὶ τρέξασα εἰς τὰς οἰκίας εἰδοποίησε τοὺς ὕπνῳ θανάτου καταληφθέντας ἐπαναστάτας ὅτι τουρκικὰ στρατεύματα εὑρίσκονται πλησίον τοῦ χωρίου. Τότε ἀφυπνισθέντες ἐδόθησαν ἐν ἀταξίᾳ εἰς φυγὴν ἐγκαταλείψαντές τινες ὅπλα, πιστόλια, κάπες κλπ.

Ὁ τουρκικὸς στρατός, ὅστις ἔμενε μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐν τοῖς ὅπλοις, ἤρχισε τὸ πῦρ καὶ τὴν καταδίωξιν. Ὀκτὼ δυστυχεῖς χωρικοὶ ἀπὸ Κάτω Ἀσίτες, ἤτοι ὁ Γεώργιος Λιστάκης[1], Γεώργιος Κωστουδουλάκης[2], Ἰωάννης Χαιρετάκης, Μανώλης Χαιρετάκης, Γεώργιος Κωστουλάκης[3], Στέργιος Θεοδωράκης, Δημήτριος Θεοδωράκης, καὶ Δημήτριος Φραγκιαδάκης, φέροντες τὰ ὅπλα των, κατέφυγον εἰς μικρὸν παρακείμενον τοῦ χωρίου των σπήλαιον, ὅπου ἐπολιορκήθησαν καὶ ἐπυροβολοῦντο παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθη ὁ πρῶτος καὶ ἐπληγώθησαν βαρέως οἱ ἓξ ἑπόμενοι. Ἐπὶ τέλους συνελήφθησαν οἱ ἕξ, πληγωμένοι, μετὰ τοῦ τελευταίου, ὑγιοῦς, καὶ μετεφέρθησαν εἰς Ἅγιον Μύρωνα. Κατὰ τὴν μετάβασιν ἀπεβίωσεν εἷς ἐκ τῶν πληγωμένων, ὁ Γεώργιος Κωστουδουλάκης. Αὐτόπται Ἀσιτιανοὶ μᾶς ἐβεβαίωσαν ὅτι εἶδον καὶ ἑπτὰ ἄλλους φονευμένους εἰς διαφόρους θέσεις τοῦ χωρίου, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ φόβου δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μάθωσι πόσοι ἄλλοι ἐφονεύθησαν ἢ ἐπληγώθησαν ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν.

Ὁ Λεωνίδας Πετροπουλάκης κατεῖχε τὸν Κουρσῶνα. Ἀκούσας τοὺς πυροβολισμοὺς κατῆλθεν ἀμέσως πρὸς τὴν ἐμπόλεμον θέσιν μετὰ ὀγδοήκοντα ἀνδρῶν καὶ μετ' ἀπαραδειγματίστου γενναιότητος ἐρρίφθη εἰς τὰ πυρὰ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἐσταμάτησε τὴν καταδίωξιν ἀρχίσας τακτικὴν μάχην. Κατόπιν λαβὼν γνῶσιν τοῦ γεγονότος καὶ ὁ Ἡρακλὴς Κοκινίδης, ἀρχηγὸς Μαλεβυζίου, ἔτρεξε δρομαίως εἰς ἐπικουρίαν τοῦ γενναίου Λ. Πετροπουλάκη καὶ ἐπολέμησε θαυμασίως μέχρι τῆς 2ας ὥρας μ.μ. τῆς ἐνάτης τοῦ μηνός, ὅτε οἱ Ὀθωμανοὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθῶσι καὶ ἐπανακάμψωσιν εἰς Ἅγιον Μύρωνα.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὀφείλεται μεγάλη εὐγνωμοσύνη εἰς τὸν γενναῖον Λ. Πετροπουλάκην, ὅστις κατὰ πρῶτον καὶ ἐγκαίρως ἔσωσε τὴν ἐθνικὴν τιμὴν καὶ τοὺς ἐπαναστάτας μετὰ τῶν ἀρχηγῶν των ἀπὸ τῆς βεβαίας αἰχμαλωσίας καὶ τὴν καταστροφὴν ὁλοκλήρου τοῦ προαναφερθέντος σώματος· ἔπαινος δὲ εἰς τὸν δραστήριον καὶ ἐπίσης γενναῖον Ἡρ. Κοκινίδην διὰ τὴν ταχύτητα μεθ' ἧς παρεῖξε τὴν συνδρομήν του καὶ κατωρθώθη ἡ ὀπισθοδρόμησις τῶν ἐπιτεθέντων Ὀθωμανῶν.

Ἐν τούτοις ὁ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βεζίρου ἐξυμνηθεὶς αὐτοκρατορικὸς στρατὸς καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην δὲν ἐφάνη κατώτερος τῶν ἀτάκτων. Ἐγύμνωσεν ἀμφότερα τὰ χωρία Ἄνω καὶ Κάτω Ἀσίτες καὶ δὲν ἀφῆκε τοῖς χωρικοῖς εἰμὴ τὸν ξηρὸν σίαλον.

---

1. Κατὰ Κριάρην, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1902), σ. 548 : Γ. Λεστάκης.
2. Κατὰ τὸν αὐτόν, *ἔ.ἀ.* : Γ. Χριστοδουλάκης.
3. Κατὰ τὸν αὐτόν, *ἔ.ἀ.* : Γ. Χοστουλάκης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Προσέτι ἐφόνευσεν εἰς Κάτω 'Ασίτες τοὺς ὑποτεταγμένους (μουτῆδες) Γιάνην Τζερεβελάκην, ἐτῶν 60, Γεώργιον Λαμπράκην [1], ἐτῶν 30, καὶ ἐπλήγωσε θανατηφόρως τὴν σύζυγον τοῦ δευτέρου ὀνομαζομένην Χαριστώ [2]. Εἰς 'Επάνω 'Ασίτες ἐπίσης τὸν ὑποτεταγμένον Γεώργιον 'Αγιοβαρβαρίτην, ἐτῶν 60, καὶ τὴν θυγατέρα του Αἰκατερίνην, ἐτῶν 20.

Γνωστοποιῶ προσέτι πρὸς τὴν 'Υμ. 'Εξοχότητα ὅτι τὴν ἐνάτην ἱσταμένου ἀφίχθησαν ἐνταῦθα ἐκ Χανίων καὶ δύο ἕτερα τάγματα πεζικοῦ καὶ ὅτι ἐπανελήφθη αὐστηροτέρα ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἐξαγωγῆς παντὸς ἀντικειμένου, τροφῆς, ἢ ὑφάσματος.

Χθὲς μ.μ. συνέβη ἐν τῇ πόλει ἀπροσδόκητον γεγονός. Εἷς ἐκ τῶν ἐντοπίων 'Οθωμανῶν, καθήμενος ἔν τινι μαγαζίῳ, ἐπυροβόλησε τὸν τυχαίως διερχόμενον Σαΐτ Βέην, εὐυπόληπτον καὶ διακεκριμένον τοῦ 'Ηρακλείου, καὶ τὸν ἐφόνευσε παραχρῆμα. Εἰσέτι δὲν ἀνεκαλύφθη ἡ αἰτία.

Πολλαὶ οἰκογένειαι κατέφυγον εἰς 'Αγίαν Πελαγίαν καὶ περιμένουσι τὴν ἔλευσιν εὐρωπαϊκῶν πλοίων. Οἱ ἁρμόδιοι ἂς λάβωσι τὴν προσήκουσαν φροντίδα, καθότι ὁ ἐπικρατῶν χειμὼν ἐνδέχεται νὰ προσβάλῃ σπουδαίως τὰ ἐν ὑπαίθρῳ εὑρισκόμενα γυναικόπαιδα.

227

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

'Αριθ. 308 *Χανιά, 20 Νοεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ21/773

Οἱ ὑπὸ τῆς ἐξουσίας ἐκλεχθέντες καὶ ἐνταῦθα συνελθόντες Χριστιανοὶ ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ εἰσιν εἴκοσι [3] τὸν ἀριθμόν. 'Εκ τούτων δύο μὲν ἐξελέχθησαν ἐν τῇ πόλει 'Ηρακλείου ὡς ἀντιπρόσωποι αὐτῆς, τέσσαρες δὲ ὑπὸ τῆς ἐν 'Αγίῳ Μύρωνι φρουρᾶς, ἀντιπροσωπεύοντες ἀνὰ δύο τὰς ἐπαρχίας Μαλεβυζίου καὶ Τεμένους, δύο ἐξελέχθησαν ὑπὸ τῆς ἐν τῷ Καστελλίῳ τῆς Πεδιάδος φρουρᾶς ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος, καὶ δύο ἐκ τοῦ φρουρίου 'Ιεραπύτνης ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας. Τέσσαρες ἐξελέχθησαν ἐν Ρεθύμνῳ ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας, τρεῖς δ' ἐν Χανίοις ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας. 'Εκτὸς τούτων ἐξελέχθησαν καὶ 30 περίπου 'Οθωμανοὶ ἀντιπρόσωποι ἐκ τῶν τριῶν φρουρίων, καθότι, ὡς γνωστόν, μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ὅλοι οἱ 'Οθωμανοὶ κάτοικοι τῆς νήσου κατέφυγον εἰς αὐτά.

'Αλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι, μὴ ἐκλεχθέντες ὑπὸ τοῦ λαοῦ, οὐδ' εἰς τὰς ἐπαρχίας δὲ πλειότεροι ἂς προωρισμένοι εἶναι ν' ἀντιπροσωπεύσωσιν, ἀλλὰ διορισθέντες ὑπὸ τῆς ἐξουσίας εἰς τὰ σημεῖα ἐκεῖνα τῆς νήσου ἅτινα ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατέχονται,

---

1. Κατὰ τὸν αὐτόν, ἔ.ἀ. : 'Ιω. Λαμπράκην.
2. Κατὰ τὸν αὐτόν, ἔ.ἀ. : Χαριτώ.
3. Οἱ ἐν συνεχείᾳ ἀπαριθμούμενοι Χριστιανοὶ ἀντιπρόσωποι εἶναι 17.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

οὐδαμῶς πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀντιπροσωπεύοντες τὸν λαὸν καὶ ἑπομένως ὡς ἐκφράζοντες τὴν θέλησίν του. Μόνον ὡς πρὸς τοὺς ἐν Χανίοις καὶ Ἡρακλείῳ ἐκλεχθέντας ὑπάρχει σκιὰ ἐκλογῆς· ἀλλὰ καὶ ⟨αἱ⟩ ἐκλογαὶ αὐτῶν ἐγένοντο κατὰ τὰς τουρκικὰς ἰδέας. Ἄλλως τε ὅμως καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν ἀριθμῶν οἱ Χριστιανοὶ ἀντιπρόσωποι δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀντιπροσωπεύοντες ὅλον τὸν κρητικὸν λαόν, ὄχι μόνον διότι εἰς τὰς πλειοτέρας ἐπαρχίας δὲν ἐξελέχθησαν τοιοῦτοι, ἀλλὰ καὶ διότι, ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἀποτελοῦν τὸ ἓν τέταρτον τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ, ἐξέλεξαν 30 περίπου ἀντιπροσώπους, οἱ Χριστιανοὶ ὤφειλον ν' ἀντιπροσωπεύωνται ἀπὸ ἀριθμὸν πληρεξουσίων τρὶς ἀνώτερον.

Ἰδὼν ὁ Μέγας Βεζίρης ὅτι μ' ὅλα τὰ ὁποῖα διαθέτει πολυειδῆ μέσα δὲν ὑπάρχει ἐλπὶς νὰ ἐκλέξῃ ἑτέρους ἀντιπροσώπους, καίτοι παρελθουσῶν 50 ἡμερῶν περίπου ἀπὸ τῆς ἐλεύσεώς του, οὐδὲ κἂν καθ' ὃν τρόπον ἐξέλεξε τοὺς λοιπούς, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι ἡ ἐξουσία του δὲν ἐκτείνεται πέραν τῶν μερῶν ἅτινα ὑπὸ τοῦ στρατοῦ κατέχονται, παρῃτήθη, φαίνεται, ἀπὸ πάσης ἑτέρας ἐκλογῆς καὶ τὴν 15[1] τοῦ ἱσταμένου μηνὸς συνεκάλεσε τοὺς εἰρημένους ἀντιπροσώπους ἐν τῷ Διοικητηρίῳ, ἔνθα ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ὑπαλλήλων ἀνεγνώσθη τὸ φιρμάνιον[2] δι' οὗ κυροῦται ὁ νέος διοικητικὸς ὀργανισμὸς τῆς νήσου, ὃν ὁ ἴδιος ἐκλήθη νὰ ἐφαρμόσῃ, ἐδημοσιεύθη ὁ ὀργανισμὸς οὗτος καὶ ὁ Μέγας Βεζίρης ἀπήγγειλε τουρκιστὶ λόγον τινὰ εἰς τὴν λεγομένην ταύτην συνέλευσιν.

Μετὰ δὲ 3–4 ἡμέρας ἐκοινοποιήθη εἰς τὰ προξενεῖα τὸ συνημμένον φυλλάδιον[3], τυπωθὲν ἐνταῦθα, ὅπερ περιέχει τὸ φιρμάνιον, τὸν νέον διοικητικὸν ὀργανισμὸν καὶ τὸν λόγον τοῦ Βεζίρου. Καὶ τὸ μὲν φιρμάνιον, ὅπερ ἐκδοθὲν τῇ 18 7βρίου ἐ.ἔ., ἤτοι πρὸ τῆς ἐλεύσεως εἰς Κρήτην τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ, τώρα μόνον δημοσιεύεται, εἶναι γεγραμμένον κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἰδεῶν ἃς ἡ Ὑ. Πύλη ἀνέκαθεν ὡς πρὸς τὴν ἐπανάστασιν ἐξέθετε καὶ σύμφωνον πρὸς ὅσα ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς ἐκήρυττεν ἐνταῦθα, ἅτινα δὲν ἦσαν εἰμὴ οἰκτρὰ παραμόρφωσις τῆς ἀληθείας. Ἰδίως δὲ τὸ ψεῦδος φθάνει μέχρι κυνισμοῦ, ὅταν ἐν τῷ φιρμανίῳ λέγεται ὅτι ἡ ἐπανάστασις παρετάθη ἕνεκα τῆς ἐπιεικείας καὶ τῆς μετριοπαθείας ἣν ἡ Πύλη ἠθέλησε νὰ δείξῃ, ὅπως μὴ δεινοπαθῶσιν αἱ γυναῖκες καὶ τὰ ἀθῷα τέκνα, ὅταν βεβαιοῦται ὅτι ἡ ἐπανάστασις κατεστάλη διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς γενναιότητος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, καὶ ὅτι ἐπέστη καιρὸς νὰ ὀργανισθῇ ἡ νῆσος, νὰ ἐφαρμοσθῇ νέον διοικητικὸν σύστημα, ὅπερ πομπωδῶς θεωρεῖται πρόδρομος πάσης ὑλικῆς ἀναπτύξεως καὶ πάσης προόδου εἰς τὸν πολιτισμόν. Ὁ δὲ διοικητικὸς ὀργανισμός, ἐξαιρέσει ὀλίγων τινῶν μέτρων, οἷον ὅτι δὲν γίνεται ⟨λόγος⟩ ἐν τῷ νῦν δημοσιευομένῳ περὶ τῶν στρατιωτικῶν φόρων, εἶναι ὅμοιος τῷ σχεδίῳ ὅπερ τὸ Β. Ὑπουργεῖον μοὶ ἔπεμψε γαλλιστὶ πρό τινος. Ἐν δὲ τῷ λόγῳ του ὁ Βεζίρης ἐξυμνεῖ τὰς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν πατρικὰς διαθέσεις τοῦ Σουλτάνου καὶ τὰ ἀγαθὰ ἅτινα θὰ διαχυθῶσιν εἰς τὴν νῆσον ἐκ τοῦ νέου κέρατος τῆς Ἀμαλθείας.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 77, ὑποσημ. 3.
2. Βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σ. νζ', ὑποσημ. 4 καὶ 5.
3. Βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σ. νζ', ὑποσημ. 4.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τούτων γενομένων, ἀπέστειλεν ὁ Μέγας Βεζίρης πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν ἀντιπροσώπων εἰς διάφορα μέρη τῆς νήσου, ὅπως διαδώσωσι ταῦτα πάντα εἰς τὸν λαόν, εἰς δὲ τὰ Σφακιὰ ἀπέστειλε κάποιον Σολάτην ἐκ Σελίνου, φυλακισμένον πρὸ τριῶν ἐτῶν καὶ ἀποφυλακισθέντα τῇ συστάσει τῆς Ἐλισάβετ, ὅπως καὶ οὗτος διὰ διαφόρων μέσων ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς ὑποταγῆς τῶν Σφακιωτῶν. Ἐκτὸς τούτων τῶν μέσων δὲν ἐθεώρησεν ἄσκοπον νὰ ὠφεληθῇ καὶ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος [1], τοῦ ὁποίου λόγου ἀπέστειλε πολλὰ ἀντίτυπα εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἵνα οἱ κάτοικοι, ἰδόντες τὰ περὶ ἀκεραιότητος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας λεγόμενα, ἀποθαρρυνθῶσι. Σήμερον δὲ διαδίδεται ὅτι διάφοροι Χριστιανοὶ διωρίσθησαν ὑπάλληλοι ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι κατὰ τὸν νέον ὀργανισμόν.

Οἱ κάτοικοι ἐν τούτοις, καθ' ὅλας τὰς πληροφορίας ἃς ἐκ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς νήσου λαμβάνομεν, οὐδεμίαν προσοχὴν παρέχουσιν εἰς τὰς νέας προτάσεις καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῆς ἐξουσίας. Καίτοι δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ δείξωσι τὴν ἀπαρέσκειάν των εὐγλωττότερον διὰ τῶν ὅπλων, καθότι ὁ τουρκικὸς στρατὸς διατελεῖ ἐν ἀμυντικῇ καταστάσει εἰς τὰς ὀχυρωμένας θέσεις του, μολονοτοῦτο ἐν μὲν τῷ τμήματι Ἡρακλείου [2], ὡς οἱ Τοῦρκοι λέγουν ἐνταῦθα, συνήφθη κατ' αὐτὰς μάχη τις, ἧς ἀγνοοῦμεν τὰ καθ' ἕκαστα, ἐν δὲ τῷ ἐν Λάκκοις στρατοπέδῳ ἐγένετο μικρά τις συμπλοκή, ἐπιτεθέντων ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐπαναστατῶν τινων κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν.

Πλοῖον ἀγγλικὸν ἐξ Ἀλεξανδρείας προερχόμενον καὶ εἰς Ἀγγλίαν μεταφέρον φορτίον σίτου ἐξώκειλεν εἰς τὰ Σφακία, παρὰ τὸν Προσγιαλόν, καὶ τὸ μὲν πλήρωμα ἐσώθη ἐπιβιβασθὲν εἰς τὰς λέμβους καὶ παραληφθὲν κατόπιν ὑπὸ τοῦ ἀτμοπλοίου *Ἰτζεδίν*, ὅπερ τὸ μετέφερεν εἰς Σούδαν, τὸ δὲ φορτίον ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐν Σφακίοις Χριστιανῶν, οἵτινες δυστυχῶς δεινῶς μαστίζονται ὑπὸ τῆς σιτοδείας.

Προχθὲς ἀφίχθη ἐνταῦθα ὁ Ἀντιναύαρχος Ρῶσος κύριος Boutakoff μετὰ τριῶν πλοίων πρὸς μεταφορὰν οἰκογενειῶν, αἵτινες μετ' ἀγωνίας ἀναμένουσιν εἰς διαφόρους παραλίας. Οἱ Τοῦρκοι, οὓς ὁ λόγος τοῦ Ναπολέοντος ἀρκούντως ἐνεψύχωσεν, ἐλυπήθησαν βλέποντες ὅτι ἡ μετανάστευσις τῶν οἰκογενειῶν ἐξακολουθεῖ, ἐνῷ ἐπερίμεναν τὸ ἐναντίον.

Νεᾶνίς τις Ὀθωμανίς, γεννηθεῖσα ἐκ μητρὸς Χριστιανῆς καὶ πατρὸς Ὀθωμανοῦ, ἐρασθεῖσα Χριστιανοῦ τινος καὶ θέλουσα καὶ αὐτὴ ἡ ἰδία νὰ γίνῃ Χριστιανή, κατέφυγεν εἰς τὸ Ρωσικὸν Προξενεῖον. Ζητηθεῖσα ⟨sic⟩ δὲ κατόπιν ὑπὸ τῆς ἐξουσίας, ὁ κ. Δενδρινὸς δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ τὴν παραδώσῃ εἰς αὐτὴν ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ ἐξετασθῇ καὶ ἐκφράσῃ τὴν ἐπιθυμίαν της ἐλευθέρως. Γενομένης λοιπὸν τῆς ἐξετάσεως καὶ δηλωσάσης τῆς νεάνιδος ὅτι ἐπιμένει νὰ δεχθῇ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἣν φαίνεται ὅτι καὶ ὁ πατήρ της ἐπρέσβευεν ἄλλοτε, ἡ ἐξουσία τῇ ἐπέτρεψε νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Ρωσικὸν Προξενεῖον καὶ νὰ δεχθῇ τὴν θρησκείαν ἣν ἐπιθυμεῖ. Ἡ ἐπιεικὴς αὕτη διαγωγὴ τῆς ἐξουσίας, ἥτις δὲν ηὐχα-

---

1. Λόγος τοῦ Ναπολέοντος Γ' πρὸς τὴν Γερουσίαν καὶ τὴν Βουλὴν τὴν 6/18 Νοεμβρίου 1867 : *Archives Diplomatiques*, ἔτος 7ον (1867), τ. Δ', σ. 1477.

2. Χφ. *Ἡρακλείῳ*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρίστησε τοὺς Τούρκους, πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὰς περιστάσεις τὰς σημερινάς, καθ' ἃς θέλουν αἱ ἀρχαὶ νὰ περιποιηθοῦν τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον.

Πρό τινων ἡμερῶν ἀφίχθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μία φρεγάτα καὶ τὸ ἀτμόπλοιον *Κάνδια*, ἐπισκευασθέν. Ἀμφότερα τὰ πλοῖα ταῦτα ἐρυμούλκησαν τρία φορτηγὰ πλοῖα πλήρη τροφῶν καὶ ἐφοδίων διὰ τὸν στρατὸν καὶ προσέτι ἔφεραν βελονωτὰ ὅπλα.

Ὅλος ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὁ ἐν τῇ νήσῳ νῦν ὑπάρχων ἀναβαίνει, ἂν αἱ πληροφορίαι μου εἶναι ἀκριβεῖς, εἰς 44 τάγματα. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστον αὐτῶν κατὰ μέσον ὅρον δὲν ἔχει πλειοτέρους τῶν 450–500 ἀνδρῶν τὸ πολύ, καθότι ὑπάρχουν τὰ πλειότερα ἐλλιπῆ ἕνεκα πολλῶν αἰτίων, ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τοῦ ἐν τῇ νήσῳ στρατοῦ ἀναβαίνει εἰς 20–22 χιλιάδας.

Υ.Γ. Εἶχον γράψει τὰ ἀνωτέρω, ὅτε ἐπληροφορήθημεν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς νήσου εἰδήσεις λίαν εὐχαρίστους, ὅτι αἱ κατὰ τὴν 13 καὶ 14 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς γενόμεναι [1] παρὰ τοὺς Λάκκους συγκρούσεις ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον σπουδαῖαι καὶ ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατός, καίτοι ἀναπτύξας ἰσχυρὰν ἐπιμονὴν νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς ἐπαναστάτας τῶν θέσεών των, ἀπέτυχε καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τοὺς Λάκκους μὲ ζημίας του. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 13–14 ἐγένετο ἐκ μέρους τῶν ἐπαναστατῶν ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ἥτις τῷ ἐπροξένησε σύγχυσιν καὶ φθοράν.

Ἐπίσης εἰς Ἀσίτας τοῦ Ἡρακλείου ἐγένετο μάχη ἀξία λόγου. Περικυκλωθέντες ἐν καιρῷ νυκτὸς ὑπὸ τῶν Τούρκων ὁ Κόρακας, ὁ Ρωμάνος, καὶ ὁ Μήτζας, τὴν πρωίαν διέσπασαν τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐξέφυγον, ἀλλά, προσελθόντος εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Κοκκινάδου [2] καὶ ἄλλων, ὁ ἐχθρὸς ἐδιώχθη μέχρι τῶν σκηνῶν του καὶ μάχη ζωηρὰ συνεκροτήθη. Ἐπίσης καὶ ἐν Σφακίοις καὶ ἐν Κισσάμῳ ἐγένοντο συγκρούσεις τινές.

Τὸ δὲ πάντων εὐχαριστότερον εἶναι ὅτι οἱ ὀλίγοι ἐν Λάκκοις ἀποπλανηθέντες μετεμελήθησαν καὶ ἄλλοι μὲν ἐτάχθησαν πάλιν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἄλλοι δέ, οἱ βαρύτερον ἐνοχοποιημένοι, ἐζήτησαν ἀμνηστίαν, ἣν ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις προτίθεται νὰ ἐκδώσῃ. Ἐν γένει δὲ βεβαιοῦται ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τῆς Σιτείας μέχρι τοῦ δυτικοῦ τῆς Κισσάμου ἡ ἐπανάστασις διατελεῖ ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἀκμῇ.

228

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 121 *Ἡράκλειον, 20 Νοεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ24/866

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι χθὲς μ.μ. ἐλλιμενίσθη ἐνταῦθα ὀθωμανικὸν ἐμπορικὸν πλοῖον, προερχόμενον ἐκ Σπιναλόγκας, ὁ δὲ

1. Χφ. *γενομένας*.
2. Κοκκινίδου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κυβερνήτης αὐτοῦ ἀνέφερεν εἰς τὸ Ὑγειονομεῖον καὶ κατόπιν πρὸς τὸν Διοικητὴν ὅτι ἐπὶ ἓξ ἡμέρας ἐξακολουθεῖ πόλεμος εἰς Ἱεράπετρον καὶ ὅτι οἱ ἐπαναστάται ἐπέτυχον ἑνὸς σχεδίου των. Μὴ ὑπάρχοντος εἰς τὸν λιμένα ἀτμοπλοίου, ἡ Διοίκησις ἀπέστειλε πλοιάριον εἰς Χανία, διὰ νὰ εἰδοποιήσῃ τὸ ἀνωτέρω γεγονὸς καὶ λάβῃ τὰς περαιτέρω διαταγάς.

Ἐκ τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἀνατολικωτέρων Ἐπαρχιῶν δὲν ἔχομεν εἰσέτι οὐδεμίαν εἴδησιν, ἀλλ' οὔτε ἀκριβῶς ἐπληροφορήθημεν ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ἐπιτυχία τῶν ἐπαναστατῶν εἰς Ἱεράπετρον. Καθ' ὅλας δὲ τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας τῆς ἡμετέρας περιφερείας δὲν ἐσυνέβη οὐδεμία ἐχθροπραξία κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον.

229

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 313 *Χανιά, 21 Νοεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ21/772

Μὴ ἀναχωρήσαντος χθὲς τοῦ ἀτμοπλοίου, ὠφελοῦμαι τῆς εὐκαιρίας νὰ προσθέσω εἰς τὴν χθεσινὴν ἀναφοράν[1] μου τὰ ἑξῆς : ὅτι μετὰ τὰς ἐν Λάκκοις συμπλοκὰς ἐγένοντο κατόπιν καὶ ἕτεραι εἰς τὰ πέριξ αὐτῶν· τὴν δὲ 19 τοῦ μηνὸς ἀποπειραθεὶς ὁ τουρκικὸς στρατὸς νὰ εἰσβάλῃ εἰς Σούρβαν ἐκ τριῶν μερῶν ἀπεκρούσθη, καὶ μὲ ζημίας ἱκανὰς ἠναγκάσθη νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὸ ἐν Λάκκοις στρατόπεδόν του, ὅπερ, ὡς βεβαιοῦν, προτίθεται νὰ ἐγκαταλείψῃ.

Ἡ Πύλη προέβη ἤδη εἰς διορισμοὺς διαφόρων ὑπαλλήλων συνεπείᾳ τοῦ νέου διοικητικοῦ διοργανισμοῦ, διορίσασα τὸν μὲν Χαμὴτ Βέην (ἐντόπιον) καὶ Α. Καραθεοδωρῆν συμβούλους παρὰ τῷ Γ. Διοικητῇ Χανίων καὶ τὸν ἀντιπρόσωπον Πετρίδην καϊμακάμην αὐτῶν, τὸν δὲ κ. Ἀδοσίδην Διοικητὴν Ρεθύμνου καὶ τὸν ἰατρὸν Σάββαν Διοικητὴν Σφακίων, καὶ ἄλλον τινὰ Διοικητὴν Λασηθίου. Μένει ὅμως νὰ ἴδωμεν ἂν θὰ δυνηθῶσι νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὰς θέσεις των καὶ νὰ ἐξασκῶσι τὰ καθήκοντά των οἱ μὴ εἰς τὰ φρούρια διορισθέντες.

230

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 319 *Χανιά, 27 Νοεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ22/786

Συνεπείᾳ τοῦ νεωστὶ δημοσιευθέντος ὀργανισμοῦ ἡ νῆσος Κρήτη, ἥτις μέχρι τοῦδε διῃρεῖτο εἰς τρία τμήματα, διαιρεῖται εἰς πέντε σαντσάκια (νομούς).

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 81–84.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

1) Τὸ σαντζάκι Χανίων, περιλαμβάνον τὰς ἐπαρχίας Κυδωνίας, Κισσάμου, καὶ Σελίνου καὶ διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Γ. Διοικητοῦ καὶ Ἀρχιστρατήγου Χουσεὶν Αὐνῆ Πασᾶ, ἔχοντος ὡς συμβούλους παρ' ἑαυτῷ τὸν Χαμὴτ Βέην καὶ τὸν Ἀλεξ. Καραθεοδωρῆν, ὡς γραμματέα δὲ τὸν Ι. Πετρίδην.

2) Τὸ τῶν Σφακίων, περιλαμβάνον τὰς ἐπαρχίας Σφακίων, Ἀποκορώνων, καὶ Ἁγίου Βασιλείου ἢ Λάμπης, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Σάββα, προαχθέντος εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Πασᾶ καὶ ἔχοντος τοποτηρητὴν τὸν Βεξὲτ Βέην, Ὀθωμανὸν ἰθαγενῆ. Ἕδρα τοῦ νομοῦ τούτου θέλει εἶσθαι προσωρινῶς τὸ χωρίον Ἀποκορώνων Βάμος.

3) Τὸ τῆς Ρεθύμνης, περιλαμβάνον τὰς ἐπαρχίας Ρεθύμνης, Ἀμαρίου, Μονοφατζίου, Μυλοποτάμου. Διοικητὴς αὐτοῦ διωρίσθη ὁ Μουσταφᾶς Βέης Φλώρης, Ἀλβανός, ὅστις εἶναι εἰσέτι ἀπών.

4) Τὸ τοῦ Ἡρακλείου, περιλαμβάνον τὴν ἐπαρχίαν Μαλεβιζίου, Τεμένους, Καινουρίου, καὶ Πεδιάδος. Διοικητὴς αὐτοῦ διωρίσθη ὁ Φετὴχ Πασᾶς, καὶ

5) Τὸ τοῦ Λασιθίου, περιλαμβάνον τὴν ὁμώνυμον ἐπαρχίαν, τὴν τοῦ Ριζοκάστρου, Ἱεραπύτνης, Σιτείας, καὶ Μυραμπέλου καὶ διοικούμενον ὑπὸ τοῦ κ. Ἀδοσίδου, προαχθέντος εἰς τὸν βαθμὸν Πασᾶ [1].

Ὁ ὀργανισμὸς οὗτος καὶ ὁ διορισμὸς τῶν εἰρημένων ὑπαλλήλων εἶναι τὸ κυριώτερον καὶ μόνον ἔργον ὅπερ ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς μετὰ τῆς πολυαρίθμου καὶ πομπώδους συνοδείας του, Χριστιανῶν καὶ Τούρκων, διὰ τῶν ἀπείρων μέσων ἅτινα διαθέτει καὶ διὰ τοῦ ὄγκου τῆς ἐξουσίας του ἐν διαστήματι δύο μηνῶν κατώρθωσε. Βλέπων καὶ ὁ ἴδιος ὅτι οὐδὲν βῆμα ἔκαμε πρὸς τὰ πρόσω δυσανασχετεῖ καί, ὡς βεβαιοῦν, ἐζήτησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ λαβὼν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ ἐπεδόθη ἀνενδότως μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν [2] ἐπιμονῆς εἰς τὸ νὰ ἐξαντλήσῃ ὅλα τὰ πολυειδῆ μέσα ἅτινα δύναται νὰ διαθέσῃ. Κατ' αὐτάς, ἵνα δείξῃ τὰ πατρικὰ αἰσθήματα τοῦ Σουλτάνου καὶ ἵνα ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνην, ἐδόθη εἰς ἐλευθεριότητας ἀσυνήθεις ἐν Κρήτῃ· ἀνοίξας δηλαδὴ μίαν ἀποθήκην ⟨σίτου καὶ κριθῆς⟩ [3] προσέφερεν εἰς πάντα πτωχὸν προσερχόμενον οἰκογενειάρχην ἥμισυ κοιλὸν ἐξ ἑκατέρου τῶν εἰδῶν τούτων. Ὅθεν Μωαμεθανοὶ καὶ Χριστιανοὶ ἐκ τῶν πέριξ μερῶν, οὐδέποτε λαβόντες τὰ ὅπλα, προσερχόμενοι σωρηδὸν παραλαμβάνουν τὰ προσφερόμενα, διότι σημειωτέον ὅτι, καθ' ἃς πληροφορίας ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς νήσου ἔχομεν, ἡ πενία ἐκορυφώθη καὶ ἡ ἔλλειψις ἄρτου καταμαστίζει δεινῶς τοὺς κατοίκους, ἐξ ὧν οἱ Τοῦρκοι, καίτοι τὰς πόλεις κατοικοῦντες, δὲν εἶναι οἱ ὀλιγώτερον πάσχοντες.

---

1. Ἡ ὡς ἄνω κατανομὴ τῶν ἐπαρχιῶν κατὰ διοικήσεις δὲν εἶναι καθ' ὅλα ἀκριβής. Π.χ. ἡ ἐπαρχία Μονοφατσίου δὲν ἀνήκει εἰς τὴν διοίκησιν Ρεθύμνης, οὔτε ἦτο λογικὸν νὰ ὑπαχθῇ εἰς αὐτὴν ἕνεκα τῆς γεωγραφικῆς της θέσεως. Περὶ τῆς νέας διοικητικῆς διαιρέσεως τῆς Κρήτης βλ. *Κρητικὸς Κῶδιξ*, ἔκδοσις α', Χανιὰ 1879-1881, τ. Α', σσ. 63–64.

2. Χφ. *αὐτοῦ*.

3. Προσθήκη ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

'Αλλ' οἱ ἐκ τοῦ λιμοῦ πλειότερον παντὸς ἄλλου πάσχοντές εἰσιν οἱ ἐπαναστάται, οἵτινες ἔφθασαν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω τῶν στερήσεων. Δυστυχῶς τὸ ἀγγλικὸν πλοῖον περὶ οὗ ἐν τῇ ⟨προ⟩τελευταίᾳ ἐκθέσει [1] μου ἔκαμα λόγον ὅτι ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Σφακιωτῶν παρασυρθὲν ὑπὸ τοῦ βορρᾶ διέφυγε τὰς χεῖράς των, ὡς κατόπιν ἐπληροφορήθημεν, τὸ δὲ εἰς Λίμνην ἀποβιβασθὲν φορτίον τῆς *Κρήτης* διηρπάγη ὑπὸ τῶν ἐθελοντῶν, οἵτινες ἕνεκα τῶν πολυειδῶν στερήσεων κατέστησαν ἄξιοι οἴκτου καὶ εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἐπιβλαβεῖς. Ἡ σπουδαιοτέρα λοιπὸν ἀνάγκη τῆς ἐπαναστάσεως σήμερον ⟨εἶναι⟩ ὁ ταχὺς ἐπισιτισμὸς αὐτῆς, καθ' ὅσον τὰ ἀποτελέσματα τῆς πείνης δύνανται νὰ ὦσι λυπηρά.

Φρονῶν δὲ ὅτι εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας οἱ κάτοικοι εἶναι ἧττον φιλοπόλεμοι καὶ ἧττον ἐπαναστατικοὶ καὶ ὅτι ἐκεῖ δύναται ἀποτελεσματικώτερον νὰ ἐργασθῇ ὁ Μέγας Βεζίρης, μετέβη χθὲς εἰς Ἡράκλειον συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Σερβὲρ 'Εφέντη, τοῦ Καβαλῆ [2] Πασᾶ, τοῦ 'Αδοσίδου κλπ., ἵνα δοκιμάσῃ καὶ ἐκεῖ τὰ μέσα ἅτινα ἀνεπιτυχῶς μετεχειρίσθη ἐνταῦθα.

Οἱ 'Οθωμανοὶ κάτοικοι, ἐλπίσαντες κατ' ἀρχὰς ὅτι ἡ ἔλευσις τοῦ Μεγάλου Βεζίρου ἔμελλε νὰ ἐπαναφέρῃ ταχέως τὴν ἡσυχίαν, ἤρξαντο πρό τινος ν' ἀπελπίζωνται καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εὔχονται νὰ ἐπέλθῃ τέλος πάντων μία τις λύσις, ἀδιάφορον ὁποία. 'Ενθαρρυνθέντες δ' ἐσχάτως κατά τι ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος ἐπίστευον ὅτι μετὰ τὴν ἔλευσιν τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως ἤθελε παύσει πᾶσα ἔξωθεν ἐπικουρία. Διὸ μεγάλως ἐλυπήθησαν ἰδόντες ὅτι τὸ μὲν ἀτμόπλοιον *Κρήτη* ἐξετέλεσεν ἕνα πλοῦν, τὰ δὲ ρωσικὰ πλοῖα ἐξακολουθοῦν νὰ παραλαμβάνουν οἰκογενείας.

Διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [3] μου ἀνέφερα εἰς τὴν Υ. 'Εξοχότητα συντόμως ὅτι τὴν 19 τοῦ λήγοντος μηνός, ἀποπειραθεὶς ἐπανειλημμένως ὁ ἐν Λάκκοις τουρκικὸς στρατὸς νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς ἐν Ζούρβᾳ καὶ τοῖς πέριξ ἐπαναστάτας, ἀπεκρούσθη ἐπιτυχῶς καὶ τραπεὶς εἰς φυγὴν ἠναγκάσθη ὑποστὰς ἱκανὰς ζημίας νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Τὰς λεπτομερείας τοῦ πολεμικοῦ τούτου κατορθώματος, ὅπερ δὲν στερεῖται σπουδαιότητος, θέλετε ἰδεῖ, κ. Ὑπουργέ, ἐν τῇ ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένῃ ἐκθέσει [4].

Οἱ ἐπαναστάται, οἵτινες κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἕνεκα κακοδιαθεσίας τοῦ κ. Ζιμπρακάκη διηυθύνοντο κατ' ἐντολήν του ὑπὸ τοῦ Χατζῆ Μιχάλη, ἀναμένοντες μετὰ ταῦτα εἰς μάτην τὸν ἐχθρὸν νὰ ἐξέλθῃ, ἐτόλμησαν τὴν νύκτα τῆς 22–23 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ στρατοπέδου του καὶ νὰ τῷ προξενήσωσι σύγχυσιν καὶ φόβον. Οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες προεκήρυττον ὅτι ἔμελλον νὰ καταλάβωσι τὰς ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 81–84.
2. Καβουλῆ.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 85.
4. Ἴσως πρόκειται περὶ τῆς ἄνευ χρονολογίας ἐκθέσεως τοῦ Χατζῆ Μιχάλη πρὸς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν καὶ τὴν Προσωρινὴν Κυβέρνησιν ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐφημερίδα *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 194, 9 Δεκεμβρίου 1867.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κατεχομένας θέσεις, ἰδόντες ὅτι ἀπέτυχον λέγουν πρὸς δικαιολόγησίν των ὅτι ὁ Μέγας Βεζίρης ἀπέτρεψε τὸν στρατὸν ἀπὸ πάσης ἐχθροπραξίας, προσκαλέσας αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς ἐν Λάκκοις ἀμυντικὰς θέσεις του. Ἐν τούτοις αἱ ζημίαι ἃς οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὰς μάχας ταύτας ὑπέστησαν ἀναβαίνουσι, κατὰ τὰς ἐκ τουρκικῆς πηγῆς ἀρυσθείσας πληροφορίας, καὶ ἐπέκεινα τῶν 200 πληγωμένων καὶ φονευμένων τακτικῶν καὶ ἀτάκτων, ἐξ ὧν ἑπτὰ ἀξιωματικοί.

Τὴν δὲ νύκτα τοῦ τελευταίου Σαββάτου ἀπόσπασμά τι ἐπαναστατῶν καταβὰν ἐκ τοῦ ὄρους Μαλάξας εἴς τι ἀγροτικὸν κτῆμα κείμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ μεταξὺ Χανίων καὶ τοῦ λιμένος Σούδας προσέβαλε τοὺς σκοπούς. Διαδοθείσης ἐνταῦθα τῆς εἰδήσεως, ὅλος ὁ στρατὸς τῆς πόλεως ἐτέθη εἰς κίνησιν καὶ ἐσπευσμένως ἐστάλη ἐπικουρία. Ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται, ὧν ὁ σκοπὸς βεβαίως ἦτο νὰ κάμωσιν ἐπίδειξίν τινα ἐνώπιον τῶν [1] ἐν τῷ λιμένι ἀγκυροβοληµένων πλοίων εὐρωπαϊκῶν, μετὰ δίωρον πυροβολισμόν, εἰς ὃν ἔλαβαν μέρος καὶ τὰ τουρκικὰ πλοῖα, ἀφαιρέσαντες ζῷά τινα ἀπεσύρθησαν. Ἂν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τολμηρᾶς ταύτης πράξεως ὑπῆρξεν ἀσήμαντον [2], διότι 2–3 Τοῦρκοι ἐπληγώθησαν, ὁ σκοπὸς ὅμως ἐπέτυχε πληρέστατα.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν κοινοποιεῖ εἰς τοὺς ἐν Χανίοις κ.κ. προξένους τὰ ἑξῆς ἔγγραφά της :

1) Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 1695 καὶ ἀπὸ 24 9βρίου [3], δι' οὗ κοινοποιεῖ αὐτοῖς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κατ' ἐπαρχίας συνελεύσεως τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, λαβούσης χώραν τὴν 4 9βρίου. Ἐπὶ τοῦ παρόντος πέμπει μόνον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐν ταῖς ἓξ [4] ἐπαρχίαις συνελεύσεως, οἷον τῆς ἐπαρχίας Ἱεραπύτνης, Μυραμπέλου, Πυργιωτίσσης Μεσσαρᾶς, Σφακίων, καὶ Κυδωνίας, ἐπιφυλαττομένη νὰ πέμψῃ κατόπιν καὶ τὸ τῶν λοιπῶν. Αἱ εἰρημέναι ἓξ ἐπαρχίαι διὰ ψήφων 5808 ἀποκηρύττουν πᾶσαν ὑπὸ τὸν Ἀαλῆ Πασᾶ συγκροτηθησομένην ἑτέραν συνέλευσιν, ἀναγνωρίζουσιν ὅτι οἱ νόμιμοι πληρεξούσιοι τοῦ λαοῦ εἶναι οἱ τὴν Γ. Συνέλευσιν τῶν Κρητῶν ἀποτελοῦντες πληρεξούσιοι, ὧν τὰς πράξεις κατὰ πάντα ἀποδέχονται, ἀναθέτουσι τὰς ἐλπίδας των εἰς τὰς χριστιανικὰς καὶ ἰδίως τὰς μεγάλας δυνάμεις, ἀπὸ τὴν ἐπέμβασιν τῶν ὁποίων ἀναμένουν τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος, καὶ ἀποκρούουν πᾶσαν μονομερῆ ἐνέργειαν τῆς Πύλης. Ἐν τῷ ἰδίῳ ἐγγράφῳ ἐπισυνάπτουν μακρὰν ἔκθεσιν τῶν ἐν τῷ τμήματι Ἡρακλείου ἀπ' ἀρχῆς διαπραχθέντων ἐκ μέρους τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κακουργημάτων.

2) Κοινοποιεῖ τὸ ὑπ' ἀριθ. 1685 ἔγγραφόν [5] της, δι' οὗ καταγγέλλει ὅτι μετὰ τὴν

---

1. Χφ. *τοῦ*.
2. Χφ. *ἀσήμαντος*.
3. ΑΥΕ/ΠΚ – Μ63/2357.
4. Ἐν τῷ ὡς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 1695 ἐγγράφῳ ἀναφέρεται καὶ ἡ ἐπαρχία Τεμένους.
5. ΑΥΕ/ΠΚ – Μ63/2359. Τὸ ἔγγραφον φέρει χρονολογίαν «25/5 Νοεμβρίου 1867», ἤτοι 25 Νοεμβρίου/5 Δεκεμβρίου 1867, ἡ ὁποία πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς 23 Νοεμβρίου/5 Δεκεμβρίου 1867.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐν Ἀσίταις συμβᾶσαν τὴν 9 τοῦ λήγοντος μηνὸς μάχην ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐφόνευσε τρεῖς ἀόπλους καὶ ὑποτεταγμένους ἄνδρας, κατεκερμάτισε δύο γυναῖκας καὶ ἐβίασεν ἄλλας.

3) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1674 καὶ ἀπὸ 22 Νοεμβρίου ἐ.ἔ. ἔγγραφον [1], δι' οὗ ὁ Ἀλῆ Σαρχὸς Πασᾶς, ἐμποδίζων τὰς εἰς Κίσσαμον οἰκογενείας τοῦ νὰ προσέρχωνται εἰς τὰς παραλίας ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ φύγωσι, τὰς ἐκδιώκει ἐκεῖθεν εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ ἐπιτρέπει εἰς τοὺς στρατιώτας ν' ἁρπάζουν τὰ πράγματά των, καὶ

4) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1697 καὶ ἀπὸ 24 Νοεμβρίου, δι' οὗ συμπληροῦσα τὰς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ πραχθείσας ἀταξίας προσθέτει ὅτι ἐν Ἱεραπύτνῃ οἱ Ὀθωμανοὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου ἀνέτρεψαν ἐκ βάθρων τρεῖς ἐκκλησίας καὶ διήρπασαν τὰ ἐν αὐταῖς.

Τῶν ἐγγράφων τούτων ἀντίγραφα ἐπιφυλάττομαι βραδύτερον, κ. Ὑπουργέ, νὰ ὑποβάλω ὑμῖν.

Ἀφίχθη κατ' αὐτὰς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ υἱὸς τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Σαμῆ Πασᾶς καὶ πάλιν ἀνεχώρησε. Πρὸ τριῶν ἡμερῶν γαλλική τις φρεγάτα, *Albatros*, μεταφέρουσα στρατὸν ἐκ Τουλώνης εἰς Αἴγυπτον, προωρισμένον διὰ τὰς Ἰνδίας, ἐλλιμενίσθη ἐν Σούδᾳ πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀνθράκων της. Ἀφίχθη καὶ τὸ γαλλικὸν ἀτμόπλοιον *La Salamandre*, ὅπερ ἀντὶ τοῦ *Forbin*, ἀναχωρήσαντος, θέλει σταθμεύει ἐν τῷ λιμένι Χανίων.

Ἡ Ὀθωμανὴ νεᾶνις ἥτις θέλουσα νὰ γίνῃ Χριστιανὴ κατέφυγεν εἰς τὸ Ρωσικὸν Προξενεῖον, ἵνα διὰ τῶν ρωσικῶν ἀτμοπλοίων μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς σφοδρὰν μεταξὺ τῆς Διοικήσεως καὶ Ρωσ. Προξενείου ἀλληλογραφίαν. Ἡ Διοίκησις, ἥτις μετὰ τὴν γενομένην ἐνώπιον τῶν γονέων ἐξέτασιν τῆς νέας εἶχε τὸ κατ' ἀρχὰς ἐπιτρέψει εἰς αὐτὴν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ Ρωσ. Προξενεῖον, κατόπιν εἴτε μεταμεληθεῖσα εἴτε ἐνδοῦσα εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ τουρκικοῦ στοιχείου ἐζήτησεν ἐκ νέου αὐτήν, ἵνα παραδοθῇ εἰς τοὺς γονεῖς της, ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ὁποίων [2] καθ' ἃ ἀνῆλιξ δὲν ἠδύνατο ν' ἀποσκιρτήσῃ, καὶ νὰ τῇ δοθῇ ἱκανὸς καιρὸς πρὸς ὥριμον σκέψιν. Ἀλλ' ὁ κ. Δενδρινὸς ἠρνήθη ὁριστικῶς τοῦτο, στηριζόμενος εἰς τὸ ὅτι ἡ νέα (18ετὴς τὴν ἡλικίαν) εἶναι πλέον ἐνῆλιξ κατὰ ⟨τοὺς⟩ τῆς Τουρκίας νόμους καὶ ὅτι ἡ ἐξέτασις πρὸς ἔκφρασιν τῆς θελήσεώς της ἐγένετο ἤδη ἐλευθέρως.

231

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 123 *Ἡράκλειον, 28 Νοεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ28/1042

Ἐκ τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν οὐδεμίαν ἔχομεν μέχρι σήμερον θετικὴν πληρο-

---

1. ΑΥΕ/ΠΚ – Μ63/2360.
2. Χφ. *τὴν ὁποίαν*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

φορίαν περὶ τῶν συμβασῶν ἐν Ἱεραπέτρῳ ἐχθροπραξιῶν. Ἐκ τῶν διαφόρων διαδόσεων ἐξάγεται ὅτι οἱ ἐπαναστάται τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων ἐπρόβλεψαν σημαντικὴν ποσότητα προβάτων καὶ οὐδὲν ἕτερον ἄξιον λόγου κατώρθωσαν. Οὐχ ἧττον τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἀπεστάλησαν διὰ θαλάσσης εἰς Ἱεράπετρον ἑξακόσιοι ἄνδρες ἐκ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ.

Εἰδοποιῶ τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι τὴν εἰκοστὴν δευτέραν ἤδη λήγοντος μηνὸς εἰς θέσιν Γεφυράκια, μίαν ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως, Ὀθωμανοὶ ἐφόνευσαν διὰ μαχαιρῶν τὸν Μανώλη Χρυσουλάκη, ἐτῶν 60, ἀπὸ χωρίον Καλέσια τοῦ Μαλεβυζίου, ἀφοῦ προηγουμένως τὸν ἐλήστευσαν. Εὑρισκομένης ἐν τῷ ἐνταῦθα λιμένι μιᾶς κανονοφόρου ἀγγλικῆς, ὁ Κυβερνήτης αὐτῆς Κὲρκ μετὰ τοῦ Ὑ/προξένου μετέβησαν αὐτοπροσώπως ἐν τῇ θέσει ἐν ᾗ ἐπράχθη ὁ φόνος καὶ ἰδίοις ὀφθαλμοῖς εἶδον τὸ θῦμα τῆς βαρβαρότητος.

Χθές, ὥραν 2 μ.μ., ἀφίχθη ἐνταῦθα ὁ Μέγας Βεζίρης μετὰ τοῦ Καβουλὴ Πασᾶ καὶ Κωστάκη Ἀδοσίδου. Ἡ Διοίκησις ὑπεδέχθη αὐτοὺς ἐν μεγάλῃ στρατιωτικῇ παρατάξει.

232

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 328 *Χανιά, 4 Δεκεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ22/791

Τὰ στρατιωτικὰ ἔργα οὐδὲ κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα στεροῦνται σπουδαιότητος. Ὁ ἐν Λάκκοις ἐστρατοπεδευμένος τουρκικὸς στρατὸς ἀποτυχὼν τῇ 19 Νοεμβρίου νὰ καταλάβῃ τὴν Ζούρβαν, ὡς ἐν τῇ προηγουμένῃ ἀναφορᾷ [1] μου ἐξέθηκα, καὶ ἀποδίδων μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ἣν ἡ κυριωτέρα δύναμις τοῦ τμήματος τούτου ὑπὸ τὸν Ἀρχηγὸν Ζιμπρακάκην ὑπερασπίζεται, ἐπεχείρησε τῇ α΄ τοῦ ἀρξαμένου μηνὸς νέαν δι' ἰσχυρῶν δυνάμεων προσβολήν. Ὅθεν λίαν πρωὶ ἐκστρατεύσας καὶ διὰ τριῶν μερῶν ὁδεύσας, οἷον διὰ τῆς Πούλας [2], τῆς Σπάθης [3], καὶ τοῦ Θερίσσου, κατέλαβε πέριξ τῆς Ζούρβας θέσεις τινὰς καὶ κατώρθωσε νὰ καύσῃ ὀλίγους οἰκίσκους. Ἀλλά, μὴ δυνηθεὶς ἕνεκα τοῦ ζωηροῦ πυρὸς τῶν ἐπαναστατῶν νὰ διαμείνῃ ἐκεῖ οὐδὲ νὰ προχωρήσῃ, μετὰ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἐτράπη εἰς φυγὴν καὶ ἐδιώχθη μέχρι τῶν ἐν Λάκκοις σκηνῶν του. Ἀγνοοῦμεν ὁποίας ἀπωλείας ὑπέστη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μάχη διήρκεσε τέσσαρας περίπου ὥρας, καθ' ἃς ἦτο ἐκτεθειμένος εἰς τὰ πυρὰ τῶν ἐπαναστατῶν, εἰκάζεται ὅτι θὰ ἦσαν μεγάλαι. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐπαναστατῶν ἦτο ὁ ὁπλαρχηγὸς Κυδωνίας Χατζῆ Μιχάλης, ἀναπληρῶν τὸν Ἀρχηγὸν Ζιμπρακάκην. Οἱ Τοῦρκοι συναισθανόμενοι τὴν ἀποτυχίαν ταύτην προσπαθοῦν ἐνταῦθα

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 85–89.
2. Θέσις (Μ)πουλέ.
3. Θέσις Σπαθί.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νὰ ἐξαπατήσουν τὸν κόσμον καὶ ἰδίως τοὺς κ.κ. προξένους λέγοντες ὅτι κατέλαβον καὶ κατέχουν τὴν θέσιν, διασκορπισθέντων τῶν ἐπαναστατῶν, ἄλλοτε δὲ πάλιν ὅτι, μὴ ὑπάρχοντος λόγου τινὸς ἵνα ὁ στρατὸς μένῃ ἐκεῖ, ὅπου αἱ οἰκίαι εἶναι κατεστραμμέναι, οἰκειοθελῶς ἀπεχώρησαν. Εἰς δὲ τὰ πέριξ Χανίων, ἄνωθι τῶν Περιβολίων, πρὸ 3–4 ἡμερῶν καταβάντες ἐπαναστάται τινὲς ἐν καιρῷ νυκτὸς πρὸς ἀνεύρεσιν ἴσως τροφῶν προσέβαλον τοὺς ἐκεῖ σκοποὺς καὶ ἐπλήγωσαν τρεῖς Ὀθωμανούς.

Τὸ γενικὸν πνεῦμα τῶν κατοίκων, καθ' ἃς πληροφορίας πανταχόθεν λαμβάνομεν, ἐξακολουθεῖ πάντοτε νὰ ὑπάρχῃ ἐξαίρετον. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς ἐπαναστάσεως εἶναι σήμερον, ὡς καὶ προηγουμένως ἀνέφερον ὑμῖν, κ. Ὑπουργέ, ὁ μαστίζων αὐτοὺς λιμός. Ἂν δὲ ἡ κατάστασις αὕτη παραταθῇ, θὰ παραλύσῃ πᾶσα ἐνέργεια καὶ θὰ ἐπιφέρῃ ἀνεπανορθώτους ἀπωλείας. Οἱ ἄνθρωποι, ἐν τοιαύτῃ καταστάσει εὑρισκόμενοι, ὠφελήθησαν ἐκ τῆς τελευταίας δειχθείσης ἐλευθεριότητος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ προσέρχονται σωρηδὸν ἐκ τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν εἰς τὴν πόλιν, ἄλλοι μὲν προσποιούμενοι τοὺς ὑποτεταγμένους, ἄλλοι δὲ ὄντες πράγματοι τοιοῦτοι, καὶ λαμβάνουν ὀλίγον σῖτον ἢ κριθήν. Ἡ ὄψις τῶν ἀνθρώπων τούτων, ἰσχνῶν καὶ ὠχρῶν, δεικνύει εἰς ὁποίας στερήσεις ὑπέβαλον ἑαυτοὺς καὶ πόσον ἰσχυρὸν ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς τὸ περὶ ἀνεξαρτησίας αἴσθημα.

Οἱ κάτοικοι τῶν Λάκκων, περὶ τῆς ὑποταγῆς τῶν ὁποίων πολλὰ οἱ Τοῦρκοι εἶπον, πληροφορηθέντες τοῦτο συνέταξαν ἔγγραφον διαμαρτύρησιν [1], φέρουσαν 130 ὑπογραφάς, πρὸς δημοσίευσιν, καὶ διαψεύδουν πᾶσαν τοιαύτην φήμην.

Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐξακολουθεῖ εἰσέτι νὰ διαμένῃ ἐν Ἡρακλείῳ. Τί ἐκεῖ πράττει ἢ τί κατώρθωσεν ἀγνοῶ, μὴ ἐλθούσης μέχρι τοῦδε εὐκαιρίας ἐκεῖθεν. Ὁπωσδήποτε ὁ κ. Ὑποπρόξενος τῆς Α.Μ. θέλει πληροφορήσει Ὑμᾶς περὶ τῶν ἐκεῖ διατρεχόντων.

Ὁ νέος Διοικητὴς τῶν Σφακίων κ. Σάββας ἑτοιμάζεται ν' ἀπέλθῃ ταχέως εἰς τὴν ἕδραν του. Ἐπειδὴ δὲ ὁ νομὸς ὃν θὰ διοικήσῃ εὑρίσκεται καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπαναστατῶν, θέλει συνοδευθῇ ὑπὸ ἓξ ταγμάτων, ἵνα ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν ἕδραν του καὶ κάμῃ ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν του.

Ἀφίχθη κατ' αὐτὰς νέος στρατὸς ἐκ Σμύρνης 3500–4000 ἀνδρῶν.

Ποιήσας ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ μου μνείαν περὶ τῶν ἐγγράφων ἅτινα ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν ἐκοινοποίησε τοῖς κ.κ. προξένοις, λαμβάνω τὴν τιμήν, κ. Ὑπουργέ, νὰ πέμψω ὑμῖν συνημμένως ἀντίγραφα αὐτῶν.

1) Τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 1695 καὶ ἀπὸ 24 Νοεμβρίου 1867 ἐγγράφου [2], δι' οὗ ὑποβάλλονται αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀναφοραὶ τῶν κατοίκων τῶν ἓξ ἐπαρχιῶν, Ἱεραπύτνης, Τεμένους, Μυραμπέλου, Πυργιωτίσσης Μεσσαρᾶς, Σφακίων, καὶ Κυδωνίας, δι' ὧν ἀναφορῶν ἐκφρά-

---

1. Ἴσως πρόκειται περὶ τῆς ἄνευ χρονολογίας διαμαρτυρήσεως τῆς δημοσιευθείσης εἰς τὴν ἐφημερίδα *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 194, 9 Δεκεμβρίου 1867.

2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 88, ὑποσημ. 3.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ζεται ἡ σταθερὰ θέλησις τοῦ λαοῦ. Ἀντίγραφον μιᾶς τῶν ἀναφορῶν [1] τούτων, ἥτις εἶναι ὁμοία ταῖς λοιπαῖς, ἐπισυνάπτεται ὧδε.

2) Τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1685 καὶ ἀπὸ 23 [2] Νοεμβρίου ἐ.ἔ.

3) Τοῦ [3] ὑπ' ἀριθ. 1674 καὶ ἀπὸ 22 Νοεμβρίου ἐ.ἔ. [4], καὶ τέλος

4) Τῆς ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 1695 [5] ἐγγράφῳ μνημονευομένης ἐκτενοῦς ἐκθέσεως περὶ τῶν ἐν τῷ τμήματι Ἡρακλείου ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦδε διαπραχθέντων κακουργημάτων καὶ παρεκτροπῶν. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς παρομοίας ἐν τοῖς λοιποῖς δύο τμήμασι πραχθείσας πράξεις, θέλει ἡ Πρ. Κυβέρνησις βραδύτερον πέμψει τοιαύτας.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ὑ. Πύλη δὲν ἀνέχεται κἂν ν' ἀκούσῃ τι περὶ τῶν τοιούτων πράξεων τοῦ στρατοῦ της καὶ τῶν ἐγχωρίων Ὀθωμανῶν, ὑπάρχουσι δὲ δυστυχῶς καὶ ξένοι οἵτινες κηρύττουσιν ἀνυπόστατα τὰ περὶ τούτου παράπονα τῶν Κρητῶν καὶ ψευδῆ τὰ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου δημοσιευόμενα, τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔγγραφον ἔχει μεγίστην τὴν σπουδαιότητα, καὶ δημοσιευόμενον θέλει ἀποδείξει ὅτι αἱ κραυγαὶ τῶν Κρητῶν εἶναι οἰμωγαὶ πάσχοντος, καὶ ὅτι ἐκ τῶν ἀνηκούστων τούτων πράξεων ὁ τύπος δὲν ἐδημοσίευσεν εἰμὴ μέρος ἐλάχιστον. Μὴ δυνάμενον δὲ ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐκτάσεώς του νὰ μεταφρασθῇ ἐνταῦθα γαλλιστί, θέλει, ἀφοῦ προηγουμένως θεωρηθῇ ὑπὸ τῶν κ.κ. προξένων, ἀποσταλῇ διὰ τοῦ προσεχοῦς ἀτμοπλοίου ἐν πρωτοτύπῳ εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρωσικὴν Πρεσβείαν, ἵνα κοινοποιηθῇ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς πρεσβείας. Ἀπόκειται δὲ εἰς τὴν Πρεσβείαν τῆς Α.Μ. νὰ συνεργήσῃ, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ καὶ κρίνῃ δέον, εἴς τε τὴν μετάφρασιν καὶ τὴν εἰς τὰς λοιπὰς πρεσβείας κοινοποίησιν.

Τῇ 5 10βρίου 1867.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀνωτέρω στρατιωτικῶν ἔργων ὀφείλω νὰ προσθέσω καὶ τὸ ἑξῆς : ὅτι τὴν νύκτα τῆς 27–28 ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας κ. Χατζῆς Μιχάλης Γιανναράκης παραλαβὼν ἑτέρους ἑβδομήκοντα ἄνδρας ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐν θέσει Σουβαρῇ [6] ἐχθρικῶν σκηνῶν καὶ ἐπὶ μίαν ὥραν πυροβολῶν ἐκ τεσσάρων μερῶν καὶ πλησιέστατα κατ' αὐτῶν καὶ πυροβολούμενος ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸν σύγχυσιν καὶ βλάβην. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν ὁ ἀνδρεῖος οὗτος πολεμιστὴς ἔκαμε τοιαύτας τολμηρὰς πράξεις. Ἔκτοτε παρετηρήθη ὅτι τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον δὲν ἀνάπτει πλέον πυρά.

Ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Λάκκοις τουρκικοῦ στρατοῦ τοῦ προσβαλόντος τὴν Ζούρβαν εἶναι ὁ Ραοὺφ Πασᾶς. Μὲ πληροφοροῦν σήμερον ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Ζούρβᾳ πληγωθέντων ὑπερβαίνει τοὺς 250, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ τὸ βεβαιώσω.

---

1. Ἀντίγραφον ἀναφορᾶς τῶν κατοίκων Κυδωνίας : ΑΥΕ/ΠΚ – Μ63/2362.
2. Χφ. *25*. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 88, ὑποσημ. 5.
3. Χφ. *τήν*.
4. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 89, ὑποσημ. 1.
5. Χφ. *1685*.
6. Σαβουρέ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὁ Καβουλῆς Πασᾶς ἐπανῆλθε σήμερον μετὰ τοῦ Σερβὲρ Ἐφέντη, ὁ δ' Ἀαλῆ Πασᾶς παρέμεινεν ἐν Ρεθύμνῳ, ὡς λέγεται.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν ἔπεμψε σήμερον πρὸς τοὺς προξένους τὸ ὑπ' ἀριθμ. 1756 καὶ ἀπὸ 2 10βρίου 1867 ἔγγραφόν της, δι' οὗ συνοδεύει ἀναφορὰς δι' ὧν ἐκφράζεται ἡ θέλησις τῶν κατοίκων ἑπτὰ ἑτέρων ἐπαρχιῶν, οἷον τοῦ Λασιθίου διὰ ψήφων 617, τῆς Πεδιάδος διὰ ψήφων 950, τοῦ Μονοφατζίου τῆς Μεσσαρᾶς διὰ ψήφων 357, τοῦ Ἀμαρίου διὰ ψήφων 1419, τοῦ Μαλεβιζίου διὰ ψήφων 1810, τοῦ Ἁγίου Βασιλείου διὰ ψήφων 2259, τῶν Ἀποκορώνων διὰ ψήφων 2058, τὸ ὅλον 8470 ψήφων. Ἐκτὸς τούτου ὑποβάλλει προσέτι ἐκθέσεις τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων διαπραχθέντων κακουργημάτων εἰς τὰς ἐξῆς ἐπαρχίας, οἷον Μαλεβιζίου, Τεμένους, Μεσσαρᾶς, τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης, Ἀμαρίου, καὶ Μυλοποτάμου.

Πληροφοροῦμαι ὅτι ἡ Ἐλισάβετ Βασιλοπούλου [1] συντάξασα ἀναφορὰν πρὸς τὸν Σουλτᾶνον, δι' ἧς ἐκφράζεται ἡ πρὸς αὐτὸν πίστις τοῦ κρητικοῦ λαοῦ καὶ συνάμα ζητοῦνται πλοῖα πρὸς μεταφορὰν τῶν εἰς Ἑλλάδα μεταναστευσασῶν οἰκογενειῶν, προσκαλεῖ τοὺς εἰς τὴν πόλιν εἰσερχομένους χωρικοὺς νὰ ὑπογράψωσι.

Συνημμένα τέσσαρα.

233

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 4 Δεκεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ22/795

Πρὸς πληρεστέραν ὑμῶν πληροφορίαν περὶ τῆς τελευταίας μάχης [2] πέμπω τὰ συνημμένα ἀντίγραφα [3], περιελθόντα εἰς χεῖράς μου, καθὼς προσέτι καὶ ἀντίγραφον τῆς ἐγγράφου διαμαρτυρήσεως [4] τῶν Λακκιωτῶν.

Τὰ ρωσικὰ ἀτμόπλοια, καίτοι ὑποσχεθέντα, δὲν ἐπανῆλθον πλέον. Ἴσως τοῦτο προέρχεται ἕνεκα τῶν ἐπικρατουσῶν τρικυμιῶν. Δυστυχῶς ὑπὲρ τὰ 1000 γυναικόπαιδα ἀναμένουσιν αὐτὰ εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἁλμυροῦ ἀποθνήσκοντα ἀπὸ πεῖναν καὶ ψῦχος.

---

1. Ἐλισάβετ Κονταξάκη ἢ Βασιλακοπούλα.

2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 90.

3. Ἀνώνυμος πρὸς τὴν ἐφημερίδα *Νόμος* (Σύρου), ⟨1 Δεκεμβρίου 1867⟩ : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ22/796. Ἐπίσης βλ. τὴν ἀπὸ 1 Δεκεμβρίου 1867 ἐπιστολὴν τοῦ Παρθενίου Κελαϊδῆ τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα, ἀριθ. 194, 9 Δεκεμβρίου 1867. Αἱ δύο ἐπιστολαὶ ἔχουν τὸ αὐτὸ περίπου περιεχόμενον.

4. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 91, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

234

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 125 *Ἡράκλειον, 4 Δεκεμβρίου 1867*

AYE/KY – M28/1043

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι τὸν Μέγαν Βεζίρην τὸν ἐπεσκέφθην μετὰ τῶν συναδέλφων μου καὶ πρὸς ἅπαντας προσεφέρθη φιλοφρόνως. Ὁ Βεζίρης διαμένει εἰσέτι ἐνταῦθα, ἀλλὰ δὲν ἐπραγματοποίησέ τι δυνάμενον ν' ἀνταποκριθῇ μὲ τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμά του.

Ὁ Ἀδοσίδης, ἐφ' οὗ φαίνεται ὅτι στηρίζει τὰς προσδοκίας του περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νέου ὀργανικοῦ κανονισμοῦ τῆς Κρήτης, ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα νὰ πείσῃ τοὺς ἐν τῇ πόλει κατοίκους καὶ τοὺς τυχὸν προσερχομένους ὀλίγους χωρικοὺς ὅτι ὁ ἐν λόγῳ κανονισμὸς θέλει καταστήσει τοὺς κατοίκους εὐδαίμονας καὶ προτρέπει αὐτούς, ὡς ἄλλοι ἀπόστολοι, νὰ διαδώσωσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας τὰς εὐεργετικὰς αὐτοῦ διατάξεις καὶ πείσωσιν ἅπαντας περὶ τῶν εὐμενῶν διαθέσεων τοῦ Σουλτάνου, αἵτινες δέον νὰ μὴ παρέλθωσιν ἄγονοι, ἐὰν ἐπιθυμῶσι τὴν εὐημερίαν των.

Ὁ Ἀδοσίδης ἔδραν τῆς διδασκαλίας του ἐξελέξατο τὴν Μητρόπολιν. Καλέσας ἐκεῖ συνέλευσιν πολιτῶν καὶ χωρικῶν κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα τοῖς ἐπρότεινε νὰ τῷ ἐκθέσωσι τὰ παράπονά των. Ἐκ τῶν παρευρεθέντων χωρικῶν εἷς ἔλεγεν ὅτι ἐγυμνώθη, ἕτερος ὅτι ἐδάρη, ἄλλος ὅτι ἠτιμάσθη ἡ οἰκογένειά του, καὶ ἅπαντες ὅτι λῃστεύονται καθ' ἑκάστην εἰσερχόμενοι ἢ ἐξερχόμενοι τῆς πόλεως καὶ ἡ Διοίκησις οὐδεμίαν τοῖς παρέχει ἀσφάλειαν, καὶ ὅτι ἡ αὐστηρὰ ἀπαγόρευσις τῆς ἐξαγωγῆς τροφῶν καὶ ἄλλων χρησίμων αὐτοῖς τοὺς κατέστρεψεν. Ἐπεκαλέσθησαν δὲ τὴν πρό[σ]ληψιν καὶ τὴν παῦσιν τῶν δεινοπαθημάτων των. Ἀλλ' ὁ Ἀδοσίδης ἀπέδωκε τὰ ἀνωτέρω εἰς τὸ παρελθὸν καὶ προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς ἀκροατὰς ὅτι ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη δὲν θὰ πληρώσωσι φόρους, ὅτι θὰ ἔχωσι τὰ ὅπλα των, ὅτι ὁ καπνὸς καὶ τὸ ἅλας ἔσονται ἀφορολόγητα, ἐνῷ ὁ τυπωθεὶς ἤδη ἐν Χανίοις κανονισμὸς ἐμπεριέχει τὰ ἐναντία· καὶ ὅμως παντὶ σθένει προσπαθοῦσιν οἱ ἀπατεῶνες νὰ μὴ περιέλθῃ εἰς γνῶσιν τῶν κατοίκων τὸ κείμενον τοῦ εἰρημένου κανονισμοῦ, διὰ νὰ μὴ φωραθῶσι ψευδόμενοι, ἀλλὰ τὸν διατηροῦσιν ὑπὸ φύλαξιν, ὥσπερ οἱ Ὀθωμανοὶ τὴν σημαίαν τῆς Φατουμές.

Ἀφοῦ αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Ἀδοσίδου δὲν ἔτυχον ἀντιλογίας, διότι οἱ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁμηγύρεως τὸ σχῆμα τοῦ κληρικοῦ φέροντες ἐπέβαλον τὴν σιωπήν, παρέλαβεν ἁπαξάπαντας, διακοσίους περίπου τὸν ἀριθμόν, καί, ἡγουμένου αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Μητροπολίτου, μετέβη εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, ἵνα τῷ ἐπιδείξῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκδουλεύσεών του καὶ συνάμα ὅτι ὁ λαὸς ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκφράσῃ πρὸς τὴν Ὑψηλότητά του τὴν ὑποταγὴν καὶ εὐπείθειάν του.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Προηγηθείσης συνεννοήσεως, ὁ Βεζίρης κατῆλθεν ἐν τῷ προαυλίῳ, ἔνθα ἵσταντο οἱ χωρικοὶ καὶ πολῖται, καὶ διὰ τοῦ 'Αδοσίδου τοὺς ηὐχαρίστησε διὰ τὴν πρὸς τὸν Σουλτᾶνον ἀφοσίωσίν των, καί, ἐπειδὴ ὡς ἐκ τῶν ἀσχολιῶν του δὲν ἠδύνατο ν' ἀκροασθῇ ἅπαντας, τοῖς ἐσύστησε νὰ ἐκλέξωσι μεταξὺ αὐτῶν δεκαμελῆ ἀντιπροσωπίαν διὰ νὰ τῷ ὑποβάλωσι τὰ παράπονά των, ἐὰν τοιαῦτα ἔχωσι. Τὸ ἀντικείμενον ἦτο προπαρασκευασμένον, καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης αἰδοῦς ἀνέλαβον τὴν ἀντιπροσωπίαν δέκα ἐκ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, φαῦλοι ἐκ γενέσεως, ἐξ ὧν ὁ αὐθαδέστερος, ὀνομαζόμενος Στιακάκης, ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Βεζίρην τὰ ἑξῆς : ὅτι ἅπας ὁ λαὸς τῆς Κρήτης εἶναι ἀφωσιωμένος καὶ πιστὸς πρὸς τὸν Σουλτᾶνον, ἀλλὰ ξενικαὶ ραδιουργίαι ἐτάραξαν τὴν ἡσυχίαν του· ὅτι ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς εὐηργέτησε τὸν τόπον καὶ οὐδὲν κακὸν διέπραξε· καὶ ἔτι ἀσχημολογῶν κατὰ τῆς 'Ελλάδος εἶπεν ὅτι αἱ μεταβᾶσαι γυναῖκες ἀτιμάζονται, ἀσελγούντων ἑπτὰ ἀνδρῶν ἑφ' ἑκάστης.

'Ο Βεζίρης, ἐκτιμήσας τὴν ποιότητα τοῦ ἀγορεύοντος καὶ μὴ θελήσας νὰ δώσῃ περαιτέρω ἀκρόασιν εἰς τοιαύτας ἀπρεπεῖς ἐκφράσεις, ἔστρεψε τὰ νῶτα καὶ παρέπεμψε τὸν αὐθάδη καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πρὸς τὸν 'Αδοσίδην. 'Ανερχομένου δὲ εἰς τὸ Διοικητήριον, τὸν ἠκολούθησε κατόπιν ἕτερον ἔντιμον μέλος τῆς ἀνωτέρω δεκαμελοῦς ἐπιτροπῆς, ὁ νυκτοκλέπτης καὶ μέθυσος Βρούβας, καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ διατάξῃ ὥστε μεταξὺ τῶν ζαπτιέδων νὰ γίνωσι δεκτοὶ καὶ Χριστιανοί, οἵτινες μετὰ τοῦ σουλτανικοῦ στρατοῦ ὑπόσχονται νὰ καταδιώξωσι τοὺς ἐπαναστάτας. Τὴν τελευταίαν ταύτην πρότασιν τὴν ἐσύστησεν ὁ Βεζίρης πρὸς τοὺς ἁρμοδίους ὑπαλλήλους του καὶ πιθανὸν οἱ τουρκολάτραι νὰ παρακινήσωσιν ἀπονενοημένους τινὰς διὰ νὰ ἐγγραφῶσι ζαπτιέδες. 'Ο ἀριθμὸς ὅμως τῶν τοιούτων Χριστιανῶν ὡρίσθη εἰς ἑξήκοντα.

Τὰ διαπραχθέντα παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἐν 'Ιεραπέτρῳ καὶ Σητείᾳ, τὰ ὁποῖα διὰ τῶν προηγουμένων ἀναφορῶν [1] μου ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ σᾶς γνωστοποιήσω, ἐνεποίησαν σπουδαίαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν Διοίκησιν, ὥστε ἐκτὸς τῶν διὰ θαλάσσης ἀποσταλέντων ἑξακοσίων ἀνδρῶν εἶχε διατάξει καὶ τὸν αἱμοβόρον 'Αρὶφ Πασᾶν νὰ προσφέρῃ τὴν συνδρομήν του διὰ ξηρᾶς. 'Αλλὰ μὴ κατορθώσας οὗτος νὰ παράσχῃ ἐν καιρῷ τῷ δέοντι οὐδεμίαν ὠφέλειαν πρὸς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς 'Ιεραπέτρου πολιορκηθέντας 'Οθωμανούς, διότι οἱ ἐπαναστάται εἶχον ἀποσυρθῆ, ἐπανῆλθεν εἰς Καστέλιον τῆς Πεδιάδος. 'Η ἐπάνοδος ὅμως τοῦ 'Αρὶφ Πασᾶ καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸν αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ἔπρεπε καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην νὰ παρουσιάσῃ πρὸς τὸν Μέγαν Βεζίρην νέας ἐκδουλεύσεις, λ.χ. φόνους, ἁρπαγάς, ἀτιμώσεις καὶ βεβηλώσεις ἐκκλησιῶν.

Τὴν εἰκοστὴν ἑνάτην τοῦ λήξαντος μηνὸς ἐπανερχόμενος ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἐξ 'Ιεραπέτρου ἐσκηνώθη εἰς Χερσόνησον· αὐθημερὸν ἐφόνευσε τὸν Γιάννην Τζαντιράκην καὶ ἐλαφυραγώγησε τὸ χωρίον· τὴν ἐπιοῦσαν διερχόμενος τὰ χωρία Ψυχολόγο [2] καὶ Καλάμι

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 84–85, 89–90.
2. Συκολόγος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐλαφυραγώγησεν ἀμφότερα καὶ ἐβεβήλωσεν ἁπάσας τὰς ἐναπομεινάσας ἐκεῖσε ἐκκλησίας. Πρὸ δύο ἡμερῶν ὁ ἀρχηγὸς Ἀρὶφ Πασᾶς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ ὑποβάλῃ προσωπικῶς τὰς ἐκδουλεύσεις του πρὸς τὸν Μέγαν Βεζίρην.

Ταῦτα ἐν περιλήψει ἔλαβον χώραν ἀπὸ τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Βεζίρου μέχρι σήμερον, καὶ πρόσωπα σημασίας οἵας ἐξέθηκα ἀνωτέρω ἀπεδέχθησαν τὰς ψευδολογίας τοῦ Ἀδοσίδου καὶ προσῆλθον τῇ Αὐτοῦ [1] Ὑψηλότητι, διὰ νὰ τῇ βεβαιώσωσι περὶ τῆς ἀφοσιώσεώς των πρὸς τὸν Σουλτᾶνον.

235

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 199 [2] *(σχέδιον)* *Ρέθυμνον, 4 Δεκεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΠΡ – Μ71/2638

Τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην, 30 παρελθόντος μηνὸς 9βρίου, ἐτελέσθη ἡ ἐπέτειος ἑορτὴ τῆς γεννήσεως τῆς Α.Μ. τοῦ Σουλτάνου. Περὶ τούτου εἰδοποιήθησαν ἁρμοδίως τὰ ἐνταῦθα προξ. πρακτορεῖα, ἐκτὸς τοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μ. Βρεταννίας. Ὁ Ὑ/διοικητὴς ἰδὼν ὅτι δὲν ἐτιμήθη ἡ ἐπέτειος αὕτη ἑορτὴ παρ' οὐδενὸς τῶν δύο τούτων πρακτορείων ἐξήτασε καί, ἀφοῦ ἐπληροφορήθη τὴν αἰτίαν, ἔπεμψεν ἐπὶ τούτου ἄνθρωπον διὰ τοῦ ὁποίου ἐζήτησε συγγνώμην, καὶ ὅτι ἔγινε τὸ λάθος τοῦτο ἀπὸ τὴν ἀπροσεξίαν τοῦ ἀρχιγραμματέως. Χάριν λοιπὸν τοῦ Ὑ/διοικητοῦ ὑψώθη ἡ ἑλληνικὴ σημαία.

Αὐθημερὸν ἡ Διοίκησις, ὡς μ' ἐπληροφόρησεν ἀξιόπιστον ὑποκείμενον, ἔδωσε τὴν ἄδειαν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ὁπλαρχηγοὺς ν' ἀρχίσωσι τὰς ἐνέδρας κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Μέχρι τοῦδε δὲν ἐξῆλθον εἰς οὐδεμίαν. Φαίνεται, περιμένουν τὴν ἄφιξιν τῆς Α.Ὑ. τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, ἂν ἔχεται ἀληθείας ὅτι προσεχῶς μεταβαίνει εἰς Ρέθυμνον, εἴτε ὁ ἐπελθὼν χειμών, ὅπερ καὶ τὸ πιθανώτερον, τοὺς ἐμποδίζει ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἤρχισαν ὅμως νὰ γυμνώνουν τοὺς ὑποτεταγμένους Χριστιανούς, καὶ πολλοὺς τοιούτους Ὀθωμανοὶ μετημφιεσμένοι ἐλήστευσαν ἔξωθεν τῆς πόλεως.

Προχθές, τὴν 2αν τούτου, ἦλθεν ἀπὸ Μυλοπόταμον Χριστιανὸς καὶ ἀνήγγειλε τῷ Μεχμὲτ Πασᾷ ὅτι τεσσαράκοντα οἰκογένειαι χριστιανικαὶ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἔλθουν εἰς Ρέθυμνον καὶ ὅτι, διὰ νὰ μὴ ἐνοχληθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, ἤθελεν εἶσθαι καλὸν νὰ τοῖς παρέξῃ προστασίαν τινά. Τοιουτοτρόπως ἡ Α.Ἐ. ἀπέστειλε τὸν . . . [3] μέ τινας στρατιώτας εἰς ὡρισμένον μέρος. Ἀλλ' οὗτος φθάσας μέχρι τινὸς ἀποστάσεως ἀνεγνώρισεν ἀντὶ οἰκο-

---

1. Χφ. *Αὐτῇ*.

2. Χφ. *191*· ἡ διόρθωσις ἐξ ἀντιγράφου (ΑΥΕ/ΚΥ – Μ29/1080).

3. Μία λέξις δυσανάγνωστος. Ἐν τινι ἀντιγράφῳ (ΑΥΕ/ΚΥ – Μ24/879) : *Κρεοντάκην*· ἐν ἑτέρῳ ἀντιγράφῳ (ΑΥΕ/ΚΥ – Μ29/1080) : *Κρισιτάρην*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γενειῶν πλῆθος ἀνδρῶν ἐνόπλων, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ· ἄλλωστε θὰ ἔπιπτεν εἰς χεῖράς των. Πληροφορηθεὶς τὸ τοιοῦτον ὁ Μεχμὲτ Πασᾶς διέταξε νὰ ἐμποδίσουν τοὺς ἐν Ρεθύμνῃ Χριστιανοὺς νὰ ἐξέλθουν, ἀλλὰ κατόπιν τοὺς ἄφησε μὴ ἐπιτρέψας αὐτοῖς νὰ ἐξάξουν οὐδόλως τροφήν.

Οἱ ἐπαναστάται, πληροφορηθέντες τὴν ἐκλογὴν συμβούλων, κατέλαβαν τὸ χωρίον Πρινὲ καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν οἰκίαν τοῦ ἐκ τοῦ ἰδίου χωρίου δεχθέντος τὴν ἐκλογὴν Ἀναγνώστου Καραμανολάκη.

Ἑτοιμασίαι ἐξακολουθοῦν ἐκ μέρους τῆς ἐγχωρίου ἀρχῆς διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῆς Α.Ὑ. τοῦ Μεγάλου Βεζίρου. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ ἔλευσίς του οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἔχει εἰμὴ νὰ ἱδρύσῃ δικαστήριον εἰς Ρέθυμνον κατὰ τὴν ἐγκύκλιόν του. Ἡ εἴδησις ὅμως ὅτι ἐκ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τοῦ δικαστηρίου τούτου εἶναι καὶ ὁ Ν. Γραμματικάκης κατεσπάραξε σφόδρα τοὺς Ὀθωμανούς, καὶ ἔχουν δίκαιον, διότι γνωρίζουν κάλλιστα τὸ ἄτομον τοῦ συμπολίτου των τούτου, καθὼς καὶ τὴν ἄχρι τοῦδε λίαν ἀξιόμεμπτον διαγωγήν του.

236

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

Ἀριθ. 333 *Χανιά, 10 Δεκεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ22/798

Ἰδὼν ὁ Μέγας Βεζίρης ὅτι τὸ σουλτανικὸν φιρμάνιον καὶ ὁ νέος τῆς Κρήτης ὀργανισμὸς οὐδεμίαν προυξένησεν εἰς τοὺς κατοίκους ἐντύπωσιν, ἀπεφάσισεν, ὡς φαίνεται, νὰ κάμῃ πλατυτέρας παραχωρήσεις· καί, ἵνα μὴ ἐκληφθῇ ὅτι ἡ Πύλη ὑπείκουσα εἰς τὴν ἀνάγκην πράττει τοῦτο, ἐνήργησεν ὥστε οἱ λεγόμενοι ἀντιπρόσωποι νὰ συντάξωσιν ἀναφορὰν [1] πρὸς τὸν Σουλτᾶνον, ὡς ἐνταῦθα ἐμάθομεν καὶ ὡς ἐν ταῖς ἐφημερίσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως (*Ἁρμονία* [2] τῆς α΄ 10βρίου) εἴδομεν, δι' ἧς ἀναφορᾶς αἰτοῦν τὴν κατάργησιν τοῦ στρατιωτικοῦ φόρου, ὑλικήν τινα ὑπὲρ τῶν παθόντων βοήθειαν, ἄφεσιν φόρων ἐπί τινα ἔτη, τὴν σύστασιν ἀγροτικῆς τραπέζης, τὴν ἄνοιξιν τῶν λιμένων καὶ τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν φόρων. Διὰ τοῦτο μεταβὰς ὁ Ἀαλῆς εἰς Ἡράκλειον ἐπροσπάθησε διὰ τῶν ὀργάνων του νὰ διαδώσῃ εἰς τοὺς κατοίκους ὅτι ἡ Πύλη διὰ τοῦ νέου ὀργανισμοῦ τῆς νήσου τοῖς χορηγεῖ δυνάμει τοῦ ἐκδοθέντος φιρμανίου πολλὰ καὶ διάφορα πλεονεκτήματα, ἄφεσιν φόρων ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη, διατήρησιν τῶν ὅπλων, κατάργησιν τοῦ ἐπὶ τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ ἅλατος φόρου, πράγματα ἅτινα οὐδόλως μνημονεύονται ἐν τῷ φιρμανίῳ ἢ ἐν τῷ ὀργανισμῷ τῆς νήσου. Ἵνα δὲ μὴ ἐξελεγχθῇ ψευδόμενος, ἀπέφυγε μετὰ πάσης προφυλάξεως νὰ κάμῃ γνωστὸν τὸ

1. 17 Νοεμβρίου 1867.
2. Ἀριθ. φύλλου 615.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐνταῦθα δημοσιευθὲν φιρμάνιον καὶ τὸν ἐκδοθέντα ὀργανισμόν, ἀλλ' οἱ Χριστιανοὶ ἔχοντες πολλὴν πεῖραν τῆς πολιτικῆς τῶν Τούρκων ἐνόησαν τὸ τέχνασμα.

Ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς, ὅστις εἰσέτι διαμένει ἐν Ἡρακλείῳ, θὰ παρατείνῃ τὴν ἐκεῖ διαμονήν του ἐπὶ 8–10 εἰσέτι ἡμέρας. Ἐκεῖ μετέβη καὶ ὁ Γ. Διοικητὴς Χουσεὴν Πασᾶς, ὅπου, ὅπως λέγουν, θὰ διαμείνῃ ὁριστικῶς, ἐν ὅσῳ ὁ Μέγας Βεζίρης εὑρίσκεται ἐνταῦθα. Ὡς δὲ λέγουν οἱ πλησιάζοντες τὰς ἀρχάς, ὁ τελευταῖος οὗτος θὰ παρατείνῃ τὴν ἐνταῦθα διαμονήν [1] του ἐπὶ ἕνα καὶ ἥμισυ εἰσέτι μῆνα, δηλ. μέχρι τοῦ Μπαϊραμίου.

Μὴ παρεμβαλλούσης τῆς ἐξουσίας οὐδὲν πρόσκομμα εἰς τοὺς εἰς τὴν πόλιν εἰσερχομένους χωρικούς, ἐξακολουθοῦσι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν νὰ εἰσέρχωνται ἐκ τῶν πέριξ μερῶν, τόσον οἱ ὑποτεταγμένοι, καθὼς καὶ πολλοὶ ἄλλοι προσποιούμενοι τοὺς τοιούτους, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ προμηθεύωνται τροφάς.

Κατ' αὐτὰς ἡ Διοίκησις διὰ τῆς ἀνοχῆς ταύτης καὶ διὰ δωρήσεως σιτηρῶν τινων κατώρθωσε νὰ πείσῃ εὐαρίθμους τινὰς ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων χωρικῶν νὰ δεχθῶσιν ἐπὶ πληρωμῇ ὑπηρεσίαν φυλάκων χορηγήσασα εἰς αὐτοὺς πρὸς τοῦτο ὅπλα. Καὶ πρὸς μὲν αὐτοὺς λέγει ὅτι ἡ ὑπηρεσία των θὰ συνίσταται εἰς τὸ νὰ φυλάττωσι τὴν τάξιν εἰς τὰ χωρία των, εἰς δὲ τοὺς ἄλλους παριστᾷ ὅτι προσέρχονται ἵνα συνταχθῶσι μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ πολεμήσωσι τοὺς ἐπαναστάτας. Διστάζω εἰσέτι νὰ παραδεχθῶ ἂν ἐκ τῶν χωρικῶν τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἐλεεινοί τινες δεχόμενοι νὰ ἐνεργήσωσι σπουδαίως τοιαύτην προδοτικὴν καὶ ἐπονείδιστον πρᾶξιν, πιστεύω δὲ μᾶλλον ὅτι ἐκ τούτων ἄλλοι μὲν κατατρυχόμενοι ἀπὸ τὰς στερήσεις καὶ τὰς κακουχίας παρασύρονται καὶ πλανῶνται, ἄλλοι δὲ φρονοῦσιν ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου θέλουν ὑπηρετήσει τοὺς συμπατριώτας των. Ὁπωσδήποτε ὅλα ταῦτα τὰ ἄτομά εἰσι λίαν εὐάριθμα.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο θέλει ἀναμφιβόλως ἐξογκώσει ἡ ἐξουσία καὶ ἐκμεταλλευομένη αὐτὸ θέλει τὸ παραστήσει ὅτι ὁ λαὸς ὁπλισθεὶς ἥνωσε τὴν τύχην του μετὰ τοῦ στρατοῦ πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀλλ' ἐλπίζω καὶ τὸ τέχνασμα τοῦτο νὰ διασκεδασθῇ. Ἐν τούτοις ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι οἱ τοῦ τμήματος Ρεθύμνου χωρικοὶ οὐδεμίαν διάθεσιν δεικνύουν νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην.

Οὐδὲν ἕτερον μετὰ τὴν ἐν Ζούρβᾳ μάχην τῆς α' 10βρίου στρατιωτικὸν ἔργον ἐν τῷ τμήματι τούτῳ καὶ τῷ τοῦ Ρεθύμνου ἄξιον λόγου ἐγένετο, εἰμὴ αὐθημερὸν συμπλοκή τις ἐν Κακοπέτρῳ τῆς Κισσάμου μεταξὺ τοῦ ἐκεῖ εὑρισκομένου Ἀλῆ Πασᾶ Σαρχοῦ καὶ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Γ. Γιαννουδοβαρδάκη, συμπλοκὴ ὅμως μὴ ἔχουσα σπουδαιότητά τινα.

Ὁ νεωστὶ ἀφιχθεὶς τουρκικὸς στρατὸς φέρει ἐν μέρει ὅπλα πληρούμενα ὄπισθεν.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ [2] μου ἔκαμα λόγον ὑμῖν, κ. Ὑπουργέ, περὶ νεωτέρων ἐγγράφων τῆς Προσωρ. Κυβερνήσεως ἀφορώντων τὴν ἔκφρασιν τῶν κατοίκων ἑτέρων ἐπαρ-

---

1. Χφ. *διανομήν*.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 90–93.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

χιῶν καὶ τὰς εἰς ἑτέρας ἐπαρχίας διαπραχθείσας ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ βαρβαρότητας. Σήμερον λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ὑποβάλω ἀντίγραφα αὐτῶν.

α΄) Τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 1756 καὶ ἀπὸ 2 Δεκεμβρίου ἐ.ἔ. ἐγγράφου τῆς Πρ. Κυβερνήσεως πρὸς τοὺς προξένους, δι' οὗ διευθύνει τὰ ἑξῆς ἔγγραφα.

β΄) Ἑπτὰ ἐκθέσεων ἀφορωσῶν τὰς εἰς τὰς ἑξῆς ἐπαρχίας πραχθείσας καταχρήσεις, ἤτοι τὴν ἐπαρχίαν Ρέθυμνον, τὸ Μαλεβίζιον, Τέμενος, Μονοφάτζιον, Καινούριον, Πυργιώτισσαν, Ἀμάριον, καὶ Μυλοπόταμον, καὶ

γ΄) Περίληψιν τῆς ἐκφράσεως τοῦ λαοῦ τῶν ἓξ ἐπαρχιῶν Πεδιάδος, Μονοφατζίου Μεσσαρᾶς, Ἀμαρίου, Μαλεβιζίου, Ἁγίου Βασιλείου ἢ Λάμπης, καὶ Ἀποκορώνου.

Καὶ τὰ πρωτότυπα τῶν ἐγγράφων τούτων, ἀφοῦ γίνωσι γνωστὰ εἰς τοὺς ἐνταῦθα κ.κ. προξένους, θέλουσι σταλῆ εἰς μίαν τῶν ἐκεῖ πρεσβειῶν, ὅπου καὶ ὁ κ. Πρέσβυς τῆς Α.Μ. θέλει λάβει γνῶσιν.

Τῇ 7 τοῦ ἱσταμένου μηνὸς στρατιωτικόν τι σῶμα, προχωρῆσαν μέχρι τῆς θέσεως Μεγάλα Χωράφια Ἀποκορώνου χάριν ἐπισκοπεύσεως, ἐπυροβόλησε κατὰ νέας τινός, Μαριγῶς Μαραγκογιάννη, ἐπανειλημμένως καὶ ἀφοῦ διὰ 4–5 σφαιρῶν τὴν ἐπλήγωσαν συλλαβόντες αὐτὴν τὴν κατέσφαξαν διὰ τῆς λόγχης.

Χθὲς ὁ Διοικητὴς Σφακίων Σάββας Πασᾶς ἐπὶ κεφαλῆς ἓξ ταγμάτων μετέβη εἰς Ἀποκόρωνα, ὅπου προσωρινῶς θέλει στήσει τὴν ἕδραν του ἐν χωρίῳ Βάμῳ.

Τῇ 11 Δεκεμβρίου 1867. Τὰ ἐν Ἱεραπύτνῃ περὶ τὴν 20 τοῦ ἀπελθόντος μηνὸς συμβάντα, περὶ ὧν ἀκριβῆ γνῶσιν δὲν ἔχομεν, φαίνεται ὅτι ἦσαν μεγάλης σπουδαιότητος. Ἂν καὶ ὁ ἐν Ἡρακλείῳ κ. Ὑποπρόξενος θὰ ἐπληροφόρησεν ὑμᾶς περὶ αὐτῶν, οὐχ ἧττον φρονῶ καθῆκόν μου νὰ μὴ παραλείψω οὐδ' ἐγὼ ὅσα ἔμαθον. Συναχθέντες περὶ τὰς δύο καὶ ἡμίσειαν χιλιάδας ἐπαναστάται ἐπολιόρκησαν στενῶς ἐπὶ δύο συνεχεῖς ἡμέρας τὴν ἐν τῷ μικρῷ φρουρίῳ Ἱεραπύτνης φρουράν, ἥτις δὲν ἐσώθη εἰμὴ διὰ τῆς ἐκ μέρους τῆς θαλάσσης σταλείσης ἰσχυρᾶς ἐπικουρίας. Οἱ ἐπαναστάται εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἠχμαλώτισάν τινας, ἐφόνευσαν πλειοτέρους, ἔκαυσαν δύο οἰκίας καὶ ἀφαρπάσαντες μεγάλον ἀριθμὸν ζώων ἀπεχώρησαν. Τὸ συμβὰν τοῦτο, ὡς κατόπιν ἐπληροφορήθην, προυκάλεσε τὴν ταχεῖαν εἰς τὸ Ἡράκλειον μετάβασιν τοῦ Χουσεὴν Αὐνῆ Πασᾶ.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῆς Κρήτης διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 1780 καὶ ἀπὸ 7 Δεκεμβρίου ἱσταμένου ἐγγράφου της, οὗτινος ἀντίγραφον ἐπισυνάπτεται ὧδε, καταγγέλλει πρὸς τοὺς κ.κ. προξένους νέας βαρβάρους πράξεις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Σήμερον ἀφίχθη ἐνταῦθα εἷς ρωσικὸς ἀτμοδρόμων, ὅστις ἀπόψε προτίθεται νὰ μεταβῇ εἰς Ἁλμυρὸν πρὸς παραλαβὴν τῶν ἐκεῖ πρὸ πολλοῦ ἀναμενουσῶν οἰκογενειῶν, ὧν ἡ θέσις σήμερον, ὅτε εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα μεταβαίνει στρατός, καθίσταται δεινοτέρα, ἴσως δὲ μάλιστα ἕνεκα τούτου αἱ οἰκογένειαι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη.

Ἐπισυνάπτεται καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 199 ἔγγραφον[1] τοῦ ἐν Ρεθύμνῳ Πράκτορος.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 96–97.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

237

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

'Αριθ. 126 *'Ηράκλειον, 11 Δεκεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ28/1047

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι τὴν ἔκτην τρέχ. μηνὸς ἓν τάγμα ἐκ τῆς φρουρᾶς τοῦ 'Αγίου Μύρωνος μετέβη ἄνωθι τῶν 'Ασιτῶν, εἰς χωρίον Πυργοῦ καὶ Πρινόσκαλα, διὰ νὰ ξυλεύσῃ, ἀλλ' ἡ πρὸς τὰς θέσεις ἐκείνας προφυλακὴ τῶν ἐπαναστατῶν τὸ προσέβαλε. Πληροφορηθεὶς ὁ ἀρχηγὸς τῶν 'Οθωμανῶν μετέβη μεθ' ὅλης τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως πρὸς ἐπικουρίαν καὶ ἐνίσχυσε τὰς θέσεις ἃς κατεῖχε τὸ προπορευθὲν τάγμα. 'Ο ἀρχηγὸς Μαλεβυζίου 'Ηρακλῆς Κοκινίδης μετὰ διακοσίων περίπου ἀνδρῶν κατέλαβεν ἀμέσως τοὺς ἀπέναντι τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ λόφους Καζόλα, Ζαμπέτη καὶ Γυψοκέφαλο καὶ ἤρχισε πεισματώδη μάχην ἀπὸ τῆς 11 π.μ. μέχρι τῆς 5ης μ.μ. 'Ο ἀριθμὸς τῶν διαμαχομένων καίτοι κατὰ πολὺ ἄνισος, διέκρινεν ὅμως τοὺς ἐπαναστάτας ὁ ἡρωισμὸς καὶ τὸ θάρρος των, διότι οἱ λογχοφόροι 'Οθωμανοὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διασείσωσι τῶν θέσεών των τοὺς ἐπαναστάτας, ἀλλὰ μὲ ἀπώλειαν εἴκοσιν ἀνδρῶν ὠπισθοχώρησαν καὶ ἐπανῆλθον εἰς "Αγιον Μύρωνα. Δυστυχῶς κατὰ τὴν ἐν λόγῳ μάχην ἐπληγώθη ὁ 'Αρχηγὸς 'Ηρακλὴς Κοκινίδης καὶ δύο ἕτεροι ὁπλῖται. 'Η σφαῖρα προσέβαλε τὸν πρῶτον ἄνωθι τοῦ δεξιοῦ μαστοῦ, θραύσασα τὸ ὀστοῦν τῆς ὠμοπλάτης, καὶ ἔμεινεν ἐντὸς τῆς σαρκός. Εἷς ἐμπειρικὸς χειρουργός, Οἰκονομόπουλος, ἐνήργησεν ἐγχείρησιν καὶ ἠδυνήθη νὰ ἐξαγάγῃ τὴν σφαῖραν, μετεχειρίσθη δὲ ὅλα τὰ βοηθητικὰ μέσα, ὅσα τῷ ἐπέτρεπον αἱ πρακτικαὶ γνώσεις του. Κατόπιν μετεφέρθη ὁ πληγωθεὶς εἰς Μυλοπόταμον καὶ προσετέθη εἰς τὴν θεραπείαν τῆς πληγῆς καὶ ἕτερος ἐμπειρικὸς χειρουργός, ὀνομαζόμενος Πολιός. Νεωτέρας εἰδήσεις δὲν ἔχομεν εἰσέτι περὶ τῆς ὑγείας τοῦ γενναίου Κοκινίδου.

'Ο Γενικὸς Διοικητὴς Κρήτης Χουσεὶν 'Αβνὴ Πασᾶς ἀφίχθη ἐνταῦθα τὴν ἔκτην τοῦ μηνός, ἵνα συμπράξῃ τῶν διασκέψεων τοῦ Βεζίρου περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως τοῦ τμήματος 'Ηρακλείου καὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ προσωπικοῦ. 'Ως ἐξαγόμενον τῶν διασκέψεων ἐδημοσιεύθη κατ' ἀρχὰς ὅτι τὸ τμῆμα τοῦ 'Ηρακλείου διαιρεῖται διοικητικῶς εἰς δύο μουτεσερίφια (νομαρχίας) καὶ ἓξ καϊμακαμιλίκια (ὑποδιοικήσεις). Κατὰ συνέπειαν ἐδιορίσθησαν καὶ τὰ ἑξῆς πρόσωπα :

Μουτεσερίφης 'Ηρακλείου διαρκῶς ὁ μέχρι τοῦδε Περτὲβ Πασᾶς· 'Υποδιοικητὴς μὲ βαθμὸν καϊμακάμου ὁ 'Ιωάννης Δρακάκης, ἤδη ἀντιπρόσωπος ἐν Χανίοις. Μουτεσερίφης Μυραμβέλου καὶ Λασιθίου ὁ κ. 'Αδοσίδης· 'Υποδιοικητὴς παρ' αὐτῷ εἷς 'Οθωμανός.

Καϊμακάμαι ἐπαρχιῶν : Μονοφατζίου καὶ Ρίζου : ὁ Μπαϊρὰμ 'Εφένδης· βοηθὸς ὁ 'Εμμανουὴλ Παπαμαστοράκης, μέχρι τοῦδε ἐπαρχιακὸς σύμβουλος. Πεδιάδος : ὁ Μουστᾶ Βέης Ξεσχισάκης· βοηθὸς ὁ μέχρι τοῦδε Βος γραμματεὺς τοῦ ἐνταῦθα συμβουλίου 'Αναστάσιος 'Ιωαννίδης. Σιτείας : ὁ Μουχαρὲμ Βέης, μέχρι τοῦδε μουδίρης· βοηθὸς ὁ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Διακογεώργης, εἷς ἐκ τῶν πιστῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώπων. Ἱεραπέτρου : Σεζαὶ Ἐφένδης· βοηθὸς ὁ ἐν Χανίοις ἤδη διατελῶν ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας Φαφουτάκης. Μαλεβυζίου καὶ Τεμένους : ὁ περιβόητος Ἰωάννης Οἰκονομίδης, ἀντιπρόσωπος ἤδη ἐν Χανίοις· βοηθὸς εἷς Ὀθωμανός. Καινούργιο καὶ Πυργιώτισσα : ὁ Μπετρὶ Ἐφένδης· βοηθὸς ὁ πρώην ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωπος τῶν αὐτῶν ἐπαρχιῶν Σαραντάκης.

Ἅπαντες οἱ διορισθέντες, ἐκτὸς τῶν μουτεσερίφηδων, Ὀθωμανοὶ καὶ Χριστιανοί, εἶναι [1] ἐντόπιοι Κρῆτες. Ἡ μισθοδοσία τῶν μουτεσερίφηδων ὡρίσθη εἰς δέκα ἑπτὰ χιλιάδας καὶ πεντακόσια γρόσια κατὰ μῆνα, τῶν βοηθῶν αὐτῶν, καθὼς καὶ τῶν καϊμακάμηδων εἰς τρεῖς χιλιάδας καὶ πεντακόσια, τῶν δὲ βοηθῶν τῶν τελευταίων εἰς χίλια πεντακόσια γρόσια.

Ἐκ τῶν διορισθέντων καϊμακάμηδων μετέβησαν εἰς τὰς θέσεις των ὁ τῆς Ἱεραπέτρου καὶ Πεδιάδος, καθότι ἐν τῇ ἕδρᾳ ἑκάστου ὑπάρχει ἀρκετὴ δύναμις στρατοῦ. Ἅπαντες οἱ λοιποὶ θέλουσι μεταβῆ ἅμα τακτικὸς στρατὸς ἐξασφαλίσῃ δεόντως τὴν εἰρηνοποίησιν καὶ ἡσυχίαν τῶν ἐπαρχιῶν εἰς ἃς διωρίσθησαν.

Τὸ μέτρον τῆς ἐγκαταστάσεως στρατιωτικῶν σταθμῶν κατ' ἐπαρχίας ἐνεργεῖται δραστηρίως. Ἀπὸ τῆς ἑβδόμης τοῦ μηνὸς μέχρι σήμερον εἰς τρεῖς εὐκαιρίας ἀφίχθησαν ἐνταῦθα ἐκ Χανίων καὶ Ρεθύμνης 1500 τακτικοὶ στρατιῶται. Κατὰ τοὺς φίλους τῆς Διοικήσεως, περιμένονται ἕτερα πέντε τάγματα, διὰ νὰ συμπληρωθῇ ἀριθμὸς δώδεκα χιλιάδων καὶ οὕτω καταλάβωσι τὰς ἐπικαίρους θέσεις πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν διορισθέντων ὑπαλλήλων.

Τὴν ἑβδόμην τοῦ μηνὸς ἀφίχθησαν ἐνταῦθα κατ' εὐθεῖαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ Ζωγράφος Ἐφένδης καὶ εἷς Ἄγγλος, ὁ μὲν πρῶτος διὰ νὰ διοργανώσῃ τὰ συγκροτηθησόμενα δικαστήρια, ὁ δὲ δεύτερος τὸν ἐν Κρήτῃ ὀθωμανικὸν στόλον διὰ τὴν αὐστηροτέραν ἐνέργειαν τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Ἀμφότεροι διέμειναν παρὰ τῷ Βεζίρῃ ἐπὶ μίαν ἡμέραν καὶ ἀνεχώρησαν διὰ τὰ Χανία.

Χάριν τῆς ἀκριβοῦς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων, ἐπιτρέψατέ μοι, κύριε Ὑπουργέ, νὰ σᾶς καταστήσω γνωστὸν ὅτι ὁ ἐνταῦθα μεχκεμὲς [2] εἰς ἔκφρασιν εὐγνωμοσύνης καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὸν Μέγαν Βεζίρην διὰ τοὺς ὑπὲρ τοῦ τουρκισμοῦ πολυμόχθους κόπους του τῷ προσέφερεν ἕνα καλλιπάρειον ὀθωμανόπαιδα, τὸν ὁποῖον ἡ Ὑψηλότης του ἐδέχθη περιχαρῶς καί, ὡς ἐρρέθη, τὸν περιέβαλε μὲ βαθμὸν καὶ διέταξε πληρωμὴν μισθοδοσίας ἀρκετὰ γενναίαν.

Ὁ Βεζίρης καὶ ὁ Γενικὸς Διοικητὴς διατρίβουσιν εἰσέτι ἐνταῦθα.

---

1. Χφ. *ὦσιν*.
2. Ἱεροδικεῖον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

238

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ

'Αριθ. 129 *'Ηράκλειον, 18 Δεκεμβρίου 1867*

AYE/KY – M23/831

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι τὴν δεκάτην τετάρτην ἱσταμένου μηνὸς ὁ Βεζίρης ἀνεχώρησε διὰ Χανία, ἔμεινε δ' ἐνταῦθα ὁ Γενικὸς Διοικητὴς καὶ ὁ κ. Ἀδοσίδης. Ὁ Βεζίρης κατὰ τὴν ἐνταῦθα διαμονήν του οὐδὲν ἄλλο ἐνήργησεν ἀφ' ὅσα ἀνέφερον εἰς τὰς ὑπ' ἀριθ. 126 καὶ 128 ἀναφοράς μου.

Καθ' ἃς ἔλαβον αὐθεντικὰς πληροφορίας σήμερον, ἡ ὑγεία τοῦ πληγωθέντος ἀρχηγοῦ Μαλεβυζίου Ἡρακλέους Κοκινίδου δὲν διατρέχει κίνδυνον καὶ [ὅτι] καθ' ἑκάστην βελτιοῦται. Συνιστῶσι καὶ ἀπαιτοῦσι συνάμα ἅπαντες οἱ καπετανέοι τὴν ταχεῖαν ἀποστολὴν ἰατρῶν καὶ χειρουργῶν, διότι ἡ ἔλλειψις τοιούτων ἀποθαρρύνει τοὺς ὁπλοφόρους τοῦ νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τὰς μάχας.

Γνωστοποιῶ τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι ὅτι ἐκ τῶν ὀθωμανικῶν στρατοπέδων τῶν ἑδρευόντων εἰς Καστέλιον τῆς Πεδιάδος καὶ 'Αρχάνας [1] τὴν 12 τοῦ μηνὸς τρία τάγματα ὥδευσαν διὰ τῆς Βιάνου πρὸς τὸ φρούριον τῆς Ἱεραπέτρου καὶ ὅτι κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν των προσεβλήθησαν παρ' ἀποσπασμάτων τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τὰς θέσεις Συκολόγο, Μίλτο [2] τῆς Ἄνω Σίμης, καὶ τὸ χωρίον Καλογήρου [3]. Κατὰ τὴν τελευταίαν θέσιν, ἣν κατεῖχεν ὁ Λακέρδας, ἡ προσβολὴ ἐγένετο σπουδαιοτέρα, εἰς τρόπον ὥστε οἱ 'Οθωμανοὶ κατεδιώχθησαν μέχρι τοῦ φρουρίου τῆς Ἱεραπέτρου. 'Αφ' ὅπου ὅμως διέβη ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀφῆκε τὰ ἴχνη τῆς βαρβαρότητός του, δηλονότι ἐπυρπόλησεν οἰκίας, ἐλαφυραγώγησε καὶ ἐβεβήλωσε τὰς ἐκκλησίας.

Ἡ 'Επιτροπὴ τῶν ἓξ 'Ανατολικωτέρων 'Επαρχιῶν ἀπέστειλε πρὸς τὰ ἐνταῦθα ὑ/προξενεῖα τῶν φίλων δυνάμεων ἔγγραφον διαμαρτύρησιν [4] ἀφορῶσαν τὰς βαρβάρους πράξεις τοῦ 'Αρὶφ Πασᾶ κατὰ τὴν μετάβασίν του εἰς Ἱεράπετρον καὶ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Καστέλιον τῆς Πεδιάδος. Τὴν πρὸς ἐμὲ σταλεῖσαν λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ τὴν ἐπισυνάψω ὧδε.

---

1. Χφ. *'Αρχανῶν*.
2. Μύρτος (ὁ) ;
3. Καλογέροι.
4. 8 Δεκεμβρίου 1867 (πρωτότυπον) : AYE/KY – M23/833· Κριάρη, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1902), σσ. 555–556 (ὑπὸ χρονολογίαν 18 Δεκεμβρίου 1867, ἥτις πιθανώτατα εἶναι ἡ ὀρθή).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

239

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ[1]

'Αριθ. 347 *Χανιά, 24 Δεκεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ22/802

Τὰ κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα στρατιωτικὰ ἔργα ἔχουσιν ὡς ἑξῆς :

'Η Ζούρβα καὶ τὸ Θέρισσον ἐξεκενώθησαν ἑκουσίως ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος καθαρῶς διὰ λόγους στρατηγικούς, ἤτοι : ⟨1)⟩ διότι ἕνεκα τοῦ δριμέος χειμῶνος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαμένῃ εἰς τὰς ὀρεινὰς ἐκείνας θέσεις στρατόπεδον, καὶ μάλιστα μὴ ἔχον ἄφθονα τὰ πρὸς συντήρησιν μέσα· 2) διότι, συγκεντρώσαντος τοῦ ἐχθροῦ μεγάλας εἰς 'Αποκόρωνα δυνάμεις πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ Σάββα Πασᾶ, ὤφειλον καὶ οἱ ἐπαναστάται νὰ ἐνδυναμώσωσι τὸ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην στρατόπεδόν των, ἵνα παραλύωσι τὰς ἐνεργείας τῶν Τούρκων· καὶ 3) διότι ἀνάγκη ὑπῆρχε ἀπόσπασμά τι ἰσχυρὸν νὰ μεταβῇ εἰς Σούγιαν πρὸς παραλαβὴν τοῦ ἐσχάτως διὰ τῆς *'Ενώσεως* ἀποβιβασθέντος ἐκεῖ φορτίου. 'Εκρίθη δέ, φαίνεται, ἄσκοπον ν' ἀπασχολῶνται μεγάλαι δυνάμεις πρὸς διατήρησιν θέσεων αἵτινες ὑπὸ οὐδεμίαν ἔποψιν ἔχουν σημασίαν. Διὰ τοῦτο οὐδ' οἱ Τοῦρκοι κατέλαβαν αὐτὰς καίτοι κενωθείσας.

'Ο Σάββας Πασᾶς, ἐξελθὼν τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν (18 Δεκεμβρίου) ἐκ Χανίων εἰς 'Αποκόρωνα, δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος τώρα ἢ κατὰ τὴν πρώτην ἔξοδόν του, καθότι αὐθημερὸν ὁ ὑπ' αὐτὸν στρατός, προχωρήσας ἀπὸ τὸ χωρίον Στύλον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς ἐπαρχίας 'Αποκορώνου καὶ πλησιάσας εἰς θέσιν Κούκκου, προσεβλήθη κατὰ μέτωπον μὲν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Σφακίων Σ. Χιονουδάκη, περιμένοντος αὐτὸν μετὰ Σφακιωτῶν καὶ ἄλλων εἰς θέσιν Κουτσοβίτσαν, ἐκ δὲ τῶν πλευρῶν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ 'Αποκορώνων 'Α. Γογονῆ, καὶ ζωηρῶς ἀποκρουσθεὶς ἠναγκάσθη νὰ τραπῇ εἰς φυγήν· καὶ καταλαβὼν τὰς θέσεις Καμίνι καὶ Λεμονάτας[2], ὅπου ἔστησε τρία πυροβόλα, ἠδυνήθη διὰ τῶν ἐπικουριῶν ἃς ἔλαβε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ὑποχώρησίν του, καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, ἐφ' ὅσον αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον. Εἰς τὴν μάχην ταύτην, διαρκέσασαν τέσσαρας περίπου ὥρας, ἔλαβαν μέρος καὶ οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῶν χωρίων Φρὲ καὶ Πεμόνια Β. Μποβολάκη⟨ς⟩ καὶ Μ. Μιλιγιακάκης.

---

1. Προφανῶς τὴν 24 Δεκεμβρίου 1867 ὁ Σακόπουλος δὲν ἐγνώριζεν ὅτι, παραιτηθείσης τῆς Κυβερνήσεως Κουμουνδούρου, ὁ Τρικούπης δὲν ἦτο πλέον 'Υπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν. Εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ 'Αριστείδου Μωραϊτίνη, ἥτις ἐσχηματίσθη τὴν 20 Δεκεμβρίου, τὸ 'Υπουργεῖον τῶν 'Εξωτερικῶν ἀνέλαβεν ὁ μέχρι τότε Πρεσβευτὴς τῆς 'Ελλάδος ἐν Κωνσταντινουπόλει Πέτρος Δελιγιάννης. Μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Δελιγιάννη εἰς 'Αθήνας, τὴν 4 'Ιανουαρίου, καθήκοντα 'Υπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν ἤσκει ὁ Μωραϊτίνης. 'Ο Δελιγιάννης διετήρησε τὸ 'Υπουργεῖον τῶν 'Εξωτερικῶν καὶ ἐπὶ Κυβερνήσεως Βούλγαρη, ἥτις ἐσχηματίσθη τὴν 25 'Ιανουαρίου 1868.

2. Λεμονάτες ἢ Λεμονάτη.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐν Ἀποκορώνοις τελεσθέντων δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ὁποία θέλει εἶσθαι ἡ ἐκεῖ θέσις τοῦ Διοικητοῦ Σάββα Πασᾶ. Ἀντὶ νὰ ἐφαρμόσῃ τὸν νέον ὀργανισμὸν καὶ νὰ ἐξασκήσῃ τὰ διοικητικὰ καθήκοντά του, θέλει εἶσθαι διαρκῶς ἠναγκασμένος διὰ τῶν ὅπλων καὶ διὰ τῆς χύσεως αἵματος νὰ ἐπιβάλλῃ ἑαυτὸν εἰς τοὺς κατοίκους, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν νὰ προστατεύῃ ἑαυτὸν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες ἀνὰ πᾶν βῆμα θέλουν τῷ διαμφισβητεῖ τὴν κατοχὴν τῆς χώρας. Θέσις τοιαύτη διὰ Χριστιανὸν καὶ μάλιστα Ἕλληνα, οἷος ὁ κ. Σάββας, δὲν εἶναι βεβαίως οὔτε ἔντιμος οὔτε ζηλευτή.

Κατ' αὐτὰς ὁ ἀρχηγὸς Κυδωνίας Χατζῆ Μιχάλης παρ' ὀλίγον συνελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Μεταβαίνων τὴν 16 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς ἐκ Ζούρβας μετά τινος ἀποσπάσματος εἰς Σούγιαν πρὸς παραλαβὴν τοῦ ἐκεῖ ὑπὸ τῆς *Ἑνώσεως* ἀποβιβασθέντος φορτίου, ἐκινδύνευσε νὰ πέσῃ εἰς ἐνέδραν, στηθεῖσαν εἰς θέσιν Στέρναν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ διευθυνομένην, ὡς δυστυχῶς βεβαιοῦν, ὑπὸ Χριστιανοῦ Κρητός, ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων προδοτῶν οἵτινες ἐπιβουλεύονται τὸν ἀγῶνα τῆς πατρίδος των. Ἀλλ' εὐτυχῶς, ἀντὶ νὰ διαβῇ τῆς θέσεως ἐκείνης, διέβη δι' ἄλλης ὁδοῦ καὶ οὕτως ἐσώθη εἷς τῶν σταθερωτέρων καὶ ἀνδρειοτέρων ἀγωνιστῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις εἰς τὸ πρόσωπόν του ἤθελε πάθει μεγάλην ζημίαν. Ὁ ἀρχηγὸς οὗτος διαμένει νῦν ἐν τῷ χωρίῳ Κουστογεράκῳ τοῦ Σελίνου.

Μεταξὺ τῶν ὑποταχθέντων Χριστιανῶν, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἐλάχιστος, ὀφείλω νὰ σημειώσω καὶ τὴν λιποταξίαν Κοζάκου [1] τινὸς ἐκ τοῦ Ἀκρωτηρίου, ὅστις ἕνεκα ἔριδος μετ' ἄλλου τινὸς περὶ πρωτείων ἐγκαταλείψας τὸν ἀγῶνα προσῆλθεν εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς, αἵτινες τὸν ὑπεδέχθησαν εὐμενῶς. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, ὅπερ στερεῖται σημασίας, καθότι ὁ Κοζάκος εἶναι ἄνθρωπος ἀσήμαντος καὶ ἀνίκανος νὰ ἐπηρεάσῃ οὐδένα, ἀναφέρω μόνον καὶ μόνον, διότι ἐνδέχεται οἱ Τοῦρκοι νὰ τὸ ἐξογκώσωσι καὶ νὰ παραστήσωσιν ὅτι ηὐτομόλησεν εἷς τῶν κορυφαίων ἐπαναστατῶν, ὡς ἐσχάτως διὰ τῆς *Turquie* ἐδημοσίευσαν ὅτι συνελήφθησαν ἑπτὰ ἀρχηγοί. Ἄνευ δὲ τῆς ἀνάγκης ταύτης περιττὸν θὰ [2] ἦτο νὰ κάμω περὶ αὐτοῦ λόγον, διότι τὰ προηγούμενά του οὐδόλως εἶναι κολακευτικά. Ἐγκληματίας καὶ φυγόδικος κατεδιώκετο ὑπὸ τῆς ἐξουσίας πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως. Μάλιστα δ' ὅταν οἱ Κρῆτες συνῆλθον εἰς Περιβόλια καὶ συνέταξαν τὴν πρὸς τὸν Σουλτᾶνον ἀναφορὰν των προσῆλθε καὶ αὐτὸς ἐκεῖ, πλὴν οἱ ἐγκριτώτεροι τῶν Κρητῶν, προσέχοντες μὴ περιλάβωσι παρ' ἑαυτοῖς στοιχεῖα ἀταξίας ἢ ἐγκλήματος, τὸν ἀπέπεμψαν ἀπειλήσαντές τον ὅτι, ἂν δὲν ἀπεμακρύνετο, ἤθελαν τὸν παραδώσει εἰς τὴν ἐξουσίαν δέσμιον.

Ἡ ἐξουσία, διακόψασα πρὸ πολλοῦ τὴν εἰς τοὺς προσερχομένους χωρικοὺς διανομὴν δωρεὰν σιτηρῶν, ἐπιτρέπει εἰς τοὺς φέροντας ἄδειαν ἐκ τῶν παρακειμένων ἐπαρχιῶν νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν πόλιν καὶ ν' ἀγοράζωσι τοιαῦτα. Ἱκανὴ λοιπὸν ποσότης σιτηρῶν ἐξάγεται καθ' ἑκάστην, ἐξ ὧν ἐν μέρει δύνανται καὶ οἱ ἐπαναστάται νὰ ὠφεληθῶσιν.

---

1. Βασίλειος Καζάκος ἢ Κοζάκος.
2. Χφ. νά.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὁ Ἄγγλος πλοίαρχος Hobart ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐνταῦθα εὑρισκόμενος περιῆλθε τὴν νῆσον διὰ θαλάσσης, ἔδωκεν ὁδηγίας τίνι τρόπῳ πρέπει νὰ ἐκτελῆται ὁ ἀποκλεισμὸς καὶ ποῦ νὰ σταθμεύουν τὰ πρὸς τήρησιν αὐτοῦ πλοῖα. Ὁ ἴδιος ἐγνωμοδότησε μία τῶν ἐνταῦθα σταθμευουσῶν θωρακωτῶν φρεγατῶν νὰ μεταβῇ εἰς Μελίτην πρὸς ἐπισκευὴν καὶ ὄχι εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ λόγῳ ὅτι εἰς Μελίτην ἡ ἐπισκευὴ θὰ γίνῃ τελειοτέρα. Ἐξ ὅλων τῶν διδομένων δὲν φαίνεται ἀπίθανον ⟨ὅτι⟩ ὁ ἀξιωματικὸς αὐτὸς θὰ λάβῃ ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ τουρκικῷ ναυτικῷ.

Ἀφίχθη κατ' αὐτὰς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἷς δικηγόρος, Ι. Ζωγράφος ὀνομαζόμενος, ἐντολὴν ἔχων, ὡς λέγει, νὰ ὀργανίσῃ τὰ δικαστήρια τῆς νήσου.

240

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ [1]

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 25 Δεκεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ22/807

Ἔκρινα καλὸν πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς ἐνδεχομένου νὰ κάμω γνωστὸν τὰς περὶ τοῦ κ. Tricou ὑποψίας εἰς τὴν Πρ. Κυβ. καὶ ἀλλαχοῦ, πλὴν ἔλαβα ἀπάντησιν ὅτι οὐδείς ποτε τοῖς εἶπέ τι ἐκ μέρους τοῦ εἰρημένου προσώπου, καὶ ἐπομένως οὐδεμίαν ὑποψίαν συνέλαβαν κατ' αὐτοῦ.

Ἐκτὸς τῶν ὅσων ἔγραψα ὑμῖν ὅτι εἶπεν εἰς τὸν κ. Stillman, δὲν ἔμαθα ἂν ὁ κ. Tricou εἶπεν αὐτὰ εἰς ἄλλον τινά. Μοὶ εἶπαν ὅμως ὅτι παρετήρησαν μεταβολὴν εἰς τὰς ἰδέας του καὶ τὰ φρονήματά του. Ἐξακολουθεῖ νὰ συχνάζῃ τοὺς Τούρκους, πρὸς ἐμὲ δὲ φέρεται πάντοτε ὁ ἴδιος· μοὶ ὁμολογεῖ ἀπροκαλύπτως τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ, ὅστις, κατ' αὐτόν, ἐπιστρέφει πρὸ τοῦ Μπαϊραμίου εἰς Κωνστ/πολιν. Φρονεῖ δ' ὅτι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸ κρητικὸν ζήτημα θέλει κοιμηθῆ, καὶ προσθέτει ὅτι κατόπιν θ' ἀναφανοῦν πολλὰ γελοῖα ὡς πρὸς τὰς ἐνταῦθα ἐνεργείας τῶν Τούρκων κλπ., κλπ. Ὀφείλω ὅμως νὰ εἴπω ὅτι αἱ ἰδέαι του δέν μοι φαίνονται συνεπεῖς καὶ σταθεραί. Ἐκ τοῦ συνόλου τῆς διαγωγῆς του ἐξάγω ὅτι ἐπιθυμεῖ παρὰ τοῖς Τούρκοις νὰ παίξῃ πρόσωπον δυνάμενον νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν πορείαν τῶν διατρεχόντων.

Μεταβάντων σήμερον 20 περίπου χωρικῶν εἰς τὸ Διοικητήριον, ἵνα λαβόντες ἄδειαν ἀναχωρήσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐκεῖ μεταναστευσασῶν οἰκογενειῶν των, τοὺς προέτρεψαν αἱ ἀρχαὶ νὰ ὑπογράψωσιν ἀναφορὰν δι' ἧς νὰ ζητῶσι παρὰ τοῦ Βεζίρου τὴν διὰ τουρκικοῦ πλοίου μεταφορὰν τῶν οἰκογενειῶν των, ἢ τοὐλάχιστον νὰ δώσωσιν ἐγγύησιν ὅτι ἀναχωροῦντες θέλουσιν ἐπιστρέψει κατόπιν μετ' αὐτῶν· καὶ ὑπὸ τὸν

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 103, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὅρον τοῦτον τοῖς δίδεται ἄδεια πρὸς ἀναχώρησιν. Ἀλλ' οἱ χωρικοὶ μὴ συναινέσαντες νὰ πράξωσιν οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο ἀνεχώρησαν μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ἐπιβασθῶσιν εἰς τὰ ρωσικὰ πλοῖα, ὅταν ἐπανέλθωσι. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο μὲ κάμνει νὰ πιστεύω ὡς πιθανὸν τὸ ἀπὸ χθὲς διαδοθὲν καὶ θεωρηθὲν παρ' ἐμοῦ ἀνυπόστατον, ὅτι δηλ. ὁ Βεζίρης ἐνήργησε νὰ παραπεισθῶσι χωρικοί τινες ἐκ τῶν ἐχόντων τὰς οἰκογενείας των εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ τῷ ζητήσωσι νὰ τὰς μεταφέρῃ, καὶ ὅτι προτίθεται πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν νὰ πέμψῃ κατ' αὐτὰς ἀτμόπλοια εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἐπιβιβασθῶσιν οἱ βουλόμενοι.

Τὸ σχέδιον ὅπερ ὁ κ. Hobart, ὁ Ἄγγλος Πλοίαρχος, ὑπέβαλεν εἰς τὸν Ὀθωμανὸν Ναύαρχον ὡς πρὸς τὴν τήρησιν αὐστηροῦ ἀποκλεισμοῦ συνίσταται, ὡς μοι εἶπαν, εἰς τὰ ἑξῆς : 1) τὰ ἐπιφορτισμένα τὴν τήρησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ πλοῖα νὰ καίωσιν ἄνθρακας ἐκ τῶν μὴ ἐκπεμπόντων πυκνὸν καπνόν· 2) τὰ ἀτμόπλοια νὰ περιπολοῦν μακρὰν τῆς ἀκτῆς εἰς τὸ πέλαγος, 6–7 μίλια μακράν· 3) εἰς τὰ ὕποπτα μέρη τῆς ἀκτῆς νὰ σταθμεύωσι διαρκῶς πλοῖα· καὶ 4) εἰς ἄλλα μέρη νὰ κτίσωσι blockhouses.

Τὰ ἔγγραφα [1] τῆς Προσ. Κυβερν. τὰ ἀφορῶντα τὴν ἔκφρασιν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ διαπραχθέντων κακουργημάτων ἐν μέρει μόνον ἐστάλησαν εἰς τὴν Κωνστ/πολιν, τὰ δὲ λοιπὰ ὑπάρχουσιν εἰσέτι ἐνταῦθα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ⟨ὑπὸ⟩ τῶν κυριωτέρων τοὐλάχιστον ἐκ τῶν κ.κ. προξένων. Δυστυχῶς τινες τούτων δὲν ἔχουν πολλὴν προθυμίαν νὰ λάβωσι γνῶσιν αὐτῶν, οἱ μὲν προφασιζόμενοι ὅτι εἰσὶ γεγραμμένα εἰς γλῶσσαν ἑλληνικήν, οἱ δὲ δι' ἄλλους λόγους. Ὁ κ. Δίξων λ.χ., ἐνῷ προθύμως ἐδέχθη τὰ κατὰ πρῶτον σταλέντα ἔγγραφα καί, ὡς μοι εἶπεν, ἔλαβε γνῶσιν αὐτῶν καὶ ἐκράτησε σημειώσεις, ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ ἀδιαφορεῖ. Ὁ δὲ κ. Tricou τὰ ἔλαβε παρ' ἑαυτῷ, τὰ ἐκράτησε 2–3 ἡμέρας, ἀλλὰ πιστεύω ὅτι δὲν ἔλαβε γνῶσιν αὐτῶν. Ὁ κ. Stiglitz οὐδεμίαν διάθεσιν ἔχει νὰ τὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν. Διὰ ταῦτα πάντα εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἂν ἐξετυποῦντο γαλλιστὶ εἰς φυλλάδια.

Ταῦτα ἔκρινα χρέος μου νὰ κάμω ὑμῖν γνωστὰ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐπισήμου ἀναφορᾶς [2] μου.

241

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ [3]

Ἀριθ. 130 *Ἡράκλειον, 25 Δεκεμβρίου 1867*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ29/1053

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι ὁ στρατός,

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 88, ὑποσημ. 3 καὶ 5· σ. 92, ὑποσημ. 1.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 103–105.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 103, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὅστις ἐσχάτως μετέβη εἰς Ἱεράπετρον διὰ τῆς Βιάνου, κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἐξῆλθε τοῦ φρουρίου, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Σιτείαν πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ Καϊμακάμη Μουχαρὲμ Βέη, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους θέσεις προσεβλήθη παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ ἐνταῦθα μετὰ τοῦ Καϊμακάμη. Κατὰ τὰς διαδόσεις τῶν Ὀθωμανῶν, ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν τακτικοὶ καὶ ἠχμαλωτίσθησαν δύο ἐντόπιοι ἄτακτοι. Ἐν τούτοις ἐπανερχόμενος ὁ ἐν λόγῳ στρατὸς καταδιωκόμενος καὶ ἡττημένος ἐξεδικεῖτο καθ' ὁδὸν κατὰ τῶν μουτήδων. Εἰς θέσιν Σταλίδα ἐφόνευσε τοὺς ἀσχολουμένους εἰς γεωργικὰ ἔργα Ἀντώνιον Ταμπάκη καὶ Παυλὴ Χαρκιαδάκη, εἰς θέσιν Χάρακα τὸν Μιχαὴλ Κυπριώτην. Πρὸς τούτοις συνέλαβε καὶ ἔφερεν ἐνταῦθα δέσμιον τὸν γέροντα Νικόλαον Μουρελάκην, τὸν ὁποῖον ἐφυλάκισαν. Οἱ συγγενεῖς τῶν αἰχμαλωτισθέντων πρὸς ἐκδίκησιν μετέβησαν εἰς τὸ χωρίον Μαχερά, ἐφόνευσαν τὸν Κωνσταντῖνον Σιμνιανόν, καὶ ἐλαφυραγώγησαν τοὺς κατοίκους.

Ὁ Ἀρχηγὸς τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν Σφακιανάκης ἔγραψε πρὸς τὸν Ἐπίτροπον τοῦ Μητροπολίτου καὶ τὸν Ἀδοσίδην ὅτι δύναται ν' ἀνταλλάξῃ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας Ὀθωμανούς, ἐὰν ἀπολυθῶσι τῶν φυλακῶν ὁ Μουρελάκης, οἱ Ἀσιτιανοὶ καὶ ἄλλοι τινές, ἕνδεκα τὸν ἀριθμόν, ἄλλως θέλει τοὺς τουφεκίσει. Δὲν ἐπληροφορήθην ὅμως ἀκριβῶς ὁποίαν ἐνέργειαν ἔκαμον οἱ ἀνωτέρω κύριοι ὡς πρὸς τὴν ἀποφυλάκισιν καὶ ἀνταλλαγήν.

Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Πεδιάδος Ἀντώνιος Τριφίτζας μετὰ διακοσίων ἀνδρῶν τὴν νύκτα τῆς εἰκοστῆς τοῦ μηνὸς προσέβαλεν ἐπιτυχῶς τοὺς ἐν Καστελίῳ Ὀθωμανούς. Ἡ μάχη διήρκεσεν ἐπὶ δύο ὥρας, ἄνευ ζημίας τῶν ἐπαναστατῶν.

Χθὲς ἐτοιχοκολλήθη ἐνταῦθα νέα προκήρυξις[1] τοῦ Μεγάλου Βεζίρου ὑπὸ χρονολογίαν 23 Δβρίου, διὰ τῆς ὁποίας εἰδοποιεῖ τοὺς Κρῆτας ὅτι ἀπὸ τοῦ μηνὸς Μαρτίου 1868 μέχρι τοῦ 1870 ἀπαλλάσσονται τῆς φορολογίας τοῦ δεκάτου, κατὰ δὲ τὰ ἑπόμενα δύο ἔτη θέλουν ἀποδίδει πέντε τοῖς %, τὸ δὲ εἰσπραχθησόμενον ποσὸν θέλει χρησιμεύσει διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου, καὶ προσέτι τῆς πληρωμῆς τοῦ στρατιωτικοῦ φόρου, ἐν ὅσῳ καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπαλλάσσονται τῆς στρατολογίας. Πιστεύω ἀδιστάκτως ὅτι καὶ ἡ προκήρυξις αὕτη θὰ λάβῃ τὴν τύχην τῶν προηγουμένων, καθ' ὅσον οἱ νοήμονες Κρῆτες ἐπείσθησαν ἀρκούντως περὶ τῆς εἰλικρινείας τῆς Υ. Πύλης.

Σήμερον τὸ ἑσπέρας ἀναχωρεῖ ἀφεύκτως ὁ Ἀδοσίδης ἐπὶ ἀτμοκινήτου φρεγάτας διὰ Σπιναλλόγγα. Προσλαμβάνει τοὺς ἀρχιερεῖς τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν καὶ ἓν τάγμα πεζικοῦ. Ἐλπίζω νὰ ἐπανέλθῃ ταχέως διὰ τῆς ἰδίας εὐκαιρίας.

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς διατρίβει εἰσέτι ἐνταῦθα.

---

1. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ23/830· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Β', σσ. 665–666.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

242

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΝ ΜΩΡΑΪΤΙΝΗΝ [1]

Ἀριθ. 1 *Χανιά, 1 Ἰανουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ37/1363

Οἱ ἐπαναστάται μεγάλην σημασίαν ἀποδίδοντες, καὶ δικαίως, εἰς τὴν ἐν Ἀποκορώνῳ διαμονὴν τοῦ Σάββα Πασᾶ, καθότι ὄχι μόνον ὡς Χριστιανὸς καὶ Ἕλλην οὗτος ἤθελεν εἶσθαι ἐπικίνδυνωδέστερος τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ κατορθῶν νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν θέσιν του καὶ νὰ μένῃ ἐν αὐτῇ ἀνενόχλητος ἤθελεν ἀποδείξει τὴν ἐπανάστασιν ἀσθενῆ καὶ ἀνίσχυρον, ἔλαβαν τὸ ὀρθὸν μέτρον νὰ συγκεντρώσωσιν ἐκεῖ ἱκανὰς δυνάμεις, ν' ἀναπτύξουν πᾶσαν δραστηριότητα, νὰ ἐμποδίσωσιν, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν, τὴν ἐγκατάστασίν του, νὰ μὴ τὸν ἀφήσωσιν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἥσυχον, καὶ ν' ἀποδείξωσιν ὅτι οὐδόλως ὁ Πασᾶς οὗτος εἶναι κύριος τῆς ἐπαρχίας ἣν προτίθεται νὰ διοικήσῃ.

Ὅθεν, ἐκτὸς τῶν συμπλοκῶν ὧν ἐλάβατε γνῶσιν, κ. Ὑπουργέ, διὰ τῶν προηγουμένων ἀναφορῶν μου, ἔλαβον χώραν καὶ αἱ [2] ἑξῆς :

Ὁ ὁπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου Ἀ. Γογονῆς παρατηρήσας ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὅστις εὑρίσκεται εἰσέτι ἐστρατοπεδευμένος εἰς τὰ χωρία Νεοχώριον [3] καὶ Καΐναν, ⟨οὐ⟩ μακρὰν τοῦ χωρίου Βάμου, ἀπέστελλε καθ' ἑκάστην πρωΐαν προφυλακήν τινα ἰσχυρὰν εἰς θέσιν Κεφάλι (Χριστόν), ἔνθα διέμενε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς μετὰ τῶν Χανίων συγκοινωνίας, παραλαβὼν 120 ὁπλίτας Ἀποκορωνίτας ἔστησεν ἐνέδραν εἰς τὰς θέσεις Ἅγιον Ἰωάννην, Πρύβαλμα [4], Θόλον καὶ Κεφάλι, ὅθεν τὴν πρωΐαν τῆς 28 τοῦ ἀπελθόντος μηνός, ἀφέντες τὸν ἐχθρὸν νὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν τελευταίαν ἐκ τῶν εἰρημένων θέσεων, αἴφνης ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτοῦ ἐπανειλημμένως, τὸν ἐνέβαλαν εἰς ἀταξίαν καὶ ἐμποδίσαντες τὴν ἐκ τοῦ στρατοπέδου σταλεῖσαν ἐπικουρίαν νὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτοῦ τὸν ἔτρεψαν εἰς φυγήν, ἀφοῦ ἐφόνευσαν ἢ ἐπλήγωσαν εἴκοσι πέντε περίπου, ἐνῷ εἷς μόνος ἐπληγώθη.

Κατόπιν, συμβουλίου γενομένου, ἀπεφασίσθη ὅπως οἱ Ἀποκορωνῖται καὶ Σφακιῶται προσβάλωσι τὸ στρατόπεδον τοῦ εἰς Νεοχώριον καὶ Καΐναν ἐχθροῦ. Διὸ τὴν πρωΐαν τῆς 30 τοῦ λήξαντος μηνὸς ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν προσέβαλαν πρὸ τῶν σκηνῶν του, ἀναπτύξαντες ἀξιέπαινον εὐτολμίαν. Ἡ ζωηρὰ αὕτη μάχη, ἧς τὰς λεπτομερείας ἀγνοοῦμεν, διήρκεσε πολλὰς ὥρας.

Ὁ Σάββας Πασᾶς, εὑρισκόμενος εἰς τὸ ἐν Ἀποκορώνοις στρατόπεδόν του, ἤθελε νὰ

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 103, ὑποσημ. 1.
2. Χφ. ὡς.
3. Νιὸ Χωριὸ ἢ Νέον Χωρίον.
4. Πρόβαρμα (τό).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μεταβῇ εἰς χωρίον Μελιδόνι, ἵνα ἰδῇ τὸ πτῶμα τῆς πρὸ 15 περίπου ἡμερῶν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ φονευθείσης νεάνιδος, περὶ ἧς ἔκαμα λόγον ἐν τῇ ὑπ' ἀριθμ. 333 καὶ ἀπὸ 10 Δεκεμβρίου π.ἔ. ἀναφορᾷ [1] μου, καὶ βεβαιωθῇ ἰδίοις αἰσθήσεσι ἂν τῷ ὄντι, ὡς οἱ ἐπαναστάται ἰσχυρίζονται, ἐφονεύθη διὰ 5 σφαιρῶν καὶ ἐτρυπήθη διὰ λόγχης. Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ προσθέσω ὅτι ἡ μήτηρ τῆς δυστυχοῦς ταύτης κόρης, ἐλθοῦσα ἐνταῦθα, διηυθύνθη εἴς τινας τῶν προξένων καὶ ἐξέφρασε τὰ παράπονά της, καθὼς καὶ εἰς τὴν Διοίκησιν ⟨καὶ⟩ εἰς τὸν Μητροπολίτην. Καὶ εἰς μὲν τὸν Βεζίρην δὲν τὴν ἀφῆκαν νὰ παρουσιασθῇ, προτρεπόντων τῶν περὶ αὐτὸν νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ ν' ἀπαιτήσῃ χρηματικόν τι ποσὸν πρὸς ἀποζημίωσιν, ὅπερ ἐκείνη δὲν ἐδέχθη, ὁ δὲ κ. Δίξων τῇ ἔδωκεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν κ. Σάββαν. Συνεπείᾳ λοιπὸν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης φαίνεται ὅτι οὗτος ἠθέλησε νὰ ἐξετάσῃ ὁ ἴδιος περὶ τοῦ τρόπου τοῦ φόνου τῆς νεάνιδος, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ χωρίον Μελιδόνι κεῖται πέραν τῆς γραμμῆς ἣν ὁ ὑπ' αὐτὸν [2] στρατὸς κατέχει, εἰδοποίησε τοὺς κατοίκους περὶ τοῦ σκοποῦ του, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπήντησαν ὅτι τὸν δέχονται, ἂν μεταβῇ μετὰ συνοδείας δέκα ἀνδρῶν τὸ πολύ, ἄλλως θέλουν τὸν προσβάλει. Συνεπείᾳ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης ὁ Σάββας Πασᾶς ἀπετράπη τοῦ σκοποῦ του, φοβηθεὶς μὴ εὑρεθῇ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐπαναστατῶν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο χαρακτηρίζει ἀρκούντως τὴν θέσιν εἰς ἣν εὑρίσκεται ὁ νέος οὗτος Διοικητής, ὅστις πολλὰ ὀλίγον ἀρέσκεται νὰ διαμένῃ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἣν θὰ διοργανίσῃ, διότι, καθ' ἃ ἔμαθον πρὸ ὀλίγου, ἐπανῆλθε χθὲς τὸ ἑσπέρας ἐνταῦθα.

Τῇ 25 Δεκεμβρίου ἓν ἀπόσπασμα τοῦ ἐν Κισσάμῳ ὑπὸ τὸν Ἀλῆ Σαρχὸν Πασᾶν στρατοῦ, φρονοῦν ὅτι ἕνεκα τῆς ἑορτῆς ἤθελεν εὕρει τοὺς ἐν Κακοπέτρῳ Χριστιανοὺς ἀμερίμνους, διηυθύνθη πρὸς αὐτούς, ἵνα τοὺς προσβάλῃ ἐξ ἀπροόπτου. Ἀλλὰ εἰδοποιηθέντες οὗτοι περὶ τοῦ κινήματος κατέλαβαν τὰς καταλλήλους θέσεις καὶ ἐφόνευσάν τινας ἐξ αὐτῶν, χωρὶς αὐτοὶ νὰ πάθωσιν.

Εἰς τὸ αὐτὸ μέρος τῆς Κισσάμου συνέβη καὶ πρότερον ἀψιμαχία τις, ἧς μόλις ἐσχάτως ἐλάβομεν γνῶσιν [3]. Τῇ 9ῃ τοῦ ἀπελθόντος Δεκεμβρίου δύο ὁπλαρχηγοὶ Κισσάμου, Γ. Γιακουδοσαρδάκη⟨ς⟩ [4] καὶ Ἰ. Ἀναστασάκη⟨ς⟩, μετὰ 230 περίπου ἐνόπλων, καταβάντες περὶ τὴν 8 ὥραν μ.μ. εἰς θέσιν Φυσαέρα τοῦ Σελῆ [5], προεχώρησαν πλησίον τῶν σκηνῶν τοῦ ἐχθροῦ, ἐφόνευσάν τινας τῶν σκοπῶν, ἐπυροβόλησαν ἐπανειλημμένως κατὰ τῶν σκηνῶν καὶ ἀφαιρέσαντες δύο ὅπλα ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ ἐν Κακοπέτρῳ στρατόπεδόν των.

Ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς, καίτοι παντοῖα μέσα μεταχειρισθεὶς καὶ πολὺν χρυσὸν διασκορπίσας, δὲν ηὐτύχησεν οὐδένα ἀρχηγόν, μικρὸν ἢ μεγάλον, νὰ διαφθείρῃ. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι, ὡς καὶ ἄλλοτε ἀνέφερα εἰς τὸ Β. Ὑπουργεῖον, κατώρθωσε, πλὴν τῶν τουρκιζόντων, εἰς

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 97–99.

2. Χφ. *αὐτοῦ*.

3. Πιθανώτατα ἐκ τῆς ἀπὸ 15 Δεκεμβρίου 1867 σχετικῆς ἐκθέσεως τῶν Γ. Γιαννουδοβαρδάκη καὶ Ἰ. Ἀναστασάκη : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ37/1370.

4. Γεώργιος Γιαννουδοβαρδάκης.

5. Φυσαέρα τὸ Σελλί.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

οὓς ἔδωκε θέσεις καὶ μισθούς, νὰ προσελκύσῃ καὶ διεφθαρμένους τινάς, οἵτινες χάριν εὐτελῶν ὠφελημάτων προδίδουν τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος των, καὶ ὁπλισθέντες ὑπὸ τῆς ἐξουσίας κατετάχθησαν ὑπὸ μισθὸν ὡς ζαπτιέδες εἰς συνοδείαν τοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' εὐτυχῶς τὸ γεγονὸς τοῦτο, ὅσον καὶ ἂν θεωρηθῇ δυσάρεστον, μὴ λαβὸν μεγάλας διαστάσεις δὲν θὰ ἔχῃ συνεπείας βλαβεράς. Ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις τάξις ἀνθρώπων, οἵτινες ἀπολέσαντες πᾶν ὅ,τι εἶχον καὶ κατατρυχόμενοι ὑπὸ τῆς γυμνότητος καὶ τῆς πείνης (κακὰ ἄτινα, ἂν ὑπῆρχεν ὀργανισμός τις καὶ τάξις, ἠδύναντο ἐν μέρει τοὐλάχιστον νὰ θεραπευθῶσιν ἐκ τῶν ἔξωθεν ἀποστελλομένων), καταβεβλημένοι καὶ κεκμηκότες, παραιτοῦσι τὸν ἀγῶνα, καίτοι εἰλικρινεῖς πρὸς αὐτὸν ὄντες. Τινὲς τούτων ὠφελούμενοι ἐκ τῆς ἀνοχῆς τῆς ἐξουσίας, ἥτις σκοπίμως ἀπό τινος χρόνου ἐπιτρέπει εἰς πάντα ἄοπλον νὰ εἰσέρχηται εἰς τὴν πόλιν, ἄλλοι μὲν προσέρχονται ἵνα προμηθευθῶσιν ὀλίγον ἄρτον, ἄλλοι δὲ ἵνα μεταβῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς ἐντάμωσιν τῶν οἰκογενειῶν των. Εἰς τοὺς παρατηροῦντας αὐτοὺς τὸ ἄτοπον τῆς ἀναχωρήσεώς των δεικνύουν τὰ ράκη των καὶ τὴν κατάστασίν των λέγοντες ὅτι θέλουν νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐνδυθοῦν καὶ πάλιν νὰ ἐπανέλθουν. Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἴκοσι περίπου τοιοῦτοι ἐκ τῶν ἐχόντων τὰς οἰκογενείας των ἐν Ἑλλάδι μετέβησαν εἰς τὸ Διοικητήριον καὶ ἐζήτησαν ἄδειαν πρὸς ἀναχώρησιν, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι τῆς Διοικήσεως ἐν πρώτοις μὲν τοὺς προέτρεψαν νὰ ὑπογράψουν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Βεζίρην δι' ἧς νὰ ζητοῦν τὴν ἐπάνοδον τῶν οἰκογενειῶν των, καί, τούτου γενομένου, θέλουν σταλῇ ὀθωμανικὰ ἀτμόπλοια νὰ τὰς μεταφέρουν, εἶτα δὲ τοῖς ἐζήτησαν ἐγγύησιν ὅτι ἀναχωροῦντες θέλουν φέρει καὶ τὰς οἰκογενείας των, ἀλλά, ἀρνηθέντων ἐκείνων καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἕτερον, δὲν τοῖς ἔδωκαν ἄδειαν πρὸς ἀναχώρησιν. Πολλοὶ τῶν δυστυχῶν τούτων ἀόπλων χωρικῶν ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς ἑστίας των ἐδολοφονήθησαν ὑπὸ τῶν συναντησάντων αὐτοὺς στρατιωτῶν. Κατὰ τὰς τελευταίας τρεῖς ἡμέρας ἐφονεύθησαν 6 ἢ 7 τοιοῦτοι.

Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς στρέψας ὅλην τὴν προσοχὴν εἰς τὰ πλάγια καὶ ἀπατηλὰ μέσα τῆς διαφθορᾶς δὲν δίδει μεγάλην ὥθησιν εἰς τὰ στρατιωτικὰ ἔργα, ἀλλὰ περιορίζεται εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα· μάλιστα δὲ παρατηρεῖται ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐξουσίας ἀρνοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς γενομένας συγκρούσεις.

Ἐσχάτως αἱ πρὸς κατασκευὴν blockhouses ἐργασίαι, πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου τοῦ Ὁμὲρ Πασᾶ, ἔλαβαν κάποιαν ἐπίτασιν. Ἐκτὸς τῶν εἰς τὴν παραλίαν τῶν Σφακίων οἰκοδομηθέντων τριῶν τοιούτων πύργων κατασκευάζουν καὶ ἕτερον εἰς Λάκκους, καὶ προσέτι θέλουν κατασκευάσει εἰς ἄλλα μέρη ἑτέρους 11 καὶ ἰδίως μεταξὺ Ἡρακλείου καὶ Τυμπακίου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ συνδέσουν τὰ δύο ταῦτα σημεῖα διὰ σειρᾶς πύργων καὶ νὰ διαχωρίσουν τὴν νῆσον εἰς δύο μέρη. Πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τούτων ἔφθασεν ἐκ Θεσσαλονίκης μεγάλη ποσότης ξυλικῆς.

Ἐν Ρεθύμνῳ κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Ραμαζανίου[1] οἱ Τοῦρκοι πυροβολήσαντες

1. Χφ. *Ραζαμανίου*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κατὰ τοῦ σταυροῦ τῆς Δυτικῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας ἐκρήμνισαν αὐτόν, ὁ δὲ κ. Πρόξενος τῆς Γαλλίας ἀπηύθυνε διὰ τὴν ἄτοπον ταύτην πρᾶξιν παράπονα. Οὐδεμία ὅμως παρ' οὐδενός ποτε ἐγένετο παρατήρησις διὰ τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν βεβήλωσιν χιλιάδων ἐκκλησιῶν τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος.

Τὸ ἑσπέρας τῆς παρελθούσης Πέμπτης ὁ Ναύαρχος Χατζῆ Βεσὴμ Πασᾶς ἐπί τινος φρεγάτας μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν κομιστής, λέγουν, ἐπιστολῶν τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ καὶ ἐπιφορτισμένος ἀποστολήν, διὰ δὲ τοῦ τελευταίου αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου ἔφθασε ταχυδρόμος ὅστις ἅμ' ἀποβὰς μετέβη εἰς τὸ ἐν Λάκκοις στρατόπεδον, ὅπου ὁ Ραοὺφ Πασᾶς.

'Η Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν ἀπηύθυνε τοῖς κ.κ. προξένοις τὰ ἑξῆς δύο ἔγγραφα ὑπ' ἀριθμ. 1870 [1] καὶ 1845 [2] καὶ ὑπὸ χρονολογίαν 19 Δεκεμβρίου 1867. Διὰ τῶν ἐγγράφων τούτων : 1) ζητεῖ ὅπως τῇ μεσιτείᾳ αὐτῶν ἀποφυλακισθῶσι, δυνάμει τῆς ἀμνηστίας, 26 ἄτομα αἰχμαλωτισθέντα ὑπὸ τῶν πλοίων τῶν ἐπιφορτισμένων τὸν ἀποκλεισμόν, καὶ 2) διαμαρτύρεται διὰ τὰς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ 'Αποκορώνου καὶ ἰδίως ἐν τῷ χωρίῳ Νεοχῶρι διαπραχθείσας ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ σφαγὰς κατὰ ἀόπλων καὶ ἀνικάνων ἀνθρώπων.

Υ.Γ. Διὰ τῆς φρεγάτας δι' ἧς ὁ Χ. Βεσσὴμ Πασᾶς μετέβη εἰς Κωνστ/πολιν ἀνεχώρησαν καὶ 400 περίπου στρατιῶται ἀσθενεῖς καὶ ἄλλοι ἀνίκανοι. 'Η πρὸ τοῦ Μπαϊραμίου ἀναχώρησις τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ, δηλ. μετὰ 8–10 ἡμέρας, ὁμολογεῖται παρ' ἁπάντων.

'Επισυνάπτονται ἀντίγραφα τῶν δύο μνησθέντων ἐγγράφων τῆς Πρ. Κυβερνήσεως.

243

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 11 *Χανιά, 7 'Ιανουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ37/1372

Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐτοιχοκολλήθη ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς πόλεως 'Ηρακλείου ἓν ἀντίτυπον προκηρύξεώς [3] τινος τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ, δημοσιευθείσης δῆθεν κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 23 Δεκεμβρίου 1867 ἐν Χανίοις ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Κρήτης.

Διὰ τῆς προκηρύξεως ταύτης, μὴ φερούσης ὑπογραφὴν ἢ σφραγῖδα, κηρύττεται : 1) ὅτι ἐπὶ δύο ἔτη, ἀρχόμενα ἀπὸ τῆς α' Μαρτίου 1868, χαρίζεται εἰς τοὺς κατοίκους ὁ ἐπὶ ὅλων τῶν προϊόντων φόρος τῆς δεκάτης· 2) ὅτι κατὰ τὰ δύο ἑπόμενα ἔτη ἡ φορολογία

---

1. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ37/1368.
2. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ37/1371.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 107, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θέλει περιορισθῆ εἰς πέντε ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, ἐξ ὧν τὸ ἥμισυ θέλει δαπανᾶσθαι εἰς κοινωφελῆ ἔργα· καὶ 3) ὅτι πρὸς ἄρσιν πάσης μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν διακρίσεως καταργεῖται ὁ στρατιωτικὸς φόρος, ὃν οἱ Χριστιανοὶ μέχρι τοῦδε ἐπλήρωναν. Τοῦτο δ' ἐν ὅσῳ οἱ Ὀθωμανοὶ θὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι τοῦ φόρου τούτου, ὅν, ὡς γνωστόν, δὲν ἐπλήρωναν.

Ὅτι ἔλαβε χώραν συνεδρίασις τοιαύτη καὶ ὅτι ὁ Βεζίρης προεκήρυξε τὰς εἰρημένας παραχωρήσεις οὔτε ὁ ὑποφαινόμενος οὔτε κανεὶς τῶν συναδέλφων μου εἶχε γνῶσιν, μέχρις οὗ αἴφνης εἴδομεν ἔν τινι φύλλῳ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδιδομένης ἐφημερίδος ἡ *Turquie* (τῆς 7 Ἰανουαρίου ν.ἔ.) καταχωρημένην τὴν προσλαλιὰν τοῦ Βεζίρου, καὶ διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου ἐμάθομεν ὅτι ἐν Ἡρακλείῳ ἐδημοσιεύθη ἓν τοιοῦτον ἀντίτυπον. Τότε δ' ἐξετάσαντές τινες τῶν κ.κ. προξένων ἔμαθον παρὰ τῆς ἐξουσίας ὅτι ἀληθῶς ἐξεδόθη τοιαύτη καὶ τοὺς ἔδωκαν καὶ ἀντίτυπά τινα. Καὶ ἡ μὲν *Turquie* λέγει ὅτι ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 19/31 Δεκεμβρίου, ἡ δὲ προκήρυξις μνημονεύει τὴν 23 Δεκεμβρίου. Ἡ περὶ τὴν χρονολογίαν διαφορά, ἡ μυστικότης ἣν αἱ ἀρχαὶ ἐτήρησαν ἐνταῦθα καὶ ἡ ἐν Ἡρακλείῳ δημοσίευσις ἑνὸς καὶ μόνον ἀντιτύπου πιθανολογοῦν τὴν ἰδέαν ὅτι οὐδὲ συνεδρίασις ἔλαβε χώραν, οὔτε λόγος ὑπὸ τοῦ Βεζίρου ἀπηγγέλθη, ἀλλ' ὅτι ἡ Πύλη, βεβιασμένη ὑπὸ τῶν περιστάσεων νὰ κάμῃ καὶ ἑτέρας παραχωρήσεις, πράττει τοῦτο ἄνευ εἰλικρινείας καὶ μὲ τρόπον ὥστε κατόπιν, ὅταν ἡ ἀνάγκη παρέλθῃ, νὰ δυνηθῇ ν' ἀθετήσῃ τὰ σήμερον παραχωρούμενα, ἢ νὰ τὰ διαστρέψῃ, ὡς λ.χ. τὰ περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ φόρου, ἃ δύναται νὰ ματαιώσῃ εὐθύς, ὑποχρεοῦσα τοὺς Ὀθωμανοὺς νὰ πληρώσωσι φόρον τινὰ τοιοῦτον.

Ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ προκήρυξις τοῦ Ἀαλῆ εἶναι σπουδαῖον ἔγγραφον κατὰ τοῦτο : 1) ὅτι ἀναγνωρίζει ἐπισήμως τὴν μεταξὺ Χριστιανῶν ὑπάρχουσαν ἀνισότητα, ἣν τώρα, μετὰ διετῆ περίπου αἱματοχυσίαν, προσπαθεῖ ἡ Πύλη νὰ ἄρῃ· 2) ὅτι δίδει ἰδέαν τινὰ τῆς εἰς τὰς πράξεις τῆς Πύλης ἐλλείψεως εἰλικρινείας· καὶ 3) ὅτι, ἵν' ἀποφασίσῃ νὰ χορηγήσῃ εὐεργετήματα εἰς τοὺς Κρῆτας νέα ἡ Πύλη, ἥτις εἶναι τόσον φειδωλὴ περὶ τὰ τοιαῦτα, μετὰ παρέλευσιν τριῶν καὶ ἡμίσεος μηνῶν ἀφ' ἧς ὁ Βεζίρης εὑρίσκεται ἐνταῦθα, ἐμφαίνει ὅτι αἱ πρὸς εἰρηνοποίησιν τῆς νήσου προσπάθειαι τοῦ ὑψηλοῦ τούτου προσώπου δὲν ἐστέφθησαν ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας.

Ἡ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς νήσου ἐγκατάστασις τῶν ἀρχῶν εἶναι τὸ κυριώτερον μέλημα τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, διότι, τούτου γενομένου, θέλει ἰσχυρισθῆ ὅτι ἡ τάξις ἀποκατέστη καὶ θέλει δικαιολογήσει τὴν ἀναχώρησίν του. Δι' ὃ μετὰ πάσης θυσίας προσπαθεῖ τοῦτο, πλὴν μέχρι τοῦδε ἀπέτυχεν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ νέοι πασάδες καὶ ὑπάλληλοι, καὶ ἰδίως οἱ κ.κ. Σάββας καὶ Ἀδοσίδης, κατανοοῦντες τὴν δυσκολίαν τοῦ πράγματος, προσεπάθησαν νὰ ὑπεκφύγωσι τοῦτο εἰπόντες ὅτι προτιμότερον εἶναι, ἵνα μὴ ἐκτεθῇ ἡ ἀξιοπρέπειά των, πρῶτον ὁ στρατὸς νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν καὶ κατόπιν, τούτου γενομένου, νὰ μεταβῶσι καὶ οἱ ἴδιοι προσωπικῶς. Ἀλλ' ἐπιμένοντος τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ, ἐνέδωκαν. Μολονταῦτο ὁ μὲν Σάββας Πασᾶς, ἀφ' ἧς τὸ πρῶτον ἐξῆλθεν, ἐπανῆλθε μέχρι τοῦδε

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὑπὸ διαφόρους προφάσεις δίς, τὴν δὲ τελευταίαν φορὰν διετάχθη ὑπὸ τοῦ Βεζίρου νὰ ἐπιστρέψῃ ἀμέσως εἰς Ἀποκόρωνα. Καὶ τῷ ὄντι μίαν μόνην ἡμέραν διαμείνας ἐνταῦθα ἀνεχώρησεν. Ὁ δὲ κ. Ἀδοσίδης, μὴ δυνάμενος διὰ ξηρᾶς νὰ μεταβῇ ἐξ Ἡρακλείου εἰς τὸν νομόν του, διότι ἤθελε τῷ συμβῇ ὅ,τι τῷ κ. Σάββᾳ συμβαίνει, μετέβη διὰ θαλάσσης τῇ 25 Δεκεμβρίου εἰς Σπιναλόγγαν (φρούριον παράλιον) καὶ ἐκεῖθεν θέλει δοκιμάσει νὰ μεταβῇ εἰς Καινούριον, χωρίον Μυραμπέλου δύο ὥρας ἀπέχον τῆς παραλίας, ἀλλ' ἀγνοῶ εἰσέτι ἂν τὸ κατώρθωσεν. Ὁ δὲ τῆς Σιτείας Καϊμακάμης Μουχαρέμ-μπεης ἀναχωρήσας μετὰ τριῶν ταγμάτων ἀπὸ τὸ φρούριον Ἱεραπύτνης, ἵνα μεταβῇ εἰς Σιτείαν, πλὴν προσβληθεὶς ἐπανειλημμένως εἰς διαφόρους θέσεις ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ πολλὰς παθὼν ζημίας ἠναγκάσθη ἀντὶ τῆς Σιτείας νὰ ἔλθῃ εἰς Ἡράκλειον, ὅπου εἰσέτι διαμένει.

Ὅτε, πρὸ 15 ἡμερῶν, ὁ ρωσικὸς ἀτμοδρόμων *Witiaz* μετέβη εἰς Ἁρμυρὸν πρὸς παραλαβὴν οἰκογενειῶν καὶ ὁ Ναύαρχος Βεσσὴμ Πασσᾶς ἀντέστη εἰς τοῦτο, ὡς ἐν καιρῷ ἀνέφερα Ὑμῖν, κ. Ὑπουργέ, διεδόθη ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν Τούρκων ὅτι τὸ ρωσικὸν πλοῖον ἀπεβίβασεν ὅπλα καὶ πολεμοφόδια. Τὸ γεγονὸς κοινολογηθὲν ἔκαμεν, ὡς εἰκός, ἐντύπωσιν. Ἐρωτηθεὶς περὶ τούτου ὁ Βεζίρης ὑπὸ τοῦ κ. Tricou ἀπήντησεν ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὴς ἡ τοιαύτη φήμη. Ἐθεωρήθη λοιπὸν αὕτη ψευδής. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς ἔγραψε διαφορετικὰ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἵνα προφανῶς διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐγείρῃ τὰς ὑποψίας τῶν ἄλλων δυνάμεων καὶ ἐπιτύχῃ τὴν παῦσιν τῆς μεταφορᾶς τῶν οἰκογενειῶν. Ἐπειδὴ δέ, ὡς ἔμαθα, πολὺς λόγος γίνεται ἐκεῖ καὶ ἐζητήθησαν παρά τινων πρεσβειῶν πληροφορίαι, νομίζω καθῆκόν μου ἵνα θέσω ὑμᾶς, κ. Ὑπουργέ, εἰς γνῶσιν τῶν πραγμάτων καί, πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι τὸ γεγονὸς εἶναι ψευδές, νὰ ἐκθέσω ὑμῖν τὰ ἑξῆς : Ἐκτὸς τῆς μαρτυρίας τοῦ κ. Tricou, πρὸς ὃν ὁ Μέγας Βεζίρης εἶπεν ὅτι δὲν εἶναι ἀληθές, ὑπάρχει καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ κ. Dickson καὶ κ. Colucci, οἵτινες βεβαιοῦν ὅτι ὁ Ἄγγλος ἀξιωματικὸς Hobart, ὅστις εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς ὀθωμανικῆς ναυαρχίδος, ὅτε ὁ Βεσσὴμ Πασᾶς συνήντησε τὸ ρωσικὸν πλοῖον, τοῖς εἶπεν ὅτι δὲν εἶδεν ἂν τοῦτο ἐξήγαγεν ὅπλα ἢ πολεμοφόδια. Ἐκτὸς δὲ τούτου, ἀνταλλαχθέντων τότε ἐγγράφων μεταξὺ τοῦ κ. Δενδρινοῦ καὶ τοῦ Σερβὲρ Ἐφέντη ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν οἰκογενειῶν, οὗτος δὲν ἀνέφερε τὴν εἰς τὸ ρωσικὸν πλοῖον ἀποδιδομένην πρᾶξιν, ὅπερ θὰ συνέβαινεν, ἂν αὕτη ἦτο ἀληθής. Προκειμένου περὶ τοῦ εἰρημένου ἀξιωματικοῦ Ἄγγλου, ἐπληροφορήθην ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἔστειλε διαταγὴν καθ' ἣν οὗτος ὤφειλεν, ἂν εἰσέτι εὑρίσκετο ἐνταῦθα, ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς νήσου.

Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς, Βαλῆς τῆς Κρήτης, ὅστις μέχρι τοῦδε εὑρίσκετο ἐν Ἡρακλείῳ, ἐπανῆλθε πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἐνταῦθα, ὁ δὲ Ἀλῆς Μπερρῆς Πασᾶς ἀνεκλήθη καὶ ἀναχωρεῖ ἕνεκα, ὡς λέγουν, τῶν καταχρήσεών του.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν θεωρεῖ ἀπολύτως ἀναγκαίαν τὴν προσέλευσιν εὐρωπαϊκῶν πλοίων εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου (Λίμνην) καὶ τὴν τοῦ Σελίνου (Τρυπητὴν καὶ Σούγιαν), καθότι αἱ ἐκεῖ πολλαὶ συσσωρευθεῖσαι οἰκογένειαι ὑποφέρουσιν ἀνήκουστα δειναὶ ἐκ τῆς πείνης καὶ τῆς γυμνότητος, καὶ παρακωλύουσι τὰς ἐπανα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

στατικὰς ἐνεργείας τῶν ἀνδρῶν. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοιούτων πλοίων θέλει μεγάλως ἐμψυχώσει τὴν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐπανάστασιν, ἐνῷ τὸ ἐναντίον θὰ ἐνισχύσῃ τὰς ἐνεργείας τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ.

'Επισυνάπτεται ἀντίγραφον τῆς ἀπὸ 4 9βρίου π.ἔ. ἀναφορᾶς [1] τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας Κισσάμου, δι' ἧς [2] οὗτοι ἀποκρούουσι πᾶσαν ἐπὶ τῆς νήσου μονομερῆ τῆς Πύλης ἐνέργειαν, ὡς καὶ τοῦ συνοδεύοντος τὴν ἀναφορὰν ταύτην ἐγγράφου [3] τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως ὑπ' ἀριθμ. 1897. 'Επισυνάπτεται προσέτι καὶ ἀντίτυπον τῆς ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης μνημονευθείσης προκηρύξεως τοῦ Μ. Βεζίρου.

Υ.Γ. [1]8 'Ιανουαρίου. Σήμερον ἠκούοντο πυροβολισμοὶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ Θερίσσου καὶ πιθανὸν νὰ συγκροτῆται ἐκεῖ μάχη.

244

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΝ ΜΩΡΑΪΤΙΝΗΝ [4]

'Αριθ. 2 *'Ηράκλειον, 8 'Ιανουαρίου 1868, 6 μ.μ.*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ42/1572

'Από πρωίας σήμερον εἰδοποιήθη ἡ Διοίκησις ὅτι εἰς Καβροχώρη, Γάζι καὶ Μετόχιον 'Αγιάναγα, μίαν περίπου ὥραν μακρὰν τοῦ φρουρίου, καταβάντες οἱ ἐπαναστάται Μαλεβυζίου προσέβαλον τοὺς 'Οθωμανοὺς καὶ συνεκροτήθη μάχη. Πάραυτα ἐξῆλθον τοῦ φρουρίου τακτικὸς στρατός, τὸ κιρκάσιον ἱππικὸν καὶ ἐντόπιοι 'Οθωμανοὶ Κρῆτες, ὑπὲρ τὰς τέσσαρκς χιλιάδας, καὶ ἁπαξάπαντες μετέβησαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης· περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν ὁ κρότος τῶν ὅπλων τῶν διαμαχομένων ἐθορύβει τὴν πόλιν ὡς ἂν ἡ μάχη ἐγίνετο ἐντὸς αὐτῆς. 'Εκτὸς τῆς διὰ ξηρᾶς πολυαρίθμου στρατιᾶς διετάχθη καὶ ἓν κορβέτο νὰ πλησιάσῃ τὰς ἀκτὰς τοῦ χωρίου Ροδιᾶς, διὰ ν' ἀπειλήσῃ ἐκεῖθεν τοὺς ἐπαναστάτας. Μεταβὰν ἤρχισε τὸν κανονοβολισμόν, ἀλλ' εὐτυχῶς κατὰ τῶν βράχων. 'Η μάχη διήρκεσεν ἀπὸ πρωίας μέχρι τῆς ὥρας 4 μ.μ., καθ' ἣν ἐπέστρεψαν τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα ἐντὸς τῆς πόλεως.

Οἱ 'Οθωμανοὶ ἔπαθον σπουδαίαν ἧτταν, καθ' ἃς ἐλάβομεν πληροφορίας μετὰ τῶν συναδέλφων μου. Αὐθημερὸν εἰσήγαγον εἰς τὰ νοσοκομεῖα ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν εἴκοσι πληγωμένους, ἀτάκτους καὶ τακτικούς, καὶ περὶ τοὺς ἑξήκοντα φονευμένους ἐνταφίασαν εἰς τὰ περὶ τὸ φρούριον νεκροταφεῖα, καὶ [ὅτι] ἔμελλον νὰ μεταφέρωσι καὶ ἄλλους τραυματίας τὴν νύκτα. Προσέτι ἐζωγρήθησαν παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν 40–50 'Οθωμανοί.

---

1. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ23/828.
2. Χφ. *ὧν*.
3. 31 Δεκεμβρίου 1867 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ23/827.
4. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 103, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Κατὰ κακὴν τύχην συνέπεσε σήμερον νὰ εἰσέλθωσιν ἐν τῇ πόλει ἐκ τοῦ χωρίου Τιμπάκη τῆς ἐπαρχίας Πυργιωτίσσης καὶ ἐξ ἄλλων τῆς ἐπαρχίας Τεμένους ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα Χριστιανοὶ μουτῆδες, διὰ νὰ προμηθευθῶσι καρπόν. Ἅμα οὗτοι ἐπλησίασαν εἰς τὸ φρούριον, ἔξωθεν τῆς Θύρας τῶν Χανίων, ἄτακτοι Ὀθωμανοὶ καί τινες τακτικοὶ ἐπέπεσαν κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς προσέβαλον διὰ ροπάλων καὶ ὅπλων. Εἰσελθόντων [1] ἐντὸς τῆς πόλεως, σφοδρότερον ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν οἱ ἐν τῇ πόλει βάρβαροι, εἰς τρόπον ὥστε δὲν ἀφῆκαν οὐδένα ἄνευ βλάβης. Ἅπαντας τοὺς ἐτραυμάτισαν καθ' ὅλον τὸ σῶμα καὶ τὴν κεφαλὴν καὶ αἱματοκύλιστοι ἔτρεχον διὰ νὰ εὕρωσιν ἄσυλον· περὶ τοὺς πεντήκοντα κατέφυγον εἰς τὸ παρὰ τὴν μεγάλην λεωφόρον τῆς πόλεως Ρωσικὸν Ὑ/προξενεῖον, τινὲς εἰς τὸ χριστιανικὸν νοσοκομεῖον καὶ ἄλλοι εἰς διαφόρους οἰκίας.

Πληροφορηθεὶς τὸ τραγικὸν τοῦτο γεγονὸς παρέλαβον τοὺς συναδέλφους μου τῆς Γαλλίας καὶ Ἰταλίας Ἀμάβιλε Ἴτταρ, τὸν τῆς Ἀγγλίας Λυσίμαχον Καλοκαιρινὸν καὶ μετέβημεν εἰς τὸ Ρωσικὸν Ὑ/προξενεῖον, ὅπου εἴδαμεν μέγαν ἀριθμὸν τραυματιῶν, ἐξ ὧν τὰ αἵματα ἔρρεον κρουνηδόν. Τῇ συμπράξει ἁπάντων ἐκαλέσαμεν τὸν ἰατρὸν Κωνσταντῖνον Κράλη καὶ δύο κουρεῖς Ὀθωμανούς, οἵτινες ἀπὸ τῆς 10 π.μ. μέχρι τῆς 5 μ.μ. ὁ μὲν ἰατρὸς ἐκαθάριζε καὶ ἔδενε τὰς πληγάς, οἱ δὲ κουρεῖς ἐπέθετον βδέλλας καὶ βεντόζας ἐπὶ τῶν καταπληγωμένων σωμάτων τῶν θυμάτων τῆς βαρβαρότητος. Μετὰ ταῦτα παραλαβόντες καὶ τὸν Ὑ/πρόξενον τῆς Ρωσσίας μετέβημεν εἰς τὸ νοσοκομεῖον, ὅπου εὕρομεν ἓξ βαρέως πληγωμένους καὶ πνέοντας τὰ ἔσχατα τοῦ βίου, τῶν ὁποίων ἐσημειώσαμεν τὰ ὀνόματα.

Ἐκτὸς τῶν ἐπενεχθέντων τραυμάτων τοῖς ἐλήστευσαν τὰ ζῷά των, τὰ ἐπ' αὐτῶν φορτία, συγκείμενα ἐξ ἐλαίου καὶ ἄλλων εἰδῶν, καὶ προσέτι ὅσα ἔφερεν ἕκαστος χρήματα καὶ ἐνδύματα. Ἐλέχθη ὅτι κατὰ τὴν Θύραν τῶν Χανίων, ὅπου οἱ ἄτακτοι Ὀθωμανοὶ ἐπέπεσαν μανιωδῶς κατὰ τῶν εἰρημένων χωρικῶν, ἐφόνευσαν καὶ πέντε ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ σημερινοῦ σάλου δὲν ἠδυνήθημεν νὰ προβῶμεν εἰς περαιτέρω ἐρεύνας.

Ἐν τούτοις ἡ ἐξαγρίωσις τῶν Ὀθωμανῶν ὑπερέβη τὰ ὅρια. Ἀπειλοῦσιν ἀναφανδὸν σφαγὴν κατὰ τῶν ἐν τῇ πόλει Χριστιανῶν κατὰ τὸ προσεγγίζον ἤδη Μπαϊράμι, καὶ πιθανὸν νὰ προβῶσιν εἰς τὴν πραγματοποίησιν, ἀφοῦ ἡ ἐξουσία οὐδεμίαν λαμβάνει φροντίδα πρὸς καταστολὴν τῶν ἀτοπημάτων. Ἐπάναγκες ὅθεν καθίσταται ἐὰν ἐπικληθῇ ἡ ταχεῖα προσέλευσις εὐρωπαϊκῶν πλοίων πρὸς περιστολὴν δυσαρέστων πράξεων.

Γνωστοποιῶ προσέτι τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι ὅτι κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα οἱ ἐπαναστάται τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν ἐπετέθησαν ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ τοῦ ἐδρεύοντος εἰς Μεραμβέλον καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ χωρίον Κενούργιο, πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας, καὶ νὰ συγκεντρωθῇ εἰς χωρίον Φουρνοί [2], ἔνθα διαμένει καὶ ὁ Μουτεσερίφης Ἀδοσίδης· καὶ ὅτι ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς

---

1. Χφ. *εἰσελθόντες*.
2. Φουρνὴ (ἡ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

διέπραξε μεγάλας καταχρήσεις κατὰ τῶν κατοίκων ἐν καιρῷ τῆς ἀναχωρήσεώς του. Εἰσέτι δὲν ἔχομεν ἐκεῖθεν λεπτομερεῖς πληροφορίας, ἀλλ' εἰδοποιῶ τὴν εἴδησιν ταύτην ὅπως ἐκ φήμης τὴν ἐπληροφορήθην.

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς Χουσεὶν Πασᾶς τὴν νύκτα τῆς τρίτης πρὸς τὴν τετάρτην τοῦ μηνὸς ἀνεχώρησεν ἐντεῦθεν διὰ Χανία.

245

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 14 *Χανιά, 11 Ἰανουαρίου 1868*

AYE/KY – M37/1376

Μόλις σήμερον ἀφιχθέντος ἕνεκα τῆς κακοκαιρίας τοῦ ἀτμοπλοίου, ὠφελοῦμαι τῆς εὐκαιρίας ν' ἀναγγείλω ὑμῖν τὰς χθὲς ἀφιχθείσας ἐξ Ἡρακλείου εἰδήσεις, αἵτινές εἰσιν εἰς ἄκρον σοβαραί.

Τὴν πρωίαν τῆς παρελθούσης Δευτέρας, ἐξελθόντος τῆς πόλεως στρατιωτικοῦ τινος σώματος μετὰ ἐθελοντῶν, οἱ ἐπαναστάται, οἵτινες ἐν καιρῷ νυκτὸς εἶχον στήσει ἐνέδρας, προσέβαλαν αἴφνης αὐτοὺς οὐ μακρὰν τοῦ Ἡρακλείου, ἐφόνευσαν πολλούς, ἐπλήγωσαν καὶ συνέλαβαν πλειοτέρους, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν ἄτακτον καὶ τοὺς κατεδίωκον μέχρι τῶν προθύρων τῆς πόλεως. Ὑπὲρ τοὺς 50, λέγουν, ἦσαν οἱ εἰς τὰ νοσοκομεῖα μεταχθέντες πληγωμένοι. Ἡ τόλμη αὕτη τῶν Χριστιανῶν καὶ ἡ ἧττα τῶν Τούρκων ἤγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν τελευταίων, οἵτινες ἐν τῇ μάχῃ ἀπώλεσαν συγγενεῖς ἢ φίλους, καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκδικηθῶσι κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν εὗρον εὐκολώτερον νὰ ἱκανοποιήσωσι τὸ πάθος των κατὰ τῶν ἀόπλων Χριστιανῶν. Ὅθεν ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν εἰς τὴν πόλιν εἰσερχομένων πρὸς ἀγορὰν τροφῶν ἢ πρὸς πώλησιν ἐλαίου χωρικῶν ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐτραυμάτισαν διὰ μαχαιρῶν καὶ ροπάλων. Διερχόμενοι δ' ἐν τῇ ἐξάψει τοῦ φανατισμοῦ των τὰς ὁδοὺς ὕβριζον, προσέβαλλον πάντα Χριστιανὸν καὶ ἠπείλουν κραυγάζοντες ὅτι ἔφθασεν ἡ στιγμὴ νὰ ἐκδικηθῶσι κατὰ τῶν ἀπίστων διὰ τὰ κακὰ ἅτινα ἕνεκα αὐτῶν πάσχουν. Ἀμέσως ὁ τρόμος διεδόθη εἰς τὴν πόλιν καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι ἐκλείσθησαν εἰς τὰς οἰκίας των φοβούμενοι μὴ ἐπακολουθήσῃ γενικὴ σφαγή. Ἡ ἐξουσία μετὰ μεγάλης δυσκολίας μόλις ἠδυνήθη νὰ προλάβῃ μεγαλύτερα κακά, ἀλλ' οὐδόλως εἶναι παράδοξον νὰ μὴ δυνηθῇ νὰ θέσῃ φραγμὸν εἰς τὰ ἐξεγερθέντα ἄγρια πάθη καὶ νὰ προστατεύσῃ τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τὸν κίνδυνον ὅστις τοὺς ἐπαπειλεῖ.

Ἐκ τῶν δυστυχῶν χωρικῶν 10 λέγουν ὅτι ἐφονεύθησαν, 15 μετήχθησαν πληγωμένοι εἰς τὸ νοσοκομεῖον καὶ 50 ἕτεροι, πληγωμένοι ἐλαφρῶς, ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ὑποπροξένου τῆς Ρωσίας. Τὰ λυπηρὰ ταῦτα συμβάντα θέλει ἐκθέσει ἀκριβέστερον πρὸς ὑμᾶς ὁ κ. Ὑποπρόξενος τῆς Α.Μ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν ἀφίχθη ὁ Ναύαρχος κ. Bouttakof μετὰ τριῶν πλοίων πρὸς παραλαβὴν οἰκογενειῶν. Ἐπισκεφθεὶς τὸν Ἀλῆ Πασᾶν ἐζήτησεν ἐξηγήσεις περὶ τῶν ὑπὸ τῆς ἡμιεπισήμου ἐφημερίδος ἡ *Turquie* γραφέντων ὅτι ἡ ρωσικὴ κορβέτα *Witiaz* ἀπεβίβασε δῆθεν ἐν Ἁλμυρῷ ὅπλα καὶ πολεμοφόδια, ἀλλ' ὁ Βεζίρης ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι τὰ ἐν τῇ ἐφημερίδι γραφέντα εἰσὶ ψευδῆ, ὅτι κατεχωρήθησαν ἐν ἀγνοίᾳ του, καὶ ἐξέφρασε τὴν περὶ τούτου λύπην του. Ἐν τούτοις, πρὶν γίνῃ γνωστὴ ἡ ἀλήθεια, τὸ γεγονὸς θέλει ἐπαναληφθῆ ὑπὸ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου καὶ ἡ *Turquie* ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ της.

Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς καταγίνεται μετὰ τοῦ κ. Ἀλ. Καραθεοδωρῆ εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ διοικητικοῦ καὶ δικαστικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς νήσου, περιλαμβάνοντος καὶ τὰς νέας παραχωρήσεις. Μετὰ δὲ τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν θέλει ἀναχωρήσει μετὰ μίαν, ὡς λέγουν, ἑβδομάδα.

Υ.Γ. Ὁ ἰατρὸς Σάββας Πασᾶς εὑρίσκεται εἰσέτι εἰς Κάϊναν, 3/4 τῆς ὥρας μακρὰν τοῦ Βάμου. Τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν ἐγένετο ἀψιμαχία τις εἰς χωρίον Μεσκλά, οὐ μακρὰν τῶν Λάκκων.

246

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 205 *Ρέθυμνον, 14 Ἰανουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ58/2177

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω ὑμῖν[1] ὅτι πρό τινος καιροῦ οἱ Χριστιανοὶ εἶχον συστήσει μεταβατικὰ σώματα διὰ νὰ προφυλάττωσι τὰς ἐπαρχίας ἀπὸ τὰς εἰσβολὰς τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἐνίοτε νὰ ἐνοχλοῦν τούτους. Τὴν 11ην ὅθεν τούτου ἓν τῶν σωμάτων τούτων, ἐλθὸν πλησίον τῆς πόλεως, ἐφόνευσε δύο Ὀθωμανοὺς ἁρπάσαν καὶ ἀρκετὰ ζῷα, προσέβαλε δὲ καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ. Εἰδοποιηθεὶς περὶ τούτου ὁ Στρατιωτικὸς Διοικητὴς ἐξῆλθε μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ καί τινων ὁπλαρχηγῶν, ἀλλ' ἀντὶ νὰ τοὺς καταδιώξῃ περιωρίσθη νὰ τοὺς βλέπῃ μακρόθεν καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ὁπλαρχηγοὺς νὰ μεταχειρισθῶσι τοὺς ὑποτεταγμένους Χριστιανοὺς ὅπως ἤθελον. Τοιουτοτρόπως οἱ ὁπλαρχηγοὶ οὗτοι πολιορκήσαντες τὰ χωρία Ἀτσιπόπουλον καὶ Γάλλου, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι εἶχον κλεισθῆ εἰς τὰς οἰκίας των κατὰ προτροπὴν αὐτῆς τῆς Διοικήσεως, ἔκρουον τὰς θύρας, οἱ δὲ Χριστιανοί, ἀναγνωρίζοντες ὅτι εἶναι ἄνθρωποι τῆς ἐξουσίας, ἤνοιγον καὶ πάραυτα ἐφονεύοντο παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων.

Τὴν πρωίαν τῆς 12ης τούτου ἔφθασαν εἰς Ρεθύμνην πολλαὶ γυναῖκες καθημαγμέναι ἐκ τῶν ρηθέντων χωρίων, διὰ νὰ ἐκθέσωσιν εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν σφαγὴν τὴν ὁποίαν ὑπέστη-

1. Χφ. *ὑμᾶς*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σαν οἱ σύζυγοι καὶ συγγενεῖς των, ὅσοι ἔτυχον εἰς τὰς οἰκίας των. Δὲν ταῖς ἐπετράπη ὅμως νὰ εἰσέλθωσιν, ἀλλ' ἐτέθησαν ὑπὸ κράτησιν εἰς ἓν ὑπόγειον. Δὲν ἐπετράπη ἐπίσης εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους χωριανούς των, οἵτινες ὑπὸ φόβου μὴ ἤθελον πάθει καθ' ὁδὸν διενυκτέρευσαν εἰς τὴν πόλιν, νὰ τὰς ἐρωτήσωσι περὶ τῆς τύχης τῶν συγχωριανῶν των. Ἐπετράπη ὅμως εἰς τοὺς κακούργους Ὀθωμανοὺς νὰ πλησιάζωσι, νὰ ὑβρίζωσι καὶ νὰ ἀπειλῶσιν αὐτάς, ὡς καὶ πάντα Χριστιανὸν ὅστις διέβαινεν ἐκεῖθεν. Κατόπιν δὲ ἡ Α. Ἐξ. ὁ Διοικητὴς τὰς ἀπέπεμψεν εἰς τὰ χωρία των, χωρὶς νὰ τὰς ἐξετάσῃ τί ἐζήτουν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεώς των. Πρὸς τὸ ἑσπέρας γυνή τις μετά τινων χωρικῶν, ἐλθοῦσα εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν πληγωμένον σύζυγόν της, διηγήθησαν τὸ συμβὰν ὡς ἑξῆς :

Πρὸς τὸ ἑσπέρας τῆς 11ης οἱ ὁπλαρχηγοὶ Χατζῆ Ἐμίνης Βαρβαρέσος καὶ Χασὰν Βέης Δεμιραγαδάκης, πολιορκήσαντες τὸ χωρίον των διὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς βασιβουζούκηδων, ἔκρουον τὰς οἰκίας οἱ ἴδιοι. Οἱ κάτοικοι, γνωρίζοντες τὸν Δεμιραγαδάκην ὡς ἄνθρωπον τῆς Διοικήσεως ἐν ὑπηρεσίᾳ, ἤνοιγον τὰς θύρας των, ἀμφότεροι δὲ οἱ ὁπλαρχηγοὶ οὗτοι εἰσερχόμενοι ἐπυροβόλουν κατ' αὐτῶν, τοὺς ἐφόνευον ἀποκόπτοντες τὰς κεφαλάς των. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐφόνευσαν τοὺς ἑξῆς : τὸν Χατζῆ Μιχάλην, γέροντα ὀγδοηκοντούτην, τὸν Γεώργιον Λιονῆν, ἐτῶν τριάκοντα, Μιχαὴλ Τσιέλεσην, ἐτῶν 75, Ἰωάννην Δημητρακάκην, ἐτῶν 40, Μανόλην Πιρπιράκην, ἐτῶν 80, τὸν Γεώργιον Βοσκάκην, ἐτῶν 70, τὸν θετὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην, ἐτῶν 30, καὶ τὸν Δημήτριον Βελονάκην, ἐτῶν 110. Ἐπλήγωσαν δὲ καὶ τὸν ἐνταῦθα μετενεχθέντα Βασίλειον Καραγιαννάκην, ἐκπνεύσαντα χθὲς περὶ τὸ μεσονύκτιον. Ἐλλείπουσι δὲ καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν αὐτῶν χωρίων, ἡ τύχη τῶν ὁποίων ἀγνοεῖται. Τὰς γυναῖκας ἔδειραν, ὕβρισαν, ἐπλήγωσαν, ἐγύμνωσαν καὶ τὰς ἐκακομεταχειρίσθησαν, καὶ πολλοὺς ἄνδρας ἔσφαξαν ἐπὶ τῶν γονάτων των, τοὺς δ' ἄλλους ἐνώπιόν των. Ὅλα ταῦτα ἐγένοντο γνωστὰ εἰς τὴν Α.Ἐ. τὸν Μουτεσαρὶφ Πασᾶ καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ὀνόματα τῶν κακούργων ὁπλαρχηγῶν, ἀλλ' οὐδεμία τιμωρία οὐδ' ἔρευνα ἔγινε μέχρι τοῦδε. Ἀλλ' ὁ Διοικητὴς προσεπάθησε ν' ἀποδώσῃ τὸ τρομερὸν τοῦτο συμβάν, διὰ συστάσεως τῶν ἐγχωρίων Ὀθωμανῶν, εἰς τοὺς ἐπαναστάτας κωφεύων εἰς τὴν φωνὴν τοσούτων Χριστιανῶν.

Ἡ ἡσυχία ἐντὸς τῆς πόλεως διαταράττεται, ὁ δὲ κίνδυνος τῆς ζωῆς τῶν ἐνταῦθα Χριστιανῶν ἐπεκτείνεται ὁσημέραι. Ὀθωμανοὶ ἔδειραν καὶ ἐγύμνωσαν Χριστιανοὺς ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ, ἄλλους ἐπειράθησαν νὰ σφάξωσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς Διοικήσεως, ἄλλους δὲ ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀπειλοῦν καὶ τοὺς ὑβρίζουν δημοσίᾳ. Ἡ Διοίκησις εἴτε δὲν θέλει, εἴτε δὲν δύναται νὰ ἀναστείλῃ τὰ κακὰ ταῦτα, μολονότι τὰ γνωρίζει.

Πληροφοροῦμαι ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν πλησιοχώρων καὶ οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως διαμένοντες Χριστιανοὶ συντάττουν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Διοικητὴν ζητοῦντες ἐπιμόνως νὰ τοῖς ἐπιτραπῇ ν' ἀναχωρήσωσι καὶ νὰ τιμωρηθῶσιν οἱ κακοῦργοι. Αὔριον ἴσως εἶμαι εἰς θέσιν νὰ σᾶς ἐκθέσω τὸ ἀποτέλεσμα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

247

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 17 *Χανιά, 15 'Ιανουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ37/1378

Τὰ ἐν 'Ηρακλείῳ συμβάντα, καθ' ὅλας τὰς πληροφορίας τὰς ὁποίας ὅλοι οἱ κ.κ. πρόξενοι ἐκεῖθεν ἔλαβον, εἶναι σοβαρά, ὡς ἐν τῇ ὑπ' ἀριθμ. 14 καὶ ἀπὸ 11 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς ἐξέθεσα [1] ὑμῖν, ἡ δὲ μάχη ἐγένετο περὶ τὸ χωρίον Γάζι, Καβροχώρι καὶ Μετόχι 'Αγιάναγα, διήρκεσεν ὥρας πολλάς, καὶ αἱ ζημίαι τῶν Τούρκων, καθ' ἃ ὁ κ. 'Υποπρόξενος τῆς Α.Μ. βεβαιοῖ, ἀναβαίνουσιν εἰς 100 τραυματίας, εἰς 50 νεκροὺς καὶ 40 αἰχμαλώτους.

Αἱ ἐνταῦθα τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἐλυπήθησαν καὶ ἐταράχθησαν σφόδρα διὰ τὰ συμβάντα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ὁ Μέγας Βεζίρης προσεπάθησε νὰ δικαιολογήσῃ πέμψας εἰς τοὺς κ.κ. προξένους 'Αγγλίας, Γαλλίας, καὶ Αὐστρίας ἀντίγραφον τῆς ὑπὸ τοῦ ἐν 'Ηρακλείῳ Διοικητοῦ σταλείσης ἐκθέσεως. Κατὰ τὸ ἔγγραφον τοῦτο, τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα κατεδίωξαν τοὺς ἐπαναστάτας, ἀναβαίνοντας εἰς δύο χιλιάδας ἄνδρας, ἐξ ὧν ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν 150 περίπου, ἐνῷ ἐκ τῶν Τούρκων εἷς στρατιώτης μόνον ἐφονεύθη καί τινες ἐπληγώθησαν, ἐκ δὲ τῶν βασιβουζούκηδων 8 ἐφονεύθησαν καὶ 15 ἐπληγώθησαν. Τὸ αὐτὸ ἔγγραφον προσθέτει ὅτι οἱ ἐπαναστάται συλλαβόντες τέσσαρας 'Οθωμανοὺς αἰχμαλώτους τοὺς ἐκρεούργησαν, καθὼς καὶ δύο γυναῖκας 'Οθωμανίδας, ἃς συνέλαβον πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν στρατευμάτων. 'Ως πρὸς δὲ τὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων γενομένας κατὰ τῶν ἀόπλων Χριστιανῶν κακώσεις καὶ φόνους, λέγει ὅτι ἔξωθι τοῦ 'Ηρακλείου μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ 'Οθωμανῶν ἔλαβαν χώραν μικραὶ querelles, ἀλλ' ὅτι ἡ ἐξουσία ἔλαβε τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ τιμωρίαν τῶν πρωταιτίων, καὶ ὅτι τὰς μικρὰς ταύτας ἔριδας οἱ ἐν 'Ηρακλείῳ προξενικοὶ πράκτορες ἐξώγκωσαν καὶ παρεμόρφωσαν παραστήσαντες αὐτὰς ὡς σφαγὰς κλπ. τῇ εἰσηγήσει τοῦ Ρώσου 'Υποπροξένου.

Διὰ τῆς οἰκτρᾶς ταύτης παραμορφώσεως τῆς ἀληθείας ὁ 'Αλῆ Πασᾶς προσπαθεῖ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν σπουδαιότητα τῶν γεγονότων καὶ ν' ἀποπλανήσῃ καὶ εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν τὴν κοινὴν γνώμην. 'Αλλ' ὅμως ἂς εὐχαριστηθῶμεν, ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴν ὁμολογήσῃ ἓν πρᾶγμα, ὅτι δηλ. δύο χιλιάδες πολεμισταὶ ἐτόλμησαν νὰ προσέλθουν εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως καὶ νὰ συγκροτήσουν μάχην, ὅπερ ἐμφαίνει ὅτι ἡ ἐπανάστασις καὶ ἐν 'Ηρακλείῳ ὑπάρχει ἰσχυρὰ καὶ ἀκατάβλητος.

"Αμα λαβὼν γνῶσιν τῶν ἐν 'Ηρακλείῳ συμβάντων ὁ κ. Δενδρινὸς παρεκάλεσε τὸν Ναύαρχον Bouttakof νὰ μεταβῇ ἐκεῖ· καὶ πραγματικῶς οὗτος τὴν παρελθοῦσαν Παρασκευὴν μεθ' ἑτέρου πλοίου μετέβη εἰς 'Ηράκλειον, ὅπως ἐν ἀνάγκῃ παρέξῃ ἀρωγὴν εἰς

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 116–117.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοὺς Χριστιανούς. Τὸ αὐτὸ παράδειγμα ἠκολούθησε καὶ ὁ κ. Tricou πέμψας ἐκεῖ τὴν *Salamandre*, ἥτις τὴν στιγμὴν ταύτην ἐπανῆλθεν ἐκεῖθεν. Γινώσκων τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ πλοιάρχου τοῦ τελευταίου τούτου πλοίου πολὺ φοβοῦμαι μή, ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῶν γεγονότων, παρεσύρθη ἀπὸ τὰ ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν λεγόμενα.

Οὐδεμία κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα στρατιωτικὴ πρᾶξις ἐξετελέσθη ἐν τῷ τμήματι Χανίων. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐξακολουθεῖ νὰ κατέχῃ τὰς θέσεις του καὶ νὰ ἐγείρῃ πύργους. Ὁ Σάββας Πασᾶς διαμένει εἰσέτι εἰς τὸ χωρίον Κάϊναν, ἀπέχουσαν 3/4 τῆς ὥρας τοῦ χωρίου Βάμου, εἰς ὃ δὲν κατώρθωσεν εἰσέτι νὰ προχωρήσῃ. Ἡ Ζούρβα καὶ τὸ Θέρισσον κατελήφθησαν ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ Χατζῆ Μιχάλη μετὰ τὴν ἐκ τοῦ Σελίνου ἐπάνοδόν του. Οἱ ἐν Ἀποκορώνῳ μέχρι τοῦδε ὑπάρχοντες Σφακιῶται, 400 περίπου, ὑπὸ τὸν Ἀρχηγὸν Χιονουδάκην διὰ στρατιωτικοὺς λόγους μετέβησαν εἰς τὸ τμῆμα Ρεθύμνου. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ ὑπάρχουν χίλιοι περίπου ἐπαναστάται ὑπὸ τὸν Γογονήν, ἐπιτηροῦντες τὸν Σάββαν Πασᾶν. Καθ' ὅλας δὲ τὰς πληροφορίας ἃς πανταχόθεν λαμβάνομεν, ἁπανταχοῦ τῆς νήσου τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα διατηρεῖται ἀκμαῖον, καὶ ἡ ἀπόφασις τῶν Κρητῶν τοῦ νὰ παρατείνωσι τὴν ἐπανάστασιν μέχρις ἐσχάτων φαίνεται σταθερὰ καὶ ἀκλόνητος. Τὰ δὲ μέσα ἅτινα ἡ ἐξουσία δι' ἐλεεινῶν τινων ὀργάνων μεταχειρίζεται, ἵνα ἐξαπατήσῃ τοὺς ἐπαναστάτας, τοὺς ἀποθαρρύνῃ ἢ ἐνσπείρῃ μεταξὺ αὐτῶν τὴν διαίρεσιν, οὐδόλως εὐδοκιμοῦν. Ἵνα λάβητε γνῶσιν, κ. Ὑπουργέ, τῆς γλώσσης ἣν τὰ ὄργανα ταῦτα μεταχειρίζονται, δὲν κρίνω ἄσκοπον νὰ ὑποβάλω ὑμῖν ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τινος ἀπευθυνομένης ὑπὸ δύο Χριστιανῶν, ὀπαδῶν τῆς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ τοῦ Ρεθύμνου, συμπατριώτας καὶ γνωρίμους των.

Μετὰ τὴν συνέντευξιν ἣν ὁ Ναύαρχος κ. Bouttakoff ἔλαβε μετὰ τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ, ὁ Χουσεὴν Πασᾶς (Βαλῆς) ἔγραψεν εἰς τὸν κ. Δενδρινὸν ὅτι, χωρὶς νὰ προτίθηται νὰ φέρῃ πρόσκομμα εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν οἰκογενειῶν, παρακαλεῖ μόνον νὰ μὴ μεταβῇ κανὲν πλοῖον εἰς Ἀλμυρόν, καθότι ἡ ἐπαρχία αὕτη εἶναι ἐν τῷ ὑποτάσσεσθαι, καὶ ἡ παρουσία ξένων πλοίων ἴσως ἤθελεν ἐνθαρρύνει τοὺς κατοίκους νὰ λάβωσι πάλιν τὰ ὅπλα. Τὸ Ρωσικὸν Προξενεῖον ἀπήντησεν ὅτι, μὴ ὑπαρχουσῶν πλέον οἰκογενειῶν εἰς Ἀλμυρόν, δὲν θέλει μεταβῇ διὰ μόνον τὸν λόγον τοῦτον ἀτμόπλοιον ἐκεῖ. Ὁ Βαλῆς πλανᾶται μεγάλως ὑποθέτων ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Σάββας Πασᾶς εὑρίσκεται εἰς ἓν μέρος τῶν Ἀποκορώνων ἢ ὅτι, ἐπειδὴ ἄνδρες τινὲς ἀνίκανοι νὰ πολεμῶσι δὲν εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν, [ὅτι] ἡ ἐπαρχία αὕτη εἶναι ὑποτεταγμένη, καθότι, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, χίλιοι περίπου Ἀποκορωνῖται εὑρίσκονται εἰς τὰ ὅπλα κατέναντι τοῦ Σάββα καὶ ἅπασαι σχεδὸν αἱ οἰκογένειαι τῆς ἐπαρχίας ὑπάρχουσιν ἤδη ἐν Ἑλλάδι.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν ἐκοινοποίησεν εἰς τὰ προξενεῖα τὸ ὑπ' ἀριθ. 1923 καὶ ἀπὸ 6/18 Ἰανουαρίου ἐ.ἔ. ἔγγραφόν [1] της, δι' οὗ διαψεύδει τὸν ἀνωτέρω

1. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ33/1219· *Correspondence respecting the disturbances in Crete. (In continuation of Correspondence presented to Parliament, December 2, 1867.) Presented to both Houses of Parliament by command of Her Majesty, 1868*, σσ. 56–57 : 1867–1868, [3965–II], LXXIII.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἰσχυρισμὸν τῆς ἐξουσίας, ἐξελέγχει τὴν δολιότητα τοῦ Μεγάλου Βεζίρου καὶ μετὰ μετριοπαθείας ἀποδεικνύει τὰς ἀντιφάσεις εἰς ἃς ἡ Ὑ. Πύλη περιπίπτει.

Εἶχα γράψει τὰ ἀνωτέρω, ὅτε ἕνεκα τῆς ἑορτῆς τοῦ Μπαϊραμίου ἐπεσκέφθην τὸν Μεγάλον Βεζίρην καὶ τὸν Βαλῆν Χουσεὴν Πασᾶν. Παρὰ τῷ πρώτῳ εὑρίσκετο ὁ Πρόξενος τῆς Γαλλίας μετὰ τοῦ Πλοιάρχου καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς *Salamandre*, ὅστις, ὡς καὶ ὁ Πλοίαρχος, εἶπεν ὅτι τὰ ἐν Ἡρακλείῳ συμβάντα ἐξωγκώθησαν κατὰ τὸ σύνηθες. Γενομένου δὲ λόγου περὶ τῶν γενομένων μαχῶν, ὁ κ. Tricou παρετήρησε μετά τινος εἰρωνείας ὅτι οἱ ἐπαναστάται μάχονται μακρόθεν καὶ ὅτι γίνεται μεγάλη δαπάνη πολεμοφοδίων ἄνευ τινὸς ἀποτελέσματος σπουδαίου. Τότε ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς συνομολογήσας τοῦτο καὶ στραφεὶς πρὸς ἐμὲ εἶπεν ὅτι τοῖς στέλλονται ἄφθονα πολεμοφόδια καὶ ἕνεκα τούτου δύνανται ἀνωφελῶς νὰ τὰ ἐξοδεύσωσιν. Ἐπειδὴ ὁ Μέγας Βεζίρης εἶπε ταῦτα μετὰ μειδιάματος ἀποτεινόμενος πρὸς ἐμέ, δὲν ἔκρινα ἄσκοπον νὰ παρατηρήσω ἐν εἴδει ἀστεϊσμοῦ ὅτι τοῦτο γίνεται ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Ἡ παρατήρησις αὕτη βεβαίως δὲν ἠκούσθη εὐχαρίστως ἀπὸ τὸν Μέγαν Βεζίρην, ὅστις ἔστρεψε τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας ἀλλαχοῦ.

Δυστυχῶς μανθάνω ὅτι ὁ Πλοίαρχος τῆς *Salamandre*, ὡς ἠδύνατό τις νὰ προίδῃ, παρέστησε τὰ ἐν Ἡρακλείῳ συμβάντα ὡς μὴ φέροντα σπουδαῖον χαρακτῆρα καὶ ὡς ὅλως ἀσήμαντα. Τοῦτο δ' ἐναντίον τῶν ὅσα ὅλοι οἱ αὐτόθι προξενικοὶ πράκτορες, μηδὲ τοῦ τῆς Γαλλίας ἐξαιρουμένου, ἀνέφερον εἰς τοὺς ἐνταῦθα προϊσταμένους των ! Ὁ Ναύαρχος Bouttakoff, ἐπανελθὼν καὶ αὐτὸς πρὸ ὀλίγου ἐκεῖθεν, βεβαιοῖ ὅτι εἶδεν ὑπὲρ τοὺς 50 πληγωμένους, οἵτινες κατέφυγον εἰς τὸ Ρωσικὸν Ὑποπροξενεῖον· ὅτι εἰς τὸ νοσοκομεῖον νοσηλεύονται ἄλλοι, βαρέως πληγωμένοι, ὑπὲρ τοὺς 15· ὅτι δὲν ἀπέθανον μὲν ἐκ τῶν πληγῶν, ἀλλὰ πολλῶν ἡ ζωὴ διατρέχει κίνδυνον· ὅτι οἱ ἐν Ἡρακλείῳ Χριστιανοὶ εἶναι πεφοβισμένοι, καθότι οἱ Τοῦρκοι φανερὰ τοὺς ἀπειλοῦν, καὶ διὰ τοῦτο ὅλοι σχεδὸν ἐζήτησαν νὰ ἐπιβιβασθῶσι χάριν σωτηρίας εἰς τὰ ρωσικὰ πλοῖα. Ὁ κ. Bouttakoff θεωρήσας τοὺς φόβους των δικαιολογημένους ἐδείχθη πρόθυμος νὰ τοὺς παραλάβῃ, ἀλλ' ἡ ἐκεῖ ἀρχὴ ἐμπόδισε τοῦτο εἰποῦσα ὅτι δὲν ἔχει διαταγὴν νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς οἰκογενείας νὰ ἀναχωρῶσιν ἐκ τῆς πόλεως. Ὅθεν μετέβη ἐνταῦθα ὁ κ. Ναύαρχος καὶ δι' ἐγγράφου του πρὸς τὸν Ἀαλῆ Πασᾶν ἐζήτησε νὰ δοθῶσι διαταγαὶ εἰς τὸν ἐν Ἡρακλείῳ Διοικητὴν ὅπως μὴ φέρῃ πρόσκομμα εἰς τοὺς βουλομένους ἐκ τῶν Χριστιανῶν ν' ἀναχωρήσωσιν.

Ὁ κ. Bouttakoff πρὸς τοῖς ἄλλοις βεβαιοῖ ὅτι ἡ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν συμβᾶσα μάχη ὑπῆρξε ζωηρὰ καὶ ἡ νίκη τῶν Χριστιανῶν λαμπρά.

Πρὸ δύο ἡμερῶν ἀφίχθη ἐξ Ἰταλίας εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας εἷς ἀμερικανικὸς ἀτμοδρόμων, *Ticonderaga*.

Υ.Γ. Εἰς Ἡράκλειον ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς ἀπέστειλε τὸν παρ' αὐτῷ εὑρισκόμενον ἐκδότην τῆς *Turquie* κ. Mismer, ἵν' ἀπὸ τοῦ τόπου γράψῃ εἰς τὴν ἐφημερίδα του τὰ συμβάντα ὡς συμφέρει τῇ Πύλῃ. Τοῦτον παρακολουθεῖ εἷς τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ Χουσεὴν Πασᾶ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

248

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 22 καὶ 23 *Χανιά, 15 Ἰανουαρίου 1868* [1]

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ38/1384

Μετὰ λύπης ἀναγγέλλω ὑμῖν ὅτι, ἀφιχθέντος τὴν στιγμὴν ταύτην τοῦ ἀτμοπλοίου, πληροφοροῦμαι ὅτι τῇ 11 καὶ 12 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως Ρεθύμνης, ἐν τοῖς χωρίοις Ἀτζιπούλῳ [2] καὶ Γάλλῳ, οἱ ἐντόπιοι βασιβουζούκηδες διέπραξαν σφαγὰς κατὰ τῶν ἀόπλων καὶ ὑποτεταγμένων Χριστιανῶν οἵτινες ἔμεναν εἰς τὰ χωρία των. Τὸ δὲ λυπηρὸν εἶναι ὅτι τὰ κακουργήματα ταῦτα ἔλαβον χώραν ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐξουσίας. Οἱ δυστυχεῖς Χριστιανοί, ὄντες ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φανατικῶν καὶ ἀγρίων Μουσουλμάνων καὶ μὴ προσδοκῶντες καμμίαν προστασίαν ἐκ μέρους τῆς ἐξουσίας, εὑρίσκονται εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν καὶ ζητοῦν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν νῆσον.

Μετὰ τὰ ἐν Ἡρακλείῳ καὶ νῦν τὰ ἐν Ρεθύμνῳ συμβάντα οἱ φόβοι πολλῶν ὅτι οἱ Τοῦρκοι θέλουσιν ἐκτραπῇ εἰς γενικωτέρας σφαγὰς δὲν φαίνονται ἀβάσιμοι.

Διαβιβάζω συνημμένως ὑμῖν, κ. Ὑπουργέ, ἀντίγραφον τῶν ὑπ' ἀριθμ. 205 [3] καὶ 206 [4] ἐγγράφων [5] τοῦ Προξενικοῦ Πράκτορος καὶ τῆς ἀπὸ 14 τ.μ. ἀναφορᾶς [6] διαφόρων κατοίκων.

Ὁμοίας πληροφορίας διεβίβασαν καὶ οἱ λοιποὶ πράκτορες εἰς τοὺς προϊσταμένους των.

249

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 3 *Ἡράκλειον, 15 Ἰανουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ42/1576

Διὰ νὰ βεβαιωθῶσιν ἀκριβέστερον τὰ γεγονότα τὰ λαβόντα χώραν ἐντὸς τῆς πόλεως κατὰ τὴν ὀγδόην ἰσταμένου μηνός, ἐπαρακάλεσα τοὺς συναδέλφους μου νὰ ἐξετάσωμεν

---

1. Τὸ σχέδιον (ΑΥΕ/ΠΧ – Μ56/2068), διὰ χειρὸς Σακοπούλου, φέρει ἡμερομηνίαν 16 Ἰανουαρίου.
2. Ἀτσιπόπουλον.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 117 – 118.
4. Βλ. κατωτέρω, σ. 126.
5. Χφ. *ἐγγράφου*.
6. Κάτοικοι τῆς πόλεως Ρεθύμνου καὶ τῶν περιχώρων πρὸς τοὺς προξενικοὺς πράκτορας Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας, καὶ Ἰταλίας : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ59/2181· ἐφημερὶς *Αἰών*, ἀριθ. 2313, 22 Ἰανουαρίου 1868.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐγγράφως ἅπαντας τοὺς παθόντας, ἵνα ἐν πάσῃ περιστάσει γνωρίζωμεν τὴν ταυτότητα αὐτῶν καὶ ἣν ἕκαστος ὑπέστη βλάβην καὶ ζημίαν, ἀναδεχθεὶς τὴν γραφικὴν ἐργασίαν. Ἐξετάσαμεν ἑξήκοντα περίπου, οἵτινες ἔφερον τραύματα καὶ μώλωπας καὶ οἱ ὁποῖοι ἐληστεύθησαν συνάμα. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐργασιῶν μας ὑπεβάλαμεν ἐκ συμφώνου δι' ἐκτάκτου εὐκαιρίας πρὸς τοὺς ἐν Χανίοις Κους Κους Προξένους, τοῖς ἐπαραστήσαμεν τοὺς κινδύνους τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Μπαϊραμίου καὶ ἐσυστήσαμεν τὴν ἀνάγκην τοῦ κατάπλου εὐρωπαϊκῶν πλοίων.

Τὴν παρελθοῦσαν Παρασκευήν, 12 τοῦ μηνός, κατέπλευσε τυχαίως μία ἀγγλικὴ κανονοφόρος προερχομένη ἐκ Σύρου, αὐθημερὸν ἡ ρωσικὴ φεργάτα μετὰ τοῦ Ὑποναυάρχου Βουτακὼφ ἐκ Χανίων, καὶ τὸ ἑσπέρας ἡ γαλλικὴ κανονοφόρος *Σαλαμάνδρα* ἐπίσης ἐκ Χανίων. Ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῶν εὐρωπαϊκῶν πλοίων ὁ ἄκρατος φανατισμὸς καὶ αἱ ἀπειλαὶ τῶν Ὀθωμανῶν μετεβλήθησαν εἰς γαλήνην καὶ ἡ Διοίκησις πρώτην ἤδη φορὰν ἐφάνη μεριμνῶσα καὶ διασκεπτομένη περὶ τῆς τάξεως.

Τὴν δεκάτην τρίτην τοῦ μηνὸς ἀπέβη ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὁ Ναύαρχος Βουτακώφ. Ἀκολουθούμενος παρὰ δέκα καὶ πέντε ἀξιωματικῶν καὶ μετὰ τοῦ Ὑ/προξένου ἐπεσκέφθη τὸν Διοικητήν, πρὸς ὃν ἀνέφερεν ὅτι προτίθεται νὰ παραλάβῃ οἰκογενείας ἀπὸ τὰς ἐντὸς τῆς πόλεως διαμενούσας. Ὁ Διοικητὴς Περτέβ Πασᾶς ἐταράχθη καὶ ἐζήτησεν εἴκοσι τεσσάρων ὡρῶν προθεσμίαν διὰ ν' ἀναγγείλῃ τὴν πρότασιν εἰς Χανία, καθόσον πρώτην ἤδη φορὰν λαμβάνει χώραν τοιαύτη πρᾶξις ἐν Ἡρακλείῳ. Συγκατατεθεὶς ὁ Ναύαρχος ἀπῆλθε καὶ διέμεινε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τὸ Ρωσικὸν Ὑ/προξενεῖον, ἔνθα εἶδε μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν ἅπαντας τοὺς πληγωμένους Χριστιανοὺς καὶ ἤκουσε παρ' αὐτῶν ὅτι ἐτραυματίσθησαν καὶ ἐληστεύθησαν ἐντὸς τῆς πόλεως. Μετὰ ταῦτα οἱ ἴδιοι παθόντες χωρικοὶ μετέβησαν ἀθρόοι εἰς τὸ Γαλλικὸν Ὑ/προξενεῖον, ὅπου διέμενεν ὁ Κυβερνήτης τοῦ πλοίου, ἀνέφερον τὰ παθήματά των καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος. Ὁ Πλοίαρχος τοὺς ἐδέχθη καὶ ἐρεύνησε τὰς πληγὰς καὶ τοὺς μώλωπας ἑκάστου. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἀλληλοδιαδόχως ὁ Ναύαρχος Βουτακὼφ καὶ οἱ κυβερνῆται τῶν ἑτέρων εὐρωπαϊκῶν πλοίων ἐπεσκέφθησαν καὶ τοὺς ἐξ βαρέως πληγωθέντας, τοὺς νοσηλευομένους ἐν τῷ ἐνταῦθα χριστιανικῷ νοσοκομείῳ.

Ὁ Διοικητής, μὴ δυνάμενος πλέον νὰ διαψεύσῃ τὸ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπενεχθὲν ἀδίκημα, ὅπερ πανηγυρικῶς ἐβεβαιώθη καθ' ὅλας τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς τοῦ Σαββάτου, διεσκέπτετο μετὰ τοῦ κλήρου καὶ τῶν προυχόντων Ὀθωμανῶν περὶ ἐφευρέσεως μέσων πρὸς διάψευσιν καὶ περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς τάξεως κατὰ τὴν ἐπιοῦσαν, ἡμέραν Κυριακήν, καθ' ἣν ἤρχιζε τὸ Μπαϊράμιον. Ἀλλ' ὅσον ἀτυχὴς ἀπέβη ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ διάψευσις, ἐπὶ τοσοῦτον ἀφ' ἑτέρου ἐπέτυχεν ἡ διατήρησις τῆς τάξεως κατὰ τὴν χθεσινὴν ἡμέραν καὶ σήμερον· οὐδὲ εἷς πυροβολισμὸς ἠκούσθη, ἀλλ' οὔτε κακὴ λέξις ἀπὸ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν. Γέροντες Κρῆτες πρώτην ἤδη φορὰν εἶδον ἀπὸ κτήσεως τῶν Ὀθωμανῶν ἐν Κρήτῃ νὰ μὴ πυροβολήσωσι κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Μπαϊραμίου καὶ νὰ μὴ κακολογήσωσι τοὺς Χριστιανούς.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἡ ἀτυχὴς διάψευσις τῶν γεγονότων συγκεφαλαιοῦται εἰς τὰ ἑξῆς γελοῖα ἀποτελέσματα: Διέδωκαν οἱ Ὀθωμανοὶ καὶ ἡ Διοίκησις ὑπεστήριξεν ὅτι οἱ ἐπαναστάται, καταβάντες ὀλίγον μακρὰν τῆς πόλεως, συνέλαβον ἀόπλους Ὀθωμανοὺς καὶ Ὀθωμανίδας, καταγινομένους εἰς τὰ ἔργα των, καὶ τοὺς ἐκρεούργησαν βανδαλικῶς κατὰ τὴν ὀγδόην τοῦ ἰσταμένου μηνός· καὶ ὡς ἐκ τούτου παροργισθέντες τινὲς ἦκισαν ἐκτὸς τῆς πόλεως τοὺς καθ' ὁδὸν πορευομένους Χριστιανούς. Κατὰ συνέπειαν ὁ Διοικητὴς εἰδοποίησεν ἅπαντας τοὺς συναδέλφους μου καὶ ἐμὲ ὅτι μ.μ., ὥραν 11 τουρκιστί, ἰατροὶ τῆς Κυβερνήσεως πρόκειται νὰ ἐνεργήσωσι νεκροψίαν καὶ νὰ παρευρεθῶμεν, ἵνα ἴδωμεν, ὡς φαίνεται, τὴν αἰτίαν ἥτις παρώργισε τοὺς Ὀθωμανούς.

Ἂν καὶ τὸ ἔγγραφον [1] τοῦ Διοικητοῦ μᾶς ἐνεχειρίσθη κατὰ τὴν ἰδίαν ὥραν καθ' ἣν ἐπροσδιόριζε, μολαταῦτα ἀπεφασίσαμεν νὰ παρευρεθῶμεν εἰς τὴν νεκροψίαν. Διὰ νὰ προλάβωμεν πᾶσαν δολιότητα τῆς ἐξουσίας καὶ τῶν ὀργάνων της, μετέβημεν αὐθωρεὶ εἰς τὸ ἐκτὸς τῆς πόλεως νεκροταφεῖον τῶν Ὀθωμανῶν, ἔνθα εὕρομεν τρεῖς στρατιωτικοὺς ἰατροὺς καὶ δύο πολιτικούς, ἐξ ὧν ὁ εἷς Πολωνὸς καὶ ὁ ἕτερος ὁ γνωστὸς Ἰδομενεύς [2]. Ἠκολούθει τοὺς ἰατροὺς ὁ γαμβρὸς τοῦ Διοικητοῦ, ὅστις παντὶ σθένει προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς ὑ/προξένους ὅτι οἱ παθόντες Ὀθωμανοὶ καὶ Ὀθωμανίδες εἰσὶ κρεουργημένοι καὶ ἀποκομμένα εἰς τεμάχια τὰ μέλη τοῦ σώματος, δεικνύων συνάμα καὶ τοὺς τάφους ἔνθα ἐκαλύπτοντο. Ἀποποιηθέντων ἁπάντων ἡμῶν ὅτι δὲν ἔχομεν προφητικὸν πνεῦμα καὶ ὅτι ἐπιθυμοῦμεν ἐξ ἀντιλήψεως νὰ βεβαιωθῶμεν, διετάχθη ἡ ἀνόρυξις τριῶν μνημείων. Ἀλλ' ἅμα ἦλθεν εἰς τὴν ὄψιν τὸ σῶμα τοῦ πρώτου, ἐκατέβη εἰς τὸν λάκκον ὁ Πολωνὸς καὶ μὲ ἀρκετὸν πάθος εἰδοποίει γαλλιστὶ τοὺς παρευρισκομένους ὅτι τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ ἦτο διαμελισμένον. Ἐναντιωθέντος ἐμοῦ ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὲς καὶ ἐπιμείναντος νὰ τεθῶσιν οἱ νεκροὶ ἐν ὑπαίθρῳ, παρεδέχθησαν καὶ οἱ συνάδελφοί μου, καὶ οὕτω ἠναγκάσθησαν νὰ τοὺς ἐκθέσωσιν. Εὑρισκομένων οὕτως ἐκτάδην τῶν πτωμάτων, ἀπεδείχθη ὁ Πολωνὸς ἰατρὸς ψευδόμενος, καθότι ἐκ τῶν νεκρῶν ὁ εἷς ἦτο φονευμένος μὲ σφαῖραν πυροβόλου κατὰ τὸν θώρακα καὶ τῷ ἔλειπε τὸ ἓν τῶν ὠτίων, ὁ ἕτερος ἔφερε καίριον τραῦμα ἐπενεχθὲν διὰ σπάθης εἰς τὸν λαιμὸν καὶ εἶχεν ἐπίσης ἔλλειψιν ἑνὸς ὠτίου, καὶ ὁ τρίτος ἦτο ἀποκεφαλισμένος φυσικώτατα ἐν πολέμῳ· καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ σώματος ἦσαν πλήρεις καὶ οὐδεὶς διαμελισμὸς ὑπῆρχεν.

Ἀφοῦ τέλος πάντων ἐφωράθησαν ἐν γένει ψευδολόγοι, ἐζητήσαμεν νὰ μᾶς ἐπιδείξωσι τὰς κρεουργημένας γυναῖκας, ἀλλ' ἠρνήθησαν ἰσχυριζόμενοι ὅτι τὰς ἐνταφίασαν μακράν. Ἡμεῖς ὅμως τοῖς ἐπροτείναμεν ὅτι δυνάμεθα ἄνευ ἐνοχλήσεως νὰ μεταβῶμεν ὅπου αὗται ἐνταφιάσθησαν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπεποιήθησαν νὰ μᾶς ἐπιδείξωσι τοιαύτας. Ὅθεν ἀπήλθομεν ἄνευ περαιτέρω ἐνεργείας. Τὸ ἔγγραφον τοῦ Διοικητοῦ τὸ ἀφορῶν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ τὸ ἐπισυνάψω ὧδε ἐν πρωτοτύπῳ.

---

1. 14 Ἰανουαρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1583.
2. Ἰδομενεὺς Μαρκατᾶτος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Μολαταῦτα αἱ βαρβαρότητες τῶν Ὀθωμανῶν δὲν δύνανται νὰ διέλθωσι τὰ διορατικὰ βλέμματα τῶν ἀγρυπνούντων μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν παθόντων, ὡς εἴρηται. Ἐπληροφορήθημεν ἅπαντες οἱ ὑ/πρόξενοι ὅτι κατὰ τὴν 8ην ἱσταμένου, καθ' ἣν ἡ μάχη ἐξηκολούθει εἰς Γὰζ [1] καὶ εἰς ἄλλα παραπλήσια αὐτοῦ μέρη, ὁ ἐνταῦθα διατρίβων υἱὸς τοῦ ἀποβιώσαντος Ρεσὶτ Πασᾶ ἐξελθὼν τοῦ φρουρίου ἰδίαις χερσὶν ἐφόνευσε δύο Χριστιανοὺς μουτῆδες ἐρχομένους εἰς τὴν πόλιν, καί, ἀφοῦ ἀπέκοψε τὰς κεφαλάς των, ἔρριψε τὰ σώματα εἰς φρέαρ κατὰ τὴν θέσιν Σταυρομένο, τὰς δὲ κεφαλὰς τὰς ἐκρέμασεν εἰς τὴν Θύραν τῶν Χανίων. Χριστιανοὶ ὅμως ἠδυνήθησαν νὰ λάβωσι τὸ ἥμισυ μιᾶς κεφαλῆς καὶ νὰ τὴν φέρωσιν εἰς τὸ Ρωσικὸν Ὑ/προξενεῖον, ὅπου διέμενον οἱ τραυματισθέντες χωρικοί πρὸς ἀναγνώρισιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔφερε τοὺς χαρακτῆρας ἐν γένει τοῦ προσώπου, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διακρίνωσι τὴν ταυτότητα τοῦ φονευθέντος. Καὶ ὅμως οἱ Τοῦρκοι, ἡ Διοίκησίς των καὶ οἱ ὑποστηρίζοντες αὐτοὺς ξένοι, οὐδόλως περιορίζοντες τὰς βανδαλικὰς πράξεις, ἐπιθυμοῦσιν ὥστε καὶ οἱ ἐπαναστάται νὰ δέσωσι τὰς χεῖράς των καὶ νὰ μὴν ὑπερασπίζωνται διὰ τῶν ὅπλων, οὐδὲ νὰ φονεύωσι τοὺς πιστοὺς τοῦ Μωάμεθ.

Ὁ Ναύαρχος Βουτακὼφ ἔκρινε κατάλληλον νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως εἰς Χανία πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς παραλαβῆς τῶν οἰκογενειῶν, καὶ συνάμα διερχόμενος τῆς Ἁγίας Πελαγίας παραλάβῃ τοὺς πληγωμένους καὶ ὅσας ἄλλας οἰκογενείας ἐγκατέλειψε τὸ κορβέτο ἕνεκα ἐλλείψεως χώρου. Οὕτω χθὲς π.μ. ἀπέπλευσε διὰ Σούδαν καὶ περιμένεται νὰ ἐπανέλθῃ κατὰ πιθανότητα αὔριον, ἐκτὸς ἐὰν κώλυμα ἐμποδίσῃ τὴν πραγματοποίησιν τῶν βουλήσεών του. Κατόπιν ἀπέπλευσαν καὶ τὰ ἕτερα δύο εὐρωπαϊκὰ πλοῖα.

Χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐπέδωκαν εἰς τὰ ὑ/προξενεῖα τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων ὁμοιότυπον ἀναφορὰν [2] ζητοῦντες τὴν μετανάστευσίν των· τὴν πρὸς ἐμὲ ἐπιδοθεῖσαν ἔχετε ὧδε.

Κατὰ τὴν 12 ὥραν τῆς μεσημβρίας σήμερον ὁ Διοικητὴς διὰ τοῦ διερμηνέως του ἀπέστειλε νέαν ἐγκύκλιον [3] πρὸς τοὺς ὑ/προξένους, φέρουσαν χθεσινὴν ἡμερομηνίαν, καὶ ζητεῖ νὰ τῷ ἐπιδείξωμεν τοὺς παθόντας καὶ νὰ ἐπισκεφθῶμεν τοὺς ἐν τῷ νοσοκομείῳ. Εἶναι τῷ ὄντι παράδοξος τοιαύτη ἐνέργεια ἐκ μέρους τοπικῆς ἐξουσίας, παραλειψάσης ἐν καιρῷ τὴν ἐνέργειαν τοῦ καθήκοντός της καὶ ζητούσης νὰ τῇ ὑποδείξωσιν οἱ ὑ/πρόξενοι ὅ,τι αὕτη ὤφειλε νὰ προλάβῃ ἐγκαίρως. Τὰς νουθεσίας τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν ἐκόμισε χθὲς ἐκ Χανίων ὁ Γάλλος συντάκτης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδιδομένης ἐφημερίδος *ἡ Τουρκία*, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς ἀκολουθεῖ τὸν Μέγαν Βεζίρην. Τὸ κατ' ἐμέ, παρεκάλεσα τὸν διερμηνέα νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸν Διοικητὴν ὅτι τὸ ἀντικείμενον ὅπερ πραγματεύεται ἡ ἐγκύκλιός του δὲν ἀνάγεται εἰς τὰ καθήκοντά μου, καί, ἐὰν ἡ ἀνάγκη τὸ καλέσῃ, θέλω τῷ

---

1. Γάζι.

2. 12 Ἰανουαρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1585· *Correspondence respecting the disturbances in Crete . . . 1868*, σ. 55.

3. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1582.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀπαντήσει ἐγγράφως. Τὸ πρωτότυπον καὶ τῆς δευτέρας ἐγκυκλίου τὸ ὑποβάλλω διὰ τὰ περαιτέρω.

250

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 206 *Ρέθυμνον, 15 Ἰανουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ59/2180

Μόλις εἶχον τελειώσει τὴν ὑπ' ἀριθ. 205 [1] ἔκθεσίν [2] μου, ἐπιτροπὴ ἐκ Χριστιανῶν, παρουσιασθεῖσα εἰς τὸ Πρακτορεῖον τοῦτο, μοὶ ἐνεχείρισεν ἔγγραφον ἔκθεσιν [3] τῶν δεινῶν των καὶ μετὰ δακρύων μὲ παρεκάλεσε θερμῶς νὰ ἐνεργήσω τὰ δέοντα, διὰ νὰ σωθῶσιν αὐτοί τε καὶ τὰ τέκνα των ἐκ τοῦ προφανοῦς κινδύνου τὸν ὁποῖον διατρέχουν. Τὴν ἔκθεσίν των ταύτην διαβιβάζω ὑμῖν ἐν ἀντιγράφῳ, διὰ νὰ λάβητε γνῶσιν. Ἀληθῶς οἱ δυστυχεῖς οὗτοι οὐδεμίαν ἀσφάλειαν ἔχουν, ἤδη δὲ διατρέχουν τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ἡ φιλανθρωπία ἀπαιτεῖ κατεπειγόντως τὴν ταχεῖαν ἀπαλλαγήν των ἀπὸ τῆς σφαγῆς εἰς ἣν θέλουν περιπέσει. Τὰ δεινὰ ὅσα ὑπέστησαν μέχρι τοῦδε, αἱ τελευταῖαι σφαγαὶ καὶ κακώσεις, μ' ὅλας τὰς ὑποσχέσεις τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν, δύνανται νὰ σᾶς φέρωσιν εἰς θέσιν νὰ ἐννοήσητε ὁποία ἔσεται ἡ μέλλουσα τύχη των. Παρομοίας ἀναφορὰς ἔδωσαν καὶ εἰς τὰ πρακτορεῖα Γαλλίας, Ἀγγλίας, Ρωσσίας, καὶ Ἰταλίας.

Ἡ Διοίκησις μέχρι σήμερον οὐδὲν ἐνήργησεν. Οἱ δυστυχεῖς Χριστιανοὶ μένουν ἐνταῦθα· ἴσως ἱκανοποιηθῶσιν, ἀλλ' ἡ ὑπόθεσίς των ἀναβάλλεται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἕως οὗ ἐπέλθῃ ὁ πέπλος τῆς λήθης· παρουσιάζονται εἰς τὴν Διοίκησιν· αὕτη κωφεύει.

Χθὲς μ.μ. συνέβη ἀψιμαχία εἰς τὰ πλησιόχωρα. Οἱ ἐπαναστάται ἐφόνευσαν ἕνα Ὀθωμανὸν καὶ ἔλαβαν δύο βοῦς. Ταύτην τὴν στιγμὴν ἔφθασεν ἀγγελιαφόρος φέρων τὴν εἴδησιν ὅτι οἱ ἐπαναστάται ἐπανῆλθον ἐκ νέου εἰς τὰ πλησιόχωρα, ἀγνοεῖται δὲ τὸ ἀποτέλεσμα.

---

1. Χφ. *1*. Ἡ ὕπαρξις τοῦ ἀριθμοῦ 1 ὀφείλεται ἴσως εἰς παραδρομὴν τοῦ Πετυχάκη, ὅστις ὡς διευθύνων καὶ τὸ Προξενικὸν Πρακτορεῖον τῆς Ἀγγλίας ἐν Ρεθύμνῳ (βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σσ. ιθ'–κ') εἶχε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀποστείλει καὶ εἰς τὸν Dickson τὴν ἔκθεσιν ταύτην ὑπ' ἀριθμὸν πρωτοκόλλου 1. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐνισχύει τὸ ὅτι τὸ πρωτόκολλον τοῦ Προξενικοῦ Πρακτορείου τῆς Ἀγγλίας ἀκολουθεῖ, ὡς διεπιστώθη, νέαν (ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 1) ἀρίθμησιν τῷ 1868.

2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 117–118.

3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 122, ὑποσημ. 6.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

251

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 27 *Χανιά, 22 'Ιανουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ38/1399

Μετὰ τὰ ἐν 'Ηρακλείῳ καὶ Ρεθύμνῃ λυπηρὰ συμβάντα, εὔκολον εἶναι νὰ φαντασθῇ τις ὁποία ἡ εἰς τὰς πόλεις ἐκείνας καὶ τὰ περίχωρα θέσις τῶν Χριστιανῶν. 'Εκτεθειμένοι ὄντες εἰς τὴν διάκρισιν φανατικοῦ ὄχλου καὶ οὐδὲν ἐχέγγυον περὶ τῆς προσωπικῆς αὐτῶν ἀσφαλείας ἔχοντες, προτιμῶσι μετὰ πάσης θυσίας νὰ παραιτήσωσι τὰς ἑστίας των καὶ νὰ χάσωσι τὴν περιουσίαν των, ἀλλὰ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν 'Ελλάδα, ἀφοῦ βλέπουσιν ὅτι ἡ ἐξουσία δὲν δύναται, ἢ μᾶλλον δὲν θέλει, νὰ περιορίσῃ τὰς παρεκτροπὰς τῶν Μουσουλμάνων. Γράφουν ἐκ Ρεθύμνου ὅτι οἱ δύο ἀρχηγοὶ τῶν δολοφόνων Χατζῆ 'Εμίνης Βαρβαρέσος καὶ Χασὰν Βέης Δαμιραγαδάκης τὴν ἐπιοῦσαν τῆς στυγερᾶς πράξεώς των ἔτυχον ἀρίστης παρὰ τῷ 'Υποδιοικητῇ ὑποδοχῆς.

Διὸ οἱ μὲν κάτοικοι 'Ηρακλείου, ἐνθαρρυνθέντες ὁπωσοῦν ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τῶν εὐρωπαϊκῶν πλοίων, παρεκάλεσαν θερμῶς τὸν Ναύαρχον Bouttakoff νὰ τοὺς παραλάβῃ εἰς τὰ πλοῖά του, οἱ δ' ἐν Ρεθύμνῳ, ἐκθέτοντες πρὸς τοὺς ἐκεῖ προξενικοὺς πράκτορας τὰς ὁποίας ὑπέστησαν σφαγάς, ἐζήτησαν διὰ τῆς μεσολαβήσεώς των εὐρωπαϊκὰ πλοῖα πρὸς ἀναχώρησιν, ἀδιαφοροῦντες ἄν, ὑπογράφοντες τὴν πρὸς τοῦτο ἀναφορὰν [1], ἤθελον ἐπισύρει τὴν δυσμένειαν καὶ αὐτῆς τῆς ἐξουσίας. Πλὴν ἡ νόμιμος καὶ δικαιολογημένη αὕτη ἀπαίτησις τῶν κατοίκων οὐδεμίαν δυστυχῶς εὗρεν ἠχώ, ὄχι διότι δὲν ἐπαρουσιάζοντο πλοῖα, ἀλλὰ διότι ἡ ἐξουσία, προβλέπουσα ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι ἀναμφισβήτητος ἀπόδειξις τῶν διαπραχθέντων, ἅτινα δὲν θὰ ἠδύνατο πλέον ν' ἀποκρύψῃ ἢ διαστρέψῃ, ἠρνήθη ὁριστικῶς.

'Ο κ. Bouttakoff, ἀντισταθέντος τοῦ ἐν 'Ηρακλείῳ Διοικητοῦ εἰς τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν οἰκογενειῶν, ἦλθεν ἐνταῦθα καὶ δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Βεζίρην ἐζήτησε ν' ἀποφανθῇ οὗτος, ἐλπίζων ὅτι δὲν ἤθελεν εὑρεῖ πρόσκομμα, ἀφοῦ καὶ ἐκ Χανίων ἐπιτρέπεται εἰς οἰκογενείας νὰ ἐπιβιβάζωνται ἐπὶ τῶν ρωσικῶν πλοίων. Δυστυχῶς ὅμως ὁ 'Αλῆ Πασᾶς ἀπήντησεν ἀρνητικῶς εἰπὼν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ κακοβουλία ἐξώγκωσε καὶ παρεμόρφωσε τὰ ἐν 'Ηρακλείῳ συμβάντα, ἡ ἐκ τῆς πόλεως ἐκείνης ἀναχώρησις οἰκογενειῶν ἤθελε θεωρηθῇ ὡς ἀπόδειξις τοῦ ὅτι σπουδαῖαι παρεκτροπαὶ ἐγένοντο. Μετὰ τοιαύτην ἀπάντησιν ὁ κ. Bouttakoff μὴ δυνάμενος νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν φιλανθρωπικὸν σκοπόν του ἀνεχώρησεν εἰς Πειραιᾶ, ἀφοῦ ἀπήντησεν ὅτι πραγματικῶς ἐκ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν οἰκογενειῶν τοιαύτη τις ἐξήγησις θέλει δοθῇ. 'Αλλ' αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθὴς ἐξήγησις, διότι ὁ ἴδιος ἀντελήφθη ἰδίαις αἰσθήσεσι τῶν κακώσεων ἃς ὑπέστησαν Χριστιανοὶ ὑπὲρ τοὺς ἑξήκοντα.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 122, ὑποσημ. 6.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Καὶ ἕνεκα τῆς ἐξάψεως παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις ἀγρίων παθῶν ἐπείσθη ὅτι οἱ φόβοι τῶν Χριστιανῶν, ζητούντων ν' ἀπέλθωσιν, εἶναι δικαιολογημένοι.

Τῷ ὄντι ἡ ἐκτίμησις αὕτη τῶν πραγμάτων εἶναι ὀρθοτάτη, διότι οἱ Μουσουλμᾶνοι τῆς νήσου, ἐκτὸς τοῦ φανατισμοῦ ὅστις τοὺς ὤθησεν εἰς τὰς ἀξιοθρηνήτους πράξεις ὧν ὁ δυστυχὴς οὗτος τόπος ἐγένετο ἀπ' ἀρχῆς θέατρον, ὁρμῶνται ἤδη καὶ ἐξ ἄλλου λόγου, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἡ κατὰ τῶν Χριστιανῶν λύσσα των καταντᾷ ἀκράτητος. Ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως οἱ μὲν κάτοικοι τῶν πόλεων ὑφίστανται μεγάλας ζημίας, μὴ δυνάμενοι νὰ καρπῶνται τὰς ἰδιοκτησίας των, οἱ δὲ χωρικοί, παραιτήσαντες τὰς οἰκίας των καὶ τὰ κτήματά των εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ τυχόντος, ἐπεσωρεύθησαν πρὸ ἑνὸς ⟨καὶ⟩ ἡμίσεος καὶ ἐπέκεινα ἔτους εἰς τὰς τρεῖς πόλεις, ὅπου δαπανήσαντες ὅ,τι εἶχον, μὴ ἀπολαμβάνοντες οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐκ τῶν ἀγρῶν ἢ τῶν ἐλαιώνων των, οὐδὲ δυνάμενοι νὰ εὕρωσιν ἐργασίαν, καταμαστίζονται ἀπὸ πενίαν, ἥτις ἐνίοτε τοὺς φέρει εἰς ἀπελπισίαν. Εὐτυχῶς ἐν Χανίοις, ὅπου ἐπίσης τὰ αὐτὰ συμβαίνουν, εἴτε ἕνεκα τῆς διαρκοῦς παρουσίας εὐρωπαϊκῶν πλοίων, εἴτε ἕνεκα τοῦ φόβου τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ἡ ἡσυχία μέχρι τοῦδε διετηρήθη καί, ἐκτὸς τῶν κατὰ καιροὺς ἐκτὸς τῆς πόλεως πραχθέντων, ἐν αὐτῇ οὐδὲν ἀτάκτημα ἄξιον λόγου ἐπράχθη. Ἐν τούτοις μεταξὺ τῶν Τούρκων ὑπάρχουσι πολλοὶ οἵτινες ἀπηυδημένοι καὶ ἀποτεθαρρυμένοι ὄντες ἐπεθύμησαν μίαν τινὰ λύσιν, ἀλλὰ ταχεῖαν.

Συνεπείᾳ τῶν ἐν Ρεθύμνῳ συμβάντων οἱ κ.κ. πρόξενοι Αὐστρίας καὶ Ἀγγλίας, καίτοι λαβόντες παρὰ τῶν ἐκεῖ σχετικῶν προξενικῶν πρακτόρων των τὰς αὐτὰς πληροφορίας οἵας καὶ ἐγὼ καὶ οἱ λοιποὶ συνάδελφοί μου, ἐζήτησαν καὶ παρὰ τοῦ Μεγάλου Βεζίρου νὰ μάθουν πῶς τὰ πράγματα διέτρεξαν, ὡσὰν νὰ ἐδυσπίστουν τρόπον τινὰ εἰς τὰ παρὰ τῶν ὑπαλλήλων των βεβαιούμενα, ἢ ὡσὰν νὰ ἠγνόουν ὅτι αὐτὸς συμφέρον ἔχει νὰ τὰ ἀποκρύπτῃ. Ὁ δὲ Ἀαλῆ Πασᾶς ἀπήντησεν ὅτι ἀγνοεῖ τί ἀκριβῶς συνέβη, ἀλλ' ὅτι ἔπεμψεν ἐκεῖ τὸν Σερβὲρ Ἐφέντην, ἵνα ἐνεργήσῃ ἀνακρίσεις. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πᾶσα προσπάθεια θέλει καταβληθῇ καὶ ἐνταῦθα ὅπως παραμορφωθῇ ἡ ἀλήθεια καὶ τὰ γενόμενα ριφθῶσιν εἰς βάρος τῶν Χριστιανῶν.

Ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς ἐξακολουθεῖ νὰ διαμένῃ ἐνταῦθα, χωρὶς νὰ γίνηται πλέον ἀπὸ μιᾶς ἑβδομάδος λόγος περὶ τῆς ἀναχωρήσεώς του. Οἱ πλησιάζοντες τοὺς Τούρκους ἐξηγοῦν τοῦτο ὡς ἑξῆς : ὅτι ἐζήτησε τὴν ἀπαλλαγήν του ἀπὸ τοιαύτην ὑπηρεσίαν καί, ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ὅτι ἤθελε γίνει δεκτὴ ἡ αἴτησίς του, ἔλεγεν ὅτι θ' ἀναχωρήσῃ, ἀλλά, μὴ γενομένης δεκτῆς, δὲν δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον ν' ἀναχωρήσῃ.

Κατ' αὐτὰς δύο νέα τάγματα ἀφίχθησαν.

Κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα οὐδὲν στρατιωτικὸν ἔργον ἐν τῷ τμήματι Χανίων ἐπράχθη, πλὴν ἀψιμαχίας τινὸς γενομένης εἰς τὰ πέριξ τοῦ Θερίσσου, ἔνθα, κατασκευαζομένου πύργου τινός, οἱ ἐπαναστάται κατέστρεψαν μίαν ἐκεῖ που στηθεῖσαν ἀσβεστοκάμινον, καὶ προσέτι τὴν νύκτα τῆς 14 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς προσέβαλαν τὰς προφυλακὰς τοῦ ἐχθροῦ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Οἱ Λακκιῶται, οὓς κατηγόρουν πρό τινος ὡς λιποτακτήσαντας καὶ ἑνωθέντας μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, διαμαρτύρονται κατὰ τῆς κατηγορίας ταύτης, διὰ δὲ τῶν ἔργων ἀποδεικνύουσιν ὅτι κατὰ πάντα συμμερίζονται τὰ αἰσθήματα καὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν λοιπῶν συμπατριωτῶν των. Οἱ λιποτακτήσαντες, ὀλίγιστοι ἄλλως, εἶναι ἐκ διαφόρων μερῶν, ὡς λέγουν. Εἶδα ἀναφορὰν [1] φέρουσαν ὑπὲρ τὰς 150 ὑπογραφὰς Λακκιωτῶν ἐκφραζόντων τὰ τοιαῦτα αἰσθήματα.

252

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 6 *Ἡράκλειον, 22 Ἰανουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ44/1627

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος ὅτι ἐχθροπραξίαι δὲν ἔλαβον χώραν κατ' αὐτὰς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ περιφερείᾳ.

Οἱ ἄτακτοι Ὀθωμανοὶ ἐξακολουθοῦν τὰς κακώσεις κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ τοῖς λῃστεύουσι πᾶν ὅ,τι φέρουσιν ἐν τῇ πόλει, ἡ δὲ Διοίκησις οὐδεμίαν πρόνοιαν λαμβάνει πρὸς καταστολὴν τῶν τοιούτων πράξεων.

Ἡ ἀδιάκοπος συγκοινωνία τῶν χωρικῶν εἰς τὴν πόλιν προέρχεται ἐξ ἀκαταμαχήτου ἀνάγκης τῆς πείνης· καὶ ὅμως ἡ Διοίκησις ἐπανέλαβεν αὐστηρῶς τὴν ἀπαγόρευσιν ἐξαγωγῆς καρποῦ, ὥστε οἱ χωρικοί, ἀντὶ νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὰς ἑστίας των καρπούς, ἐπιστρέφουσι πληγωμένοι καὶ λῃστευμένοι. Πολλάκις τινὲς ⟨γίνονται⟩ ἄφαντοι.

253

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 34 *Χανιά, 29 Ἰανουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ38/1406

Κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα τὰ στρατιωτικὰ ἔργα ἔλαβαν ἐπίτασίν τινα.

Ὁ εἰς Καΐναν τοῦ Ἀποκορώνου ὑπὸ τὸν Σάββα Πασᾶν στρατός, ἐκκινήσας τῇ 23 τοῦ λήγοντος μηνὸς λίαν πρωί, διῆλθε διὰ τῶν χωρίων Ράμνου [2], Πεμονίων καὶ Μελιδονίου, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ προσβάλῃ τὸ εἰς τὰ πέριξ εὑρισκόμενον σῶμα τῶν ἐπαναστατῶν, πλὴν ἀποκρουσθεὶς παρ' αὐτῶν ἠναγκάσθη περὶ τὴν μεσημβρίαν νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Αὐθημερὸν ἀπὸ χωρίον Μεσκλᾶ τῆς Κυδωνίας ἕτερον τουρκικὸν σῶμα

1. Πβλ. ἀνωτέρω, σ. 91, ὑποσημ. 1.
2. Ραμνὴ (ἡ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

προεχώρησεν ἄνω τοῦ Θερίσσου, ὡς καὶ ἕτερον μέχρι τοῦ χωρίου Λούλου, πλὴν ἀποκρουσθέντα καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια. Αἱ στρατιωτικαὶ αὗται κινήσεις, συγχρόνως γενόμεναι, σκοπὸν βεβαίως εἶχαν νὰ περικυκλώσουν τὰ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα εὑρισκόμενα σώματα τῶν ἐπαναστατῶν, ἀλλ' εὐτυχῶς ἐματαιώθησαν. Καὶ ταῦτα μέν εἰσι τὰ ἐν 'Αποκορώνῳ καὶ Κυδωνίᾳ, ὅπου ὅμως κατὰ δυστυχίαν, καθ' ἃς πληροφορίας ἔχω, τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα ἕνεκα ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ἐφοδίων τρέχουν τὸν κίνδυνον νὰ διαλυθοῦν ἢ νὰ ἀποχωρήσουν εἰς ἄλλας ἐπαρχίας.

Τὰ δὲ ἐν Κισσάμῳ ἔχουσιν ὡς ἑξῆς : 'Επαναστατικόν τι σῶμα ὑπὸ τὸν ὁπλαρχηγὸν Γ. Γιαννουδοβαρδάκην ἐπιτεθὲν νύκτωρ (23–24 'Ιανουαρίου) κατὰ τοῦ ἐν χωρίῳ Σκαφιώτῃ [1] ἐστρατοπεδευμένου τουρκικοῦ σώματος προσέβαλε τὰς προφυλακάς του, ἐφόνευσέ τινας, ἥρπασε καί τινα ὅπλα καὶ ἀπεσύρθη. Εἶτα διαιρεθὲν εἰς τέσσαρα μέρη κατέλαβε τὰς πέριξ θέσεις. Τότε, ἐξελθόντος τοῦ ἐχθροῦ τῶν σκηνῶν του, συνεκροτήθη μάχη διαρκέσασα μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, καθ' ἣν, ὡς βεβαιοῦν, ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς 100 Τούρκους, ἐκ δὲ τῶν Χριστιανῶν ἐπληγώθησαν τέσσαρες καιρίως διὰ λογχῶν καὶ εἷς διὰ σφαίρας. Τὴν ἐπιοῦσαν ἐπικουρία τις ἐστάλη ἐκ Καστελλίου τῆς Κισσάμου εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, πλὴν οἱ ἐπαναστάται παρακολουθοῦντες ἀδιακόπως τὸ ἐπικουρικὸν τοῦτο σῶμα τὸ προσέβαλλον, ἐφ' ὅσον αἱ θέσεις ἐπέτρεπον [2]. Εἰς δὲ τὸ χωρίον Βασιλόπουλον συγκεντρωθέντων πλειοτέρων ἐπαναστατῶν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Καστέλλι, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπόν του. Κατὰ τὸν ἀκροβολισμὸν τοῦτον, διαρκέσαντα ὅλην σχεδὸν τὴν ἡμέραν, ἐκ μὲν τῶν Χριστιανῶν ἐπληγώθησαν ὀκτώ, αἱ δὲ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων εἶναι ἄγνωστοι. 'Εκτὸς τῶν συμπλοκῶν τούτων, τῇ 22 τοῦ ἰδίου μηνὸς ἐγένετο καὶ ἑτέρα μεταξὺ τῶν αὐτῶν σωμάτων. 'Απόσπασμά τι τοῦ ἐν Σκαφιώτῃ στρατοῦ, καταλαβὸν τὴν θέσιν Κλουβιανὰ καὶ προσβληθὲν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, ἠναγκάσθη νὰ παραιτήσῃ αὐτὴν ἀφῆσαν τρεῖς νεκροὺς καί τινας μανδύας. 'Εκ τῶν Χριστιανῶν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην τρεῖς ἐπληγώθησαν.

'Ενταῦθα ὀφείλω νὰ μνημονεύσω καὶ ἀπανθρώπους τινὰς πράξεις, ἐξ ἐκείνων εἰς ἃς ὁ τουρκικὸς στρατὸς συνήθειαν ἔχει νὰ ἐκτρέπηται. Οἱ ἐν Σκαφιώτῃ στρατιῶται τῇ 15 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς συλλαβόντες δύο γυναῖκας, ἤτοι τὴν Μαρίαν Γ. Κλοναράκη, ἐτῶν 65, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆς Φωτεινήν, ἐτῶν 25, τὰς ἐβίασαν. Δύο γέροντες [3] ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν ἀκούσαντες τὰς κραυγὰς τῶν γυναικῶν, ἀλλ' οἱ στρατιῶται, ἀντὶ νὰ παραιτηθῶσι τῆς κακούργου πράξεως, τὸν μὲν ἕνα ἐπλήγωσαν διὰ λόγχης, τὸν δ' ἕτερον κατὰ τύχην δὲν ἐφόνευσαν, καίτοι πυροβολήσαντες κατ' αὐτοῦ. Τῇ δὲ 19 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἓν ἴδιον σῶμα κατέστρεψεν ἐν τῷ ἰδίῳ χωρίῳ τὰς εἰκόνας τοῦ 'Αγίου 'Ιωάννου.

'Ο Σερβὲρ 'Εφέντης, μεταβὰς εἰς Ρέθυμνον πρὸς ἐνέργειαν ἀνακρίσεων ἐπὶ τῶν ἐκεῖ

---

1. Σκαφιώτω ἢ Σκαφιῶτες.
2. Χφ. *ἐπέτρεπεν*.
3. Χφ. *γέροντας*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γενομένων σφαγῶν, ἀντὶ ἀνευρὼν νὰ συλλάβῃ τοὺς κακούργους, ἵνα τιμωρηθῶσι παραδειγματικῶς, προσεπάθησε κατὰ τὸ σύστημα τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν νὰ διαστρέψῃ τὴν ἀλήθειαν καί, τὸ σκανδαλωδέστερον, νὰ ἐπιρρίψῃ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, καὶ πρὸς τοῦτο ἔδωκε χρήματα εἴς τινας γυναῖκας καὶ διώρισεν ἕνα Χριστιανὸν ἑκατόνταρχον. Ἐπανελθὼν ἐνταῦθα προτίθεται, ὡς ἔμαθα, νὰ κοινοποιήσῃ εἴς τινας τῶν συναδέλφων μου τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀνακρίσεων, ὅπερ ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι θὰ παρασταθῇ κατὰ τὸ ἐκτεθὲν πνεῦμα, ἀποφεύγων νὰ παρουσιάσῃ τὰς ἀληθεῖς καταθέσεις τῶν ἐξετασθέντων προσώπων. Εὐτυχῶς ὅμως ἐλπίζω ὅτι δὲν θέλει κατορθώσει νὰ πείσῃ εἰμὴ τοὺς θέλοντας νὰ πλανηθῶσι, διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀποδείξεων γνωσταί εἰσιν ἡμῖν αἱ καταθέσεις [1] τῶν ἐξετασθέντων αὐτῶν προσώπων, ἃς πρὸς ὑμετέραν πληροφορίαν ὑποβάλλω ὑμῖν ἐν ἀντιγράφῳ. Ἐκ τῶν σαφῶν καὶ θετικῶν αὐτῶν καταθέσεων, ὡς θέλετε παρατηρήσει, κύριε Ὑπουργέ, ὁμολογουμένως καὶ ἀναντιρρήτως ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ ἐν Ἀτζιποπούλῳ καὶ Γάλλῳ θύματα ἔπεσαν ὑπὸ τὴν αὐτὴν καταστρεπτικὴν μάχαιραν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔπεσαν καὶ χιλιάδες ἄλλων. Εἷς τῶν κυριωτέρων δολοφόνων, ὁ Χατζῆ Ἐμίνης Βαρβαρέσος, παρηκολούθησεν, ὡς ἐπληροφορήθην, τὸν Σερβὲρ Ἐφέντην ἐνταῦθα.

Ὁ Σάββας Πασᾶς πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν ἐπανελθὼν ἐκ Καΐνας εὑρίσκεται εἰσέτι ἐνταῦθα.

254

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 9 *Ἡράκλειον, 29 Ἰανουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ44/1628

Ὁ ἐπαπειλούμενος κίνδυνος κατὰ τῆς ζωῆς τῶν ἐν Ἡρακλείῳ Χριστιανῶν καὶ τῶν πέριξ οἰκούντων προελήφθη ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκ μέρους τοῦ Βεζίρου, ὅστις ἐπείσθη, ὡς φαίνεται, περὶ τῆς ἀναποφεύκτου ἐκτελέσεως, καὶ δὴ τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 τοῦ ἤδη λήγοντος μηνὸς ἐλθὼν ἐκ Χανίων ἔκτακτος ἀπεσταλμένος συνέλαβεν αὐθωρεὶ ὀκτὼ πρωταιτίους καὶ ἀρχηγοὺς τοῦ δράματος Ὀθωμανούς, ἐν οἷς τὸν Μουσταφᾶ Παπουτζαλάκην Μπεάκην καὶ ἕνα ἰμάμην, καὶ τοὺς ἀπήγαγεν εἰς Χανία. Συνεπείᾳ τῆς συλλήψεως διελύθησαν καὶ ἑξακόσιοι περίπου ἄτακτοι Ὀθωμανοί, οἵτινες εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς τὸν εἰς θέσιν Χουμέρη Τεκέ, ὅπου διαμένει ὁ ψευδοπροφήτης Μπαμπᾶς, καὶ οἱ ὁποῖοι περιέμεναν νὰ δοθῇ τὸ σύνθημα ἐκ τῆς πόλεως διὰ νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου των. Ἔκτοτε ἐπικρατεῖ ἡσυχία, ἀλλ' ἡ Διοίκησις μύρια ὅσα προσκόμματα παρεμβάλλει πρὸς τοὺς προσερχομένους χωρικούς, διὰ νὰ μὴν ἐξάγωσι καρποὺς ἢ ἄλλα τρόφιμα.

---

1. ΑΥΕ/ΠΧ – Μ59/2188.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἡ Διοίκησις διαψεύδει καὶ αὖθις τὴν ἀληθῆ βάσιν τῆς συλλήψεως τῶν ἐν λόγῳ Ὀθωμανῶν διατεινομένη ὅτι προέρχεται ἐξ ἀναφορᾶς τὴν ὁποίαν ὑπέβαλον πρὸς τὸν Βεζίρην, διὰ τῆς ὁποίας ἐξέφραζον παράπονα κατὰ τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ δὲν διετήρησαν τὴν προσήκουσαν εὐλάβειαν πρὸς τὴν Κυβέρνησίν των. Ἡ διάδοσις ὅμως αὕτη ἀπέχει τῆς ἀληθείας, καθότι ἐν τῇ ἀναφορᾷ ὑπεστήριζον καὶ ὑπεδείκνυον τὸ μῖσός των κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Ἐχθροπραξίαι δὲν ἔγιναν κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον εἰμὴ ἀκροβολισμοί τινες εἰς Καστέλιον τῆς Πεδιάδος, διὰ νὰ εὐκολύνωσι τὴν ἀπομάκρυνσιν προβάτων καὶ βοῶν ἅτινα ἔλαβον οἱ ἐπαναστάται ἀπὸ τὰς θέσεις ἐκείνας.

255

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 207 *Ρέθυμνον, 29 Ἰανουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ59/2185

Συνεπείᾳ τῶν ἐσχάτως συμβασῶν τραγικῶν σκηνῶν περὶ ὧν σᾶς ἀνέφερον διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 205 προτελευταίας ἐκθέσεώς[1] μου, ἔφθασεν ἐνταῦθα δι' ἐπίτηδες ἀτμοπλοίου ἡ Α.Ἐ. ὁ Σερβὲρ Ἐφέντης, ὅπως ἐνεργήσῃ τὰς ἀπαιτουμένας ἀνακρίσεις. Καὶ κατ' ἀρχὰς ἡ Α.Ἐ. ὁ Σερβὲρ Ἐφέντης ἠθέλησε νὰ διαστρέψῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀποδώσῃ τὸ τραγικὸν καὶ τρομερὸν ἐκεῖνο συμβὰν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, σύμφωνα μὲ τὸν ἐγωισμὸν καὶ φανατισμὸν τῶν ἐγχωρίων Ὀθωμανῶν. Διὸ καὶ ἅμα τῇ ἀφίξει του ἐδόθησαν εἴς τινας γυναῖκας χρήματα ἐπιεικείας χάριν· ὀνομασθεὶς καί τις Χριστιανὸς ἑκατόνταρχος ἐπεφορτίσθη νὰ ἐγγράψῃ Χριστιανοὺς ζαπτιέδες. Αὐθημερὸν δ' ἤρχισε ν' ἀνακρίνῃ τὰς παθούσας γυναῖκας, αἵτινες προσκληθεῖσαι εἶχον τεθῇ ὑπὸ ἀνακριτικὴν ὑποκράτησιν. Ἐκ τῶν καταθέσεων λοιπὸν τῶν μαρτυριῶν ὅσων ἀνεκρίθησαν ἀπεδείχθη ἐναργέστατα ὅτι ἡ πρᾶξις ἐξετελέσθη παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν, ὑπεδείχθησαν δὲ καί τινα ὀνόματα κακούργων, καθὼς καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἑνὸς ἑκάστου πολίτου κατ' ἰδίαν, τὴν ὁποίαν ἡ Α.Ἐ. ἐζήτησε καὶ ἔλαβε, ἐπιφορτίσας καί τινα Χριστιανὸν ν' ἀνακρίνῃ κατ' ἰδίαν τὰς ἐνδιαφερομένας γυναῖκας, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἀντίγραφον δὲ τῶν καταθέσεων[2] ἔλαβον, τὸ ὁποῖον ἐπισυνάπτω εἰς τὴν παροῦσάν μου. Ἡ Α.Ἐ., χωρὶς νὰ πράξῃ τίποτε περισσότερον, ἔλαβε τὰς καταθέσεις τῶν γυναικῶν, ὅσων ἐνώπιόν του ἐξητάσθησαν, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Χανία διὰ τοῦ ἰδίου ἀτμοπλοίου παραλαβὼν ὡς ὑπόπτους τὸν Χατζῆ Ἐμίνην Βαρβαρέσον καὶ δύο ἑτέρους Ὀθωμανούς. Διαβεβαιοῦν ὅμως οἱ ἐπισημότεροι τῶν Ὀθωμανῶν ὅτι ὁ Χατζῆ Ἐμίνης μετέβη εἰς Χανία δι' ὑποθέσεις του καὶ ὄχι διὰ τὴν ἐνοχήν του.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 117–118.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 131, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Εἰς διάφορα παράλια ἤρχισαν νὰ ἐπισωρεύωνται ἐκ νέου πλεῖστα γυναικόπαιδα, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐπισυνημμένου ἐγγράφου [1] τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ τμήματος τούτου ἐν ἀντιγράφῳ. Γνωστοποιῶ ἐπίσης ὑμῖν [2] ὅτι εὑρίσκονται δύο Ὀθωμανοὶ αἰχμάλωτοι παρὰ τῷ στρατοπέδῳ τῶν Χριστιανῶν, παρ' ὧν πρό τινων ἡμερῶν εἶχον ζωγρηθῆ εἴς τινα ἄψιμαχίαν. Τὴν ἀπελευθέρωσιν τούτων ἀπαιτοῦσί τινες τῶν ἐνταῦθα Ὀθωμανῶν, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ὧδε ἐπισυνημμένων ἀντιγράφων δύο ἐπιστολῶν [3] ἑνὸς μέλους τῆς ἐπιτροπῆς. Ἡ ζουρίδα ἐξακολουθεῖ νὰ περιφέρεται εἰς τὰ περίχωρα, καὶ ζῷα Χριστιανῶν ἔφερον κατ' αὐτάς, καθὼς καὶ χθὲς διεδόθη παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν ὅτι ἐφόνευσαν δύο Χριστιανοὺς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Ἡ ἐγχώριος ἀρχὴ προετοιμάζει τὸ ὑλικὸν διὰ τὴν πυργοποιίαν.

256

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 35 *Χανιά, 30 Ἰανουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ38/1413

Περιῆλθεν εἰς γνῶσίν μου τὸ ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένον ἔγγραφον [4] τῆς Προσωρ. Κυβερνήσεως τῶν Κρητῶν ὑπ' ἀριθ. 1973 καὶ ἀπὸ 20 τοῦ λήγοντος, ἐφ' οὗ ἐπικαλοῦμαι τὴν προσοχὴν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν σας.

Αἱ εἰς τὴν παραλίαν τῆς Λίμνης τοῦ Ἁγίου Βασιλείου πρὸ πολλοῦ ἐπισωρευθεῖσαι οἰκογένειαι καὶ ἀναμένουσαι πλοῖα πρὸς ἀναχώρησιν εὑρίσκονται εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν· ζῶσαι ἐντὸς τῶν σπηλαίων ἢ ἐν ὑπαίθρῳ καὶ τρεφόμεναι ἀπὸ χόρτα, εἶναι ἐκτεθειμέναι εἰς τὰ δεινὰ τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς γυμνότητος καὶ ἐπαπειλοῦνται ἀπὸ ἄφευκτον ὄλεθρον. Σπαραξικάρδιοί εἰσιν αἱ σκηναὶ ἃς διηγοῦνται περὶ αὐτῶν. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν εὑρέθησαν 167 πτώματα γυναικοπαίδων ἀποθανόντων ἀπὸ τὸ ψῦχος καὶ τὰς κακουχίας. Ἡ φιλανθρωπία κατὰ πρῶτον λόγον καὶ ὁ ἀγὼν κατὰ δεύτερον ἀπαιτοῦσι τὴν διάσωσιν τῶν δυστυχῶν ἐκείνων πλασμάτων. Ἡ πρὸς τοῦτο ἀνάγκη εἶναι τόσον ἀπόλυτος, ὥστε πᾶσα δυσκολία πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ. Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν θερμῶς, κύριε

---

1. Ἐπιτροπὴ τοῦ τμήματος Ρεθύμνης πρὸς τοὺς ἐν Ρεθύμνῳ προξενικοὺς πράκτορας Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας, Ἰταλίας, καὶ Πρωσσίας, ἀριθ. 58, 15 Ἰανουαρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ59/2187· ἐφημερὶς *Ἡ Ἐλπίς*, ἀριθ. 1444, 20 Φεβρουαρίου 1868.

2. Χφ. *ὑμᾶς*.

3. Αἱ ἐν λόγῳ ἐπιστολαὶ μὴ προερχόμεναι πράγματι ἐκ τοῦ αὐτοῦ προσώπου εἶναι αἱ ἑξῆς : Ν. Μύγιας πρὸς Γιουσοὺφ Βέην Κλαψαράκην, 17 Ἰανουαρίου 1868· καὶ Β. Μανουσάκης πρὸς Ἐδεχὲμ Βέην Κλαψαράκην καὶ ἄλλους, 17 Ἰανουαρίου 1868 : ΑΥΕ/ΠΧ – Μ59/2190.

4. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ35/1285· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σσ. 52–53.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὑπουργέ, ὅπως εὐαρεστούμενος ἐνεργήσητε νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖ ἓν ἢ δύο ρωσικὰ πλοῖα, ἔστω καὶ ἄπαξ μόνον.

Οἱ ἐν Ἡρακλείῳ Ὀθωμανοὶ κάτοικοι, οἵτινες πρὸ πολλοῦ ἐξέφρασαν παράπονα διὰ τὴν παράτασιν τῆς παρούσης καταστάσεως, συνέταξαν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Σουλτᾶνον δι' ἧς, παριστῶντες τὰ δεινὰ εἰς ἃ πρὸ δύο περίπου ἐτῶν εἰσιν ἐκτεθειμένοι, ζητοῦσι νὰ τοῖς ἐπιτραπῇ ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐγκαταλείποντες τὴν πατρίδα των, ἢ νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν φαίνεται ὅτι ἡ σύνταξις τοιαύτης ἀναφορᾶς ἐματαιώθη ὑπὸ τῆς ἐξουσίας. Πρό τινων ὅμως ἡμερῶν ἐπιτροπὴ ἐξ ἐννέα ἀτόμων ἐλθοῦσα ἐνταῦθα ἐπαρουσίασαν αὐτὴν εἰς τὸν Μέγαν Βεζίρην· ἀλλ' ἐν τῇ ζωηρᾷ ἐκθέσει τῶν παραπόνων των ηὐθαδίασαν εἰπόντες ὅτι δὲν ἀντέχουν πλέον εἰς τὰ δεινὰ ἃ πρὸ τοσούτου καιροῦ ὑποφέρουν κλπ., καὶ οὗτος διέταξε τὴν φυλάκισίν των. Ἔκτοτε δὲ ἐπανειλημμένα συμβούλια γίνονται περὶ τῶν μέσων τοῦ νὰ καταπραΰνουν τὰ πνεύματα.

257

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 42 *Χανιά, 4 Φεβρουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ38/1415

Ἡ κατάστασις τῶν ἐνταῦθα πραγμάτων κατ' οὐδὲν σχεδὸν μετεβλήθη κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς μετὰ τὰς [1] τελευταίας ἐργασίας, ἃς διὰ τῆς προηγουμένης ἀναφορᾶς [2] μου ἐγνωστοποίησα ὑμῖν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν του ἀπραξίαν, χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσῃ ἕτερόν τι.

Ὁ Σάββας Πασᾶς διατρίψας ἐνταῦθα 5–6 ἡμέρας ἐπέστρεψε τὴν παρελθοῦσαν Τρίτην εἰς τὸ ἐν χωρίῳ Καΐνᾳ στρατόπεδόν του, ὅπου τὸν παρηκολούθουν ὁ Βαλῆς Χουσεὴν Πασᾶς καὶ ὁ ἐκδότης τῆς *Turquie* κ. Mismer. Ἐκ τούτων ὁ μὲν πρῶτος ἐπανῆλθε τὴν ἐπιοῦσαν ἐνταῦθα, ὁ δὲ παρέμεινεν ἐκεῖ. Τίς ὁ σκοπὸς τῆς εἰς Ἀποκόρωνα μεταβάσεως τῶν προσώπων τούτων ἀγνοῶ. Γινώσκω μόνον ὅτι μεταξὺ τοῦ Σάββα Πασᾶ καί τοῦ [3] παρ' αὐτῷ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ Ἀλῆ Πασᾶ σπουδαῖαι διαφωνίαι ἠγέρθησαν ὡς πρὸς τὸ σύστημα τῶν ἐνεργειῶν των καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν, καὶ μακρὰ ἀλληλογραφία περὶ τούτου ἐγένετο, καθότι ὁ μὲν Σάββας Πασᾶς φαίνεται ὅτι προτιμᾷ νὰ μένῃ ὁ τουρκικὸς στρατὸς πάντοτε εἰς θέσιν ἀμυντικήν, ὁ δὲ Ἀλῆ Πασᾶς φρονεῖ τὸ ἐναντίον, καὶ φαίνεται πιθανὸν ὅτι τὰ εἰρημένα δύο πρόσωπα μετέβησαν ἐκεῖ, ἵνα συμβιβάσωσι τὰς

---

1. Χφ. *τῆς*.

2. Ἐνταῦθα νοεῖται πράγματι οὐχὶ ἡ προηγουμένη (σσ. 133–134), ἀλλ' ἡ ἀπὸ 29 Ἰανουαρίου ἀναφορὰ (σσ. 129–131).

3. Χφ. *τόν*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀναφυείσας διαφωνίας. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ Σάββας συναισθανόμενος τὸ ψευδὲς τῆς θέσεώς του ζωηρῶς παριστᾷ εἰς τὸν Μεγάλον Βεζίρην τὸ ἄστοχον τῆς εἰς Ἀποκόρωνα παρουσίας του, ἀφοῦ δὲν δύναται οὐδὲ τὸν νέον διοικητικὸν ὀργανισμὸν νὰ ἐφαρμόσῃ, οὐδὲ τὴν ἐξουσίαν του νὰ ἐξασκήσῃ. Πολλὰ ἐκοπίασεν ἵνα τὸν πείσῃ ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ ὡς Διοικητοῦ δὲν δύναται ν' ἀρχίσῃ, εἰμὴ ἀφοῦ αἱ ἐπαρχίαι ἃς ἐκλήθη νὰ διοικήσῃ ὑποταχθῶσιν. Ἀλλ' ὡς σήμερον ἔχουσι τὰ πράγματα, ὅλη σχεδὸν ἡ χώρα αὕτη μένει εἰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ Βεζίρης ὅμως δὲν πείθεται εἰς ταῦτα, διότι καὶ αὐτὸς ἔχει ἕτερον συμφέρον, νὰ δείξῃ ὅτι ὑπάρχουσι διοικητικαί τινες ἀρχαὶ ἐγκατεστημέναι εἰς τὴν νῆσον, ὅτι διοικητική τις μηχανὴ κινεῖται ἔστω καὶ ἀτελῶς, νὰ ἐκληφθῇ ἐκ τούτου ὅτι ἡ εἰρηνοποίησις ἤρξατο, διὰ νὰ εὕρῃ εὔλογον ἀφορμὴν ν' ἀναχωρήσῃ. Ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν ὁ Σάββας Πασᾶς μένει εἰς Καΐναν, ὅπου ἡ ἐξουσία του δὲν ἐκτείνεται εἰμὴ πέριξ τοῦ ὑπ' αὐτὸν [1] στρατοῦ, ἐντὸς περιωρισμένης ἀκτῖνος. Τὰ δὲ ὀλίγα χωρία ἅτινα κεῖνται ἐν αὐτῇ εἰσι σχεδὸν ἔρημα, καθότι εἰς οὐδὲν τῶν χωρίων αὐτῶν ὑπάρχουσι πλειότεροι τῶν 10–15 κατοίκων, γερόντων τῶν πλείστων. Ἐν τῇ προσωρινῇ ἕδρᾳ τοῦ Σάββα Πασᾶ Καΐνᾳ μία μόνη γραῖα γυνὴ ὑπάρχει καὶ οὐδεὶς ἱερεύς. Διό, ὅτε ἐσχάτως ὁ Σάββας ἠθέλησε νὰ ψαλῇ ἐν τῷ χωρίῳ ἱερουργία ὄχι τόσον ἀπὸ εὐλάβειαν, ὅσον διὰ νὰ δείξῃ εἰς τοὺς κατοίκους ὅτι εἶναι Χριστιανός, ἐκάλεσεν ἐκ τῶν Χανίων ἱερέα, ὅστις τῷ ἐκοινώνησε τὰ ἄχραντα μυστήρια.

Ὅ,τι εἶπον περὶ τοῦ Σάββα Πασᾶ ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὸν Κωνστ. Ἀδοσίδην, ὅστις ἐπίσης διαμένει εἰς χωρίον Φουρναῖς [2], οὐ μακρὰν τῆς Σπιναλόγγας, ὅπου, ὡς ἐπληροφορήθην, θὰ ἐπανέλθῃ κατ' αὐτάς.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν ἀπηύθυνε κατ' αὐτὰς εἰς τοὺς ἐνταῦθα κ.κ. προξένους τὰ ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένα δύο ἔγγραφα ὑπ' ἀριθμ. 1974 [3] καὶ 2001 [4] τῆς 20 καὶ 27 Ἰανουαρ. ἐ.ἔ. Διὰ μὲν τοῦ πρώτου ἐγγράφου ἐκτίθενται ἐν περιλήψει τὰ ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Βεζίρου διαπραχθέντα στρατιωτικὰ ἔργα. Ἐπειδὴ πρὸ πολλοῦ παρετηρήθη ὅτι αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἀποφεύγουσι [5] νὰ δίδουν μεγάλην ἐπίτασιν εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἐργασίας ἤ, ἂν δίδουν, προσπαθοῦν νὰ τὰς ἀποκρύπτουν καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν νὰ μὴ γίνεται λόγος περὶ αὐτῶν, προτιθέμεναι μὲ τοῦτο ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ εἰρηνοποίησις προβαίνει, ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις ἐκθέτουσα τὰς συμβάσας συμπλοκὰς καὶ μάχας προτίθεται ν' ἀποδείξῃ ὅτι κατὰ τοὺς τέσσαρας τελευταίους μῆνας, καίτοι χειμῶνος ὄντος, ὑπῆρξεν ἰσχυρὰ καὶ ἀκμαία ἡ ἐπανάστασις. Καὶ τῷ ὄντι, ἂν παραβάλῃ τις τὴν σημερινὴν κατάστασιν μὲ τὴν κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν τοῦ παρελθόντος ἔτους, θέλει πεισθῇ ὅτι σή-

---

1. Χφ. *αὐτοῦ*.
2. Φουρνὴ (ἡ).
3. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ38/1394· ἐφημερὶς *Αἰών*, ἀριθ. 2322, 22 Φεβρουαρίου 1868.
4. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ39/1432· ἐφημερὶς *Αἰών*, ἀριθ. 2321, 19 Φεβρουαρίου 1868.
5. Χφ. *ἀποφεύγουσαι*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μερον ὑπάρχει κραταιοτέρα καὶ τολμηροτέρα, ἂν δὲ μάλιστα εἶχεν ἀφθονώτερα τὰ πρὸς συντήρησιν μέσα, ἡ ἔλλειψις τῶν ὁποίων καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν διαρκῆ συγκέντρωσιν ὁπλιτῶν, ἤθελε βεβαίως πράξει καὶ σπουδαιότερα. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις ἄρτου εἶναι μεγάλη πληγή, ἥτις παραλύει πᾶσαν ἐνέργειαν. Διὰ δὲ τοῦ δευτέρου ἐγγράφου ἐκτίθενται αἱ ἐν Ἡρακλείῳ καὶ Ρεθύμνῃ ἀρτίως λαβοῦσαι χώραν κακώσεις καὶ σφαγαὶ καὶ οἱ κίνδυνοι εἰς οὓς οἱ ἐν τοῖς φρουρίοις οἰκοῦντες Χριστιανοὶ εἶναι ἐκτεθειμένοι ἕνεκα τῆς ἐξάψεως τοῦ φανατισμοῦ τῶν Τούρκων. Εἰς τὰ εἰρημένα ἔγγραφα ὑπάρχει συνημμένη καὶ ἔντυπός τις προκήρυξις [1] πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς κατοίκους τῆς νήσου, γεγραμμένη μὲ πνεῦμα συμβιβαστικὸν καὶ μετριοπαθές.

Ἐκτυποῦται, ὡς πληροφοροῦμαι, τὸ περὶ τῶν νέων παραχωρήσεων φιρμάνιον, ὅπερ παραλαβόντες οἱ λεγόμενοι ἀντιπρόσωποι θέλουν μεταφέρει καὶ διαδώσει εἰς τὰς ἐπαρχίας των.

Οἱ Τοῦρκοι μετὰ χαρᾶς διέδωκαν κατ' αὐτὰς ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἀποκορώνου Γογονῆς ἐφονεύθη ἔν τινι τῶν τελευταίων συμπλοκῶν. Εὐτυχῶς ἡ φήμη αὕτη εἶναι ψευδής, καθότι ἁπλῶς ἡ σφαῖρα πυροβόλου ἐπιπολαίως προσέψαυσεν αὐτόν, χωρὶς νὰ τῷ ἐπιφέρῃ βλάβην, εἰμὴ ἀμυχήν τινα.

Ὁ ἀμερικανικὸς [2] ἀτμοδρόμων ἐπανῆλθε πρὸ ἓξ ἡμερῶν εἰς Σούδαν, εἰς δὲ τὸν λιμένα Χανίων ἐπανῆλθε τὸ γαλλικὸν ἀτμόπλοιον *Salamandre*. 400 ἀσθενεῖς ἐστάλησαν κατ' αὐτὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν.

⟨Υ.Γ.⟩ Ἐπισυνάπτεται ἀντίγραφον τοῦ ὑπ' ἀριθ. 207 ἐγγράφου [3] τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ Πρ. Πράκτορος περὶ τῶν ἐκεῖ διατρεχόντων.

258

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 10 *Ἡράκλειον, 6 Φεβρουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ44/1630

Ἕνεκα τοῦ ἐπικρατοῦντος δριμυτάτου χειμῶνος πολεμικὰ ἔργα δὲν ἔλαβον χώραν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ περιφερείᾳ, οὐδ' ἄλλο τι νεώτερον ἄξιον τῆς ὑμετέρας μερίμνης.

---

1. Προσωρινὴ Κυβέρνησις, ἀριθ. 1790, 9 Δεκεμβρίου 1867 : Κ ρ ι ά ρ η, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1902), σσ. 551–553.

2. Χφ. *ἀμερικανός*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 132–133.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

259

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 48 *Χανιά, 12 Φεβρουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ38/1418

Κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα ἐδημοσιεύθη ἐνταῦθα ἑλληνιστὶ καὶ τουρκιστὶ τὸ συνημμένον Αὐτοκρατορικὸν Διάταγμα [1]. Τὸ διάταγμα τοῦτο, φέρον χρονολογίαν δημοσιεύσεως τὴν 8 Ἰανουαρίου ἐ.ἔ. (25 Ραμαζὰν 1284), εἶναι : α΄) Κύρωσις τῶν ἐν τῇ ἀπὸ 23 Δεκεμβρίου π.ἔ. προκηρύξει [2] τοῦ Μεγάλου Βεζίρου περιεχομένων παραχωρήσεων, ἤτοι ὅτι χαρίζεται εἰς τοὺς κατοίκους ἐπὶ διετίαν ὁ φόρος τῆς δεκάτης, ὅτι ἐπὶ ἑτέραν διετίαν ὁ φόρος οὗτος θέλει ἐλαττωθῆ εἰς τὸ ἥμισυ καὶ προσέτι ὅτι οἱ κάτοικοι ἀπαλλάσσονται τοῦ στρατιωτικοῦ φόρου, ἐφ' ὅσον καὶ οἱ Μουσουλμᾶνοι κάτοικοι δὲν θέλουν πληρώνει τοιοῦτον (ἡ προκήρυξις αὕτη ὑπεβλήθη εἰς τὸ Β. Ὑπουργεῖον διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 11 καὶ ἀπὸ 7 Ἰανουαρίου ἐ.ἔ. ἀναφορᾶς [3] μου). β΄) Ἀναδημοσίευσις τοῦ ἀπὸ 18 7βρίου π.ἔ. νέου διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς νήσου, καθ' ὃν ἡ νῆσος θέλει διοικεῖσθαι ὑπὸ ἑνὸς Γενικοῦ Διοικητοῦ (Βαλῆ), διαιρεῖσθαι εἰς πέντε διοικήσεις (λιβᾶ), εἰς 20 ἐπαρχίας (καζᾶ), εἰς ἃς θέλουν διορίζεσθαι καὶ Χριστιανοὶ διοικητικοὶ ὑπάλληλοι κλπ. Τὸ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου εἰδικὸν φιρμάνιον [4] ὑπέβαλα εἰς τὸ Β. Ὑπουργεῖον διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 308 καὶ ἀπὸ 20 Νοεμβρίου 1867 ἀναφορᾶς [5] μου. Πρὸς δὲ γ΄) περιέχει τὸν νέον ὀργανισμὸν τῶν μεικτῶν δικαστηρίων, ὅστις κατὰ πρῶτον ἤδη δημοσιεύεται, τὸν σχηματισμὸν τῶν δημογεροντιῶν [6], τὸν κανονισμὸν τῶν μεικτῶν διοικητικῶν συμβουλίων, καὶ τέλος τὸν τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως.

---

1. Περὶ τούτου βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α΄, σσ. ξη΄–οα΄. Εἰς τὰ ἀναφερθέντα ἐν τῇ εἰσαγωγῇ (*αὐτόθι*, σ. ξη΄) περὶ τοῦ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχείῳ Κρήτης ἀποκειμένου ἀντιτύπου τοῦ Ὀργανικοῦ Νόμου δέον νὰ προστεθοῦν τὰ ἑξῆς : Ἡ κ. Ἀ. Παπαδάκη, ἀναλαβοῦσα ἀπὸ τοῦ 1968 καθήκοντα Προϊσταμένης τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κρήτης, εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μᾶς πληροφορήσῃ ὅτι κατὰ πρόσφατον διενέργειαν γενικῆς καταγραφῆς τοῦ περιεχομένου τοῦ Ἀρχείου ἀνευρέθη καὶ ἕτερον ἀντίτυπον πλῆρες (μὴ κατακεχωρισμένον εἰς τὰ βιβλία ὕλης τοῦ Ἀρχείου) τοῦ κατὰ τὸ 1868 δημοσιευθέντος ἐντύπου περιέχοντος τὸ κείμενον τοῦ Ὀργανικοῦ Νόμου, ἀπολύτως ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ κ. Ν. Τωμαδάκη. Τὸ ἐν τῷ Κέντρῳ Ἐρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ ἀποκείμενον φωτοαντίγραφον τοῦ κολοβοῦ ἀντιτύπου συνεπληρώθη διὰ φωτοτυπίας τῆς σελίδος 35, τὴν ὁποίαν εὐγενῶς ἀπέστειλεν εἰς ἡμᾶς ἡ κ. Παπαδάκη, δι' ὃ καὶ εὐχαριστοῦμεν αὐτὴν θερμῶς.

2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 107, ὑποσημ. 1.

3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 111–114.

4. Περὶ τούτου βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α΄, σ. νζ΄, ὑποσημ. 4 καὶ 5.

5. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 81–84.

6. Τὰ περὶ δημογεροντιῶν δὲν ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον κανονισμόν, ἀλλὰ περιέχονται εἰς τὸν κανονισμὸν τῶν μεικτῶν δικαστηρίων (κεφάλαια ΙΑ΄–ΙΒ΄ : *Κρητικὸς Κῶδιξ* [1], τ. Α΄, σσ. 57–60).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Κατὰ τὸν ὀργανισμὸν τῶν δικαστηρίων, ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ συσταίνεται ἓν δικαστήριον ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν εἰρηνοδικεῖα, ὧν περίπου τὴν δικαιοδοσίαν ἔχουν. Ἀλλὰ τὰ δικαστήρια ταῦτα, ἅτινα θέλουν δικάζει καὶ τὰ πταίσματα, εἶναι πολυμελῆ, συγκείμενα ἐξ ἑνὸς προέδρου, ὑπὸ τῆς Πύλης διοριζομένου, καὶ ὑπὸ τεσσάρων κριτῶν, δύο Ὀθωμανῶν καὶ δύο Χριστιανῶν, εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐκείνας ὧν ὁ πληθυσμὸς εἶναι μεικτός, ἀνανεουμένων κατ' ἔτος τῶν δύο μελῶν. Ἐν ἑκάστῃ δὲ διοικήσει συσταίνεται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἓν δικαστήριον ἐξ ἑνὸς προέδρου καὶ τεσσάρων αἱρετῶν δικαστῶν συγκείμενον, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν πρωτοδικεῖα καὶ πλημμελειοδικεῖα. Ἐν δὲ τῇ ἕδρᾳ τοῦ Γ. Διοικητοῦ συσταίνεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δικαστήριον ἐξ ἑνὸς προέδρου καὶ τεσσάρων αἱρετῶν μελῶν, Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν, συγκείμενον καὶ ἀνανεούμενον κατὰ τὸ ἥμισυ τῶν μελῶν κατ' ἔτος. Τὸ δικαστήριον τοῦτο θέλει δικάζει ὡς ἐφετεῖον ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν κατὰ διοικήσεις δικαστηρίων καὶ ἐμποροδικείων καὶ ὡς ποινικὸν δικαστήριον τὰ κακουργήματα. Ἐκτὸς τούτων καθιεροῦται ἡ σύστασις ἐμποροδικείων εἰς ἑκάστην τῶν τριῶν πόλεων, Χανίων, Ρεθύμνης καὶ Ἡρακλείου, συγκειμένων ἐξ ἑνὸς προέδρου καὶ τεσσάρων κατ' ἐκλογὴν δικαστῶν. Ἐν τῷ δικαστικῷ τούτῳ ὀργανισμῷ ἐκτίθενται καὶ στοιχειώδεις τινὲς καὶ ἰσχναὶ διαδικαστικαὶ διατάξεις.

Κατὰ τὸν ὀργανισμὸν τῶν δημογεροντιῶν, ἕκαστον χωρίον θέλει ἔχει τοιαύτην δημοτικὴν ἀρχήν, ἀλλὰ δὲν ὁρίζεται ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς, οὐδὲ τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὴν πρόσωπα. Ἐν δὲ τῇ ἕδρᾳ ἑκάστης διοικήσεως θέλει συστηθῇ μία δημογεροντία διὰ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἑτέρα ὁμοία διὰ τοὺς Μωαμεθανούς. Καὶ ἡ μὲν πρώτη θὰ σύγκειται ἐκ τοῦ πνευματικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς σχετικῆς κοινότητος, ἐκ τῶν δύο Χριστιανῶν δικαστῶν τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς διοικήσεως, ἐξ ἑνὸς ἐκ τῶν Χριστιανῶν συμβούλων καὶ δύο Χριστιανῶν κατοίκων τῆς διοικήσεως, ἐκλεγομένων ἐπὶ τριετίαν ὑπὸ τῶν χριστιανικῶν μελῶν τῶν δημογεροντιῶν τῶν χωρίων· ἡ δὲ δευτέρα ἐκ τοῦ ναΐπι-σὲρ [1] καὶ τῶν λοιπῶν ὡς ἀνωτέρω προσώπων λαμβανομένων ἐκ τῶν Μωαμεθανῶν.

Καὶ αἱ μὲν δημογεροντίαι τῶν χωρίων θέλουσιν ἔχει συμβιβαστικὴν καὶ διαιτητικὴν δικαιοδοσίαν, αἱ δὲ ἐν ταῖς ἕδραις τῆς διοικήσεως θέλουν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῶν σχετικῶν κοινοτήτων ὄχι μόνον τὰ ἀνωτέρω καθήκοντα, ἀλλὰ θέλουν ἐπιστατεῖ καὶ φροντίζει τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαθηκῶν καὶ τὴν ἀκριβῆ διαχείρισιν τῆς περιουσίας τῶν ὑπὸ κηδεμονίαν διατελούντων, ἐπιτηρούμεναι καὶ αὐταὶ ἀπὸ τὸ Συμβούλιον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως.

Κατόπιν κανονίζονται τὸ μεικτὸν Διοικητικὸν Συμβούλιον, ἤτοι τὸ Συμβούλιον τῆς Γ. Διοικήσεως, προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ καὶ συγκείμενον ὑπὸ δύο συμβούλων, ἑνὸς Χριστιανοῦ καὶ ἑτέρου Μωαμεθανοῦ, διοριζομένων [2] ὑπὸ τῆς Πύλης, τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Δικαιοσύνης, τοῦ Μητροπολίτου, τοῦ Γενικοῦ Εἰσπράκτορος, τῶν δύο γενικῶν γραμματέων, ἔτι δὲ ἐκ τριῶν Χριστιανῶν καὶ ἐκ τριῶν Μωαμεθανῶν ἐκλε-

---

1. Καδῆ (ἱεροδίκου).
2. Χφ. *διοριζομένου*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γομένων ὑπὸ τῶν κατοίκων διὰ τρία ἔτη. Καθῆκον τοῦ συμβουλίου τούτου θέλει εἶσθαι νὰ γνωμοδοτῇ ἐπὶ τῶν ἐξῆς διοικητικῶν ἀντικειμένων, οἷον ἐπὶ τοῦ διοργανισμοῦ τῶν δημαρχιῶν, τῶν ἀγαθοεργῶν καὶ εὐεργετικῶν καταστημάτων, ἐπὶ ἐγκαταστάσεως ἢ καταργήσεως ἀγορῶν ἢ κοιμητηρίων, ἐπὶ ἀγορᾶς, ἐκποιήσεως, ἀνταλλαγῆς, ἢ παραχωρήσεως κτημάτων ἀνηκόντων εἰς τὰς κοινότητας. Εἰς αὐτὸ θέλει ἀνατεθῆ καὶ ἡ φροντὶς περὶ τῆς ἐπανόδου τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταναστευσασῶν οἰκογενειῶν καὶ αἱ ἐπὶ τούτῳ ἀμοιβαὶ κλπ. Τὸ αὐτὸ θέλει συζητεῖ τὰ διατάγματα δι' ὧν ἤθελον αὐξάνεσθαι τὰ τῆς ναυτιλίας τέλη, ἢ ἐπιβάλλεσθαι δικαίωμα συντεχνίας, ὡς καὶ τὰ ἀφορῶντα τὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν· πρὸς δὲ θέλει διανέμει ἀνὰ διοικήσεις τοὺς ἀμέσους φόρους, θέλει κανονίζει τὴν εἴσπραξιν τῶν ἐμμέσων φόρων τῶν ὑπὸ τῆς Γ. Συνελεύσεως ἐγκριθέντων, θέλει ἐπιτηρεῖ τὴν διαχείρισιν τῶν εἰσπράξεων καὶ τῶν δαπανῶν, θέλει παρουσιάζει εἰς τὴν Συνέλευσιν τὸν ἐτήσιον προϋπολογισμὸν καὶ τὸν ἀπολογισμόν, θέλει δικάζει τὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων διοικητικῶν ἀρχῶν ἀναφυομένας δυσχερείας, θέλει δίδει τὴν ἄδειαν πρὸς καταδίωξιν δικαστικὴν τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων κλπ., κλπ. Ὅμοια συμβούλια θέλουσιν ὑπάρχει καὶ παρὰ ταῖς διοικήσεσι καὶ ἐπαρχίαις.

Τέλος κανονίζονται τὰ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν ἀφορῶντα. Αὕτη ἀπαρτίζεται ἐκ τεσσάρων ἀντιπροσώπων ἑκάστης ἐπαρχίας, δύο ἐξ ἑκατέρας φυλῆς, ὅταν ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν εἶναι μεικτός. Ὅταν δ' ὁ πληθυσμὸς ἀποτελῆται ἐκ τῆς μιᾶς τῶν φυλῶν, τότε ἐξ αὐτῆς μόνης ἐκλέγονται οἱ ἀντιπρόσωποι, αἱ δὲ τρεῖς πόλεις, Χανία, Ἡράκλειον καὶ Ρέθυμνον, θέλουν ἐκλέγει δύο τοιούτους Χριστιανοὺς καὶ δύο Ὀθωμανούς. Οἱ ἀντιπρόσωποι ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν δημογεροντιῶν διὰ δύο ἔτη καὶ συνέρχονται κατ' ἔτος εἰς τὴν ἕδραν τῆς Γ. Διοικήσεως. Εἰς αὐτὴν ὑπάγεται πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν, τὸν σχηματισμὸν ταμείων διὰ δάνεια, καὶ πᾶν ὅ,τι ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορίας, τῆς βιομηχανίας, τῆς γεωργίας, καὶ τῆς κοινῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἡ αὐτὴ ἐν μερικαῖς συνεδριάσεσι τῶν μελῶν ἑκατέρας τῶν φυλῶν θέλει κανονίζει τὰ ἀφορῶντα τὸν κλῆρον, τὴν θείαν λατρείαν, τὰ σχολεῖα κλπ., κλπ.

Τοιοῦτοι ἐν περιλήψει εἶναι οἱ νέοι ὀργανισμοί, οἵτινες κατὰ τὰς προθέσεις τῆς Πύλης θέλουν ἀποτελεῖ τὸ δημόσιον δίκαιον τῶν Κρητῶν, ἤτοι τὸ σύνταγμα αὐτῶν. Ἂν καὶ οὐδεμία ἐγγύησις ὑπάρχει περὶ τῆς τηρήσεως καὶ ἐφαρμογῆς αὐτῶν, καὶ πολλαχοῦ παρατηρεῖται ἡ ἔλλειψις τῆς εἰλικρινείας, κύριος δὲ σκοπός των εἶναι ἡ φενάκισις τοῦ πολιτισμένου κόσμου, μολοντοῦτο παραχωρήσεις τοιαῦται καὶ τοιοῦτοι ὀργανικοὶ νόμοι, οἵτινες βεβαίως δὲν εἶναι ἀριστούργημα νομοθετικόν, ἂν ἐχορηγοῦντο εἰς τοὺς Κρῆτας κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1866, ὅτε εἰρηνικῶς συνελθόντες ἐζήτησαν εὐσχήμως τὴν βελτίωσιν τῶν κακῶς κειμένων, οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἤθελον τότε τοὺς δεχθῆ ὡς σχετικόν τι καλόν. Ἀλλὰ δυστυχῶς, ἀφοῦ ἡ Πύλη, ἥτις νομίζει ὅτι μόνον διὰ τῆς ὑλικῆς βίας δύναται νὰ κρατῇ τις ὑπ' αὐτὴν λαούς, ἐθεώρησεν ἐν τῇ ὑπεροψίᾳ της ἔγκλημα ὅτι οἱ ὑπήκοοί της ἐτόλμησαν νὰ ἐκφράσωσι παράπονα, καὶ διὰ τῆς ἀδικαιολογήτου καὶ τῆς ἀπειλητικῆς θέσεως ἣν ἀπέναντι αὐτῶν ἔλαβε τοὺς ὤθησεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην τοῦ ν' ἀπο-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δεχθοῦν ἀγῶνα ἄνισον καὶ καταστρεπτικόν, χωρὶς ν' ἀναλογισθῶσιν οὔτε τὴν σμικρότητα τῶν δυνάμεών των, οὔτε τὰς καταστροφὰς ἃς ἤθελον ὑποστῆ ὑπὸ βαρβάρου καὶ ἀπανθρώπου ἐχθροῦ, ἤδη, ἀφοῦ ὑπέστησαν τοσαύτας καταστροφάς, ἀφοῦ ἔμειναν γυμνοὶ καὶ ἄστεγοι, ἀδύνατον πλέον εἶναι ὁ κρητικὸς λαός, ὅστις οὐδὲν πλέον ἔχει νὰ χάσῃ καὶ τίποτε νὰ σώσῃ, νὰ θεωρήσῃ ὡς ἄξιον λόγου εὐεργέτημα τὰς διοικητικὰς ταύτας μεταρρυθμίσεις καὶ ν' ἀποδώσῃ σπουδαιότητά τινα εἰς αὐτάς.

Ἐν τῇ κρισίμῳ θέσει ὡς ὁ λαὸς οὗτος σήμερον εὑρίσκεται, τὸ μόνον εὐεργέτημα ὅπερ ἤθελε τὸν κάμει νὰ λησμονήσῃ τὰ παθήματά του καὶ ὡς βάλσαμον νὰ θεραπεύσῃ τὰς βαθείας πληγάς του εἶναι ἡ μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἕνωσις. Μόνον ἡ πραγματοποίησις τοῦ ὀνείρου τούτου ἤθελεν ἱκανοποιήσει τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας των, ἤθελε μεταβάλει τὰ δάκρυα τῶν ἀλγηδόνων εἰς δάκρυα χαρᾶς καὶ ἤθελεν ἀπαλλάξει τὸν δυστυχῆ τοῦτον λαὸν ἀπὸ νέας εἰς τὸ μέλλον συμφοράς. Τούτου μὴ γενομένου, πᾶσα ἄλλη θεραπεία θέλει εἶσθαι πλαστὴ καὶ ἐπιπόλαιος. Πέποιθα λοιπὸν ὁ ὑποφαινόμενος ὅτι οἱ Κρῆτες οὐδαμῶς θέλουν παρασυρθῆ ἀπὸ παραχωρήσεις τοιαύτας.

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἀνωτέρω φιρμανίου βέβαιον θεωρεῖται ὅτι ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς, Σερβὲρ Ἐφέντης καὶ Καβουλῆς Πασᾶς (ὁ τελευταῖος μετέβη προσωρινῶς εἰς Ἡράκλειον) θέλουν ἀναχωρήσει ἐντὸς τῆς ἑβδομάδος.

Κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα, καίτοι ἐπικρατοῦντος σφοδροῦ χειμῶνος ἐξ οὗ αἱ στρατιωτικαὶ κινήσεις παραλύονται, ἐγένετο ἐν Σφακίοις μάχη τις. Οἱ Σφακιῶται ἐπιτεθέντες αἰφνης κατὰ τοῦ ἐν Προσγιάλῳ ἐστρατοπεδευμένου στρατοῦ, τὸν ὁποῖον κατέλαβον ἀπροετοίμαστον, τῷ ἐπροξένησαν ἱκανὴν βλάβην. Ἡ μάχη, φαίνεται, ὑπῆρξε ζωηρά, καθότι ἐδέησε νὰ λάβουν μέρος δύο φρεγάται, ἄνευ τῆς προστασίας τῶν ὁποίων οἱ Τοῦρκοι ἤθελαν πάθει μεγαλυτέραν ζημίαν.

Ἐκτὸς τούτου καὶ ἐν Κισσάμῳ ἐγένετο ἀψιμαχία τις πρό τινων ἡμερῶν, ἀλλ' ὁ[1] τουρκικὸς στρατὸς κατὰ τὰς ἕξεις του πρὸς ἐκδίκησιν ἐξετράπη καὶ αὖθις εἰς βανδαλιστικὰς πράξεις, οἷον βιασμοὺς γυναικῶν, λεηλασίας καὶ ἰδίως εἰς τὴν πυρπόλησιν τοῦ χωρίου Καναβᾶ.

Ἕνεκα ἐλλείψεως ἄρτου ἀναγκάζονται οἱ ἐπαναστάται νὰ καταβαίνωσι πολλάκις εἰς τὰ πεδινὰ μέρη πρὸς προμήθειαν τοιούτου. Ἐσχάτως οἱ Τοῦρκοι συνέλαβαν δέκα ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν Νικολοκοκόλην, πατριώτην καλὸν ἐκ Μεσκλῶν, οὓς ὡδήγησαν ἐνταῦθα εἰς τὰς φυλακάς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν φαίνεται ὅτι ἐγένετο λόγος νὰ τιμωρήσουν τοὺς ἄνδρας αὐτοὺς διὰ τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν, πλὴν ἀπετράπησαν, ἐναντίον τῆς γνώμης τῶν στρατιωτικῶν πασάδων, ἵνα μὴ πρᾶξις τοιαύτη χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ἡ ἐπανάστασις ὑπάρχει. Τὸ λυπηρὸν εἶναι ὅτι, ὡς βεβαιοῦν, οἱ εἰρημένοι ἄνδρες συνε-

---

1. Χφ. *οἱ*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λήφθησαν τῇ προδοσίᾳ Χριστιανῶν, ἐκ τῶν εὐαρίθμων ἐκείνων οἵτινες δυστυχῶς κατετάχθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Διοικήσεως.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν εὑρίσκεται ἀπό τινος εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας.

⟨Υ.Γ.⟩ Ὁ Σάββας Πασᾶς ἐπανῆλθε πρὸ ὀλίγου ἐνταῦθα.

260

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 11 *Ἡράκλειον, 12 Φεβρουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1588

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι τὴν τετάρτην ἰσταμένου μηνὸς ἐξεκίνησαν ἀπὸ χωρίον Φουρνέ[1], ἐπαρχίας Μιραμβέλου, τὰ ἐκεῖσε ἑδρεύοντα τρία τάγματα αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ διὰ Ἡράκλειον, καὶ ὅτι τὴν ἰδίαν ἡμέραν οἱ ἐπαναστάται τὰ προσέβαλον εἰς Λατσίδα καὶ Προφήτην Ἠλία, τὴν δ' ἐπιοῦσαν εἰς Κενούργιο χωριό. Κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν ἓξ ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν Σφακιανάκη, κατὰ τὰς ἐν λόγῳ μάχας ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν διακόσιοι Ὀθωμανοί, ἐκ δὲ τῶν ἐπαναστατῶν ἐπληγώθησαν δέκα, καὶ [προσέτι ὅτι] ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς κατὰ τὴν πορείαν του κατέστρεψε τοὺς ἱεροὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν χωρίων Λατσίδη, Μάλια, Χερρησόνησο καὶ Γούβες, εἰς δὲ τὸ Λατσίδη ἔσφαξαν τὴν γηραιὰν Ἑλένην, σύζυγον Ἀγγελῆ Κακομούτσουνου, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξώρυξαν τοὺς ὀφθαλμούς της.

Οἱ παρὰ τῷ Βεζίρῃ Ἀαλῇ διαμένοντες ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ τμήματος Ἡρακλείου ἐπανῆλθον ἐνταῦθα χθές. Καθ' ἃ ἐβεβαιώθην, τὴν προσεχῆ Πέμπτην πρόκειται νὰ δημοσιευθῇ τὸ σουλτανικὸν φιρμάνιον τὸ ἀφορῶν τὰς παραχωρήσεις πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Κρήτης, ἀλλὰ [ὅτι] δὲν διαλαμβάνει τίποτε περισσότερον ἀφ' ὅσα ὁ Βεζίρης ἐλάλησεν εἰς Χανία ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἀντιπροσώπων κατὰ τὴν 23ην Δβρίου π.ἔ., δηλονότι κατάργησιν τοῦ δεκάτου [καὶ] ἐπὶ δύο ἔτη καὶ ἐλάττωσιν αὐτοῦ κατὰ τὸ ἥμισυ διὰ τὰ ἑπόμενα δύο ἔτη καὶ κατάργησιν τοῦ στρατιωτικοῦ φόρου, ἐν ὅσῳ οἱ Ὀθωμανοὶ τῆς Κρήτης δὲν δίδουσι στρατευσίμους.

---

1. Φουρνὴ (ἡ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

261

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 13 Φεβρουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1831

Μὴ ἀφιχθέντος εἰσέτι τοῦ ἀτμοπλοίου, ὠφελοῦμαι τῆς εὐκαιρίας ν' ἀναγγείλω ὑμῖν ὅτι ὁ Βεζίρης ἀναχωρεῖ ἀφεύκτως αὔριον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὰ πάντα πρὸς τοῦτο εἶναι ἕτοιμα. Θέλει ἀναχωρήσει διὰ ἑνὸς μεγάλου ἀτμοπλοίου ἐκ Σούδας παρακολουθούμενος ὑπὸ μιᾶς θωρακωτῆς φρεγάτας. Μετ' αὐτοῦ θέλουν ἀναχωρήσει προσέτι ὁ Καβουλῆς, ὁ Σερβέρ, ὁ Μητροπολίτης, ὁ Ζωγράφος, εἰς τρόπον ὥστε, πλὴν τοῦ Σάββα καὶ τοῦ 'Αδοσίδου, οἵτινες μένουν ὡς διοικηταί, δὲν θὰ μείνῃ ἐνταῦθα εἰμὴ ὁ 'Αλ. Καραθεοδωρῆς, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἔχει θέσιν Μουαβὶν [1] ἐνταῦθα. Ὁ Σάββας ἐλθὼν χθὲς ἐνταῦθα ἀπὸ Κάϊναν ἄλλον σκοπὸν βέβαια δὲν θὰ εἶχεν, εἰμὴ ν' ἀποχαιρετήσῃ τὸν Βεζίρην.

'Αναχωρῶν ὁ Βεζίρης κατ' οὐδὲν δύναται νὰ κολακευθῇ ὅτι ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος τοῦ 'Ομὲρ Πασᾶ, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ. Ἡ εἰρηνοποίησις τῆς νήσου, τὴν ὁποίαν διὰ τῆς *Turquie* καὶ διὰ τοῦ τηλεγράφου ἀναγγέλλουν εἰς τὸν κόσμον, εἶναι ὡς ἐκεῖναι αἱ λίμναι τὰς ὁποίας οἱ ὁδοιπόροι βλέπουν μακρόθεν εἰς τὰς ἐρήμους καὶ τὰς ὁποίας οὐδέποτε ἠμποροῦν νὰ προσεγγίσουν, ἵνα κατασβέσωσι τὴν δίψαν των, διότι ἡ λίμνη ἐκείνη δὲν εἶναι ἢ ὀπτικὴ ἀπάτη. Τοιαύτη εἶναι, νομίζω, ἡ φημιζομένη εἰρηνοποίησις.

Διηγοῦνται ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἐν Προσγιάλῳ μάχη ὑπῆρξε κατὰ τοῦτο περίεργος, ὅτι οἱ ἐπαναστάται προσποιηθέντες τοὺς ὑποτεταγμένους κατώρθωσαν νὰ πλησιάσουν ἐγγύτατα τοὺς Τούρκους καὶ τότε ἀμέσως πυροβολήσαντες διὰ τῶν ὅπλων ἄτινα εἶχαν κεκρυμμένα ὑπὸ τοὺς ἐπενδύτας των ἐφόνευσαν ἀρκετούς.

Υ.Γ. Παρέλειψα νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ Μητροπολίτης ἀνεχώρησε σήμερον εἰς Κωνστ/πολιν.

262

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 214 *Ρέθυμνον, 17 Φεβρουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ59/2191

Τὴν νύκτα τῆς 13ης πρὸς τὴν 14ην τρέχοντος μηνὸς ἐγχώριοι 'Οθωμανοί, περὶ τοὺς 250, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἀτάκτων Μουσταφᾶ 'Εφέντη ἐξῆλθον εἰς

---

1. Μουαβίν : βοηθός. Ὁ Καραθεοδωρῆς ἦτο Σύμβουλος παρὰ τῷ Βαλῇ (βλ. ἀνωτέρω, σσ. 85 86), ἤτοι Μουσαβίρ (*Κρητικὸς Κῶδιξ* [1], τ. Α', σ. 31).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐνέδραν καὶ προυχώρησαν μέχρι τῆς θέσεως Μαλακή [1], ὅπου φωραθέντες ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσι καταδιωκόμενοι.

Τὴν αὐτὴν νύκτα ἀπόσπασμα ἕτερον Ὀθωμανῶν, λαβὸν ἄλλην διεύθυνσιν, κατεδιώχθη καὶ τοῦτο μέχρι βολῆς τουφεκίου ἀπὸ τῆς Ρεθύμνης, ὅπου, ἐξελθούσης νέας ἐπικουρίας [2] τακτικοῦ στρατοῦ, συνῆψαν μάχην κάτωθεν τοῦ χωρίου Ἀτσιποπούλου, διαρκέσασαν μέχρι τῆς νυκτός. Τὸ πῦρ ἦτο ζωηρὸν ἑκατέρωθεν, ἀμφότερα δὲ τὰ μέρη διετήρησαν τὰς θέσεις των. Τὸ ἀποτέλεσμα ταύτης τῆς συμπλοκῆς μένει ἔτι ἄγνωστον. Τοῦτο μόνον γνωρίζομεν, ὅτι μετεφέρθησάν τινες τραυματίαι εἰς τὴν πόλιν. Οἱ κάτοικοι τῶν παρακειμένων χωρίων φοβηθέντες μὴ ὑποφέρωσιν ὡς καὶ ἄλλοτε ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν διεσκορπίσθησαν τῇδε κακεῖσε, ἅμα συνεπλάκησαν ἀμφότερα τὰ μέρη.

263

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 52 *Χανιά, 18 Φεβρουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ38/1424

Τὸ σπουδαιότερον κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας γεγονὸς εἶναι ἡ ἀναχώρησις τοῦ Μεγάλου Βεζίρου. Συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Καβουλῆ Πασᾶ, τοῦ Σερβὲρ Ἐφέντη, τοῦ Ρεοὺφ Πασᾶ, ὑπασπιστοῦ τοῦ Σουλτάνου, τοῦ ἐκδότου τῆς *Turquie* Mismer, καὶ τοῦ δικαστοῦ Ζωγράφου καὶ τοῦ Μητροπολίτου (ἐπιβιβασθέντος εἰς τὰ πλοῖα τὴν προτεραίαν) ἀνεχώρησε τὴν παρελθοῦσαν Τετάρτην, 14 τοῦ ἰσταμένου μηνός, μετὰ μεσημβρίαν εἰς Σούδαν, ὅπου ἐπεβιβάσθη εἰς τὸ μέγα ἀτμόπλοιον *Σουλτανιέ*, ὅπερ ἤθελε παρακολουθεῖ θωρακωτὴ φρεγάτα.

Ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς, μετὰ τεσσάρων μηνῶν καὶ 21 ἡμερῶν διαμονήν του ἐνταῦθα ἀναχωρῶν, ἄλλο τρόπαιον μεθ' ἑαυτοῦ δὲν φέρει εἰμὴ τὸν διοικητικὸν καὶ δικαστικὸν ὀργανισμόν, ὃν διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [3] μου ὑπέβαλα ὑμῖν. Καὶ δὲν δύναται τὸ παράπαν νὰ καυχηθῇ ὅτι ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος οὔτε τοῦ ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου Σερβὲρ Ἐφέντη, οὔτε τοῦ Ὀμέρ, οὔτε τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ. Τῷ ὄντι, μετὰ τοσαύτας καταστροφὰς ἃς ὁ τόπος ὑπέστη μετὰ τὴν ἀνάφλεξιν τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων καὶ τὴν διέγερσιν τοῦ μεταξὺ τῶν δύο φυλῶν μίσους, ἐπόμενον ἦτο ὅτι οἱ Κρῆτες, ἀφοῦ ἠδυνήθησαν ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰς κολοσσιαίας στρατιωτικὰς δυνάμεις τοῦ Ὀμὲρ καὶ Μουσταφᾶ καὶ πολλάκις νὰ δειχθῶσι νικηταί, ἤθελαν ματαιώσει τὰ μέσα ἃ ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς μετεχειρίσθη, μέσα ἀπάτης καὶ διαφθορᾶς, ἄτινα εὐσχήμως πολιτικὰ μέσα καλοῦσιν. Ὁ Μέγας Βεζίρης λοιπὸν

---

1. Χωρίον Μαλάκι. Ὑπάρχουν δύο χωρία, τὸ Ἄνω Μαλάκι καὶ τὸ Κάτω Μαλάκι.
2. Χφ. *ἐξελθοῦσα νέα ἐπικουρία*.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 137–141.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δὲν δύναται νὰ καυχηθῇ ὅτι κατώρθωσε τὴν εἰρηνοποίησιν τῆς νήσου. Ἡ ἐπανάστασις ὑπάρχει καὶ σήμερον οἵα ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ Ὀμὲρ καὶ μάλιστα ἰσχυροτέρα, καθ' ὅσον δὲν δύναται ν' ἀποδοθῇ ἡ ἰσχύς της εἰς τὴν παρουσίαν τῶν ἐθελοντῶν. Θέλει δὲ ἀναμφιλέκτως παραταθῇ, ἐφ' ὅσον τὰ πρὸς συντήρησιν αὐτῆς μέσα θέλουν ὑπάρχει. Τὰ δὲ μέσα ταῦτα, καὶ κυρίως τροφαί, σήμερον παρά ποτε εἶναι ἀναγκαῖαι, διότι μέχρι τοῦδε, ἐν ὅσῳ ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς διέμενεν ἐνταῦθα, ἐπετρέπετο μέ τινας περιορισμοὺς ἡ ἐκ τῆς πόλεως ἐξαγωγὴ σιτηρῶν, ἐξ ὧν βεβαίως ὠφελοῦντο καὶ οἱ ἐπαναστάται, ἀγοράζοντες καίτοι εἰς τιμὰς ὑπερόγκους μέρος ἐξ αὐτῶν. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του ὁ Χουσεὴν Πασᾶς, ὅστις, ὡς γνωστόν, εἶναι ὁ στρατιωτικὸς καὶ ἅμα ὁ διοικητικὸς ἀρχηγός, φρονῶν ὅτι διὰ τοῦ λιμοῦ θέλει καταπολεμήσει ἐπιτυχέστερον τὴν ἐπανάστασιν, ἔλαβεν αὐστηρότατα μέτρα ὅπως μὴ ἐξάγωνται σιτηρά, μόνον δ' ἐπιτρέπει εἰς τοὺς ὁμολογουμένως ὑποτεταγμένους χωρικούς, τοὺς προσάγοντας τεσκερέ, καὶ πάλιν μετὰ πολλὰς διατυπώσεις καὶ δυσκολίας, νὰ λαμβάνωσιν ἐλάχιστον μέρος σιτηρῶν, ὅσον ἐξαρκεῖ μόλις πρὸς διατροφὴν 2–3 ἡμερῶν, ἀναλόγως τῶν μελῶν ἅτινα ἑκάστη οἰκογένεια ἔχει. Τόση δ' αὐστηρότης ὑπάρχει, ὥστε καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς κατοίκους τῶν προαστίων, οἷον τῆς Χαλέπας, τὰ αὐτὰ μέτρα ἐφαρμόζονται. Ἐπόμενον λοιπὸν εἶναι ὅτι ἐντὸς ὀλίγου οἱ κάτοικοι θέλουν ὑποφέρει ἀπὸ λιμόν, ἰδίως δὲ οἱ ἐπαναστάται· ἂν ἄλλοθεν δὲν λαμβάνωσιν ἄρτον, θὰ εὑρεθῶσιν εἰς θέσιν δυσχερῆ.

Ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς προσεποιεῖτο ἐνώπιον τῶν ἐπισκεφθέντων αὐτὸν ὅτι ἀνεχώρει εὐχαριστημένος, πλὴν δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι συναισθάνεται βαθέως τὴν ἀποτυχίαν του. Δυσηρεστήθη, λέγουν, πολὺ διὰ τὴν ἐν Σφακίοις ἐσχάτως λαβοῦσαν χώραν μάχην, διότι ἐπεθύμει κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀναχωρήσεώς του τοὐλάχιστον νὰ ὑπάρχῃ φαινομένη τις ἡσυχία. Διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου, ἀφιχθέντος τῇ προτεραίᾳ τῆς ἀναχωρήσεώς του, ἔφθασεν ἡ εἴδησις ὅτι τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει μέγαρόν του ἐκάη, ἀλλ' οἱ περὶ αὐτὸν ἀπέφυγον μετὰ προσοχῆς νὰ τῷ γνωστοποιήσωσι καὶ τὴν λυπηρὰν ταύτην εἴδησιν, ἵνα μὴ ἐπαυξήσωσι τὴν λύπην του, κρύψαντες τὰς ἐπιστολὰς καὶ τὰς ἐφημερίδας του καὶ εἰπόντες ὅτι δὲν τῷ ἐστάλησαν τοιαῦται, παραγγείλαντες δ' εἰς τοὺς ἐπισκεφθέντας αὐτὸν ν' ἀποσιωπήσωσι τὸ συμβάν.

Ὁ Σάββα Πασᾶς, ἐλθὼν ἐνταῦθα πρὸς ἀποχαιρετισμὸν τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ χωρίον Κάϊναν, ὁ δὲ Ἀλ. Καραθεοδωρῆς ἐξακολουθεῖ νὰ διαμένῃ ἐνταῦθα ὡς Μουαβὶν παρὰ τῷ Βαλῇ.

Διὰ τῆς *Turquie* ἐδημοσιεύθη ἐσχάτως ἀναφορά[1] τις ὑπογεγραμμένη ὑπὸ 519

---

1. Βλ. ταύτην α') ἄνευ ὑπογραφῶν ὑπὸ χρονολογίαν 16 Νοεμβρίου 1867 εἰς Κριάρη, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1902), σσ. 612–613· καὶ β') μετὰ τῶν ὑπογραφῶν καὶ μὲ χρονολογικὴν ἔνδειξιν «ἤρξατο τῇ 8 Νοεμβρίου καὶ ἐπερατώθη τῇ 28 Δεκεμβρίου 1867» εἰς τὴν τουρκικὴν βίβλον : *Ὑψηλὴ Πύλη. Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν. Διπλωματικὰ ἔγγραφα μετὰ τῆς περὶ Κρήτης ἐκθέσεως τῆς Α.Υ. τοῦ Μεγάλου Βεζύρου πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν Σουλτᾶνον*, Κωνσταντινούπολις 1868, σσ. 73–77.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Κρητῶν, οἵτινες λαλοῦντες δῆθεν ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, χωρὶς βεβαίως νὰ εἶναι τοιοῦτοι, ἀφοῦ κάμουν ὁμολογίαν τινὰ ὄχι κολακευτικὴν δι' αὐτούς, ὅτι δηλ. χαίρουν φήμην κακὴν ἕνεκα τῶν ἀπερισκέπτων πράξεων εἰς ἃς ἐξ ἀμαθείας πολλάκις ὑπέπεσαν, ἐκφράζουν τὴν μετάνοιάν των διὰ τὰ συμβάντα, ἰσχυρίζονται ὅτι αἱ μεταναστεύσασαι οἰκογένειαι ἀνεχώρησαν ἄκουσαι καὶ εἰς τὴν βίαν ὑπείκουσαι, χωρὶς νὰ γινώσκωσιν οὔτε τί πράττουν, οὔτε ποῦ μετεφέροντο, καὶ ἐπικαλοῦνται τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Σουλτάνου, ὃν παρακαλοῦν νὰ διατάξῃ τὴν ἐπάνοδον τῶν οἰκογενειῶν των. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Πύλη δὲν ἠρκέσθη εἰς μόνην τὴν ἐν τῇ ἡμιεπισήμῳ ἐφημερίδι της δημοσίευσιν τῆς ἀναφορᾶς, ἀλλ' ἐτύπωσεν αὐτὴν ἰδιαιτέρως μετά τινος φιλοκαλίας, καταχωρίσασα τὰ ὀνόματα τῶν ἀναφερομένων καὶ τὰ χωρία εἰς ἃ ἕκαστος ἀνήκει (ἓν τοιοῦτον ἀντίτυπον εἶδα παρὰ τῷ κ. Δίξωνι), πρὸς τὸν σκοπὸν βεβαίως τοῦ νὰ τὴν διαμοιράσῃ πανταχοῦ καὶ νὰ τὴν μεταχειρισθῇ ὡς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἀναχώρησις τῶν οἰκογενειῶν δὲν γίνεται οἰκειοθελῶς, ὅτι οἱ κάτοικοι εἶναι πιστοὶ εἰς τὸν Σουλτᾶνον, κλπ., νομίζω καθῆκόν μου [1] νὰ ἐπιφέρω παρατηρήσεις τινὰς ἐπ' αὐτῆς, ἐξ ὧν θέλει φανῇ ὁ δόλιος σκοπὸς ἀφ' ἑνὸς καὶ ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ ἀξία της ἀφ' ἑτέρου.

Ὅτε πρὸ δύο ἢ τριῶν μηνῶν ἡ Διοίκησις ἐνταῦθα ἀνοίξασα τὰς ἀποθήκας της διένειμε δωρεὰν σῖτον καὶ κριθὴν εἰς τοὺς προσερχομένους, εἴχομεν μάθει ὅτι τοὺς χωρικοὺς τούτους ὡδήγουν εἰς τὸ Διοικητήριον, προσφέροντες αὐτοῖς ἀναφοράν τινα τοιαύτην πρὸς ὑπογραφήν. Ἀλλά, μὴ γενομένου ἔκτοτε λόγου, ἐνομίζομεν ὅτι ἡ Διοίκησις παρῃτήθη τοῦ σκοποῦ. Ἤδη ὅμως ἐξάγεται ὅτι ὠφεληθεῖσα ἐκ τοῦ λιμοῦ τοῦ μαστίζοντος τοὺς κατοίκους κατεχράσθη τῆς καταστάσεως ἁπλῶν ἀνθρώπων καὶ πεινώντων καὶ τοὺς ἀφήρεσεν ὁμολογίας ἃς οὐδέποτε ἐλεύθεροι ὄντες ἤθελον κάμει, ὡς στηριζομένας εἰς τὸ ψεῦδος, καὶ διὰ τῆς ψυχολογικῆς βίας τοὺς ἠνάγκασε νὰ ὑπογράψουν ἀναφορὰν ἧς τὸ περιεχόμενον ἠγνόουν. Τοιουτοτρόπως δὲ τὸν δοθέντα δῆθεν δωρεὰν σῖτον ἐπληρώθη διὰ νομίσματος ὅπερ, δυστυχῶς δι' αὐτήν, εἶναι κίβδηλον, δηλ. διὰ τῆς εἰρημένης ἀναφορᾶς, ἐφ' ἧς θὰ ἀποπειραθῇ νὰ στήσῃ οἰκοδόμημα ἐπιχειρημάτων. Ἵνα δὲ δώσῃ πλειοτέραν βαρύτητα εἰς αὐτὴν καὶ νὰ παραστήσῃ ὅτι ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς νήσου ἐκφράζονται τὰ αὐτὰ πράγματα, σημειοῖ πολλὰ χωρία ὑπὸ διάφορα ὀνόματα, οἷον Μεσκλανοὶ καὶ κατωτέρω Μεσκλά, Λάκκοι καὶ ἀλλαχοῦ Λακκιῶται, Ἀκρωτήριον, ἀλλαχοῦ Ἀκρωτηριανοί, καὶ ἔπειτα χωριστὰ κατοίκους διαφόρων χωρίων ὑπαγομένων εἰς τὸ Ἀκρωτήριον, οἷον Στέρνες, Καλάγκαθος [2], κλπ. Ἐκτὸς τούτου, ἐκ τῶν 498 ὑπαρχουσῶν ἐν τῇ ἀναφορᾷ ὑπογραφῶν (ἐν τῇ *Turquie* σημειοῦται ὅτι ὑπάρχουσι 519 τοιαῦται), 120 φαίνονται ὅτι ἀνήκουν εἰς κατοίκους τοῦ Ἀποκορώνου, ὅπου, ὡς γνωστόν, ὑπάρχει ὁ ὑπὸ τὸν Σάββαν Ηασᾶν στρατός, 38 περίπου Κισαμῖται ⟨sic⟩, ἐκ τῶν πεδινῶν μερῶν τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ἅτινα ὡς ἐκ τῆς τοπογραφικῆς θέσεώς των καὶ τῆς διαρκοῦς παρουσίας στρατῶν δὲν ἔλαβον

1. Χφ. *μοι*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).
2. Γκαλαγκάδω ἢ Γκαλαγκάδος· νῦν Παζινός.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν, 132 ἀνῆκον εἰς τὸ 'Ακρωτήριον, δηλ. τὴν μικρὰν χερσόνησον τὴν μεταξὺ Σούδας καὶ Χανίων κειμένην, ἥτις ὡς ἐκ τῆς τοπογραφικῆς της θέσεως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπαναστατήσῃ ὡς διαχωριζομένη διὰ στενοτάτου ἐκ τῆς λοιπῆς νήσου ἰσθμοῦ, ἂν καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων αὐτοῦ εὑρίσκονται παρὰ τοῖς ἐπαναστάταις, οἱ δὲ λοιποὶ 196 ἀνήκουν εἰς τὰ πέριξ τῶν Χανίων χωρία τῆς Κυδωνίας, μὴ ἀπέχοντα τῆς πόλεως εἰμὴ ἡμίσειαν ὥραν μέχρι 2 ἢ 3 ὡρῶν, οἵτινες ἐπίσης κατὰ μέγα μέρος ὑπάγονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀνωτέρω. 'Αλλὰ γνωστὸν ὑπάρχει ὅτι, ἂν οἰκογένειαι τῶν κατοίκων τοῦ 'Ακρωτηρίου καὶ τῶν πέριξ τῶν Χανίων χωρίων τῶν ὑπογραψάντων τὴν ἀναφορὰν πραγματικῶς ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς νήσου, ὅπερ δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ἐξακριβωθῇ, αἱ τοιαῦται οἰκογένειαι δὲν ἠδύναντο ν' ἀναχωρήσωσιν εἰμὴ ἐκ τῆς πόλεως Χανίων, αἱ πλειότεραι μάλιστα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ κινήματος εἴτε διὰ ἱστιοφόρων πλοίων εἴτε διὰ τῶν αὐστριακῶν ἀτμοπλοίων, δηλ. ὑπὸ τὰς ὄψεις τῆς κυβερνήσεως αὐτῆς. Ὥστε τὸ ἐν τῇ ἀναφορᾷ μνημονευόμενον, ὅτι εἰς τὴν βίαν ὑποκύψασαι ἀνεχώρησαν καὶ ὅτι ἠγνόουν τί ἔπραττον καὶ ποῦ μετέβαινον, εἶναι ψεῦδος καὶ πάντῃ ἀνεπιτυχὲς ἐπιχείρημα. Οἱ μόνοι κάτοικοι ἐκ τῶν ὑπογραψάντων οἵτινες ἠδύναντο ν' ἀναχωρήσωσι δι' εὐρωπαϊκῶν πλοίων εἶναι οἱ τοῦ 'Αποκορώνου καὶ ἐν μέρει οἱ τῆς Κισσάμου. 'Αλλὰ μένει ν' ἀποδειχθῇ ἂν πραγματικῶς οἱ ὑπογράψαντες ἔστειλαν τὰς οἰκογενείας των, ἤ, ἂν τὰς ἔστειλαν, ὑπέγραψαν ἐν γνώσει ὅτι ζητοῦν τὴν ἐπάνοδόν των, καθότι, ὡς γνωστόν, οἱ πλεῖστοι τῶν χωρικῶν εἶναι ἀγράμματοι. 'Εκτὸς ὅμως τούτου οἱ 'Αποκορωνιῶται [1] καὶ Κισαμῖται μόλις ἀποτελοῦσι τὸ ἓν τρίτον τοῦ ὁλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπογεγραμμένων, καί τινες ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ πρό τινος αὐτομολήσαντες, οἵτινες λαβόντες ὑπηρεσίαν παρὰ τῇ ἐξουσίᾳ προδίδουσι τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος των. Διὰ νὰ ἔχῃ ἡ εἰρημένη ἀναφορὰ τὴν βαρύτητα ἣν θέλουν νὰ τῇ ἀποδώσουν, ὤφειλε νὰ συνταχθῇ ὄχι ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐξουσίας, νὰ ὑπάρχῃ ἐκτεθειμένη ἐπὶ 40 ἡμέρας εἰς τὸ Διοικητήριον καὶ νὰ ὁδηγῆται ἐκεῖ ἕκαστος χωρικὸς πρὸς ὑπογραφήν, ἀλλὰ νὰ ὑπάρχῃ συντεταγμένη αὐθορμήτως ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων ὧν οἱ κάτοικοι ἔπεμψαν διὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν πλοίων τὰς οἰκογενείας των εἰς τὴν 'Ελλάδα, καὶ τοιοῦτοι εἶναι οἱ Σφακιῶται, οἱ Σελινιῶται, οἱ 'Αποκορωνῖται, οἱ Ρεθύμνιοι, οἱ Μυλοποταμῖται, οἱ τῆς δυτικῆς Κισσάμου κλπ., κλπ. 'Εκτὸς ὅμως τούτων ὅλων ἡ κυριωτέρα ἀπόδειξις περὶ τοῦ ψεύδους τῶν ἐν τῇ ἀναφορᾷ ἐκτιθεμένων εἶναι ὅτι ἀδιακόπως ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς νήσου ζητοῦν πλοῖα πρὸς ἀναχώρησιν καί, ὁσάκις ἔλθωσιν ἐνταῦθα ρωσικὰ πλοῖα, ἄπειροι οἰκογένειαι ἐπισωρευόμεναι εἰς τὸ Ρωσικὸν Προξενεῖον ζητοῦσι μετὰ δακρύων ν' ἀναχωρήσωσιν. Ἡ εἰρημένη λοιπὸν ἀναφορὰ εἶναι ἐκ τῶν συνήθων ἐκείνων μέσων εἰς ἃ ἡ Πύλη συνεχῶς καταφεύγει μικρὸν φροντίζουσα ἂν κατόπιν ἐξελεγχθῇ ψευδομένη.

Πολεμικὰ ἔργα κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα δὲν ἐπράχθησαν ἐν τῷ τμήματι Χανίων

---

1. 'Εν τῷ σχεδίῳ *'Αποκορωνῖται*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

εἰμὴ μόνον μάχη τις λαβοῦσα χώραν τῇ 12 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς παρὰ τὸ χωρίον τῆς Κισσάμου Κακόπετρον, εἰς ἣν παρευρέθησαν οἱ ἀρχηγοὶ Χ. Μιχάλης, Γιαννουδοβαρδάκης, Μαντακάκης καὶ Μαυρογένης, κλπ. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐκ μὲν τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθη εἷς καὶ ἐπληγώθησαν τρεῖς Λακκιῶται, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἄγνωστον πόσοι ἐφονεύθησαν. Γινώσκομεν μόνον ὅτι ἐνταῦθα ἀπέστειλαν [1] ἐκεῖθεν 5 ἢ 6 πληγωμένους. Μετὰ τοῦτο ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατὰ τὸ σύνηθες ἐξεδικήθη κατὰ τῶν ἀόπλων, οἷον εἰς χωρίον Μαλάθυρον ἔκαυσε τὰς οἰκίας τῶν Καρτζανίδων [2], ἔσφαξε τὸν ὀγδοηκοντούτην Ζαννῆ Καρτσόνην, εἰς χωρίον Πρόδρομον ἔσφαξε τὸν Κωσντ. Μηνῶτον, 95 ἐτῶν, εἰς χωρίον Γρακυρὰ τὴν Μαρίαν Κ. Βασιλακάκι, ⟨60ετῆ⟩ [3], ἐπλήγωσε τρεῖς γυναῖκας, διήρπασεν ὅσα πράγματα εὗρε, κλπ.

Ἐν δὲ τῷ τμήματι Ρεθύμνου ἐγένετο ἐπίσης μάχη τις, ὡς καὶ ἐν Ἀποκορώνοις, καθ' ἃ οἱ ἴδιοι Τοῦρκοι ὁμολογοῦσιν, ἀλλὰ στερούμεθα λεπτομερείας.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν ἀπέστειλε σήμερον εἰς τὰ ἐνταῦθα προξενεῖα ψήφισμα [4] τῆς Γ. Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν δι' οὗ τάσσει τοὺς ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Βεζίρου διατελοῦντας Χριστιανούς, καὶ ἰδίως τοὺς [5] Σάββαν Πασᾶν καὶ Ἀδοσίδην Πασᾶν, μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος, ὡς χύσαντας ἡγούμενοι τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ αἷμα χριστιανικόν.

Τὴν τελευταίαν Παρασκευὴν ἀφίχθη ὁ Ναύαρχος Boutakoff καὶ κατόπιν ὁ ἀτμοδρόμων *Witiaz*, καὶ σήμερον ἔμελλον ἀμφότερα τὰ πλοῖα νὰ μεταβῶσιν εἰς Λίμνην, ὅπου ἡ αὐτὴ ἀνάγκη ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται καὶ ἡ παρουσία των θὰ εἶναι εὐεργετική. Ἀφίχθη εἰς Σούδαν ἡ αὐστριακὴ κανονιοφόρος *Wall*.

Χθὲς ἀπεβίωσε καὶ σήμερον ἐτάφη ὁ ἐνταῦθα Πρόξενος τῆς Ὁλλανδίας Εὐαγγελινὸς Ἀλεξίου, ὅστις, ἐμπορευόμενος ἐνταῦθα ἀπὸ δύο ἐτῶν, διετέλει Πρόξενος τῆς εἰρημένης ἐπικρατείας.

---

1. Χφ. *ἀπέστειλεν*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου.
2. Καρτσόνηδων.
3. Ἡ προσθήκη ἐκ τοῦ σχεδίου.
4. 29 Ἰανουαρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ38/1411· ἐφημερὶς *Αἰών*, ἀριθ. 2323, 26 Φεβρουαρίου 1868.
5. Χφ. *τόν*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

264

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 12 *Ἡράκλειον, 19 Φεβρουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1590

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι ὁ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀνεγερθεὶς πύργος ἐν Ἁγίῳ Μύρωνι τὴν δεκάτην ἑβδόμην ἱσταμένου μηνὸς κατέπεσεν. Ἡ κατάπτωσις ἐφόνευσε καὶ ἐτραυμάτισε κατὰ τὴν διάδοσιν τῶν Ὀθωμανῶν ὑπὲρ τοὺς ἑβδομήκοντα στρατιώτας. Εὐτυχῶς ὁ ἀρχιτέκτων καὶ οἱ κτίσται ἦσαν Ἀρμένιοι καὶ εἶχον ἀποσταλῆ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως· ἐὰν ὅμως ἦσαν Χριστιανοί, βεβαίως θὰ ἐπανελαμβάνοντο τραγικαὶ σκηναὶ κατ' ἐκείνων, ὡς αἰτίων τῆς κακῆς κατασκευῆς καὶ τοῦ θανάτου τῶν στρατιωτῶν.

Οἱ συλληφθέντες ἐνταῦθα Ὀθωμανοὶ ὡς συνωμόται ἐπανέκαμψαν χθὲς ἐλεύθεροι, ἐκτὸς τοῦ Μουσταφὰ Παπουτζαλή, διαμείναντος εἰς Χανία.

Πολεμικὰ ἔργα δὲν ἐγένοντο κατ' αὐτάς.

265

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 56 *Χανιά, 26 Φεβρουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ39/1436

Ἡ λήξασα ἑβδομὰς καθόλου εἰπεῖν ὑπῆρξε στείρα κατορθωμάτων στρατιωτικῶν ἀπὸ μέρους τῶν ἐπαναστατῶν. Οὗτοι, περιορισθέντες εἰς ἐντελῆ ἄμυναν, πρὸ παντὸς καταγίνονται νὰ θεραπεύσωσι τὰς ἀνάγκας των, αἵτινες δυστυχῶς ἐπολλαπλασιάσθησαν ἕνεκα τοῦ ἐπελθόντος καὶ εἰσέτι διαρκοῦντος δριμέος χειμῶνος. Οἱ δὲ Ὀθωμανοί, περιορισθέντες καὶ οὗτοι ἐντὸς τῶν χαρακωμάτων των, φροντίζουσι μόνον περὶ τῆς ἀσφαλοῦς τηρήσεως τῆς συγκοινωνίας αὐτῶν μετὰ τῶν πόλεων, μὴ παραλείποντες ὅμως, δοθείσης περιστάσεως, καὶ νὰ κακοποιῶσι τοὺς ὑποτεταγμένους Χριστιανούς. Οὕτω τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Κυριακῆς [1], 20 τοῦ λήγοντος μηνός, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Ἀποκορώνοις στρατοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ Πασᾶς, ἐπιτεθεὶς αἰφνιδίως καὶ μεθ' ἱκανῶν δυνάμεων κατὰ τοῦ χωρίου Φρὲ καὶ τῆς συνοικίας Κούκου, παρέδωκε καταλαβὼν αὐτὸ εἰς τὴν διαρπαγὴν τοῦ στρατοῦ, ἐβεβήλωσε τὸν ἐν αὐτῷ ναὸν τὸν τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Εὐαγγελιστρίας καὶ ἐφόνευσε διὰ ραβδισμῶν δύο γέροντας. Συλαβὼν δὲ περὶ τοὺς τεσσαράκοντα κατοίκους τοῦ αὐτοῦ χωρίου, πάντας ἀόπλους καὶ ὑποτεταγμένους, καὶ παραδοὺς προηγουμένως αὐ-

1. Τρίτης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοὺς ἐφ' ὅλην ἡμέραν εἰς τοὺς ὀνειδισμοὺς καὶ τὰς ὕβρεις τῶν στρατιωτῶν του τοὺς ἀπέστειλε δεσμίους πρὸς τὸν ἐν Κατνᾳ διατρίβοντα Σάββα Πασᾶν, ὅστις μετὰ αὐστηρὰν ἐξέτασιν καὶ ἐπὶ ἐγγυήσει ἄλλων ὑποτεταγμένων ἀπέλυσέ τινας, τοὺς δὲ λοιποὺς διηύθυνε δεσμίους ὡσαύτως εἰς τὰ ἐν Σούδᾳ τουρκικὰ πλοῖα.

Τὸ αὐτὸ ἠθέλησε νὰ πράξῃ ὁ Μεχμὲτ 'Αλῆ Πασᾶς τὴν ἐπιοῦσαν καὶ κατὰ τῶν παρακειμένων χωρίων Τζιτζιφὲ καὶ Μελιδῶνι, ἀλλ' ἀπεκρούσθη γενναίως ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἐκ διαφόρων θέσεων, ἐγκαίρως ὑπ' αὐτῶν καταληφθεισῶν, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοχωρήσῃ μετὰ πεντάωρον μάχην, καθ' ἣν οὗτος μὲν ἀπώλεσε πλέον τῶν δέκα στρατιωτῶν καὶ ἕνα ἀνθυπασπιστὴν (μιλιαζίμην), οἱ δὲ ἐπαναστάται ἕνα, ἑτέρου τινὸς ἐλαφρῶς πληγωθέντος.

'Ενῷ δὲ τοιαῦτα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς νήσου διαπράττει ὁ τουρκικὸς στρατός, ἡ Ὑ. Πύλη, ὡς βεβαιοῦται ἐνταῦθα, ἑτοιμάζεται νὰ δημοσιεύσῃ τὰ περὶ Κρήτης διπλωματικὰ ἔγγραφα [1] συνοδεύουσα αὐτὰ διὰ μακροῦ ὑπομνήματος τοῦ Μ. Βεζίρου, ἐπιρρίπτοντος πάντα τὰ κακὰ καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς νήσου εἰς τοὺς Χριστιανούς, καὶ ἰδίως τοὺς ἐθελοντάς, καὶ ἐκθέτοντος τὰς πρὸς εἰρήνευσιν τοῦ τόπου καταβληθείσας ἐνταῦθα προσωπικὰς ἐνεργείας του. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Γεν. Διοικητὴς Χουσεὶν Αὐνῆ Πασᾶς πιστῶς ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ 'Αλῆ βαίνων οὐδενὸς φείδεται μέσου, ὅπως ἀποδείξῃ κατασταλεῖσαν τὴν ἐπανάστασιν, ἣν συγχρόνως καταπολεμεῖ ζωηρῶς ὑφισταμένην. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καλέσας οὗτος πρὸ δύο ἡμερῶν ἐν τῷ Διοικητηρίῳ τοὺς ἐνταῦθα ἐμπόρους, 'Οθωμανοὺς καὶ Χριστιανούς, ἐδήλωσεν αὐτοῖς ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει τοῦ παρ' αὐτῷ συμβουλίου ὅτι ἡ ἐπανάστασις κατεστάλη ὁλοσχερῶς καὶ ἀπήτησεν ὅπως οὗτοι συντάξωσιν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Σουλτᾶνον ἐκφράζοντες αὐτῷ τὴν εὐγνωμοσύνην των δι' ἅπερ ἡ Μεγαλειότης του μετῆλθε συνετὰ καὶ δραστήρια μέτρα πρὸς εἰρήνευσιν τοῦ τόπου καὶ διάσωσιν τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν συμφερόντων. Οὐδόλως δὲ παράδοξον ἡ τοιαύτη ἀναφορά, ἣν ἐξ ἀνάγκης βεβαίως θέλουσιν ὑπογράψει οἱ Χριστιανοί, ν' ἀποσταλῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τοῦ αὔριον ἀναχωροῦντος αὐστριακοῦ ἀτμοκινήτου, ἐφ' οὗ θέλουσιν ἐπιβιβασθῆ καὶ δύο Χριστιανοὶ ἀδελφοὶ ἐμποροϋπάλληλοι, ἐκτοπιζόμενοι ἐντεῦθεν ὑπὸ τῆς ἐξουσίας ὡς ἐλευθεροφρονοῦντες.

Διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 48 ἀναφορᾶς [2] μου, κύριε Ὑπουργέ, ἀνέφερα ὑμῖν ὅτι ἐπαναστάται τινὲς συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Κυβερνήσεως καταταχθέντων εὐαρίθμων Χριστιανῶν, ἐξ ὧν Κατογιάννης [3] τις, φέρων βαθμὸν ἑκατοντάρχου, ἔλαβε διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην ὑπὸ τοῦ ἰδίου 'Αλῆ Πασᾶ παράσημον. Ἤδη δὲ γνωστοποιῶ τῇ Ὑμ. 'Εξοχότητι ὅτι οἱ ἀτυχεῖς οὗτοι ἐπαναστάται, ἐννέα τὸν ἀριθμόν, διηυθύνθησαν δέσμιοι

---

1. Βλ. τὴν βίβλον : *Sublime Porte. Ministère des Affaires Étrangères. Documents diplomatiques*, Κωνσταντινούπολις 1868. Ἡ αὐτὴ βίβλος ἐδημοσιεύθη καὶ ἑλληνιστὶ (βλ. ἀνωτέρω, σ. 144, ὑποσημ. 1)

2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 137–141.

3. 'Ιωάννης Κατάκης ἢ Κατογιάννης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

εἰς τὸ φρούριον τῆς Σούδας καί, εἰ μὴ ἐκ τῶν βασάνων ἀπομετρήσωσιν ἐκεῖσε τὸ ζῆν, θέλουσι προσεχῶς ἀποσταλῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ πληρώσωσι τὰς ἁμαρτίας των ἐν τῷ ἐκεῖσε ναυστάθμῳ.

Ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἐξαγωγῆς τροφίμων ἐκ τῶν πόλεων ἐξακολουθεῖ μετὰ μεγίστης δραστηριότητος, διὸ καὶ πολλοὶ τῶν ὑποτεταγμένων ἠναγκάσθησαν ν' ἀναβῶσι τὰ ὄρη καὶ ἑνωθῶσιν αὖθις μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἅτε δὴ μηδεμίαν ἀσφάλειαν ἔχοντες ἐν τοῖς χωρίοις των. Τὸ αὐτό, ὡς πιστεύω, θέλουσι πράξει ἅμα ὡς παρέλθῃ ὁ χειμὼν οὐ μόνον οἱ καὶ νῦν ἔτι ὡς χωροφύλακες ἐγγραφόμενοι, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι τινὲς μηδόλως μέχρι τοῦδε λαβόντες μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ ἐπαρχία τοῦ Ἀποκορώνου, ἥτις, ὡς γνωστόν, πάσης ἄλλης πλειότερον ἐστερεῖτο τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, ἐπαρκῶς κατ' αὐτὰς ἐφωδιάσθη τῇ προσωπικῇ φροντίδι τοῦ Κώνστα Βελουδάκη. Ἡ ἀνάγκη ὅμως αὕτη παρίσταται νῦν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σφακίων, τῇ καθολοκληρίαν ἐπαναστατημένῃ καὶ τῇ σπουδαιοτέρᾳ πασῶν, ὅπου δυστυχῶς τὸ ὑπὸ τὸν ἄξιον Ἀρχηγὸν Χιονουδάκην σῶμα τῶν Σφακιανῶν ἠναγκάσθη νὰ διαλυθῇ σχεδὸν μετὰ τὴν τελευταίαν ἐπιτυχῆ ἐν Προσγιάλῳ μάχην ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τροφῶν, πολεμοφοδίων καὶ πρὸ πάντων ἐνδυμάτων.

Ἕνεκα τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων κακουργημάτων τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀποκορώνου, τὰ ἐναπομείναντα ἐκεῖσε γυναικόπαιδα προσέφυγον, ὡς μανθάνω, εἰς τὰ ὄρη καὶ ἀναμένουσι μετ' ἀγωνίας τὴν προσέγγισιν πλοίων πρὸς σωτηρίαν των.

Πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν ἀπεστάλη ἐντεῦθεν ἐπὶ ἀτμοκινήτου εἰς Ρέθυμνον ἓν τάγμα πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐκεῖσε στρατιωτικοῦ σώματος, καθ' ἑκάστην σχεδὸν παρενοχλουμένου ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τῆς ἐπαρχίας ταύτης.

266

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 17 *Ἡράκλειον, 26 Φεβρουαρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1591

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι ἐχθροπραξίαι δὲν ἔλαβον χώραν κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον οὔτε ἄλλο τι ἄξιον τῆς ὑμετέρας μερίμνης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

267

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 63 *Χανιά, 4 Μαρτίου 1868*

AYE/KY – M39/1439

'Η ἐν γένει κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐξακολουθεῖ ἡ αὐτὴ καί, ἐκτὸς τῶν ἐν 'Αποκορώνῳ στρατιωτικῶν κινήσεων περὶ ὧν ἀνέφερα ὑμῖν διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [1] μου, οὐδὲν ἄξιον λόγου διεπράχθη ἔκτοτε ἐν τῷ τμήματι Χανίων. 'Εν δὲ τῷ τῆς Ρεθύμνης, ἐκτὸς τῆς κατὰ τὴν 14 τοῦ ἀπελθόντος μηνὸς οὐ μακρὰν τῆς πόλεως ἐκείνης λαβούσης χώραν μάχης, περὶ ἧς γίνεται λόγος ἐν τῇ ὑπ' ἀριθμ. 52 καὶ ἀπὸ 18 Φεβρ. ἀναφορᾷ [2] μου καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 214 (17 Φεβρ.) ἐγγράφῳ [3] τοῦ Προξενικοῦ Πράκτορος, ὅπερ ἔπεμψα ὑμῖν διὰ τοῦ τελευταίου ταχυδρομείου, οὐδὲν ἕτερον συνέβη.

Κατ' αὐτὰς οἱ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως ἐνταῦθα ἐλθόντες 'Αλβανοὶ καὶ ἀποτελοῦντες σῶμα ἄτακτον μετὰ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ ἐργαζόμενον παρῃτήθησαν καὶ ἤδη συνερχόμενοι ἐνταῦθα ἑτοιμάζονται νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πατρίδα των. Οὗτοι, ἀναβαίνοντες τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς 1600 περίπου, ἠλαττώθησαν εἰς 900 περίπου, τῶν λοιπῶν ἀποθανόντων ἐξ ἀσθενειῶν ἢ φονευθέντων εἰς τὰς μάχας. 'Ως αἰτία τῆς διαλύσεως τοῦ σώματος τούτου θεωρεῖται ἡ δυσαρέσκεια ἡ προελθοῦσα ἕνεκα τῆς μὴ τακτικῆς πληρωμῆς τῶν μισθῶν του.

"Ηδη ἡ ἐξουσία προσπαθεῖ δι' ἄλλου μέσου ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν ταύτην καὶ οἱονεὶ ν' ἀντικαταστήσῃ τοὺς 'Αλβανοὺς διὰ τῶν ἐντοπίων 'Οθωμανῶν καί, μετὰ λύπης τὸ λέγω, Χριστιανῶν ! Γινώσκετε, κ. 'Υπουργέ, ὅτι πρὸ πολλοῦ κατέταξεν ὡς χωροφύλακας Χριστιανούς τινας καὶ ἐβαθμολόγησε μερικοὺς ἐξ αὐτῶν. Νοοῦσα πόσον τὸ σύστημα τοῦτο ἀποβαίνει τοῖς ἐπαναστάταις ὀλέθριον, διότι ἐνσπείρει μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν τὴν δυσπιστίαν, γεννᾷ ἐμφυλίους σπαραγμοὺς καὶ προσέτι παριστᾷ ὅτι ὁ λαὸς μάχεται ὑπὲρ αὐτῆς κατὰ τῶν ἀνταρτῶν, οὐδενὸς ἐφείσθη μέσου ὅπως αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν χωροφυλάκων τούτων τοὺς μὲν ἁπλουστέρους ἐξαπατῶσα, τοὺς δ' ἀσθενεστέρους τὸν χαρακτῆρα καταναγκάζουσα διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς διατροφήν, καὶ τέλος τοὺς φαυλοτέρους ἐξαγοράζουσα διὰ τοῦ χρυσοῦ. Καὶ εἰς μὲν τοὺς ἁπλοῦς χωροφύλακας χορηγεῖ 150 γρόσια κατὰ μῆνα καὶ τὸ ἡμερήσιον σιτηρέσιον, εἰς δὲ τοὺς φέροντας βαθμὸν μισθοδοσίαν ἀνωτέραν καὶ εἰς τοὺς ἐνεργοῦντας τὴν στρατολογίαν ταύτην ἀμοιβὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πλουσίας. Δυστυχῶς τὸ ὀλέθριον τοῦτο μέτρον κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἔλαβεν ἀνέλπιστον καὶ δυσάρεστον ἀνάπτυξιν, καθότι ἐντὸς

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 148–150.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 143–147.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 142–143.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῆς ληξάσης ἑβδομάδος ἐνταῦθα κατετάχθησαν, ὡς μὲ βεβαιοῦν, περὶ τοὺς 200, μετὰ δὲ τῶν λοιπῶν, τῶν πρότερον [1] κατατεταγμένων, ὁ ἀριθμὸς θ' ἀναβαίνῃ ἤδη εἰς 300–350. Προχθὲς ἡ ἀρχὴ ἀπεπειράθη νὰ τοῖς ὑποχρεώσῃ νὰ φέρωσι διακριτικὸν σημεῖον τὴν ἡμισέληνον, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀποδίδοντες μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὸ σύμβολον ἢ εἰς τὸ πρᾶγμα ἀπέρριψαν μετ' ἀγανακτήσεως τὴν πρότασιν καὶ μικροῦ δεῖν ν' ἀποσυρθῶσι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ἂν μὴ ἡ ἐξουσία παρητεῖτο τῆς προτάσεως. Ὁ Βεζίρης κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς του πρέπει νὰ ἐδαπάνησε μεγάλα ποσὰ πρὸς σαγήνευσιν τῶν ἁπλουστέρων, πρὸς ἀγορὰν τῶν διεφθαρμένων, καὶ ἐν γένει πρὸς σχηματισμὸν κόμματος, ὅπερ ἐν μέρει μὲν διαμένει εἰς τὰς πόλεις, ἐν μέρει δ' εἰς τὰ μέρη ὅπου, ὑπάρχοντος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, δύναται [2] νὰ ἐργάζηται ἀκινδύνως. Ἵνα ἴδητε, κ. Ὑπουργέ, τὰ χαμαίζηλα αἰσθήματα, τὸν ἐξευτελισμόν, τὰς ἐπιβούλους διαθέσεις καὶ τὰς προδοτικὰς ἐνεργείας τῶν προσώπων τούτων, ἅτινα[ς] κυρίως σύγκεινται ἐκ τῶν λεγομένων ἀντιπροσώπων καὶ τῶν συνεπείᾳ τῶν νέων ὀργανισμῶν δεχθέντων ὑπηρεσίαν, καὶ τὰ ὁποῖα οὐδενὸς μέσου φείδονται, ὅπως ἐνσπείρωσι τὴν ἀποθάρρυνσιν εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους καὶ τὴν διαίρεσιν πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν τῆς ἐξουσίας, ἀρκοῦμαι νὰ ὑποβάλω ὑμῖν ἀντίγραφα ἐγγράφων τινῶν εἰς χεῖράς μου περιελθόντων, ἅτινά εἰσι πιστὴ εἰκὼν τῶν διατρεχόντων. Ἐξ ὅλων τούτων φαίνεται τὸ πρὸ πολλοῦ συλληφθὲν καὶ βαθμηδὸν ἐφαρμοζόμενον σχέδιον τοῦ νὰ πολεμηθῇ ὁ τόπος διὰ τοῦ τόπου. Πρὸς πραγματοποίησιν τούτων ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἔκαμε μεγάλας χρηματικὰς δαπάνας καὶ ἐξεκένωσεν ὅλους τοὺς θησαυρούς του, καθότι κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀναχωρήσεώς του, ὡς ἐπληροφορήθην, εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δανεισθῇ παρ' Ὀθωμανοῦ πλουσίου 500 λίρας.

Ἡ ἀναφορὰ [3] ἣν ἡ Πύλη ἐδημοσίευσεν ὡς γεγραμμένην ὑπὸ Κρητῶν ζητούντων τὴν ἐπάνοδον τῶν οἰκογενειῶν συνετάχθη, ὡς καὶ ἄλλοτε ἀνέφερα ὑμῖν, ἐν τῷ Διοικητηρίῳ, τρία δὲ ἢ τέσσαρα γνωστὰ πρόσωπα, ὡς κατόπιν ἐπληροφορήθην, ἐπεφορτίσθησαν νὰ σημειώσωσιν ὅσα πρόσωπα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἐγίνωσκεν. Ἕνεκα τούτου πολλὰ τῶν σημειουμένων προσώπων εὑρίσκονται ἐν Ἑλλάδι, ἄλλα δ' ἐνταῦθα εὑρισκόμενα δὲν ἔχουν παντάπασιν γνῶσιν τῆς ἀναφορᾶς.

Ὁ κ. Tricou, καθ' ἃ ἐξ ἰδιαιτέρων ἐπιστολῶν ἐπληροφορήθη, μετετέθη εἰς Κάϊρον προβιβασθεὶς εἰς Πρόξενον πρώτης τάξεως, διάδοχός του δὲ διορίζεται ὁ ἐν Σκούταρει τῆς Ἀλβανίας νῦν ὑπάρχων κ. Wiet.

Ἀφοῦ ἔγραψα τὰ ἀνωτέρω, ἐπληροφορήθην τὰ ἑξῆς : Τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Πέμπτης πρὸς τὴν Παρασκευὴν ὁ ἐν Ἀποκορώνῳ στρατὸς διηυθύνθη, ὁδηγοὺς δυστυχῶς ἔχων Χριστιανοὺς ἐκ διαφόρων μερῶν, εἰς τὸ χωρίον Ἀλίκαμπον, ἔνθα ὑπῆρχεν ἐστρατοπεδευμένος ὁ Ζιμπρακάκης. Πλὴν εὐτυχῶς ἐνοήθησαν ἐγκαίρως ὑπὸ τῶν ἐπανα-

---

1. Χφ. *προτέρων*.
2. Χφ. *δύνανται*.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 144, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

στατῶν, οἵτινες ἐξελθόντες κατέλαβον τὰς πέριξ θέσεις καὶ διέφυγον τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ περικλεισθῶσιν. Ἀμέσως ἤρξατο ἀμοιβαῖος πυροβολισμὸς ⟨μέχρις⟩ οὗ, περὶ τὴν πρωίαν, συρρευσάντων πολλῶν Χριστιανῶν, συνήφθη μάχη, καθ' ἣν οὗτοι ἕνεκα τῶν βοηθητικῶν θέσεων ἐπέφεραν ἱκανὴν βλάβην εἰς τὸν ἐχθρόν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀπολέσαντές τινας. Τέλος οἱ Τοῦρκοι ἐδιώχθησαν τοῦ χωρίου, ἀφοῦ κατέσφαξαν ἕνα γέροντα, συνέλαβαν τέσσαρας, οὓς παρέλαβαν μεθ' ἑαυτῶν, καὶ διήρπασαν ὅ,τι ἐν αὐτῷ εὗρον.

Ἤδη ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν ὑποτεταγμένων κατοίκων ἀλληλέγγυον ὑπόσχεσιν ἔγγραφον ὅτι θέλουν προδίδει τοὺς ἐπαναστάτας· ἄλλως θέλουν συλλαμβάνεσθαι καὶ φυλακίζεσθαι, αἱ ⟨δὲ⟩ περιουσίαι των δημεύεσθαι.

Υ.Γ. Ταύτην τὴν στιγμὴν πληροφοροῦμαι ὅτι τῇ 29 Φεβρουαρίου οἱ ἀρχηγοὶ Κριάρης καὶ Κροκίδης προσέβαλον τοὺς εἰς Παλαιοχώραν Σελίνου Τούρκους καὶ μάχῃ πολύωρος, εἰς ἣν ἔλαβον [1] μέρος καὶ τὰ ἐκεῖ ἠγκυροβολημένα πλοῖα, ἔλαβε χώραν. Τὰ καθ' ἕκαστα ἀγνοοῦνται, ἀλλὰ δὲν πιστεύω νὰ εἶναι μεγάλου λόγου ἄξια.

268

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 4 Μαρτίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ33/1234

Ὅσον εὐνοϊκῶς καὶ ἂν θεωρῇ τις τὴν Κρητικὴν Ἐπανάστασιν, δὲν δύναται νὰ μὴ συνομολογήσῃ ὅτι τὴν στιγμὴν ταύτην διέρχεται νέαν κρίσιν, ἥτις εἶναι ἴσως ἡ ἐπιφοβωτέρα τῶν ὅσων μέχρι τοῦδε διῆλθεν.

Ἡ πέρα πάσης προσδοκίας παράτασις τοῦ ἀγῶνος, ἡ ἀμφιβολία περὶ τοῦ μέλλοντος, ἡ κατανάλωσις παντὸς ὅ,τι ἡ νῆσος παράγει, τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν ἔξωθεν στελλομένων, ἡ ἀναχώρησις πάντων σχεδὸν τῶν ἐθελοντῶν, ἡ ἔλλειψις τῆς ἀνηκούσης ἑνότητος ἐνεργείας καὶ διευθύνσεως, ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα αἴτια ἐπέφερον ἐπαισθητὴν χαλάρωσιν καὶ παράλυσιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἥτις, ἂν δὲν ἐγχυθῇ εἰς αὐτὴν νέα δύναμις, διατρέχει, κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, σπουδαῖον κίνδυνον.

Ὁ ἐχθρὸς κατέχει διὰ τῶν δυνάμεών του διαφόρους ἐπικαίρους θέσεις τῆς νήσου. Ἔκτισε καὶ κτίζει ἁπανταχοῦ πύργους συνδεομένους ἀλλήλοις, κατασκευάζει ὁδούς, ἄστινας ἤδη ἐπεραίωσεν, ἀπαγορεύει τὴν ἐκ τῶν πόλεων ἐξαγωγὴν τροφῶν. Αὐτὰ ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ πανταχοῦ ἐξαπλωθεῖσα χιὼν περιορίζει τοὺς ἐπαναστάτας εἰς στενότερον κύκλον. Ἐφαρμόζων δὲ βραδέως πλὴν ἐπιμόνως καὶ σταθερῶς τὸ σύστημά του, καίτοι εἰς ἀμυντικὴν θέσιν διατελῶν, θέλει ἐπὶ τέλους κατορθώσει νὰ ἐξαντλήσῃ καὶ τὰς μικρὰς

1. Χφ. *ἔλαβε*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δυνάμεις τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ δὲ χείριστον τῶν συμπτωμάτων πάντων εἶναι ἡ εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ κατάταξις τῶν Χριστιανῶν ὡς χωροφυλάκων, ὧν ὁ ἀριθμὸς κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας, ὡς καὶ ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐκθέσει [1] μου ἀναφέρω, ἔλαβε μεγάλην αὔξησιν. Περιττὸν νὰ εἴπω πόσον τὸ ἀξιοθρήνητον τοῦτο γεγονὸς θέλει βλάψει, διότι ἐνσπείρεται μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν ἡ διαίρεσις καὶ ἡ δυσπιστία καὶ οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοί. Μάλιστα δ' ἀπὸ τοῦδε ἤρχισαν ν' ἀναφαίνωνται τὰ δυσάρεστα ἀποτελέσματα. Πρὸ 15–20 ἡμερῶν Χριστιανοὶ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ συλλαβόντες ἐννέα ἐπαναστάτας, Χριστιανοὶ ἦσαν, καθ' ἃ πληροφοροῦμαι, καὶ οἱ κατὰ τὴν τελευταίαν Παρασκευὴν ὁδηγήσαντες τὸν τουρκικὸν στρατὸν τὸν διὰ νυκτὸς ἐκ διαφόρων μερῶν τὸ χωρίον Ἀλίκαμπον περικυκλώσαντα, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ συλλάβῃ τὸν ἐκεῖ εὑρισκόμενον Ἀρχηγὸν Ζιμπρακάκην.

Ἡ ἀπό τινος χρόνου μὴ ἐκτέλεσις στρατιωτικῶν ἔργων πρέπει, κατ' ἐμέ, ν' ἀποδοθῇ ὄχι μόνον εἰς τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν ἐν γένει ναρκωτικὴν κατάστασιν. Ὡς σήμερον ἔχουσι τὰ πράγματα, ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν βλέπω τίνες δυνάμεις ἐν τῷ τμήματι Χανίων καὶ Ρεθύμνης δύνανται ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἂν οὗτος ὀλίγον κινηθῇ, καθότι οὐδαμοῦ ὑπάρχει σῶμα κατηρτισμένον, οἱ δὲ πλειότεροι τῶν ἀρχηγῶν καὶ ὁπλαρχηγῶν μόνον τὸ ὄνομα ἀρχηγοῦ φέρουν. Καθῆκόν μου κρίνω νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν σύντονον προσοχὴν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ὅπως εὑρεθῶσι τὰ πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ μέσα καὶ ἐφαρμοσθῶσι τώρα, ὅτε ἀκόμη εἶναι καιρός. Ἀλλὰ τίνα τὰ μέσα ταῦτα ; Ἀπόκειται εἰς τὴν κρίσιν τῆς Β. Κυβερνήσεως, λαμβανούσης ὑπ' ὄψιν τὴν γνώμην τῶν ἐν Κρήτῃ καὶ Ἑλλάδι ἁρμοδίων προσώπων, νὰ τὰ ἀνεύρῃ.

Καίτοι μὴ ὢν ἁρμόδιος ὁ ὑποφαινόμενος νὰ ἐκφράσω ἐπὶ τοιούτου σπουδαίου ζητήματος γνώμην, ἄν μοι ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ ἐκφράσω τοιαύτην, ἤθελα προτείνει α') ἢ τὴν ἀποστολὴν ἰσχυροῦ καὶ καλῶς κατηρτισμένου σώματος ἐθελοντῶν διατηρουμένου ἔξωθεν, ἢ β') τὴν χορήγησιν πλειοτέρων τῶν νῦν στελλομένων χρημάτων, ὅπως δι' αὐτῶν διατηροῦνται μόνιμα σώματα ἐξ ἐντοπίων, πρᾶγμα ὅπερ τώρα δὲν γίνεται, καθ' ὅσον γινώσκω. Τὸ δεύτερον τοῦτο μέτρον εἶναι προτιμότερον τοῦ πρώτου, διότι ἠθέλαμεν ἐπασχολήσει μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἐντοπίων καὶ ἠθέλαμεν ἴσως ἑλκύσει πρὸς ἡμᾶς τοὺς χάριν εὐτελοῦς μισθοδοσ΄ας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐγχωρίου ἐξουσίας νῦν καταταssομένους.

〈Υ.Γ.〉 Ἀφοῦ ἔγραψα τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἔλαβα τὴν ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένην ἐπιστολὴν [2] τοῦ ἁρμοδιωτέρου ἐπὶ τοιαύτης φύσεως ἀντικειμένου προσώπου, τοῦ κ. Ζιμπρακάκη. Ἐξ αὐτῆς θέλετε κατανοήσει τίς ἡ ἀληθὴς κατάστασις τῶν πραγμάτων καὶ τίνα τὰ προτεινόμενα θεραπευτικὰ μέσα. Ὁ κ. Ζιμβ. φρονεῖ ὅτι διὰ τῆς ἀποστολῆς ἱκανῶν χρημάτων καὶ τῆς δι' αὐτῶν συστάσεως μονίμων σωμάτων δύναται νὰ προληφθῇ τὸ κακόν.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 151–153.
2. 2 Μαρτίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ33/1237.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐκφράζει δὲ τὴν εὐχὴν ὅπως ἡ διαχείρισις αὐτῶν καὶ ὁ προτεινόμενος διοργανισμὸς ἀνατεθῇ εἰς αὐτόν. Ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦτο, ὅπερ ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος ὑπηρετεῖ τὸν ἀγῶνα καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἔδειξε τρανὰ δείγματα φιλοπατρίας, φρονήσεως, καρτεροψυχίας καὶ μετριοπαθείας, εἶναι τὸ ἁρμοδιώτερον, καθ' ὅσον μάλιστα εἶναι καὶ ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ τμήματος, ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει. Ἀρκεῖ μόνον νὰ προληφθῶσι τὰ δυσάρεστα· ἴσως νὰ δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς ἀντιζηλίας ἢ διαιρέσεις.

269

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 24 *Ἡράκλειον, 4 Μαρτίου 1868*

AYE/KY – M43/1592

Κατὰ τὰς δύο ἀρξαμένου ἤδη μηνός, πρωΐαν, ἀπόσπασμα ἐπαναστατῶν τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐν τῷ χωρίῳ Σκοτεινὸ ἐπαρχίας Πεδιάδος ἑδρευόντων ἀτάκτων Ὀθωμανῶν, διὰ νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ εἰς μάχην. Ἀτυχῶς οἱ πρῶτοι πυροβολισμοὶ τῶν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου ἀμυνομένων Ὀθωμανῶν ἐφόνευσαν τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ προϊσταμένους τῶν ἐπιτεθέντων Ἐμμανουὴλ Κρανιωτάκην καὶ ἕνα ἐθελοντήν. Οὕτως ἡ μάχη ἔπαυσε παραχρῆμα, ἀποσυρθέντων τῶν ἐπαναστατῶν.

Ἡ ἀτυχὴς ἐκείνη ἡμέρα ἐπέπρωτο νὰ συνεπιφέρῃ καὶ ἕτερον λυπηρότερον δυστύχημα. Κατὰ τὴν ὥραν 2 μ.μ. ὁ γενναῖος Ἀρχηγὸς Μαλεβυζίου Ἡρακλὴς Κοκινίδης μεθ' ἑκατὸν ὁπλοφόρων ἐθεάθη εἰς χωρίον Σερβιλὴ τοῦ Μαλεβυζίου. Οἱ τὰς πλησιοχώρους θέσεις κατέχοντες Ὀθωμανοὶ ἐκρύβησαν κατὰ μέγα μέρος καὶ ἔμειναν ὀλίγοι τινὲς εἰς ἐπίπεδον θέσιν, διὰ νὰ ἐνθαρρύνωσι τοὺς ἐπαναστάτας κατ' αὐτῶν. Ὁ Ἀρχηγὸς Ἡρακλής, διὰ νὰ ἐμψυχώσῃ, φαίνεται, τοὺς ὑπ' αὐτὸν καὶ ὁρμώμενος ὑπὸ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ, παραλαβὼν τέσσαρας ἐφίππους ἐπετέθη κατὰ τῶν φαινομένων εὐαρίθμων ἐναντίων, εἰς τρόπον ὥστε ἀπεμακρύνθη καὶ ἔμεινε μεμονωμένος μεταξὺ πολυαρίθμων κατόπιν ἐχθρῶν. Μαχόμενος οὕτως εἷς κατὰ πολλῶν ἔπεσεν ὁ ἥρως τοῦ Μαλεβυζίου, φονευθεὶς ὑπὸ ἐχθρικῶν σφαιρῶν ἐν τῇ ἐπιπέδῳ θέσει Λεπιδολάκκους.

Οἱ συναγωνιζόμενοι μετ' ἐκείνου ἔφιπποι διέφυγον ἀβλαβεῖς μὴ δυνηθέντες νὰ λάβωσι τὸν φονευθέντα ἀρχηγόν των, οἱ δὲ τὰ ὑψηλότερα καθέξαντες στρατιῶταί του, θαταὶ μόνον ἐμμείναντες εἰς τὸν ἡρωισμὸν τοῦ ἀρχηγοῦ των, δὲν ἔλαβον ποσῶς μέρος εἰς τὴν μάχην, ἀλλὰ πληροφορηθέντες τὸν φόνον ἀνεχώρησαν.

Τὸ ἀνθηρὸν καὶ εὐγενὲς σῶμα τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχηγοῦ Ἡρακλέους Κοκινίδου, ὅπερ προσφάτως ἔλαβεν ἐπὶ τοῦ πεδίου δάφνας τῆς δόξης, ἔμεινε λεία τῶν βαρβάρων διὰ νὰ ὑποστῇ ἀνηκούστων ἐκδικήσεων ⟨sic⟩. Ἀφοῦ κατὰ τὴν βάρβαρον συνήθειαν ἀπέκοψαν τὴν κεφαλήν, τὴν ὁποίαν ἔφερον αὐθημερὸν καὶ τὴν ἐξέθεσαν ἐκτὸς τοῦ φρουρίου, εἰς τὴν Πύλην τῶν Χανίων, ἔδεσαν τὸ σῶμα μὲ σχοινίον ὄπισθεν ὑποζυγίου καὶ τὸ ἔσυρεν ἀπὸ τῆς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θέσεως τοῦ φόνου μέχρι τοῦ Μετοχίου τοῦ Βελὴ Πασᾶ. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ὁ υἱὸς τοῦ ποτε Ρεσὶτ Πασᾶ ἥναψε πυρὰν καὶ ἔκαυσε τὸ σῶμα καὶ τὴν γενναίαν καρδίαν τοῦ ἀειμνήστου Ἡρακλέους Κοκινίδου.

270

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 70 *Χανιά, 10 Μαρτίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ39/1442

Κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα κάποιος Κοσκινᾶς, καπετάνος τοῦ πλησιοχώρου χωρίου Τσικαλαρεῖα, παραλαβὼν 30–40 κατοίκους ἐκ τῶν πέριξ μερῶν ἐξ ἐκείνων οἵτινες δὲν ἔλαβαν μέχρι τοῦδε μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἀπῆλθε παρὰ τοῖς ἐπαναστάταις καὶ ἤδη εὑρίσκεται μετὰ τοῦ Χατζῆ Μιχάλη. Ὁ Κοσκινᾶς οὗτος, ὅστις φαίνεται ἐξασκῶν μικράν τινα ἐπιρροὴν εἰς τὰ πέριξ, εἶχε συμμεθέξει τοῦ πρώτου κινήματος τῶν Κρητῶν, ὅτε ἐζητοῦντο παρὰ τῆς Πύλης αἱ μεταρρυθμίσεις· ἀλλ' ὡς ἐν καιρῷ εἶχα ἀναφέρει[1] εἰς τὸ Β. Ὑπουργεῖον, ἐφυλακίσθη τότε ὑπὸ τοῦ Ἰσμαὴλ Πασᾶ καὶ ἐπί τινας μῆνας ἔμεινεν ἐν ταῖς φυλακαῖς, μέχρις οὗ, ἐλθόντος τοῦ Μουσταφᾶ, ἀπεφυλακίσθη τῇ μεσολαβήσει τοῦ κ. Δίξωνος. Ἔκτοτε ἔμενεν ἥσυχος ἐν τῷ χωρίῳ του, ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν πιστῶς ὑποτεταγμένων, καὶ ἐσχάτως μάλιστα τῷ προσεφέρθη βαθμὸς ἵνα καταταχθῇ καὶ ὑπηρετήσῃ ὡς ζαπτιές. Πρό τινος χρόνου ὅμως συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν, καὶ πρὸ ἑνὸς περίπου μηνὸς ἐλθὼν πρός με μοὶ ἀνεκοίνωσε τὸν σκοπόν του, καὶ συστήσας μοι τὴν ἐν ἀνάγκῃ προστασίαν τῆς οἰκογενείας του ὑπεσχέθη ὅτι θέλει ἐκτελέσει αὐτόν, ἅμα τακτοποιήσῃ τὰς ὑποθέσεις του. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, ὅπερ ἐλπιζόμενον εἶναι νὰ εὕρῃ καὶ ἄλλους μιμητὰς (ἂν ἀληθῶς ἐγένετο πρὸς εἰλικρινῆ ὑπηρεσίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς ἐγὼ πιστεύω, καθότι ὑπάρχουσι καὶ οἱ διστάζοντες περὶ τούτου), κατελύπησε καὶ δυσηρέστησε τοὺς Ὀθωμανούς. Ἡ ἐγγραφὴ Χριστιανῶν ὡς χωροφυλάκων κατὰ τὴν ἑβδομάδα ταύτην εὐτυχῶς διεκόπη.

Κατ' αὐτὰς ἐτοιχοκολλήθη νέον αὐτοκρατορικὸν διάταγμα[2] ἐσφραγισμένον μὲ τὴν νέαν τοῦ Βιλαγετίου Κρήτης σφραγῖδα, δι' οὗ διατάγματος γίνονται δεκταὶ αἱ αἰτήσεις τῶν ἐν Χανίοις συνελθόντων ἀντιπροσώπων περὶ τροποποιήσεως τῶν ἐμμέσων φόρων καὶ περὶ ἄλλων τινῶν ἀντικειμένων ἀφορώντων τὴν αὔξησιν τοῦ δημοσίου πλούτου καὶ τὴν κοινὴν εὐημερίαν, οἷον δίδεται ὑπόσχεσις περὶ συστάσεως τραπέζης ἐμπορικῆς, περὶ ἀνοίξεως τῶν λιμένων τῆς νήσου, καὶ προσέτι ἀποφασίζεται ὅτι τὰ δικαστικὰ ἔξοδα

---

1. Βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σσ. 47, 55–56.
2. 28 Φεβρουαρίου 1868 : *Κρητικὸς Κῶδιξ* [1], τ. Α', σσ. 92–96.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θὰ εἶναι τοῦ λοιποῦ εἰς βάρος τοῦ ἡττωμένου διαδίκου· ὅτι διὰ τὸν οἶνον θὰ πληρώνηται φόρος 3 λεπτὰ τὴν ὀκᾶν· ὅτι τὸ ἅλας εἴτε εἰς τὰς ἁλυκὰς εἴτε ἀλλαχοῦ θὰ πωλῆται ἀντὶ 20 παράδων ἡ ὀκᾶ· ὅτι διὰ τὸν καπνὸν ἐκτὸς τοῦ δεκάτου δὲν θὰ πληρώνηται ἄλλος φόρος, ἐν ὅσῳ δὲν ἐξέρχεται τοῦ τελωνείου· ὅτι οἱ ἐξ ἐνοικιάσεως φόρων ὀφείλοντες εἰς τὸ δημόσιον ἀπαλλάττονται ἐπὶ δέκα ἔτη τῆς πληρωμῆς τῶν ὀφειλομένων· ὅτι καταργεῖται τὸ περὶ βαφείων μονοπώλιον, τὰ ἄχυρα ἀπαλλάσσονται πάσης φορολογίας, τὰ αἰγοπρόβατα θέλουν πληρώνει 9 παράδες κατὰ κεφαλήν· οἱ μὴ ἐξ ἐπαγγέλματος ψαρεύοντες δὲν ὑποβάλλονται εἰς φορολογίαν, ὅπερ ἐμφαίνει ὅτι ἡ προηγουμένη φορολογία ἐπὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἔφθανε μέχρι τοῦ γελοίου, κλπ., κλπ.

Αἱ παραχωρήσεις αὗται, αἵτινες, καλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἤθελον ὑπὸ τῶν κατοίκων θεωρηθῆ εὐνοϊκαὶ καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ κινήματος χορηγούμεναι ἤθελαν ἱκανοποιήσει τὰς ἀνάγκας των καὶ προλάβει ἴσως τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἔρχονται σήμερον λίαν βραδέως, καὶ διὰ τοῦτο αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς [1] ἀνίσχυροι εἶναι νὰ ἐπιφέρουν ἀλλοίωσιν ἐπαισθητὴν εἰς τὰ πνεύματα. Φρονῶ λοιπόν, ὡς πολλάκις ἔλαβα τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω εἰς τὸ Β. Ὑπουργεῖον, ὅτι, ἂν στρατιωτικῶς δὲν δυνηθῆ ἡ ἐξουσία νὰ καθυποτάξη τὴν νῆσον, δὲν θὰ κατορθώσῃ τοῦτο διὰ μόνων τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ τῶν παραχωρήσεων.

Προχθὲς ὁ Βαλῆς Χουσεὶν Πασᾶς μετέβη διὰ θαλάσσης εἰς Κίσσαμον καὶ ἐκεῖθεν, ἀφοῦ περιέλθῃ τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς νήσου, θὰ ἐπανέλθῃ ἐνταῦθα μετὰ 8–10 ἡμέρας. Κατ' αὐτὰς δ' ἐξεστράτευσάν τινα τάγματα κατὰ τῆς ἐπαρχίας Σελίνου.

Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς ἀναφέρων εἰς ἕνα τῶν συναδέλφων μου περὶ τῆς ἐσχάτως ἐν Ἀποκορώνῳ γενομένης στρατιωτικῆς κινήσεως, περὶ ἧς ἔκαμα λόγον ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ [2] μου, ἐκαυχήθη ὅτι μικροῦ δεῖν συνελαμβάνετο ὁ Ἀρχηγὸς κ. Ζιμπρακάκης, ὅστις, κατ' αὐτόν, μετὰ τοσαύτης σπουδῆς ἐξῆλθε τοῦ χωρίου Ἀλικάμπου, ὥστε ἀφῆκε τὰ πράγματά του εἰς χεῖρας τῶν στρατιωτῶν· καὶ ὅτι, ἂν τὴν φορὰν ταύτην τὸ σχέδιον ἀπέτυχε, δὲν θὰ βραδύνῃ νὰ πραγματοποιηθῇ.

Οἱ Ἀλβανοὶ μὴ λαβόντες ἕνεκα τῆς ἀνεχείας τοῦ ταμείου τοὺς καθυστερουμένους μισθούς των δὲν ἀνεχώρησαν εἰσέτι, ἐφ' ᾧ καὶ δυσανασχετοῦν. Ἐπίσης καὶ εἰς τὸν τακτικὸν στρατὸν καθυστεροῦνται ἀπὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτους καὶ ἐπέκεινα αἱ μισθοδοσίαι του, ἀπέναντι τῶν ὁποίων ἐσχάτως μόνον 12 γρόσια εἰς ἕκαστον στρατιώτην ἐδόθησαν.

Συνελήφθη δυστυχῶς κατ' αὐτὰς τῇ προδοσίᾳ, ὡς λέγουν, Χριστιανῶν καὶ ἕτερος ἐπαναστάτης, Χατζιδογιαννάκης λεγόμενος, ὅστις ἐφυλακίσθη.

Αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον τοῦ Lloyd ναυλωθὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει μετέφερεν

---

1. Χφ. *ἑαυταί*.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 151–153.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐνταῦθα τροφὰς διὰ τὸν στρατόν, οἷον ἄλευρα, ὄσπρια κλπ., ἔφθασαν[1] δὲ καὶ 200 περίπου στρατιῶται πρὸς πλήρωσιν κενουμένων θέσεων.

Ἡ μετάθεσις τοῦ κ. Tricou, ἂν καὶ δὲν ἐγνώσθη εἰσέτι ἐπισήμως, θεωρεῖται βεβαία· διάδοχός του ὅμως εἶναι ὄχι ὁ κ. Wiet, ἀλλ' ὁ ἐν Ἰωαννίνοις Πρόξενος κ. Champoiseau.

Εἰς τὸν κ. Colucci ἐστάλη ὑπὸ[2] τῆς κυβερνήσεώς του ἓν ἀντίτυπον τῆς ὑπὸ τῆς Πύλης δημοσιευθείσης καὶ εἰς ὅλας τὰς κυβερνήσεις κοινοποιηθείσης ἀναφορᾶς[3] τῶν Κρητῶν τῶν ζητούντων δῆθεν τὴν ἐπιστροφὴν τῶν εἰς Ἑλλάδα μεταβασῶν οἰκογενειῶν των. Οὐδόλως ἀμφιβάλλω ὅτι ὁ κ. Colucci, ὅστις καλῶς γινώσκει ὑπὸ τίνων καὶ τίνι τρόπῳ ἐχαλκεύθη ἡ ἀναφορὰ αὕτη, θέλει δώσει τὰς ἀνηκούσας πληροφορίας εἰς τὴν κυβέρνησίν του, ἥτις βεβαίως πρὸς τοῦτο τῷ ἀπέστειλεν αὐτήν. Προκειμένου περὶ τῆς ἀναφορᾶς ταύτης, ὀφείλω νὰ προσθέσω λεπτομερείας τινὰς ἃς παρὰ ἑνὸς τῶν ἰδίων αὐτουργῶν αὐτῆς ἔμαθα. Τὴν ἀναφορὰν ταύτην συνέταξε τῇ αἰτήσει τῆς Διοικήσεως ἡ Ἐλισάβετ Κονταξάκη, καὶ τέσσαρα πρόσωπα ἐκ τῶν ὑπηρετούντων τοὺς σκοποὺς τῆς ἐξουσίας ἔθεσαν τὰ ἐν τῇ ἀναφορᾷ ὀνόματα διαφόρων προσώπων, ὅσα ἕκαστος ἐγίνωσκεν, ἀδιαφοροῦντα ἂν ταῦτα ὑπῆρχον ἢ ὄχι ἐνταῦθα, ἢ ἂν εἶχον στείλει τὰς οἰκογενείας των κλπ. Τὰ πρόσωπα δὲ ταῦτά εἰσι κάποιος Παππαδογιαννάκης ἀπὸ Φουρνέ, περὶ οὗ ἐρρέθη πρό τινος ἐνταῦθα ὅτι ἔλαβεν ὑπὸ τῆς ἐξουσίας χρήματα, ἵνα δολοφονήσῃ ἕνα τῶν ἀρχηγῶν, Κουκλικᾶς ἐκ χωρίου Σκηναί, Τσουδερός, εἷς ἐκ τῶν ψευδοαντιπροσώπων (ἄλλος παρὰ τὸν Τσουδερὸν τὸν ἀποτελοῦντα μέλος[4] τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῶν Κρητῶν), καὶ ὁ Β. Κοζάκος, εἷς ὁπλαρχηγὸς ἄσημος τοῦ Ἀκρωτηρίου, ὅστις ἕνεκα ἐρίδων ἀναφυεισῶν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Χατζῆ Μιχάλη, πρό τινος χρόνου ἐγκαταλείψας τὸν ἀγῶνα, ὡς ἐν καιρῷ εἶχα ἀναφέρει[5] εἰς τὸ Β. Ὑπουργεῖον, προσῆλθεν ἐνταῦθα.

Ἑτέρα ἀπόδειξις ὅτι τὰ ἐν τῇ ἀναφορᾷ γραφόμενα εἶναι ψευδῆ ἔστω ὅτι οἱ Κρῆτες ἀδιακόπως, καὶ δι' ἰδίων ἀναφορῶν[6] καὶ διὰ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως, ζητοῦν πλοῖα πρὸς μεταφορὰν πολλῶν ἀκόμη χιλιάδων οἰκογενειῶν. Πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων ἐπισυνάπτω ἐνταῦθα τρεῖς τοιαύτας ἐπιστολὰς[7] τῆς Προσ. Κυβερνήσεως. Ἐκτὸς δ' αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου, ἐξ ἧς πολλαὶ μέχρι τοῦδε χιλιάδες γυναικοπαίδων μετηνάστευσαν, μετὰ τὴν εἰς Ἀλίκαμπον τελευταίαν ἐκδρομὴν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὅστις κατὰ τὸ σύνηθες παρεξετράπη εἰς βιασμοὺς γυναικῶν, εἰς φόνους, εἰς λεη-

---

1. Χφ. *ἔφθασε*.
2. Χφ. *ἀπό*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).
3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 144, ὑποσημ. 1.
4. Χφ. *μέρος*.
5. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 104.
6. Ὡς ἡ ἐν σ. 122, ὑποσημ. 6.
7. Ἀριθ. 2022, 2030, 2050, ἀντιστοίχως 4, 14, 20 Φεβρουαρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ39/1446.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λασίαν καὶ τῶν [1] τελευταίων ρακῶν τῶν κατοίκων καὶ εἰς ἄλλας βιαιοπραγίας, ζητοῦν ἀκόμη μετ' ἐπιμονῆς πλοῖα πρὸς ἀναχώρησιν.

Υ.Γ. Ἐπισυνάπτεται : 1) ἔκθεσις [2] τῆς εἰς Παλαιόχωραν τοῦ Σελίνου γενομένης μάχης, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ μου· 2) τὸ νέον φιρμάνιον· καὶ 3) τρεῖς ἐπιστολαὶ τῆς Προσ. Κυβερνήσεως.

271

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 27 *Ἡράκλειον, 11 Μαρτίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1594

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος ὅτι ἐχθροπραξίαι δὲν ἔλαβον χώραν κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον.

Τῆς Διοικήσεως διατηρούσης [3] εἰσέτι τὴν αὐστηρὰν ἀπαγόρευσιν ἐξαγωγῆς καρπῶν καὶ παντὸς ἄλλου ἀντικειμένου, οἱ χωρικοὶ τῶν ἐπαρχιῶν Πεδιάδος, Τεμένους, Μαλεβυζίου, καὶ Μεσσαρᾶς ὑποφέρουσιν ἐκ τῆς πείνης, εἰς τρόπον ὥστε εἰς πολλὰ χωρία ἀποθνήσκουσιν ἐκ τῆς ἐλλείψεως ὑγιοῦς τροφῆς.

272

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 215 *Ρέθυμνον, 11 Μαρτίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ59/2193

Μετὰ τὴν τελευταίαν μάχην τῶν 14 [4] Φεβρουαρίου, περὶ ἧς σᾶς ἀνέφερον διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 214 ἐκθέσεώς [5] μου, οὐδὲν πολεμικὸν ἔργον ἔγινεν εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο.

Ἡ Διοίκησις θέλουσα νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ ἀπὸ 8 λήξαντος μηνὸς Ἰανουαρίου αὐτοκρατορικὸν διάταγμα προσεκαλέσατο τοὺς ἐν Ρεθύμνῃ εὑρισκομένους πρόσφυγας καὶ κατοίκους Χριστιανούς, διὰ νὰ ἐνεργήσωσιν ἐκλογὴν συμβούλων. Ἐκ τῶν συναθροισθέντων εἴκοσι πέντε ἀτόμων ἐξελέχθησαν δέκα ἓξ καὶ ἐξ αὐτῶν ἀνεδείχθησαν τρεῖς ὡς σύμβουλοι,

---

1. Χφ. *ἐπί*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου.
2. Κ. Κριάρης καὶ Γ. Κορκίδης πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ τμήματος Χανίων, 1 Μαρτίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ39/1448· ἐφημερὶς *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 201, 16 Μαρτίου 1868.
3. Χφ. *Ἡ Διοίκησις διατηροῦσα.*
4. Χφ. *17*. 17 Φεβρουαρίου εἶναι ἡ ἡμερομηνία τῆς ἐκθέσεως ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῆς μάχης.
5. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 142–143.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἄνθρωποι μηδεμιᾶς σημασίας καὶ βαρύτητος. Περαιωθείσης τῆς ἐκλογῆς, ἡ Διοίκησις ἀπήτησεν ἔγγραφον [1] ἀπὸ τοὺς ἐκλογεῖς, ἀντίγραφον τοῦ ὁποίου ἐπισυνάπτω ὧδε.

Μετὰ μεγάλης μου λύπης ἀναγγέλλω ὑμῖν ὅτι ἡ ἐπανάστασις εἴς τινας ἐπαρχίας τοῦ τμήματος τούτου ἤρξατο ὀπισθοχωροῦσα. Κακὴ διεύθυνσις τῶν πραγμάτων, κακὴ διανομὴ τῶν ἐξ Ἑλλάδος στελλομένων βοηθημάτων ἐνσπείρουν διχονοίας μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, ἕνεκα τῶν ὁποίων δεινῶς πάσχουν τὸ πλεῖστον μέρος. Προσέτι δὲ καὶ ἡ ἐπὶ τοσοῦτον παράτασις τῆς ἐπαναστάσεως ἔφερεν ἐν μέρει τὸν λαὸν εἰς ἀπελπισίαν. Θέατρον δὲ τῶν δυστυχημάτων τούτων κατέστη ἰδίως ἡ ἐπαρχία Αὐλοποτάμου, οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας μὴ δυνάμενοι ν' ἀνθέξωσιν ἔρχονται καθ' ὁμάδας εἰς Ρεθύμνην. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ ὁμάδες αὗται συνίστανται ἐκ γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδίων. Μολοντοῦτο γίνεται μία ἔξις ἥτις δὲν δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς εὐάρεστον ἀποτέλεσμα. Οἱ Ὀθωμανοὶ ὄντες αὐστηρῶς ἐμποδισμένοι δὲν τοὺς ἐνοχλοῦν, ἡ δὲ Διοίκησις τοὺς παρέχει τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνουν τροφήν, ἀλλὰ ποσὸν λίαν ἀνεπαρκές, καὶ τοῦτο διὰ νὰ εἰσέρχωνται ἐξακολουθητικῶς. Εἶναι λυπηρὸν θέαμα νὰ βλέπῃ τις τὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὑρίσκονται· ἡ ἀνυποδησία, ἡ γυμνότης καὶ ἡ πεῖνα εἶναι τὰ χαρακτηριστικά των, ἔτι δὲ λυπηρότερον εἶναι ν' ἀκούῃ τις τοὺς δυστυχεῖς τούτους ἐκθέτοντας τὰ δεινὰ καὶ κακουχίας των.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις μεταβᾶσα ἤδη εἰς τὸ θέατρον τῶν δυστυχιῶν τούτων καταγίνεται μ' ὅλας της τὰς δυνάμεις εἰς τὴν στρατιωτικὴν καὶ διοικητικὴν ὀργάνωσιν, ὅπως δώσῃ ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν τούτων. Καθ' ἃ διηγοῦνται οἱ εἰσερχόμενοι, τῇ συγκαταθέσει τῶν διεπόντων τὰ πράγματα εἰσέρχονται εἰς Ρέθυμνον. Καλὸν ἤθελεν εἶσθαι ἐὰν ἐλαμβάνετο πρόνοια ὅπως μεταναστεύσωσι τὰ εἰς Μπαλῆ εὑρισκόμενα γυναικόπαιδα καὶ ἀπαλλαγῶσιν αὐτὰ μὲν τῶν δυστυχιῶν, οἱ δὲ ἄνδρες ἐλαφρυνθῶσι τοῦ μεγάλου τούτου βάρους.

Χθὲς τὴν πρωίαν συνέβη ἀψιμαχία τις ἔξωθεν τῆς πόλεως Ρεθύμνης, εἰς θέσιν Πλατανιά, τρία τέταρτα [2] τῆς ὥρας ἀπέχουσαν, ἄνευ οὐσιώδους ἀποτελέσματος. Λέγεται ὅτι οἱ Χριστιανοὶ προέβησαν εἰς τὸ μέτρον τοῦτο διὰ νὰ ἐμποδίσωσιν ὁπωσοῦν τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς ἀρξαμένους νὰ εἰσέρχωνται Μυλοποταμίτας.

273

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 75 *Χανιά, 17 Μαρτίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ39/1450

Οὐδὲν σχεδὸν ἄξιον λόγου ἔχω ν' ἀναγγείλω ὑμῖν σήμερον. Ἡ ἐν γένει κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐξακολουθεῖ ἡ αὐτή, καὶ ἐν συντόμῳ τὴν διέγραψα ἐν ταῖς τελευταίαις

1. 3 Μαρτίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ59/2195.
2. Χφ. *τριῶν τετάρτων*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀναφοραῖς μου, καθ' ἃ δὲ πληροφοροῦμαι καὶ παρὰ τοῦ ἐν Ρεθύμνῳ ἡμετέρου Πράκτορος καὶ τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Ὑποπροξένου τῆς Α.Μ., τὰ αὐτὰ περίπου συμβαίνουσι καὶ ἐν τοῖς δυσὶν ἑτέροις τμήμασι. Καί, χωρὶς ν' ἀναφέρω τι περὶ τῶν ἐν τῷ τμήματι τοῦ Ἡρακλείου, ἅτινα βεβαίως ἀνακοινοῖ εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα ὁ κ. Ὑποπρόξενος, περιορίζομαι νὰ εἴπω ὡς πρὸς τὸ τῆς Ρεθύμνης ὀλίγα τινά.

Οἱ κάτοικοι τοῦ τμήματος αὐτοῦ μαστιζόμενοι ὑπὸ τοῦ λιμοῦ, ἰδίως δὲ οἱ τῆς ἐπαρχίας Αὐλοποτάμου, προσέρχονται καθ' ἑκάστην γυμνοὶ καὶ ἀνυπόδητοι εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην πρὸς πορισμὸν μικροῦ ποσοῦ κριθῆς ἢ σίτου, ἡ δ' ἐξουσία, ἵνα ἐπιδεικνύῃ ὅτι οἱ χωρικοὶ εἶναι ὑποτεταγμένοι, δὲν ἐμποδίζει μὲν τοῦτο, ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπει νὰ παραλαμβάνωνται εἰμὴ τροφαὶ διὰ 2–3 ἡμέρας· καὶ τοῦτο ὄχι μόνον ἵνα μὴ ἐκ τῶν τροφῶν ὠφελῶνται οἱ ἐπαναστάται, ἀλλὰ καὶ προσέτι ἵνα οἱ κάτοικοι εὑρίσκωνται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προσέρχωνται καθ' ἑκάστην εἰς τὴν πόλιν καὶ φαίνεται ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐξωγκωμένος. Ἂν ὑπῆρχε τακτικωτέρα διαχείρισις τῶν ἐξ Ἑλλάδος στελλομένων, τὰ δεινὰ τῶν κατοίκων ἤθελαν εἶσθαι μετριώτερα. Ἀλλὰ δυστυχῶς τοῦτο, ὡς πολλάκις ἀνέφερα εἰς τὸ Β. Ὑπουργεῖον, δὲν ὑπάρχει, καὶ ἐντεῦθεν πλὴν τῶν ἄλλων ἀτοπημάτων γεννῶνται διχόνοιαι μεταξὺ ἀρχηγῶν πρὸς ἀρχηγοὺς καὶ ἐπαρχιῶν πρὸς ἐπαρχίας. Προκειμένου δὲ περὶ τοιούτων παραπόνων, ὀφείλω νὰ κάμω γνωστὸν εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα ὅτι ἡ ἐπαρχία Σφακίων στερεῖται καλῶν ὅπλων καὶ ἐπιμόνως ἀπαιτεῖ τὴν ἀποστολὴν 500 τοιούτων ἀγγλικῶν. Συνεπείᾳ τῶν κακουχιῶν καὶ τῶν στερήσεων πολλαὶ οἰκογένειαι ὑπάρχουσιν ἐπισωρευμέναι ἐκ τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν εἰς τὴν παραλίαν Μπαλῆ ἀναμένουσαι πλοῖα πρὸς μετανάστευσιν, εὐχῆς δ' ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἂν πρὸς μεταφορὰν αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις θερμῶς συνιστᾷ, ἐλάμβανε διαταγὴν τὸ ἐν Σούδᾳ ἐλλιμενισμένον ρωσικὸν ἀτμόπλοιον *Bombory*, ὅπερ, ὡς πληροφοροῦμαι, πρόκειται νὰ μεταβῇ εἰς Πειραιᾶ, νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ Μπαλῆ.

Ἡ Διοίκησις, ἵνα δείξῃ ὅτι τὰ πάντα βαίνουσι κατ' εὐχήν, καταγίνεται εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ περὶ βιλαγετίων νόμου. Καὶ ἂν μὲν ἴσως αἱ ἐπιδείξεις αὗται μακρόθεν ἐκληφθῶσιν ὑπὸ τῶν κακοβούλων ἢ τῶν ἐπιπολαίων ὡς σημεῖα προσεχοῦς εἰρηνεύσεως τῆς νήσου, εἰς τοὺς εἰλικρινῶς ὅμως καὶ τοὺς ἐκ τοῦ πλησίον βλέποντας τὰ πράγματα προκαλοῦσιν εἰρωνικὰ μειδιάματα. Τῷ ὄντι ἐν Ρεθύμνῃ ἐξελέχθη κατ' αὐτὰς τὸ μεικτὸν συμβούλιον. Ἀλλ' ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῷ τμήματι ἐκείνῳ, τῷ περιλαμβάνοντι πέντε [1] ἐπαρχίας, ἡ ἐξουσία τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς δὲν ἐξασκεῖται εἰμὴ ἐν τῇ ἕδρᾳ τοῦ νομοῦ καὶ τοῖς [2] πέριξ, ὅτι ἡ λεγομένη ἐκλογὴ τοῦ συμβουλίου ἐν μόνῃ τῇ πόλει Ρεθύμνου ἐγένετο, καὶ ὅτι

---

1. Διὰ τοῦ περὶ διοικητικῶν συμβουλίων κανονισμοῦ (περὶ οὗ βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σ. νθ') ἡ διοίκησις Ρεθύμνης διῃρέθη εἰς τρεῖς ἐπαρχίας καὶ τὴν πόλιν Ρεθύμνου. Προηγουμένως περιελάμβανε τέσσαρας ἐπαρχίας καὶ τὴν πόλιν Ρεθύμνου (Ν. Σταυράκη, *Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης*, Ἀθῆναι 1890, τ. Α', σ. 159).

2. Χφ. τά.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς, τῶν εἰς 4–5 χιλιάδας κατοίκους εἰς ὁμαλὰς περιστάσεις ἀναβαινόντων, δὲν ὑπάρχουσι σήμερον εἰμὴ ὀλίγιστοι, καὶ ἐκ τούτων μόνον 25 ἄτομα συνελθόντα ἐξέλεξαν τρεῖς ὡς Χριστιανοὺς συμβούλους, βεβαίως θὰ εἰπῇ ὅτι παίζεται κωμῳδία.

Τὰ αὐτὰ καὶ ἔτι χειρότερα συμβαίνουσι καὶ εἰς τὸν νομὸν ὃν ὁ Σάββας Πασᾶς ἐκλήθη νὰ κυβερνήσῃ. Ἐνῷ ὁ νομὸς οὗτος σύγκειται ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Σφακίων, Ἁγίου Βασιλείου, καὶ Ἀποκορώνων, ὁ Σάββας Πασᾶς μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων μηνῶν εὑρίσκεται εἰσέτι εἰς τὸ χωρίον Κάϊναν, δηλ. εἴς τινα γωνίαν τοῦ νομοῦ, τὴν πλησιεστέραν τῶν Χανίων, εἰς δὲ τὰ ὀλίγα πέριξ χωρία, εἰς ἃ καὶ μόνα ἡ ἐξουσία του ἐκτείνεται, δὲν ὑπάρχουν πλειότεροι τῶν 10–15 κατοίκων εἰς ἕκαστον, καὶ τούτων γερόντων. Καὶ ὅμως μετὰ στόμφου ἔγραφεν ὁ Σάββας πρό τινων ἡμερῶν εἰς ἕνα τῶν συναδέλφων μου ὅτι ἡ εἰρήνη ἀποκατέστη εἰς τὸν νομόν του καὶ ὅτι τώρα αὐτὸς καταγίνεται εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νέου ὀργανισμοῦ ἐκλέξας συμβούλιον καὶ συστήσας δικαστήριον κλπ. Ὁ λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν ἀναγινώσκων μοι αὐτὴν δὲν ἔλειψε τοῦ νὰ κάμῃ χλευαστικά τινα σχόλια.

Ἐπίσης καὶ ἐνταῦθα ἡ Διοίκησις προέβη εἰς τὴν σύστασιν δικαστηρίων, ἤτοι Ἐμποροδικείου καὶ Ἐφετείου [1]. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον σύγκειται ἐκ τῶν ἑξῆς προσώπων, οἷον : Ὀσμὰν Ἐφέντη Γραντάκη, Προέδρου, καὶ τῶν μελῶν Ἐζὲτ Ἐφέντη, Τσαμαλῆ Ἐφεντάκη, Μεχμὲτ Ἐφέντη Σιρμπετάκη, Νικολάου Βαμβακᾶ, καὶ Κωνσταντίνου Βαρούχα. Τὸ δὲ Ἐφετεῖον (Μεσλὶς Τεαβῆ) ἐκ τοῦ Προέδρου Βέητ Βέη καὶ τῶν μελῶν Ἀχμὲτ Βέη Κουντουράκη, Σελὴμ Ἐφέντη, Ἰωάννου Ἰατρουδάκη, ἐμπειρικοῦ φαρμακοποιοῦ, καὶ Ἀναγνώστου Τσαγιᾶ, συμβούλου Ρεθύμνου. Τὸ δὲ Διοικητικὸν Συμβούλιον σύγκειται ἐκ τοῦ 1) Βαλῆ Χουσεὴν Πασᾶ, τοῦ καὶ Προέδρου, 2) τοῦ Μουλᾶ Ἐφέντη Καδῆ, 3) τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυδωνίας, 4) τοῦ Ἀλ. Καραθεοδωρῆ Βέη, 5) τοῦ Χαμὴτ Βέη, 5) ⟨sic⟩ Τεφτερδὰρ Ἐφέντη, 6) Σακὴρ Βέη Ἀγαζαϊτέ, 7) Μεχμὲτ Βέη Σοφταδάκη, 8) Σαδὴκ Ἐφέντη, 9) Πετρίδου Ἐφέντη, 10) Γεωργίου Βογιατζάκη, καὶ 11) Στυλιανοῦ Τζακουδάκη [2], ἐξ ὧν οἱ δύο τελευταῖοι εἶναι ἐκ τῶν λεγομένων ἀντιπροσώπων, ὁ μὲν Κισσάμου, ὁ δὲ τελευταῖος Ρεθύμνου.

Ὁ Γ. Διοικητὴς Χουσεὴν Πασᾶς περιελθὼν τὴν νῆσον καὶ ὁρίσας, ὡς λέγουν, τὰ μέρη εἰς ἃ θέλουν ἐγερθῆ πύργοι ἐπανῆλθεν ἐνταῦθα προχθὲς τὸ ἑσπέρας, ἀφοῦ διῆλθε καὶ δι' Ἡρακλείου. Ἀπόντος αὐτοῦ, ἀφίχθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀτμόπλοιον κομίζον σπουδαῖα ἔγγραφα, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι ἀμέσως μετέβη εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Διοικητοῦ, φῆμαι δὲ διάφοροι κυκλοφοροῦν ἔκτοτε, ὅτι δηλ. ἔρχεται ἐνταῦθα ὁ Μουσταφᾶς Φαζὴλ Πασᾶς ὡς Διοικητὴς τῆς Κρήτης, ἢ ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἡ νῆσος ἡγεμονία κλπ., κλπ.

Στρατιωτικὰ ἔργα, ἐκτὸς ἀσημάντου τινὸς ἀψιμαχίας γενομένης τῇ 11 Μαρτίου [3] ἔξωθι τοῦ Ρεθύμνου, οὐδὲ κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα ἐξετελέσθησαν.

---

1. Χφ. *Ἐμποροδικεῖον καὶ Ἐφετεῖον.*
2. Ἐν τῷ σχεδίῳ (ΑΥΕ/ΠΧ) *Τζανουδάκη.*
3. Κατὰ τὸν Πετυχάκην (βλ. ἀνωτέρω, σ. 160) : 10 Μαρτίου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐν τῷ ἐνταῦθα ναῷ τῆς Θεοτόκου ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν στασίδιον ἴδιον ἀπέναντι τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου προωρισμένον διὰ τὸν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς καὶ οἱ προκάτοχοί μου, ἱστάμην μέχρι τοῦδε καὶ ὁ ὑποφαινόμενος. Πρό τινων ἡμερῶν ἤκουσα ὅτι ὁ Μητροπολίτης, ὅτε διέμενεν ἐνταῦθα, εἶχεν ἀποφασίσει ὅπως τὸ στασίδιον αὐτὸ παραχωρηθῇ εἰς τὸν κ. Καραθεοδωρῆν ὡς τὸν ἀνώτερον τῶν ἐνταῦθα Χριστιανῶν ὑπαλλήλων τῆς Πύλης, ὁ δὲ Ἀρχιεπίσκοπος Κυδωνίας, ἀνὴρ εὐσυνείδητος καὶ σεβάσμιος, παρέστησεν, ὡς ἔμαθον, τὸ ἄτοπον τῆς καινοτομίας ταύτης καὶ προσεπάθησε νὰ τὴν προλάβῃ· ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη, διότι φαίνεται ὅτι ἄλλοι Χριστιανοὶ ὑπάλληλοι τῆς ἐξουσίας, εἴτε διὰ νὰ προξενήσουν εὐχαρίστησιν εἰς αὐτὴν ἢ διὰ νὰ ὑπηρετήσουν ἄλλους ποταποὺς σκοπούς, ὑπεστήριζον τὴν πρότασιν, καὶ μάλιστα ἔμαθον ὅτι 2–3 φοράς, ἀπόντος ἐμοῦ, ὁ κ. Καραθεοδωρῆς ἐστάθη εἰς τὸ στασίδιον. Χθὲς δὲ ὁ Ἅγιος Κυδωνίας διὰ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου μοὶ ἀνεκοίνωσε μετὰ βαθείας λύπης τὴν γενομένην ἀπόφασιν, ἣν δὲν ἠδυνήθη νὰ ματαιώσῃ. Εἰς τὰ ἀνακοινωθέντα μοι ἐγὼ ἀπήντησα ὅτι ὡς τέκνον τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας δὲν ἀποδίδω τὴν ἐλαχίστην σημασίαν εἰς τοιαύτας ἐλεεινὰς διακρίσεις θέσεων ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὑψίστου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου πάντες πρέπει νὰ παρίστανται ἐν χριστιανικῇ ταπεινότητι καὶ ἴσοι· ἑπομένως ἐγὼ εὐχαρίστως ἤθελα σταθῆ πλησίον καὶ τοῦ ἐσχάτου χειρώνακτος. Πλήν, ἐπειδὴ εὗρον παρεδεδεγμένον νὰ ὑπάρχῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος στασίδιον διὰ τὸν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος, ὀφείλω χάριν τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς θέσεως ἣν κατέχω ν' ἀποκρούσω παντὶ σθένει πᾶσαν τοιαύτην καινοτομίαν, ἧς προφανῶς σκοπὸς εἶναι ἡ κατ' ἐμοῦ ὡς Προξένου προσβολή. Βίαν βεβαίως δὲν δύναμαι ν' ἀντιτάξω κατὰ τῆς διαγωγῆς τῶν ἐνεργούντων τὰ τοιαῦτα, ἥτις καὶ κατὰ τύπον καὶ κατ' οὐσίαν εἶναι ἀπρεπής, πλὴν ἀπόφασιν ἔχω, ἂν δὲν παραιτηθοῦν τοιαύτης καινοτομίας, νὰ μὴ πατήσω οὐδέποτε πλέον πόδα εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ταχυδρομείου θέλω λάβει περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου συνέντευξιν μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καί, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, μετὰ τοῦ Γ. Διοικητοῦ, καὶ θέλω κατόπιν γνωστοποιήσει εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα τὴν λύσιν τῆς ἐλεεινῆς ταύτης ὑποθέσεως.

Κατ' αὐτὰς μετέβη ἐκ Χανίων παρὰ τοῖς ἐν Κεραμείοις ἐπαναστάταις Ἀλβανός τις, ὅστις προσποιηθεὶς τὸν δυσηρεστημένον καὶ τὸν λιποτάκτην προσεφέρθη νὰ ὑπηρετήσῃ παρ' αὐτοῖς καὶ μετ' ἐπιμονῆς ἐζήτει κανένα τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἰδίως τὸν Χατζῆ Μιχάλην. Οἱ ἐπαναστάται ἐδέχθησαν αὐτόν, τὸν ἐτοποθέτησαν ἔν τινι οἰκίᾳ καὶ ἀνέφερον τὴν περίστασιν εἰς τὸν Ἀρχηγὸν Ζιμπρακάκην. Ἔν τινι ἐν τούτοις νυκτί, εἴτε ἰδὼν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὸν κακοῦργον σκοπόν του, ἢ ὅτι ἐθεωρήθη ὕποπτος, ἀπεπειράθη νὰ δολοφονήσῃ τοῦς τρεῖς ἄνδρας μεθ' ὧν συνεκοιμᾶτο, ἐξ ὧν μόνον τὸν ἕνα κατώρθωσε νὰ φονεύσῃ, ἀποτυχόντος τοῦ δευτέρου πυροβολισμοῦ, ἐξ οὗ βεβαίως ἤθελε φονεύσει καὶ ἕτερον. Τότε οἱ λοιποὶ συλλαβόντες αὐτὸν τὸν ἐθανάτωσαν. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ὁ κακοῦργος οὗτος ἐντολὴν εἶχε νὰ δολοφονήσῃ κανένα τῶν κυριωτέρων ἀρχηγῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἀφοῦ ἡ ἐξουσία ἀνωφελῶς ἐξήντλησεν ὅλα τὰ αἰσχρὰ μέσα, ἤδη κατέφυγεν εἰς τὸ στυγερώτερον τῶν ἐγκλημάτων, τὴν δολοφονίαν.

Υ.Γ. Ἐπισυνάπτεται τὸ ὑπ' ἀριθ. 215 ἔγγραφον [1] τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ κ. Πράκτορος, εἰς ὃ εἰκονίζεται πιστῶς ἡ κατάστασις τῶν ἐκεῖ πραγμάτων.

274

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 29 *Ἡράκλειον, 18 Μαρτίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1595

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι τὰ πολεμικὰ ἔργα τῶν ἐπαναστατῶν διατελοῦσιν ἐν ἀπραξίᾳ.

Οὐδὲν ἄλλο νεώτερον συνέβη ἄξιον τῆς ὑμετέρας μερίμνης.

275

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 82 *Χανιά, 25 Μαρτίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ39/1455

Ἂν καὶ ἀποδεδειγμένον ἤδη ὑπάρχει ὅτι ἡ ἀναφορὰ [2] ἣν ἡ Πύλη ἐδημοσίευσε καὶ διὰ τῆς ὁποίας 500 περίπου Κρῆτες ἐκφράζοντες πρὸς τὸν Σουλτᾶνον τὴν διὰ τὰ ἐν Κρήτῃ γενόμενα μεταμέλειάν των ζητοῦν δῆθεν τὴν ἐπάνοδον τῶν μεταναστευσασῶν οἰκογενειῶν των εἶναι πλαστή, μολοντοῦτο καὶ ἡ Πρ. Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2137 καὶ ἀπὸ 8/20 Μαρτίου ἐ.ἔ. πρὸς τοὺς ἐνταῦθα κ.κ. προξένους ἐγγράφου [3] της τὴν ἐξελέγχει τοιαύτην. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ ἐξελέγξῃ ἓν πρὸς ἓν τὰ ἐν τῇ ἀναφορᾷ σημειούμενα πρόσωπα, καθό, πλὴν ὀλίγων, κατοικοῦντα εἰς τὰ πέριξ τῶν Χανίων καὶ εἰς τὸ Ἀκρωτήριον, ὅπου αὕτη δὲν ἠμπορεῖ νὰ μεταβῇ, περιορίζεται μόνον νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἐξ αὐτῶν ἑπτὰ μὲν ἐφονεύθησαν εἰς τὰς μάχας, τρία ὑπάρχουσιν αἰχμάλωτοι, ἑπτά εἰσιν ἀποθαμένοι καὶ τέσσαρες ὑπηρετοῦσιν ὡς ἐπαναστάται. Ἡ αὐτὴ Προσωρινὴ Κυβέρνησις δι' ἑτέρου ἐγγράφου [4] της ὑπ' ἀριθμ. 2136 καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν χρονολογίαν καταγγέλλει εἰς τοὺς κ.κ. προξένους νέας παρεκτροπὰς καὶ διάφορα κακουργήματα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 159–160.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 144, ὑποσημ. 1.
3. Χφ. *ἔγγραφόν της*. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ39/1460.
4. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ39/1464.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Καὶ προηγουμένως ἀνέφερα τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι τὴν ἐπείγουσαν ἀνάγκην τοῦ νὰ μετακομισθῶσιν εἰς Ἑλλάδα τὰ ἐν Μπαλῇ εὑρισκόμενα καὶ ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ τοῦ ψύχους ἀποθνήσκοντα γυναικόπαιδα. Τὴν ἀνάγκην ταύτην μετὰ θερμότητος παριστᾷ καὶ αὖθις ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις, ἥτις ἐπικαλεῖται τὴν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο προσέλευσιν πλοίων. Δυστυχῶς παρὰ τοῦ κ. Δενδρινοῦ πληροφοροῦμαι ὅτι ὁ Ρῶσος Ναύαρχος ἔλαβεν ἐκ Πετρουπόλεως διαταγὴν νὰ διακόψῃ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταφορὰν οἰκογενειῶν καὶ νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ αὐτὴν εἰμὴ κατὰ ρητὴν αἴτησιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καθότι παρετηρήθη ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν βλέπουν μετ' εὐχαριστήσεως τὴν περαιτέρω μετανάστευσιν κρητικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες ἄλλως, λέγουν, καὶ ἐκεῖ ἀποθνήσκουσιν ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ τὰς ἀσθενείας. Ἑπομένως τὸ ρωσικὸν ἀτμόπλοιον *Bombory*, μέλλον νὰ μεταβῇ ἐκ Σούδας εἰς Πειραιᾶ, διετάχθη νὰ μὴ παραλάβῃ πλέον τοιαύτας. Μάλιστα δ' ὁ Πλοίαρχος ἠρνεῖτο τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ παραλάβῃ καὶ τὰ ἄτομα ἐκεῖνα εἰς ἃ ὁ κ. Δενδρινὸς εἶχεν ὑποσχεθῇ ὅτι θέλει χορηγήσει ἄδειαν ν' ἀπέλθουν, ἀλλ' ἔπειτα, μετὰ πολλὰς συζητήσεις, συγκατετέθη καὶ ἐδέχθη 110–120 ἄτομα, ἐξ ὧν τὸ πλεῖστον ἦσαν ἄνδρες ἐξ ἐκείνων οἵτινες γυμνοὶ ὄντες, ἐξηντλημένοι ἢ ἀσθενεῖς ἐκρίθη συμφερώτερον νὰ στέλλωνται ὁσάκις ἡ περίστασις τὸ ἐπιτρέψει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἐνδυθῶσιν, ἀναλάβωσι τὰς δυνάμεις των καὶ κατόπιν διὰ τῆς *Ἑνώσεως* ἐπανακάμπτωσι, διότι τὰ τοιαῦτα πρόσωπα ἐνταῦθα μένοντα ὄχι μόνον ἄχρηστα ἀποβαίνουσιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβῆ, διαδίδοντα τὴν ἀποθάρρυνσίν των καὶ εἰς ἄλλα ἢ ἴσως καὶ καταφεύγοντα εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν, ἵνα λάβωσι τροφοδοσίαν ἢ μισθοδοσίαν.

Ἐπειδὴ δ' ἐκτὸς τῶν λόγων τῆς φιλανθρωπίας, ἂν διαδοθῇ, καὶ βεβαίως θὰ διαδοθῇ, ὅτι τὰ ρωσικὰ πλοῖα δὲν θὰ ἐπανέλθωσι πλέον νὰ παραλάβωσιν οἰκογενείας ἕνεκα ἐλλείψεως ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων προθυμίας, ἡ φήμη αὕτη, ἣν οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐκμεταλλευθῶσι σκοπίμως, θὰ ἔχῃ ὀλέθρια ἀποτελέσματα, παρακαλῶ τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα ὅπως ἐνεργήσητε τὴν εἰς τὴν εἰρημένην παραλίαν κατάβασιν ρωσικῶν πλοίων καὶ οὕτω προλάβητε πᾶν ἀπευκταῖον. Ἐπίσης καὶ ἐκ τοῦ Σελίνου ἀπαιτοῦν ἓν πλοῖον, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος πρέπει νὰ προτιμηθῶσιν αἱ ἐν Μπαλῇ οἰκογένειαι.

Οἱ Τοῦρκοι, γινώσκοντες κατὰ πόσων στερήσεων παλαίουν οἱ κάτοικοι καὶ κατανοοῦντες ὅτι τὸ ἰσχυρότερον πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐπαναστάσεως ὅπλον εἶναι ὁ λιμός, παραμέλησαν τὰς στρατιωτικὰς ἐργασίας των, ἐξ ὧν δὲν ἐκέρδισαν μέχρι τοῦδε πολλά, καὶ περιωρίσθησαν μόνον καὶ μόνον εἰς τὸ νὰ κωλύωσι πᾶσαν ἐν τῇ νήσῳ εἰσαγωγὴν τροφῶν κλπ.· καὶ τοιουτοτρόπως μέρος μὲν κατοίκων, εἰς οὓς μόλις χορηγοῦν τόσον ὅσον ἀρκεῖ ἵνα μὴ ἀποθάνωσι τῆς πείνης, ἀναγκάζονται νὰ μένουν ὑποτεταγμένοι, οἱ δ' ἐπαναστατικὰ ὅπλα κρατοῦντες ἕνεκα τοῦ λιμοῦ καθ' ἑκάστην ἀραιοῦνται.

Ὁ Σάββα Πασᾶς, ὅστις ἦλθε κατ' αὐτὰς ἐνταῦθα ἵνα ἑορτάσῃ τὸ Κουρπὰν Μπαϊράμ, περιγράφων εἰς ἕνα τῶν συναδέλφων μου τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων εὐχάριστον ὑπὸ τουρκικὴν ἔποψιν ἔλεγεν ὅτι προσῆλθον ἤδη ἐν τῇ περιφερείᾳ του 500 περίπου κάτοικοι, οἵτινες παραιτήσαντες τὴν ἐπανάστασιν καταγίνονται εἰς τὰ εἰρηνικὰ ἔργα των. Ἐπαι-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νῶν δὲ τὰ αὐστηρὰ μέτρα εἰς ἃ ὁ Χουσεὴν Πασᾶς ἐσχάτως κατέφυγε καὶ θεωρῶν αὐτὰ τὰ σκοπιμώτερα τῶν ὅσων μέχρι τοῦδε μετεχειρίσθησαν, διετείνετο ὅτι οἱ κάτοικοι, εἰς οὓς σταγὼν αἵματος ἕνεκα τῆς ἀσιτίας δὲν ἀπέμεινε, δὲν θὰ βραδύνωσι νὰ ὑποταχθῶσι, τὰ δὲ τούτου συμπτώματα βλέπει ἤδη ἐν τῷ νομῷ του.

Ὁ ἐν Κισσάμῳ εὑρισκόμενος στρατὸς ὑπὸ τὸν Μεχμὲτ Πᾶσᾶν ἀναχωρήσας τὴν 18 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς ἐκ Καστελλίου προέβη εἰς τὸ χωρίον Σταυράκια, τὴν ἐπιοῦσαν εἰς Κάνδανον καὶ τὴν 20 εἰς χωρία Λειβαδᾶ [1], Ἀγρυλίδες [2], καὶ Ροδοβάνη [3], ὅπου οἱ ἀρχηγοὶ Χατζῆ Μιχάλης καὶ Κριάρης μετὰ ὀλίγων ἀνδρῶν τὸν προσέβαλον καὶ εἰς τὸ χωρίον Μονὴν ἀνεχαίτισαν τὴν περαιτέρω πρόοδόν των. Ἀλλ' οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι θὰ προβῇ ὅπου ἂν βουληθῇ, μὴ ὑπαρχουσῶν ἱκανῶν δυνάμεων πρὸς ἀντίκρουσίν του, αἱ δ' ἐκεῖ εὑρισκόμεναι οἰκογένειαι, καταφυγοῦσαι ἤδη εἰς Τρυπητήν, θὰ εὑρεθῶσιν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐκτὸς τῆς στρατιωτικῆς ταύτης κινήσεως καὶ ἀκροβολισμοῦ τινος παρὰ τὸ χωρίον Στύλον τοῦ Ἀποκορώνου, μεταξὺ τῶν προσκόπων γενομένου, οὐδὲν ἄλλο στρατιωτικὸν ἔλαβε κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα χώραν.

Ὁ Χουσεὴν Πασᾶς, ὃν χθὲς χάριν τοῦ Κουρμπὰν Μπαϊρὰμ ἐπεσκέφθην, ἐκαυχήθη πρό τινων ἡμερῶν εἰς τὸν κ. Tricou ὅτι, καθ' ἃ ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς γράφει, τὸ κρητικὸν ζήτημα ὑπάρχει ἤδη κατὰ 99/100 λελυμένον. Ἐκ τῶν συναδέλφων μου ὁ κ. Στίλμαν δὲν ἐπεσκέφθη τὸν Γ. Διοικητὴν μὴ θεωρήσας ἑαυτόν, ὡς μοι εἶπεν, ὑποχρεωμένον νὰ κάμῃ διὰ τὴν ἑορτὴν αὐτὴν ἐπίσκεψιν, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον τὸν πλοίαρχον τοῦ ἐλθόντος ἐνταῦθα ἐσχάτως ἀμερικανικοῦ πλοίου δὲν ἀντεπεσκέφθησαν αἱ πολιτικαὶ ἀρχαί.

Φήμη κατ' αὐτὰς κυκλοφορεῖ ἐνταῦθα ὅτι ὁ κ. Δίξων ἐργάζεται ὅπως οἱ Κρῆτες προτείνωσι νὰ κηρυχθῇ ἡ νῆσος ἡγεμονία, καὶ βεβαιοῦται ὅτι ἐγχώριοί τινες ἔλαβαν συνέντευξιν μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ του καί, τὸ σπουδαιότερον, ὅτι τρεῖς ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ εἷς ἱερεύς, ἐπεβιβάσθησαν κρύφα εἰς τὴν ἐνταῦθα ἀγγλικὴν κανονιοφόρον, ἵνα μεταχθῶσιν εἰς παραλίαν τινὰ τῆς νήσου. Καὶ πραγματικῶς τὴν πρωίαν τῆς 17 Μαρτίου τὸ πλοῖον τοῦτο ἀνεχώρησεν εἰς Σούδαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ ἀνατολικὰ μέρη. Καὶ ὁ μὲν κ. Δίξων λέγει ὅτι ἡ κανονιοφόρος σκοπὸν εἶχε κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν συνήθειαν νὰ μεταβῇ εἰς Ρέθυμνον, Ἡράκλειον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Θήραν καὶ κατόπιν ἐπανέλθῃ, ἄλλοι ὅμως λέγουν ὅτι μεταβαίνει ἐκτὸς τῶν εἰρημένων μερῶν εἰς τὴν Ἱεράπυτναν τῆς νήσου. Ἡ φήμη αὕτη, ἥτις κατ' ἀρχὰς ἐθεωρήθη πάντῃ ἀνυπόστατος, ἤρχισε κατ' αὐτὰς νὰ λαμβάνῃ κάποιαν ὑπόστασιν, πλὴν δὲν εἶμαι εἰσέτι εἰς θέσιν νὰ διαβιβάσω εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα θετικὰς περὶ αὐτῆς πληροφορίας. Διδόμενα ἔχω νὰ ὑποθέσω ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅτι, ἂν πραγματικῶς ὁ κ. Δίξων ἀπέστειλε χωρικοὺς εἰς κανὲν μέρος τῆς νήσου μὲ τὸ ἀγγλικὸν πλοῖον, τοῦτο ἔπραξεν ἐν γνώσει τῆς ἐγχωρίου ἐξουσίας· καί, ἂν πραγματικῶς ἐνεργῇ τι,

---

1. Λιβάδα (ἡ). Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ χωρίου Λιβαδᾶς (ὁ).
2. Ἀγριλὲς (ὁ).
3. Ροδοβάνι (τό).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοῦτο ἀφορᾷ μᾶλλον Χριστιανὸν διοικητὴν ἢ ἡγεμονίαν. Ὁπωσδήποτε βέβαιον εἶναι ὅτι μέχρι τοῦδε οὐδεμία φωνὴ ἠκούσθη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου περὶ ἐνεργειῶν τοιούτων καί, μολονότι ἀνεκοινώσαμεν εἰς πολλοὺς τὰς διατρεχούσας φήμας καὶ ἐπεκαλέσθημεν τὴν προσοχήν των, οὐδεμίαν πληροφορίαν περὶ τούτου ἐλάβομεν. Συνάδελφοί μού τινες ἔν τινι συναναστροφῇ ἔκαμαν λόγον ἐν εἴδει ἀστεϊσμοῦ ⟨διὰ⟩ τὰς διατρεχούσας φήμας εἰς τὸν κ. Δίξωνα, ὅστις ἐταράχθη καὶ ἐκήρυξεν ὡς πλάσμα τὰ διαδιδόμενα, ἄνευ δὲ τῆς φυσικῆς σεμνότητός του ἡ ταραχή του αὕτη ἤθελεν ἐκληφθῇ ὡς ἀπόδειξις τῆς ἐνοχῆς του.

Ἡ περὶ στασιδίου ὑπόθεσις ἐλπίζω ὅτι ἐπεραιώθη κατ' εὐχήν. Ὁ Ἀρχιμανδρίτης μὲ [1] παρεκάλεσε δι' ἐπιστολῆς πρό τινων ἡμερῶν νὰ μὴ κάμω παντελῶς λόγον περὶ αὐτῆς, καθότι θέλει ἐξομαλυνθῇ πρὸς εὐχαρίστησίν μου. Ἔκτοτε ἐγὼ ἐξακολουθῶ, ὁσάκις πηγαίνω εἰς τὴν ἐκκλησίαν, νὰ εἰσέρχωμαι εἰς τὸ στασίδιόν μου, καὶ μάλιστα χθές, καίτοι ὁ κ. Καραθεοδωρῆς πρὸ ἐμοῦ μεταβὰς ἐκεῖ, ἐστάθη εἰς ἕτερον, οἱ δ' ἐπίτροποι ἰδόντες με εἰσερχόμενον προσεκάλεσαν πρόσωπόν τι ὅπερ τυχαίως ἵστατο εἰς τὸ δι' ἐμὲ στασίδιον νὰ ἐξέλθῃ, ἵνα εἰσέλθω ἐγώ. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὑπερίσχυσε τὸ πνεῦμα τῆς μετριοπαθείας καὶ ὅτι αἱ πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ραδιουργίαι πηγάζουσιν ἀπὸ ἕνα ἐντόπιον ὑπάλληλον τῆς Πύλης, Πετρίδην καλούμενον, μὴ εὐνοϊκῶς διακείμενον πρὸς ἐμὲ καὶ ἀνακινήσαντα καὶ ἄλλοτε ἀνωφελῶς τὸ ἐλεεινὸν τοῦτο ζήτημα.

Υ.Γ. Δὲν φαίνεται ἀληθὴς ἡ ἀναστολὴ τῶν πρὸς κατασκευὴν τῶν πύργων ἐργασιῶν.

276

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολή, ἐμπιστευτική *Χανιά, 25 Μαρτίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ75/2792

Ὁ Κος Colucci φαίνεται ὅτι ἔλαβε διαταγὴν νὰ ἐρευνήσῃ ὁ ἴδιος καὶ βεβαιώσῃ ἂν ἡ ἀναφορὰ [2] τῶν ζητούντων τὰς οἰκογενείας των Κρητῶν, ἣν ἡ Πύλη ἐκοινοποίησεν εἰς τὰ μυστικοσυμβούλια, εἶναι γνησία. Συνέλεξε λοιπὸν ἱκανὰς πληροφορίας καὶ παρ' ἐμοῦ καὶ παρ' ἄλλων, χθὲς δὲ μετέβη ὁ ἴδιος εἰς Ἀκρωτήριον, ὅπως αὐτοπροσώπως ἐξετάσῃ τὰ ἐν τῇ ἀναφορᾷ σημειούμενα ὡς ἐκεῖ δῆθεν εὑρισκόμενα πρόσωπα. Θέλει λοιπὸν συλλέξει ἀποδείξεις ἀσφαλεῖς περὶ τῆς πλαστότητός της.

Ὁ κ. Ρενιέρης μ' ἐρώτησε δι' ἐπιστολῆς του τίνα μέσα θεωρῶ σωτήρια διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐκ τῆς ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένης ἐπιστολῆς [3] μου θέλετε εὐαρεστηθῆ νὰ

---

1. Χφ. *μή*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 144, ὑποσημ. 1.
3. Ν. Σακόπουλος πρὸς Μ. Ρενιέρην, 24 Μαρτίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ34/1247.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

παρατηρήσητε τίς ἡ περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου γνώμη μου. Ἡ ἐπιστολὴ φέρει στοιχ. Γ'.

Προκειμένου ν' ἀναχωρήσῃ πρὸ τριῶν ἡμερῶν τὸ ρωσ. ἀτμόπλοιον *Bombory*, ἦλθε πρὸς ἐμὲ Στυλιανός τις Κουτζούδης, κάτοικος Ἀποκορώνου, υἱὸς ἑνὸς τῶν παρὰ τῷ Σάββᾳ Πασᾷ ὑπηρετούντων ἐγχωρίων, ὅστις μοι παρέστησεν ὅτι διαφωνεῖ πρὸς τὸν πατέρα του, οὗτινος τὴν διαγωγὴν καταδικάζει· ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀκραιφνὴς πατριώτης καὶ ἐπαναστάτης· καὶ ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ μεταβῇ διὰ τοῦ ρωσ. πλοίου εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἴδῃ τὴν οἰκογένειάν του, ὁπλισθῇ καὶ ἐκεῖθεν ἔλθῃ διὰ τῆς *Ἑνώσεως* εἰς Κρήτην καὶ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπειδὴ ἡ ἀποστασία αὐτοῦ τοῦ προσώπου ἤθελεν ἔχει σημασίαν τινά, καίτοι ἀμφιβάλλων κατά τι περὶ τῆς εἰλικρινείας του, τῷ ὑπεσχέθην ὅτι ἤθελα μεσολαβήσει νὰ γίνῃ δεκτός. Ἐν τούτοις κατόπιν ἔλαβα πληροφορίας ὅτι αὐτὸς εἶναι προδότης καὶ στέλλεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς κατάσκοπος, ἀλλ' ἦτο πλέον ὀλίγον ἀργά, διότι εἶχε προλάβει νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν κ. Δενδρινὸν καὶ ἔλαβε συστατικὸν πρὸς τὸν Πλοίαρχον, ὅστις τὸν ἐδέχθη εἰς τὸ πλοῖον. Δυστυχῶς κατόπιν ἐπληροφορήθημεν ὅτι καὶ τὸ πρόσωπον αὐτὸ καὶ δύο ἄλλα, ἅτινα ἐπίσης ἐπεβιβάσθησαν μετ' αὐτοῦ, ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Σάββα Πασᾶ, λαβόντα 80 λίρας ἕκαστον εἰς ἀμοιβήν, ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ραδιουργήσωσι τὰς κρητικὰς οἰκογενείας νὰ ζητήσωσι τὴν ἐπάνοδόν των. Τὸ δὲ χείριστον, ὅπως μεταβῶσιν εἰς Σύρον ὡς ἐπαναστάται καὶ ἐπιβιβαζόμενοι εἰς τὰ φέροντα τροφὰς ἀτμόπλοιά μας προδώσωσιν αὐτά, ἀλλέως δ' ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς κατάσκοποι. Μαθόντες ταῦτα συνενοήθημεν μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ κ. Δενδρινοῦ κ. Βουλγαρίδου, ὅστις εὐθὺς μετὰ τοῦ Γραμματέως τοῦ Προξενείου τοῦ Ρωσικοῦ μετέβη εἰς Σούδαν, ὅπου ἐπρόφθασε τὸ ἀτμόπλοιον σῦρον ἤδη τὴν ἄγκυραν. Καὶ δὲν ἐκρίθη μὲν καλὸν τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα ⟨νὰ⟩ ἀποβληθῶσι πλέον, ἐλήφθη ὅμως πρόνοια ὅπως γνωστοποιηθῇ ἡ ἐν Πειραιεῖ ἀστυνομία καὶ ἡ Κ. Ἐπιτροπὴ περὶ τῶν βαρειῶν ὑπονοιῶν ἃς κατὰ τῶν προσώπων αὐτῶν ἔχομεν καὶ ληφθῶσι τὰ δέοντα ἐξασφαλιστικὰ μέτρα. Τὰ ὀνόματα τῶν δύο ἄλλων προσώπων ἀγνοῶ. Τὰ γινώσκει ὅμως εἷς μετὰ τοῦ ἰδίου ἀτμοπλοίου συνταξιδεύσας, Ἀγγελάκης καλούμενος, ὅστις θέλει δώσει ἐν Ἀθήναις ὅλας τὰς περὶ τῆς διαγωγῆς τῶν προσώπων αὐτῶν πληροφορίας. Πρὶν φθάσωσιν εἰς Πειραιᾶ τὰ πρόσωπα ταῦτα οὐδαμῶς θὰ μάθωσιν ὅτι ἔχομεν ὑποψίας κατὰ τῆς διαγωγῆς των.

Ὁ κ. Στίλμαν δὲν ἔκαμε πλέον λόγον περὶ τῆς εἰς Ἀποκόρωνα μεταβάσεώς του, καὶ φαίνεται ὅτι παρῃτήθη ὁριστικῶς τῆς ἰδέας αὐτῆς συναισθανθεὶς ὅτι ἤθελεν ἴσως παρεξηγηθῇ. Ἂν δὲ καὶ ὁ Σάββας Πασᾶς εὑρίσκεται ἐνταῦθα πρὸ πολλῶν ἡμερῶν, μέχρι τῆς χθὲς δὲν ἔλαβα συνέντευξιν μετ' αὐτοῦ. Πολὺ προσεπάθησα ν' ἀνακαλύψω ἂν ἀόριστοί τινες ὑπόνοιαι ἃς ὡς πρὸς τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐξέφρασα ἔν τινι πρὸς τὸν κ. Σπηλιωτάκην ἐπιστολῇ μου ⟨εἶναι βάσιμοι⟩, ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι οὐδαμῶς ἐπείσθην ὅτι τὰ αἰσθήματά του μετεβλήθησαν. Τοῦτο μόνον νομίζω ὅτι εἶναι τὸ πιθανώτερον, ὅτι, ἐπειδὴ ἐνεργῶν μέχρι τοῦδε ἀπροκαλύπτως ὑπὲρ τῶν Κρητῶν καὶ οὐδόλως οἰκονομῶν τοὺς Τούρκους ἐξετέθη καὶ ἐπέσυρε κατ' αὐτοῦ ὄχι μόνον τὴν δυσμένειαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκιν-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δύνευσεν ἴσως νὰ ἀφαιρεθῇ τὰ διαπιστευτήρια, δὲν εἶναι [λοιπὸν] παράξενον νὰ δείκνυται ἤδη πλέον περιεσκεμμένος καὶ ἐπιφυλακτικός. Τοῦτό μοι φαίνεται βέβαιον.

Ἀφοῦ εἶχα γράψει τὰ ἀνωτέρω, ἔλαβα τὰς συνημμένας ὑπὸ στοιχεῖον Α′ καὶ Β′ ἐπιστολὰς (ὧν πέμπω ὑμῖν ἀντίγραφα) τοῦ κ. Ζυμπρ.

Διὰ μὲν τῆς πρώτης [1], ἀπευθυνομένης εἰς ἐμέ, ἐκθέτει τὴν γνώμην του περὶ τῶν μέτρων ἅτινα ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ὁσημέραι καταπιπτούσης ἐπαναστάσεως. Ὅθεν σᾶς παρακαλῶ εἰς τὰς περὶ βελτιώσεως τῶν πραγμάτων σκέψεις ὑμῶν νὰ λάβητε αὐτὴν ὑπ' ὄψιν.

Διὰ τῆς δευτέρας [2], ἀπευθυνομένης εἰς τὸν κ. Δενδρινόν, ἐκτίθενται σπουδαῖα γεγονότα ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν πνευμάτων κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην καὶ περὶ τοῦ φόβου ὅστις ὑπάρχει μὴ οἱ κάτοικοι ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των, μὴ βλέποντες ἄλλην σωτηρίαν, ριφθῶσιν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἀγγλίας. Ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐπικαλοῦμαι τὴν ὑμετέραν προσοχὴν καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ὅπως μοὶ χορηγήσητε τὰς ἀνηκούσας ὁδηγίας, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας ἐν ἀνάγκῃ συμμορφωθῶ. Ἐπισυνάπτω προσέτι ἀντίγραφον ἑνὸς ἐγγράφου τῆς Πρ. Κυβερν.[3] καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ τμήματος Χανίων[4], Δ′ καὶ Ε′. Ἐξ ὅλων τούτων θέλετε μορφώσει ἀκριβῆ ἰδέαν περὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως τῶν πραγμάτων.

Διερχόμεθα κρίσιν σπουδαίαν, ἣν δὲν θέλομεν προλάβει ἄνευ νέων θυσιῶν. Εἴθε ὁ Θεὸς νὰ ἐνισχύσῃ ἡμᾶς ὅπως καὶ τὴν φορὰν ταύτην διεξέλθωμεν ἀκινδύνως.

Υ.Γ. Σπουδαῖον! Τῆς πρὸς τὸν κ. Δενδρινὸν ἐπιστολῆς γνῶσιν ἔλαβον λίαν ἐμπιστευτικῶς, καὶ παρακαλῶ ὅπως μὴ [5] κοινολογηθῇ τὸ περιεχόμενόν της. Τοῦτό μοι συνέστησε ρητῶς ὁ κ. Δενδρινός, ὅστις ἔγραψεν ἀμέσως εἰς Κωνστ/πολιν πέμψας ὡς ἔκτακτον ταχυδρόμον τὸν γραμματέα του.

277

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 30 *Ἡράκλειον, 25 Μαρτίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1596

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι τὴν εἰκοστὴν δευτέραν ἤδη λήγοντος μηνὸς περὶ τὴν περιφέρειαν τοῦ χωρίου Τίλησο Μαλεβυζίου συνεκροτήθη σπουδαία μάχη ἀπὸ τῆς Αης ὥρας μέχρι τῆς 6 καὶ 1/2 μ.μ. διαρκῶς.

---

1. 22 Μαρτίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ34/1243.
2. 22 Μαρτίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ34/1245· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ′, σσ. 68–69.
3. Ἀριθ. 2142, 9 Μαρτίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ34/1253.
4. Ἀριθ. 131, 22 Μαρτίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ34/1251.
5. Χφ. *μοί*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Οἱ ἐπαναστάται πρώτην ἤδη φορὰν κατῆλθον εἰς μάχην μὲ τὴν δέουσαν τάξιν καὶ εἰς μεγάλον ἀριθμόν, ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδας, κατέλαβον θέσεις καλὰς κλιμακηδὸν καὶ ἐπολέμησαν ἄριστα ἐκ τοῦ συστάδην μὲ τακτικὸν στρατόν, ἱππικὸν καὶ πολλοὺς ἀτάκτους [1], βοηθουμένων τῶν ἐναντίων καὶ ὑπὸ δύο ἀτμοπλοίων ἀγκυροβολημένων εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἁλμυροῦ.

Λεπτομερείας στερούμεθα, καθότι ἐνεργεῖται αὐστηρὰ ἐξέτασις καὶ ἔρευνα κατὰ τῶν προσερχομένων εἰς τὴν πόλιν. Οὐχ ἧττον, ἐξ ὅσων εἴδομεν καὶ ἐπληροφορήθημεν ἐκ διαφόρων ἐξετάσεων, οἱ Ὀθωμανοὶ ὑπέστησαν ἱκανὰς ζημίας, ἰδίως τὸ πεζικὸν καὶ τὸ κιρκάσιον ἱππικόν, καὶ εἰσέτι διατελοῦσι περίλυποι. Εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι ὁ ὀθωμανικὸς στρατός, ὅστις ἠριθμεῖτο ⟨sic⟩ ὑπὲρ τὰς ἓξ χιλιάδας, ὑπεχώρησεν ἐν τέλει κατηισχυμένος καὶ ἐν ἀταξίᾳ καταδιωχθεὶς παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν εἰς μεγάλην ἀπόστασιν.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν εἶχε καταπλεύσει καὶ μία κανονιοφόρος ἀγγλική, δύο δὲ ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν ἀπὸ πρωΐας εἶχον μεταβῆ εἰς Γεφυράκια, κτῆμα τοῦ Ὑ/προξένου, καὶ διέμειναν θεαταὶ καθ' ὅλην τὴν μάχην. Ἡ κανονιοφόρος διαμένει εἰσέτι ἐντὸς τοῦ λιμένος καὶ κατέπλευσε πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἱκανοποιήσῃ ἀπαιτήσεις τοῦ Ὑ/προξένου Καλοκαιρινοῦ διά τινας ζημίας ἄστινας ἐπήνεγκον ἐπὶ τῶν κτημάτων του τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα.

Τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα διαμένοντες ἐνταῦθα πολλοὶ χωρικοὶ ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ λάβωσι τρόφιμα ἔδωκαν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Διοικητὴν ζητοῦντες νὰ τοῖς ἐπιτραπῇ ἡ ἄδεια νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πατρίδα των, ἀφοῦ ἡ Διοίκησις ἄνευ λόγου καὶ ἐναντίον τῶν διατεταγμένων ἐμποδίζει τὴν ἐξαγωγὴν τροφίμων. Λαβόντες ἀποφατικὴν ἀπάντησιν συνέταξαν ὁμοιότυπον ἀναφορὰν [2] καὶ τὴν ἐπέδωκαν πρὸς τὰ ἐνταῦθα ὑ/προξενεῖα, ἐπικαλούμενοι τὴν προστασίαν τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων διὰ νὰ τοῖς παρέξωσι τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀναχωρήσεώς των. Τὴν πρὸς ἐμὲ ἐπιδοθεῖσαν τὴν ἔχετε ὧδε ἐν πρωτοτύπῳ.

278

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 223 *Ρέθυμνον, 25 Μαρτίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ59/2195

Διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 215 ἐκθέσεώς [3] μου ἀνέφερον ὑμῖν τὴν κατάστασιν τοῦ τμήματος Ρεθύμνης. Ἔκτοτε τὰ πράγματα ἤρχισαν ν' ἀναλαμβάνωσι τὸν πρότερον χαρακτῆρα, ἐξ οὗ εἰκάζεται ὅτι αἱ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Κρήτης προσπάθειαι δὲν ἀπέβησαν

---

1. Χφ. *πολλῶν ἀτάκτων.*
2. 21 Μαρτίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1598· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σ. 95.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 159–160.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἄγονοι. Οἱ ἀρξάμενοι νὰ εἰσέρχωνται Μυλοποταμῖται ἔπαυσαν· ἂν οὐχὶ καθ' ὁλοκληρίαν, τοὐλάχιστον ἐμετριάσθησαν σημαντικά.

Ἡ Διοίκησις ἀπέλυσε τοὺς ἐγχωρίους Ὀθωμανούς, οὗτοι δὲ ἐξερχόμενοι διὰ νυκτὸς κάμνουσι κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐνέδρας, ἕνεκα τῶν ὁποίων λαμβάνουσι χώραν σπαρακτικοὶ φόνοι ἑκατέρωθεν.

Χθὲς μ.μ. οἱ Χριστιανοὶ κατέλαβον τὰ πλησιόχωρα καὶ συναντήσαντες τοὺς Ὀθωμανοὺς κατὰ τὸ χωρίον Μαρουλᾶ, ἀπέχον ὥραν μίαν τῆς πόλεως, συνῆψαν μάχην διαρκέσασαν τέσσαρας περίπου ὥρας. Δὲν ἠδυνήθημεν ὅμως νὰ μάθωμεν ἀκριβῶς τῶν πεσόντων τὸν ἀριθμόν, τοὺς δὲ πληγωμένους μετέφεραν διὰ νυκτὸς εἰς τὴν πόλιν, ἐξ ὅσων δὲ μετέφεραν ἐξάγεται ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἔλαβαν περιφανῆ νίκην.

279

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 87 *Χανιά, 31 Μαρτίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ39/1466

Τὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας συμβάντα εἰσὶ σχετικῶς εὐχάριστα καὶ δεικνύουσιν ὅτι ἡ ὑπάρχουσα χαλάρωσις ἐμετριάσθη.

Ἐν Ἡρακλείῳ τῇ 22 Μαρτίου οἱ ἐπαναστάται συνῆψαν μάχην ζωηρὰν πρὸς τὸν τουρκικὸν στρατόν. Ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἐπάλαισαν κατ' αὐτοῦ εἰς πεδινὰ μέρη καὶ ἐματαίωσαν τὰ σχέδιά του, καίτοι ὑπερασπιζομένου ὑπὸ τῶν Κιρκασίων ἱππέων. Οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς ἀγγλικῆς κανονιοφόρου *Trinculo* ἐπανελθόντες ἐκεῖθεν μᾶς διηγοῦνται ὅτι ὑπῆρξαν μάρτυρες τῆς μάχης, καθότι εὑρισκόμενοι εἰς τὴν ἐξοχὴν τοῦ Ὑποπροξένου τῆς Ἀγγλίας κ. Καλοκαιρινοῦ καὶ μόλις 2–3 μίλια ἀπέχοντες τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου ἔβλεπον διακεκριμένως τὰς κινήσεις τῶν διαμαχομένων μερῶν, ἐξ ὧν οἱ Χριστιανοί, ἀναβαίνοντες εἰς 1800 περίπου ἄνδρας, ἐπιτυχῶς ἀπέκρουσαν τὰς ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην παρουσία τοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς Ἡράκλειον ὑπῆρξε, πιστεύω, ὠφέλιμος κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις τὴν φορὰν ταύτην θὰ λάβῃ πληροφορίας ὄχι πλέον εἰς τὴν φήμην στηριζομένας, ἀλλ' εἰς τὴν μαρτυρίαν ἀξιωματικοῦ αὐτῆς ὅστις ἰδίαις αἰσθήσεσιν ἐπείσθη ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἰσχυρὰ καὶ ἀκατάβλητος.

Ἐν δὲ τῇ Ρεθύμνῃ ἐπίσης τὰ πράγματα λαμβάνουν εὐνοϊκωτέραν φάσιν, καθότι ὄχι μόνον ἡ εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην προσέλευσις χωρικῶν σημαντικῶς ἐμετριάσθη, ἀλλὰ καὶ τὴν 24 Μαρτίου καταβάντες οἱ ἐπαναστάται εἰς τὸ χωρίον Μαρουλᾶ, ὡς ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἀπέχον τῆς πόλεως, συνῆψαν πρὸς τὸν τουρκικὸν στρατὸν μάχην, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας πολλοὺς πληγωμένους μετεκόμισαν νύκτωρ εἰς τὴν πόλιν. Τὰ περιστατικὰ ταῦτα δεικνύουν ὅτι, ἂν οἱ κάτοικοι ὑπὸ τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν στερήσεων πιεζόμενοι

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πολλάκις κάμπτωνται καὶ ἀποθαρρύνωνται, δὲν εἶναι δύσκολον, μετριαζομένων τῶν στερήσεων καὶ ἱκανοποιουμένων τῶν ἀναγκῶν των, νὰ ἐνισχυθῇ τὸ φρόνημά των καὶ ἡ καρτεροψυχία των νὰ κρατυνθῇ.

Οὐδ' ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σελίνου τοῦ δυτικοῦ τμήματος ἔλειψαν κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα συγκρούσεις, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων μετέφεραν πληγωμένους τινάς, ὡς μ' ἐβεβαίωσαν, εἰς Σούδαν. Αἱ συγκρούσεις αὗται ἐγένοντο τῇ 25 καὶ 26 μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Κριάρην καὶ Κορκίδην Σελινιωτῶν καὶ τοῦ ὑπὸ τὸν Μεχμὲτ Πασᾶν στρατοῦ, τοῦ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην εἰσβαλόντος.

Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅπερ κατ' αὐτὰς ἱκανὸν θροῦν ἐπροξένησεν ἐνταῦθα εἶναι τὸ ἑξῆς: Βασίλειός τις Κοζάκος ἐξ 'Ακρωτηρίου, ὑπηρετῶν ἀπ' ἀρχῆς ὡς εἷς τῶν μικρῶν ὁπλαρχηγῶν τὴν ἐπανάστασιν, ἐλιποτάκτησε πρὸ 4 περίπου μηνῶν καὶ προσῆλθεν ἐνταῦθα, ὡς ἐν καιρῷ εἶχα ἀναφέρει [1] εἰς τὸ Β. Ὑπουργεῖον. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅστις εἶχεν ὑπηρετήσει ἄλλοτε εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν ὡς ὑπαξιωματικός, ἦτο μὲν ἀνδρεῖος ἀλλ' ἀκόλαστος καὶ ἐπιρρεπὴς εἰς τὰς κακουργίας, καὶ ὡς τοιοῦτος πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καταδιωκόμενος ὑπὸ τῆς ἐξουσίας περιεφέρετο εἰς τὰ ὄρη ὡς φυγόδικος. Ἐκραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως, ἠνώθη μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐπωφελῶς εἰργάσθη, δείξας ὅτι ἐσκόπει νὰ ὠφεληθῇ τῆς εὐκαιρίας τοῦ ν' ἀποπλύνῃ τὰς κηλῖδάς του. Ἀλλὰ δυστυχῶς κατόπιν εἴτε ἕνεκα ἐρίδων πρὸς τὸν Χατζῆ Μιχάλην καὶ ἀδικημάτων πρὸς αὐτὸν γενομένων, ὡς ἔλεγε πρὸς δικαιολόγησίν του, εἴτε δι' ἄλλον λόγον ἦλθεν ἐνταῦθα καὶ προσέφερε τὰς ἐκδουλεύσεις του εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἥτις τὸν ἐδέχθη μὲ ἀγκάλας ἀνοικτάς, τῷ ἐχορήγησε πολλὰ ὠφελήματα, τὸν διώρισεν ἑκατόνταρχον, καὶ ἐνόμισεν ὅτι ἀπέκτησε πολύτιμον κτῆμα. Ἐνταῦθα εὑρισκόμενος προσεπάθει νὰ δικαιολογήσῃ εἴς τινας τὴν διαγωγήν του, καὶ πολλάκις ἐξέφρασεν ἐμπιστευτικῶς τὴν μεταμέλειάν του διὰ τὴν πρᾶξίν του καὶ μάλιστα ἔδωκεν ὑπόσχεσιν ὅτι θ' ἀποστατήσῃ ἐκ νέου καὶ θὰ [2] προσφέρῃ ὑπηρεσίας ἐπωφελεῖς εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπό τινας ὅμως ὅρους ὧν τὴν πραγματοποίησιν ἀνέμενεν. Ἀγνοῶ κατὰ πόσον αἱ ὑποσχέσεις του ἦσαν εἰλικρινεῖς. Ἐν τούτοις παραλαβὼν πρό τινων ἡμερῶν 29 περίπου ζαπτιέδας, ἐξ ὧν οἱ μὲν 4 Ὀθωμανοὶ οἱ δὲ λοιποὶ Χριστιανοί, μετέβη χάριν ὑπηρεσίας εἰς Κίσσαμον καὶ διέμεινε τῇ 25 Μαρτίου εἰς τὸ χωρίον Δέμπλαν, πέραν τοῦ ποταμοῦ Ταυρωνίτου. Οἱ ἐπαναστάται τῆς Κισσάμου οἱ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Γιαννουδοβαρδάκην μαθόντες τοῦτο μετέβησαν ἐκεῖ, περιεκύκλωσαν τὸ χωρίον περὶ τὸ λυκαυγὲς τῆς 26 Μαρτίου, καὶ μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν πυροβολισμῶν τινων, ἐξ ὧν ὁ Κοζάκος ἐπληγώθη εἰς τὸν ἀριστερὸν μηρόν, τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραδοθῇ μεθ' ὅλων τῶν περὶ αὐτόν, καὶ τοὺς ὡδήγησαν ἅπαντας εἰς τὸ ὀρεινὸν χωρίον Μαλάθιρον. Καὶ τοὺς μὲν τέσσαρας Ὀθωμανοὺς γενναιοφρόνως φερόμενοι ἀπέλυσαν, ἐπανελθόντας ἤδη ἐνταῦθα ἀνενοχλή-

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 104, 158.
2. Χφ. *νά*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τους, τοὺς δὲ λοιπούς, ὡς λέγουν, θέλουν ἀποστείλει εἰς τὴν Ἑλλάδα, πλὴν τοῦ Κοζάκου, τὸν ὁποῖον ἀπόφασιν ἔχουν νὰ δικάσουν κατὰ τοὺς στρατιωτικοὺς νόμους ὡς προδότην, καὶ πρὸς τοῦτο ἐζήτησαν ὁδηγίας ἀπὸ τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ τμήματος κ. Ζιμπρακάκην, εὑρισκόμενον νῦν εἰς Ἄσκυφον τῶν Σφακίων.

Τὸ συμβὰν τοῦτο τοὺς μὲν Ὀθωμανοὺς μεγάλως κατετάραξε, τοὺς δὲ Χριστιανοὺς τοὺς προδίδοντας τὸν ἀγῶνα καὶ ὑπηρετοῦντας τὴν ἐξουσίαν ἐφόβισε, καὶ ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι θέλει χρησιμεύσει ὡς σωτηριῶδες μάθημα· ἡ δὲ ἀπελευθέρωσις τῶν τεσσάρων Ὀθωμανῶν κατήσχυνε τοὺς Τούρκους.

Ἡ ἀγγλικὴ κανονιοφόρος ἐξ Ἡρακλείου ἐπανῆλθε τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην ἐνταῦθα φέρουσα καὶ τὸν ἐκεῖ Ὑποπρόξενον κ. Καλοκαιρινόν. Περὶ τῶν εἰς τὸν κ. Δίξωνα ἀποδιδομένων ἐνεργειῶν, περὶ ὧν ἐν τῇ τελευταίᾳ μου ἀναφορᾷ [1] ἔκαμα λόγον, οὐδὲν νεώτερον ἔχω νὰ προσθέσω, εἰμὴ ὅτι αἱ αὐταὶ φῆμαι ἐπαναλαμβάνονται.

Εἰς τὸν κ. Τρικοῦ ἐκοινοποιήθη ἐπισήμως εἰς Κάϊρον μετάθεσίς του.

Ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ στασιδίου, εἶχα ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ μου ἐκφράσει τὴν ἐλπίδα ὅτι ἤθελε λυθῇ εὐνοϊκῶς. Δυστυχῶς τοῦτο δὲν ἐγένετο κατὰ πάντα, ὡς πρὸς στιγμὴν ἤλπισα. Καὶ δὲν ἐτόλμησαν μὲν νὰ παραχωρήσωσι τὸ στασίδιον εἰς ὑπάλληλον τῆς Πύλης, ἔλαβαν ὅμως τὸ μέτρον νὰ τὸ ἀφαιρέσουν καὶ ἀντ' αὐτοῦ νὰ κατασκευάσουν ἄλλα τέσσαρα μικρότερα καὶ ὁμοιόμορφα, ἐξ ὧν τὰ δύο, λέγουν, θὰ εἶναι προωρισμένα διὰ τοὺς προξένους τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, τὰ δὲ ἕτερα δύο δι' ἀνωτέρους ὑπαλλήλους τῆς Πύλης. Τοῦτο, ἂν ἐγίνετο μετὰ τῆς ἀνηκούσης ἁβροφροσύνης, οὐδεμίαν ἀφορμὴν παραπόνου θὰ ἔδιδεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπράχθη αἴφνης, χωρὶς κἂν νὰ μοὶ τὸ ἀναγγείλωσι καὶ χάριν φιλοφροσύνης ζητήσωσι τὴν συγκατάθεσίν μου, ἣν βεβαίως οὐδέποτε θὰ ἠρνούμην, ἀφ' ἑτέρου δὲ γινώσκω ὅτι ἐγένετο τῇ εἰσηγήσει ἀνθρώπων νομιζόντων ὅτι διὰ μέσων τοιούτων θὰ μὲ προσβάλωσιν, ἀποπειραθέντων [2] καὶ ἄλλοτε νὰ ἐκτελέσωσι τοῦτο, ἐθεώρησα τὸ πρᾶγμα ὄχι ἀδιάφορον καὶ ἀπὸ τῆς Μεγάλης Πέμπτης δὲν μετέβην πλέον εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Σήμερον κατὰ τὴν δευτέραν Ἀνάστασιν ἐγένετο ἐνταῦθα ἀσυνήθης τις μέχρι τοῦδε τελετή, ἧς σκοπὸς ἦτο νὰ κολακευθῇ τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον. Οἱ κ.κ. Καραθεοδωρῆς καὶ Πετρίδης ἐν στολῇ μετέβησαν ἔφιπποι ἐκ τοῦ Διοικητηρίου εἰς τὴν ἐκκλησίαν, παρατεταγμένων [3] οὕτως ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς ὁδοῦ στρατιωτῶν. Μετὰ δὲ τὴν ἀκολουθίαν τὸν Ἐπίσκοπον, φέροντα τὴν ἱερατικὴν στολὴν καὶ ἔφιππον, συνώδευσεν ἀπόσπασμα χωροφυλάκων εἰς τὴν οἰκίαν του.

Ἀφοῦ ἔγραψα τὰ ἀνωτέρω, ἔλαβα γνῶσιν ἐκθέσεως περιγραφούσης ἑτέραν μάχην,

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 164–167.
2. Χφ. *ἀποπειραθέντες*.
3. Χφ. *παρατεταγμένου*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λαβοῦσαν χώραν τῇ 22 τοῦ λήξαντος μηνὸς ἐν τῷ χωρίῳ Νίπον τῶν Ἀποκορώνων. Τὰ καθ' ἕκαστα τῆς μάχης ταύτης, καθὼς καὶ τὰ τῆς ἐν Σελίνῳ λαβούσης χώραν τὴν 20 τοῦ αὐτοῦ μηνός, περὶ ἧς ἔκαμα λόγον ἐν τῇ τελευταίᾳ μου ἐκθέσει, θέλετε εὐαρεστηθῆ νὰ πληροφοροθῆτε ἐκ τῶν συνημμένων ἀντιγράφων ἐκθέσεων [1].

280

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 32 *Ἡράκλειον, 1 Ἀπριλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1600

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι ἐχθροπραξίαι δὲν ἔλαβον χώραν κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον, οὐδ' ἄλλο τι σπουδαῖον ἐσυνέβη ἄξιον τῆς ὑμετέρας μερίμνης.

281

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 93 *Χανιά, 8 Ἀπριλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ40/1478

Τὰ ἀπὸ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [2] μου στρατιωτικὰ ἔργα δὲν στεροῦνται σπουδαιότητος.

Ὁ ἐν Ἀποκορώνῳ τουρκικὸς στρατός, ἀναβαίνων εἰς 5–6 χιλιάδας ἀνδρῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ καταλάβῃ ὑψηλοτέρας θέσεις ἐκείνων ἃς οἱ ἐκεῖ ἐπαναστάται κατεῖχον καὶ νὰ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ καταβῶσιν εἰς τὴν πεδιάδα, ἐξεκίνησε τὴν νύκτα τῆς 1–2 Ἀπριλίου καὶ κατέλαβε τὴν ὑψηλὴν θέσιν Κέντρα [3]. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι τοῦ Μελιδονίου ἰδόντες αὐτὸν ἔδωκαν τὸ σημεῖον τῆς μάχης, κατέλαβαν τὰς ἁρμοδίας θέσεις καὶ προσέ-

---

1. Κ. Κριάρης πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ τμήματος Χανίων, 21 Μαρτίου 1868 (ἐπιστολὴ καὶ ἔκθεσις) : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ40/1470· ἐφημερὶς *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 204, 6 Ἀπριλίου 1868 (δημοσιεύεται μόνον ἡ ἔκθεσις). Χατζημιχάλης πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ τμήματος Χανίων, 26 Μαρτίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ40/1472· *Νόμος*, ἔ.ἀ. Χατζημιχάλης πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ τμήματος Χανίων, 26 Μαρτίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ40/1474· *Νόμος*, ἔ.ἀ. Ἐκ τῶν ἐκθέσεων τούτων αἱ πρῶται δύο ἀναφέρονται εἰς τὰς ἐν Σελίνῳ συγκρούσεις τῆς 20 Μαρτίου 1868, ἡ δὲ τρίτη εἰς συμπλοκὴν παρὰ τοὺς Λάκκους κατὰ τὴν 19 Μαρτίου. Ἡ ἔκθεσις περὶ τῆς μάχης παρὰ τὸ Νίπος δὲν ἀνευρέθη.

2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 171–174.

3. Κατὰ τὸν Κριάρην, ἔ.ἀ. (ἔκδ. 1902), σ. 590 : *Κέντρια*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

βαλαν αὐτόν, ἕως οὗ, συρρευσάντων ἐκ τῶν διαφόρων χωρίων καὶ ἄλλων ἐπαναστατῶν, ἡ μάχη περὶ τὴν πρωίαν κατέστη ζωηρά. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὗτοι ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς θέσεως Λακούδια, κατόπιν δὲ τῆς ἑτέρας θέσεως Κουτουβίτζας [1], καὶ ἐπὶ τέλους τοὺς ἠνάγκασαν νὰ καταβῶσιν εἰς τὴν πεδιάδα, καθότι δὲν ἦν εὔκολον εἰς τοὺς Τούρκους, ὄντας ἐσκορπισμένους εἰς θέσεις ὑψηλὰς καὶ κρημνώδεις, νὰ συγκεντρωθῶσι καὶ ν' ἀντιτάξωσι σπουδαίαν ἀντίστασιν. Ἐκεῖ ἡ μάχη παρετάθη ἐπὶ πολλὰς ὥρας, καθ' ἃς οἱ ἐπαναστάται ἀνέπτυξαν ἀνδρείαν οὐ τὴν τυχοῦσαν, καὶ ἰδίως οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀποκορώνου. Ἐπὶ τέλους δὲ ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ ἴδια, ἐπιστρεψάντων καὶ τῶν Χριστιανῶν εἰς τὰς θέσεις των. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων ἀναβιβάζονται ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ τμήματος κ. Ζιμπρακάκην εἰς 400 φονευμένους καὶ πληγωμένους. Περίεργον δὲ εἰς τὴν μάχην ταύτην εἶναι ὅτι, ὡς ὁ αὐτὸς ἀρχηγὸς βεβαιοῖ, αἱ σημαῖαι τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων διετρυπήθησαν πολλάκις ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν σφαιρῶν. Ἀρχηγοὶ ἐπὶ τῆς μάχης ταύτης ἦσαν οἱ Γ. Γογονῆς καὶ Κώνστας Βελουδάκης.

Οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν ἧττάν των ταύτην ἐν τῇ ἀγανακτήσει των παρεξετράπησαν κατὰ τὴν συνήθειάν των εἰς ἀπανθρώπους ἀντεκδικήσεις, οἷον ἔσφαξαν τὸν Σταυριανὸν Σταματάκην, ὄντινα, καθ' ὃ μὴ ἐπαναστάτην, εἶχε διορίσει ὁ Σάββας Πασᾶς προεστῶτα τοῦ χωρίου του, ἀποκόψαντες τὴν κεφαλήν, ἔσυραν μίαν γυναῖκα ἐπὶ τῶν λίθων, τὴν [2] Βασιλογεώργαιναν ἐκ τοῦ χωρίου Βαφέ, καὶ τὴν ἐφόνευσαν, ἑτέραν δέ, τὴν Ἡλιοστυλιανούδαιναν, ἐκρήμνισαν ἔκ τινος δώματος. Κατὰ τὴν εἰρημένην μάχην ἐφονεύθη εἷς ἀξιωματικὸς Τοῦρκος, οὗτινος τὸ σῶμα πεσὸν εἰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν ἐζήτησε δι' ἐπιστολῆς [3] ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Γ. Γογονῆ.

Ἐκτὸς τούτων καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κυδωνίας, εἰς τὰ πέριξ τοῦ χωρίου Λάκκων, ἐγένοντο τῇ 4 καὶ 5 τοῦ ἱσταμένου μηνὸς ἀψιμαχίαι, ὧν τὰς λεπτομερείας δὲν ἐπληροφορήθημεν, ἴσως διότι δὲν θὰ ἦσαν ἄξιαι λόγου, οἱ πυροβολισμοὶ ὅμως ἠκούοντο ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς πέριξ.

Προσέτι καὶ ἐν Σελίνῳ ἐπανειλημμέναι συμπλοκαὶ ἐγένοντο. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἰσβαλὼν εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην κύριον σκοπὸν προέθετο νὰ καταλάβῃ τὴν παραλίαν Σούγιαν, ὅπου πολλάκις, ὡς ἐκ τοῦ προσφόρου τῆς θέσεως, τὰ ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια ἀπεβίβαζον διὰ τοὺς ἐπαναστάτας χρειώδη. Ἤδη εὑρισκόμενος εἰς τὰς θέσεις Κεφάλα, Ροδοβάνι καὶ Λιβάδα συνεχῶς ἔρχεται εἰς σύγκρουσιν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, προσπαθούντων νὰ ματαιώσωσι τὸ σχέδιόν του. Καὶ δὴ τὴν 31 Μαρτίου φρονῶν ὅτι ἕνεκα τῶν ἑορτῶν οἱ ἐπαναστάται ἤθελαν εὑρεθῆ ἀνέτοιμοι προσέβαλεν αὐτούς, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Τὸ αὐτὸ ἐπανέλαβε καὶ τὴν 3 Ἀπριλίου, τὴν δὲ νύκτα τῆς ἡμέρας ἐκείνης 80 περίπου

---

1. Εἰς τὴν ἀπὸ 5 Ἀπριλίου 1868 σχετικὴν ἔκθεσιν τοῦ Ἰ. Ζυμβρακάκη (ΑΥΕ/ΚΥ – Μ40/1483· ἐφημερὶς *Αἰών*, ἀριθ. 2334, 15 Ἀπριλίου 1868) : *Κουτσοβίτσας*.

2. Χφ. *τῶν*.

3. 3 Ἀπριλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ40/1486· ἐφημερὶς *Αἰών*, ἔ.ἀ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐπαναστάται ἐτόλμησαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου. Ἀγνοοῦνται αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων εἰς ὅλας ταύτας τὰς συμπλοκάς. Ἐκ τῶν Χριστιανῶν ὅμως ἐπληγώθησάν τινες. Ἀρχηγοὶ τῶν ἐπαναστατῶν ἦσαν οἱ Κ. Κριάρης, Χατζῆ Μιχάλης, Γ. Κροκίδης, καὶ ὁ ἐθελοντὴς Ἀθ. Καραγιαννόπουλος.

Ὁ ἐσχάτως συλληφθεὶς Β. Κοζάκος κρατεῖται μετὰ τῶν περὶ ἑαυτὸν εἰς Ὁμαλόν. Ἡ τύχη του εἰσέτι δὲν ἀπεφασίσθη, καθότι δὲν ἔφθασαν μέχρι τοῦδε ἐκεῖ τὰ ἐκ τῶν πέντε ἐπαρχιῶν ἁρμόδια πρόσωπα, ἅτινα θ' ἀποτελέσουν τὸ δικάσον αὐτοὺς δικαστήριον.

Ἀφοῦ ἐπανηγύρισεν ἐνταῦθα ὁ Σάββας Πασᾶς τὸ Κουρπὰν Μπαϊράμ, ἠθέλησε νὰ περιποιηθῇ καὶ τοὺς ὀλίγους ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του διαμένοντας Χριστιανοὺς καὶ νὰ πανηγυρίσῃ μετ' αὐτῶν τὸ Ἅγιον Πάσχα. Μετέβη λοιπὸν εἰς Κάϊναν, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ κώδωνες τῆς ἐκκλησίας, ἵνα μὴ ἀφαιρεθῶσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων, εἶχαν πρὸ πολλοῦ καιροῦ κρυβῇ ὑπὸ τῶν κατοίκων, οἵτινες ἠρνοῦντο νὰ τοὺς παρουσιάσουν, ὁ Σάββας Πασᾶς ἐφυλάκισε τοὺς ἐκεῖ εὑρισκομένους ὀλίγους κατοίκους καὶ τοὺς ὑπεχρέωσε μετὰ τριῶν ἡμερῶν κράτησιν νὰ παρουσιάσωσι τοὺς κώδωνας, οὓς ἔστησεν εἰς τὸ κωδωνοστάσιον. Συνεώρτασε λοιπὸν τὸ Πάσχα μετὰ τῶν χωρικῶν, προσέφερε 200 γρόσια εἰς τὸν ναόν, ἠσπάσθη ὅλους τοὺς ἐκκλησιασθέντας, καὶ ἐπὶ τέλους εὗρε κατάλληλον τὴν ἐπίσημον ταύτην διὰ τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα ἡμέραν νὰ ἐγκωμιάσῃ τὰς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν πατρικὰς διαθέσεις τοῦ Σουλτάνου, ν' ἀναπτύξῃ τὰς χορηγουμένας εὐεργεσίας κλπ., κλπ.

Τὴν ἐπιοῦσαν, δηλ. τὴν προτεραίαν τῆς ἐν Ἀποκορώνῳ γενομένης μάχης, ἐπανῆλθεν ἐνταῦθα (παρετηρήθη ὅτι, σχεδὸν ὁσάκις συνεκροτήθη μάχη, ὁ Σάββας Πασᾶς μεταβαίνει ἐνταῦθα) καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Δίξωνος, ἔνθα παρευρέθην καὶ ἐγώ, ἐκαυχᾶτο ὅτι ἐπανηγύρισε τὸ Πάσχα μετὰ τῶν κατοίκων τῆς δικαιοδοσίας του, ὧν τὸν ἀριθμὸν ἀνεβίβαζεν εἰς πέντε χιλιάδας, ἐνῷ ἡμεῖς γινώσκομεν ἄλλοθεν ὅτι οὗτοι εἰς ἕκαστον χωρίον δὲν ὑπερβαίνουσι τοὺς 15–20 γέροντας. Προσεπάθει δὲ εἰς τὸν ἐκεῖ εὑρισκόμενον Ἄγγλον κ. Johnston νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐν γένει διαγωγήν του, νὰ παραστήσῃ τὰ πράγματα ὅσον τὸ δυνατὸν εὐνοϊκώτερον δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς Τούρκους, νὰ διασύρῃ τοὺς ἐπαναστάτας ὡς ἀντεκδικουμένους ἀπανθρώπως κατὰ τῶν ὑποτεταγμένων καὶ μὴ λαμβανόντων μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν κατοίκων, καὶ κατηγόρει [1] τινὰς τῶν ἀρχηγῶν ὡς κλέπτας καὶ αἰσχρούς, οἷον τὸν Κωνστ. Βελουδάκην, Χατζῆ Μιχάλην κλπ., προσεκάλει δὲ τοὺς βουλομένους νὰ μεταβῶσιν εἰς Ἀποκόρωνα, ἵνα ἴδωσι τὰ πράγματα ἐκ τοῦ πλησίον. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἀφῆκα ἀνεπανόρθωτα, ὅσον ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος ἐπέτρεπε, τὰ παχυλὰ ταῦτα ψεύδη.

Ὁ κ. Johnston ἀφίχθη ἐνταῦθα διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου καὶ αὖριον πάλιν ἀναχωρεῖ εἰς Ἀθήνας. Ὁ εὐγενὴς οὗτος Ἄγγλος, ὅστις εἶναι συγγενὴς τοῦ Δουκὸς d'Argyle, ἐπεσκέφθη πολλάκις τὴν Ἑλλάδα, γνωρίζει τὰ ἐπισημότερα πρόσωπα αὐτῆς, ἦλθε

---

1. Χφ. *κατηγορῇ*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καὶ πέρυσι κατὰ τὴν παροῦσαν ὥραν ἐνταῦθα, ἵνα σπουδάσῃ τὰ πράγματα ἐκ τοῦ πλησίον καὶ συντελέσῃ, ὡς ἔλεγεν, εἰς τὴν μόρφωσιν εὐνοϊκῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν γνώμης, μὴ οὔσης ἐντελῶς φωτισμένης[1]. Καὶ πέρυσι μὲν ἐξεφράζετο εὐνοϊκώτερον ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, θεωρῶν τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἕνωσιν ὡς ἀναγκαίαν. Ἐφέτος ὅμως, καθ' ἃ εἶπεν εἰς ἕνα τῶν συναδέλφων μου, θεωρεῖ ὅτι ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐπιτρέψῃ ἡ Ἀγγλία τὸ τοιοῦτον. Ὑπάρχουσι καί τινες οἱ φρονοῦντες ὅτι ἡ ἔλευσίς του δὲν εἶναι ἀμέτοχος πολιτικοῦ σκοποῦ, ἀλλ' ἐγὼ διστάζω νὰ παραδεχθῶ τοῦτο διὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους, καὶ προσέτι διότι δὲν ἀνήκει εἰς τὴν διευθύνουσαν νῦν τὰ πράγματα τῆς Ἀγγλίας μερίδα.

Οὐδεμίαν θετικωτέραν μέχρι τοῦδε πληροφορίαν ἔλαβα περὶ τῶν εἰς τὸν κ. Δίξωνα ἀποδιδομένων ἐνεργειῶν, ἀπορρέουσαν εἴτε ἐκ μέρους τινὸς τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἢ ἄλλων ἐντοπίων εἴτε ἐκ μέρους τῶν ἐν Ἡρακλείῳ καὶ Ρεθύμνῳ ἡμετέρων πρακτόρων. Μόνος ὁ κ. Σκουλούδης, Πράκτωρ τῆς Ρωσσίας ἐν Ρεθύμνῳ, ἔγραψεν εἰς τὸν κ. Δενδρινὸν ὅτι, ὡς ἐπληροφορήθη, φήμη διατρέχει παρὰ τοῖς ἐπαναστάταις τοῦ τμήματος ἐκείνου ὅτι ἐνέργειαι γίνονται ὅπως ζητηθῇ ἡ προστασία μιᾶς τῶν μεγάλων δυνάμεων. Τοῦτο συμβιβάζεται μὲ τὸ περιεχόμενον ἐπιστολῆς[2] τινος τῶν ἀρχηγῶν, ἧς ἀντίγραφον ὑπέβαλα εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα διὰ τοῦ προτελευταίου ταχυδρομείου. Φαίνεται δὲ ὅτι ἰδίως εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας κυκλοφορεῖ ἡ ἰδέα νὰ ζητηθῇ ἡ ἀγγλικὴ προστασία, ἂν μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινὸς δὲν ἴδωσι τὰ πράγματα λαμβάνοντα εὐνοϊκωτέραν τροπήν.

Χάριν δικαιοσύνης ὀφείλω νὰ κάμω ὑμῖν γνωστὸν ὅτι ἀπό τινων μηνῶν, ἀφ' ἧς ὁ κ. Καραθεοδωρῆς ἀνέλαβε τὴν ὑπηρεσίαν του, αἱ ὑποθέσεις ἡμῶν μετὰ τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν δὲν καταστρέφονται ὡς πρότερον, πρὸς βλάβην τῶν ὑπηκόων τῆς Α.Μ., ἀλλ' ἀπεναντίας μᾶς ἀποδίδεται δικαιοσύνη. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὰ φῶτα καὶ τὴν ἀμεροληψίαν τοῦ εἰρημένου ὑπαλλήλου.

Οἱ Σφακιῶται εὑρίσκονται εἰς παντελῆ ἔλλειψιν τροφῶν. Ἡ ἔλλειψις αὕτη ὄχι μόνον παραλύει πᾶσαν ἐκ μέρους αὐτῶν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τοὺς ἔφερεν εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀπειλήσουν ὅτι, ἂν ἐντὸς τοῦ τρέχοντος μηνὸς δὲν λάβουν ἱκανὰς τοιαύτας, θέλουν διαμαρτυρηθῆ καὶ ἐπιρρίψει εἰς τὸν αἴτιον τὴν εὐθύνην παντὸς προελευσομένου ἀτοπήματος.

〈Υ.Γ.〉 Ἐπισυνάπτεται : 1) ἡ ὑπ' ἀριθ. 223 ἔκθεσις[3] τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ Πράκτορος, παραλειφθεῖσα νὰ σταλῇ διὰ τοῦ προηγουμένου ταχυδρομείου· καὶ 2) ἔκθεσις[4] τῆς ἐν Ἀποκορώνῳ γενομένης τῇ 2 Ἀπριλ. μάχης.

---

1. Χφ. *φωτισμένην*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 169, ὑποσημ. 2.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 170–171.
4. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 175, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

282

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολή *Χανιά, 8 Ἀπριλίου 1868*

AYE/KY – M40/1476

Ὁ κ. Tricou, ὅστις κατ' ἀρχὰς οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τὴν περὶ ἐνεργειῶν τοῦ κ. Dickson φήμην, ἤρχισε κατόπιν μετὰ πλείστης ἐνεργείας νὰ ἐρευνᾷ περὶ αὐτῆς καὶ ν' ἀνησυχῇ. Προσεπάθησα, ὡς ὤφειλον, ἀφοῦ τῷ ἐχορήγησα καὶ ἐγὼ πᾶσαν περὶ τούτου πληροφορίαν, νὰ κεντήσω τὴν ἀντιζηλίαν του. Ἤδη φαίνεται μὲν πεπεισμένος ὅτι κάτι ὁ κ. Δίξων ἐνεργεῖ, διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις, λέγει, ναύτης τις Ἄγγλος ἐν τῇ εὐθυμίᾳ του εἶπεν εἰς ἕτερον, Γάλλον, ὅτι ἡ κανονιοφόρος *Trinculo* ἀναχωρήσασα ἐντεῦθεν παρέλαβεν ἀνθρώπους, ἀλλ' ὅτι ἕτερος ναύτης Ἄγγλος ἐπέπληξε τὸν ἀθυρόστομον ἐκεῖνον, καὶ ὅτι εἰς τὰς ἐνεργείας ταύτας δὲν εἶναι ξένη ἡ γνωστὴ Ἐλισάβετ, ἣν ὁ κ. Δίξων, ἅμα ἐπανελθούσης τῆς ἀγγλικῆς κανονοφόρου, ἐπεσκέφθη καὶ πάλιν. Κατόπιν ἔπραξε τὸ αὐτὸ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ κ. Johnston. Ὁμολογεῖ ὅμως ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ἐρευνῶν ἃς παρὰ ταῖς ἀρχαῖς ἔκαμε (γινώσκετε ὅτι εὑρίσκεται παρὰ πάντα ἄλλον εἰς καλυτέρας σχέσεις μετὰ τοῦ Γ. Διοικητοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἰδίως δὲ τοῦ Σάββα Πασᾶ) ἐπείσθη ὅτι ὁ Χουσεὴν Πασᾶς οὐδεμίαν γνῶσιν ἔχει περὶ τῶν ἐνεργουμένων. Μάλιστα δὲ καὶ ὁ ἴδιος Χουσεὶν φαίνεται ἀνήσυχος, πλὴν μ' ὅλας τὰς ἐρεύνας του, ὡς λέγει, οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ πληροφορηθῇ. Ἐπειδὴ δὲ διεδόθη ὅτι ἡ ἀγγλικὴ κανονιοφόρος θὰ μεταβῇ πάλιν εἰς Ἡράκλειον ἢ Ρέθυμον, εἶπεν ὅτι θέλει πέμψει ἓν ἀτμόπλοιον νὰ παρακολουθῇ αὐτήν. Ὁ κ. Tricou φρονεῖ ὅτι αἱ ἐνέργειαι αὗται σκοπὸν ἔχουσι νὰ ζητηθῇ ἡ μεσολάβησις τῆς Ἀγγλίας ἀποκλειστικῶς, καὶ ἑπομένως αὕτη ἐνεργήσῃ ἢ νὰ συστηθῇ ἡ νῆσος ἡγεμονία, ὅπερ συμφέρει εἰς τὰς ἰδέας τῆς Ἀγγλίας, ἣν δὲν θεωρεῖ στερουμένην κατακτητικῶν σκοπῶν, ἢ τοὐλάχιστον νὰ διορισθῇ Διοικητὴς Χριστιανὸς ἀγγλόφρων, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπεκτείνῃ εἰς τὴν νῆσον τὴν ἐπιρροήν της καὶ νὰ φέρῃ εἰς αὐτὴν διὰ μέλλοντας σκοποὺς κεφάλαια ἀγγλικά, κλπ.

Προχθὲς εὑρισκόμενος ὁ ὑποφαινόμενος ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς κανονιοφόρου πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Πλοιάρχου κ. Σώνδερ εἶπα εἰς αὐτὸν ἐν εἴδει ἀστεϊσμοῦ ὅτι ἡ εἰς Ρέθυμον καὶ Ἡράκλειον μετάβασίς του ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς σχόλια. Ὁ Πλοίαρχος γελάσας ἁπλῶς δὲν προσέθηκέ τι, ἕτερον δὲ πρόσωπον παρευρισκόμενον εἰς τὴν ὁμιλίαν (ἡ κυρία Stillman) μετὰ γυναικείας ἀφελείας τῷ εἶπεν ὅτι λέγουν ὅτι παρέλαβε τρία ἄτομα ἐντεῦθεν. Ὁ Πλοίαρχος πάλιν ἐγέλασε, προσθεσάσης δὲ τῆς κυρίας : «Λοιπὸν δὲν εἶναι ψεῦμα ;» ἐκεῖνος εἶπεν : «Ὄχι».

Ὀφείλω εἰς ταῦτα νὰ προσθέσω καὶ τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ κ. Δίξων, οὗτινος ἡ εὐθύτης εἶναι ὁμολογουμένη, καθὼς καὶ ἡ ἀνεπιτηδειότης τοῦ νὰ ραδιουργῇ, ἐνεργεῖ ἴσως τῇ εἰση-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γήσει τῆς Ἐλισάβετ, πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ δοθῇ πέρας εἰς ἀγῶνα ὃν θεωρεῖ ματαιοπονίαν.

Παρὰ τοῦ κ. Tricou ἐπληροφορήθην ἐσχάτως τὸ ἑξῆς περιστατικόν, ὅπερ, λέγει, γνωρίζει ἐξ ἐπισήμου πηγῆς, πρὶν ἀκόμη ἔλθῃ εἰς Κρήτην, ὅτε εὑρίσκετο εἰς Αἴγυπτον, δηλ. ὅτι ὁ Πλοίαρχος Pym, ὅστις πρῶτος εἶχε παραλάβει κρητικὰς οἰκογενείας, ἔπραξε τοῦτο συνεπείᾳ διαταγῆς τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, ἕνεκα τῆς ἑξῆς αἰτίας, τοὐτέστι διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐγένοντο ἐνέργειαι ὅπως ἡ Κρήτη μεταβιβασθῇ εἰς τὸν Ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου (ὅπερ εἶναι ἀναμφισβήτητον), ἡ δὲ Ἀγγλία μαθοῦσα τοῦτο καὶ φρονοῦσα ὅτι ἐγένετο συνεπείᾳ ραδιουργιῶν τῆς Γαλλίας, θέλουσα δὲ νὰ ματαιώσῃ αὐτὰς ὡς ἀντικειμένας εἰς τὰ ἰδικά της σχέδια, διέταξε τὴν παραλαβὴν οἰκογενειῶν, προτιμῶσα ἴσως τότε μᾶλλον τὴν ἕνωσιν παρὰ νὰ μεταβιβασθῇ ἡ νῆσος εἰς τὸν Ἀντιβασιλέα. Ἀλλ' ἰδοῦσα ἀμέσως ὅτι ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἀπηγόρευσεν ἐνεργείας τοιαύτας, ἀπηγόρευσε τὴν περαιτέρω παραλαβὴν τῶν οἰκογενειῶν καὶ προσεποιήθη δυσμένειαν κατὰ τοῦ Pym, ὡς δῆθεν ἐνεργήσαντος παρὰ τὰς ὁδηγίας του.

Ὁ κ. Colucci μεταβὰς κατ' αὐτὰς εἰς Ἀκρωτήριον συνέλεξεν ἀποδείξεις περὶ τῆς πλαστότητος τῆς γνωστῆς ἀναφορᾶς [1] τῶν ζητούντων τὰς οἰκογενείας των Κρητῶν καλέσας εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἁγ. Τριάδος τοὺς προεστῶτας τῶν ἐν αὐτῇ τῇ ἀναφορᾷ ἀναφερομένων χωρίων. Ἔλαβε τὰς καταθέσεις αὐτῶν ἐνόρκως ὅτι οἱ ἐν τῇ ἀναφορᾷ σημειούμενοι κάτοικοι Ἀκρωτηρίου οὐδαμοῦ ὑπέγραψαν καὶ ὅτι οὗτοι ἢ εὑρίσκονται εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤ, ἄλλοι, εὑρίσκονται μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἢ δὲν ἔχουν οἰκογενείας. Ἄλλως ὅλοι ἐνταῦθα οἱ πρόξενοι εἶναι πεπεισμένοι περὶ τῆς πλαστότητος τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ.

Υ.Γ. Ἡ ἔλλειψις τῶν τροφῶν εἶναι ἡ ἐπικινδυνωδεστέρα πληγή. Πανταχόθεν ζητοῦν τροφάς, τροφάς! Τὴν συνημμένην ἔκθεσιν [2], ἐὰν εὐαρεστῆσθε, παρακαλῶ νὰ πέμψητε εἰς τὴν Κ. Ἐπιτροπήν, ἀφοῦ λάβητε αὐτῆς γνῶσιν.

283

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 33 *Ἡράκλειον, 8 Ἀπριλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1603

Τὰ πολεμικὰ ἔργα τῶν ἐπαναστατῶν διατελοῦσιν ἐν ἀπραξίᾳ. Οὐχ ἧττον οἱ ἐντόπιοι Ὀθωμανοὶ οὐδέποτε ἔπαυσαν κακοποιοῦντες, λῃστεύοντες καὶ φονεύοντες Χριστιανοὺς ἐν τοῖς χωρίοις καὶ ταῖς δημοσίαις ὁδοῖς [3].

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 144, ὑποσημ. 1.

2. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ τῆς ἐκ Λιβαδᾶ, ἀπὸ 2 Ἀπριλίου 1868 ἐκθέσεως τοῦ Κ. Κριάρη περὶ τῶν ἐν Σελίνῳ συγκρούσεων τελευτῶντος τοῦ Μαρτίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ40/1487· ἐφημερὶς *Αἰών*, ἔ.ἀ. Πβλ. ἀνωτέρω, σσ. 175–176.

3. Χφ. *τὰς δημοσίους ὁδούς*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πρὸ δέκα ἡμερῶν ὁ 'Αναστάσιος Πλούσιος ἐκ τοῦ χωρίου Δαφνῶν εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν διὰ ν' ἀγοράσῃ καρπόν. Καθ' ὁδὸν συλλαβόντες αὐτὸν ἐντόπιοι 'Οθωμανοὶ τῷ ἀφήρεσαν μίαν ἀγγλικὴν λίραν καὶ τὸν ἤκισαν βαρέως μὲ διπλαριὲς μαχαιρῶν καὶ ὅπλων, εἰς τρόπον ὥστε τὸν ἀφῆκαν ἡμιθανῆ. 'Ελθὼν εἰς τὴν πόλιν περιῆλθεν ἅπαντα τὰ 'Υ/προξενεῖα ὑπὸ συνοδείαν συγχωρίων του καὶ ἐπέδειξε τὴν κατάστασίν του. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὸ Πολιτικὸν Νοσοκομεῖον πρὸς θεραπείαν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ σωθῇ καὶ τὴν τρίτην τοῦ ἀρξαμένου ἤδη μηνὸς ἀπεβίωσεν.

'Η Διοίκησις, διὰ νὰ διαψεύσῃ καὶ αὖθις τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου, ἥτις ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς ἐνταῦθα 'Υ/προξένους καὶ εἰς πολλὰς ἑκατοντάδας Χριστιανῶν, διέταξε τὸν ἰατρόν της 'Ιδομενέα Μαρκατάτον, Κρῆτα, νὰ ἐνεργήσῃ νεκροψίαν. 'Ο 'Ιδομενεὺς ἐντὸς τῆς εὐρείας συνειδήσεώς του ὑπέβαλεν ἔκθεσιν ἐν ᾗ γνωμοδοτεῖ ὅτι ὁ θάνατος τοῦ ἐν λόγῳ 'Αναστασίου Πλούσιου προῆλθεν ἐκ χρονίου νοσήματος τῆς κύστεως.

284

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

'Αριθ. 227 *Ρέθυμνον, 8 'Απριλίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ59/2197

Τὸ παρελθὸν δεκαπενθήμερον διῆλθεν ἄνευ σπουδαίων πολεμικῶν ἔργων, διότι, ὡς βεβαιοῦσιν, οἱ συναθροιζόμενοι ἐπαναστάται, διὰ νὰ προσβάλουν τοὺς ἐν Ρεθύμνῃ 'Οθωμανούς, διευθύνθησαν εἰς 'Αποκόρωνα, ὅπου, ὡς λέγουν, εἶναι στενῶς πολιορκημένος ὁ ὀθωμ. στρατός. Γέμει ὅμως κακουργημάτων καὶ φρικαλέων πράξεων ἐκ μέρους τῶν 'Οθωμανῶν, τῶν ὁποίων ἡ φανατικότης ἀναπτυσσομένη ὠθεῖ αὐτοὺς εἰς πράξεις ἀπανθρώπους, ὥστε νὰ ἐπιτίθενται καὶ κατὰ τῶν νεκρῶν.

Πρὸ ἡμερῶν ἐνταφιάσθη εἰς τὸ νεκροταφεῖον νέος τις Χριστιανός, 'Οθωμανοὶ δὲ μεταβάντες τὴν ἐπαύριον καὶ ἀνοίξαντες τὸν τάφον ἐγύμνωσαν τὸν νεκρὸν καὶ ἐσύντριψαν τὴν κεφαλήν του. Τὸ ἀποτρόπαιον τοῦτο κακούργημα ἐτέθη ὑπ' ὄψιν τοῦ Διοικητοῦ, ὅστις ἔπεμψε δύο συμβούλους καὶ ἐπληροφορήθησαν ἰδίοις ὄμμασι, τὴν πρᾶξιν δὲ ταύτην ἀπέδωκαν εἰς παιδίον 'Οθωμανοῦ τινος, τὸ ὁποῖον ἐτιμώρησαν. Τὴν Μεγάλην Πέμπτην τὸ ἑσπέρας, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας, πολῖται 'Οθωμανοὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἐφύλαττον εἰς τὴν θύραν τοῦ ναοῦ καὶ διὰ χειρονομιῶν ἠνώχλουν τὰς ἐξερχομένας γυναῖκας. Εἰδοποιηθεὶς καὶ περὶ τούτου ὁ Διοικητὴς ἀπήντησεν ὅτι δὲν εἶναι σπουδαῖον γεγονός· τὰ τοιαῦτα ἀκολουθοῦν καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Αὐθημερὸν Χριστιανός τις, ὑπέργηρος, Μανώλης Χάντρης ἐκ τοῦ χωρίου Χάρκια, ἐξελθὼν τῆς πόλεως, ἵνα συλλέξῃ χόρτα καὶ ἐξ αὐτῶν πορισθῇ τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἔγινεν ἄφαντος. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐφονεύθη παρὰ τῶν 'Οθωμανῶν. Οἱ συγγενεῖς ἀνεφέρθησαν εἰς τὸν Διοικητήν, ὅστις τοῖς ἀπήντησεν ὅτι ἦτο ἐπόμενον νὰ ἐνώθη μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν. 'Η Διοίκησις κοινοποιεῖ ὅτι

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

εἶναι αὐστηρῶς ἀπηγορευμέναι αἱ ἐνέδραι, κρυφίως ὅμως ἐξακολουθοῦν ταύτας οἱ ἐγχώριοι Ὀθωμανοὶ ἐνθαρρυνόμενοι παρὰ τῶν ἀρχῶν των. Τὴν 4ην Ἀπριλίου ἐξῆλθον διὰ νυκτὸς Ὀθωμανοὶ ἐγχώριοι εἰς χωρίον Βαρσαμόνερον, ὅπου συμπλακέντες μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθησαν δύο καὶ ἐπανῆλθον καταδιωκόμενοι. Αὐθημερὸν εἰσῆλθον εἰς Ρέθυμον γυναῖκές τινες καὶ γέροντες ἐκ Μυλοποτάμου διὰ νὰ προμηθευθῶσι τροφάς. Πρὸς ἀντεκδίκησιν οἱ Ὀθωμανοὶ στήσαντες ἐνέδρας ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν ἐνῷ ἀνεχώρουν, καὶ ἄλλους μὲν τοὺς ἐγύμνωσαν, πολλοὺς δὲ ἐφόνευσαν. Μολ⟨ον⟩ότι ὑστερούμεθα πληροφοριῶν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ψιθυρίζεται ὅμως ὅτι ἐφόνευσαν ὅλους τοὺς ἄνδρας. Οἱ Ὀθωμανοὶ ὡμολόγησαν δύο μόνον εἰπόντες ὅτι ἦσαν ὡπλισμένοι. Ὡς διηγοῦνται δὲ οἱ Ὀθωμανοί, ὅλα ταῦτα τὰ κακουργήματα ἐνεργοῦνται τῇ συγκαταθέσει τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐξοντώσουν ἐντελῶς τοὺς δυστυχεῖς Χριστιανούς.

Οἱ ἐν Ρεθύμνῃ Χριστιανοί, πληροφορηθέντες ἐσχάτως ὅτι ἦλθε διαταγὴ τῆς κυβερνήσεως παρέχουσα τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς θέλοντας ν' ἀναχωρήσουν, ἐζήτησαν τὴν ἄδειαν τοῦ Διοικητοῦ. Οὗτος κατ' ἀρχὰς εἶπεν ὅτι ἦσαν ἐλεύθεροι ν' ἀπέλθωσιν, ἀλλὰ πρέπει νὰ δώσωσιν ἔγγραφον ὅτι τὰ κτήματά των ἤθελον περιέλθει εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ δημοσίου, οἵτινες ⟨sic⟩ ἀφοῦ συγκατετέθησαν καὶ εἰς τοῦτο, πάλιν τοὺς ἠμπόδισεν ὑπὸ τὴν πρόφασιν νὰ ζητήσῃ ὁδηγίας. Οἱ δὲ δυστυχεῖς οὗτοι, ἀφοῦ ὑποφέρουσι μυρίας κακουχίας καὶ στερήσεις, καταντᾷ ν' ἀποθάνουν καὶ τῆς πείνης, ὅπως καὶ ἀπέθανον πρὸ ἡμερῶν τρεῖς γραῖαι.

Ἡ Διοίκησις καταγίνεται δραστηρίως εἰς τὴν κατασκευὴν ὀχυρωμάτων εἰς διάφορα μέρη τῶν πλησιοχώρων, ἄδηλον πρὸς τίνα σκοπόν.

285

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἐπιστολὴ *Ρέθυμνον, 8 Ἀπριλίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ59/2196

Τὴν ἀπὸ 31 παρελθόντος μηνὸς τιμίαν μοι ἐπιστολήν σας εὐχαρίστως ἔλαβον, εἰς ἀπάντησιν τῆς ὁποίας σᾶς λέγω ὅτι μέχρι σήμερον δὲν ἐφάνη οὐδ' ἐφωράθη οὐδεὶς εἰς τὸ τμῆμά μας ὅτι ἐνεργεῖ νὰ πεισθοῦν οἱ Κρῆτες διὰ νὰ ζητοῦν τὴν ἡγεμονίαν. Εἶναι ὅμως γενικῶς ὅλοι ἀπελπισμένοι, στενοχωρούμενοι ἕνεκα τῆς πολυχρονίου διαρκείας τῆς ἐπαναστάσεως, μὴ βλέποντες οὐδεμίαν καλυτέρευσιν τῶν πραγμάτων. Ἐξ ἐναντίας τοὺς κυριεύει ἡ δυστυχία τῆς πείνης καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου ἡ φιλοδοξία θέλοντες ὅλοι νὰ εἶναι ἀρχηγοί. Πρό τινων ἡμερῶν ἐπληροφορήθην παρά τινος φίλου ἐκ Χανίων ὅτι ἡ Ἀγγλία καὶ Αὐστρία ἐνεργοῦν διὰ τὴν ἡγεμονίαν καὶ μάλιστα τὴν συστήνει ἡ Ἀγγλία (ἡ Αὐστρία μένει μόνον θεατής)· ὅτι τὸ ἀγγλικὸν ἀτμόπλοιον ἐπέρασε πρό τινων ἡμερῶν ἐντεῦθεν δι' Ἡράκλειον καὶ ἐκεῖθεν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν σας. Τὸ ἴδιον λέγουν ὅτι εἶχε δύο Χριστιανοὺς καὶ ἕνα ἱερέα, τοὺς ὁποίους εἶχε σκοπὸν ν' ἀποβιβάσῃ εἰς Ἀρμηρὸν μὲ γράμματα, διὰ νὰ ἐνερ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γήσουν δῆθεν οὗτοι διὰ τῶν ἔξω ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας, οὐδὲν ὅμως θετικὸν ἔμαθον ἐκ τῶν ἔξω, τοὺς ὁποίους καθ' ἡμέραν ἐρωτῶ.

Εἴθε τοῦ Κοζάκου τὸ πάθημα νὰ γίνῃ μάθημα εἰς ἄλλους. Εἷς ἐκ τῶν ἀπολυθέντων Ὀθωμανῶν ὅστις εἶχε συλληφθῆ μετ' αὐτοῦ ἦλθεν ἐνταῦθα καὶ δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπαινῇ τὸν Ζιμπρακάκη· [ὅστις] ἂν δὲν ἐφοβεῖτο τὸν θάνατον, εὐχαριστεῖτο νὰ μένῃ διαρκῶς μὲ τοὺς Χριστιανούς.

Εἰς τὸ τμῆμά μας δὲν παύουν τοῦ νὰ ἐξέρχωνται καθ' ἑκάστην εἰς τὰς συνήθεις ἐνέδρας των (ζουρίδα). Ὅλην τὴν νύκτα μένουν διαρκῶς εἰς τὰ πλησιόχωρα κρούοντες τὰ παράθυρα καὶ θύρας, ἴσως γελαστοῦν οἱ κάτοικοι καὶ ἐξέλθουν, διὰ νὰ τοὺς φονεύσουν. Κατ' αὐτὰς εἶχον μεταβῆ εἷς τι χωρίον, Βαρσαμόνερον, διὰ νὰ ὑπεξαιρέσουν ὅσας μελίσσας εὕρουν, οἵτινες φωραθέντες παρὰ τῶν Χριστιανῶν ἐδιώχθησαν φονευθέντες δύο. Τὸν ἕνα μάλιστα τὸν ἐκρέμασαν εἰς τὸν μελισσόκηπον. Αἱ γυναῖκες των θρηνοῦσαι παρ' ὀλίγον νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ Χριστιανῶν. Μάλιστά τινες τῶν Ὀθωμανίδων γυναικῶν εἰσῆλθον εἴς τινα οἰκίαν χριστιανικὴν διὰ τοῦ καπνοδόχου τὸν ὁποῖον κατεδάφισαν καὶ παρ' ὀλίγον νὰ φονεύσουν τὴν οἰκοδέσποιναν τῆς οἰκίας. Ἡ Διοίκησις οὐδὲν ἔπραξεν. Τὴν Μεγάλην Τετάρτην διεδόθη ὅτι ὑπῆγον εἰς τὸ νεκροταφεῖον ἐνταῦθα Ὀθωμανοὶ καὶ ἀνοίξ⟨αντες⟩ [1] ἕνα τάφον ἐσύντριψαν τὴν κεφαλὴν νέου τινὸς νεωστὶ τεθνηκότος.

Χθές, ἤτοι τὴν 7ην τούτου, τρεῖς ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ⟨ἦλ⟩θεν ἓν ἀτμόπλοιον κομίσαν χρήματα τῆς Διοικήσεως καὶ ἀμέσ⟨σως⟩ ἀνεχώρησε διὰ τὸ Ἡράκλειον, τὸ ὁποῖον περιμένουν ν' ἀπεράσῃ σήμερον διὰ νὰ παραλάβῃ περὶ τοὺς διακοσίους ἐγχωρίους Ὀθωμ⟨α⟩νοὺς δι' ἐπικουρίαν. Ἐπειδὴ ὁ Μεϊμὲτ Πασᾶς ὑπωπτεύθη ἐπίθεσίν τιν⟨α⟩ ἐκ μέρους τῶν Χριστιανῶν, δὲν ἐσυγχώρησε τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἐγχωρίων Ὀθωμανῶν διὰ Χανία. Πρὸ δύο ἡμερῶν μετέβη ὁ τακτικὸς στρα⟨τὸς⟩ εἰς τὸ χωρίον Πρασές, καὶ χθὲς ἡ Διοίκησις ἐσύναξεν ὅλους τοὺς κτίστας . . . [2], τοὺς ἔπεμψεν ἐκεῖ, διὰ νὰ ἀρχίσουν τὴν ἀνέγερσιν ἑνὸς ἑτέρου π⟨ύρ⟩γου εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος.

Ἰδιωτικῶς σᾶς διαβιβάζω μίαν ἀναφοράν, τὴν ὁποίαν σᾶς παρακαλῶ νὰ βάλετε ὑπ' ὄψιν σας καί, εἰ δυνατόν, νὰ ἐνεργήσετε νὰ λάβω τὰ χρήματα μὲ τὴν παρατήρησιν νὰ ἔχω τὸ δικαίωμα εἰς ἁρμοδίαν ἐποχὴν νὰ κινῶ ἀγωγὴν κατὰ τῶν ἀντιδίκων μου καὶ θέλετε μὲ ὑποχρεώσει. Ὁ ἐπίτροπος τῶν συνδίκων ἐπὶ τῆς πτωχεύσεως τοῦ Καλοκαιρινοῦ ἦλθε πρὸ ἡμερῶν, καὶ ἀμέσως ἐκοινοποιήθη ἡ ἀναφορά του διὰ τοῦ Προξ. Πρακτορείου εἰς τὴν Διοίκησιν. Καλὸν ἦτο νὰ ἐπέμπετε μίαν διαταγὴν ἵνα τὸ Προξ. Πρακτορεῖον συνάξῃ τὸ ἐνοίκιον τῆς οἰκίας του παρὰ τῆς ἐγχωρίου ἀρχῆς [3].

---

1. Ἡ παροῦσα καὶ αἱ ἀκόλουθοι ἐντὸς ἀμβλυγωνίων ἀγκυλῶν προσθῆκαι εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐγένοντο πρὸς συμπλήρωσιν κενῶν ὀφειλομένων εἰς φθορὰν τοῦ χειρογράφου.

2. Κενὸν μιᾶς λέξεως ὀφειλόμενον εἰς φθορὰν τοῦ χειρογράφου.

3. Ἡ παράγραφος αὕτη ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀντιδικίαν τὴν προκύψασαν ἐκ τῆς πτωχεύσεως τῶν ἐμπόρων Γεωργίου Καλοκαιρινοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν ἐγερθεισῶν ἐπὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν διεκδικήσεων τῶν δανειστῶν, εἷς ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Χαράλαμπος Πετυχάκης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

286

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 99 *Χανιά, 14 'Απριλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ40/149[1]

Οὐδεμία πλέον ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι αἱ ἐκ μέρους τῶν Ἄγγλων ἐνέργειαι περὶ ὧν ἔλαβα τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω ὑμῖν εἰσι πραγματικαί. 'Εξ ἐπιστολῆς [1] τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῶν Κρητῶν πληροφοροῦμαι ὅτι ὁ ἐν 'Ηρακλείῳ 'Υποπρόξενος τῆς 'Αγγλίας κ. Λυσίμαχος Καλοκαιρινὸς παρήγγειλεν εἴς τινα Φιλιππάκην, ἕνα τῶν λεγομένων ἀντιπροσώπων ἄλλοτε, νῦν δὲ ἐπαναστάτην, νὰ [2] συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ 'Αρχηγοῦ Μ. Κόρακα, τῆς 'Επιτροπῆς τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος καὶ ἄλλων, ὅπως γράψωσιν ἀναφοράν, δι' ἧς νὰ ἐξαιτῶνται τὴν ἄμεσον καὶ ἀποκλειστικὴν τῆς 'Αγγλίας μεσολάβησιν, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ συστηθῇ ἐν τῇ νήσῳ ἡγεμονία. 'Αφορμὴν λαβοῦσα [3] ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις καὶ ἐρευνήσασα τὴν διαγωγὴν τοῦ Κοσκινᾶ (ὅστις, ὡς γινώσκετε, πρὸ δύο περίπου μηνῶν ἐξελθὼν ἠνώθη μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν) ἐπείσθη ὅτι καὶ οὗτος ἐνέχεται εἰς τὰς ἐνεργείας ταύτας. Μάλιστα δὲ παρετηρήθη ὅτι δύο ἐκ τῶν συνοδευόντων αὐτὸν ἀνδρῶν ἀναχωρήσαντες λαθραίως ἦλθον εἰς Χανία. 'Η Προσωρινὴ Κυβέρνησις ταῦτα μαθοῦσα ἐταράχθη, ὡς ἦν ἐπόμενον, καὶ ἐνεργεῖ δραστηρίως ὅπως προλάβῃ πᾶν ἀπευκταῖον.

Ὅτι ὁ Κοσκινᾶς μετέβη παρὰ τοῖς ἐπαναστάταις πρὸς σκοπὸν πλάγιον δέν μοι φαίνεται ἀπίθανον, διότι ὢν συγγενὴς τῆς οἰκογενείας τοῦ ἀρτίως ἀποβιώσαντος Εὐαγγελινοῦ 'Αλεξίου, πρὸς ὃν ὁ κ. Δίξων ἦτο στενῶς συνδεδεμένος, ἐπροστατεύθη ἄλλοτε, ὅτε ἦν φυλακισμένος, ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου καὶ τῇ μεσολαβήσει του ἀπεφυλακίσθη ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ. Τὸ περίεργον ὅμως εἶναι ὅτι χθὲς τὸ ἑσπέρας αἴφνης ἡ Διοίκησις ἐτοιχοκόλλησε προκήρυξιν δι' ἧς ἐκτίθεται ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Κοσκινᾶς, φυλακισθεὶς ἄλλοτε ὡς ραδιοῦργος καὶ ταραξίας καὶ ἀποφυλακισθεὶς ἐπὶ ὑποσχέσει ὅτι ἤθελε ζῇ ἡσύχως, ἔλαβεν ἐσχάτως μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἀπεφασίσθη δυνάμει τοῦ ποινικοῦ νόμου ὅπως ἡ μὲν περιουσία του δημευθῇ, αὐτὸς δὲ καταδικασθῇ εἰς θανατικὴν ποινήν, ἥτις θέλει ἐκτελεσθῇ ὅταν συλληφθῇ. 'Η ἀπόφασις αὕτη εἶναι παράδοξος, διότι δὲν ἀναφέρεται ποῖον δικαστήριον τὸν ἐδίκασε, καὶ διότι κατεδικάσθη ὁ Κοσκινᾶς, χωρὶς νὰ δικασθῇ νομίμως.

'Αγνοῶ τίς ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῆς ἀποφάσεως ταύτης. Εἶναι ἆρά γε διὰ νὰ δειχθῇ ὅτι αἱ διαδοθεῖσαι περὶ Κοσκινᾶ ὑποψίαι, ὅτι δῆθεν ἐνεργεῖ τῇ ὑπαγορεύσει τοῦ κ. Δίξωνος, εἶναι ψευδεῖς ; Τὸ πιθανώτερόν μοι φαίνεται τὸ ἑξῆς : Κατ' αὐτὰς ἡ Διοίκησις ἐκάλεσε

---

1. 3 'Απριλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ40/1497.
2. Χφ. *καί*.
3. Χφ. *λαβοῦσαν*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοὺς ὡς ζαπτιέδας καταταχθέντας Χριστιανοὺς Κρῆτας καὶ τοὺς διέταξε νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰ διάφορα στρατόπεδα, ἵνα ὑπηρετήσωσι μετὰ τοῦ στρατοῦ. Ἐκεῖνοι δυσαρεστηθέντες διὰ τὴν πρότασιν ἠρνήθησαν ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἀνεδέχθησαν ὑπηρεσίαν τῆς Κυβερνήσεως, ὄχι διὰ νὰ πολεμήσωσι τοὺς συγγενεῖς καὶ συμπατριώτας των Χριστιανούς, ἀλλ' ἁπλῶς, κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς ὑπόσχεσιν, διὰ νὰ φέρωσιν ὅπλα καὶ φυλάττωσι τὰ χωρία των. Τότε ἡ Διοίκησις ἰδοῦσα ὅτι δὲν πείθονται νὰ ὑπηρετήσουν, ὡς αὐτὴ ἐνόει, δὲν τοὺς ἐστενοχώρησεν, ἀλλὰ τοὺς ἀφῆκεν ἐλευθέρους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς οἰκίας των. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράξενον ἡ Διοίκησις, ὑποπτευθεῖσα ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι δὲν εἶναι πιστοὶ εἰς αὐτήν, ⟨νὰ⟩ ἠθέλησε διὰ τῆς δημοσιευθείσης κατὰ τοῦ Κοσκινᾶ ἀποφάσεως νὰ ἐκφοβίσῃ τοὺς τυχὸν προτιθεμένους νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν.

Ὡς γεγονότα τείνοντα ἴσως πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ὑποψιῶν περὶ τῶν εἰς τοὺς Ἄγγλους ἀποδιδομένων ἐνεργειῶν δὲν εἶναι ἴσως ἄσκοπον νὰ σημειώσω καὶ τὰ ἑξῆς : Ὅτι ὁ κ. Johnston ἐπεσκέφθη μετὰ τοῦ κ. Δίξωνος πρό τινων ἡμερῶν τὴν Ἐλισάβετ Κονταξάκη, ἥτις φαίνεται εἷς τῶν κυριωτέρων μοχλῶν εἰς ὅ,τι κατὰ τῶν προσπαθειῶν τῶν Κρητῶν τεκταίνεται, καὶ ἐπὶ πολὺ παρέμεινε παρ' αὐτῇ. Ὁ Πλοίαρχος τῆς κανονιοφόρου *Trinculo* κ. Sander μεθ' ἑνὸς ἀξιωματικοῦ μετέβη πρό τινων ἡμερῶν μέχρι τοῦ Ἁλικιανοῦ, χωρίου τῆς Ἐλισάβετ, τὴν δὲ παρελθοῦσαν Δευτέραν ὁ ἴδιος μετὰ τοῦ Πλοιάρχου τῆς κανονιοφόρου *Wizard* κ. Murray, ἐλθόντος ἐκείνην τὴν ἡμέραν πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ *Trinculo*, μετέβη μέχρι τῶν Λάκκων.

Δὲν ἀπεδείχθη εἰσέτι ὡρισμένως ἂν αἱ ἐνέργειαι αὗται ἀφορῶσιν ἡγεμονίαν ἢ Χριστιανὸν Διοικητήν, ἢ καὶ ἁπλῶς ἂν γίνωνται, ὅπερ ἴσως τὸ πιθανώτερον, πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν νὰ ἐξαπατηθῶσιν οἱ Κρῆτες καὶ δι' ὑποσχέσεων τοιούτων ἐπέλθῃ ἡ κατάπαυσις τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ ἀγγλικὴ κανονιοφόρος *Trinculo* ἀνεχώρησεν ἐντεῦθεν τὴν παρελθοῦσαν Τρίτην παραλαβοῦσα καὶ τὸν κ. Johnston, μὴ προφθάσαντα νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς τὸ αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον, διὰ Σύρον καὶ ἐκεῖθεν διὰ Μελίτην. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς τρικυμίας μὴ δυνηθεῖσα νὰ προχωρήσῃ ἐπανῆλθεν εἰς Σούδαν, ἀπεβίβασε τὸν κ. Johnston, αὐτὴ δὲ κατόπιν ἀνεχώρησε κατ' εὐθεῖαν εἰς Μελίτην. Ἀντὶ τοῦ πλοίου αὐτοῦ σταθμεύει ἤδη ἐνταῦθα ἡ κανονιοφόρος *Wizard*.

Καὶ κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα ἐγένοντο ἀψιμαχίαι τινὲς τόσον εἰς Σέλινον, Κίσσαμον, καθὼς καὶ εἰς Λάκκους, ὡς θέλετε παρατηρήσει ἐκ τῶν συνημμένων ἀντιγράφων ἐκθέσεων [1], καὶ εἰς Ἀποκόρωνα.

Οἱ Τοῦρκοι καταγίνονται ἀνενδότως εἰς τὴν κατασκευὴν πύργων καὶ ὁδῶν. Καὶ πύργους μὲν κατεσκεύασαν μέχρι τοῦδε περὶ τοὺς 30, μικροὺς καὶ μεγάλους. Ἐκ τούτων οἱ μὲν πρῶτοι θέλουσιν ἔχει τοὐλάχιστον δέκα ἄνδρας, οἱ δὲ μεγάλοι τὸ πολὺ 100. Ὁδοὶ

---

1. Χατζημιχάλης (Ἀρχηγεῖον Κυδωνίας) πρὸς Ἰ. Ζυμβρακάκην, 12 Ἀπριλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ40/1496· ἐφημερὶς *Αἰών*, ἀριθ. 2336, 22 Ἀπριλίου 1868.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κατεσκευάσθησαν μέχρι τοῦδε ἀπὸ Χανίων μέχρι Μαλάξας καὶ Ἀποκορώνου (Καΐνας) κλπ., καθὼς καὶ ἀπὸ Χανία μέχρι Λάκκων, καταγίνονται δὲ εἰς κατασκευὴν ἑτέρας, ἀγούσης μέχρι Σελίνου.

Χθὲς ἀφίχθη ἀτμόπλοιον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ μετέφερε 200 στρατιώτας, τὸ χαρέμιον τοῦ Ὀμὲρ Πασᾶ (τοῦ μικροῦ ἐπιλεγομένου, Οὔγγρου ἀρνησιθρήσκου), τὰ ἔπιπλα τοῦ Χουσεὴν Πασᾶ, τροφὰς καὶ χρήματα.

Πληροφορούμεθα σήμερον ὅτι τὴν 8 τοῦ τρέχοντος μηνὸς τουρκικὸν σῶμα εἰσβαλὸν ἐν καιρῷ νυκτὸς κατὰ πεδινῶν τινων χωρίων ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ν' ἀνακαλύψῃ ἐπαναστάτας ἀφῄρεσε τὰ πράγματα τῶν ὑποτεταγμένων καὶ συνέλαβε καὶ δύο ἐπαναστάτας, τοὺς Ι. Σφακάκην καὶ τὸν υἱόν του Χρῆστον.

287

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολή, ἐμπιστευτική *Χανιά, 15 Ἀπριλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ34/1254

Μετὰ λύπης ἀναγγέλλω ὑμῖν ὅτι ὁ κ. Ζυμπρακάκης σκοπὸν ἔχει ν' ἀπέλθῃ τῆς νήσου ἐπὶ λόγῳ τοῦ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα μετ' ἄλλων Κρητῶν καὶ συσκεφθῇ περὶ τῶν ληπτέων μέσων. Ζητεῖ δ' ὅπως, εἰ δυνατόν, μεταβῇ ρωσικὸν πλοῖον εἰς Ἁγίαν Ρουμέλην καὶ τὸν παραλάβῃ. Τὸ γεγονὸς τοῦτο θεωρῶ λίαν ἐπιβλαβές, ἂν πραγματοποιηθῇ, διότι ὁ λαός, ὅστις εἶναι ἤδη ἀρκετὰ ἐξηντλημένος καὶ ἀποτεθαρρυμένος, θ' ἀπελπισθῇ βλέπων ὅτι ὁ κυριώτερος καὶ ὁ μόνος μείνας ἐκ τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων ἀρχηγῶν τοὺς ἐγκαταλείπει. Ἄλλην δ' ἐξήγησιν δὲν θὰ δώσουν εἰς τοῦτο εἰμὴ ὅτι οὐδεμία ἐλπὶς ὑπάρχει πλέον. Φρονῶ λοιπὸν ὅτι εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον τοῦ ν' ἀποτραπῇ τοῦ σκοποῦ του ὁ κ. Ζυμπρ., ἤ, ἂν τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, νὰ σταλῇ ἕτερον ἐπίσημον πρόσωπον ἀντ' αὐτοῦ, διὰ νὰ προληφθῶσιν αἱ παρεξηγήσεις. Καὶ λέγει μὲν ὁ κ. Ζ. ὅτι θὰ ἐπανέλθῃ, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τὸ κακὸν θὰ ἐπέλθῃ διὰ μόνης τῆς ἀναχωρήσεώς του.

Ὁ ἴδιος φρονεῖ ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν δύναται νὰ παραταθῇ εἰμὴ μέχρι τῶν μέσων Μαΐου, διότι οἱ ἄνθρωποι πρὸ πολλοῦ μάτην ἀναμένοντες τὴ αἰσίαν ἔκβασιν καὶ μὴ στηριζόμενοι εἰμὴ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν, ἣν οὐδαμῶς βλέπουν ἐπικειμένην, θ' ἀπελπισθῶσι καὶ θὰ δεχθῶσι πᾶσαν πρότασιν ἐκ μέρους τῆς ἐξουσίας. Ταῦτα φρονεῖ ὁ κ. Ζ., ἐκτὸς ἂν συμβῇ ἔκτακτόν τι.

Ἀνακοινῶν εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου ἐπικαλοῦμαι τὴν σύντονον ὑμῶν μέριμναν. Ὁ ἴδιος προσθέτει ὅτι αἱ δυνάμεις τῶν Κρητῶν διὰ τοῦ διετοῦς πολέμου κατὰ πολὺ ἠλαττώθησαν καὶ παρατηρεῖ ὅτι, ἂν ὁ ἐχθρὸς δώσῃ κάποιαν ἔντασιν εἰς τὰς στρατιωτικὰς αὐτοῦ ἐνεργείας, οἱ Κρῆτες θὰ ὑποκύψουν ἀφεύκτως.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

288

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 36 *Ἡράκλειον, 15 Ἀπριλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1604

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι αἱ ἐκλογαὶ τῶν ἐπαρχιακῶν συμβουλίων κατὰ τὸν νέον ὀργανισμὸν τῆς Τουρκίας ἐπεραιώθησαν κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα. Ἡ Διοίκησις ὅμως, διὰ ν' ἀπαλλάξῃ τοὺς ἐκλογεῖς πάσης εὐθύνης, ἐδημοσίευσεν ὅτι ἐξελέχθησαν τὰ αὐτὰ πρόσωπα, οἷα ἔμενον ἀείποτε παρ' αὐτῇ, δηλονότι τὰ διακριθέντα κατὰ τὴν διετῆ ἐπανάστασιν ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ μισελληνισμῷ.

Τὰ ἐπαναστατικὰ ἔργα διατελοῦσιν εἰσέτι ἐν ἀπραξίᾳ. Διεδόθη φήμη ὅτι κατὰ τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν, ὀγδόην τρέχ. μηνός, εἰς Καστέλιον τῆς Πεδιάδος καὶ πέριξ τῆς Ἱεραπέτρου ἔλαβον χώραν ἀψιμαχίαι, ἀλλ' ἄνευ σπουδαίου ἀποτελέσματος. Ἡμεῖς ὅμως δὲν ἐλάβομεν ἐκεῖθεν θετικὰς πληροφορίας.

289

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 101 *Χανιά, 22 Ἀπριλίου 1868* [1]

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ40/1499

Ἐξακολουθοῦντες οἱ Τοῦρκοι δραστηρίως τὴν ἀνέγερσιν πύργων εἰς τὸ δυτικὸν κυρίως τμῆμα καὶ βαθμηδὸν καταλαμβάνοντες τὰς ἐπικαιροτέρας θέσεις, ἐπιδιώκουν σταθερῶς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ περιορίσουν ὅσον τὸ δυνατὸν τοὺς ἐπαναστάτας εἰς στενότερον κύκλον, νὰ ἐμποδίσουν τὴν μεταξὺ τῶν ἐπαρχιῶν συγκοινωνίαν καὶ νὰ κωλύσουν πᾶσαν ἀποβίβασιν τροφῶν ἔξωθεν ἐρχομένων. Τὸ σύστημα τοῦτο πλατύτερον ἐφαρμοζόμενον θέλει ἔχει ἀποτελέσματα δυσάρεστα, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦδε ἤρχισαν ν' ἀναφαίνωνται. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σελίνου ὁ ἐχθρός, καίτοι πολλάκις ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν προσβληθείς, κατώρθωσεν οὐχ ἧττον βαθμηδὸν προχωρῶν νὰ καταλάβῃ διαφόρους θέσεις, εἰς τρόπον ὥστε ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ, ὅπου ἄλλοτε συνεχῶς ἀπεβιβάζοντο φορτία, σήμερον τὸ τοιοῦτον καταντᾷ δύσκολον. Ἐκ τούτου οἱ ἐπαναστάται καὶ αἱ οἰκογένειαι ὄχι μόνον τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀποκορώνου καὶ τῆς Κυδωνίας καὶ τῆς Κισσάμου, στερούμεναι τροφῶν, εὑρίσκονται εἰς θέσιν ἀμήχανον.

Ἐν τῷ τμήματι Ρεθύμνου ἐξακολουθοῦν αἱ κατὰ τῶν Χριστιανῶν βιαιοπραγίαι, ἃς

---

1. Χφ. *1867*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δυστυχῶς ἡ ἐξουσία οὔτε προλαμβάνει οὔτε τιμωρεῖ. Τῇ 15 τοῦ ἰσταμένου μηνός, ἐξερχομένων πολλῶν χωρικῶν τῆς Ρεθύμνης καὶ μεταβαινόντων εἰς τὰ χωρία των 'Ατζιπόπουλον καὶ Πρινέ, ἔνοπλοι 'Οθωμανοὶ ἐπιτεθέντες κατ' αὐτῶν τοὺς ἐκακοποίησαν καὶ τοὺς ἐλῄστευσαν. Οἱ παθόντες χωρικοὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἐπανελθόντες ἀνεφέρθησαν εἰς τὸν Μουτεσαρίφην τοῦ Ρεθύμνου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀναφορά των ἦτο ἑλληνιστὶ γεγραμμένη, οὗτος τοὺς ἀπέβαλεν εἰπὼν ὅτι δὲν ἔγινεν ἀκόμη Χριστιανός, ἵνα δέχηται ἀναφορὰς εἰς χριστιανικὴν γλῶσσαν γεγραμμένας. Οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι, μὴ εὑρόντες δικαιοσύνην παρὰ ταῖς ἐκεῖ ἀρχαῖς, συνέταξαν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Μουσίρην [1], οὗτινος μένει νὰ ἴδωμεν τὰς ἐνεργείας. Οἱ νέοι λοιπὸν διοικητικοὶ καὶ δικαστικοὶ ὀργανισμοί, περὶ ὧν τόσον θόρυβον ἔκαμεν ἡ Πύλη, εἶναι, ὡς καὶ τὸ Χατ-Χουμαγιούν, χάρτης ἄγραφος.

Μοὶ γράφουν ἐκ Ρεθύμνης ὅτι, καθ' ἃ διεδόθη ἐκεῖ, ὁ 'Αρχηγὸς Κόρακας καὶ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν μετέβησαν εἰς τὰς δυτικάς, ἵνα συσκεφθῶσι δῆθεν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρχηγῶν καὶ ἐνεργήσωσιν ὅπως ζητηθῇ ἡγεμονία. Κατὰ τὴν ἰδίαν φήμην προσεφέρθησαν εἴς τινας τῶν ἀρχηγῶν ἐκ μέρους τῆς ἐξουσίας μεγάλα ἀξιώματα. 'Αμέσους πληροφορίας ἐκ τοῦ τμήματος τούτου περὶ τῶν εἰρημένων φημῶν δὲν ἔλαβα εἰσέτι καὶ διὰ τοῦτο τὰς ἐκθέτω ὑπὸ πᾶσαν ἐπιφύλαξιν.

'Ενταῦθα διαδίδεται ἀπό τινων ἡμερῶν καὶ παρὰ τῶν Τούρκων αὐτῶν ὅτι ὁ ἐν Βερολίνῳ Πρέσβυς τῆς Πύλης κ. 'Αριστάρχης διωρίσθη Διοικητὴς Κρήτης ἢ καὶ 'Ηγεμών.

Πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἦλθεν ἐνταῦθα ἐξ 'Ηρακλείου ὁ κ. 'Αδοσίδης Πασᾶς καὶ ἀναμένεται καὶ ὁ Σάββας Πασᾶς.

Τὰ κατὰ τὸ δεύτερον δεκαήμερον τοῦ ἰσταμένου μηνὸς πολεμικὰ συμβάντα δὲν στεροῦνται σπουδαιότητος, οἷον : Τῇ 12 τοῦ μηνὸς ὁ ἐν 'Αποκορώνοις στρατὸς προσπαθήσας διὰ πολλῶν δυνάμεων νὰ ἐκτοπίσῃ τοὺς ἐπαναστάτας ἐκ τῶν θέσεων Προσνέρου, Βαφὲ καὶ Ζιζιφὲ ἀπέτυχε καὶ κατεδιώχθη ὑπ' αὐτῶν μέχρι τῶν πεδινῶν μερῶν. 'Εν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐκ μὲν τῶν Χριστιανῶν ἐφονεύθη ὁ 'Ανδρέας Κονταξάκης καὶ ἐπληγώθησαν τέσσαρες, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν 12 καὶ ἐπληγώθησαν περὶ τοὺς 50. Τῇ 13 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐν Ροδοβάνῃ τοῦ Σελίνου ἐγένετο ἀψιμαχία τις. Τῇ 17 τοῦ ἰδίου ἓν ἰσχυρὸν σῶμα ἐκ τοῦ ἐν Λάκκοις ἐστρατοπεδευμένου στρατοῦ, ἐκ 2 περίπου χιλιάδων ἀνδρῶν, τακτικῶν καὶ ἀτάκτων, ἀνῆλθεν ὅπως καταλάβῃ τὴν Φώκιαν, ἕτερον δ' ἐκ χιλίων ὥδευεν ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους πρὸς τὰ Ποροσέλια. 'Αλλὰ καὶ ἐδῶ δὲν ἠδυνήθη ὁ ἐχθρὸς νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπιδιωκομένην θέσιν ἀποκρουσθεὶς ὑπὸ [2] τῶν ὑπὸ τὸν Χατζῆ Μιχάλην, ἀρχηγὸν τῆς Κυδωνίας, καὶ τὸν Γ. Καμπούρην, ἀρχηγὸν τῆς Κισσάμου, σωμάτων. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην, διαρκέσασαν ὥρας πολλάς, ἐκ μὲν τῶν Χριστιανῶν ἐπληγώθησαν ἐννέα, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων, καθ' ἃ ἡ 'Επιτροπὴ Χανίων βεβαιοῖ, ἐφονεύθησαν 47, ἐξ ὧν δύο

---

1. Στρατάρχην, ἤτοι τὸν Χουσεΐν Αὐνῆ Πασᾶν.
2. Χφ. *ἀπό*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀξιωματικοί. Ἐπίσης καὶ ἐν Ρεθύμνῳ διεδίδετο ὅτι ἐγένετο συμπλοκή τις, καὶ τὰ χωρία Σέλι [1] καὶ Μύρδιον [2] ἐπροσβλήθησαν.

Τέλος πάντων ἡ τύχη τοῦ Β. Κοζάκου ἀπεφασίσθη. Συνελθόντων εἰς Ὁμαλὸν τῶν μελῶν τοῦ στρατιωτικοῦ δικαστηρίου, συγκειμένου ἐκ δύο ἀντιπροσώπων ἐξ ἑκάστης ἐπαρχίας τοῦ τμήματος Χανίων, τὴν μὲν 16 τοῦ ἱσταμένου μηνὸς ἐνηργήθη ἡ κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν συντρόφων του ἀνάκρισις, τὴν δὲ 17 δικασθέντες κατεδικάσθησαν [3] ὁ Β. Κοζάκος καὶ δύο ἐκ τῶν συντρόφων του, Γ. Μωραΐτης καὶ Φανούριος [4], εἰς θάνατον. Τὴν δὲ 18 καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἐτυφεκίσθησαν ὑπό τινος ἀποσπάσματος, συγκειμένου ἐκ δύο ἀνδρῶν ἐξ ἑκάστης τῶν πέντε ἐπαρχιῶν τοῦ τμήματος. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ὁ Κοζάκος, ὅστις εἶχεν ἐγείρει τὴν κοινὴν κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησιν καὶ διὰ τὴν σκανδαλώδη λιποταξίαν του καὶ διὰ τὰ κακουργήματα ἅτινα εἶχε διαπράξει, φόνους καὶ βιασμούς. Οἱ λοιποὶ ἐκ τῶν συντρόφων του, 22 τὸν ἀριθμόν, ἄλλην ποινὴν δὲν ὑπέστησαν εἰμὴ τὴν διὰ βίου στέρησιν τῶν πολιτικῶν αὐτῶν [5] δικαιωμάτων καὶ παρεδόθησαν ἕκαστος εἰς τὸν σχετικὸν ἀρχηγόν του.

Χθὲς τὸ ἑσπέρας ⟨ἤχθησαν⟩ [6] ἐνταῦθα 17 ἐθελονταί, Ἕλληνες Ἀκαρνᾶνες τὸ πλεῖστον, οἵτινες κατ' ἄλλους μὲν παρεδόθησαν εἰς τὰς ἐν Ρεθύμνῳ ἀρχὰς οἰκειοθελῶς, κατ' ἄλλους δέ, ὅπερ τὸ πιθανώτερον, οἱ ἄνδρες οὗτοι, ὑπηρετοῦντες μέχρι τοῦδε παρὰ τῷ Ἀρχηγῷ Κόρακᾳ, ἀπεβλήθησαν ἕνεκα τῆς ἀτάκτου διαγωγῆς των.

Ἐξελέχθησαν κατ' αὐτὰς ὡς δημογέροντες οἱ Ἀνδρέας Κοπάσης καὶ Β. Κονταξάκης, ἀδελφὸς τῆς Ἐλισάβετ. Πλὴν αὐτῶν εἶχον ἐκλεχθῆ δύο ἄλλοι, οἱ Φουλάκης καὶ Βαμβακᾶς, ἀλλ' οἵτινες παρῃτήθησαν.

Ὁ Ἀρχηγὸς Κυδωνίας Χατζῆ Μιχάλης ἐπληγώθη ἐξ ἀπροσεξίας διὰ τοῦ ἰδίου του ὅπλου εἰς τοὺς δακτύλους τοῦ ποδός.

Υ.Γ. Καὶ χθὲς ἐν Ἀποκορώνοις ἔλαβε χώραν συμπλοκή τις.

---

1. Σελλί (τό).

2. Μύρθιος (ἡ).

3. Βλ. τὴν ἀπὸ 17 Ἀπριλίου 1868 ἀπόφασιν τοῦ ἐκτάκτου στρατοδικείου εἰς ΑΥΕ/ΚΥ – Μ41/1506 καὶ εἰς τὴν ἐφημερίδα *Αἰών*, ἀριθ. 2338, 29 Ἀπριλίου 1868.

4. Φανούριος Καβρουλάκης (κατὰ τὴν ἐν τῇ προηγουμένῃ ὑποσημειώσει ἀπόφασιν τοῦ στρατοδικείου).

5. Χφ. *αὐτοῦ*.

6. Ἡ προσθήκη ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

290

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 232 (σχέδιον) *Ρέθυμνον, 22 Ἀπριλίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΡ – Μ76/2843

Τὰ κακουργήματα περὶ ὧν ἀνέφερον ὑμῖν διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 227 ἐκθέσεώς [1] μου ἐξακολουθοῦν μετὰ πλείστης δραστηριότητος ἐκ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν. Ὁ Διοικητὴς Ρεθύμνης, λίαν μεροληπτης καὶ συνάμα φανατικός, προσπαθεῖ νὰ διαψεύδῃ [2] [τὰς] τὰ παθήματα τῶν Χριστιανῶν παρεμβάλλων πάμπολλα προσκόμματα.

Τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον δὶς ἐληστεύθησαν καὶ ἐκακοποιήθησαν οἱ ἐξερχόμενοι Χριστιανοὶ τῆς πόλεως διὰ τὰ χωρία των. Οὗτοι εἰσερχόμενοι ἐκ νέου εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὴν 15 τούτου διὰ νὰ προμηθευθῶσι τὰ πρὸς ζωάρκειαν καὶ ἰδόντες ὡπλισμένους Ὀθωμανοὺς κρυμμένους εἴς τινα θέσιν καὶ ὑποπτευθέντες ὅτι ἡ πρᾶξίς των αὕτη θέλει ἔχει κακὰς συνεπείας ἀνήγγειλαν τοῦτο εἰς τὸν Μουτεσαρὶφ Πασᾶν, ὅστις τοὺς ὑπεσχέθη ὅτι θέλει διατάξει τὴν διάλυσίν των καὶ νὰ ἐξέλθουν ἀφόβως. Ἀλλ' αἴφνης ἐξερχόμενοι ἔπεσαν εἰς τὴν ἐνέδραν ταύτην τῶν Ὀθωμανῶν, παρὰ τῶν ὁποίων γυμνωθέντες ἐκακοποιήθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ἀνηλεῶς. Τὰ συμβάντα ταῦτα ἐξέθεσαν δι' ἀναφορᾶς των εἰς τὸν Διοικητὴν τὴν ἐπιοῦσαν, ἀλλ' οὗτος ἀπέρριψε τὴν ἀναφοράν των ἀποπέμψας αὐτούς, προσθέσας ὅτι ἀκόμη δὲν ἔγινε Χριστιανὸς διὰ νὰ δέχεται ἀναφορὰς γεγραμμένας ἑλληνιστί. Οὕτω δὲ ἀπῆλθον οἱ παθόντες καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἐξέθεσαν τὰ αὐτὰ συμβάντα δι' ἑτέρας ἀναφορᾶς των γεγραμμένης ὀθωμανιστί. Διὰ νὰ ἐπιφέρῃ δὲ καὶ εἰς τοῦτο προσκόμματα καὶ τοιουτοτρόπως περιέλθῃ εἰς λήθην τὸ συμβάν, συνέστησεν ἐπιτροπὴν ἐξ ὑπαλλήλων τοῦ συμβουλίου διὰ νὰ ἀνακρίνωσι τὴν ὑπόθεσιν, ὡς νὰ μὴ ἦσαν ἱκανὰ τὰ δικαστήρια νὰ πράξωσι τοῦτο. Μολονότι δὲ παρῆλθον ἓξ ἡμέραι, οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἐφάνη. Κατόπιν τῶν κακουργημάτων τούτων Χριστιανὸς διαβαίνων εἰς τὴν ἀγορὰν ἐδάρη παρά τινος Ὀθωμανοῦ. Ὁ σύμβουλος πρὸς ὃν ὁ παθὼν ἀνήγγειλε τοῦτο τὸ ἀνέφερεν εἰς τὸν Διοικητήν, οὗτος δὲ περιωρίσθη νὰ ἐπιπλήξῃ τὸν σύμβουλον διὰ τὸ τόλμημά του τοῦτο, ἐνῷ ἔπρεπεν ὁ παθὼν νὰ ἐκθέσῃ αὐτὸ δι' ἀναφορᾶς του.

Οἱ συνοδεύοντες νεκρὸν διὰ τὸ νεκροταφεῖον ἐξερχόμενοι τῆς πόλεως πετροβολοῦνται παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Οὕτω συνέβη πρό τινων ἡμερῶν εἰς τὴν νεκρὰν γυναῖκά τινος.

Τὴν 17 Ἀπριλίου οἱ ἐπαναστάται κατέλαβον [3] τὰ χωρία Χάρκια καὶ Καβούσι, ἀνεχώρησαν δὲ ἄνευ ἀποτελέσματος, διότι οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπέσχον τοῦ νὰ ἐξέλθουν εἰς συνάντησίν των. Τὴν ἐπαύριον ὁ τακτικὸς στρατὸς κατεδάφισε τὰς χριστιανικὰς οἰκίας καὶ

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 180–181.
2. Χφ. *διαφεύδων*.
3. Χφ. *κατέβαλον*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τῶν χωρίων Πρασὲς καὶ Χρωμοναστῆρι μεταφέρων τὴν ὕλην εἰς τὸν ἐκεῖ πλησίον οἰκοδομούμενον πύργον· διὰ νὰ καλύψουν δὲ τὴν πρᾶξιν ταύτην, διεκήρυξαν ὅτι οἱ Χριστιανοὶ συνάψαντες ἐκεῖ μάχην παρέδωσαν τὸ χωρίον εἰς τὸ πῦρ καί τινα ἄλλα.

Οἱ παθόντες ἔξωθεν τῆς Ρεθύμνης Χριστιανοὶ ἀναφέρονται εἰς τὸν Γεν. Διοικητήν, ἐκ δὲ τῆς ἀναφορᾶς των καταφαίνεται ἥ τε πορεία τοῦ Διοικητοῦ Ρεθύμνης, ὡς καὶ τί ὑπέφερον οἱ Μυλοποταμῖται, περὶ ὧν ἀνέφερον ἐν τῇ τελευταίᾳ μου ἐκθέσει. Ἀντίγραφον αὐτῆς ἐπισυνάπτω ὧδε πρὸς γνῶσιν ὑμῶν.

291

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 105 *Χανιά, 28 Ἀπριλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ41/1508

Διὰ τῶν προηγουμένων ἀναφορῶν μου ἔλαβα τὴν τιμὴν νὰ σᾶς γνωστοποιήσω διάφορα περιστατικὰ ἀποδεικνύοντα τὰς ὑπὸ τῶν πρακτόρων Ἄγγλων γενομένας ἐνεργείας. Σήμερον ἔρχομαι ν' ἀναγγείλω ὑμῖν ὡς πρὸς τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον γεγονὸς σπουδαιότατον.

Ὁ κύριος Βελουδάκης, Κωσταρὸς ἐπιλεγόμενος, πρὸ δέκα καὶ ἐπέκεινα ἡμερῶν ἔπεμψεν ἐπιστολὴν [1] εἰς τὸν κ. Δίξωνα, δι' ἧς ἐκ μέρους αὐτοῦ τε καὶ πολλῶν ἄλλων ἀρχηγῶν τῷ ἐξέθηκε περίπου τὸ ἑξῆς : ὅτι οἱ Κρῆτες λαβόντες τὰ ἐπαναστατικὰ ὅπλα ἤλπιζαν εἰς τὴν ταχεῖαν τῆς Εὐρώπης ἐπέμβασιν, ἀλλὰ βλέποντες μετὰ διετῆ πάλην ὅτι αἱ ἐλπίδες των ἐψεύσθησαν, αἱ δὲ δυνάμεις των ἐξηντλήθησαν, ἀπεφάσισαν ἐνθυμούμενοι τὰς ἄλλοτε ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος συμπαθείας τῆς Ἀγγλίας νὰ ζητήσωσι τὴν προστασίαν αὐτῆς καὶ ν' ἀναθέσωσι τὴν τύχην τοῦ τόπου των εἰς τὰς χεῖράς της.

Εἶχα πληροφορηθῆ πρό τινων ἡμερῶν ἐμπιστευτικῶς παρά τινος ὅτι ὁ κ. Βελουδάκης εὑρίσκεται μετὰ τοῦ κ. Δίξωνος εἰς ἀλληλογραφίαν· ὅτι τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν ἢ Τρίτην χωρικός τις ἐλθὼν ἐξ Ἀποκορώνου ἔφερεν ἑτέραν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Βελουδάκη πρὸς αὐτόν· καὶ ὅτι οὗτος ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀπαντήσεως, ἣν ὁ χωρικὸς ἐζήτει, εἶπεν ὅτι θὰ πέμψῃ τὴν ἐπιστολὴν εἰς τοὺς προϊσταμένους του καὶ κατόπιν θέλει τῷ δώσει ὁποίαν ἀπάντησιν θὰ λάβῃ.

Ἐνῷ διαφόρους εἰκασίας ἔκαμνα περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης, αἴφνης ὁ κ. Δίξων, εὑρισκόμενος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Tricou, ὅπου ἦν καὶ ὁ Σάββας Πασᾶς, αὐθορμήτως εἶπεν ὅτι ἔλαβε τὴν εἰρημένην παρὰ τοῦ κ. Βελουδάκη ἐπιστολήν. Αὐθημερὸν δὲ καὶ εἰς ἐμὲ αὐτόν, χωρὶς νὰ προκληθῇ, ἀνέ-

---

1. 3 Ἀπριλίου 1868 : Public Record Office, Foreign Office, 286/254, φφ. 148–149. Βλ. μικροταινίαν τοῦ τόμου F.O.286/254 εἰς τὸ Κέντρον Ἐρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

φερε τὰ αὐτὰ καί μοι ἀνεκοίνωσε τὸ περιεχόμενόν της ἐν συνόψει, ὡς ἀνωτέρω ἐξετέθη, προσθεὶς ὅτι ἡ ἐπιστολή, ⟨ἦν⟩ [1], ὡς εἶπεν, εἰς οὐδένα δύναται νὰ δείξῃ ὡς ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ, εἶναι γεγραμμένη εἰς καθαρεύουσαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ καλῶς συντεταγμένη. Μοὶ προσέθηκε δ' ὅτι ἀντίγραφον αὐτῆς ἔπεμψεν εἰς τὸν κ. Ἔρσκην καὶ μετάφρασιν εἰς τὸν κ. Ἕλλιοτ διὰ τοῦ τελευταίου ταχυδρομείου (τοῦτο δεικνύει ὅτι ἡ ἐπιστολὴ περὶ ἧς ἐγὼ ἔμαθον εἶναι ἑτέρα, μεταγενεστέρα) καὶ ἀναμένει παρὰ τῶν προϊσταμένων του ὁδηγίας, ἵν' ἀπαντήσῃ εἰς τὸν κ. Βελουδάκην. Ὁ κύριος Δίξων ὁμιλῶν μοι [2] περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μοὶ ἐξέφρασε τὰς ἰδέας ἃς μυριάκις περὶ τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως μοὶ ἐπανέλαβεν : ὅτι ἡ φιλανθρωπία ἀπαιτεῖ νὰ τεθῇ ἓν τέρμα εἰς τὴν αἱματοχυσίαν καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ τόπου· ὅτι ἡ μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἕνωσις εἶναι σήμερον ἀδύνατος, διότι ἡ Ἀγγλία ἔχει λόγους, οὓς καὶ αὐτὸς ἀγνοεῖ, νὰ μὴ συμπράξῃ εἰς τοῦτο, αἱ δ' ἄλλαι δυνάμεις ἰδοὺ ὅτι μετὰ παρέλευσιν δύο ἐτῶν οὐδὲν κατώρθωσαν καὶ ἑπομένως τὸ μόνον ὅπερ οἱ Κρῆτες ἐπὶ τοῦ παρόντος δύνανται νὰ ἐλπίσωσι καὶ εἰς ὅ,τι πρέπει νὰ εὐχαριστηθῶσιν εἶναι ἡ αὐτονομία ὑπὸ Χριστιανὸν Διοικητὴν ἢ ἡγεμονία, σῳζομένης τῆς κυριαρχίας τῆς Πύλης· καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς μεταβολῆς ταύτης, ἐξ ἧς οἱ Χριστιανοὶ τῆς Κρήτης θ' ἀναπτυχθῶσι, δὲν θὰ μένῃ εἰμὴ ἓν βῆμα μικρὸν πρὸς τὴν ἕνωσιν, ἐνῷ σήμερον ἡ βιαία καὶ ἀπότομος αὕτη μετάβασις εἶναι διὰ πολλοὺς λόγους ἀδύνατος, κλπ. Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἔποψιν θεωρεῖ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Κωσταροῦ ὡς ὠφέλιμον, καθὸ δυναμένην νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς μίαν τινὰ λύσιν. Μοὶ προσέθηκεν ἐπὶ τέλους ὅτι ἀγνοεῖ πῶς θὰ ἐκληφθῇ ὑπὸ τῶν προϊσταμένων του ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἀλλ' ἐφαίνετο ἀνήσυχος μὴ ματαιωθῇ ἢ ἀποκρουσθῇ παρ' ἄλλων ἀρχηγῶν καὶ πολλάκις ἔκτοτε, ὁσάκις ἀνταμώθημεν, μοὶ ἐξέφρασε τοὺς φόβους του, προσπαθῶν παρ' ἐμοῦ νὰ μάθῃ, εἰ δυνατόν, τι περὶ τούτου.

Παράξενον εἶναι πῶς ὁ κ. Δίξων αὐθόρμητος ἔκαμε γνωστὴν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τὴν ἀποστολήν, ἐνῷ ἄνευ τῆς ἐκ μέρους αὐτοῦ ἀνακοινώσεως τὸ γεγονὸς διὰ πολὺν καιρὸν θὰ ἦτο τὸ πολὺ ἁπλῆ φήμη. Ἴσως, ἀφοῦ διεδόθη φήμη τοιαύτη καὶ πρὸ πολλοῦ ἔγιναν γνωσταὶ [3] αἱ ἐκ μέρους τῶν Ἄγγλων πρακτόρων ἐνέργειαι, ἠθέλησε διὰ τῆς ἀφελοῦς ταύτης ἀνακοινώσεως νὰ δείξῃ ὅτι ἄλλο τι ἐκτὸς τῆς εἰρημένης ἐπιστολῆς δὲν ἔλαβε χώραν.

Ἡ εἰρημένη ἐπιστολὴ γεγραμμένη ἀπὸ ἄνδρα οἷος ὁ κ. Βελουδάκης, ὅστις ὁμολογουμένως ἐξασκεῖ μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰ πνεύματα τῶν Κρητῶν καὶ ὅστις διακρίνεται διὰ τὴν νοημοσύνην καὶ τὸν πατριωτισμόν του, εἶναι γεγονὸς σπουδαιότατον, διότι ἀποδεικνύει τὴν ἐν γένει κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν τροπὴν ἣν πιθανῶς θέλουσι λάβει τὰ πνεύματα τῶν κατοίκων. Δύσκολόν μοι εἶναι νὰ παραδεχθῶ ὅτι ὁ κ. Βελουδάκης, ὅστις, καίτοι ἁπλοῦς καὶ ἀμαθὴς ἄνθρωπος, εἶναι καθ' ὑπερβολὴν νοήμων, ἤθελεν ἀποφα-

---

1. Ἡ προσθήκη ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).
2. Χφ. *μέ*.
3. Χφ. *ἔγινε γνωστή*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σίσει νὰ προβῇ εἰς ἓν τοιοῦτον διάβημα στηριζόμενος εἰς ἀτομικὰς σκέψεις. Τὸ πιθανώτερόν μοι φαίνεται ὅτι ἔλαβεν ὁδηγίας ἐξ Ἑλλάδος ἢ ὅτι συνεννοηθεὶς μετ' ἄλλων ἀρχηγῶν ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὰς ἐνεργείας τῶν Ἄγγλων πρακτόρων.

Ἐν τούτοις ἀρχηγοὶ ἄλλοι, καὶ ἰδίως τὰ μέλη τῆς Προσωρ. Κυβερνήσεως, ὁρμῶνται ἐξ ἄλλων ἰδεῶν, ὅλως ἀντιθέτων. Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις, ἀφορμὴν λαβοῦσα ἀπὸ τὰς ἐνεργείας τῶν Ἄγγλων πρακτόρων καὶ πρὶν εἰσέτι λάβῃ γνῶσιν τῆς σπουδαίας πράξεως τοῦ Κωσταροῦ, ἀπέστειλεν ἐνταῦθα ἐπιστολὴν πρὸς ὅλους τοὺς προξένους, δι' ἧς ἀποκρούει καὶ ἀποδοκιμάζει τοιαύτας ἐνεργείας. Τόσον δὲ βιαία ἐθεωρήθη ἡ ἐπιστολὴ αὕτη καὶ διὰ τὴν Ἀγγλίαν προσβλητική, ὥστε πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν τῶν Κρητῶν ἐθεωρήθη φρόνιμον νὰ μὴ κοινοποιηθῇ, ἀλλὰ νὰ συστηθῇ ἐμμέσως εἰς τὴν Προσωρ. Κυβέρνησιν ἡ σύνταξις ἑτέρας [1], μετριοπαθεστέρας.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κωσταροῦ μεγάλην ἐντύπωσιν προυξένησεν ἐνταῦθα καὶ ἅπαντες ἐπείσθησαν πλέον ὅτι ἡ Ἀγγλία ἐνεργεῖ μετὰ δραστηριότητος πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ τινος, ἰδίως δὲ ὁ κ. Tricou, ὅστις πιστεύει ὅτι ἡ Ἀγγλία ἐπιδιώκει ἰδιοτελεῖς σκοπούς, φαίνεται στενοχωρημένος, καὶ αἴφνης τὴν πρωΐαν τῆς τελευταίας Παρασκευῆς, χωρὶς εἰς οὐδένα νὰ εἴπῃ τι, ἀπέστειλε τὴν *Salamandre* ν' ἀναγγείλῃ τὰ γεγονότα εἰς τὸν ἐν Σμύρνῃ εὑρισκόμενον Ναύαρχον. Οὐδεὶς δὲ πιστεύει τὴν πρόφασιν ἣν προβάλλει διὰ τὴν αἰφνιδίαν ἀναχώρησιν τοῦ ἀτμοπλοίου, ὅτι δηλ. ὁ Πλοίαρχος μεταβαίνει ἵνα ἐπισκεφθῇ τὸν Ναύαρχον πεσόντα ἐκ τοῦ ἵππου καὶ δεινῶς τραυματισθέντα.

Δὲν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ γινώσκω ὁποῖον μέρος παίζουν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην οἱ Τοῦρκοι. Εἰκάζω ὅτι ἡ Πύλη δὲν εἶναι ξένη τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν, ἂν καὶ ὁ Χουσεὴν Πασᾶς προσποιεῖται τὸν δυσηρεστημένον διὰ τὰ γενόμενα. Ὁ κ. Tricou ὅμως, ὅστις εὑρίσκεται εἰς πολλὰς σχέσεις μετὰ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι εἰς θέσιν εὐκολώτερον παρὰ πάντα ἄλλον τῶν συναδέλφων μου νὰ γινώσκῃ τὰ ἀπὸ αὐτοὺς διατρέχοντα, φρονεῖ ὅτι ἡ Πύλη ἐνδεχόμενον νὰ γινώσκῃ τὰς τῶν Ἄγγλων ἐνεργείας, ἀλλ' ὅτι ὁ Χουσεὴν Πασᾶς εἶναι πάντῃ ξένος αὐτῶν. Ὁ ἴδιος προσθέτει ὅτι ὁ Κωσταρὸς εἶναι συνεννοημένος μετὰ τοῦ Κόρακα καὶ Γογονῆ (ὅπερ ἐγὼ ἀγνοῶ) καὶ ὅτι ἔλαβε χρήματα ἐκ μέρους τῶν Ἄγγλων.

Κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τῆς Α. Μεγαλειότητος δὲν ἔκρινα καλόν, δι' οὓς λόγους καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, νὰ τελέσω δοξολογίαν ὑπὲρ Αὐτῆς. Αἱ λοιπαὶ ὅμως συνήθεις τιμαὶ καὶ ἐκ μέρους τῆς ἐξουσίας καὶ ἐκ μέρους τῶν συναδέλφων μου ἀπεδόθησαν. Περίεργον δὲ συνέβη τὸ ἑξῆς : Ἐν τῷ λιμένι τῶν Χανίων εὑρίσκοντο δύο πλοῖα πολεμικά, ἡ ἀγγλικὴ κανονιοφόρος *Wizard* καὶ τὸ γαλλικὸν aviso *la Salamandre*. Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον χάριν τῆς ἑορτῆς ἐσημαιοστολίσθη. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, ὅπερ ὁ κ. Murray, πρὸς ὃν ἐλθόντα εἰς ἐπίσκεψίν μου ἐξέφρασα τὴν εὐχαρίστησίν μου, ἀπήντησεν ὅτι τὸ ἔπραξεν ἕνεκα τοῦ στενοῦ συγγενικοῦ δεσμοῦ ὅστις ἑνώνει τοὺς ἡγεμονικοὺς οἴκους ἀμφοτέρων

---

1. Βλ. κατωτέρω, σ. 195, ὑποσημ. 2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῶν ἐπικρατειῶν, τὸ γεγονός, λέγω, τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἴς τινα σχόλια. Κατὰ τοὺς ναυτικοὺς κανονισμούς, μὴ ὑπάρχοντος ἐνταῦθα ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ πλοίου, δὲν ὤφειλον τὰ ἐνταῦθα πλοῖα ξένων δυνάμεων νὰ ὑψώσουν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Διὸ καὶ κατὰ τὴν πρό τινων ἡμερῶν ἑορτὴν τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Ἰταλίας τὰ ἐνταῦθα ἀγγλικὸν καὶ γαλλικὸν πλοῖα *Trinculo* καὶ *Salamandre* δὲν ἀνύψωσαν τὴν ἰταλικὴν σημαίαν. Ἤδη, ἀνυψώσαντος τοῦ *Wizard* τὴν ἑλληνικήν, ὁ μὲν κ. Colucci ἐφάνη δυσηρεστημένος, ὁ δὲ κ. Planche, Πλοίαρχος τῆς *Salamandre*, ἐλθὼν μετὰ τοῦ κ. Tricou εἰς ἐπίσκεψίν μου ἠθέλησε πρὸς ἀποφυγὴν δῆθεν παρεξηγήσεως νά μοι ἐκθέσῃ ὅτι κατὰ τοὺς κανονισμοὺς δὲν ἠδύνατο νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμα τῆς ἀγγλικῆς κανονιοφόρου, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον κατὰ τὴν ἰταλικὴν ἑορτὴν δὲν ἐπράχθη τοῦτο, ἂν δὲ σήμερον ἔπραττε διαφορετικά, ἤθελε δώσει ἀφορμὴν εἰς δίκαια παράπονα.

Ἐν Ἀποκορώνῳ πρό τινων ἡμερῶν, εὑρισκομένου τοῦ Σάββα Πασᾶ μετά τινος στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος εἰς τὸ χωρίον Νεοχώριον, κείμενον μεταξὺ Καΐνας καὶ Σούδας, ὅπου κατεγίνετο εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ, ἐπαναστατικὸν σῶμα εἰς μικρὰν ἀπόστασιν προσελθὸν ἤρξατο ζωηρὸν κατ' αὐτοῦ πυροβολισμόν. Ἀγνοῶ μέχρι τοῦδε πῶς ἀκριβῶς συνέβησαν τὰ πράγματα. Ὁ ἴδιος Σάββας Πασᾶς ἐλθὼν τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην πρὸς ἐπίσκεψίν μου χάριν τῆς ἑορτῆς τῆς Α. Μεγαλειότητος, ὡς μοι εἶπεν, μοὶ ὡμολόγησεν ὅτι οἱ ἐπαναστάται προσελθόντες παρηνώχλουν τὸ εἰς τὴν ὁδοποιίαν ἀσχολούμενον ἀπόσπασμα, ἀναγνωρίσαντες δ' αὐτὸν ὡς ἀξιωματικὸν ἐπυροβόλουν καὶ πολλαὶ σφαῖραι ἔπεσαν εἰς τοὺς πόδας του, ὅτι εἷς ἱερεὺς ἐκ τῶν παρακολουθούντων αὐτὸν ἐφονεύθη, αὐτὸς δ' ὁ ἴδιος Σάββας διέτρεξε κίνδυνον.

Ὁ Χουσεὴν Πασᾶς ἀνεχώρησε τὴν παρελθοῦσαν Παρασκευὴν εἰς Σέλινον, ἵνα λάβῃ συνέντευξιν μετὰ τοῦ ἐκεῖ, εἰς χωρίον Λιβαδᾶ [1], εὑρισκομένου Μεχμὲτ Πασᾶ, καὶ τὴν νύκτα ταύτην ἐπανῆλθε.

Χθὲς ἀφίχθη εἰς Σούδαν προερχομένη ἐκ Μελίτης ἡ ἀγγλικὴ κανονιοφόρος *Trinculo*, [καὶ] διευθυνομένη εἰς Ἰόπην, ὅπως μετακομίσῃ ἐπιστολὰς εἰς τὸν ἐκεῖ ναύαρχον κ. Paget. Προσήγγισεν εἰς Σούδαν, κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν ὅπως παραλάβῃ ἄνθρακας, κυρίως ὅμως ὅπως φέρῃ ἐπιστολὰς εἰς τὸν κ. Δίξωνα, σήμερον δὲ ἀνεχώρησεν εἰς Ἰόπην.

Παρετηρήθη ὅτι μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς κατὰ τοῦ Κοζάκου καὶ τῶν συντρόφων του ποινῆς πολλοὶ τῶν ἐγχωρίων τῶν ὡς χωροφυλάκων καταταχθέντων ἔδωκαν τὴν παραίτησίν των, τὸ παράδειγμα δ' αὐτῶν θ' ἀκολουθήσουν πιθανῶς καὶ οἱ λοιποί.

Ὁ κ. Ἀλ. Καραθεοδωρῆς ἀνεχώρησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καί, ὡς λέγουν, δὲν θὰ ἐπανέλθῃ πλέον, ὁ δὲ Σάββας Πασᾶς ἐλπίζει, ὡς μοι εἶπε, νὰ διορισθῇ Πασᾶς Ἰωαννίνων.

Ἀφοῦ ἔγραψα τὰ ἀνωτέρω, ἐπληροφορήθην ἐκ πηγῆς ἀσφαλοῦς ὅτι ἡ πρὸς τὸν κ. Δίξωνα ἐπιστολὴ τοῦ κ. Βελουδάκη οὐδὲν ἀντιπατριωτικὸν περιέχει, οὐδ' ἐκφράζει τι

1. Λιβάδα (ἡ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κατὰ τῆς ἑνώσεως. Εἶναι ἁπλῶς ἐπιστολὴ κολακευτικὴ διὰ τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν καὶ ἀτομικῶς τοῦ γράφοντος, ὅστις ἐνόμισεν ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου θὰ γνωρίσῃ τὰ ἀληθῆ φρονήματα τῆς κυβερνήσεως αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν Κρήτην.

Περιῆλθεν εἰς γνῶσίν μου ἡ ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένη ἔκθεσις [1], κατὰ τὴν ὁποίαν τὴν 21 Ἀπριλίου ἐν Ἀποκορώνῳ καὶ τὴν 22 ἐν Σελίνῳ ἐγένοντο πεισματώδεις μάχαι, ὧν τὰς λεπτομερείας θέλετε εὐαρεστηθῆ νὰ ἰδῆτε ἐν τῇ [2] ἐκθέσει.

Υ.Γ. Ἡ κανονιοφόρος *Wizard* ἀναχωρεῖ αὔριον, ὡς ὁ κ. Δίξων μοὶ εἶπεν, εἰς Ρέθυμνον, Ἡράκλειον καὶ Θήραν. Ὁ κ. Δίξων, ἐπὶ λόγῳ ὅτι θέλει νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ ἡφαίστειον τῆς Θήρας, θὰ συνταξιδεύσῃ.

292

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 233 *Ρέθυμνον, 28 Ἀπριλίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ59/2200

Λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀναγγείλω ὑμῖν ὅτι τὴν πρωίαν τῆς 26ης Ἀπριλίου, περὶ τὸ λυκαυγές, οἱ ἐπαναστάται καταλαβόντες τὰ πλησιόχωρα ἐπέπεσαν λίαν πρωὶ εἰς τὰς σκηνὰς τοῦ εἰς Πρασὲς ἐσκηνωμένου ὀθωμανικοῦ στρατοῦ καὶ ταυτοχρόνως συνῆψαν μάχην εἰς διάφορα μέρη τῶν πλησιοχώρων διαρκέσασαν μέχρι τῆς ἑσπέρας.

Ἡ φονικωτάτη αὕτη μάχη ὑπῆρξεν ἡ λαμπροτάτη τῶν ἄχρι τοῦδε λαβουσῶν χώραν εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα αὐτῆς ἦτο ὅλως ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν. Ἐζώγρησαν Ὀθωμανοὺς ζῶντας καὶ περὶ τὰ χίλια ζῷα ἀφῄρεσαν τῶν Ὀθωμανῶν, τρέψαντες δὶς εἰς φυγὴν τούς τε ἐγχωρίους Ὀθωμανοὺς καὶ τὸν τακτικὸν στρατόν, κυριεύσαντες καὶ τὴν θέσιν Καστρί, τὴν ὁποίαν οὗτοι κατεῖχον, ὡς καὶ ἓν τηλεβόλον, τὸ ὁποῖον κατόπιν παρῄτησαν.

Οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπώλεσαν πολλοὺς φονευμένους, καὶ πλείστους τραυματίας μετέφερον εἰς τὰ ἐν Ρεθύμνῃ νοσοκομεῖα, μέγας δὲ θρῆνος καὶ κλαυθμὸς ἀντήχησεν εἰς ὅλην τὴν πόλιν καὶ πολλαὶ ὕβρεις βάρβαροι ἀπηυθύνθησαν εἰς Χριστιανοὺς ὑπὸ Ὀθωμανίδων, παρὰ τῶν ὁποίων ἐπληγώθησαν δύο διὰ λίθων, καὶ παρ' ὀλίγον νὰ φονευθῇ καὶ ἓν παιδίον, ἂν δὲν ἐπρολάμβανε στρατιώτης τις τοῦ τακτικοῦ νὰ τὸ διασώσῃ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ.

Ἀγνοοῦμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν φονευθέντων Χριστιανῶν. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν ὅμως τῶν Ὀθωμανῶν, εἰς τὴν ἔφοδον τὴν ὁποίαν ἔκαμαν εἰς τὰς ὀθωμανικὰς σκηνὰς καὶ κανο-

---

1. Ἔκθεσις Ἰ. Ζυμβρακάκη, 25 Ἀπριλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ41/1513· ἐφημερὶς *Αἰών*, ἀριθ. 2340, 6 Μαΐου 1868.

2. Χφ. *ταῖς*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νοστοιχίας ἐφονεύθησαν δύο, κατ' ἄλλους δὲ πέντε, τὰ σώματα τῶν ὁποίων κατακρεουργηθέντα ἐκαύθησαν εἰς τὴν πυρὰν τῇ διαταγῇ τοῦ στρατηγοῦ Μεϊμὲτ Πασᾶ.

293

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 110 *Χανιά, 4 Μαΐου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ41/1528

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3041 καὶ ἀπὸ 27 'Απριλίου ἐ.ἔ. ὑμετέρου ἐγγράφου λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ πληροφορήσω ὑμᾶς ὅτι ἀληθῶς δέκα ἑπτὰ ἐκ τῶν ἐν Κρήτῃ ὑπαρχόντων ἐθελοντῶν προσελθόντες εἰς τὰς ἐν 'Ηρακλείῳ, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, τουρκικὰς ἀρχὰς προσήχθησαν πρὸ 15 περίπου ἡμερῶν ἐνταῦθα, ὡς ἀνέφερα ἤδη διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 101 καὶ ἀπὸ 22 τοῦ ἀπελθόντος μηνὸς ἀναφορᾶς [1] μου. Οἱ 17 οὗτοι, οἵτινες, ὡς ἐπληροφορήθην, ἦσαν λῃσταί, ἀγνοῶ ἐκ τίνων συμμοριῶν, ἐπιβιβασθέντες εἰς τὸ ὀθωμανικὸν ἀτμόπλοιον δι' οὗ εἶχεν ἀναχωρήσει καὶ ὁ Κος Καραθεοδωρῆς μετήχθησαν εἰς Κωνταντινούπολιν.

294

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 113 *Χανιά, 5 Μαΐου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ41/1529

'Η Γ. Συνέλευσις καὶ ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν ταραχθεῖσαι, ὡς εἰκός, ἐκ τῶν ἀπό τινος διαδοθεισῶν καὶ εἰς τοὺς "Αγγλους πράκτορας ἀποδιδομένων ἐνεργειῶν καὶ θέλουσαι νὰ ματαιώσωσιν αὐτὰς ἀπέστειλαν πρὸ δύο ἡμερῶν εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν ἐνταῦθα κ.κ. προξένων τὸ ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένον ὑπ' ἀριθ. 2391 ἔγγραφον [2], ὑπογεγραμμένον ἐκ τῶν μελῶν ἀμφοτέρων τῶν σωμάτων. Διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου ἐξελέγχουν μετριοπαθῶς τὰ διαδιδόμενα, τὰ ἀποδίδουν εἰς τὴν κακοβουλίαν, ἥτις καταχρωμένη τῷ ὀνόματι τῆς 'Αγγλίας προσπαθεῖ νὰ καταπείσῃ τοὺς Κρῆτας ὅπως ζητήσωσι τὴν ἀποκλειστικὴν τῆς δυνάμεως ταύτης προστασίαν μόνον καὶ μόνον πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἐχθρικῶν συμφερόντων· ἀποκρούουσαι δὲ τὰς ἐνεργείας ταύτας ἐπαναλαμβάνουν ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ἀνέθεσαν τὴν τύχην των εἰς τὰς χριστιανικὰς δυνάμεις, καὶ ἰδίως εἰς τὰς τρεῖς μεγάλας· καὶ τέλος κηρύττουν ὅτι οὐδέποτε θέλουν λάβει ὑπ' ὄψιν μονομερῆ πρότασιν μὴ εἰς τὴν

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 186–188.
2. 28 'Απριλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ–Μ41/1533· Τσιριντάνη, ἔ.ἀ., τ. Γ', σ. 79.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κοινὴν αὐτῶν σύμπραξιν ἐρειδομένην. Ἐκθέτουσαι δὲ ταῦτα κολακεύουσιν ἐπιτηδείως τὴν Ἀγγλίαν, ὡς δοῦσαν πρώτην τὸ παράδειγμα τῆς διασώσεως τῶν κρητικῶν οἰκογενειῶν.

Ἐκτὸς τούτων πληροφοροῦμαι ὅτι οἱ Σφακιῶται μαθόντες ὅτι ἐνέργειαι γίνονται ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐπαρχίαις ὅπως ἀποσταλῇ πρόσωπόν τι εἰς Ἀθήνας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐρευνήσῃ τίς ἡ θέσις τοῦ κρητικοῦ ζητήματος καί, ἂν εὕρῃ αὐτὴν ἀμφίβολον, τότε νὰ ἐνεργήσῃ ὅπως κατορθωθῇ ἡ ἡγεμονία, οἱ Σφακιῶται, λέγω, ἀκούσαντες ταῦτα συνέταξαν ἔγγραφον διαμαρτύρησιν [1] κατὰ τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν, ἃς ἀπροκαλύπτως χαρακτηρίζουν ἀντεθνικάς. Διακηρύττουσι δ' ὅτι αὐτοί, ἀναλαβόντες μετὰ σκέψιν ὥριμον τὸν ἀγῶνα, ἀποχωρισθέντες τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων των καὶ θυσιάσαντες ἀγογγύστως τὴν περιουσίαν των, σταθερὰν ἀπόφασιν ἔχουν καὶ ἀμετάτρεπτον νὰ ἐμμείνουν εἰς τὴν ἐπανάστασιν μέχρι τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ἀρχικοῦ συνθήματος.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν πρὸς τὸν κ. Δίξωνα ἐπιστολὴν [2] τοῦ κ. Κώστα Βολουδάκη, οὗτος, ὡς πληροφοροῦμαι ἐξ ἑτέρας ἀσφαλοῦς πηγῆς, ἀρνεῖται ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἦτο τοιοῦτον, οἷον ὁ κ. Δίξων ἐξέθηκεν εἰς τοὺς ἐνταῦθα προξένους, καὶ ἀγανακτεῖ πῶς νὰ διαδοθῇ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ περιεῖχε πράγματα εἰς τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν ἀντικείμενα, καὶ πῶς νὰ τεθῇ ὁ χαρακτήρ του εἰς ἀμφιβολίαν.

Μεθ' ὅλα ταῦτα φρονῶ ὅτι αἱ διαδοθεῖσαι ἐνέργειαι θέλουν ματαιωθῇ καὶ θέλει ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ λαὸς μακρὰν ἀπέχει τοῦ σημείου ἐκείνου εἰς ὃ εὑρισκόμενος θέλει ὑπὸ ἀπελπισίας σπεύσει νὰ δεχθῇ πᾶσαν προσφερομένην αὐτῷ πρότασιν. Ἐν τούτοις ὁ λαὸς αὐτὸς πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἄρτου, καθ' ἃς πληροφορίας ἐξ ὅλων τῶν μερῶν καθ' ἑκάστην λαμβάνομεν. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ν' ἀπηλλάσσετο ταχέως τῆς μάστιγος ταύτης, καθότι, παρατεινομένου τοῦ κακοῦ, ἐπὶ τέλους θέλουσιν ἀφεύκτως ἐπακολουθήσει δεινὰ ἄτινα ἡ ὁμολογουμένη σταθερότης του, περὶ ἧς ἔδωκε τρανὰ μέχρι τοῦδε δείγματα ὁ κρητ. λαός, δὲν θέλει δυνηθῇ νὰ προλάβῃ.

Ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐπαρχίαις μετὰ τὰς κατὰ τὴν 22 καὶ 23 τοῦ ἀπελθόντος Ἀπριλίου συναφθείσας ἐν Σελίνῳ μάχας, περὶ ὧν ἔκαμα λόγον ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ [3] μου, ἄλλο τι στρατιωτικὸν δὲν ἐπράχθη [ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐπαρχίαις] εἰμὴ συμπλοκή τις (ἧς τὰς λεπτομερείας ἀγνοοῦμεν), γενομένη [4] τῇ α' Μαΐου ἐν Κισσάμῳ. Ἐκτὸς δὲ τούτου συνέβη καὶ τὸ ἑξῆς ἄξιον μνείας: Τὴν νύκτα τῆς 27 Ἀπριλίου ἀπόσπασμα Λακκιωτῶν καταβὰν εἰς τὸ χωρίον Σκηνὲ καὶ ἐκδιῶξαν τοὺς ἔν τινι ἐκεῖ που κτισθέντι ἐσχάτως πύργῳ φρουροὺς ἀνέτρεψαν αὐτὸν δι' ὑπονόμου.

Τὰ ἐν Ρεθύμνῃ ὅμως γενόμενα, ὧν ἔλαβα γνῶσιν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ τελευταίου ταχυδρομείου, φαίνονται σπουδαιότερα. Κατὰ τὸ ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένον ἔγγρα-

---

1. 1 Μαΐου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ–Μ42/1538· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σ. 100.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 190, ὑποσημ. 1.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 190–194 .
4. Χφ. *γενομένης*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

φον [1] τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ ἡμετέρου Πράκτορος, τῇ 26 Ἀπριλίου, προσβαλόντων τῶν ἐπαναστατῶν τὸν εἰς χωρίον Πρασὲ [2] ἐσκηνωμένον τουρκικὸν στρατόν, συνήφθη ζωηρὰ μάχη, καθ' ἣν οἱ ἐπαναστάται ἔτρεψαν δὶς εἰς φυγὴν τὸν ἐχθρόν, κατέλαβον τὴν παρ' αὐτοῦ πρότερον κατεχομένην θέσιν Καστρί, ἐφόνευσαν πολλοὺς καὶ ἁφήρπασαν περὶ τὰ χίλια ζῷα.

Ἐπίσης καὶ ἐν Σφακίοις 900 περίπου Σφακιῶται ὑπὸ τὸν Ἀρχηγὸν Σταμ. Χιονουδάκην, καταλαβόντες ἐν καιρῷ νυκτὸς θέσεις τινὰς πλησίον τοῦ ἐν Προσγιάλῳ ἐσκηνωμένου τουρκικοῦ στρατοῦ, προσέβαλον αὐτὸν τῇ 25 Ἀπριλίου. Καί, ἂν μὲν δὲν κατώρθωσάν τι ἄξιον λόγου, ἠδυνήθησαν ὅμως ἐπὶ πολλὰς ὥρας νὰ κατέχωσι τὰς θέσεις των, καίτοι τοῦ ἐχθροῦ προστατευομένου ὑπὸ πυροβολικοῦ τῶν ἐκεῖ ἠγκυροβολημένων πλοίων. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην οἱ Σφακιῶται θρηνοῦν τὴν ἀπώλειαν τεσσάρων νέων ἐκ τῶν ἀνδρειοτέρων, πλὴν τεσσάρων ἑτέρων τραυματισθέντων. Περὶ τοῦ συμβάντος τούτου ἐπισυνάπτω ἀντίγραφον ἐκθέσεως.

Πρὸ 4 ἡμερῶν ὁ Γ. Διοικητὴς Χουσεὶν Πασᾶς μετέβη εἰς Κάϊναν πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ ἐκεῖ στρατοπέδου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὁδὸς μέχρι τοῦ μέρους ἐκείνου κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἀμαξωτή, τὴν ἐκδρομὴν ταύτην ἔκαμεν ἐφ' ἁμάξης.

Ἡ ἀγγλικὴ κανονοφόρος *Wizard*, ἀναχωρήσασα τὴν παρελθοῦσαν Τρίτην εἰς Θήραν, ἐπανῆλθε τὸ Σάββατον εἰς Σούδαν. Ἐπ' αὐτῆς μετέβη καὶ ὁ Ἄγγλος Πρόξενος κ. Δίξων, ἀλλ' ἄγνωστόν μοι εἶναι εἰσέτι ἂν εἰς ἕτερόν τι μέρος ἤγγισε.

Τὴν παρελθοῦσαν Παρασκευὴν ἡ ἐξουσία συνέλαβε χωρικόν τινα ἐξερχόμενον τῆς Πύλης καὶ ἐρευνήσασα εὗρεν ἐντὸς τοῦ σάγματος τοῦ ζῴου του μίαν ἐπιστολήν. Ὑποβληθεὶς εἰς ἀνάκρισιν καὶ πιθανὸν εἰς βασάνους κατ' ἀρχὰς μὲν ὠνόμασε διάφορα πρόσωπα ὡς ἐγχειρίσαντα αὐτῷ τὴν ἐπιστολήν, χθὲς ὅμως εἶπεν ὅτι τὴν ἔλαβε παρά τινος νέου, Χ'' Μαρκαντωνάκη, ὑπηκόου Ἕλληνος, ἐμπορευομένου ἐνταῦθα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του. Αὐθωρεὶ διετάχθη ἡ σύλληψις αὐτοῦ, ἥτις ἐξετελέσθη τῇ συμπράξει τοῦ Προξενείου, καὶ ἐνηργήθη καὶ ἔρευνα εἰς τὸ κατάστημα τῶν εἰρημένων ἀδελφῶν, ὅπου κατεσχέθησαν, παρόντος καὶ τοῦ διερμηνέως, διάφοροι ἐπιστολαί, συνάμα δ' ἐνηργήθη καὶ ἡ σύλληψις τοῦ ἑτέρου ἀδελφοῦ, ὃν ἡ Πύλη θεωρεῖ ὑπήκοόν της. Γενομένης ἀνακρίσεως ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ κ. Χριστίδου [3], ὁ μὲν χωρικὸς εἶπεν ὅτι παρὰ τοῦ ἑνὸς τῶν εἰρημένων ἀδελφῶν ἔλαβε τὴν ἐπιστολήν, ἀλλ' ὁ Μαρκαντωνάκης ἐπιμένει λέγων ὅτι οὔτε ἐπιστολὴν ἔδωκεν, οὔτε τὸν χωρικὸν γνωρίζει. Ἐκ δὲ τῶν κατασχεθέντων ἐγγράφων ἐθεωρήθησαν ἐπιστολαί τινες ἐνοχοποιητικαὶ διὰ μόνου τοῦ λόγου ὅτι ἐν αὐταῖς, σταλείσαις κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐξ Ἑλλάδος ὑπὸ διαφόρων φίλων των, ἀνεκοίνωναν εἰδήσεις περὶ τῶν πραγμάτων τῆς

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 194–195.

2. Πρασὲς (οἱ, θηλ.) ἢ Πρασιαί.

3. Ὁ Ἰ. Χρηστίδης ἦτο Γραμματεὺς τοῦ ἐν Χανίοις Ἑλληνικοῦ Προξενείου. Τὴν θέσιν ταύτην κατεῖχε προηγουμένως ὁ Δ. Δεσποταῖος (βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σσ. 274, 325), πρὸ δὲ τούτου, ἀρχομένου τοῦ 1866, ὁ Γ. Καψάλης (*αὐτόθι*, σ. 2).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Κρήτης κλπ. Δυστυχῶς, μ' ὅλας τὰς παραστάσεις τοῦ κ. Χρηστίδου ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαὶ οὐδὲν ἐγκληματικὸν περιέχουν, ἡ δὲ κατάθεσις τοῦ χωρικοῦ οὐδεμίαν ἀπόδειξιν ἀποτελεῖ, ὡς ἀποσπασθεῖσα ἐκ τοῦ φόβου ἢ διὰ τῶν βασάνων καὶ ὡς πλανωμένη εἰς διάφορα πρόσωπα, δυστυχῶς, λέγω, ὁ Γ. Διοικητὴς δὲν παρεδέχθη τὴν ὀρθότητα τῶν παρατηρήσεων τούτων καὶ δὲν συνήνεσεν εἰς τὴν ἀπόλυσιν τῶν συλληφθέντων. Σήμερον προτίθεμαι καὶ ἐγὼ νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Γ. Διοικητήν, ἀλλ' οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη θέλει παρέξει ἡμῖν σπουδαῖα πράγματα.

Αἱ ἐπὶ τοῦ χωρικοῦ συλληφθεῖσαι ἐπιστολαὶ ἀπηυθύνοντο, ὡς λέγουν, πρὸς ἐπαναστάτας. Τί τὸ περιεχόμενόν των ἀγνοῶ, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι εἶναι κρυπτογραφικῶς ἐν μέρει γεγραμμέναι, ὅπερ καθιστᾷ αὐτὰς παρὰ τῇ ἐξουσίᾳ σπουδαίας, τὰ δὲ ἀναγινωσκόμενα αὐτῶν μέρη εἶναι ἀσήμαντα.

Ὁ Γεν. Πρόξενος τῆς Ρωσσίας κ. Δενδρινός, πάσχων πρὸ πολλοῦ ἀπὸ λιθίασιν καὶ ὑποστὰς ἐνταῦθα πρὸ τριῶν περίπου μηνῶν τὴν ἐγχείρησιν, δυστυχῶς δὲν ἐθεραπεύθη, διὸ καὶ ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ πρὸς θεραπείαν του εἰς Βιέννην καὶ ἀναχωρεῖ τὴν προσεχῆ Παρασκευήν.

Υ.Γ. Ταύτην τὴν στιγμὴν μεταβὰς αὐτοπροσώπως παρὰ τῷ Γ. Διοικητῇ ἐζήτησα τοὺς κρατηθέντας παρανόμως δύο ἀδελφοὺς Ἕλληνας. Δυστυχῶς ὅμως μ' ὅλας τὰς ἐντόνους παραστάσεις μου ὁ Διοικητὴς δὲν συγκατετέθη νά μοι παραδώσῃ αὐτούς, εἰπὼν ὅτι θεωρεῖ αὐτοὺς καθαρῶς ἐπαναστάτας ὡς συνεννοουμένους μετ' αὐτῶν καὶ θέλει ἐνεργήσει ὡς πρὸς αὐτούς, ἄνευ τῆς συμπράξεως τοῦ Προξενείου, ὅλα τὰ αὐστηρὰ καὶ ἔκτακτα μέτρα τὰ ὑπαγορευόμενα αὐτῷ ἐκ τῆς παρούσης περιστάσεως. Ἐπὶ τέλους ἰσχυρίσθην ὅτι τὸ περιεχόμενον τῶν κατασχεθεισῶν ἐπιστολῶν δὲν ἀποτελεῖ καμμίαν ἀξιόποινον πρᾶξιν. Τὸ πολὺ παρέχει μόνον τῇ ἐξουσίᾳ τὸ ἀστυνομικὸν δικαίωμα τῆς ἀποπομπῆς κατὰ τῶν νέων τούτων, ἂν θεωρηθοῦν ἐπικίνδυνοι. Ἀλλ' ὁ Διοικητὴς αὐθαιρέτως ἀπέκρουσε καὶ τὸν τοιοῦτον ἰσχυρισμόν μου, καὶ οὕτω ἠναγκάσθην ν' ἀπέλθω ἄπρακτος. Μετὰ τοῦτο ἔχω κατὰ νοῦν νὰ διαμαρτυρηθῶ ἐγγράφως κατὰ τῆς αὐθαιρέτου ταύτης διαγωγῆς τῆς ἐξουσίας καὶ ἐν καιρῷ θέλω καθυποβάλει ὑμῖν, κύριε Ὑπουργέ, τὸ ἔγγραφον τῆς διαμαρτυρήσεώς μου. Ἐν τούτοις παρακαλῶ ὑμᾶς, κύριε Ὑπουργέ, ἀπὸ τοῦδε νὰ ἐνεργήσητε πᾶν ὅ,τι δέον ὑπὲρ τῶν δυστυχῶν τούτων ἀδελφῶν Ἑλλήνων, κινδυνευόντων νὰ καταστῶσι θῦμα τῆς αὐθαιρεσίας καὶ θηριωδίας τῆς ἐνταῦθα ὀθωμ. ἀρχῆς.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

295

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολή, ἐμπιστευτική *Χανιά, 6 Μαΐου 1868*
ΑΥΕ/ΚΥ – Μ74/2769

Κοινολογηθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Δίξωνος τοῦ περιεχομένου τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς [1] τοῦ Κωσταροῦ Βελουδάκη, ἐνόμισα καλὸν νὰ γράψω περὶ αὐτῆς πρὸς τὸν τελευταῖον τοῦτον, ἵνα βεβαιωθῶ παρ' αὐτοῦ περὶ τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ σκοποῦ της. Οὗτος ἐκλαβών, φαίνεται, ὅτι ἐγὼ ἐκοινολόγησα τὰ τῆς ἐπιστολῆς ἠγανάκτησεν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἀπαντήσεως [2], ἧς ἀντίγραφον ὑποβάλλω εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα. Χωρὶς δὲ ν' ἀπαντᾷ κατηγορηματικῶς εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου, ἐκφράζεται ἐν γένει ὅτι οὐδὲν ἀντιπατριωτικὸν ἔγραψε καὶ παραπονεῖται μετὰ πικρίας ὅτι ἐτέθη εἰς ἀμφιβολίαν ὁ χαρακτὴρ καὶ ὁ πατριωτισμός του. Ὁμοίαν ἐξήγησιν περίπου ἔκαμε καὶ εἰς τὸν κ. Δενδρινόν. Ἐπίσης καὶ ὁ κ. Ζυμπρακάκης λέγει ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγράφη ἄνευ προηγουμένης συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Ἄγγλου Προξένου καὶ πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ρηθῇ παρ' αὐτοῦ ὅτι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐγνώριζε τίνα τὰ φρονήματά του.

Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ παρατηρήσω ὅτι ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ὑπάρχει ὁμοφροσύνη μεταξὺ Ζυμπρακάκη καὶ Κωσταροῦ. Πολὺ ἀπέχω τοῦ νὰ θέσω εἰς ἀμφιβολίαν τὸν χαρακτῆρα τοῦ Κωστὴ Βολουδάκη, ὅστις εἶναι ὁ τύπος τοῦ ἀγνοῦ πατριώτου, ἀλλ' ὑποπτεύομαι μὴ ἐξ Ἑλλάδος ἔλαβαν παρά τινων ἐμπνεύσεις κατὰ τὰς ὁποίας καλῇ τῇ πίστει ἐνεργεῖ. Ἀπόκειται δ' εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα νὰ πληροφορηθῆτε περὶ αὐτῶν αὐτόθι, καὶ ἂν στηρίζωνται εἰς τὸ ἀληθῶς ἐννοούμενον συμφέρον τῆς πατρίδος.

Ἱκανὸν φῶς μοὶ χορηγεῖ ἡ ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένη διαμαρτύρησις [3] 180 Σφακιωτῶν, ἣν ὁ Σ. Χιονουδάκης μοὶ ἔπεμψε. Κατὰ τὴν διαμαρτύρησιν ταύτην φαίνεται ὅτι ἀρχηγοί τινες Ἀποκορώνου, Κυδωνίας, Σελίνου, καὶ Κισσάμου ἀνέθεσαν εἰς τὸν Κον Ζυμπρακάκην ἐγγράφως [4] τὴν ἐντολὴν νὰ μεταβῇ εἰς τὰς Ἀθήνας, νὰ ἐρευνήσῃ περὶ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος καί, ἂν πεισθῇ ὅτι ἡ θέσις του εἶναι ἀμφίβολος, νὰ ἐνεργήσῃ ὅπως συστηθῇ ἡγεμονία. Κατὰ ἐνεργειῶν τοιούτων οἱ Σφακιῶται ζωηρῶς διαμαρτύρονται. Τὰ ὑπὸ τῶν Σφακιωτῶν λεγόμενα φαίνονταί μοι λίαν πιθανὰ καὶ σχεδὸν βέβαια, διότι ὁ ἴδιος Ζυμπρακάκης δι' ἐπιστολῶν του μοὶ εἶπεν ὅτι σκοπὸς τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταβάσεώς του (ὃν ἀφεύκτως θέλει ἐκτελέσει ἅμα παρουσιασθείσης εὐκαιρίας) εἶναι νὰ συσκεφθῇ μετὰ τῶν αὐτόθι περὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀγῶνος καὶ ὅτι πράττει τοῦτο τῇ γνώμῃ καὶ ἐντολῇ τῶν Κρητῶν. Εἰς δὲ τὰς ἀντιρρήσεις μου ὅτι ἡ ἀναχώρησίς του θέλει βλάψει ἀπήντησεν

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 190, ὑποσημ. 1.
2. 29 Ἀπριλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ42/1539· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σσ. 81 καὶ 82.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 196, ὑποσημ. 1.
4. 5 Ἀπριλίου 1868 : Κριάρη, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1902), σσ. 591–592.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὅτι τὰ πνεύματα εἶναι ἤδη παρεσκευασμένα πρὸς τοῦτο καὶ ἐπομένως οὐδεμία θέλει ἐπέλθει ἀποθάρρυνσις. Τὸ κατ' ἐμὲ ἐπιμένω ὅτι θὰ ἐπέλθῃ βλάβη. Καὶ τοῦτο κατὰ σύμπτωσιν βλέπω ὅτι ἐκφράζει καὶ ὁ 'Αρχηγὸς Χατζῆ Μιχάλης ἔν τινι ἐπιστολῇ του. Ὅθεν ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἀνάγκη νὰ ἔλθῃ ἕτερον κατάλληλον πρόσωπον.

Ὁ ἐπικινδυνωδέστερος σκόπελος σήμερον τῆς ἐπαναστάσεως εἶναι ἡ πεῖνα. Κατ' αὐτὰς ἔφθασεν εἰς Σέλινον ἡ *Ἕνωσις*, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη ὁλόκληρον τὸ φορτίον ν' ἀποβιβάσῃ ἕνεκα τῆς ἐμφανίσεως τουρκικοῦ πλοίου, τὰ δ' ἀποβιβασθέντα δὲν ἦσαν ἐπαρκῆ. 'Ανάγκη ἐπείγουσα ὑπάρχει νὰ ἀποσταλῶσι τροφαί, διότι πᾶσα ἐνέργεια παραλύεται.

Γράψας ἵνα πληροφορηθῶ περὶ τῶν εἰς Ὁμαλὸν μεταβάντων δύο Ἄγγλων παρὰ μὲν τοῦ κ. Ζυμπρ. ἔλαβον ἀπάντησιν ὅτι οὐδαμῶς μετέβησαν ἐκεῖ τοιοῦτοι ἀλλὰ μόνον μέχρι τῶν Λάκκων, παρὰ δὲ τῆς 'Επιτροπῆς Χανίων ὅτι ἀληθῶς μετέβησαν, ἀλλ' ἐπιφυλάσσεται νὰ ἐρευνήσῃ καὶ μὲ πληροφορήσῃ κατόπιν περὶ τῶν ἐνεργειῶν των.

Υ.Γ. Πολλάκις παρετήρησα ὅτι ἐκ τῶν ἐπισήμων ἐκθέσεών μου δημοσιεύονταί τινα τὰ ὁποῖα ἐνταῦθα δύνανται νὰ βλάψουν. Τοιαῦτα εἶναι τὰ προσωπικά. 'Εσχάτως π.χ. εἶδα εἰς τὸν *Αἰῶνα* [1] δημοσιευμένα ὅσα ἔγραψα [2] περὶ τοῦ Κοσκινᾶ καὶ περὶ τῶν μετὰ τοῦ κ. Δίξωνος σχέσεών του.

296

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 42 *'Ηράκλειον, 6 Μαΐου 1868*

AYE/KY – M43/1605

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. 'Εξοχότητα ὅτι οὐδεμία ἐχθροπραξία ἔλαβε χώραν καθ' ἅπασαν τὴν ἡμετέραν περιφέρειαν.

297

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 118 *Χανιά, 12 Μαΐου 1868*

AYE/KY – M42/1540

Κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα οὐδὲν σπουδαῖον ἐπράχθη ἐνταῦθα, τοὐλάχιστον ἐν τῷ τμήματι Χανίων καὶ τῷ τῆς Ρεθύμνης. Ἡ κατάστασις διατελεῖ ἡ αὐτή. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς περιορίζεται αὐστηρῶς εἰς τὸ ἀμυντικὸν σύστημά του καὶ ἐξακολουθῶν βραδέως καὶ

---

1. 'Εφημερὶς *Αἰών*, ἀριθ. 2335, 18 'Απριλίου 1868, καὶ ἀριθ. 2336, 22 'Απριλίου 1868.
2. Εἰς τὴν ἔκθεσιν ὑπ' ἀριθ. 99, 14 'Απριλίου 1868, ἣν βλ. ἀνωτέρω, σσ. 183–185.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

βαθμηδὸν νὰ τὸ ἐφαρμόζῃ καταγίνεται εἰς τὴν κατασκευὴν πύργων καὶ ὁδῶν καὶ ἐπιμελέστερον παρὰ πρότερον εἰς τὴν τήρησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Οἱ δὲ ἐπαναστάται πολλάκις ἐπεχείρησαν αὐτοὶ νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ ἐστρατοπεδευμένου στρατοῦ, ἀλλ' ἐκ πείρας οἴδασιν ὅτι δὲν εἶναι εὔκολον ἐπαισθητῶς νὰ τὸν βλάψωσι. Μετὰ τὰ στρατιωτικὰ ἔργα ἅτινα διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [1] μου ἔλαβα τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω ὑμῖν οὐδὲν ἐν τῷ τμήματι τῶν Χανίων ἐπράχθη, πλὴν ἀψιμαχίας τινὸς λαβούσης χώραν τῇ παρελθούσῃ Πέμπτῃ ἔξωθι τοῦ Καστελλίου τῆς Κισσάμου, ὅπου, μετὰ λύπης τὸ λέγω, ὁ ἄξιος ἀρχηγὸς Κισσάμου Γιαννουδοβαρδάκης ἐπληγώθη ἐπικινδύνως. Τὸ τραῦμα τοῦτο ἐπελθὸν ἅμα τῆς συμπλοκῆς ἀρξαμένης ἀπεθάρρυνε τοὺς ἐπαναστάτας, οἵτινες ἀπεχώρησαν χωρὶς νὰ πράξωσι λόγου τι ἄξιον. Τὸ αὐτὸ λέγω καὶ περὶ τοῦ τμήματος Ρεθύμνου, ὅπου μετὰ τὴν μάχην τὴν 26 Ἀπριλίου οὐδέν, καθ' ὅσον ἐγὼ γινώσκω, ἐπράχθη. Μάλιστα δὲ στερούμεθα καὶ ὅλων τῶν λεπτομερειῶν τῆς μάχης ἐκείνης, ἥτις ὑπῆρξε ζωηρά, καθότι πεζός τις κομίζων τὴν ἀνήκουσαν ἔκθεσιν εἰς Ρέθυμνον συνελήφθη ὑπὸ τῆς ἐξουσίας καὶ ἐφυλακίσθη. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν, ὡς ἐκ Ρεθύμνου μοὶ ἔγραφον, περὶ τοὺς εἴκοσιν, ἐν οἷς ἐφονεύθησαν καὶ οἱ Κωνστ. Τζιλεπάκης [2] καὶ Διογένης Μοσχοβίτης, ἀνδρεῖοι πολεμισταί· ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν πολὺ πλειότεροι καὶ συνελήφθησαν ζῶντες εἷς μουλιαζίμης καὶ 4 στρατιῶται. Ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ ἐπαναστάται ἐκυρίευσαν περὶ τὰ χίλια ζῷα.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐγίνοντο ἔξωθι τοῦ Ρεθύμνου, ἡ ἐκεῖ Διοίκησις, θέλουσα νὰ δείξῃ ἐναντίον τῶν πραγμάτων ὅτι ἡ ἡσυχία εἰς τὸ τμῆμα ἐκεῖνο ἀποκατέστη, παρεκίνησε τοὺς ἐν τῇ πόλει διαμένοντας Ὀθωμανοὺς καὶ τοὺς ὀλίγους Χριστιανοὺς νὰ ἐξέλθωσι τῆς πόλεως καὶ νὰ κατοικήσωσιν εἰς τὰ χωρία των. Ἀλλ' οὗτοι οὐδεμίαν διάθεσιν ἔδειξαν νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὴν προτροπὴν ταύτην (ἥτις ἀπειλεῖται ὅτι θὰ ἐκτελεσθῇ διὰ τῆς βίας), ἐπὶ λόγῳ ὅτι αἱ οἰκίαι των εἶναι κατεστραμμέναι. Ἐν τούτοις οἱ εἰς τὰ πέριξ κατοικοῦντες ὑποτεταγμένοι Χριστιανοὶ (μουτῆδες) οὐδεμίαν ἀσφάλειαν μέχρι τοῦδε χαίρουσι καίτοι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ἐξουσίας διατελοῦντες, καθόσον εἶναι ἔρμαιον τῶν ἐκ τῆς πόλεως συνεχῶς ἐξερχομένων ἐντοπίων Ὀθωμανῶν, οἵτινες δι' ἐνεδρῶν τοὺς λῃστεύουσι καὶ τοὺς δολοφονοῦσι. Τὴν 4 Μαΐου λ.χ. ἐδολοφονήθησαν δύο τοιοῦτοι ὑπὸ τῶν Τούρκων καταγινόμενοι εἰς τὴν συλλογὴν χόρτων.

Ὁ ἐν Ρεθύμνῳ Διοικητὴς ἐνεχείρισε κατ' αὐτὰς εἰς διαφόρους παράσημα ὑπὸ τῆς Πύλης ἀπονεμηθέντα, οἷον εἰς τὸν Ἐπίσκοπον Λάμπης, ἓν τῶν δουλικῶν ὀργάνων τῆς ἐξουσίας καὶ ἀντικείμενον ἀποστροφῆς παρὰ τῷ χριστιανικῷ πληρώματι, καθὼς καὶ εἰς τοὺς συμβούλους Ἐμμ. Καυγαλάκην καὶ Ἀναγνώστην Καραμανολάκην.

Ἡ Διοίκησις ἐνταῦθα ὀλίγον μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε καταλάβει ὅλας τὰς οἰκίας καὶ τὰς λοιπὰς ἰδιοκτησίας τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταναστευσάντων Κρη-

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 195–198.
2. Τσελεπάκης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῶν καὶ λόγῳ δημοσίας ἀνάγκης ἐτοποθέτησεν εἰς αὐτὰς τὰς ἐνταῦθα συσσωρευθείσας ὀθωμανικὰς οἰκογενείας καὶ τοὺς ὑπαλλήλους της εἰσπράττουσα αὐτὴ εἰς ὄφελός της καὶ τὰ ἐνοίκια. Μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεγάλου Βεζίρου αἱ οἰκίαι αὗται ἀπεδόθησαν εἰς τοὺς πληρεξουσίους τῶν ἰδιοκτητῶν, καθὼς καὶ τὰ δεδουλευμένα ἐνοίκια. Ἐσχάτως ὅμως, τῇ προφάσει ὅτι οἱ μὴ ἐπανελθόντες ἔδειξαν ὅτι δὲν ἤθελαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς ἐπιεικείας τῆς Πύλης, ἡ ἐξουσία ἤρχισε πάλιν νὰ παραλαμβάνῃ τὰς οἰκίας αὐτὰς ἐπὶ σκοπῷ δημεύσεως καὶ νὰ τὰς διαθέτῃ ὅπως θέλει. Τὸ δὲ σκανδαλῶδες εἶναι ὅτι ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν δυστυχῶν ἰδιοκτητῶν, οἵτινες πολυειδῶς ἕνεκα τῶν περιστάσεων ἐζημιώθησαν, τὴν ἀπόδοσιν τῶν πληρωθέντων αὐτοῖς ἐνοικίων.

Περὶ τῶν ἀγγλικῶν ἐνεργειῶν οὐδὲν ἔχω νὰ προσθέσω νεώτερον εἰμὴ ὅτι ὁ Κος Δίξων ἀπέστειλε κατ' αὐτὰς εἰς τὸν Κώνσταν Βολουδάκην ἀπάντησιν [1] τῆς ἐπιστολῆς [2] του, ἧς ὅμως ἀπαντήσεως τὸ περιεχόμενον εἶναι μέχρι τοῦδε ἡμῖν ἄγνωστον, καὶ ὅτι, ὡς ἐκ Ρεθύμνου μοὶ γράφουν, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἁγίου Βασιλείου συνάζονται ὑπογραφαὶ πρὸς ἐπίκλησιν τῆς ἀγγλικῆς προστασίας. Ἀγνοῶ ἂν ἡ φήμη αὕτη εἶναι πραγματική, ἀλλ' ἐλήφθησαν μέτρα ὅπως ματαιωθῶσιν ἐνέργειαι τοιαῦται, αἵτινες βέβαιον νῦν θεωρεῖται ὅτι ὑποκινοῦνται καὶ ὑποθάλπονται ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι εὑρισκομένων Κρητῶν καὶ ἄλλων. Ἡ ἀγγλικὴ κανονιοφόρος ἥτις μετέβη μετὰ τοῦ κυρίου Δίξωνος εἰς Θήραν φαίνεται ὅτι δὲν ἤγγισεν εἰς κανὲν μέρος τῆς Κρήτης.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2424 καὶ ἀπὸ 4/16 Μαΐου ἐ.ἔ. ἐγγράφου [3] της πρὸς τοὺς κ.κ. προξένους ἀπαντῶσα εἰς τὴν πρὸς τὸν Σουλτᾶνον ἔκθεσιν [4] τοῦ Μ. Βεζίρου προτίθεται ν' ἀναιρέσῃ τὰ ἐν αὐτῇ. Τοῦ ἐγγράφου τούτου, οὗτινος ἕνεκα τῆς ἐκτάσεώς του δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἐνταῦθα μετάφρασις, ἵνα γνωσθῇ ἀκριβῶς τοῖς προξένοις, καθ' ὅσον μάλιστα ἓν ἀντίτυπον ἐστάλη δι' ὅλους, ἐπισυνάπτω τῇ παρούσῃ ἀντίγραφον, ἵνα γίνῃ, ἂν ἐγκριθῇ παρὰ τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος, ἡ δέουσα χρῆσις, ἂν καὶ δὲν εἶναι, κατ' ἐμέ, συντεταγμένον ὡς ἔδει πρὸς ἀπόκρουσιν ἐγγράφου γεγραμμένου μεθ' ὅλης τῆς διπλωματικῆς τέχνης, οἷον εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Βεζίρου συνταχθέν.

Οἱ δύο νέοι, περὶ ὧν ἔκαμα λόγον ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ μου, κρατοῦνται ἐν αὐστηρᾷ φυλακῇ καὶ ἐξακολουθοῦν ν' ἀνακρίνωνται, πλὴν ἀρνοῦνται ὅτι αὐτοὶ ἔδωκαν τὴν κατασχεθεῖσαν εἰς τὸν χωρικὸν ἐπιστολήν. Παρετηρήθη ὅτι ἄνθρωποι τῆς ἐξουσίας, καὶ ἰδίως ὁ Πετρίδης, προσεπάθησαν δολίως νὰ τοὺς πείσουν νὰ ὁμολογήσωσιν ὅτι αὐτοὶ ἔδωκαν τὴν ἐπιστολὴν καὶ νὰ εἰποῦν παρὰ τίνος τὴν ἔλαβον ὑποσχόμενοι αὐτοῖς ὅτι, τούτου γενομένου, θ' ἀφεθῶσιν ἐλεύθεροι. Ἐκεῖνοι ὅμως ἐπιμένουν νὰ λέγουν ὅτι οὐδεμίαν γνῶσιν ἔχουν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

---

1. 7 Μαΐου 1868 : Public Record Office, Foreign Office, 286/254, φφ. 171–172.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 190, ὑποσημ. 1.
3. ΑΥΕ/ΚΥ–Μ41/1517.
4. 18 Φεβρουαρίου 1868 (π.ἡ.) : *Correspondence respecting the disturbances in Crete . . . 1868*, σσ. 92–98.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πρὸ δύο ἡμερῶν, συνεδριάζοντος τοῦ συμβουλίου, ὑπεβλήθη εἰς ὁρκοδοσίαν ὁ χωρικὸς ἐνώπιον τοῦ Ἀρχιμανδρίτου καί, τούτου γενομένου, προσεκλήθη νὰ εἴπῃ ὁριστικῶς παρὰ τίνος ἔλαβε τὴν ἐπιστολήν, ἐκεῖνος δὲ μετὰ μεγάλης στενοχωρίας, ἀφοῦ εἶπεν εἰς τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου νὰ ὄψωνται, εἶπε μετ' ἐνδοιασμοῦ ὅτι νομίζει ὅτι ὁ εἷς τῶν δύο νέων τῷ ἐνεχείρισε τὴν ἐπιστολήν. Αἱ μέχρι τοῦδε ὑπάρχουσαι κατ' αὐτῶν ἐνδείξεις δὲν εἶναι ἱκαναὶ νὰ πείσουν οὐδένα εὐσυνείδητον δικαστὴν περὶ τῆς ἐνοχῆς αὐτῶν. Μολοντοῦτο, ἐπειδὴ ὁ Γεν. Διοικητὴς σφόδρα ἀγανακτεῖ διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν, ἐπόμενον εἶναι ὅτι οἱ δικασταὶ δὲν τολμῶσι νὰ ἐκφράσωσί τι μὴ ἀρέσκον εἰς αὐτούς. Ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης δὲν ἔκρινα εἰσέτι κατάλληλον τὸν χρόνον ν' ἀπευθύνω τὴν διαμαρτύρησίν μου.

Ἡ Προσ. Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν καὶ ἕτερον ἔγγραφόν [1] της ὑπ' ἀριθ. 2377 καὶ ἀπὸ 25 Ἀπριλίου ἐ.ἔ. ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς κ.κ. προξένους, δι' οὗ ἐκθέτει ὅτι οἱ 17 αὐτομολήσαντες εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς ἐθελονταὶ ἀπεβλήθησαν διὰ τὰς παρεκτροπάς των καὶ τὴν ἐπικίνδυνον διαγωγήν των. Λέγουσα ταῦτα προσθέτει ὅτι καὶ στρατιῶται Ὀθωμανοὶ συνεχῶς αὐτομολοῦν πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας. Προκειμένου δὲ περὶ τῶν εἰρημένων 17 ἀτόμων, ὀφείλω πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 110 τ.μ. ἐγγράφου [2] μου νὰ προσθέσω ὅτι δι' ὀθωμανικοῦ ἀτμοπλοίου μετήχθησαν μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἐκεῖθεν ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὸ αὐστριακὸν ἀτμοκίνητον, ἵνα μετακομισθῶσιν εἰς Πρέβεζαν. Οἱ εἰρημένοι δὲ εἶναι λῃσταί.

Προχθὲς ἀνεχώρησε δι' ἀδείας ἀπουσίας ὁ Πρόξενος τῆς Ρωσσίας κ. Σπυρ. Δενδρινὸς εἰς Σύρον, ἵνα ἐκεῖθεν μεταβῇ εἰς Βιέννην πρὸς θεραπείαν του. Εἴθε ὁ ἀξιότιμος οὗτος φίλης δυνάμεως ὑπάλληλος, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶναι καὶ πατριώτης θερμός, νὰ ἰαθῇ καὶ νὰ ἐπανέλθῃ ταχέως εἰς Κρήτην πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν πολυτίμων ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος ἐκδουλεύσεών του. Ἀλλά, καὶ ἂν μέχρι τούτου περιορισθῶσιν αἱ ὑπηρεσίαι του, εἶναι ἱκαναὶ νὰ ἐγείρωσι τὴν ἐθνικὴν εὐγνωμοσύνην. Αὐτὸν ἀπουσιάζοντα θέλει ἀναπληροῖ ὁ νεωστὶ ἐλθὼν Γραμματεὺς Κος Obermüller, ὅστις ὅμως θέλει ἔχει βοηθὸν πρόσωπον γινῶσκον κάλλιστα τὰ πράγματα τῆς Κρήτης, τὸν Κον Κωνστ. Βουλγαρίδην, ἀνεψιὸν τοῦ Κου Δενδρινοῦ καὶ ἀκόλουθον τοῦ Προξένου, πρόσωπον ὅπερ πολλὰς καὶ ποικίλας ὑπηρεσίας προσέφερε κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν.

Χθὲς ἑωρτάσθη ἐνταῦθα ἡ ἐπέτειος ἑορτὴ τῆς Α.Μ. τῆς Βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Κύριος Δίξων ἐδέχθη τὰς ἐπισκέψεις τῶν συναδέλφων του καὶ πλείστων ἐκ τῶν ἐν τέλει Τούρκων καὶ ἄλλων.

Χθὲς τὸ ἑσπέρας ἐπανῆλθεν ὁ Σάββα Πασᾶς ἀπὸ Κάϊναν.

Υ.Γ. Μετὰ βαθείας λύπης ἀναγγέλλω ὑμῖν, κ. Ὑπουργέ, ὅτι ὁ δυστυχὴς Γιαννουδοβαρδάκης, καθ' ἃ ἐπληροφορήθην κατόπιν, ἀπεβίωσεν. Ὁ θάνατος τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἶναι δυστύχημα καὶ διὰ τὴν ἐπαρχίαν Κισσάμου καὶ διὰ τὴν Κρήτην.

Ἡ ἐν Καστελλίῳ συμβᾶσα συμπλοκὴ δὲν ἦτο ἁπλῆ ἀψιμαχία, ἀλλὰ μάχη σπουδαία.

---

1. ΑΥΕ/ΚΥ–Μ42/1553.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 195.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Συνημμένα : 1) τὸ ὑπ' ἀριθ. 2377, 2) τὸ ὑπ' ἀριθ. 2424 ἔγγραφα τῆς Προσ. Κυβερνήσεως τῶν Κρητῶν.

298

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Επιστολὴ *Χανιά, 12 Μαΐου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ42/1546

Παρὰ τοῦ κ. Δενδρινοῦ ἐπληροφορήθην ἐμπιστευτικῶς ὅτι ἡ πρὸς τὸν κ. Δίξωνα ἐπιστολὴ τοῦ Κώνστα Βολουδάκη, παριστῶντος τὴν ἐπανάστασιν ὡς ἑτοιμοθάνατον καὶ ἀπηλπισμένην, ἐπροξένησε κακὴν ἐντύπωσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. 'Ο κ. "Ελλιοτ ἔκαμε τὸ περιεχόμενον αὐτῆς γνωστὸν εἰς ὅλους τοὺς συναδέλφους του καὶ ἐπομένως καὶ εἰς τὴν Πύλην. 'Ο κ. 'Ιγνάτιεφ γράφει εἰς τὸν κ. Δενδρινὸν ὅτι μεγάλως ἔβλαψεν ἡ ἐπιστολὴ αὕτη καὶ ὠπισθοδρόμησεν ἐπὶ πέντε μῆνας τὴν ὑπόθεσιν. Οἱ "Αγγλοι καὶ οἱ Τοῦρκοι λαβόντες γνῶσιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης καὶ ἐκλαβόντες ὡς ἀληθῆ τὰ ἐν αὐτῇ περὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκτιθέμενα δὲν ἔχουν διάθεσιν νὰ δεχθοῦν οὐδὲ τὰς παραχωρήσεις ἃς πρότερον ἐδέχοντο.

299

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 44 *'Ηράκλειον, 13 Μαΐου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1606

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν 'Υμ. 'Εξοχότητα ὅτι τὰ ἐπαναστατικὰ ἔργα διατελοῦσιν εἰσέτι ἐν ἀπραξίᾳ.

'Η 'Επιτροπὴ Μαλεβυζίου μοὶ ἔπεμψε σήμερον τὴν ὧδε συναπτομένην ἀναφοράν [1], διὰ νὰ τὴν λάβῃ ὑπ' ὄψιν ἡ Σ. Κυβέρνησις καὶ ἐνεργήσῃ ὅ,τι δέον.

Οὐδὲν ἄλλο νεώτερον ἐσυνέβη ἄξιον τῆς ὑμετέρας μερίμνης.

---

1. 12 Μαΐου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ–Μ43/1607.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

300

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 131 *Χανιά, 20 Μαΐου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ42/1548

Ἀπὸ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς[1] μου αἱ ἑξῆς στρατιωτικαὶ πράξεις ἐπράχθησαν ἐν τῷ δυτικῷ τμήματι τῆς νήσου.

Τὴν 13 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς σῶμα Ἀποκορωνιωτῶν, κατελθὸν ὑπὸ τὸν Ἀρχηγὸν Κώνσταν Βολουδάκην ἐκ τῶν χωρίων Πομονίων[2] καὶ Νεροχωρίου, ἠνώχλησε τοὺς εἰς τὴν ὁδοποιίαν ἀσχολουμένους στρατιώτας Τούρκους καὶ μετά τινα ἀκροβολισμὸν συνήφθη μάχη διαρκέσασα ὥρας πολλάς. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἔλαβον μέρος καὶ τριακόσιοι Σφακιῶται ὑπὸ τὸν Ἀρχηγὸν Σ. Χιονουδάκην. Τὴν δὲ νύκτα ἀπόσπασμά τι ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ἴδιον Βελουδάκην προσέβαλε τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων κατὰ τὰς μάχας ταύτας ὑπολογίζονται εἰς 60 φονευμένους καὶ πληγωμένους, ἐκ δὲ τῶν Χριστιανῶν, χωρὶς νὰ φονευθῇ οὐδείς, ἐπληγώθησαν δύο Ἀποκορωνιῶται.

Τῇ 16 τοῦ ἰδίου μηνὸς ἑτέρα μάχη ἔλαβε χώραν περὶ τὰ χωρία τῆς Κυδωνίας Θέρισον καὶ Μεσκλά, 3–4 περίπου ὥρας μακρὰν τῶν Χανίων. Διευθυνομένου τουρκικοῦ τινος σώματος εἰς Θέρισον, οἱ ἐπαναστάται ἔσπευσαν καὶ κατέλαβον τὰς πρὸ τοῦ χωρίου τούτου θέσεις, ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν πρόοδόν του, ἕτερον δὲ σῶμα Χριστιανῶν ἀπὸ Φώκαις δραμὸν συγχρόνως κατέλαβε τὰς πρὸς τοὺς Λάκκους θέσεις, ἵνα ἐμποδίσῃ τὰς ἐκεῖθεν ἐπικουρίας, ὅπερ καὶ κατωρθώθη. Ἐξακολουθούσης τῆς μάχης ἐπὶ πολύ, ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἰδὼν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ προβῇ εἰς τὸ Θέρισον ἠναγκάθη νὰ ὑποχωρήσῃ καταδιωκόμενος, οὐχὶ διὰ τῆς ὁποίας ἦλθεν ὁδοῦ ἀλλὰ διὰ τῆς τῶν Μεσκλῶν, ὅπως προστατεύσῃ τὴν ὑποχώρησίν του διὰ τῶν πυροβόλων τῶν ἐκεῖ κτισθέντων πύργων. Ἀγνοοῦνται αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων, ἀλλὰ βεβαιοῦται ὅτι ἔχασαν πολλούς, ἐν οἷς καὶ 2–3 ἀξιωματικούς, ἐκ δὲ τῶν Χριστιανῶν ἐπληγώθησαν 17 ἄνδρες. Ἀρχηγὸς ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἦτο ὁ Χατζῆ Μιχάλης, τῶν δὲ Σελινιωτῶν ὁ Κορκίδης. Κατὰ τὴν ὑποχώρησίν των οἱ Τοῦρκοι ἐξεδικήθησαν κατὰ τῶν ἀόπλων χωρικῶν, ἐξ ὧν ἕνα ἔσφαξαν καὶ πολλοὺς δεινῶς ἐμαστίγωσαν.

Μετὰ μεγάλης χαρᾶς πληροφοροῦμαι ὅτι ἡ εἴδησις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρχηγοῦ Κισσάμου Γιαννοδοβαρδάκη ἀπεδείχθη ψευδής. Ἡ πληγὴ τοῦ καλοῦ τούτου ἀγωνιστοῦ καίτοι ἐπικίνδυνος θεωρεῖται θεραπεύσιμος.

Καθ' ἃς πληροφορίας λαμβάνω, αἱ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ραδιουργίαι διασκεδάζονται τῇ προσπαθείᾳ τῶν σταθερωτέρων ἀρχηγῶν καὶ τῶν ἐπαναστατικῶν ἀρχῶν. Μετὰ

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 200–204.
2. Πεμόνια (τά).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λύπης ὅμως λέγω ὅτι αἱ ραδιουργίαι αὗται ὑποθάλπονται, ὡς ἀπεδείχθη, ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι, καθότι παρετηρήθη ὅτι οἱ διὰ τῆς *Ἑνώσεως* καὶ τῆς *Κρήτης* ἐπανερχόμενοι Κρῆτες διαδίδουν ἀποθαρρυντικὰς φήμας, ὧν οἱ ἀγωνιζόμενοι γίνονται ἔρμαιον φρονοῦντες ὅτι οἱ ἔξωθεν ἐρχόμενοι γινώσκουσι κάλλιον αὐτῶν τὰ διατρέχοντα. Μολαταῦτα καὶ μὲ τὴν ἐκ τῶν φημῶν τούτων προερχομένην χαλάρωσιν, ἣν ἐπαυξάνουσιν οἱ καθ' ἑκάστην παραιτοῦντες τὸν ἀγῶνα, μουτῆδες λεγόμενοι, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἕνεκα τῆς ἐφέτος προμηνυομένης σπανίας εὐφορίας τοῦ ἐλαίου θέλει ἀφεύκτως αὐξηθῇ, μολαταῦτα, λέγω, ἡ ἐπανάστασις, κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἁρμοδιωτέρων προσώπων, δύναται νὰ παραταθῇ [1], ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θέλει ἐξακολουθεῖ ἡ ἀποστολὴ τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων καὶ θέλουν διατηρεῖσθαι αἱ ἐν Ἑλλάδι οἰκογένειαι τῶν ἐπαναστατῶν.

Ἡ τῶν τροφῶν ἔλλειψις ἐξακολουθεῖ νὰ μαστίζῃ τὰς πλειοτέρας ἐπαρχίας καὶ ἰδίως τὴν τοῦ Ἀποκορώνου, ἥτις καὶ δεινότερον πάσης ἄλλης πάσχει ὡς ἔχουσα ἐχθρὸν πολυάριθμον εἰς τὰ σπλάγχνα της, καὶ τὴν τῆς Κισσάμου.

Ἐσχάτως τὸ εἰς Μέλισσαν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἀποβιβασθὲν φορτίον ἐγένετο παραίτιον δυστυχημάτων. Τουρκικὰ ἀτμόπλοια καταφθάσαντα πρὶν ἢ σηκωθῇ τὸ φορτίον ἐκ τῆς παραλίας καὶ πυροβολοῦντα τοὺς εἰς τὴν μεταγωγὴν αὐτοῦ ἀσχολουμένους ἐφόνευσαν ὀκτὼ ἄνδρας, καὶ ἑπτὰ ἄλλους, ἐν οἷς καὶ γυναῖκας, ἐπλήγωσαν.

Ὁ Χουσεὶν Αὐνῆ Πασᾶς ἀνεχώρησε πρὸ 3–4 ἡμερῶν συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ὀμὲρ Πασᾶ (μικροῦ) καὶ ἄλλων εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν κατασκευαζομένων πύργων. Πληροφοροῦμαι ὅτι ἡ παρὰ τῷ τουρκικῷ στρατῷ ἕνεκα τῆς καθυστερήσεως τῶν μισθοδοσιῶν του δυσαρέσκεια ἐκορυφώθη καὶ πολλὰ στασιαστικὰ κινήματα, ἐπαπειλοῦντα νὰ λάβωσι μεγάλας διαστάσεις, ἀνεφάνησαν ἤδη. Ἰδίως ἐν τῷ ἐν Σελίνῳ στρατῷ συνέβη στάσις τις, ἐνταῦθα δὲ πολλοὶ στρατιῶται καὶ ἀξιωματικοὶ ἐφυλακίσθησαν, διότι ἤρχισαν νὰ καταφέρωνται κατὰ τῆς κυβερνήσεώς των, ἥτις πρὸ πολλῶν μηνῶν, 10–15, δὲν τοὺς ἐπλήρωσε. Χθὲς τὴν πρωίαν ἐπὶ μίαν ὥραν ἀπηγορεύθη εἰς οἱονδήποτε ἡ ἐκ τοῦ φρουρίου ἔξοδος. Ἀγνοῶ ἀκριβῶς τὸν λόγον τοῦ ἀστυνομικοῦ τούτου μέτρου, ὅπερ ἴσως ἀπέβλεπε τὴν σύλληψιν προσώπου τινός.

Ὡς πρὸς τὴν ἐκ μέρους τοῦ κυρίου Ἔλλιοτ [2] ἀπάντησιν [3] εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κυρίου Κώνστα Βελουδάκη, περὶ ἧς ἔκαμα λόγον ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ μου, ὁ Κος Δίξων, εὑρισκόμενος πρό τινων ἡμερῶν παρ' ἐμοί, μοὶ ὡμολόγησεν ἄνευ δυσκολίας ὅτι ἐν γνώσει τῆς ἐξουσίας ἀπέστειλε τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν κ. Βελουδάκην. Τὸ δὲ περιεχόμενον αὐτῆς, ὡς μοι εἶπεν, ἔχει περίπου ὡς ἑξῆς : ὅτι ἡ Ἀγγλία διαχαράξασα ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως μίαν γραμμὴν οὐδόλως προτίθεται νὰ παρεκκλίνῃ αὐτῆς· ὅτι ἡ Πύλη χορηγήσασα μεταρρυθμίσεις καὶ ἀμνηστεύσασα τοὺς μετασχόντας τῆς ἐπαναστάσεως

---

1. Χφ. *παραιτηθῇ*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).
2. Δίξωνος.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 202, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἔπραξεν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ πράξῃ, καὶ οἱ Κρῆτες πρέπει νὰ σπεύσουν νὰ ὠφεληθοῦν, διότι δὲν ἔχουν οὐδὲν ἕτερον νὰ ἐλπίσουν, ἂς εἶναι δὲ βέβαιοι ὅτι ἡ Ἀγγλία συνεννοουμένη μετὰ τῶν λοιπῶν δυνάμεων θέλει λάβει τὰς προσηκούσας ἐγγυήσεις πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὑποσχεθέντων.

Ἡ Ἐλισάβετ Κονταξάκη, ἥτις, ὡς γνωστόν, εἶναι ἡ αὐτουργὸς τῆς πλαστῆς ἐκείνης ἀναφορᾶς [1] τῶν ζητησάντων δῆθεν πρό τινων μηνῶν τὴν ἐπάνοδον τῶν οἰκογενειῶν των Κρητῶν, ἐπαρουσίασε κατ' αὐτὰς ἑτέραν ὁμοίαν, φέρουσαν 500 ὑπογραφάς, εἰς τὸν Ἅγιον Κυδωνίας καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ τὴν ἐπικύρωσίν των. Ἀλλ' ὁ Ἐπίσκοπος ἠρνήθη, ὡς ἦτο ἐπόμενον, νὰ πράξῃ τοῦτο εἰπὼν ὅτι ἀπαιτεῖται ἡ παρουσία τῶν ὑπογραψάντων, ἵνα βεβαιωθῇ περὶ τῆς ἀληθείας.

Οἱ δύο ἀδελφοὶ Μαρκαντωνάκη εὑρίσκονται εἰσέτι ἐν τῇ φυλακῇ, καθ' ἃ δὲ πληροφοροῦμαι, μετὰ τὰς γενομένας ἀνακρίσεις, εἰς ἃς τὸ Προξενεῖον δὲν συνέπραξεν (ἐκτὸς τῆς γενομένης κατασχέσεως τῶν ἐγγράφων καί τινος κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς συλλήψεώς των ἐξετάσεως), ἡ Διοίκησις ἀνέθεσε τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν Πύλην, παρ' ἧς ἀναμένει διαταγὰς περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐκοινοποίησα χθὲς εἰς τὴν Διοίκησιν τὸ ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένον ἔγγραφον [2], δι' οὗ ἐξελέγχων τὰς πράξεις αὐτῆς ὡς παρανόμους διαμαρτύρομαι. Ὅμοιον ἀντίγραφον πέμπω σήμερον καὶ πρὸς τὴν ἐν Κων/πόλει Πρεσβείαν τῆς Α.Μ. μὲ τὴν παράκλησιν ὅπως παρέξῃ αὕτη τὴν προστασίαν της, πρὶν ἀκόμη ληφθῇ ὁριστικόν τι μέτρον περὶ τῆς τύχης τῶν δύο δυστυχῶν νέων, οἵτινες γίνονται θῦμα τοῦ πατριωτισμοῦ των καὶ ἐν μέρει τῆς ἀπερισκεψίας των.

Ἡ *Salamandre* ἐπανῆλθε προχθὲς ἐκ Πειραιῶς.

Χθὲς τὸ ἑσπέρας ἐπανῆλθεν ὁ Γεν. Διοικητὴς ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν

301

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 45 *Ἡράκλειον, 20 Μαΐου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1609

Τὴν δίμηνον ἀπραξίαν οἱ ἐπαναστάται τοῦ Μαλεβυζίου τὴν ἱκανοποίησαν μ' ἔνδοξον νίκην κατὰ τὴν δεκάτην ἕκτην τρέχοντος μηνός. Τὴν ἡμέραν ταύτην, ὥραν 2 μ.μ., ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς Μιχ. Κόρακας μετὰ τριακοσίων ἱππέων κατῆλθεν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Γάζι ἐκ τῆς νοτίου πλευρᾶς, οἱ δὲ πεζοὶ ἐκ τῆς βορείου, καὶ κατέλαβον τὰς καταλλήλους θέσεις. Τὸ ἱππικόν, ἀφοῦ διεσκόρπισε τοὺς εὑρεθέντας ἐκεῖ ἀτάκτους Ὀθωμανοὺς καὶ τὸ κιρκάσιον ἱππικόν, καθ' οὗ μεγίστην ἐπήνεγκε ζημίαν καὶ ὡς ἀγέλην τὸ κατεδίωξε μέχρι

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 144, ὑποσημ. 1.
2. 18 Μαΐου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ–Μ30/1110.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

βολῆς ἐκτὸς τοῦ φρουρίου, συνέλαβεν αἰχμαλώτους, ἐσύναξε μέγαν ἀριθμὸν προβάτων, βοῶν καὶ ὑποζυγίων, ἐτοποθέτησε κιβώτιά τινα ἐκ ζίγκου, ἅτινα ἐμπεριεῖχον πυρίτιδα καὶ ἄλλας ἐμπρηστικὰς ὕλας, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπῆλθε καὶ ἡνώθη μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπαναστατῶν.

Πάραυτα ἐξῆλθε τακτικὸς στρατὸς καὶ ἅπαντες οἱ ἄτακτοι Ὀθωμανοὶ καὶ μετέβησαν εἰς Γάζι, πρὸς δὲ καὶ τὸ ἀτμοκίνητον *Ἰσμαὴλ* διὰ θαλάσσης εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀλμυροῦ. Ἡ μάχη ἤρξατο ζωηρὰ καὶ οἱ ἐπαναστάται ὡς λέοντες ἐφώρμων εἰς τὰς φάλαγγας τῶν Ὀθωμανῶν διασπάζοντες ξιφήρεις τὰς τάξεις των.

Ἐκ τῶν τοποθετηθέντων κιβωτίων δύο ἐξερράγησαν ἐπιτυχῶς ἀνατινάξαντα εἰς τὸν ἀέρα τριάκοντα καὶ ἓξ Ὀθωμανούς. Ἐὰν καὶ τὰ λοιπὰ διερρηγνύοντο, οἱ ἐπαναστάται ἤθελον ριφθῆ πανστρατιᾷ κατὰ τῶν ἐναντίων καὶ οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀμφιβολία ὅτι ἤθελον καταστρέψει τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Ἐκ φόβου [1] ὅμως μὴ πάθωσιν οἱ ἴδιοι ἔμειναν εἰς τὰς θέσεις των καὶ ἡ μάχη ἐξηκολούθησε ζωηρὰ καὶ ἀδιάκοπος μέχρι τῆς 8ης ὥρας μ.μ.

Οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπώλεσαν ἑκατοντάδας ἐκ τῶν διαφόρων σωμάτων, χωρὶς νὰ δυνηθῶσι νὰ λάβωσι τοὺς νεκρούς, ἐκ δὲ τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθησαν τρεῖς καὶ ἐπληγώθησαν ἀκινδύνως ἕξ.

Τὸ ἀτμοκίνητον *Ἰσμαὴλ* ἔρριψεν ὑπὲρ τὰς τριακοσίας σφαίρας καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης, ἀλλ' εὐτυχῶς οὐδεμία ἐπέφερε βλάβην εἰς τοὺς ἐπαναστάτας· κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν Ὀθωμανῶν αὐτοὺς μόνον ἔβλαψεν. Οὐχ ἧττον καὶ τὸ *Ἰσμαὴλ* δὲν ἔμεινεν ἄνευ ἱκανοποιήσεως· ἀπόσπασμα ἐπαναστατῶν καταλαβὸν θέσιν πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς θαλάσσης διὰ τῶν τουφεκίων ἐφόνευσε δύο ἐκ τοῦ πληρώματος. Μετὰ τὴν ὀγδόην ὥραν, ἐπελθούσης τῆς νυκτός, ἔπαυσεν ἡ μάχη καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν πλήρεις φόβου καὶ τρόμου κακολογοῦντες τὸ ἓν σῶμα τὸ ἕτερον ὡς δειλὸν καὶ πρὸ πάντων τὸ πλήρωμα τοῦ ἀτμοκινήτου διὰ τὰς ἀστόχους πυροβολάς του. Ἐν τούτοις ἔφερον καὶ ἓν κιβώτιον, ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων, ἄνευ πυρίτιδος, ἀλλὰ μὲ τὸν μηχανισμόν· δὲν ἐξηκριβώθη ὅμως ἐὰν εἶναι ἐκ τῶν ἐκραγέντων ἢ τῶν ἀποτυχόντων. Ἡ φήμη ὑποστηρίζει τὸ τελευταῖον.

Οἱ ἐπαναστάται εἶχον σκοπὸν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ἀλλ' εἰδοποιηθεὶς ὁ ἀρχηγὸς ὅτι κατέπλευσεν ἡ *Ἕνωσις* μετέβη μετὰ τοῦ σώματος εἰς παραλαβὴν τοῦ φορτίου. Κατόπιν θέλει ἐπαναληφθῆ ὅπου ἡ ἀνάγκη τὸ καλέσῃ. Ὠφεληθέντες ἐκ τούτου οἱ Ὀθωμανοὶ μετέβησαν τὴν δεκάτην ἑβδόμην τοῦ μηνὸς εἰς Γάζι καὶ ἔλαβον τὰ σώματα τῶν φονευθέντων. Αἱ κινήσεις τῶν ἐπαναστατῶν, τὸ θάρρος των καὶ ἡ ζωηρότης τοῦ πυρὸς κατὰ τὴν ἐν λόγῳ μάχην ἦσαν ὁρατὰ καὶ αὐτήκοα πρὸς ἅπαντας τοὺς κατοίκους Ἡρακλείου· ἑπομένως δὲν χρήζουσι περαιτέρω ἐπιβεβαιώσεως.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ὅμως ἡμέραν καὶ ὥραν ἕτερον σῶμα ἐπαναστατῶν ἀπησχόλει τὸν εἰς Ἅγιον Μύρωνα ἑδρεύοντα στρατὸν δι' ἀκροβολισμῶν καὶ τὸν ἐμπόδιζε νὰ παρέξῃ βοή-

---

1. Χφ. *ὁ φόβος*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θειαν πρὸς τοὺς εἰς Γάζι μαχομένους. Καθ' ἃς ἔχω μέχρι τοῦδε πληροφορίας, καὶ ἡ μικρὰ αὕτη μάχη ἀπέβη ἐπίσης εὐτυχὴς ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν ἄνευ ζημίας των.

Ἡ προηγουμένη ἀπραξία τῶν πολεμικῶν ἔργων ἔδωκεν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς κατασκόπους τῆς Διοικήσεως νὰ τῇ πείσωσιν ὅτι ἡ ἐπανάστασις εἶναι ἐν τῷ διαλύεσθαι καὶ ὅτι πολλοὶ ἐπιζητοῦσι τὸ ἔλεος καὶ τὴν φιλανθρωπίαν της. Τούτου ἕνεκα ἐκάλεσε τοὺς Στιακοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ μεταβῶσιν οἰκογενειακῶς εἰς τὴν ἐπαρχίαν των. Ἐναντιουμένων, ὁ Μουτεσερίφης ἐζήτησε περαιτέρω διαταγὰς παρὰ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, ἀλλ' ἀντὶ ἀπαντήσεως ἀφίχθη ἐνταῦθα ὁ ἴδιος τὸ ἑσπέρας τῆς δεκάτης τετάρτης τοῦ μηνός. Τὴν ἐπιοῦσαν διέταξε τοὺς Στιακοὺς ν' ἀναχωρήσωσιν ἀφεύκτως ἐπὶ ἀτμοκινήτου τῆς κυβερνήσεως. Ἀναθέσας τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν του εἰς τὸν Μουτεσερίφην, τὴν πρωίαν τῆς δεκάτης ἕκτης μετέβη εἰς Ἅγιον Μύρωνα πρὸς ἐπιθεώρησιν, ἀλλά, ἀρξαμένης τῆς μάχης τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς Γάζι καὶ ἑτέρας ἐκεῖ ὅπου μετέβη, διέμεινε τὴν νύκτα μέχρι τῆς μεσημβρίας τῆς ἑπομένης ἡμέρας, ὅτε ἀντὶ ἐπιθεωρήσεως ζώντων στρατιωτῶν ἐπεθεώρησε τοὺς νεκρούς, τοὺς ὁποίους σωρηδὸν μετέφερνον ἀπὸ τὸ Γάζι εἰς τὰ ἐκτὸς τῆς πόλεως νεκροταφεῖα. Τὸ ἑσπέρας τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἀπέπλευσε διὰ τὴν Ἱεράπετραν. Μ' ὅλας τὰς ἀπειλὰς τοῦ Γεν. Διοικητοῦ δέκα καὶ πέντε ὀθωμανικαὶ οἰκογένειαι μετέβησαν εἰς Σιτίαν.

Οὐδὲν ἄλλο νεώτερον ἄξιον τῆς ὑμ. μερίμνης.

302

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 139 *Χανιά, 26 Μαΐου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ30/1104

Δὲν ἠδυνήθην ν' ἀναγγείλω τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι τὰς διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου κομισθείσας ἐξ Ἡρακλείου σπουδαίας πολεμικὰς εἰδήσεις, διότι τὸ ἀτμόπλοιον αὐτὸ ἀφιχθὲν ἐνταῦθα ἐν καιρῷ νυκτὸς ἀνεχώρησε πρὶν ἢ λάβωμεν τὰς ἐπιστολάς.

Κατὰ τὰς πληροφορίας ἃς καὶ ἐγὼ καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ συνάδελφοί μου ἔλαβαν, τῇ 16 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς εἰς τὰ πέριξ τοῦ χωρίου Γάζι, οὐ μακρὰν τοῦ Ἡρακλείου κειμένου, οἱ ἐπαναστάται ὑπὸ τὸν Ἀρχηγὸν Κόρακα ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ 300 περίπου ἐφίππους προσέβαλαν καὶ διεσκόρπισαν τοὺς ἐκεῖ εὑρισκομένους ἀτάκτους Ὀθωμανοὺς καὶ Κιρκασίους ἱππεῖς καὶ τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν μέχρι τῶν πέριξ τῆς πόλεως φονεύσαντες πολλούς, συλλαβόντες αἰχμαλώτους καὶ ἁρπάσαντες ἀρκετὰ ζῷα. Κατόπιν, ἐξελθόντος τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, μάχη ζωηρὰ περὶ τὸ Γάζι συνήφθη, εἰς ἣν καὶ ἓν ἀτμόπλοιον ἔλαβε μέρος. Ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται προσποιηθέντες ὑποχώρησιν παρέσυραν τοὺς Τούρκους εἰς μέρος ἔνθα εἶχον προηγουμένως τοποθετήσει μηχανὰς ἐμπρηστικὰς (torpilles), ἐξ ὧν δύο μόνον ἐκπυρσοκροτήσασαι ἐφόνευσαν περὶ τοὺς 40 Τούρκους, οἱ δὲ λοιποὶ καταληφθέν-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τες ὑπὸ φόβου ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγήν. Κατόπιν, παρελθούσης τῆς πρώτης ἐντυπώσεως, ἡ μάχη ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς νυκτός. Καὶ οἱ μὲν Χριστιανοί, οἵτινες κατὰ τὴν ὁμολογίαν πάντων ἀνέπτυξαν ἀνδρείαν καὶ τόλμην, ἔμειναν κύριοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης, οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἐπανακάμψαντες εἰς τὴν πόλιν χωρὶς νὰ δυνηθῶσιν οὐδὲ τοὺς νεκρούς των νὰ παραλάβωσιν, ἠτιῶντο ἀλλήλους διὰ τὴν ἀποτυχίαν καὶ πρὸ πάντων ἐμέμφοντο τὸ τουρκικὸν ἀτμόπλοιον, ὅπερ διὰ τοῦ ἀστόχου πυροβολισμοῦ του ἔβλαπτε τοὺς Τούρκους μᾶλλον ἢ τοὺς ἐπαναστάτας.

Ἐκ τῶν εἰρημένων μηχανημάτων δύο μόνον ἀνεφλέχθησαν, ἀποτυχόντων, ὡς φαίνεται, τῶν λοιπῶν. Ἐξ αὐτῶν οἱ Τοῦρκοι εὑρόντες ἓν τὸ μετεκόμισαν ἐνταῦθα καὶ εὐθὺς τὸ ἔπεμψαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ γραμμάτων ἐξάγεται ὅτι εἶναι κατεσκευασμένα ἐν Βοστῶνι τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἑπομένως εἰκάζεται ὅτι ἐκομίσθησαν ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος καὶ παρὰ τοῖς ἐπαναστάταις εὑρισκομένου Ἀμερικανοῦ κ. Fay. Τὸ μέγεθος αὐτῶν εἶναι 70 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου, εἶναι κατεσκευασμένα ἐκ ψευδαργύρου (ζίγκου), ἔχουσι σχῆμα κιβωτίου καὶ χωρητικότητος 15 περίπου ὀκάδων πυρίτιδος. Ἀνεφλέχθησαν δὲ ὄχι διὰ ἠλεκτρικοῦ σύρματος, ὡς ἐκ τοῦ εὑρεθέντος ἐφάνη, ἀλλὰ διὰ μηχανισμοῦ ἐν εἴδει ὡρολογίου (cadran). Τὰ πολεμικὰ ταῦτα ἐργαλεῖα μεγίστην ἐντύπωσιν ἐπροξένησαν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ καθ' ὑπερβολὴν ἐφόβισαν τὸν στρατόν, ὅστις εἰς πᾶν βῆμα φοβεῖται μὴ ἀπαντήσῃ τοιαῦτα. Ὅθεν οἱ ἐπαναστάται λίαν ἐπωφελῶς δύνανται καὶ εἰς τὸ μέλλον νὰ κάμωσι χρῆσιν αὐτῶν.

Ἐν τῷ δυτικῷ τμήματι κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα οὐδὲν σχεδὸν ἄξιον λόγου ἐπράχθη, ἐκτὸς μόνον ὅτι, καθ' ἃ ἐμάθομεν, ὁ ἐν Ἀποκορώνῳ τουρκικὸς στρατός, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ οἰκοδομήσῃ πύργον εἰς τὸ χωρίον Μελιδόνι, κατέλαβεν αὐτό. Κατόπιν ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, πλὴν ἐπὶ τέλους ὁριστικῶς τὸ ἐπανέλαβεν.

Ἐν Ἡρακλείῳ ἡ Διοίκησις, ἵνα δείξῃ ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν εἶναι πλέον σπουδαία καὶ ἐπίφοβος, ἀπεπειράθη νὰ πείσῃ τοὺς ἐκεῖ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀνωμαλιῶν διαμένοντας χωρικοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ ἰδίως τοὺς κατοίκους τῆς Σιτείας, ἥτις, ὡς γνωστόν, εἶναι τὸ ἀνατολικώτερον μέρος τῆς νήσου σχηματίζον μικρὰν χερσόνησον καὶ οὐδέποτε ἕνεκα τοῦ ὑπῆρξε κέντρον ἐπαναστατικόν, νὰ παραιτήσωσι τὴν πόλιν καὶ κατοικήσωσιν ἐκεῖ. Πλὴν ἐκεῖνοι, ἄλλως ἐκτιμῶντες τὰ πράγματα, ἠρνήθησαν. Ἡ ἐξουσία ἑπομένως εἶχεν ἀποφασίσει νὰ μεταχειρισθῇ τὴν βίαν, καὶ εἷς τῶν σκοπῶν πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Χουσεὶν Πασᾶς μετέβη ἐκεῖ ἦτο καὶ οὗτος. Ἀλλ' ἐπελθούσης τῆς ἀνωτέρω μάχης, εἶχεν ἀνασταλῇ προσωρινῶς ἡ ἐκτέλεσις τοῦ βιαίου ἐκείνου μέτρου.

Ἐν Ἡρακλείῳ εὑρισκόμενος ὁ Χουσεὶν Πασᾶς εἶπεν, ὡς λέγουν, εἰς τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου νὰ κάμωσι γνωστὸν εἰς τοὺς χωρικοὺς ὅτι ὀφείλουν ἐντὸς 21 ἡμέρας νὰ προσάξῃ ἕκαστος τοὺς ἐπαναστάτας συγγενεῖς του καὶ τὰς ἐν Ἑλλάδι εὑρισκομένας οἰκογενείας των, ἄλλως ἡ περιουσία των θέλει δημευθῇ. Ἐνταῦθα δὲ χωρικός τις ἐκ τῶν κατοίκων τῶν Λάκκων, οὗτινος ἡ οἰκογένεια εὑρίσκεται ἐν Ἑλλάδι, προσελθὼν κατ' αὐτὰς ἐνταῦθα

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

παρηγγέλθη ὑπὸ τῆς ἐξουσίας νὰ μεταβῇ ἐκεῖ καὶ μεταφέρῃ τὴν οἰκογένειάν του ἐπὶ ἀπειλῇ ὅτι ἡ περιουσία του θέλει δημευθῇ.

Αἱ περὶ δημεύσεως τῆς περιουσίας τῶν ἐπαναστατῶν ἀπειλαὶ ἤρχισαν νὰ πραγματοποιῶνται. Κατ' αὐτὰς ἡ Διοίκησις ἐξέθηκεν εἰς πλειστηριασμὸν δημόσιον τὴν περιουσίαν τοῦ Κοσκινᾶ, ὅστις, ὡς γνωστόν, κατά τινα τοιχοκολληθεῖσαν ἐνταῦθα προκήρυξιν εἶναι καταδικασμένος εἰς θάνατον, πλὴν μέχρι τοῦδε οὐδεὶς πλειοδότης προσῆλθεν.

Οὐδὲν πλέον ἠκούσθη περὶ τῶν στασιαστικῶν κινημάτων τῶν ἀποδοθέντων εἰς τὸν τουρκικὸν στρατόν, καὶ φαίνεται ὅτι κατωρθώθη, ὡς ἦτο ἐπόμενον, νὰ καταπραϋνθῶσι τὰ πνεύματα, ἱκανοποιηθέντων τῶν παραπόνων.

Χθὲς ἦλθε πρὸς ἐπίσκεψίν μου ὁ Πλοίαρχος τῆς *Salamandre* κ. Planche. Γενομένης κατὰ τὸ σύνηθες ὁμιλίας περὶ τῶν πραγμάτων τῆς νήσου, μοὶ ἐξέφρασεν εἰς τὴν σειρὰν τῆς ὁμιλίας τὰς ἑξῆς ἰδέας: ὅτι ἡ παροῦσα κατάστασις ἀνωφελῶς παρατείνεται καταστρέφουσα ὁλοτελῶς τοὺς Κρῆτας καὶ ἐξαντλοῦσα τοὺς Ἕλληνας· ὅτι τὸ φρονιμώτερον καὶ συμφερώτερον διὰ τοὺς Κρῆτας θὰ ἦτο νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῶν προσφερομένων αὐτοῖς μεταρρυθμίσεων, ἵνα μὴ βραδύτερον οὐδὲ αὐτὰς ἀπολαύσωσιν· ὅτι σήμερον καταθέτοντες τὰ ὅπλα δύνανται νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς ἐφετινῆς πλουσίας ἐσοδείας τοῦ ἐλαίου, δι' ἧς ἱκανὰ ἑκατομμύρια θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν νῆσον πρὸς ἐπανόρθωσιν μέρους τοὐλάχιστον τῶν δεινῶν των· ὅτι δὲν βλέπει τί ἄλλο δύνανται νὰ κερδίσωσιν ἐκ τῆς παρούσης καταστάσεως παρατεινομένης, ἀφοῦ οὐδεμία ἐλπὶς πρὸς ἐπέμβασιν τῶν δυτικῶν δυνάμεων ὑπάρχει, οὐδὲ πιθανὸς φαίνεται εὐρωπαϊκὸς πόλεμος, ἐξ οὗ ἴσως οἱ Κρῆτες ἐλπίζουσι νὰ ἀπολαύσωσί τι· ὅτι αἱ δυνάμεις, ἂν μὲν δὲν ἐπέμβουν, θέλουσιν ὅμως μεσολαβήσει φιλικῶς, ὅταν οἱ Κρῆτες τὸ ζητήσουν, ὅπως τοὺς χορηγηθῶσιν ἐγγυήσεις περὶ τῶν ὑπὸ τῆς Πύλης προσφερομένων· ὅτι αἱ ἐν Ἑλλάδι οἰκογένειαι ὑποφέρουσι μεγάλας στερήσεις, ἃς αἱ ἰδιωτικαὶ εἰσφοραὶ ἀδυνατοῦν νὰ ἱκανοποιήσουν· ὅτι ἄδικον εἶναι λαὸς οἷος ὁ κρητικὸς νὰ καταστρέφηται πλειότερον· ὅτι ἄλλη ἐλπὶς δὲν τῷ μένει εἰμὴ νὰ δεχθῇ τὰ προσφερόμενα, κλπ. Ἐκφράζων μοι τὰς ἀπελπιστικὰς ταύτας ἰδέας μετὰ πεποιθήσεως ἐφαίνετο θέλων νὰ μὲ πείσῃ περὶ τῆς ὀρθότητος αὐτῶν, καὶ ἐδείκνυεν ἔχων μέγα συμφέρον ὅπως δοθῇ πέρας τὸ ταχύτερον εἰς τὴν Κρητικὴν Ἐπανάστασιν.

Ἡ Διοίκησις, ἀπαντήσασα εἰς τὸ ἀφορῶν τοὺς ἀδελφοὺς Μαρκαντωνάκη ἔγγραφόν [1] μου, μοὶ ἔπεμψε τουρκιστὶ τὸ συνημμένον [2] ἐπιμένουσα νὰ θεωρῇ τὸν ἕνα τῶν δύο ἀδελφῶν Ὀθωμανὸν ὑπήκοον καί, χωρὶς νὰ ἀναιρῇ τὰ παρ' ἐμοῦ ἐκτεθέντα ἐπιχειρήματα, ἰσχυρίζεται ὅτι ἕνεκα τοῦ ἐξαιρετικοῦ χαρακτῆρος τῆς ὑποθέσεως οὐδεμίαν συζήτησιν δέχεται, ἀλλ' ἀναμένει τὰς [3] ἐκ μέρους τῆς Πύλης διαταγάς. Ἀπέναντι τοιαύτης ξηρᾶς ἀρνήσεως πᾶσα περαιτέρω συζήτησις καθίσταται ἀνωφελής, καὶ περιττὸν ν' ἀνταπαντήσω.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 207, ὑποσημ. 2.
2. 22 Μαΐου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ–Μ30/1109.
3. Χφ. *τούς*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἴσως ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βασιλικὴ Πρεσβεία δυνηθῇ, πρὶν ληφθῇ ἐκεῖ ὁριστικόν τι μέτρον, νὰ ἐλαφρύνῃ τὴν τύχην τῶν κατηγορουμένων.

Κατ' αὐτὰς τὸ ἑλληνικὸν βρίκιον *Εὐαγγελίστρια* τοῦ Πλοιάρχου Ζαχαρίου Δαϊμέζη, ἀνῆκον εἰς τὸν λιμένα τῆς Θήρας καὶ ἐρχόμενον ἐνταῦθα, μικροῦ ἐδέησεν ἕνεκα τῆς τρικυμίας νὰ ριφθῇ εἰς τοὺς βράχους. Εὐτυχῶς ἡ ἔξωθι τοῦ λιμένος ἠγκυροβολημένη αὐστριακὴ κανονοφόρος *Wall*, πλοιαρχουμένη ὑπὸ τοῦ Πλοιάρχου κ. Stephenson, ἔπεμψε προθύμως μίαν λέμβον δι' ἧς ἔδεσε τόνον ἐπὶ τῆς κανονοφόρου καὶ κατόπιν ἡ *Salamandre* ἑτέραν. Μετὰ πολλὰς προσπαθείας τῶν εἰρημένων λέμβων τὸ ἑλληνικὸν πλοῖον ἐσώθη ἀπὸ ἄφευκτον ναυάγιον. Ἀμέσως δι' ἐγγράφου μου ἐξέφρασα εἰς ἀμφοτέρους τοὺς κ.κ. πλοιάρχους τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν φιλόφρονα καὶ φιλάνθρωπον ταύτην πρᾶξιν, ἀλλ' ἀπόκειται εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα νὰ ἐκτιμήσῃ ἂν πρέπῃ ν' ἀνταμειφθῶσι δι' ἑτέρου, ἐπισημοτέρου, δείγματος.

Ἀφοῦ ἔγραψα τὰ ἀνωτέρω, ἔλαβα τὰς ἑξῆς περὶ τῶν πολεμικῶν πληροφορίας:

Τὴν νύκτα τῆς 17–18 οἱ ὑπὸ τὸν Κώσταν Βολουδάκην Ἀποκορωνῖται στήσαντες ἐνέδραν κατὰ τῶν εἰς Ξώπολιν Ἀποκορώνου Ὀθωμανῶν ἐφόνευσαν δέκα ἐξ αὐτῶν. Τὴν δὲ πρωίαν τῆς 20 Μαΐου ὁ ἐν Κάϊνᾳ ἐστρατοπεδευμένος ὑπὸ τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆ Πασᾶν στρατὸς ὁδεύων πρὸς τὸ χωρίον Καραῖς καὶ Μελιδόνιον συνεκρούσθη μετὰ τῶν Ἀποκορωνιτῶν, οἵτινες καίτοι γενναίως ἀντιστάντες δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀποκρούσωσι τὸν ἐχθρόν. Ἀλλά, προσελθούσης ἐπικουρίας τοῦ ὑπὸ τὸν Χιονουδάκην σώματος τῶν Σφακιωτῶν, ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀνεχαιτίσθη καὶ ὠπισθοχώρησε χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ καταλάβῃ τὴν ὁποίαν ἐπεδίωκε θέσιν, δηλαδὴ τὸ χωρίον Καραῖς. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην, διαρκέσασαν ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐφονεύθησαν, ὡς ὁ Ἀρχηγὸς Βολουδάκης βεβαιοῖ, περὶ τοὺς 180 Τούρκους. Τὴν 20 Μαΐου ἐγένετο καὶ ἑτέρα μάχη εἰς Ποροσέλια Σελίνου, ἀρχηγούντων τῶν Γ. Κορκίδη καὶ Σκαλίδη, εἰς ἣν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν 20 περίπου Τοῦρκοι. Τὴν δὲ 21 Μαΐου ἐν Σελίνῳ ὁ Μεχμὲτ Πασᾶς ἀπεπειράθη νὰ καταλάβῃ τὸ χωρίον Κουστογέρακον καὶ Λιβαδᾶ [1], ἀλλ' ἀποκρουσθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ Κριάρη ἐπανῆλθεν εἰς τὰς προτέρας θέσεις του, τὴν δ' ἐπιοῦσαν ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατεσκήνωσεν εἰς τὸ χωρίον Κάνδανον. Διὰ τῶν στρατιωτικῶν τούτων κινήσεων ὁ τουρκικὸς στρατὸς δὲν προτίθεται ἄλλο εἰμὴ κατασκευάζων ἀφ' ἑνὸς δρόμους νὰ καταλάβῃ ἀφ' ἑτέρου τὰς ἐπικαίρους θέσεις, νὰ οἰκοδομήσῃ πύργους καὶ τοιουτοτρόπως νὰ διακόψῃ τὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν συγκοινωνίας καὶ νὰ περιορίσῃ τοὺς ἐπαναστάτας εἰς στενότατον κύκλον. Ἐξακολουθεῖ λοιπὸν βραδέως πλὴν ἀνενδότως τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ γνωστοῦ σχεδίου του.

〈Υ.Γ.〉. Πληροφοροῦμαι ὅτι τὰ εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας θεραπευτήρια τῶν ἐπαναστατῶν εἰσι πλήρη τραυματιῶν.

---

1. Χφ. *Λιβάδα*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

303

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 48 *Ἡράκλειον, 27 Μαΐου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1612

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι ἀπὸ τῆς δεκάτης ἕκτης τοῦ μηνὸς καὶ ἐντεῦθεν οὐδεμία ἐδόθη μάχη ἀξία λόγου. Εἰς χωρία τινὰ τῆς Πεδιάδος ἔλαβον χώραν ἀκροβολισμοὶ ἄνευ τινὸς σημασίας καὶ ἁρπαγὴ προβάτων. Οὐδὲν ἄλλο ἐσυνέβη ἄξιον τῆς ὑμετέρας μερίμνης.

304

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 142 *Χανιά, 3 Ἰουνίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ42/1557

Διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [1] μου ἔλαβα τὴν τιμὴν νὰ διαβιβάσω ὑμῖν ἀπάντησιν [2] τοῦ Γεν. Διοικητοῦ ἐπὶ τοῦ ἐγγράφου [3] μου τοῦ ἀφορῶντος τοὺς ἀδελφοὺς Μαρκαντωνάκη, φυλακισθέντας πρό τινος. Καὶ ἔγραφον ὑμῖν ὅτι περιττὴν ἐθεώρουν πᾶσαν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς περαιτέρω ἀνταπάντησιν, ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἀτμοπλοίου, ἡ Διοίκησις ἔλαβε τὸ αὐθαίρετον καὶ παράτολμον μέτρον νὰ θέσῃ εἰς δεσμὰ τοὺς δυστυχεῖς αὐτοὺς νέους καὶ νὰ τοὺς ὑποχρεώσῃ διὰ συνοδείας στρατιωτῶν νὰ καθαρίζωσι τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως εἰς τὰ δημοσιώτερα μέρη ὑπὸ τοὺς χλευασμοὺς τῶν Τούρκων. Ἡ σκανδαλώδης αὕτη πρᾶξις, ἧς σκοπὸς δὲν ἦτο μόνον ἡ ἐκφόβισις τῶν τυχὸν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν δι' ἐπιστολῶν συνεννοουμένων, ἀλλὰ κυρίως ἡ ἐν τῷ προσώπῳ Ἑλλήνων ὑπηκόων προσβολὴ κατὰ τῆς ἀρχῆς των, μοὶ προυξένησεν ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν καὶ καθῆκόν μου ἐθεώρησα νὰ ἀπευθύνω νέαν, δριμυτέραν, διαμαρτύρησιν [4]. Πρὶν δὲ ἐγχειρίσω αὐτήν, προσεπάθησα νὰ δοκιμάσω τίνες αἱ διαθέσεις τῶν συναδέλφων μου καὶ ἂν ἠδυνάμην νὰ τύχω τῆς συνδρομῆς των, ἂν ὄχι εἰς ἄλλο, τοὐλάχιστον εἰς τὸ νὰ παύσῃ τὸ σκάνδαλον. Πλήν, κατὰ τὸ σύνηθες, εὗρον τὰς γνώμας διῃρημένας καὶ μόνον οἱ κ.κ. πρόξενοι τῆς Ρωσίας (δηλαδὴ ὁ ἀναπληρῶν τὸν ἀπόντα Γ. Πρόξενον Κος Obermüller), ὁ τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὁ τῆς Ἰταλίας ἐξεφράσθησαν ὅτι ἦσαν ἕτοιμοι νά μοι χορηγήσωσι τὴν συνδρομήν των. Ὁ κ. Δίξων, ἐπειδὴ οἱ εἰρημένοι δύο νέοι εἶναι συγγενεῖς τοῦ διερμηνέως του Κασσι-

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 209–212.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 211, ὑποσημ. 2.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 207, ὑποσημ. 2.
4. 31 Μαΐου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ–Μ31/1127.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μάτη, εἶχεν οἴκοθεν μεσολαβήσει ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλὰ λαβὼν ἀπάντησιν ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἀνετέθη εἰς τὴν Ὑ. Πύλην ἐθεώρησεν ἀνωφελὲς νὰ κάμῃ πλέον περὶ αὐτῆς λόγον βέβαιος ὢν ὅτι ἤθελεν ἀπαντήσει ἄρνησιν. Ὁ κ. Tricou δὲν ἐδείχθη εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ψυχρὸς καὶ ἀδιάφορος, ἐνῷ ὁ κ. Stiglitz, ὡς ἤκουσα, ἀπεδοκίμασε τὴν πρᾶξιν ταύτην τῆς ἐξουσίας. Οἱ εἰρημένοι νέοι ἐξηκολούθουν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας συνεχεῖς νὰ ἄγωνται δέσμιοι πρὸς καθαρισμὸν τῆς ἀγορᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς ἀνεστάλη τὸ μέτρον τοῦτο χάριν, ὡς ἤκουσα, τῆς ἰδιωτικῆς μεσολαβήσεως τοῦ κ. Δίξωνος.

Ἐν τούτοις δὲν ἐθεώρησα ἄσκοπον, ἀφοῦ εἶδα ὅτι οἱ πλειότεροι τῶν συναδέλφων μου συνησθάνθησαν τὸ αὐθαίρετον τῆς πράξεως τῆς ἐξουσίας, νὰ ἐκθέσω τοὐλάχιστον αὐτοῖς ἐγγράφως τὰ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως διατρέξαντα, νὰ τοῖς ἀνακοινώσω τὴν μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῆς Διοικήσεως ἀνταλλαχθεῖσαν ἀλληλογραφίαν, μὲ τὴν παράκλησιν τοῦ νὰ κάμωσι τὴν ὑπόθεσιν γνωστὴν εἰς τοὺς προϊσταμένους των, ἂν τὸ ἐγκρίνωσι, καὶ νά μοι ἐκφράσωσι τὴν γνώμην των, ἥτις, δὲν ἀμφιβάλλω, θέλει εἶσθαι εὐνοϊκὴ καὶ ἴσως ὡς τοιαύτη θέλει καταστήσει εὐχερεστέρας τὰς ἐπὶ τῆς προκειμένης σπουδαίας ὑποθέσεως ἐνεργείας τῆς Βασιλικῆς Πρεσβείας. Μόνος ὁ Κος Tricou, πρὸς ὃν ἀνεκοίνωσα τὸν σκοπόν μου, ἐφάνη μὴ ἐγκρίνων αὐτὸν εἰπών μοι ὅτι προτιμότερον εἶναι ν' ἀκολουθήσω τὴν συνήθη ὁδὸν ἀναφέρων τὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως εἰς τὴν Β. Πρεσβείαν, ἥτις, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, δύναται διὰ τῶν λοιπῶν πρεσβειῶν νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐκ μέρους τῶν λοιπῶν προξένων βεβαίωσιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν διατρεξάντων.

Ἡ Διοίκησις, καίτοι δοθείσης τῆς τελευταίας διαμαρτυρήσεως μου πρὸ τῆς μεσημβρίας τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς, δέν μοι ἀπήντησεν εἰσέτι καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ μὴ ἀπαντήσῃ παντάπασιν. Οἱ δὲ συνάδελφοί μου δὲν μοῦ ἀπήντησαν, διότι μόλις σήμερον ἀπηύθυνα αὐτοῖς τὸ ἔγγραφόν μου.

Κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα οὐδὲν σχεδὸν στρατιωτικὸν ἔργον ἐπράχθη ἐν τῷ δυτικῷ καὶ τῷ μέσῳ τμήματι, πλὴν ἀσημάντου ἀψιμαχίας γενομένης τῇ 28 ἀπελθόντος μηνὸς εἰς θέσιν Ποροσέλια τοῦ Σελίνου, ὅπου δύο Χριστιανοὶ ἐφονεύθησαν καὶ ἄγνωστον πόσοι Τοῦρκοι. Ἴσως ὅμως δὲν εἶναι καὶ δυνατὸν νὰ γίνῃ καὶ σπουδαιότερόν τι, διότι τὰ ἐπαναστατικὰ στρατόπεδα εἶναι παντελῶς ἐστερημένα τροφῶν, ἰδίως τὸ τοῦ Ἀποκορώνου, ὅπου οἱ πολεμισταὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας δὲν εἶδαν ἄρτον καὶ ὅπου πᾶσα ἄλλη τροφὴ ὁλοτελῶς ἐξέλιπεν. Ἡ θέσις τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ἐχούσης ἐχθρὸν πολυάριθμον εἰς τὰ σπλάγχνα της, καταγινόμενον νὰ καταλάβῃ τὰς ἐπικαιροτέρας θέσεις, νὰ κατασκευάσῃ ὁδοὺς καὶ πύργους, εἶναι ἀληθῶς κρισιμωτάτη, ἐκτὸς δὲ τούτου τὰ Σφακιὰ στεροῦνται καὶ πολεμοφοδίων. Σήμερον διεδόθη ἐνταῦθα ὅτι τουρκικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὸν Ὁμαλόν, ὅπου καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ Χανίων καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τμήματος κ. Ζιμπρακάκης μέχρι τῆς 30 τοῦ ἀπελθόντος ἤδρευον, ἀλλ' ἡ εἴδησις αὕτη δὲν εἶναι βεβαία εἰσέτι.

Ὁ Γεν. Διοικητὴς μετέβη κατ' αὐτὰς ἐπὶ θωρηκτῆς φρεγάτας εἰς Σφακία, ὅπου, ὡς βεβαιοῦται, ἐν τῷ στρατῷ ἔλαβαν χώραν στασιαστικὰ κινήματα, καθότι οὗτος καταναγκαζόμενος εἰς τὴν ὁδοποιίαν παραπονεῖται λέγων ὅτι ἦλθεν ἐνταῦθα ἵνα πολεμῇ καὶ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὄχι νὰ ἐργάζηται εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ὁδῶν χωρὶς κἂν νὰ πληρώνεται. Ἐν τούτοις ἡ ὁδοποιία ἐξακολουθεῖ δραστηρίως. Καὶ μέχρι τοῦδε μὲν ἡ ἐντεῦθεν μέχρι τῆς παραλίας τοῦ Σελίνου, ὡς ἡ ἰδία Διοίκησις βεβαιοῖ, εἶναι ἐντελῶς κατεσκευασμένη καίτοι διερχομένη διὰ δυσβάτων ὀρεινῶν μερῶν· ἡ δὲ ἐκ Χανίων εἰς Ἀποκόρωνα ἐξακολουθεῖ δραστηρίως καὶ θέλει προβῆ μέχρι τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Μεσσαρᾶς, δηλ. τοῦ Τυμπακίου· ἐκεῖθεν δ' ἑτέρα ὁδὸς κατασκευάζεται μέχρι τοῦ Ἡρακλείου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, περαιουμένων ἐντὸς ὀλίγου τῶν τριῶν μεγάλων καὶ ἁμαξιτῶν αὐτῶν ὁδῶν, ἡ νῆσος θέλει διαχωρισθῆ στρατηγικῶς εἰς τέσσαρα μέρη. Ἡ διαχάραξις τῶν ὁδῶν τούτων καὶ οἱ τριάκοντα δύο κτισθέντες ἢ κτιζόμενοι πύργοι θέλουσιν ἔχει μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν τύχην τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις πανταχόθεν θέλει περικλεισθῆ, ὅταν τὸ σύστημα τοῦτο ἐντελῶς ἐφαρμοσθῇ. Μάλιστα δ' ἀπὸ τοῦδε εἰς πολλὰ μέρη ἀναφαίνονται τὰ ἀποτελέσματα. Ὡς ἔχουσι νῦν τὰ πράγματα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κισσάμου, ὅπου ἄλλοτε συνεχῶς προσωρμίζοντο τὰ τὴν ἐπανάστασιν ὑπηρετοῦντα ἀτμόπλοια, σήμερον, ἂν ἀποβιβασθῇ φορτίον, ἀφεύκτως θέλει πέσει εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ τουρκικὸς στρατὸς καθ' ἑκάστην ἐφοδιάζεται μὲ τροφὰς καὶ ὅπλα νέας κατασκευῆς ἐκ τῶν ὄπισθεν πληρουμένων, ἐξ ὧν πολλὰ τάγματα εἶναι ἤδη ὡπλισμένα. Προχθὲς ἀφίχθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀτμόπλοιον κομίσαν τροφάς, 120–140 στρατιώτας πρὸς συμπλήρωσιν ταγμάτων καὶ προσέτι, ὡς λέγουν, ἓξ ἑκατομμύρια γρόσια. Ἐγινώσκομεν ὅτι ὁ Χουσεὶν Πασᾶς ἔγραψε πρό τινος στενῶς εἰς τὴν Πύλην ζητῶν χρήματα κατεπειγόντως, καθότι ἄλλως δὲν ἠγγυᾶτο οὔτε περὶ τῆς πειθαρχίας τοῦ στρατοῦ οὔτε περὶ τῆς τάξεως. Ἀλλὰ τὸ εἰρημένον ποσὸν φαίνεταί μοι κατὰ τὸ σύνηθες ἐξωγκωμένον. Διὰ τοῦ ἰδίου ἀτμοπλοίου ἐμάθομεν ὅτι ἐστάλη διαταγὴ ὅπως 15 τάγματα μεταβῶσιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν παρὰ τὰ ἑλληνικὰ ὅρια, διότι, ὡς διέδωκαν ἐνταῦθα, ἐν Ἑλλάδι ἐγένοντο κατ' αὐτὰς στασιαστικά τινα κινήματα.

Ὀθωμανός τις βέης, φίλος ἄλλοτε τοῦ Κώστα Βολουδάκη, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς πρὸς τοῦτον ἐπιστολῆς [1] τοῦ κ. Δίξωνος ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ὅτι, ἀφοῦ εἶδεν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἄγγλου Προξένου ὅτι οἱ Χριστιανοὶ Κρῆτες τίποτε ἄλλο δὲν δύνανται νὰ ἐλπίσουν ἐκ μέρους τῶν μεγάλων δυνάμεων εἰμὴ μόνον ἀμνηστίαν, τὸ συμφέρον των ἀπαιτεῖ νὰ μὴ παρατείνωσιν ἀγῶνα, ὅστις ἄλλο δὲν προξενεῖ εἰμὴ αἱματοχυσίαν καὶ καταστροφήν. Ἐπιπλήττων δ' αὐτὸν ὡς ἕνα τῶν παραιτίων τῆς παρούσης καταστάσεως τὸν ἐξελέγχει ὡς θέλοντα νὰ ἐξαπατᾷ τὸν λαὸν καὶ νὰ μὴ τῷ δεικνύῃ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἄγγλου Προξένου κλπ. Ὁ Κώστας Βολουδάκης ἀπήντησεν εἰς τὸν Ὀθωμανὸν αὐτόν, ἀλλ' ἀγνοῶ τί.

Ἡ Διοίκησις καταγίνεται εἰς μεγάλας παρασκευάς, ἵνα πανηγυρίσῃ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τοῦ Σουλτάνου μετ' ἐκτάκτου λαμπρότητος. Προτίθεται βεβαίως διὰ τῶν ἐπιδείξεων αὐτῶν νὰ θαμβώσῃ τὰ πνεύματα τῶν κατοίκων καὶ νὰ δείξῃ τὴν ἐπὶ τῆς νήσου κυριαρχίαν του ὡς πάντῃ ἀκλόνητον. Ὅθεν κατὰ πρῶτον ἐφέτος θέλει ψαλῇ δοξολογία ἐν

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 202, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου, θέλουν ριφθῆ ἄπειρα πυροτεχνήματα, θέλουν γενῆ φωταψίαι καὶ τέλος θέλει δοθῆ μέγα γεῦμα εἰς τοὺς κ.κ. προξένους καὶ τὰς ἀρχάς. Ὁ ὑποφαινόμενος θέλω βεβαίως ἐπισκεφθῆ τὸν Διοικητὴν διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἡγεμόνος του, φρονῶ ὅμως ὅτι μετὰ τὴν σκανδαλώδη διαγωγὴν τοῦ αὐτοῦ ὡς πρὸς τοὺς δύο Ἕλληνας ὀφείλω νὰ τῷ δείξω τὴν δυσαρέσκειάν μου καὶ νὰ μὴ συμμετάσχω τοῦ γεύματος. Ἂν ὅμως ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης φρονῆ ἄλλως, παρακαλῶ αὐτὴν ὅπως εὐαρεστηθῆ καὶ μὲ διατάξῃ, καθότι μέχρι τῆς ἑορτῆς ὑπάρχει ὁ πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενος χρόνος.

⟨Υ.Γ.⟩ Ἐπισυνάπτεται ἀντίγραφον τῆς πρὸς τὸν Διοικητὴν β΄ διαμαρτυρήσεώς μου, περὶ ἧς γίνεται λόγος ἐν τῇ παρούσῃ.

305

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 3 Ἰουνίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ30/1114

Ἐξ Ἀθηνῶν ἔγραψαν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας ὅτι πᾶσα χορήγησις τροφῶν καὶ χρημάτων διακόπτεται, ἂν οἱ βουλευταὶ Κρῆτες δὲν ἀναχωρήσωσι [1]. Κακίστην ἐντύπωσιν ἐπροξένησε φήμη τοιαύτη. Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ τμήματος Χανίων λέγει ὅτι, ἂν ἡ παρουσία τῶν βουλευτῶν ἦτο ἐπιβλαβής, ἠδύνατο νὰ γίνῃ χρῆσις ἄλλων μέσων, καθότι ἡ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς ἐφοδίων κλπ. θέλει ἐπιφέρει ταχίστην παραλυσίαν καὶ ζημίας δυσεπανορθώτους. Ἡ ἰδία βεβαιοῖ ὅτι καὶ οἰκογενειάρχαι καὶ πολεμισταὶ καταβοοῦν κατ᾽ αὐτῆς καὶ ἀπειλοῦν καὶ τὴν ὕπαρξίν της. Ἐκθέτουσα μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα τὰ πράγματα μὲ παρακαλεῖ θερμῶς νὰ συστήσω τὴν ἀνάγκην εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ὅσα γράφει ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν εἶναι ὑπερβολή, ⟨διότι⟩ παρ᾽ ὅλων τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν ἁρμοδίων προσώπων βεβαιοῦται καὶ διότι ἐγινώσκομεν πρὸ πολλοῦ ὅτι ἡ βραδύτης περὶ τὴν ἀποστολὴν τῶν ὑποσχεθέντων εἶχεν ἤδη ἐπιφέρει ἱκανὴν παραλυσίαν. Ὁ Ζυμ. λ.χ. λέγει ὅτι τὰ πράγματα ἔφθασαν εἰς κρίσιμον θέσιν ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως χρημάτων.

«Τὰ πράγματά μας», γράφει ἕτερον ἐξ Ἀποκορώνου ἁρμόδιον πρόσωπον, «εὑρίσκονται εἰς κακὴν κατάστασιν. Ἡ δυστυχία ἐν τῷ τμήματί μας ὑπερέβη πᾶν ὅριον. Ἄρτον πρὸ πολλοῦ δὲν εἴδαμεν, οὔτε γάλα πλέον ἔμεινεν οὔτε ἄλλη τροφή».

Ἐκ δὲ Σελίνου ἕτερον πρόσωπον βεβαιοῖ τὰ ἑξῆς: «Καὶ αἱ οἰκογένειαι αἱ εἰς τὰ ὄρη ὑπάρχουσαι καὶ ἡμεῖς οἱ ἔνοπλοι πρὸ μηνὸς δὲν ἐφάγαμεν ἄρτον. Τὰ δὲ ὀλίγα χρήματα ἄτινα μᾶς λέγουν ὅτι στέλλονται οὐδὲ ταῦτα ἔρχονται. Ἀγνοῶ τί θὰ συμβῇ, ἀλλὰ πάντοτε κακόν».

---

1. Βλ. σχετικῶς Τσιριντάνη, ἔ.ἀ., τ. Γ΄, σσ. 155–156.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἂν ἡ ὑπάρχουσα κατάστασις παραταθῇ, ἐντὸς ὀλίγου ὄχι μόνον ἐπαναστατικὰ στρατόπεδα δὲν θὰ ὑπάρχωσι πλέον, ἀλλ' οὐδὲ 50 ἄνδρες ἐπὶ τὸ αὐτό.

306

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 53 *Ἡράκλειον, 3 Ἰουνίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1614

Διὰ τῆς προηγουμένης ἀναφορᾶς[1] μου ἀπὸ 27 λήξαντος μηνὸς Μαΐου ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι εἰς χωρία τινὰ τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος ἔλαβον χώραν ἀκροβολισμοὶ κ.τ.λ. Κατόπιν ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἀνατολικωτέρων Ἐπαρχιῶν δι' ἀναφορᾶς[2] της, ἣν ἐπισυνάπτω ὧδε, εἰδοποίησεν ἅπαντα τὰ προξενεῖα ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ πολλὰς ἐνήργησαν ὠμότητας καὶ φόνους κατὰ τῶν ὑποτεταγμένων χωρικῶν.

Ἐπαναστάται τοῦ αὐτοῦ διαμερίσματος τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν τὴν τριακοστὴν πρώτην Μαΐου ἐπανέλαβον δευτέραν ἐκδρομὴν κατὰ τῶν ἐν τῷ χωρίῳ Γούβες ἐπαρχίας Πεδιάδος στρατοπεδευμένων ἀτάκτων Ὀθωμανῶν καὶ συνῆψαν ὀλιγόωρον μάχην, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ὀκτὼ Ὀθωμανοὶ καὶ ἠχμαλωτίσθη εἷς. Λαβόντες καὶ πολλὰ αἰγιδοπρόβατα ἀπεσύρθησαν.

Ἡ ἐνταῦθα Διοίκησις λαβοῦσα γνῶσιν τῆς συμπλοκῆς ἔπεμψεν ἐπικουρίαν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, ἀλλά, μέχρις ὅτου φθάσῃ εἰς τὴν ἐμπόλεμον θέσιν, οἱ ἐπαναστάται εἶχον ἀποσυρθῆ, ὡς εἴρηται. Ἐν τούτοις οἱ Ὀθωμανοὶ νέας ἐνήργησαν σφαγὰς κατὰ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Γούβες καὶ Χερισονήσσου. Καθ' ἃ ἐβεβαιώθην ἐκ χωρικῶν, οἱ φονευθέντες ἀριθμοῦνται εἰς δέκα καὶ πέντε. ⟨Λέγουν⟩ ὅτι ἐκτύπησαν σπουδαίως ἁπαξάπαντας τοὺς κατοίκους, ἄνδρας, γυναῖκας καὶ παιδία, εἰς τρόπον ὥστε πολλοὶ θ' ἀπολέσωσι τὴν ζωήν των, καὶ ὅτι ἐλαφυραγώγησαν ἁπάσας τὰς οἰκογενείας τῶν ἐν λόγῳ χωρίων. Μεταξὺ τῶν φονευθέντων ἐβεβαιώθην ὅτι ἦσαν καὶ οἱ ἑξῆς : Χαντζὴ Γεώργιος, Ἰωάννης Χαρατζής, Ἀνδρουλὴς Γιαλίτης, Ἐμμανουὴλ Παπουτζάκης, Ἰωάννης Κατζικάκης μετὰ τοῦ υἱοῦ του καὶ ἑνὸς γαμβροῦ του. Κατόπιν θέλω ἀποστείλει ἀκριβέστερον κατάλογον ἁπάντων τῶν θυμάτων.

Ἡ Ἐπιτροπὴ Μαλεβυζίου ἔγραψεν ἐπανειλημμένως ὅτι ἔχει μεγάλην ἀνάγκην τροφῶν καὶ χρημάτων, καθότι οὐδεὶς πλέον δίδει ἐπὶ πιστώσει εἰς τοὺς ἐπαναστάτας ἢ τοὺς ἀρχηγούς, ὅ,τι τοῖς ἀναγκαιοῖ. Πρὸς τούτοις ὅτι ὁ Ἀμερικανὸς Φέϋ, ὅστις ἔδωκε τὰς μηχανὰς τὰς ὁποίας οἱ ἐπαναστάται ἐδοκίμασαν κατὰ τὴν μάχην τῆς 16 Μαΐου εἰς Γάζι,

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 213.
2. 24 Μαΐου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ42/1152.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀπεδείχθη τυχοδιώκτης ἐπιδιώκων συμφέροντα ὄχι τόσον ἔντιμα· ἀρνεῖται δηλονότι νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν στρατὸν ἄλλας μηχανὰς ἰσχυριζόμενος ὅτι ὅσας φέρει μεθ' ἑαυτοῦ ἔχουσιν ἀνάγκην ἐπιδιορθώσεως, ἀπαιτεῖ χρήματα καὶ συνάμα ἀποδεικτικὰ ὅτι αἱ μηχαναί του ἐπέτυχον πληρέστατα, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ καὶ ν' ἀναχωρήσῃ διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν 'Αμερικὴν πρὸς τελειοποίησιν τῶν μηχανῶν. Κύριος ὅμως σκοπός του εἶναι νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ εὕρῃ εὐτυχεστέραν τύχην παρὰ τῇ 'Οθωμανικῇ Κυβερνήσει. Ἄλλως, ὅπως περιγράφεται τὸ εἶδος τῶν μηχανῶν, αὗται ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν περιστάσεων καὶ οὐχὶ τῆς ἀνάγκης καθ' ἣν ἐπιθυμοῦσι νὰ τὰς μεταχειρισθῶσι. Τὰ περαιτέρω ἴσως τὰ ἐκθέσωσιν οἱ εἰδότες εἰς τὴν Κεντρικὴν 'Επιτροπήν.

307

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

'Αριθ. 240 *Ρέθυμνον, 5 'Ιουνίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ59/2205

Τὰ κακουργήματα, αἱ λῃστεῖαι καὶ οἱ φόνοι, περὶ ὧν πολλάκις σᾶς ἔγραψα, ἐξακολουθητικῶς διαπράττονται ἔξωθεν τῆς Ρεθύμνης κατὰ ἀόπλων Χριστιανῶν, χωρὶς ἡ Διοίκησις νὰ λαμβάνῃ πρόνοιαν πρὸς περιστολὴν αὐτῶν.

Εἰς τὰς 3 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς εἶχον εἰσέλθει τινὲς Χριστιανοὶ ἐκ τῶν πλησιοχώρων τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς Ρεθύμνης διὰ νὰ λάβωσιν εὐτελὲς ποσὸν τροφῆς, ὅπερ ἡ ἐγχώριος ἀρχὴ τοῖς ἐπιτρέπει νὰ ἐξάξωσιν. 'Ενῷ δὲ ἐπανήρχοντο εἰς τὰς ἑστίας των, 'Οθωμανοὶ ἐπιπεσόντες κατ' αὐτῶν ἐφόνευσαν δύο καὶ ἐγύμνωσαν τοὺς λοιπούς. Τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων εὑρέθησαν εἰς τὸν σταθμὸν τῶν διὰ τὴν ἡσυχίαν διωρισμένων ζαπτιέδων.

Χθὲς εἶχον εἰσέλθει οἱ κάτοικοι τῶν ἐν τῇ δυτικῇ πλευρᾷ Ρεθύμνης πλησιοχώρων διὰ νὰ λάβωσι καὶ οὗτοι τροφὰς καί, ἐνῷ ἐξήρχοντο, ἔλαβον τὴν αὐτὴν τύχην τῶν πρώτων. 'Εγχώριοι 'Οθωμανοὶ ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτῶν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ρεθύμνης, ἐφόνευσαν ἕνα καὶ ἐγύμνωσαν τοὺς λοιπούς. 'Ο Διοικητὴς ἐξῆλθε καὶ ἰδίοις ὄμμασιν εἶδε τὸν φόνον.

Οἱ Χριστιανοὶ σύμβουλοι ἐννοήσαντες πλέον ὅτι τὰ κακουργήματα ταῦτα προέρχονται ἀπὸ αὐτὴν τὴν Διοίκησιν ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν διάβημά τι, περὶ τοῦ ὁποίου θέλω σᾶς γράψει ἀκολούθως.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

308

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 241 *Ρέθυμνον, 7 Ἰουνίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ59/2206

Συνεπείᾳ τῶν ἀλλεπαλλήλων κακουργημάτων ἅτινα διαπράττονται κατὰ τῶν ὑποτεταγμένων Χριστιανῶν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ρεθύμνης, οἱ Χριστιανοὶ σύμβουλοι ἐννοήσαντες πλέον ὅτι ταῦτα ἐνεργοῦνται τῇ συγκαταθέσει αὐτῆς τῆς Διοικήσεως, ὡς διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 240 καὶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 5 τούτου τ.ἔ. ἐκθέσεώς [1] μου σᾶς ἀνέφερον, συνέταξαν ἔγγραφον εἰς τὸ ὁποῖον, ἀφοῦ ἀνέφερον διάφορα κακουργήμτα καὶ φόνους διαπραχθέντας ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ διορισμοῦ των καὶ τὴν ἀδιαφορίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἡ Διοίκησις ἐθεώρησε ταῦτα, δίδουν τὴν παραίτησίν των καὶ διαμαρτύρονται ἐγκαταλείποντες πᾶσαν εὐθύνην εἰς τὸν Μουσταφᾶ Πασᾶν, τὸν Μουτεσαρίφην Ρεθύμνης.

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐπέδωκαν ἐν σώματι εἰς τὸν Μουσταφᾶ Πασᾶν, ταυτοχρόνως δὲ διεδέχθη αὐτὸ σφοδρὰ πάλη, καθ' ἣν οὗτος θεωρῶν ἑαυτὸν ἡττημένον καὶ μὴ δυνάμενον νὰ εὕρῃ διέξοδον νόμιμον καὶ λογικὴν μετεχειρίσθη ἀπειλὰς κατὰ τῶν συμβούλων. Οὗτοι δὲ δειλιάσαντες συνεβίβασαν τὴν ὑπόθεσιν καὶ κατεξέσχισαν τὸ ἔγγραφον.

309

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 157 *Χανιά, 9 Ἰουνίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ30/1116

Διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [2] μου ἀνήγγειλα ὑμῖν ὡς ἁπλῆν φήμην τὴν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατάληψιν τοῦ ὀροπεδίου Ὁμαλοῦ. Δυστυχῶς ἡ εἴδησις αὕτη ἀπεδείχθη ἀληθής.

Τὴν νύκτα τῆς 31ης Μαΐου πρὸς τὴν πρώτην Ἰουνίου ὁ Μεχμὲτ Πασᾶς ἀπὸ Σέλινον καὶ ὁ ἐκ Λάκκων ἕτερος στρατὸς ἀναβάντες τὸ ὀροπέδιον κατέλαβον τὰς βορειοδυτικὰς αὐτοῦ ἄκρας, χωρὶς ν' ἀπαντήσωσιν ἀντίστασιν σπουδαίαν. Οἱ ἐπαναστάται δικαιολογοῦνται ὅτι ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τροφῶν δὲν εἶχαν συγκεντρωμένας αὐτόθι ἱκανὰς δυνάμεις, ὥστε ν' ἀναχαιτίσωσιν ἐχθρὸν πολυάριθμον, καὶ ἑπομένως περιωρίσθησαν εἰς τὸ ν' ἀποσυρθῶσι, καθὼς καὶ αἱ ἐκεῖ εὑρισκόμεναι οἰκογένειαι, εἰς τὴν ἀντίθετον (πρὸς τὰ Σφακία) πλευράν, ἣν ἐξακολουθοῦν νὰ κατέχουν. Βεβαιοῦν ὅτι ὀλίγοι ἐκεῖ εὑρεθέντες ἐπα-

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 218.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 213–216.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ναστάται ἀντέστησαν ἱκανῶς κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων, ἀλλ' οὐδὲν ἴσχυσαν κατὰ πολυαρίθμου ἐχθροῦ. Εὐτυχῶς αἱ ἐκεῖ εὑρεθεῖσαι οἰκογένειαι ἔλαβον καιρὸν καὶ ἀνεχώρησαν πρὸς τὰς ἀνατολικομεσημβρινὰς θέσεις, χωρὶς νὰ πέσωσιν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, οὔτε αὐταὶ οὔτε τὰ ζῷα καὶ τὰ ὀλίγα ἐφόδιά των. Ἡ κατάληψις τοῦ Ὁμαλοῦ εἶναι γεγονὸς σπουδαῖον καὶ ἴσως ὀλέθριον διὰ τοὺς ἐν τῷ τμήματι τούτῳ ἐπαναστάτας, διότι εἶναι θέσις ἰσχυρὰ καὶ κλεὶς τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ δυτικοῦ τμήματος. Ἑπομένως ὁ ἐχθρὸς κατέχων αὐτὴν δύναται, ἂν ὄχι ὁλοτελῶς νὰ διακόπτῃ, τοὐλάχιστον νὰ καθιστᾷ ἐπικίνδυνον τὴν μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν τῶν ἐπαρχιῶν Κισσάμου, Σελίνου, Κυδωνίας, καὶ Σφακίων συγκοινωνίαν καὶ νὰ παρακωλύῃ τὴν μεταξὺ αὐτῶν ἀμοιβαίαν ἐπικουρίαν. Δυστυχῶς ἕνεκα τοῦ πλημμελοῦς ὀργανισμοῦ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἐλλείψεως τῶν ἀναγκαίων μέσων ἀπωλέσθη καὶ ἡ θέσις αὕτη ὁριστικῶς, καθότι φανερὸν εἶναι ὅτι ὁ ἐχθρὸς θέλει ἐγκατασταθῇ ἐκεῖ ὀχυρούμενος καὶ οἰκοδομῶν πύργους.

Τὸ ἀνωτέρω γεγονὸς κατέπληξε τοὺς ἐπαναστάτας, ἂν καὶ δὲν ἦτο δύσκολον νὰ τὸ προΐδωσι, διότι πρὸ πολλοῦ ἐκοινολογεῖτο ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἔμελλε νὰ καταλάβῃ τὸν Ὁμαλόν. Αἱ δ' ἐκεῖ ὑπάρχουσαι ὡς εἰς καταφύγιον οἰκογένειαι, κατατρυχόμεναι ὑπὸ παντοειδῶν δεινῶν καὶ φοβούμεναι μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, παρεκάλουν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Σελίνου πλοῖον πρὸς παραλαβὴν αὐτῶν. Εὐτυχῶς πρὸς μετρίασιν τῆς ἀπελπισίας ἡ *Ἕνωσις* τὴν 2αν τοῦ ἱσταμένου μηνὸς ἐξεφόρτωσεν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Τρυπητῆς τὸ φορτίον της καὶ τοιουτοτρόπως καὶ οἰκογένειαι καὶ πολεμισταὶ εὑρόντες ἄρτον καὶ ἄλλα χρειώδη ἐνεθαρρύνθησαν ὀπωσοῦν, μάλιστα δ' αἱ θέλουσαι ν' ἀναχωρήσωσιν οἰκογένειαι μετέβαλαν γνώμην. Ἤδη, ὡς γράφουν, ἐφοδιασθέντες ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων πραγμάτων προτίθενται νὰ προσβάλωσι τὸν ἐχθρόν, ἵνα τὸν ἐκδιώξωσιν ἐκεῖθεν, ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι τοῦτο γίνεται λίαν ἀργά. Ἐν τούτοις ἔκτοτε καθ' ἑκάστην συγκροτοῦνται μάχαι καὶ αἱματηραὶ συγκρούσεις καὶ πολλοὺς πληγωμένους μεταφέρουν εἰς τὴν πόλιν οἱ Τοῦρκοι. Μέχρι τοῦδε δὲν ἠδυνήθη ὁ τουρκικὸς στρατὸς νὰ προβῇ πέραν τῶν πρώτων λόφων τοῦ ὀροπεδίου. Σωτήριον εἶναι νὰ ἐπαναλαμβάνηται συνεχῶς ἡ ἀποστολὴ τροφῶν, ἐφοδίων καὶ χρημάτων, διότι ἐκ τῶν βοηθημάτων τούτων ἡ ἐπανάστασις ἀρύεται τὴν ζωήν της. Δυστυχῶς δ' ὅλαι αἱ ἐπαρχίαι παραπονοῦνται διὰ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν, ἐφοδίων καὶ χρημάτων.

Διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου ἐμάθομεν ἐξ Ἡρακλείου ὅτι σῶμα ἐπαναστατῶν ἐπιτεθὲν τὴν 31ην Μαΐου κατὰ τῶν εἰς χωρίον Γούβαις τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος ἐστρατοπεδευμένων ἀτάκτων Ὀθωμανῶν ἐφόνευσαν δύο, ἐτραυμάτισαν ἕξ, ἠχμαλώτισαν ἕνα καὶ ἥρπασαν ἀρκετὰ πρόβατα. Ἅμα γνωσθέντος τοῦ γεγονότος εἰς Ἡράκλειον, εὐθὺς ἀπεστάλη διὰ θαλάσσης στρατὸς πρὸς ἐπικουρίαν, ὅστις μὴ εὑρὼν τοὺς ἐπαναστάτας ἐξεδικήθη κατὰ τῶν ἀόπλων ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων Χριστιανῶν, ἐξ ὧν ἐφόνευσεν ὑπὲρ τοὺς εἴκοσιν εἰς τὰ χωρία Παναγίαν, Χερσόνησον, Γεράκι [1], Γούβαις, Νηπιδητόν, καὶ Ἀχέν-

1. Χφ. *Γεράνι*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δρια [1], ἐκακοποίησε δεινῶς πολλοὺς γέροντας καὶ παῖδας, ἐβίασε γυναῖκας καὶ ἐλαφυραγώγησεν ὅ,τι εὗρεν. Ἀγνοῶ ἂν αἱ βανδαλικαὶ αὗται πράξεις εἶναι αἱ προκαλέσασαι τὴν αἰφνιδίαν ἀναχώρησιν τοῦ Χουσεὶν Πασᾶ, ἢ ἂν καὶ ἄλλαι ἀκόμη σφαγαὶ ἔλαβαν χώραν, διότι ἐνταῦθα οἱ πάντες ὁμιλοῦν περὶ σφαγῶν γενομένων εἰς τὴν Πεδιάδα τοῦ Ἡρακλείου, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἦλθεν ἐνταῦθα ὁ κ. Ἀδοσίδης Πασᾶς, ἵνα προφορικῶς παραστήσῃ εἰς τὸν Γεν. Διοικητὴν τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν εἰς ἣν τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα εὑρίσκεται. Καὶ ἀμέσως οὗτος παραλαβὼν τὸν Ὁμὲρ Πασᾶν, τὸν κ. Φωτιάδην, τὸν ἀρτίως ἀφιχθέντα διάδοχον τοῦ κ. Καραθεοδωρῆ, μετέβη εἰς Ἡράκλειον, ὅπου εἰσέτι εὑρίσκεται. Ὁπωσδήποτε διὰ τοῦ παρόντος ταχυδρομείου θέλετε πληροφορηθῆ, ὡς ἐλπίζω, κύριε Ὑπουργέ, παρὰ τοῦ κ. Ὑποπροξένου ἀκριβέστερον τὰ ἐκεῖ διατρέξαντα.

Ἡ Διοίκησις ἐν μὲν τῷ Ἡρακλείῳ διὰ προκηρύξεώς της διέταξεν ὅπως οἱ νῦν συγκομιζόμενοι δημητριακοὶ καρποὶ τοποθετηθῶσιν εἰς ὡρισμένα μέρη καὶ κατόπιν δι' ἀδείας καὶ βαθμηδὸν τοὺς [2] παραλαμβάνωσιν οἱ κύριοί των. Ἐνταῦθα ὅμως διαταγὴ τοιαύτη δὲν ἐξεδόθη εἰσέτι.

Ἐν δὲ τῷ Ρεθύμνῳ ἡ ἐξουσία ἀναγκάζει τοὺς χωρικούς, Χριστιανούς τε καὶ Ὀθωμανούς, νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰ χωρία των, ἀλλ' ἀρνουμένων ἐκείνων, τοῖς ἐχορήγησε νέαν προθεσμίαν ὀλίγων ἡμερῶν, μετὰ παρέλευσιν τῆς ὁποίας θέλει μεταχειρισθῆ τὴν βίαν. Ἐκεῖνοι ἀντιτάσσουν ὅτι, ἐν ὅσῳ δὲν ἀποκατασταθῇ ἡ τάξις, δὲν τοὺς εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰ χωρία των, ὅπου θέλουν εἶσθαι ἔρμαιον τοῦ τυχόντος.

Ἡ εἴδησις ἧς ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ μου ἔκαμα μνείαν, ὅτι δηλαδὴ μέρος τοῦ ἐνταῦθα τουρκικοῦ στρατοῦ ἀναχωρεῖ, δὲν ἐπληληθεύθη.

Ἡ Διοίκησις ἐπὶ τῆς δευτέρας διαμαρτυρήσεώς [3] μου ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν ἀδελφῶν Μαρκαντωνάκη ἀνταπήντησε διὰ τοῦ ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένου ἐγγράφου [4] της ἀντιτάσσουσα ὅτι, ἀνατεθείσης τῆς ὑποθέσεως εἰς τὴν Ὑψ. Πύλην, περιττὴ καθίσταται πᾶσα περὶ αὐτῆς συζήτησις. Διὰ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης, ἥτις στηρίζεται οὕτως εἰπεῖν εἰς τὸ ἀπαράδεκτον, μὴ ἀποκρούουσα τοὺς ἰδικούς μου ἰσχυρισμοὺς ἢ μὴ ἐξελέγχουσα αὐτοὺς ὡς ἀνυποστάτους, παραδέχεται ἐμμέσως ὅσα ἐν τῇ διαμαρτυρήσει μου εἶπον.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ πρὸς τοὺς κ.κ. συναδέλφους μου κοινοποιηθὲν ἔγγραφόν μου, μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης μοὶ ἀπήντησαν οἱ κ.κ. πρόξενοι τῆς Ἀγγλίας [5], τῆς Ἀμερικῆς [6], τῆς Ρωσσίας [7], καὶ Ἰταλίας [8], οἵτινες, καὶ ἰδίως οἱ τρεῖς πρῶτοι, κατακρίνουν μετὰ

---

1. Ἐν τῷ σχεδίῳ : *Ἀχενδριά*. Ἀχενδριᾶς (ὁ).
2. Χφ. *τάς*.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 213, ὑποσημ. 4.
4. 3 Ἰουνίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ30/1122.
5. 4 Ἰουνίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1126.
6. 6 Ἰουνίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1123.
7. 8 Ἰουνίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1125.
8. 6 Ἰουνίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1129.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δριμύτητος καὶ καταδικάζουν τὴν διαγωγὴν τῆς Διοικήσεως ὡς αὐθαίρετον. Ἀντίγραφον τῶν ἀπαντήσεων τούτων ἐπισυνάπτω εἰς τὴν παροῦσαν καὶ συνάμα πέμπω τοιαῦτα καὶ εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Β. Πρεσβείαν, ὅπως εἰς τὰς ὑπὲρ τῶν δύο εἰρημένων νέων ἐνεργείας της ποιήσῃ ὁποίαν κρίνει κατάλληλον χρῆσιν. Ὁ κ. Stillman φρονεῖ ὅτι, ἐπειδὴ δυνάμει τῆς μεταξὺ Ἀμερικῆς καὶ Τουρκίας συνθήκης εἰς οὐδεμίαν περίστασιν αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἔχουν δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν Ἀμερικανῶν ὑπηκόων, ἠδυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν ἰδίαν ἀρχήν. Νομίζω ὅτι ἠδύνατό τις νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ τοιοῦτον εὐλόγως, διότι διὰ τῆς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συνθήκης ἡ Ἑλλὰς χαίρει ὅσα δικαιώματα ἡ Πύλη χορηγεῖ εἰς τὰ μᾶλλον εὐνοούμενα κράτη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ μέχρι τοῦδε, καθ' ὅσον ἐγὼ οἶδα, δὲν ἐφηρμόσθη, νομίζω ὅτι ἡ ἥκιστα προσφορωτέρα περίστασις πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτῆς εἶναι ἡ σημερινὴ ἐν Κρήτῃ. Ὅθεν ἀπόκειται εἰς τὴν Β. Πρεσβείαν νὰ ζητήσῃ τὴν ἐφαρμογήν της ἐν Κωνσταντινουπόλει ἢ ἀλλαχοῦ τῆς Τουρκίας πρότερον. Οἱ εἰρημένοι ἀδελφοὶ δὲν ὑπεχρεώθησαν μὲν πλέον εἰς τὸν καθαρισμὸν τῆς πόλεως, κρατοῦνται ὅμως πάντοτε εἰς τὰ δεσμά.

Διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου ἀφίχθη ἐνταῦθα οἰκογενειακῶς ὁ νέος Πρόξενος τῆς Γαλλίας κ. Champoiseau, ὁ δὲ προκάτοχός του ἀνεχώρησε προχθὲς κατ' εὐθεῖαν εἰς Αἴγυπτον.

Ἡ ἐγχώριος ἐξουσία ἐξακολουθεῖ νὰ κατακρατῇ τὰς εἰς Ἕλληνας ὑπηκόους ἀνηκούσας οἰκίας, νὰ εἰσπράττῃ τὰ ἐνοίκια καὶ νὰ ζητῇ νὰ καταλάβῃ αὐθαιρέτως καὶ ὅσας μέχρι τοῦδε δὲν κατέλαβεν. Εἰς μάτην αἱ περὶ ἀποκρούσεως τῶν ἀδίκων τούτων πράξεων παραστάσεις ἡμῶν. Ἡ ἐξουσία ἰσχυρίζεται ὅτι, μὴ ἐπιτρεπομένου εἰς ξένους νὰ ἔχωσιν ἀκινήτους ἰδιοκτησίας ἐν τῇ Τουρκίᾳ, δὲν δύνανται οἱ καὶ κύριοι οἰκιῶν παρουσιαζόμενοι Ἕλληνες ν' ἀξιῶσι νὰ καταλάβωσιν αὐτάς. Ἐν δὲ τῇ αὐθαιρεσίᾳ της κωφεύει εἰς τὴν φωνὴν τῆς δικαιοσύνης, ἥν, ἂν ἤκουεν, ἤθελεν ἀναγνωρίσει ὅτι, ἂν κατὰ τοὺς νόμους τῆς Τουρκίας δὲν δύνανται ξένοι ν' ἀποκτήσωσιν ἰδιοκτησίας (πρᾶγμα ὅπερ κατὰ τὰς τελευταίας διακηρύξεις τῆς Πύλης δὲν εἶναι ὀρθόν), ἡ τοιαύτη ἀπαγόρευσις δὲν δίδει τὸ δικαίωμα εἰς τὰς ἐγχωρίους ἀρχὰς νὰ ἀντιποιῶνται ἢ νὰ δημεύουν τὰς ἀκινήτους περιουσίας ἃς κατ' ἀνοχὴν αὐτῆς ξένοι ὑπήκοοι ἀπέκτησαν. Τὸ πολὺ δικαιοῦται νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς ξένους νὰ ἐκποιήσωσι τὰς κακῶς ἀποκτηθείσας ἰδιοκτησίας.

Ταύτην τὴν στιγμὴν ἐξ ἐπιστολῆς[1] τοῦ ἡμετέρου Πράκτορος πληροφοροῦμαι ὅτι, συνεπείᾳ τῶν πολλῶν καὶ ἀλλεπαλλήλων κακουργημάτων κατὰ τῶν ὑποτεταγμένων Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων πραττομένων, οἱ αὐτόθι Χριστιανοὶ σύμβουλοι, πεισθέντες ὅτι ταῦτα γίνονται ἕνεκα τῆς ἐνόχου ἀδιαφορίας τῆς Διοικήσεως, συνέταξαν διαμαρτύρησιν, ἣν ἔδωκαν, ὡς καὶ τὴν παραίτησίν των, ἐν σώματι εἰς τὸν Διοικητήν. Δυστυχῶς ὅμως δὲν εἶχαν τὸ θάρρος νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὴν γενναίαν ταύτην ἀπόφασίν των, ἀλλὰ δειλιάσαντες

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 219.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀπέναντι τῶν ἀπειλῶν τοῦ Διοικητοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ ἀπέσυραν καὶ τὴν παραίτησίν των καὶ τὴν διαμαρτύρησιν.

Εἶχα γράψει τὰ ἀνωτέρω, ὅτε ἐπληροφορήθην ὅτι ἐν Ἀποκορώνῳ ἐγένοντο πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπανειλημμέναι συμπλοκαί, ἃς ἕνεκα τοῦ δυσκόλου τῆς συγκοινωνίας ἠγνοοῦμεν μέχρι τοῦδε, οἷον : Τῇ 28 Μαΐου ἐγένετο ἀψιμαχία τις καὶ νυκτερινὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν ἐν χωρίῳ Φρὲ καὶ Λουμπινὲ Τούρκων. Τῇ δὲ 29 Μαΐου ἐγένετο μάχη πολύωρος παρὰ τὸ χωρίον Μελιδόνι (ὅπερ νῦν ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατέχει) καὶ οἱ ἐπαναστάται κατώρθωσαν νὰ διώξωσιν αὐτὸν ἔκ τινος θέσεως, Τρουλουτάρα τῆς Ραμνῆς καλουμένης, ἣν εἶχεν ἐπίσης καταλάβει. Τὴν δὲ 30 Μαΐου πέριξ τοῦ χωρίου Καραῖς τὸ σῶμα τοῦ Γογονῆ προσέβαλε τοὺς Τούρκους, οἵτινες μ' ὅλας τὰς προσπαθείας των δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τοὺς ἐκτοπίσωσι καὶ οὕτως ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια. Τὴν δὲ νύκτα τῆς ἡμέρας ταύτης ὁ Ἀρχηγὸς Κώστας Βολουδάκης προσέβαλε τοὺς παρὰ τὰς θέσεις Καλαμίτζι καὶ Ξώπολιν Τούρκους καὶ ἡ συμπλοκὴ διήρκεσεν ὥρας πολλάς.

Υ.Γ. Τῇ 10 Ἰουνίου.

Γράψας ἀνωτέρω περὶ τῆς εἰς Πεδιάδα γενομένης σφαγῆς ἐπίστευα ὅτι εἴκοσι μόνον ἦσαν τὰ θύματα τῆς θηριωδίας τῶν Τούρκων. Δυστυχῶς ὅμως ἐπιστολαὶ [1] κατόπιν ἀφιχθεῖσαι ἀναμιμνήσκουν ἡμῖν τὰς σφαγὰς τῆς Χίου καὶ τῆς Συρίας. Τῇ 3 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς δύο χιλιάδες περίπου ἄτακτοι Τοῦρκοι ἐξαγριωθέντες κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἕνεκα τῶν τελευταίων μαχῶν ἐξῆλθον τοῦ Ἡρακλείου ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ἐξουσίας καὶ ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν χωρίων τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος κατέσφαξαν πάντα Χριστιανὸν ἄνευ διακρίσεως ἡλικίας ἢ φύλου. Ἕως [2] τριακόσια ἀναβιβάζονται τὰ θύματα ταῦτα τοῦ φανατισμοῦ τῶν Μουσουλμάνων. Ἐπανελθόντες κατόπιν θριαμβευτικῶς εἰς τὴν πόλιν ἐπώλουν δημοσίᾳ τὰ λάφυρα ἅτινα ἥρπασαν ἀπὸ τὰ θύματά των, καὶ ἠπείλουν τοὺς ἐν Ἡρακλείῳ κατοικοῦντας Χριστιανοὺς ὅτι θέλουν καὶ αὐτοὺς σφάξει λέγοντες ὅτι τοῖς ἐδόθη ὑπὸ τῆς ἐξουσίας ἄδεια νὰ ἐξολοθρεύσουν τοὺς Χριστιανούς. Ἡ θέσις τῶν τελευταίων τούτων καταντᾷ ἀφόρητος.

Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς καίτοι μεταβὰς εἰς Ἡράκλειον πρὸ 7 ἡμερῶν δὲν ἐπανῆλθεν εἰσέτι, ὅπερ δεικνύει τὰς δυσκολίας ἃς ἀπαντᾷ εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν. Ὁ δὲ Ἀδοσίδης Πασᾶς, διαμένων ἐνταῦθα, ἀρνεῖται, λέγουν, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν θέσιν του καὶ ὁμολογεῖ τὴν ἀδυναμίαν του τοῦ νὰ περιστείλῃ τὰς θηριώδεις ταύτας πράξεις.

---

1. Βλ. τὴν ἐκ Χανίων, ἀπὸ 10 Ἰουνίου 1868 ἐν τῇ ἐφημερίδι *Αἰὼν* (ἀριθ. 2351, 13 Ἰουνίου 1868, σ. 1) ἐπιστολὴν τοῦ Γ.

2. Χφ. *ἐπί*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

310

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Χανιά, 9 Ἰουνίου 1868

Ἐπιστολή

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ42/1561

Ὁ Κος Ζυμπρακάκης εἶχεν ἀποφασίσει νὰ παρατείνῃ ἐπί τινα χρόνον ἀκόμη τὴν ἐνταῦθα διαμονήν του. Δυστυχῶς ὅμως μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψιν τοῦ Ὁμαλοῦ μετέβαλε γνώμην καὶ διὰ τῆς ἀπὸ 5 τοῦ ἱσταμένου ἐπιστολῆς του μὲ πληροφορεῖ ὅτι ἦτο ἕτοιμος ν' ἀναχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὑποθέτω δὲ ὅτι ἐκ τῆς δυτικῆς παραλίας ἐσκόπει διὰ πλοιαρίου νὰ μεταβῇ εἰς Ἀντικήθυρα καὶ ἴσως τὴν στιγμὴν ταύτην εὑρίσκεται εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος. Παρ' αὐτοῦ, ὡς τοῦ ἁρμοδιωτέρου προσώπου, θέλετε βεβαίως πληρέστατα πληροφορηθῆ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ περὶ τῶν ἀναγκῶν. Ἀγνοῶ εἰσέτι ὁποίαν ἐντύπωσιν προυξένησεν ἡ ἀναχώρησίς του παρὰ τοῖς ἐπαναστάταις, ἀλλ' ἐλπίζω ὅτι ἐλήφθη πρόνοια ὅπως μὴ παρεξηγηθῇ αὕτη καὶ ἐμπνεύσῃ ἀποθάρρυνσιν.

Ἐκ τῆς συνημμένης ἐπιστολῆς [1], ἣν κατ' αὐτὰς ἔλαβα, θέλετε ἰδεῖ, κύριε Ὑπουργέ, ὅτι καὶ ραδιουργίαι γίνονται, ὅπως παραπεισθῶσιν αἱ ἐν Ἑλλάδι εὑρισκόμεναι οἰκογένειαι καὶ ἐπανέλθωσιν ἐνταῦθα. Ὄργανα τῆς ραδιουργίας ταύτης, κατὰ τὴν ἐπιστολήν, γίνονται οἱ Παππᾶ Ἰωάννης ἀπὸ χωρίον Πλατανιᾶν, Ἰωάννης Κουτρουλάκης ἐκ Λάκκων, Ἐμανουὴλ Ζουριδάκης ἐκ τοῦ ἰδίου χωρίου, καὶ Ἀναγνώστης Παππαδημητρίου ἀπὸ Μεσκλά, οἵτινες θέλουν πέμψει πρόσωπόν τι εἰς Ἀθήνας, ὅπερ συνεννοούμενον μὲ τοὺς αὐτόθι διαμένοντας Παππᾶ Γρηγόριον ἐκ τοῦ χωρίου Πλατανιὰ καὶ Χατζῆ Ἀναγνώστου ἐκ τῶν Λάκκων παραπείσωσι ⟨sic⟩ τὰς οἰκογενείας. Ποῖον τὸ πρόσωπον ὅπερ θέλουν ἀποστείλει ἐντεῦθεν ἀγνοῶ, ἀλλὰ δύναται ν' ἀνευρεθῇ αὐτόθι, ὅταν ἀφιχθῇ, ἐκ τῶν σχέσεων ἃς βεβαίως θέλει ἔχει μετὰ τῶν εἰρημένων Παππᾶ Γρηγορίου καὶ Χατζῆ Ἀναγνώστου.

⟨Υ.Γ.⟩ Ὅσα περὶ τοῦ Ἁγ. Κυδωνίας γράφονται εἶναι ἐσφαλμένα [2].

Πολλαὶ ἐπιστολαὶ περιῆλθον εἰς γνῶσίν μου ἐξ ὅλων τῶν μερῶν πρὸ ὀλίγου καὶ ἅπαντες οἱ ἀρχηγοὶ παραπονοῦνται πικρῶς διὰ τὴν καθυστέρησιν τῶν μηνιαίων δόσεων, μάλιστα σήμερον ὅτε αἱ στιγμαὶ ἕνεκα τῶν προόδων τοῦ ἐχθροῦ εἰσι κρισιμώταται. Ὅλοι ἀπειλοῦν ὅτι, ἂν τὸ κακὸν ταχέως δὲν θεραπευθῇ, θέλουν διαμαρτυρηθῇ καὶ παραιτηθῇ. Ταῦτα παρακαλῶ νὰ λάβητε, κ. Ὑπουργέ, ὑπὸ σπουδαίαν ὄψιν.

---

1. Γρηγόρης Σωτήρη πρὸς Σακόπουλον, ἄνευ χρονολογίας : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ42/1563.

2. Ἦτοι τὰ ἐν τῇ ὡς ἄνω ἐπιστολῇ τοῦ Γρηγόρη Σωτήρη ἀναφερόμενα, ὅτι εἰς τὰς ἐνεργείας διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν κρητικῶν οἰκογενειῶν εἰς τὴν νῆσον ἦτο ἀναμεμειγμένος ὁ Ἐπίσκοπος Κυδωνίας.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

311

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 56 *Ἡράκλειον, 10 Ἰουνίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ43/1616

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι μετὰ τὸν ἀπόπλουν τοῦ αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου, κατὰ τὴν τρίτην τοῦ τρέχοντος μηνός, οἱ ἐν τῇ πόλει κατοικοῦντες ἐντόπιοι Ὀθωμανοὶ συσσωματωθέντες ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδας καὶ λαβόντες παρὰ τῆς Διοικήσεως πολεμοφόδια, ἄδειαν καὶ τὸν τίτλον ζουρίδα, τοὐτέστιν ἀδέσποτον σῶμα, ἀπῆλθον εἰς ἐκδρομὴν κατὰ τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος, διὰ νὰ ἐνεργήσωσι σφαγὰς καὶ λαφυραγωγήσωσι τὴν περιουσίαν τῶν μουτήδων, ὅπως διὰ φρικαλέων ἀποτελεσμάτων ἀναγκάσωσι τοὺς ἐπαναστάτας νὰ παύσωσι τὸν ἀγῶνα.

Ἡ ἐκδρομὴ αὕτη κατὰ τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος ἐνεκρίθη ὡς ἀποτελεσματική, διότι, ὑπαρχόντων ἐν αὐτῇ στρατιωτικῶν σταθμῶν, ἡ ζουρίδα ἤθελε τύχει πάσης προστασίας, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελε προσβληθῇ παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Οὕτως οἱ συγκροτοῦντες αὐτὴν ἐντόπιοι προσέβαλον τὰ χωρία Ἔμπαρο, Παναγιά, Σγουροκεφάλι, Κασάνους, Μάρθα, Καραβάδες [1], Μιλιαράδες [2], Χαρασοὺς [3] καὶ τὰ παραπλήσια αὐτῶν μετόχια, ἐφόνευσαν ἄνευ διακρίσεως γένους καὶ ἡλικίας ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν ψυχὰς καί, λαφυραγωγήσαντες ἐν γένει διαφόρου γένους ζῷα περὶ τὰς τέσσαρας χιλιάδας, κουκούλια χιλίας πεντακοσίας ὀκάδας, τοὺς θερισμένους καρπούς, τὰ ρουχικὰ εἴδη τῶν χωρικῶν, ὡς καὶ τὰ ἐνδύματα ἅτινα ἐπὶ τοῦ σώματός των ἔφερον τὰ μικρὰ παιδία, ἐπανῆλθον ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὴν πέμπτην τοῦ μηνὸς φέροντες τὴν λείαν καὶ διαβεβαιοῦντες ἄνευ τινὸς διασταγμοῦ ὅτι ἔσφαξαν τριακοσίους μουτῆδες. Τὰ λάφυρα τὰ ἐπώλουν οἱ ἅρπαγες ἀκωλύτως ἐν τῇ ἀγορᾷ, τὰ δὲ ζῷα ἐκτὸς τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου. Μάλιστα ὁ Ὑ/πρόξενος τῆς Ἀγγλίας Λυσίμαχος Καλοκαιρινὸς ἔσχε τῆς εὐκαιρίας ⟨sic⟩ νὰ κερδοσκοπήσῃ ἐπὶ τοιούτων λαφύρων καὶ δι' ὑπαλλήλου του ἐπραγματεύθη ἀγορὰν ζῴων, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω ἀκριβῶς ἐὰν ἐπραγματοποιήθη. Ἡ διαπραγμάτευσις ὅμως εἶναι βεβαιοτάτη.

Ὁ Μουτεσερίφης Ἱεραπέτρου Ἀδοσίδης Πασᾶς πληροφορηθεὶς τὰ θλιβερὰ καὶ ἀπαίσια γεγονότα, δηλ. τὰς σφαγὰς καὶ τὴν ἐν γένει ἁρπαγὴν τῆς περιουσίας τῶν χωρικῶν, ἐγκαταλείψας τὴν θέσιν του ἦλθεν ἐκτάκτως δι' ἀτμοπλοίου ἐνταῦθα τὴν μεσημβρίαν τῆς 5 τοῦ μηνὸς καὶ ἔκαμε σπουδαίας παρατηρήσεις εἰς τὴν ἐνταῦθα Διοίκησιν. Ἀλλὰ μὴ εἰσακουσθεὶς ἀνεχώρησεν ἀμέσως διὰ Χανία, ἵνα καταστήσῃ γνωστὰ τὰ γεγονότα πρὸς

---

1. Καραβάδω ἢ Καραβάδος.
2. Μηλιαράδω.
3. Χαρασὸ (τό).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τὸν Γενικὸν Διοικητήν, ὅστις ἅμα πληροφορηθεὶς ἦλθεν ἐνταῦθα λίαν πρωὶ τῆς ἑβδόμης τοῦ μηνὸς ἀκολουθούμενος παρὰ τοῦ Γραμματέως του Φωτιάδου.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ ἐσταμάτησεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰς περαιτέρω σφαγὰς κατὰ τῶν ὑποτεταγμένων. Καὶ πρὸς τὸ θεαθῆναι συνέστησεν ἐπιτροπὴν συγκειμένην παρὰ τοῦ Γραμματέως του Φωτιάδη, τοῦ Ὑποδιοικητοῦ Ἰω. Δρακάκη καὶ ἑτέρων τινῶν ψευδομαρτύρων πολιτῶν, Χριστιανῶν καὶ Τούρκων, διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὴν ὑπόθεσιν πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν ἐνόχων. Μέχρι σήμερον ἐβεβαιώθημεν ὅτι ἐκ τῶν δύο χιλιάδων Ὀθωμανῶν ἐφυλακίσθησαν ἓξ ὡς πρωταίτιοι καὶ ὁδηγοί, ἐνῷ οἱ ἐνεργήσαντες τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης συνωμοσίας καὶ τιτλοφορήσαντες τὸ σῶμα ζουρίδα μένουσιν ἀπρόσβλητοι εἰς τὰς θέσεις των καὶ δικαιολογημένοι.

Τὸ μέτρον τῆς σφαγῆς καὶ τῆς δηώσεως ὑπῆρχεν ἀπ' ἀρχῆς ἐν τῷ νῷ τοῦ Ἀρὶφ Πασᾶ καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει προκρίτων Ὀθωμανῶν Μουσταφᾶ Παπουτζαλάκη καὶ Ἀλὴ Μπεγάκη καὶ ἐδοκίμασαν τὴν ἐφαρμογὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐποχῇ τοῦ χρόνου εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ρίζου, ὅτε τὴν θέσιν ἐκείνην κατεῖχε στρατιωτικῶς ὁ εἰρημένος Ἀρὶφ Πασᾶς, ἐδράττοντο δὲ τῆς εὐκαιρίας νὰ ἐπιτείνωσι τὰς θελήσεις των, ὅταν εὕρωσι καταλληλοτέραν τὴν περίστασιν. Ἤδη, ὅτε ὁ Ἀρὶφ Πασᾶς ἄρχει τοῦ στρατοῦ τοῦ τμήματος Ἡρακλείου, οἱ δὲ Μουσταφᾶς Παπουτζαλὴς καὶ Ἀλὴ Μπεγάκης εἰσὶ μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, ἐπραγματοποίησαν ἐν εὐρυτέρῳ ἀριθμῷ τάς τε σφαγὰς καὶ ἁρπαγὰς κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἀφοῦ προηγούμεναι τοιαῦται πράξεις ἐπεδοκιμάσθησαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐβραβεύθησαν δι' ἀξιωμάτων καὶ παρασήμων. Ἡ ἀπόδειξις πρόχειρος. Ὁ Ἀρὶφ Πασᾶς, ὑποστράτηγος τότε, προεβιβάσθη ἀντιστράτηγος, φερίχης, καὶ προσέτι ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ τμήματος Ἡρακλείου, οἱ δὲ Παπουτζαλάκης καὶ Μπεγάκης, συλληφθέντες κατὰ διαταγὴν τοῦ Βεζίρου Ἀαλὴ Πασᾶ τὴν νύκτα τῆς 23–24 Ἰανουαρίου ἐ.ἔ. ὡς ἀρχηγοὶ συνωμοσίας σφαγῶν, μετηνέχθησαν εἰς Χανία καὶ ἀμνηστεύθησαν κατόπιν, διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς μέλη τοῦ ἐνταῦθα διοικητικοῦ συμβουλίου, ἐφαρμόσωσι τὰς νέας μεταρρυθμίσεις καὶ ἐπαναφέρωσι διὰ σφαγῶν τὴν ἀγαλλίασιν εἰς τὴν καταβληθεῖσαν καρδίαν τοῦ ἡγεμόνος των ἕνεκα τῆς ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως, δηλ. λύκοι διὰ νὰ ποιμαίνωσι τὰ πρόβατα.

Οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ ὅτι οἱ διαπραχθέντες φόνοι καὶ ἁρπαγαὶ [δὲν] ἐνηργήθησαν τῇ προτροπῇ καὶ τῇ γνώσει τῆς ἐνταῦθα Διοικήσεως, καθότι ἔχομεν βεβαίαν ἀπόδειξιν : ὅτι ὁ τακτικὸς στρατὸς τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος, πρὸς ὃν κατέφυγον οἱ καταδιωκόμενοι χωρικοὶ διὰ νὰ σωθῶσιν, ὄχι μόνον δὲν τοῖς ἔδωκε προστασίαν, ἀλλὰ τοὺς ἀπέκρουσεν· ὅτι ἐδέχθη ἐντὸς τῆς πόλεως τοὺς ἐνεργήσαντας τοὺς φόνους καὶ τοὺς ἀφῆκεν ἐλευθέρους νὰ πωλῶσι τὰ λῃστευθέντα· καὶ προσέτι ὅτι ἐκ τῶν λῃστευθέντων ζῴων ὁ Σύμβουλος Παπουτζαλὴς ἔλαβεν ὡς μερίδα τριακοσίους βοῦς. Διέδωκαν ὅμως τινὲς ὅτι τοὺς ἠγόρασεν ἀντὶ εὐτελοῦς ἀξίας, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ γνῶσις τοῦ ἐγκλήματος δὲν ἀπώλεσε τὴν ἀρχικὴν αἰτίαν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐπίσης τὴν ἕκτην τοῦ μηνὸς ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ ἄνω μνημονευθέντος σώματος ἐφόνευσε καὶ ἑπτὰ ἄλλους ἐκ τοῦ χωρίου Ροδιᾶς θερίζοντας ἐν τοῖς ἀγροῖς. Ὥστε ἀπὸ τῆς τριακοστῆς πρώτης Μαΐου μέχρι σήμερον τὰ θύματα τῶν ὑποτεταγμένων χωρικῶν, τῶν ὁποίων τὴν ζωήν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν ἐξησφάλισαν ἐν τῷ χάρτῃ τὰ σουλτανικὰ διατάγματα καὶ αἱ προκηρύξεις τῶν ἀπεσταλμένων, ἀριθμοῦνται εἰς διακόσια.

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς διαμένει εἰσέτι ἐνταῦθα. Πολεμικὰ ἔργα δὲν ἔλαβον χώραν κατ' αὐτάς.

312

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 161 *Χανιά, 17 Ἰουνίου 186⟨8⟩*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ42/1566

Ἡ κατάστασις εἰς ἣν περιῆλθον οἱ κάτοικοι τοῦ δυστυχοῦς τούτου τόπου εἶναι ἀληθῶς οἰκτροτάτη. Δὲν ἀρκοῦν αἱ μέχρι τοῦδε καταστροφαὶ καὶ ἐρημώσεις, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐκ τῶν κατοίκων εἶναι ὑποτεταγμένοι ⟨καὶ⟩ πιστεύσαντες εἰς τῆς ἐξουσίας τὰς ἐπανειλημμένας ὑποσχέσεις ἤλπισαν ὅτι ὑποτασσόμενοι ἤθελαν τοὐλάχιστον σώσει τὴν ζωὴν αὐτῶν καὶ τῶν τέκνων των ὑπάρχουσιν ἕρμαιον τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς βαρβαρότητος τῶν Τούρκων. Ἡ δ' ἐξουσία, μὴ δυναμένη καὶ μὴ θέλουσα νὰ θέσῃ χαλινὸν εἰς τὰ ἄγρια ταῦτα πάθη καὶ φραγμὸν εἰς τὰ κακουργήματα, δὲν καταγίνεται εἰμὴ πῶς νὰ καλύψῃ τὴν ἀλήθειαν, πῶς νὰ παραστήσῃ τὰ δεινὰ τῶν Χριστιανῶν ὡς φανταστικὰ καὶ πῶς κωλύουσα πᾶσαν μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς νήσου συγκοινωνίαν ν' ἀπομονώσῃ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ νὰ καταπνίξῃ, εἰ δυνατόν, καὶ αὐτὰς τὰς οἰμωγὰς τῶν θυμάτων.

Μολονταῦτο αἱ ἐπαναστατικαὶ ἀρχαὶ ὑπερπηδοῦσαι τὰ προσκόμματα ταῦτα κατορθοῦσι νὰ δημοσιεύωσι τὰ γινόμενα καὶ νὰ ⟨τὰ⟩ [1] ἀνακοινῶσιν εἰς τοὺς προξένους, οἱ δ' εἰλικρινῶς ἐπιθυμοῦντες νὰ μάθωσι τὴν ἀλήθειαν δύνανται διὰ τῶν ἐγγράφων αὐτῶν νὰ τὴν μανθάνωσι, διότι διετὴς πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι αἱ ἀρχαὶ αὗται, ὅσον ἀποτόμως καὶ ἂν ἐκφράζωσιν ἐνίοτε τὰ δεινά των, οὐδέποτε παρεμόρφωσαν τὴν ἀλήθειαν ἢ ἔπλασαν γεγονότα.

Διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [2] μου ἔλαβα τὴν τιμὴν νὰ ἐκθέσω εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα τὰς ἐν τῷ τμήματι τοῦ Ἡρακλείου πραχθείσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἰσταμένου μηνὸς σφαγάς. Ἂν καὶ ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν δὲν ἔλαβεν εἰσέτι καιρὸν ἕνεκα τῆς περὶ τὴν συγκοινωνίαν δυσκολίας νὰ δημοσιεύσῃ αὐτάς, ἡ Ἐπιτροπὴ ὅμως τῶν Ἀνατολικωτέρων Ἐπαρχιῶν διὰ τοῦ ἀπὸ 6 Ἰουνίου ἐ.ἔ. ἐγγράφου [3] της πρὸς τοὺς ἐν

---

1. Ἡ προσθήκη ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ – Μ56/2069).
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 219–223.
3. Ἐπιτροπὴ τῶν ἐξ Ἀνατολικωτέρων Ἐπαρχιῶν πρὸς Μπαρουξάκην, 6 Ἰουνίου 1868 (πρωτό-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἡρακλείῳ ὑποπροξένους ἐξεπλήρωσε τὸ καθῆκον τοῦτο ἐν μέρει ἐκθέσασα τὰς ἀπὸ τὰς 3 ⟨μέχρι⟩ τῆς 6 Ἰουνίου γενομένας εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πεδιάδος σφαγάς. Κατὰ τὸ ἔγγραφον λοιπὸν τοῦτο, οἱ ἄτακτοι Ὀθωμανοί, ἵνα ἐκδικηθῶσι δι' ὅσα ἔπαθον κατὰ τὴν παρὰ τὸ χωρίον τῆς Πεδιάδος Γούβαις μάχην τῇ 31 τοῦ ἀπελθόντος Μαΐου, ἐπέπεσαν κατὰ τῶν ἀόπλων κατοίκων τοῦ χωρίου αὐτοῦ καὶ τοῦ χωρίου Χερσονήσου καὶ κατέσφαξαν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ δώδεκα, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἑπτὰ γυναῖκας, παῖδας καὶ γέροντας, ὧν τὰ ὀνόματα καὶ ἡ ἡλικία σημειοῦται· λεηλατήσαντες δὲ τὰ χωρία, ὑβρίσαντες τοὺς ναοὺς καὶ βιάσαντες γυναῖκας ἀνεχώρησαν. Τῇ δὲ τετάρτῃ τοῦ ἰδίου μηνὸς ἐπιπεσόντες εἰς ἕτερα χωρία, οἷον Ἔμπυρον[1] κλπ., διέπραξαν ὁμοίας σφαγὰς κατὰ παντὸς προστυχόντος, εἰς τρόπον ὥστε τὰ θύματα τῶν δευτέρων τούτων σφαγῶν, κατὰ τὴν αὐτὴν Ἐπιτροπήν, ἀναβαίνουσιν εἰς πεντήκοντα μέχρι τῆς 6 Ἰουνίου. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ σφαγαὶ ἐξηκολούθουν καὶ μετὰ ταῦτα, ὁ ἐν Ἡρακλείῳ κ. Ὑποπρόξενος, στηριζόμενος εἰς διαφόρους πληροφορίας, ἀναβιβάζει τὸν ὁλικὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἰς διακοσίους (τοὺς φονευθέντας, ἀκρωτηριασθέντας ἢ τραυματισθέντας Χριστιανούς).

Τὰ συμβάντα ταῦτα, φρικώδη αὐτὰ καθ' ἑαυτά, καθίστανται φρικωδέστερα, ὅταν ἀναλογισθῇ τις ὅτι τὰ δυστυχῆ ἐκεῖνα ἄτομα ἔπεσαν θύματα τῆς εἰς τὰς διακηρύξεις τοῦ Σουλτάνου καὶ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Μεγάλου Βεζίρου ἐμπιστοσύνης των, καθότι ἀμέτοχα[2] τῆς ἐπαναστάσεως, μένοντα εἰς τὰς ἑστίας των ἐφρόνουν ὅτι περιφρουροῦνται ἀπὸ τοὺς νόμους καὶ τὴν δημοσίαν δύναμιν. Τὸ δεινότερον ὅμως εἶναι ὅτι ἐπὶ τῆς λυπηρᾶς ταύτης ὑποθέσεως συντρέχουν τοιαῦτα γεγονότα, ὥστε ἀναλύων τις αὐτὰ ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ πεισθῇ ὅτι ἡ ἐξουσία εἶναι ὑπεύθυνος καὶ ἔνοχος. Ὁμολογούμενον εἶναι ὅτι δύο περίπου χιλιάδες ἔνοπλοι ἄτακτοι ἐξῆλθον ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ τῆς πόλεως Ἡρακλείου εἰς ἐκστρατείαν. Ποῦ μετέβαινον τὰ ἄγρια ἐκεῖνα στίφη ἄνευ ἀρχηγῶν καὶ πειθαρχίας ; Ἡ ἐξουσία, γινώσκουσα καλῶς τὴν ποιότητά των, ἠδύνατο νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἤθελαν ἐπιπέσει κατὰ τῶν ἀόπλων χωρικῶν καὶ τῶν γυναικοπαίδων. Καὶ ὅμως ἐκείνη ἐφοδιάσασα αὐτοὺς μὲ πολεμοφόδια τοῖς ἔδωκε τὴν ἄδειαν νὰ ἐξέλθωσιν εἰς ἐκστρατείαν αὐτοκέφαλοι καὶ ἀσύδοτοι. Αἱ σφαγαὶ ἐξηκολούθουν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Ἂν ὁ Πετὲφ[3] Πασᾶς ἦτο εἰλικρινής, δὲν ἠδύνατο ἅμα μαθὼν τὰς πρώτας σφαγὰς ν' ἀποστείλῃ τὸν τακτικὸν στρατὸν ἵνα διαλύσῃ τοὺς ἀτάκτους, ἢ τοὐλάχιστον προλάβῃ τὰς περαιτέρω σφαγάς ; Μετὰ τὰς σφαγὰς οἱ κακοῦργοι μετέφεραν τὰ λάφυρα εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ ἐπώλουν δημοσίως ὑπὸ τὰς ὄψεις τῆς ἐξουσίας. Δύσκολον ἦτο εἰς τὸν Πετὲφ Πασᾶν νὰ συλλάβῃ τοὺς τολμῶντας νὰ ἐμπορεύωνται διὰ τοῦ αἵματος τῶν πολιτῶν οὓς ἐκλήθη νὰ διοικήσῃ ;

τυπον) : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ44/1623. Ἀντίγραφον μετά τινων διαφορῶν καὶ χρονολογίαν 5 Ἰουνίου 1868 βλ. εἰς ΑΥΕ/ΚΥ – Μ48/1784· Κ ρ ι ά ρ η, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1902), σσ. 637–639.

1. Ἔμπαρος (ἡ).
2. Χφ. *ἀμέτοχοι*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ – Μ56/2069).
3. Περτέβ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς πρὸς δικαιολόγησιν τῶν ἀρχῶν εἶπε καὶ εἰς ἐμὲ καὶ εἰς ἄλλους τῶν συναδέλφων μου ὅτι οἱ ἐξελθόντες δὲν ἦσαν πλειότεροι τῶν 800 καὶ ὅτι ἐξῆλθον ἄνευ γνώσεως τῆς ἐξουσίας· ὅτι ἠπείθησαν νὰ ἐπανέλθουν· ὅτι αὐτὸς ἀφιχθεὶς εἰς Ἡράκλειον διέταξε τὴν σύλληψιν ὀκτὼ ἀτόμων, τῶν πρωταιτίων, τοὺς ὁποίους μετέφερεν ἐνταῦθα· καὶ ὅτι οἱ φονευθέντες Χριστιανοὶ ἦσαν μόνον ἕνδεκα. Ἀπίστευτον εἶναι, νομίζω, νὰ τεκταίνηται συνωμοσία μεταξὺ 800 ἀτόμων καὶ νὰ μὴ πληροφορηθῇ ἡ ἐξουσία τὰ σχεδιαζόμενα. Ἀλλ' ἔστω. Διατί ἀφοῦ μαθοῦσα τὴν πρωτοφανῆ ταύτην ἐκστρατείαν νὰ μὴ κάμῃ χρῆσιν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ ; Ἀλλά, καὶ ἂν δεχθῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Χουσεὶν λεγόμενα, ἡ ἐξουσία ἐξελέγχεται ἀνίκανος νὰ τηρήσῃ τὴν τάξιν, οὐχὶ πλέον κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν τῶν Μουσουλμάνων κατοίκων τῆς νήσου. Πλὴν τὰ λεγόμενα τοῦ Χουσεὶν δὲν εἶναι ἀληθῆ. Ἡ κοινὴ φήμη θεωρεῖ πρωτουργοὺς τῶν σφαγῶν τὸν Μουσταφᾶ Παπουτζαλὴν καὶ Ἀλὴν Μπεγάκην, δύο φανατικοὺς ἐντοπίους, οἵτινες καὶ πέρυσιν ἐξηλέγχθησαν αὐτουργοὶ ὁμοίων σφαγῶν, εἰς ἃς δὲν ἐθεωρεῖτο ξένος καὶ ὁ Ἀρὶφ Πασᾶς. Οἱ εἰρημένοι δύο πρῶτοι καὶ κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰανουάριον θεωρηθέντες ἀρχηγοὶ συνωμοσίας τινὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν συνελήφθησαν τῇ διαταγῇ τοῦ Βεζίρου καὶ ἀπήχθησαν ἐνταῦθα. Ἀλλὰ κατόπιν ὄχι μόνον ἠμνηστεύθησαν, ἀλλὰ καὶ διωρίσθησαν μέλη τοῦ συμβουλίου, ὁ δὲ Ἀρὶφ Πασᾶς προυβιβάσθη φερίκης. Βεβαιοῦται προσέτι ὅτι οἱ δυστυχεῖς Χριστιανοὶ διωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἀτάκτων κατέφυγον εἰς τὸν τουρκικὸν στρατόν, ὅστις ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἐπροστάτευσεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξεδίωξε. Μετὰ τὰ ἀνωτέρω δύσκολον φαίνεταί μοι νὰ θεωρήσῃ τις τὰς ἐν Ἡρακλείῳ ἀρχὰς ἐντελῶς ἀμετόχους τῶν διαδραματισθέντων.

Περὶ τῶν γεγονότων αὐτῶν ἐξαιρέσει τοῦ Ρώσου Προξένου καὶ ἐμοῦ οὐδεὶς τῶν λοιπῶν ἔλαβε μέχρι τοῦδε πληροφορίας ἐκ μέρους τῶν ἐκεῖ πρακτόρων των· βεβαίως ὅμως διὰ τοῦ τακτικοῦ ταχυδρομείου τῆς αὔριον θὰ λάβωσι τοιαύτας. Καὶ τὸ μὲν Ρωσικὸν Προξενεῖον ἅμα λαβὸν περὶ αὐτῶν γνῶσιν ἀπέστειλεν εἰς Ἡράκλειον τὸ ἀτμόπλοιον *Bombory*, πλὴν ὁ Πλοίαρχος αὐτοῦ ἐκλαβὼν ἐσφαλμένως ὅτι αἱ σφαγαὶ εἶχον ἐκτελεσθῇ ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ μὴ ἰδὼν ἐκεῖ τοιαύτας ἐπανῆλθεν εὐθὺς κομίσας ἀτελεῖς τινας πληροφορίας, καὶ οὕτως ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἀποστολή του ἐξεπληρώθη. Ὁ δὲ Γάλλος Πρόξενος κ. Champoiseau ἐπιβιβασθεὶς εἰς τὴν *Salamandre* μετέβη εἰς Ἡράκλειον καὶ Ρέθυμνον, ἵνα ἰδῇ τὰ πράγματα ἐκ τοῦ πλησίον καὶ ἵνα γνωρίσῃ τοὺς πράκτοράς του. Οὗτος ἐπανῆλθε τὴν στιγμὴν ταύτην. Ἐκ τῶν πληροφοριῶν ἃς θέλει μᾶς διαβιβάσει ὁ κ. Champoiseau καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς περὶ αὐτῶν παραστάσεως θέλομεν κρίνει τίνες αἱ ἰδέαι καὶ αἱ διαθέσεις τοῦ ὑπαλλήλου τούτου. Καὶ ἡ αὐστριακὴ κανονοφόρος *Wall* ἦτο ἑτοίμη, ὡς ἐπληροφορήθην, νὰ μεταβῇ εἰς Ἡράκλειον. Δυστυχῶς ὁ διευθύνων τὸ Ρωσικὸν Προξενεῖον κ. Obermüller, ἀγνοῶ πῶς, ἐπιπολαίως κρίνων τὰ πράγματα, παρέστησεν αὐτὰ εἰς τὸν ἐρωτήσαντα κ. Stingliz ὄχι τόσον σαβαρά. Καὶ οὗτος ἀφορμὴν εὑρὼν ἀπέτρεψε τὸ πλοῖον νὰ ἀναχωρήσῃ ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἡ παρουσία του εἰς Ἡράκλειον ἦτο ἀνωφελής.

Πλὴν τῶν ἐν Ἡρακλείῳ συμβάντων, καὶ ἔξωθι τοῦ Ρεθύμνου, εἰς χωρίον Χουσε-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λιανά[1], εὑρέθησαν ἑπτὰ Χριστιανοὶ φονευμένοι ὑπὸ Τούρκων. Συλλαβούσης δὲ τῆς ἐξουσίας τοὺς αὐτουργούς, οἱ ἐκεῖ Ὀθωμανοὶ ἔκαμαν, ὡς ἔμαθον, ὀχλαγωγίαν τινὰ ἕνεκα τῆς ὁποίας ἡ Διοίκησις ἠναγκάσθη νὰ τοὺς ἀπολύσῃ. Τὸ γεγονὸς τοῦτο συνδυαζόμενον μὲ τὰ προηγούμενα εἰς Ρέθυμνον συμβάντα καὶ ἄτινα ἐσχάτως ἀνεκοίνωσα τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι ἀποδεικνύουν ὅτι καὶ ἐκεῖ τὰ πράγματα εἶναι τρικυμιώδη.

Ἐνταῦθα δέ, πέριξ τῆς πόλεως, εὑρέθησαν ὁ ἐκ Λάκκων ὑποτεταγμένος Ψαθογιάννης μετὰ δύο υἱῶν του φονευμένοι. Τοῦτο κατετάραξεν ὅλους τοὺς συγχωρίους[2] των ὑποτεταγμένους Λακκιώτας καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Κατογιάννης, φέρων βαθμὸν ἑκατοντάρχου, ἀπὸ ἀγανάκτησιν ἔρριψε τὰ ὅπλα του καὶ ζητεῖ ἱκανοποίησιν. Πάντες δὲ παραπονοῦνται ὅτι δὲν ἔχουν πλέον οὐδεμίαν ἀσφάλειαν καὶ ζητοῦν νὰ φύγουν.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω γεγονότων, χωρὶς ν' ἀνατρέξωμεν εἰς προγενέστερα, πείθεταί τις, νομίζω, ἀδιστάκτως: 1) ὅτι ἡ ἐνταῦθα ἐξουσία οὔτε δύναμιν ἔχει οὔτε θέλησιν νὰ ἐμποδίζῃ τὰς ἐκ μέρους τῶν Τούρκων πραττομένας παρεκτροπὰς καὶ ἑπομένως αὐτὴ αὕτη εἶναι ὑπεύθυνος· 2) ὅτι διὰ τῶν αἱματηρῶν αὐτῶν σκηνῶν πᾶς οἱοσδήποτε συμβιβασμὸς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῆς νήσου καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως ἀποβαίνει ἀδύνατος· καὶ 3) ἡ ἀξίωσις τῆς Ὑ. Πύλης τοῦ νὰ ἐπανέλθωσιν αἱ κρητικαὶ οἰκογένειαι ἐνταῦθα, διαρκούσης τῆς καταστάσεως ταύτης, εἶναι ὄχι μόνον γελοία, ἀλλὰ καὶ ἄντικρυς ἐμπαιγμὸς πρὸς τὴν δημοσίαν ἠθικήν. Ἡ παράτασις τῆς ὀδυνηρᾶς ταύτης καταστάσεως ἐκτὸς τῆς τελείας ὑλικῆς καταστροφῆς τοῦ τόπου τείνει εἰς τὸ νὰ ἐλαττώσῃ εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον.

Πολεμικὰ ἔργα κατὰ τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα δὲν ἐπράχθησαν. Τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης ἀπραξίας ἀποδίδουν ἅπαντες οἱ ἀρχηγοὶ εἰς τὴν παντελῆ ἔλλειψιν τῶν χρηματικῶν μέσων, ὧν ἡ ἀποστολὴ ἀπό τινος ἔπαυσεν. Εἰς Ὁμαλὸν τὰ πράγματα διατελοῦν εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν. Φαίνεται δ' ὅτι ἀψιμαχία τις ἔλαβε χώραν, διότι, ὡς ἐπληροφορήθην, μετεκόμισαν ἐνταῦθα τρεῖς πληγωμένους.

Προχθὲς εὑρισκόμενος ἐπὶ τοῦ ρωσικοῦ ἀτμοπλοίου ἤκουσα τὸν ἐκεῖ εὑρεθέντα Ὀθωμανὸν πλοίαρχον φρεγάτας ⟨λέγοντα⟩ ὅτι, ὁσάκις διὰ τοῦ πλοίου του διέρχεται τὰς παραλίας τῆς νήσου, οἱ ἐπαναστάται πυροβολοῦν κατὰ τοῦ πλοίου, ὥστε ἀναγκάζεται ἢ νὰ πλέῃ μακράν, ἢ νὰ προφυλάττῃ τὸ πλήρωμά του. Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἷς τῶν ἀξιωματικῶν του ἐπληγώθη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὥστε οἱ ἰατροὶ τῷ ἀπέκοψαν τὸν πόδα.

Ἡ ἑορτὴ τοῦ Σουλτάνου ἐπανηγυρίσθη ἐφέτος μετ' ἐκτάκτου ἐπιδείξεως, ἐπανελθόντος τοῦ Μουσίρου τὴν προτεραίαν. Ἓν δίκροτον καὶ μία φρεγάτα ἦλθον καὶ ἠγκυροβόλησαν πρὸ τοῦ λιμένος σημαιοστολισθεῖσαι καὶ ἐπανειλημμένως πυροβολοῦσαι. Δοξολογία ἐψάλη εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου, ὅπου παρευρέθη εἷς ἀντιπρόσωπος τοῦ Διοικητοῦ καὶ οἱ Χριστιανοὶ ὑπάλληλοι κ. Ἀδοσίδης Πασᾶς, Πετρίδης κλπ. Εἷς λόχος στρατιωτῶν

---

1. Γουλεδιανά(;)
2. Χφ. *ἐγχωρίους*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἵστατο πρὸ τῆς ἐκκλησίας, ὁ λαὸς ὅμως οὐδεμίαν προθυμίαν ἔδειξε νὰ παρευρεθῇ εἰς τελετὴν τοιαύτην. Τὸ ἑσπέρας ἐδόθη γεῦμα εἰς 40 περίπου ἄτομα, δηλ. τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους, τοὺς προξένους καὶ τοὺς πλοιάρχους τῶν ξένων πλοίων, μέχρι δὲ τοῦ μεσονυκτίου ἐρρίπτοντο καὶ ἐκ τῆς ξηρᾶς καὶ ἐκ τῶν πλοίων ἄπειρα πυροτεχνήματα, παιανιζούσης ἀδιακόπως τῆς μουσικῆς. Εἰς τὸ γεῦμα αὐτὸ οὔτε ἐγὼ οὔτε ὁ κ. Χρηστίδης, ὅστις ἐπίσης εἶχε προσκληθῆ, δὲν παρευρέθημεν διὰ τὸν λόγον ὃν ἐξέθηκα ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ μου καὶ διότι ἐφοβήθην μὴ εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς θέσεως ἢ εἰς τὴν λοιπὴν συμπεριφοράν των ἤθελον κάμει τι πρὸς τὸ σκοπὸν τοῦ νὰ ἐγγίξωσι τὴν φιλοτιμίαν μου. Περὶ δὲ τὰ τοιαῦτα οἱ Τοῦρκοι εἶναι λίαν ἐπιτήδειοι. Τὴν ἐπίσκεψιν ὅμως χάριν τῆς ἑορτῆς ἐκάμαμεν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἀδελφῶν Μαρκαντωνάκη οἱ κ.κ. Stingliz καὶ Champoiseau δέν μοι ἀπήντησαν εἰσέτι. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος μοὶ εἶπεν ὅτι δὲν νομίζει ἑαυτὸν ἁρμόδιον νά μοι ἐκφράσῃ γνώμην, ἀλλ' ἀνέφερε τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν προϊσταμένην του ἀρχὴν καὶ ἀναμένει τὰς διαταγάς, ἵνα μοι ἀπαντήσῃ. Ὡς πρὸς δὲ τὸν κ. Champoiseau δὲν ἐδόθη περίστασις νὰ μάθω τί φρονεῖ.

Ἡ ἀγγλικὴ κανονοφόρος *Wizard* μετέβη πρὸ 7 ἡμερῶν εἰς Σύρον. Δι' αὐτῆς μετέβη ἐκεῖ καὶ ὁ κ. Stillman.

Υ.Γ. Ἡ Διοίκησις κοινοποιεῖ [1] εἰς τοὺς κ.κ. προξένους τὴν παρ' αὐτῆς ἐνεργηθεῖσαν ἀνάκρισιν [2], κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ὀθωμανοὶ οὐδὲν ἔπραξαν, ἀλλ' οἱ τυχὸν φονευθέντες ἕνδεκα, ὡς λέγει, ἐφονεύθησαν ἐν μάχῃ, καὶ [ὅτι] τὸ μόνον ἔγκλημα τῶν Ὀθωμανῶν εἶναι ὅτι ἄνευ ἀδείας τῆς Διοικήσεως ἐξῆλθον πρὸς καταδίωξιν τῶν ἐπαναστατῶν, ἐνῷ ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἀνήκει εἰς τὸν τακτικὸν στρατόν, καὶ [ὅτι] διὰ τοῦτο ἐφυλακίσθησαν ὀκτὼ ἐξ αὐτῶν, οἱ πρωταίτιοι. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ θέλοντες νὰ ἀρέσωσι τοῖς Τούρκοις θέλουσι δεχθῆ ὡς ἀληθῆ τὰ παρὰ τῆς ἐξουσίας λεγόμενα, καὶ οἱ δυστυχεῖς Κρῆτες μένουν μὲ τὸ παράπονον ὅτι δὲν ἔχουν κἂν τὰ μέσα νὰ πείσουν τὸν δύσπιστον κόσμον περὶ τῆς ἀληθείας τῶν παθημάτων των.

Μεταβὰς πρὸ ὀλίγου ἐπὶ τῆς *Salamandre*, ἵνα πληροφορηθῶ παρὰ τοῦ Πλοιάρχου κ. Planche πῶς αὐτὸς ἐξετίμησε τὰ ἐν Ἡρακλείῳ συμβάντα, ἔμαθα τὰ ἑξῆς: Ὅτι μετὰ τὴν ἐν Γούβαις μικρὰν μάχην, τὴν λαβοῦσαν χώραν τὴν 31 Μαΐου, ἄτακτοι ἐξελθόντες τοῦ Ἡρακλείου μετέβησαν ἐκεῖ, ἵνα ἐκδικηθῶσι κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἀλλὰ μὴ εὑρόντες τοιούτους ἐπέπεσαν κατὰ τῶν κατοίκων καὶ ἐφόνευσαν ἕξ, καὶ τέσσαρας ἐπλήγωσαν, ἐλεηλάτησαν δὲ τὸ χωρίον, χωρὶς νὰ σεβασθῶσιν οὐδ' αὐτοὺς τοὺς ναούς. Ἄλλους δὲν ἐφόνευσαν, ὄχι διότι ἡ θέλησις ἔλειπεν, ἀλλὰ διότι οἱ κάτοικοι ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Κατόπιν προχωρήσαντες εἰς τὸ χωρίον Χερσόνησον ἔπραξαν τὰ αὐτὰ φονεύσαντες τέσσαρας καὶ πληγώσαντες δύο ἢ τρεῖς. Ταῦτα ἐγένοντο τὴν 2 Ἰουνίου. Τὴν δὲ 4 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς σῶμα ἀτάκτων ἀναβαῖνον εἰς 1300–1500, ὡπλισμένον, ἐξελθὸν τοῦ Ἡρακλείου διηυθύνθη εἰς τὸ

---

1. 16 Ἰουνίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ50/1842.
2. 11 Ἰουνίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ50/1842.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

χωρίον Ἔμπυρον τοῦ Ρίζου καὶ ἐκεῖ ἐπιπεσὸν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου κατὰ τῶν κατοίκων ἐφόνευσεν εἴκοσι καὶ ἕνα, δηλ. ὅσους ἠδυνήθη, τραπέντων τῶν λοιπῶν εἰς φυγήν. Εἶτα ἁρπάσαντες ὅ,τι εὗρον, ἐνδύματα, ἄλλα πράγματα καὶ 800 ζῷα, τὰ μετέφεραν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου τὰ ἐπώλουν δημοσίως. Ὅτι τότε, ἐλθόντος ἐνταῦθα τοῦ Ἀδοσίδη Πασᾶ καὶ ἀναγγείλαντος τὰ συμβάντα, μετέβη ὁ Χουσεὶν Πασᾶς ἐκεῖ, ὅστις συνέλαβεν ὀκτὼ ἐκ τῶν ἀτάκτων, ἀπέδωκε μέρος τῶν ἁρπαχθέντων ζῴων καὶ ὑπεσχέθη τὴν ἀπόδοσιν τῶν λοιπῶν. Τὰς πληροφορίας ταύτας ἔλαβεν ὁ κ. Planche μετὰ τοῦ κ. Champoiseau παρὰ διαφόρων χωρικῶν ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἡρακλείου ἐξετασθέντων. Τὰς ἐν Ἐμπύρῳ σφαγὰς θεωρεῖ λίαν σοβαρὰς καὶ γενομένας ὑπὸ σώματος ὠργανισμένου, ἐξελθόντος τῆς πόλεως ἐν γνώσει τῆς ἐξουσίας μὲ πρόθεσιν βεβαίως, ὡς ἐκ τῶν πράξεών του ἐφάνη, νὰ διαπράξῃ φόνους καὶ ἁρπαγάς. Ἡ δὲ πρόφασις ὅτι ἐξῆλθε πρὸς καταδίωξιν τῶν ἐπαναστατῶν, ὡς ἡ Διοίκησις ἰσχυρίζεται, εἶναι ἀνυπόστατος, διότι εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐπαναστάται δὲν ὑπῆρχον καὶ διότι οἱ ἄτακτοι ἐπέπεσαν κατὰ τῶν χωρίων αἴφνης, ἅμα ὑποφωσκούσης τῆς ἡμέρας, πρὸς τὸν σκοπὸν βεβαίως τοῦ νὰ καταλάβουν τοὺς χωρικοὺς ἀμερίμνους.

Κατὰ τὰς πληροφορίας λοιπὸν ἃς ὁ κ. Planche καὶ ὁ κ. Champoiseau συνέλεξαν, δὲν φαίνεται μὲν ἀληθὴς ὁ ἀριθμὸς τῶν 200 θυμάτων, περὶ ὧν γράφει [1] ὁ κ. Μπαρουξάκης, ἀποδεικνύονται ὅμως κατὰ μέγα μέρος ἀληθῆ τὰ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπαρχιῶν εἰς τοὺς ὑποπροξένους ἀνακοινούμενα. Πρὸ πάντων δὲ βεβαιοῦται ἡ συστηματικὴ κατὰ τῶν ὑποτεταγμένων Χριστιανῶν σφαγή, ἀδιάφορον ἂν αὕτη ἀναβαίνῃ μόνον εἰς 31 φονευμένους καὶ 5–10 πληγωμένους, καθότι καὶ πλειότεροι ἂν εὑρίσκοντο ἐπὶ τοῦ τόπου τῶν σφαγῶν ἤθελον καὶ αὐτοὶ πέσει θύματα.

313

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 57 *Ἡράκλειον, 17 Ἰουνίου 1868*

AYE/KY – M44/1621

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς Χουσεὶν Ἀβνὺ Πασᾶς ἀνεχώρησε διὰ Χανία τὴν νύκτα τῆς ἑνδεκάτης τοῦ μηνός, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του ἔλαβε τὴν καλωσύνην ν' ἀναγγείλῃ τῷ Ὑ/προξένῳ τῆς Γαλλίας Ἰτταρ διὰ τοῦ Διερμηνέως τῆς Διοικήσεως Πέτρου Κόρπη ὅτι ἐκ τῶν ἐνεργηθεισῶν ἀνακρίσεων ἀπεδείχθη ὅτι οἱ ἐπαναστάται ἐνήργησαν τοὺς φόνους εἰς Ἔμπαρον καὶ λοιπὰ χωρία τῆς Πεδιάδος. Ὁ Ὑ/πρόξενος ὅμως τῷ ἀπήντησεν ὅτι ἔχει ἐναντίας ἀποδείξεις καὶ δύναται νὰ παρουσιάσῃ πολλοὺς χωρικοὺς διὰ νὰ βεβαιώσωσιν ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ἐνήργησαν τοὺς φόνους καὶ τὰς ἁρπαγάς, ἀλλ' ὁ Γενικὸς Διοικητὴς οὐδεμίαν ἔδωκε πλέον ἀπάντησιν.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 227.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐπιτυγχανόντων πολλάκις τῶν πασάδων [1] διὰ τοῦ ψεύδους νὰ καλύπτωσι τὰς κακὰς πράξεις των, ἐθεώρησε κατάλληλον πάλιν τὴν περίστασιν ὁ Γεν. Διοικητὴς νὰ ἐξαπατήσῃ καὶ τὸν ἐν Χανίοις Πρόξενον τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε, διότι ἐπιβὰς τῆς *Σαλαμάνδρας* κατέπλευσεν ἐνταῦθα τὴν δεκάτην τετάρτην τοῦ μηνὸς καὶ διέμεινε μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς δεκάτης ἕκτης. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἔκαμε διαφόρους ἐρεύνας καὶ ἐξετάσεις χωρικῶν καὶ ἐπείσθη πληρέστατα ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ἐνήργησαν τὰς ἐν λόγῳ σφαγὰς καὶ ἁρπαγὰς εἰς περίστασιν καθ' ἣν δὲν ἔλαβε χώραν πόλεμος μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν.

Τὰ ἐπαναστατικὰ ἔργα διατελοῦσιν ἔκτοτε εἰς ἀπραξίαν, κατὰ πᾶσαν ὅμως πιθανότητα τὴν ἑβδομάδα ταύτην θέλει δοθῇ μάχη.

Υ.Γ. Ὁμοιότυποι ἀναφοραὶ [2] τῶν ἐπισυναπτομένων ὧδε ἐνεχειρίσθησαν βραδέως σήμερον πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐνταῦθα ὑ/προξένους.

314

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 244 (ἀντίγραφον) *Ρέθυμνον, 17 Ἰουνίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ50/1851

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω ὑμῖν [3] ὅτι μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς τελευταίας μου ἐκθέσεως [4] διεπράχθησαν νέοι φόνοι εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξελθόντες διὰ νυκτὸς εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἐφόνευσαν ἑπτὰ Χριστιανοὺς καὶ ἥρπασαν καὶ ζῷα, ἅτινα μετέφερον εἰς Ρέθυμνον.

Ἐπειδὴ καὶ οἱ τελευταῖοι φόνοι εἰς τὰ πλησιόχωρα ἦσαν πρόσφατοι εἰσέτι, ὁ Διοικητὴς ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς πρωταιτίους τῆς ἐνέδρας ταύτης. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀπόφασίν του ταύτην, διότι ἠπείλησαν στάσιν, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελεν ἐνοχληθῇ τις.

Τὴν 12 πρὸς τὴν 13 τούτου εὐάριθμοι Ὀθωμανοὶ ἐξελθόντες ἐκ νέου εἰσέβαλον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μυλοποτάμου, διῆλθόν τινα χωρία πυρπολήσαντες ὅσα γεννήματα εὗρον καὶ μίαν ἔπαυλιν τῆς Μονῆς Ἀρκαδίου, ἥρπασαν δὲ πολλὰ ζῷα καὶ ἄλλα πράγματα τῶν Χριστιανῶν, ἅτινα κατόπιν παρήτησαν καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν τελευταίων τούτων. Τὴν καταδίωξιν ταύτην διεδέχθη μάχη. Ἀλλ' οἱ Ὀθωμανοὶ μὴ δυνηθέντες ν' ἀνθέξωσι ποσῶς

---

1. Χφ. *Ἐπιτυγχάνοντες πολλάκις οἱ πασάδες.*

2. Κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος, 13 Ἰουνίου 1868: ΑΥΕ/ΚΥ – Μ44/1625 (πρὸς τὸν Ὑποπρόξενον τῆς Ἑλλάδος)· ΑΥΕ/ΚΥ – Μ50/1840 (πρὸς τὸν Ὑποπρόξενον τῆς Ρωσίας).

3. Χφ. *ὑμᾶς.*

4. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 219.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐτράπησαν καὶ αὖθις εἰς φυγήν, ἀφοῦ ἀπώλεσαν δέκα ἓξ φονευμένους μετακομίσαντες καὶ ἐννέα τραυματίας εἰς τὰ ἐν Ρεθύμνῃ νοσοκομεῖα. Οἱ καταδιώξαντες αὐτοὺς Χριστιανοὶ καταλαβόντες τὰ πλησιόχωρα εἰς ἀντεκδίκησιν ἐπυρπόλησαν καὶ οὗτοι δύο ὀθωμανικὰς οἰκίας.

Πολλὰ κακουργήματα βεβαιοῦνται ὅτι ἐπράχθησαν παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν εἴς τινα χωρία τοῦ Μυλοποτάμου, τὰ ὁποῖα διὰ νυκτὸς ἐπολιόρκησαν. Ἀλλ' οὔσης διακεκομμένης τῆς συγκοινωνίας μετὰ τῆς ρηθείσης ἐπαρχίας, εἶναι δύσκολον νὰ πληροφορηθῇ τις βασίμως περὶ τῶν διαδραματισθέντων. Λέγεται ὅτι εἴς τι χωρίον ἐφόνευσαν ἑπτὰ γέροντας γεωργούς, εἰς δὲ τὴν ἔπαυλιν τῆς Μονῆς Ἀρκαδίου εἴκοσι δύο γυναικόπαιδα καὶ δύο μοναχούς, λείψανα τοῦ κλήρου τῆς μνησθείσης Μονῆς Ἀρκαδίου.

Εἰσερχόμενοι οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς τὴν πόλιν διηγοῦνται ὅτι ὑπέστησαν τὴν καταδίωξιν παρὰ τῶν ὑποτεταγμένων Χριστιανῶν, πρᾶγμα ψευδέστατον, ἐρρέθη ὅμως, διὰ νὰ δικαιολογοῦνται αἱ μέλλουσαι σφαγαὶ κατὰ τῶν ὄντων τούτων. Ἀπηγορεύθησαν [1] δὲ αὐστηρῶς οἱ Ὀθωμανοὶ παρὰ τῶν ἀρχηγῶν των νὰ διατηροῦν μεγίστην μυστικότητα τῶν πράξεών των. Οἱ Χριστιανοὶ εἰδοποίησαν ἐγγράφως τὴν Ὀθωμανικὴν Διοίκησιν ὅτι, ἂν δὲν ἐμποδισθῶσιν ὁλοτελῶς αἱ ἐνέδραι ἐκ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν, θέλουν πυρπολήσει τὰς ἐπαρχίας ὅλας ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ ἄλλου.

Ἡ δυστυχία τῶν ἐν Ρεθύμνῃ προσφύγων δεινοῦται ὁσημέραι. Πολλαὶ νέαι εὑρέθησαν εἰς ὀθωμανικὰς οἰκίας, αἵτινες ἠναγκάσθησαν ἄλλαι μὲν δι' ἀπειλῶν καὶ ἄλλαι διαφοροτρόπως νὰ ἐξομόσωσιν. Ὁ Ἅγιος Λάμπης καὶ Σφακίων Παΐσιος οὐδεμίαν λαμβάνει πρόνοιαν περὶ τῶν τοιούτων.

315

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 168 *Χανιά, 23 Ἰουνίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1835

Αἱ περὶ τῶν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐπαρχίαις αἱματηρῶν συμβάντων πληροφορίαι ἃς καὶ οἱ λοιποὶ συνάδελφοί μου ἐκ τῶν οἰκείων πρακτόρων ἔλαβάν εἰσιν αἱ αὐταὶ μὲ ὅσα ἐν τέλει τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [2] μου, ὑπ' ἀριθ. 161, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὅσων [3] ὁ κ. Planche μοὶ εἶπεν, ἐξέθηκα. Τὰ αὐτά μοι εἶπε καὶ ὁ κ. Champoiseau, ὅστις ἠρύσθη τὰς πληροφορίας του ἀπὸ αὐτόπτας μάρτυρας, συγγενεῖς τῶν φονευθέντων καὶ κατοίκους τῶν λεηλατηθέντων χωρίων, ὅτι δηλ. εἰς τὰ τρία χωρία Γούβαις, Χερσόνησον καὶ Ἔμπαρον ἐφονεύ-

1. Διετάχθησαν.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 227–232.
3. Χφ. *ὅσα*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θησαν 31 ἢ 32 ἄτομα, ἐπληγώθησαν 8–10, πρὸς δὲ ὅτι τὰ χωρία αὐτὰ καὶ ἄλλα ἐλεηλατήθησαν καὶ τὰ λάφυρα μετακομισθέντα ἐπωλοῦντο εἰς τὴν πόλιν. Ἂν καί, κατὰ τὰς πληροφορίας ταύτας, ὁ ἀριθμὸς τῶν θυμάτων, ὃν ὁ αἰφνίδιος τρόμος καὶ ἡ ταραχὴ ἐξώγκωσαν, εἶναι κατώτερος ἐκείνου ὃν ἡ ἐπαναστατικὴ ἐπιτροπὴ βεβαιοῖ, οὐχ ἧττον τὰ γεγονότα εἶναι λίαν σπουδαῖα καὶ ἄξια νὰ ἑλκύσουν τὴν προσοχὴν παντὸς εὐαισθήτου ἀνδρός.

Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς, ἵνα καλύψῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀποπλανήσῃ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἀπαλλάξῃ τῆς εὐθύνης τὰς τουρκικὰς ἀρχάς, ἐκοινοποίησεν [1] εἴς τινας τῶν συναδέλφων μου, εἰς οὓς συνήθως τοιαῦτα ἔγγραφα κοινοποιεῖ, τοὺς προξένους δηλ. Ἀγγλίας, Γαλλίας, Αὐστρίας καὶ τὴν φορὰν ταύτην καὶ εἰς τὸν τῆς Ἰταλίας, ὅστις εἰς προηγουμένην ὁμοίαν περίπτωσιν εἶχε παραπονεθῇ μὴ λαβὼν τοιούτου εἴδους κοινοποίησιν, ἐκοινοποίησε, λέγω, ἀντίγραφον ἐκθέσεως [2] συνταχθείσης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐνεργηθεισῶν ἀνακρίσεων. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, οὗτινος ὑποβάλλω εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα ἀντίγραφον, ἵνα ἰδῆτε μέχρι τίνος βαθμοῦ φθάνει ἡ θρασύτης καὶ ἡ ἀναίδεια τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, εἶναι συρραφὴ ἀδέξιος ψευδῶν, ἀντιφατικῶν καὶ ἀπιθάνων περιστάσεων, διαστροφὴ τῆς ἀληθείας καὶ ἀποσιώπησις ἐπονείδιστος γεγονότων σπουδαίων. Ὁπωσδήποτε ἂς εὐχαριστηθῶμεν, ὅτι τοὐλάχιστον περιέχει ὁμολογίας τινὰς ἐξ ἐκείνων αἵτινες ἀδύνατον εἶναι νὰ κρυφθῶσιν.

Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ δὲν γίνεται λόγος εἰμὴ περὶ τῶν ἐν Ἐμπάρῳ σφαγῶν τῶν λαβουσῶν χώραν τῇ 4 Ἰουνίου (ἐσφαλμένως ἀναφέρεται ἡ 3 Ἰουνίου), ὅλως διόλου δὲ ἀποσιωπῶνται αἱ κατὰ τὴν 2 τοῦ ἰδίου μηνὸς λαβοῦσαι χώραν ἐν Γούβαις καὶ Χερσονήσῳ τῆς Πεδιάδος σφαγαί, αἵτινες δὲν εἶναι ὀλιγώτερον σοβαραὶ τῶν λοιπῶν, καθότι ἀναιτίως καὶ ἐκεῖ ἐσφάγησαν δέκα ἄοπλοι καὶ ἀθῷοι Χριστιανοί, ἐτραυματίσθησαν καιρίως ἑπτὰ ἢ ἐννέα ἄλλοι, καὶ προσέτι ἐληστεύθησαν τὰ χωρία, χωρὶς νὰ μείνῃ εἰς τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους τίποτε κατὰ γράμμα. Πλειότεροι δὲν ἐφονεύθησαν, διότι τραπέντες οἱ κάτοικοι εἰς φυγήν, ἅμα δοθέντος τοῦ σημείου τῆς σφαγῆς, διέφυγαν τὰς χεῖρας τῶν δημίων των. Τὰ θύματα τῶν ἐν Ἐμπάρῳ σφαγῶν ἀναβαίνουσιν εἰς 21 ἢ 22, κατὰ τὰς πληροφορίας ἃς ὁ κ. Champoiseau συνέλεξεν αὐτοπροσώπως καὶ οἱ ἄλλοι πρόξενοι ἔλαβαν. Καὶ ὅμως ἐν τῇ ἐκθέσει καταβιβάζονται εἰς ἕνδεκα μόνον. Ἐν τῇ ἐκθέσει ὁμολογεῖται ὅτι τὸ εἰρημένον χωρίον ἐλεηλατήθη, ἐνῷ τὴν αὐτὴν τύχην ἔπαθαν καὶ ἄλλα χωρία, ὡς καὶ ἐκκλησίαι αὐτῶν.

Ἡ ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ βεβαιοῖ ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ Ἐμπάρῳ ἐγένετο μάχη μεταξὺ ἐπαναστατῶν καὶ Τούρκων, ὅτι οἱ φονευθέντες ἦσαν ἐπαναστάται, ὑποδεικνύει δ' ὅτι αἱ λεηλασίαι ἐγένοντο συνεπείᾳ τῆς μάχης. Ἀλλὰ μαθηματικῶς ἀποδεδειγμένον εἶναι, καὶ οὐδεὶς τῶν ἐνταῦθα κ.κ. προξένων ἀμφιβάλλει, ὅτι οὔτε ἐπαναστάται εὑρέθησαν εἰς τὸ χωρίον Ἔμπαρον, οὐδὲ μάχη συνεκροτήθη. Ὁ κ. Champoiseau, μετ' ἐπιστασίας ἀσχοληθεὶς εἰς τὸ νὰ μάθῃ ἂν τῷ ὄντι μάχη συνήφθη, ἐβεβαιώθη ἐκ τῶν ὁμοφώνων πληροφοριῶν πολλῶν χωρικῶν ὅτι οὐδεμία μάχη ἐγένετο. Τοσοῦτον δ' εἶναι βέβαιον τοῦτο, καθ' ὅσον

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 231, ὑποσημ. 1.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 231, ὑποσημ. 2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὅλοι οἱ φονευθέντες δὲν ἐφονεύθησαν διὰ πυροβόλου ὅπλου, ἀλλὰ ἐσφάγησαν διὰ τῆς σπάθης, καὶ τοῦτο ἵνα μὴ ἐκ τοῦ κρότου τῶν πυροβόλων εἰδοποιηθέντες οἱ ἐπαναστάται προσέλθωσιν. Ἔπειτα, ἂν μάχη συνεκροτεῖτο, διαρκέσασα δύο περίπου ὥρας, κατὰ τὴν ἔκθεσιν, δὲν ἤθελε τοὐλάχιστον φονευθῇ ἢ πληγωθῇ κανεὶς ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν ; Ἡ αὐτὴ ἔκθεσις λέγει ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξῆλθον βαθμηδὸν ἐκ τῆς πόλεως, ἵνα λάβωσι παρὰ τῶν χωρικῶν τὸ ἀνῆκον αὐτοῖς μερίδιον ἐκ τῶν καρπῶν τῶν κτημάτων των, ἅτινα εἶχον παραχωρήσει αὐτοῖς πρὸς καλλιέργειαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι ψευδές. Ὁ ἐγκληματικὸς καὶ προμελετημένος σκοπὸς τῶν Τούρκων ἐξελέγχεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐπέπεσαν αἴφνης κατὰ τοῦ χωρίου καὶ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου.

Τὰ ἐκ τῶν διαφόρων χωρίων ἁρπαχθέντα λάφυρα, ἐνδύματα, σκεύη, ζῷα κλπ., μετεκομίσθησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ δημοσίως ἐπωλοῦντο. Τόσον δὲ πολλὰ ἦσαν τὰ πωληθέντα ζῷα, ὥστε, ἐνῷ τὸ κρέας πρότερον (ὡς γράφει ὁ Ὑποπρόξενος τῆς Ἰταλίας) ἐτιμᾶτο ἀντὶ 7 γροσίων ἡ ὀκᾶ, κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἡ τιμή του ἐν Ἡρακλείῳ ἐξέπεσεν εἰς 3 μόνον. Ὡς καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη μετεκομίσθησαν καὶ ἐπωλοῦντο δημοσίως. Ὁ ἴδιος Ὑποπρόξενος γράφει ὅτι μαθὼν τοῦτο ἐπεφόρτισε τὸν διερμηνέα του νὰ τῷ ἀγοράσῃ ἓν δισκοπότηρον, ἀλλ' ὁ πωλητὴς νοήσας ὅτι ὁ προσφερόμενος ἀγοραστὴς ἦτο διερμηνεὺς προξενείου ἠρνήθη νὰ τὸ πωλήσῃ.

Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς διατείνεται ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἀρχῶν ἐξῆλθον οἱ ἐντόπιοι, καὶ διὰ τοῦτο μόνον θεωρεῖ αὐτοὺς πταίσαντας καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν τιμωρητέους. Διὸ καὶ συνέλαβε τοὺς τελευταίους τούτους, ὀκτὼ τὸν ἀριθμόν, οὓς κρατεῖ φυλακισμένους ἐνταῦθα. Πλὴν ὅλοι οἱ ἐν Ἡρακλείῳ ὑποπρόξενοι ὁμολογοῦν ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξῆλθον ἐν γνώσει τῆς ἐξουσίας καὶ ὁμοφώνως ὅλοι θεωροῦν ὑπευθύνους τὰς ἐκεῖ ἀρχάς. Οἱ κ.κ. Champoiseau καὶ Planche ὁμολογοῦν ὅτι ἡ διαγωγὴ τοῦ Περτὲφ Πασᾶ ὑπῆρξεν ἀκατονόμαστος. Ἐν τούτοις ὁ Χουσεὶν Πασᾶς μόνον τὸν Ὑποδιοικητὴν Πεδιάδος ἐτιμώρησεν ἀπολύσας αὐτὸν τῆς ὑπηρεσίας, ὁ δὲ Διοικητὴς Ἡρακλείου, ὁ κυρίως ὑπεύθυνος, μένει ἀτιμώρητος.

Ὁ κ. Champoiseau ἐπανελθὼν ἐξ Ἡρακλείου παρέστησεν εἰς τὸν Χουσεὶν Πασᾶν τὰ πράγματα, ὡς αὐτὸς τὰ ἀντελήφθη, εἰς ὅλην τὴν σοβαρότητά των, καὶ ἰδίως κατέκρινε τὴν ἀξιόμεμπτον διαγωγὴν τῶν ἐν Ἡρακλείῳ ἀρχῶν, προσθεὶς ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς ἐκτίμησις τῶν πραγμάτων, ἣν αὐτὸς ἀμερολήπτως κρίνων καὶ μὴ ἐπηρεαζόμενος οὔτε ὑπὸ τοῦ ἑνὸς οὔτε ὑπὸ τοῦ ἑτέρου τῶν διαφερομένων μερῶν ἐσχημάτισεν. Ὁ Χουσεὶν ἐφάνη τεταραγμένος ἀκούσας ταῦτα καί, ὡς παρ' ἄλλων ἤκουσα, παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ μὴ ἀναφέρῃ ἀκόμη τὰ πράγματα εἰς τὴν κυβέρνησίν του, ἕως οὗ αὐτὸς μεταβὰς ἐκ δευτέρου εἰς Ἡράκλειον ἐξετάσῃ τὴν ὑπόθεσιν καλύτερον. Πραγματικῶς ὁ Χουσεὶν Πασᾶς μετέβη πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἰς Ἡράκλειον, ὅπου εἰσέτι εὑρίσκεται, ὁ δὲ κ. Champoiseau προτίθεται νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπληροφήρήθη ὅτι ἓν τουρκικὸν ἀτμόπλοιον κατ' εὐθεῖαν ἔμελλε νὰ μεταβῇ ἐκεῖ, ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς αὐτό. Ἀλλ' αἴφνης τὸ ἀτμόπλοιον μετέβαλε σκοπὸν καὶ δὲν θ' ἀναχωρήσῃ εἰμὴ βραδύτερον. Εἰκάζεται λοιπὸν ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐπῆλθεν, ἵνα μὴ μεταφέρῃ τὸν Γάλλον

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πρόξενον καὶ μάλιστα πρὸ τῆς ἐξ Ἡρακλείου ἐπανόδου τοῦ Χουσεὶν Πασᾶ. Ὁπωσδήποτε ὁ κ. Champoiseau ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ αὔριον. Τίς ὁ σκοπὸς τοῦ ταξιδίου του ἀγνοεῖται.

Ἡ κατάστασις τῶν Χριστιανῶν οὐδ' εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τῆς νήσου εἶναι καλυτέρα τῆς τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ἐκ τῆς ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένης ἐκθέσεως[1] τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ ἡμετέρου Προξενικοῦ Πράκτορος θέλετε ἰδεῖ, κύριε Ὑπουργέ, ὅτι πάμπολλαι δολοφονίαι καὶ κακώσεις ἀδιακόπως διαπράττονται κατὰ τῶν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα Χριστιανῶν, ἐκτεθειμένων εἰς τὴν διάκρισιν βαρβάρου καὶ φανατικοῦ ὄχλου. Ἂν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἐκτιθέμενα δὲν εἶναι ἀρκούντως βεβαιωμένα, μολοντοῦτο, καὶ ἂν μέρος ἐξ αὐτῶν παραδεχθῶμεν ἀληθές, πάλιν ἡ κατάστασις τῶν κατοίκων εἶναι οἰκτρά.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω συμβάντα, ἅτινα ὁσημέραι δεινοῦνται, διότι δὲν πρόκειται πλέον περὶ μεμονωμένων κακώσεων καὶ δολοφονιῶν, ἀλλὰ περὶ συστηματοποιημένων σφαγῶν καὶ λεηλασιῶν, οὐδόλως παράξενον εἶναι ἂν καὶ οἱ Χριστιανοὶ δικαιώματι ἀμύνης ἀρχίσωσι νὰ πράττωσι τὰ αὐτὰ κατὰ τῶν Τούρκων. Φυσικὸν εἶναι καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν ἐρεθισμὸν τῶν πνευμάτων καὶ τὴν ἔξαψιν τῶν παθῶν εἰς ἣν ἀδιακόπως εὑρίσκονται, ἀφοῦ μέχρι τοῦδε ἔδειξαν ἀνοχὴν ἀξιοπαρατήρητον, βλέποντες ὅτι οὐδεμίαν προστασίαν ἡ ἐξουσία τοῖς χορηγεῖ, ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των νὰ ἐκτραπῶσι καὶ αὐτοὶ εἰς αἱματηρὰς ἀντεκδικήσεις. Μάλιστα παρὰ τοῦ Ρώσου Πλοιάρχου κ. Bankoff πληροφοροῦμαι ὅτι, καθ' ἃ ὁ ἐν Ἡρακλείῳ Διοικητὴς τῷ εἶπεν, ὁ Ἀρχηγὸς τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν κ. Κόρακας μετὰ τὰς τελευταίας σφαγὰς ἔπεμψεν εἰς αὐτὸν ἐπιστολὴν δι' ἧς τῷ λέγει ὅτι, ἐπειδὴ οἱ Ὀθωμανοὶ οὐδὲ τὴν ζωὴν οὔτε τὰς ἰδιοκτησίας τῶν Χριστιανῶν σέβονται, ἀπεφάσισαν καὶ οἱ ἐπαναστάται λόγῳ ἀντεκδικήσεως νὰ πράττωσι τὰς αὐτὰς πράξεις κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν φονεύοντες αὐτοὺς ὅπου τοὺς ἐντυγχάνουσιν καὶ ἐξ ὁλοκλήρου καταστρέφοντες τὰς ἰδιοκτησίας των. Ὁ ἄγριος οὗτος μεταξὺ τῶν δύο φυλῶν πόλεμος δύναται ἐπὶ πολὺ νὰ παραταθῇ καὶ ἄλλο ἀποτέλεσμα νὰ μὴ ἔχῃ εἰμὴ τὴν τελείαν καταστροφὴν τῶν διαμαχομένων μερῶν.

Πληροφοροῦμαι ὅτι πολλοὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι εὑρισκομένων προσφύγων Κρητῶν καὶ ἄλλοι γράφουν πρὸς τοὺς ἐνταῦθα διαφόρους ἀρχηγοὺς ὅτι ἐλπὶς πρὸς τὴν ἕνωσιν δὲν ὑπάρχει καὶ ὅτι τὸ συμφερώτερον εἶναι νὰ συνθηκολογήσωσι μετὰ τῶν Τούρκων ἀναθέτοντες τὰ πρὸς τοῦτο εἰς τὰς τρεῖς δυνάμεις· μάλιστα δ' ὅτι ἔπεμψαν σχέδιον ἐγγράφου περὶ τούτου νὰ ὑπογραφῇ ὑπὸ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως. Οἱ ἐξ Ἑλλάδος γράφοντες Κρῆτες ἐκφράζουν παράπονα κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Συνεπείᾳ τῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν γενομένων σφαγῶν οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος δι' ἀναφορᾶς[2] των πρὸς τὸν ἐν Ἡρακλείῳ Ὑποπρόξενον τῆς Ρωσσίας ζητοῦν πλοῖα πρὸς μετανάστευσιν. Τῆς ἀναφορᾶς ταύτης, ἐν ᾗ μετὰ ζωηρῶν χρωμάτων ἐκτίθενται τὰ δεινά των, ἐπισυνάπτω τῇ παρούσῃ ἀντίγραφον.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 233–234.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 233, ὑποσημ. 2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Κατὰ τὸ δεύτερον δεκαήμερον τοῦ ἰσταμένου μηνὸς ἱκαναὶ ἀψιμαχίαι καὶ συγκρούσεις ἐγένοντο ἐν τῷ τμήματι Χανίων, οἷον : 1) Τῇ 14 ἀποπειραθεὶς ὁ ἐν Ὁμαλῷ στρατὸς νὰ καταλάβῃ θέσεις τινάς, Πορεῖα [1] καλουμένας, καὶ ἐκεῖθεν εἰσβάλῃ εἰς τὴν φάραγγα τῆς Σαμαρείας ἀπεκρούσθη ἰσχυρῶς ὑπὸ τοῦ Χατζὴ Μιχάλη καὶ ἐπανέκαμψεν εἰς τὰ ἴδια. 2) Τῇ ἐπιούσῃ θέλων νὰ κατασκοπεύσῃ τοὺς ἄνωθι τῶν θέσεων Χαλάρου [2] καὶ Κισσοῦ ὑπὸ τὸν Κριάρην καὶ τὸν Κορκίδην ἐστρατοπεδευμένους Σελινιώτας προέβη ἀπὸ πρωίας κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν ἀπεκρούσθη. 3) Τῇ 17 ἐπεχείρησε τὴν αὐτὴν πρᾶξιν, πάλιν ἀνωφελῶς. 4) Τῇ 20 ἀναβὰς τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τοῦ Ὁμαλοῦ διηυθύνετο πρὸς τὰ Πορεῖα, ἵνα εἰσβάλῃ εἰς Σαμαρείαν, ἀλλὰ πάλιν εὗρεν ἐνώπιόν του τὸν Χατζὴ Μιχάλην, ὅστις μετὰ πολύωρον μάχην, καθ' ἣν τῷ ἐπέφερεν ἱκανὰς ζημίας, τὸν ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσῃ ἀτάκτως. 5) Αὐθημερὸν προσέβαλε τοὺς ὑπὸ τὸν Κριάρην καὶ Σκαλίδην Σελινιώτας τοὺς φυλάττοντας τὴν δίοδον τοῦ Ξυλοσκάλου, τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν αὐτὴν φάραγγα τῆς Σαμαρείας, πλὴν καὶ ἐκεῖθεν ἀπεκρούσθη. 6) Αὐθημερὸν καὶ παρὰ τὸ χωρίον Κουστογέρακον ἐγένετο ἑτέρα ἀψιμαχία. Καθ' ὅλας ταύτας τὰς συμπλοκὰς οἱ Τοῦρκοι ὑπέστησαν ἱκανὰς ζημίας. 7) Ἐκτὸς τούτου τῇ 20 τοῦ ἰδίου μηνὸς εἰς Ἀνώπολιν συνεκροτήθη ἑτέρα, σπουδαιοτέρα, μάχη, καθ' ἣν κατὰ δυστυχίαν ἐφονεύθη ὁ ἀρχηγὸς τοῦ δυτικοῦ τμήματος Σφακίων Γεώργιος Τσελεπὴς Δασκαλάκης, εἷς τῶν ἐκλεκτοτέρων πατριωτῶν. Ἄνευ τοῦ δυστυχήματος τούτου, ὅπερ κατεθορύβησε τὸ στρατόπεδον τῶν Σφακιωτῶν, ὁ τουρκικὸς στρατός, καθ' ἃ βεβαιοῖ ἁρμόδιον πρόσωπον, ἤθελεν ὑποστῇ ἄφευκτον καταστροφήν. Μολαταῦτα καὶ αἱ ζημίαι ἃς ὑπέστη εἶναι σημαντικαί.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν δι' ἐγγράφου [3] της ὑπ' ἀριθ. 2662 καὶ ἀπὸ 18 Ἰουνίου ἐ.ἔ. πρὸς τοὺς κ.κ. προξένους καταγγέλλει τὰς εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας πραχθείσας σφαγάς.

Ἐπισυνάπτονται : 1) ἀντίγραφον τῆς ἀνακριτικῆς ἐκθέσεως· 2) ἀντίγραφον ἀναφορᾶς τῶν κατοίκων Πεδιάδος, ζητούντων πλοῖα πρὸς μετανάστευσιν· καὶ 3) ἀντίγραφον τοῦ ὑπ' ἀριθ. 244 ἐγγράφου τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ Πράκτορος.

316

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 23 Ἰουνίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1833

Πληροφοροῦμαι ὅτι κατ' αὐτὰς οἱ ἀρχηγοὶ Κυδωνίας καὶ Σελίνου προσεκλήθησαν νὰ μεταβῶσι παρὰ τῇ Γ. Συνελεύσει, παρ' ᾗ θέλουν συνέλθει ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν οἱ ἀρχη-

1. Πορειά.
2. Θέσις Χάλαρα.
3. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ44/1637.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γοί. Εἰς ἐμὲ οὐδὲν περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου ἔκαμαν γνωστόν, ἀλλ' ὑποθέτω ὅτι συνεπείᾳ τῶν ἐξ Ἑλλάδος στελλομένων ὁδηγιῶν, περὶ ὧν κάμνω λόγον ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐκθέσει [1] μου, σκοπὸς τῆς συνελεύσεως ταύτης εἶναι ν' ἀποφασίσουν περὶ τῆς τύχης τῆς ἐπαναστάσεως. Εἴθε ὁ Θεὸς νὰ τοὺς φωτίσῃ εἰς τὸ καλόν.

Κάμνων γνωστὸν τὸ σπουδαῖον τοῦτο γεγονὸς εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα, παρακαλῶ ὑμᾶς θερμῶς ὅπως λάβητε πρόνοιαν καὶ φωτισθῶσιν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι περὶ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ περὶ τῆς πορείας ἣν τὰ ἐθ⟨ν⟩ικὰ συμφέροντα ὑπαγορεύουν ν' ἀκολουθήσωσι, καθότι φόβος ὑπάρχει μὴ ἀποπλανηθῶσι ἀπὸ τοὺς ἀγύρτας καὶ τοὺς οἰηματίας τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ νὰ μή μοι γνωστοποιήσουν τὸν εἰρημένον σκοπὸν εἶναι σημεῖον ὅτι δυσπιστοῦν καὶ θέλουν νὰ ἐνεργήσουν ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἀνεξαρτήτως ἡμῶν.

Ὁ κ. Ζυμπρακάκης, καθ' ἃ μανθάνω, καίτοι πρὸ πολλοῦ ἀναχωρήσας ἐξ Ὁμαλοῦ, εὑρίσκεται ἀκόμη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀμαρίου, παρὰ τῇ Πρ. Κυβερνήσει, καθ' ἃ δὲ βεβαιοῦν, ὁδηγίας ἔλαβε νὰ παρατείνῃ τὴν διαμονήν του εἰσέτι ἐνταῦθα.

317

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 59 *Ἡράκλειον, 24 Ἰουνίου 1868*

AYE/KY – M50/1873

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος τὰ ἐξῆς γεγονότα, τὰ λαβόντα χώραν κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον :

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τμήματος Ἡρακλείου Ἀρὶφ Πασᾶς, συνεπὴς πρὸς τὰς ἕξεις του, τὴν δεκάτην ὀγδόην τοῦ ἤδη λήγοντος μηνὸς παρέλαβεν ἱκανὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις καὶ ἐξῆλθεν εἰς στρατιωτικὸν περίπατον διευθυνθεὶς πρὸς τὰ χωρία Κουρσῶνα, Σάρχου καὶ Κιθαρίδα. Ἀποτέλεσμα τῆς ἐκδρομῆς του ὑπῆρξεν ἡ λεηλασία τῶν εἰρημένων χωρίων καὶ ὁ φόνος τοῦ ἐκ Κουρσῶνος Γεωργίου Ἀποστολάκη, οἰκογενειάρχου, οὐδέποτε λαβόντος μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἀπόσπασμα ἐπαναστατῶν κατέχον ὀρεινὰς θέσεις τὸν προσέβαλε δι' ἀκροβολισμῶν, ἀλλ' ἄνευ σπουδαίου ἀποτελέσματος.

Τὴν εἰκοστὴν τοῦ μηνὸς ὁ αὐτὸς ἀρχηγὸς παραλαβὼν ἓξ χιλιάδας τακτικὸν στρατὸν καὶ ἑτέρας δύο χιλιάδας ἀτάκτους ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς ἐπαρχίας Μηλοποτάμου, προτιθέμενος νὰ καταλάβῃ τὸ χωρίον Φώδελες, διὰ νὰ συστήσῃ ἐν αὐτῷ στρατόπεδον καὶ οὕτω διακόψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν τῶν ἐπαναστατῶν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Τὸν στρατὸν τὸν διῄρεσεν εἰς δύο σώματα. Τὸ ἓν ἔλαβε διεύθυνσιν διὰ τῆς θέσεως Σωρού, τὸ δ' ἕτερον διὰ τοῦ χωρίου Ροδιᾶς. Προσβληθὲν ὅμως τὸ πρῶτον εἰς Σωρὸ ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοδρο-

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 234–238.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μήση καὶ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ διὰ τῆς Ροδιᾶς πορευομένου, ἐνωθέντος οὕτω τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ. Τὴν εἰκοστὴν πρώτην ἐβάδισεν ὁλόκληρος διὰ Φώδελες, ἀλλ' εἰδοποιηθέντες οἱ ἐπαναστάται δι' ἐκτάκτων ἀπεσταλμένων ἐγκατέλειψαν τὰς ὁποίας κατεῖχον θέσεις καὶ ἀθρόοι μετέβησαν εἰς Φώδελες, ἔνθα συναντήσαντες τὸν ὀθωμανικὸν στρατὸν τὸν ἐπολέμησαν μετὰ παραδειγματικῆς γενναιότητος, εἰς τρόπον ὥστε ὄχι μόνον ἐματαίωσαν τὸν σκοπὸν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ νὰ καταλάβῃ ταῖς Φώδελες, ἀλλὰ καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσῃ ἀγελῃδόν.

Ἐπανερχόμενος κατῃσχυμένος ὁ ἐν λόγῳ στρατὸς ἐδέησε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν αἰσχύνην του διὰ πυρκαϊᾶς κατὰ τῶν ἐλαιοδένδρων καὶ τῶν θερισμένων καρπῶν. Εἰς πεντήκοντα τοὐλάχιστον θέσεις ἔβαλε πῦρ, ὅπερ ἀπὸ τῆς 21–23 τοῦ μηνὸς ἀναπτυσσόμενον νυχθημερὸν ἐκ τῶν πνεόντων ἀνέμων ἔλαβε διαφόρους διευθύνσεις καὶ ἀπετέφρωσε πολλὰς χιλιάδας ἐλαιόδενδρα. Ἡ λάμψις τῆς πυρκαϊᾶς κατὰ τὰς νύκτας ἐπαρίστα ἐλεεινὸν θέαμα.

Ὁ οὕτω νικηφόρος αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἐπανέκαμψεν εἰς Ἡράκλειον καὶ κατέλαβε τὰς θέσεις του. Ἐπληροφορήθημεν ὅμως ὅτι κατὰ τὴν διάβασίν του εἰς τὸ χωρίον Ροδιὰ ἐφόνευσεν ἓξ ἐκ τῶν κατοίκων. Κατόπιν θέλομεν πληροφορηθῆ τὰ καθ' ἕκαστα τῆς πυρκαϊᾶς καὶ εἰς ποῖον σημεῖον ἐσταμάτησε τὴν ὀργήν της.

Τὴν εἰκοστὴν δευτέραν τοῦ μηνὸς ἐπανῆλθεν ἐνταῦθα ἐκ Χανίων ὁ Γενικὸς Διοικητὴς καὶ διαμένει εἰσέτι.

318

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 172 *Χανιά, 1 Ἰουλίου 1868*

AYE/KY – M44/1631

Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς διατρίψας ἡμέρας τινὰς ἐν Ἡρακλείῳ ἐπανῆλθεν ἐνταῦθα τὴν παρελθοῦσαν Τετάρτην. Ἐκεῖ εὑρισκόμενος προσεπάθησεν, ὡς μανθάνω, νὰ καθησυχάσῃ τὰ ἐκ τῶν τελευταίων συμβάντων ταραχθέντα πνεύματα, νὰ καταπείσῃ τὰς οἰκογενείας νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὰ χωρία των καί, τὸ κυριώτερον, νὰ παραμορφώσῃ τὰς ἀφορώσας [1] τὰς σφαγὰς περιστάσεις. Ἀλλὰ φρονῶ ὅτι οὐδένα τῶν σκοπῶν του ἐπέτυχεν. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον μάλιστα τοῦτο ἀντικείμενον ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ εἰς τὸν κ. Planche ὅτι συνεπείᾳ τῶν τελευταίων ἐξετάσεων ἃς ἔκαμεν εὑρέθη σύμφωνος μὲ αὐτὸν καὶ τὸν κ. Champoiseau, ἐκτὸς μόνον ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν φονευθέντων, ὅστις, κατ' αὐτόν, περιορίζεται μόνον εἰς 22. Προσεπάθησε δὲ νὰ πείσῃ αὐτόν, καθὼς καὶ τὸν κ. Δίξωνα, ὅστις τῷ ἔκαμε παρατηρήσεις διὰ τὴν ἀξιοκατάκριτον διαγωγὴν τῶν ἐν Ἡρακλείῳ ἀρχῶν, ὅτι μόνος ὁ Ὑποδιοικητὴς Πεδιάδος ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὰ συμβάντα, ὅστις διὰ τοῦτο καὶ

1. Χφ. *τὰ ἀφορῶντα.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐπαύθη τῆς θέσεώς του, καὶ ὅτι ὅλα τὰ λαφυραγωγηθέντα πράγματα καὶ ἰδίως τὰ ζῷα ἀπεδόθησαν εἰς τοὺς δικαιούχους χωρικούς. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο εἶναι ἀληθές, καθότι, καθ' ἃς ἔχω πληροφορίας, μέρος μόνον τῶν ζῴων ἀπεδόθη. Λέγων ταῦτα εἰς τὸν κ. Δίξωνα προσέθηκεν ὅτι ἐντὸς ἑνὸς ἢ δύο μηνῶν ἡ ἐπανάστασις καταστέλλεται.

Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς διελθὼν καὶ διὰ Ρεθύμνης προσεπάθησε καὶ ἐκεῖ νὰ πειθαναγκάσῃ τὰς οἰκογενείας, χριστιανικάς τε καὶ ὀθωμανικάς, νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰ χωρία των ὑποσχόμενος αὐταῖς ὅτι διὰ στρατιωτικῶν δυνάμεων θέλει τὰς προστατεύει. Εἰς δέ τινας Χριστιανούς, ἐκθέσαντας αὐτῷ τοὺς κινδύνους εἰς οὓς αἱ χριστιανικαὶ οἰκογένειαί εἰσιν ἐκτεθειμέναι ἐκ μέρους τῶν ἐντοπίων Ὀθωμανῶν, ὑπεσχέθη μεθ' ὅρκου ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς οὐδὲν πλέον ἄτοπον θέλει συμβῆ. Ἀλλ' αἱ οἰκογένειαι μὴ δίδουσαι πίστιν εἰς ὑποσχέσεις τοιαύτας, ὧν τὴν βαρύτητα ἐκ μακρᾶς πείρας γινώσκουσι, δὲν θὰ στέρξουν νὰ ἐξέλθωσιν, ἐκτὸς ἂν διὰ τῆς βίας καταναγκασθῶσι. Κατώρθωσεν ἐν τούτοις ὀθωμανικάς τινας οἰκογενείας νὰ ὑποχρεώσῃ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰ χωρία των Ἀρμένους καὶ Κάστελλον συνοδευομένας ὑπὸ ἰσχυρᾶς φρουρᾶς καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ συστήσῃ πέριξ τοῦ Ρεθύμνου στρατιωτικὴν γραμμήν, ἵνα προφυλάττῃ τὰ παρακείμενα χωρία ἀπὸ τὰς ἐνοχλήσεις τῶν Ὀθωμανῶν ἢ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ ὁ ἐκεῖ εὑρισκόμενος στρατὸς ἤρξατο νὰ κατασκευάζῃ τὴν μέχρι τοῦ πλησίον κειμένου χωρίου Ἀτζιποπούλου ὁδόν.

Μέγα συμφέρον βεβαίως ἔχουν αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ νὰ μεταβῶσιν αἱ οἰκογένειαι εἰς τὰ χωρία των, διότι διὰ τοῦ γεγονότος τούτου θέλουν νὰ δείξωσιν ὅτι ἡ ἡσυχία ἀποκαθίσταται. Συνεπείᾳ λοιπὸν τούτου ἐξακολουθοῦν νὰ διαδίδουν ὅτι μέρος τοῦ στρατοῦ, καθὸ περιττοῦ, μέλλει ἐντὸς ὀλίγου ν' ἀναχωρήσῃ ἐντεῦθεν, ἐνῷ μανθάνομεν ὅτι ἐκ Κωνστ/λεως ζητεῖ νέον τοιοῦτον.

Ἐν τούτοις δὲν δύναμαι ν' ἀποσιωπήσω ὑμῖν ὅτι ἡ ἐπανάστασις διατρέχει νέαν κρίσιν, ἐφ' ἧς ἐπικαλοῦμαι τὴν προσοχὴν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος. Δὲν ὑπάρχει πλέον ἀμφιβολία ὅτι ἀρχηγοὶ καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς νήσου προσκληθέντες ὑπὸ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως συνέρχονται εἰς γενικὴν συνέλευσιν, ἥτις ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ χώραν σήμερον ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ τμήματος Ρεθύμνου Κρύα Βρύση. Σκοπὸς τῆς συνελεύσεως ταύτης εἶναι νὰ συσκεφθῶσι περὶ τῆς πορείας ἣν πρέπει ἡ ἐπανάστασις νὰ λάβῃ καὶ ἰδίως ἂν πρέπῃ νὰ ζητήσωσι τὴν ἀποκλειστικὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως. Μάλιστα δέ, ἂν αἱ πληροφορίαι μού εἰσιν ἀκριβεῖς, διὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο πρὸ πολλοῦ γίνεται ἐργασία εἰς τὰς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου, Ἀμαρίου, Ἁγίου Βασιλείου, καὶ Ρεθύμνης, ὅπου, ὡς λέγουν, συνέλεξαν καὶ ὑπογραφάς. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο διάβημα, καθ' ἃς πληροφορίας ἔχω, ἔλαβε τὴν πρώτην ὥθησίν του ἐξ Ἑλλάδος, ὅπου φαίνεται ὅτι πολλὰ πρόσωπα ἐργάζονται, καὶ ἐνισχύθη ἐκ τῆς ἐν γένει καταστάσεως τῶν πνευμάτων τῶν κατοίκων.

Στρατιωτικὰ ἔργα μετὰ τὰ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ[1] μου ἐκτεθειμένα ἐπράχθησαν προσέτι τὰ ἑξῆς ἐν Σφακίοις, ἤτοι : Τῇ 22 Ἰουνίου μέρος τοῦ ἐν Προσγιάλῳ τουρκικοῦ

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 234–238.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

στρατοῦ διαλῦσαν τὰς σκηνάς του καὶ πυρπολῆσάν τινας τῶν ἐκεῖ κτισθέντων πύργων ἀπεπειράθη νὰ καταλάβῃ τὸ Φραγκοκάστελλον, ἀλλὰ προσβληθὲν ὑπὸ τῶν Σφακιωτῶν ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ ἴδια. Τὴν δὲ 24 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐπανέλαβε τὴν ἰδίαν ἐπιχείρησιν, ἣν μετὰ ἱκανὰς ζημίας ἔφερεν εἰς πέρας, καὶ οὕτως ἔστησεν εἰς Φραγκοκάστελλον 250 περίπου σκηνάς. Περὶ τῶν μαχῶν τούτων, ὡς καὶ περὶ τῆς τὴν 20 Ἰουνίου λαβούσης χώραν ἐπισυνάπτω τῇ παρούσῃ ἀντίγραφον ἐκθέσεως [1] τοῦ Ἀρχηγοῦ Σ. Χιονουδάκη. Ἐκτὸς τούτων τῇ 25 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐγένετο καὶ ἐν Ἀποκορώνῳ, περὶ τὸ Πρόσνερον, μάχη τις καὶ ἐν Σελίνῳ ἀψιμαχία, ὧν τὰς λεπτομερείας ἀγνοοῦμεν.

Κατ' αὐτὰς συνέβη τὸ ἑξῆς ἐπεισόδιον, ὅπερ δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος : Τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην οἱ κ.κ. Δίξων, Στίλμαν, ὁ Πλοίαρχος Planche μετὰ δύο ἀξιωματικῶν του, ὁ Ὑποπλοίαρχος τῆς *Wizard* μετὰ δύο μηχανικῶν καὶ τοῦ ἰατροῦ ἀπεφάσισαν νὰ μεταβῶσι χάριν διασκεδάσεως διὰ τοῦ Ἁλικιανοῦ εἰς τὸ χωρίον Μεσκλά, ἐντὸς δηλ. τῆς ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατεχομένης ἀκτῖνος, συνοδὸν ἔχοντες καὶ Ἄγγλον τινὰ Συνταγματάρχην τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀφιχθέντα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐνταῦθα καὶ Bothwig ὀνομαζόμενον. Τούτους παρηκολούθουν δύο στρατιῶται Ὀθωμανοὶ ὡς ὁδηγοί, δύο καβάσηδες τῶν προξένων καί τινες ὑπηρέται. Προγευματίσαντες εἰς χωρίον Μεσκλὰ (4 ὥρας ἐκ Χανίων ἀπέχον) μετέβησαν κατόπιν εἰς Θέρισσον καὶ ἐκεῖθεν ἐπέστρεφον εἰς τὴν πόλιν ὁδηγοὺς ἔχοντες μέχρι τινὸς χωρικοὺς ἐκ τῶν ὀλίγων ὅσοι εὑρίσκονται ἐν τοῖς εἰρημένοις χωρίοις. Κατόπιν ἐξακολουθοῦντες τὸν δρόμον ἔφθασαν εἰς μέρη ἀπόκρημνα καὶ δυσβάτους φάραγγας, ὅτε αἴφνης ἤκουσαν φωνὰς ἐκ τῶν παρακειμένων βουνῶν, εἰς ἃς δὲν ἐπρόσεξαν, καὶ μετ' ὀλίγον δύο πυροβολισμούς, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ καβάσης τοῦ κ. Στίλμαν ἀπήντησε διὰ δύο πυροβολισμῶν πιστόλας. Τότε ἤρξατο κατ' αὐτῶν ζωηρὸς πυροβολισμὸς καὶ δὲν ὑπῆρχε πλέον ἀμφιβολία ὅτι εὑρίσκοντο περικυκλωμένοι ὑπὸ ἐπαναστατῶν, οἵτινες ἐξέλαβον αὐτούς, καὶ δικαίως, τουρκικὴν συνοδείαν, διότι ἦσαν ἅπαντες 17 ἄτομα βαδίζοντα πεζῶς ἕνεκα τοῦ κρημνώδους ἐδάφους καὶ σύροντες ἕκαστος ἐκ τοῦ χαλινοῦ τὸ ζῷόν του, διότι δὲν ἔδωκαν προσοχὴν εἰς τὰς φωνάς, καὶ διότι ἀντεπυροβόλησαν. Τότε ἡ θέσις αὐτῶν ἐπὶ ἱκανὴν ὥραν ὑπῆρξε κρίσιμος, καθ' ὅσον δὲν ἦτο εὔκολος ἡ συνεννόησις, καὶ οἱ πυροβολισμοὶ ἐξηκολούθουν ἐκ μέρους τῶν ἐπαναστατῶν ἐκ τριῶν διαφόρων μερῶν. Εὐτυχῶς ὅμως οὐδὲν δυστύχημα συνέβη. Ἐν τούτοις κατελήφθησαν ὑπὸ φόβου, καθ' ὅσον μάλιστα εἶχε πλέον δύσει ὁ ἥλιος, καί τινες ἐξ αὐτῶν, οἷον ὁ Ἄγγλος Συνταγματάρχης, οἱ δύο Τοῦρκοι στρατιῶταί του, ὁ κ. Στίλμαν, εἷς Γάλλος ἀξιωματικὸς καὶ τρεῖς Ἄγγλοι, παραιτήσαντες τοὺς ἵππους των, οὓς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἱππεύσουν, ἔκριναν ἀσφαλέστερον νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν καὶ περὶ τὴν 11 ὥραν τῆς νυκτὸς ἔφθασαν πεζῇ εἰς τὴν πόλιν. Οἱ δὲ λοιποὶ προφυλαχθέντες ὑπὸ τοὺς βράχους κατώρθωσαν μετὰ πολλοὺς κόπους νὰ κάμωσι γνωστὸν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας τίνες ἦσαν καὶ νὰ συνεννοηθῶσιν. Οἱ ἐπαναστάται τότε

---

1. 26 Ἰουνίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ44/1635· ἐφημερὶς *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 217, 6 Ἰουλίου 1868.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἔδειξαν πραγματικὴν λύπην διὰ τὰ γενόμενα καὶ προσεφέρθησαν νὰ τοὺς συνοδεύσωσι μέχρι τῆς πεδιάδος ἢ νὰ τοὺς ὁδηγήσωσιν εἰς τὸ πλησιέστερον χωρίον νὰ διανυκτερεύσωσι. Προτιμήσαντας τὸ δεύτερον τοὺς ὡδήγησαν εἰς τὸ χωρίον Παναγίαν, ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχον τῆς θέσεως ἔνθα ἡ σκηνὴ συνέβη, καὶ διενυκτέρευσαν ἐκεῖ παρὰ τοῖς χωρικοῖς, παρ' οἷς εὗρον πᾶσαν φιλοξενίαν. Τὴν δὲ πρωίαν παραλαβόντες τὰ 17 ζῷα, καθὼς καὶ τὰς ἀφεθείσας φωτογραφικὰς μηχανὰς τοῦ κ. Στίλμαν τοὺς ὡδήγησαν μέχρι τῶν πέριξ τοῦ χωρίου Μουρνιαΐς, οὐ μακρὰν τοῦ ἐκεῖ εὑρεθέντος τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἐν τούτοις οἱ εἰς τὴν πόλιν τὴν νύκτα φθάσαντες, καὶ ἰδίως ὁ Συνταγματάρχης Bothwig, εἰδοποίησαν τὸν Διοικητὴν ὅτι μερικοὶ ἐκ τῶν συντρόφων του ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν. Καὶ παρευθὺς τάγμα ὁλόκληρον, παραλαβὸν ὅλην του τὴν ἀποσκευήν, ὀκτὼ ἡμερῶν τροφάς, ὕδωρ κλπ., ἐτέθη εἰς κίνησιν καὶ λίαν πρωί, παρακολουθοῦντος καὶ τοῦ Συνταγματάρχου, ἔφθασεν εἰς τὰ πέριξ τῶν Μουρνιῶν, ὅπου ἐστρατοπέδευσεν, εἷς δὲ λόχος ἀπεμακρύνθη πρὸς κατασκόπευσιν. Ἀλλ' αἴφνης (ὡς διηγεῖται ὁ Συνταγματάρχης), θορύβου γενομένου ἐκ τῆς ἀναπηδήσεως λαγωοῦ τινος, ὁλόκληρος ὁ λόχος ἐπυροβόλησε κατὰ τοῦ φανταστοῦ ἐχθροῦ. Εὐτυχῶς μετ' ὀλίγον ἐθεάθησαν οἱ ζητούμενοι καὶ ὁ στρατὸς ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ἐκστρατείας. Ἐκ τοῦ κωμικοτραγικοῦ τούτου ἐπεισοδίου ἐπείσθη ὁ εἰρημένος κύριος ὅτι ἡ στρατιωτικὴ ἀκτὶς τῶν Τούρκων δὲν εἶναι τοσοῦτον εὐρεῖα ὡς φαντάζονται. Ἰδίως δὲ ὁ Συνταγματάρχης, ὅστις ἐλθὼν μὲ τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπαρχούσας ἰδέας ἔλεγεν ὅτι ἐπανανάστασις δὲν ὑπάρχει, ἐπείσθη διὰ πείρας ἥτις οὐδόλως ηὔξησε τὴν στρατιωτικήν του δόξαν περὶ τοῦ ἐναντίου.

Ἐκ τοῦ περιστατικοῦ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν ὁ Χατζὴ Μιχάλης, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὁποίου διετέλουν οἱ εἰρημένοι ἐπαναστάται, ἀπηύθυνεν εἰς τοὺς κ.κ. προξένους ἐπιστολὴν [1] δι' ἧς ὑποθέτων ὅτι οὗτοι ἐξῆλθον δῆθεν νὰ ὁμιλήσωσιν εἰς τὸν λαὸν ἐκφράζει τὴν λύπην του ὅτι ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἠσχολεῖτο εἰς τὰ στρατιωτικὰ ἔργα ἐκείνην τὴν ἡμέραν [καὶ] δὲν κατωρθώθη τοῦτο· προσκαλεῖ δ' αὐτοὺς νὰ μεταβῶσι καὶ αὖθις, ἵνα ἰδίαις αἰσθήσεσι πληροφορηθῶσι περὶ τῶν αἰσθημάτων τοῦ λαοῦ, ὅστις δὲν παύει νὰ στηρίζῃ τὰς ἐλπίδας του εἰς τὰς χριστιανικὰς δυνάμεις, κλπ.

Χθὲς ἀφίχθη εἰς Σούδαν τὸ γαλλικὸν ἀτμόπλοιον *Forbin* πρὸς ἀντικατάστασιν τῆς *Salamandre*, ἥτις αὔριον ἀναχωρεῖ εἰς Ἀλεξάνδρειαν καί, ἀφοῦ κάμῃ ἐπισκευάς τινας, θέλει ἐπανέλθει ἐνταῦθα.

Ἡ κατὰ τὴν 20 Ἰουνίου λαβοῦσα χώραν παρὰ τὸ Κουστογέρακον τοῦ Σελίνου μάχη φαίνεται ὅτι ἦτο σπουδαιοτέρα ἢ ὅ,τι ἐνομίζαμεν. Ὁ Ἀρχηγὸς Κριάρης ὑπολογίζει εἰς 250 τοὺς ἐκεῖ φονευθέντας καὶ πληγωθέντας καὶ ἀριθμεῖ εἰς 60 τοὺς εὑρεθέντας νεκρούς. Ὁ ἴδιος βεβαιοῖ ὅτι μία σημαία ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν, εἷς ἵππος καὶ μέρος τῆς ἀποσκευῆς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Σήμερον μετεκομίσθησαν ἐνταῦθα 25 τραυματίαι.

---

1. 29 Ἰουνίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ44/1639· ἐφημερὶς *Αἰών*, ἀριθ. 2358, 8 Ἰουλίου 1868 (ὑπὸ χρονολογίαν 27 Ἰουνίου 1868).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐπισυνάπτεται : 1) ἀντίγραφον τοῦ πρὸς τοὺς κ.κ. προξένους ἐγγράφου τῆς Πρ. Κυβερνήσεως ἀφορῶντος τὰς ἐν Ἐμπάρῳ κλπ. σφαγάς[1]· 2) ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Χατζῆ Μιχάλη· καὶ 3) ἀντίγραφον ἐκθέσεως κ. Χιονουδάκη.

319

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 62 *Ἡράκλειον, 1 Ἰουλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ48/1782

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς μετὰ τριήμερον διαμονήν, καθ' ἣν ἐπροσδιόρισε τὰ πρόσωπα τῆς συστηθείσης δημογεροντίας, ἀπέπλευσε διὰ Χανία.

Πολεμικὰ ἔργα δὲν ἔλαβον χώραν κατ' αὐτάς. Οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ὑποδεέστεροι καπετανέοι ἐπανῆλθον ἐκ νέου εἰς ἔριδας καὶ διηρέθησαν εἰς κόμματα ἑλληνικὸν καὶ ἀγγλικόν. Κατὰ συνέπειαν ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις, ἥτις ἑδρεύει ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μυλοποτάμου, ἐκάλεσεν εἰς συνέλευσιν πολλοὺς ἐκ τῶν καπετανέων καὶ τὰς ἐπιτροπὰς τῶν τμημάτων, διὰ νὰ συσκεφθῶσι περὶ τῶν περαιτέρω. Οὐχ ἧττον τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα εἶναι ἤδη χαλαρωμένον καὶ δὲν προοιωνίζει εὐάρεστον ἀποτέλεσμα.

Τὴν εἰκοστὴν ἑνάτην λήξαντος μηνὸς ὁ Ἀρὶφ Πασᾶς ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς ἐπαρχίας Μυραμβέλου, διὰ νὰ εὐκολύνῃ τὴν οἰκοδομὴν πύργων.

Ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἀνατολικωτέρων Ἐπαρχιῶν μόλις χθὲς κατώρθωσε ν' ἀποστείλῃ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐνταῦθα ὑ/προξένους ἐκθέσεις[2] περὶ τῶν ἐν Γούβες καὶ Ἔμπαρο λαβόντων χώραν τραγικῶν γεγονότων. Τὰς πρὸς ἐμὲ τὰς ἔχετε ὧδε ἐν πρωτοτύπῳ.

320

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 245 *Ρέθυμνον, 1 Ἰουλίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ59/2207

Τὴν 20ὴν λήξαντος μηνὸς Ἰουνίου ἔφθασεν ἐνταῦθα ἡ Α.Ἐ. ὁ Γεν. Διοικητής, τὴν δὲ 22 τὸ ἑσπέρας πρὸς τὴν 23 ἰδίου ἀνεχώρησε διὰ τὸ Ἡράκλειον.

Κατ' ἐπίμονον παράκλησιν Ὀθωμανῶν ἰδιοκτητῶν ὑπεσχέθη νὰ πέμψῃ στρατὸν εἰς τὰ πέριξ, διὰ νὰ σχηματίσῃ γραμμὴν καὶ προφυλάξῃ τὰ κτήματά των ἀπὸ τὴν διαρπαγὴν εἰς ἣν ὑπόκεινται ἐκ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ ταυτοχρόνως παρέξῃ περισσοτέραν εὐ-

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 238, ὑποσημ. 3.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 227, ὑποσημ. 3.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρυχωρίαν εἰς αὐτοὺς μακρύνων τοὺς στρατιωτικοὺς σκοπούς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξῆλθεν εἰς τὰ πλησιόχωρα κατοπτεύων τὰς θέσεις. Διέταξε δὲ νὰ καταλάβουν τὰ χωρία 'Ατσιπόπουλον, Πρινέ, καὶ Βεδέρους ἐγχώριοι 'Οθωμανοί, τοὺς ὁποίους θέλει ἀντικαταστήσει διὰ στρατοῦ τῆς γραμμῆς, καὶ νὰ ἐξέλθωσιν οἱ ἐν Ρεθύμνῃ πρόσφυγες εἰς τὰ πλησιόχωρα. Συνέστησεν αὐστηρῶς διατήρησιν τῆς τάξεως καὶ ἠπείλησεν ὅτι θὰ ἐπέβαλλεν αὐστηρὰς τιμωρίας κατὰ τῶν παραβαινόντων τὰς διατάξεις ταύτας. Διεβεβαίωσε δὲ καὶ τοὺς Χριστιανοὺς ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς δὲν θέλουν διατρέχει κανένα κίνδυνον. Φαίνεται ὅμως ὅτι αἱ διαβεβαιώσεις του αὗται δὲν ἦσαν εἰλικρινεῖς, διότι ἅμα τῇ ἀναχωρήσει του οἱ πρόσφυγες βιαζόμενοι ἤρξαντο νὰ ἐξέρχωνται, οἱ δὲ ἐγχώριοι 'Οθωμανοὶ κατέλαβον τὰ ρηθέντα χωρία, ἀλλὰ τὴν πρωίαν τῆς 29ης 'Ιουνίου ἐγύμνωσαν καὶ κακομετεχειρίσθησαν τοὺς κατοίκους. Οἱ δυστυχεῖς ἀνέφερον πάλιν τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸν Διοικητήν, χωρὶς νὰ τολμήσουν νὰ ὀνομάσουν τοὺς κακούργους, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἤθελον διαψευσθῆ οἱ λόγοι των, ὡς συμβαίνει πάντοτε, ἤθελον ἐκτεθῆ κατόπιν εἰς μεγαλυτέρους κινδύνους. Περιωρίσθησαν δὲ μόνον νὰ δεχθῶσι τὰς ὑποσχέσεις τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν 'Οθωμανῶν ὅτι ἤθελεν ἀνεύρει καὶ ἀποδώσει εἰς αὐτοὺς τὰ κλαπέντα πράγματά των.

321

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 178 *Χανιά, 7 'Ιουλίου 1868*

AYE/KY – M44/1642

Διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [1] μου ἔλαβα τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω ὑμῖν ὅτι τὴν 1ην τοῦ τρέχοντος μηνὸς ἔμελλον νὰ συνέλθωσιν οἱ ἀντιπρόσωποι καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Κρητῶν ἐπὶ τὸ αὐτό. Ἔκτοτε πάντες ἀναμένομεν μετ' ἐνδιαφέροντος νὰ μάθωμεν ὁποῖον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνδιασκέψεως αὐτῆς, ὅπερ βεβαίως θὰ ἔχῃ ἐπήρειαν εἰς τὴν τύχην τῆς ἐπαναστάσεως. Πλὴν ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀπὸ Χανίων μέχρι τοῦ τόπου τῆς συναθροίσεως ἀποστάσεως δὲν ἐμάθομεν εἰσέτι ἀκριβῶς τί ἀπεφασίσθη. 'Ηξεύρω μόνον ὅτι σκοπὸς ὑπῆρχε νὰ ζητηθῇ ἡ μεσολάβησις τῆς 'Αγγλίας πρὸς λύσιν τοῦ κρητικοῦ ζητήματος. 'Οπωσδήποτε οὐδὲν θετικὸν διδόμενον ἔχω, ἵνα εἰκάσω ὅτι τὴν φορὰν ταύτην Ἄγγλοι πράκτορες προυκάλεσαν ἐνεργείας τοιαύτας. 'Απεναντίας ἔχω πεποίθησιν ὅτι οἱ Κρῆτες ἐνεργοῦν τῇ εἰσηγήσει πολλῶν τῶν ἐν 'Ελλάδι πατριωτῶν των καὶ ἄλλων περὶ τὰ πολιτικὰ ἀσχολουμένων.

Τὰ τελευταῖα πολεμικὰ συγκεφαλαιοῦνται εἰς τὰ ἑξῆς:

'Ο τουρκικὸς στρατός, ἵνα ἐκδικηθῇ τὸ κατὰ τὴν 20 'Ιουνίου παρὰ τὸ Κουστογέρακον πάθημά του, ἐπετέθη τῇ πρωίᾳ τῆς 24 'Ιουνίου ἐκ τοῦ 'Ομαλοῦ καὶ τοῦ Κουστο-

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 240–244.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γεράκου κατὰ τῶν ἐν Ἀχλάδᾳ ἐστρατοπεδευμένων ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Κριάρην καὶ Σκαλίδην ἐπαναστατῶν, ἀλλ' οὗτοι ἀντιστάντες εὐτόλμως ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ μέ τινας ζημίας εἰς τὰ ἴδια. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐτραυματίσθησαν δύο Χριστιανοὶ καὶ ἐφονεύθη μαχόμενος ἀνδρείως ὁ ἱερεὺς Παπᾶ Κωνσταντῖνος Βαλάκης, οὗτινος τὸ σῶμα πεσὸν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ ἐκάη. Τῇ ἐπαύριον ὁ ἀρχηγὸς τοῦ εἰς Σταυρὸν τοῦ Σελίνου τουρκικοῦ στρατοῦ προσκαλέσας ὅλους τοὺς ἐκεῖ μένοντας ὑποτεταγμένους κατοίκους τοὺς ἠπείλησεν ὅτι θὰ τοὺς ἀπαγχονίσῃ, ἂν δὲν ἀναγκάσωσι τοὺς ἐπαναστάτας νὰ ὑποταχθῶσιν αὐτῷ. Ἐπειδὴ δέ τινες ἐκ τῶν χωρικῶν φοβηθέντες τὴν ἀπειλὴν ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ὁ Πασᾶς ἐπυρπόλησε τὰ εἰς τὸ χωρίον Μονὴν σπαρτὰ καὶ τὰς θημωνίας.

Ἐν Ἀποκορώνοις, τελειωθέντων μετὰ κόπου τῶν πύργων εἰς Μελιδόνι καὶ Ραμνί, ὁ Σάββα Πασᾶς καταλιπὼν ἐν αὐτοῖς φρουρὰν διηυθύνθη μετὰ τοῦ πλείστου τοῦ στρατοῦ πρὸς τὸ χωρίον Βαφαί. Ἀλλά, μὴ δυνηθεὶς νὰ καταλάβῃ αὐτὸ διὰ τὴν ζωηρὰν ἀντίστασιν ἣν ἐκ μέρους τῶν ἐπαναστατῶν ἀπήντησε, διηυθύνθη εἰς τὸ χωρίον Πρόσνερον καὶ Ἁλίκαμπον πολεμῶν καθ' ὁδὸν καὶ πολεμούμενος. Ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἐπληγώθησαν δύο, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἄγνωστον πόσοι ἐφονεύθησαν ἢ ἐπληγώθησαν.

Τῇ 25 Ἰουνίου ὁ Χατζὴ Μιχάλης ⟨προσέβαλε⟩ [1] τὴν εἰς τοὺς ἐν Ραμνῇ πύργους φρουράν. Αἱ ζημίαι ταύτης ἀγνοοῦνται, ἐκ τῶν ἐπιτεθέντων ὅμως Χριστιανῶν ἐπληγώθησαν τρεῖς.

Τῇ 29 καὶ 30 τοῦ ἰδίου μηνὸς ὁ ὁπλαρχηγὸς Σίφακας ἔπραξε τὸ αὐτὸ κατὰ τῶν ἐν Μελιδονίῳ πύργων, ὅπου ἐφονεύθησαν ἰδίως ἐντόπιοί τινες Τοῦρκοι.

Ὁ ἐν Ὁμαλῷ τουρκικὸς στρατὸς ἐξακολουθεῖ νὰ κατέχῃ τὰς αὐτὰς θέσεις, τοῦ Ἀρχηγοῦ αὐτοῦ Μεχμὲτ Πασᾶ διαμένοντος πρὸ πολλῶν ἡμερῶν ἐνταῦθα, καὶ φαίνεται ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος παρῃτήθη τοῦ νὰ εἰσβάλῃ, ὡς εἴχομεν μάθει, εἰς τὴν φάραγγα τῆς Ζαμαρείας, εἰς ἣν πολλαὶ οἰκογένειαι εὗρον ἐσχάτως ἄσυλον ἐκ τοῦ Ὁμαλοῦ φυγοῦσαι.

Δυστυχῶς ὅμως οἱ Τοῦρκοι ἐξακολουθοῦν τὰς βαρβάρους ἀντεκδικήσεις των, διὰ τῶν ὁποίων ἡ νῆσος ἐπὶ τέλους δὲν θέλει μείνει εἰμὴ σωρὸς ἐρειπίων. Μετὰ τὰς εἰρημένας συμπλοκὰς βαλόντες πῦρ εἰς τοὺς μεταξὺ Ἀρμένων καὶ Καλυβῶν ἐλαιῶνας τοῦ Ἀποκορώνου κατέκαυσαν ὑπὲρ τὰ 1500 ἐλαιόδενδρα. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας πλησίον τῶν Μετοχίων τοῦ Καρυδίου καὶ Γετυμίου κατέκαυσαν ὑπὲρ τὰς ἓξ χιλιάδας ἐλαιόδενδρα. Ὁμοία πυρκαϊὰ ἐξερράγη καὶ πρὸ τριῶν ἡμερῶν εἰς τὰ πέριξ τῶν Χανίων βουνά, ἥτις ὅμως εὐτυχῶς, ἂν καὶ ἐξηκολούθει ἓν ἡμερονύκτιον, ὀλίγα καρποφόρα δένδρα κατέστρεψεν.

Ἐνταῦθα δὲ ἡ ἐξουσία καταφεύγει εἰς ἄλλα ἀνήθικα μέσα, ἵνα κοταναγκάσῃ τὰς ἐν Ἑλλάδι εὑρισκομένας οἰκογενείας νὰ ἐπανέλθωσιν ἐνταῦθα. Ἀπειλεῖ τοὺς ἐνταῦθα διαμένοντας ἀρχηγοὺς τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν νὰ ἐπαναφέρωσιν ἐνταῦθα τὰς οἰκογενείας των ἐπὶ ποινῇ ὅτι θέλει δημεύσει τὴν περιουσίαν των. Συνεπείᾳ τῶν ἀπειλῶν τούτων τινὲς τῶν Κρητῶν ἀναγκάζονται ν' ἀναχωρήσωσι διὰ τοῦ αὔριον ἀναχωροῦντος αὐστριακοῦ ἀτμο-

1. Ἡ προσθήκη ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πλοίου εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδίως εἰς Κύθηρα, ἵνα ἐπανέλθωσι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των. Εἰς τὰ πρόσωπα ταῦτα ἐδόθησαν ἐπιστολαὶ πρὸς τοὺς ἐν Ἑλλάδι Ὀθωμανοὺς προξένους συστατικαί, καθὼς καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα.

Ὁ τουρκικὸς στρατὸς μαστίζεται κατὰ τὴν ὥραν ταύτην ἀπὸ τὰς ἀσθενείας στομακάκην καὶ δυσεντερίαν, ἕνεκα τῶν ὁποίων πολλοὶ ἀποθνήσκουσι, πολλοὶ δὲ ἀσθενεῖς μετακομίζονται ἐνταῦθα καὶ πέμπονται εἰς Κωνσταντινούπολιν. Λόγοι ὑγιεινῆς, φαίνεται, προυκάλεσαν καὶ τὴν ἐκ τοῦ Προσγιάλου τῶν Σφακίων μετάθεσιν τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τοῦ στρατοῦ εἰς Φραγκοκάστελλον, ὅπου τὸ κλῖμα φαίνεται εὐκραέστερον.

Ἐν Ἡρακλείῳ συνέβησαν τὰ ἑξῆς, περὶ ὧν μόνον ἐσχάτως ἔλαβα ἀκριβεῖς πληροφορίας: Τῇ 18 [1] Ἰουνίου ἐξελθὼν μετὰ τακτικοῦ καὶ ἀτάκτου στρατοῦ ὁ Ἀρὶφ Πασᾶς προυκάλεσεν ἀψιμαχίαν τινὰ πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας παρὰ τὸ χωρίον Κρουσῶνα. Μετὰ τὴν ἀψιμαχίαν οἱ ἄτακτοι ἐφόνευσαν πρὸς ἐκδίκησιν ἕνα ὑποτεταγμένον χωρικὸν καὶ ἐλεηλάτησαν τὸ εἰρημένον χωρίον καὶ τὸ παρακείμενον Κιθαρίδα. Τῇ δὲ 20 τοῦ ἰδίου μηνὸς ὁ αὐτὸς Πασᾶς ἐπὶ κεφαλῆς δύο περίπου χιλιάδων ἀτάκτων καὶ ὀκτὼ ταγμάτων τακτικοῦ στρατοῦ (3–4 χιλιάδων ἀνδρῶν) ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου, ἀφοῦ προηγουμένως ἔπεμψε διὰ θαλάσσης τὴν ἀποσκευὴν καὶ τὰς τροφάς του. Καθ' ὁδὸν εὑρὼν πανταχόθεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν ἐπαναστατῶν διηυθύνθη εἰς τὸ χωρίον Ροδιάν, τὸ κείμενον εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Στρόμπολι [2], ὅπου ἐστρατοπέδευσεν. Ἐκεῖθεν, ἵνα ἐκδικηθῇ τὸ χωρίον Φόδελε, ὅπερ ὑπέθετεν ἀποθήκην καὶ κέντρον τῶν ἐπαναστατῶν ἐπὶ μόνῳ τῷ λόγῳ ὅτι παρὰ τὴν παραλίαν αὐτοῦ ἀπεβίβασαν [3] πολλάκις τὰ ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια τὸ φορτίον των, ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ χιλίους ἀτάκτους μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ τὸ καταστρέψωσιν. Οὗτοι ἐπομένως προσεπάθησαν νὰ βάλωσι πῦρ εἰς τὸ χωρίον, ἀλλὰ μετ' οὐ πολύ, πολεμούμενοι ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τῶν εὑρισκομένων εἰς τὰ ὕψη τῆς κοιλάδος, ἠναγκάσθησαν μὲ ζημίας των ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς Ροδιὰν καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των ἔκαυσαν ἓν μοναστήριον. Αὐθημερὸν ὁ Ἀρήφ, χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσῃ ἕτερόν τι, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν. Καθ' ὁδὸν ὅμως, εἴτε διὰ νὰ προστατεύσῃ τὴν ὑποχώρησίν του, εἴτε διὰ νὰ καταστρέψῃ τὰς ἰδιοκτησίας τῶν Χριστιανῶν, ὅπερ πιθανώτερον, ἔβαλε πῦρ, ὅπερ ἐξαπλωθὲν κατέκαυσε μέγα μέρος τῶν ἐν ὥρᾳ θερισμοῦ ἀγρῶν καὶ μέγα μέρος τοῦ ἐλαιῶνος. Τὰς πληροφορίας ταύτας ἔλαβαν καὶ ἕτεροι τῶν συναδέλφων μου ἐκ τῶν ἐν Ἡρακλείῳ πρακτόρων των.

Οἱ ἕνεκα τῶν ἐν Πεδιάδι κλπ. σφαγῶν συλληφθέντες ὀκτὼ Ὀθωμανοὶ ἀπήχθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐμάθομεν προσέτι ὅτι τῇ διαταγῇ τῆς Πύλης συνελήφθη καὶ ὁ Παπουνζαλῆς, εἷς τῶν φανατικωτέρων καὶ αἱμοχαρῶν Τούρκων, ὁ εἷς τῶν κυριωτέρων αἰτίων [4] τῶν σφαγῶν. Ἡ ποινὴ ὅμως ἥτις τῷ ἐπιβάλλεται εἶναι μηδὲν ὡς πρὸς τὸ μέ-

---

1. Χφ. *18/20*. Σχετικῶς βλ. ἀνωτέρω, σ. 239.
2. Στρούμπουλας (ὁ).
3. Χφ. *ἀπεβίβασεν*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου.
4. Χφ. *αἰτιῶν*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γεθος τῶν παρ' αὐτοῦ πραχθέντων ἐγκλημάτων, διότι, καθ' ἃ πληροφοροῦμαι, ἐκτοπίζεται ἁπλῶς εἰς τὴν Νύσσαν τοῦ Δουνάβεως. Ὁμοία ποινὴ ἐκτοπίσεως ἐπεβλήθη καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς κακούργους.

Υ.Γ. 8 Ἰουλίου. Χθὲς τὸ ἑσπέρας ἐπληροφορήθην παρὰ τοῦ Κου Dickson ὅτι τῷ ἐνεχειρίσθη ἔγγραφον τῆς Συνελεύσεως [1] καὶ Πρ. Κυβερνήσεως [2], δι' οὗ ζητεῖται ἡ μεσολάβησις τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως πρὸς λύσιν τοῦ κρητικοῦ ζητήματος. Ἐπισυνάπτεται ἀντίγραφον τῆς ὑπ' ἀριθ. 245 ἐκθέσεως [3] τοῦ ἐν Ρεθύμνῳ Πράκτορος περὶ τῶν ἐκεῖ διατρεχόντων.

322

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ [4]

Ἀριθ. 64 *Ἡράκλειον, 8 Ἰουλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ74/2776

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι τὴν τρίτην ἀρξαμένου ἤδη μηνὸς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος ἐκ Χανίων συνέλαβεν ἐνταῦθα τὸν Σύμβουλον τῆς Διοικήσεως Μουσταφᾶ Παπουτζαλὴ καὶ τὸν μετήγαγεν εἰς Χανία, ἵνα ἐκεῖθεν ὑποστῇ ἐξορίαν εἰς ἄλλον τόπον τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὁ Μουσταφᾶς Παπουτζαλὴ⟨ς⟩ εἶναι εἷς ἐκ τῆς τετρανδρίας ἥτις ἀείποτε διὰ τῶν ὀπαδῶν της ἐνήργει τὰς σφαγὰς καὶ τὰς ληστείας τῶν χωρίων, καὶ ἐσχά⟨τως⟩ εἰς [5] Γούβες, Ἔμπαρο καὶ λ⟨οιπὰ⟩ χωρία τῆς ἐπαρχίας Πε⟨διάδος⟩, καθ' ἃ ἀνέφερον τῇ Ὑμ. ⟨Ἐξοχό⟩τητι διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. ⟨56 καὶ⟩ ἀπὸ 10 Ἰουνίου ἐ.ἔ. ἀναφ⟨ορᾶς⟩ [6] μου. Ὁ κλῆρος ἔπεσεν ἐπ⟨ὶ τ⟩οῦ Μουσταφᾶ Παπουτζαλή, καθότι οὗτος εἶναι πλουσιώτατος καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις, κατὰ τὰ εἰθισμένα, σὺν τῇ ἐξορίᾳ δύναται νὰ ὠφεληθῇ καὶ πλέον τοῦ ἑνὸς ἑκατομμυρίου γροσίων, ἅτινα τῷ ὀφείλει ἀπὸ κρέατα ὅπου ἔδιδε πρὸς τὸν στρατόν, δηλ. ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἐλάμβανεν ὡς μερίδα ἀπὸ τοὺς συνωμότας του.

Τὴν τετάρτην τοῦ ἰδίου μηνὸς ὁ Καϊμακάμης τῆς Ἐπαρχίας Μονοφατσίου Βαϊράμ Ἐφένδης ἐπὶ κεφαλῆς τακτικοῦ στρατοῦ ἐπεσκέφθη τὰ χωρία Ἐπάνω καὶ Κάτω Ἀσίτες. Εἰς τὸ πρῶτον συνέλαβε δύο ἐπαναστάτας, τὸν ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου Παππαδάκην καὶ

---

1. Ψήφισμα 2 Ἰουλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1824· Κριάρη, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1930–1935), τ. Γ', σ. 626.

2. 2 Ἰουλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1823· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σ. 204.

3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 244–245.

4. Ἅπασαι αἱ ἐντὸς ἀμβλυγωνίων ἀγκυλῶν προσθῆκαι εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐγένοντο πρὸς συμπλήρωσιν κενῶν δημιουργηθέντων ἕνεκα φθορᾶς τοῦ χειρογράφου.

5. Χφ. *ἐν*.

6. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 225–227.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἕτερον ἀπὸ Φώδελες, τοὺς ὁποίους ὁ στρατὸς ἐφόνευσε παραχρῆμα κατὰ διαταγὴν τοῦ Καϊμακάμη καὶ ἀπέκοψε τὰς κεφαλάς των. Μετὰ ταῦτα ἐλεηλάτησεν ἀμφότερα τὰ χωρία καὶ ἔδειρεν ἀπαξάπαντας τοὺς κατοίκους ἄνευ διακρίσεως ἡλικίας καὶ γένους. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην φαίνεται ὅτι προηγήθη προδοσία χωρικοῦ.

Οἱ ἐπαναστάται οὐδὲν πολεμικὸν ἔργον ἐνήργησαν, διότι οἱ μὲν τοῦ διαμερίσματος Μαλεβυζίου περιεπλέχθησαν εἰς κόμματα καὶ πολιτικὰς δοξασίας, οἱ δὲ τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν, ὡς ἐκ τῆς διαγωγῆς τοῦ ἀρχηγοῦ των, εἰς ἐντελῆ σχεδὸν ἀποσύνθεσιν. Ἕνεκα το⟨ύτου⟩ ὁ Ἀρὶφ Πασᾶς ἀφίχθη ⟨ἡσύ⟩χως εἰς Μιραμβέλον κ⟨αὶ⟩ καταγίνεται εἰς ἀνέγ⟨ερσιν⟩ πύργων.

Καθ' ἃς ἔχω ⟨πληρο⟩φορίας, ἡ συγκαλεσθεῖσ⟨α συ⟩νέλευσις κατὰ τὴν πρώτην ⟨τ⟩οῦ μηνὸς ἐπεδοκίμασε τὴν πρότασιν τοῦ νὰ ζητηθῇ ἡ προστασία τῆς Ἀγγλίας πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἐθνικῶν πόθων τοῦ κρητικοῦ λαοῦ. Οὐδὲν ἄλλο νεώτερον ἄξιον τῆς ὑμετέρας μερίμνης.

323

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 187 *Χανιά, 15 Ἰουλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1818

Σήμερον εὑρίσκομαι εἰς θέσιν νὰ γνωστοποιήσω ὑμῖν ἀκριβῶς τὸ περιεχόμενον τοῦ τελευταίου ψηφίσματος [1] τῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν καὶ μάλιστα νὰ πέμψω ὑμῖν ἀντίγραφον αὐτοῦ.

Ἡ Συνέλευσις, συγκειμένη ἐκ τριάκοντα καὶ ἓξ μελῶν καὶ συνελθοῦσα τῇ 2 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς εἰς χωρίον Πετράδια [2] τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου, ἐξέδωκε τὸ ψήφισμα ὅπερ ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις δι' ἰδίου ἐγγράφου [3] της ὑπ' ἀριθ. 2728 ἀπέστειλεν εἰς τὸν ἐνταῦθα Πρόξενον τῆς Ἀγγλίας κ. Δίξωνα. Ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων οἱ μὲν τῆς Ρεθύμνης καὶ τῆς Κυδωνίας ἄνευ δισταγμοῦ παρεδέχθησαν τὴν περὶ τοιούτου ψηφίσματος πρότασιν, οἱ δὲ τοῦ Ἡρακλείου καίτοι συμμεριζόμενοι κατ' οὐσίαν τῆς αὐτῆς ἰδέας ἐξέφρασαν γνώμην νὰ ζητηθῇ ἡ συγκατάθεσις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Οὐχ ἧττον ὑπέγραψαν μὴ ἐπιμείναντες [4] ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἰδέαν των. Οἱ δὲ Σφακιῶται καίτοι διστάζοντες νὰ παραδεχθῶσιν αὐτὸ ὑπέγραψαν ὅμως ὑποθέτοντες ὅτι οὐδὲν κακὸν θὰ προκύψῃ, καὶ τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν διαιρέσεων καὶ ῥήξεων ἴσως σπουδαίων, καθότι οἱ πλειότεροι τῶν κατοίκων ἀπαυδήσαντες ἀγανακτοῦν κατὰ παντὸς ὅστις δὲν συμμερίζεται τὰς ἰδέας

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 248, ὑποσημ. 1.
2. Πετράδια (ἡ)· μετόχιον τῆς Μονῆς Ἀσωμάτων.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 248, ὑποσημ. 2.
4. Χφ. *ὑπομείναντες*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

των καὶ τὰ μέσα δι' ὧν, κατ' αὐτούς, ἡ λύσις τοῦ κρητικοῦ ζητήματος θὰ ἐπέλθῃ τὸ ταχύτερον.

Διὰ τοῦ εἰρημένου ψηφίσματος οὔτε τὸ περὶ ἑνώσεως ψήφισμα καταργεῖται, οὔτε ἡ προστασία τῆς Ἀγγλίας ἀπολύτως ζητεῖται. Ἁπλῶς μόνον ἀναθέτει ἡ Συνέλευσις τὰς ἐλπίδας της εἰς τὴν μέριμναν τῆς Α. Βρεταννικῆς Μεγαλειότητος καὶ παρακαλεῖ Αὐτὴν ὅπως παράσχῃ τὴν ἄμεσον συνδρομήν της πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐθνικοῦ πόθου τοῦ κρητικοῦ λαοῦ καὶ τεθῇ τέρμα εἰς πάλην ἄνισον καὶ αἱματηράν.

Χωρὶς νὰ ἐξετάσω τίς ἡ πραγματικὴ ἀξία τοῦ ψηφίσματος τούτου μετὰ τὴν πολυτρόπως ἐκδηλωθεῖσαν μέχρι τοῦδε ἀκλόνητον γνώμην τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, παρατηρῶ μόνον ὅτι τοῦτο ὑπηγορεύθη ἐκ τῆς Ἑλλάδος, καὶ μάλιστα καὶ τὸ σχέδιον [1] αὐτοῦ, ὡς καὶ τὸ τοῦ ἐγγράφου τῆς Προσωρ. Κυβερνήσεως, ἐστάλη ἐκεῖθεν, αἱ δὲ πρὸς πραγματοποίησιν αὐτοῦ ἐνέργειαι ἤρξαντο πρὸ δύο ἢ τριῶν μηνῶν. Φαίνεται δ' ὅτι σκοπὸς αὐτοῦ κύριος εἶναι (ἂν καὶ εὑρίσκεται εἰς ἀντίφασιν προφανῆ μὲ ὅσα ἡ Προσωρ. Κυβέρνησις πρὸ τριῶν περίπου μηνῶν, προκειμένου λόγου περὶ ἐνεργειῶν τῶν Ἄγγλων πρακτόρων, ἔγραψεν) ἵνα ἐξευμενίσῃ τὴν Ἀγγλίαν. Ὁπωσδήποτε ἀποδεικνύει ὅτι ὁ λαὸς ἀπηύδησε πλέον καὶ διὰ τοῦτο εὐκόλως ἐνδίδει εἰς διαβήματα τοιαῦτα. Ἤδη, ἂν ἡ ἀπάντησις τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ἔσεται ἀρνητική, ὅπερ σχεδὸν βέβαιον, τότε πολὺ φοβοῦμαι ὅτι θέλει ἐπέλθει ἀποθάρρυνσις, ἣν δυσκόλως ἴσως δυνηθῇ ⟨τις⟩ [2] νὰ διασκεδάσῃ.

Κατὰ τὸν κύριον Δίξωνα, ἀφοῦ οἱ Κρῆτες δὲν παραιτοῦνται τῆς περὶ ἑνώσεως ἰδέας, ἂν καὶ ἐν τῷ ψηφίσματι ὑπαινίττονται αὐτήν, χωρὶς νὰ κάμνουν ρητῶς λόγον, οὐδεμία μεσολάβησις ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ, καὶ ἡ ἀπάντησις αὐτῆς ἔσεται ὁποία ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Ἐλλιὸτ [3] ἐσχάτως πρὸς τὴν ἐπιστολὴν [4] τοῦ Κώστα Βολουδάκη δοθεῖσα. Τότε δὲ μόνον ἡ Ἀγγλία ἤθελε χορηγήσει τὴν σύμπραξίν της μετὰ τῶν λοιπῶν πάντοτε δυνάμεων, ἂν οἱ Κρῆτες ἦσαν μετριώτεροι εἰς τὰς ἀξιώσεις των.

Ἄλλοι τινὲς τῶν κ.κ. προξένων δὲν εἶδαν εὐχαρίστως τὸ ψήφισμα, δι' οὗ κατ' ἐξαίρεσιν προτιμᾶται ἡ Ἀγγλία, ἐπηρεαζόμενοι ἀπὸ λόγους προσωπικῆς φιλοτιμίας ἕκαστος. Τινὲς δ' ἐξελέγχοντες τὴν ἀντίφασιν εἰς ἣν οἱ Κρῆτες ἐντὸς ὀλίγου χρόνου περιέπεσαν, ἀντίφασιν μὴ συνιστῶσαν τὴν σταθερότητα τοῦ χαρακτῆρός των, λέγουν ὅτι ἡ πρᾶξις των αὕτη, ἥτις καὶ ἄσκοπος εἶναι καὶ ἐπιβλαβὴς ἴσως, δὲν δεικνύει ἄλλο εἰμὴ τὴν ἀπελπιστικὴν θέσιν εἰς ἣν περιῆλθον. Μάλιστα δὲ προβαίνουσιν εἰς τὸ νὰ εἴπωσιν ὅτι τοῦτο ἐγένετο τῇ γνώσει καὶ συγκαταθέσει τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις δῆθεν προσπαθεῖ νὰ εὕρῃ τρόπον ὅπως δοθῇ ἓν οἱονδήποτε τέρμα εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁπωσδήποτε εἴθε τὸ νέον τοῦτο διάβημα τῶν Κρητῶν ν' ἀποβῇ πρὸς ὄφελος τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος τούτου λαοῦ.

---

1. Τσιριντάνη, ἔ.ἀ., τ. Γ', σ. 197.
2. Προσθήκη ἐκ τοῦ σχεδίου.
3. Δίξωνος. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 202, ὑποσημ. 1.
4. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 190, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Αἱ ἀρχαὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκβιάζωσι τοὺς ἐνταῦθα διαμένοντας Κρῆτας νὰ ἐπαναφέρουν ἐξ Ἑλλάδος τὰς ἐκεῖ εὑρισκομένας οἰκογενείας των διὰ τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας των. Τὸ αὐτὸ μέτρον μεταχειρίζονται καὶ κατὰ τῶν οἰκογενειῶν ἐκείνων ὧν μέλος τι εὑρίσκεται παρὰ τοῖς ἐπαναστάταις, τῶν ὁποίων τὴν ἀκίνητον περιουσίαν κατέλαβεν ἤδη ἡ ἐξουσία. Ὡς παράδειγμα τῶν τοιούτων σκληρῶν καὶ ἀπανθρώπων πράξεων ἀναφέρω τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἐν Ἑλλάδι διαμένοντος Ἐπισκόπου Κισσάμου, ὃν ἀδελφὸν ἀναγκάζουν νὰ μεταβῇ ἐκεῖσε καὶ ἐπαναφέρῃ δύο μικρὰ τέκνα του καὶ τὸν Ἐπίσκοπον. Εἰς μάτην ἐπικαλεῖται τὴν ἀδυναμίαν του τοῦ νὰ παραπείσῃ, χωρικὸς αὐτός, ἀδελφὸν πρεσβύτερον, κατέχοντα ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν. Διατρέχει λοιπὸν τὸν κίνδυνον νὰ χάσῃ τὴν περιουσίαν του. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι διὰ τῶν βιαίων τούτων μέτρων θέλουν ἀναγκασθῆ νὰ ἐπανέλθωσι πολλαὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι εὑρισκομένων οἰκογενειῶν, ὅσαι τυχὸν δὲν ἔγιναν αὐτόπται μάρτυρες τῶν παρεκτροπῶν τῶν Τούρκων. Καὶ τοιοῦτοι εἶναι οἱ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκ τῶν πόλεων ἀναχωρήσαντες ἢ οἱ κατοικοῦντες εἰς μέρη τῆς νήσου ὅπου ὡς ἐκ τῆς τοπογραφικῆς θέσεως δὲν ἐγένοντο σπουδαῖαι καταχρήσεις. Διὰ τοῦ τελευταίου μάλιστα αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου ἐπανῆλθον ἐνταῦθα καὶ εἰς τὰς δύο ἑτέρας πόλεις τῆς νήσου 170–180 ἄτομα, διὰ δὲ πλοιαρίου ἀφίχθησαν ἐκ Πειραιῶς εἰς Ρέθυμνον τρεῖς οἰκογένειαι καί, ὡς πληροφοροῦμαι, προτίθενται καὶ ἄλλαι νὰ ἐπανέλθωσιν. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, ἵνα τὰς παρακινῇ εἰς τοῦτο, χορηγεῖ ἀσημάντους τινὰς εὐκολίας, οἷον ἀναδέχεται δυνάμει συμβάσεως συναφθείσης μετὰ τῆς ἑταιρείας Lloyd νὰ πληρώνῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει δυνάμει γραμματίων ἐκδιδομένων ἀπὸ τὰς διευθύνσεις τὸν ἥμισυν ναῦλον τῶν εἰς Κρήτην κατερχομένων· ἐκ δὲ τῶν διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου ἀφιχθέντων ὅσοι εἶναι κάτοικοι Ἀλμυροῦ τοὺς μετέφερεν ἐκεῖ ἐκ Χανίων δι' ἰδίου ἀτμοπλοίου.

Προχθὲς ἦλθε πάλιν ἐνταῦθα ὁ Σάββα Πασᾶς. Πολλὰ παράπονα ἐγείρουσι κατ' αὐτοῦ οἱ ἐν Ἀποκορώνῳ ὑποτεταγμένοι καὶ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του διατελοῦντες Χριστιανοὶ διὰ τὸν βίαιον καὶ θυμοδακῆ χαρακτῆρά του καὶ διὰ τὰ βάρβαρα μέσα ἅπερ κατ' αὐτῶν μεταχειρίζεται. Ἄνευ ἀφορμῆς διατάσσει νὰ μαστιγώνουν αὐτοὺς ἀνηλεῶς.

Πολεμικὰ ἔργα ἀπὸ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς[1] μου δὲν ἐγένοντο εἰμὴ μόνον ἐν Τυμπακίῳ, καθ' ἃ ἐκ Ρεθύμνου μοὶ γράφουν, ἐπιπεσόντων αἴφνης τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοῦ ἐκεῖ ἐσκηνωμένου σώματος καὶ προξενησάντων ἱκανὴν βλάβην. Ἀλλ' ἀγνοοῦνται εἰσέτι αἱ λεπτομέρειαι.

Ἐν τῷ τμήματι Κυδωνίας ἡτοιμάσθη κατ' αὐτὰς ἐκστρατεία ἰσχυρὰ κατὰ τῆς Ὁσίας Μαρίας (ἢ Σαμαρείας), πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐκδιώξουν ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ἐκείνης θέσεως τοὺς ἐκεῖ εὑρισκομένους ὡς εἰς ἀκρόπολιν ἐπαναστάτας καὶ οἰκοδομήσουν πύργους. Πρὸς τοῦτο μετέβη καὶ ὁ ἴδιος Χουσεὶν Πασᾶς κατ' αὐτὰς εἰς Ὁμαλόν, ἔνθα διέμεινε δύο ἡμέρας, ἵνα διαγράψῃ πιθανῶς τὸ σχέδιον τῆς προσβολῆς. Πλὴν φαίνεται ὅτι ἡ ἐπιχείρησις αὕτη ἐθεωρήθη λίαν τολμηρὰ καὶ παρῃτήθησαν, τοὐλάχιστον ἐπὶ τοῦ παρόντος,

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 245–248.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοῦ σκοποῦ. Οἱ ἐπαναστάται προγινώσκοντες τὴν μελετωμένην προσβολὴν ἦσαν κατὰ πάντα ἕτοιμοι νὰ ὑποδεχθῶσι τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐλυπήθησαν διὰ τὴν μεταμέλειάν του, καθότι βέβαιοι ἦσαν περὶ τῆς νίκης. Ἀρχηγοὶ τῶν ἐπαναστατῶν εὑρίσκοντο ἐκεῖ ὁ Χατζὴ Μιχάλης καὶ ὁ Ἀριστ. Μπογιατζόγλους, ἀναπληρωτὴς τοῦ κ. Ζιμπρακάκη.

Εἰς τὴν ἐνταῦθα ἀγορὰν πωλοῦνται διάφορα ἐνδύματα καὶ ἄλλα κινητὰ πράγματα λαφυραγωγηθέντα ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πεδιάδι, ὅτε ἐσχάτως διεπράχθησαν αἱ ἐκεῖ σφαγαί.

Ὁ κ. Champoiseau ἐπανῆλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν.

⟨Υ.Γ.⟩ Ἐκτὸς τοῦ μνησθέντος ψηφίσματος καὶ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ὁπλαρχηγοί, 115 τὸν ἀριθμόν, ὑπέγραψαν ἕτερον ἔγγραφον [1], ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένον, δι' οὗ δηλοῦντες ὅτι ἑνοῦνται εἰς τὸ ψήφισμα τῆς Συνελεύσεως γνωμοδοτοῦν καὶ ἀπαιτοῦν τὴν ἐκτέλεσίν του. Εἰς τὸ ἔγγραφον αὐτὸ δὲν ἠθέλησαν νὰ λάβωσι μέρος οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ τμήματος Ἡρακλείου. Πρὸ τριῶν δ' ἡμερῶν ἐστάλη καὶ τὸ ἔγγραφον αὐτὸ εἰς τὸν κ. Δίξωνα.

324

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ — *Χανιά, 15 Ἰουλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1817

Ὁ Ἀρχηγὸς Σφακίων κ. Χιονουδάκης ἐν ἐπιστολῇ [2] του πρὸς τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπήν, σταλείσῃ πρὸς ἐμὲ ἀσφραγίστῳ [3], ἵνα λάβω γνῶσιν καὶ τὴν διαβιβάσω κατὰ τὸν προορισμόν της, ἐκθέτει ἐν λεπτομερείᾳ τὰ διατρέξαντα ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν τοῦ τελευταίου ψηφίσματος τῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν, τὰ ὁποῖα ἐπιστηρίζει καὶ εἰς ἔγγραφά τινα.

Τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, ὡς καὶ ἑνὸς ἐκ τῶν συνημμένων [4] ἔκρινα καλὸν νὰ πέμψω ἀντίγραφα ἐμπιστευτικῶς πρὸς ὑμᾶς, ἵνα λάβητε πλήρη γνῶσιν καὶ τῶν διατρεξάντων καὶ τῶν αὐτουργῶν αὐτῶν, καθὼς καὶ τῶν ἰδεῶν ἃς περὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν γένει τὸ εἰρημένον πρόσωπον, ὅπερ ἐπὶ τῶν Σφακιωτῶν ἐξασκεῖ μεγάλην ἐπιρροήν, ἔχει.

Ἐκτὸς τοῦ ψηφίσματος ἐστάλη χθὲς τῷ κ. Δίξωνι καὶ ἕτερον ἔγγραφον [5] φέρον 115 ὑπογραφὰς ἀρχηγῶν, ὁπλαρχηγῶν καὶ καπετανέων Κρητῶν, οἵτινες ἑνούμενοι εἰς τὰ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἀποφασισθέντα ἐξαιτοῦνται τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ψηφίσματος.

---

1. 2 Ἰουλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1828· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σσ. 201–202.
2. 11 Ἰουλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1826.
3. Χφ. *ἀσφράγιστον.*
4. Ἰ. Ζυμβρακάκης πρὸς τοὺς ἀρχηγούς, ὁπλαρχηγοὺς καὶ καπετανέους τῆς ἐπαρχίας Σφακίων, 7 Ἰουνίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1829· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σσ. 171–172.
5. Βλ. ἀνωτέρω, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐμπιστευτικῶς ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ κ. Champoiseau ἐπανελθὼν εἶπεν εἰς πρόσωπόν τι ὅτι ἐντὸς βραχέος τὸ κρητικὸν ζήτημα λύεται, χορηγουμένων προνομίων τινῶν εἰς τοὺς Κρῆτας καὶ διοριζομένου Χριστιανοῦ ἡγεμόνος.

325

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 67 *Ἡράκλειον, 15 Ἰουλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ48/1790

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα ὅτι καθ' ἅπασαν τὴν ἡμετέραν περιφέρειαν τὰ ἐπαναστατικὰ ἔργα διατελοῦσιν εἰς ἀπραξίαν. Κατὰ συνέπειαν οὐδὲν νεώτερον ἄξιον τῆς ὑμετέρας μερίμνης.

326

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 247 *Ρέθυμνον, 15 Ἰουλίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ59/2210

Τὰ ἐν τῷ τμήματι τούτῳ συμβάντα κατὰ τὸ παρελθὸν δεκαπενθήμερον εἶναι μικροῦ λόγου ἄξια, μολονότι μετὰ τὴν ἄφιξιν τῆς Α.Ἐ. τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ τὰ πράγματα ὤφειλον νὰ λάβωσι μεταβολήν.

Ἡ Α.Ἐ. ὑπεσχέθη ὅτι ἤθελε προφυλάξει τὰ πλησιόχωρα ἀπὸ πάσης διαρπαγῆς, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐσυστήθη ἐπιτροπὴ ἐκ Χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν ἀποκλειστικὴν ἔχουσα τὴν ἐργασίαν ταύτην. Πρῶτοι παραβάται τῶν διατάξεων αὐτῆς ὑπῆρξαν αὐτὰ τὰ ὄργανα τῆς Διοικήσεως, οἱ ἀποσταλέντες εἰς Ἀτσιπόπουλον καὶ Πρινὲ ὑπὸ στρατιωτικὸν διοικητὴν ὡς χωροφύλακες ἐγχώριοι Ὀθωμανοί. Οἱ χωρικοὶ παραπονεθέντες διὰ τὰς πράξεις των εἰδοποίησαν τὴν ἐπιτροπήν, ἥτις ἀπέστειλε δύο μέλη εἰς τὰ ρηθέντα χωρία καὶ ἀνεῦρον τὰ ἁρπαγέντα προϊόντα ἐν αὐταῖς ταῖς σκηναῖς τῶν στρατιωτῶν, πλείστους δ' ἐξ αὐτῶν διεσπαρμένους εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ συλλέγοντας. Εἶδον δὲ καὶ ἄλλας ζημίας καὶ ἁρπαγὰς ἀπὸ τὰς χριστιανικὰς οἰκίας. Οὐ μικρὸν δὲ κίνδυνον διέτρεξαν διὰ παρατηρήσεις τινὰς ἄσπερ ἀπηύθυνον εἰς τοὺς ἅρπαγας τούτους, καὶ ἰδίως εἰς τὸν ἀρχηγὸν καὶ ὑπαρχηγόν των, οἵτινες δὲν συγκατετέθησαν νὰ ἐμποδίσωσιν ὄχι μόνον τοὺς τυχόντας Ὀθωμανούς, ἀλλ' οὐδ' αὐτοὺς τοὺς ὑπ' αὐτοὺς στρατιώτας ἀπὸ τὴν διαρπαγὴν ἀντιτάττοντες ὅτι δὲν εἶναι καθῆκόν των νὰ προφυλάττωσι κτήματα ἀλλ' ἐχθρικὰς ἐπιδρομάς. Τὰ ἐν ταῖς σκηναῖς τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀλλαχοῦ εὑρεθέντα προϊόντα δὲν ἀπεδόθησαν εἰς τοὺς χωρικούς, ἀλλὰ κατασχεθέντα ἐδημοπρατήθησαν πρὸς ὄφελος τῆς Διοικήσεως.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Συνεπείᾳ προσφάτων διαταγῶν ἤρξατο ἐκ νέου ἡ οἰκοδομὴ πύργων εἰς τὰ πλησιόχωρα. Οἱ ἐργάται ἀληθῶς πληρώνονται, ἀλλά, καὶ ἄν τινες δὲν θέλουν νὰ ἐργασθῶσιν, ὑποχρεοῦνται διὰ τῆς βίας. Τὴν πρὸς χρῆσιν τῶν ρηθέντων πύργων ξυλείαν θέλουν ὑποχρεωθῆ οἱ Χριστιανοὶ νὰ μεταφέρωσι δι' ἐξόδων των.

Αἱ ἐνέδραι ἤρχισαν ἐκ νέου νὰ ἐνεργοῦνται. Τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα τρεῖς τοιαῦται ἔλαβαν χώραν καὶ ἀμφοτέρωθεν φονεύονται ἄνθρωποι καὶ πληγωμένοι Ὀθωμανοὶ μετεφέρθησαν εἰς τὰ ⟨ἐν⟩ Ρεθύμνῃ νοσοκομεῖα.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πόλεως Ρεθύμνης εὑρέθη τὸ πτῶμα Χριστιανοῦ τινος ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων. Οἱ Ὀθωμανοὶ διατείνονται ὅτι ἐπαναστάται τὸν ἐφόνευσαν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην νὰ πληροφορηθῶ κατὰ πόσον ἔχονται ἀληθείας οἱ λόγοι των.

327

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 191 *Χανιά, 22 Ἰουλίου 1868*

AYE/KY – M50/1848

Ὁ τουρκικὸς στρατὸς φρονῶν ὅτι ἐν μόνῳ τῷ δυτικῷ τμήματι ἡ ἐπανάστασις ἔχει ἰσχυρὰς ρίζας ἐκεῖ μᾶλλον ἢ εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τῆς νήσου ἔχει τὴν προσοχήν του πλειότερον ἐστραμμένην, καὶ διὰ τῆς διαχαράξεως ἁμαξωτῶν καὶ ἄλλων ὁδῶν καὶ διὰ τῆς κατασκευῆς πύργων προσπαθεῖ καθ' ἑκάστην νὰ περιορίζῃ τὰς ἐνεργείας τῶν ἐπαναστατῶν εἰς στενότερον κύκλον. Αἱ κυριώτεραι ὁδοὶ ἃς μέχρι τοῦδε διεχάραξεν ἐν τῷ τμήματι αὐτῷ εἶναι ἡ ἀπὸ Χανίων μέχρι τοῦ Σελίνου, ἥτις ἐντὸς ὀλίγου φθάνει μέχρι τῆς παραλίας τῆς Σούιας, καὶ ἡ ἀπὸ Χανίων μέχρι Κάϊνας καὶ Βάμου ἐν Ἀποκορώνοις.

Πύργοι δὲ μέχρι τοῦδε κατεσκευάσθησαν ἑπτὰ μὲν εἰς τὰ πέριξ τῆς πεδιάδος Ἀλικιανοῦ μέχρι τῶν Λάκκων καὶ ἕτεροι εἰς Ποροδέλια [1]· εἰς δὲ τὴν ἐπαρχίαν Ἀποκορώνου 4–5, ἰδίως πέριξ τῶν χωρίων Βάμου, Μελιδονίου, Ραμνίου [2] κλπ.· εἰς δὲ τὰ Σφακία ἐκτὸς τῶν ἐν Προσγιάλῳ δύο ἐπισκευάζεται τὸ Φραγκοκάστελλον, καὶ πύργοι ἐντὸς ὀλίγου θέλουν κτισθῆ, ὅπως ἡ θέσις αὕτη συνδεθῇ μετὰ τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου καὶ ἡ ὀρεινὴ αὕτη ἐπαρχία μετὰ τοῦ Ρεθύμνου, ὅπου ἤδη κατεσκευάσθη εἷς μὲν ἔξωθι τῆς πόλεως ἐκείνης, εἰς θέσιν Καλοσυνάν, δύο δ' ἕτεροι πέριξ τοῦ χωρίου Πρασσαῖς καὶ ἐντὸς ὀλίγου θέλουν οἰκοδομηθῆ δύο ἕτεροι ἐκεῖ πλησίον. Τὰ ἔργα ταῦτα, ἂν καὶ δὲν ἐπέφεραν μέχρι τοῦδε μεγάλην βλάβην, συμπληρούμενα θέλουν ἀναμφιβόλως στενοχωρήσει τοὺς ἐπαναστάτας σπουδαίως.

Πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου τούτου ὁ εἰς Λάκκους τουρκικὸς

---

1. Ποροσέλια.
2. Ραμνὴ (ἡ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

στρατὸς τῇ 18 τοῦ ἱσταμένου μηνὸς ἀνῆλθεν εἰς Θέρισσον καὶ Καμπειά, ὅπου προυτίθετο νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἀνέγερσιν πύργων, καὶ ἐντεῦθεν ἀκροβολισμοὶ διαρκεῖς ἔλαβαν χώραν. Προχθὲς δὲ πάλιν μετὰ πλειοτέρας ἐπιμονῆς ἐπανέλαβε τὸ ἔργον καὶ μάχη ζωηρὰ συνήφθη, εὑρισκομένων ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ Χατζῆ Μιχάλη καὶ τοῦ 'Αριστ. Μπογιατζόγλου. Τὰς λεπτομερείας τῆς μάχης ταύτης δυστυχῶς ἀγνοοῦμεν. Γινώσκομεν ὅμως ὅτι ὁ ἐχθρὸς δὲν κατώρθωσε νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὸ μέρος ὅπερ ἐπεδίωκε καὶ ὅτι 29 τραυματίαι, ἐν οἷς καὶ εἷς μιραλάης, ἐκομίσθησαν εἰς τὴν πόλιν. 'Επειδὴ δὲ εἰς τὰ νοσοκομεῖα τῆς πόλεως δὲν μεταφέρουν εἰμὴ τοὺς βαρέως τετραυματισμένους, τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην σπουδαίας ἐγχειρήσεως, εἰκάζεται ἐκ τοῦ εἰρημένου ἀριθμοῦ ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔπαθον ζημίας οὐ σμικράς.

'Εκτὸς τούτων τῇ 18 ἐγένετο ἑτέρα ἀψιμαχία ἐν 'Ομαλῷ, πρὸς τὸ μέρος τοῦ Σελίνου, τῇ δὲ προτεραίᾳ ἐν 'Αποκορώνῳ· ἑτέρα πέριξ τοῦ χωρίου Φρέ, εἰς ἣν τρεῖς 'Οθωμανοὶ ἐφονεύθησαν καὶ ἑπτὰ ἐτραυματίσθησαν, χωρὶς οὐδεὶς τῶν ἐπαναστατῶν νὰ πάθῃ.

'Η ἐργασία πρὸς ἐπάνοδον τῶν ἐν 'Ελλάδι εὑρισκομένων κρητικῶν οἰκογενειῶν ἐξακολουθεῖ δραστηρίως διὰ παντὸς μέσου. 'Ο ἐν 'Ομαλῷ καὶ Σταυρῷ τοῦ Σελίνου εὑρισκόμενος Πασᾶς, ἀφοῦ ἐξήντλησεν ὅλα τὰ ἤπια καὶ κολακευτικὰ μέσα, ἀπειλεῖ τοὺς ὑποτεταγμένους χωρικοὺς ὅτι θὰ τοὺς φονεύσῃ, ἂν δὲν ὑπογράψουν ἀναφορὰν πρὸς τὴν Πύλην, ἧς τὴν μεσολάβησιν νὰ ζητοῦν πρὸς ἐπάνοδον τῶν οἰκογενειῶν. Οὐδόλως λοιπὸν ἀπίθανον εἶναι νὰ ἴδωμεν δημοσιευομένην ἀναφορὰν τοιαύτην, ἥτις θὰ εἶναι προϊὸν κτηνώδους βίας.

'Ο Χουσεὶν Πασᾶς μεταβὰς μετὰ τοῦ Σάββα Πασᾶ ἐφ' ἁμάξης εἰς 'Αποκόρωνα ἐπανῆλθε προχθὲς ἐνταῦθα. 'Επίσης ἐπανῆλθε καὶ ἐξ 'Ηρακλείου ὁ κ. Φωτιάδης, ὁ διάδοχος τοῦ κ. Καραθεοδωρῆ, καὶ ἀνέλαβε τὴν ὑπηρεσίαν του.

'Η Διοίκησις δι' ἐγγράφου [1] της ἀπήτησε τὴν διὰ τοῦ πρώτου ἀτμοπλοίου ἀπέλασιν τῶν ἐνταῦθα ἐμπορευομένων ὑπηκόων 'Ελλήνων Ν. Καραγιανοπούλου καὶ Γεωρ. Λυμπέρη, παντοπωλῶν, ἀποκατεστημένων ἐνταῦθα. Μετὰ λύπης λέγω ὑμῖν, κύριε 'Υπουργέ, ὅτι ἡ Διοίκησις δὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν μεσολάβησιν τοῦ Β. Προξενείου καὶ ν' ἀνακαλέσῃ τὸ βίαιον καὶ ἄδικον τοῦτο μέτρον, ὅπερ θέλει φέρει μεγάλην ὑλικὴν βλάβην εἰς τοὺς εἰρημένους φιλησύχους πολίτας, τοῦ ἑνὸς τῶν ὁποίων τὸν πατέρα, 'Ιω. Καραγιανόπουλον, μετὰ τρίμηνον περίπου φυλάκισιν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀπήλασεν ἐπίσης. 'Η Διοίκησις ἠρνήθη νὰ δηλώσῃ εἰς τὸν κ. Χρηστίδην (ὅστις ἀνεδέχθη τὴν διεξαγωγὴν τῆς ὑποθέσεως ταύτης) τοὺς λόγους ἕνεκα τῶν ὁποίων θεωρεῖ αὐτοὺς ἀξίους τῆς εἰρημένης ποινῆς, καὶ μόνον ἐφάνη συγκαταβατικὴ εἰς τὸ νὰ χορηγήσῃ ὀλίγων ἡμερῶν τοὐλάχιστον προθεσμίαν, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε δέν μοι ἐγνωστοποίησε τὴν ὁριστικὴν ἀπόφασίν της.

Περὶ τῶν ἐν Ρεθύμνῃ συμβάντων ἀρκοῦμαι, 'Εξοχώτατε, νὰ ὑποβάλω ὑμῖν ἀντί-

---

1. 17 'Ιουλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ45/1664.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γραφον τοῦ ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ κ. Πράκτορος σταλέντος μοι ἐγγράφου [1] ὑπ' ἀριθ. 247 καὶ ἀπὸ 15 'Ιουλίου 1868.

Χθὲς ἀφίχθη ἐνταῦθα, ἵνα σταθμεύσῃ διαρκῶς εἰς τὸν λιμένα Χανίων, ἡ ρωσικὴ κανονοφόρος Zouapie, προερχομένη ἐκ Πειραιῶς.

Τέλος πάντων ὁ Διοικητὴς τοῦ 'Ηρακλείου Περτὲφ Πασᾶς, ὅστις διὰ τῆς ἐνόχου ἀδρανείας καὶ ἀνεπιτηδειότητός του ἐγένετο παραίτιος τῶν ἐν Πεδιάδι σφαγῶν, ἀπελύθη τῆς ὑπηρεσίας.

Τὴν στιγμὴν ταύτην μόλις πληροφοροῦμαι ὅτι εἰς Πρόσγιαλον καὶ Φραγκοκάστελλον τῇ 11 τοῦ μηνὸς σῶμα τουρκικὸν διαβαῖνον προσεβλήθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν. Εἰς τὴν συμπλοκὴν ταύτην εἷς μόνον Κρὴς ἐτραυματίσθη, Τοῦρκοι δ' ἐπληγώθησαν ἢ ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς 15.

328

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Επιστολὴ *Χανιά, 22 'Ιουλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ50/1847

"Ινα λάβητε πληρεστέραν γνῶσιν τῶν διατρεξάντων ὡς πρὸς τὸ ψήφισμα [2] τῆς Συνελεύσεως δι' οὗ ζητεῖται ἡ προστασία τῆς 'Αγγλίας, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω ὑμῖν τὰ συνημμένα ἀντίγραφα ἐπιστολῶν τοῦ Λεωνίδου Γεωργιάδου Λογίου [3], Γραμματέως μέχρι τοῦδε τῆς Συνελεύσεως, τοῦ 'Αρχηγοῦ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος Μ. Κόρακα [4], καὶ τοῦ Κώνστα Βολουδάκη. 'Εξ αὐτῶν φαίνεται ὅτι οἱ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν ἀρχηγοὶ δὲν συνεμερίζοντο τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ γίνῃ τὸ ψήφισμα. 'Ο 'Αρχηγὸς ὅμως Σφακίων Χιονουδάκης, καίτοι καθ' ὁλοκληρίαν μὴ παραδεχόμενος ὡς ὀρθὰ τὰ γενόμενα, θεωρεῖ ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ ἐκεῖνοι προσεφέρθησαν ἀφρόνως.

"Οταν οἱ Τοῦρκοι πραγματοποιήσωσι τὸ περὶ κατασκευῆς πύργων καὶ ὁδῶν σχέδιόν των, οἱ ἐπαναστάται θὰ εὑρεθῶσιν εἰς δύσκολον θέσιν, ἥτις ἀπὸ τοῦδε κατανοεῖται. Αἱ ἐπαρχίαι θὰ ὑποταχθῶσι σχεδὸν ὁλόκληροι, καὶ δὲν ⟨θὰ⟩ ὑπάρχουν εἰς τὰ ὅπλα εἰμὴ συμμορίαι. 'Απὸ τοῦδε μάλιστα ἤρξαντο τὰ συμπτώματα. 'Ο ἀναπληρωτὴς τοῦ Ζυμπρακάκη 'Αριστοτέλης Μπογιατζόγλους ἐμπιστευτικῶς μοὶ γράφει ὅτι ἀποθάρρυνσις καὶ ἀπελπισία κατέλαβε τοὺς πλειοτέρους καὶ ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἐξ ἀνάγκης θέλουν ἐγκαταλείψει τὸ τμῆμα τῆς Κυδωνίας οἱ ἐν αὐτῷ εὑρισκόμενοι ἐπαναστάται. 'Ο δ' 'Αρχηγὸς Σφα-

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 253–254.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 248, ὑποσημ. 1.
3. 6 'Ιουλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ50/1858.
4. 6 'Ιουλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ50/1860· Κ ρ ι ά ρ η, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1902), σσ. 661–662.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κίων Χιονουδάκης ἔχει πλειοτέρας ἐλπίδας, ἀπαιτεῖ ὅμως, ἂν ἡ ἐπανάστασις παραταθῇ ἐπὶ πολύ, νὰ τεθῇ τάξις τις, νὰ σχηματισθῶσι μεγάλα σώματα ἐπαναστατῶν καὶ νὰ κανονισθῶσι τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς των.

329

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 69 *Ἡράκλειον, 22 Ἰουλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ50/1875

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην καὶ εἰκοστὴν ἰσταμένου μηνὸς ἔλαβον χώραν μάχαι εἰς Μάλλια τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ἀγνοοῦμεν τὰ καθ' ἕκαστα ἀμφοτέρων.

Ἐκ χωρικῶν τῆς ἐπαρχίας Μαλεβυζίου ἐπληροφορήθημεν σήμερον ὅτι ὀθωμανικὸς στρατὸς κατέλαβεν ἐξ ἀπροόπτου τοὺς ἐπαναστάτας τοῦ διαμερίσματος τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης εἰς Ζαρὸν κατὰ τὴν νύκτα τῆς 20–21 τοῦ μηνὸς καὶ ὅτι τοῖς ἐπροξένησεν ἱκανὰς ζημίας. Ἡ Ἐπιτροπὴ ὅμως οὐδεμίαν ἐπίσημον εἴδησιν ἀπέστειλε περὶ τοῦ δυσαρέστου τούτου γεγονότος. Οὐχ ἧττον ἐκ τῆς διηγήσεως τῶν χωρικῶν ἐξάγεται ὅτι οἱ ἐπαναστάται εὑρέθησαν εἰς δεινὴν θέσιν κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην τῆς ἐξ ἀπροόπτου ἐπιθέσεως.

Εἰδοποιῶ προσέτι τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι ὁ Μουτεσερίφης Ἡρακλείου Περτὲβ Πασᾶς ἀνεκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν 17 τοῦ μηνὸς ἀνεχώρησεν ἐντεῦθεν διὰ Χανία. Διὰ τῆς ἰδίας εὐκαιρίας μετέβη εἰς Χανία καὶ ὁ Γραμματεὺς τοῦ Γεν. Διοικητοῦ Φωτιάδης, ὅστις διέμενεν ἐνταῦθα μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης.

330

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 199 *Χανιά, 29 Ἰουλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ44/1652

Ἡ κατάστασις τῶν ἐνταῦθα πραγμάτων ἀπὸ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς[1] μου εἶναι ἡ αὐτή.

Κατ' αὐτὰς ἀφίχθησαν ἐνταῦθα 1400 στρατιῶται πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐν τῷ στρατῷ κενῶν θέσεων καί, ὡς διαδίδεται, ἀναμένονται ἀκόμη καὶ ἄλλοι. Ἔφθασαν δ' εἰς Σούδαν εἴκοσι δύο ἐμπορικὰ πλοῖα φορτωμένα ἐκ γαιανθράκων τῆς ἐν Θρᾴκῃ Ἡρακλείας πρὸς χρῆσιν τοῦ στόλου, καὶ προσέτι ἀφίχθη δι' ἐκτάκτου ἀτμοπλοίου εἷς ὑπασπιστὴς τοῦ

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 254–256.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σουλτάνου, Σουλεημὰν Βέης καλούμενος, κομιστὴς χρημάτων, δύο περίπου ἑκατομμυρίων γροσίων, ὡς λέγουν. Ὁ ὑπασπιστὴς οὗτος ἅμα ἐλθὼν συνεκάλεσε τὰς διοικητικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἀρχὰς ἐν τῷ Διοικητηρίῳ, καθὼς καὶ τοὺς προκρίτους Ὀθωμανοὺς καὶ τοὺς ἐξέφρασε τὴν εὐαρέσκειαν τοῦ Σουλτάνου διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν τέλος πάντων εἰρήνευσιν τῆς νήσου καὶ εὐχαρίστησεν ἅπαντας ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου του διὰ τὸν ζῆλον ὃν ἕκαστος κατέβαλε πρὸς ἐπιτυχίαν τοιούτου εὐτυχοῦς ἀποτελέσματος. Ἂν καὶ ὁ καθ' ἕξιν πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐπικρατείας δουλικὸς σεβασμὸς τῶν Τούρκων δὲν τοῖς ἐπέτρεπε νὰ ἐπιφέρωσι παρατήρησιν, μολαταῦτα τὰ ὑπὸ τοῦ ὑπασπιστοῦ λεχθέντα δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκληφθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀκροατῶν εἰμὴ ἀληθὴς εἰρωνεία. Περιττὸν ἴσως νὰ προσθέσω ὅτι συγχαρητήριοι τοιοῦτοι λόγοι ἐκίνησαν τὸν γέλωτα τῶν ἐνταῦθα εὑρισκομένων προξένων καὶ ξένων, οἵτινες βλέπουν ὅτι ἡ πάλη ἐξακολουθεῖ καὶ τὸ αἷμα ἀδιακόπως χύνεται. Ἅπαντες δὲ σχεδὸν εἶναι πεπεισμένοι ἐπὶ διετοῦς πείρας στηριζόμενοι ὅτι πολὺς καιρὸς πρέπει νὰ παρέλθῃ καὶ πολλὰς θυσίας ἡ Πύλη νὰ ὑποστῇ, ἵνα ἐπιτύχῃ πραγματικῶς ὅ,τι κατὰ προσποίησιν θεωρεῖ τετελεσμένον, καὶ ὅτι, ἐν ὅσῳ ἐξακολουθεῖ ἡ ἔξωθεν τροφοδότησις τῶν ἐπαναστατῶν, δύσκολον ἔργον καὶ μακροχρόνιον εἶναι διὰ τὸν τουρκικὸν στρατὸν ν' ἀναγκάσῃ αὐτοὺς εἰς συνθηκολόγησιν. Ἐν τούτοις λυπηρὸν εἶναι καὶ δυσεξήγητον ὅτι, ἐνῷ ἡ Πύλη πρὸ διετίας ἐξακολουθεῖ ἀδιακόπως νὰ διασαλπίζῃ ὅτι ἡ ἐπανάστασις κατεβλήθη ἢ εἶναι ἐν τῷ καταβάλλεσθαι καὶ ἀδιακόπως ἐξελέγχεται ψευδομένη, κατορθοῖ νὰ γίνηται πιστευτὴ καὶ παρ' αὐτοῖς πολλάκις τοῖς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν συμπαθοῦσιν, ὡς ἐσχάτως συνέβη καὶ παρὰ τῷ Ἰουλίῳ Φάβρῳ [1], ἐκτὸς ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ ῥήτωρ οὗτος κάμνων τοιαύτην ὁμολογίαν ἀπέβλεπεν εἰς ἕτερον σκοπόν.

Ἐν τούτοις ἐλπίζω ὅτι ὁ εἰρημένος ὑπασπιστὴς ἐπείσθη καὶ ὁ ἴδιος ὅτι εἰς ὅσα ἐνώπιον τῶν ἀρχηγῶν εἶπεν ἔπαιξε πρόσωπον κωμῳδίας, καθότι τὴν παρελθοῦσαν Παρασκευὴν συνοδευθεὶς ὑπὸ τοῦ Χουσεὶν Πασᾶ, ὅστις βεβαίως προυτίθετο νὰ τῷ δείξῃ τὸν τόπον ὡς ὑποτεταγμένον, ὡδηγήθη εἰς Ἀποκόρωνα, ὅπου κατὰ σύμπτωσιν ἐγένετο θεατὴς μάχης τινὸς παρὰ τὸ χωρίον Βαφαί. Διηγοῦνται ὅτι ὁ Χουσεὶν ἰδὼν αὐτὸν ἐκπλαγέντα διὰ τὴν μάχην τῷ εἶπεν, ἵνα τὸν καθησυχάσῃ, ὅτι οἱ μαχόμενοι δὲν εἶναι ἐπαναστάται, ἀλλὰ λῃστρική τις συμμορία ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ διωκομένη. Ἀγνοῶ τίνα ἰδέαν ἐσχημάτισεν ὁ ὑπασπιστὴς οὗτος, ὅστις πιθανὸν θὰ ἔχῃ ἐντολὴν νὰ ἴδῃ τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἰδίοις ὄμμασιν, ἀλλὰ ἐκ τῆς μάχης ταύτης, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὰ νοσοκομεῖά εἰσι πλήρη τραυματιῶν καὶ τὰ χωρία δι' ὧν διῆλθε (πλὴν ὀλίγων τινῶν κατοίκων εἰς τὰ δάκτυλα μετρουμένων, γερόντων τῶν πλείστων) εἰσὶν ἀκατοίκητα, θὰ ἐπείσθη βεβαίως, ἂν εἶναι ἀνὴρ ὀξυδερκής, ὅτι ἡ ἔκφρασις εὐαρεσκείας ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου καὶ ἡ εὐχαρίστησίς του ἐπὶ τῇ εἰρηνοποιήσει τῆς νήσου εἶναι λίαν πρόωροι. Τὴν ἐπιοῦσαν ὁ Χουσεὶν

---

1. Βλ. σχετικῶς τὴν ἐφημερίδα *Αἰών*, ἀριθ. 2358, 8 Ἰουλίου 1868, ἔνθα ἀπόσπασμα λόγου τοῦ Jules Favre ἐκφωνηθέντος εἰς τὴν Γαλλικὴν Βουλὴν τὴν 26 Ἰουνίου/8 Ἰουλίου 1868, ἀφορῶν εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πασᾶς ὡδήγησε τὸν ὑπασπιστὴν εἰς Λάκκους καὶ ἴσως εἰς Κίσσαμον, ὅπου θέλει ἰδεῖ τὰ αὐτὰ πράγματα.

Ἐκτὸς τῆς ἐν Ἀποκορώνῳ μάχης, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, συνήφθη καὶ ἑτέρα τῇ 24 τοῦ φθίνοντος, καθ' ἣν, ὡς πληροφορούμεθα, ἐφονεύθησαν τέσσαρες Τοῦρκοι καὶ ἐπληγώθησαν περὶ τοὺς 20. Καθ' ἑκάστην δὲ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ γίνονται ἀψιμαχίαι.

Τὰς λεπτομερείας τῆς πέριξ τοῦ Θερίσσου, εἰς θέσιν Ἀλιάκαις, μάχης συναφθείσης τῇ 20 τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἐν ᾗ οἱ Τοῦρκοι, ὡς ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ μου ἔκαμα λόγον, ὑπέστησαν [1] ἱκανὰς ζημίας, θέλετε εὑρεῖ, κύριε Ὑπουργέ, ἐν τῇ συνημμένῃ ἐκθέσει [2].

Ἐκτὸς αὐτῆς καὶ ἀψιμαχία τις ἔλαβε χώραν τῇ 17 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐν Σελίνῳ, παρὰ τὸν Ὁμαλόν.

Ἡ εἴδησις ὅτι ἐν Βουλγαρίᾳ ἐξερράγη ἐπανάστασις [3] ἐπέφερεν εὐάρεστα ἀποτελέσματα εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἐπαναστατῶν.

Αἱ τουρκικαὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ μὴ ἀρκεσθεῖσαι εἰς τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας κατὰ τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων ἐκδικήσεις ἤρξαντο κατ' αὐτὰς ἐξ ὁλοκλήρου νὰ καταστρέφουν ὅ,τι ἀνήκει ἰδίως εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἐπαναστατῶν καὶ μέχρι τοῦδε διασωθέν. Ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως εἶχαν κατεδαφίσει ἐκ θεμελίων τὴν ἐν Ἀποκορώνῳ οἰκίαν τοῦ ἀρχηγοῦ Κώστα Βολουδάκη. Ἤδη πληροφοροῦμαι ὅτι ἐσχάτως κατέστρεψαν ἐξ ὁλοκλήρου ὅλας τὰς ἰδιοκτησίας του, οἷον ἐλαιῶνας, μετόχιον κλπ. Τὸ αὐτὸ ἔπραξαν καὶ κατὰ τοῦ Πολογιαννάκη.

Ἡ ἐφετινὴ ἐσοδεία τῶν ἐλαιῶν θὰ εἶναι ἔκτακτος, καὶ ἐν ὁμαλῇ καταστάσει ἤθελεν ἐπισωρεύσει πολλὰ χρήματα εἰς τὴν νῆσον, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως ὁ καρπός, πλὴν ὀλίγου μέρους, θέλει βεβαίως ἀπολεσθῇ. Ἐν τούτοις τὸ ἐντεῦθεν προσδοκώμενον κέρδος θέλει ἐξασκήσει μεγάλην ἐπήρειαν εἰς τὸ πνεῦμα πολλῶν, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑποτεταγμένων θέλει αὐξηθῇ.

Ἡ Διοίκησις μ' ὅλας τὰς προσπαθείας μας δὲν ἀπετράπη τῆς ἀποφάσεως τοῦ νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν Νικόλαον καὶ Γεώργιον Καραγιαννόπουλον, παντοπώλας, περὶ ὧν ἔκαμα λόγον ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκθέσει μου. Μόνον μίαν ἑβδομάδα ἐχορήγησεν αὐτοῖς πρὸς τακτοποίησιν τῶν ὑποθέσεών των. Ὅθεν διὰ τοῦ ἀναμενομένου ἀτμοπλοίου θέλουν ἀναγκασθῇ ν' ἀναχωρήσωσι πρὸς καταστροφὴν τοῦ ἐμπορίου των. Ἡ Διοίκησις θεωροῦσα αὐτοὺς ὑπόπτους καὶ ἐπικινδύνους εἰς τὴν δημοσίαν τάξιν ἀπῄτησε παρ' ἡμῶν νὰ ἐνεργήσωμεν τὴν ἀπέλασίν των, χωρὶς νὰ συγκατατεθῇ, μ' ὅλας τὰς ἐνστάσεις τοῦ κ. Χρηστίδου, νὰ μᾶς ἐκφράσῃ τὸν λόγον δι' ὃν θεωρεῖ αὐτοὺς ἀποπεμπτέους, ἵνα καὶ ἡμεῖς κρίνωμεν περὶ τοῦ βασίμου τῆς κατ' αὐτῶν αἰτιάσεως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὡς θέλετε παρατηρήσει, κύ-

---

1. Χφ. *ἐπέστησαν*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

2. Χατζημιχάλης πρὸς Ἐπιτροπὴν τμήματος Χανίων, 26 Ἰουλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ44/1650· ἐφημερὶς *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 221, 3 Αὐγούστου 1868.

3. Βλ. σχετικῶς Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σσ. 237–238, 240–241, 244, 252.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ριε Ὑπουργέ, ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας [1] ἣν διὰ τοῦ προσεχοῦς ἀτμοπλοίου θὰ ὑποβάλω ὑμῖν, ἐπιμένων εἰς ὅσα καὶ προφορικῶς ἐξέθεσα ἠρνήθην ὁ ὑποφαινόμενος νὰ γίνω ὄργανον πράξεως ἣν θεωρῶ ἄδικον καὶ αὐθαίρετον καὶ ἀφῆκα τὴν ἐξουσίαν νὰ κάμῃ χρῆσιν τῆς βίας, καθ' ἧς διεμαρτυρήθην διὰ τὰς συνεπείας.

Οἱ δύο ἀδελφοὶ Μαρκαντωνάκη ἐξακολουθοῦν εἰσέτι νὰ στενάζουν εἰς τὰς φυλακὰς φέροντες βαρείας ἁλύσεις καὶ ἀγνοοῦντες τίς ἡ τύχη των καὶ τί τὸ ἔγκλημά των. Λίαν λυπηρὸν εἶναι οἱ δύο οὗτοι νέοι ἄνευ ἀποδείξεως καὶ ἄνευ δίκης νὰ βασανίζωνται πρὸ τοσούτου χρόνου ἐν τῇ φυλακῇ ὄχι μόνον στερούμενοι τὴν ἐλευθερίαν των, ἀλλὰ καὶ ὑλικῶς καταστραφέντες καὶ τὴν ὑγείαν των φθείροντες. Εἴθε νὰ δοθῇ ταχὺ τέρμα εἰς τὴν σκανδαλώδη ταύτην ὑπόθεσιν.

Ἐπανῆλθε διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου καὶ ἐπανέλαβε τὰς ὑπηρεσίας του ὁ Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ρωσσίας κ. Σ. Δενδρινός, θεραπευθεὶς ἐκ τῆς νόσου ἥτις ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ μεταβῇ εἰς Τεργέστην.

Ὁ μέχρι τοῦδε Ὑποναύαρχος τοῦ τουρκικοῦ στόλου Ἰβραΐμ Πασᾶς ἀνεκλήθη, ἀντ' αὐτοῦ δὲ διωρίσθη Μοίραρχος ὁ Ἀρὶφ Βέης, Πλοίαρχος θωρηκτῆς φρεγάτας καὶ κάτοχος τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης, ὑπηρετήσας ἄλλοτε ἔτη πολλὰ ἐν τῷ ἀγγλικῷ ναυτικῷ.

Πληροφορούμεθα ὅτι πέντε πρόσωπα ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου, ἤτοι ὁ Γεώργιος Κρασάκης ἀπὸ Καβαλοχῶρι [2], Πιπεράκης ἀπὸ Κεφαλᾶν, Ἰω. Σφακιανάκης ἀπὸ Τζιτζιφέ, καὶ δύο ἕτεροι ἀπὸ τὰ χωρία Μελιδόνι καὶ Φρύδια [3] καὶ τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα πρὸς ὥραν ἀγνοοῦμεν, ἀποστέλλονται αὔριον ὑπὸ τῆς Διοικήσεως εἰς Ἀθήνας μὲ χρήματα καὶ συστατικὰς ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Πρέσβυν κύριον Φωτιάδην, ἵνα ἐνεργήσωσι τὴν μεταφορὰν ἐνταῦθα κρητικῶν οἰκογενειῶν. Εἷς τούτων ἐξεφράσθη σήμερον πρός τινα ὅτι ἐξαναγκαζόμενος πράττει τοῦτο.

⟨Υ.Γ.⟩. Ἐπισυνάπτονται τρεῖς ἐκθέσεις [4] μαχῶν.

---

1. Κωνταντῖνος Φωτιάδης (Σύμβουλος τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Κρήτης) πρὸς Σακόπουλον, 28 Ἰουλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ45/1665· Σακόπουλος πρὸς Χουσεΐν Αὐνῆ Πασᾶν, 29 Ἰουλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ45/1662.

2. Γαβαλοχώρι.

3. Χωρίον Φρύδια δὲν ὑπάρχει ἐν Κρήτῃ. Ὑπάρχει τοπωνύμιον Φρούδια (τά) : αἱ βραχώδεις κλιτύες τοῦ Ἀκρωτηρίου, ἐπὶ τῶν ὁποίων εὑρίσκεται τὸ χωρίον Χαλέπα.

4. Ἤτοι : α') Ἡ ἐν σ. 259, ὑποσημ. 2 ἀναφερομένη ἔκθεσις. β') Ἡ ἔκθεσις τῶν Γ. Κορκίδη καὶ Γ. Καμπούρη πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ τμήματος Χανίων, 17 Ἰουλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ44/1649· ἐφημερὶς *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 221, 3 Αὐγούστου 1868. γ') Ἡ ἔκθεσις τῶν Κ. Κριάρη καὶ Ἀ. Σκαλίδη πρὸς τὴν αὐτὴν Ἐπιτροπήν, 20 Ἰουλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ44/1647· *Νόμος*, ἔ.ἀ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

331

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 71 *Ἡράκλειον, 29 Ἰουλίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ48/1791

Διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 69 καὶ ἀπὸ 22 ἤδη λήγοντος μηνὸς ἀναφορᾶς [1] μου ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι ὅτι κατὰ τὴν 15 καὶ 20 ἰδίου μηνὸς ἔλαβον χώραν μάχαι εἰς Μάλλια καὶ ὅτι τὰ καθ' ἕκαστα δὲν ἦσαν γνωστά. Ἤδη λαβὼν ἀκριβεῖς καὶ βεβαίας πληροφορίας εἰδοποιῶ τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι κατὰ τὴν πρώτην περίστασιν οἱ ἐπαναστάται μετεχειρίσθησαν μίαν ἐκρηκτικὴν μηχανήν, ἥτις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπέφερε ζημίαν πρὸς τὸν ὀθωμανικὸν στρατόν, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἁπλῶς ἔλαβον χώραν ἀκροβολισμοὶ μακρόθεν, ἄνευ οὐδενὸς ἀποτελέσματος ἑκατέρωθεν.

Ἐπίσης καὶ εἰς Ζαρὸν τὰ δυστυχήματα δὲν ἦσαν ὁποῖα τὰ διέδωκεν ἡ φήμη. Οἱ εὑρεθέντες ἐκεῖ ἐπαναστάται διέφυγον τὸν κίνδυνον μὲ ἀπώλειαν πέντε μόνον ἀτόμων.

Ἔκτοτε οὐδὲν νεώτερον ἐσυνέβη ἄξιον λόγου. Πιθανὸν ἐντὸς τῆς ἀρξαμένης ἑβδομάδος οἱ ἐπαναστάται τοῦ διαμερίσματος Μαλεβυζίου νὰ ἐνεργήσωσί τι σπουδαῖον.

Περὶ τὴν 10ην ὥραν π.μ. σήμερον ἔφθασεν εἴδησις ὅτι τὴν νύκτα τῆς χθὲς ἔλαβε χώραν μάχη σπουδαία εἰς Ἅγιον Μύρωνα. Τὰ καθ' ἕκαστα ἀγνοοῦνται.

332

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 249 *Ρέθυμνον, 29 Ἰουλίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ75/2814

Κατὰ τὸ παρελθὸν δεκαπενθήμερον ἐν τῷ τμήματι τούτῳ οὐδὲν ἄξιον λόγου συνέβη. Ἡ Διοίκησις περιωρίσθη μόνον ἵνα ἀποπέμψῃ τῆς πόλεως τὰς ἐν αὐτῇ προσφυγούσας οἰκογενείας εἰς τὰ πλησίον χωρία των, ὄντα ἐντὸς τῆς γραμμῆς ⟨ἣν⟩ πρόκειται νὰ σχηματίσῃ, ⟨δι'⟩ ὅσας δὲ δὲν συγκατατίθενται νὰ ἐξέλθουν, ὡς τινες χῆραι καὶ ἀνίκανοι πρὸς τὴν γεωργίαν οἰκογενειάρχαι, μεταχειρίζεται τὴν βίαν. Χθὲς μάλιστα συνήθροισέ τινας καί, ἀφοῦ τοὺς ἐπρότεινεν ὅτι θέλει τοὺς κρατήσει ὑπὸ κράτησιν μέχρις ὅτου βιασθοῦν καὶ ἐξέλθουν τῆς πόλεως, προσεκάλεσε [δὲ] καί τινα ἱερέα καὶ τῷ εἶπε νὰ μεταβῇ εἰς τὰς οἰκίας ⟨ὅπου⟩ διαμένουν τοιαῦται οἰκογένειαι καί, ἂν διὰ τῆς προτροπῆς του δὲν ἐνδώσουν νὰ ἐξέλθουν, οἱ ἄνθρωποι τῆς Διοικήσεως (ζαπτιέδες) θέλουν σύρει τὰς γυναῖκάς των ἀπὸ τὴν

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 257.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κόμην τῆς κεφαλῆς των, μέχρις ὅτου τὰς ἐκβάλουν τῆς πόλεως. Καὶ οὕτως ἐζήτησαν καὶ τοῖς παρεχωρήθη τριῶν ἡμερῶν προθεσμία.

Διὰ νὰ ἀποδείξῃ δὲ ὅτι ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης κατευνάσθη, ὁ Μουτεσαρίφης τοῦ τμήματος Ρεθύμνης προσπαθεῖ νὰ βιάσῃ καὶ τοὺς ἔχοντας τὰς οἰκογενείας των εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐπαναφέρουν αὐτάς, ἄλλως ν' ἀναχωρήσουν καὶ οὗτοι τῆς νήσου. Παρέχει δὲ εἰς τοὺς τοιούτους καὶ τὴν εὐκολίαν : ὅστις θέλει νὰ ἔλθῃ ἡ οἰκογένειά του ἂς δώσῃ ἓν μόνον ἔγγραφον ὅτι εὐχαριστεῖται εἰς τοῦτο, καὶ ἡ Διοίκησις δυνάμει τοῦ γράμματος ἐπαναφέρει αὐτήν [1]. Τὴν ἀκίνητον περιουσίαν τῶν ἀπόντων ἐκμισθώνει (πακτώνει) ἡ ἐγχώριος ἀρχή, τὴν δὲ κινητὴν κατάσχει καὶ λαμβάνει ἀμέσως εἰς τὴν κατοχήν της.

Γέρων τις ἐκ τοῦ χωρίου Πίκρι, οἰκογενειάρχης, ἔχων θυγατέρα εὔχαριν καὶ φοβούμενος τὴν διαρπαγὴν αὐτῆς παρὰ τοῦ τυχόντος, εἶχε φέρει αὐτὴν πρό τινος καὶ κατῴκει εἰς τὴν πόλιν ἀφήσας τὴν λοιπὴν οἰκογένειάν του εἰς τὸ χωρίον. Τούτου τὸν νεωστὶ νυμφευθέντα υἱὸν ἐφόνευσαν οἱ Ὀθωμανοὶ εἴς τινα ἐνέδραν πρὸ καιροῦ μεταβαίνοντα εἰς τὸ χωρίον του, διὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου ὁ γέρων πατήρ του ἔπεσεν εἰς τὴν κλίνην. Ἰδόντες οἱ πλησίον κατοικοῦντες Ὀθωμανοὶ τὸν γέροντα κλινήρη καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ πάρουν τὴν θυγατέρα του, ἵνα τὴν ἐκβιάσουν καὶ δεχθῇ τὸν ἰσλαμισμόν, ἤρχισαν νὰ σχεδιάζουν τὸν τρόπον τῆς διαρπαγῆς. Πληροφορηθεὶς τοῦτο ὁ γέρων πατήρ της ἐζήτησε καὶ μετῴκησε χάριν τῆς θυγατρός του εἰς χριστιανικὴν οἰκίαν, καὶ οὕτως ἡ νέα ἐλευθερώθη παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν, ἥτις πρὸ ὀλίγου ἐνυμφεύθη νέον τινὰ συναινέσει τῆς μητρὸς καὶ συγγενῶν αὐτῆς, καθότι ὁ πατήρ της ἀπεβίωσε.

333

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 250 *Ρέθυμνον, 3 Αὐγούστου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ75/2816

Χθὲς πρὸς τὸ ἑσπέρας συνήφθη ἀψιμαχία περὶ τὸ χωρίον Μαρουλᾶ, διαρκέσασα περὶ τὰς δύο ὥρας, ἄνευ γνωστοῦ εἰσέτι ἀποτελέσματος. Σήμερον τὴν πρωίαν ἀνελπίστως ἔφθασεν ἐνταῦθα ἡ Α.Ἐ. ὁ Γενικὸς Διοικητὴς μεθ' ἑνὸς ὑπασπιστοῦ τῆς Α.Μ. τοῦ Σουλτάνου, καθὼς καὶ ἓν τάγμα τακτικοῦ στρατοῦ ἀπὸ Σφακία. Σκοπὸς τῆς ἐνταῦθα ἀφίξεως τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ ἦτο νὰ ἐξετάσῃ ἂν ὁ λαὸς εἶναι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν καὶ τοὺς διοικητάς, πράγματι ὅμως ἵνα ἐνεργήσωσιν εὐχαριστήριον πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν Σουλτᾶνον δι' ὅσας προσπαθείας καταβάλλει εἰς τὴν εἰρήνευσιν τοῦ τόπου καὶ διὰ τὴν περίθαλψιν ἣν παρέχει εἰς τοὺς πτωχούς. Ὁ ὑπασπιστὴς ἔμεινεν ἐνταῦθα διὰ νὰ λάβῃ τὸ εὐχαριστήριον, ἡ δὲ Α.Ἐ. ὁ Γενικὸς Διοικητὴς ἀνεχώρησεν εἰς Ἡράκλειον, ὡς λέγουν, διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν.

---

1. Χφ. *αὐτάς*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

334

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 203, ἐμπιστευτικὸν *Χανιά, 4 Αὐγούστου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1131

Ἔλαβα τὴν ὑπ' ἀριθ. 6005 καὶ ἀπὸ 27 Ἰουλίου ἐ.ἔ. ὑμετέραν ἐμπιστευτικὴν ἐπιστολήν [1].

Ὀφείλω νὰ φωτίζω τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα περὶ ὅλων ὅσων ἀντιλαμβάνομαι. Ἐθεώρησα καθῆκόν μου νὰ περιλάβω ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 187 καὶ ἀπὸ 15 [2] τοῦ ἀπελθόντος μηνὸς ἀναφορᾷ [3] μου καὶ τὴν κατὰ τῆς Β. Κυβερνήσεως μομφὴν ἣν παρά τινων σχετικῶς πρὸς τὸ ψήφισμα [4] τῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν ἤκουσα. Ἡ μομφὴ αὕτη ἐγεννήθη ἀναμφιβόλως ἐκ τῶν ἀνυποστάτων φημῶν καὶ τῶν συκοφαντιῶν ἃς ὁ ἀντιπολιτευόμενος τύπος κατὰ τῆς Β. Κυβερνήσεως καθ' ἑκάστην ἐκτοξεύει.

Ἐν τούτοις ὁ ὑποφαινόμενος, γινώσκων ἀφ' ἑνὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Β. Κυβερνήσεως ἐκ τῶν ἐν τῷ εἰρημένῳ ἐγγράφῳ τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος ἐκτιθεμένων λόγων καὶ τὴν βλάβην ἀφ' ἑτέρου ἥτις ἐκ φημῶν τοιούτων ἠδύνατο νὰ προέλθῃ, ἔσπευσα παντὶ σθένει, ἂν καὶ δὲν κάμνω λόγον περὶ τούτου ἐν τῇ ἀναφορᾷ μου, νὰ διαψεύσω αὐτάς, ἰδίως παρ' ἐκείνοις παρ' οἷς φήμη τοιαύτη, ἂν ἐπιστεύετο, ἠδύνατο νὰ ἔχῃ δυσάρεστα ἀποτελέσματα· καὶ ἐλπίζω ἐκ τῆς διαψεύσεως ταύτης καὶ τῶν διαφόρων ἄλλων γεγονότων νὰ ἐπείσθησαν οἱ δυσπιστοῦντες ὅτι μομφὴ τοιαύτη καὶ ἄδικος εἶναι καὶ εἰς τὰ πράγματα ἀντίκειται. Διαφέρει τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τοὺς ἔχοντας προσωπικοὺς λόγους νὰ φρονῶσι τὸ ἐναντίον, καὶ τοιοῦτος δυστυχῶς εἶναι ὁ κ. Δενδρινός.

Οἱ Κρῆτες προσδοκῶσι πολλὰ ἐκ τοῦ ψηφίσματος καὶ ἀνυπομόνως ἀναμένουσι τὴν ἐκ μέρους τῆς Βρεταννικῆς Κυβερνήσεως ἀπάντησιν, οὐδόλως δ' ἀνέχονται ν' ἀκούσωσιν ἀποδοκιμαζόμενον αὐτὸ παρ' οἱουδήποτε.

Υ.Γ. Ὁ Ἀρχηγὸς Σφακίων Σ. Χιονουδάκης γράφει ὅτι ἀμηχανοῦν δι' ἔλλειψιν χρημάτων μὴ δυνάμενοι νὰ συγκεντρώσωσιν ὁπλίτας· ὅτι ὁ μουτισμὸς προοδεύει. Ὁ ἀρχηγὸς οὗτος εἶναι εἷς τῶν καρτερικωτέρων, καὶ μετὰ λύπης βλέπω ὅτι ἤρχισε ν' ἀπελπίζεται.

Ἡ ἀπραξία τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἡ ἔλλειψις πολεμικῶν ἔργων ἀποδίδεται παρὰ πάντων εἰς τὴν ἔλλειψιν τῶν μέσων. Πανταχόθεν ζητοῦν τροφάς, χρήματα κλπ.

---

1. ΑΥΕ/ΠΚ – Μ67/2471· Τσιριντάνη, ἔ.ἀ., τ. Γ', σσ. 226–227 (παραλείπονται τέσσαρες στίχοι).
2. Χφ. *17*.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 249–252.
4. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 248, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

335

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 204 *Χανιά, 4 Αὐγούστου 1868*

AYE/KY – M45/1657

Ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμὰν Βέης ἐξ ὅλων τῶν διδομένων φαίνεται ὅτι ἐντολὴν ἔχει νὰ διέλθῃ ὁ ἴδιος τὴν νῆσον, ὅπως ἰδίαις αἰσθήσεσιν ἴδῃ τὴν ἀληθῆ κατάστασιν καὶ διαβιβάσῃ εἰς τὸν κύριόν του τὰς ἀντιλήψεις του, διότι, καθ' ἃ ἐνταῦθα λέγεται, ὁ Σουλτᾶνος δυσπιστῶν πλέον εἰς τὰς ἐκ μέρους τῶν ὑπουργῶν του διαβιβαζομένας αὐτῷ πληροφορίας θέλει καὶ ἐξ ἄλλης πηγῆς νὰ φωτισθῇ περὶ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως. Συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Χουσεὶν Πασᾶ ὁ εἰρημένος ὑπασπιστὴς ἐπεσκέφθη τοὺς Λάκκους, τὸ Ἀλικιανὸν καὶ τὰ πέριξ, καὶ ἐπανελθὼν ἐνταῦθα ἀνεχώρησε τὴν τελευταίαν Παρασκευὴν ἐκ Σούδας εἰς Ρέθυμνον, Ἡράκλειον, Ἱεράπυτναν κλπ., ἵνα μετὰ τοῦ αὐτοῦ Χουσεὶν Πασᾶ ἐπισκεφθῇ καὶ τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Τὸ σύστημα ὅπερ, ὡς λέγουν, ὁ νέος Μοίραρχος τοῦ τουρκικοῦ στόλου Ἀρὴφ Βέης θέλει ἐφαρμόσει πρὸς τήρησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ συνίσταται εἰς τοῦτο : Θέλει ὁρίσει εἰς ἕκαστον ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν του ἀτμόπλοιον ὡρισμένον μέρος τῆς παραλίας ἐντὸς τοῦ ὁποίου θέλει διαρκῶς διαμένει πρὸς ἐπιτήρησιν, ἕκαστος δὲ πλοίαρχος θέλει εἶσθαι προσωπικῶς ὑπεύθυνος, ἐὰν εἰς τὴν περιφέρειάν του ἤθελον προσεγγίσει τὰ ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια. Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ὑπηρετήσας ἔτη τινὰ ἐν τῷ ἀγγλικῷ ναυτικῷ θεωρεῖται εἷς τῶν νοημονεστέρων καὶ ἐνεργητικωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς Τουρκίας.

Διὰ τοῦ τελευταίου αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου δὲν ἐπανῆλθον ἐξ Ἑλλάδος κρητικαὶ οἰκογένειαι. Τοῦτο οὐδόλως ηὐχαρίστησε τοὺς Τούρκους, καθότι τὴν ἐπάνοδον τῶν οἰκογενειῶν θεωροῦν ὡς σημεῖον ἀσφαλὲς τῆς ταχείας εἰρηνοποιήσεως τῆς νήσου. Εἰς τὰς ἐπανερχομένας οἰκογενείας αἱ εὐκολίαι ἃς αἱ ἐχγώριοι ἀρχαὶ χορηγοῦν συνίστανται εἰς τὸ νὰ ταῖς δώσωσι δωρεὰν εἰς ἕκαστον ἄτομον ἓν κοιλὸν σίτου, δέκα γρόσια, καὶ νὰ πληρώσωσι προσέτι τὸν ναῦλον, ὅστις περιορίζεται εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ συνήθους.

Πρὸ πολλῶν μηνῶν, ὅτε ἀκόμη ὁ Ἀαλῆ Πασᾶς εὑρίσκετο ἐνταῦθα, ἡ Διοίκησις παρεχώρει δωρεὰν εἰς τοὺς πτωχοὺς Χριστιανοὺς καὶ Ὀθωμανοὺς κατὰ μῆνα ποσόν τι σιτηρῶν. Ἡ διανομὴ αὕτη ἐγένετο συνεπείᾳ ἀποφάσεως ἐπιτροπῆς τινος, ἥτις ἐχορήγει ἀποδεικτικὸν εἰς τοὺς ἀποδεδειγμένους [1] πένητας, καὶ λέγεται ὅτι μέχρι τοῦδε ἡ Πύλη πρέπει νὰ ἐδαπάνησε ἐπέκεινα τῶν τριακοσίων χιλιάδων κοιλῶν σίτου καὶ κριθῆς. Κατ' αὐτὰς ὅμως καλέσασα ὅλους αὐτοὺς τοῖς ἔδωκε μικρὸν ποσὸν σιτηρῶν διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ τοῖς ἀφῄρεσε τὰ δοθέντα αὐτοῖς ἀποδεικτικά. Ἐγειράντων δ' ἐκείνων ὡς ἐκ

---

1. Ἐν τῷ σχεδίῳ (AYE/ΠΧ) : *ἀποδεδειγμένως.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τούτου παράπονα [1], ἡ Διοίκησις τοῖς εἶπεν ὅτι τώρα πλέον ἡ ἀνάγκη τῆς χορηγήσεως βοηθημάτων τοιούτων ἐξέλιπε, καθότι ἡ ἐπανάστασις ἔπαυσε πλέον καὶ ἕκαστος ὀφείλει νὰ μεταβῇ εἰς τὸ χωρίον του καὶ νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἐργασίας του. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ ἀκούοντες ταῦτα Ὀθωμανοὶ κάτοικοι, βλέποντες τὰ πράγματα ὄχι διὰ τοῦ πρίσματος δι' οὗ ἡ ἐξουσία τὰ βλέπει ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἀληθῆ των ὄψιν, οὐδαμῶς πείθονται ν' ἀπομακρυνθῶσι τῆς πόλεως.

Οἱ ἐν Ἀποκορώνῳ ὑποτεταγμένοι κάτοικοι εἶχαν ἀποφασίσει, ὡς ἐπληροφορήθην, νὰ καταγγείλωσιν εἰς τοὺς κ.κ. προξένους τὰς ὑπὸ τοῦ Σάββα Πασᾶ καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸν [2] στρατοῦ πραττομένας κατ' αὐτῶν παρεκτροπάς, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι κατόπιν οἱ ὑποτεταγμένοι κάτοικοι ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ τμήματος Χανίων ἀπεφάσισαν νὰ κάμωσιν ἀναφορὰς κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν γένει διὰ τὰς βιαιοπραγίας ὧν ἀδιακόπως γίνονται θύματα, μάλιστα δὲ πληροφοροῦμαι ὅτι ἀναφορὰ τοιαύτη ἐδόθη ἤδη ὑπὸ τῶν Κυδωνιατῶν πρὸς τὸν κ. Δίξωνα.

Πολεμικὰ κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα δὲν ἐπράχθησαν εἰμὴ ἀψιμαχίαι τινὲς ἐν τῷ τμήματι Χανίων. Εἰς τὸ τμῆμα ὅμως Ἡρακλείου τῇ 28 τοῦ ἀπελθόντος μηνός, παρὰ τὸν Ἅγιον Μύρωνα, συνήφθη μάχη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σπουδαία, ἧς τὰς λεπτομερείας ἀγνοῶ. Περὶ δὲ τῶν κατὰ τὴν 22, 23 καὶ 25 τοῦ ἀπελθόντος μηνὸς συμβασῶν ἐν Ἀποκορώνοις μαχῶν, περὶ τῶν ὁποίων ἔκαμα λόγον ἐν τῇ τελευταίᾳ μου ἀναφορᾷ [3], καθὼς καὶ περὶ τῶν παρεκτροπῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ θέλετε εὐαρεστηθῇ, κύριε Ὑπουργέ, νὰ λάβητε γνῶσιν ἀκριβεστέραν ἐκ τοῦ συνημμένου ἀντιγράφου ἐκθέσεως [4] τοῦ Ἀρχηγοῦ Κώστα Βολουδάκη.

Οἱ δύο νέοι Καραγιαννόπουλοι ἀνεχώρησαν διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου, καθ' ἃ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ μου ἐξέθηκα. Εἶχα παραγγείλει αὐτοὺς νὰ μὴ ἀναχωρήσωσιν, εἰμὴ ἂν ἡ ἐγχώριος ἐξουσία ἤθελε μεταχειρισθῇ κατ' αὐτῶν τὴν βίαν. Ἐκεῖνοι δ' ἅμα εἰδοποιήθησαν παρά τινος ἑκατοντάρχου ὅτι ὤφειλον ν' ἀναχωρήσωσιν, ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὸ ἀτμόπλοιον. Ἀντίγραφα τῆς μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῆς Διοικήσεως ἀλληλογραφίας [5] ἐπισυνάπτονται ἐν τέλει τῆς παρούσης.

Κατὰ θετικωτέρας πληροφορίας, ἃς κατ' αὐτὰς ἔλαβα, οἱ μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀποκορώνου οἰκοδομηθέντες πύργοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἀναβαίνουσιν εἰς 15 [6], οἷον δύο

---

1. Χφ. *παραπόνων*.
2. Χφ. *ὑπ' αὐτοῦ*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 257–260.
4. 29 Ἰουλίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ45/1661· ἐφημερὶς *Νόμος* (Σύρου), ἀριθ. 222, 10 Αὐγούστου 1868.
5. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 255, ὑποσημ. 1, καὶ σ. 260, ὑποσημ. 1.
6. Οἱ ἐν συνεχείᾳ ἀναφερόμενοι πύργοι ἀνέρχονται εἰς 17.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

εἰς Κάϊναν, εἷς εἰς Βάμον, δύο εἰς Νεοχῶρι, εἷς εἰς Σέλινον [1], εἷς εἰς Παγιδοχῶρι [2], τρεῖς εἰς Ραμνί, δύο εἰς Μελιδόνι, καὶ πέντε εἰς Ἁλίκαμπον καὶ Πρόσνερον.

Χθὲς ἐτελέσθη ἐνταῦθα ἡ συνήθης ἐπέτειος ἑορτὴ τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων. Ὁ κ. Champoiseau μετὰ τὴν ἐν τῷ δυτικῷ ναῷ δοξολογίαν, εἰς ἣν παρευρέθησαν καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ *Forbin*, ἐδέχθη τὰς ἐπισκέψεις τῶν συναδέλφων του καὶ τῶν λοιπῶν.

Υ.Γ. Κατὰ τὴν ἐκδρομὴν ἣν ὁ Χουσεὶν Πασᾶς μετὰ τοῦ Σουλεϊμὰν Βέη ἔκαμεν εἰς Λάκκους καὶ Ὁμαλὸν συνέβη τὸ ἑξῆς περίεργον: Οἱ ἐπαναστάται πληροφορηθέντες ὅτι ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως ἔστησαν ἐνέδραν πλησίον τοῦ Ὁμαλοῦ καὶ ἐπερίμεναν. Ἀλλὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, πρὸ τοῦ Διοικητοῦ διελθόντος κατὰ σύμπτωσιν ἰατροῦ τινος στρατιωτικοῦ μετὰ τῆς συνοδείας του, οἱ ἐνεδρεύοντες ἐξέλαβον αὐτὸν ὡς τὸν Διοικητὴν καὶ πυροβολήσαντες ἐφόνευσαν τὸν ἰατρὸν καὶ ἕνα τῶν συνοδευόντων αὐτὸν στρατιωτῶν. Ὁ Διοικητὴς λοιπὸν καὶ ὁ τοῦ Σουλτάνου ὑπασπιστὴς ἐσώθη τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκ τυχαίου συμβάντος.

336

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 73 *Ἡράκλειον, 5 Αὐγούστου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ48/1794

Ἡ συναφθεῖσα μάχη εἰς Ἅγιον Μύρωνα κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς εἰκοστῆς ὀγδόης Ἰουλίου ἔσχε τὸ ἀποτέλεσμα νὰ φονευθῶσιν ἐκ τῶν ὀθωμανικῶν προφυλακῶν τέσσαρες, ἐκ δὲ τῶν ἐπαναστατῶν ἐπληγώθη εἷς σημαιοφόρος.

Ἐπίσης τὴν δευτέραν τοῦ ἤδη ἀρξαμένου μηνὸς οἱ ἐπαναστάται τοῦ διαμερίσματος Μαλεβυζίου ἐπρόκειτο νὰ κερδίσωσι μάχην ὑπὲρ αὐτῶν, ἐὰν εἷς ἐκ τοῦ χωρίου Πυργοῦς δὲν εἰδοποίει τοὺς Ὀθωμανούς. Ἀλλά, καίτοι εἰδοποιηθέντων τῶν Ὀθωμανῶν, οἱ ἐπαναστάται τὴν ἰδίαν ἡμέραν συνῆψαν τὴν μάχην περὶ τὸ χωρίον Πυργοῦς, καὶ διήρκεσεν ἐφ' ἱκανὰς ὥρας. Κατ' αὐτὴν ἐπληγώθησαν τέσσαρες ἐπαναστάται καὶ τοῖς ἐφονεύθησαν δύο ἐκλεκτοὶ ἵπποι. Τῶν Ὀθωμανῶν δὲν ἐγνώσθη ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων, γνωρίζω ὅμως καλῶς ὅτι τὴν νύκτα τῆς ἰδίας ἡμέρας ἔφερον εἰς τὰ νοσοκομεῖα τῆς πόλεως δώδεκα πληγωμένους. Οἱ ἐπαναστάται ἔκαυσαν τὴν οἰκίαν τοῦ προδότου.

Ἐκ τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν δὲν ἐγνώσθη μέχρι σήμερον ἐὰν ἔλαβον χώραν πολεμικὰ ἔργα.

Τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς ἀφίχθη ἐνταῦθα ὁ νεοδιορισθεὶς Μουτεσερίφης Ἀρὶφ Πασᾶς

---

1. Ἐν τῷ σχεδίῳ: *Στύλον*, ὅπερ τὸ ὀρθόν.
2. Παϊδοχώρι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του. Τὸν ἐπεσκέφθην τὴν ἐπιοῦσαν καὶ ἔτυχον φιλοφρόνου δεξιώσεως. Φαίνεται ἠπίου χαρακτῆρος καὶ γνωρίζει κάλλιστα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Τὴν τετάρτην τοῦ μηνὸς κατέπλευσεν ἐνταῦθα ὁ Γενικὸς Διοικητὴς καὶ εἷς ὑπασπιστὴς τοῦ Σουλτάνου. Αὐθημερὸν συνεκάλεσε τὸν κλῆρον ἑκάστης φυλῆς, ὅπου ὁ ἀπεσταλμένος ἐξ ὀνόματος τοῦ κυριάρχου του ἐξέφρασε τὴν εὐχαρίστησίν του πρὸς ἁπάσας τὰς ἐθνότητας καὶ ἐβεβαίωσε τὴν ἰσότητα τῶν ὑπηκόων του. Σήμερον ἐκάλεσε τὰ ἴδια πρόσωπα, διὰ νὰ ὑπογράψωσιν εὐχαριστήριον ἀναφορὰν πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν Σουλτᾶνον καὶ τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος Γεν. Διοικητὴς εἶχε συντεταγμένην.

Ὥραν 6ην μ.μ. ταχυδρόμοι ἀνήγγειλαν εἰς τὴν Διοίκησιν ὅτι πεισματώδης μάχη συνεκροτήθη ἀπὸ πρωίας εἰς θέσιν Σωρὸ τοῦ Μαλεβυζίου καὶ ὅτι ἐξακολουθεῖ.

337

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἐπιστολὴ *Ρέθυμνον, 7 Αὐγούστου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ75/2817

Τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα σᾶς ἔγραψα ἐν ἐκτάσει παραπονούμενος μὲ τὸν τρόπον τοῦ Τριφύλη [1], τοῦ ὁποίου τὴν ἐπιστολὴν ἤθελον σᾶς πέμψει, διὰ νὰ ἰδῆτε τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεώς του, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐλησμόνησα, τὴν ὁποίαν χάριν περιεργείας σήμερον σᾶς ἐσωκλείω.

Χθὲς σᾶς ἔπεμψα ἔκθεσιν [2] ἐπισήμως μὲ πλοιάριον, τὸ ὁποῖον ἡ Διοίκησις ἐπὶ τούτου ἔπεμψε μὲ βίαν, δὲν γνωρίζω ὅμως τὴν αἰτίαν. Ὑποθέτω ὅτι ἔπεμψε τὸ εὐχαριστήριον τὸ ὁποῖον κατ' ἐντολὴν τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ ἔστειλε καὶ περὶ τοῦ ὁποίου εἰς τὴν ἔκθεσιν σᾶς ἀναφέρω.

Αὔριον εἴτε μεθαύριον ἑτοιμάζεται ὁ στρατὸς νὰ ἐξέλθῃ εἰς ἐκστρατείαν. Λέγουν ὅτι θέλουν μεταβῇ εἰς Μυλοπόταμον καὶ Ἀμάριον, εἶναι δὲ μία τις ἰδέα ὅτι θέλουν ὑπάγει εἰς Ἀργυρούπολιν, ἵνα προσελκύσῃ ἐκεῖ τὴν προσοχὴν τῶν Χριστιανῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου εὕρῃ καιρὸν ὁ Σάββας καὶ ἀπεράσῃ εἰς τὴν Ἐπισκοπήν, καὶ τοῦτο ἔχει τὴν περισσοτέραν σπουδαιότητα.

Τὴν 3ην τούτου προσῆλθεν Ὀθωμανός τις εὐυπόληπτος ἐκ τῆς δευτέρας κλάσεως τῶν κτηματιῶν, ὅστις ἤρχισε μυστικῶς καὶ ἐμπιστευτικῶς πως (διότι πρὸ ἐτῶν εἴχομεν φιλίας) νὰ μὲ ἐξετάζῃ νὰ τῷ εἴπω τί γνωρίζω περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς νήσου, διότι

---

1. Ὁ Πετυχάκης ἀναφέρεται ἐνταῦθα εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Τριφύλλη ὡς πρὸς τὴν ἀντιδικίαν τὴν προκύψασαν ἐκ τῆς πτωχεύσεως τοῦ Γ. Καλοκαιρινοῦ (βλ. ἀνωτέρω, σ. 182, ὑποσημ. 3).

2. Πρόκειται περὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 250, ἀπὸ 3 Αὐγούστου 1868 ἐκθέσεως (βλ. ἀνωτέρω, σ. 262), ἐφ' ἧς σημειοῦται ὅτι ἐλήφθη τὴν 7 Αὐγούστου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

βλέπει τὰ πράγματα αὐτὸς ὄχι εὐάρεστα, καθ' ἡμέραν ἐπὶ τὸ χεῖρον. Ἐγὼ τῷ ἀπεκρίθην ὅτι δὲν γνωρίζω τίποτε, τῷ ἐπρότεινα δὲ ταυτοχρόνως ὅτι αὐτὸς δύναται νὰ γνωρίζῃ καλύτερον ἐμοῦ, διότι ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ διακοινώνει καθ' ἡμέραν ὅτι εἰς τὴν Κρήτην ὑπάρχει ἡσυχία, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἔπεσεν, ὅτι οἱ ὀλίγοι ἐπαναστάται ἐντὸς ὀλίγου θὰ μουτίσουν. Καὶ σήμερον, τῷ εἶπον ἀκόμη, ἡ Διοίκησις βιάζει τοὺς χωρικοὺς νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὰ χωρία των καὶ νὰ μὴ φοβοῦνται, καὶ ὅτι ἐντὸς ὀλίγου τὰ πράγματα θὰ εἰρηνεύσουν ὡς καὶ τὸ πρῶτον. Αὐτὸς μὲ θυμὸν μὲ εἶπεν νὰ μὴν τὸν περιπαίζω, διότι καταλαμβάνει ὅτι ὅλα ταῦτα ἐμπαικτικῶς τοῦ τὰ λέγω, διότι [ὅτι] ἡ Διοίκησις κοινοποιεῖ τοιαῦτα ψεύδη διὰ νὰ ἀπατᾷ τὸν λαόν, ἀλλὰ νὰ τοῦ εἰπῶ εἰλικρινῶς τί φρονῶ καὶ τί πρέπει νὰ κάμουν, εἰς ποῖον ν' ἀποτανθοῦν ⟨sic⟩ ἴσως γίνῃ μία διόρθωσις. Τὸν εἶπον ὅτι, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ συνενοηθοῦν οἱ Ὀθωμανοὶ μὲ τοὺς Χριστιανούς, τότε τὸ πᾶν λαμβάνει τέλος, ἀλλὰ εἶναι δύσκολον, ἐπειδὴ δὲν ἐμπιστεύεται ὁ εἷς τὸν ἄλλον. Τῷ εἶπον ν' ἀναφερθοῦν κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν Σουλτᾶνον, διότι καμμίαν ἀλήθειαν δὲν τῷ ἀναγγέλλουν οἱ πασάδες, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ, μοῦ εἶπεν. Τέλος τῷ εἶπον ὅτι εἶναι ἐντροπὴ τόσον καιρὸν νὰ μὴ δυνηθῇ ὁ Σουλτᾶνος μὲ τόσα στρατεύματα καὶ τόσους στόλους νὰ παύσῃ μίαν ἐπανάστασιν· ὡς ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ἡ Κυβέρνησις τοῦ Σουλτάνου δὲ δύναται νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Χριστιανούς. Ἐν τοσούτῳ, ἐνῷ ἐξακολουθεῖ ἡ ἐπανάστασις, καταστρέφονται ὑλικῶς οἱ Χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Ὀθωμανοὶ Κρῆτες πολλαπλῶς ἀφανίζονται καὶ τὴν ζημίαν των μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν θέλουν τὴν αἰσθανθῇ καὶ τὴν γνωρίσει. Λοιπόν, ἂν θέλῃ νὰ γνωρίσῃ μὲ τί τρόπον δύναται νὰ τελειώσῃ τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης, πρέπει, καθὼς οἱ Χριστιανοί, οὕτω καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ ν' ἀποτανθοῦν εἰς τὰς δυνάμεις καὶ ἂς ἀναφερθοῦν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπως καὶ οἱ Χριστιανοί. Ἡ γνώμη αὕτη τῷ ἤρεσκεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ φανατισμοῦ καὶ ἐγωισμοῦ δὲν συμφωνοῦν, διότι φοβοῦνται. Μὲ παρεκάλεσε δὲ νὰ γράψω εἰς Ἀθήνας τοῦ αὐταδέλφου μου, τὸν ὁποῖον καὶ αὐτὸς γνωρίζει, καὶ νὰ τοῦ εἰπῶ ὅτι τὸν παρακαλεῖ κατὰ πολλὰ νὰ τὸν συμβουλεύσῃ πῶς νὰ φερθοῦν, πρὸς ποῖον ν' ἀποτανθοῦν, καὶ οὕτω διελύθη ἡ ὁμιλία μας καὶ θέλει ἀναμείνει καὶ τὴν συμβουλὴν τοῦ ἀδελφοῦ μου ἐξ Ἀθηνῶν.

Χθὲς ἔξωθεν τοῦ καταστήματός μου ἐπίσης ἕτερος Ὀθωμανὸς ἀνήκων εἰς τὸν τακτικὸν στρατὸν μὲ ἠρώτησεν ἂν γνωρίζω νὰ ὁμιλῶ τὴν ἰταλικήν. Τοῦ εἶπον «ναί», καί, ἀφοῦ τὸν ἐβεβαίωσα ⟨ὅτι⟩ οὐδεὶς τῶν περιεστώτων καταλαμβάνει τὴν διάλεκτον ταύτην, μοῦ εἶπεν ὅτι ἔχει τρία ἔτη ὅπου ὑπηρετεῖ στρατιώτης, μόνον δὲ τεσσάρων μηνῶν μισθὸν ἔλαβεν, εἶναι ἀσθενής, εἶναι ἀνυπόδητος καὶ γυμνός, εἰς τοιαύτην κατάστασιν ὢν μᾶλλον προτιμᾷ τὸν θάνατον ἢ τὴν ζωὴν καί, ἄν τις τοῦ ἔκοπτε τὴν κεφαλὴν ἢ εἰς τὴν θάλασσαν τὸν ἔρριπτεν, ἤθελε τῷ γνωρίσει χάριν. Λοιπὸν τὸν ἠρώτησα τί θέλει. «Ἂν εὑρίσκεται κανὲν πλοῖον, ἐπιθυμῶ, λέγει, νὰ ἐμβαρκαρισθῶ λαθραίως καὶ φύγω ἀπὸ τὴν τυραννίαν.» Ἀλλὰ τὸν εἶπον : «Εἶναι δύσκολον τοῦτο νὰ γίνῃ.» Μᾶς διέκοψε τὴν ὁμιλίαν ἕτερος Ὀθωμανὸς πλησιάσας γνωρίζων τὴν διάλεκτον.

Πληροφοροῦμαι ὅτι εἷς δεκανεὺς ἐκ Σφακίων ηὐτομόλησε πρὸς τοὺς ἡμετέρους καὶ μάχεται ἤδη ὑπὲρ αὐτῶν. Ἐπίσης λέγουν ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἐντεῦθεν ἑτοιμάζονται καὶ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἄλλοι ν' αὐτομολήσουν. Ὅλα ταῦτα ἀνήγγειλον εἰς τὸν πενθερόν μου, ὅστις μ' εἶπεν ὅτι θέλει τὰ ἀναγγείλει εἰς τὸν κύριον Δίξωνα ἰδιαιτέρως εἰς τὸ ἰταλικὸν ἰδίωμα.

Ταύτην τὴν στιγμὴν ἐλλιμενίσθη ἱστιοφόρον πλοῖον καὶ ἓν ἀτμόπλοιον ὀθωμανικὸν μικρὸν μὲ ἀλεύρια τοῦ στρατοῦ.

⟨Υ.Γ.⟩. Πληροφοροῦμαι ὅτι τοῦ λοιποῦ θέλει μισθοδοτεῖται ὁ Προξ. Πράκτωρ τῆς Ρωσσίας, καθὼς καὶ ὁ ὑπάλληλος, διὰ τὰς ὑπηρεσίας του.

338

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 212 (σχέδιον) *Χανιά, 12 Αὐγούστου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ75/2802

Μετὰ τὸ γνωστὸν ὑπὲρ τῆς ἀγγλικῆς μεσολαβήσεως ψήφισμα τῆς Γ. Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν ὅλος ὁ κρητικὸς λαὸς κατελήφθη ὑπὸ τῆς ἰδέας ὅτι μόνον ἐκ τῆς δυνάμεως ἐκείνης δύναται νὰ ἐλπίσῃ. Διὰ τοῦτο πᾶς ὁ τολμήσων νὰ ἐπικρίνῃ τὸ ψήφισμα διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ ἐκληφθῇ ὡς προδότης. Συνεπείᾳ τῶν ἰδεῶν τούτων καὶ οἱ ὑποτεταγμένοι κάτοικοι τῆς νήσου ἀπέστειλαν ἐσχάτως πρὸς τὸν Κον Πρόξενον τῆς Ἀγγλίας διάφορα ἔγγραφα δι' ὧν ἐκφράζουν καὶ οὗτοι ὅσα οἱ ἐπαναστάται διὰ τοῦ ψηφίσματος διεκήρυξαν. Καὶ πρῶτον οἱ κάτοικοι ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ τμήματος Χανίων, δι' ἀναφορᾶς των ὑπὸ χρονολογίαν 29 Ἰουλίου ἐ.ἔ. φερούσης ὑπὲρ τὰς 500 ὑπογραφὰς πρὸς τὸν κ. Δίξωνα, ἐκθέτοντες τὴν ἀξιοκατάκριτον διαγωγὴν τῆς Διοικήσεως πρὸς τὸν λαὸν τῆς Κρήτης καὶ τὰς ἀνηκούστους παρεκτροπὰς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, παρακαλοῦν ὅπως ἡ Α. Βρεταννικὴ Μεγαλειότης λαβοῦσα οἶκτον ἐπέμβῃ εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἀπαλλάξῃ τὸν κρητικὸν λαὸν ἀπὸ τὴν θηριωδίαν καὶ τὸν φανατισμὸν τῶν Τούρκων. Δεύτερον οἱ κάτοικοι διαφόρων ἐκ τῶν πέριξ τῆς πόλεως χωρίων τῆς Κυδωνίας, οἷον Θερίσσου, Λάκκων, Μεσκλῶν, Ζούρβας, Παναγιὰ κλπ., ἔπεμψαν πρὸς τὸν ἴδιον συγχρόνως ἑτέραν ἀναφορὰν ὑπὸ χρονολογίαν 20 Ἰουλίου ἐ.ἔ., φέρουσαν δύο ὑπογραφὰς ἐξ ἑκάστου χωρίου, δι' ἧς λέγουν ὅτι, ἀφοῦ ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος ἐπολέμησαν, πιστεύσαντες εἰς τὰς ὑποσχέσεις τῆς Πύλης καὶ τῶν ἀπεσταλμένων της καὶ νομίσαντες ὅτι ὅλος ὁ κρητικὸς λαὸς ἔμελλε νὰ ὑποταχθῇ, κατέθεσαν καὶ αὐτοὶ τὰ ὅπλα καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὰ κατεστραμμένα χωρία των, ἀλλὰ τώρα βλέποντες ὅτι οὔτε ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς ἢ τῆς περιουσίας των ἔχουν, καθότι ὁ τυχὼν φονεύεται, οἱ δ' ἐλαιῶνες των κατακαίονται, οὔτε κἂν δύνανται νὰ προμηθεύωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ὑβριζόμενοι καὶ δερόμενοι ὁσάκις ἔρχονται πρὸς τοῦτο εἰς τὴν πόλιν, ἀναγνωρίζουν ὅτι ἠπατήθησαν, παρακαλοῦν δὲ καὶ αὐτοὶ ὅπως ἡ Βρεταννικὴ Κυβέρνησις ἐπέμβῃ καὶ οὕτω τεθῇ τέρμα εἰς ἀγῶνα καταστρεπτικόν. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἐπηρεαζομένη καὶ ἡ ἐπαναστατικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ τμήματος Χανίων ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἴδιον κ. Δίξωνα, καὶ μόνον πρὸς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

αὐτόν, ἔγγραφον δι' οὗ καταγγέλλει τὰς ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ γενομένας παρεκτροπὰς καὶ βανδαλιστικὰς πράξεις, ἰδίως δὲ τὴν ἐκ συστήματος καταστροφὴν τῶν ἐλαιώνων τῶν Χριστιανῶν, τὸν κυριώτερον πλοῦτον τῆς νήσου. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων ἀποδεικνύεται, φρονῶ, ὄχι μόνον ὅτι καὶ οἱ ὑποτεταγμένοι τῇ ἐξουσίᾳ κάτοικοι συμμερίζονται τὴν ἐν τῷ ψηφίσματι ἰδέαν, ἀλλὰ καὶ προσέτι ὅτι ἡ ὑποταγὴ τῶν κατοίκων τούτων εἶναι μόνον κατ' ἐπιφάνειαν, ὅτι τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα ὑπάρχει καὶ παρ' αὐτοῖς καὶ ὅτι δὲν εἶναι δύσκολον ἐν δεδομένῃ περιστάσει νὰ λάβωσιν ἐκ νέου τὰ ὅπλα.

Λυπηρὸν ὅμως εἶναι ὅτι ἄσημοί τινες ἐπαναστάται, ὁπλαρχηγοὶ αὐτοκαλούμενοι, ἀπηύθυναν καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν κ. Δίξωνα ἔγγραφα, εἴτε ἐξ ἀμαθείας εἴτε ἐξ αἰσχροκερδείας, χωρὶς νὰ συναισθάνωνται ὅτι βλάπτουν καιρίως τὴν ὑπόθεσίν των. Κάποιος λ.χ. Γ. Γεωργακάκης [1] ἐκ Σελίνου, ὁπλαρχηγὸς ἄγνωστος, προτείνει [2] νὰ συστηθῇ ἐν τῇ νήσῳ ἡγεμονίᾳ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας, καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου θέλει νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ κ. Δίξωνος, ἵνα, ὡς λέγει, ματαιώσῃ τὸ «ἑλληνικὸν κόμμα». Ἕτερος δ' ἐπίσης ἄγνωστος, Φώτιος Βασιλείου, ζητεῖ μίαν ἀγγλικὴν σημαίαν, ἵνα τὴν ὑψώσῃ εἰς τὸ χωρίον του, καὶ προσέτι χρήματα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ. Εὐτυχῶς ἡ ἀξιοκατάκριτος αὕτη διαγωγὴ τῶν ἀμαθῶν καὶ αἰσχροκερδῶν τούτων προσώπων, ἀναμειγνυομένων ἰδιορρύθμως εἰς πράγματα ἐκτὸς τῆς σφαίρας των καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἐπαναστατικῶν ἀρχῶν, ἐξετιμήθη δεόντως ὑπὸ τοῦ κ. Δίξωνος, ὅστις ἐμπιστευτικῶς μοὶ ἐπέδειξε τὰ ἀνωτέρω ἔγγραφα καὶ ὅστις μοὶ ὑπεσχέθη ὅτι δὲν θὰ κάμῃ χρῆσιν τῶν δύο τούτων τελευταίων.

Πολεμικὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας δὲν ἐγένοντο εἰμὴ τῇ 2 Αὐγούστου ἀψιμαχία τις παρὰ τὸ χωρίον Μαρουλᾶ τοῦ τμήματος Ρεθύμνης, καὶ ἧς τὰ καθ' ἕκαστα ἀγνοοῦμεν· καὶ τῇ 7 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἰς Κάμπους τῆς Κυδωνίας ἑτέρα ὁμοία, ἥτις ἕνεκα τῆς ὑπαρχούσης ὁμίχλης δὲν ἔλαβε σπουδαίας διαστάσεις. Ἐν αὐτῇ τρεῖς ἐπαναστάται ἐπληγώθησαν καὶ εἷς ἐφονεύθη, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἄγνωστον πόσοι ἔπεσαν. Ἐν τούτοις ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν ὁποίαν ἐδίωκε θέσιν.

Ὁ αὐτὸς τουρκικὸς στρατὸς συναντήσας κατ' αὐτὰς εἰς Κεραμεῖα ὀκτὼ χωρικοὺς ὑποτεταγμένους ἔσφαξε τοὺς τέσσαρας, οἷον τὸν Σταυρῆν Δημάκην, τὸν Σίφην Σεϊτανάκην, τὸν Κοκολὴν Κουκικλάκην κλπ., ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἦσαν ἐπαναστάται, ἐνῷ δὲν ἦσαν τοιοῦτοι. Οἱ δὲ λοιποὶ τέσσαρες, ὧν τὴν ζωὴν ἔσωσεν ὁ Μεχμὲτ Πασᾶς καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλον καὶ αὐτοὶ νὰ σφαγῶσιν, ἤχθησαν ἁλυσόδετοι εἰς τὰς φυλακάς.

Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐξακολουθεῖ νὰ μαστίζηται ὑπὸ διαφόρων νόσων, δυσεντερίας, πυρετῶν κλπ. Ὡς 1100 ὑπολογίζονται οἱ ἐν τοῖς ἐν Χανίοις νοσοκομείοις νοσηλευό-

---

1. Γ. Γεωργιακάκης.

2. Γ. Γεωργιακάκης πρὸς Dickson, 6 Ἰουνίου 1868 : Public Record Office, Foreign Office, 286/254, φ. 192. Τὴν ἀπὸ 5 Ἰουλίου 1868 ἀπάντησιν τοῦ Dickson βλ. εἰς Κ ρ ι ά ρ η, ἔ.ἀ. (ἔκδ. 1930–1935), τ. Γ′, σσ. 628–629.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μενοι, περὶ δὲ τοὺς ἑκατόν εἰσιν οἱ πληγωμένοι. Κατ' αὐτὰς πρόκειται μέρος ἐξ αὐτῶν νὰ μετακομίσωσιν εἰς Κωνστ/πολιν.

Τὰς ἐν Ρεθύμνῃ ὑπαρχούσας οἰκογενείας, χριστιανικάς τε καὶ ὀθωμανικάς, ὧν τὰ χωρία κεῖνται εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως ἐκείνης, δηλ. ἐντὸς τῆς στρατιωτικῆς γραμμῆς ἥτις πρό τινος ἐσυστήθη, ἀναγκάζει ἡ Διοίκησις νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰς οἰκίας των. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία πείθεται νὰ πράξῃ τοῦτο οἰκειοθελῶς, ἡ ἐξουσία μεταχειρίζεται τὴν βίαν. Τοὺς δὲ οἰκογενειάρχας ἐκείνους ὧν αἱ οἰκογένειαι εὑρίσκονται ἐν Ἑλλάδι βιάζει νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖ καὶ τὰς μεταφέρωσιν, ἢ τοὐλάχιστον νὰ ὑπογράψωσιν ἔγγραφον ὅτι ἐπιθυμοῦν τὴν ἐπάνοδον τῶν οἰκογενειῶν των, ἡ δὲ Διοίκησις ἀναδέχεται νὰ τὰς φέρῃ· ἄλλως, ἂν δὲν πράξωσιν οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο, τοὺς ἀπειλεῖ ὅτι θέλει διώξει καὶ αὐτοὺς ἐκ τῆς νήσου. Καὶ ἐν Ρεθύμνῃ, ὡς καὶ ἐνταῦθα, τὰς μὲν ἀκινήτους ἰδιοκτησίας τῶν μεταναστευσάντων Κρητῶν ἢ τῶν ἐπαναστατῶν ἡ ἐξουσία ἐκμισθώσασα καρποῦται, τὴν δὲ κινητὴν κατέλαβε καὶ ἐδήμευσεν.

Ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Σουλτάνου Σουλεημὰν Βέης κατὰ τὴν ἐν Ρεθύμνῃ διαμονήν του ἠσχολήθη μετὰ τοῦ Χουσεὶν Πασᾶ ὅπως συνταχθῶσιν εὐχαριστήρια ἔγγραφα ἐκ μέρους τῶν κατοίκων πρὸς τὸν Σουλτᾶνον διὰ τὰς πρὸς εἰρηνοποίησιν τοῦ τόπου καταβαλλομένας προσπαθείας καὶ διὰ τὴν εἰς τοὺς πάσχοντας χορηγουμένην περίθαλψιν. Ὁμοία ἀναφορὰ κατ' εἰσήγησιν τῆς ἐξουσίας συνετάχθη καὶ ἐνταῦθα, ὡς, ὑποθέτω, συνετάχθη καὶ ἐν Ἡρακλείῳ. Ὁ Σουλεημὰν Βέης, ἀφοῦ ἐπανῆλθεν ἐνταῦθα μετὰ τοῦ Χουσεὶν Πασᾶ, ἀνεχώρησε κατ' αὐτὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς τίτλους πολυτίμους τὰς εἰρημένας ἀναφοράς.

Ἐπανῆλθε προχθὲς ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Σούδαν ἡ γαλλικὴ *Salamandre*, ἵνα καταλάβῃ τὸν ἐν Χανίοις σταθμόν της. Τὸ δὲ *Forbin* ἀναχωρεῖ αὔριον εἰς Καλάμας, Πάτρας, καὶ Κέρκυραν. Ἡ *Salamandre* ἐπανερχομένη ἠναγκάσθη ἕνεκα τοῦ καιροῦ νὰ προσορμισθῇ εἰς Σπιναλόγκαν, ὅπου παρετήρησεν ὅτι οἱ ἐπαναστάται κατεῖχον ὅλα τὰ πέριξ τοῦ φρουρίου ἐκείνου μέρη, εἰς τρόπον ὥστε ἡ φρουρὰ ἦτο περιωρισμένη ἐν τῷ φρουρίῳ.

Ὁ Σάββα Πασᾶς εὑρίσκεται πρό τινων ἡμερῶν ἐνταῦθα ἀσθενής.

〈Υ.Γ. Ἐπισυνάπτονται ἀντίγραφα τῶν ὑπ' ἀριθ. 249 καὶ 250 ἐγγράφων [1] τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ Προξενικοῦ Πράκτορος.

Ἐπανῆλθε πρὸ ὀλίγου ἡ κανονιοφόρος *Wizard* ἀναχωρήσασα πρὸ 10–15 ἡμερῶν χάριν γυμνασίων〉 [2].

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 261–262.

2. Προσθήκη ἐξ ἀντιγράφου (ΑΥΕ/ΚΥ – Μ36/1332) γενομένου προφανῶς ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ εἶχε προστεθῇ τὸ ὑστερόγραφον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

339

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολή, ἐμπιστευτική *Χανιά, 12 Αὐγούστου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1133

Γινώσκετε ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς θεωρῶν τὸ δυτικὸν τμῆμα τῆς νήσου, οἷον καὶ πραγματικῶς εἶναι, τὸ μᾶλλον φιλοπόλεμον καὶ τὸ μᾶλλον ἐπαναστατικὸν συνεκέντρωσεν ἐν αὐτῷ ἀπὸ πολλῶν ἤδη μηνῶν τὰς πλειοτέρας δυνάμεις του, κατεσκεύασε μέγαν ἀριθμὸν πύργων, διεχάραξεν ὁδοὺς καὶ τοιουτοτρόπως κατέλαβε καὶ κατέχει τὰς ἐπικαιροτέρας τοῦ τμήματος θέσεις. Ἕνεκα τούτου τὰ ἐν τῷ τμήματι Χανίων ἐπαναστατικὰ σώματα, καὶ ἰδίως τὰ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κυδωνίας, εὑρέθησαν αἴφνης στενοχωρημένα ἐκ λίαν στενοῦ κύκλου, ὅπου δύσκολος καταντᾷ ἡ συντήρησίς των. Καθ' ἃ δὲ μανθάνω ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Κυδωνίας Χατζῆ Μιχάλη Γιανναράκη, οὗτος μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐθελοντῶν Ἀριστοτέλους Μπογιατζόγλου προτίθενται νὰ παραιτήσωσιν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὸ τμῆμα τοῦτο καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ τμῆμα τοῦ Ρεθύμνου ἢ τοῦ Ἡρακλείου, ὅπου καὶ αἱ δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ δὲν εἶναι μεγάλαι καὶ αἱ θέσεις τὰς ὁποίας κατέχει εἶναι ὀλίγαι. Τούτου γενομένου, ὅλον σχεδὸν τὸ τμῆμα, πλὴν τῶν Σφακίων, θὰ θεωρηθῇ ὑποτεταγμένον, διότι, ὡς ἔχουσι νῦν τὰ πράγματα, ἐγὼ δὲν βλέπω ἐν αὐτῷ σώματα ἐπαναστατικά, εἰμὴ τὸ τῶν Σφακιωτῶν, ὅπερ ἐπί τινα χρόνον ἐφοδιαζόμενον μὲ τὰ χρειώδη δύναται νὰ ἀνθέξῃ, καὶ τὸ τῶν Ἀποκορωνιτῶν, ὅπερ ταχέως θὰ λάβῃ τὴν τύχην τοῦ ὑπὸ τὸν Χατζῆ Μιχάλην σώματος, διότι καὶ ἐκεῖ ὁ ἐχθρὸς βαίνει βραδέως πλὴν σταθερῶς πρὸς τὰ ἐμπρός. Σώματα δὲ Σελινιωτῶν καὶ Κισαμιτῶν πρὸ πολλοῦ ἔπαυσαν ν' ἀκούωνται.

Ἡ κατάστασις αὕτη ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν δὲν εἶναι εὐχάριστος. Μολαταῦτα τὸ κακὸν θὰ ἦτο μικρόν, ἂν οἱ ἐπαναστάται ἔβλεπαν τὰς ἀνάγκας των ἱκανοποιουμένας, ἂν δὲν ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ἐγκαταλελειμμένους καὶ ἂν δὲν κατελαμβάνοντο ὑπὸ ἀποθαρρύνσεως. Ἀντὶ νὰ ἐκθέσω εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα κρίσεις ἰδικάς μου, περιορίζομαι νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν σύνεσιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν ὑμῶν ἀντίγραφον ἐπιστολῆς[1] πρὸς ἐμὲ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Δυτικοῦ Τμήματος, ἵνα ἰδῆτε πόσον ζοφερὰ εἰκονίζεται ἡ κατάστασις. Ἡ ἀθλιότης ἐκορυφώθη, ἡ ὑπομονὴ φαίνεται ἐξηντλημένη καὶ ἡ ἀπελπισία ἀρχίζει νὰ καταλαμβάνῃ τοὺς πάντας. Μολαταῦτα, ὅσον μελανὴ καὶ ἂν εἶναι ἡ θέσις αὕτη, ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι εἴμεθα ἀκόμη εἰς καιρὸν διὰ θυσιῶν τινων ταχέως γενομένων νὰ χύσωμεν νέαν ζωὴν καὶ νὰ ἐπαναφέρωμεν τὰ πράγματα εἰς καλυτέραν κατάστασιν. Τὸ κατ' ἐμέ, ὀφείλω νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν συνδρομήν σας πρὸς ταχεῖαν θεραπείαν τοῦ κακοῦ, διότι, ἂν παραμελήσωμεν ἀκόμη ὀλίγον, βέβαιος εἶμαι ὅτι πάντες ταχέως θὰ κλαύσωμεν πικρῶς.

---

1. Χφ. *ἐπιστολήν*. 9 Αὐγούστου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1136· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*. τ. Γ' σ. 250 (παραλείπονται δύο στίχοι).

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Οἱ Τοῦρκοι διαδίδουσιν ἐνταῦθα ὅτι ἀρχηγοί τινες Κρῆτες προσεφέρθησαν νὰ ὑποταχθῶσι καὶ ὅτι εὑρίσκονται εἰς διαπραγματεύσεις περὶ τούτου. Βεβαιοῦν δ' ὅτι ταχέως θέλουν καταβάλει τὴν ἐπανάστασιν. Διαδίδεται προσέτι ὅτι οἱ περὶ τὸν Χατζῆ Μιχάλην ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ καὶ ἀγανακτήσει των ἠπείλησαν νὰ φονεύσωσιν αὐτόν, ὡς δῆθεν αἴτιον τῶν δεινῶν των. Πιστεύω ὅμως ὅτι αἱ ἀπαίσιαι αὗται φῆμαί εἰσι ψευδεῖς, καθότι οὐδέν μοι γράφουν περὶ τούτου εἰς τὰ τελευταῖα γράμματά των ἔξωθεν.

Ἐπληροφορήθην ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ Πύλη ἐδήλωσεν εἰς τὸν Κον Ἕλλιοτ ὅτι ἐντὸς μηνὸς ἡ ἐπανάστασις πλέον δὲν θὰ ὑπάρχῃ, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ δειχθῇ ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως κανὲν σημεῖον ἐπεμβάσεως. Ταῦτα ἐμπιστευτικῶς ἔμαθα ὅτι ἔγραψεν ὁ κ. Ἕρσκην εἰς τὸν κ. Δίξωνα.

Ἐπαναλαμβάνω θερμῶς τὴν περὶ ταχείας ἀποστολῆς τῶν χρειωδῶν παράκλησίν μου.

340

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 75 *Ἡράκλειον, 12 Αὐγούστου 1868*

AYE/KY – M48/1792

Ἐν τῇ ἀπὸ 5 ἱσταμένου μηνὸς ἀναφορᾷ[1] μου ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι ὅτι τῇ ἰδίᾳ ἡμέρᾳ ἐγένετο μάχη εἰς θέσιν Σωρὸ τοῦ Μαλεβυζίου, ἀλλ' αὕτη κατέληξεν εἰς τὸ ἑξῆς ἀστεῖον ἀποτέλεσμα:

Ἐκ τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοπέδου τῆς ἐπαρχίας Πυργιωτίσσης δύο τάγματα εἶχον ἐξέλθει πρὸς κατασκόπευσιν τῶν ἐπαναστατῶν. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ αὐτῶν, συγκειμένη ἀπὸ ἐγχωρίους ἀτάκτους Ὀθωμανούς, διῆλθεν ἀπὸ θέσιν τινὰ ἐν ᾗ ἐνέδρευον τακτικοὶ στρατιῶται ἐκ τῆς φρουρᾶς τοῦ Ἁγίου Μύρωνος. Ὑποθέσαντες αὐτοὺς ἐπαναστάτας ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτῶν. Κατόπιν πλησιάσαντες οἱ τακτικοὶ ἐνίσχυσαν τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν καὶ οὕτως ἐδόθη ἡ ἀρχὴ τῆς μάχης. Οἱ δὲ ἐν Ἁγίῳ Μύρωνι ἀκούσαντες τοὺς πυροβολισμοὺς ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν τῆς φυλακῆς των, ὥστε τακτικοὶ καὶ ἄτακτοι Ὀθωμανοὶ διαιρεθέντες εἰς δύο ἐχθρικὰ στρατόπεδα ἐπολέμησαν ἐφ' ἱνακὰς ὥρας, μέχρις ὅτου ἐκ περιστάσεων ἐγνώσθη εἰς αὐτοὺς ὅτι ἦσαν φίλοι καὶ ἀδελφοί. Ἐν τούτοις ἡ δόξα τῆς μάχης ἐκείνης ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν ὀθωμανικὸν στρατὸν καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, οἵτινες ποσῶς δὲν ἔλαβον μέρος.

Ἔκτοτε δὲν ἔλαβε χώραν συστηματικὴ μάχη, ἀλλὰ καθ' ἡμέραν σχεδὸν γίνονται ἀκροβολισμοὶ μεταξὺ ἐπαναστατῶν καὶ Τούρκων, συναντωμένων εἰς τὰς ἀμπέλους, ὅπου μεταβαίνουσι πρὸς τὸν αὐτὸν ὠφέλιμον σκοπὸν τῆς συλλογῆς τῶν σταφυλῶν.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 266–267.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς καὶ ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμὰν Βέης παραλαβόντες τὴν εὐχαριστήριον ἀναφορὰν ἀπέπλευσαν τὴν ἑβδόμην τοῦ μηνὸς διὰ τὴν Ἱεράπετρον.

Οὐδὲν ἄλλο νεώτερον ἄξιον τῆς ὑμετέρας μερίμνης.

341

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 251 *Ρέθυμνον, 14 Αὐγούστου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ60/2251

Διὰ ταύτης μου λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω ὑμῖν [1] ὅτι τὸ παρελθὸν Σάββατον, τὴν 10ην τρέχοντος, ὁ στρατὸς ἐκίνησε κατὰ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ αὐθημερὸν ὠπισθοχώρησε περὶ τὸ χωρίον Μέση, τὴν δὲ Κυριακήν, τὴν 11ην ἰδίου, ἐπανέλαβεν ἐκ δευτέρου τὴν ἐκδρομήν του κατὰ τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου, καὶ τὴν 12 ἐπανῆλθεν εἰς τὰ πλησιόχωρα.

Θετικαὶ πληροφορίαι δὲν ὑπάρχουν περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ἐκ τῆς ταχείας ὅμως ἐπανόδου τῶν Ὀθωμανῶν εἰκάζεται ὅτι εὗρον μεγίστην ἀντίστασιν, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπανέλθωσι.

Κατ' ὀθωμανικὰς διαδόσεις, ἅμα ὁ στρατὸς ἔφθασεν εἰς τὰ σύνορα τοῦ Ἀμαρίου, εἰς τὴν θέσιν τῆς Πέτρας τὸ Νερό [2], προσεβλήθη ὑπὸ τῶν ἐκεῖ χριστιανικῶν φρουρῶν, ὑποχωρησάντων μετὰ μικρὰν πάλην, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἀκωλύτως μέχρι τῶν χωρίων Μέρονα καὶ Γερακάρη, ὅπου εὑρέθη περικυκλωμένος ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, καὶ μάχη ἤρξατο ζωηρὰ καὶ πεισματώδης. Ὁ ἀριθμὸς ὅμως τῶν πεσόντων εἶναι ἄγνωστος.

Ὁ ὀθωμανικὸς στρατὸς διήρπασε καὶ ἐπυρπόλησε μανιωδῶς τὰ χωρία διὰ τῶν ὁποίων διῆλθεν, ἐκόμισε δὲ καὶ εἰς τὴν πόλιν ἐντὸς κιβωτίων τέσσαρας κεφαλάς, μίαν τῶν ὁποίων λαβὼν ἐγχώριός τις Ὀθωμανὸς ἐδείκνυεν αὐτὴν εἴς τινα Χριστιανὸν δι' ἐμπαιγμόν. Ὁ στρατὸς εἶχε ζωγρήσει δύο Χριστιανούς, τοὺς ὁποίους ἤθελε νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν Πασᾶν Διοικητὴν τοῦ στρατοῦ, καθ' ὁδὸν δὲ τοὺς ἀπεκεφάλισαν. Καὶ τούτων τὰς κεφαλὰς ἐκόμισαν εἰς τὴν πόλιν.

Σήμερον ἐξακολουθοῦν νὰ ἐξέρχωνται ἐγχώριοι Ὀθωμανοὶ ἀδιακρίτως γέροντες καὶ νέοι προπαρασκευαζόμενοι διὰ νέαν ἐκστρατείαν, πιθανὸν δὲ κατὰ τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου.

Ταύτην τὴν στιγμὴν διεδόθη ὅτι ἐξακολουθεῖ μάχη πεισματώδης εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἀμαρίου.

---

1. Χφ. *ὑμᾶς*.
2. Χφ. *εἰς τὴν θέσιν Πέτρας νεροῦ*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

342

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἐπιστολὴ *Ρέθυμνον, 15 Αὐγούστου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ75/2819

Ἐπειδὴ καὶ οὐδεμίαν πιθανότητα ἔχουν τὰ διαδοθέντα κατ' αὐτὰς εἰς τὴν πόλιν μας, διὰ τοῦτο δὲν ἀπεφάσισα νὰ σᾶς ἐκθέσω ἐπισήμως ταῦτα.

Κατὰ τὴν 9ην τούτου οἱ ἄτακτοι οἵτινες ἐφρούρουν εἰς τὸ χωρίον Ἀρμένους ἀνεχώρησαν μεταβάντες εἰς Πρασές, καὶ ἀφήσαντες τὴν θέσιν των κενὴν μετεκόμιζε δι' ὅλην τὴν ἑβδομάδα ζωοτροφίας ὁ στρατὸς εἰς τὸ χωρίον Πρασές. Τὴν 10ην τούτου ἐξεστράτευσεν ὁ στρατός, ἔκαμε δὲ γῦρον καὶ ὑπῆγεν, ὡς λέγουν, ἄντικρυ τῆς Θρονιανῆς Κεφάλας, ὅπου λέγουν ὅτι εἶδε σκηνὰς πολλὰς τῶν Χριστιανῶν. Ἐκεῖθεν ἐπέστρεψε καὶ κατεσκήνωσεν ἄνωθεν τοῦ χωρίου Μέση, δύο ὥρας ἀπέχοντος [1] τῆς πόλεως Ρεθύμνης. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν διεδόθη ὅτι συνεκρούσθησαν μὲ τοὺς Χριστιανούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εὗρον μεγίστην ἀντίστασιν. Ἄλλοι πάλιν διέδωσαν ὅτι δὲν συναντήθησαν παντελῶς καὶ μόνον αἱ φρουραὶ ἐπυροβόλησαν. Σήμερον διεδόθη ὅτι ἀνεχώρησεν ὁ στρατὸς ἀπὸ τὸ χωρίον Μέση αἴφνης, χωρὶς νὰ γνωρίζουν ποῦ διευθύνθη. Ἄλλος πάλιν διέδωσεν ὅτι ὁ στρατὸς ἦτο ἐσκηνωμένος ἕως σήμερον καὶ ὅτι ἤθελεν ὑπάγει εἰς τὸ Ἀρκάδι. Αἴφνης πάλιν ταύτην τὴν στιγμὴν διεδόθη ὅτι ὁ στρατὸς κατέλαβε τὴν Θρονιανὴ Κεφάλα. Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ὅσα διεδόθησαν οὐδεμίαν πιθανότητα ἔχουν. Ἀπὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ χωρίον ἔρχονται δύο ἄνθρωποι καὶ ὁ εἷς τὰ διηγεῖται διαφορετικὰ τοῦ ἑτέρου. Ἡ Θρονιανὴ Κεφάλα εἶναι Ἀμάρη. Ἔχουν λοιπὸν τὴν ἰδέαν ὅτι ἐνδεχόμενον νὰ κλίνῃ τὸ Ἀμάριον, τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν ζημίαν ἐδοκίμασε· μάλιστα σήμερον εἶναι εἰς καλυτέραν θέσιν. Ἂν λοιπὸν οἱ Ἀμαριῶτες πέσουν οὕτως αἰσχρῶς, θὰ τοὺς κτυπήσουν οἱ Μυλοποταμῖται, οἵτινες κατεστράφησαν καὶ ἀπὸ τὸν Ὁμέρη. Τοιαύτη ἰδέα ὑπάρχει.

Πληροφοροῦμαι ἐπίσης θετικῶς ὅτι παρουσιάζετο μία κολώνα στρατιωτῶν συνισταμένη ὡς ἔγγιστα ἀπὸ χιλίους πεντακοσίους περίπου ἐκλεκτούς. Ἤθελον αὐτομολήσει τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ ἑνωθῇ μὲ τοὺς Χριστιανούς, διότι ἀπέκαμαν πλέον ἐργαζόμενοι. Τόσον δὲ τοὺς βασανίζουν, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀσθενεῖς βιάζουν νὰ ἐργάζωνται. Εἰς τὸ χωρίον Πρασὲς πρέπει νὰ εὑρίσκωνται πλέον τῶν 400 στρατιωτῶν ἀσθενεῖς. Ἀρκετὰς ζωοτροφίας ἔχουν μεταφέρει καὶ ἀποθηκεύσει εἰς τοὺς ἐν χωρίῳ Πρασὲς πύργους καί, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν ζῷα διὰ τὴν μεταφοράν, ἔπαιρνον καὶ παίρνουν τὰ ζῷα τῶν χωρικῶν διὰ τῆς βίας. Μεγίστη ἐχεμύθεια διατηρεῖται εἰς ὅλας τὰς κινήσεις ταύτας τοῦ στρατοῦ. Οὐδεὶς γνωρίζει τὴν ἀλήθειαν. Λέγουν ὅτι ὁ τακτικὸς στρατὸς σύγκειται ἀπὸ 3200 ὡς ἔγγιστα στρατιώτας, ὁ δὲ ἄτακτος ἀπὸ 2000. Οἱ ἐγχώριοι

---

1. Χφ. *ἀπέχον*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

'Οθωμανοὶ δὲν ἐκστρατεύουν δι' ἄλλο εἰμὴ μόνον διὰ λάφυρα, ἂν μουτίσῃ κανὲν χωρίον, νὰ τὸ λεηλατήσουν. Τὴν περασμένην Τρίτην ἐδιώχθη ὁ 'Ιω. Σιγανός, διότι δὲν συγκατετίθετο νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν οἰκογένειάν του ἐξ 'Ελλάδος. Αὔριον εἴτε μεθαύριον, ἂν μάθω τι θετικώτερον, θέλω σᾶς εἰδοποιήσει. 'Η Δημογεροντία καταγίνεται εἰς τὴν ἐκμίσθωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐλαιοδένδρων.

343

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 221 *Χανιά, 18 Αὐγούστου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ45/1666

Διεδόθη κατ' αὐτὰς ἐνταῦθα ὅτι ὁ ἐν 'Ομαλῷ τουρκικὸς στρατὸς προέβη, χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ ἀντίστασιν, εἰς τὴν Φάραγγα τῆς 'Οσίας Μαρίας, ἥν, λέγουν, θέλει καταλάβει ὁριστικῶς καὶ οἰκοδομήσει πύργους. 'Η φήμη αὕτη δὲν φαίνεται ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀληθής. Οὐχ ἧττον, ὡς ἔχουσι σήμερον τὰ πράγματα, ἡ κατάληψις τῆς θέσεως ταύτης ἴσως δὲν εἶναι ἔργον τόσον δύσκολον, ὡς μέχρι τοῦδε ἐνομίζετο.

Δυστυχῶς ὁ τουρκικὸς στρατός, ἐξακολουθῶν πρὸ ἐννέα περίπου μηνῶν τὴν ἀνέγερσιν πύργων, τὴν διαχάραξιν ὁδῶν καὶ βαθμηδὸν ἐγκαθιστάμενος εἰς ὅλας τὰς ἐπικαίρους θέσεις τῶν τεσσάρων δυτικῶν ἐπαρχιῶν, κατώρθωσε νὰ στενοχωρήσῃ τοὺς ἐν αὐταῖς [1] ἐπαναστάτας, ὥστε ἄλλους μὲν ἠνάγκασε νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασε ν' ἀπέλθωσιν ἐκτὸς αὐτῶν. 'Επομένως ὁ Χατζὴ Μιχάλης καὶ 'Αρ. Μπογιατζόγλου, οἱ κυριώτεροι τῶν ἐν Κυδωνίᾳ ὁπλαρχηγῶν, παραιτήσαντες τὴν Κυδωνίαν μετέβησαν μετὰ τῶν σωμάτων των εἰς τὸ "Ασκυφον τῶν Σφακίων, ὅπου καὶ τῶν Σφακιωτῶν τὸ σῶμα καὶ τὸ τῶν 'Αποκορωνιωτῶν νῦν εὑρίσκεται. Εἰς τὰς ἐπαρχίας Κίσσαμον, Σέλινον, Κυδωνίαν, καὶ 'Αποκόρωνα τὴν στιγμὴν ταύτην ἄλλο σῶμα ἐπαναστατῶν δὲν ὑπάρχει, εἰμὴ μόνον τὸ ὑπὸ τὸν Κριάρην καὶ Σκαλίδην μικρὸν σῶμα, ὅπερ εὑρίσκεται εἰς θέσιν Γκίμηλον [2], ἀλλὰ καὶ αὐτὸ θ' ἀναγκασθῇ ταχέως νὰ ἀποσυρθῇ. 'Ο τουρκικὸς στρατὸς δύναται λοιπὸν τὴν στιγμὴν ταύτην νὰ καυχηθῇ ὅτι εἶναι κύριος τῶν εἰρημένων τεσσάρων ἐπαρχιῶν.

'Η κατάστασις αὐτὴ εἶναι βεβαίως δυσάρεστος, ἀλλ' ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι στρατὸς τακτικὸς καὶ πολυάριθμος, ἐφωδιασμένος μ' ὅλα τὰ χρειώδη καὶ καθ' ἑκάστην ἀναπληρῶν τὰς δυνάμεις του [κατώρθωσε] μετὰ ἐννέα μηνῶν ἐργασίας, ἀφ' ἧς ἤρξατο τὴν κατασκευὴν τῶν πύργων, καὶ μετὰ δύο ἐτῶν μόχθους, ἀφ' ἧς ἤρξατο ἡ ἐπανάστασις, δὲν ἐκέρ-

---

1. Χφ. *αὐτῇ*.

2. Σχέδιον (ΑΥΕ/ΠΧ) : *Γαίμηλον*. Κατὰ τὸν Κριάρην, *ἔ.ἀ.* (ἔκδ. 1902), σ. 683, τὸ ὑπὸ τὸν Κ. Κριάρην σῶμα εὑρίσκετο τότε εἰς 'Ακονιζιάν, κορυφὴν τῶν Λευκῶν 'Ορέων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δισε μέχρι τοῦδε τίποτε πλειότερον, πρέπει βεβαίως νὰ θαυμάσῃ ὄχι τὸ κατόρθωμα τοῦτο, ὅπερ εἶναι φυσικὴ καὶ ἀναπόφευκτος συνέπεια τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τὴν καρτεροψυχίαν καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν ἀγωνιζομένων Κρητῶν.

Οἱ Τοῦρκοι δὲν παύουν νὰ καυχῶνται ὅτι, ἀφοῦ κατέλαβαν στρατιωτικῶς τὰς τέσσαρας δυτικὰς ἐπαρχίας, ἃς θεωροῦν τὰς πολεμικωτέρας καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐπαναστάσεως, ταχέως θέλουν καταβάλει καὶ τὴν ἐπανάστασιν αὐτήν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶναι μόνον αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι αἵτινες παρέχουν θέσεις ἐπικαίρους καὶ ἀμυντικάς, οὐδ' οἱ κάτοικοι αὐτῶν μόνον ἐπαναστάται, ἀλλὰ καὶ λοιπὰ μέρη τῆς νήσου, οἷον τὰ Σφακιὰ κατὰ πρῶτον λόγον, τὸ Λασίθι κατὰ δεύτερον, ἡ Ἴδη καὶ τὰ περὶ αὐτήν, ἡ ἐπαρχία τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, Ἀμαρίου κλπ., φρονῶ ὅτι, ἀφοῦ διὰ τὴν κατάληψιν τῶν τεσσάρων δυτικῶν ἐπαρχιῶν ἐχρειάσθη τοσοῦτος χρόνος καὶ τοιαῦται θυσίαι ἐκ μέρους τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἔπεται ὅτι ἀνάλογος χρόνος ἀπαιτεῖται καὶ πολλαὶ θυσίαι ἀκόμη πρὸς κατάληψιν τῶν δύο ἑτέρων τμημάτων καὶ προσέτι τῆς ἐπαρχίας Σφακίων. Ὅθεν, κατ' ἐμέ, ἡ σημερινὴ κατάστασις πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ θεωρηθῇ ἀπελπιστική. Ἐν τούτοις, ἂν οἱ ἐπαναστάται καὶ αἱ ὑποστηρίζουσαι αὐτοὺς ἐπιτροπαὶ ἐπιθυμοῦσι τὴν παράτασιν τῆς ἐπαναστάσεως, πρέπει νὰ κάμωσι θυσίας· ἰδίως δ' αἱ ἐπιτροπαὶ ὀφείλουν νὰ καταβάλωσιν ἐκτάκτους προσπαθείας ὅπως ἐφοδιάζωσι τακτικῶς καὶ ταχέως τοὺς ἀγωνιζομένους μὲ τὰ χρειώδη καὶ τοὺς χορηγοῦν νέας δυνάμεις, καθότι, ἂν εἰς τὰς οἰκείας δυνάμεις των ἀφεθῶσι, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ προΐδῃ τις τὰς θλιβερὰς συνεπείας. Κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον τῆς ἐπαναστάσεως ἕνεκα πολλῶν καὶ ποικίλων λόγων καὶ ἰδίως ἕνεκα τῆς προσεχοῦς συγκομιδῆς τῶν ἐλαιῶν, ἥτις θέλει εἶσθαι πλουσία, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαναστατῶν θέλει ἐπαισθητῶς ἐλαττωθῆ, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀρκεῖ πέντε ἢ ἓξ χιλιάδες ἀνδρῶν νὰ μένωσι διαρκῶς εἰς τὰ ὅπλα, καὶ ἡ ἐπανάστασις δύναται νὰ ἐκπληροῖ τὸν σκοπόν της. Δὲν εἶναι δὲ δύσκολον νὰ ὑπάρχωσι τοιοῦτοι, ἰδίως ἐξ ἐκείνων ὧν αἱ οἰκογένειαι διαμένουσαι εἰς τὴν Ἑλλάδα τοὺς ἀπαλλάττουσι τῆς περὶ αὐτῶν μερίμνης. Ἐπαναλαμβάνω μόνον ὅτι πρέπει ν' ἀποστέλλωνται τακτικῶς τὰ ἀναγκαῖα πρὸς συντήρησιν αὐτῶν μέσα.

Οἱ Τοῦρκοι ἐκαυχῶντο κατ' αὐτὰς καὶ δι' ἕτερον κατόρθωμα, ὅπερ ἐπίσης παρίστων ὡς σύμπτωμα ταχείας εἰρηνεύσεως τῆς νήσου. Ἐκήρυττον δηλαδὴ ὅτι πολλοὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἐπαναστατῶν εἶναι εὐδιάθετοι νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ ὅτι εὑρίσκονται εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Γινώσκων ἐκ πείρας ἀφ' ἑνὸς πόσον οἱ Τοῦρκοι μεγαλοποιοῦν πᾶν ὅ,τι τοὺς ἐνδιαφέρει καὶ πόσον θόρυβον προξενοῦν διὰ τὸ πλέον ἀσήμαντον γεγονός, καὶ ἀφ' ἑτέρου πόσον οἱ ἀρχηγοὶ τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως εἶναι ἄνδρες σταθεροὶ καὶ καρτερικοί, ἐπερίμενα μετὰ περιεργείας νὰ ἴδω τίνες οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι. Αἴφνης μανθάνομεν ὅτι Ἀναγνώστης τις Ἁλικαμπιώτης παραιτήσας τὸν ἀγῶνα προσῆλθεν. Εὐτυχῶς ὅμως ὁ ἄνθρωπος οὗτος, κάτοικος τοῦ χωρίου Ἁλικάμπου τοῦ Ἀποκορώνου, οὔτε ἀρχηγὸς εἶναι, οὔτε ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἁπλουστέρων, δὲν διακρίνεται δὲ οὔτε διὰ τὸν ἔντιμον ἢ σταθερὸν χαρακτῆρά του, οὔτε διὰ τὰ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐπαναστατικὰ φρονήματά του. Οὗτος πρὸ μὲν τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο σύμβουλος, μετὰ δ' αὐτὴν ἔλαβε καὶ αὐτὸς τὰ ὅπλα, ἅτινα κατέθεσεν ὅτε ὁ Μουσταφᾶ Πασᾶς ἦλθεν ἐνταῦθα, ἵνα τὰ ἐπαναλάβῃ κατόπιν καὶ πάλιν σήμερον τὰ ρίψῃ αἰσχρῶς, ἀφοῦ ἔλαβεν ἑκατὸν λίρας παρὰ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Διηγοῦνται μάλιστα περὶ αὐτοῦ ὅτι, καίτοι τῆς συζύγου του εὑρισκομένης εἰς τὴν Ἑλλάδα, [ὅτι] αὐτὸς ἐνταῦθα ἦλθε πρὸς κοινὸν σκάνδαλον εἰς δεύτερον γάμον. Εὐτυχῶς τὸ ἐλεεινὸν παράδειγμα τῆς προδοσίας του οὐδεὶς ἠκολούθησε, καὶ τοῦτο ἀρκεῖ.

Ὁ ἀναχωρήσας ὑπασπιστὴς τοῦ Σουλτάνου ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τρεῖς ἀναφορὰς πρὸς τὸν κύριόν του ἐκ μέρους τῶν κατοίκων τῶν τριῶν πόλεων, Ρεθύμνης, Χανίων, καὶ Ἡρακλείου. Τῆς ἀναφορᾶς [1] ταύτης, ἥτις ἐστάλη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ μετεφράσθη ἐνταῦθα, ὑποβάλλω εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα ἀντίγραφον, ἵνα ἰδῆτε εἰς τίνα ἐξευτελισμὸν ὑποβάλλονται οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι, χωρὶς οἱ πλειότεροι νὰ γινώσκουν τί ὑπέγραφον ἤ, ἂν ἐγίνωσκον τοῦτο, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ πράξωσιν ἄλλως. Ὁ ὑπασπιστὴς οὗτος ὑπέστη καὶ αὐτὸς ἑτέραν ταπείνωσιν, ἣν ὅμως αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν δὲν ἐκλαμβάνουν τοιαύτην. Ἀναχωρῶν ἐντεῦθεν [2] ἔλαβε μετ' εὐχαριστήσεως παρ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν πλουσίων μπέηδων ἐγχωρίων χρήματα (μπαξίσια), ὧν τὸ σύνολον ἀνέβη εἰς τρεῖς περίπου χιλιάδας λίρας.

Ἡ Διοίκησις κατ' αὐτὰς ἐτοιχοκόλλησε προκήρυξίν τινα δι' ἧς ἐκθέτει εἰς δημόσιον πλειστηριασμὸν τὴν ἀκίνητον περιουσίαν ἐννέα ἐπαναστατῶν κατοίκων τῶν πέριξ χωρίων, ἣν ἐδήμευσεν ἐπὶ λόγῳ ὅτι οὗτοι ὄντες ὑποτεταγμένοι ἔλαβαν ἐκ νέου τὰ ὅπλα. Οἱ ἐπαναστάται οὗτοί εἰσιν οἱ ἑξῆς: Χατζὴ Χαραλ. Κουτέλος, Κοκόλης Ζουριδάκης, Ἀνδρουλῆς, Γεώργιος καὶ Ἰωάννης Πολαλάκη [3], Σίφης Σταθάκης, Ἀνδρέας καὶ Σταμάτιος Πολονάκης, καὶ Ι. Μελιγανός.

Ἡ ἐξουσία ἤρξατο εἰς τὰ πέριξ χωρία τῶν Κεραμείων νὰ συλλέγῃ τὰ ὅπλα, ὅσα εὑρίσκει εἰς τὰς οἰκίας τῶν ὑποτεταγμένων χωρικῶν, ἰδίως τὰ νέα, ὅσα διαρκούσης τῆς ἐπαναστάσεως εἰσήχθησαν εἰς τὴν νῆσον, λέγουσα ὅτι θέλει τοὺς ἀφήσει τὰ παλαιά.

Ὁ Σάββας διαμένων μέχρι σήμερον ἐνταῦθα ἀνεχώρησεν εἰς Ἀποκόρωνα συνοδὸν ἔχων τὸν νέον προσήλυτον Ἀν. Ἀλικαμπιώτην, εἰς ὃν, ὡς λέγουν, θέλει ἀνατεθῇ ἡ τῶν πύργων ἐπιτήρησις. Λέγεται προσέτι ὅτι ὁ Σάββας σκοπεῖ μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ κατὰ τῶν Σφακίων.

Ἡ Διοίκησις Ρεθύμνης ὑπεχρέωσε τὸν ἔμπορον Ἰωάν. Συγανὸν ν' ἀπέλθῃ τῆς νήσου, ἐπὶ μόνῳ τῷ λόγῳ ὅτι δὲν συγκατετέθη νὰ ἐπαναφέρῃ ἐξ Ἑλλάδος τὴν οἰκογένειάν του.

---

1. 11 Αὐγούστου (Ἡράκλειον) : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ36/1331.
2. Χφ. *ἐνταῦθα*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).
3. Σχέδιον : *Πελαλάκη*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἀφίχθησαν ἐνταῦθα ἐκ Τριπόλεως τῆς Βαρβαρίας 927 στρατιῶται, οἵτινες λαβόντες τὴν ἄφεσίν των ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰς ἑστίας των.

Ἀνεχώρησε πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἐκ Ζακύνθου ἡ ρωσικὴ κανονοφόρος *Zouapse*, ἡ δ' ἀγγλικὴ *Wizard*, λείψασα δύο περίπου ἑβδομάδας χάριν γυμνασίων, ἐπανῆλθεν εἰς τὸν λιμένα Χανίων.

344

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 80 *Ἡράκλειον, 19 Αὐγούστου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ48/1796

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι ὅτι τὰ ἐπαναστατικὰ ἔργα διατελοῦσιν ἐν ἀπραξίᾳ. Κατὰ συνέπειαν οὐδὲν νεώτερον ἄξιον τῆς ὑμετέρας μερίμνης.

345

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 226 *Χανιά, 25 Αὐγούστου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ45/1674

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 6396 διαταγῆς [1] τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἐκθέσω ὑμῖν τὰ ἑξῆς:

Ἀφοῦ ὁ τουρκικὸς στρατὸς συγκεντρώσας ἐν τῷ δυτικῷ τμήματι μεγάλας δυνάμεις κατεσκεύασεν ἐν αὐτῷ ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα πέντε πύργους, ἰδίως ἐν Ἀποκορώνῳ καὶ Κυδωνίᾳ, διεχάραξεν ὁδοὺς καὶ κατέλαβε πολλὰς ἐπικαίρους θέσεις, οἱ τῶν μερῶν τούτων ἐπαναστάται μὴ δυνάμενοι νὰ διατηρηθῶσιν ἐν αὐτοῖς μετέβησαν ἀνατολικώτερον. Ὅθεν ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐπαρχίαις Ἀποκορώνῳ, Κυδωνίᾳ, Σελίνῳ, καὶ Κισσάμῳ οὐδὲν σχεδὸν ἄξιον λόγου ἐπαναστατικὸν σῶμα τὴν στιγμὴν ταύτην εὑρίσκεται. Ἡ ἐπαρχία Σφακίων πλὴν τῶν δύο παραλίων θέσεων Φραγκοκαστέλλου καὶ Προσγιάλου, ἃς κατέχει τουρκικὸς στρατός, διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπαναστατῶν, μέχρις οὗ [δὲν] κατα-

---

1. Τὸ κείμενον τῆς διαταγῆς, ὑπὸ χρονολογίαν 15 Αὐγούστου 1868, ἔχει ὡς ἑξῆς: «Παρακαλεῖσθε νὰ συλλέξητε καὶ χορηγήσητε ἡμῖν ὅσον οἷόν τε ἀκριβεστέρας πληροφορίας περὶ τῆς ἐνεστώσης τῆς Κρήτης καταστάσεως, καὶ ἰδίως περὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν παρὰ τῶν Τούρκων κατεχομένων φρουρίων, περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν αὐτοῖς Τούρκων καὶ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν γένει, περὶ τοῦ τῶν ἐνόπλων ἐπαναστατῶν καὶ περὶ τῆς μεταχειρίσεως τῶν ὑποτεταγμένων Κρητῶν καὶ τῶν ἐντεῦθεν ἐπιστρεψάντων Κρητῶν παρὰ τῶν Τούρκων.» (ΑΥΕ/ΠΧ – Μ55/2063)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σκευασθῶσι καὶ ἐκεῖ πύργοι. Ἐν τῷ τμήματι Ρεθύμνου ὁ τουρκικὸς στρατὸς περιορίζεται μόνον εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα μέχρις ἀκτῖνος μὴ βαινούσης πέραν τοῦ χωρίου Πρασσαῖς, ὅπου ᾠκοδόμησε πύργους, δηλ. εἰς ἀπόστασιν δύο περίπου ὡρῶν. Κατὰ τὸ τελευταῖον ὅμως δεκαήμερον ἐπεχείρησεν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐπαρχιῶν Μυλοποτάμου (πρὸς ἀνατολὰς) καὶ Ἀμαρίου (πρὸς μεσημβρίαν), ἀλλὰ δὲν διεκρίθη εἰσέτι ἐὰν ὁριστικῶς θὰ ἐγκατασταθῇ ἐκεῖ. Ἐν δὲ τῷ τμήματι Ἡρακλείου, καθ' ὅσον ἐκ προηγουμένων πληροφοριῶν γινώσκω, ἐκτὸς τῆς πόλεως, τῶν περιχώρων καὶ τῶν πέριξ πεδινῶν μερῶν μέχρι τοῦ Ἁγίου Μύρωνος, ὅπου ὑπάρχουσι πύργοι, ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατέχει τὰ μικρὰ φρούρια Σπιναλόγγαν, Ἱεράπυτναν μὲ τὰ πέριξ αὐτῶν, τὸ Τυμπάκι, ὅπου ὑπάρχει σταθμός, καὶ τὴν ἀνατολικωτέραν τῶν ἐπαρχιῶν, Σιτείαν, ἥτις ἀποτελεῖ χερσόνησον. Τὰ λοιπὰ μέρη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, καὶ ἰδίως τὰ ὀρεινά, κατέχονται ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἐν τούτοις ὁ τουρκικὸς στρατὸς δύναται νὰ κινῆται ἐλευθέρως εἰς ὅλα τὰ πεδινὰ μέρη τῆς νήσου, μέχρις οὗ [δὲν] ἀπαντήσῃ ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν ἐπαναστατῶν.

Τὰ χωρία, ὡς εἶναι γνωστόν, καὶ οἱ ναοὶ ὑπάρχουσι κατεστραμμένα καὶ χιλιάδες δένδρων ἠφανισμένα. Πανταχοῦ δὲ ὑπάρχουν σημεῖα καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεως. Καὶ ἐκεῖνα μὲν τὰ χωρία ὧν οἱ κάτοικοι μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουσιν ἢ ἐντελῶς ἔρημα, ὡς λ.χ. τὰ τῶν Σφακίων καὶ τὰ πλειότερα τοῦ Σελίνου, ἢ κατοικοῦνται ὑπὸ ὀλίγων κατοίκων, ὡς τὰ τοῦ Ἀποκορώνου, Μυλοποτάμου, Κισσάμου κλπ. Ὅθεν χωρία κατοικούμενα συνήθως ὑπὸ 500–600 κατοίκων δὲν ἔχουσι σήμερον εἰμὴ 10–20, οἱ δὲ μὴ δυνηθέντες ἢ μὴ θελήσαντες νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα κάτοικοι ἐπανελθόντες εἰς τὰ χωρία των ἐπεσκεύασαν προχείρως, ὡς ἕκαστος ἠδυνήθη, τὴν οἰκίαν του, ὅπως ἁπλῶς προφυλαχθῇ ὁπωσοῦν ἀπὸ τὰς ἐπηρείας τῆς ἀτμοσφαίρας, καὶ ἤδη οἱ πλειότεροι ἐλπίζουσιν ἀπὸ τὴν ἐφετινὴν ἐσοδείαν τοῦ ἐλαίου νὰ ἱκανοποιήσωσι τὰς πρώτας ἀνάγκας των. Ἅπαντες ὅμως ἀπολέσαντες τὴν κινητὴν περιουσίαν των καὶ ὑποστάντες ὅλα τὰ δεινὰ διετοῦς καὶ φανατικοῦ πολέμου ὑπό τε τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων Ὀθωμανῶν, οἵτινες καὶ πρὸ μικροῦ ἀκόμη ἐπέδραμον συνεχῶς κατ' αὐτῶν πρὸς λαφυραγωγίαν, εὑρίσκονται εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν. Περὶ τῶν παθημάτων καὶ τῶν καταστροφῶν τούτων ἔκαμνα ἑκάστοτε λόγον ἐν ταῖς τακτικαῖς ἀναφοραῖς μου. Οἱ κάτοικοι τῶν πλειοτέρων τούτων χωρίων, δηλ. ἐκείνων εἰς ἃ ὁ τουρκικὸς στρατὸς εὐχερῶς δύναται καὶ ἄνευ κωλυμάτων νὰ μεταβῇ, θεωροῦνται ὑποτεταγμένοι [1] καὶ σύγκεινται ὄχι μόνον ἐκ τῶν γυναικῶν, παίδων, γερόντων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνδρῶν ἱκανῶν νὰ ὁπλοφορῶσι καὶ ὁπλοφορησάντων ἄλλοτε ὡς ἐπαναστατῶν, ἀλλὰ μὴ ἐγκαρτερησάντων ἢ ἕνεκα ἄλλων πολλῶν λόγων παραιτησάντων τὸν ἀγῶνα. Μολονοτοῦτο ἐκτὸς τῶν κατοίκων ἐκείνων ὧν αἱ οἰκογένειαι εὑρίσκονται ἐν Ἑλλάδι καὶ ὧν οἱ πλειότεροι ἀποτελοῦσι διαρκῆ ἐπαναστατικὰ σώματα, οἷοι λ.χ. εἰσὶν οἱ Σφακιῶται, ὑπάρχει καὶ ἐξ ἑκάστου τῶν ὑποτεταγμένων χω-

1. Χφ. *ὑποτεταγμένα.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρίων ἀριθμός τις ἀνδρῶν οἵτινες εἶναι ἐπαναστάται καὶ διαρκῶς διαμένουσι παρὰ τοῖς ἐπαναστατικοῖς σώμασι. Τούτων οἱ συγγενεῖς συνεχῶς ἐνοχλοῦνται καὶ καταπιέζονται ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ βιασθῶσι νὰ ἐνεργήσωσι τὴν προσέλευσιν τῶν ἐπαναστατῶν συγγενῶν των. Ἰδίως μάλιστα οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀποκορώνου παραπονοῦνται κατὰ τοῦ Σάββα Πασᾶ διὰ τὰ βίαια μέτρα ἅτινα πρὸς τοῦτο κατ' αὐτῶν μεταχειρίζεται.

Οἱ ὑποτεταγμένοι οὗτοι κάτοικοι, οἵτινες μετ' ἐπιδείξεως ὑπὸ τῶν Τούρκων δεικνύονται ὡς σημεῖα καταπαύσεως τῆς ἐπαναστάσεως, μέχρι τινὸς ἀντὶ βλάβης ὠφέλειαν προξενοῦν [1] εἰς αὐτήν, καθότι οἱ ἐπαναστάται πολλάκις καταφεύγοντες κρύφα παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις ἢ συγγενέσι τοῖς ὑποτεταγμένοις δύνανται πολλὰς τῶν ἀναγκῶν των νὰ θεραπεύσωσιν. Ἐκ τούτου συνεχῶς συγχέονται οἱ ἐπαναστάται μετὰ τῶν ὑποτεταγμένων καὶ τἀνάπαλιν. Πολλάκις δὲ παρετηρήθη ὅτι ἐπαναστάται παραιτήσαντες τὰ ὅπλα των προσέρχονται ἄγνωστοι καὶ εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς ὡς ὑποτεταγμένοι καὶ πάλιν ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰς τάξεις των. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑποταγὴ τῶν πλειοτέρων εἶναι προσποιητὴ καὶ κατ' ἀνάγκην ἢ ἐκ φόβου προερχομένη. Ἀπόδειξις τούτου ἔστω ἡ πρὸς τὸν κ. Δίξωνα ἐγχειρισθεῖσα ἐσχάτως ἀναφορὰ ἐκ μέρους τῶν διαφόρων ὑποτεταγμένων κατοίκων τοῦ τμήματος Κυδωνίας, 700 τὸν ἀριθμόν, ἐξ 110 χωρίων, οἵτινες δηλοῦντες τὴν διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος παραίτησίν των μετάνοιάν των παραπονοῦνται κατὰ μὲν τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν ὡς μὴ ἐκπληρωσασῶν τὰς ὑποσχέσεις των, κατὰ δὲ τοῦ στρατοῦ ὡς παρενοχλοῦντος καὶ παραβλάπτοντος αὐτούς. Ὁπωσδήποτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑποτεταγμένων τούτων κατοίκων καίτοι μὴ εἰλικρινῶν πρὸς τὴν ἐξουσίαν ηὔξησεν ἐσχάτως ἕνεκα πολλῶν ἄλλων λόγων γενικωτέρων, καὶ ἰδίως ἕνεκα τῆς προσδοκωμένης εὐφόρου συγκομιδῆς τοῦ ἐλαίου. Τοιαύτη ἐν συντόμῳ ἡ σημερινή, κατ' ἐμέ, κατάστασις.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς στατιστικὰς πληροφορίας, εἶχα ἴσως ἀνάγκην νὰ συνενοηθῶ προηγουμένως ὡς πρός τινα ἀντικείμενα μὲ τοὺς ἐν Ρεθύμνῃ καὶ Ἡρακλείῳ προξενικοὺς ὑπαλλήλους. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ τοιοῦτον ἕνεκα τῆς ὑπαρχούσης μετὰ τῶν πόλεων ἐκείνων ἀραιᾶς συγκοινωνίας χρήζει πολλῶν ἡμερῶν, περιορίζομαι εἰς ὅσας ἐγὼ γινώσκω καὶ ἐνταῦθα συνέλεξα ἐπιφυλαττόμενος, ἂν κατόπιν πληροφορηθῶ τι ἀκριβέστερον, νὰ συμπληρώσω ἢ διορθώσω τὴν παροῦσαν.

Σπουδαιότης φρουρίων. Ἅπαντα τὰ ἐν τῇ νήσῳ φρούρια εἰσὶ τὰ ἑξῆς: Κατὰ πρῶτον λόγον τὸ Ἡράκλειον, κατὰ δεύτερον τὰ Χανία καὶ κατὰ τρίτον τὸ Ρέθυμνον, Σούδα, Γραμβοῦσα, Καστέλλι Κισσάμου, Σπιναλόγκα, καὶ Ἱεράπυτνα. Κατασκευῆς ἐνετικῆς ἅπαντα ὄντα, εὑρίσκονται ὡς πρὸς τὴν διασκευήν των εἰς ἣν κατάστασιν ἦσαν, ὅτε οἱ Ἐνετοὶ ἐδιώχθησαν ἐκ τῆς νήσου, καὶ στεροῦνται τὰ πλειότερα στρατηγικῆς ἀξίας. Τὰ πυροβόλα των εἶναι ἐν μέρει ἐνετικὰ καὶ τὸ πλεῖστον τουρκικά, ἀλλ' οὐχὶ τῆς νεωτέρας κατασκευῆς

1. Χφ. *προξενεῖ*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

(ραβδωτὰ κλπ.), οὐδὲ μεγάλης ὁλκῆς – τοὐλάχιστον τὰ ἐν Χανίοις δὲν εἶναι ἀνωτέρας τῶν 32 ἢ 36 λιτρῶν. Ἄλλοτε ὑπῆρχον πλειότερα χάλκινα, ἀλλὰ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἀφαιρέσας ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἢ δὲν τὰ ἀνεπλήρωσεν ἢ τὰ ἀντικατέστησε διὰ σιδηρῶν.

Τὸ σπουδαιότερον τῶν φρουρίων τούτων εἶναι ὁμολογουμένως τὸ Ἡράκλειον, ὅπερ ἐπὶ Ἐνετῶν, ὡς γνωστόν, ἐπὶ 21 ἔτη ἀνθεῖξε κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἡ σχετικὴ ἰσχύς του ἴσως μόνον ἐκ μέρους τῆς ξηρᾶς ὑπάρχει, καθότι, μὴ ὂν ὡπλισμένον μὲ ἰσχυρὸν πυροβολικὸν ἐκ μέρους τῆς θαλάσσης καὶ μὴ ὂν κατεσκευασμένον κατὰ τοὺς κανόνας τῆς νεωτέρας ὀχυρωματικῆς, δὲν δύναται, νομίζω, ν' ἀντιτάξῃ σπουδαίαν ἀντίστασιν κατὰ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ, οὔτε ἐκ μέρους τῆς ξηρᾶς οὔτε ἐκ μέρους τῆς θαλάσσης. Τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν αὐτῷ τηλεβόλων, ἅτινα ἄλλοτε ἀνέβαινον εἰς 290, μικρὰ καὶ μεγάλα, ἀγνοῶ, ἀλλ' ἐπιφυλάτομαι νὰ τὸν γνωστοποιήσω ὑμῖν, ὅταν λάβω κατόπιν ἀκριβεστέρας πληροφορίας.

Κατὰ δεύτερον λόγον ἔρχεται τὸ φρούριον τῶν Χανίων, ὅπερ ἐπὶ κανονοστοιχίας πρὸς τὸ πέλαγος ἐστραμμένης ἔχει 25 περίπου τηλεβόλα τῶν 32 ἢ 36 λιτρῶν καὶ 10 τῶν 12 λιτρῶν προσβάλλοντα τὸν λιμένα. Ἐπὶ[1] τῶν κανονοστοιχιῶν τούτων ὑπάρχει καὶ ἀριθμός τις μικροτέρων, πεδινῶν τῶν πλείστων καὶ ὀρεινῶν, ἐν οἷς τινα ραβδωτὰ καί τινα βομβοβόλα, ἀλλὰ τὸ φρούριον τοῦτο, ὁποῖον σήμερον εἶναι, δὲν δύναται ἐπὶ πολὺ ν' ἀνθέξῃ εἰς οἱανδήποτε προσβολήν. Ἐπὶ τῶν ἐκ μέρους τῆς ξηρᾶς ἐπάλξεων, ὅπου ὑπάρχει εὐρεῖα καὶ βαθεῖα τάφρος, ὑπάρχει ἀριθμός τις τηλεβόλων τῶν 36 λιτρῶν. Ἀξιωματικὸς Ἄγγλος μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι τόσον τὸ φρούριον τῶν Χανίων, καθὼς καὶ τὸ τοῦ Ἡρακλείου δὲν δύνανται ν' ἀνθέξωσιν οὔτε ἐπὶ δύο ὥρας εἰς τὴν προσβολὴν μιᾶς θωρακωτῆς φρεγάτας, αὐθημερὸν δ' ἀμφότερα ταῦτα τὰ φρούρια δύνανται νὰ κατεδαφισθῶσι παρ' ἑνὸς μόνον τοιούτου πλοίου.

Τὸ τῆς Σούδης ὑπάρχει ἐπί τινος νησυδρίου, εἰς τὸ στόμιον τοῦ ὁμωνύμου λιμένος κείμενον, καὶ εἶναι ὡπλισμένον μὲ 50 περίπου τηλεβόλα. Τὸ φρούριον τοῦτο δύναται ν' ἀποβῇ ἰσχυρότατον καὶ νὰ καταστήσῃ τὸν λιμένα τῆς Σούδης ἀπόρθητον καλῶς ὀχυρούμενον καὶ ὁπλιζόμενον κατὰ τὴν νεωτέραν τέχνην, ἀλλ' ὡς ἔχει σήμερον πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ ἐπιφέρῃ σπουδαίαν ἀντίστασιν εἰς στόλον.

Τὸ τῆς Γραμβούσης κεῖται ἐπὶ ὑψηλοῦ βραχώδους νησυδρίου εἰς τὸ δυτικὸν ἀκρωτήριον, ὅπερ οὐδεμίαν στρατηγικὴν σημασίαν δύναται νὰ ἔχῃ σήμερον.

Τὸ τοῦ Ρεθύμνου καὶ τὰ λοιπά, οἷον τῆς Σπιναλόγγας, τῆς Κισσάμου, καὶ τῆς Ἱεραπύτνης, ἅτινα καταχρηστικῶς ἴσως φέρουσι τὸ ὄνομα φρουρίου, εἶναι ὁρμητήρια τῶν τουρκικῶν φρουρῶν καὶ κατάλληλα μόνον πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Χριστιανῶν ἐπαναστατῶν, ὡς πρὸς τοὺς ὁποίους βεβαίως εἶναι ἀπόρθητα, πάντῃ ἀνίκανα ὅμως καθ' οἱασδήποτε σπουδαίας ἐξωτερικῆς προσβολῆς. Ἡ αὐτὴ ἀξία, νομίζω, πρέπει ν' ἀποδοθῇ καὶ εἰς τὰ μεγαλύτερα φρούρια τῆς νήσου, δηλ. τὸ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τῶν Χανίων.

---

1. Χφ. ἐκ· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

'Αριθμὸς τῶν ἐν αὐτοῖς Τούρκων. Δύσκολος εἶναι ἐν τῇ Τουρκίᾳ ἡ συλλογὴ στατιστικῶν πληροφοριῶν, ὄχι μόνον διότι οὐδ' αὐταὶ αἱ ἀρχαὶ ἔχουν ἀκριβεῖς τοιαύτας, ἀλλὰ καὶ διότι, ἂν ἔχουν, ἀποφεύγουν διὰ τὸ φιλύποπτον αὐτῶν ἐκ συστήματος νὰ τὰς χορηγοῦν. 'Επομένως δύσκολον εἶναι νὰ μάθωμεν ἀκριβῶς τίς ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐν γένει καὶ ἐν τοῖς φρουρίοις ἰδίως οἰκούντων 'Οθωμανῶν, ἂν καὶ τὸ τοιοῦτον, σήμερον μάλιστα, ὅτε ὅλοι οἱ 'Οθωμανοὶ ὑπάρχουσι συγκεντρωμένοι ἐν τοῖς τρισὶ [1] φρουρίοις καὶ τοῖς πέριξ, δὲν ⟨θὰ⟩ ἦτο δύσκολον. Κατὰ τὴν πιθανωτέραν γνώμην, στηριζομένην εἰς πληροφορίας τῶν ἁρμοδιωτέρων προσώπων, ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν 'Οθωμανῶν ἐν ὅλῃ τῇ νήσῳ δὲν ὑπερβαίνει τὰς ἑξήκοντα χιλιάδας, ἐξ ὧν 18 μὲν ἕως 20 χιλιάδες διαμένουσιν εἰς τὴν πόλιν Χανία καὶ τὰ πέριξ, εἰς δὲ τὸ Ρέθυμνον δέκα περίπου χιλιάδες, εἰς δὲ τὸ 'Ηράκλειον καὶ τὰ πέριξ τριάκοντα ἕως τριάκοντα καὶ δύο χιλιάδες. 'Εκ τούτων μικρὸς ἀριθμὸς νῦν εὑρίσκεται εἰς τὴν μικρὰν χερσόνησον Σιτείαν καὶ εἰς τὰ φρούρια Σπιναλόγκας καὶ 'Ιεραπύτνης ἢ τὰ πέριξ αὐτῶν. Πολὺ ἀπεῖχε λοιπὸν τῆς ἀληθείας ὁ Φουὰτ Πασᾶς, ὅτε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν διακοινώσεσιν [2] αὐτοῦ πρὸς τὰς μεγάλας δυνάμεις ἀνεβίβαζεν αὐτοὺς εἰς 120000.

Τουρκικὸς στρατός. 'Επίσης δύσκολον εἶναι νὰ μάθῃ τις ἀκριβῶς τίς ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῶν Τούρκων. Γινώσκομεν μόνον ὅτι 45 τάγματα ὑπάρχουσι τακτικοῦ στρατοῦ τῆς γραμμῆς, 200 περίπου ἱππεῖς Κιρκάσιοι, χίλιοι περίπου 'Αλβανοὶ καὶ οἱ ἄτακτοι ἐντόπιοι (μπασιμπουζοῦκαι), ὧν ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀπροσδιόριστος, ἀλλ' οἵτινες, πολυπληθέστεροι ἄλλοτε, σήμερον φθάνουν εἰς πέντε περίπου χιλιάδας καὶ εἶναι διαμοιρασμένοι εἰς τὰ διάφορα σώματα ὡς πρόσκοποι (éclaireurs). Τὰ εἰρημένα τάγματα, ἅτινα ἔπρεπε νὰ σύγκεινται ἐξ 900 ἀνδρῶν ἕκαστον, ὑπάρχοντα ἐνταῦθα τὰ πλειότερα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ παθόντα ὑπὸ τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἀσθενειῶν, εὑρίσκονται σήμερον ἐλλιπῆ, ἂν καὶ κατὰ καιροὺς ἔφθασαν στρατιῶται πρὸς μερικὴν συμπλήρωσιν τῶν κενῶν ἀριθμῶν. Κατά τινας, ἕκαστον τῶν ταγμάτων τούτων κατὰ μέσον ὅρον δὲν ἔχει πλειοτέρους τῶν 450 ἀνδρῶν καὶ ἑπομένως ὁ τακτικὸς στρατός, κατ' αὐτούς, δὲν ὑπερβαίνει τὰς 20250 τὸ πολύ, καὶ τοῦτο φρονοῦν πολλοὶ τῶν συναδέλφων μου. 'Αλλά, κατὰ πληροφορίας ἃς ἄλλοθεν ἠρύσθην καὶ ἃς θεωρῶ αὐθεντικάς, ὁ ἀριθμὸς αὐτοῦ ἀναβαίνει εἰς 28 χιλιάδας περίπου ἀνδρῶν, οἵτινές εἰσι διαμοιρασμένοι περίπου ὡς ἑξῆς:

---

1. Χφ. *τρεῖς*.

2. 23 Μαρτίου/4 'Απριλίου: *Further correspondence respecting the disturbances in Crete: 1867*, σσ. 81–83.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐν Ἡρακλείῳ	[χιλ.]	περίπου	3000
Ἐν Σιτείᾳ, Σπιναλόγκᾳ (καὶ ἄλλα σώματα)		»	1500
Ἐν Ἱεραπύτνῃ		»	2000
Ἐν Ρεθύμνῃ καὶ τοῖς [1] πέριξ		»	4000
Φρουρὰ Χανίων		»	1500
Ἐν Ὁμαλῷ		»	2000
Ἐν Κισσάμῳ		»	1000
Ἐν Σελίνῳ		»	1000
Ἐν Ἀποκορώνῳ		»	4000
Ἐν Σφακίοις, Προσγιάλῳ, καὶ Φραγκοκαστέλλῳ		»	1500
Ἐν διαφόροις ἄλλοις σταθμοῖς καὶ πύργοις		»	1000
Ἐν νοσοκομείοις		»	3000
			25500

Ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν μέχρι τοῦδε κτισθέντων πύργων ἀναβαίνει εἰς 60 περίπου, ἐξ ὧν ὑπάρχουσιν :

Ἐν Ἀποκορώνῳ		18
Ἐν Κυδωνίᾳ		15
Ἐν Σφακίοις	3 ἢ	4
Ἐν Σελίνῳ	4 ἢ	5
Ἐν τμήματι Ρεθύμνου		5
Ἐν ἐπαρχίᾳ Ριζόκαστρον (Ἡράκλειον)		3
Ἐν χωρίῳ Μαλλίῳ [2]		2
Ἐν Καστελλίῳ Πεδιάδος		2
Ἐν Σιτείᾳ		3
Ἐν Ἁγίῳ Μύρωνι		2
		59

Ἀριθμὸς ἐπαναστατῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνόπλων ἐπαναστατῶν δύσκολον εἶναι νὰ προσδιορισθῇ, καθότι οὗτος αὐξάνεται καὶ μειοῦται κατὰ τὰς περιστάσεις. Ἔλλειψις τῶν πρὸς διατήρησιν μέσων, τὸ διαδιδόμενον πολλάκις πνεῦμα ἀποθαρρύνσεως (καὶ ποικίλοι ἄλλοι λόγοι) δύναται ἐπαισθητῶς νὰ ἐλαττώνῃ αὐτούς, καὶ πάλιν ἡ ὕπαρξις τῶν μέσων καὶ ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος δύναται ἐπαισθητῶς νὰ τὸν αὐξήσῃ. Ὁπωσδήποτε νομίζω ὅτι ὁ ὁλικὸς αὐτῶν ἀριθμὸς κυματίζεται μεταξὺ ὀκτὼ ἕως δέκα τὸ πολὺ χιλιάδων. Ἐν τῷ τμήματι Χανίων εἰσὶ 2000 – 2500, ὡς ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ τμήματος βεβαιοῖ.

---

1. Χφ. τά.
2. Μάλια (τά).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πῶς οἱ Τοῦρκοι προσφέρονται πρὸς τοὺς ἐπανερχομένους. Ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις πληρώνει τὸν ναῦλον αὐτῶν, ἐπανερχομένων διὰ τῶν αὐστριακῶν ἀτμοπλοίων, καὶ προσέτι ἐν Σύρῳ ἢ ἀλλαχοῦ αἱ προξενικαὶ τουρκικαὶ ἀρχαὶ τοῖς χορηγοῦσιν ἀνὰ 20 γρόσια κατὰ κεφαλήν. Ἐνταῦθα δὲ τοὺς δίδεται ἀνὰ ἓν κοιλὸν σίτου, χωρὶς πλέον οὐδεὶς νὰ φροντίζῃ περὶ αὐτῶν. Ὅτε κατὰ πρῶτον ἀφίχθη ἀριθμός τις ἀνώτερος, τοῖς ἐχορηγήθησαν καὶ 10 γρόσια εἰς ἕκαστον, πρὸς δὲ ἀτμόπλοιον ὀθωμανικὸν μετέφερεν εἰς Ἀποκόρωνα τοὺς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων. Ἔκτοτε ὅμως ἕκαστος μεταβαίνει ὡς δύναται εἰς τὸ χωρίον του.

Τοὺς ἐπανερχομένους Κρῆτας πρέπει, νομίζω, νὰ κατατάξωμεν εἰς δύο κατηγορίας : α′) εἰς ἐκείνους οἵτινες καταληφθέντες ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοῦ φόβου μὴ συμβῶσι σφαγαί, χωρὶς ὅμως νὰ πάθωσι σπουδαίως — καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων καὶ τῶν πέριξ χωρίων — ἀνεχώρησαν ἐκ τῶν πόλεων εἴτε διὰ τῶν αὐστριακῶν εἴτε διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων, ἅτινα ἔκαμαν δύο ἢ τρία ταξίδια κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1866· καὶ β′) εἰς ἐκείνους οἵτινες μετὰ τὰς συνεπείᾳ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπελθούσας καταστροφὰς ἀνεχώρησαν κατόπιν ἐκ τῶν διαφόρων παραλίων κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1866, 1867 καὶ 1868. Οἱ πρῶτοι, οἵτινες εἶναι οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπανερχομένων, καταληφθέντες ὑπὸ στιγμιαίου φόβου καὶ μὴ παθόντες εἰμὴ ἐξαιρετικῶς ὀλίγοι τινὲς καὶ ὄχι ἴσως σπουδαίως, εὐχαρίστως ἐπανέρχονται σήμερον, ἀφοῦ εἶδαν ὅτι κατὰ τὸ διετὲς διάστημα ἡ ἡσυχία πρὸ πάντων ἐν Χανίοις διετηρήθη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Οὗτοι ἐπανερχόμενοι πιστεύω ὅτι δὲν μεταμελοῦνται. Μάλιστα, ἂν ἡ τάξις διατηρηθῇ, θέλουν ὠφεληθῆ ἐκ τῆς ἐφετινῆς συγκομιδῆς τοῦ ἐλαίου. Οἱ τῆς δευτέρας ὅμως κατηγορίας — καὶ οὗτοί εἰσιν ὀλίγιστοι — οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ χωρία μακρὰν τῶν πόλεων, οὗτοι φαίνεται ὅτι ἐνδόντες εἰς ὑποσχέσεις ἀπατηλάς, ὅτι ἡ τάξις ἀποκατέστη, ὅτι ἡ κυβέρνησις θ' ἀνεγείρῃ τὰς οἰκίας των, θὰ φροντίσῃ περὶ τῆς συντηρήσεώς των, θὰ χαίρωσι πλήρη ἀσφάλειαν κλπ., ἐπανῆλθαν. Ἀλλὰ βλέποντες ἤδη ὅτι αἱ μὲν οἰκίαι των μένουν κατεστραμμέναι καὶ ὅτι αὐτοὶ ὀφείλουν νὰ λάβουν πρόνοιαν περὶ τῆς ἐπισκευῆς των, ὅτι τὰ κτήματά των μένουσιν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ στρατοῦ, ὅτι οὐδεὶς φροντίζει ἂν ἔχωσιν ἄρτον ἢ ἐργασίαν, ὅτι, καθὼς πρὶν ἀναχωρήσωσιν ἐντεῦθεν, οὕτω καὶ σήμερον ὑπάρχουν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φανατικῶν Τούρκων καὶ ἐκ τούτου κατειλημμένοι ὑπὸ τοῦ φόβου, οἱ τοιοῦτοι, ὡς πληροφοροῦμαι, μεταμελοῦνται καὶ καταρῶνται τοὺς ἐξαπατήσαντας αὐτούς. Μάλιστα δ' ἐπληροφορήθην ὅτι πολλοὶ θέλουσι γράψει εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους των νὰ μὴ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμά των.

Ὁπωσδήποτε ἡ Διοίκησις μέγα συμφέρον ἔχει νὰ καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς προστασίαν αὐτῶν. Καί, ἂν μὲν δὲν εἶναι δύσκολον νὰ κατορθωθῇ τοῦτο ὡς πρὸς τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς προαστίοις διαμένοντας, οἱ ἐπανερχόμενοι ὅμως χωρικοὶ οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου καὶ μακρὰν τῶν πόλεων εὑρίσκονται εἰς ἣν θέσιν καὶ οἱ λοιποὶ ὑποτεταγμένοι κάτοικοι, οἵτινες οὔτε ἀσφάλειαν πλήρη ἀπολαμβάνουν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

οὔτε προστασίαν. Ἀπόδειξις δὲ τῶν λεγομένων μου ἔστωσαν τὰ κατὰ καιροὺς παθήματα αὐτῶν, ἅτινα ἑκάστοτε ἐγνωστοποίησα τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι.

346

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 227 *Χανιά, 26 Αὐγούστου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ45/1685

Ὁ τελευταῖος εἰς Διαλισκάρι τῶν Σφακίων πλοῦς τῆς *Ἑνώσεως* τοὺς μὲν Ὀθωμανοὺς εἰς ἄκρον κατελύπησε πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἀρχηγοῦ Ἀποκορώνου Α. Γογονῆ, περὶ οὗ διέδιδον ὅτι ἐγκαταλείπων τὸν ἀγῶνα εὑρίσκετο εἰς διαπραγματεύσεις μετ' αὐτῶν, τοὺς δ' ἐπαναστάτας τοῦ τμήματος τούτου, οἵτινες καὶ τροφῶν ἐστεροῦντο καὶ ἄλλων χρειωδῶν οὐσιωδῶν, ἐνεψύχωσεν. Ἡ ἄφιξις τοῦ Α. Γογονῆ, ὅστις δικαίως λογίζεται ὡς εἷς τῶν συνετωτέρων πατριωτῶν, ἐνέπλησε χαρᾶς τοὺς συμπατριώτας του, οἵτινες μετ' ἀδημονίας ἔβλεπαν τὴν ἀπουσίαν του παρατεινομένην.

Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς ἀγανακτήσας σφόδρα διὰ τὸν πλοῦν τοῦτον καὶ μαθὼν ἐξ Ἑλλάδος ὅτι ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ ἐπανέλθῃ καὶ ὁ Ἀρχηγὸς Ζιμπρακάκης προσεκάλεσε τὸν ἐν Σούδῃ νέον Στόλαρχον Ἀρὴφ Βέην, εἰς ὃν στενῶς ἐσύστησεν αὐστηρότατον ἐπὶ 15–20 ἡμέρας τοὐλάχιστον ἀποκλεισμόν. Εὐθὺς λοιπὸν ἐτέθησαν εἰς κίνησιν ὅλα τὰ πλοῖα.

Οἱ ἐπαναστάται τοῦ τμήματος, 2500 περίπου, ἦσαν συγκεντρωμένοι μέχρι τοῦδε εἰς Ἄσκυφον τῶν Σφακίων. Ἤδη δ' ἱκανοποιήσαντες ὁπωσοῦν τὰς ἀνάγκας των θέλουν ἐπαναλάβει, ὡς βεβαιοῦν, τὰς στρατιωτικὰς ἐργασίας, αἵτινες ἐσχάτως διεκόπησαν.

Ἐν δὲ τῷ τμήματι Ρεθύμνου τῇ 10 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς ὁ τουρκικὸς στρατὸς συγκεντρωθεὶς ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου. Ἀλλ' ἀπαντήσας, φαίνεται, ἀντίστασιν ὠπισθοχώρησε καὶ τῇ 12 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐπανῆλθεν εἰς Ρέθυμνον, ἀφοῦ συνήφθησαν ἀψιμαχίαι τινές, εἰς ἃς ὀλίγοι ἑκατέρωθεν ἔπεσαν. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐλεηλάτησεν ὅσα χωρία ἀπήντησε καὶ συλλαβὼν δύο ἀόπλους χωρικοὺς ἐκ τῶν μὴ ἐπαναστατῶν τοὺς ἤγαγε ζῶντας εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ μεταμεληθεὶς καθ' ὁδὸν τοὺς ἔσφαξε, τὰς δὲ κεφαλὰς αὐτῶν καὶ δύο ἑτέρας ἄλλων Χριστιανῶν θέσας εἰς κιβώτια ἐκόμισεν εἰς Ρέθυμνον, ὅπου πρὸς κοινὸν σκάνδαλον τὰς ἐπεδείκνυε μετὰ χαρᾶς ἀγρίας εἰς τοὺς Χριστιανούς.

Κατόπιν ἑτοιμασίαι γίνονται ἐκεῖ πρὸς νέαν ἐκστρατείαν. Εἰκάζεται δὲ ἐξ ὅσων καὶ ἐνταῦθα βλέπομεν ὅτι σκοπεῖται ἐκτέλεσις γενικῆς ἐκ διαφόρων μερῶν ἐκστρατείας κατὰ τῶν Σφακίων. Ἕνεκα τούτου πιθανῶς ὁ Σάββας Πασᾶς ἐπανῆλθε χθὲς ἐνταῦθα, ὅστις πρό τινων ἡμερῶν ἐπανειλημμένα συμβούλια ἔκαμνε μετὰ τοῦ Ἀλικαμπιώτου καὶ τοῦ Τσιριδάνη. Μάλιστα δὲ διαδίδεται ὅτι διὰ τοῦ τελευταίου τούτου ἔκαμε προτάσεις εἴς τινα τῶν Σφακιωτῶν ὑποσχεθεὶς πολλά, ἂν παραιτηθῶσι τῆς ἐπαναστάσεως, οἷον με-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γάλην χρηματικὴν ἀμοιβήν, 30 χιλ. λιρῶν, τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν οἰκιῶν των κλπ., ἀλλὰ αἱ προτάσεις αὗται μετ' ἀγανακτήσεως ἀπερρίφθησαν.

'Εν Ρεθύμνῃ ἀπηγορεύθη ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας πᾶσα περὶ πολιτικῶν ἀντικειμένων συνομιλία.

'Η Προσωρ. Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2991 καὶ ἀπὸ 21 Αὐγούστου ⟨ἐ.ἔ. πρὸς τοὺς ἐνταῦθα προξένους ἐγγράφου [1] της⟩ [2] καταγγέλλει νέας τῶν Τούρκων βανδαλικὰς πράξεις. 'Αντίγραφον τούτου ἐπισυνάπτω τῇ παρούσῃ.

'Ο ἐν 'Ομαλῷ πρό τινων ἡμερῶν τραυματισθεὶς μιραλάης ἀπεβίωσε χθὲς καὶ μετὰ πομπῆς ἐτάφη. 'Η Γαλλικὴ *Salamandre*, μεταβᾶσα τῇ παρελθούσῃ Τετάρτῃ εἰς Μῆλον κατὰ πρόσκλησιν τοῦ ἐκεῖ εὑρισκομένου Γάλλου Ναυάρχου, ἐπανῆλθε σήμερον.

Υ.Γ. Τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν ἀνεχώρησεν αἰφνιδίως εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Σύμβουλος τοῦ Γεν. Διοικητοῦ κ. Φωτιάδης. 'Επισυνάπτεται τὸ ὑπ' ἀριθ. 251 ἔγγραφον [3] τοῦ ἐν Ρεθύμνῳ Πράκτορος.

347

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Επιστολὴ *Χανιά, 26 Αὐγούστου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ45/1690

Μετὰ δυσαρεσκείας ἀναγγέλλω ὑμῖν ὅτι ὁ 'Αρχηγὸς Σφακίων Κος Σταμ. Χιονουδάκης παρῃτήθη τῆς θέσεώς του ταύτης. 'Ο ἀρχηγὸς οὗτος εἶναι εἷς τῶν σταθερωτέρων πατριωτῶν καὶ ἕνεκα τῶν μεγάλων συγγενικῶν σχέσεών του ἐξασκῶν μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν Σφακιωτῶν ἦτο χρησιμώτατον ὄργανον τῆς ἐπαναστάσεως. Τοὺς λόγους τῆς παραιτήσεώς του θέλετε ἰδεῖ ἐν τῷ συνημμένῳ ἐγγράφῳ [4] τῆς παραιτήσεώς του. Δυστυχῶς διαίρεσίς τις ἐπῆλθε μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν, τῶν μὲν ἐμμενόντων εἰς τὸ ἀρχικὸν περὶ ἑνώσεως πρόγραμμα, τῶν δέ, φρονούντων τοῦτο ἀδύνατον, παρεκκλινάντων αὐτοῦ καὶ δεχομένων τὸ σχετικὸν καλόν, ἔστω καὶ ἀτελές. Οἱ πρῶτοι φρονοῦν ὅτι ἡ [5] περὶ ἀγγλικῆς προστασίας ἐπίκλησις τείνει εἰς τὸ ν' ἀπολήξῃ εἰς τοῦτο. Τὰς αὐτὰς ἰδέας τοῦ

---

1. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ45/1687· ἐφημερὶς *L'Indépendance Hellénique*, ἀριθ. 135, 24 Σεπτεμβρίου 1868.

2. 'Η προσθήκη ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 274.

4. Σταμ. Χιονουδάκης πρὸς ἅπαντας τοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας Σφακίων, 7 Αὐγούστου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ45/1692· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σ. 251.

5. Χφ. *αἱ*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Χιονουδάκη φαίνεται ὅτι συμμερίζεται καὶ ὁ 'Αρχηγὸς Χατζῆ Μιχάλης, ὅστις ἔχει σκοπόν, ἂν δὲν μεταμεληθῇ κατόπιν, νὰ μεταβῇ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν 'Ελλάδα.

'Ο "Αγγλος ὑποπλοίαρχος περὶ οὗ ἄλλοτε ἔκαμα ὑμῖν λόγον συνομιλῶν πολλάκις μετ' ἐμοῦ μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ νέον 'Αγγλικὸν 'Υπουργεῖον, τὸ ἐλευσόμενον μετὰ τὰς νέας ἐκλογάς, ἔσεται εὐνοϊκὸν ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, διότι θεωρεῖται βέβαιον ὅτι θὰ ὑπάρχουν φιλελεύθερα στοιχεῖα ἐν αὐτῷ, καὶ ἐπομένως τὰ φιλανθρωπικὰ κόμματα ἅτινα ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἐργάζονται θέλουν δυνηθῇ νὰ ἐργασθῶσιν ἐπωφελῶς, ἐνῷ ἐπὶ τοῦ παρόντος 'Υπουργείου οὐδεμία σχεδὸν ἐλπὶς ὑπάρχει. 'Ο ἴδιος χορηγεῖ πολλὰς περὶ Κρήτης πληροφορίας εἰς τοὺς φίλους τῶν Κρητῶν. Γράφει προσέτι εἰς ἐφημερίδας καὶ πολλὰς τῶν πληροφοριῶν τούτων ἀρύεται ἐξ ἐμοῦ. 'Εντὸς ὀλίγου μεταβαίνει ὁ ἴδιος εἰς 'Αγγλίαν καὶ θέλει δώσει πολλὰς πληροφορίας, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ οὗτος νὰ εἶναι πισταὶ καὶ ἀκριβεῖς. 'Ο δὲ Κος Murray μοὶ ἔδειξε μακρὰς ἐκθέσεις περὶ Κρήτης, ἃς γράφει πρὸς τὸν Ναύαρχον Lord Paget, ἵνα τὸν φωτίσῃ, ὅταν μετ' ὀλίγον λάβῃ μέρος οὗτος εἰς τὸ Κοινοβούλιον.

348

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 84 *'Ηράκλειον, 26 Αὐγούστου 1868*

AYE/KY – M48/1797

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν 'Υμ. 'Εξοχότητα ὅτι καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον οὐδεμία σπουδαία πρᾶξις ἔλαβε χώραν κατὰ τὴν ἡμετέραν περιφέρειαν, ἐκτὸς μικρᾶς τινος ἀψιμαχίας, ἥτις ἐγένετο κατὰ τὰς ἀμπέλους τῆς περιφερείας Καστελίου τῆς Πεδιάδος κατὰ τὴν 19 ἤδη λήγοντος μηνὸς καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθη εἷς 'Οθωμανὸς καὶ ἐπληγώθησαν τέσσαρες.

349

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

'Αριθ. 252 *Ρέθυμνον, 26 Αὐγούστου 1868*

AYE/ΠΧ – M75/2823

Σπεύδω διὰ ταύτης μου νὰ σᾶς ἀναγγείλω θετικωτέρας πληροφορίας τῶν προλαβουσῶν περὶ τῆς τελευταίας ἐκστρατείας τῶν 'Οθωμανῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν 'Αμαρίου. 'Η μάχη ἤρχισεν ἀπὸ τὸν Μέρονα. Οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν 500 ἔνοπλοι, ὁ δὲ τουρκικὸς στρατός, τακτικὸς καὶ ἄτακτος, περίπου 4000. Οἱ Χριστιανοὶ κατεδίωξαν τοὺς 'Οθωμανοὺς ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, ἀφοῦ ἄφησαν 15 νεκρούς, μέχρι τοῦ χωρίου Καρίναις καὶ ἐκεῖ ἔμειναν. Τὴν 15 τούτου ἐκίνησαν καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸ Κέντρος, βουνὸν τοῦ 'Αγίου Βασι-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λείου, διήρπασαν 250 πρόβατα ⟨καὶ⟩ μίαν γυναῖκα μὲ τὰς δύο της θυγατέρας, τὰς ὁποίας, φαίνεται, τὰς ἐκρεούργησαν, ἐπειδὴ μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἠκούσθη περὶ αὐτῶν. Ἐκεῖ συνεπλάκησαν μετὰ τῶν Χριστιανῶν. Ἐκ τῶν τελευταίων ἐφονεύθησαν τέσσαρες [1] καὶ εἷς ἐπληγώθη ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ Καπετὰν Πέτρου. Εἰς τὸν Μέρονα ἐφονεύθησαν 4, ἐζωγρήθησαν δὲ δύο (τούτους, ἐνῷ ἔφερον νὰ παρουσιάσουν ζῶντας εἰς τὸν Στρατάρχην Σεφκὲτ Πασᾶν, καθ' ὁδὸν τοὺς ἐκαρατόμησαν, τῶν ὁποίων τὰς κεφαλὰς ἔφεραν εἰς τὴν πόλιν, περὶ ὧν καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ [2] μου σᾶς εἶπον), καὶ ἐπληγώθησαν δέκα.

Τὰ χωρία ἅπερ ἐπυρπόλησεν ὁ τακτικὸς στρατὸς εἶναι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀμαρίου τὸ Θρόνος, Καλογήρου, Ἀποστόλους, Μέρονα, Γερακάρη, εἰς δὲ τὴν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου τὸν Βάτον, Κούμια, Πλατανέ, Ἀκτοῦτα [3], Σπήλη, καὶ Ἄρδακτον. Τὴν 18ην τούτου τὸ πρωὶ ἐκίνησαν ἀπὸ Καρίνες διὰ Κοξαρὲ καὶ Γκουλεδιανά [4], ἐπαρχία Ἁγίου Βασιλείου, ὅπου συνεπλάκησαν ἐκ νέου μετὰ τῶν Χριστιανῶν, 1500 περίπου ὄντων, καὶ καταδιωκόμενοι ὑπεχώρουν, μέχρις ὅτου ἐπανῆλθον ἐνταῦθα. Εἰς τὴν συμπλοκὴν ταύτην οὐδεὶς Χριστιανὸς ἐφονεύθη ἐκτὸς ἑνὸς ἱερέως πληγωθέντος, τὸν ὁποῖον πρὸς ἐκδίκησιν κατεκρεούργησαν.

Εἰς τὴν πόλιν Ρεθύμνης κατοικοῦν Ὀθωμανοί, πρόσφυγες καὶ κάτοικοι, περίπου 14000 [5], οἱ δὲ Χριστιανοί, ὄντες σχεδὸν πρόσφυγες ὅλοι, περὶ τοὺς 800. Εἰς τὰ πέριξ χωρία Ἁγία Εἰρήνη, Καπεδιανά, Ρουσοσπήτη, Χρωμοναστήρι, Μήλους, καὶ Σωμιτὰ [6] κατοικοῦν μόλις εἰκοσιπέντε ὀθωμανικαὶ οἰκογένειαι. Ἐντὸς τῆς πόλεως Ρεθύμνης διαμένει ἓν τάγμα τακτικοῦ στρατοῦ, ὅλος δὲ ὁ τακτικὸς στρατὸς συμποσοῦται μὲ τὸν εἰς τὰ περίχωρα, ἤτοι εἰς τοὺς πύργους, εἰς πέντε τάγματα, μόλις 3500 ἕως 4000 στρατιώτας, οἱ δὲ βασιβουζούκιδες ἐν καιρῷ ἀνάγκης ἠμποροῦν νὰ συναχθοῦν πλέον τῶν 3000. Οἱ κάτοικοι τῶν τεσσάρων ἐπαρχιῶν εἶναι σχεδὸν ὅλοι εἰς τὰ ὅπλα, οἵτινες συμποσοῦνται ὡς ἔγγιστα 6000, ἐκτός τινων πλησιοχώρων χωρίων τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης ἐκ τῶν κατοίκων τῶν ὁποίων ἓν μέρος εἶναι ὑποτεταγμένοι, ὡς εἶναι τὰ χωρία Χρωμονοστήρι, Ἄδελε, Πηγή, Πίκρι, Ἀστέρη, Χαμαλεύρι, Μπαγκαλοχώρι, Μέση, Κυργιάνα, Λοῦτρα, Ἀμνάτο, Μῆλοι, Μετόχια, Γεράνι, Βεδέροι, Πρινέ, Γάλου, Ἁγία Παρασκευή, Ἅγιος Δημήτριος, Χάρκια, Καβούσα [7], καὶ Ἀτσιπόπουλον, ἐν οἷς μένουν ἤδη περὶ τὰς 2000 ψυχάς.

---

1. Χφ. *τέσσαρας*.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 274.
3. Ἀκτοῦντα (τά).
4. Σχέδιον (ΑΥΕ/ΠΡ – Μ76/2845) : *Γκουσελιανά*. Ἀγκουσελιανά.
5. Χφ. *περίπου τῶν 14000 ψυχῶν*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου.
6. Σωματᾶς (ὁ).
7. Καβούσι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὅσοι ἐκ τῶν ἐπαναστατησάντων Χριστιανῶν ἐπανέκαμψαν εἰς τὰς ἑστίας των, ἐὰν μὲν εἶναι κατάσκοποι καὶ φιλότουρκοι, τοὺς μεταχειρίζεται ἡ Διοίκησις καλῶς, τοὺς βαθμολογεῖ καί, ἂν ὑστεροῦνται, τοὺς βοηθεῖ. Εἰ δὲ καὶ εἶναι τοῦ ἐναντίου πνεύματος, τοὺς κακομεταχειρίζεται, ὑποβλέπει τὰ διαβήματά των, τοὺς διατάττει νὰ φέρουν τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, φέσι. Τὸ Σάββατον, 24ην τούτου, ἀτμόπλοιον ἐλθὸν ἐκόμισεν ἀρκετοὺς σάκκους ἀλεύρου καὶ διάφορα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου αἴφνης ἐπεβιβάσθη ὁ Στρατάρχης Σεφκὲτ Πασᾶς αὐθημερόν, ἀντικατασταθεὶς δι' ἑτέρου ἐλθόντος διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀτμοπλοίου, Ρεντὲφ Πασᾶ.

350

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 230 *Χανιά, 27 Αὐγούστου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ45/1689

Ἀφιχθέντος τὴν στιγμὴν ταύτην τοῦ ἀτμοπλοίου, σπεύδω πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ὑπὸ χθεσινὴν ἡμερομηνίαν ἐκθέσεώς [1] μου νὰ ὑποβάλω τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι ἀντίγραφον τῆς ὑπ' ἀριθ. 252 καὶ ἀπὸ 26 τοῦ λήγοντος ἀναφορᾶς [2] τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ ἡμετέρου Προξ. Πράκτορος περὶ τῶν εἰς τὸ τμῆμα ἐκεῖνο κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας συμβάντων. Ἐν αὐτῇ θέλετε εὐαρεστηθῆ νὰ παρατηρήσητε προσέτι καὶ πῶς ἡ ἐξουσία προσφέρεται πρὸς τοὺς ἐπανακάμπτοντας ἐξ Ἑλλάδος Κρῆτας.

351

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 236 *Χανιά, 1 Σεπτεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ45/1693

Ὁ Σάββα Πασᾶς πρὸ πολλοῦ κατεγίνετο νὰ πείσῃ τὸν κ. Δίξωνα νὰ μεταβῇ μετ' αὐτοῦ εἰς Ἀποκόρωνα. Τέλος ἀπεφάσισεν οὗτος τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην μετὰ τριῶν Ἄγγλων ἀξιωματικῶν τῆς κανονοφόρου *Wizard* νὰ μεταβῇ ἐκεῖσε συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἰδίου Σάββα, χθὲς δὲ τὸ ἑσπέρας ἐπανῆλθε.

Σκοπὸς τοῦ Σάββα Πασᾶ ἀναντιρρήτως ἦτο νὰ δείξῃ εἰς τὸν κ. Δίξωνα ὅτι τὰ περὶ αὐτοῦ ὡς πρὸς ⟨τὴν πρὸς⟩ τοὺς κατοίκους διαγωγήν του διαδιδόμενά εἰσι ψευδῆ, ὅτι καταγίνεται εἰς τὸν διοργανισμὸν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς ἐπαρχίας του, ὅτι ἡ ἐπαρχία Ἀποκο-

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 286–287.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 288–290.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρώνου εἶναι ὑποτεταγμένη, καὶ ὅτι ἐπικρατεῖ τάξις κλπ. Ἑπόμενον λοιπὸν ἦτο ὅτι ἤθελε διαθέσει τὰ πράγματα εἰς τρόπον ὥστε αἱ ἐντυπώσεις τῶν Ἄγγλων ν' ἀποβῶσιν ὅσον τὸ δυνατὸν εὐνοϊκαί. Οὗτοι ἐπανελθόντες διηγοῦνται ὅτι διελθόντες ὅλα σχεδὸν τὰ μέρη τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου καὶ ἐπισκεφθέντες τὰ πλειότερα χωρία τὰ εὗρον ὅλα σχεδὸν κατεστραμμένα· ὅτι εἰς ὅλα ὑπάρχει μικρός τις ἀριθμὸς κατοίκων, οἵτινες, ἀφοῦ ἐπεσκεύασαν ὁπωσοῦν τὰς οἰκίας των, καταγίνονται εἰς προχείρους τινὰς ἐργασίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς προπαρασκευαστικὰς πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἐλαίου· ὅτι ὑπάρχουν ᾠκοδομημένοι εἰς μικρὰς ἀποστάσεις πάμπολλοι πύργοι· ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ Βάμῳ, ἔνθα ὑπάρχει νῦν ἡ ἕδρα τῆς Διοικήσεως, ὁ ναὸς ἐπεσκευάσθη ἐντελῶς· ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχουν ἐγκατεστημέναι αἱ ἐπαρχιακαὶ ἀρχαί, οἷον συμβούλιον καὶ δικαστήριον· ὅτι οὐδεὶς ἐπαναστάτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ ἀπαντᾶται· ὅτι ἡ συγκοινωνία γίνεται ἐν πλήρει ἀσφαλείᾳ· ὅτι παρατηρήσαντες ἂν ἐλαιῶνες κατεστράφησαν εὗρον μόνον 250 περίπου ἐλαίας κεκαυμένας κλπ., κλπ.

Ἑπόμενον ἦτο ὅτι, οἰκοδομηθέντων εἰς πᾶν βῆμα πύργων, οἱ ἐπαναστάται ἤθελον ἐγκαταλείψει τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, ὅπερ πρὸ πολλοῦ ἐγινώσκομεν, καὶ ὅτι οἱ κάτοικοι οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ πολεμῶσι, πολιορκηθέντες πανταχόθεν ὑπὸ πολυαρίθμου ἐχθροῦ, ἤθελον ἀσχοληθῇ πρὸ πάντων εἰς τὴν ἐπισκευὴν τῶν ἑστιῶν των καὶ καταγίνεσθαι εἰς ἐργασίας ἐξ ὧν προσδοκοῦν τὸν ποριςμὸν ἄρτου. Ἑπόμενον προσέτι ἦτο ὅτι ἡ ἐξουσία μετὰ τὴν ἐξεγερθεῖσαν κατ' αὐτῆς πανταχόθεν κατακραυγὴν συμφέρον ἔχει σήμερον νὰ μετριάζῃ τὰς ὁρμὰς τοῦ στρατοῦ της καὶ τῶν ἀτάκτων, ὅπως μὴ ἐπαναλαμβάνωνται, ὅσον εἶναι δυνατόν, αἱ τραγικαὶ ἐκεῖναι σκηναὶ ἕνεκα τῶν ὁποίων γενικὴ ἠγέρθη κατ' αὐτῆς κατακραυγή. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Σάββας προσεπάθησε νὰ δείξῃ σκιάν τινα τάξεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του, ἵνα πείσῃ τοὺς ξένους ὅτι διοικεῖ αὐτὴν ἐν εὐνομίᾳ καὶ νὰ καλύψῃ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὰ ἴχνη τῶν καταστροφῶν. Καὶ ναὶ μὲν οἱ ξένοι οὗτοι δὲν ὑπῆρξαν μάρτυρες προσφάτων βιαιοπραγιῶν καὶ παρεκτροπῶν, ἀλλ' οὐχ ἧττον εὗρον ὅλα τὰ ἴχνη τῶν καταστροφῶν ἐκείνων αἵτινες δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ἐξαλειφθῶσιν, οἷον εὗρον τὰ χωρία κατεστραμμένα καὶ σχεδὸν ἔρημα κατοίκων, εὗρον τοὺς ὀλίγους κατοίκους ἐν πενίᾳ καὶ γυμνότητι, ὡς ἀπολέσαντας ὅ,τι εἶχαν, καὶ πεφοβισμένους. Ὅλα δὲ τὰ λοιπὰ ὅσα ὁ Σάββας μετὰ στόμφου τοὺς ἐπέδειξε, σύστασιν δικαστηρίων, συγκρότησιν συμβουλίων, κατασκευὴν ὁδῶν, ἀσφάλειαν τῶν κατοίκων κλπ., ὅλα ταῦτα δὲν εἶναι εἰμὴ φενάκη, δι' ὧν τεχνηέντως προσεπάθησε νὰ φενακίσῃ τοὺς ξένους, καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην νὰ ἔστρεψεν εἰς ὄφελός του. Ἵνα δὲ πείσῃ αὐτοὺς ὅτι καὶ πέραν τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἡ ἰσχύς του ἐκτείνεται, τοὺς παρέστησεν ὅτι τὰ Σφακία ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, ὅτι τὰ στενὰ τῆς Κράπης κατέχονται ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τοὺς ἐπρότεινε νὰ μεταβῶσιν εἰς Σφακία ἢ εἰς Ρέθυμνον, καὶ τοῦτο διότι βέβαιος ἦτο ὅτι ἐκεῖνοι δὲν εἶχαν διάθεσιν νὰ ἐκτείνωσι τόσον μακρὰν τὴν ἐκδρομήν των. Ἀλλὰ βέβαιον εἶναι, καὶ πάντες ἐνταῦθα τὸ γινώσκουσιν, ὅτι εἰς τὰ Σφακία τὴν στιγμὴν ταύτην ὑπάρχει μέγας ἀριθμὸς ἐπαναστατῶν, εὑρισκομένων εἰς Ἄσκυφον καὶ ἄλλα μέρη τῆς ἐπαρχίας, καὶ ὅτι μάλιστα

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῇ 15 τοῦ λήξαντος μηνὸς μεταξὺ Προσγιάλου καὶ Φραγκοκαστέλλου ἐγένετο συμπλοκή τις μεταξὺ ἐπαναστατῶν καὶ τουρκικοῦ στρατοῦ, παρὰ τὸ χωρίον Βουβά.

Πολεμικὰ μετὰ τὰς ἐν Ρεθύμνῳ συμπλοκὰς περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τῷ [1] ὑπ' ἀριθ. 252 ἐγγράφῳ [2] τοῦ ἐκεῖ Πράκτορος, σταλέντι εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα διὰ τοῦ τελευταίου ταχυδρομείου, δὲν ἐγένοντο κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα, εἰμὴ ἡ ἐν Σφακίοις εἰρημένη ἀψιμαχία, εἰς ἣν ἐκ μὲν τῶν Χριστιανῶν ἐπληγώθησαν δύο, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἄδηλον πόσοι. Ἐν ταύτῃ ἔλαβαν μέρος οἱ ἀρχηγοὶ Σελίνου Κ. Κριάρης καὶ Σκαλίδης, οἵτινες ἤδη εὑρίσκονται ἐπίσης ἐν Σφακίοις παραιτήσαντες τὸ Σέλινον. Ἐπειδὴ δ' ἐκόμισαν χθὲς πληγωμένους τινὰς ἐνταῦθα, εἰκάζεται ὅτι προέρχονται ἐκ τῆς συμπλοκῆς ἐκείνης, ἐκτὸς ἂν καὶ ἀλλαχοῦ ἐγένετο τοιαύτη, ὅπερ εἰσέτι ἀγνοῶ.

Διὰ τοῦ τελευταίου ταχυδρομείου ἔλαβα τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω ὑμῖν ὅτι ὁ Ἀρχηγὸς Σφακίων Στ. Χιονουδάκης ἔδωκε τὴν παραίτησίν του. Εὐτυχῶς σήμερον πληροφοροῦμαι ὅτι αὕτη δὲν ἐγένετο δεκτὴ καὶ ὅτι καὶ ὁ ἴδιος μεταμεληθεὶς τὴν ἀνεκάλεσεν ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Ἡ Διοίκησις δὲν παύει νὰ ἐφαρμόζῃ βίαια κατὰ τῶν κατοίκων ἀστυνομικὰ μέτρα, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἡ θέσις αὐτῶν καθίσταται λίαν δυσάρεστος. Οὐδείς, ὅσον ἀμέτοχος τῶν πολιτικῶν γεγονότων καὶ ἂν ᾖ, εἶναι ἀσφαλὴς ὅτι δὲν θὰ ἐνοχληθῇ ἢ δὲν θὰ ἐκτοπισθῇ παρ' αὐτῆς πρὸς καταστροφὴν τῶν συμφερόντων του, καθότι ἀδικαιολόγητος ἀφορμὴ ἢ ἄγνωστοι λόγοι πολλάκις προκαλοῦν τὴν ἐφαρμογὴν μέτρων τοιούτων. Ἡ διαβολὴ δὲ καὶ ἡ κακοβουλία εὑρίσκουν εὐρὺ στάδιον. Αἴφνης χθὲς ἀπεφάσισε ν' ἀποπέμψῃ ἐντεῦθεν τὸν Ἀρχιμανδρίτην, τὸν Ἡγούμενον τῆς ἐν Ἀκρωτηρίῳ Ἁγίας Τριάδος Μισαὴλ καὶ τοὺς ἐμπόρους Κ. Βαρούχαν καὶ Ἐμμ. Μαρσέλλαν [3], ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος εἶναι Ἕλλην ὑπήκοος. Ἐν τούτοις, ὡς πληροφοροῦμαι, ὁ Ἐπίσκοπος Κυδωνίας παρεπονέθη πικρῶς διὰ τὴν ἀποπομπὴν τῶν δύο κληρικῶν εἰπὼν ὅτι, ἀφοῦ ἀποπέμπουν τὸν Ἀρχιμανδρίτην του, δὲν μένει εἰμὴ καὶ αὐτὸς νὰ φύγῃ. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι εἴτε διὰ τὰ παράπονα τοῦ Ἐπισκόπου εἴτε διότι ἐφοβήθη μὴ οἱ ἱερεῖς μεταβαίνοντες εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀντιπράξωσιν εἰς τὴν ἐπάνοδον τῶν οἰκογενειῶν, ὅπερ πιθανώτερον, ἡ ἐξουσία διστάζουσα δὲν ἀπεφάσισεν ὁριστικῶς τί θὰ πράξῃ, ἀλλά, ὡς μανθάνω, ἀπαιτεῖ ἐγγύησιν περὶ τῶν ἱερέων, ἵνα τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ μείνωσιν ἐνταῦθα.

Ἡ Διοίκησις καταγίνεται νὰ ἐκδώσῃ ἐνταῦθα ἐφημερίδα ἡ *Κρήτη* ἐπιγραφομένην καὶ γραφομένην ἑλληνιστὶ καὶ τουρκιστί. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν θέλει ἐκδοθῇ ὁ πρῶτος ἀριθμός.

Τὴν τελευταίαν Παρασκευὴν ἑωρτάσθη ἐνταῦθα ἡ ἐπέτειος ἑορτὴ τῆς Α.Α.Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας, πλὴν ὁ κ. Δενδρινός, καὶ διότι ἡ ὑγεία του δὲν ἀποκατέστη

---

1. Χφ. *τῇ*.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 288–290.
3. Μαρσέλλον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

εἰσέτι καὶ διότι πενθηφορεῖ διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του, προσφάτως ἀποβιώσαντος, δὲν ἐδέχθη συγχαρητηρίους ἐπισκέψεις.

352

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 2 Σεπτεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ46/1697

Ὁ Χιονουδάκης, ὡς γράφω ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐκθέσει [1] μου, ἀνεκάλεσε τὴν παραίτησίν του ἐνδοὺς καὶ εἰς τὰς ἰδικάς μου προτροπάς. Δυστυχῶς ὅμως μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν ἤρξατο διαίρεσις. Ὁ Χιονουδάκης, ὅστις, φαίνεται, διάκειται δυσμενῶς πρὸς τὸν Ζυμπρακάκην, γράφει ὅτι ἡ ἔλευσις τούτου θέλει γίνει πρόξενος ἐπικινδύνων σκανδάλων, ἀλλὰ δὲν ἐξηγεῖται διατί. Καὶ ὅμως ὁ Ἀριστ. Μπογιατζόγλους γράφει ὅτι, ἂν ὁ Ζυμπρακάκης δὲν ἔλθῃ ἢ δὲν σταλῶσι τὰ ὅσα μέσα οὗτος ὑπεσχέθη, τὸ πᾶν ἀπόλλυται.

Ποῖαι αἱ ἀφορμαὶ τῶν διχονοιῶν ἀκριβῶς δὲν γνωρίζω, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ζυμπρακάκη καὶ κατ' ἐμὲ ἔσεται πρᾶξις μεγάλων καλῶν, διότι πρὸ παντὸς ἄλλου ὁ λαὸς βλέπων αὐτὸν πάλιν ἐπανερχόμενον ἐν μέσῳ αὐτοῦ καὶ συμμεριζόμενον τὰς πράξεις καὶ τοὺς κινδύνους του θέλει ἐμψυχωθῆ. Ἐν τούτοις εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο εἰς τὰς κρισίμους ταύτας στιγμάς, καθ' ἃς κινδυνεύομεν τὸ πᾶν νὰ χάσωμεν, νὰ ἐπήρχετο συμφιλίωσίς τις μεταξὺ Χιονουδάκη καὶ Ζυμπρακάκη.

Ὁ Μπογιατζόγλους γράφων μοι περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐπανόδου τοῦ Ζυμπρακάκη προσθέτει τὰ ἑξῆς : «Πρέπει τὸ πᾶν νὰ τεθῇ εἰς κίνησιν (δηλ. ὅπως ἐπανέλθῃ). Δὲν δύναμαι νὰ ἐξηγηθῶ περισσότερον.»

Ὁ Χατζῆ Μιχάλης πεισθεὶς καὶ αὐτὸς ἀνέβαλε τὴν ἀναχώρησίν του μέχρι τῆς ἐπανόδου τοῦ Ζυμπρακάκη, μετέβη δὲ προσωρινῶς παρὰ τῇ Συνελεύσει εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἁγίου Βασιλείου.

Νομίζω ὅτι παρὰ τῷ Χιονουδάκῃ καὶ λοιποῖς ὑπάρχει ἰδέα ὅτι ὁ Ζυμπρακάκης ἐργάζεται ὄχι διὰ τὴν ἕνωσιν, ἀλλὰ δι' ἡγεμονίαν ἢ ἄλλο τι, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Χιονουδάκης ἐκφράζεται τόσον ἀπαισίως ὡς πρὸς αὐτόν.

Μὲ πληροφοροῦν ὅτι ἑτέρα τις ἀναφορὰ συνετάχθη ἐν Σφακίοις πρὸς τὴν Ἀγγλίαν συμφώνως μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ γνωστοῦ ψηφίσματος [2]. Τὴν 10 7βρίου πρόκειται νὰ συνέλθωσιν ἐκεῖ οἱ ἀρχηγοὶ ὅλοι, ἵνα τὴν ὑπογράψωσιν. Ἀγνοῶ πόθεν παρεκινήθησαν εἰς τὴν σύνταξιν τοιαύτης πάλιν ἀναφορᾶς. Τὸ μεγαλύτερον ἐλάττωμα τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχει μία κεφαλή.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 290–293.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 248, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Διεδόθη κατ' αὐτὰς ἐνταῦθα ὅτι Σφακιῶταί τινες ἔγραψαν ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θέλουν συνθηκολογήσει μετὰ τῶν Τούρκων, πλὴν ἡ φήμη ἀπεδείχθη ψευδής.

353

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 86 [1] *Ἡράκλειον, 2 Σεπτεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ48/1798

Ἐπληροφορήθημεν ὅτι τὴν εἰκοστὴν ἑνάτην καὶ τριακοστὴν τοῦ λήξαντος μηνὸς Αὐγούστου ἔλαβον χώραν ἁψιμαχίαι εἰς Καστέλιον, καθὼς καὶ εἰς ἄλλας θέσεις τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος, ἀλλ' εἰσέτι δὲν ἐλάβομεν ἀκριβεῖς πληροφορίας ἕνεκα τῶν δυσκολιῶν τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ ἀνεπαρκοῦς χρόνου.

Οἱ ἐπαναστάται τοῦ διαμερίσματος Μαλεβυζίου ἀπρακτοῦσιν ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν. Τούτου ἕνεκά εἰσι διεσκορπισμένοι διὰ νὰ εὐκολύνωσι τὴν πεῖναν.

354

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 243 *Χανιά, 9 Σεπτεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ46/1699

Οἱ Τοῦρκοι προπαρασκευάζονται δραστηρίως ὅπως τὸ ἐν τῷ δυτικῷ τμήματι ἐφαρμοσθὲν σχέδιον, δηλ. τὴν ἀνέγερσιν πύργων καὶ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, ἐφαρμόσωσι καὶ εἰς τὸ τοῦ Ρεθύμνου. Διὸ στρατὸς συγκεντρωθεὶς ἐνταῦθα ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ τμήματος, οἷον ἐκ τοῦ Φραγκοκαστέλλου τῶν Σφακίων, ὅπου δὲν ἔμεινεν εἰμὴ ἡ φρουρὰ τῶν πύργων, ἐξ Ἀλικιανοῦ κλπ., μεταβαίνει εἰς Ἀποκόρωνα καὶ εἰς Ρέθυμνον. Ὁ δὲ Χουσεὶν Αὐνῆ Πασᾶς ἀπὸ προχθὲς μετέβη διὰ θαλάσσης εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ὅπου, ὡς λέγουν, θέλει διατρίψει πλέον τῶν 15 ἡμερῶν, ἵνα διαγράψῃ τὰ σχέδια τῶν ἐκεῖ ἐνεργηθησομένων.

Ὁ ἐν Ἀποκορώνῳ εὑρισκόμενος στρατὸς ἐπεχείρησε τῇ 2 Σεπτεμβρίου πρὸς τὸν ἴδιον πιθανῶς σκοπὸν νὰ εἰσβάλῃ εἰς Σφακία διὰ τῶν στενῶν τῆς Κράπης. Καὶ κατώρθωσε μὲν ἐν καιρῷ νυκτὸς νὰ διέλθῃ τῶν στενῶν αὐτῶν καὶ νὰ προβῇ μέχρι τοῦ πεδίου Ἀσκύφου, ἀλλὰ ἐκεῖ προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ ὑπὸ τὸν Ἀρ. Μπογιατζόγλουν σώματος καὶ μὴ δυνηθεὶς οὔτε νὰ σταθῇ ἐκεῖ, οὔτε νὰ προχωρήσῃ, ὑπεχώρησε καὶ ἐξῆλθε διὰ τοῦ ἰδίου μέρους. Κατὰ

---

1. Τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν φέρει καὶ ἡ ἀπὸ 9 Σεπτεμβρίου 1868 ἔκθεσις τοῦ Μπαρουξάκη (βλ. κατωτέρω, σ. 297).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δὲ τὴν ὑποχώρησίν του, προσελθόντων καὶ ἄλλων ἐπαναστατῶν ἐκ διαφόρων μερῶν τῶν Σφακίων, κατεδιώχθη καταπολεμούμενος μέχρι τοῦ χωρίου Προσνέρου καὶ 'Αλικάμπου, ἀφοῦ ὑπέστη ἱκανὰς ζημίας, ἃς ἀγνοοῦμεν. 'Εκ τῶν ἐπαναστατῶν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐπληγώθησαν τρεῖς. Οἱ Τοῦρκοι ἐνταῦθα διηγούμενοι τὸ γεγονὸς τοῦτο τὸ παραμορφώνουν κατὰ τὸ σύνηθες καὶ τὸ παριστοῦν ὅτι ἁπλῆ στρατιωτικὴ ἀναγνώρισις ἐγένετο καὶ ὅτι ὁ στρατὸς προβὰς μέχρι τοῦ 'Ασκύφου καὶ μὴ ἀπαντήσας ἐχθρὸν κατέστρεψε τὰ φρέατα καὶ ἀνεχώρησεν. 'Εν τούτοις ἀπεδείχθη ἔτι μᾶλλον ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Σάββα Πασᾶ πρὸς τὸν κ. Δίξωνα καὶ τοὺς "Αγγλους ἀξιωματικοὺς περὶ Σφακίων λεγόμενα, περὶ ὧν ἔκαμα λόγον ἐν τῇ τελευταίᾳ μου ἀναφορᾷ [1], ὅτι δηλ. ἡ ἐπαρχία αὕτη δὲν κατέχεται ὑπὸ ἐπαναστατῶν, ἦσαν κομπορρημοσύνη, ἂν καὶ ὁ κ. Δίξων ἀπ' ἀρχῆς τὰ εἶχε θεωρήσει τοιαῦτα.

'Η 'Επιτροπὴ Χανίων βεβαιοῖ ὅτι οἱ εἰς 'Αποκόρωνα μεταβάντες μετὰ τοῦ Σάββα Πασᾶ "Αγγλοι ἐπλανήθησαν ἢ ἐξηπατήθησαν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκεῖ καεισῶν ἐλαιῶν καὶ ἄλλων δένδρων καὶ ὅτι φαίνεται ὅτι δὲν ἐπεσκέφθησαν ὅλα τὰ καταστραφέντα μέρη.

Πρό τινων ἡμερῶν διεδόθη ὅτι ὁ Τσιριδάνης, ὅστις δυστυχῶς ἐξακολουθεῖ πάντοτε ν' ἀντιπράττῃ καὶ νὰ προδίδῃ τὸν ἀγῶνα, ἐπανέλαβεν ἐκ μέρους τῆς ἐξουσίας [ἐκ μέρους τῆς ἐξουσίας] νέας περὶ ὑποταγῆς προτάσεις εἴς τινας Σφακιώτας συγγενεῖς του, εἰς οὓς ὑπέσχετο πολλὰ ὠφελήματα κλπ., καὶ ὅτι τινὲς τούτων ἀπήντησαν νὰ τοὺς ἀναμείνῃ ὀλίγον καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἓξ χωρία τῆς ἐπαρχίας θέλουν ὑποταχθῆ. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἂν ἦτο ἀληθές, ⟨θὰ⟩ ἦτο βεβαίως ἀξιοθρήνητον καὶ ὀλέθριον. 'Εξετάσας λοιπὸν ἐπληροφορήθην ὅτι τῷ ὄντι ἐστάλη τοιαύτη ἀπάντησις, ἀλλ' εὐτυχῶς ἐκ μέρους μόνον τοῦ Βαρδινογιάννη, συγγενοῦς καὶ ὀργάνου τοῦ Τσιριδάνη, ὅστις ἔθεσε πλαστὰς ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὑπογραφάς, καὶ ὅτι οἱ λοιποὶ Σφακιῶται, στρατιῶται καὶ ἀρχηγοί, ἐμμένουσι σταθεροὶ εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ βεβαιοῦσιν ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Βαρδινογιάννη ἐνεργηθέντα δὲν ἔχουν σημασίαν ἐπιβλαβῆ.

Οἱ ἐν ὅλῃ τῇ νήσῳ κατασκευασθέντες μέχρι τοῦδε πύργοι, καθ' ἃ ἐξ ἐπισήμου πηγῆς ἐπληροφορήθην, ἀναβαίνουσιν εἰς 70 περίπου, ἐξ ὧν 4–5 δὲν εἶναι ἀκόμη τελειωμένοι ἢ εἶναι ἐν τῷ τελειοῦσθαι. 'Εκ τῶν λοιπῶν, 20 μὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ 'Αποκορώνου, 22 δὲ ἐν τῇ Κυδωνίᾳ, τρεῖς ἐν τῷ Σελίνῳ, εἷς ἐν Κισσάμῳ, δύο ἐν Σφακίοις, τρεῖς ἐν Ρεθύμνῳ, εἷς ἐν Τυμπακίῳ Μεσσαρᾶς, πέντε ἐν Μαλεβυζίῳ, πέντε ἐν 'Ιεραπύτνῃ, δύο ἐν Μυραμπέλῳ, καὶ εἷς ἐν Σιτείᾳ. Τὸ σχέδιον ὑπάρχει νὰ ἀναβιβασθῇ ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς αὐτῶν εἰς διακοσίους. Ταῦτα πρὸς συμπλήρωσιν τῶν περὶ πύργων πληροφοριῶν, ἃς διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 226 ἀναφορᾶς [2] μου ὑπέβαλα ἐσχάτως εἰς τὴν 'Υμετέραν 'Εξοχότητα.

Διαδίδεται κατ' αὐτὰς ἐνταῦθα ὡς θετικὸν ὅτι ὁ κ. Μουσοῦρος ἔρχεται ἐνταῦθα ὡς Γενικὸς Διοικητὴς τῆς νήσου.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 290–293.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 279–286.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Διὰ τοῦ τελευταίου αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου ἐπανῆλθον ἐκ Σύρου ἀρκεταὶ οἰκογένειαι Κρητῶν, 400 περίπου ἄτομα. Αἱ πλειότεραι τούτων ἦσαν ἐκ τῶν κατοίκων τῶν τριῶν μεγάλων πόλεων καὶ τῶν περιχώρων, ἰδίως δ' ἐκ τοῦ 'Ακρωτηρίου καὶ τῶν πέριξ τῶν Χανίων χωρίων, καὶ ὀλίγισται ἐκ τοῦ 'Αποκορώνου, δηλ. ἅπασαι σχεδὸν ἦσαν ἐκ τῆς κατηγορίας ἐκείνων τῶν Κρητῶν οἵτινες δὲν ἔφυγαν ἐντεῦθεν συνεπείᾳ τῶν καταχρήσεων τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐκ φόβου μὴ καὶ εἰς τὰς πόλεις, ὡς εἰς προηγουμένας ἐπαναστάσεις συνέβαινεν, ἐπράττοντο ἀτακτήματα. 'Ανεχώρησαν διὰ τῶν τακτικῶν ἀτμοπλοίων καὶ πλοιαρίων ἐκ τῶν πόλεων τῆς νήσου, ὅτε ἤρξαντο τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα καὶ πρὶν ἢ οἱ Κρῆτες λάβωσι τὰ ὅπλα. 'Εκτὸς τῶν εἰρημένων οἰκογενειῶν δύο πλοιάρια ἀφιχθέντα κατ' αὐτὰς ἐνταῦθα μετέφεραν τοιαύτας, τὸ μὲν τοῦ Κυβερνήτου Νικολάου Κωστάκου ἐκ Βοιῶν 12 ψυχάς, τὸ δὲ τοῦ Βασιλείου Π. 'Αντύπα ἐκ Κυθήρων 40 ψυχάς. Καί, ἐνῷ ἐν τοῖς ναυτιλιακοῖς αὐτῶν ἐγγράφοις ἐσημειοῦτο ὅτι μετέβαινον τὸ μὲν εἰς Θήραν, τὸ δὲ εἰς Σμύρνην, οὐδεὶς λόγος ἐγένετο ἐν αὐτοῖς περὶ ἐπιβατῶν εἰμὴ μόνον εἰς τὴν ὑγειονομικὴν πιστοποίησιν, τὴν εἰς τὴν ἐγχώριον ἀρχὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὸ Προξενεῖον παρουσιαζομένην. Δύσκολόν μοι φαίνεται νὰ ὑποθέσω ὅτι αἱ ἐκδοῦσαι τὰ ναυτιλιακὰ ταῦτα ἔγγραφα λιμενικαὶ ἀρχαὶ ἠγνόουν ὅτι ὁ προορισμὸς τῶν πλοιαρίων αὐτῶν ἦτο νὰ μεταβῶσιν ἐνταῦθα. Κλίνω μάλιστα νὰ δεχθῶ ὅτι εἰς τὴν περίστασιν ταύτην αἱ εἰρημέναι ἀρχαὶ δὲν ἐνήργησαν μετ' εἰλικρινείας, ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὰ ἔγγραφα τὰ προωρισμένα νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς τὸ Προξενεῖον οὐδεμία περὶ ἐπιβατῶν ἐγένετο μνεία. 'Ο ὑποφαινόμενος ἐθεώρησα καθῆκόν μου εἰς τὰ διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν πλοιαρίων αὐτῶν ἐκδοθέντα ἔγγραφα νὰ σημειώσω τὸ γεγονὸς πρὸς γνῶσιν τῶν ἁρμοδίων ἀρχῶν, συνάμα δὲ νὰ μὴ ἀποσιωπήσω αὐτὸ οὐδ' εἰς τὴν Ὑμετέραν 'Εξοχότητα, ἵνα, ἂν ἐγκρίνητε, ἐνεργήσητε ὅπως μὴ ἐπαναληφθῶσι πράξεις τοιαῦται, αἵτινες ὄχι μόνον κακὴν ἐντύπωσιν προξενοῦσιν ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβεῖς εἶναι, καθότι ἡ ἐπάνοδος μεγάλου ἀριθμοῦ οἰκογενειῶν, ὅστις διὰ τοῦ παραδείγματος αὐξάνεται, εἶναι καίριον τραῦμα διὰ τὴν ἐπανάστασιν.

'Εν τῇ τελευταίᾳ [μου] ἀναφορᾷ μου ἔκαμα λόγον περὶ τῶν τεσσάρων ἀτόμων ὧν τὴν ἀποπομπὴν διέταξεν ἡ ἐξουσία. Φαίνεται νῦν ὅτι ὡς πρὸς μὲν τοὺς δύο κληρικοὺς μετὰ τὰς παραστάσεις τοῦ 'Επισκόπου παρῃτήθη τοῦ σκοποῦ της. 'Αλλ' οὐχ ἧττον ὁ 'Αρχιμανδρίτης πικρανθεὶς διὰ τὴν διαγωγὴν ταύτην τῆς ἐξουσίας δὲν ἐπιθυμεῖ πλέον νὰ διαμείνῃ ἐνταῦθα καί, ὡς λέγεται, προτίθεται ν' ἀναχωρήσῃ. 'Ως πρὸς τοὺς δύο ὅμως ἑτέρους, τὸν κ. Βαρούχα καὶ τὸν "Ελληνα ὑπήκοον 'Εμμ. Μαρσέλλον, ἡ ἀπόφασις αὐτῆς εἶναι ἀκλόνητος. 'Ως πρὸς τὸν τελευταῖον ἀπηύθυνα χθὲς πρὸς τὴν Διοίκησιν τὴν συνημμένην διαμαρτύρησιν [1], εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐγγράφου της, καθότι παρετήρησα ὅτι πᾶσα συζήτησις καὶ πᾶσα ἄλλη ἐνέργεια ἦτο ἀνωφελής.

---

1. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ46/1703.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

355

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 86 [1] *Ἡράκλειον, 9 Σεπτεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ48/1799

Τὸ ἑσπέρας τῆς δύο ἱσταμένου μηνὸς ὁ Ἀρχηγὸς Μ. Κόρακας μεθ' ὅλων τῶν καπετανέων τῆς Μεσαρᾶς καί τινων ἱππέων, ὀγδοήκοντα τὸν ἀριθμόν, διερχόμενοι τοῦ χωρίου Ἀσίτες, διὰ νὰ μεταβῶσιν εἰς Φώδελες εἰς παραλαβὴν τοῦ φορτίου ὅπερ ἡ *Ἕνωσις* ἐκόμισε κατὰ τὴν νύκτα τῆς προτεραίας, ἔκριναν τὸν καιρὸν κατάλληλον νὰ δοθῶσιν εἰς οἰνοποσίαν καὶ νὰ σταματήσωσι τὴν περαιτέρω πορείαν των. Κρασοπίνοντες ἀκρίτως κατελήφθησαν μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ ὕπνου, εἰς τρόπον ὥστε δὲν ἔθεσαν οὐδεμίαν φυλακήν. Εἷς τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου ἐκείνου, Δημήτριος Λεστάκης, μεταβὰς εἰς Ἅγιον Μύρωνα ἐπρόδωκεν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοπέδου τὴν διαμονὴν τοῦ Κόρακα καὶ τὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὑρίσκετο μετὰ τῶν συνοδοιπόρων του. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ὀθωμανῶν συνεννοηθεὶς καὶ μετὰ τῆς εἰς Αὐξέντη [2] ἑδρευούσης φρουρᾶς ἐξεκίνησαν νύκτωρ, καὶ λίαν πρωὶ κατέλαβον τὸ χωρίον Ἀσίτες, εἰς τρόπον ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ διαφύγῃ οὐδεὶς ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπαναστατῶν. Ἀφυπνισθέντες ὅμως παρ' ἄλλου χωρικοῦ ἵππευσαν διὰ νὰ δοθῶσιν εἰς φυγήν, ἀλλ' ὁ ὀθωμανικὸς τακτικὸς στρατός, ἐκ δύο χιλιάδων συγκείμενος, ἤρχισε τὸ πῦρ καὶ πανταχόθεν ἐμπόδιζε τὴν ἀπέλευσίν των. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐφονεύθη ὁ ὑπαρχηγὸς Μαστραχᾶς καὶ κατόπιν ἡ ἵππος τοῦ Μ. Κόρακα, ὅστις κατέπεσε μετ' αὐτῆς· ἀλλ' ἡ γενναιότης τοῦ καπετάνιου Χαραλάμπους Μονοφατσιώτη [3] ἔσωσεν ἀμέσως τὸν Κόρακα, διότι ἀφιππεύσας τὸν ἵππευσεν ἐπὶ τοῦ ἰδικοῦ του καὶ οὕτω τῷ ἔδωκεν ἄλλην διεύθυνσιν.

Ὁ Ἀντώνιος Μίτσας μετὰ διακοσίων ἐθελοντῶν, εὑρισκόμενος εἰς τὴν Μονὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀκούσας τοὺς πυροβολισμούς, ἐξεκίνησε πρὸς τὸ χωρίον Ἀσίτες πυροβολῶν κατὰ τὴν πορείαν του, διὰ νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν συνδρομήν του καὶ ἐμψυχώσῃ τοὺς πολιορκουμένους, παιανιζουσῶν δὲ τῶν σαλπίγγων, ἔφθασε μετὰ σπουδῆς ἐν ὥρᾳ καθ' ἣν ὁ Κόρακας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἔτρεχον τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον. Ὁ ὀθωμανικὸς στρατὸς ἐκπλαγεὶς ἐκ τῆς ὁρμῆς μεθ' ἧς κατήρχοντο οἱ ἐθελονταὶ καὶ ὑποπτεύσας τὸν ἀριθμὸν μέγαν ἔδωκε τὴν προσοχήν του πρὸς ἐκείνους, καὶ οὕτως ἤρχισε μάχη τακτική, ἥτις διήρκεσε μέχρι τῆς μεσημβρίας, καθ' ὃν χρόνον τὰ ὅπλα τῶν ἐθελοντῶν ἐθριάμβευσαν, καταδιωχθέντων τῶν Ὀθωμανῶν μέχρι τῶν εἰς Αὐξέντη ὀχυρωμάτων των.

---

1. Τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν φέρει καὶ ἡ ἀπὸ 2 Σεπτεμβρίου 1868 ἔκθεσις τοῦ Μπαρουξάκη (βλ. ἀνωτέρω, σ. 294).
2. Ἀξέντι.
3. Χαραλάμπης Βλαχάκης ; Βλ. ἀνωτέρω, σ. 79.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἡ συνδρομὴ τοῦ Μίτσα μετὰ τῶν ἐθελοντῶν ἔσωσε τὸν Κόρακα μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ, ὥστε ἡ ζημία περιωρίσθη εἰς τὸν φόνον τοῦ Μαστραχᾶ, εἰς τὴν ἁρπαγὴν τῆς σημαίας του, τὴν ὁποίαν εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ φεσίου καὶ τῆς ἱπποσκευῆς τοῦ Κόρακα μετὰ τῶν ἐγγράφων του, ἅπαντα τὰ ὁποῖα ἔφερον ἐνταῦθα τὴν τρίτην τοῦ μηνὸς καὶ τὰ ἐπανηγύρισαν ἐμπαικτικῶς, βεβαιοῦσαι καὶ αἱ ἀρχαὶ ὅτι ἐφονεύθη καὶ ὁ Κόρακας.

Ἔκτοτε οὐδὲν διεπράχθη, διότι οἱ ἐπαναστάται τοῦ διαμερίσματος Μαλεβυζίου κατεγίνοντο εἰς τὴν τοποθέτησιν τῶν πραγμάτων ἅτινα ἔλαβον καὶ ἐκ τοῦ δευτέρου κατάπλου τῆς *Ἑνώσεως*. Συναθροιζομένων κατόπιν εἰς τὰς τάξεις των, ὑπάρχει πιθανότης ὅτι θὰ δώσωσιν ἐπιτυχῆ μάχην, ἀφοῦ τὰ παθήματα τοὺς ἐδίδαξαν πολλά.

Οὐδὲν ἄλλο νεώτερον ἄξιον τῆς ὑμετέρας μερίμνης ἔλαβε χώραν ἐν τῷ τμήματι Ἡρακλείου.

356

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 248 [1] *Χανιά, 15 Σεπτεμβρίου 1868*

AYE/KY – M74/2782

Ἡ ἐν Σφακίοις τελευταία συνάθροισις διαφόρων τοῦ δυτικοῦ τμήματος ἀρχηγῶν, περὶ ἧς ἰδιαιτέρως ἔκαμα ἤδη λόγον [2] τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι, χωρὶς νὰ γινώσκω ἀκριβῶς τὰ διατρέξαντα, ἀπέβλεπε τὴν σύνταξιν νέας πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἀναφορᾶς, χωρὶς πλέον οὐδεὶς πρὸς μεσολάβησιν αὐτῆς ὑπὲρ τῆς Κρήτης νὰ ἐπιβάλληται ὅρος [3]. Ἰδοὺ δὲ τί συνέβη.

Οἱ τοῦ τμήματος Χανίων ὁπλαρχηγοὶ καὶ ἀντιπρόσωποι συνελθόντες περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου εἰς Ἄσκυφον τῶν Σφακίων ἐξέλεξαν ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἐκ τοῦ Κώστα Βολουδάκη, τοῦ Μαυρογένους καὶ τρίτου τινός, πρὸς οὓς ἐδόθη γραπτὴ ὑπὸ ὡρισμένους τινὰς ὅρους ἐντολὴ νὰ μεταβῶσι παρὰ τῇ Προσωρινῇ Κυβερνήσει καὶ Συνελεύσει καὶ ἐνεργήσωσιν ὅπως αὗται συγκαλέσωσιν ἐκ νέου τοὺς ἀρχηγοὺς ὅλους καὶ τοὺς πληρεξουσίους ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν εἰς γενικὴν συνέλευσιν, ἥτις λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὰς περιστάσεις τὰς γενικὰς καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀγῶνος ⟨νὰ⟩ συσκεφθῇ καὶ ἀποφασίσῃ [4] ὁριστικῶς περὶ τῆς τύχης τῆς νήσου. Τὰ δ' εἰρημένα τρία μέλη φέροντα τὴν ἔγγραφον ἐντο-

---

1. Χφ. *148*.

2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 293.

3. Δηλαδὴ δὲν θὰ ἐτίθετο ὁ ὅρος τῆς ἑνώσεως, ὅστις νοεῖται ὑπὸ τὴν περιεχομένην εἰς τὸ Ψήφισμα τῆς 2 Ἰουλίου 1868 φράσιν «πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἐθνικῶν αὐτοῦ πόθων» (βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σ. ξβ').

4. Χφ. *συσκεφθῶσι καὶ ἀποφασίσωσιν*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λήν των καὶ σχέδιον ἀναφορᾶς, ὅπερ, ἂν ἐνεκρίνετο, ἔμελλε νὰ ὑπογραφῇ καὶ νὰ σταλῇ διὰ τοῦ Ἄγγλου Προξένου κ. Δίξωνος, προσῆλθον παρὰ τῇ Προσωρινῇ Κυβερνήσει καὶ τῇ Συνελεύσει. Γενομένης τῆς περὶ γενικῆς συνελεύσεως προτάσεως ταύτης δεκτῆς, ἡ Συνέλευσις καὶ ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις προσεκάλεσε τοὺς ἄλλους ὁπλαρχηγοὺς καὶ πληρεξουσίους. Πλὴν εὐτυχῶς ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ τμήματος Ἡρακλείου κ. Μ. Κόρακας ἔχων ὑπὲρ τῆς γνώμης του καὶ τὴν θέλησιν ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ τμήματός του, καίτοι μὴ γινώσκων τὸ περιεχόμενον τῆς νέας ἀναφορᾶς καὶ ἰδίως τὴν παρασιώπησιν τοῦ ὅρου ὑφ' ὃν εἶχε συνταχθῇ τὸ πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ψήφισμα, ὄχι μόνον δὲν ἐνέκρινε τὸ νέον τοῦτο μέτρον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπιβλαβὲς τὸ ἀντέκρουσεν εἰπὼν ὅτι δὲν βλέπει ὅτι τὰ πράγματα περιῆλθον εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε νὰ ᾖ ἀναγκαία ἡ σύνταξις νέας ἀναφορᾶς. Χάρις λοιπὸν εἰς τὴν ὀρθοφροσύνην καὶ τὴν σταθερότητα τοῦ Ἀρχηγοῦ Κόρακα ἐματαιώθη τὸ νέον τοῦτο διάβημα, τοὐλάχιστον πρὸς τὸ παρόν, καὶ ἐλπὶς ὑπάρχει νὰ ματαιωθῇ ὁριστικῶς, ἀφοῦ μάθωσιν οἱ Κρῆτες τίς ἡ ἀπάντησις τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῆς προηγουμένης ἀναφορᾶς των.

Τῷ ὄντι ὁ κ. Δίξων μοὶ εἶπεν ὅτι διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου διετάχθη [1] ὑπὸ τοῦ κ. Ἕλλιοτ νὰ γνωστοποιήσῃ ⟨εἰς⟩ τοὺς πέμψαντας τὴν ἀναφορὰν ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις μὴ ἀναγνωρίζουσα [2] τὴν Προσωρινὴν Κυβέρνησιν τῶν ἐπαναστατῶν Κρητῶν δὲν δύναται νὰ ἔλθῃ εἰς καμμίαν συνάφειαν μετ' αὐτῆς. Ἡ ἐπιφυλακτικὴ αὕτη ἀπάντησις, ἥτις σιωπηλῶς ἐκφράζει ἴσως πολλά, θέλει γίνει προφορικῶς [3] γνωστὴ παρὰ τοῦ κυρίου Δίξωνος εἰς τοὺς πέμψαντας τὴν ἀναφοράν.

Ἐν τούτοις αἱ ἐπανειλημμέναι αὗται περὶ προστασίας ἐπικλήσεις τῶν Κρητῶν, ὑφ' οἱανδήποτε μορφὴν καὶ ἂν γίνωνται, εἶναι σύμπτωμα κακόν, δεικνύον ἀδυναμίαν ἢ μᾶλλον ἀπελπισίαν, καὶ ἐπιθυμητὸν ἦτο τὰ ἁρμόδια πρόσωπα, ὧν αἱ συμβουλαὶ δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου βαρύτητα, ν' ἀπέτρεπαν αὐτοὺς τοῦ νὰ ἐπιχειροῦν διαβήματα τοσοῦτον ἐπιβλαβῆ. Λέγω δὲ τοῦτο, καθότι πιστεύω ὅτι τὰ πραττόμενα εἶναι ὑπαγόρευσις τῶν ἐν Ἑλλάδι εὑρισκομένων Κρητῶν ἢ ἄλλων.

Διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου ἐπανῆλθον ἐξ Ἑλλάδος ἑκατὸν περίπου γυναικόπαιδα εἰς Ἡράκλειον καὶ Ρέθυμνον καὶ ἄλλα τόσα ἐνταῦθα. Ἐκ τῶν τελευταίων ἄλλα [4] μὲν εἶναι κάτοικοι τῶν περιχώρων Χανίων, ἄλλα [5] δὲ Κισσάμου, καὶ ὀλίγα τινὰ τοῦ

---

1. Elliot πρὸς Dickson, ἀριθ. 11, 4/16 Σεπτεμβρίου 1868, Public Record Office, Foreign Office 286/254, φ. 282. Βλ. μικροταινίαν τοῦ τόμου F.O.286/254 εἰς τὸ Κέντρον Ἐρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

2. Ἐν τῷ σχεδίῳ (ΑΥΕ/ΠΧ) : *ἀναγνωρίσασα.*

3. Βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σ. ξγ'.

4. Χφ. *ἄλλοι.*

5. Χφ. *ἄλλοι.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σελίνου. Ταῦτα μετὰ δύο ἡμέρας παραλαβοῦσα ὀθωμανικὴ φρεγάτα μετέφερεν εἰς Κίσσαμον καὶ Σέλινον, ἵνα μεταβῶσιν εἰς τὰ χωρία των.

Ὡς πρὸς τὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταναστευσάσας οἰκογενείας ἡ Διοίκησις ἔκαμεν ἐσχάτως χρῆσιν ἀπάτης σκανδαλώδους καὶ πλαστογραφίας αἰσχρᾶς, εἰς ἣν ἴσως δὲν εἶναι ἀμέτοχος καὶ ὁ Σάββα Πασᾶς. Τριάκοντα περίπου οἰκογένειαι ἐπαναστατῶν εὑρισκόμεναι ἐν Ἑλλάδι ἔλαβαν ἐπιστολὰς τῶν συζύγων των, οἵτινες ταῖς παρήγγελλαν νὰ ἐπανέλθωσιν ἐνταῦθα, καθότι αὐτοὶ καταθέσαντες τὰ ὅπλα καὶ ὑποταχθέντες ἐπανῆλθον εἰς τὰς οἰκίας των. Αἱ οἰκογένειαι αὗται λαβοῦσαι τὰς ἐπιστολὰς ἐπεβιβάσθησαν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, εἰς τὸ αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον, ἐπανῆλθον ἐνταῦθα καὶ μετέβησαν εἰς τὰ χωρία των. Πλὴν ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς των, ὅταν τὰς μὲν οἰκίας των εὗρον ἐρήμους, τοὺς δὲ συζύγους αὐτῶν, ὡς καὶ πρότερον, εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐπαναστατῶν ! Οἱ σύζυγοί των μαθόντες τὰ διατρέξαντα ἐξεπλάγησαν διὰ τὴν δολιότητα τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, καθότι αὐτοὶ οὐδέποτε ἔγραψαν εἰς τὰς οἰκογενείας των νὰ ἐπανέλθωσι, καὶ παροργισθέντες διέταξαν αὐτὰς ν' ἀναχωρήσωσιν ἐκ νέου μὲ πάντα τρόπον. Ἕκαστος δύναται νὰ φαντασθῇ τὴν θέσιν τῶν δυστυχῶν ἐκείνων γυναικῶν, γενομένων θῦμα ἀπιστεύτου ἀπάτης, αἵτινες ἐπιθυμοῦν ν' ἀναχωρήσωσιν ἐκ νέου, ἀλλὰ μὴ δυνάμεναι ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ καὶ ἁπλότητί των ἔπεμψαν δύο ἀνθρώπους εἰς τὸ Ρωσικὸν Προξενεῖον ζητοῦσαι, ἂν εἶναι δυνατόν, διὰ ρωσικῶν πλοίων ν' ἀναχωρήσωσιν.

Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς φαίνεται ὅτι θὰ παρατείνῃ ἐπὶ πολὺ τὴν ἐν Ρεθύμνῃ διαμονήν του, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ διευθύνῃ προσωπικῶς τὰς ἐκεῖ πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἐργασίας. Λέγεται ὅτι ἅμ' ἀφιχθεὶς ἐκεῖσε προεκήρυξεν ὅτι αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι ὑπετάχθησαν καὶ ὅτι ἡ ἰδία τύχη περιμένει ἐντὸς ὀλίγου καὶ τὰς λοιπάς. Προσεκάλεσε λοιπὸν τοὺς ἐπαναστάτας νὰ σπεύσωσι νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς ἐπιεικείας του καὶ νὰ προσέλθωσι διατηροῦντες καὶ αὐτὰ τὰ ὅπλα των, πρὸ πάντων δὲ νὰ προσέξωσι μὴ ἐξαπατηθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐκ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν καταδιωκομένων ὀλίγων ἐπαναστατῶν καὶ ἐν τῷ τμήματι Ρεθύμνου εὑρόντων προσωρινὸν ἄσυλον, κλπ. Τὰ στρατιωτικὰ ἔργα θέλουν εἶσθαι ἡ κατασκευὴ πύργων εἰς ὅλας τὰς ἐπικαίρους θέσεις, ἰδίως δὲ θέλει καταλάβει διὰ ξηρᾶς τὰς θέσεις Μπαλῆ καὶ Φόδελε, ὅπου συνεχῶς προσορμίζονται τὰ ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια.

Οὐδὲν κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα πολεμικὸν ἐπράχθη, τοὐλάχιστον ἐν τῷ τμήματι Χανίων. Λέγεται ὅτι ἐπαναστατικόν τι σῶμα ἐπανελθὸν εἰς Θέρισσον συνεπλάκη μετὰ τοῦ ἐκεῖ στρατοῦ καὶ ὅτι ἕτερόν τι μετέβη εἰς Σέλινον. Πλὴν ταῦτα εἶναι ἁπλαῖ φῆμαι, περὶ ὧν δὲν ἐπορίσθην εἰσέτι θετικὰς πληροφορίας.

Τέσσαρες ἐπαναστάται προσελθόντες εἰς Λάκκους, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐκδικηθῶσι κατά τινος συγχωρίου των προδότου, περιεκλείσθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ δύο μὲν ἐφονεύθησαν, ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ ἐφόνευσαν 2–3 Τούρκους, οἱ δὲ δύο ἄλλοι ἐξέφυγαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸ δύο ἡμερῶν ἔφεραν ἐνταῦθα δύο ἐπαναστάτας δεσμίους, εἰκάζεται ὅτι οὗτοι ἦσαν ἐκεῖνοι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Οἱ Τοῦρκοι ἐπισωρεύουσιν ἐνταῦθα μεγάλας ποσότητας τροφῶν καὶ ἄλλων χρειωδῶν τοῦ πολέμου. Παρὰ τοῦ κ. Κολούτζη πληροφοροῦμαι ὅτι ἡ Πύλη συνῆψε συνάλλαγμα μετ' ἐμπόρου 'Ιταλοῦ νὰ τῇ φέρῃ οὗτος ἐκ Γενούης ἐνταῦθα ἓν ἑκατομμύριον ὀκάδων ὀρυζίου.

⟨Υ.Γ.⟩ 16 Σεπτεμβρίου.

Ταύτην τὴν στιγμὴν ἔλαβα πληροφορίας περὶ τῶν ἐξῆς στρατιωτικῶν πράξεων, λαβουσῶν χώραν μετὰ τὴν ἐν Κράπῃ μάχην, καθ' ἣν, ὡς ὁ Χιονουδάκης βεβαιοῖ, ἐφονεύθησαν ἢ ἐπληγώθησαν περὶ τοὺς ἑξήκοντα Τούρκους :

Τῇ 4 τοῦ ἱσταμένου μηνὸς οἱ ὁπλαρχηγοὶ Σελίνου Κριάρης καὶ Σκαλίδης μετὰ 150 ἀνδρῶν μεταβάντες εἰς 'Ομαλὸν προσέβαλον τὰς ἐκεῖ φρουρὰς καὶ ἀψιμαχία πολύωρος συνεκροτήθη, καθ' ἣν, ὡς οἱ ἴδιοι οὗτοι ἀρχηγοὶ βεβαιοῦν, περὶ τοὺς 40 Τοῦρκοι ἐπληγώθησαν ἢ ἐφονεύθησαν. 'Ο ἀριθμὸς οὗτος ἴσως εἶναι ἐξωγκωμένος.

Τῇ 7 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἑτέρα ἀψιμαχία συνήφθη παρὰ τὸ χωρίον Θέρισσον, ἐν ᾗ ἐκ μὲν τῶν Χριστιανῶν ἐπληγώθησαν δύο, ἐκ δὲ τῶν 'Οθωμανῶν ἐφονεύθησαν πέντε καὶ ἐπληγώθησαν διπλάσιοι.

Τῇ δὲ 10 Σεπτεμβρίου ἕτερον μὲν σῶμα Κυδωνιατῶν προσέβαλε τὸν εἰς Ροδόσι [1] τῶν Καμπῶν πύργον καὶ μικρὰ ἀψιμαχία συνήφθη, ὁ δὲ ὑπαρχηγὸς 'Αποκορώνου Α. Σύφακας συγχρόνως προσέβαλε τοὺς ἐν Μελιδονίῳ πύργους.

Τῇ δὲ 12 Σεπτεμβρίου ἀδιάκοποι πυροβολισμοὶ ἠκούοντο ἐν Σφακίοις καὶ εἰκάζεται ὅτι μάχη συνεκροτήθη παρὰ τὸ Φραγκοκάστελλον.

Υ.Γ. Αἱ ἐν Σφακίοις ἐναπονείμασαι οἰκογένειαι τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐπιθυμοῦσι νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὴν 'Ελλάδα καὶ διὰ τοῦ 'Αρχηγοῦ κ. Σ. Χιονουδάκη ἐρωτῶσι τὴν ἐν 'Αθήναις Κεντρικὴν 'Επιτροπὴν ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβῇ πλοῖόν τι ἐκεῖσε καὶ τὰς παραλάβῃ ἀπὸ Διαλισκάρη καὶ Φραγκοκάστελλον. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο εἶναι ἡ εὐγλωττοτέρα ἀπάντησις εἰς τὰ παρὰ τῆς Πύλης περὶ τῶν κρητικῶν οἰκογενειῶν δημοσιευόμενα.

357

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 249 *Χανιά, 15 Σεπτεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ46/1704

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 226 καὶ ἀπὸ 25 Αὐγούστου [2] δοθεισῶν τῇ 'Υμετέρᾳ 'Εξοχότητι στατιστικῶν πληροφοριῶν ὀφείλω νὰ προσθέσω τὰς ἐξῆς διασαφήσεις συνεπείᾳ τῶν ὅσων ὁ ἐν 'Ηρακλείῳ 'Υποπρόξενος τῆς Α.Μ. μοὶ ἔγραψεν :

1. Ροδόσο.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 279–286.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὁ Κύριος Ὑποπρόξενος φρονεῖ ὅτι ὁ ὁλικὸς ἐν τῷ τμήματι Ἡρακλείου τουρκικὸς πληθυσμὸς ἀναβαίνει εἰς 46 χιλιάδας, ἐξ ὧν 17 χιλιάδες εἰσὶν οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ τμήματος· ὅτι ἐκ τούτων 15 ἔτι χιλιάδες κατοικοῦν ἐν τῇ πόλει, πέντε δὲ χιλιάδες ἀποκατεστάθησαν ἐσχάτως εἰς Σιτείαν, καὶ οἱ λοιποὶ ὑπάρχουν εἰς τὰ [1] πέριξ Σπιναλόγγας, Ἱεραπύτνης καὶ ὀλίγαι τινὲς πέριξ τοῦ Καστελλίου Πεδιάδος, ὅπου ὑπάρχει στρατός. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἐμῶν πληροφοριῶν καὶ τῶν τοῦ κ. Ὑποπροξένου ὡς πρὸς τὸν ὁλικὸν πληθυσμὸν τοῦ τμήματος Ἡρακλείου καὶ ἐπομένως τὸν τῆς ὅλης νήσου εἶναι ἐπαισθητή, καὶ διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι ὀφείλω νὰ δικαιολογήσω τὴν ἐμὴν γνώμην.

Ὁμολογῶ ὅτι, μ' ὅλας τὰς ὁποίας πολλάκις κατέβαλον προσπαθείας, οὐδέποτε ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω τὸν ἀληθῆ πληθυσμὸν τῆς νήσου, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι δὲν ὑπάρχουν στατιστικοὶ πίνακες. Ἀνατρέχοντες εἰς περιηγητὰς καὶ συγγραφεῖς εὑρίσκομεν τὰς ἑξῆς πληροφορίας :

1) Ὁ Ἄγγλος Pashley, περιελθὼν κατὰ τὸ 1834 τὴν νῆσον καθ' ὅλας τὰς διαστάσεις καὶ συγγράψας τὸ γνωστὸν περὶ Κρήτης ἐπιστημονικὸν σύγγραμμά [2] του, βεβαιοῖ ὅτι ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς ⟨τῶν κατοίκων⟩ τῆς νήσου ἀνέβαινεν εἰς 129 χιλιάδας, ἐξ ὧν 40 χιλιάδες οἱ Τοῦρκοι, οἱ δὲ λοιποὶ Χριστιανοί.

2) Κατὰ τὴν πληροφορίαν τοῦ κατὰ τὸ 1847 Προξένου τῆς Γαλλίας Hitier, ὁ αὐτὸς πληθυσμὸς ἀνέβαινεν εἰς 160 χιλιάδας, ἐξ ὧν μόνον 40 χιλιάδες ἦσαν Τοῦρκοι.

3) Ὅτε ὁ Βελῆ Πασᾶς ἦτο Διοικητὴς τῆς Κρήτης, ἐπεχείρησε [3] καταμέτρησιν τῶν κατοίκων, ἥτις ἕνεκα τῶν τότε συμβάντων περιωρίσθη [4] μόνον εἰς τὸ τμῆμα Χανίων. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς καταμετρήσεως ταύτης ὁ συγγραφεὺς τοῦ φυλλαδίου *La verité sur les événements de Candie*, Paris 1868 [5], ὅστις θεωρεῖται ὁ τότε ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ Βελῆ Πασᾶ, παραδέχεται ὅτι ὁ πληθυσμὸς ἀνέβαινεν εἰς 172000, ἐξ ὧν 49000 μόνον ἦσαν Τοῦρκοι.

4) Κατὰ τὰς πληροφορίας ἃς ὁ ἐν Ρεθύμνῳ Πράκτωρ τῆς Ρωσσίας κ. Σκουλούδης μοὶ ἔδωκεν, οὗτος ἀναβαίνει εἰς 255 περίπου χιλιάδας, ἐξ ὧν 65 χιλιάδες εἶναι Ὀθωμανοί.

Ὁ ὑποφαινόμενος συγκρίνων πάσας ταύτας τὰς πληροφορίας, ἐξ ὧν ἡ τελευταία φαίνεταί μοι κατά τι ὑπερβολική, φρονῶ ὅτι ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς πρὸ τῆς παρούσης ἐπαναστάσεως ἀνέβαινεν εἰς 200 χιλιάδας [6] περίπου κατοίκους, ἐξ ὧν 60000 περίπου εἶναι

---

1. Χφ. *τάς*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).
2. Robert Pashley, *Travels in Crete*, Cambridge 1837, τόμοι 2.
3. Τῷ 1858.
4. Ἐν τούτοις βλ. Σταυράκη, *ἔ.ἀ.*, τ. Α', σ. 192, ἔνθα ἐξαγόμενα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1858 ἀφορῶντα εἰς τὸν πληθυσμὸν ὅλης τῆς νήσου.
5. 1858.
6. Ἐν τούτοις πβλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σσ. 53, 341.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὀθωμανοί, καὶ ὅτι ἐκ τούτων 35 χιλιάδες περίπου κατοικοῦν τὸ τμῆμα Ἡρακλείου, ἰδίως δὲ τὴν πόλιν ἐκείνην, τὴν ἐπαρχίαν Μεσσαρᾶς καὶ τὴν Σιτείαν.

Ὁπωσδήποτε, ἀνεξαρτήτως τοῦ περὶ ὁλικοῦ ἀριθμοῦ ζητήματος, κατὰ τὰς πληροφορίας ἃς ὁ κ. Βαρουξάκης μοὶ διεβίβασεν, ἐκτὸς τῶν νῦν ἐν τῇ πόλει Ἡρακλείου εὑρισκομένων συνήθων κατοίκων ὑπάρχουν καὶ οἱ τῶν μερῶν ἐκείνων ἃ ὁ τουρκικὸς στρατὸς δὲν κατέχει, καὶ ἰδίως οἱ κάτοικοι τῆς Μεσσαρᾶς· οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ κάτοικοι τῆς ἀνατολικωτάτης ἐπαρχίας Σιτείας, ἥτις ἀποτελεῖ χερσόνησον, ἐν τῷ ἰσθμῷ τῆς ὁποίας ὑπάρχουν πύργοι ἐκτισμένοι, ἀποκατεστάθησαν εἰς τὰ χωρία των, καθότι ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς νήσου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διατηρηθῶσιν ἐπαναστάται· οἱ δὲ λοιποὶ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Μιραμπέλου καὶ Ἱεραπύτνης, οἵτινες δὲν εἶναι πολλοί, εὑρίσκονται εἰς τὰ μικρὰ φρούρια καὶ τὰ πέριξ, οἱ μὲν τὴν Σπιναλόγγαν, οἱ δὲ τὴν Ἱεράπυτναν. Ὑπάρχουσι προσέτι εὐάριθμοί τινες ἐν τῷ Καστελλίῳ τῆς Πεδιάδος, ὅπερ κατέχεται ὑπὸ τουρκικῆς φρουρᾶς.

Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ προσθέσω ὅτι οἱ ἐν τῇ πόλει Χανίων καὶ τοῖς [1] πέριξ εὑρισκόμενοι χωρικοὶ Ὀθωμανοί, οἵτινες ἰδίως εἰσὶ κάτοικοι τῆς ἐπαχίας Σελίνου ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως καταφυγόντες ἐνταῦθα, ἐξακολουθοῦν εἰσέτι νὰ εὑρίσκωνται αὐτόθι, καίτοι τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατέχοντος τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην. Μόνον ἐξ αὐτῶν οἱ ἄνδρες μεταβαίνουν ἐκ διαλειμμάτων πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν κτημάτων των. Τὸ νὰ μὴ ἀποφασίσῃ δὲ ἡ Διοίκησις νὰ πέμψῃ τὰς οἰκογενείας ταύτας εἰς τὰς ἑστίας των, ὅπερ κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους μεγάλως τῇ συμφέρει, ἐμφαίνει, νομίζω, ὅτι δὲν θεωρεῖ τὴν κατοχήν της ἀσφαλῆ.

Ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰς τὰ ὅπλα εὑρισκομένων ἐπαναστατῶν, ὁ μὲν ἐν Ἡρακλείῳ κ. Ὑποπρόξενος βεβαιοῖ ὅτι οἱ τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν ἀναβαίνουν εἰς 1200 τὸ πολὺ καὶ ἐνίοτε ἐλαττώνονται, οἱ δὲ τοῦ διαμερίσματος Μαλεβυζίου κ.λ., συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐθελοντῶν, εἰς 2500 περίπου.

Ἐκ τῶν τοῦ τμήματος Ρεθύμνης μόνον οἱ τὰ πέριξ τῆς πόλεως ταύτης κατοικοῦντες εἶναι ἐν μέρει ὑποτεταγμένοι, καὶ ἰδίως οἱ τῶν χωρίων Χρημοναστηρίου, Ἀδελίου, Πηγῆς, Πινερίου, Ἀστερίου, Χαμαλευρίου, Μπακαλοχωρίου, Μέσης, Κυριανῶν, Λουτροῦ, Ἀμνάτου, Μύλων, Μετόχια, Γερανίου, Βιδέρου, Πρινέ, Γάλλου, Ἁγίας Παρασκευῆς, Ἁγίου Δημητρίου, Χαλκίων, Καβουσίων, καὶ Ἀτζιποπούλου [2], εἰς τὰ ὁποῖα χωρία διαμένουν δύο περίπου χιλιάδες ψυχαί, οἱ δὲ λοιποὶ ὅλοι εἶναι ἐπαναστάται. Οἱ διαρκῶς ὅμως εἰς τὰ ὅπλα ἐν τῷ τμήματι τούτῳ μένοντες δὲν πιστεύω νὰ ὑπερβαίνουν

---

1. Χφ. *τά*.

2. Ἐν τῷ σχεδίῳ τὰ ὀνόματα τῶν χωρίων τούτων ἀπαντοῦν ὡς ἑξῆς: « . . . οἱ τῶν χωρίων Χρωμοναστήρι, Ἄδελε, Πηγή, Πινέρι, Ἀστέρι, Χαμαλεῦρι, Μπακαλοχῶρι, Μέση, Κυριάνα, Λοῦτρα, Ἀμνάτο, Μῦλοι, Μετόχια, Γεράνι, Βεδέροι, Πρινέ, Γάλλου, Ἁγία Παρασκευή, Ἅγιος Δημήτριος, Χάρκια, Καβούσια, Ἀτζιπόπουλον . . .» Ἐκ τῶν ὡς ἄνω χωρίων τὸ Πινέρι πρέπει ἴσως νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸ Μισίρι (ἢ Μισίρια)· τὰ Καβούσια πρέπει νὰ ταυτισθοῦν πρὸς τὸ Καβούσι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

⟨τὰς⟩ [1] 2500–3000· μένει ὅμως νὰ ἴδωμεν πόσοι θέλουν μένει μετὰ τὴν εἰς τὸ τμῆμα ἐκεῖνο συγκέντρωσιν τῶν τουρκικῶν δυνάμεων. Ὁ κατὰ προσέγγισιν λοιπὸν ἀριθμὸς τῶν εἰς τὰ ὅπλα ἐπαναστατῶν εἶναι ὁ ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐκθέσει μου σημειούμενος.

Ὡς πρὸς τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἡ ἐξουσία προσφέρεται πρὸς τοὺς ἐξ Ἑλλάδος ἐπανερχομένους, ὁ κ. Ὑποπρόξενος λέγει ὅτι αὕτη δὲν προσφέρεται νῦν εὐμενέστερον παρ' ἄλλοτε. Εἰς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν μάλιστα οὐδὲ τὰς οἰκίας των παρεχώρησεν, ἐπ' ἐκκλησίας δὲ προσεκλήθησαν οἱ ἐπανερχόμενοι νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Ἐπιτροπήν, ἵνα ἐγγραφῶσι καὶ λάβωσι τὸ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου χορηγούμενον βοήθημα. Ἐν γένει δὲ παρατηρεῖ ὅτι ἐπανερχόμενοι ἐξ Ἑλλάδος μεταμελοῦνται, διότι βλέπουν ὅτι ἐξηπατήθησαν. Ὁ δὲ ἐν Ρεθύμνῃ Πράκτωρ μὲ βεβαιοῖ ὅτι ἐκ τῶν ἐπανερχομένων ὅσοι εἶναι κατάσκοποι καὶ φιλότουρκοι ἀνταμείβονται ὑπὸ τῆς Διοικήσεως καὶ βοηθοῦνται, οἱ δὲ λοιποὶ ὑποβλέπονται καὶ περιφρονοῦνται.

Ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ οὐδὲν ἔχω νὰ προσθέσω, εἰμὴ μόνον τὸ ἑξῆς χάριν ἀκριβείας, ὅτι, ἂν καὶ ἡ πραγματικὴ δύναμις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἀναβαίνει εἰς 28 περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν, ὡς ἐν τῇ αὐτῇ ἀναφορᾷ μου σημειῶ, ὁ ἀριθμὸς μόνον τῶν ταγμάτων σημειοῦται ἐκεῖ ἐσφαλμένος, καθότι ταῦτα ἀναβιβάζονται εἰς 55 καὶ ὄχι 45. Ἡ διαφορὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι ὁ κατὰ καιροὺς ἐρχόμενος στρατὸς δὲν συμπληροῖ τὰ ἐλλιπῆ τάγματα, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἴδια.

358

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 92 *Ἡράκλειον, 16 Σεπτεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1802

Ὁ συνεχὴς κατάπλους τῆς *Ἑνώσεως* κατέστησε παροιμιώδη τὸν διὰ θαλάσσης ἀποκλεισμὸν τῆς Τουρκίας. Κατὰ συνέπειαν ὁ Γενικὸς Διοικητὴς Κρήτης διενοήθη νὰ κτίσῃ πύργους εἰς Μπαλί, Φώδελες καὶ Ἁγίαν Πελαγίαν, ἵνα διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐμποδίσῃ τοῦ λοιποῦ τὴν τροφοδοσίαν τῶν ἐπαναστατῶν, ἀφοῦ, ὡς εἶναι γνωστόν, ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις καὶ ἅπασα σχεδὸν ἡ δύναμις αὐτῶν συνεκεντρώθη ἤδη εἰς Μηλοπόταμον. Πρὸς πραγματοποίησιν ἀπέστειλεν εἰς Ρέθυμνον ὀκτὼ τάγματα καὶ ἐνταῦθα νέους στρατηγούς, τὸν Μεχμὲτ Ἀλὴ Πασᾶ καὶ κουτζοὺκ Ὀμὲρ Πασᾶ, πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀνακληθέντος καὶ ἀναχωρήσαντος συνάμα Ἀρὶφ Πασᾶ, διὰ νὰ συγκεντρώσωσι τὸν εἰς τὰς διαφόρους ἀνατολικὰς ἐπαρχίας στρατὸν καὶ ἐκστρατεύσωσιν ἑκατέρωθεν κατὰ τῆς ἐπαρχίας Μηλοποτάμου πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς πυργοποιίας.

---

1. Ἡ προσθήκη ἐκ τοῦ σχεδίου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Οἱ ἐν λόγῳ πασάδες ἀφίχθησαν ἐνταῦθα τὴν ἑνδεκάτην τοῦ μηνὸς καὶ αὐθημερὸν ἐκάλεσαν τρία τάγματα ἐκ τῶν εἰς Μάλια ἑδρευόντων, ἅτινα διὰ ξηρᾶς ἄνευ ἐμποδίου ἔφθασαν καὶ κατεσκηνώθησαν ἐκτὸς τοῦ φρουρίου. Κατὰ τὴν δεκάτην τρίτην προσέτι ἐνέγραψαν νέους ἐντοπίους Ὀθωμανούς, ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδας. Οὕτω καταρτίσαντες ὀκτὼ τάγματα ἐκτὸς τῶν ἐθελοντῶν σήμερον μετέβησαν εἰς Γάζι, ἔνθα περιμένουσι διαταγὰς περὶ τῆς περαιτέρω πορείας των.

Μετὰ τὸ γεγονὸς ὅπερ ἔλαβε χώραν εἰς Ἀσίτες κατὰ τὰς δύο τοῦ μηνός, δὲν ἐλάβομεν μέχρι σήμερον νεωτέρας αὐθεντικὰς εἰδήσεις ἐκ τῶν ἁρμοδίων προσώπων περὶ τῆς καταστάσεως εἰς ἣν εὑρίσκεται ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μηλοποτάμου. Ὡς ἐκ τούτου περιορίζομαι, κύριε Ὑπουργέ, νὰ σᾶς καταστήσω γνωστὰ μόνον τὰ ἑξῆς, ἅτινα ἔλαβον χώραν κατ' αὐτὰς ἀπό τινα πρόσωπα καὶ κοινότητας χωρίων τοῦ Μηλοποτάμου :

Τὴν δεκάτην τρίτην τοῦ μηνὸς προσῆλθεν εἰς τὴν Διοίκησιν κάποιος Περδικογιάννης ἐκ τοῦ χωρίου Βούτες τῆς ἐπαρχίας Μαλεβυζίου, μικροκαπετάνιος, καὶ ἔδωκεν ὑποταγήν, ἀφοῦ ὅμως ἔλαβε προηγουμένως τὴν μερίδα του ἀπὸ τὰ κομισθέντα εἴδη καὶ ἐπώλησε τὴν ἵππον του εἰς τὸν Ἀρχηγὸν Κόρακα ἀντὶ ἐνενήκοντα εἰκοσοφράγκων· ἀλλὰ σὺν τούτοις ἀσυνειδήτως ἐπρόδωκε πᾶν ἱερὸν καὶ ὅσιον πρὸς καταστροφὴν τῆς πατρίδος του.

Τὴν διαγωγὴν τοῦ Περδικογιάννη τὴν ἠκολούθησαν κατόπιν τὰ χωρία Φώδελες, Μάραθο [1], καὶ ἡ Μονὴ Ἅγιος Παντελεήμων. Χθὲς μ.μ. διὰ πεζοδρόμου Χριστιανοῦ ὑπέβαλον ἀναφορὰν εἰς τὴν Διοίκησιν, ἐν ᾗ ἐκφράζουσι τὴν ὑποταγήν των καὶ εἰδοποιοῦσι συγχρόνως ὅτι ὁ ἐκ Ρεθύμνης αὐτοκρατορικὸς στρατὸς εὑρίσκεται εἰς Μπαλί, χωρὶς ποσῶς νὰ ἐνοχληθῇ κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν του, δηλ. ὑπέδειξαν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἡρακλείου ὅτι οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ἐὰν ἐξακολουθήσῃ νὰ μεταβῇ πρὸς συνάντησιν τοῦ στρατοπεδεύσαντος εἰς Μπαλί, καθότι πραγματικῶς ἤρθη πᾶν ἐμπόδιον, ἀφοῦ οἱ κάτοικοι τῶν εἰρημένων χωρίων ἐγκατέλειψαν τὰς τάξεις τῶν ἐπαναστατῶν.

Βεβαιωθεῖσα ἡ Διοίκησις ἐπαρκῶς περὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ στρατοῦ εἰς Μπαλὶ ἀπέστειλεν ἐκεῖσε σήμερον δι' ἀτμοκινήτου σκηνάς, τροφὰς καὶ τὸν κουτζοὺκ Ὀμὲρ μετὰ πολλῶν Ἀρμενίων κτιστῶν.

Πολεμικὰ ἔργα ἄξια λόγου δὲν ἔλαβον χώραν κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον, εἰμὴ μικρά τις ἀψιμαχία κατὰ τὴν δεκάτην τοῦ μηνὸς εἰς θέσιν Πουλιὲς [2] τῆς ἐπαρχίας Μονοφάτσι.

---

1. Μάραθος (ὁ).

2. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ τοῦ χωρίου Ἀπάνω Πουλιὲς (οἱ, θηλ.), νῦν Ἄνω Πουλιὰ (ἡ), ἢ τοῦ χωρίου Κάτω Πουλιές, νῦν Κάτω Πουλιά, τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

359

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 253 *Ρέθυμνον, 18 Σεπτεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ75/2821

Τὴν πρωίαν τῆς 7ης λήγοντος μηνὸς ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν μας ἐπὶ ὀθωμανικοῦ ἀτμοπλοίου ὁ Γεν. Διοικητὴς τῆς νήσου Χουσεὶν Αὐνὴ Πασᾶς καὶ μετὰ δύο ἡμέρας πέντε τάγματα τακτικοῦ στρατοῦ, ἐκ Χανίων ἀναχωρήσαντα. Τὴν 12ην τούτου ὁ στρατὸς οὗτος ἐκίνησε κατὰ τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου, διὰ νὰ καταλάβῃ τὰς θέσεις Μπαλῆ καὶ Φόδελε, ἀποπέμψας καὶ διὰ θαλάσσης ταυτοχρόνως τεχνίτας καὶ ξυλείαν ἀρκετὴν διὰ τὴν ἀνέγερσιν καὶ ἄλλων πύργων ἐκεῖσε, καὶ οὕτω νὰ ἐμποδίζωνται αἱ ἀποβιβάσεις τῶν ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἔγινεν ἡ ἐκστρατεία αὕτη διὰ Μυλοπόταμον ἕτερον σῶμα ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, ἐκ Χανίων προερχόμενον, κατέλαβε τὴν δυτικὴν παραλίαν Ρεθύμνης καὶ ἐσκήνωσεν εἰς χωρίον Ἐπισκοπή. Λεπτομερείας τῶν συμβάντων εἰς τὰ δύο ταῦτα μέρη δὲν ἠδυνήθην νὰ μάθω, καθότι ἡ Α.Ἐ. ἔθεσε σταθμοὺς εἰς διάφορα μέρη, ὥστε νὰ ἐμποδίζωσι τοὺς κατοίκους τῶν πλησιοχώρων νὰ προχωροῦν, καθὼς καὶ τοὺς Ὀθωμανοὺς νὰ ἐπιστρέφουν. Καθ' ὅσον ὅμως ἐπληροφορήθην βασίμως, οἱ Ὀθωμανοὶ μετά τινας ἀκροβολισμοὺς ἠδυνήθησαν αὐθημερὸν νὰ καταλάβωσι τὴν πεδιάδα τῆς ρηθείσης ἐπαρχίας καὶ νὰ σκηνώσωσι περὶ τὰ χωρία Ἀγγελιανὰ καὶ Μετόχια. Οἱ Χριστιανοὶ τοῦ τμήματος Ρεθύμνης εἶχον διαιρέσει τὰς δυνάμεις των εἰς τρία στρατόπεδα, ἐξ ὧν τὸ ἓν προφυλάττει τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἀπὸ εἰσβολήν, τὸ δεύτερον ἐνοχλεῖ τοὺς ἐν τῇ δυτικῇ πλευρᾷ Ρεθύμνης Ὀθωμανοὺς καὶ τὸ τρίτον, ὅπερ καὶ τὸ ἰσχυρότερον, εὑρίσκεται εἰς Μυλοπόταμον. Τὴν 14ην τούτου συνεπλάκησαν εἰς Μυλοπόταμον, ἡ δὲ μάχη διαρκέσασα μέχρι τῆς νυκτὸς ἐπρόκειτο νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ τὴν ἐπαύριον, μετέβη δ' ἐκεῖσε διὰ θαλάσσης ἡ Α.Ἐ. ὁ Γεν. Διοικητής, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα μένει εἰσέτι ἄγνωστον.

Τὴν 13ην ἰδίου συνεκρούοντο ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς Ἀλμυρόν. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἔσχον πολλοὺς φονευμένους καὶ τραυματίας. Τοὺς τελευταίους μετέφερον εἰς Σούδαν, ἐζήτησαν δὲ καὶ ἔλαβον ἐντεῦθεν πολεμοφόδια καὶ πυροβόλα, ἅτινα μετέφερον διὰ θαλάσσης. Χθὲς δὲ μετέβη ἐκεῖσε ὁ Γεν. Διοικητὴς καὶ τὸ ἑσπέρας ἐπανῆλθεν.

Ἡ Α.Ἐ. ἐνήργησεν ἀνακρίσεις, αἵτινες ἐξακολουθοῦν εἰσέτι, ἵνα πληροφορηθῇ ἂν πραγματικῶς οἱ στρατιῶται ἔφεραν κεφαλὰς εἰς Ρέθυμνον, ὅτε ἐξεστράτευσαν εἰς Ἀμάριον. Ἀλλ' ὁ τρόπος τῆς ἀνακρίσεως ἦτο μᾶλλον διὰ νὰ καλύψῃ τὴν πρᾶξιν ταύτην. Ὅθεν καὶ ἐνήργησε φυλακίσεις πολιτῶν καὶ ἄλλων Χριστιανῶν, διὰ νὰ μὴ διαδίδωσι τὴν φήμην ταύτην, καὶ πραγματικῶς ἐπέτυχεν. Ὑπεχρέωσε διὰ τῆς βίας τοὺς εὑρισκομένους Χριστιανοὺς εἰς τὴν πόλιν μας καὶ ἔπεμψαν ἐπιστολὰς προτρεπτικὰς εἰς τὰς ἐπαρχίας διὰ νὰ ὑπο-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ταχθῶσιν, ἀλλά, ὡς φαίνεται, ἀπέτυχον. Διέταξε τὴν ἀποπομπὴν τῆς νήσου καί τινος πολίτου ἐμπόρου, ἀναχωρήσαντος μὲ τὸ ἀτμόπλοιον αἴφνης τὴν 17ην τούτου.

Σήμερον πληροφοροῦμαι ὅτι καὶ δευτέρα μάχη συνήφθη εἰς Μυλοπόταμον καὶ ὅτι ἐπρόκειτο καὶ σήμερον νὰ συγκρουσθῶσιν, ὅτι καὶ ὁ στρατὸς Ἡρακλείου προυχώρησεν εἰς Μαλεβύζιον καὶ ὅτι συνεκρούοντο καὶ ἐκεῖσε.

360

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 253 *Χανιά, 23 Σεπτεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ46/1714

Ἀπὸ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς[1] μου οὐδὲν ἄξιον λόγου συνέβη ἐν τῷ τμήματι τούτῳ.

Ἡ προσοχὴ νῦν ἅπασα εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὸ τμῆμα τοῦ Ρεθύμνου, ὅπου ἱκαναὶ δυνάμεις συνεκεντρώθησαν καὶ ὅπου τὰ στρατιωτικὰ ἔργα, δηλ. ἡ κατασκευὴ πύργων καὶ ὁδῶν, βαίνει βήματι γοργῷ.

Τῇ 12 τοῦ ἱσταμένου μηνὸς ἓν στρατιωτικὸν σῶμα ὁρμηθὲν ἐκ Ρεθύμνου εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μυλοποτάμου καὶ καταλαβὸν μέρη τινὰ αὐτῆς ἐνεκατέστη εἰς τὸ βουνὸν Μελιδονίου, ὅπου, ὡς γνωστόν, ὑπάρχει τὸ ἱστορικὸν σπήλαιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου κατὰ τὸ 1824 ἔλαβον τὸν ἐξ ἀσφυξίας μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὲρ τὰ 300 γυναικόπαιδα. Ἐπὶ τοῦ βουνοῦ τούτου ᾠκοδόμησε δύο πύργους καὶ ἐπὶ ἑτέρας θέσεως, εἰς τὰ πέριξ τοῦ χωρίου Σκορδίλου, ἕτερον. Σκοπὸς τῆς καταλήψεως τῶν θέσεων τούτων καὶ ἄλλων προφανὴς εἶναι νὰ ἐμποδίσωσι τὴν εἰς τὰς παραλίας Μπαλῆ, Φόδελε, καὶ Ἁγίαν Πελαγίαν προσέγγισιν τῶν τροφοδοτούντων τὴν ἐπανάστασιν ἀτμοπλοίων.

Ἕτερον δὲ σῶμα ἐκ τοῦ Ἀποκορώνου ἐκκινῆσαν εἰσέβαλε συγχρόνως εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ρεθύμνου καὶ κατέλαβε τὸ χωρίον Ἐπισκοπὴν κλπ.

Κατὰ τὰς κινήσεις ταύτας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐγένοντο συμπλοκαί τινες μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, οἷον : τῇ 13 Σεπτεμβρίου παρὰ τὸ χωρίον Ἐπισκοπήν, ἐξ οὗ διὰ θαλάσσης μετέφεραν οἱ Τοῦρκοι τραυματίας τινὰς εἰς Σούδαν· τῇ 14 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς παρὰ τὰ χωρία Ἀγγελιανὰ καὶ Γρίβελλον[2] τοῦ Μυλοποτάμου. Ἐκτὸς τούτων, λέγεται ἐνταῦθα ὅτι καὶ ἑτέρα, φονικωτέρα μάχη ἐγένετο εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἀλλὰ περὶ αὐτῆς δὲν θὰ μάθωμεν λεπτομερείας εἰμὴ μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ ἐκ Ρεθύμνου σήμερον ἐλευσομένου ἀτμοπλοίου.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 298–301.
2. Ἐν τῷ σχεδίῳ (ΑΥΕ/ΠΧ) : *Γρύβελλον*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Οἱ ἐπαναστάται κατέχουσι νῦν ἐκ τοῦ τμήματος Ρεθύμνου ὅλην τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ὅπου καὶ ἡ Προσωρ. Κυβέρνησις ἑδρεύει, τὴν ἐπαρχίαν Λάμπης [1], καὶ τὴν τοῦ Ἀμαρίου καί, ὡς λέγουσιν, αἱ δυνάμεις ἃς ἐκεῖ διαθέτουσιν εἶναι διηρημέναι εἰς τρία σώματα καὶ ἀναβαίνουσιν [2] εἰς ἓξ καὶ ἐπέκεινα χιλιάδας ἀνδρῶν.

Κατὰ μίμησιν τῶν ἐν τῷ δυτικῷ τμήματι ὑποτεταγμένων κατοίκων καὶ οἱ τοῦ δυτικοῦ διαμερίσματος τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνου ἀπηύθυναν ἀναφορὰν πρὸς τὸν κ. Δίξωνα δι' ἧς ἐπικαλοῦνται καὶ αὐτοὶ τὴν ἀγγλικὴν μεσολάβησιν παραπονούμενοι κατὰ τῆς Πύλης καὶ στιγματίζοντες τὴν διαγωγήν της διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τῶν καταχρήσεων καὶ τὴν δολοφονίαν πολλῶν ὑποτεταγμένων συγχωρίων των. Τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἀναφορᾶς, φερούσης 94 ὑπογραφὰς κατοίκων τῶν χωρίων Ἀτσιποπούλου, Πρινέ, καὶ Γεράνι, ὑποβάλλω ἀντίγραφον εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα. Τὰ τοιαῦτα ἔγγραφα, καίτοι μὴ ἔχοντα πρακτικὴν ἀξίαν, δεικνύουσι τοὐλάχιστον ὁποῖον τὸ πνεῦμα καὶ αὐτῶν τῶν ὑποτεταγμένων κατοίκων.

Τὸ κατὰ τὴν 14ην τοῦ ἰσταμένου μηνὸς ἀποβιβασθὲν εἰς Λουτρὸν τῶν Σφακίων φορτίον τῆς *Ἑνώσεως* ὑπῆρξε λίαν ἐπωφελές, παραληφθὲν παρὰ τῶν ἐπαναστατικῶν ἀρχῶν ὁλόκληρον καὶ διανεμηθὲν τακτικῶς εἰς τὰς πέντε ἐπαρχίας τοῦ τμήματος.

Βεβαιοῖ ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Τμήματος Χανίων ὅτι ὁ Σάββας Πασᾶς διερχόμενος κατ' αὐτὰς τὸ στενὸν τοῦ Ἁλμυροῦ παρ' ὀλίγον συνελαμβάνετο ὑπὸ σώματός τινος Ἀποκορωνιωτῶν ἐπὶ κεφαλῆς ἐχόντων τὸν Κ. Βένον, ἐπιτεθέντος καὶ πυροβολήσαντος αὐτόν. Ὑποπτευθεὶς δ' ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Μαθὲ ἐπρόδωκαν τὴν διάβασίν του ἐφυλάκισεν αὐτούς, αἱ δὲ οἰκίαι των ἐληστεύθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ.

Διαδίδεται ἐνταῦθα ὅτι πλοῖά τινα τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀναχωρήσαντα ἐκ Σούδης κατ' αὐτὰς μετέβησαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς παραλαβὴν στρατοῦ, ὅστις θέλει μετακομισθῆ κατά τινας μὲν ἐνταῦθα, κατ' ἄλλους δέ, ὅπερ πιθανώτερον, εἰς Βουλγαρίαν.

Ὁ κ. Δίξων ἀπέστειλε κατ' αὐτὰς καὶ διὰ Ρεθύμνου καὶ ἀπ' εὐθείας ἐντεῦθεν τὴν εἰς τὸ ψήφισμα ἀπάντησιν [3] τῆς κυβερνήσεώς του, περὶ ἧς ἔκαμα λόγον ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ μου. Ἡ ἀπάντησις αὕτη, ἥτις εἶναι γεγραμμένη ἀγγλιστὶ καὶ ἑλληνιστί, δὲν ἀπευθύνεται εἰς τὴν Προσωρινὴν Κυβέρνησιν ὡς εἰς σῶμα, ἀλλ' ὀνομαστὶ εἰς τὰ συγκροτοῦντα αὐτὴν πρόσωπα ὡς ἄτομα. Ἡ διὰ τοῦ Ρεθύμνου σταλεῖσα ἀπάντησις ἐστάλη διὰ

---

1. Δὲν εἶναι σαφὲς ποία περιοχὴ νοεῖται ἐνταῦθα. Ἡ ἐπαρχία Ἁγίου Βασιλείου ὠνομάζετο παλαιότερον καὶ ἐπαρχία Λάμπης (βλ. ἀνωτέρω, σ. 86, καὶ Κ. Κριτοβουλίδου, *Ἀπομνημονεύματα τοῦ περὶ αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος πολέμου τῶν Κρητῶν*, Ἀθῆναι 1859–1860, σ. 563). Ἀκολούθως ὑπῆρξε δῆμος Λάμπης, ὑπαγόμενος εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἁγίου Βασιλείου. Ἡ ἐπισκοπικὴ περιφέρεια Λάμπης (καὶ Σφακίων) περιλαμβάνει τὰς ἐπαρχίας Ἀμαρίου, Ἁγίου Βασιλείου, καὶ Σφακίων.

2. Χφ. *ἀναβαίνουσαι*.

3. Βλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σ. ξγ'.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοῦ ἐκεῖ Πράκτορος τῆς Ἀγγλίας κ. Καλοκαιρινοῦ ἐσφραγισμένη, ὅπως οὗτος ἐπιμεληθῇ τὴν ἀποστολήν της.

Ἐπανῆλθε προχθὲς εἰς μὲν τὸν λιμένα Χανίων ἡ ρωσικὴ κανονοφόρος *Jouapse* ἐκ Ζακύνθου, εἰς δὲ τὴν Σούδαν ἡ αὐστριακὴ *Wall* ἐκ Σύρου.

Ἐπισυνάπτεται τὸ ὑπ' ἀριθ. 253 ἔγγραφον [1] τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ Πράκτορος περὶ τῶν ἐκεῖ διατρεχόντων.

Ἡ Προσωρ. Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν βεβαιοῖ ὅτι ὁ κ. Δίξων ἠπατήθη λέγων ὅτι μόνον 400 ἐλαιόδενδρα ἐκάησαν ἐν Ἀποκορώνῳ, ἐνῷ ταῦτα, μικρὰ καὶ μεγάλα, ἀναβαίνουσιν εἰς 15 περίπου χιλιάδας.

361

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 94 *Ἡράκλειον, 23 Σεπτεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1804

Ὁ ἐν Ἡρακλείῳ συγκεντρωθεὶς στρατὸς ἐξ ὀκτὼ ταγμάτων καὶ δύο χιλιάδων ἀτάκτων ἐξεκίνησε τὴν δεκάτην ἕκτην ἱσταμένου καὶ αὐθημερὸν μετέβη διὰ ξηρᾶς εἰς Φώδελες ἄνευ τινὸς ἐμποδίου. Ἐπίσης διὰ θαλάσσης μετήγαγον ἅπαντας τοὺς κτίστας τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ χωρίων καὶ μέγαν ἀριθμὸν πίθων πρὸς ἐναποταμίευσιν ὕδατος.

Ἡ ἄνευ ἐμποδίου μετάβασις τοῦ ἐν λόγῳ στρατοῦ εἰς Φώδελες ἐνεποίησε μεγάλην εὐχαρίστησιν εἰς τὴν Διοίκησιν καὶ τοὺς Ὀθωμανούς, καὶ εἶχον πεισθῇ ὅτι ἡ ἐπανάστασις διελύθη. Ἡ χαρά των ὅμως δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολλὰς ὥρας. Ἔκτακτον ἀτμόπλοιον ἔφερε κατόπιν τὴν εἴδησιν ὅτι τὴν 17 καὶ 18 τοῦ μηνὸς ὁ Γεν. Διοικητὴς δοκιμάσας νὰ καταλάβῃ τὸ χωρίον Μελιδόνη τῆς ἐπαρχίας Μηλοποτάμου προσεβλήθη σπουδαίως παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ὅτι ἔχασε πολλοὺς ἄνδρας καὶ ἓν ἢ δύο πυροβόλα ὀρεινά.

Γνωρίζομεν ἐπίσης ἀκριβέστερον ὅτι ἀπὸ τῆς 18 τοῦ μηνὸς μέχρι τῆς νυκτὸς τῆς 21 οἱ ἐπαναστάται τοῦ διαμερίσματος Μαλεβυζίου ἐξηκολούθουν νὰ προσβάλλωσι τὸν εἰς Φώδελες μεταβάντα ὀθωμανικὸν στρατὸν καὶ ὅτι τῷ ἐπέφερον σημαντικὴν ζημίαν, ἐὰν ὅμως δὲν ὑπερασπίζετο ὑπὸ τριῶν ἀτμοπλοίων, ἤθελεν ἀφεύκτως καταστραφῇ, καθότι ἔχομεν ἀπόδειξιν ὅτι τὸ μεσονύκτιον τῆς 21–22 τοῦ μηνὸς κατέπλευσεν ἐνταῦθα ἀτμοκίνητον πλῆρες πληγωμένων, ἐν οἷς πολλοὶ ἀξιωματικοί· καὶ διὰ ξηρᾶς ἐπίσης μετέφερον ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα ἐντοπίους.

Ἐκ χωρικῶν Μαραθιανῶν, ἐλθόντων σήμερον εἰς τὴν πόλιν, ἐπληροφορήθημεν ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου εἰς Φώδελες ἐφονεύθη ὁ ἀξιωματικὸς Κώνστας Τσά-

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 306–307.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κωνας καὶ πέντε ἕτεροι ἐπαναστάται, ἐπληγώθη δὲ ὁ Πήλιος [1] καὶ δέκα ἄλλοι, καὶ ὅτι ἐν τῷ χρονικῷ διαστήματι τοῦ πολέμου οἱ δισχίλιοι κτίσται κατώρθωσαν ν' ἀνεγείρωσι δύο πύργους εἰς τὸ παράλιον ὅπερ ὑπερασπίζοντο τὰ τηλεβόλα τῶν ἀτμοπλοίων.

Τὴν εἰκοστὴν τοῦ μηνός, μ.μ., ἀφίχθη ἐνταῦθα ὁ Γεν. Διοικητὴς προερχόμενος ἐκ Ρεθύμνης καὶ λίαν πρωὶ τῆς ἐπιούσης ἀνεχώρησεν ἐπιβιβάσας ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ καὶ πυροβόλα ὀρεινά.

Σήμερον διεδόθη φήμη ὅτι ὁ εἰς Ἅγιον Μύρωνα καὶ Βούτες ὀθωμανικὸς στρατὸς διευθύνθη εἰς κατάληψιν τῶν Ἀνωγίων. Πολὺ πιθανὸν νὰ προσβληθῇ ἀποτελεσματικῶς παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἐὰν οἱ κάτοικοι δὲν μετέλθωσι τὴν συνήθη δολιότητά των.

362

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 254 *Ρέθυμνον, 23 Σεπτεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ75/2826

Μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν τελευταίων ἐκθέσεών [2] μου οὐδεμία μεταβολὴ ὑπῆρξεν εἰς τὸ τμῆμά μας. Ὁ ὀθωμανικὸς στρατός, εὑρισκόμενος εἰσέτι εἰς Μυλοπόταμον, προχωρεῖ οἰκοδομῶν πύργους, ἔχει δὲ καταλάβει ἤδη τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῆς ἐπαρχίας ταύτης. Πολλοὶ ἐπανακάμψαντες εἰς τὰ χωρία των εἰσέρχονται καθ' ἑκάστην εἰς τὴν πόλιν Ρεθύμνης. Ἐὰν πρέπῃ νὰ πιστεύσῃ τις τούτους τοὺς εἰσερχομένους, ἡ ὑποταγὴ αὕτη πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἐσοδείαν τῶν ἐλαιοδένδρων καὶ τὸν ἐπερχόμενον χειμῶνα. Οἱ ὑποτασσόμενοι εἶναι τὸ πλεῖστον μέρος γέροντες καὶ ἀδύνατοι, ὀλίγοι δὲ νέοι ἐξ ἑκάστου χωρίου. Πολλοὶ συγκαταριθμοῦνται εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐπαναστατῶν, οὐδεὶς δὲ ἐκ τῶν ἐπισήμων καὶ ἐπιτροπὴν ἐχόντων ὑπετάγη. Δὲν γνωρίζω ὅμως κατὰ πόσον θὰ δυνηθοῦν νὰ ἐπαναλάβωσιν, ὅπως διατείνωνται, τὴν προσεχῆ ἄνοιξιν τὸν ἀγῶνα, ἀφοῦ αἱ ἐπαρχίαι καταλαμβάνονται στρατιωτικῶς ἤδη καὶ ἐγκαθιδρύονται εἰς αὐτὰς ἰσχυραὶ φρουραί.

Ἡ Α.Ἐ. ὁ Γενικὸς Διοικητὴς διαμένει εἰσέτι ἐνταῦθα, μεταβαίνει δὲ συνεχῶς εἰς Μυλοπόταμον. Μετὰ τὴν ἐντελῆ κατάληψιν ταύτης τῆς ἐπαρχίας προτίθεται νὰ καθέξῃ καὶ τὸ Ἀμάριον.

Τὴν 20ὴν τρέχοντος ἤδη μηνὸς ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ συνέλευσις τῶν σωματαρχῶν καὶ ὁπλαρχηγῶν, διὰ νὰ συσκεφθῶσι περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατηρήσεως τῆς ἐπαναστάσεως. Ἄγνωστον μένει εἰσέτι τί ἀπεφασίσθη, ἀλλ' ἐκ τῆς χθὲς συγκροτηθείσης μάχης εἰς Μυλοπόταμον κατὰ τὴν θέσιν Ὀρθιανὰ ἀμπέλια [3] ἐξάγεται ἡ ἀπόφασις.

---

1. Πήλιος Νιφίτσας ἢ Νιβίτσας.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 288–290, 306–307.
3. Θέσις παρὰ τὸ χωρίον Ὀρθές.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πολλαὶ νεάνιδες εὑρεθεῖσαι εἰς ὀθωμανικὰς οἰκίας ἠναγκάσθησαν ἄλλαι μὲν νὰ ὑποστῶσι τὴν ἀτιμίαν καὶ ἄλλαι νὰ ἐξομόσωσιν. Ἡ Διοίκησις παρέχει πᾶσαν εὐκολίαν, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς ἑπομένης ἀποφάσεως τῆς Α.Ἐ. τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ. Δεκαετὲς κοράσιον Χριστιανοῦ εὑρισκόμενον εἰς ὀθωμανικὴν οἰκίαν ἐβιάσθη καὶ κατεπείσθη νὰ ἐξομόσῃ. Οἱ γονεῖς του ἐλθόντες ἐζήτησαν αὐτὸ καί, ἐπειδὴ οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς τὴν οἰκίαν τῶν ὁποίων εὑρίσκετο δὲν τοῖς ἐπέτρεπαν νὰ τὸ λάβωσιν, ἠναγκάσθησαν οἱ τελευταῖοι οὗτοι ν' ἀναφερθῶσιν εἰς τὴν Α.Ἐ. τὸν Γενικὸν Διοικητήν. Οὐδόλως εἰσηκούσθησαν αἱ δίκαιαι ἀπαιτήσεις τῶν δυστυχῶν γονέων, ἀπαιτούντων νὰ τοῖς δοθῇ τὸ τέκνον των, καθὸ ἀνήλικον, ἀλλ' οὔτε ἐξετελέσθησαν τὰ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζόμενα. Ἐπετράπη μόνον εἷς τινα ἱερέα νὰ ἐξομολογήσῃ τὴν ἐξομόσασαν ἐνώπιον Ὀθωμανῶν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ὁδηγήσῃ αὐτὴν εἰς τὸν ναόν, ὅπως ἀπῄτησεν ὁ ἱερεύς. Ὅλα δὲ ταῦτα ἐγένοντο ὑπ' ὄψιν τοῦ Ἀρχιερέως Παϊσίου, Ἁγίου Λάμπης, ἀλλ' οὐδεμίαν παρατήρησιν ἔκαμεν. Ὅτε πρὸ καιροῦ Χριστιανὸς σύμβουλος ἀνέφερεν εἰς τὸν Διοικητὴν Ρεθύμνης περὶ τῆς ἐξωμόσεως ταύτης, ἔλαβεν ἀπάντησιν ὅτι εἶναι ψευδεῖς διαδόσεις, καθ' ὅσον οὐδεὶς δύναται νὰ ἐξομόσῃ ἄνευ προηγουμένης ἀδείας τοῦ συμβουλίου. Ἤδη καταγίνονται ν' ἀνεύρωσιν ὅλας τὰς ἐξομοσάσας καὶ πέμψωσιν αὐτὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ἐγένετο καὶ διὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος νεάνιδα.

363

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 256 *Χανιά, 24 Σεπτεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ46/1719

Ἀπὸ χθὲς διαδίδεται ἐνταῦθα ὅτι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μυλοποτάμου, ὅπου ὁ τουρκικὸς στρατὸς προσπαθεῖ νὰ ἐγκατασταθῇ πρὸς κατάληψιν τῆς παραλίας Μπαλῆ καὶ Φόδελας, σπουδαῖα στρατιωτικὰ ἔργα ἔλαβον χώραν, καὶ ἀνυπομόνως ἀνεμένομεν τὸ ἐκεῖθεν ἐρχόμενον ἀτμόπλοιον, ὅπως μάθωμεν τὰ διατρέξαντα. Ταύτην τὴν στιγμήν, ἀφιχθέντος τούτου, ἔλαβον παρὰ τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ Πράκτορος τὸ ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένον ὑπ' ἀριθ. 254 καὶ ἀπὸ 23 7βρίου ἐ.ἔ. ἔγγραφόν [1] του, ἐν ᾧ οὐδεὶς σχεδὸν λόγος γίνεται περὶ πολεμικῶν. Ἐν ἰδιαιτέρᾳ ὅμως ἐπιστολῇ του μοὶ ἀναγγέλλει ὅτι «τὴν παρελθοῦσαν Παρασκευήν, 20 τοῦ μηνός, μάχη τρομερὰ ἐγένετο εἰς Φόδελλον. Οἱ ἡμέτεροι ἔπεσαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν μὲ τὰ ξίφη, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔκαμον μεγίστην φθοράν. Μοὶ λέγουσιν ὅτι ἐπληγώθησαν καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων 12, ἐν οἷς καὶ ὁ ἥρως σωματάρχης Κώστας Τσάκωνας. Ὅλοι σχεδὸν οἱ Μυλοποταμῖται εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν, καὶ μανθάνω ὅτι οἱ Τοῦρκοι περιποιοῦνται τοὺς τυχὸν παρουσιαζομένους εἰς αὐτοὺς ἐνόπλους πλειότερον τῶν μὴ ἐνόπλων κλπ.».

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 310–311.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

'Αλλὰ φαίνεται ὅτι οἱ ἐν Ρεθύμνῳ δὲν δύνανται νὰ μάθωσι τὴν ἀλήθειαν, ὁσάκις αὕτη δὲν συμφέρει ταῖς τουρκικαῖς ἀρχαῖς.

'Εν τούτοις τὰ γεγονότα εἶναι σπουδαῖα, καθότι καὶ ὁ ἐν 'Ηρακλείῳ κ. 'Υποπρόξενος μοὶ δίδει τὰς ἑξῆς περὶ αὐτῶν πληροφορίας : [ὅτι] «'Ο Γενικὸς Διοικητὴς δοκιμάσας νὰ καταλάβῃ τὸ χωρίον Μελιδόνι τοῦ Μυλοποτάμου κατὰ τὴν 17 τοῦ μηνὸς προσεβλήθη σπουδαίως τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθὼς καὶ τὴν ἑπομένην. [ὅτι] "Εχασαν ἄνδρας πολλοὺς καὶ ἓν ἢ δύο πυροβόλα. 'Ακριβέστερον γνωρίζω ὅτι οἱ ἐπαναστάται τοῦ διαμερίσματος Μαλεβυζίου προσέβαλον τὸν ἐν Φοδέλῳ ὀθωμανικὸν στρατὸν ἀπὸ τῆς 18 μέχρι τῆς νυκτὸς τῆς 21 τοῦ μηνὸς καὶ τοῦ ἐπέφερον σημαντικὴν ζημίαν. Τὸ μεσονύκτιον τῆς 21–22 τοῦ μηνὸς ἔφερον ἐνταῦθα (εἰς 'Ηράκλειον) δι' ἀτμοπλοίου πλέον τῶν 150 πληγωμένων (ἐν οἷς καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοί), διὰ ξηρᾶς δὲ περὶ τοὺς 40 ἐντοπίους. Σήμερον ἀπὸ χωρικοὺς αὐτόπτας σχεδὸν ἐπληροφορήθην ὅτι ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθη ὁ διακεκριμένος ἀξιωματικὸς Κώστας Τσάκωνας καὶ πέντε ἄλλοι καὶ ὅτι ἐπληγώθη ὁ Πήλιος καὶ δέκα ἄλλοι ἐπαναστάται, προσέτι δ' ὅτι δισχίλιοι κτίσται κατώρθωσαν νὰ ἀνεγείρωσι δύο πύργους εἰς τὸ παράλιον, ὅπερ ὑπερασπίζοντο τρία ἀτμόπλοια δι' ἀκαταπαύστου πυρός. 'Ο Γενικὸς Διοικητὴς ἦλθεν εἰς 'Ηράκλειον τὴν ἑσπέραν τῆς 20 καὶ τὴν ἐπιοῦσαν λίαν πρωὶ ἀνεχώρησε παραλαβὼν δύο ὀρεινὰ πυροβόλα καὶ μικρὸν ἀριθμὸν πίθων πρὸς ἐναποταμίευσιν ὕδατος διὰ τοὺς πύργους, μὴ ὑπάρχοντος ἐκεῖ τοιούτου. Σήμερον (22 7βρίου) ἑτοιμάζεται ἐκστρατεία διὰ τὰ 'Ανώγεια».

Ταῦτα ὀφείλω νὰ κάμω γνωστὰ ἐν τάχει τῇ 'Υμετέρᾳ 'Εξοχότητι πρὸς συμπλήρωσιν τῆς χθεσινῆς ἐκθέσεώς[1] μου, ἂν καὶ ἐλλείπει ἐν αὐτοῖς ἡ ἀκρίβεια, ἣν δὲν δυνάμεθα νὰ μάθωμεν εἰμὴ βραδύτερον.

Ταύτην τὴν στιγμὴν ἔλαβον τὸ ὑπ' ἀριθ. 7458 ἐμπιστευτικὸν ἔγγραφον[2] τῆς 'Υμετέρας 'Εξοχότητος, πρὸς ὃ θέλω συμμορφωθῆ, ἂν καὶ δὲν ἔχω πολλὰς ἐλπίδας ὅτι θέλω ἀνταποκριθῆ εἰς τὴν ὑμετέραν ἐπιθυμίαν. Δυστυχῶς οἱ ἀναγγείλαντες τὸ γεγονὸς εἰς τὸ Β. Προξενεῖον ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἐν 'Αποκορώνῳ χωρία των, ὅπου ὑπάρχουσι καὶ αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος οἰκογένειαι, καὶ δύσκολον καθίσταται νὰ γίνῃ συνεννόησις μετ' αὐτῶν, εὑρισκομένων εἰς μέρη ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατεχόμενα. "Αν δὲ καὶ τὸ ἐλάχιστον διαδοθῇ, θέλουσιν αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ οὐδενὸς μέσου φεισθῆ πρὸς ἀπόκρυψιν τῆς ἀληθείας. Οὐχ ἧττον θέλω ἐργασθῆ ἀνενδότως πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ὑμετέρας διαταγῆς.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 307–309.
2. 21 Σεπτεμβρίου 1868 : Τσιριντάνη, ἔ.ἀ., τ. Γ', σσ. 362–363.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

364

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 260 *Χανιά, 29 Σεπτεμβρίου 1868*

AYE/KY – M31/1139

Περὶ τῶν ἐν Μυλοποτάμῳ συμβάντων οὐδὲν νεώτερον, μετὰ τὰ ἐν ταῖς ὑπ' ἀριθ. 253 [1] καὶ 256 [2] ἀναφοραῖς [3] μου, ἔμαθον.

Καθ' ὅλας τὰς πληροφορίας, ὁ τουρκικὸς στρατὸς μετὰ πεισματώδη μάχην ὑπὸ τριῶν ἀτμοπλοίων ὑπερασπιζόμενος κατώρθωσε διὰ ὑπερχιλίων ἐργατῶν νὰ ἀνεγείρῃ τρεῖς πύργους εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Μπαλῆ, Φόδελας καὶ 'Αγίας Πελαγίας. Αἱ θέσεις αὗται, κείμεναι μεταξὺ 'Ηρακλείου καὶ Ρεθύμνης εἰς τὴν βορειοτέραν καὶ πλησιεστέραν πρὸς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου παραλίαν, εἶναι λίαν πρόσφοροι πρὸς ἀποβίβασιν τροφῶν καὶ ἐφοδίων διὰ τὰς πλειοτέρας τῶν μέσων καὶ ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. 'Αλλὰ τώρα τὸ τοιοῦτον καθίσταται ἐπικίνδυνον, ἐὰν μὴ ἀδύνατον, καὶ μένει νὰ ἴδωμεν ποῖον μέρος θέλει εὑρεθῇ κατάλληλον διὰ τὸ μέλλον, καθότι διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καταλήψεως διαφόρων μερῶν, τῆς τοπογραφικῆς θέσεως ἑτέρων καὶ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν ἐπαναστατῶν ἐξ ἄλλων δὲν δύναται σήμερον νὰ γίνῃ ἐπωφελὴς ἀποβίβασις εἰμὴ εἰς τὰς ἐξῆς παραλίας : τὴν τῆς ἐπαρχίας Μυραμπέλου, ἐν τῇ βορειοανατολικῇ ἀκτῇ, καὶ τὴν ἀπὸ Σφακίων μέχρι τῆς 'Ιεραπύτνης περίπου, ἐν τῇ νοτίᾳ πλευρᾷ. 'Εν δὲ ταῖς δυτικαῖς τέσσαρσιν [4] ἐπαρχίαις, ὅπου ἄλλοτε ἐγένοντο συνεχεῖς ἀποβιβάσεις, σήμερον, μὴ ὑπαρχόντων ἐν αὐταῖς, καὶ ἰδίως ἐν ταῖς τοῦ Σελίνου καὶ Κισσάμου, ἐπαναστατικῶν σωμάτων σπουδαίων, ἡ ἐν αὐταῖς ἀποβίβασις ὄχι μόνον ἀλυσιτελὴς θέλει ἀποβῆ, ἀλλὰ καὶ πιθανῶς τὰ ἀποβιβασθησόμενα τρέχουσι τὸν κίνδυνον νὰ πέσωσιν εἰς χεῖρας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Μετὰ τὸ εἰρημένον ἐν Μυλοποτάμῳ κατόρθωμα, ὁ Χουσεὴν Πασᾶς ἐπανῆλθε προχθὲς ἐνταῦθα.

'Εν τῷ δυτικῷ τμήματι ἐξακολουθεῖ ἡ αὐτὴ ἀπραξία, ἀλλ' ἐλπιζόμενον εἶναι ὅτι θέλει μεταβληθῇ ἡ κατάστασις αὕτη, διότι ἤρξαντο νὰ ἐπανέρχωνται ἐν αὐτῷ ἐπαναστατικά τινα σώματα, οἷον τὰ ὑπὸ τὸν Κριάρην καὶ Σκαλίδην πρὸ πολλῶν ἡμερῶν, καὶ κατ' αὐτὰς τὰ ὑπὸ τοὺς Χατζὴ Μιχάλην, Κροκίδην, καὶ Καμπούρην εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κυδωνίας. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐλθόντες εἰς τὰ πέριξ Μεσκλῶν καὶ Θερίσσου καὶ καταλαβόντες τῇ 23 τοῦ λήγοντος μηνὸς τὰς πέριξ θέσεις προσέβαλαν διὰ πυροβολισμῶν τοὺς ἐκεῖ πύργους. Πλὴν διὰ τῆς ἁπλῆς ἀνταλλαγῆς πυροβολισμῶν οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἐπῆλθε, καθότι

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 307–309.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 311–312.
3. Χφ. *ἀναφορᾶς*.
4. Χφ. *τέσσαρες*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (AYE/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

οἱ πύργοι οὗτοι, ἂν καὶ δὲν φρουροῦνται εἰμὴ ἀπὸ 50–60 κατὰ μέσον ὅρον ἄνδρας, εἰσὶν ὅμως ὡπλισμένοι διὰ μικρῶν ραβδωτῶν τηλεβόλων, εἰς τρόπον ὥστε τὰ ἁπλᾶ τουφέκια τῶν ἐπαναστατῶν ἀποβαίνουσιν ἥκιστα ἀβλαβῆ ⟨sic⟩. Ἄνδρες τινὲς ἐκ τῶν σωμάτων τούτων εἰσελθόντες νύκτωρ εἰς τὸ χωρίον Μεσκλᾶ ἐφόνευσαν πρὸς τιμωρίαν καὶ ἀντεκδίκησιν τὸν Κρῆτα Λάμπην Παππαδάκην, ὅστις διατελῶν πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Τούρκων, ὡς καὶ ὁ ἀδελφός του Παππαδαναγνώστης, κατεσκόπευσε καὶ ἐπρόδωκε πολλάκις τοὺς συμπατριώτας του καὶ ἐγένετο παραίτιος αὐτοῖς βλάβης. Λέγεται ὅτι ἐν Ἀποκορώνῳ καὶ Κεραμείοις ἐγένοντο προχθὲς συμπλοκαί, ἀλλ' οὐδὲν θετικὸν ἔμαθον μέχρι τοῦδε.

Γνωστὰς κατέστησα εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα τὰς πρὸς ἐπίκλησιν ἄνευ οὐδενὸς ὅρου τῆς ἀγγλικῆς μεσολαβήσεως ἐνεργείας. Οἱ τὰ τοιαῦτα ἐνταῦθα ἐνεργοῦντες, ἄνθρωποι ἁπλοῖ οἵτινες ἄλλως εἰσὶ καλοὶ πατριῶται, οἷος εἶναι ὁ Κώστας Βολουδάκης, λαμβάνουσι τὰς ἐμπνεύσεις των ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐν τῇ ἀμαθείᾳ των γίνονται ἐξ ἀγνοίας ὄργανα οἰημματιῶν καὶ ραδιούργων ἀνθρώπων. Ἐν τούτοις πολλοὶ τῶν ἀρχηγῶν ὀρθότερον ἐκτιμῶντες τὰ πράγματα ὄχι μόνον δὲν συμμερίζονται τῶν ἰδεῶν τούτων, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀποκρούουν ὡς ὀλεθρίους. Τοιοῦτοι ἰδίως εἰσὶν οἱ ἀρχηγοὶ Κόρακας, Χιονουδάκης, Χατζῆ Μιχάλης, Κριάρης κ.τ.λ. Ἐσχάτως ἐν τῷ τμήματι Ἡρακλείου, ἐγερθείσης ἔριδος μεταξὺ τῶν ἑκατέρωθεν ὑποστηριζόντων ἀντιθέτους ἰδέας, μέλος τι τῆς ἐκεῖ τμηματικῆς ἐπιτροπῆς, Ψαρουδάκης καλούμενος, ἀποδοκιμάζων τὰ περὶ ἀγγλικῆς προστασίας ἐνεργούμενα ἐτραυματίσθη καιρίως ὑπό τινος Σφακιώτου πρεσβεύοντος τὰ ἐναντία, ἤ, κατ' ἄλλους, ἐφονεύθη· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κόρακας ἠπειλήθη. Λυπηρὸν ὅτι ἤρξατο διαίρεσις ὡς πρὸς τὸ πρόγραμμα τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις, ἂν ἐγκαίρως δὲν προληφθῇ, θέλει ἐπιφέρει ὀλέθρια ἀποτελέσματα. Ἐν τούτοις ἐπληροφορήθην ὅτι ἐξ Ἀθηνῶν διάφορα πρόσωπα τοὺς ἐνουθέτησαν ἐντόνως, καὶ ἐλπίζεται οἱ ἁπλοῖ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι νὰ συναισθανθῶσι τὴν πλάνην των.

Ἐν Ρεθύμνῃ ἐγένοντο ἐσχάτως σκανδαλώδεις παρεξηγήσεις ἢ μᾶλλον παραβιάσεις τῶν περὶ ἀνεξιθρησκίας προκηρυχθεισῶν ἀρχῶν. Ἐπικαλοῦμαι ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, περὶ οὗ καὶ οἱ πράκτορες Ρωσσίας καὶ Ἀγγλίας ἀναφέρουσιν εἰς τοὺς ἐνταῦθα προϊσταμένους των, τὴν ὑμετέραν προσοχὴν ἐπὶ τῶν περιστατικῶν ἅτινα ὁ ἡμέτερος Πράκτωρ ἐκθέτει ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 254 ἐγγράφῳ [1] του, ὑποβληθέντι ἐσπευσμένως ὑμῖν διὰ τοῦ τελευταίου ταχυδρομείου, ἰδίως δὲ ὡς πρὸς τὸ δεκαετὲς κοράσιον, ὅπερ ἀποπλανηθὲν ὑπὸ τουρκικῆς οἰκογενείας καὶ ἐξομόσαν αἱ ἐγχώριοι ἀρχαὶ ἀρνοῦνται νὰ τὸ παραδώσωσιν εἰς τὸν πατέρα του, εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ὁποίου καθὸ ἀνήλικον ὑπάγεται. Δυστυχῶς ὁ Ἐπίσκοπος Λάμπης Παΐσιος, γνωστὸς διὰ τὰ ταπεινὰ καὶ φιλοτουρκικὰ αἰσθήματά του, διατελεῖ ἀναίσθητος εἰς τὰ δεινὰ ταῦτα παθήματα τοῦ ποιμνίου του. Ὁ

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 310–311.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κ. Δίξων, πρὸς ὃν ἐλάλησα περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ὑπεσχέθη μοι ὅτι θέλει κάμει λόγον εἰς τὸν Χουσεΐν Πασᾶν.

Ἡ Διοίκησις προχθὲς ἀπέστειλε διὰ φρεγάτας πολλὰς ἐκ τῆς ἐπαρχίας Σελίνου τουρκικὰς οἰκογενείας εἰς τὰ χωρία των, ἵνα ἐγκατασταθῶσιν ἐκεῖ καὶ ἀσχοληθῶσιν εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐλαιῶν. Μένει νὰ ἴδωμεν ἂν ὁριστικῶς θέλῃ κατορθωθῇ ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπός.

Διαδίδεται ἐνταῦθα ὅτι δύο ἐμπορικὰ ἀτμόπλοια, ἓν[1] τῆς Messagerie Impériale καὶ ἕτερον τῆς ἑταιρείας Lloyd, ἐναυλώθησαν ὑπὸ τῆς Πύλης, ὅπως μεταβάντα εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος μεταφέρωσιν ἐνταῦθα κρητικὰς οἰκογενείας. Ἡ δὲ αὐστριακὴ κανονοφόρος *Wall* ἐπέστρεψεν εἰς Σύρον, ὅπου διαρκῶς σταθμεύει, ὡς λέγουν, ἵνα προστατεύσῃ τὰς ἐπιθυμούσας νὰ ἐπιβιβάζωνται εἰς τὸ αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον πρὸς κάθοδον.

Ὁ κ. Φωτιάδης, σύμβουλος, ἀναχωρήσας πρό τινος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔπραξε τοῦτο συνεπείᾳ ἐρίδων ἐγερθεισῶν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν συναδέλφων του διὰ λόγους ἀναγομένους εἰς τὴν μεταξύ των ἱεραρχίαν, καὶ ⟨λέγεται⟩ ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει λαβὼν θέσιν ἀνωτέραν ἐπανέρχεται ταχέως.

Κατ' αὐτὰς ἀξιωματικοὶ Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι ἔκαμαν χάριν διασκεδάσεως ἐκδρομὰς εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Κυδωνίας καὶ τοῦ Ἀποκορώνου. Ἐννοεῖται ὅτι αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἀρέσκονται εἰς τὰς τοιαύτας ἐκδρομάς, ἃς μάλιστα προκαλοῦν καὶ ὑποθάλπουν[2] σήμερον, ὅπερ ἄλλοτε δὲν ἔπραττον, ἵνα δεικνύουν εἰς τοὺς ξένους ὅτι ἐπανάστασις εἰς τὰ μέρη ταῦτα δὲν ὑπάρχει καὶ ὅτι ἡ εἰρηνοποίησις προβαίνει. Καὶ οἱ μὲν πλοίαρχοι Planche καὶ Murray τῇ προσκλήσει τοῦ Σάββα Πασᾶ πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν μετέβησαν χάριν κυνηγεσίας εἰς Ἀλμυρόν, ὅθεν δὲν ἐπανῆλθον εἰσέτι, ὁ δὲ κ. Δίξων μετὰ τριῶν Ἄγγλων ἀξιωματικῶν μετέβη εἰς Λάκκους ⟨καὶ⟩ εἰς Ὁμαλὸν προχθές, καὶ χθὲς τὸ ἑσπέρας ἐπανῆλθε διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Σελίνου.

Ὁ κ. Δίξων μοὶ λέγει ὅτι δύο τάγματα (χίλιοι ἄνδρες περίπου) κατέχουσι τὸ ὀροπέδιον Ὁμαλὸν καὶ τὰς κορυφὰς αὐτοῦ γύρωθεν· ὅτι ἀκόμη δὲν ᾠκοδόμησαν[3] ἐκεῖ πύργους, ἀλλὰ προτίθενται νὰ κτίσωσι, διότι ἄλλως δὲν δύνανται νὰ παραμείνωσιν ἐκεῖ τὸν χειμῶνα· ὅτι εἰς Σαμάρειαν ὑπάρχουσί τινες οἰκογένειαι φυλασσόμεναι ὑπό τινων ἀνδρῶν· ὅτι οὗτοι, καθ' ἃ εἶπεν ὁ ἐκεῖ εὑρισκόμενος Πασᾶς, ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι ὑποτεταγμένοι καί, ἂν θέλῃ, ὁ ἴδιος δύναται νὰ μεταβῇ ὁδηγούμενος μάλιστα παρ' αὐτῶν· ἀλλ' ὅτι τὸν παρεκάλεσαν νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ, χάριν τῶν οἰκογενειῶν, εἰς τὸν στρατὸν νὰ προβῇ εἰς τὴν φάραγγα, καὶ ὅτι ὁ Πασᾶς ἔδωκε τὴν ὑπόσχεσίν του· ὅτι ὁ κ. Δίξων καὶ οἱ σύντροφοί του ἀπετράπησαν ἀπὸ τὸν Πασᾶν τοῦ νὰ μεταβῶσιν εἰς Σαμαρείαν, διότι πιθανὸν νὰ πυροβοληθῶσιν· ὅτι μολαταῦτα ἐκεῖνοι ἐπροχώρησαν μικρὸν ἐντὸς τῆς φάραγγος, πλὴν εὐθὺς 8–10 ἄνδρες εἰς τὰ ὑψώματα εὑρισκόμενοι ἐπυροβόλησαν· ὅτι κατὰ τὴν ἄνοδον καὶ ἐπιστροφὴν ἀπήντησαν χωρικούς τινας καθ' ὁδόν, οὐδένα ὅμως ἐπαναστάτην κλπ., κλπ.

---

1. Χφ. *ἐκ*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου.
2. Χφ. *ἐπιθάλπουν*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου.
3. Χφ. *ᾠκοδόμησεν*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σήμερον ἀφίχθη ἐκ Μελίτης ἀγγλικὴ κανονιοφόρος, *Antilope* καλουμένη καὶ πλοιαρχουμένη ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ κ. Buchanan, πρὸς ἀντικατάστασιν τῆς *Wizard*, ἥτις ἀναχωρεῖ ἐντὸς τῆς ἑβδομάδος. Ἐπειδὴ δὲ τὸ νέον τοῦτο πλοῖον εἶναι μεγαλύτερον τῆς *Wizard*, δὲν δύναται νὰ ἐλλιμενισθῇ ἐντὸς τοῦ μικροῦ λιμένος τῶν Χανίων, ἀλλὰ θὰ διαμείνῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας.

〈Υ.Γ.〉 30 Σεπτεμβρίου. Σπεύδω, κύριε Ὑπουργέ, νὰ γνωστοποιήσω τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι γεγονὸς μεγάλης σπουδαιότητος.

Οἱ ἐπισημότεροι τῶν Κρητῶν ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ συνελθόντες τῇ 24 Σεπτεμβρίου εἰς Λειβάδια τοῦ Μυλοποτάμου καὶ συσκεφθέντες ἐπὶ τῆς τύχης τῆς νήσου ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσωσι παρὰ τῶν δυνάμεων τῶν ὑπογραψασῶν τὴν συνθήκην τοῦ 1856 νὰ κηρυχθῇ ἡ νῆσος ἡγεμονία ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τὴν ἐγγύησιν τῶν δυνάμεων. Χωρικὸς ἐλθὼν εἰς τὴν πόλιν ἐκόμισε τὰ περὶ τούτου ἔγγραφα πρὸς τοὺς διαφόρους προξένους καὶ διευθυνθεὶς εἰς τὸ Ἀγγλικὸν Προξενεῖον ἀφῆκε μόνον τὸ πρὸς αὐτὸ ἐπιγραφόμενον, μὴ θελήσαντος τοῦ κ. Δίξωνος νὰ δεχθῇ τὰ λοιπά. Ὁ χωρικὸς ἀπελθὼν θὰ προσπαθήσῃ βεβαίως νὰ ἐγχειρίσῃ καὶ τὰ λοιπά, ἀλλὰ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης τὸ δι' ἐμέ, ἂν ὑπάρχῃ τοιοῦτον, δέν μοι ἐπαρουσιάσθη.

Ἐν τούτοις ἐπιτυχὼν νὰ λάβω γνῶσιν τῶν ἐγγράφων αὐτῶν λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω ἀντίγραφον τόσον τῆς ἀποφάσεως [1] τῶν ἀντιπροσώπων, 91 τὸν ἀριθμόν, ἐν οἷς καὶ τὰ μέλη τῆς Προσωρ. Κυβερνήσεως ὡς ἀντιπρόσωποι, καθὼς καὶ τοῦ ἐγγράφου [2] δι' οὗ τινες τῶν προκρίτων διευθύνουν αὐτὸ εἰς τὰ προξενεῖα. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα οὔτε τὰς συνήθεις σφραγῖδας τῆς Γεν. Συνελεύσεως ἢ τῆς Προσωρ. Κυβερνήσεως φέρουν, οὔτε κάμνουν παντάπασι λόγον περὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν, ἀλλ' ἁπλῶς φαίνονται ἀπορρέοντα ἀπὸ τοὺς ἐκλεχθέντας ἀντιπροσώπους τοῦ κρητικοῦ λαοῦ.

Τὰ κυριώτερα ἀντικείμενα ἅτινα ζητοῦσιν εἶναι : 1) Νὰ κηρυχθῇ ἡ Κρήτη ἡγεμονία αὐτόνομος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. 2) Νὰ ἔχῃ ἰδίαν σημαίαν. 3) Ἐπιτόπιον στρατὸν μεικτὸν ἐκ τῶν δύο φυλῶν. 4) Οὐδετερότητα αὐτῆς. 5) Νὰ πληρώνηται ὡρισμένος ἐνιαύσιος φόρος, ὅστις ἐπὶ δέκα ἔτη ν' ἀφεθῇ. 6) Συνταγματικὸν πολίτευμα ὑπὸ ἡγεμόνα Χριστιανόν, ὅστις νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ διορίζῃ καὶ παύῃ τοὺς ὑπουργούς, νὰ συγκαλῇ τὴν βουλήν, νὰ διορίζῃ τοὺς ὑπαλλήλους καὶ ἐν γένει νὰ κυβερνᾷ συνταγματικῶς κλπ., κλπ.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ νέον σοβαρὸν διάβημα, ὅπερ μετὰ θλίψεως φέρω εἰς γνῶσιν ὑμῶν καὶ εἰς ὃ ἀπέληξαν αἱ πρὸ πολλοῦ κυματιζόμεναι ραδιουργίαι τῶν ἐνταῦθα καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπικαλοῦμαι τὴν ὑμετέραν μέριμναν.

---

1. 24 Σεπτεμβρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1145· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σσ. 298–300.

2. 24 Σεπτεμβρίου 1868 : Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σ. 302. Τὸ πρὸς τὸν Dickson ἔγγραφον (ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1149· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σσ. 302–303) διαφέρει κατά τι τῶν ἐγγράφων τὰ ὁποῖα ἀπεστάλησαν πρὸς τοὺς ἄλλους προξένους.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

365

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 95 *Ἡράκλειον, 30 Σεπτεμβρίου 1868*

ΑΕΥ/ΚΥ – Μ49/1806

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα ὅτι τὴν εἰκοστὴν πέμπτην λήξαντος ἤδη μηνὸς οἱ ἐπαναστάται τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν προσέβαλον τὸν εἰς Μάλια ἑδρεύοντα αὐτοκρατορικὸν στρατόν. Κατὰ πόσον ἐπέτυχον ἀγνοοῦμεν, διότι ἡ ἐπιτροπὴ δὲν ἔπεμψεν ἔκθεσιν, εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι τὴν νύκτα τῆς εἰκοστῆς ἕκτης ἀτμόπλοιον μετέφερεν ἐκεῖθεν ἀρκετοὺς πληγωμένους.

Ὁ Μεχμὲτ Ἀλὴ Πασᾶς μεθ' ἱκανῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐπεσκέφθη τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα τὰ χωρία Γωνιαῖς καὶ Ἀνώγια. Εἰς τὸ πρῶτον ὁ τακτικὸς στρατὸς ἐπέφερε γενικὴν καταστροφήν καί, κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν χωρικῶν, ἐφόνευσεν ἑπτὰ ἄνδρας καὶ τρεῖς γυναῖκας, χωρὶς ποσῶς νὰ προσβληθῇ παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Κατόπιν μετέβη καὶ εἰς Ἀνώγια, ἀλλ' ἐκεῖ δὲν ἐνήργησε τὸ παράπαν, διότι οἱ κάτοικοι εἶχον ὑποβάλει ἀναφορὰν ὑποταγῆς πρὸς τὸν ἐν Ρεθύμνῃ διαμένοντα Γενικὸν Διοικητήν, ἐν ᾗ ἔδιδον ὑπόσχεσιν ὅτι ἐντὸς δέκα καὶ πέντε ἡμερῶν ἔμελλον ν' ἀποκατασταθῶσιν ἅπαντες οἱ κάτοικοι.

Οἱ διοικηταὶ τῶν τμημάτων νέαν ἀντιπροσωπίαν ἐπιζητοῦσι. Διέταξαν ἑκάστην ἐπαρχίαν ν' ἀποστείλῃ ἀνὰ δύο ἀντιπροσώπους, οἵτινες νὰ εὑρεθῶσι παρόντες εἰς Χανία κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην Ὀκτωβρίου καὶ ἐκεῖθεν μεταβῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ βεβαιώσωσι τὸν Σουλτᾶνον ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐξέλιπε καὶ ὅτι ἡ Κρήτη διατελεῖ ἐν πληρεστάτῃ ἡσυχίᾳ.

Ἡ πυργοποιία ἐξακολουθεῖ εἰς Φώδελες μετὰ πάσης δραστηριότητος. Ἑτέρα μάχη δὲν ἐδόθη εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην, καθότι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαναστατῶν ἠλαττώθη σημαντικὰ ἕνεκα τῆς συλλογῆς τοῦ ἐλαιοκάρπου.

366

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολή, ἐμπιστευτικὴ *Χανιά, 5 Ὀκτωβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1150

Ἐνθυμεῖσθε ἴσως ὅτι, ὅτε ὁ κ. Ι. Ζυμπρακάκης εὑρισκόμενος ἐνταῦθα ἔγραψεν [1] εἰς τὸν κ. Δενδρινὸν ὅτι τάσις τις μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν ὑπάρχει νὰ ζητηθῇ ἡ προσ-

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 169, ὑποσημ. 2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τασία τῆς 'Αγγλικῆς Κυβερνήσεως ἡ ἡγεμονία, ὁ κ. Δενδρινὸς ἔπεμψε τὸν παρ' αὐτῷ γραμματέα (τὸν παρελθόντα Μάρτιον) εἰς Κωνστ/πολιν, ἵνα διὰ ζώσης κάμῃ γνωστὰ τὰ διατρέχοντα εἰς τὸν κ. 'Ιγνάτιεφ καὶ ζητήσῃ ὁδηγίας. Τότε ὁ κ. 'Ιγνάτιεφ ἀποδοκιμάζων τὰς τοιαύτας τῶν Κρητῶν ἐνεργείας, ὡς ἐν καιρῷ ἔκαμα γνωστὸν τῇ 'Υμετέρᾳ 'Εξοχότητι, εἶπε πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι τὸ ἀληθὲς τῶν Κρητῶν συμφέρον εἶναι νὰ ἐγκαρτερήσωσιν ἀκόμη εἰς τὸν ἀγῶνα, οὗτινος ἐλπίζει καλὴν τὴν ἔκβασιν· ὅτι, ἐὰν οἱ Κρῆτες ἐπεθύμουν ἡγεμονίαν, ἦτο εὔκολον τοῦτο ἔκτοτε νὰ ἐπιτευχθῇ, ἀλλὰ δὲν ἐπρόκειτο περὶ τούτου — ἐπρόκειτο περὶ ἑνώσεως· ὅτι, ἂν ἀπαντηθῶσιν ἀνυπέρβλητοι δυσκολίαι πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἑνώσεως, τότε τὸ διπλωματικὸν σχέδιον ἦτο νὰ ζητήσωσιν οἱ Κρῆτες ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ ἐκκενωθῇ ἡ νῆσος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ· καὶ ὅτι, γενομένης τῆς ἡγεμονίας (πρᾶγμα εὐκατόρθωτον), οἱ Κρῆτες ἠδύναντο διὰ νέου κινήματος νὰ διώξωσι τὸν ἡγεμόνα, καὶ τότε ἄλλη λύσις δὲν ἔμενεν ἐξ ἀνάγκης εἰμὴ ἡ ἕνωσις. 'Ενθυμοῦμαι δ' ὅτι τὸ σχέδιον τοῦτο ἐθεωρήθη παρ' αὐτοῦ ὡς mezzo termine εἰς πᾶσαν ἐναντίαν περίστασιν.

Τώρα οἱ Κρῆτες ζητήσαντες ἡγεμονίαν εὑρίσκονται, εἴτε οἴκοθεν ἔπραξαν τοῦτο εἴτε ὁδηγηθέντες παρ' ἄλλων, ἴσα ἴσα εἰς τὴν θέσιν ἣν ὁ κ. 'Ιγνάτιεφ διέγραψεν ὄχι μόνον ὡς ἐνδεχόμενον, ἀλλὰ ὡς σχέδιον πολιτικὸν ἐν περιπτώσει δεινότητος τῆς θέσεως.

Ταῦτα ἔκρινα καθῆκόν μου νὰ ὑπομνήσω τῇ 'Υμετέρᾳ 'Εξοχότητι, ἵνα ἐν τῇ συνέσει ὑμῶν κάμητε οἱανδήποτε ἐγκρίνητε χρῆσιν, διότι δυστυχῶς παρετήρησα ὅτι ὁ κ. Δενδρινὸς λησμονῶν ταῦτα πάντα ἀποδοκιμάζει εἰς τὰς προϊσταμένας του ἀρχὰς τὴν τελευταίαν διαγωγὴν τῶν Κρητῶν, οἵτινες, ἐπαναλαμβάνω, δὲν ἔκαμαν εἰμὴ νὰ ἀποπειραθοῦν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ διπλωματικοῦ σχεδίου τοῦ στρατηγοῦ. Ἴδωμεν ὅμως ἂν οὗτος ἔσηται συνεπὴς πρὸς ἑαυτόν.

367

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Επιστολή, ἐμπιστευτική *Χανιά, 6 'Οκτωβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1152

'Ο Σάββας Πασᾶς εὑρισκόμενος προχθὲς χάριν ἐπισκέψεως ἐν τῇ οἰκίᾳ μου μοὶ εἶπεν ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἀναφορᾷ [1] μου ἐκτιθεμένων, προκειμένου λόγου περὶ τοῦ τελευταίου διαβήματος τῶν Κρητῶν, ὅτι ἐξ ἐπιστολῶν τοῦ Χαραλάμπους Ζυμπρακάκη πρὸς τὸν Κωσταρὸν καὶ ἄλλους ἀρχηγούς, αἵτινες ἔπεσαν εἰς χεῖράς του, ἐπληροφορήθη ὅτι αὐτὸς τοῖς ἔγραψε πρό τινος ὅτι οὐδεμία ἐλπὶς ἐπεμβάσεως ὑπὲρ τῆς Κρήτης ἐκ μέρους τῶν δυνάμεων ὑπάρχει καὶ ὅτι δὲν μένει εἰς τοὺς Κρῆτας ἄλλο εἰμὴ νὰ καταθέσωσι

1. Βλ. κατωτέρω, σσ. 320–324.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τὰ ὅπλα καὶ νὰ διαμαρτυρηθῶσιν ἐναντίον τῆς Εὐρώπης· ὅτι ἐξ ἑτέρων ἐπιστολῶν τοῦ Α. Γογονῆ, γραφεισῶν ὅτε οὗτος ἦτο πρό τινος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξήγαγεν ὅτι καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτὸς ἐπανῆλθε μὲ τὰς αὐτὰς ἰδέας κλπ.

Τὰς ἐν Ἡρακλείῳ κατασχεθείσας ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας ἐπιστολάς, περὶ ὧν κάμνω λόγον ἐν τῇ ἀναφορᾷ μου, καθὼς καὶ τὰς ἀνακρίσεις ἐγνωστοποίησεν ἡ Διοίκησις εἰς τὸν κ. Δίξωνα, πρὸς τὸν σκοπὸν βεβαίως τοῦ νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι οἱ Ρῶσοι πράκτορες ὑποστηρίζουσι τὴν ἐπανάστασιν, ὁ δὲ κ. Δίξων ἐμπιστευτικῶς μοι ἐπέδειξε τὰ ἔγγραφα ταῦτα καὶ τὰ ἀνέγνωσα.

Εὐγνωμονῶ ἐκ βάθους ψυχῆς ὑμᾶς, κ. Ὑπουργέ, διὰ τὴν μέριμναν ἣν ἐν μέσῳ τῶν πολυειδῶν φροντίδων σας ἐλάβατε ὅπως μοὶ δοθῇ τὸ παράσημον τοῦ Σωτῆρος. Ἡ στιγμὴ καθ' ἣν μοὶ ἀπονέμεται τοῦτο, ἕνεκα τῆς λυπηρᾶς τροπῆς ἣν ἡ κρητικὴ ὑπόθεσις λαμβάνει, εἶναι δυστυχῶς τοιαύτη, ὥστε τὸ δεῖγμα τοῦτο τῆς εὐνοίας μᾶλλον θλίψεως ἢ χαρᾶς μοι εἶναι πρόξενον.

Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον λέγω τοῦτο, καθ' ὅσον προηγήθην τοῦ κ. Δενδρινοῦ, ὅστις, ὡς γνωστόν, μετὰ τοσούτου ζήλου καὶ τόσον πατριωτικῶς εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην εἰργάσθη. Αἰσθάνομαι μάλιστα εἶδος συστολῆς βλέπων ὅτι ὁ κ. Δενδρινός, ὅστις καὶ πρὸ τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως, κατὰ τὸ 1860, ἐναντίον τῆς δυτικῆς προπαγάνδας ἐπωφελῶς εἰργάσθη, δὲν φέρει ἑλληνικὸν παράσημον, ἐνῷ καὶ Στίγλιτζ καὶ Derché καὶ Champoiseau φέρουσι τοιοῦτον. Ἀρξαμένης τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως, λόγοι πολιτικοὶ δὲν ἐπέτρεπον πλέον νὰ τῷ δοθῇ τοιοῦτον. Μολονοτοῦτο λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ παρακαλέσω τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα ὅπως, ἅμα νομίσητε ὅτι οὐδὲν πολιτικὸν κώλυμα ὑπάρχει, εὐαρεστηθῆτε καὶ ἐνεργήσητε καὶ δοθῇ ἓν δεῖγμα εὐνοίας εἰς τὸν ἔντιμον τοῦτον ὁμογενῆ [1].

Τὸ αὐτὸ ὀφείλω νὰ εἴπω (ἐκτὸς ἄλλων τινῶν προσώπων, περὶ ὧν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι θέλει γίνει λόγος) καὶ περὶ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ κ. Κωνστ. Βουλγαρίδου, ἀκολούθου τοῦ Προξενείου τοῦ Ρωσικοῦ, ὅστις πολλὰς καὶ ποικίλας μᾶς προσέφερεν ἐκδουλεύσεις καὶ πολυτρόπως ὑπηρέτησε τὴν ἐπανάστασιν πολλοὺς κόπους καταβαλὼν καὶ πολλὰς ὑπηρεσίας παρασχών. Προκειμένου περὶ τοῦ προσώπου τούτου, κρίνω καθῆκον νὰ κάμω εἰς ὑμᾶς γνωστὰ τὰ προτερήματά του, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἤθελεν εἶσθαι χρησιμώτατος εἰς τὴν διερμηνευτικὴν ὑπηρεσίαν ἡμῶν. Κάτοχος ὢν τῆς τουρκικῆς, τῆς ἀραβικῆς, τῆς γαλλικῆς (ἣν μάλιστα εὐχερῶς καὶ εὐφραδῶς γράφει) καὶ τῆς ἑλληνικῆς, νοημονέστατος δὲ καὶ ἱκανώτατος, ἤθελεν εἶσθαι καταλληλότατος εἰς τὴν ἐν Κωνστ/πόλει ἡμετέραν διερμηνείαν καὶ χρήσιμος εἰς τὴν Πρεσβείαν μας, ἐάν, δοθείσης εὐκαιρίας, διωρίζετο δεύτερος διερμηνεύς. Ἐνόησα δὲ ἐκ τῶν λόγων του ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ ὑπηρετήσῃ μᾶλλον τὴν

---

1. Εἰς τὸν Δενδρινὸν ἀπενεμήθη ὁ σταυρὸς τῶν ταξιαρχῶν τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος τοῦ Σωτῆρος διὰ βασιλικοῦ διατάγματος τῆς 21 Μαΐου 1869 (*Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως*, 9 Αὐγούστου 1869, ἀριθ. 31, σ. 213).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πατρίδα του παρὰ νὰ ὑπηρετῇ παρὰ τῷ Ρωσικῷ Προξενείῳ, ὅπου, καθὸ ξένος, δὲν ἔχει στάδιον. Περὶ αὐτοῦ δύναται καὶ ὁ κ. Ἀϊβατζίδης [1] νὰ δώσῃ ὑμῖν ἀρκούσας πληροφορίας.

7 Ὀκτωβρίου. Ταύτην τὴν στιγμὴν ἔλαβα πληροφορίας ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ : 1) Ἡ Πρ. Κυβέρνησις δικαιολογεῖ, ὡς θέλετε παρατηρήσει ἐν τῇ ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένῃ ἐπιστολῇ [2] της, τὴν διαγωγήν της εἰς τὴν τελευταίαν ἀπόφασίν [3] της, καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ λάβητε αὐτὴν ὑπ' ὄψιν. 2) Ὁ Χιονουδάκης, Ἀρχηγὸς Σφακίων, γράφων περὶ τῶν κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 7βρίου γενομένων μαχῶν, προσθέτει τὰ ἑξῆς ἀναφερόμενος εἰς τὴν τελευταίαν ἀπόφασιν τῶν Κρητῶν : «Πάντοτε σοὶ γράφω ὅτι ἀναγκαιοῦν χρήματα πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἀγῶνος, ὅπερ καὶ σήμερον ἐπαναλαμβάνω, καθ' ὅσον φρονῶ ὅτι τὰ γενόμενα δύνανται ν' ἀνατραπῶσιν· ἀναγκαιοῦν ὅμως πράγματα καὶ ὄχι λόγοι.». 3) Ὁ Ἀρχηγὸς ἐθελοντῶν Ἀρ. Μπογιατζόγλους, εἷς τῶν ἀδολωτέρων ὑπηρετῶν τῆς ἐπαναστάσεως, γράφει τὰ ἑξῆς : «Ἂν θέλῃ ἡ Ἑλλὰς τὴν ματαίωσιν τῶν ἐνεργηθέντων, ἂς πέμψῃ χρήματα, ἰδίᾳ εἰς Σφακιά, ἄλλως ἂς ψάλῃ τὸν νεκρώσιμον τῆς ἐπαναστάσεως. Εἶναι καιρὸς εἰσέτι . . . [4] Ἂς συλλογισθῇ καλῶς ὁ ἀνωτ . . . [5] ».

Ταῦτα ἔκρινα καθῆκον νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν σύντονον προσοχὴν Αὐτῆς, καθότι ἐξάγεται ὅτι ἀκόμη δύνανται νὰ πραχθῶσι πολλά.

Υ.Γ. Ἕπεται ὀπίσω τὸ ἀνωτέρω μνημονευόμενον ἀντίγραφον.

368

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 263 *Χανιά, 7 Ὀκτωβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ46/1721

Ἐγινώσκομεν πρὸ πολλοῦ ὅτι οἱ πλειότεροι τῶν ἐπισημοτέρων Κρητῶν καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὴν εἰς τὸ γνωστὸν ψήφισμα ἀπάντησιν [6] τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ἐμελέτων νὰ συνέλθωσι, πρὸς τὸν σκοπόν, ὡς διεδίδετο ἐνταῦθα, τοῦ νὰ ζητήσωσι τὴν ἀγγλικὴν μεσολάβησιν ἄνευ οὐδενὸς ὅρου. Ἠλπίζετο δὲ ἐξ ἄλλου ὅτι συμβουλευόμενοι καὶ φωτιζόμενοι ἐξ Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν ἐξασκούντων εἰς τὸ πνεῦμά των ἐπιρροὴν ἤθελον ἀποτραπῇ τῆς πράξεως, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα ἀρχηγῶν Κρητῶν ἀπέκρουον τοιαύτην

---

1. Νικόλαος Ἀϊβαζίδης, πρώην Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Χανίοις.
2. 4 Ὀκτωβρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1155 (ἀπόσπασμα).
3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 316, ὑποσημ. 1.
4. Τὰ ἀποσιωπητικὰ ἐν τῷ χφ.
5. Τὰ ἀποσιωπητικὰ ἐν τῷ χφ.
6. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 308.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δέαν. Αἴφνης ὅμως καὶ ἀπροσδοκήτως, ὡς ἀνήγγειλα ἤδη τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι, τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν, μικρὸν πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἀτμοπλοίου, ἐμάθομεν ὅτι συνῆλθον καὶ ἀπεφάσισαν παραιτούμενοι τοῦ ἀρχικοῦ προγράμματος νὰ ζητήσωσι παρὰ τῶν ὑπογραψασῶν τὴν ἐν Παρισίοις συνθήκην ἓξ δυνάμεων τὴν σύστασιν ἐν τῇ νήσῳ ἡγεμονίας ὑποτελοῦς τῷ Σουλτάνῳ. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἡμεῖς καὶ ἅπαντες οἱ ὑπὲρ τῆς τύχης τοῦ δυστυχοῦς καὶ ἀναξιοπαθοῦντος τούτου τόπου ἐνδιαφερόμενοι ἐξεπλάγημεν καὶ ὑπὸ θλίψεως βαθείας κατελήφθημεν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι, μὴ βλέποντες εἰς τὸ νέον τοῦτο διάβημα εἰμὴ ἀδυναμίαν καὶ ἀπελπισίαν τῶν ἐπαναστατῶν, ἔχοντες δὲ πεποίθησιν ὅτι ἡ Πύλη οὔτε οἴκοθεν οὔτε ἐξαναγκαζομένη θὰ παραδεχθῇ τοιαύτην πρότασιν, ἀλλ' ὅτι ταχέως θέλει ἐξέλθει νικήτρια τῆς πάλης, δὲν δύνανται νὰ κρύψωσι τὴν χαράν των. Αὐθημερὸν ὁ Χουσεΐν Πασᾶς λαβὼν γνῶσιν τῶν ἐγγράφων, ὡς τινες λέγουν, παρὰ τοῦ κ. Στίγλιτζ ἀπέστειλεν ἀτμόπλοιον εἰς Κωνσταντινούπολιν κομίζον ἀντίγραφα ἢ μεταφράσεις. Διὰ τοῦ τελευταίου ταχυδρομείου ἔπεμψα ὑμῖν ἀντίγραφα τῶν δύο ἐγγράφων, ἤτοι τῆς πράξεως [1] τῶν ἀντιπροσώπων καὶ τοῦ πρὸς τοὺς προξένους ἐγγράφου [2]. Σήμερον προσθέτω εἰς τοῦτο καὶ ἀντίγραφον τοῦ πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις ἐγγράφου [3] τῶν ἀντιπροσώπων, δι' οὗ δικαιολογοῦντες τὸ μέτρον εἰς ὃ προέβησαν διορίζουν πρόσωπά τινα ἐντολὴν ἔχοντα νὰ διαπραγματευθῶσι τὴν ὑπόθεσιν. Περίεργον δὲ εἶναι ὅτι οἱ πρόξενοι Γαλλίας καὶ Ἰταλίας δὲν ἔλαβον εἰσέτι τὰ δι' αὐτοὺς προωρισμένα, διότι φαίνεται ὅτι ὁ κομιστὴς (ἀφοῦ ὁ κ. Δίξων δὲν ἀνεδέχθη τὴν φροντίδα νὰ τὰ διανείμῃ, ὡς παρεκαλεῖτο) εἴτε ἐκ φόβου πρὸς τὰς ἀρχὰς εἴτε ἐξ ἀνεπιτηδειότητος δὲν κατώρθωσεν εἰσέτι νὰ τὰ παραδώσῃ. Εἰς ἐμὲ δὲ δὲν ἐστάλη τὸ ἔγγραφον, διὰ τὸν λόγον, φαίνεται, ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν συμμετέσχεν εἰς τὴν Παρισιανὴν Συνθήκην.

Τοιαύτην δυσάρεστον τροπὴν [4] λαβούσης τῆς κρητικῆς ὑποθέσεως, ἀπόκειται εἰς τὰ ἁρμόδια πρόσωπα νὰ σκεφθῶσι περὶ τῆς μελλούσης πορείας. Τολμηρὸν εἶναι ἐπὶ σοβαροῦ τοιούτου ἀντικειμένου νὰ ἐκφράσω ὁ ὑποφαινόμενος γνώμην. Ἀλλ' ἂν τὰ εἰρημένα πρόσωπα ἔχωσιν ἐλπίδας ὅτι διὰ τῆς παρατάσεως τῆς ἐπαναστάσεως οἱ ἐθνικοὶ πόθοι θέλουσιν ἐκπληρωθῆ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ καταβληθῇ προσπάθεια ὅπως πεισθῶσιν οἱ Κρῆτες νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ Πύλη ἀπορρίψῃ τὴν περὶ ἡγεμονίας πρότασίν των. Καί, ἐπειδὴ βέβαιον εἶναι ὅτι θέλει τὴν ἀπορρίψει, δύνανται νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν ἀγῶνα δικαιολογοῦντες ἀρκούντως τὴν διαγωγήν των ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης. Δὲν εἶναι δέ, νομίζω, ἀδύνατον νὰ κατορθωθῇ τοῦτο : 1) διότι πολλοὶ τῶν ἐπισημοτέρων ἀρχηγῶν ἀντιφρονοῦν πρὸς τοὺς ζητοῦντας ἡγεμονίαν, καὶ τοιοῦτοί εἰσιν οἱ Κόρακας, Χιονουδάκης, Χατζὴ Μιχάλης, Κριάρης, Κροκίδης, Καμπού-

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 316, ὑποσημ. 1.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 316, ὑποσημ. 2.
3. 24 Σεπτεμβρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ46/1726· Τσιριντάνη, ἔ.ἀ., τ. Γ', σσ. 300–301.
4. Χφ. *τοιαύτης δυσαρέστου τροπῆς*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρης κλπ., οἵτινες ἐμμένουν σταθερῶς εἰς τὸ περὶ ἑνώσεως πρόγραμμα καὶ οἵτινες δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν τελευταίαν συνέλευσιν· 2) διότι μ' ὅλας τὰς προόδους τῶν Τούρκων καὶ τὴν κατάπτωσιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ φρονήματος δὲν εἶναι δύσκολον, πιστεύω, νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἱκανὸς ἀριθμὸς ἐπαναστατῶν εἰς διάφορα μικρὰ σώματα καθ' ὅλην τὴν νῆσον διαμοιρασμένων καὶ διατηρουμένων, ὡς ἤδη γίνεται, καὶ ἐνισχυομένων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐξ ἐπικούρων ἔξωθεν ἐρχομένων. Ἂν ὅμως οἱ ποιήσαντες τὸ τελευταῖον διάβημα ἔπραξαν τοῦτο διότι ἐπείσθησαν ὅτι τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα ὁλοτελῶς κατέπεσεν, ὅτι ὁ λαὸς ἀπέκαμεν ἢ ἀπηλπίσθη, ὅτι ἡ τελευταία ἄγκυρα ἦτο αὕτη καὶ ὅτι πλέον ἡ ἐπανάστασις δι' οὐδεμιᾶς βοηθείας ἢ ὑποστηρίξεως δύναται ν' ἀνακύψῃ, τότε τὸ πᾶν τετέλεσται καὶ οὐδὲν φάρμακον δύναται νὰ δώσῃ ζωὴν εἰς σῶμα νεκρόν. Ὁπωσδήποτε πρέπει, νομίζω, νὰ ἐξαντληθῶσιν ὅλα τὰ μέσα, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει συμφέρει νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν οἱ Κρῆτες εἰς τὴν τύχην των.

Πρὸ εἴκοσι περίπου ἡμερῶν χωρικός τις συλληφθεὶς ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας ἐν Ἡρακλείῳ εὑρέθη φέρων ὑπὸ τὸ σάγμα τοῦ ἡμιόνου του γράμματα ἐξ Ἑλλάδος πεμπόμενα ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ἄλλων πρὸς τὴν Προσωρινὴν Κυβέρνησιν καὶ διαφόρους ἀρχηγούς, διὰ τῶν ὁποίων γραμμάτων διεβιβάζοντο εἰδήσεις ὡς πρὸς τὸ κρητικὸν ζήτημα, ἐδίδοντο συμβουλαὶ ὡς πρὸς ἐγκαρτέρησιν, ὑποσχέσεις βοηθημάτων καὶ ἐν γένει ἐνθαρρυντικαὶ πληροφορίαι. Μεταξὺ τῶν ἐπιστολῶν ὑπῆρχε καὶ σύντομος ἀνώνυμος, ἀντὶ ὑπογραφῆς φέρουσα τὸν ἀριθμὸν 25, ἥτις ἐφαίνετο γεγραμμένη ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἡρακλείου ἀποστέλλοντος τὰς ἐπιστολὰς καὶ συμβουλεύοντος αὐτοὺς νὰ ἔχωσι θάρρος καὶ ὁμόνοιαν καὶ ὅτι τὰ πράγματα βαίνουσι καλῶς. Ὑποβληθεὶς εἰς ἀνάκρισιν ὁ χωρικὸς κατέθεσεν ὅτι τὰ γράμματα τῷ ἐνεχείρισεν ὁ ἐν Ἡρακλείῳ Ὑποπρόξενος τῆς Ρωσίας κ. Μιτζοτάκης. Γινώσκοντες τὸν τρόπον μεθ' οὗ αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἐνεργοῦσι τὰς ἀνακρίσεις των δὲν παρέχομεν τὴν ἐλαχίστην πίστιν εἰς τὰ ἐξαγόμενα τῶν δικαστικῶν ἐνεργειῶν των. Ἡ Διοίκησις ὅμως μεταφράσασα τὰς κατασχεθείσας ἐπιστολὰς καὶ τὰς ἀνακρίσεις τὰς ἀνεκοίνωσεν εἷς τινας τῶν συναδέλφων μου, πρὸς τὸν σκοπὸν βεβαίως νὰ ἐνοχοποιήσῃ τὰς ρωσικὰς ἀρχάς, καί, ὡς φαίνεται, προτίθεται νὰ τὰς δώσῃ εἰς τὴν δημοσιότητα.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαλεβυζίου, ὡς ἡ Διοίκησις ἐνταῦθα βεβαιοῖ, ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀνεκάλυψε ἐντὸς σπηλαίου 500 περίπου σάκκους κριθῆς, πολεμοφόδια κλπ., ἅτινα εἶχεν ἐκεῖ ἐναποθηκευμένα ὁ Ἀρχηγὸς Κόρακας, φυλαττόμενα ὑπὸ τριῶν ἀνδρῶν. Ἐκεῖ εὑρέθησαν καὶ διάφορα ἔγγραφα τοῦ Κόρακα.

Ὁ Σάββα Πασᾶς εὑρισκόμενος κατ' αὐτὰς ἐνταῦθα ἦλθε πρὸς ἐπίσκεψίν μου. Ἐν τῇ σειρᾷ τῆς συνομιλίας ἐξέθηκέ μοι τὰς [1] ἑξῆς περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἰδέας, ἃς ἴσως δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ διαβιβάσω εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα : Κατεδίκαζε τὸ τελευταῖον διάβημα τῶν Κρητῶν ὄχι μόνον ὡς ἀνωφελές, διότι ἡ Πύλη ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θὰ δεχθῇ ἡγεμονίαν, ἀλλὰ κυρίως διότι τείνει εἰς τὸ νὰ παρατείνῃ

1. Χφ. τά· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀκόμη ἐπὶ μικρὸν χρόνον τὴν ἐπανάστασιν, μέχρις οὗ οἱ Κρῆτες ἴδωσιν ὁποία ἡ ἔκβασις τῆς αἰτήσεώς των. Τὸ προτιμότερον δι' αὐτοὺς ἤθελεν εἶσθαι νὰ καταθέσωσι τὸ ταχύτερον τὰ ὅπλα, ἀφοῦ ἡ ἐπέμβασις τῶν δυνάμεων ἀπεδείχθη ἀδύνατος, ἵνα τοὐλάχιστον προλάβωσι τὰ περαιτέρω δεινὰ τοῦ πολέμου καὶ ὠφεληθῶσι τὴν ἐφετινὴν ἐσοδείαν. Κατεχομένων, ἔλεγεν, ἤδη ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ τῶν κυριωτέρων ἐπικαίρων θέσεων καὶ καταλαμβανομένων καθ' ἑκάστην καὶ ἄλλων, ἀδύνατον θέλει εἶσθαι εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, οἵτινες ὁσημέραι ἐλαττοῦνται καὶ οἵτινες σήμερον (κατ' αὐτὸν) δὲν ἀναβαίνουσιν ⟨εἰμὴ⟩ εἰς χιλίους ἢ δύο χιλιάδας ἄνδρας, νὰ διατηρηθῶσιν ἐρχομένου τοῦ χειμῶνος εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων. Καταληφθείσης δ' ἐσχάτως τῆς παραλίας Φόδελας καὶ Μπαλῆ, δὲν δύνανται πλέον νὰ εἰσάγωνται ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου τροφαί. Κατ' αὐτὰς καταλαμβάνεται καὶ ἡ ἐπαρχία Ἁγίου Βασιλείου, διότι κατελήφθη ἤδη ἡ ἐπαρχία Ρεθύμνης, ὅπου κατεσκευάσθησαν ἑπτὰ πύργοι, καθὼς καὶ ἡ παραλία Πρέβελη, ὅπου νῦν εὑρίσκεται ὁ εἷς τῶν ἐνταῦθα πασάδων, Ὁμὲρ καλούμενος, καὶ ὅπου ᾠκοδομήθη ἤδη πύργος, εἰς τρόπον ὥστε καὶ ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου ἡ εἰσαγωγὴ τροφῶν καθίσταται ἀδύνατος. Ἡ βαθμιαία κατάληψις ὅλων τῶν θέσεων, προσέθηκε, γίνεται σήμερον ταχέως, διότι ἐντὸς 8–10 ἡμερῶν κατασκευάζονται πύργοι. Τὰ Σφακία εἶναι πανταχόθεν ἀπομεμονωμένα, ἀφοῦ δὲ καταληφθῶσιν ἀκόμη θέσεις τινὲς καὶ προβῇ ὁ χειμών, θέλει ἀρχίσει δραστηρίως ἡ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν καταδίωξις, ὅπως συλλαμβάνωνται ἢ φονεύωνται ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον. Ἑπομένως ἡ ἀγωνιῶσα πάλη ἐκ μέρους τῶν Κρητῶν εἶναι ἄκαρπος, ὅσῳ δὲ παρατείνεται ἡ κατάστασις αὕτη, τοσούτῳ χειροτερεύει ἡ θέσις των, κλπ., κλπ. Ἐκθέτων ταῦτα ὁ Σάββα Πασᾶς ἀνέπτυξε καὶ τὰς πρὸς δικαιολόγησιν τῆς διαγωγῆς του ἰδέας του, αἵτινες βασίζονται ἐπὶ τῆς περὶ ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας ἀρχῆς ὑπὸ τὴν ἄποψιν ὑφ' ἣν αἱ δυτικαὶ δυνάμεις, ὡς γνωστόν, θεωροῦσιν [1] αὐτήν, λέγων ὅτι, ἀφοῦ ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ κτυπήσῃ τὴν Τουρκίαν κατακέφαλα καὶ νὰ ἐξέλθῃ νικήτρια, κινήματα μερικὰ ἀποτυγχάνοντα, ὡς τὸ τῆς Κρήτης, εἶναι ὀλέθρια, καὶ ὅτι, τηρουμένης τῆς παρούσης ἐν τῇ Ἀνατολῇ καταστάσεως, οἱ Χριστιανοὶ βαθμηδὸν προοδεύοντες θέλουσιν ἐπὶ τέλους ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ὑπερτερήσει, καὶ ἰδίως οἱ Ἕλληνες, οὓς ἐξ ἀνάγκης ἡ Πύλη θέλει περιποιηθῆ, κλπ., κλπ.

Πρὸ τριῶν ἡμερῶν ὁ Χουσεὶν Αὐνῆ Πασᾶς μετέβη εἰς Ρέθυμνον.

Χθὲς ὀθωμανικὸν ἀτμόπλοιον παραλαβὸν ἐντεῦθεν κρητικὰς ἐκ τῶν ἐπανερχομένων οἰκογενείας καὶ ἄλλας ὀθωμανικὰς μετέφερεν αὐτὰς εἰς τὰ ἐν Κισσάμῳ καὶ Σελίνῳ χωρία των.

Προχθὲς πλοιάριον, ἐκ Μήλου προελθὸν καὶ ἀνῆκον εἰς τὸν Κυβερνήτην Νικόλαον Φραγκούλην, μετέφερε 17 ἄτομα Κρητῶν, ἄτινα, ὡς ἐκ τῶν ἐγγράφων του φαίνεται, παρέλαβεν ἵνα μεταφέρῃ εἰς Ναύπλιον. Μεταξὺ τῶν ἐπιβατῶν ὑπῆρχε καί τις νέος ἐκ Ρεθύ-

---

1. Χφ. *θεωροῦσαι*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μνης, ὅντινα θέλοντες νὰ τιμωρήσωσιν ἄλλοι ἐν Μήλῳ Κρῆτες, ὡς θέλοντα νὰ ἐπανέλθῃ καὶ ὡς παρακινοῦντα καὶ ἄλλας οἰκογενείας νὰ πράξωσι τὸ αὐτό, τῷ ἔκοψαν τὰ ὦτα.

Κατὰ πληροφορίας ἀπορρεούσας ἀπὸ τὸν 'Αρχηγὸν Σ. Χιονουδάκην καὶ τὴν στιγμὴν ταύτην ληφθείσας, τῇ 28–29, 30 τοῦ ἀπελθόντος 7βρίου καὶ τὴν α' 'Οκτωβρίου μάχαι ἐπανειλημμέναι καὶ ἄξιαι λόγου συνήφθησαν περὶ τὸν Κουρνᾶν, Κάστελλον, καὶ 'Αρκούδενα [1] τοῦ 'Αποκορώνου, καθ' ἃς οἱ φονευμένοι καὶ πληγωμένοι ἀνέβαινον εἰς 150 ἄνδρας. Τὰς μάχας ταύτας συνεκρότησαν Σφακιῶται, 'Αποκορωνιῶται καὶ Ρεθύμνιοι.

369

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 100 *'Ηράκλειον, 7 Οκτωβρίου 1868*

AYE/KY – M49/1814

Διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 95 καὶ ἀπὸ 30 λήξαντος μηνὸς ἀναφορᾶς [2] μου ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ καταστήσω γνωστὸν τῇ 'Υμ. 'Εξοχότητι ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαναστατῶν εἶχεν ἐλαττωθῇ σημαντικά, ἀλλ' ἡ ἐλάττωσις τανῦν ἔφθασε μέχρις ἀποσυνθέσεως τῆς ἐπαναστάσεως, προερχομένη ὄχι μόνον ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ ἐλαιοκάρπου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων αἰτίων, δηλονότι τῆς κακοβουλίας καὶ ραδιουργίας ἐγχωρίων τινῶν.

Κωσταρός τις ἐκ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τοῦ ἀρχικοῦ ψηφίσματος τῶν Κρητῶν περὶ ἑνώσεως μετὰ τῆς 'Ελλάδος καὶ διὰ διαφόρων σπερμολογιῶν ἔρριψεν εἰς διχόνοιαν τούς τε ὁπλαρχηγούς, τὰς ἐπιτροπὰς καὶ τὸν λαόν, ὥστε ὀλίγου δεῖν νὰ καταλήξῃ εἰς ἐμφύλιον ῥῆξιν κατὰ τὴν 24 Σεπτεμβρίου, ὅτε συνῆλθον εἰς νέαν συνέλευσιν, διὰ ν' ἀποφανθῶσιν ἐπὶ τῶν προτάσεων τοῦ ἐν λόγῳ Κωσταροῦ, ἐπιμένοντος νὰ ἐκδοθῇ ψήφισμα ἀναιρετικὸν τῆς ἑνώσεως, καὶ διὰ νεωτέρου ἐπικαλεσθῶσι τὴν ἄμεσον προστασίαν τῆς 'Αγγλίας ἤ, κατ' ἄλλους, καὶ τῶν ἑτέρων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, διὰ νὰ ἱδρυθῇ ἐν Κρήτῃ ἡγεμονία.

Δὲν γνωρίζομεν εἰσέτι ἀκριβῶς τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐκδοθέντος ἤδη ψηφίσματος [3], διότι κατὰ τὴν εἰρημένην συνέλευσιν, ἀντιστρατευθέντων τοῦ Προέδρου τῆς 'Επιτροπῆς Μαλεβυζίου 'Ηγουμένου Μελετίου, τοῦ 'Εμμανουὴλ Ψαρουδάκη καὶ τοῦ 'Αρχηγοῦ Μ. Κόρακα, τὸ κόμμα τοῦ Κωσταροῦ ἐπετέθη κατ' αὐτῶν. Μάλιστα εἷς τολμηρὸς δι' ἐγχειριδίου ἐπλήγωσε τὸν Ψαρουδάκη καὶ ἐν ταὐτῷ ἠπείλησε καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Κόρακα, εἰς τρόπον ὥστε ἔλαβεν ἀμυντικὴν θέσιν. Εὐτυχῶς δὲν προέβησαν περαιτέρω, ἀλλ' οὐχ ἧττον τὸ μούτισμα ἔλαβεν ἐπίτασιν, ὥστε ἤδη λίαν εὐάριθμοι ἀκολουθοῦσι τὸν 'Αρχηγὸν

---

1. Νῦν 'Αρχοντική. 'Υπάγεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ρεθύμνης.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 317.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 316, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Κόρακα. Ὑπάρχει προσέτι φήμη ὅτι ὁ Κωσταρὸς παραλαβὼν τὸ νέον ψήφισμα ἐπῆγεν εἰς Σούδαν καὶ ἐκεῖθεν ἐπιβὰς ἐπὶ ὀθωμανικοῦ ἀτμοπλοίου μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ πυργοποιία τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ δὲν ἐπεριορίσθη εἰς Μπαλὶ καὶ Φώδελες, ἀλλ' ἐπροχώρησε καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μηλοποτάμου, ἥτις ὑπέκυψε καὶ παρεδόθη εἰς τὴν θέλησιν καὶ τὰς διαταγάς του. Κατὰ τὰς ἀρχὰς μάλιστα τῆς παρελθούσης ἑβδομάδος προσῆλθον εἰς τὴν ἐνταῦθα Διοίκησιν ἀθρόοι ἑκατὸν ὀγδοήκοντα Ἀνωγειανοὶ καὶ προσέφερον τὴν ὑποταγήν των.

Ἡ ὑποταγὴ καὶ παλινῳδία τῶν Κρητῶν ἔφερον εἰς δεινὴν θέσιν τοὺς ἐθελοντὰς τοῦ τμήματος Ἡρακλείου, οἵτινες κατέφυγον εἰς ὀρεινὰς θέσεις, εἰς Κουτσουνάρες τῆς ἐπαρχίας Καινουρίου. Ἐκεῖθεν τὴν τετάρτην ἀρξαμένου μηνὸς ἔπεμψαν ἀναφορὰν[1] ὑπογεγραμμένην παρὰ τῶν σωματαρχῶν Μήτσα καὶ Ζήκου πρὸς τοὺς ἐνταῦθα ὑ/προξένους Ἀγγλίας, Γαλλίας, καὶ Ρωσσίας, δι' ἧς ζητοῦσι τὴν προστασίαν τῶν κυβερνήσεών των, ὅπως τοῖς χορηγηθῶσι πλοῖα, διὰ ν' ἀπέλθωσι τῆς Κρήτης. Ἀντίγραφον τῆς ἐν λόγῳ ἀναφορᾶς των ὑποβάλλω ὧδε διὰ τὰ περαιτέρω.

Κατὰ τὴν λήξασαν ἑβδομάδα ἀφίχθησαν ἐνταῦθα τέσσαρα τάγματα στρατοῦ προερχόμενα ἐκ Συρίας.

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς διατρίβει ἐνταῦθα ἀπὸ τὰς 5 τοῦ μηνός.

370

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 8 Ὀκτωβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1156

Μετὰ λύπης ἀναγγέλλω ὑμῖν ἕτερον γεγονὸς δυσάρεστον. Πληροφοροῦμαι ταύτην τὴν στιγμὴν διὰ τοῦ ἐξ Ἡρακλείου καὶ Ρεθύμνης ἀφιχθέντος ἀτμοπλοίου ὅτι οἱ ὑπὸ τὸν Ζῆκον καὶ Μήτζαν ἐθελονταί, 600 τὸν ἀριθμόν, ἐζήτησαν παρὰ τῶν ἐν Ρεθύμνῃ πρακτόρων τῶν τριῶν δυνάμεων δι' ἐπιστολῆς[2] γεγραμμένης ὑπὸ τῶν δύο τούτων ἀρχηγῶν πλοῖα εὐρωπαϊκά, ἵνα μεταχθῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ ἐν Ρεθύμνῃ Πράκτωρ ἀπορεῖ διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην, ἐν ᾧ μέρει εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Ρεθύμνης, ἀπὸ χωρίου Μουρὶ μέχρις Ἀργυρουπόλεως, εἶναι ἱκανοὶ Χριστιανοὶ ἐστρατοπεδευμένοι καὶ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 7βρίου καὶ τὴν α' Ὀκτωβρίου ἐπανειλημμέναι μάχαι ἐγένοντο. Περὶ τούτου ἔγραψα ἐν τέλει τῆς ὑπὸ χθεσινὴν ἡμερομηνίαν ἀναφορᾶς[3] μου. Τὸ κατ' ἐμέ, φρονῶ ὅτι οἱ ἐθελονταὶ οὗτοι εἶναι δυσηρεστημένοι κατὰ

1. ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1816· Τσιριντάνη, ἔ.ἀ., τ. Γ', σ. 329.
2. Βλ. προηγουμένην ὑποσημείωσιν.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 320–324.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῶν ἐντοπίων, οἵτινες ἤδη ἀθρόοι ὑποτάσσονται. Ἰδίως περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου δίδει ὑμῖν ἀκριβεστέρας πληροφορίας ὁ ἐν Ἡρακλείῳ κ. Ὑποπρόξενος, πλησιέστερον τῶν ἐθελοντῶν ἐκείνων εὑρισκόμενος.

Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ ἐματαιοῦτο ἡ ἀναχώρησις τῶν ἐθελοντῶν τούτων, ἀλλὰ δὲν βλέπω πῶς. Μέγα δυστύχημα θεωρῶ τὴν ἀναχώρησίν των, διότι, ἐνῷ ἠλπίζετο νὰ ἔλθωσι νέοι καὶ ὁπωσοῦν ἀνακύψῃ ἡ ἐπανάστασις, ἀναχωροῦν καὶ οἱ ὀλίγοι ὑπάρχοντες.

Ὁ αὐτὸς Πράκτωρ μὲ πληροφορεῖ ὅτι ὁλόκληροι σχεδὸν αἱ ἐπαρχίαι Μυλοποτάμου καὶ Ἁγίου Βασιλείου ὑπετάγησαν.

‹Υ.Γ.› (Βίᾳ)

371

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 10 Ὀκτωβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1158

Ταύτην τὴν στιγμὴν ἔκτακτον ἀτμόπλοιον τοῦ Lloyd κομίζον οἰκογενείας κρητικὰς καὶ τροφὰς διὰ τὸν τουρκικὸν στρατὸν ἀφίχθη ἐκ Σύρου ἐνταῦθα. Ὠφελοῦμαι τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἵνα γράψω ὑμῖν ἐν τάχει δύο λέξεις.

Οὐδὲν ἄξιον λόγου ἀπὸ τῆς τελευταίας ἐπιστολῆς[1] μου.

Ὁ κ. Champoiseau ἔλαβε χθὲς μακρὰν μετὰ ⟨τοῦ⟩ Γ. Διοικητοῦ συνέντευξιν, καὶ ἔκ τινων ἄλλων δεδομένων ὑποπτεύομαι ὅτι ἐγένετο σύσκεψις περὶ τοῦ τρόπου τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταφορᾶς τῶν ὑπὸ τὸν Μήτζαν καὶ Ζῆκον 600 ἐθελοντῶν. Δέν μοι φαίνεται οὐδόλως παράξενον οἱ Γάλλοι νὰ προσφέρωσι καὶ τὴν φορὰν ταύτην ἐκδούλευσιν τοιαύτην. Ὁπωσδήποτε οὐδὲν θετικόν. Οἱ Ἄγγλοι ἐλπίζω νὰ μείνωσιν ἀδιάφοροι.

Ἡ ἀναχώρησις τοσούτων ἐθελοντῶν εἰς στιγμὴν τοσοῦτον κρίσιμον θὰ εἶναι τραῦμα θανάσιμον καὶ διὰ τοῦτο μὲ κάθε θυσίαν πρέπει νὰ ἐμποδισθῇ. Ὄχι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ νὰ ληφθῇ ταχεῖα πρόνοια ὅπως ἔλθωσι νέοι. Διὰ θυσιῶν τινων καὶ ἰδίως διὰ χρηματικῶν χορηγημάτων δυνάμεθα πολλὰ νὰ προλάβωμεν. Ἀπόκειται λοιπὸν εἰς τὴν Β. Κυβέρνησιν νὰ ἐνεργήσῃ.

Υ.Γ. Περιττὸν νὰ κάμω λόγον περὶ τοῦ κ. Δενδρινοῦ, ὅστις ἁπλῶς θὰ περιορισθῇ νὰ κάμῃ γνωστὸν εἰς τὴν κυβέρνησίν του καὶ εἰς τὴν ἐν Κωνστ/πόλει Πρεσβείαν τὴν αἴτησιν τῶν ἐθελοντῶν.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 325–326.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

372

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 271 *Χανιά, 13 'Οκτωβρίου 1868*

AYE/KY – M46/1728

Δύο σπουδαίας κρίσεις διῆλθε μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῆς γεννήσεώς της ἡ Κρητικὴ 'Επανάστασις : τὴν μὲν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1866 καὶ ἀρχὰς τοῦ 1867 ἐπὶ Μουσταφᾶ Πασᾶ, ὅτε τὰ Σφακία καὶ ἄλλαι τινὲς ἐπαρχίαι δὲν εἶχαν εἰσέτι κηρυχθῆ σταθερῶς ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος, ἀθρόοι δὲ ἀποτεθαρρυμένοι καὶ οἱονεὶ ὑπὸ τῶν Κρητῶν ἐγκαταλελειμμένοι ἀπήρχοντο διὰ τῶν τουρκικῶν καὶ γαλλικῶν πλοίων οἱ ἐθελονταί· τὴν δὲ ὅτε διελθὼν πυρὶ καὶ σιδήρῳ ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν νῆσον ὁ 'Ομὲρ Πασᾶς εἶχε στενοχωρήσει τὰ Σφακία καὶ ἐμπνεύσει πανταχοῦ τὸν τρόμον. Σήμερον διερχόμεθα τρίτην τινὰ κρίσιν, ἥτις εἶναι ἡ μᾶλλον σπουδαία καὶ ἡ μᾶλλον ἐπίφοβος.

'Από τῆς ἐπιούσης τῆς ἡμέρας καθ' ἣν τὸ πρῶτον ἐπαναστατικὸν ὅπλον ἐρρίφθη οἱ Κρῆτες ἐπερίμεναν τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν, διότι εἰς τὴν ἐπέμβασιν ταύτην κυρίως ἐλπίζοντες ἔδραξαν τὰ ὅπλα. 'Εξηκολούθουν ἔκτοτε νὰ τρέφωνται μὲ τὰς αὐτὰς ἐλπίδας, ἃς ἐξωτερικά τινα γεγονότα ηὔξησαν καὶ εἰς μέγαν βαθμὸν ἐκράτυναν. 'Η διὰ εὐρωπαϊκῶν πλοίων εἰς τὴν 'Ελλάδα μετακόμισις κρητικῶν οἰκογενειῶν συμφώνως πρὸς τὴν πολλάκις περὶ τούτου ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν των, τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τῶν πέντε δυνάμεων γενόμενα διαβήματα καὶ ἰδίως αἱ ὑπὸ τῆς Γαλλίας ἐκδηλωθεῖσαι εὐνοϊκαὶ ἰδέαι ἤρκεσαν ν' ἀναζωπυρήσωσι τὰς περὶ προσεχοῦς καὶ εὐνοϊκῆς τοῦ κρητικοῦ ζητήματος λύσεως ἐλπίδας καὶ νὰ ἐνισχύσωσι τὴν ἐπανάστασιν, ἥτις κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος ἔτους καὶ τὸ ἐνεστώς, πρὸ τῆς κατασκευῆς πολυπληθῶν πύργων, εἶχε φθάσει εἰς ἀκρότατον σημεῖον. 'Εκτοτε ὅμως, ἀφοῦ πᾶσα διπλωματικὴ ἐνέργεια ἐντελῶς ἔπαυσε καὶ οὐδὲ λόγος κἂν περὶ Κρητῶν γίνεται, ἡ δὲ ἀδιαφορία τῶν δυτικῶν δυνάμεων ἀρκούντως ἐξεδηλώθη, ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι ἱκανῶς προώδευσαν στρατιωτικῶς καταλαβόντες διὰ τῶν πύργων διαφόρους ἐπικαίρους θέσεις καὶ ἐκ πολλῶν ἐπαρχιῶν ἐξ ὁλοκλήρου ἐκδιώξαντες τοὺς ἐπαναστάτας, ἐπόμενον ἦτο ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἤθελε χαλαρωθῆ καὶ ἐξασθενήσει καὶ ἤθελε φθάσει εἰς ἣν σήμερον εὑρίσκεται κατάστασιν. 'Εντεῦθεν ἐπῆλθεν ἐσχάτως καὶ ἡ εἰς τὸ ἀρχικὸν πρόγραμμα μεταβολή.

Τοιαύτης οὔσης τῆς καταστάσεως, ἥτις, ὅσῳ ἐπιεικῶς καὶ ἂν κριθῇ, δὲν εἶναι διόλου εὐχάριστος, ἐπέρχεται φυσικῷ τῷ λόγῳ ἡ ἐρώτησις : Εἶναι δυνατὸν ἡ κρίσις αὕτη νὰ παρέλθῃ ὡς αἱ προηγούμεναι ; 'Αληθὲς εἶναι ὅτι ἅπαντες σχεδὸν οἱ ἀρχηγοί, μικροὶ καὶ μεγάλοι, καὶ οἱ προύχοντες ἐμμένουσι φιλοτίμως εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀπὸ τὰ πατριωτικώτερα αἰσθήματα ἐμπνεόμενοι κρατοῦν διὰ τῆς προσωπικῆς των ἐπιρροῆς πολλούς. 'Ανεξαρτήτως δὲ τῆς εἰς τὸ ἀρχικὸν πρόγραμμα ἐπελθούσης ἐσχάτως μεταβολῆς, ἥτις τοὺς διεχώρισεν, εἶναι σύμφωνοι, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον, εἰς τοῦτο, εἰς τὸ νὰ παρα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ταθῇ ἡ ἐπανάστασις ὅσῳ εἶναι δυνατόν. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου βέβαιον εἶναι ὅτι ἀπό τινος χρόνου αἱ τάξεις τῶν ἐπαναστατῶν ὁσημέραι ἀραιοῦνται καί, ἂν ἔν τινι προηγουμένῃ ἐκθέσει [1] μου πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μηνὸς εἶπον ὅτι οἱ ἐπαναστάται ἀνέβαινον εἰς ὀκτὼ περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν, σήμερον, καίτοι στερούμενος ἀκριβῶν πληροφοριῶν, ἃς δὲν εἶναι εὔκολον νὰ λάβω, ἀμφιβάλλω ἂν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν φθάνῃ εἰς τὸ ἥμισυ. Πρὸς τοῦτο δὲ συντρέχουν ἐκτὸς τῶν εἰρημένων δύο σπουδαίων λόγων καὶ ἕτεροι ἄλλοι δευτερεύοντες : τὸ ἐκ τῆς ἐφετινῆς ἐξαιρετικῆς εὐφορίας τοῦ ἐλαίου προσδοκώμενον κέρδος, ἐξ οὗ οἱ ἰδιοτελεῖς καὶ οἱ ἀσθενεῖς τὸν χαρακτῆρα παρασύρονται ἐλπίζοντες ὅτι δι' αὐτοῦ θ' ἀναπληρώσωσι τὴν καταστραφεῖσαν περιουσίαν των· αἱ ἐκ μέρους τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας περιποιήσεις πρὸς τοὺς οἰκειοθελῶς προσερχομένους ἐπαναστάτας, οἵτινες, χωρὶς νὰ φοβηθῶσι πλέον νὰ πάθωσί τι, προσδοκῶσιν ἀμοιβάς· αἱ παντοῖαι καταδιώξεις τῶν ἐπαναστατῶν, ὧν τὴν μὲν περιουσίαν δημεύουν, τοὺς δὲ συγγενεῖς καταπιέζουν· αἱ ἐξ Ἑλλάδος ἐπανερχόμεναι οἰκογένειαι, αἵτινες φυσικῷ τῷ λόγῳ, μὴ δυνάμεναι ἐκεῖ ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ των νὰ ὦσιν ὅλαι εὐχαριστημέναι, ἐπανερχόμεναι ἐκφράζονται πολλαὶ ἐξ αὐτῶν δυσμενῶς κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ μεταδίδουσι τὴν ἀπελπισίαν. Προσθετέον εἰς ταῦτα καὶ τὴν ἐκ τῆς φύσεως ἐπαναστάσεων τοιούτων ἐπερχομένην ἐξάντλησιν τῶν δυνάμεων τοῦ λαοῦ. Ἕνεκα ὅλων τῶν λόγων τούτων ἡ ἐπανάστασις ἐξησθένησεν, εἰς τρόπον ὥστε σήμερον ἐν μὲν τῷ τμήματι Χανίων, τῷ μᾶλλον φιλοπολέμῳ τῶν λοιπῶν, δὲν ὑπάρχει εἰμὴ ἐν Σφακίοις, ἅτινα ὁ τουρκικὸς στρατὸς προσπαθεῖ νὰ ἀπομονώσῃ τῆς λοιπῆς νήσου· ἐν δὲ τῷ τμήματι Ρεθύμνου ἡ ὁμώνυμος ἐπαρχία, τὸ Μυλοπόταμον, καὶ ὁ Ἅγιος Βασίλειος, πλὴν μικρῶν ἴσως μερῶν τινων τῆς τελευταίας ταύτης, κατέχονται ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ οἱ ἐπαναστάται δὲν ὑπάρχουσιν εἰμὴ εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου καὶ Λάμπης· ἐν δὲ τῷ τμήματι Ἡρακλείου αἱ πεδιναὶ ἐπαρχίαι ὅλαι καὶ ἡ Σιτεία κατέχονται ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Δύσκολον βεβαίως εἶναι ν' ἀναζωπυρηθῇ ἐκ νέου ἡ ἐπανάστασις καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν προτέραν ἰσχύν της, διότι δύσκολα εἶναι τὰ πρὸς τοῦτο πρόσφορα μέσα. Ἀπαιτοῦνται πρὸς τοῦτο ἠθικαὶ καὶ ὑλικαὶ περιστάσεις, δηλ. γεγονότα πιθανολογοῦντα προφανῶς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐθνικοῦ πόθου, καὶ δεύτερον ἡ ἀνάκτησις στρατιωτικῆς τινος ὑπεροχῆς, ἥτις συνδέεται μὲ διάφορα στρατιωτικὰ ζητήματα, ἐφ' ὧν εἶμαι ἀναρμόδιος νὰ φέρω γνώμην ἀσφαλῆ, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα συνίστανται εἰς τὴν καταστροφὴν πολλῶν ἐκ τῶν πύργων καὶ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἔκ τινων τῶν θέσεων ἃς βαθμηδὸν κατέλαβον. Ὁπωσδήποτε φρονῶ ὅτι ἡ παροῦσα κατάστασις, οἵα σήμερον ὑπάρχει, θέλει ἀφεύκτως παραταθῇ, μέχρις οὗ τοὐλάχιστον γνωσθῇ τίνες αἱ τῶν μεγάλων δυνάμεων διαθέσεις ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν περὶ ἡγεμονίας αἴτησιν τῶν Κρητῶν. Φρονῶ προσέτι ὅτι ἀριθμός τις ἐπαναστατῶν εἰς μικρὰ σώματα καθ' ὅλην τὴν νῆσον διεσκορπισμένα καὶ ἔξωθεν δεχόμενα ἐπικουρίας ἐπὶ πολὺν χρόνον δύνανται νὰ διατηρηθῶσι, μ' ὅλας τῶν

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 279–286.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τούρκων τὰς προόδους. Καὶ ναὶ μὲν οἱ ἐπαναστάται οὗτοι θὰ καλοῦνται ὑπὸ τῆς Πύλης, ὡς καὶ σήμερον, λῃσταί, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ ὕπαρξίς των θὰ εἶναι ἐξακολούθησις τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ζῶσα διαμαρτύρησις, ἥτις ἐν εὐνοϊκῇ περιστάσει δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ. Ἐν τούτοις ταῦτα γράφων δὲν εἶμαι ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος τοῦ φόβου μὴ τὸ τῆς ἀντιδράσεως πνεῦμα λάβῃ μεγάλην ἐπίτασιν καὶ ἐπέλθῃ αἴφνης βιαία τις καὶ ἀπροσδόκητος καταστροφή.

Καὶ αὕτη μὲν ἐν συντόμῳ ἡ γενικὴ κατάστασις τῶν πραγμάτων, ὡς ὁ ὑποφαινόμενος τὰ διαγινώσκω, τὰ δὲ κατὰ τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα συμβάντα συγκεφαλαιοῦνται εἰς τὰ ἑξῆς :

Διὰ τοῦ τελευταίου ταχυδρομείου ἔλαβα τὴν τιμὴν ν' ἀναγγείλω ὑμῖν, κύριε Ὑπουργέ, ἐν ἰδίᾳ ἐπιστολῇ [1] ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐθελοντῶν, ἑξακοσίων περίπου τὸν ἀριθμόν, Μίτζας καὶ Ζῆκος, οἵτινες, ὡς γνωστόν, πολλάκις ἐτίμησαν διὰ τῆς ἀνδρείας των τὰ ἐπαναστατικὰ ὅπλα καὶ πολλὰς ἐκδουλεύσεις προσέφερον τῇ ἐπαναστάσει, ἔπεμψαν ἐπιστολὰς εἰς τοὺς ἐν Ἡρακλείῳ καὶ Ρεθύμνῃ προξεν. πράκτορας τῶν τριῶν μεγάλων δυνάμεων δι' ὧν ζητοῦν πλοῖα, ἵν' ἀπέλθωσι τῆς Κρήτης. Αἰτία τῆς ἀποφάσεως ταύτης φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ τελευταία εἰς τὴν σημαίαν τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως ἐπελθοῦσα μεταβολή. Ἐκ τῶν κ.κ. προξένων τῶν εἰρημένων δυνάμεων οἱ μὲν τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας δὲν ἔχουν σκοπὸν νὰ στείλουν πρὸς τοῦτο πλοῖα, ἐκτὸς ἂν διαταχθῶσιν ὑπὸ τῶν προϊσταμένων των, πρὸς οὓς ἀνέφερον τὸ γεγονός. Ὡς πρὸς τὸν Γάλλον, οὐδὲν μέχρι τοῦδε οὐδ' αὐτὸς ἔπραξε, καὶ ἀγνοῶ τί ὁριστικῶς θέλει πράξει, διότι δὲν τὸν εἶδα κατ' αὐτάς.

Καθ' ἃ ὁ κ. Δίξων μοὶ εἶπεν, ὁ κ. Ἔρσκην τῷ ἔγραψε, πρὶν εἰσέτι λάβῃ γνῶσιν τοῦ περὶ ἡγεμονίας ἐγγράφου τῶν ἀντιπροσώπων, ὅτι ὁ κ. Β. Μπουμπουλάκης καὶ ἕτερός τις ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν τῷ ἀνήγγειλαν, καίτοι μὴ σαφῶς, τὰ περὶ τῆς μεταβολῆς ταύτης. Πλὴν ὁ κ. Ἔρσκην φοβεῖται μὴ αὕτη ἔρχεται βραδέως.

Ὁ ἴδιος μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ κ. Ἔλλιοτ, τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου, ὡς ἐν καιρῷ ἐγνωστοποίησα ⟨εἰς⟩ τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα, ἐπεκαλέσθη ὑπὲρ τῶν φυλακισμένων δύο ἀδελφῶν Μαρκαντωνάκη, τῷ ἀπήντησεν ὅτι ἡ Πύλη, μὴ ἀποκατασταθείσης εἰσέτι τῆς ἡσυχίας ἐντελῶς ἐν τῇ νήσῳ, δὲν συγκατατίθεται εἰς τὴν ἀπόλυσίν των.

Κατὰ τὴν προτελευταίαν ἑβδομάδα ἀφίχθησαν εἰς Ἡράκλειον ἐκ Συρίας τέσσαρα νέα τάγματα στρατοῦ. Φαίνεται δ' ὅτι προτίθεται ὁ Χουσεὶν Πασᾶς ν' ἀνακαλέσῃ τοὺς ἀτάκτους ἐντοπίους ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἵνα οὗτοι ἀσχολῶνται εἰς τὰ γεωργικά των ἔργα, καὶ ἰδίως εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐλαιῶν, ἥτις ἤρξατο πρό τινος. Μάλιστα δ' εἰς τὴν πόλιν τῶν Χανίων εἰσήχθη μέχρι τοῦδε περὶ τὰ χίλια μίστατα ἐκ τοῦ νέου ἐλαίου.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 325–326.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην ἔκτακτον ἀτμόπλοιον τῆς ἑταιρείας Lloyd ὑπὸ τῆς Πύλης ναυλωθὲν μετέφερεν ἐκ Σύρου ἐνταῦθα περὶ τὰς 350 ψυχὰς κρητικῶν οἰκογενειῶν καὶ μεγάλην ποσότητα διπύρου διὰ τὸν στρατόν.

Περὶ τῶν οἰκογενειῶν περὶ ὧν ἀνέφερα [1] πρό τινος τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι ὅτι ἐπανῆλθον ἐνταῦθα συνεπείᾳ πλαστῶν ἐπιστολῶν τῶν συζύγων των, οὐδεμίαν πληροφορίαν δύναμαι μέχρι τοῦδε νὰ χορηγήσω ὑμῖν εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7458 ὑμετέρου ἐγγράφου [2], διότι ἡ μὲν Ἐπιτροπὴ Χανίων ἀγνοεῖ ὅλως τὴν περίστασιν, ἣν θεωρεῖ μάλιστα μὴ ὑπάρξασαν, καθ' ὅσον οὐδενὸς τῶν γνωστῶν αὐτῇ ἐπαναστατῶν ἡ οἰκογένεια ἐπανῆλθεν, οἱ δὲ ἐθελονταὶ οἱ εἰς τὸ Ρωσικὸν Προξενεῖον καταγγείλαντες τὸ γεγονὸς δὲν ἐπανῆλθον πλέον ἐνταῦθα, ἵνα χορηγήσωσι πληροφορίας νέας, εἴτε διότι δὲν εὑρέθησαν, εἴτε διότι ὁ ἀναδεχθεὶς νὰ τοὺς εἰδοποιήσῃ δὲν τὸ ἔπραξεν.

Ἤρξατο τέλος πάντων ἡ ἔκδοσις τῆς πρὸ πολλοῦ ἀγγελθείσης ἑλληνοτουρκικῆς ἐνταῦθα ἐφημερίδος, ἡ *Κρήτη* ἐπιγραφομένης [3], ἧς ἐπισυνάπτω τῇ παρούσῃ τὸν πρῶτον ἀριθμόν.

Ὁ πρὸ μικροῦ λιποτακτήσας ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν ἐπαναστατῶν Ἀναγ. Ἀλικαμπιώτης ἀπεβίωσε κατ' αὐτὰς ἐν Ἀποκορώνῳ.

Υ.Γ. 14 Ὀκτωβρίου. Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς ἰδὼν ὅτι οὐδὲν εὐρωπαϊκὸν πλοῖον εἶναι διατεθειμένον νὰ μεταβῇ πρὸς μεταφορὰν τῶν ἐθελοντῶν, διότι οὐδὲ τὸ γαλλικὸν συγκατετέθη νὰ πράξῃ τοῦτο, προτίθεται νὰ πέμψῃ, ἢ καὶ ἴσως ἔπεμψε, μίαν ὀθωμανικὴν φρεγάταν, ἵνα τοὺς παραλάβῃ, ἂν δυνηθῇ νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετ' αὐτῶν. Ἀλλ' οἱ ἐθελονταὶ ἐδήλωσαν ὅτι οὔτε εἰς τουρκικὸν οὔτε εἰς αὐστριακὸν πλοῖον συγκατατίθενται νὰ ἐπιβιβασθῶσιν.

373

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 106 *Ἡράκλειον, 14 Ὀκτωβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1808

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον οὐδεμία ἐνηργήθη πρᾶξις ἀξία λόγου.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 300, 312.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 312, ὑποσημ. 2.
3. Χφ. *ἐπιγραφομένη*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

374

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολή, ἐμπιστευτική *Χανιά, 18 Ὀκτωβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1160

Ἀπὸ τῆς διὰ τοῦ τακτικοῦ ταχυδρομείου σταλείσης τελευταίας ἀναφορᾶς[1] μου δὲν ἔχω ν' ἀναγγείλω τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι εἰμὴ τὰ ἑξῆς:

Τὴν παρελθοῦσαν Τρίτην ἡ *Salamandre* παραλαβοῦσα καὶ τὸν Κον Champoiseau μετέβη εἰς Ἡράκλειον. Ἀγνοῶ τίς ὁ σκοπὸς τοῦ ταξιδίου αὐτοῦ καὶ δὲν πιστεύω νὰ ἔχῃ σχέσιν μὲ τὴν παρὰ τῶν ἐθελοντῶν Μήτζου καὶ Ζήκου δηλωθεῖσαν ἐπιθυμίαν πρὸς ἀναχώρησιν, διότι πρὸ πολλοῦ ὁ Πλοίαρχος ἔλεγεν ὅτι ἐσκόπει ἐκεῖσε νὰ μεταβῇ καὶ ἕνεκα τῆς ἀσθενείας τοῦ τέκνου τοῦ κ. Champoiseau ἠμποδίσθη.

Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς ὅμως, ἀναχωρήσας πρὸ τριῶν ἡμερῶν εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καὶ τὰ Σφακία καὶ παραλαβών μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Διερμηνέα τῆς Διοικήσεως κ. Γεωργίοβητζ, μετέβη βεβαίως ἵνα πείσῃ τοὺς ἐθελοντὰς νὰ ἐπιβιβασθῶσιν εἰς ὀθωμανικὰ πλοῖα, δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον καὶ ἡ *Salamandre* αὐτὴ νὰ ἐργασθῇ ἠθικῶς πρὸς τοῦτο.

Ἀγνοῶ ἀκόμη ἂν οἱ εἰρημένοι ἐθελονταί, ὧν ἡ ἐνταῦθα διαμονὴ εἶναι χρησιμωτάτη, ἐμμένουσιν εἰς τὴν πρὸς ἀναχώρησιν ἀπόφασίν των. Ἐγένετο ὅμως προσπάθεια ὅπως ἀποτραπῶσιν αὐτῆς, καὶ ἡ Πρ. Κυβέρνησις λαβοῦσα γνῶσιν αὐτῆς παρ' ἐμοῦ (τοσούτῳ δύσκολος δυστυχῶς εἶναι ἡ μεταξὺ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς νήσου συγκοινωνία) ἔσπευσε νὰ τοὺς διορίσῃ ἀρχηγοὺς τῶν ἐθελοντῶν ἑκάτερον εἰς ἴδιον τμῆμα.

Ἡ μεταβολὴ τοῦ προγράμματος τῶν Κρητῶν καὶ ἡ καθυστέρησις τῶν χρηματικῶν μέσων, ὡς καὶ ἡ Πρ. Κυβέρνησις βεβαιοῖ, ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς δυσαρεσκείας τῶν ἐθελοντῶν. Ἡ ἰδία Π. Κυβέρνησις βεβαιοῖ ὅτι τῶν χρηματικῶν μέσων ἡ καθυστέρησις εἶναι ἡ αἰτία τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὅτι, ἂν ταῦτα στέλλωνται τακτικά, ἠμπορεῖ νὰ παραταθῇ ἀκόμη αὕτη, ἀλλὰ δὲν ἐγγυᾶται. Τὰ αὐτὰ λέγουσι καὶ ἐπαναλαμβάνουσι διάφοροι ἀρχηγοί.

Δὲν κρίνω ἄσκοπον, τυχούσης ἀσφαλοῦς εὐκαιρίας τῆς ρωσ. κανονιοφόρου, νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα διαφόρους περὶ τούτου ἐπιστολὰς καὶ ἰδίως τῆς Πρ. Κυβερνήσεως, ἵνα πεισθῆτε πλειότερον περὶ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Εἰς τὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὑρισκόμεθα μόνον θυσίαι ἔκτακτοι δύνανται νὰ μᾶς σώσωσιν, ἄλλως ἀπὸ τοῦδε ἂς εἴπωμεν ὅτι ἐπανάστασις δὲν ὑπάρχει. Ἐπικαλοῦμαι λοιπὸν θερμῶς τὸν πατριωτισμὸν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος καὶ τῶν ὑμετέρων κ.κ. συναδέλφων.

Ἐπληροφορήθην ὅτι ἑτοιμάζεται ἀποστολὴ ἐθελοντῶν νέων. Εἴθε νὰ πραγματοποιηθῇ αὕτη ταχέως.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 327–330.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Αἱ λοιπαὶ δύο ἐπιστολαὶ εἶναι τοῦ Χατζῆ Μιχάλη [1] καὶ τοῦ Ἀρ. Μπογιατζόγλου [2].

Τὰ 800 ναπ. ἄτινα ἐσχάτως προσδιωρίσθησαν ἔφθασαν εἰς Σύρον βραδέως, ὥστε δὲν θὰ φθάσωσιν εἰμὴ τὴν προσεχῆ ἑβδομάδα.

Υ.Γ. Ἀπόκειται εἰς τὴν Ὑ. Ἐξοχότητα νὰ κοινοποιήσητε, ἂν ἐγκρίνητε, τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν εἰς τὴν Ἐπιτροπήν.

375

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ [3]

Ἀριθ. 273 *Χανιά, 20 Ὀκτωβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΚ – Μ68/2534

Ἀπάντησιν εἴς τινας τῶν ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 2273 ⟨sic⟩ ὑμετέρᾳ διαταγῇ [4] ἐρωτήσεων εὕρετε ἤδη ἐν τῇ πρὸς τὸ Β. Ὑπουργεῖον ἀναφορᾷ [5] μου ὑπ' ἀριθ. 271, ἧς ἀντίγραφον ὑπέβαλον καὶ εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα. Πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ θέματος λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ προσθέσω καὶ τὰ ἑξῆς :

Ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὑπάρχει ὅτι ἡ τοῦ ἀρχικοῦ προγράμματος τῶν Κρητῶν μεταβολὴ προῆλθεν ἐκ τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς ἀποθαρρύνσεως τῆς ἐπαναστάσεως· ἀλλὰ συνάμα φρονῶ ὅτι ὑπηγορεύθη ὡς σχετικόν τι καλὸν ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι Κρητῶν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἐπιτροπῶν, καὶ μάλιστα τὰ κοινοποιηθέντα εἰς τοὺς προξένους ἔγγραφα ἐστάλησαν ἐν σχεδίῳ, πιστεύω, ἐκεῖθεν παρ' ἀνθρώπων ἐντριβῶν εἰς τὰ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος, ἂν ὄχι εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικήν. Ἅμα δὲ ὑπαγορευθεῖσα ἡ ἰδέα αὕτη, ἐγένετο παραχρῆμα ἀσπαστὴ ἕνεκα τῆς ἐν γένει καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἶχε καὶ προηγουμένως ψηφισθῇ ἄνευ πολλῆς σκέψεως τὸ πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν ψήφισμα. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι, ὡς ἐκ διαφόρων πηγῶν ἐπληροφορήθην, οἱ πλειότεροι τῶν ὑπογραψάντων τὴν τελευταίαν πρᾶξιν ἀρχηγοὶ ἔπραξαν τοῦτο ἐξ ἀνάγκης, καὶ μόνον ὡς πρόσχημα ὅπως δυνηθῶσι νὰ κρατήσωσι τὸν λαὸν εἰς τὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ ἀδυναμία τῆς ἐπαναστάσεως δὲν προῆλθεν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κατοχῆς τῆς

---

1. 11 Ὀκτωβρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1199· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σ. 364.

2. 12 Ὀκτωβρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1202· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σ. 364 (δημοσιεύεται τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐπιστολῆς).

3. Πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος ἐν Κωνσταντινουπόλει, διαδεχθεὶς τὸν Πέτρον Δελιγιάννην. Διωρίσθη τὴν 26 Ἀπριλίου 1868, ἀνέλαβε δὲ καθήκοντα τὴν 15 Ἰουνίου.

4. Ἀριθ. 2773, 7 Ὀκτωβρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ33/1221· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σσ. 346–347.

5. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 327–330.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Φόδελας, τοῦ Μπαλῆ, καὶ τῆς Ἁγίας Πελαγίας. Αὕτη προϋπῆρχεν ἕνεκα πολλῶν ἄλλων περιστάσεων, ὡς ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ μου ἐκθέτω, καὶ ἰδίᾳ ἀφ' ἧς πολλὰ ἄλλα μέρη σπουδαιότερα τῶν προηγουμένων καὶ πολλαὶ ἐπαρχίαι διὰ τῆς κατασκευῆς πύργων καὶ ὁδῶν κατελήφθησαν στρατιωτικῶς.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα ἂν ἡ ἐπανάστασις διατηρηθῇ καὶ ἐπὶ πόσον ἢ ὄχι, ἐν περιπτώσει μὴ παραδοχῆς τῆς εἰρημένης πράξεως ἢ οὐσιωδῶς τροποποιουμένης, λέγω ὅτι δύσκολον εἶναι νὰ κρίνῃ τις περὶ ἐπαναστάσεως οἵα ἡ κρητική, καθότι ἡ διάρκειά της ἐξαρτᾶται ἐκ πολλῶν ἀγνώστων καὶ ἀπροόπτων αἰτιῶν. Οἱ σπουδαιότεροι ἀρχηγοὶ φρονοῦν ὅτι, ἂν χορηγηθῶσι συνδρομαὶ ἀνώτεραι τῶν νῦν διδομένων καὶ ἂν γίνωσι θυσίαι ἔκτακτοι, ἠμπορεῖ νὰ παραταθῇ ἐπί τινα χρόνον, μὴ δυνάμενον ἀκριβῶς νὰ ὁρισθῇ. Ἂν δὲ ἡ ἐν Λειβαδίοις Μυλοποτάμου πρᾶξις γίνῃ δεκτὴ εἴτε καθ' ὁλοκληρίαν εἴτε ἐν μέρει, ἐπειδὴ ὁ λαὸς εἶναι ἀπηυδηκὼς καὶ ἐξηντλημένος, δύσκολόν μοι φαίνεται νὰ ἀπορρίψῃ τὸ προσφερόμενον μικρὸν ἀγαθόν, ἵνα ριφθῇ εἰς νέους ἀγῶνας καὶ νέα δεινὰ καὶ νὰ τρέχῃ εἰς τὴν ἀβεβαιότητα. Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον λέγω τοῦτο, καθ' ὅσον γινώσκω ὅτι πολλοὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι Κρητῶν ἰδιορρύθμως ἐνεργοῦντες ὑποθάλπουν φρονήματα τοιαῦτα καὶ καθ' ὅσον ὅλα τὰ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ἀναφανέντα πολιτικὰ γεγονότα ἄτινα εὐνοϊκῶς ἐξηγήθησαν ὑπὸ τῶν Κρητῶν παρῆλθον ἀνωφελῶς τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο καὶ ἀπεδείχθησαν πλάναι. Ἂν δὲ τὰ πράγματα ἐξακολουθήσουν ὡς σήμερον καὶ ἴδωσιν οἱ Κρῆτες ὅτι καὶ ἡ αἴτησίς των ἀπερρίφθη καὶ οὐδὲν ἄλλο πρέπει νὰ ἐλπίσωσι, τότε ἡ ἐπανάστασις ταχέως θὰ ἐκπνεύσῃ.

Ὁπωσδήποτε διὰ νέων καὶ ἐκτάκτων θυσιῶν καὶ ἐπικουριῶν δύναται, νομίζω, νὰ παραταθῇ αὕτη, καίτοι ἀσθενής. Ἂν δ' ἐν τοσούτῳ εἰς τὸν πολιτικὸν ὁρίζοντα ἀναφανῇ γεγονός τι πιθανολογοῦν τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐθνικοῦ πόθου, τότε δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ὁ κρητικὸς λαὸς θὰ ἐγερθῇ πάλιν ὡς εἷς ἄνθρωπος.

376

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 276 *Χανιά, 21 Ὀκτωβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ47/1734

Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ τελευταίου ταχυδρομείου ὁ Γεν. Διοικητὴς Χουσεὶν Πασᾶς ἐπιβιβασθεὶς εἰς ἀτμόπλοιον μετὰ τοῦ διερμηνέως του μετέβη εἰς διάφορα παράλια τῆς νήσου, καὶ ἰδίως εἰς Τυμπάκι, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ καταπείσῃ τοὺς ἐκφράσαντας τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ν' ἀναχωρήσωσιν ἐθελοντὰς νὰ ἐπιβιβασθῶσιν εἰς ὀθωμανικὰ ἀτμόπλοια. Αὐθημερὸν καὶ ἡ *Salamandre* παραλαβοῦσα τὸν κύριον Champoiseau μετέβη εἰς Ἡράκλειον ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἄλλης τινὸς ὑποθέσεως, πράγματι ὅμως ὅπως συντελέσῃ εἰς τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἐθελοντῶν πείθουσα αὐτοὺς νὰ ἐπιβιβασθῶσιν ἐπὶ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τουρκικῶν πλοίων καὶ ἐγγυωμένη περὶ τῆς ἀσφαλείας των. Ἐκ τοῦ Ἡρακλείου μετέβη αὕτη εἰς Τυμπάκι τῆς Μεσσαρᾶς, ὅπου ἦτο καὶ ὁ Χουσεὶν Πασᾶς καὶ ὅπου ἠλπίζετο ὅτι εὑρίσκοντο καὶ οἱ ἐθελονταί, πλὴν εἰς μάτην, διότι εὐτυχῶς οὗτοι μεταβαλόντες, ὡς εἰκάζεται, γνώμην δὲν ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσι τῆς ὑπηρεσίας ἣν οἱ κύριοι Champoiseau καὶ Planche τοσοῦτον φιλοφρόνως τοῖς προσέφεραν. Ἀποτυχούσης λοιπὸν τῆς ἀποστολῆς ταύτης, ἐπανῆλθον τὴν ἑσπέραν τοῦ Σαββάτου οἱ εἰρημένοι καὶ ὁ Χουσεὶν ὄχι βέβαια εὐχαριστημένοι.

Οἱ κύριοι Δίξων καὶ Δενδρινός, καίτοι λαβόντες ἐπίσης τὸ αὐτὸ ἐκ μέρους τῶν ἐθελοντῶν γράμμα, οὐδὲν ἀπεπειράθησαν νὰ πράξωσιν, ἄνευ πρὸς τοῦτο ὁδηγιῶν τῶν προϊσταμένων των. Εἷς μάλιστα τῶν συναδέλφων μου ἐξεφράσθη μοι ρητῶς ἐπικρίνων τὴν διαγωγὴν τοῦ κυρίου Champoiseau ὅτι δὲν ἐπεθύμει νὰ εὑρεθῇ εἰς ἣν θέσιν οὗτος νῦν εὑρέθη.

Ἀγνοῶ ἂν οἱ ἐθελονταὶ παρῃτήθησαν διὰ παντὸς τῆς περὶ ἀναχωρήσεως ἰδέας, ἀλλ' εἰκάζω ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, διότι, ὡς ἐκ Ρεθύμνης ἐπληροφορήθην, διαβάντες οὗτοι κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παρελθούσης ἑβδομάδος διὰ τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου μετέβησαν εἰς Ἅγιον Βασίλειον, διὰ νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ εἰς θέσιν Γκουβελιανὰ [1] εὑρισκομένου ὀθωμ. στρατοῦ. Αἰτία τῆς δυσαρεσκείας τῶν ἐθελοντῶν αὐτῶν, ὡς ἐπληροφορήθην, ὑπῆρξεν ἡ μεταβολὴ τοῦ προγράμματος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἡ μὴ πρὸς αὐτοὺς τακτικὴ ἀποστολὴ τῶν χρηματικῶν βοηθημάτων.

Παρὰ τῶν ἐπανελθόντων ἐκ τῶν μερῶν ἐκείνων ἐπληροφορήθην ὅτι εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας δὲν προθυμοποιοῦνται οἱ ἐπαναστάται νὰ ὑποτάσσωνται, ὅτι ὁ Κόρακας ἐξασκεῖ μεγάλην ἐπιρροὴν καὶ ὅτι ἡ ἐξουσία ὑπόσχεται μέγα ποσὸν εἰς τὸν κομίσοντα τὴν κεφαλήν του. Ὁ Ἀρχηγὸς Κόρακας εἶναι, ὡς γνωστόν, εἷς τῶν θερμοτέρων ὑπερασπιστῶν τῆς περὶ ἑνώσεως ἰδέας.

Ἐν τῷ τμήματι Χανίων οὐδὲν ἄξιον λόγου συνέβη. Οἱ ἐπαναστάται τοῦ μέρους τούτου ἐξακολουθοῦν νὰ διαμένουν εἰς Σφακία, ὅπου ἐπέστρεψε καὶ ὁ Χατζῆ Μιχάλης, ὅστις πρό τινος εἶχεν ἔλθει εἰς Κυδωνίαν. Ἐν τῷ τμήματι τῆς Ρεθύμνης, καθ' ἃ ἐκεῖθεν ἔμαθα, τὴν 15 τοῦ παρόντος παρὰ τὴν Ἐπισκοπὴν ἐγένετο μάχη, καὶ ἀδιάκοπος πυροβολισμὸς ἠκούετο ἐν τῇ εἰρημένῃ πόλει καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀλλ' ἀγνοοῦνται τὰ καθ' ἕκαστα.

Αἱ ἰδιοκτησίαι τῶν ἀπόντων Κρητῶν, καθὼς καὶ τῶν ἐπαναστατῶν ἐνοικιάζονται ὑπὸ τῆς ἐξουσίας, ἥτις καὶ ὠφελεῖται τὰ ἐνοίκια καὶ μισθώματα. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ διὰ τὰς οἰκογενείας ἐκείνας ὧν μέλος τι εὑρίσκεται παρὰ τοῖς ἐπαναστάταις. Διὰ τοῦ μέσου τούτου καὶ δι' ἄλλων βιαιοτέρων καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς ἀπειλῆς ὅτι, ἂν δὲν ἐνεργήσωσι τὴν προσέλευσιν τῶν ἀπόντων συγγενῶν των, θέλουν κατάσχει ἅπασαν τὴν

---

1. Ἐν τῷ σχεδίῳ (ΑΥΕ/ΠΧ) : *Γουβανιανά*. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ τοῦ χωρίου Ἀγκουσελιανά.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

περιουσίαν καὶ ἐκδιώξει καὶ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, διὰ νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῶν ἀπόντων, ἀναγκάζουν τοὺς ἐπαναστάτας, τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον, νὰ προσέρχωνται.

Τέλος πάντων πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἔλαβαν καὶ οἱ κ.κ. πρόξενοι Ἰταλίας καὶ Γαλλίας τὰ δι' αὐτοὺς ἔγγραφα [1] περὶ τῆς ἐν Λειβαδίοις Μυλοποτάμου πράξεως. Ἡ βραδύτης αὕτη προῆλθεν ἐκ τοῦ φόβου τῶν κομιστῶν μὴ τυχὸν φωραθῶσι φέροντες ἐπαναστατικὰ γράμματα.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει κύριος Πρέσβυς τῆς Α. Μεγαλειότητος ἀπέστειλέ μοι τὸ ὑπ' ἀριθ. 2773 ἐ.ἔ. ἔγγραφόν [2] του, τοῦ ὁποίου, καθὼς καὶ τῆς εἰς αὐτὸ ἀπαντήσεώς [3] μου, ἴσως δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ ὑποβάλω ἀντίγραφον τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι.

Τὴν προχθὲς ἀφίκοντο εἰς Σούδαν 700 στρατιῶται, προερχόμενοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας.

377

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 108 *Ἡράκλειον, 21 Ὀκτωβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1809

Γνωστοποιῶ πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον δὲν ἔλαβε χώραν οὐδεμία πρᾶξις ἀξία λόγου.

Αἱ ἐγχώριαι ἀρχαὶ μετὰ δραστηριότητος καταγίνονται εἰς οἰκοδομὰς πύργων καὶ ἐφοδίασιν αὐτῶν ἀπὸ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, ἀναγκάζουσι δὲ τοὺς χωρικοὺς τοὺς ἐντὸς τῆς πόλεως κατοικοῦντας νὰ μεταβαίνωσιν οἴκαδε.

378

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 264 *Ρέθυμνον, 21 Ὀκτωβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ75/2829

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω ὑμῖν ὅτι τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἐγένοντο δύο συγκρούσεις εἰς τὸ τμῆμά μας, ἡ μία πλησίον τοῦ χωρίου Λαμπινή, ἡ δὲ ἄλλη εἰς τὴν Ἐπισκοπήν. Ἡ τελευταία αὕτη, ἀρχίσασα τὴν πρωίαν, διήρκεσε μέχρι τῆς ἑσπέρας. Οἱ

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 316, ὑποσημ. 2.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 332, ὑποσημ. 4.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 332–333.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

φονευθέντες Ὀθωμανοὶ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστοί, οἱ δὲ Χριστιανοὶ συμποσοῦνται εἰς δύο φονευμένους καὶ ἓξ τραυματίας.

Οἱ ζητήσαντες τὴν εὐκολίαν πρὸς ἀπόπλουν ἐθελονταὶ φαίνεται ὅτι ἢ ἠπατήθησαν ἢ ὅτι αἱ πρὸς τὰ προξ. πρακτορεῖα ἐπιστολαὶ [1] ἦσαν πλασταὶ καὶ ἐπινενοημέναι ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς. Καθ' ἃ ἐπληροφορήθην, ἡ εἰς Ἡράκλειον μετάβασις τοῦ Γεν. Διοικητοῦ ἀπέβλεπε διαπραγμάτευσιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἐπαναστατῶν εὑρισκομένου Ἰακώβου Καλοκερινοῦ, καθ' ἣν ὁ τελευταῖος οὗτος ἀπῄτησε παρὰ τοῦ πρώτου νὰ παρακατατεθῶσιν εἰς τὸ ἐν Ἡρακλείῳ Βρεταννικὸν Ὑποπροξενεῖον ἑπτὰ χιλιάδες λιρῶν καὶ οὕτω νὰ παραδώσῃ τοὺς ἐθελοντάς. Τοῦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι ἐν γνώσει καὶ τοῦ ἐν Χανίοις Προξένου τῆς Γαλλίας, εὑρισκομένου τότε εἰς Ἡράκλειον καὶ διελθόντος ἐντεῦθεν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου *Salamandre*, καθ' ἣν ἡμέραν ἔφθασε καὶ ἡ Α.Ἐ. ὁ Γενικὸς Διοικητής.

Οἱ ἐθελονταί, ὡς ἐπληροφορήθην, εἶχον μεταβῆ εἰς Ἀμάριον, ἐκεῖθεν δὲ προυτίθεντο [2] νὰ διευθυνθῶσιν εἰς Ἅγιον Βασίλειον, διὰ νὰ προσβάλωσι τὸν ὀθωμανικὸν στρατὸν καὶ ἐμποδίσωσι τὴν ἀνέγερσιν πύργων.

379

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 265 *Ρέθυμνον, 22 Ὀκτωβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ75/2831

Σπεύδω διὰ τῆς παρούσης μου νὰ διαψεύσω ὅσα διὰ τοῦ ὑπὸ χθεσινὴν ἡμερομηνίαν καὶ ὑπ' ἀριθ. 264 [3] σᾶς ἐξέθεσα περὶ τοῦ Ἰακώβου Καλοκερινοῦ, διότι ἀπὸ πληροφορίας θετικωτάτας ἄσπερ σήμερον ἔλαβον πρέπει νὰ εἶναι μία ἁπλῆ συκοφαντία ἐκ μέρους τῆς γαλλικῆς διπλωματίας. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι οἱ ἐθελονταὶ ἐπιμένουν ν' ἀναχωρήσουν ὁμοῦ μέ τινας Κρῆτας, λέγοντες ὅτι ἡ ἀναχώρησίς των θέλει διατηρήσει καὶ ἀναφλέξει τὴν ἐπανάστασιν ἐκ νέου, περιμένουν δὲ ἀφεύκτως τὴν *Ἕνωσιν* ἢ ἄλλα πλοῖα, διὰ νὰ τοὺς παραλάβουν. Μ' αὐτοὺς ἀπέρχεται καὶ ὁ Κόρακας, ὅστις ἀφήνει διάδοχόν του τὸν Ρωμάνον καὶ τὸν Ζωγράφον.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 325, ὑποσημ. 1.
2. Χφ. *προυτίθετο*.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 335–336.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

380

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 283 *Χανιά, 27 'Οκτωβρίου 1868*

AYE/KY – M47/1740

'Ενῶ ἐπίστευον ὅτι οἱ περὶ τὸν Μήτσαν καὶ Ζῆκον ἐθελονταὶ παρητήθησαν τῆς περὶ ἀναχωρήσεως ἰδέας, καθότι καὶ ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις μὲ τὸν θετικώτερον τρόπον ἐβεβαίου τοῦτο, αἴφνης ἐξ ἐπιστολῶν τῶν ἐν 'Ηρακλείῳ καὶ Ρεθύμνῃ [1] ἡμετέρων προξ. ἀρχῶν μανθάνω ὅτι οἱ ἐθελονταὶ οὗτοι ἐπιμένουν ν' ἀπέλθωσι καὶ μόνον ἕνεκα ἐλλείψεως εὐρωπαϊκῶν πλοίων ἑτοίμων νὰ παραλάβωσιν αὐτοὺς δὲν ἐπραγματοποίησαν τὸν σκοπόν των, τὸ λυπηρότερον δὲ πάντων, καθ' ἃ βεβαιοῖ μοι ὁ ἐν Ρεθύμνῃ Προξ. Πράκτωρ, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Κόρακας μετὰ τοῦ Ροδοκανάκη καὶ Πετρίτση προτίθεται ἐπίσης ἀφήνων εἰς τὴν θέσιν του τὸν Ρωμαῖον [2] καὶ Ζωγράφον νὰ μεταβῇ εἰς τὴν 'Ελλάδα, ἵνα δείξῃ εἰς τὰ ἁρμόδια πρόσωπα τί πρέπει νὰ ἐνεργηθῇ πρὸς ἀναζωπύρησιν τῆς ἐπαναστάσεως. 'Εν τούτοις μέχρι τοῦδε δὲν ἐπραγματοποίησαν τὸν σκοπόν των, καθότι οὐδὲν πλοῖον προσεφέρθη αὐτοῖς ὑπὸ τῶν κ.κ. προξένων, ὁ δὲ κύριος Champoiseau, ὁ μόνος ἐξ αὐτῶν ὅστις ἔπραξεν ὅ,τι ἐδύνατο ὅπως διευκολύνῃ τὴν ἀναχώρησίν των, ἀπήντησεν [3] εἰς τοὺς ἐθελοντὰς ἐγγράφως ὅτι αὐτὸς μὲν δὲν δύναται νὰ τοὺς πέμψῃ πλοῖον, τοὺς προέτρεψεν ὅμως νὰ ἐπιβιβασθῶσιν εἰς ὀθωμανικὸν ὑποσχόμενος καὶ ἐγγυώμενος ὅτι οὐδὲν ἔχουν νὰ φοβηθῶσιν, ἀλλ' οὗτοι ἀπεποιήθησαν τὴν τοιαύτην πρότασιν.

'Ο κύριος Champoiseau καὶ ὁ κύριος Planche, ἐπανελθόντες ἐκ τῆς περιοδείας των, διατείνονται ὅτι μετέβησαν μέχρι τοῦ ἀνατολικωτέρου ἀκρωτηρίου τῆς νήσου καὶ ἀρνοῦνται ὁλοτελῶς ὅτι μετέβησαν εἰς Τυμπάκι ἢ ὅτι ὁ πλοῦς των σχέσιν εἶχε μὲ τὴν αἴτησιν τῶν ἐθελοντῶν. Μάλιστα δὲ ἰδόντες ὅτι ἡ ἐνταῦθα ἐκδιδομένη ἐφημερὶς *Κρήτη*, ἐν τῷ δευτέρῳ αὐτῆς ἀριθμῷ, ἀποδίδει εἰς αὐτοὺς σκοπὸν τοιοῦτον δυσηρεστήθησαν καὶ ἔκαμον παράπονα διὰ τὴν ἀδιακρισίαν ταύτην τοῦ κυβερνητικοῦ ὀργάνου. Νομίζω ὅτι τῷ ὄντι ἡ *Salamandre*, ὡς καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν ἐπληροφορήθην, δὲν μετέβη εἰς Τυμπάκι, δηλαδὴ εἰς τὴν παραλίαν πλησίον τῆς ὁποίας διαμένουσιν οἱ ἐθελονταί. 'Αλλὰ τοῦτο εἶναι ἀδιάφορον, διότι διὰ τῆς ἐπιστολῆς του, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἔκαμα λόγον, ὁ κύριος Champoiseau ἔπραξε τὸ καθ' ἑαυτόν, ὅπως καταπείσῃ τοὺς ἐθελοντὰς νὰ ἐμπιστευθῶσιν ἑαυτοὺς εἰς ὀθωμανικὰ πλοῖα. 'Εκτὸς ὅμως τούτου ἐξεπλήρωσε καὶ ἕτερον σκοπὸν πανταχοῦ ὅπου κατὰ τὸν διάπλουν τοῦτον ἡ *Salamandre* προσήγγισε, καὶ προσήγγισεν εἰς πολλὰ μέρη τῆς βορειοανατολικῆς παραλίας. 'Ο κύριος Champoiseau ἐλθὼν εἰς συνά-

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 336.
2. 'Εν τῷ σχεδίῳ (AYE/ΠΧ) : *Ρωμᾶνον*, ὅπερ τὸ ὀρθόν.
3. 9/21 'Οκτωβρίου 1868 : Τσιριντάνη, ἔ.ἀ., τ. Γ', σ. 330.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

φειαν μετὰ τῶν ἐντοπίων Χριστιανῶν ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτοὺς πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ τοὺς ἀποθαρρύνῃ καὶ τοὺς ἀπελπίσῃ, ὁ δὲ κύριος Planche ἐλεεινολογῶν τὴν παιδικὴν ἁπλοϊκότητα τῶν Κρητῶν, γενομένων θύματα τῶν ἐπιτροπῶν, ἔλεγέ μοι ὅτι οἱ χωρικοὶ τὸν διεβεβαίουν ὅτι τὰ διὰ τῆς *Ἑνώσεως* ἀποβιβαζόμενα πράγματα ἀποστέλλονται ἐκ μέρους τῶν δυνάμεων!

Ὁπωσδήποτε ἡ ἀναχώρησις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐθελοντῶν κατὰ τὰς παρούσας κρισίμους στιγμὰς δεινὸν τραῦμα ἔσεται κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀκόμη δεινότερον ἂν μετ' αὐτῶν καὶ ὁ Κόρακας καὶ οἱ ἄλλοι συναπέλθωσιν. Ἡ Ὑψ. Πύλη, ὡς εἰς τὸν κύριον Δενδρινὸν γράφουσιν, ἐγίνωσκεν ἤδη τὴν πρόθεσιν τῶν ἐθελοντῶν καὶ προσέτι ὑπεστήριζεν αὕτη ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅτι ὄχι μόνον οὗτοι ἀλλὰ καὶ οἱ ἐγχώριοι ἀρχηγοὶ καὶ οἱ ἐναπομείναντες ἐπαναστάται θέλουν νὰ παραιτήσωσι τὴν νῆσον, καὶ τὸ μόνον πρὸς τοῦτο ἐμπόδιον εἶναι ὅτι δὲν τοῖς προσφέρονται πλοῖα. Θεωρεῖ δὲ τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν ὡς τρανὴν ἀπόδειξιν τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς νήσου.

Προκειμένου λόγου περὶ τῶν ἐθελοντῶν, ὀφείλω νὰ κάμω γνωστὸν τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι καὶ τὸ ἑξῆς : Ἰάκωβός τις Καλοκαιρινός, ἐκ Κυθήρων καταγόμενος, κάτοικος Ρεθύμνης καὶ συγγενὴς [1] τοῦ ἐκεῖ ἡμετέρου Προξ. Πράκτορος Γ. Καλοκαιρινοῦ, μετέβη πρό τινων μηνῶν, ἵνα συναγωνισθῇ μετὰ τῶν Κρητῶν. Οὗτος μεταξὺ τῶν ἐθελοντῶν ἐσχάτως εὑρισκόμενος συνέταξε καὶ ἀπέστειλε τὰς πρὸς τοὺς τρεῖς προξένους ἐπιστολάς [2] δι' ὧν οὗτοι ἐζήτησαν πλοῖα πρὸς ἀναχώρησιν. Κατ' αὐτὰς διεδόθη καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν Ρεθύμνῳ ὅτι ὁ νέος οὗτος ἐρραδιούργησε τοὺς ἐθελοντὰς καὶ ὅτι δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Χουσεὶν Πασᾶν ἐπρότεινεν ὅτι, ἂν τῷ δοθῶσιν ἑπτὰ χιλιάδες λίραι, αὐτὸς ἀναδέχεται νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἀπέλευσίν των. Περὶ τῆς ἐλεεινῆς ταύτης προδοσίας μοὶ ἀνέφερε καὶ ὁ ἐν Ρεθύμνῳ Πράκτωρ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 264 καὶ ἀπὸ 21 8βρίου ἐγγράφου [3] του. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὁ αὐτὸς Πράκτωρ δι' ἑτέρου ἐγγράφου [4] του τὴν ἐπιοῦσαν ἀναιρεῖ τὰ ἐν τῷ προηγουμένῳ ἐκτιθέμενα, ἀλλ' ἐγὼ ἔχω διδόμενα νὰ θεωρήσω πιθανωτάτην, ἢ μᾶλλον βεβαίαν τὴν φήμην ταύτην, διότι γινώσκω ὅτι πρό τινων ἡμερῶν ὁ Ἰάκωβος Καλοκαιρινὸς ἔστειλεν ἐπιστολὴν εἰς πρόσωπόν τι μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ τὴν πέμψῃ εἰς τὸν Χουσεὶν Πασᾶν καὶ νὰ μὴ κάμῃ περὶ αὐτῆς λόγον εἰς οὐδένα. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ νέος αὐτὸς δὲν φαίνεται ἀμέμπτου χαρακτῆρος, καθότι, πρὶν ἔλθῃ πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, εἶχε μεταβῇ ὡς τυχοδιώκτης εἰς Πετρούπολιν, ὅπου ἐξεμεταλλεύθη τὴν ἰδιότητα του ὡς Κρητός. Ἐνδεχόμενον δὲ εἶναι ὅτι τὸ δεύτερον ἔγγραφον τοῦ Κου Πράκτορος ὑπηγορεύθη ἀπὸ συγγενικὰς συμπαθείας.

---

1. Γενεαλογικὸν δένδρον τῶν Καλοκαιρινῶν βλ. εἰς Στεργ. Σπανάκη, «Ἡ οἰκογένεια τῶν Καλοκαιρινῶν τῆς Κρήτης», *Κρητικὰ Χρονικά*, τ. ΙΔ΄ (1960), πίν. ἐκτὸς κειμένου μεταξὺ τῶν σσ. 288 καὶ 289.

2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 325, ὑποσημ. 1.

3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 335–336.

4. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 336

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν τεσσαράκοντα περίπου Κρῆτες ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Κισσάμου, Σελίνου, καὶ Κυδωνίας μεταβάντες εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κυρίου Champoiseau τὸν παρεκάλεσαν καὶ ἰδίῳ ὀνόματι καὶ ἐπ' ὀνόματι τῶν συγχωρίων των νὰ μεσολαβήσῃ ὅπως μὴ παρεμβληθῶσι προσκόμματα εἰς τὰς οἰκογενείας των, εὑρισκομένας τὰς πλειοτέρας εἰς Αἴγιναν, τοῦ νὰ ἐπανέλθωσιν. Ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι οἱ χωρικοὶ οὗτοι προετράπησαν καὶ ἀντημείφθησαν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν νὰ πράξωσι τὴν πρᾶξιν ταύτην. Τούτου γενομένου, ἀνεχώρησαν οὗτοι διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τὰ ἀναγκαῖα ἔγγραφα καὶ σταθερὰν ἀπόφασιν ἔχοντες νὰ παραλάβωσι τὰς οἰκογενείας ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας.

Χθὲς προσῆλθον ἐνταῦθα, ἵνα δηλώσωσι τὴν ὑποταγήν των εἰς τὰς ἀρχάς, τέσσαρες Σφακιῶται, ὁ Ἀνδρουλὴς Καυκαλάκης, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος Ἀνδρουλάκης, γαμβρὸς τοῦ Κωσταροῦ, Παῦλος Πολογεωργάκης καὶ ἕτερός τις, ἀνεψιὸς ἱερέως τινός, ἐκ τοῦ χωρίου Καλλικράτη, ὅστις, ὡς λέγουν, ἦτο ἐν Ἑλλάδι ἄλλοτε στρατιωτικός. Πάντες οὗτοι, κάτοικοι τοῦ Ἀποκορώνου καὶ ἱκανὰ ἐκεῖσε κτήματα ἔχοντες, ἅτινα ἐπαπειλούμενα νὰ δημευθῶσι μόνον διὰ τῆς ὑποταγῆς των ἠδύναντο νὰ σώσωσι, προσῆλθον, φαίνεται, τῇ συνεργίᾳ τοῦ Σάββα Πασᾶ, ὅστις μεγάλας προσπαθείας κατέβαλε πρὸς τοῦτο καὶ ὅστις κατ' αὐτὰς ἀπεπειράθη ἔτι ν' ἀποπλανήσῃ καὶ τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Ἀποκορώνου Ἀναγνώστην Γογονῆν, ζητήσας νὰ λάβῃ προσωπικὴν μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν. Ἀλλ' ὁ Γογονῆς, ὅστις ὁμολογουμένως εἶναι εἷς τῶν τιμιωτέρων καὶ σταθερωτέρων πατριωτῶν, ἀπέκρουσε τὸν πειρασμὸν καὶ ἀπήντησεν εἰς τὰς δολίας εἰσηγήσεις ὅτι ἀπόφασιν σταθερὰν ἔχει νὰ ἐμμείνῃ μέχρι τέλους εἰς τὸν ἀγῶνα.

Ἡ ἐν γένει κατάστασις τῶν πραγμάτων ὁσημέραι δεινοῦται. Ἐξ Ἀθηνῶν γράφουν πρὸς τοὺς Κρῆτας πολλὰ περὶ ἀποστολῶν, ἐπικουριῶν καὶ βοηθημάτων ἐκτάκτων κλπ. Κρίνω καθῆκόν μου καὶ αὖθις, κύριε Ὑπουργέ, νὰ ἐπισύρω τὴν ὑμετέραν σπουδαίαν μέριμναν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ἂν ἀληθῶς ὑπάρχῃ πρόθεσις σπουδαία περὶ ἀποστολῆς ἐκτάκτων ἐπικουριῶν, ἀνάγκη πᾶσα, ὅπως αὗται ἀποβῶσιν ὠφέλιμοι, νὰ πραγματοποιηθῶσι τάχιστα, διότι πάσης ἡμέρας ἀνωφελὴς πάροδος εἶναι ὀλεθρία, καὶ μόνον διὰ τῆς ταχίστης ἀποστολῆς αὐτῶν δύναται νὰ προληφθῇ ἡ ἐπαπειλουμένη καταστροφή.

Ὁ ἐν Ρεθύμνῃ Προξ. Πράκτωρ μοὶ γράφει ὅτι ὁ ὑπήκοος Ἕλλην Κοσμᾶς Σωτῆρχος, Κυθηραῖος, ἀποκατεστημένος ἐκεῖ, ἐζήτησε κατ' αὐτὰς παραιτῶν τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειάν νὰ γίνῃ ὑπήκοος Ὀθωμανός, καὶ ὅτι ἡ ἐγχώριος ἐξουσία ἐγγράφως ἐδήλωσε τοῦτο εἰς τὸ Πρακτορεῖον. Καὶ ἐνταῦθα τρεῖς ἢ τέσσαρες ἔπραξαν μέχρι τοῦδε τὸ τοιοῦτον, ἓξ δὲ ἕτεροι ἢ ἑπτὰ Ἰουδαῖοι προσπαθοῦν νὰ γίνωσιν Ἰταλοὶ ὑπήκοοι καὶ πρὸς τοῦτο ἐπρομηθεύθησαν ἔγγραφα δι' ὧν θέλουν ν' ἀποδείξωσι τὴν ἰταλικὴν καταγωγήν των. Τινὲς μάλιστα τούτων ἀπορίας ἄξιον εἶναι πῶς κατώρθωσαν νὰ λάβωσιν ἤδη καὶ διαβατήρια ἰταλικὰ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀλλαχόθεν. Τὴν περίστασιν ταύτην καὶ τὴν ὅλως ἀνάρμοστον συμπεριφορὰν διαφόρων ἰταλικῶν ἀρχῶν ἐπιφυλάσσομαι κατόπιν ἐκτενέστερον καὶ σπουδαιότερον νὰ ἐκθέσω τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι. Ὁπωσδήποτε βέβαιον εἶναι

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὅτι ἡ παραίτησις πολλῶν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος προέρχεται ἐκ τῆς συστηματικῆς ἀπὸ μέρους τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν καταδιώξεως τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων καὶ τῆς ἀνεπαρκοῦς προστασίας αὐτῶν ἀπὸ μέρους τῶν προξενικῶν ἀρχῶν. Οὐδεμία ἐπομένως ἀμφιβολία ὅτι πάμπολλοι θέλουσι παραιτήσει τὴν ἑλληνικὴν ἐθνικότητα, ἂν ἡ τοιαύτη κατάστασις ἐξακολουθήσῃ.

Διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 260 καὶ ἀπὸ 29 7βρίου ἐ.ἔ. ἐκθέσεώς [1] μου ἀνέφερον ὑμῖν περί τινος ἐν Ρεθύμνῃ κορασίου διὰ πλάνης ἀσπασθέντος τὸν Ἰσλαμισμόν. Τὸ κοράσιον τοῦτο, καθ' ἃ κατόπιν ἐπληροφορήθην, ὀνομάζεται Χρυσῆ Ἰακώβου Τσαρβακῆ ἐκ τοῦ χωρίου Πλευριανὰ τοῦ Μυλοποτάμου καὶ εἶναι μόλις 13 ἐτῶν. Ὅτε ὁ Χουσεὶν Πασᾶς εὑρίσκετο πρὸ μικροῦ ἐν Ρεθύμνῃ, ὁ πατὴρ τῆς παρθένου ἐμφανισθεὶς ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ τὸ τέκνον του, ἀποκρυπτόμενον ὑπὸ τῶν τουρκικῶν οἰκογενειῶν, πλὴν δυστυχῶς ὁ Γεν. Διοικητὴς ἀπεδίωξεν αὐτόν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ πατρική του ἐξουσία ἐξέλιπε πλέον, ἀφοῦ τὸ κοράσιον ἐδέχθη τὸν Ἰσλαμισμὸν καὶ ἀπεστάλη μάλιστα διὰ τοῦτο εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐνταῦθα μετὰ λύπης λέγω ὅτι καὶ πλεῖστα ἄλλα κοράσια τυχόντα ἕνεκα τῶν περιστάσεων εἰς ὀθωμανικὰς οἰκογενείας ἔλαβον τὴν αὐτὴν τύχην.

Ὁ Σάββα Πασᾶς εὑρισκόμενος ἐσχάτως εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου προσεπάθησε νὰ ἐγκαταστήσῃ ἐκεῖ τὰς διοικητικὰς ἀρχάς, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ πράξῃ τοῦτο, ὡς βεβαιοῦσιν, ὑπῆγεν εἰς Ρέθυμνον καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου ἐπέστρεψεν ἐνταῦθα.

381

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 28 Ὀκτωβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ47/1748

Θεωρῶ ὄχι ἄσκοπον νὰ ὑποβάλω ὑπ' ὄψιν ὑμῶν τὴν συνημμένην ἐπιστολήν, γεγραμμένην ἀπὸ τὸν πρῴην Γραμματέα τῆς Προσ. Κυβερνήσεως Λεωνίδαν Γεωργιάδην Λόγιον, ἕνα τῶν ἐνθερμοτέρων ὀπαδῶν τῆς ἑνώσεως. Περιέχει ἀληθείας πολλάς.

Ἐμπιστευτικῶς λέγω ὑμῖν ὅτι, καθ' ἃς ἔχω πληροφορίας, ἡ ἔλευσις τοῦ Κορωναίου, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθωθῇ, ἤθελε γίνει πρόξενος μεγάλης ὠφελείας, ὄχι μόνον διότι οὗτος παρ' ὅλων ἐκτιμᾶται καὶ ἀγαπᾶται διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς του, ἀλλὰ καὶ διότι μὴ τυγχάνων ἐντόπιος δὲν ἐγείρει ἀντιζηλίας. Καὶ ὁ Ζυμπρακάκης ἀγαπᾶται, ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ ἄσπονδοι μεταξὺ τῶν Κρητῶν ἐχθροί του, οἵτινες τὸν ραδιουργοῦν.

Ὁπωσδήποτε ἡ ἐπάνοδος τοῦ Πετροπουλάκη, ἥτις, ὡς γράφουν, εἶναι προσεχής,

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 313–316.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀνάγκη νὰ ἐπισπευσθῇ. Ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι καὶ ὁ ἀρχηγὸς οὗτος μεγάλως ἀγαπᾶται καὶ ἐκτιμᾶται.

382

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 30 Ὀκτωβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ47/1749

Ταύτην τὴν στιγμὴν μόλις ἔφθασε τὸ ἀτμόπλοιον, 2 μ.μ.

Σήμερον ἑτοιμάζεται ἐκστρατεία κρατερὰ κατὰ τῶν Σφακίων διὰ ξηρᾶς, δηλ. ἐξ Ὁμαλοῦ ⟨καὶ⟩ ἐξ Ἀποκορώνου, καὶ διὰ θαλάσσης. Δύο φρεγάται, ἐλθοῦσαι σήμερον πρὸ τῶν Χανίων, παραλαμβάνουν στρατόν, πολεμεφόδια καὶ ἄλλα χρειώδη πρὸς μεταφοράν. Λέγεται ὅτι καὶ ὁ Σάββας αὐτός, ὁ δραστηριώτερον παντὸς ἄλλου καὶ Τούρκου καὶ Χριστιανοῦ ἐργαζόμενος, μεταβαίνει διὰ θαλάσσης εἰς Φραγκοκάστελλον, ὅπου, φαίνεται, θὰ γίνῃ ἡ ἀποβίβασις.

Δυστυχῶς καὶ οἱ τρεῖς ἢ τέσσαρες Σφακιῶται οἵτινες κατ' αὐτὰς ὑπετάχθησαν θὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ὡς ὁδηγοί.

Περὶ ἐθελοντῶν οὐδὲν νεώτερον ἔμαθον, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐπιμένουν εἰς τὴν ἀπόφασίν των.

383

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 291 *Χανιά, 4 Νοεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ50/1861

Μεγάλη ἐκστρατεία ἐπεχειρήθη [1] κατ' αὐτὰς κατὰ τῶν Σφακίων, τὰ ὁποῖα, ὡς αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ κηρύττουσιν, εἶναι τὸ τελευταῖον χαράκωμα τῆς ἐπαναστάσεως.

Τὴν παρελθοῦσαν Τρίτην δύο τουρκικαὶ φρεγάται ἠγκυροβόλησαν πρὸ τῶν Χανίων, ὅπως παραλάβωσι στρατόν, τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ τὰ μεταφέρωσιν εἰς Σφακιά, ἀλλὰ μὴ δυνηθεῖσαι τότε ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης τρικυμίας νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν ἀποστολήν των ἐπέστρεψαν εἰς Σοῦδαν καὶ τὴν Παρασκευὴν ἐπανελθοῦσαι καὶ παραλαβοῦσαι καὶ τὸν Σάββαν Πασᾶν ἀπῆλθον εἰς Φραγκοκάστελλον. Σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ταύτης προφανὴς εἶναι νὰ καταληφθῶσι τὰ Σφακιὰ στρατιωτικῶς καὶ ἐγκατασταθῇ ἐν αὐτοῖς ὁ Σάββας Πασᾶς, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ἡ ἐπαρχία αὕτη ἀνήκει. Πρὸς τοῦτο θέλει γίνει, ὡς λέγεται, προσβολὴ ἐκ διαφόρων μερῶν, οἷον ἐκ τοῦ Ἀποκορώνου,

1. Χφ. *ἐπεχειρίσθη*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐκ τοῦ μέρους τοῦ Καλλικράτους, καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης διὰ Φραγκοκαστέλλου, τὰ δὲ διάφορα σώματα καταλαμβάνοντα βαθμηδὸν τὰς διαφόρους θέσεις θέλουν ἑνωθῆ εἰς Ἄσκυφον, ὅπου, καθὼς καὶ εἰς Ἀνώπολιν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἐπίκαιρα μέρη, θέλουν ἀνεγείρει πύργους.

Μετ' ἀγωνίας λοιπὸν ἀναμένομεν καὶ αὖθις τὴν ἔκβασιν τῆς πέμπτης ἢ ἕκτης ταύτης κατὰ τῶν Σφακίων ἐκστρατείας. Ἐκεῖ ὑπάρχουν νῦν ἱκανοὶ ἐπαναστάται καὶ θ' ἀντισταθῶσιν, ὡς ἐλπίζεται, ἀλλὰ δὲν εἶναι τοσοῦτοι, ὥστε νὰ καταλάβωσιν ὅλας τὰς θέσεις δι' ὧν ὁ ἐπιτιθέμενος στρατὸς δύναται νὰ εἰσβάλῃ, καὶ διὰ τοῦτο ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν ἔκβασιν τῆς προηγουμένης ἐκστρατείας, ἰδίως δὲ τὴν ἐν γένει κατάστασιν τῆς ἐπαναστάσεως, δὲν διστάζω νὰ παραδεχθῶ ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατός, ἂν ὄχι διὰ μιᾶς, τοὐλάχιστον βαθμηδὸν θὰ ἐκτελέσῃ πληρέστατα τὴν ἀποστολήν του.

Τὸ δεινότερον ὅμως εἶναι ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς νοῶν τὴν σπουδαιότητα ἣν τὰ Σφακιὰ ἔχουν εἰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν ὑπάρχοντα κατέλαβεν [1] ὄχι μόνον τὰς πέριξ ἐπαρχίας ὅλας, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλῶν ἀτμοπλοίων πολιορκεῖ στενῶς ὅλην τὴν παραλίαν, εἰς τρόπον ὥστε πᾶσα ἔξωθεν ἐρχομένη ἐπικουρία ἢ ἐπισίτισις καθίσταται λίαν ἐπικίνδυνος καὶ σχεδὸν ἀδύνατος. Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ἁπλῶς διὰ τοῦ μέσου τούτου ὁ τουρκικὸς στρατός, χωρὶς νὰ τρέχῃ τὸν κίνδυνον νὰ μάχηται ἐντὸς τῶν στενῶν καὶ λαβυρινθοειδῶν φαράγγων τῶν Σφακίων, νὰ ἀναγκάσῃ διὰ τοῦ στενοῦ ἀποκλεισμοῦ τοὺς Σφακιώτας ἢ νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα ἢ νὰ ἐκκενώσωσι τὴν ἐπαρχίαν.

Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην θέλουν χρησιμεύσει, καθ' ἃ δυστυχῶς ἔμαθα, ὡς ὁδηγοὶ ἢ κατάσκοποι οἱ τέσσαρες ἐσχάτως προσελθόντες Σφακιῶται, περὶ ὧν ἔκαμα μνείαν ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ [2] μου, ἀφοῦ ἐνταῦθα ἔλαβον παρὰ τῶν ἀρχῶν πολλὰς ἀμοιβάς. Τὰ ἄτομα ταῦτα, ὡς ἀκριβέστερον ἐπληροφορήθην, εἰσὶ τὰ ἑξῆς : Πῶλος Καυκαλάκης, Μανοῦσος Μανουδελλός, ὁ ἱερεὺς Σύγκελος, ὅστις πολλὰ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν κηρύττει, καὶ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ ἐκ Καλλικράτους ἱερέως Προκοπίου, ὅστις ἀνεψιὸς ὑπηρέτησεν ἔτη πολλὰ εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν. Ἐσφαλμένως δ' ἀνέφερα ὅτι εἷς ἐξ αὐτῶν εἶναι γαμβρὸς τοῦ Κωσταροῦ. Ἐκ τούτων δύο μέν παρέλαβεν ὁ Σάββας Πασᾶς μεθ' ἑαυτοῦ, οἱ δὲ δύο ἕτεροι μεταβαίνοντες διὰ ξηρᾶς εἰς Ἀποκόρωνα προσεβλήθησαν ἕνεκα τῆς διαγωγῆς των ὑπὸ ἑτέρων Κρητῶν, ἐξ ὧν ὁ μὲν κακοποιηθεὶς ἀφέθη σχεδὸν ἡμιθανής, ὁ δὲ διέφυγε τὸν κίνδυνον.

Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἰδὼν τὰ μεγάλα πλεονεκτήματα ἅτινα ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν πύργων ἀποκτᾷ ἐργάζεται ἀπό τινος χρόνου πρὸς αὔξησιν αὐτῶν δραστηρίως καὶ ἀνενδότως. Καί, ἐνῷ τὸ κατ' ἀρχὰς αἱ ἐργασίαι αὗται μετὰ μεγάλης βραδύτητος ἔβαινον καὶ ἐπὶ πολλοὺς μῆνας μόλις κατωρθώθη ἡ κατασκευὴ ὀλιγίστων, ἐσχάτως ἐντὸς ὀλίγου χρόνου, ἀφ' ἧς ἐχορήγησα τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι λεπτομερεῖς περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῶν

---

1. Χφ. *κατέλαβον*.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 337–340.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θέσεων πληροφορίας [1], ἀνωκοδόμησαν εἰς τὰς μέσας ἐπαρχίας τοσούτους, ὥστε ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς αὐτῶν ἀναβαίνει σήμερον εἰς 150.

Στρατιωτικὰ οὔτε κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἐγένοντο εἰμὴ μικρά τις συμπλοκὴ εἰς Ἀγίαν Ρουμέλην κατὰ τὴν ἀπόβασιν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο στρατοῦ καὶ μάχη τις, ὡς ἐξ ἐπιβατῶν ἐπληροφορήθην, παρὰ τὸ χωρίον Μάλλια τοῦ Μυραμπέλου, μιᾶς τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ στεροῦμαι πληροφοριῶν.

Παρὰ τοῦ κυρίου Δίξωνος ἐπληροφορήθην ὅτι, καθ' ἃ αἱ προϊστάμεναι αὐτοῦ ἀρχαὶ τῷ ἔγραψαν, οὔτε ἡ περὶ ἡγεμονίας αἴτησις τῶν Κρητῶν γίνεται δεκτὴ ὑπὸ τῶν δυνάμεων, ἢ τοὐλάχιστον ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ ἀπάντησις αὕτη δικαιολογεῖ τὴν εἰς τὸ ἀρχικὸν πρόγραμμα ἐπάνοδον τῶν ἐπαναστατῶν, καὶ οὕτος θὰ ἦτο ὁ φυσικὸς ροῦς τῶν πραγμάτων, ἂν ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἤδη πλειοτέραν ἰσχὺν καὶ μεγαλυτέραν πεποίθησιν εἰς ἑαυτήν. Ἐπειδὴ ὅμως ταῦτα δὲν ὑπάρχουν, φοβοῦμαι μὴ ἡ εἴδησις αὐτὴ γενομένη γνωστὴ ἀραιώσῃ ἔτι μᾶλλον τὰς τάξεις τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τοὺς ἀποθαρρύνῃ πλειότερον.

Ἐν τούτοις παρὰ τοῦ κυρίου Δενδρινοῦ πληροφοροῦμαι πρᾶγμα ὅπερ ἡμεῖς ἐνταῦθα ἠγνοοῦμεν μέχρι τοῦδε : ⟨ὅτι⟩, καθ' ἃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῷ γράφουσι, μερίς τις ἐπαναστατῶν, ἀναφερθεῖσα κατ' εὐθεῖαν εἰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβείας τῶν μεγάλων δυνάμεων, ἀποκρούει καὶ ἀποδοκιμάζει τὰ περὶ ἡγεμονίας πραχθέντα, ἅτινα ἀποδίδει εἰς τὴν πλάνην μικρᾶς μειονοψηφίας· καὶ ὅτι οἱ λοιποὶ ἐπαναστάται ἐμμένουν εἰς τὴν περὶ ἑνώσεως ἰδέαν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἀντιφατικὰ τοιαῦτα καὶ ἀσταθῆ διαβήματα, δεικνύοντα ἀσθένειαν, ἐπροξένησαν ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν, ὡς ἐπίσης ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν ἐνεποίησε καὶ ἡ αἴτησις τῶν ἰδίων πρὸς τοὺς πρέσβεις περὶ ἀποστολῆς πλοίων πρὸς ἐκπατρισμόν των.

384

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 112 *Ἡράκλειον, 4 Νοεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ33/1225

Ἡ ἐπανάστασις ἂν καὶ πρὸ πολλοῦ ἀπώλεσε τὴν ζωηρότητά της ἕνεκα τῆς διαγωγῆς πολλῶν ἐγχωρίων, ἐπιδοθέντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὴν ἁρπαγὴν τῶν κομιζομένων διὰ τῆς *Ἑνώσεως* πραγμάτων καὶ χρημάτων καὶ μετὰ ταῦτα προσερχομένων εἰς τὴν ὑποταγὴν τῶν Ὀθωμανῶν, μολαταῦτα ὑπῆρχε πιθανότης ὅτι οἱ ἐθελονταὶ ὑπὸ τὸν Μήτσαν καὶ Ζῆκον ἤθελον χρησιμεύσει ὡς δύναμις ἰσχυρά, ὥστε νὰ βοηθῇ ἀποτελεσματικῶς τοὺς διαμείναντας ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν τοῖς ὅπλοις ἐντοπίους, μέχρις ὅτου ἡ μέριμνα τῶν ἐν⟨τε⟩ταλμένων ἐμψυχώσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν πρόοδον τοῦ ἀγῶνος. Δυστυχῶς ὅμως ἡ

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 284, 295.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κακοήθεια τυχοδιώκτου τινός, ὀνομαζομένου Ἰακώβου Καλοκερινοῦ, προσκολληθέντος παρ' αὐτοῖς, διέρρηξε τὴν ἑνότητα καὶ τὸν ζῆλόν των, καὶ διὰ δολίων εἰσηγήσεων τοὺς ἠνάγκασε νὰ πέμψωσι τὴν ἀπὸ 4 Ὀκτωβρίου ἐ.ἔ. ἀναφοράν [1] των πρὸς τὰ προξενεῖα τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ νὰ ἐπιμένωσιν εἰς τὴν ἀναχώρησίν των.

Ὅταν εἶδον τὴν ἀναφορὰν τῶν ἐθελοντῶν, ἥτις ἦτο συντεταγμένη καὶ ἀντιγεγραμμένη παρὰ τοῦ Καλοκερινοῦ, ἔμαθον ἐν ταὐτῷ ὅτι ὁ κύριος οὗτος εὑρίσκετο εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν, ἵνα ἐπὶ ἀμοιβῇ κατορθώσῃ τὴν ἀπέλευσίν των, ἀλλ' ἡ φήμη ἐφαίνετο τόσον ἀδέσποτος, ὥστε δὲν ἐτόλμησα καὶ νὰ τὴν ἀναφέρω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα, πρὶν ἢ ἀρυσθῶ θετικωτέρων ἀποδείξεων. Ἤδη ἐπληροφορήθην ἐμπιστευτικῶς παρ' ἐπισήμου προσώπου ἀναγνώσαντος τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰακώβου Καλοκερινοῦ, εὑρισκομένην εἰς χεῖρας τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, ὅτι διαλαμβάνει τάδε: «Εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν μου ν' ἀπελάσω τοὺς ἐθελοντὰς ἐκ Κρήτης, ἀρκεῖ ἡ Ἐξοχότης του νὰ καταβάλῃ εἰς χεῖρας τοῦ ἐν Χανίοις Προξένου τῆς Ἀγγλίας Δίξωνος γενναίαν ἀμοιβήν.» Ἐξ ἄλλων δὲ πληροφοριῶν ὅτι τὴν γενναίαν ἀμοιβὴν τὴν ὥρισε διὰ ζώσης εἰς ἑπτὰ χιλιάδας λίρας, καὶ ὅτι τὴν ἐπιστολὴν τὴν ἐπέδειξεν ὁ Γεν. Διοικητὴς καὶ πρὸς τὸν ἐν Χανίοις Πρόξενον τῆς Γαλλίας.

Ὁ Ἰάκωβος Καλοκερινὸς καταδιωκόμενος ἐπὶ χρεωκοπίᾳ καὶ πλαστογραφίᾳ καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἔχῃ ἀλλαχόθι ἐλευθέραν διαμονὴν ἦτο ἐπόμενον ὅτι ἤθελε καταβάλει πᾶσαν προσπάθειαν νὰ διαφθείρῃ τοὺς ἐθελοντὰς καὶ νὰ πωλήσῃ τὴν ἀπερισκεψίαν των. Ἀλλ' ἐὰν αἱ περιστάσεις παρουσιάζωσι τὴν ἀνάγκην νὰ ἐμψυχωθῇ ἡ ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις δι' ἀποστολῆς νέων ἐθελοντῶν καὶ ἀρχηγοῦ ἱκανοῦ καὶ πεπειραμένου, πρωτίστη ἀνάγκη καθίσταται νὰ ἐκδιωχθῇ ἐκ Κρήτης ὁ προειρημένος Καλοκερινὸς καὶ ἐν ταὐτῷ κατασχεθῶσιν ὅσα ἔγγραφα φέρει μεθ' ἑαυτοῦ πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς διαγωγῆς του. Ἡ κατάστασις εἰς ἣν εὑρίσκεται ἤδη ἡ ἐπανάστασις εἰς οὐδένα ἐπιτρέπει ἐντεῦθεν νὰ ἐνεργήσῃ τὸ παράπαν, ἡ τοιαύτη ὅμως ἐνέργεια δύναται ἐπιτυχῶς νὰ γίνῃ παρὰ τοῦ ἐλευσομένου ἀρχηγοῦ.

Ἡ Διοίκησις τῆς Κρήτης πρὸ πολλοῦ καιροῦ ἐδημιούργησε μέγαν ἀριθμὸν κατασκόπων, τοὺς ὁποίους καθ' ἑκάστην ἀποστέλλει εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς διαφθορὰν τῶν οἰκογενειῶν. Ἀλλ' οἱ ἐρχόμενοι δὲν περιορίζονται εἰς μόνην τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς των, εἰμὴ συνεταιρίζονται καὶ μετ' ἄλλων ἀέργων τῆς Σύρου, Πειραιῶς, καὶ Ἀθηνῶν, ἐξαπατῶσι τὰς ἐπιτροπάς, ἐγείρουσιν ἀπαιτήσεις κατὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ γίνονται πρόξενοι καὶ ὄργανα πολλῶν ἀτοπημάτων καὶ ἐνοχλήσεων. Κατὰ συνέπειαν θεωρῶ κατάλληλον τὴν περίστασιν νὰ παρακαλέσω τὴν Σ. Κυβέρνησιν ἵνα ἐντόνως διατάξῃ τοὺς νομάρχας τοῦ κράτους νὰ ἐφαρμόσωσιν ἀκριβῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς τὴν ὑπ' ἀριθ. 156/28448 καὶ ἀπὸ 20 Νβρίου 1861 ἐγκύκλιον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, περὶ τῶν ἄνευ τακτικῶν διαβατηρίων ἀφικνουμένων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 325, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἡ ἀκριβὴς ἐκτέλεσις τῆς ἐν λόγῳ ἐγκυκλίου θέλει ἀπαλλάξει τὴν Σ. Κυβέρνησιν ἀπὸ πολλὰς ἀνησυχίας, καθότι οἱ ἐν Κρήτῃ πράκτορές της θέλουσιν ἀρνεῖσθαι τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν διαβατηρίων, ὅπως τὴν ἀρνοῦνται καὶ οἱ πρόξενοι τῆς Τουρκίας ἐπὶ τῶν διαβατηρίων τῶν ὑπηκόων Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους ὄχι μόνον δὲν τοὺς δέχεται ἡ ἐγχώριος ἐξουσία νὰ πατήσωσι τὸ ἔδαφος τῆς Κρήτης, ἀλλ' οὔτε τοῖς ἐπιτρέπει νὰ ἐξέλθωσι τοῦ καταπλέοντος ἀτμοκινήτου πρὸς ἀναψυχήν.

Γνωστοποιῶ προσέτι εἰς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἔλαβον χώραν ἀψιμαχίαι εἰς Μάλια καὶ Σπιναλλόγγα τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν. Αἱ ἀψιμαχίαι, ἂν καὶ δὲν κατέληξαν εἰς σπουδαῖον ἀποτέλεσμα, οὐχ ἧττον προυξένησαν ἀνησυχίας εἰς τὴν Διοίκησιν καὶ τὸ κοινὸν τῶν Ὀθωμανῶν.

Τὸ παρελθὸν Σάββατον, δύο ἀρξαμένου μηνός, ἀπεβίωσεν ἐν Ἁγίῳ Μύρωνι ὁ Καϊμακάμης Μαλεβυζίου Ἰωάννης Οἰκονομίδης. Διὰ τοῦ θανάτου ἀπηλλάγη ὁ τόπος ἑνὸς ἐφιάλτου.

385

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολή, ἐμπιστευτική *Χανιά, 5 Νοεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ31/1162

Ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει περὶ τῆς ὀλεθρίας ἐκβάσεως τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως, ἂν τὰ πράγματα ἐξακολουθῶσι νὰ βαίνωσιν ὡς σήμερον. Μόνον δι' ἐκτάκτων μέσων ταχέως ἐφαρμοζομένων δυνάμεθα ἀκόμη καὶ τώρα νὰ σωθῶμεν.

Ἄλλοτε ἔλαβα τὴν τιμὴν νὰ ἐκθέσω ὑμῖν τὴν ἀνάγκην περὶ σχηματισμοῦ διαρκῶν σωμάτων ὑπομίσθων. Ἂν τότε ἡ γνώμη αὕτη ἐκρίθη σφαλερά, ἴσως σήμερον ἕνεκα τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων δὲν θὰ ἦτο τοιαύτη. Διὰ τοῦτο τολμῶ νὰ τὴν ἐπαναλάβω. Διὰ δαπάνης 50 περίπου χιλιάδων δραχμῶν κατὰ μῆνα ἠμποροῦν νὰ διατηρηθῶσιν εἰς τὰ ὅπλα καθ' ὅλην τὴν νῆσον τοὐλάχιστον τέσσαρες χιλιάδες ἀνδρῶν καὶ τοιούτῳ τρόπῳ νὰ παραταθῇ ἡ ἐπανάστασις, μέχρις οὗ ἀναφανῇ εἰς τὸν πολιτικὸν ὁρίζοντα εὐνοϊκόν τι γεγονός.

Διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ὁ σκοπὸς οὗτος, δὲν πρέπει νὰ στέλληται τὸ μνησθὲν ποσὸν εἰς τὰς ἐπιτροπάς, αἵτινες, ὡς γνωστόν, δὲν δαπανῶσι σκοπίμως τὰ στελλόμενα, ἀλλὰ νὰ ληφθῇ πρόνοια ὅπως αἱ δαπάναι γίνωνται πραγματικῶς κατὰ τὰς ἀνάγκας τὰς στρατιωτικάς. Ἐπιτροπὴ οἰκονομικὴ συμπράττουσα μετὰ τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ δύναται νὰ προλάβῃ τὰς καταχρήσεις.

Δευτέρα ἀνάγκη ἀπόλυτος ὑπάρχει νὰ σταλῇ εἷς στρατιωτικός, ὅστις νὰ λάβῃ τὴν ἀρχηγίαν. Σήμερον οὐδεὶς ἀρχηγὸς σχεδὸν ἀνώτερος τῶν λοιπῶν ὑπάρχει, οἱ δὲ ὑπάρχοντες ἐξαντλήσαντες τὰ ἠθικὰ κεφάλαια ἅτινα ἕκαστος εἶχε καὶ δι' ὧν ἠδύνατο νὰ ἐξασκήσῃ ἐπιρροὴν εἰς τὰ πλήθη, στερούμενοι δὲ τῶν χρηματικῶν μέσων, ἵνα δι' αὐτῶν ἐλκύσωσι καὶ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

συγκρατῶσι τοὺς ὁπλίτας, οὐδὲν σπουδαῖον δύνανται νὰ πράξωσιν. Ἀπόδειξις τῶν λεγομένων ἔστω ἡ συνημμένη ἐπιστολὴ[1] ἑνὸς τῶν ἀκραιφνεστέρων πατριωτῶν, τοῦ Χατζῆ Μιχάλη. Ἀπόκειται εἰς τὰ ἁρμόδια πρόσωπα ἡ ἐκλογὴ γεν. ἀρχηγοῦ, ἀλλὰ πρέπει νὰ ληφθῇ πρόνοια ὅπως ᾖ εἷς τῶν εἰς τὸν τόπον γνωστῶν προσώπων τῶν ἀποκτησάντων ἀγάπην καὶ σεβασμόν.

Μέχρι τινὸς ὑπῆρχεν ἰδέα ὅτι θὰ ἤρχετο ὁ Ζυμπρακάκης. Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς του ἀνέπτυξε μεγάλας ἀρετάς, πατριωτισμὸν καὶ σταθερότητα καὶ ὡς τοιοῦτος ἐπανερχόμενος θὰ ἦτο ὠφελιμώτατος. Ἀλλά, ὡς μανθάνω, παρῃτήθη τῆς περὶ ἐπανόδου ἰδέας ἕνεκα, φαίνεται, ραδιουργιῶν καὶ ἀντιπράξεών τινων συμπατριωτῶν του. Ὁ καταλληλότερος, κατ' ἐμὴν πεποίθησιν, ὅστις κατὰ τὰς κρισίμους ταύτας περιστάσεις ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ ὑπηρεσίας λαμπρὰς καὶ νὰ ἐπανορθώσῃ σπουδαίως τὰ πράγματα θὰ ἦτο ὁ Κορωναῖος. Οὗτος κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς του ἀπέκτησε τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν Κρητῶν διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς του καί, καθὸ ξένος, δὲν ἐγείρει τὴν ἀντιζηλίαν τῶν ἐντοπίων. Βέβαιος δ' εἶμαι ὅτι διὰ τῆς ἐπανόδου τοῦ προσώπου αὐτοῦ ὁ λαὸς ἤθελεν ἀναπτερώσει τὰς ἐλπίδας του καὶ ἀναλάβει τὸ θάρρος του, καθότι ἤθελεν ἐξηγήσει τὸ γεγονὸς τοῦτο ὡς ἀπόδειξιν περὶ τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνος.

Πολλῶν ἐθελοντῶν ἀνάγκη δὲν ὑπάρχει· μόνον ἡ ἔλευσις ἐθελοντῶν γεγυμνασμένων εἰς τὰ τοῦ πολέμου καὶ ἀφωσιωμένων εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὠφελεῖ. Συρροὴ τυχαίων καὶ ἀέργων ἀνδρῶν εἶναι εἰς ἄκρον ἐπιβλαβής. Ὁπωσδήποτε δὲν ἀπαιτεῖται μέγας ἀριθμὸς ἐθελοντῶν, καθότι τότε οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν θέλουν λέγει ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν εἶναι κρητικὴ πλέον.

Ταῦτα ἔκρινα καθῆκόν μου ἐμπιστευτικῶς νὰ κάμω γνωστὰ εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα μὴ ἀποβλέπων εἰς ἄλλο εἰμὴ εἰς τὸ ἀληθὲς συμφέρον τῆς δυστυχοῦς ἡμῶν πατρίδος.

Ὁ Χουσεὶν Αὐνῆ Πασᾶς ἀνεχώρησε χθὲς εἰς Ρέθυμνον.

Υ.Γ. Ἐκ Ρεθύμνου μοὶ ἀναγγέλλουν σήμερον ὅτι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἁγίου Βασιλείου ἐγένετο κατ' αὐτὰς μάχη τις, ἧς τὰς λεπτομερείας ἠγνόει ὁ κ. Πράκτωρ. Ἐπίσης ἐπληροφορήθην ὅτι εἰς Μάλλια Μυραμπέλου καὶ εἰς Σπιναλόγγαν ⟨ἐγένοντο ἀψιμαχίαι⟩[2].

---

1. Χατζημιχάλης πρὸς Σακόπουλον, 30 Ὀκτωβρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1201· Τσιριντάνη, ἔ.ἀ., τ. Γ', σ. 390 (δημοσιεύεται μέρος τῆς ἐπιστολῆς).

2. Διὰ τὴν προσθήκην βλ. ἀνωτέρω, σ. 345.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

386

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 304 *Χανιά, 11 Νοεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ50/1865

Ὁ κατὰ τῶν Σφακίων ἀναχωρήσας ἐντεῦθεν ἐπὶ δύο φρεγατῶν στρατὸς μετὰ τοῦ Σάββα Πασᾶ, μὴ δυνηθεὶς ἕνεκα τῶν σφοδρῶν νοτίων ἀνέμων ν' ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν ξηράν, παρέμεινεν ἡμέρας τινὰς ἐν τῇ νήσῳ Γαύδῳ καὶ κατόπιν ἀπεβιβάσθη εἰς Λουτρὸν τῶν Σφακίων καὶ Φραγκοκάστελλον, ὅπου καὶ κατεσκήνωσε, χωρὶς μέχρι τοῦδε οὐδὲν πρὸς τὰ πρόσω στρατιωτικὸν διάβημα, ὡς λέγεται, νὰ πράξῃ. Ἐπειδὴ δ' ἐνταῦθα μυστικῶς διαδίδεται ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν ὅτι πολλοὶ τῶν Σφακιωτῶν κλονίζονται καὶ φαίνονται διατεθειμένοι νὰ ὑποταχθῶσι καὶ ὅτι ὁ Σάββας Πασᾶς εὑρίσκεται εἰς διαπραγματεύσεις μετά τινων ἐκ τῶν ἀρχηγῶν, φαίνεται πιθανὸν ὅτι οὗτος θέλει ἀσχοληθῇ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συστήματος τούτου τῆς διαφθορᾶς καί, χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσῃ τολμηρὰ στρατιωτικὰ σχέδια, θέλει συγχρόνως καταλάβει διαφόρους θέσεις καὶ βαθμηδὸν οἰκοδομήσει πύργους, ὅπως τοιουτοτρόπως καθυποτάξῃ ὁλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν.

Ἐννοεῖται ὅτι, ὡς σήμερον διάκεινται τὰ πράγματα, τὰ Σφακιὰ εἶναι τὸ τελευταῖον προπύργιον τῆς ἐπαναστάσεως καί, ἂν ἡ ἐπαρχία αὕτη πέσῃ, θὰ συμπαρασύρῃ ἀφεύκτως καὶ τὴν ἐπανάστασιν. Ἀναπόδραστος λοιπὸν ἀνάγκη ὑπῆρχε νὰ ὑποστηριχθῶσι τὰ Σφακιὰ μετὰ πάσης θυσίας, καὶ διὰ τοῦτο εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἂν αἱ πολλάκις προκηρυχθεῖσαι καὶ ἐπαναληφθεῖσαι ἔκτακτοι ἐξωτερικαὶ ἐπικουρίαι ἐπραγματοποιοῦντο τέλος πάντων, ἐν ὅσῳ ἀκόμη ὑπάρχει καιρός. Ἀλλ' ἐπειδὴ ⟨μέχρι⟩ [1] τοῦδε οὐδεμία ἔκτακτος ἐπικουρία ἐπραγματοποιήθη, ἡ δὲ ἀποσύνθεσις βαίνει ταχέως, φοβοῦμαι μὴ ἐντὸς ὀλίγου πᾶν θεραπευτικὸν μέσον ἀποβῇ πάρωρον. Ἐν τούτοις λυσιτελὲς θεωρῶ τὸ νὰ παρεμποδισθῇ δι' ἠθικῶν μέσων ἡ ἐπάνοδος τῶν ἐν Ἑλλάδι εὑρισκομένων σφακιωτίδων οἰκογενειῶν, καθότι τότε οἱ ἄνδρες αὐτῶν δὲν θὰ παραιτήσωσιν εὐκόλως τὰ ὅπλα.

Μετὰ λύπης ἀναγγέλλω ὑμῖν ὅτι κατ' αὐτὰς ὁ Καμπούρης, εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῆς Κισσάμου, ἐγκαταλείψας τὸν ἀγῶνα προσῆλθεν ἐνταῦθα μετὰ ἓξ ἄλλων ἀνδρῶν, φερόντων ἁπάντων τὸν ὁπλισμόν των, ἡ δὲ ἐξουσία ἐδέχθη αὐτοὺς μὲ ἀγκάλας ἀνοικτὰς καὶ τοὺς ἀντήμειψεν. Ὁ ὁπλαρχηγὸς Καμπούρης, ὅστις, φαίνεται, ἀπεπλανήθη ἀπὸ τὸν συγχώριόν του Χαρχάλαν (ὄργανον μισθωτὸν τῆς ἐξουσίας καταπολεμοῦν ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἀγῶνα), ἐλθὼν ἐνταῦθα ὄχι μόνον ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν ἐξουσίαν ὅσα περὶ τῶν ἐπαναστατῶν ἐγίνωσκε, τὰς ἀδυναμίας των, τὰ σχέδιά των, τὰ ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ἀνακοινούμενα αὐτοῖς κλπ., ἀλλὰ καὶ ὑπεσχέθη λαβὼν βαθμὸν ὅτι θὰ στρατολογήσῃ ὑπὲρ τοὺς 100 ἄνδρας, ἵνα πολεμήσῃ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ τοὺς συμπατριώτας του. Λέγεται προσέτι ὅτι ὁ Καμ-

---

1. Ἡ προσθήκη ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πούρης οὗτος, σφετερισθεὶς 150 ναπολ. ἀνήκοντα ταῖς ἐπαναστατικαῖς ἀρχαῖς καὶ ἐλθὼν εἰς ῥῆξιν μετ' αὐτῶν, κατεδιώχθη ὅπως συλληφθῇ καὶ ἕνεκα τούτου ἐλιποτάκτησε.

Κατ' αὐτὰς ἓξ ἐπαναστάται, περιφερόμενοι εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Κισσάμου ὅπως εὑρόντες πλοιάριον μεταβῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπροδόθησαν ὑπὸ ποιμένων εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐξουσίας καὶ συλληφθέντες μετήχθησαν εἰς τὰς ἐνταῦθα φυλακάς. Κατ' ἀρχὰς φόβος ὑπῆρχε μὴ μεταξὺ αὐτῶν εὑρίσκετο καὶ ὁ Ἀρχηγὸς Χατζῆ Μιχάλης, ὅστις ἐπίσης εὑρίσκετο εἰς τὸ αὐτὸ μέρος πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Εὐτυχῶς ὅμως δὲν ἦτο, ἀλλ' ἡ ἐξουσία διαδίδει, ὅπερ δὲν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι ὁ Χατζῆ Μιχάλης ἐπιβιβασθεὶς ἤδη εἰς πλοιάριον ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Σελίνου Κριάρης καὶ Κορκίδης εὑρίσκονται, ὡς μανθάνω, μετὰ ὀλίγων ἀνδρῶν ὁ μὲν εἰς Τρυπητήν, ὁ δὲ εἰς Σαμαρειάν.

12 9βρίου 1868. Ταχυδρόμος ἀφιχθεὶς πρὸ ὀλίγου διὰ ξηρᾶς ἐκ Σφακίων ἐκόμισεν εἰς τὸν Διοικητὴν τὴν ἑξῆς εἴδησιν, ὅτι, ἀποβιβασάσης κατ' αὐτὰς τῆς *Ἑνώσεως* τὸ φορτίον της εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἁγίου Παύλου τῶν Σφακίων, μεταξὺ Λουτροῦ καὶ Ἁγίας Ρουμέλης, καὶ καταγινομένων τῶν ἐπαναστατῶν εἰς τὴν παραλαβὴν καὶ μετακόμισιν αὐτοῦ εἰς τὰ ἐνδότερα, ὁ Μεχμὲτ Πασᾶς ἐπὶ κεφαλῆς ἑνὸς σώματος, εἴτε κατὰ σύμπτωσιν μεταβὰς ἐκεῖσε εἴτε συνεπείᾳ προδοσίας, προσέβαλε τοὺς ἐπαναστάτας καὶ μάχη ζωηρὰ συνήφθη, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξε : νὰ φονευθῶσιν ἢ πληγωθῶσιν ἱκανοὶ ἐπαναστάται, ἐν οἷς εἷς ἀρχηγὸς ἐθελοντῶν καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Μανουσογιαννάκη Ἰωσήφ, ὅστις ἐπληγώθη καὶ συνελήφθη ἢ ἐφονεύθη· νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ τὸ ἥμισυ τοῦ φορτίου, 1800 σάκκοι ἀλεύρου καὶ 300 κιβώτια πυρίτιδος. Καὶ ταῦτα μὲν δημοσιεύει ἡ ἐξουσία, ἥτις ἑτοιμάζεται νὰ ἐκδώσῃ ἔκτακτον παράρτημα πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ ἀτμοπλοίου, προσθέτουσα ὅτι εἷς μόνον στρατιώτης Ὀθωμανὸς ἐφονεύθη. Χωρικοὶ ὅμως ἐλθόντες ἐκ Σφακίων σήμερον (διότι πληροφορίας ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν προερχομένας στερούμεθα) διηγοῦνται ὅτι ἀληθῶς ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπετέθη κατὰ τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν μεταφορὰν τοῦ φορτίου ἐπαναστατῶν καὶ μάχη πεισματώδης συνεκροτήθη, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν πλέον τῶν ἑκατὸν Τοῦρκοι, ἐκ δὲ τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθησαν ἢ ἐπληγώθησαν περὶ τοὺς εἴκοσι, καὶ ὅτι τὸ φορτίον πλὴν ἐλαχίστου τινὸς μέρους παρελήφθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐκ συστήματος ἀλλοιώνουν καὶ ἐξογκώνουν εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον τὰς εἰδήσεις κατὰ τὸ συμφέρον των, πιστεύω ὅτι καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὑπερβολὴ ὑπάρχει εἰς τὰ παρ' αὐτῶν δημοσιευόμενα, ὡς λ.χ. καὶ ἐσχάτως συνέβη, ὅτε ἡ ἐξουσία διεκήρυξεν ὅτι εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀνεῦρεν ἐντὸς σπηλαίου πεντακοσίους σάκκους κριθῆς ἀνηκούσης εἰς τὸν Κόρακα, καὶ ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι οἱ σάκκοι δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 30.

Ἐν τούτοις θέλω φροντίσει νὰ πέμψω ὑμῖν τὸ ἐκδοθησόμενον παράρτημα.

Υ.Γ. Ὁ Χατζῆ Μιχάλης εὑρίσκεται εἰσέτι ἐνταῦθα κεκρυμμένος εἴς τινα παραλίαν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

387

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Επιστολὴ *Χανιά, 12 Νοεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ50/1869

'Η Κεντρικὴ 'Επιτροπὴ ἐζήτησεν ἐσχάτως παρὰ τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως πληροφορίας περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπαναστατῶν, περὶ τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς διατήρησιν τῆς ἐπαναστάσεως μέσων, περὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως κλπ.'Επειδὴ ἡ πρὸς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας ἀπάντησις τοῦ ἀρχηγοῦ Σφακίων κ. Χιονουδάκη, ὅστις εἶναι εἷς τῶν σταθερωτέρων καὶ εἰλικρινεστέρων πατριωτῶν, στέλλεται δι' ἐμοῦ, ἔκρινα καθῆκόν μου πρὸς φωτισμὸν τῆς 'Υμετέρας 'Εξοχότητος νὰ πέμψω ὑμῖν ἀντίγραφον τῆς ἐκθέσεώς [1] του, ἥτις κατὰ πάντα εἶναι σχεδὸν σύμφωνος πρὸς ὅσα διὰ τοῦ τελευταίου ταχυδρομείου ἐμπιστευτικῶς ἔγραψα [2] ὑμῖν.

'Εμπιστευτικῶς ἐπληροφορήθην παρὰ προσώπου στενὰς σχέσεις ἔχοντος μετὰ τῆς ἐξουσίας ὅτι αὕτη καταγινομένη ὅπως καταπείσῃ διαφόρους ἀρχηγοὺς νὰ παραιτήσωσι τὸν ἀγῶνα μὲ διαφόρους ὑποσχέσεις εὑρίσκεται νῦν εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ 'Αναγ. Γογονῆ, ὃν ταχέως ἐλπίζει νὰ σαγηνεύσῃ, καὶ ὅτι τοιαῦται προσπάθειαι γίνονται καὶ παρὰ τῷ Κωσταρῷ, ὅστις, ὡς λέγουν, ἤρξατο νὰ κλονίζηται. "Αν ἀληθῶς οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι ἀποσκιρτήσωσι, τότε ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι θέλουν τοῖς παρακολουθήσει καὶ ἄλλοι, καὶ τότε τὸ πᾶν ἀπόλλυται. Οἱ μόνοι οὓς ἡ ἐξουσία θεωρεῖ ἀνωτέρους πάσης διαφθορᾶς καὶ ὅλως ἀκαμάτους εἰσὶν ὁ Κόρακας, ὁ Χιονουδάκης, ὁ Χατζῆ Μιχάλης.

Δυστυχῶς ὁ τελευταῖος οὗτος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν συνεπαναρχιωτῶν του καὶ καταληφθεὶς ὑπὸ ἀποθαρρύνσεως ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν 'Ελλάδα καὶ πρὸς τοῦτο διηυθύνθη ἄγνωστος μετὰ 2–3 ἄλλων εἰς τὴν ἀκροτάτην δυτικὴν παραλίαν, ὅπως ἐκεῖ εὑρὼν πλοιάριον περάσῃ εἰς Κύθηρα. 'Αλλ' ὄχι μόνον δὲν εὗρε τοιοῦτον, ἀλλὰ καί, φοβούμενος μὴ ἐννοηθῇ ὑπὸ προδοτῶν, συλληφθῇ καὶ παραδοθῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν, εὑρίσκεται κεκρυμμένος. 'Εν τοιαύτῃ δεινῇ εὑρισκόμενος θέσει μοὶ ἀνήγγειλε [3] κρύφα τὰ συμβαίνοντα καὶ μὲ παρακάλεσε νὰ γράψω ὅπως ἡ *"Ενωσις* διαβαίνουσα ἐξ ὡρισμένης παραλίας τὸν παραλάβῃ, ἀλλ' ἐγὼ τῷ ἀπήντησα ὅτι τοῦτο εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ τὸν προέτρεψα νὰ ἐπανέλθῃ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐπαναστάταις εἰς Σφακιά. 'Αγνοῶ τί κατόπιν ἔπραξεν, ἀλλ' εἶναι λυπηρὸν νὰ στερηθῇ ἡ ἐπανάστασις τῶν βραχιόνων τοῦ ἀνδρὸς τού-

---

1. 3 Νοεμβρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ50/1871· Τσιριντάνη, ἔ.ἀ., τ. Γ', σσ. 385–387 (δημοσιεύεται τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐκθέσεως).

2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 345–346.

3. 5 Νοεμβρίου 1868 : Τσιριντάνη, ἔ.ἀ., τ. Γ', σσ. 407–408.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

του. Ὁ Χατζῆ Μιχάλης πρὸ πολλοῦ παρεπονεῖτο ὅτι, ἂν εἶχε τὰ ἀνάλογα χρηματικὰ μέσα, ἠδύνατο νὰ φανῇ χρήσιμος, ἀλλ' ὡς σήμερον ἔχει, θεωρεῖ ἑαυτὸν ἄχρηστον.

Μετὰ λύπης ἀναγγέλλω ὑμῖν, κ. Ὑπουργέ, ὅτι κατ' αὐτὰς 350 ναπολ. τῆς Κεντρ. Ἐπιτροπῆς, διὰ Χανίων πεμπόμενα εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Τμήματος Χανίων, ἐληστεύθησαν. Τρεῖς ἄγνωστοι ὁπλοφόροι Σφακιῶται συλλαβόντες τὸν κομιστὴν οὐ μακρὰν τοῦ μέρους ὅπου διηυθύνετο τὸν ἠπείλησαν καὶ διὰ τῆς βίας τῷ ἀφῄρεσαν τὰ χρήματα. Ἡ ἀπώλεια αὕτη εἰς τὴν παροῦσαν κρίσιμον ὥραν, καθ' ἣν ὁ ἐχθρὸς πολιορκεῖ τὰ Σφακία, εἶναι ἀνυπολόγιστος. Δὲν εἶναι παράξενον καὶ ὁ ταχυδρόμος αὐτὸς νὰ ἐσφετερίσθη τὰ χρήματα.

Ἐπληροφορήθην ὅτι κατ' αὐτὰς προσήγγισεν ἡ *Ἕνωσις* εἰς Διαλισκάρι τῶν Σφακίων καὶ ὅτι, ἂν ἐπρόφθανον, ἀρχηγοί τινες ἤθελαν ἐπιβιβασθῇ εἰς αὐτό. Τοῦτο ἐρρέθη καὶ διὰ τὸν Χιονουδάκην, ἀλλὰ δὲν τὸ πιστεύω.

Πληροφοροῦμαι ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Τμήματος Χανίων διελύθη.

Ὁ Κος Δενδρινὸς ἔπεμψέ μοι τὴν συνημμένην ἐπιστολήν. Παρακαλῶ τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα ὅπως εὐαρεστηθῆτε καὶ διὰ τῆς ἀστυνομίας διατάξητε τὴν ἐπάνοδον τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος νέας.

388

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 307 *Χανιά, 18 Νοεμβρίου 1868*

AYE/KY – M32/1166

Διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς[1] μου ἔλαβα τὴν τιμὴν νὰ πληροφορήσω ὑμᾶς περὶ τῆς τύχης ἣν τὸ ἐν Σφακίοις ὑπὸ τῆς *Ἑνώσεως* τὴν νύκτα τῆς 7–8 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς ἀποβιβασθὲν φορτίον ἔλαβεν ἐκφράσας συνάμα τὴν ἐλπίδα ὅτι τὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων δημοσιευθέντα περὶ αὐτοῦ ἦσαν ὑπερβολαί. Δυστυχῶς καὶ κατὰ τὰς ἐκ μέρους τῶν ἐπαναστατικῶν ἀρχῶν προερχομένας πληροφορίας ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ φορτίον πλὴν ἐλαχίστου μέρους ἔπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ κατὰ μὲν τὴν Προσωρινὴν Κυβέρνησιν τὸ δυστύχημα τοῦτο προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι τὰ περιπλέοντα ὀθωμανικὰ ἀτμόπλοια νοήσαντα τὴν ἔλευσιν τῆς *Ἑνώσεως* εἰδοποίησαν τὸν στρατόν, ὅστις, ἀπελθὼν εἰς τὴν Ἀνώπολιν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Διαλισκάρι, ὅπου, μὴ εὑρεθέντων εἰμὴ ὀλιγίστων ἐπαναστατῶν, καὶ ἰδίως τῶν ἐκ τῆς *Ἑνώσεως* ἀποβιβασθέντων πεντήκοντα περίπου ἀνδρῶν, ἠδυνήθη ἄνευ δυσκολίας νὰ περικυκλώσῃ τὸ μέρος τῆς ἐκφορτώσεως, καὶ μετά τινα μάχην, καθ' ἣν ἐπληγώθησαν τρεῖς Σφακιῶται, ὁ Ἰωάννης Μανουσογιαννάκης, ὅστις ἠχμαλωτίσθη, ὁ Μανοῦσος Πολογεωργάκης καὶ τρίτος τις, τριάκοντα δὲ Τοῦρκοι ἐπληγώθησαν ἢ ἐφονεύθησαν, κατώρ-

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 347–348.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θωσεν ὅλον τὸ φορτίον, πλὴν ὀλίγων τροφῶν, ὅπλων καί τινων δερμάτων, νὰ τὸ καταλάβῃ. Ἡ Ἐπιτροπὴ Χανίων, περὶ ἧς ἐσφαλμένως εἶχε διαδοθῇ ὅτι διελύθη, βεβαιοῖ ὅτι ἐγχώριοι ἐπρόδωκαν εἰς τοὺς Τούρκους τὴν προσέλευσιν τῆς *Ἑνώσεως*. Τὸ λυπηρὸν τοῦτο γεγονός, δι' οὗ ἀφῃρέθησαν τοῖς ἐν Σφακίοις ἀγωνιζομένοις τὰ τῆς ὑπάρξεως μέσα, εἶναι δυστύχημα μέγα καὶ δυσεπανόρθωτον ἕνεκα τῆς ἐξαιρετικῆς καὶ κρισίμου θέσεως εἰς ἣν ἡ ἐπαρχία ἐκείνη εὑρίσκεται σήμερον. Διὰ τοῦτο καὶ Προσωρινὴ Κυβέρνησις καὶ Ἐπιτροπὴ τοῦ τμήματος καὶ ἀρχηγοὶ θερμῶς συνιστοῦν νέαν πρὸς θεραπείαν τῶν κατεπειγουσῶν ἀναγκῶν ἀποστολὴν εἰς μέρη ὡρισμένα καὶ μὴ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κατεχόμενα· τοῦτο δὲ πρὶν ἢ καὶ τὰ μέρη ταῦτα καταληφθῶσιν.

Ὁ τουρκικὸς στρατός, ἐξακολουθῶν νὰ ὑπάρχῃ ἐστρατοπεδευμένος ἐν Λουτρῷ, Προσγιάλῳ, καὶ Φραγκοκαστέλλῳ (ἡ Ἁγία Ρουλέμη καὶ ἡ Τρυπητὴ δὲν κατέχονται παρ' αὐτοῦ εἰσέτι), δὲν ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, εἰμὴ μέχρι τῆς Ἀνωπόλεως, ἣν ἄνευ ἀντιστάσεως κατέλαβε καὶ εἰς ἣν νῦν οἰκοδομεῖ πύργους, οἵτινες θέλουν ἐκταθῇ καθ' ὅλην τὴν παραλίαν μέχρι τῆς Ἁγίας Ρουμέλης. Ὁ δὲ Σάββας Πασᾶς ἀσχολεῖται ἀνενδότως νὰ καταπείσῃ τοὺς Σφακιώτας νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν ἀγῶνα ὑποσχόμενος αὐτοῖς, ὡς λέγεται, ἀπαλλαγὴν ἐκ τῶν φόρων διηνεκῆ, ἀρκεῖ μόνον ὡς σημεῖον ὑποταγῆς νὰ τῷ προσφέρωσι 200 ὅπλα. Ἀλλὰ τὸ κυριώτερον τῶν ἐπιχειρημάτων του εἶναι ὅτι ὁ κρητικὸς ἀγών, μὴ ὑπὸ τῆς διπλωματίας προστατευόμενος, εἶναι ἀγὼν ἄγονος καὶ ὀλέθριος. Πολλοὶ τῶν Σφακιωτῶν, ἐν οἷς καί τινες ἐκ τῶν καλυτέρων, προσῆλθον τῷ Σάββᾳ ἄλλοι μὲν εἰλικρινῶς, ἄλλοι δὲ κατὰ προσποίησιν. Ἰδίως ὅμως ὑπετάγησαν οἱ ποιμένες, οἵτινες μόνον δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου ἠδύναντο νὰ σώσωσι τὰ ποίμνιά των, τὴν μόνην περιουσίαν των. Οἱ δὲ σταθεροὶ ἐπαναστάται ἐμμένουσιν εἰς τὰς ἀρχάς των. Ἡ Διοίκησις ἐνεθυμήθη πάλιν τὸν Ἀνδρέαν Κοπάσην, προσωπικὸν φίλον τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ, ὃν δι' ἐκτάκτου ἀτμοπλοίου ἔπεμψεν εἰς Σφακιά. Πλὴν ὁ Ἀνδρέας Κοπάσης δὲν φαίνεται σήμερον ἔνθερμος ζηλωτὴς τῶν τουρκικῶν ἰδεῶν, οὐδὲ οἷος ἐπὶ Μουσταφᾶ Πασᾶ, ὃν εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας παρηκολούθησεν, ἐφάνη.

Ὁ δὲ Γενικὸς Διοικητὴς προχθὲς μετέβη εἰς Ρέθυμνον.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις, Ἐπιτροπὴ Χανίων καὶ διάφοροι ἀρχηγοὶ βλέποντες τὸ κρίσιμον τῶν περιστάσεων προέτειναν, ὡς πληροφοροῦμαι, εἰς τὰς ἁρμοδίας ἐπιτροπὰς διάφορα μέσα πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς ἐπαναστάσεως καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα, βεβαιοῦντες διὰ τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῶν πλήρη ἐπιτυχίαν. Τίνα τὰ μέσα ταῦτα ἀγνοῶ, ἀλλὰ τὰ εἰρημένα πρόσωπα διαβεβαιοῦσιν ὅτι, ἂν δὲν ἐκτελεσθῶσι τὰ παρ' αὐτῶν προτεινόμενα, τότε τὸ πᾶν ἀπόλλυται.

Ἐκ τοῦ τμήματος Ρεθύμνου πληροφοροῦμαι ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς καταγίνεται νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ὁλόκληρον, ὅτι μέχρι τοῦδε κατέχει τὴν θέσιν Γυαλίαν [1] καὶ ἐν γένει ὅλην τὴν δυτικὴν αὐτῆς παραλίαν, καὶ δὲν τῷ ὑπολείπεται

1. Γιαλιὰ (ἡ).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

εἰμὴ ἡ ἀνατολική, ἥτις ἀναμφιβόλως, μὴ ὑπαρχούσης ἱκανῆς πρὸς ἀντίστασιν δυνάμεως, θέλει καταληφθῆ καὶ αὐτή, καὶ τότε ἀδύνατος ἀποβαίνει ἐντελῶς ἡ εἰς τὸ τμῆμα ἐκεῖνο προσέγγισις τῆς *Ἑνώσεως*.

Τὰ περὶ τῶν ἐθελοντῶν εὑρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν. Πληροφοροῦμαι μόνον ὅτι ὁ ἐν Ρεθύμνῳ Πράκτωρ τῆς Γαλλίας κύριος Βαρβέρης εἰργάσθη [1] ἐπιμόνως ὅπως πείσῃ αὐτοὺς νὰ ἐπιβιβασθῶσιν εἰς ὀθωμανικὰ πλοῖα, ἀλλ' ἐκεῖνοι καὶ αὖθις ἀπεποιήθησαν ἀπαντήσαντες [2] μάλιστα ὑβριστικῶς.

Αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἀπεκάλυψαν κατ' αὐτὰς συνεπείᾳ καταγγελίας τῶν ἐγχωρίων ἐν Κισσάμῳ ἓν τηλεβόλον κεκρυμμένον μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων του, ὅπερ, ὡς φαίνεται, εἶναι ἐξ ἐκείνων ἅτινα ὁ κύριος Βυζάντιος εἶχε κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως μεταχομίσει ἐνταῦθα.

Αἱ τουρκικαὶ ἀρχαί, πληροφορηθεῖσαι περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Πετροπουλάκη μελετωμένης κατὰ τὰς ἐφημερίδας ἐκστρατείας, καὶ ὅτι οὗτος πρὸς σκοπὸν στρατολογίας ἀπῆλθε δι' ἰδίου ἀτμοπλοίου εἰς διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου, ἐταράχθησαν καί, ὡς ἦν ἐπόμενον, ἐτέθησαν εἰς ἔκτακτον κίνησιν, λαβοῦσαι τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς παρεμπόδισιν ἢ ματαίωσιν τῆς ἐκστρατείας ταύτης διὰ τῆς καταλήψεως τῶν διαφόρων θέσεων ἐν ξηρᾷ καὶ θαλάσσῃ εἰς ἃς κατὰ πιθανότητα θέλει γίνει ἡ ἀποβίβασις. Ἀνεξαρτήτως τῆς περιστάσεως ταύτης, ἥτις καὶ ἐκ τῆς κοινῆς φήμης καὶ ἐκ τῶν ἐφημερίδων ἐγένετο αὐτοῖς πρὸ πολλοῦ γνωστή, ὀφείλω νὰ εἴπω ὅτι καὶ ἐκ Σύρου καὶ ἐξ Ἀθηνῶν λαμβάνουσι τακτικῶς ἀκριβεστάτας περὶ τῶν αὐτόθι διατρεχόντων πληροφορίας.

389

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 18 Νοεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1164

Πρὸς τὰς πληροφορίας ἃς χορηγῶ ὑμῖν σήμερον διὰ τῆς ἐπισήμου ἀναφορᾶς [3] μου ὀφείλω νὰ θέσω ὑπ' ὄψιν ὑμῶν τὴν συνημμένην ἐπιστολὴν [4] τοῦ Μπουμπουλάκη, ἑνὸς τῶν σταθερωτέρων μελῶν τῆς Προσωρ. Κυβερνήσεως, ἵνα ἐκτιμήσητε τὰς ἰδέας τῶν διευθυνόντων ἐνταῦθα τὴν ἐπανάστασιν, τὰς σημερινὰς ἀνάγκας καὶ τὴν ἐν γένει κατάστασιν. Θὰ πληροφορηθῆτε συνάμα ὅτι ἡ Πρ. Κυβέρνησις ἀνέθεσε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τῆς νήσου εἰς τὸν κ. Κορωναῖον, καὶ σήμερον πέμπονται τὰ περὶ τούτου ἔγγραφα.

---

1. Βλ. τὴν ἀπὸ 2/14 Νοεμβρίου 1868 ἐπιστολὴν τοῦ E. Barbieri πρὸς τοὺς Μήτσαν καὶ Ζῆκον : Τσιριντάνη, ἔ.ἀ., τ. Γ', σ. 331.

2. 8/20 Νοεμβρίου 1868 : Τσιριντάνη, ἔ.ἀ., τ. Γ', σ. 332.

3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 350 – 352.

4. 14 Νοεμβρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1204.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Γενικὴ πεποίθησις ἐπικρατεῖ ἐνταῦθα ὅτι ὁ μόνος ὅστις δύναται ἐπωφελῶς σήμερον νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν τῇ καταστάσει εἰς ἣν αὕτη εὑρίσκεται, καὶ νὰ σώσῃ αὐτὴν ἀπὸ ἄφευκτον ὄλεθρον εἶναι ὁ εἰρημένος ἀξιωματικός, οὗ τὰς ἀρετὰς οἱ Κρῆτες ἐξετίμησαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τόπος διὰ τῆς Πρ. Κυβερνήσεως αὐτὸν ζητεῖ, εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἐὰν ἐπραγματοποιεῖτο ἡ ἐπιθυμία του αὕτη. Ἂν ὁ κ. Κορωναῖος κατέλθῃ, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁδηγήσῃ μεθ' ἑαυτοῦ πολλοὺς ἐθελοντάς, καθότι ἔχων τὰ χρηματικὰ μέσα δύναται ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἐντοπίων νὰ στρατολογήσῃ καὶ νὰ σχηματίσῃ μόνιμα σώματα. Ἄλλως ὅμως ἡ ὕπαρξις πολλῶν ἐθελοντῶν μεταβάλλει οὐσιωδῶς τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ δίδει εἰς τοὺς Τούρκους τὸ ἐνδόσιμον νὰ εἴπωσιν ὅτι δὲν πρόκειται πλέον περὶ κρητικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ περὶ στιφῶν ὁπλοφόρων ἔξωθεν κατερχομένων.

Ἐκ τῆς ἰδίας ἐπιστολῆς θέλετε ἰδεῖ ὅτι ἡ Προσωρ. Κυβέρν. στέλλει συγχαρητήριον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν νέον Πρόεδρον τῆς Ἀμερικῆς.

Ὁ Χατζῆ Μιχάλης ἐξακολουθεῖ νὰ εὑρίσκηται κρυπτόμενος εἰς παραλίαν τινά, ἐξ ἧς δὲν δύναται πλέον νὰ ἐπανακάμψῃ παρὰ τοῖς ἐπαναστάταις, χωρὶς νὰ τρέξῃ κίνδυνον νὰ συλληφθῇ. Προχθὲς πλοίαρχός τις Ἕλλην ὑπεσχέθη νὰ τὸν παραλάβῃ, πλὴν ἀγνοῶ ἂν τὸ κατώρθωσεν, ἢ μᾶλλον πολὺ ἀμφιβάλλω. Ἕτερός τις πλοίαρχος ἀπήτησε πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως ταύτης 500 ναπολ.!

〈Υ.Γ.〉 Ἡ Πρ. Κυβέρνησις μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς περὶ ἡγεμονίας αἰτήσεώς της ἐπανῆλθεν εἰς τὸ πρῶτον πρόγραμμα, διὸ κάμνει χρῆσιν καὶ τῆς προτέρας σφραγῖδός της.

390

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 120 *Ἡράκλειον, 18 Νοεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ50/1876

Πρὸ πολλοῦ χρόνου τὰ ἐπαναστατικὰ ἔργα διατελοῦσιν ἐν ἀπραξίᾳ ἐν τῷ διαμερίσματι τοῦ Μαλεβυζίου, καθότι οἱ ἄνδρες μετέβησαν καὶ ἑδρεύουσιν εἰσέτι εἰς Ἀμάριον τοῦ τμήματος Ρεθύμνης.

Οἱ ἐπαναστάται τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν συνεχῶς ἐνοχλοῦσι τοὺς Ὀθωμανοὺς εἰς Μάλια καὶ Σπιναλόγγα. Τούτου ἕνεκα προσεκλήθη ἐνταῦθα ὁ Ἀδοσίδης Πασᾶς καὶ χθὲς περὶ τὴν δείλην ἀφίχθη ὁ Γεν. Διοικητὴς ἐκ Χανίων πρὸς διάσκεψιν. Ἀπεφασίσθη ἐκστρατεία κατὰ τῆς ἐπαρχίας Μιραμβέλου καὶ σήμερον, ὥραν 10ην π.μ., ἐξεκίνησεν ὁ ἐνταῦθα εὑρισκόμενος αὐτοκρατορικὸς στρατός, ἐκ τριῶν ταγμάτων συγκείμενος, κατὰ τῆς ἐν λόγῳ ἐπαρχίας.

Νεωτέρων ἄλλων εἰδήσεων στερούμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

391

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 121 *Ἡράκλειον, 18 Νοεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ51/1878

Ὠφελούμενος ἐκ τῆς μὴ εἰσέτι ἀφίξεως τοῦ αὐστριακοῦ ἀτμοκινήτου λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι σήμερον, ὥραν 4 μ.μ., εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς πόλεως ὁ Στούπας μετὰ τριάκοντα ὀκτὼ ἑτέρων ὀπαδῶν του, τοὺς ὁποίους ἡ ἐξουσία κατῴκισεν εἰς τοὺς στρατῶνας.

Τὸ γεγονὸς ἦν αἰφνίδιον· κατὰ συνέπειαν δὲν ἐπληροφορήθην τοὺς λόγους τῆς ὑποταγῆς των.

392

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 21 Νοεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1170

Μὴ ἀφιχθέντος μέχρι τοῦδε τοῦ ἀτμοπλοίου, ὠφελοῦμαι τῆς εὐκαιρίας ν' ἀναγγείλω ὑμῖν μετὰ λύπης τὸ ἑξῆς γεγονός, ὅπερ θέλετε ἰδεῖ καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ τῆς ἐφημερίδος ἡ *Κρήτη* καὶ ὅπερ ἠγνόουν, ὅτε ἔγραψα τὴν ἐπίσημον ἀναφοράν [1] μου.

Ὁ Πρωτόπαππας τοῦ Σελίνου ὑπετάχθη ἐσχάτως καὶ προχθὲς προσῆλθεν ἐνταῦθα. Τὸ πρόσωπον τοῦτο ἦτο ἀνέκαθεν εἷς τῶν ἀκραιφνεστέρων καὶ ἀδολωτέρων πατριωτῶν, ἐφάμιλλος τοῦ Κωσταροῦ καὶ τοῦ Μανουσογιαννάκη. Δὲν ἦτο πλέον σήμερον ἕνεκα τῆς ἡλικίας του ἄνθρωπος τῶν ὅπλων, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς κοινωνικῆς του θέσεως, τῶν πατριωτικῶν του αἰσθημάτων καὶ τῶν προηγουμένων του, καθὸ ἀγωνιστοῦ τῆς πρώτης ἐπαναστάσεως, ἐξήσκει ἐπιρροὴν ὄχι μόνον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του Σελίνῳ, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Φαίνεται δ' ὅτι ἔπραξε τοῦτο ὑπὸ ἀκαταμαχήτου ἀνάγκης πιεσθεὶς ἢ ὑπὸ ἀπελπισίας καταληφθείς, ἀφοῦ εἶδε τὴν ἐπαρχίαν του κατεχομένην ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἑαυτὸν δὲ ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ τοῦ νὰ πράξῃ τι· ἄλλως δ' ἴσως καὶ ἡ ἡλικία του σενετέλεσεν εἰς τοῦτο. Αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἐννοεῖται ὅτι καυχῶνται διὰ τὴν κτῆσιν ταύτην.

Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς μεταβὰς εἰς Ρέθυμνον καὶ Ἡράκλειον ἐπανῆλθε πάλιν ἐνταῦθα. Γράφουσί μοι ἐκ Ρεθύμνου ὅτι οἱ ὑπὸ τὸν Ζῆκον καὶ Μήτζαν ἐθελονταί, οἵτινες

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 350–352.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

οὐδόλως ἀπέβαλαν τὸν πρὸς . . .[1] σκοπόν των, προτίθενται νὰ μεταβῶσιν εἰς Ἀθήνας, ὅπως ἐνεργήσωσιν ὀχλαγωγίαν κατὰ τῆς Κυβερνήσεως. Χωρὶς ν' ἀποδώσω σπουδαιότητά τινα εἰς φήμην τοιαύτην, γεννηθεῖσαν πιθανῶς ἐκ τῶν παραπόνων ἅτινα οἱ ἄνδρες οὗτοι ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως εἰς ἣν εὑρίσκονται θὰ ἐξέφρασαν, ὀφείλω οὐχ ἧττον νὰ κάμω γνωστὰ τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι καὶ τὰ θρυλήματα ταῦτα.

Οἱ ἐπαναστάται μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς περὶ ἡγεμονίας αἰτήσεώς των ἐπανῆλθον, ὡς ἦν ἐπόμενον, εἰς τὸ ἀρχικὸν πρόγραμμά των, αἱ δ' ἀρχαὶ αὐτῶν κάμνουν πάλιν χρῆσιν τῶν προτέρων σφραγίδων των.

Υ.Γ. Ἡ Πρ. Κυβέρν. τῶν Κρητῶν ἐν νεωτέρᾳ ἐπιστολῇ της ἐκφράζει τὴν εὐχὴν ὅπως ὁ κ. Κορωναῖος κατέλθῃ, καὶ κατέλθῃ ταχέως, παρακαλεῖ δὲ θερμῶς τὰ ἁρμόδια πρόσωπα ὅπως ἐνεργήσωσι τοῦτο ἄνευ δισταγμοῦ.

Ἀτμόπλοιον ἐκ Κωνστ/πόλεως ἀφιχθὲν ἐκόμισε τροφὰς κλπ. καὶ χρήματα. Ἡ μεγαλυτέρα ἀνάγκη ἣν οἱ Τοῦρκοι ἔχουσιν εἶναι ἡ τῶν τελευταίων τούτων, καθότι καὶ στρατὸς καὶ ὑπάλληλοι πολιτικοὶ δὲν ἐπληρώθησαν πρὸ 8, 10, 12 καὶ 14 μηνῶν.

Συνιστῶ εἰς τὴν ὑμετέραν προσοχὴν τὴν συνημμένην ἐπιστολήν, ληφθεῖσαν τὴν στιγμὴν ταύτην.

Σήμερον ὁ Γ. Διοικητὴς ἐγνωστοποίησεν εἷς τινας τῶν συναδέλφων μου ὅτι ἡ *Ἕνωσις* προσελθοῦσα κατ' αὐτὰς εἰς τὸ τμῆμα τοῦ Ἡρακλείου ἀπεβίβασε τὸν Πετροπουλάκην μετὰ τῶν ἀναμενομένων ἐθελοντῶν, 1200 περίπου.

Πληροφοροῦμαι ὅτι ναύτης τις Ὑδραῖος ἢ Ψαριανός, οὔτινος ἀγνοῶ τὸ ὄνομα, ἐλθὼν ἐνταῦθα προσεφέρθη εἰς τὴν Διοίκησιν νὰ συλλάβῃ τὴν *Ἕνωσιν* ἐπὶ ἀμοιβῇ 1000 λιρῶν, ἀρκεῖ νὰ τεθῶσιν εἰς τὰς διαταγάς του τέσσαρα ἀτμόπλοια. Ὁ ναύτης οὗτος ὑπηρετήσας ἐπὶ τῆς *Ἑνώσεως* γινώσκει, ὡς λέγουν, ὅλα τὰ ἀπόκρυφα τῶν πλοιάρχων αὐτῆς, καὶ φαίνεται ὅτι ἀπεφάσισε νὰ παίξῃ πρόσωπον προδότου ἕνεκα δυσαρεσκείας κατὰ τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐπὶ τῶν ἀποστολῶν. Ἄγνωστόν μοι εἶναι ἂν ἔκλεισε τὰς συμφωνίας του.

Ὁ Χουσεὶν Πασᾶς προτίθεται, ὥς μοι εἶπε, νὰ μεταβῇ διὰ θαλάσσης εἰς Ἀγίαν Ρουμέλην.

393

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 313 (σχέδιον) *Χανιά, 24 Νοεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ56/2082

Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν Σφακίοις πραγμάτων οὐδεμίαν νεωτέραν ἀπὸ τοῦ τελευταίου ταχυδρομείου πληροφορίαν ἔχω νὰ χορηγήσω ὑμῖν. Αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ διέ-

1. Μία λέξις δυσανάγνωστος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δωκαν χθὲς ὅτι πεντακόσιοι περίπου Σφακιῶται ἐν σώματι προσελθόντες εἰς τὸν Σάββαν Πασᾶν ἐδήλωσαν τὴν ὑποταγήν των. Δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω κατὰ πόσον ἡ φήμη αὕτη ἔχεται ἀληθείας, ἀλλ' εἰκάζω ὅτι βασίζεται ἐπὶ τῆς πληροφορίας ἣν μέχρι τοῦδε ἐγινώσκομεν, ὅτι δηλ. μέρος τι τῶν Σφακιωτῶν, ὡς ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναφορᾷ [1] μου ἀνέφερον, ὑπετάγη, ὡς ἦτο ἐπόμενον, καὶ ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο ἡ Διοίκησις παραμορφώνει ὡς νεωτέραν ἄλλων Σφακιωτῶν ὑποταγήν, ἐν σώματι δῆθεν προσελθόντων.

Παντελὴς ἀπραξία πολεμικῶν ἐξακολουθεῖ καί, πλήν τινων ἀσημάντων ἀψιμαχιῶν λαβουσῶν χώραν κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαπενθήμερον εἰς τὰς ἀνατολικωτέρας ἐπαρχίας, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν τοῦ Μιραμπέλου, καὶ [τὴν] ἐν Σφακίοις κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτόσε ἀποβίβασιν τοῦ φορτίου τῆς *Ἑνώσεως*, οὐδὲν ἕτερον ἐπράχθη καθ' ὅλην τὴν νῆσον.

Τὰ ἐν Μιραμπέλῳ ἐν τούτοις συμβάντα ἐτάραξαν τὰς ἐν Ἡρακλείῳ ἀρχάς, καὶ ἀπεφασίσθη ἐκστρατεία κατὰ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ Πασᾶ, ἀρνησιθρήσκου Γερμανοῦ. Τὰ περιστατικὰ ταῦτα προεκάλεσαν, φαίνεται, τὴν αὐτόθι μετάβασιν τοῦ Χουσεὶν Αὐνὴ Πασᾶ, ὅστις, ἀφοῦ ἐπανῆλθε, πάλιν ἀνεχώρησε προχθὲς εἰς Σφακία.

Ἡ ἐπανάστασις μετὰ τὴν ἀποτυχίαν καὶ τῆς περὶ ἡγεμονίας ἀποπείρας ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἀρχικὸν περὶ ἑνώσεως πρόγραμμά της, ὅπερ ἄλλως οὐδέποτε εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ὑπ' ἰσχυρᾶς ἐπαναστατικῆς μερίδος, καὶ νῦν αἱ ἐπαναστατικαὶ ἀρχαὶ μεταχειρίζονται πάλιν τὰς ἀρχικὰς σφραγῖδας, ἃς μετὰ τὴν περὶ ἡγεμονίας πρᾶξιν εἶχαν ἐγκαταλείψει.

Περὶ τῶν ἐνταῦθα ἐθελοντῶν ἄλλην πληροφορίαν δὲν ἔχω νὰ χορηγήσω τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι, εἰμὴ ὅτι δυστυχῶς τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἐξ αὐτῶν, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντες τὸν Στούπαν, προσελθόντες εἰς τὸ ἐν Αὐξέντῃ τουρκικὸν στρατόπεδον ἐσυνθηκολόγησαν, καὶ αἴφνης τὴν ἑσπέραν τῆς 18 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς εἰσῆλθον εἰς τὸ Ἡράκλειον καὶ κατέλυσαν εἰς τοὺς τουρκικοὺς στρατῶνας.

Οἱ λοιποὶ ἐθελονταὶ εὑρίσκονται ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀμαρίῳ, ὅπου καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐπαναστάται εὑρίσκονται. Ὡς ἐκ τούτου, θεωρουμένης ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐν ἐπαναστάσει διατελούσης, δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἡ ἐκ τοῦ Ρεθύμνου ἐξαγωγὴ τροφῶν, καθὼς καὶ ἡ εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν μεταφορὰ τῶν προϊόντων των πρὸς πώλησιν.

Κατ' αὐτὰς προσῆλθεν εἰς τὰς ἐνταῦθα ἀρχὰς ὁ πρόκριτος τοῦ Σελίνου Πρωτόπαππας, ὅστις, ἀγωνιστὴς ὢν τῆς πρώτης ἐπαναστάσεως, ἔχαιρεν ὑπόληψιν πατριώτου καλοῦ καὶ ὅλως ἀφωσιωμένου εἰς τὴν περὶ ἑνώσεως ἰδέαν. Ἡ πρᾶξις τοῦ προσώπου τούτου φαίνεται ὅτι ὑπηγορεύθη ὑπὸ ἀκαταμαχήτου ἀνάγκης, ὡς εἰκάζω, ἢ ἐξ ἀπελπισίας, ἀλλ' ὡς κακὸν παράδειγμα τῶν ἁπλουστέρων φοβοῦμαι μὴ ἀποβῇ ἐπιβλαβής. Ἐν τούτοις ἰδέα ἐνταῦθα ἐπικρατεῖ ὅτι οἱ πλειότεροι τῶν νῦν ὑποτασσομένων, ἀφοῦ συνάξωσι τὰ

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 350–352.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

προϊόντα των καὶ ἰδίως τὸ ἔλαιον, τὴν ἐρχομένην ἄνοιξιν θέλουσιν ἐκ νέου ἐπαναλάβει τὰ ὅπλα.

Κύπριός τις, Σπῦρος ὀνομαζόμενος καὶ πρὸ χρόνων ἀποκατεστημένος ἐν Σύρῳ, ὅπου ἐνυμφεύθη Ψαριανήν, διὸ καὶ αὐτὸς ὡς Ψαριανὸς ἐκληφθείς, ἐλθὼν ἐνταῦθα ὑπεσχέθη εἰς τὴν Διοίκησιν ὅτι ἐπ' ἀμοιβῇ χιλίων λιρῶν ὑπόσχεται ⟨ὅτι⟩, ἐὰν τεθῶσι τέσσαρα ἀτμόπλοια εἰς τὰς διαταγάς του, δύναται νὰ κατορθώσῃ τὴν σύλληψιν τῆς *Ἑνώσεως*, καθότι ταξιδεύσας πολλάκις ἐπ' αὐτῆς γινώσκει ὅλα τὰ ἀπόκρυφα τῶν πλοιάρχων της. Εἰς τὴν ἐπονείδιστον ταύτην πρᾶξιν ἐξώκειλεν ἕνεκα δυσαρεσκειῶν τὰς ὁποίας ἔχει κατὰ τῆς ἐν Σύρῳ ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς ἐπιτροπῆς, ἡ δὲ Διοίκησις φαίνεται ὅτι ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὰς προτάσεις του καὶ εὑρίσκεται εἰς διαπραγματεύσεις μετ' αὐτοῦ.

Προχθὲς γαλλικὸν ἀτμόπλοιον ἐκ Πειραιῶς προσελθὸν ἐκόμισε κρητικὰς οἰκογενείας, 212 ψυχάς, τὰ δὲ αὐστριακὰ ἔπαυσαν πρὸ δύο ἑβδομάδων νὰ μεταφέρωσι τοιαύτας. Σήμερον δ' ἀφίχθη ἐκ Σύρου ἀτμόπλοιον αὐστριακὸν ἔκτακτον, κομίσαν τροφὰς καὶ ἄλλα διάφορα πράγματα ἀνήκοντα εἰς τὴν Διοίκησιν.

Διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου ἦλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ Γραμματεὺς τῆς ἐκεῖ Ὁλλανδικῆς Πρεσβείας, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ παραλάβῃ τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐνταῦθα Ὁλλανδικοῦ Προξενείου, ὅπερ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου Προξένου Εὐαγγελινοῦ Ἀλεξίου φαίνεται ὅτι καταργεῖται. Τὸ εἰρημένον πρόσωπον ἀπεφάσισε συνάμα νὰ κάμῃ ἐκδρομήν τινα μέχρι Ρεθύμνου ἢ Ἡρακλείου, ἡ δὲ Διοίκησις ἀρεσκομένη σήμερον εἰς τὰς τοιαύτας περιοδείας τῶν ξένων τῷ ἐχορήγησεν ὅλας τὰς πρὸς τοῦτο εὐκολίας.

Σήμερον ἀφίχθη ἡ ρωσικὴ κανονιοφόρος *Zouapse* ἐκ Πειραιῶς. Δι' αὐτῆς ἐμάθομεν ὅτι σπουδαῖαι ἐπικουρίαι πρόκειται νὰ φθάσωσι τοῖς Κρησί, καὶ ὅτι ὁ κ. Κορωναῖος κατέρχεται ὡς Γενικὸς Ἀρχηγὸς αὐτῶν. Αἱ εἰδήσεις αὗται γενόμεναι γνωσταὶ εἰς τοὺς ἐπαναστάτας καὶ ἐν γένει τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον θέλουν ἐμπνεύσει θάρρος καὶ θέλουν ἐπιφέρει, ἐλπίζω, εὐχάριστα ἀποτελέσματα, ἀρκεῖ νὰ πραγματοποιηθῶσι τὸ ταχύτερον.

25 Νοεμβρίου. Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν Σφακίοις πραγμάτων καὶ περὶ τοῦ αὐτόθι ἐπικρατοῦντος πνεύματος ἐλάβομεν σήμερον τὰς ἑξῆς ἀκριβεῖς πληροφορίας : ὅτι αἱ ἐξ Ἑλλάδος ἀναγγελλόμεναι ἐπικουρίαι ἐκραταίωσαν τὰ πνεύματα· ὅτι ἕνεκα πολλῶν ἄλλων λόγων καὶ ἰδίως τοῦ ἐπικρατοῦντος χειμῶνος τὰ πολεμικὰ ἔργα διεκόπησαν· ὅτι ὅμως, ἅμα τῶν ἐπικουριῶν ἀφικομένων, θέλουσιν ἐπαναληφθῆ καὶ μάλιστα λάβει ἔκτασιν· ὅτι οἱ ὑπάρχοντες ἐπαναστάται μένουν πιστοὶ εἰς τὴν ἀρχήν των καὶ θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ μένουν τοιοῦτοι· καὶ ὅτι ἐνταῦθα ὅλα τὰ ἁρμόδια πρόσωπα πράττουσι τὸ καθῆκόν των πρὸς διατήρησιν τῆς ἐπαναστάσεως· ὅτι ἐκ τῶν Σφακιωτῶν προσῆλθον μερικοὶ ἐκ τῶν τὰ κατωμέρια ἰδίως κατοικούντων, ὅπου ἔχουν τὰς ἰδιοκτησίας· ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν χάριν τῆς συλλογῆς τοῦ ἐλαιοκάρπου προσποιοῦνται ὑποταγήν, καὶ τοῦτο συμβαίνει εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας· ὅτι ὅμως, παρερχομένης τῆς συγκομιδῆς καὶ ἀφικνουμένων ἐπικουριῶν, ἡ ἐπανάστασις θέλει πάλιν ἀναπτυχθῆ, συνιστῶσι δὲ θερμῶς τὴν ἐν Ἑλλάδι διατήρησιν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῶν οἰκογενειῶν καὶ ἰδίως τῶν σφακιωτίδων, καθότι ἡ ἐπάνοδος αὐτῶν μεγάλως θὰ βλάψῃ· ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατέχει τὸν Πρόσγιαλον, τὸ Καστέλλι [1], καὶ τὴν Ἀνώπολιν· καὶ ὅτι τῇ 22 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς ἔμελλεν ὁ Σάββα Πασᾶς νὰ καλέσῃ εἰς συνέλευσιν τοὺς Σφακιώτας, ὅπως τοῖς ἀναγνώσῃ φιρμάνιον. Πρὸς τοῦτο προσθέτουσιν ὅτι ἕνεκα τῶν βροχῶν ἑπτὰ πύργοι ἐκ τῶν ἐν τῷ τμήματι Χανίων ἐκρημνίσθησαν, καθότι φαίνεται ὅτι ἕνεκα τῆς ταχύτητος καὶ τῆς ἐλλείψεως τῶν μέσων δὲν κτίζονται στερεῶς.

⟨Υ.Γ.⟩ Σήμερον ἀτμόπλοιον ἀφιχθὲν ἐκ Σφακίων ἐκόμισε 35 Σφακιώτας, οὓς ἡ Διοίκησις πέμπει διὰ τοῦ αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως μεταφέρωσι τὰς ἐκεῖ εὑρισκομένας οἰκογενείας των.

394

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 123 *Ἡράκλειον, 25 Νοεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ50/1877

Ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατός, ὅστις εἶχεν ἐκκινήσει κατὰ τὴν 18 ἰσταμένου μηνὸς κατὰ τῆς ἐπαρχίας Μιραμβέλου, ἤλλαξε πορείαν αὐθημερὸν καὶ μετέβη εἰς Τιμπάκιον τῆς Μεσσαρᾶς. Ἔκτοτε οὐδὲν νεώτερον ἐγνώσθη.

Ὁ Στούπας μετὰ τῶν ὀπαδῶν του διατρίβει εἰσέτι ἐνταῦθα. Ἐζήτησε νὰ μεταφερθῇ εἰς Πρέβεζαν, ἀλλ' εἰσέτι δὲν ἀπεφασίσθη ἡ πραγματοποίησις τῆς αἰτήσεώς του. Τινὲς ἐκ τῶν ὀπαδῶν του ἐπρότειναν νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐγχωρίου ἀρχῆς, ἀλλ' αὕτη ἐζήτησεν ὁδηγίας παρὰ τοῦ Γεν. Διοικητοῦ.

Παραιτήσαντες ⟨sic⟩ τοὺς φόνους καὶ τὰς ἁρπαγὰς οἱ ἐντόπιοι Ὀθωμανοί, τὰς ἀνέλαβον ἀφόβως οἱ τακτικοὶ στρατιῶται. Κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἐφόνευσαν δύο Χριστιανούς, ἕνα εἰς χωρίον Ἀσίτες καὶ ἕτερον εἰς Ἅγιον Μύρωνα. Περὶ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἐνόχων μετέβη αὐτοπροσώπως ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς πράξεως ὁ Μουτεσερίφης Ἡρακλείου Ἀρὶφ Πασᾶς, ἀλλά, κατὰ τὸ σύνηθες, ἀπέδωκαν τοὺς φόνους εἰς τὴν ἄγνοιαν.

---

1. Φραγκοκάστελλον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

395

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἐπιστολὴ *Ρέθυμνον, 26 Νοεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ75/2833

Ἔλαβον τὴν τιμίαν μοι ἐπιστολήν σας τῶν 25 τούτου, ἥτις μεγάλως μ' ἐχαροποίησε, καὶ εἴθε νὰ εὐοδωθοῦν αἰσίως οἱ μετὰ τοῦ Πετροπουλάκη, νὰ ἐμψυχώσῃ δὲ ἡ Θεία Πρόνοια καὶ τὸν γενναῖον Κορωναῖον νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἔργον του.

Ἐντεῦθεν οὐδὲν ἔχω νὰ σᾶς ἀναγγείλω. Χθὲς ἐπληροφορήθην ὅτι εἴς τι χωρίον Μυλοποτάμου, Γαράζο, οἱ Χριστιανοὶ ἐφόνευσαν δύο Ὀθωμανούς, ἐπλήγωσαν ἕνα καὶ ἕτερον ἐζώγρησαν. Ἀπὸ Ὀθωμανοὺς ἔμαθον ὅτι ἦσαν ἀτσάμηδες, ἀπὸ δὲ Χριστιανοὺς στρατιῶται τακτικοί. Συγχρόνως ἐπληροφορήθην ὅτι εἰς χωρίον Πλατάνα[1] (ἐπαρχία Ἀμαρίου) ἀντεστάθησαν οἱ Χριστιανοὶ τοῦ ὀθωμ. στρατοῦ. Καὶ οἱ μὲν λέγουν ὅτι οὐδεὶς ἐφονεύθη, οἱ δὲ ὅτι ἐφονεύθησαν δύο Ὀθωμανοί. Διηγοῦνται ὅμως ὡς βέβαιον ὅτι περικυκλωθεὶς μετὰ 50 ἀνδρῶν ὁ Ἀρχηγὸς Σγουρὸς συνελήφθη ζωντανός, τοῦ ὁποίου λέγουν ὅτι ἔδωσαν ὑπὲρ τοὺς 300 ραβδισμοὺς κατὰ διαταγὴν τοῦ Πασᾶ, μέχρις ὅτου τὸν ἄφησαν ἡμιθανῆ, τινὲς δὲ λέγουν ὡς βέβαιον ὅτι συνεννοηθεὶς προηγουμένως μετὰ τοῦ Πασᾶ ἐπροσποιήθη ὅτι θὰ ἀντισταθῇ καὶ ἐζωγρήθη, ἐγὼ ὅμως δὲν γνωρίζω τὸ θετικώτερον. Κατόπιν θέλομεν τὸ μάθει, διότι καὶ οἱ ἔξωθεν ἐρχόμενοι Χριστιανοὶ ἢ δὲν θέλουν νὰ ὁμολογήσουν φοβούμενοι, ἢ ἀγνοοῦν. Ἐνταῦθα οἱ χωρικοὶ εἶναι ἀκόμη περιωρισμένοι νὰ ἐξάγουν ὅ,τι καὶ ὅσον θέλουν, οἱ δὲ ἐκτὸς τῆς γραμμῆς οἰκοῦντες οὔτε νερὸν λαμβάνουν. Χθὲς ἦλθεν ἐνταῦθα ὁ Πρεσβευτὴς τῶν Κάτω Χωρῶν ἐν Κωνστ/λει καὶ κατέλυσε παρὰ τῷ Διοικητῇ. Ἦλθε διὰ ξηρᾶς συνοδευόμενος ἀπὸ 15 ἱππεῖς τακτικοὺς καὶ σήμερον ἐπεβιβάσθη ἐπὶ τοῦ ἐκτάκτου αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου διὰ τὸ Ἡράκλειον.

Ὁ γυναικάδελφός μου Κωνσταντῖνος[2] εἶναι ἕτοιμος [ἕτοιμος] διὰ νὰ ἔλθῃ, καὶ θέλει ἔλθει, ἂν ἐπιτύχῃ πλοῖον ἐντὸς τῆς ἑβδομάδος. Σήμερον δὲ ἐμποδίζεται, διότι ἀσθενεῖ βαρέως τὸ κοράσιόν του, οὖσα ⟨sic⟩ δὲ καὶ ἡ σύζυγός του κακοδιάθετος ἕνεκα τῆς ἀσθενείας τοῦ τέκνου των, ἔμεινεν ἕως ὅτου ἀναλάβῃ, ἐντὸς δὲ τῆς ἑβδομάδος, ἂν ἐπιτύχῃ καὶ ὀθωμανικὸν ἀτμόπλοιον, θὰ ἔλθῃ ἀναμφιβόλως λαμβάνων καὶ ὅσα βιβλία εὕρῃ, μολονότι νομίζω ὅτι τὰ ἔφεραν ὅλα αὐτοῦ.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις, φαίνεται, διαμένει εἰς Καληκράτην, διότι χθὲς ἔπεμψεν ἐκεῖθεν γράμματα διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ὅσον ἀποβλέπει διὰ ν' ἀναγνωρισθῶ ἐγὼ Προξ. Πράκτωρ, γνωρίζω τὰς δυσκολίας καὶ δὲν τὸ ζητῶ καὶ ἐγώ. Τοῦτο μόνον ἐπεθύμουν, ὁ Μουτεσαρίφης νὰ μὲ ἀναγνω-

---

1. Πλατάνια (τά).
2. Κωνσταντῖνος Καλοκαιρινός.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρίζῃ ὡς ἐπίτροπον τοῦ πενθεροῦ μου, ὡς μὲ ἐγνώριζε καὶ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ πενθεροῦ μου τότε. Τοῦτο μόνον, ἂν ἦτο δυνατόν, διότι προσορμίζονται πλοῖα ἑλληνικά, ⟨καὶ⟩ ἐνδεχόμενον νὰ λάβω ἀνάγκην ν' ἀναφερθῶ διά τινα ὑπόθεσιν.

Υ.Γ. Πληροφοροῦμαι ὅτι πρὸ δύο ἡμερῶν ἐξακολουθεῖ πόλεμος εἰς 'Αμάριον.

396

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Αριθ. 319 *Χανιά, 2 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ47/1752

Πρό τινων ἡμερῶν ἡ Διοίκησις διέδωκε καὶ δι' ἐκτάκτου παραρτήματος τῆς ἐφημερίδος *Κρήτη* ἐδημοσίευσεν ὅτι τὰ Σφακιὰ ὁλοτελῶς ὑπετάγησαν· ὅτι τὰ κυριώτερα αὐτῶν μέρη κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ· ὅτι ἐπαναστάται δὲν μένουσι πλέον ἐκεῖ εἰμὴ ὀλίγιστοι εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καὶ τὸ 'Ασκυφον ὑπὸ τὸν Χιονουδάκην· ὅτι καὶ αὐτοὶ τάχιστα θὰ ὑποταχθῶσιν ἢ θὰ πέσουν εἰς χεῖρας τοῦ στρατοῦ, διότι ἡ ἐπαρχία τοὺς προσεκάλεσε νὰ ἐξέλθωσι ⟨τῶν ὁρίων⟩ [1] της, ἂν μένουν ἔνοπλοι.

'Αν καὶ διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [2] μου βασιζόμενος ἐπὶ πληροφοριῶν τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ 'Αρχηγοῦ κ. Χιονουδάκη παρίστων τὴν κατάστασιν τῶν ἐκεῖ πραγμάτων ὄχι τοσοῦτον ζοφερὰν καὶ ἀπελπιστικὴν ἐντελῶς, δυστυχῶς κατόπιν ἐξ ἑτέρων πηγῶν, ἀπορρεουσῶν ἐξ ἄλλων ἀρχηγῶν, ἐπληροφορήθην ὅτι τῷ ὄντι οἱ Σφακιῶται, πλὴν ὀλίγων τινῶν ὑπὸ τὸν Χιονουδάκην διαμενόντων, ὑπετάχθησαν. Διὸ καὶ οἱ τῶν πλησιοχώρων ἐπαρχιῶν ἐπαναστάται μέμφονται αὐτοὺς ἐπὶ ἀστασίᾳ καὶ ἀπιστίᾳ καὶ τοὺς κατακρίνουν ὅτι, ἀφ' ἧς ὁ ἐχθρὸς ἐπάτησε πόδα εἰς τὴν ἐπαρχίαν των, οὐδὲν ὅπλον ἔρριψαν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ προσεπάθησαν πῶς νὰ συνδιαλλαχθῶσι μετ' αὐτοῦ.

Καὶ ἀγνοῶ μὲν ἂν ἀληθῶς ἀπῄτησαν οἱ Σφακιῶται τὴν ἐκ τῆς ἐπαρχίας ἀπομάκρυνσιν τοῦ Χιονουδάκη καὶ τῶν περὶ αὐτόν, ὡς ἡ Διοίκησις κηρύττει. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι οἱ ἐκεῖ εὑρισκόμενοι 'Αποκορωνῖται ὑπὸ τὸν Γογονῆν καὶ Ματθαῖον [3], 570 τὸν ἀριθμὸν καὶ βαθμηδὸν ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν πρὸς διατήρησιν μέσων περιορισθέντες ἐσχάτως εἰς 400 μόνους, ἀπεμακρύνθησαν ἐκεῖθεν καὶ εὑρίσκονται νῦν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Κυδωνίας καὶ 'Αποκορώνου.

Ἡ ὑποταγὴ τῶν Σφακίων κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται εἰς τὰς προσωπικὰς ἐνεργείας τοῦ Σάββα Πασᾶ, ὅστις, φαίνεται, κατώρθωσε διὰ τῶν λόγων του νὰ τοὺς ἀπελ-

1. Προσθήκη ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 355–358.
3. Μυλωνογιαννάκην.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πίσῃ καὶ νὰ τοὺς παρασύρῃ εἰς τὸ μέρος του. Ὅτι ἡ παράτασις τῆς ἐπαναστάσεως εἶναι ἀνωφελὴς καὶ ἄκαρπος, ὅτι ἡ διπλωματία εἰς ἣν ἐλπίζει τὴν σωτηρίαν της τὴν ἐγκατέλιπεν εἰς τὴν τύχην της, καὶ ὅτι οἱ Κρῆτες σήμερον οὐδὲν ἔχουν νὰ ὠφεληθοῦν εἰμὴ τὰ ὑπὸ τῆς Πύλης προσφερόμενα εἶναι ἐπιχειρήματα ἅτινα εἰς τὸ στόμα Χριστιανοῦ καὶ Ἕλληνος, οἷος ὁ Σάββας, εἶναι ἰσχυρότερα τῶν τουρκικῶν ὅπλων καὶ ἱκανὰ νὰ κλονίσωσι τὰς πεποιθήσεις ἀνδρῶν ἐξηντλημένων καὶ ἀποτεθαρρυμένων, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον τὰ φαινόμενα γεγονότα ὑποστηρίζουν αὐτά.

Ἐκτὸς τούτου φαίνεται ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κυρίευσις τοῦ τελευταίου φορτίου τῆς *Ἑνώσεως*, στερήσασα τοὺς ἐν Σφακίοις ἐπαναστάτας τῶν τροφῶν καὶ τῶν ἐφοδίων ὧν παρά ποτε σήμερον, ἐπελθόντος μάλιστα σφοδροῦ χειμῶνος, εἶχον ἀνάγκην, ἠραίωσεν ἔτι μᾶλλον τὰς τάξεις των. Εἰς τοῦτο ἐπίσης συνετέλεσεν, ὡς μανθάνω, καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν προωρισμένων διὰ τὸ δυτικὸν τμῆμα χρημάτων. Εὐτυχῶς τὸ χρηματικὸν τοῦτο ποσόν, ὅπερ ἐθεωρήθη λῃστευθέν, ἀνευρέθη, πλὴν ἑνὸς μέρους, κατ' αὐτάς, ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν εἶναι ἱκανὸν νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς κατεπειγούσας ἀνάγκας.

Λέγεται, καὶ δέν μοι φαίνεται ἀπίθανον, ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατέλαβε κατ' αὐτὰς καὶ τὴν Ἁγίαν Ρουμέλην. Ἡ Σαμάρεια ὅμως καὶ ἡ Τρυπητὴ κατέχεται ὑπὸ ἐπαναστατῶν Σελινιωτῶν, Κυδωνιατῶν καὶ Κισαμιτῶν.

Ἀφίχθη πρό τινων ἡμερῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ Ἄγγλος Hobart Πασᾶς, Ναύαρχος, μετὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ τῶν ἐπιτελῶν Borthwik, Ἄγγλου καὶ τούτου εἰς τουρκικὴν ὑπηρεσίαν. Ὁ πρῶτος ἅμα ἀφιχθεὶς ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐνταῦθα τουρκικοῦ στόλου. Ἀφοῦ ἐπεσκέφθη τὰ διάφορα πλοῖα καὶ ἔλαβε τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς θεραπείαν τῶν ὑπαρχουσῶν ἐλλείψεων, ἀνέλαβε τὸ ἔργον τῆς ἐκτελέσεως αὐστηροῦ ἀποκλεισμοῦ, ὡς δὲ βεβαιοῦται, διαταγὰς ἔχει νὰ καταδιώξῃ τὴν *Ἕνωσιν*, ὅπου τὴν ἀπαντήσῃ, καὶ εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ εἰς τὸν λιμένα αὐτὸν τῆς Σύρου.

Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Πετροπουλάκη οὐδεμίαν εἴδησιν ἔχομεν, καίτοι γινώσκομεν ὅτι ἡ *Ἕνωσις* πρὸ ἑβδομάδος εἶχε μεταβῇ εἰς τὸ Γύθειον, ἵνα τὸν παραλάβῃ. Αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ διαδίδουσιν ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἐναυάγησεν, εἴτε μὴ δυνηθέντος τοῦ Πετροπουλάκη νὰ στρατολογήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐνόπλων ὃν ἐπεθύμει εἴτε διαταχθέντος νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ ὅτι ἑπομένως ἡ *Ἕνωσις* ἐπέστρεψεν ἐκ Γυθείου εἰς Πειραιᾶ. Ἀγνοῶ κατὰ πόσον ἡ φήμη αὕτη εἶναι ἀληθής. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι περὶ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος συμβαινόντων αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἐνταῦθα λαμβάνουν τακτικὰς καὶ συνεχεῖς πληροφορίας διὰ τῶν αὐστριακῶν ἀτμοπλοίων καὶ διὰ τῶν ἐξ Ἑλλάδος καθ' ἑκάστην ἀφικνουμένων ἑλληνικῶν πλοιαρίων καὶ ἄλλων ὄχι μόνον παρὰ τῶν αὐτόθι προξενικῶν πρακτόρων των, ἀλλὰ καὶ τῶν πολυπληθῶν κατασκόπων των, οὓς ἔχουν ἀπανταχοῦ διεσπαρμένους.

Ἡ περὶ διακοπῆς τῶν μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας σχέσεων φήμη οὐδόλως εὐχαρίστησε τοὺς ἐνταῦθα Τούρκους, καθότι φρονοῦν ὅτι τὸ κρητικὸν ζήτημα, ὅπερ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἦτο ἐν τῷ τελειοῦσθαι, διὰ τῆς διπλωματικῆς περιπλοκῆς ταύτης θέλει ἀναφανῆ εἰς τὸν πολιτικὸν ὁρίζοντα καὶ θὰ γίνῃ πάλιν ἀντικείμενον διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων, ὧν ἡ ἔκβασις εἶναι ἄδηλος.

Προσήγγισε προχθὲς εἰς Σούδαν τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἄγγλου Πρέσβεως σταθμεῦον ἀτμόπλοιον *Caradok*, ὅπερ διευθύνεται εἰς Μελίτην κομίζον, ὡς εἰκός, γράμματα· ἡ δὲ ἀγγλικὴ κανονοφόρος *Antelope*, ἡ εἰς Σούδαν σταθμεύουσα, ἐπανῆλθε προχθὲς ἐκ Σύρου καὶ Θήρας, ὅπου εἶχε δι' ὀλίγας ἡμέρας μεταβῆ.

Ἀφίχθη χθὲς ἐκ Πειραιῶς ἀτμόπλοιον ἐμπορικὸν γαλλικόν, κομίζον οἰκογενείας κρήσσας.

Πληροφορούμεθα τὴν στιγμὴν ταύτην ἐκ τῆς ἐφημερίδος *Κρήτη* ὅτι ὁ Πετροπουλάκης ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μυλοποτάμου καὶ ὅτι μάχαι τινὲς ἔλαβον χώραν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀμαρίου μεταξὺ τῶν ὑπὸ τὸν Μίτσαν καὶ Ζῆκον ἐθελοντῶν καὶ τοῦ ὑπὸ τὸν Μεχμὲτ Πασᾶν σώματος. Κατὰ τὰς ὑπὸ τῆς εἰρημένης ἐφημερίδος διδομένας πληροφορίας, 30 ἐθελονταὶ ἐφονεύθησαν καὶ 15 ἐζωγρήθησαν, αἱ δὲ τῶν Τούρκων ἀπώλειαι, κατὰ τὸ σύνηθες, ἀποσιωπῶνται. Μένει ἤδη νὰ μάθωμεν πῶς παριστῶσι τὰ πράγματα καὶ οἱ ἐπαναστάται.

Ἐν Σούδᾳ ὑπάρχει ἀποθήκη γαιανθράκων μεγάλης ποσότητος διὰ τὸν τουρκικὸν στόλον, οἵτινες εἶναι ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ ὕπαιθρον, ἀναφλεχθέντες δὲ κατ' αὐτὰς ἕνεκα τῶν τελευταίων ὑετῶν ἐκάησαν ὑπὲρ τοὺς 8 χιλιάδας τόννοι ἐξ αὐτῶν.

397

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 2 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1173

Δὲν κρίνω ἄσκοπον νὰ ὑποβάλω ὑπ' ὄψιν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος τὰς συνημμένας δύο ἐπιστολάς, ἐξ ὧν θέλετε μορφώσει ἀσφαλεστέραν γνώμην περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων.

Τὰ τῶν Σφακίων, μετὰ λύπης τὸ λέγω, εἶναι ἐντελῶς ἀπελπιστικά. Δὲν ἔλαβα μέχρι τῆς στιγμῆς εἰδήσεις ἐκ μέρους τοῦ Χιονουδάκη, ἵνα ἴδω ἂν ἀληθῶς παρηγγέλθη ὑπὸ τῶν συνεπαρχι⟨ωτ⟩ῶν του νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἔδαφος τῶν Σφακίων καὶ μάθω πόσοι ἐπαναστάται ἀπέμειναν παρ' αὐτῷ. Εἶδα ὅμως ἐπιστολὴν ὁπλαρχηγοῦ τινος τοῦ Ἀσκύφου ὅστις, ἐντελῶς ἀπελπισμένος ὢν ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσαν κατάστασιν καὶ θεωρῶν τὰ Σφακία ἐντελῶς ὑποτεταγμένα καὶ τὴν ἐπανάστασιν μὴ πλέον ὑπάρχουσαν, ζητεῖ εὐκαιρίαν πρὸς ἀναχώρησιν.

Ἡ κατάστασις ἀληθῶς εἶναι ἀπελπιστική. Μένει νὰ ἴδωμεν ἂν ἡ ἐλπὶς τοῦ Πετρο-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πουλάκη συγκρατήση ὁπωσοῦν τὰ πράγματα. Ἐν τούτοις νομίζω ὅτι τὰ ὑπάρχοντα λείψανα τῆς ἐπαναστάσεως πρέπει μετὰ πάσης θυσίας νὰ συντηρηθῶσι καὶ τὸ πρὸς τοῦτο ἀσφαλέστερον μέσον εἶναι ἡ ἀποστολὴ χρημάτων.

〈Υ.Γ.〉 Ταύτην τὴν στιγμὴν ἐπανῆλθεν ἐκ Σφακίων ὁ Σάββας Πασᾶς, 7ην ὥραν μ.μ.

398

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 129 *Ἡράκλειον, 3 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1810

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἔλαβον χώραν ἀψιμαχίαι εἰς Ἀβδοὺ καὶ Ἔμπαρο τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος καὶ εἰς Καλὸ Χωριὸ τῆς Ἱεραπέτρου [1].

Τὸ κοινὸν πνεῦμα τῶν Ὀθωμανῶν εἶχε πεισθῆ ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἔπαυσε καὶ ὅτι ἡ ἡσυχία ἤθελε τοῖς παρέξει τὴν εὐκολίαν τῆς συλλογῆς τοῦ ἐλαιοκάρπου, ἡ εὐτυχὴς ὅμως ἀπόβασις τοῦ Πετροπουλάκη κατὰ τὴν νύκτα τῆς 26–27 λήξαντος ἤδη μηνὸς εἰς θέσιν Καλὰ Χωράφια, μεταξὺ πύργων κατεχομένων παρ' ἰσχυρᾶς στρατιωτικῆς δυνάμεως, ἐματαίωσεν ἄρδην τὰς ἐλπίδας των καὶ σπουδαίως ἐτάραξε τὸν ἐγωισμόν των. Ἡ θέσις Καλὰ Χωράφια κεῖται μεταξὺ Φωδέλου καὶ Ἁγίας Πελαγίας.

Μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ παρελθόντος αὐστριακοῦ διεδόθη φήμη ὅτι δεκόπησαν αἱ φιλικαὶ σχέσεις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλ' ἡ φήμη αὕτη ποσῶς δὲν ηὐχαρίστησε τοὺς Ὀθωμανούς· ἀπ' ἐναντίας τοὺς ἀπεθάρρυνε καὶ ἐπεριόρισε τὰς συναλλαγάς των.

Γνωσθείσης τῆς ἀποβιβάσεως τοῦ Πετροπουλάκη, ἡ Διοίκησις ἐπεριόρισε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Στούπα καὶ τῶν ὀπαδῶν του ἐντὸς τοῦ στρατῶνος, ἐνῷ πρὸ αὐτῆς εἶχον θέλησιν νὰ διέρχωνται ἀκωλύτως τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως.

Νεώτερον δὲν ἔχομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος, καθότι οἱ ἀρτίως ἀποβιβασθέντες ἐθελονταὶ καταγίνονται εἰς κατάληψιν ἐπικαίρων θέσεων. Καθ' ἃ ἐπληροφορήθην, πρόκειται νὰ προσβάλωσι κατὰ πρῶτον τοὺς εἰς χωρίον Ἀνώγια πύργους.

---

1. Μεραμπέλλου ;

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

399

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 327 *Χανιά, 9 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ47/1757

Διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς[1] μου ἀνέφερα ἐν συντόμῳ τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι ὅτι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀμαρίου ἐπανειλημμέναι μάχαι ἔλαβον χώραν. Δυστυχῶς οὐδὲ σήμερον εἶμαι εἰς θέσιν νὰ δώσω ὑμῖν ἀκριβεστέρας περὶ τούτων πληροφορίας, εἰμὴ ὅτι αὗται συνέβησαν εἰς τὰ χωρία Ἀραβάνας[2] καὶ Πλατάναν καὶ ὅτι δὲν ἀπέβησαν, ὡς φαίνεται, εἰς ὄφελος τῶν Χριστιανῶν, διότι κατὰ δυστυχίαν τριακόσιοι περίπου ἐπαναστάται ὑπὸ τὸν Ἀρχηγὸν Μυλοποτάμου Σγουρὸν εὑρέθησαν αἴφνης περικυκλωμένοι ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, καὶ 23 ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἴδιος Ἀρχηγός, συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι καὶ δύο σημαῖαί των ἔπεσαν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, κατὰ τὰς συνήθεις ἕξεις του, ἐδείχθη ἀπάνθρωπος καὶ βάρβαρος, διότι τῇ διαταγῇ τοῦ ἰδίου Πασᾶ τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ ὁ δυστυχὴς Σγουρὸς ἐμαστιγώθη δεινῶς λαβὼν ὑπὲρ τὰς 300 μαστιγώσεις. Τοὺς αἰχμαλώτους τούτους δεσμίους μετήγαγον τῇ 29 τοῦ ἀπελθόντος μηνὸς εἰς Ρέθυμνον, παρακολουθοῦντος καὶ τοῦ Σγουροῦ ἐφίππου, ὄχι χάριν τιμῆς, ἀλλὰ διότι οὗτος ἕνεκα τῶν κακώσεων δὲν ἦτο εἰς κατάστασιν νὰ βαδίσῃ. Μετὰ δέ τινας ἡμέρας, καθ' ἃ ὁ ἐν Ρεθύμνῃ Πράκτωρ μὲ βεβαιοῖ, τόσον τὸν Σγουρόν, καθὼς καί τινα ἱερέα ἐπαναστάτην, Παπᾶ Στυλιανὸν ὀνομαζόμενον, ὃν ὁ ἴδιος Μουτισερίφης περιύβρισεν εἰπὼν αὐτῷ ἐνώπιον πολλῶν ὅτι θέλει τῷ ἀποσπάσει τὸ γένειον τρίχα πρὸς τρίχα, ὑπεχρέωσεν ἡ ἐξουσία νὰ καθαρίζωσι τὰς ὁδούς.

Τοὺς αἰχμαλώτους τούτους μετὰ τῶν δύο ἑλληνικῶν σημαιῶν καὶ ἄλλους τινάς, ἐν οἷς καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἐθελοντάς, συλληφθέντας ἐν τῷ αὐτῷ τμήματι, τριάκοντα καὶ ἕνα τοὺς πάντας τὸν ἀριθμόν, μετήγαγον χθὲς ἐνταῦθα καὶ τοὺς ἐφυλάκισαν εἰς τὸν ἐν Τοπχανᾷ[3] στρατῶνα, ὅπου πρὸ δύο ἡμερῶν μετήγαγον καὶ δεκαπέντε ἑτέρους αἰχμαλώτους, συλληφθέντας ἐν τῷ αὐτῷ τμήματι. Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Στούπαν εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς Ἡρακλείου πρὸ πολλῶν ἡμερῶν αὐτομολήσαντες τριάκοντα πέντε ἐθελονταὶ μετήχθησαν καὶ αὐτοὶ ἐνταῦθα καὶ διαμένουν ἐλεύθεροι καὶ ὑπὸ ἁπλῆν ἐπιτήρησιν τῶν ἀρχῶν εἰς τὸ ἔξωθι τῆς πύλης στρατόπεδον, ἕτοιμοι ν' ἀναχωρήσωσι δι' ἐπίτηδες τουρκικοῦ ἀτμοπλοίου ἐντεῦθεν. Ὁ Στούπας οὗτος καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ὀπαδῶν τού εἰσι λῃσταὶ καὶ θέλουσι μεταχθῇ κατ' αὐτὰς ὅπου ἂν θελήσωσιν· ἀγνοῶ ποῦ. Ἀλλὰ δὲν εἶναι διόλου ἀπίθανον νὰ μεταχθῶσιν εἰς τὰς μεθορίους ἑλληνικὰς ἢ τουρκικὰς ἐπαρχίας, καὶ ἰδίως εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 360–362.
2. Ἀραβάνες (οἱ, θηλ.) : ὀρεινὴ περιοχὴ ἄνωθι τοῦ χωρίου Βισταγή, ἐπὶ τῶν κλιτύων τῆς Ἴδης.
3. Τοπανᾶς (Τοπχανέ) : συνοικία τῶν Χανίων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἅπερ αὐτοὶ πρὸ τῆς εἰς Κρήτην ἐλεύσεώς των ἐλυμαίνοντο. Ἀνάγκη λοιπὸν ὑπάρχει ὅπως αἱ ἁρμόδιαι ἑλληνικαὶ ἀρχαὶ λάβωσι τὰ προσήκοντα μέτρα.

Τὰ ἐν Σφακίοις εὑρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατέχει ὅλας τὰς παραλίους θέσεις μέχρι τῆς Ἁγίας Ρουμέλης, εἰς δὲ τὸ ἐσωτερικὸν μέχρι τῆς Ἀνωπόλεως, ὅπου ᾠκοδόμησε πύργους, καὶ πρόκειται, καθὼς λέγουν, νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ κατ' ἄλλων μερῶν, οἷον τοῦ Ἀσφένδου, ὅπου μέχρις ἐσχάτων ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις ἤδρευε, καὶ τοῦ Καλλικράτους. Οἱ δὲ περὶ τὸν Χιονουδάκην ἐπαναστάται, οἵτινες δὲν εἶναι μὲν πολλοί, ἀλλὰ φαίνονται πιστοὶ εἰς τὴν ἐπανάστασιν, μένουσιν εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη τῆς ἐπαρχίας, καὶ ἰδίως τὸ Ἄσκυφον, ὅπου ὑπάρχει καὶ ὁ Μπογιατζόγλους μετ' ὀλίγων ἐθελοντῶν. Ἡ διαδοθεῖσα λοιπὸν εἴδησις ὅτι οἱ λοιποὶ Σφακιῶται προσεκάλεσαν τὸν Χιονουδάκην νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐπαρχίαν δὲν φαίνεται ἀληθής.

Ὁ δὲ Σάββας Πασᾶς, ἀφοῦ ἠσχολήθη εἰς τὴν ἐκλογὴν συμβούλων τῆς ἐπαρχίας καὶ τὴν σύστασιν δικαστηρίου, ἐπανῆλθεν ἐνταῦθα θεωρῶν τὰ Σφακιὰ ἐντελῶς ὑποτεταγμένα καὶ χθὲς πάλιν ἀνεχώρησεν εἰς Ἀποκόρωνα.

Πρὸ 15 ἡμερῶν συνήφθη ἀψιμαχία τις ἐν Ἀποκορώνῳ, παρὰ τὰ χωρία Φρὲ καὶ Τζιτζιφέ, ἡγουμένου τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ Ἀρχηγοῦ Γογονῆ. Τὴν δὲ 20 καὶ 24 τοῦ ἀπελθόντος μηνὸς ἕτεραι ἀσήμαντοι ἀψιμαχίαι ἐγένοντο εἰς Προσήλια [1] καὶ Φώκας τοῦ Σελίνου [2]. Ἀρχηγὸς τῶν ἐκεῖ ὀλίγων ἐπαναστατῶν εἶναι ὁ Κορκίδης.

Κατ' αὐτὰς ηὐτομόλησαν τρεῖς ἐκ τοῦ πέριξ τῶν Χανίων χωρίου Γαλατᾶ ἐπαναστάται, οἵτινες ἐθεωροῦντο ἐκ τῶν σταθερωτέρων, ἤτοι οἱ ἀδελφοὶ Σπυριδάκη καὶ ὁ Γεωργιλᾶς. Μετὰ λύπης ἐπαναλαμβάνω καὶ αὖθις ὅτι καθ' ἑκάστην ἐπαναστάται ἐγκαταλείποντες τὰς τάξεις των ὑποτάσσονται εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς.

Ὁ τουρκικὸς στρατός, ἅμα πληροφορηθεὶς τὴν ἀποβίβασιν τοῦ Πετροπουλάκη, πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἔπεμψεν ἰσχυρὰς δυνάμεις κατ' αὐτῶν, ἀποβιβασθέντων εἰς δύο ἀντίθετα σημεῖα τῆς νήσου, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν ἕνωσίν των. Δραστηρία δὲ καταδίωξις κατ' αὐτῶν γίνεται, ὅπως μὴ δοθῇ αὐτοῖς καιρὸς νὰ συνασπισθῶσι μετὰ τῶν ἐγχωρίων ἐπαναστατῶν καὶ ὅπως ἀπομονωθῶσιν εἰς ἀπόκεντρα μέρη τῆς νήσου. Οἱ καταδιώκοντες αὐτοὺς εἶναι ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆ Πασᾶς (Πρῶσσος ἀρνησίθρησκος) καὶ ὁ Ρεδὴφ Πασᾶς καὶ ὁ Ὁμὲρ Πασᾶς (Οὔγγροι, ἀρνησίθρησκοι καὶ οὗτοι). Λέγεται ἐνταῦθα ὅτι εἷς ἐκ τῶν πασάδων τούτων, ἀναγγείλας εἰς τὸν Χουσεὶν ὅτι καταδιώξας τοὺς νέους ἐθελοντὰς εἰς τὰ ὄρη τοὺς περιώρισεν ἐντὸς τῶν χιόνων, ἔλαβεν αὐστηρὰν διαταγὴν νὰ καταδιώξῃ αὐτοὺς ἀνενδότως καὶ δραστηρίως μέχρι τέλους.

Αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ διαδίδουν ὅτι οἱ νέοι οὗτοι ἐθελονταὶ οὐδεμίαν ὑποστήριξιν εὑρόντες ἀπὸ τὸν τόπον καὶ καταδιωκόμενοι πανταχόθεν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ θέλουσι ταχέως διαλυθῇ ἢ παραδοθῇ. Δὲν ἠδυνήθην δυστυχῶς νὰ πορισθῶ πληροφορίας περὶ τῆς καταστά-

---

1. Ποροσέλια.
2. Φώκια ἢ Φώκιες Κυδωνίας.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σεως εἰς ἣν οἱ ἐθελονταὶ εὑρίσκονται ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀποστάσεως ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν, εὑρισκομένων εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, καὶ ἡμῶν. Ἀλλὰ πολὺ φοβοῦμαι μὴ ἀληθῶς δὲν εὕρωσι τὴν ἀπαιτουμένην ἐκ μέρους τῶν ἐντοπίων συνδρομὴν καὶ ὑποστήριξιν, διότι δυστυχῶς ἡ ἐπικουρία αὕτη ἔφθασε βραδέως. Ὁπωσδήποτε πιστεύω ὅτι ὁ ἐν Ἡρακλείῳ Ὑποπρόξενος τῆς Α.Μ. θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ δώσῃ ὑμῖν ἀκριβεστέρας πληροφορίας.

Δι' ἐκτάκτου αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου, κομίσαντος ἐκ Σύρου τὴν παρελθοῦσαν Τετάρτην τροφὰς διὰ τὸν στρατόν, ἐμάθομεν τὰ ἐν Σύρῳ μεταξὺ Hobart καὶ τῆς *Ἑνώσεως* διατρέξαντα. Κατόπιν ἕτερον γαλλικὸν ἐμπορικὸν ἀτμόπλοιον ἀφιχθὲν εἰς Σούδαν μετέφερε 17 μόνας κρητικὰς οἰκογενείας καὶ δι' αὐτοῦ ἐμάθομεν ὅτι ὁ κύριος Φωτιάδης ἀνεχώρησε. Τὸ ἴδιον ἀτμόπλοιον εἶπε πρὸς τοῖς ἄλλοις γνωστοῖς ὅτι ὁ Hobart Πασᾶς ἰδὼν τὸ πρῶτον τὴν *Ἕνωσιν*, ἵνα ἐξαπατήσῃ αὐτήν, ὕψωσε ρωσικὴν σημαίαν.

Πολλὰ τῶν ἐνταῦθα μέχρι τοῦδε σταθμευόντων ἀτμοπλοίων καὶ προορισμὸν ἐχόντων τὴν τήρησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ μετέβησαν εἰς Σύρον, εἰς τρόπον ὥστε δύναταί τις νῦν νὰ εἴπῃ ὅτι ἀποκλεισμὸς σχεδὸν δὲν ὑπάρχει. Προχθὲς δὲ πρὸς διατροφὴν τοῦ ἐν Σύρῳ τουρκικοῦ στολίσκου ἐπέμφθησαν ἐντεῦθεν δι' ἀτμοπλοίων πολλοὶ βόες.

Αἱ ἐνταῦθα τουρκικαὶ ἀρχαὶ δὲν φαίνονται διόλου εὐχαριστημέναι ἀπὸ τὴν διαγωγὴν τοῦ Hobart Πασᾶ φοβούμεναι μὴ δοθῶσιν ἀφορμαὶ εἰς περιπλοκὰς διπλωματικὰς καὶ δεινωθῶσι τὰ πράγματα.

Ὁ Γ. Πρόξενος τῆς Ρωσσίας κύριος Ι. Δενδρινός [1], μὴ ἰαθεὶς ἐντελῶς ἐκ τῆς πρό τινων εἰς Τεργέστην μεταβάσεώς του, ἠναγκάσθη καὶ αὖθις νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου εἰς Τεργέστην καὶ Βιέννην. Ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του τὸ Προξενεῖον διευθύνεται ὑπὸ τοῦ Γραμματέως κυρίου Obermüller, συνεργάτην ἔχοντος τὸν γινώσκοντα κάλλιστα τὰ πράγματα τῆς Κρήτης ὑπάλληλον τοῦ αὐτοῦ Προξενείου κύριον Κωνσταντῖνον Βουλγαρίδην, ἀνεψιὸν τοῦ κυρίου Δενδρινοῦ.

400

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 137 *Ἡράκλειον, 9 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1812

Κατὰ τὸ παρελθὸν ὀκταήμερον οὐδὲν πολεμικὸν ἔργον ἔλαβε χώραν ἐν τῷ τμήματι Ἡρακλείου. Ἄδεται ὅμως ὅτι εἰς Ἀμάριον ἐγένοντο ἐπανειλημμέναι μάχαι μεταξὺ Πετροπουλάκη καὶ τοῦ Ἀχμὲτ Ἀλὴ Πασᾶ, ἀλλ' εἰσέτι δὲν γνωρίζω τι ἐξ ἀξιοπίστου πηγῆς.

Δώδεκα ἐθελονταὶ ἐκ τοῦ σώματος τοῦ Μήτσα παρεδόθησαν εἰς τὰς στρατιωτικὰς

1. Ἐν τῷ σχεδίῳ (ΑΥΕ/ΠΧ) : *Σ. Δενδρινός*, ὅπερ τὸ ὀρθόν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀρχὰς καὶ ἀπεστάλησαν ἐνταῦθα κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα. Τοὺς εἶδον μεταφερομένους καθ' ὁδὸν ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἡ ὑγεία των, καθὼς καὶ ὁ ἱματισμός των ἐπαρίστων ἀξιοδάκρυτον τὴν κατάστασίν των. Δύο ἐξ αὐτῶν ἦσαν [1] πληγωμένοι.

Ἅπαντας τοὺς ἀνωτέρω, καθὼς καὶ τὸν Στούπα μετὰ τῶν ὀπαδῶν του, τοὺς ἀπέστειλαν δι' ἀτμοκινήτου εἰς Χανία.

401

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 275 *Ρέθυμνον, 9 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ75/2836

Ἡ εἰς Ἀραβάνας πρό τινων ἡμερῶν εἰσβολὴ τῶν Ὀθωμανῶν παρέσχε δυσαρέστους συνεπείας εἰς τοὺς δυστυχεῖς Χριστιανούς. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι, ἀναπαυόμενοι ἄνευ φρουρῶν, κατελήφθησαν αἴφνης ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες ἠναγκάσθησαν μετὰ μικρὰν συμπλοκὴν νὰ διασκορπισθῶσι. Συνελήφθησαν περὶ τοὺς τριάκοντα, οἵτινες μετεφέρθησαν εἰς Ρεθύμνην, ἀφοῦ ὑπέφερον τὰ πάνδεινα παρὰ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τοῦ διευθύνοντος τὸν στρατὸν Ρεδὶφ Πασᾶ, καὶ τοσοῦτον ἐβασανίσθησαν, ὥστε ὁ Ἀρχηγὸς Σγουρὸς μὴ δυνάμενος νὰ περιπατήσῃ τῷ ἐπετράπη νὰ ἱππεύσῃ· διέδωσαν δ' ἔπειτα οἱ Ὀθωμανοὶ ὅτι τοῦτο ἐσυγχωρήθη μόνον εἰς αὐτὸν χάριν ἀβροφροσύνης.

Ἅμα τοὺς μετέφερον ἐνταῦθα, τοὺς ἔρριψαν σιδηροδεσμίους εἰς τὰς φυλακάς. Τὴν δὲ 7ην τούτου, ἤτοι τὸ Σάββατον, τοὺς ἀπέστειλαν δι' ὀθωμανικοῦ ἀτμοπλοίου εἰς Σοῦδαν.

Ἦτο λίαν λυπηρόν, κύριε Πρόξενε, νὰ βλέπῃ τις τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον μετεχειρίζοντο καθ' ὁδὸν τοὺς δυστυχεῖς τούτους, ἰδίως δὲ τὸν ἱερέα τοῦ χωρίου Ρουσοσπήτη. Ἐνῷ ὡδήγουν αὐτοὺς σιδηροδεσμίους καὶ τὰς χεῖρας ὄπισθεν δεδεμένας, ἐπροπορεύοντο δύο σημαῖαι ἐπαναστατικαί, ἐπροπορεύετο δὲ καὶ ἄπειρον πλῆθος Ὀθωμανῶν, ὅπερ ἐξέφερε τὰς αἰσχροτέρας καὶ βαναυσοτέρας ὕβρεις. Οἱ δὲ φέροντες τὰς σημαίας ὑπάλληλοι τῆς Διοικήσεως βυθίζοντες τὸν κοσμοῦντα αὐτὰς σταυρὸν εἰς τὰς ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀκαθαρσίας ἐξωμοιοῦντο ὡς πρὸς τὰς ὕβρεις μὲ τὸν συφερτώδη ὄχλον. Ὅλα δὲ ταῦτα ἐγίνοντο, ἐνῷ διέβαινον καὶ κάτωθεν τοῦ Γαλλικοῦ Προξ. Πρακτορείου, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ κυρίου Πράκτορος. Ἀφοῦ τοὺς ἐπεβίβασαν εἰς τὸ ἀτμόπλοιον, ἐπετράπη εἰς τοὺς τυχόντας Ὀθωμανοὺς νὰ εἰσέρχωνται, νὰ δέρωσι, κακοποιῶσι καὶ ὑβρίζωσιν αὐτούς. Τὸν ἱερέα ἔσυρον ἐκ τοῦ πώγωνος καὶ ἔπτυον αὐτὸν εἰς τὸ πρόσωπον. Οἱ δὲ ναῦται τῇ διαταγῇ τῶν ἀξιωματικῶν ἐκρέμασαν αὐτοὺς ἐκ τῶν ποδῶν καὶ ἔθεσαν ἐπὶ τῆς κοιλίας των τὸ βάρος τῶν ἁλύσεων τὰς ὁποίας ἔφερον ἐπὶ τῶν ποδῶν. Τοὺς εἶχον δὲ εἰς τοιοῦτον τρόπον δεδεμένους,

---

1. Χφ. *ἦτο.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὥστε ἡ ἐλαχίστη κίνησις τοῦ ἀτμοπλοίου τούς ἐπέφερε βεβαίως πόνους ὀδυνηρούς. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἔπραξαν κατ' αὐτῶν ὅσα ὁ φανατισμὸς καὶ ἡ βαρβαρότης ὑπηγόρευσεν.

Ἡ ἀποβίβασις τοῦ Πετροπουλάκη, πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἐπιβεβαιοῦται παρὰ πολλῶν. Μετὰ τούτων συνηνώθησαν καὶ οἱ ἐγχώριοι, ὥστε, καθ' ἃ βεβαιοῦσιν, ὑπάρχει ἤδη σῶμα ἐκ τρισχιλίων Χριστιανῶν εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο. Ἤδη κατέχουν τὸ ἥμισυ Ἀμάριον· συνῆψαν καὶ μάχην μετὰ τῶν ἐκεῖσε εὑρισκομένων Ὀθωμανῶν, καθ' ἣν ἔξωσαν αὐτοὺς ἐκ τοῦ χωρίου Γερακάρη. Βεβαιοῦται ὅτι καὶ εἰς Τυμπάκιον συνήφθη μάχη σημαντική, καθ' ἣν οἱ Ὀθωμανοὶ ὑπέστησαν πολλὰς ζημίας, καὶ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἐκυρίευσαν τὰς ἀποσκευάς των ὅλας καὶ σκηνάς, ζωγρήσαντες καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι πέντε Ὀθωμανοὺς στρατιώτας· Ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων εἶναι ἄγνωστος.

Ἐλπίζεται ὅτι ὁ ἀγὼν ὁσονούπω ἐπανέρχεται εἰς τὴν προτέραν κατάστασίν του, ἐὰν ἐξακολουθήσουν αἱ ἀνάλογοι ἐπικουρίαι καὶ λοιπὰ βοηθήματα πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὡς βεβαιοῦμαι δὲ παρὰ πολλῶν ἀξιοπίστων, οἱ χωρικοὶ ὅλοι ἑτοιμάζονται νὰ ἄρωσιν ἐκ νέου τὰ ὅπλα, ἅμα συλλέξωσι ποσόν τι ἐλαίου· καταγίνονται δὲ εἰς τοῦτο μετὰ μεγίστης δραστηριότητος. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐγχώριοι Ὀθωμανοὶ φρονοῦν τὰ αὐτά. Ὅθεν καὶ ἡ Διοίκησις δὲν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς Ἀμαριώτας καὶ Ἁγιοβασιλειώτας νὰ ἐξάγουν παντάπασι τροφάς. Οἱ Ὀθωμανοὶ διερχόμενοι τὰ διάφορα χωρία διαπράττουν μυρίας καταχρήσεις, γυμνώνουν καὶ βασανίζουν τοὺς δυστυχεῖς γεωργούς.

402

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἐπιστολή *Ρέθυμνον, 9 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ75/2835

Εὐχαρίστως ἔλαβον τὴν τιμίαν μοι ἐπιστολήν σας τῶν 3 ἱσταμένου. Χάριν συντομίας παραλείπω ὅσα ἐπισήμως σᾶς ἐκθέτω [1], σᾶς προσθέτω μόνον ἐνταῦθα ὅτι μεταξὺ τῶν σιδηροδεσμίων εὑρίσκεται καὶ εἷς ἱεροδιάκονος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μπαλῆ, ὅστις εἶχε δραπετεύσει κολυμβῶν τὸ παρελθὸν ἔτος ἀπὸ τὴν φεργάταν ὅπου εὑρίσκετο σιδηροδέσμιος συλληφθεὶς τότε εἴς τι πλοιάριον.

Ἡ διακοπὴ τῶν σχέσεων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας μὲ ζαλίζει, διότι θέλω βιασθῇ ν' ἀναχωρήσω καὶ ἐγώ, καὶ εἰς τοιαύτην περίστασιν δὲν γνωρίζω ποῦ θὰ ὑπάγω μὲ τόσην οἰκογένειαν νὰ κτυπῶ τὴν κεφαλήν μου χωρὶς ἀργύριον. Ἂν ὁ πενθερός μου εἶχε τὸ Ἀγγλικὸν Πρακτορεῖον, ἠμπόρουν νὰ ὑπερασπισθῶ ὡς διερμηνεὺς τοῦ Προξ. Πρακτορείου ἐκείνου, ὅπου 15 ἔτη ὑπηρέτησα. Ἀλλὰ καὶ τώρα, ἂν θέλῃ νὰ ὁμιλήσῃ τοῦ κυρίου

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 367–368.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Δίξωνος, νομίζω ὅτι δύναται νὰ κατορθωθῇ, καὶ συμφέρει νὰ μένω ἐγὼ ἐνταῦθα φυλάττων καὶ τὰ τοῦ Πρακτορείου ἀρχεῖα. Παρακινήσατέ τον καὶ ὁδηγήσα⟨τέ⟩ τον νὰ τὸ ἐνεργήσῃ, διότι δὲν καταλαμβάνει νὰ ἐνεργήσῃ μόνος του τοιοῦτον. 15 ἔτη ἔμεινα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀγγλικοῦ.

Ταύτην τὴν στιγμὴν πληροφοροῦμαι ὅτι μάχη τρομερὰ γίνεται κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Ἁγίου Βασιλείου καὶ ὅτι οἱ Χριστιανοί, περὶ τοὺς 1500, ἔχουν καταδιώξει τοὺς Ὀθωμανοὺς ἕως εἰς τὸ χωρίον Καλονύκτι· ἔφερον δὲ πληγωμένους Ὀθωμανοὺς πολλούς. Ἡ στρατιωτικὴ ἀρχὴ ἐσύναξεν ἀμέσως ὅσα φορτηγὰ ζῷα εὗρε καὶ τὰ ἔπεμψεν ἔξω. Ἴσως ἔχουν καὶ ἄλλους πληγωμένους· φονευμένους λέγουν πολλούς. Πολεμοφόδια ἤρχισαν ἀμέσως νὰ ἐξάγουν.

Ἐν βίᾳ.

403

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 10 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1176

Μόλις προφθάνω νὰ πέμψω ὑμῖν ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ Πράκτορος, περιγράφοντος τὰς ἐν τῷ τμήματι ἐκείνῳ συμπλοκὰς καὶ τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων.

Υ.Γ. Ἐναντίον τῶν ὅσων γράφει [1] ὁ κ. Πράκτωρ, παρ' ἐπιβάτου ἐκ Ρεθύμνου ἐλθόντος ἔμαθα ὅτι κατὰ δυστυχίαν τὸ σῶμα τοῦ πατρὸς Πετροπουλάκη περικλεισθὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔπαθε μεγάλην καταστροφήν, φονευθέντων περὶ τοὺς 100 καὶ σκορπισθέντων τῶν λοιπῶν. Εἴθε ἡ φήμη αὕτη νὰ εἶναι ψευδής, ἀλλὰ τὴν ὑποθέτω τοιαύτην, διότι ἕως ὥρας οἱ Τοῦρκοι δὲν τὴν ἐδημοσίευσαν, ὅπερ θὰ συνέβαινεν, ἂν ἦτο ἀληθής.

404

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 335 *Χανιά, 15 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ48/1762

Μετὰ βαθυτάτης θλίψεως ἀναγγέλλω ὑμῖν γεγονὸς ὅπερ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ τελευταία πρᾶξις τοῦ πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐν Κρήτῃ παρισταμένου αἱματηροῦ δράματος.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 367–369.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἀπὸ τῆς παρελθούσης Τρίτης αἱ ἐνταῦθα ὀθωμανικαὶ ἀρχαὶ διέδιδον ἀπαισίους φήμας περὶ τοῦ ἀρτίως ἀποβιβασθέντος σώματος τοῦ Πετροπουλάκη, ὅτι δηλ. δὲν εὗρεν ὑποδοχὴν παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις, ὅτι περὶ τὸ ὄρος Κέντρον, τὸ διαχωρίζον τὴν ἐπαρχίαν Ἀμαρίου ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, περιεκυκλώθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, ὅτι, συναφθείσης μάχης κρατερᾶς πλὴν τῶν [τῶν] λοιπῶν συγκρούσεων, ὑπὲρ τοὺς 200 ἢ 300 ἐθελοντὰς ἔπεσαν, διασκορπισθέντων τῶν λοιπῶν, ὅτι καὶ ὁ γέρων Πετροπουλάκης, εὑρὼν προσωρινῶς ἄσυλον μετ' εὐαρίθμων ἐθελοντῶν εἰς Καλλικράτην, θέλει ἐντὸς μικροῦ πέσει εἰς χεῖρας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κλπ., κλπ.

Αἱ φῆμαι αὗται μᾶς ἐκράτουν εἰς ἀνησυχίαν, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον συνεχῶς κατὰ τὴν ἑβδομάδα ταύτην ὡδηγοῦντο ἐνταῦθα αἰχμάλωτοι ὄχι μόνον ἐντόπιοι καὶ παλαιοὶ ἐθελονταί, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν τοῦ Πετροπουλάκη· αἱ δὲ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ εἰδήσεις ἃς ἐμανθάνομεν ἦσαν ἀόριστοι καὶ συγκεχυμέναι. Τέλος πάντων εἰδήσεις ληφθεῖσαι χθὲς ἐκ μέρους τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως καὶ ἄλλων, καίτοι χρονολογούμεναι ἀπὸ τῆς 6 τοῦ ἰσταμένου μηνός, μᾶς καθησύχασαν ὀλίγον. Κατὰ τὰς πληροφορίας ταύτας τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως, ὁ πατὴρ Πετροπουλάκης, ἀποβιβασθεὶς εἰς Πρασοκισσὸν [1] τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ λαβὼν πληροφορίας παρὰ τῶν ἐγχωρίων ὅτι ἐκεῖ διέτρεχε κίνδυνον μὴ περικλεισθῇ ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ εὑρισκομένου στρατοῦ, ἠναγκάσθη ἀμέσως ν' ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν, χωρὶς κἂν νὰ δυνηθῇ νὰ παραλάβῃ ὅλας τὰς τροφὰς καὶ ὅλα τὰ πολεμεφόδιά του, ὧν μέρος κατεστράφη ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ νὰ προχωρήσῃ εἰς Μυλοπόταμον πρὸς συνάντησιν τοῦ εἰς τὴν ἀντίθετον παραλίαν ἀποβιβασθέντος υἱοῦ του· ὅτι μαθὼν ὅτι οὗτος προέβη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀμαρίου διηυθύνθη καὶ αὐτὸς ἐκεῖ καὶ τὴν 3 Δεκεμβρίου συναντηθεὶς παρὰ τὸ χωρίον Μέρωνα μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ συνεκρούσθη μετ' αὐτοῦ· καὶ ὅτι κατὰ τὴν μάχην ταύτην δύο ἐκ τῶν ἐθελοντῶν ἐφονεύθησαν καὶ δύο ἐπληγώθησαν, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἔπεσον πλειότεροι· ὅτι κατόπιν, ἐνωθέντων ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ ἀμφοτέρων τῶν σωμάτων Πετροπουλάκη καὶ προσελθόντων ἐκεῖσε καὶ ἄλλων ἐθελοντῶν καὶ ἐντοπίων, ἐσχηματίσθη δύναμις ἐκ τριῶν περίπου χιλιάδων ἀνδρῶν, ἱκανὴ νὰ παραταχθῇ ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, κατέχοντος νῦν μόνον τὸ χωρίον Πισταγὶ [2] καὶ τὴν Μονὴν τῶν Ἀσωμάτων, τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἐπρόκειτο νὰ συγκροτηθῇ σπουδαία μάχη. Καὶ ταῦτα μὲν ἐβεβαίου ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τὴν 6 Δεκεμβρίου προσθέτουσα ὅτι ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τὸν Σγουρὸν συλληφθέντων συνελήφθησαν καὶ εἴκοσι πέντε ἕτεροι ἐπαναστάται ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ.

Ὁ δ' ἐν Ρεθύμνῃ Προξενικὸς Πράκτωρ διὰ τῆς ἀπὸ 9 Δεκεμβρίου ἐπιστολῆς [3] του μοὶ ἀνήγγειλε κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκεῖθεν ἀναχωρήσεως τοῦ ἀτμοπλοίου ὅτι εἰς Ἅγιον Βασίλειον συνεκροτήθη μάχη, καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν

---

1. Πρασονήσι.
2. Μπισταγὴ ἢ Βισταγή.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 368–369.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀπολέσαντες πολλοὺς μέχρι τοῦ χωρίου Καλονύκτι, καὶ ὅτι πολλοὶ τραυματίαι μετήχθησαν εἰς Ρέθυμνον καὶ πολλὰ πολεμεφόδια ἐκ τῆς πόλεως ἐκείνης ἀπεστάλησαν.

Ὁ δ' Ἀρχηγὸς Ἀποκορώνου Α. Γογονῆς διά τινος ἀπὸ 13 Δεκεμβρίου ἐπιστολῆς του, ἥτις περιῆλθεν εἰς χεῖράς μου, ἀναγγέλλων ὅτι μάχαι ἐγένοντο κατ' αὐτὰς ἐν Ἀποκορώνῳ καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ρεθύμνου ἐβεβαίου ὅτι ἀμφότερα τὰ σώματα τῶν Πετροπουλάκη ἠνώθησαν εἰς Ἀμάριον, ἀλλ' ὅτι διὰ στρατηγικοὺς λόγους ἐκρίθη καλὸν ὁ μὲν υἱὸς νὰ μεταβῇ εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, ὁ δὲ πατὴρ μετὰ μέρους ἐθελοντῶν νὰ μεταβῇ εἰς Καλλικράτην τῶν Σφακίων.

Αἱ ἐν μέρει ἀόριστοι καὶ ἐν μέρει παλαιαὶ αὗται πληροφορίαι δὲν εἶχόν τι τὸ ἐπίφοβον, ἂν καὶ ἐκ τῆς πληροφορίας τοῦ Γογονῆ ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ὁ Πετροπουλάκης δὲν ὑπῆρξεν ἐν Ἀμαρίῳ εὐτυχής, καὶ διὰ τοῦτο ἐδέησε νὰ ἔλθῃ εἰς Σφακιά. Οὐδέποτε ὅμως ἠδυνάμην νὰ φαντασθῶ ὅτι τὰ ἐν Σφακίοις γεγονότα ἔλαβον τροπὴν τοσοῦτον ἀπροσδόκητον καὶ τοσοῦτον ἀπελπιστικήν. Ἀλλ' αἴφνης σήμερον πληροφορηθεὶς ὅτι ἡ *Salamandre* παρεσκευάζετο εἰς ἀναχώρησιν εἴς τινα παραλίαν τῆς νήσου καὶ προσέτι ὅτι ἐν τῇ Διοικήσει ἦσαν εὐχαριστημένοι ἐκ τῶν εἰδήσεων ἃς ἐκ Σφακίων ἔλαβον, κατὰ τὰς ὁποίας, ὡς αὐθωρεὶ διεδόθη εἰς τὴν πόλιν, ὁ Ἀρχηγὸς Πετροπουλάκης ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῶν Τούρκων, ἐφοβήθην μὴ ἀληθῶς τὰ πράγματα ἔλαβον τροπὴν δυσάρεστον, καὶ τῷ ὄντι ἰδὼν τὸν κύριον Champoiseau καὶ κύριον Planche ἐπληροφορήθην τὰ ἑξῆς:

Πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἡμερῶν οἱ ἐν Σφακίοις ἀρχηγοὶ τῶν ἐθελοντῶν καὶ ἐγχωρίων ἔπεμψαν τῷ κυρίῳ Champoiseau ἐπιστολήν, δι' ἧς τὸν παρεκάλουν νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ καὶ πέμψῃ γαλλικὸν ἀτμόπλοιον νὰ τοὺς παραλάβῃ. Ὅτι ὁ κύριος Champoiseau τοῖς ἀπήντησε καταφατικῶς, καὶ μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς τελευταίας νυκτὸς ἔλαβεν ἀπάντησιν τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν, φέρουσαν χρονολογίαν 13/25 Δεκεμβρίου, δι' ἧς ἐξέθετον εἰς αὐτοὺς τοὺς λόγους ἕνεκα τῶν ὁποίων εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν νῆσον καὶ τοὺς ὅρους δι' ὧν ἠδύναντο νὰ ἀναχωρήσωσι. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, φέρουσαν τὰς ὑπογραφὰς τῶν κυρίων κυρίων Πετροπουλάκη, πατρὸς καὶ υἱοῦ, τῶν ἀρχηγῶν Μίτσα καὶ Ζήκου, τοῦ Χιονουδάκη, τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Τμήματος Ρεθύμνου καὶ ἄλλων ἐγχωρίων, οἷον τοῦ Τσουδεροῦ, ἑνὸς τῶν σταθερωτέρων μελῶν τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως ἄλλοτε, μοὶ ἐπέδειξεν ὁ κύριος Champoiseau [1].

Συνεπείᾳ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, τὴν ὁποίαν τροχάδην ἀνέγνωσα καὶ ἐξ ἧς ἐξήγετο ὅτι ὁ κύριος Champoiseau ἐν τῇ πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῇ του τοῖς ἐξέθετεν ὅτι οὐδεμίαν ἐλπίδα περὶ ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τῶν δυτικῶν δυνάμεων πρέπει νὰ ἔχωσιν, ἦτο ἕτοιμος νὰ πέμψῃ τὸ ἐν Σούδᾳ εὑρισκόμενον ἀτμόπλοιον τῆς Messagerie Impériale, ὅπερ ἡ Πύλη ἔχει ναυλώσει πρὸς μεταφορὰν τῶν οἰκογενειῶν καί, συνοδευόμενον ὑπὸ τῆς *Sala-*

---

1. Τὴν ἀλληλογραφίαν Πετροπουλάκη — Champoiseau τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὴν συνθηκολόγησιν τῶν ὑπὸ τὸν Πετροπουλάκην ἐθελοντῶν βλ. εἰς *Ἔκθεσιν Δημητρίου Πετροπουλάκη περὶ τῆς δευτέρας εἰς Κρήτην ἐκστρατείας αὐτοῦ*, Ἀθῆναι 1869, σσ. 25–35.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

mandre, ἔμελλε νὰ μεταβῇ εἰς Φραγκοκάστελλον τῶν Σφακίων πρὸς παραλαβὴν τῶν ἐθελοντῶν, ὀκτακοσίων περίπου τὸν ἀριθμόν, καί τινων ἐντοπίων, 200–300. Τὰ δὲ ἀτμόπλοια ταῦτα ἔμελλον νὰ ἀναχωρήσωσιν ἀπόψε, ἀφοῦ ὁ ἴδιος Champoiseau ἔπεμψε διὰ ξηρᾶς ἀπάντησιν [1] εἰς τοὺς ἐν Σφακίοις ἀρχηγούς, δι' ἧς τοὺς εἰδοποιεῖ ὅτι τὸ ἀτμόπλοιον ὅπερ ἔμελλε νὰ τοὺς παραλάβῃ ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ σήμερον. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως φαίνεται ὅτι οἱ ἐπαναστάται καταδιωκόμενοι ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εὑρέθησαν τοσοῦτον στενοχωρημένοι, ὥστε ἠναγκάσθησαν, καὶ χωρὶς νὰ περιμείνωσι τὴν ἀπάντησιν τοῦ Γάλλου Προξένου, νὰ συνθηκολογήσωσι [2] μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, καὶ ἔκτακτος ταχυδρόμος, φθὰς εἰς τὸν Γενικὸν Διοικητὴν σήμερον, τῷ ἀνήγγειλε τὴν συνθηκολόγησιν ταύτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ εἰρημένοι ἐπαναστάται, ἐθελονταὶ καὶ ἐντόπιοι, ὡδηγοῦντο εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἁλμυροῦ τοῦ Ἀποκορώνου, ὅπου ἀτμόπλοια ἔμελλον τὰ τοὺς παραλάβωσι καὶ μετακομίσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἕνεκα τούτου λοιπὸν ἐκρίθη περιττὴ ἡ ἀναχώρησις τῆς *Salamandre*.

Ἀναμφίβολον νῦν εἶναι ὅτι τὰ λυπηρὰ ταῦτα γεγονότα θὰ συνεπιφέρουν τὴν ἄμεσον συνθηκολόγησιν ἢ ὑποταγὴν τῶν λοιπῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἡ Κρητικὴ Ἐπανάστασις θὰ παραδοθῇ εἰς τὴν ἱστορίαν.

Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἐπέπρωτο νὰ λάβῃ ἡ ἐπανάστασις αὕτη ὄχι ἕνεκα τῆς ἰσχύος τῶν ὀθωμανικῶν ὅπλων ὅσῳ ἕνεκα τῆς ἀδιαφορίας τῆς διπλωματίας, εἰς τὴν ἀρωγὴν τῆς ὁποίας δυστυχῶς καὶ οἱ κινήσαντες τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὑπηρετήσαντες αὐτὴν πάντοτε ἤλπιζον.

Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων οὓς κατ' αὐτὰς μετήγαγον ἐνταῦθα ἦσαν καὶ 23 ἐκ τῶν τοῦ Πετροπουλάκη, οἵτινες ἀποπλανηθέντες μετά τινα μάχην καὶ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα σωτηρίας ἔρριψαν τὰ ὅπλα καὶ ἠὐτομόλησαν εἰς τὸν τουρκικὸν στρατόν. Οἱ τοιοῦτοι εὑρίσκονται ἐνταῦθα ὑπὸ ἁπλῆν ἐπιτήρησιν. Πλὴν τούτων χθὲς ἤγαγον ἐνταῦθα καί τέσσαρας συλληφθέντας εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ὅλους πληγωμένους καὶ φέροντας τὴν σημαίαν των. Μεταξὺ τούτων ὑπάρχει καί τις Δασκαλάκος, ἐκ Σπάρτης, εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν ὑπηρετήσας ἄλλοτε ὡς ὑπαξιωματικός. Σήμερον δὲ τὴν πρωΐαν προσήγαγον ἕτερον αἰχμάλωτον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐθελοντῶν Νικολαΐδην. Λέγεται δ' ὅτι καὶ ὁ Νικολαΐδης αὐτὸς ἐφονεύθη, ἀλλὰ τοῦτο εἰκάζεται ἐκ τοῦ ὅτι εὑρέθη ἡ ἀποσκευή του.

Ἐκ τῶν προσαχθέντων ἐνταῦθα ἐσχάτως αἰχμαλώτων ἐννέα δικασθέντες ἤδη κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, ὡς δὲ ὁ κύριος Champoiseau μὲ ἐπληροφόρησε, παρενέβη παρὰ τῷ Διοικητῇ, ὅπως μὴ ἐκτελεσθῇ ἡ κατ' αὐτῶν ποινή, καὶ ἔλαβεν ὑπόσχεσιν ὅτι θέλουσι ζητηθῇ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁδηγίαι περὶ τοῦ πρακτέου.

---

1. *Αὐτόθι*, σσ. 34–35.
2. *Αὐτόθι* σσ. 33–34.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἡμερῶν ὁ ἐπαναστάτης Κοσκινᾶς, ὅστις ἀπερισκέπτως φερόμενος κατέβαινεν εἰς τὸ χωρίον του Τσουκαλαρεῖα [1] καὶ εἰς τὰ πέριξ, προδοθεὶς εἰς τὴν ἐξουσίαν παρά τινος καὶ περικλεισθεὶς ἐν καιρῷ νυκτὸς ἔν τινι ἐν Περιβολίοις οἰκίᾳ, ἐφονεύθη μεθ' ἑνὸς συντρόφου του ὑπὸ τῶν καταδιωκόντων αὐτὸν Ἀλβανῶν, ἐνῷ ἐτρέπετο εἰς φυγήν.

Οὐδεμίαν ὁδηγίαν ἔλαβεν εἰσέτι ὁ Γενικὸς Διοικητὴς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως περὶ τῆς μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας διακοπῆς τῶν σχέσεων τῶν διπλωματικῶν καὶ ἐμπορικῶν, οὐδὲ ἀνήγγειλέ μοί τι μέχρι τοῦδε περὶ τούτου ἡ ἐξουσία. Φαίνεται δ' ὅτι τοῦτο προῆλθεν, ὡς ἐπληροφορήθην, ἐκ τούτου, ὅτι διαταγὴ ἐδόθη ὑπὸ τῆς Πύλης νὰ εἰδοποιηθῶσι περὶ τούτου οἱ κατὰ τόπους διοικηταὶ τηλεγραφικῶς ὅπως ἀνακαλέσωσι τὰ τῶν Ἑλλήνων προξένων ἐκτελεστήρια, ἀλλ' ὅτι ἐλησμονήθη ὅτι τηλέγραφος ἐν Κρήτῃ δὲν ὑπάρχει, καὶ τοιουτοτρόπως ἡ διαταγὴ αὕτη δὲν ἔφθασεν ἐνταῦθα. Πιστεύω λοιπὸν ὅτι διὰ τοῦ αὔριον ἀνα⟨μενο⟩μένου ἀτμοπλοίου θὰ φθάσωσι καὶ ἐνταῦθα ὁδηγίαι.

⟨Υ.Γ.⟩ 16 Δεκεμβ. Σήμερον ἐπανῆλθον ἐνταῦθα οἱ ἐπὶ τῆς καταδιώξεως τῶν ἐπαναστατῶν πασάδες, οἷον ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆ Πασᾶς, ὁ Ρεδὴφ Πασᾶς καὶ ὁ Ὀμὲρ Πασᾶς. Ἡ ἔλευσις τῶν προσώπων αὐτῶν εἶναι συνέπεια τῶν διατρεξάντων.

⟨Υ.Γ.⟩ 16 Δεκεμβρίου 1868, μ.μ. Σπεύδω νὰ φέρω εἰς γνῶσιν ὑμῶν, κύριε Ὑπουργέ, τὸ ἑξῆς γεγονός, ὅπερ μετριάζει τὴν σοβαρότητα τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων λυπηρῶν γεγονότων. Πληροφοροῦμαι τὴν στιγμὴν ταύτην παρὰ τοῦ Προξένου Γάλλου, ἐξερχομένου ἐκ τοῦ Διοικητηρίου, ὅτι, ἐλθόντων τῶν ἐθελοντῶν εἰς Καλύβας, ἵνα ἐπιβιβασθῶσιν εἰς τὰ ἐπὶ τούτῳ τουρκικὰ ἀτμόπλοια, οἱ ἀρχηγοὶ Λεωνίδας Πετροπουλάκης, Σταμάτιος Χιονουδάκης καὶ Μίτσας δὲν εὑρέθησαν ἐκεῖ, καὶ φαίνεται ὅτι μεταμεληθέντες καθ' ὁδὸν ἔφυγον. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Γενικὸς Διοικητὴς σκοπὸν ἔχει νὰ μὴ πέμψῃ τὸν γέροντα Πετροπουλάκην εἰς Ἑλλάδα, ἀλλὰ νὰ τὸν κρατήσῃ ἐνταῦθα θεωρῶν αὐτὸν ἅτε ὑπογράψαντα τὴν συνθηκολόγησιν ὑπεύθυνον διὰ τὴν ἀπουσίαν τῶν εἰρημένων. Οἱ εἰς Καλύβας ἐλθόντες ἐθελονταὶ ἀναβαίνουν εἰς 625, οἵτινες αὔριον θέλουν ἐπιβιβασθῆ εἰς ἓν δίκροτον.

Εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα συμβάντα μεγάλως συνετέλεσεν ὁ κύριος Champoiseau, ὅστις τῇ προτροπῇ τοῦ Σάββα ἔγραψεν εἰς τὸν Πετροπουλάκην καὶ τοὺς λοιποὺς ἐπιστολὴν [2] ἀπελπιστικωτάτην· ὁ δὲ Σάββας ἦτο τὸ μεσάζον πρόσωπον πρὸς ἀνταλλαγὴν τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης.

---

1. Τσικαλαριὰ (Κυδωνίας).

2. 9 Δεκεμβρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1182· *Ἔκθεσις Δημητρίου Πετροπουλάκη περὶ τῆς δευτέρας εἰς Κρήτην ἐκστρατείας αὐτοῦ*, σσ. 25–27.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

405

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 16 Δεκεμβρίου 1868*
ΑΥΕ/ΚΥ – Μ48/1769 *ὥρα 10 μ.μ.*

Ἀφοῦ ἔστειλα τὸν φάκελόν μου εἰς τὸ ταχυδρομεῖον, ἐπληροφορήθην τὰ ἑξῆς περὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν ἐθελοντῶν περιστατικά, ἅτινα σπεύδω νὰ φέρω εἰς γνῶσιν ὑμῶν :

Ὁ Χιονουδάκης, Λεων. Πετροπουλάκης καὶ Μήτζας δὲν ἀνεχώρησαν μόνοι καὶ καθ' ὁδόν, ὡς οἱ Τοῦρκοι κατ' ἀρχὰς διέδωκαν, ἀλλ' ἐνῷ ἐπρόκειτο οἱ λοιποὶ ἐθελονταὶ νὰ παραδοθῶσιν εἰς Ἀσκύφου εἰς τὸν τουρκικὸν στρατόν, αὐτοὶ μετὰ 500 περίπου ἐπαναστατῶν (ἐθελοντῶν καὶ ἐντοπίων) ἀνεχώρησαν καί, ὡς λέγεται, διηυθύνθησαν εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, ὅπως ἑνωθῶσι μετὰ τοῦ Κόρακα, Σφακιανάκη κλπ. Ὅτι οἱ μετὰ τοῦ γέροντος Πετροπουλάκη παραδοθέντες καὶ εἰς τὴν παραλίαν τῶν Καλυβῶν καταβάντες κατὰ μὲν τοὺς Τούρκους ἀναβαίνουν εἰς 525, κατ' ἄλλους ὅμως ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶναι κατὰ πολὺ μικρότερος. Ἐπίσης βεβαιοῦν οἱ Τοῦρκοι ὅτι ἕτεροι ἐθελονταί, 200 περίπου, κατέβησαν εἰς Φραγκοκάστελλον τῶν Σφακίων καὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν φαίνεται ἐξωγκωμένος. Μετὰ τοῦ γέροντος Πετροπουλάκη οὐδεὶς τῶν ἐγχωρίων ἀρχηγῶν ἠνώθη. Ὁ μόνος ὅστις θεωρεῖται ἔχων ἀξίαν εἶναι ὁ Τσουδερός, οἱ δὲ λοιποὶ ἐκ τῶν ἀκολουθησάντων εἶναι ἄσημοι.

Ἐκ τούτων ὅλων φαίνεται ὅτι τὸ πᾶν δὲν ἀπόλλυται ἀκόμη. Μένουσιν ἀκόμη στοιχεῖα ἐπαναστατικά, ἅτινα διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν χρειωδῶν, καὶ ἰδίως χρημάτων, δύνανται νὰ ἐνισχυθῶσι.

Πληροφοροῦμαι ὅτι ὁ κ. Champoiseau δύο ἐπιστολὰς [1] ἔγραψε πρὸς τοὺς ἀρχηγούς, καὶ ἰδίως πρὸς τὸν Πετροπουλάκην, προσπαθῶν διὰ πολλῶν ἀποθαρρυντικῶν πληροφοριῶν νὰ τὸν ἀπελπίσῃ, αἱ δ' ἐπιστολαὶ αὗται ἐστάλησαν διὰ τῆς Διοικήσεως καὶ τοῦ Σάββα Πασᾶ. Ἡ τρίτη ἐπιστολή [2] του, δι' ἧς ἐδίδετο ὑπόσχεσις ὅτι ἡ *Salamandre* στέλλεται, σταλεῖσα ἐπίσης διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, δὲν ἔφθασεν ἐγκαίρως, κατ' ἄλλους μὲν διότι δὲν ὑπῆρχεν ὁ ὑλικὸς καιρός, κατ' ἄλλους δὲ διότι οἱ Τοῦρκοι ἐβράδυναν τὴν ἀποστολήν της, ἀφοῦ αὐτοὶ εἶδαν ὅτι ἠδύναντο μόνοι νὰ φθάσωσιν εἰς ἀποτέλεσμα. Ὁπωσδήποτε φαίνεται ὅτι τουρκικὸς στρατὸς ἰσχυρὸς εἰσεχώρησεν ἐκ διαφόρων μερῶν εἰς Ἀσκύφου, ὅπου οἱ ἐπαναστάται εὑρίσκοντο, καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ πράξωσιν ὅ,τι ἔπραξαν.

Υ.Γ. Ὁ κ. Δίξων ἐμπιστευτικῶς λαλῶν πρὸ ὀλίγου πρὸς ἐμὲ κατέκρινε καὶ εἰρωνεύετο τὴν διαγωγὴν τοῦ Champoiseau ἐν τῇ προκειμένῃ ὑποθέσει. (Βίᾳ).

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 371, ὑποσημ. 1.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 372, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

406

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 140 *Ἡράκλειον, 16 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ51/1879

Ἔλαβον γνῶσιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 9916 καὶ ἀπὸ 7 ἱσταμένου μηνὸς ἐγκυκλίου [1] τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος.

Οἱ ἐνταῦθα παρεπιδημοῦντες ὑπήκοοι τῆς Α.Μ., ὡς καὶ οἱ εὐρεθέντες ἐμποροπλοίαρχοι, ἅπαντας τοὺς ὁποίους προσεκάλεσα ἐν τῷ Προξενείῳ καὶ τοῖς ἀνέγνωσα τὴν ἀπάντησιν [2] τῆς Σ. Κυβερνήσεως εἰς τὸ τελεσίγραφον [3] τοῦ Φωτιάδου Βέη καὶ τὴν ἐν τῇ Βουλῇ ἀγόρευσιν [4] τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος, ἐν ταῖς ἐφημερίσι [5] κατακεχωρημένα, καὶ τοῖς παρέστησα τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ διευθετήσωσι τὰς ὑποθέσεις των καὶ ὦσιν ἕτοιμοι διὰ ν' ἀπέλθωσιν, ἐὰν τὸ ἀπαιτήσῃ ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις, ἁπαξάπαντες μετ' εὐφημιῶν ἐπεδοκίμασαν τὰς ἐθνικὰς καὶ ἀξιοπρεπεῖς ἐνεργείας τῆς Σ. Κυβερνήσεως καὶ ἐζητωκραύγασαν ὑπὲρ τῆς Α.Μ. Οὐδεὶς ἔτυχε νὰ λυπηθῇ περὶ τῆς διακοπῆς τῶν φιλικῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ νὰ φανῇ μεριμνῶν περὶ τῶν ἰδίων του ὑποθέσεων. Ἀπεναντίας ἔδειξαν ἑλληνοπρεπῆ εὐστάθειαν καὶ πεποίθησιν περὶ τῆς ἐκβάσεως τοῦ προκειμένου ἀγῶνος.

Ἐν τούτοις ἡ ἐγχώριος ἐξουσία οὐδέν μοι ἐγνωστοποίησε μέχρι τοῦδε, ἂν καὶ καθ' ἑκάστην καταπλέουσιν ἀτμοκίνητα. Ἀπεναντίας ἐξακολουθεῖ τὴν ἀλληλογραφίαν της καὶ δείκνυται ἠπιωτέρα παρὰ πρότερον.

407

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἀριθ. 276 *Ρέθυμνον, 16 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ76/2839

Διὰ τοῦ τελευταίου ταχυδρομείου δὲν εἶχον τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸν νὰ σᾶς ἀναγ-

---

1. Συμφώνως πρὸς τὸ Πρωτόκολλον τοῦ Προξενείου Χανίων τοῦ ἔτους 1868, ἀριθ. 332 (Μ83), διὰ τῆς ἐγκυκλίου ταύτης ἐγνωστοποιεῖτο ἡ διακοπὴ τῶν διπλωματικῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ διετάσσετο ἡ ἀναχώρησις τῶν ἑλληνικῶν προξενικῶν ἀρχῶν ἐκ τῆς νήσου.

2. 3/15 Δεκεμβρίου 1868 : *Archives Diplomatiques*, ἔτος 9ον (1869), τ. Α', σσ. 354–361.

3. 29 Νοεμβρίου/11 Δεκεμβρίου 1868 : *Archives Diplomatiques*, ἔτος 9ον (1869), τ. Α', σσ. 351–354.

4. *Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς*, περίοδος Β', ἔκτακτος σύνοδος (8 Νοεμβρίου – 10 Δεκεμβρίου 1868), Ἀθῆναι 1872, σσ. 69–72 (συνεδρίασις 4 Δεκεμβρίου 1868).

5. Π.χ. βλ. τὴν ἐφημερίδα *Αἰών*, ἀριθ. 2404, 12 Δεκεμβρίου 1868.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γείλω τὰ ἐσχάτως διαδραματισθέντα εἰς Ἅγιον Βασίλειον, καθότι αἱ εἰδήσεις εἶχον φθάσει ἀργὰ καὶ συγκεχυμέναι.

Ἀψιμαχία συνήφθη εἰς Ἀμάριον ἄνευ οὐσιώδους ἀποτελέσματος, ἐκτὸς τοῦ φόνου τοῦ διοικητοῦ τοῦ ἐν Μυλοποτάμῳ στρατοῦ, ἀλλ' ἀγνοῶ ἂν ἦτο ὁ Ρεδὶφ Πασᾶς ἢ ἄλλος τις ἀξιωματικὸς διευθύνων ἀπόσπασμά τι ἐκ τοῦ στρατοῦ τούτου. Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ἀψιμαχίαν ταύτην ἀπόσπασμα ἐκ τριακοσίων περίπου ἐθελοντῶν μετέβη εἰς τὰ χωρία Κισσὸν καὶ Δουμαεργιὸ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, διὰ νὰ προπαρασκευάσωσι τροφὰς διὰ τὸ εἰς Γιαλιὰν τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας εὑρισκόμενον στρατόπεδον. Οἱ Ὀθωμανοὶ βοηθούμενοι ἐκ τῆς βροχῆς καὶ τῆς πεσούσης κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὁμίχλης, ἴσως καί τινος κατασκοπείας, περιεκύκλωσαν πανταχόθεν τὰ ρηθέντα χωρία καὶ συνεπλάκησαν μετὰ τῶν ἐθελοντῶν τούτων, καὶ μετὰ συμπλοκὴν ὀλίγων ὡρῶν οἱ τελευταῖοι, ἰδόντες ὅτι δὲν δύναιται ν' ἀνθέξωσι περισσότερον, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ζητήσωσιν ἐπικουρίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθῶσι. Τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα ἤρχισαν ἀμέσως νὰ τοὺς σφάζωσι, τινὲς δ' ἐξ αὐτῶν, οἱ τολμηρότεροι, βλέποντες τὴν διαγωγὴν ταύτην τῶν Ὀθωμανῶν ἐπέπεσαν ξιφήρεις καὶ ἐσώθησαν. Κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἰδίως ἐκείνων οἵτινες ἐνεταφίασαν τὰ πτώματα, οἱ σφαγιασθέντες εἶναι ἄνω τῶν διακοσίων. Ἐκ τῶν δυστυχῶν τούτων ἐθελοντῶν μετέφεραν εἰς Ρέθυμνον εἴκοσιν ἑπτά, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι καταπληγωμένοι καὶ καθημαγμένοι, τοὺς ὁποίους ἐπιβιβάζοντες ἐπὶ ὀθωμ. ἀτμοπλοίου, διὰ νὰ μεταφέρωσιν εἰς Σούδαν, περιέφερεν αὐτοὺς φρουρὰ διὰ τῆς ἀγορᾶς μὲ συνοδείαν Ὀθωμανῶν, οἵτινες ἐνέπαιζον, ἐκτύπων, ἔπτυον καὶ ὕβριζον αὐτούς, χωρὶς αἱ ἐγχώριοι ἀρχαὶ νὰ δείξωσι τοὐλάχιστον ὅτι ἀπαρέσκονται εἰς τὰ τοιαῦτα. Οἱ Ὀθωμανοὶ διαπράττουν πολλὰ κακουργήματα εἰς τὰ διάφορα χωρία διὰ τῶν ὁποίων διέρχονται, ἀτιμάζουν ὅσας γυναῖκας συναντοῦν καὶ λαφυραγωγοῦν τὰς οἰκίας τῶν γεωργῶν, τὰ δὲ λάφυρα, συνιστάμενα εἰς φορέματα, οἰκιακὰ σκεύη καὶ ζῷα καὶ γεωργικὰ ἐργαλεῖα, δημοπρατοῦν ἐνταῦθα.

Μετὰ τὸ τραγικὸν τοῦτο γεγονὸς οἱ Χριστιανοὶ ἐκίνησαν διὰ τὰς ἐπαρχίας τῶν Χανίων, εἰς δὲ τὸ χωρίον Μύρτιο συνεπλάκησαν μετὰ τῶν ἐκεῖσε Ὀθωμανῶν, φρουρούντων τὴν διάβασιν ἐκείνην.

Τὴν 12ην Δεκεμβρίου ἑτέρα μάχη συνήφθη εἰς χωρίον Καλονύκτι τῆς Ρεθύμνης μεταξὺ Ὀθωμανῶν καὶ Σφακιανῶν, καθ' ἣν οἱ πρῶτοι ὑπέστησαν πολλὰς ζημίας καὶ πολλοὺς πληγωμένους μετέφερον ἐνταῦθα, αἱ δὲ λεπτομέρειαι λείπουσιν εἰσέτι.

Τὴν 13ην ἰδίου ὁ εἰς Ἀμάριον καὶ Ἅγιον Βασίλειον ὀθωμανικὸς στρατὸς ἐκίνησεν εἰς καταδίωξιν τῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας Χανίων ἀναχωρησάντων Χριστιανῶν, καὶ συνηντήθησαν εἰς Ἀσηγωνιά, ὅπου συνῆψαν μάχην πεισματώδη ἐπὶ δύο ἡμέρας. Οἱ Ὀθωμανοὶ δὶς ἐπειράθησαν νὰ ἀναβῶσιν εἰς Καληκράτην καὶ δὶς ἀπεκρούσθησαν. Διὰ νυκτὸς ἐξῆλθεν εἰς ἐπικουρίαν καὶ ὁ ἐν τῇ πόλει εὑρισκόμενος στρατός, τὴν δὲ πρωΐαν ὁ Ταχὶρ Πασᾶς. Νεώτεραι εἰδήσεις λείπουν εἰσέτι περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μάχης ταύτης. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν, ἐγχωρίων καὶ ἐθελοντῶν, ἀναβαίνει εἰς τρεῖς χιλιάδας περίπου.

Ἡ εἴδησις περὶ διακοπῆς τῶν σχέσεων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ὑ. Πύλης ἐνεθάρρυνε

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πολὺ τοὺς Χριστιανούς, ὥστε ὑπάρχει ἐλπὶς ἐντὸς ὀλίγου νὰ γενικευθῇ ἡ ἐπανάστασις, ἐὰν ἐξακολουθήσουν αἱ ἐξ Ἑλλάδος ἐπικουρίαι.

408

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 19 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1178

Διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [1] μου ἔκαμα γνωστὸν τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι ὁποῖον οἰκτρὸν τέλος κατὰ κακὴν μοῖραν ἔλαβεν ἡ ὑπὸ τὸν κ. Πετροπουλάκην ἐκστρατεία.

Τὸν γέροντα Πετροπουλάκην (τὸν ὁποῖον σκοπὸν εἶχαν τὸ κατ' ἀρχὰς μετὰ 20 ἄλλων νὰ κρατήσωσιν ἐνταῦθα) μετὰ 600–700 ἐθελοντῶν ἀπέστειλαν χθὲς διὰ τουρκικοῦ πλοίου εἰς Βῶλον, ἵνα ἐκεῖθεν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκτὸς τοῦ Τσουδεροῦ καὶ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς Ρεθύμνου, οὐδεὶς τῶν ἐγχωρίων ἢ ξένων ἀρχηγῶν παρεδόθη μετὰ τοῦ γέροντος Πετροπουλάκη. Ὁ Λεωνίδας Πετροπουλάκης, ὁ Σ. Χιονουδάκης, ὁ Μήτζας, ὁ Ζῆκος, ὁ Νικολαΐδης κλπ. κατὰ τὴν ἀποφράδα ἡμέραν τῆς ἐν Ἀσκύφῳ παραδόσεως τοῦ Πετροπουλάκη εἶχαν προφθάσει ν' ἀναχωρήσωσι. Ποῦ νῦν εὑρίσκονται ἀγνοῶ.

Πέμπω ὑμῖν ἀντίγραφον διαφόρων ἐπιστολῶν [2] τῆς Προσ. Κυβερνήσεως, ἵνα ἐκτιμήσητε κάλλιον τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, καὶ διότι, τοῦ ἐκτάκτου ἀτμοπλοίου δι' οὗ πέμπω τὴν παροῦσαν ἀναχωροῦντος ταχέως, δὲν ἔχω καιρὸν νὰ ὑποβάλω ὑμῖν λεπτομερῆ ἔκθεσιν. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τῆς Πρ. Κυβερνήσεως θέλετε παρατηρήσει, κ. Ὑπουργέ, ὁποία ἀπελπισία κατέλαβε τοὺς ἐπαναστάτας ἐκ τῶν ἐπιστολῶν [3] ἃς ὁ κ. Champoiseau ἔπεμψεν εἰς τὸν Πετροπουλάκην. Ἀντίγραφον τῆς μιᾶς ἐπιστολῆς [4] τοῦ κ. Champoiseau (διότι κατ' αὐτὰς ἔπεμψε καὶ δύο ἄλλας, ἐξ ὧν ἡ τελευταία δὲν ἐπρόφθασεν ἐν καιρῷ νὰ δοθῇ) ὑποβάλλω ὑμῖν, διὰ νὰ ἰδῆτε ὁποίαν ἐπονείδιστον διαγωγὴν ἔδειξεν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ ὑπάλληλος οὗτος, ὅστις ἰησουϊτικῶς καυχᾶται ὅτι εὑρίσκεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς οὐδετερότητος. Ἐκτὸς δὲ τούτου κατὰ δυστυχίαν ὁ κύριος οὗτος μετεχειρίσθη καὶ ψεύδη, ἵνα φέρῃ εἰς ἀπελπισίαν δυστυχεῖς ἄνδρας ἀγωνιζομένους ὑπὲρ

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 369–373.

2. Προσωρινὴ Κυβέρνησις πρὸς Σακόπουλον, ἀριθ. 355, 11 Δεκεμβρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1184· ἐφημερὶς *L'Indépendance Hellénique*, ἀριθ. 151, 14 Ἰανουαρίου 1869. Προσωρινὴ Κυβέρνησις πρὸς Σακόπουλον (;), ἀριθ. 357, 13 Δεκεμβρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1186· Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σσ. 511–513 (δημοσιεύεται τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐγγράφου). Προσωρινὴ Κυβέρνησις πρὸς Σακόπουλον (;), ἀριθ. 364, 15 Δεκεμβρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1189. Προσωρινὴ Κυβέρνησις πρὸς Σακόπουλον (;), ἀριθ. 366, 16 Δεκεμβρίου 1868 : ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1190.

3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 371, ὑποσημ. 1.

4. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 373, ὑποσημ. 2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῆς πατρίδος των. Ψεῦδος εἶναι ὅτι 40 ἐθελονταὶ κατεδικάσθησαν (ὡς λέγει ὁ κ. Champoiseau) εἰς θάνατον, διότι τοσοῦτοι ἐθελονταί, ὅτε ἐγράφη ἡ ἐπιστολή του, δὲν ὑπῆρχον ἐνταῦθα. Οἱ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης συλληφθέντες καὶ ἐνταῦθα προσαχθέντες ἐθελονταὶ δὲν ὑπερβαίνουν τοὺς 10–15, οἱ λοιποὶ 24 παρεδόθησαν ἄνευ ὅπλων καὶ εὑρίσκονται ἐνταῦθα ἐλεύθεροι. Καμμία καταδίκη δὲν ἐγένετο, καὶ μάλιστα ὅτε ἐγράφη ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Champoiseau. Μετὰ ταῦτα, δηλ. πρὸ 5–6 ἡμερῶν, ἐμάθομεν ὅτι κατεδικάσθησαν 9 ἐπαναστάται ἐντόπιοι, ἀλλ' ἴσως καὶ ἐθελονταί, ἀλλά, ὡς παρὰ τοῦ κ. Δίξωνος πληροφοροῦμαι, οὐδέποτε ὑπῆρχε σκοπὸς νὰ τοὺς φονεύσωσιν.

Ὁ κ. Champoiseau, Κύριος οἶδε ἕνεκα τίνος συμφέροντος, ἀνέλαβε νὰ προσφέρῃ ἐκδούλευσιν εἰς τοὺς Τούρκους. Καὶ τὰ ὄργανα δι' ὧν ὁ Χουσεὶν Πασᾶς ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του ἦσαν 1) ὁ Σάββας Πασᾶς, ὅστις μάλιστα ἀναχωρήσας τὴν τελευταίαν φορὰν ἐντεῦθεν ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Champoiseau καὶ τὴν ἔστειλεν ἀπὸ Ἀποκόρωνα, ἴσως μάλιστα καὶ ὁ ἴδιος τὴν μετέφρασε, καὶ 2) ὁ διερμηνεὺς τοῦ Χουσεὶν Πασᾶ Γεώργοβιτζ, συγγενὴς ἐκ τῶν συζύγων των μετὰ τοῦ Champoiseau.

Ὁ κ. Champoiseau ἔπραξεν ὅ,τι οὐδεὶς τῶν προκατόχων του καὶ τῶν συναδέλφων του τῶν πλέον ἐχθρικῶς διακειμένων πρὸς τοὺς Κρῆτας ἐτόλμησε μέχρι τοῦδε νὰ πράξῃ, καὶ διὰ τοῦτο ὅλοι τὸν κατέκριναν.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῶν Κρητῶν ἀπηύθυνεν ἔγγραφον [1] πρὸς τοὺς κ.κ. προξένους δι' οὗ, μὴ ἀποδεχθείσης ὑπὸ τῆς Πύλης τῆς περὶ ἡγεμονίας αἰτήσεως τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, ἐπανέρχεται οὗτος εἰς τὸ ἀρχικὸν περὶ ἑνώσεως πρόγραμμά του. Ἂν προφθάσω, θέλω πέμψει ἀντίγραφον αὐτοῦ μετὰ τῆς παρούσης.

(Μεγίστη βίᾳ)

Υ.Γ. Ἐπληροφορήθην ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὲς τὸ ἐν τῇ ἐπιστολῇ [2] τῆς Πρ. Κυβερνήσεως ἀναφερόμενον ὅτι καὶ ὁ κ. Πρόξενος τῆς Αὐστρίας ἔγραψε κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ κ. Champoiseau. Οὐδόλως ἔγραψεν οὗτος.

Οἱ 23–24 αὐτομολήσαντες ἐθελονταὶ ἐκ τῶν τοῦ Πετροπουλάκη, οἵτινες μετὰ τὴν ἐν Κισσῷ μάχην προσήχθησαν ἐνταῦθα, ἀφέθησαν ἐλεύθεροι καὶ ἴσως σήμερον ἐπιβιβασθῶσιν εἰς ἑλλ. πλοῖον πρὸς μεταγωγήν των εἰς Σύρον.

Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐκτὸς τῆς Ἁγίας Ρουμέλης κατέλαβε καὶ τὴν Τρυπητήν, ὅπου ἀνεγείρει πύργους.

---

1. Ἀριθ. 355, 11 Δεκεμβρίου 1868 : βλ. ἀνωτέρω, σ. 377, ὑποσημ. 2.

2. Ἀριθ. 357, 13 Δεκεμβρίου 1868 καὶ ἀριθ. 366, 16 Δεκεμβρίου 1868 : βλ. ἀνωτέρω, σ. 377, ὑποσημ. 2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

409

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΥΧΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ἐπιστολὴ *Ρέθυμνον, 19 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ76/2842

Πληροφορούμεθα ὅτι ὑπετάγησαν ὅλοι οἱ νεοελθόντες ἐθελονταὶ καὶ Πετροπουλάκης. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἔφεραν πάμπολλα λάφυρα καὶ ἐπώλησαν καὶ ζῷα κλπ. Εἰς τὸν Καληκράτην ἔσφαξαν 16 μουτῆδες εἰς ἕνα αἷμα, καθὼς καὶ τρεῖς γυναῖκας· ἐγύμνωσαν τὰς ἐκκλησίας.

Μοῦ λέγουν τινὲς ὅτι, ἂν δὲν ἤρχοντο πρὸς τὸ παρὸν οἱ ἐθελονταὶ μὲ Πετροπουλάκην, ἤθελον διατηρεῖσθαι οἱ ἐγχώριοι καλύτερον, χωρὶς νὰ καταδιώκωνται ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς μὲ τόσην ἐπιμονὴν καὶ ὁρμήν, ὡς κατεδιώχθησαν τώρα. Λέγουν ὅτι συνέλαβον τὸν Τσουδερόν, Σκουλᾶ καί τινας ἄλλους, ἀλλ' οὐδέν ἔτι θετικόν. Εἰς τὴν ἱερὰν Μονὴν Μυριοκέφαλα ἐγύμνωσαν ὅλους τοὺς μοναχούς. Εἷς Καλικρατιανὸς ἱερομόναχος [1], πρωτοσύγγελος, λέγουν ὅτι κάμνει ἀγωγὴν τοῦ Σάββα Πασᾶ δι' ὅσας βιαιοπραγίας καὶ φόνους ἔπραξεν ὁ ὀθωμανικὸς στρατὸς εἰς τὸν Καληκράτην. Τοῦ εἶπεν ὅτι, ἂν δὲν ἱκανοποιηθοῦν, θὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Χθὲς ἔμαθον ὅτι ἡ *Ἀμφιτρίτη* καὶ τὸ *Πανελλήνιον* ἀπεβίβασαν εἰς τὴν Ἁγίαν Ρουμέλην περὶ τοὺς χιλίους ἐθελοντάς, ἄλλοι δὲ ὅτι ἀπεβιβάσθησαν καὶ ἄλλοι εἰς Μπαλῆ.

Ἡ Διοίκησις οὐδεμίαν εἰδοποίησιν ἔκαμεν, καὶ φαντάζομαι ὅτι δὲν θέλει κάμει, καθότι δὲν ἀναγνωρίζει Προξεν. Πρακτορεῖον ἐνταῦθα. Ἀμέσως ὅμως, ὡσὰν εἰδοποιηθῶ, θέλω πράξει ὅπως μοῦ ἐμηνύσατε μὲ τὸν κύριον Γ. Σαριδάκην.

Ὁ ἡρακλειώτικος στρατὸς ἦλθεν ἐνταῦθα σήμερον.

410

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 22 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ48/1773

Τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην, τυχόντος ἐκτάκτου αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου, ἔγραψα [2] ὑμῖν ἰδιαιτέρως περὶ τῶν ἐνταῦθα διατρεχόντων πέμψας καὶ διάφορα ἔγγραφα [3], ἐπειδὴ δὲ τὰ ἔγγραφα αὐτὰ ἦσαν σπουδαῖα, παρακαλῶ ὅπως, ἂν τὸ ἐγκρίνητε, εὐαρεστηθῆτε καὶ μὲ πληροφορήσητε περὶ τῆς παραλαβῆς των.

---

1. Χφ. *ἱερομονάχης*.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 377–378.
3. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 377, ὑποσημ. 2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἔκτοτε οὐδὲν σχεδὸν ἄξιον λόγου συνέβη.

Χθὲς ἐπανῆλθε τὸ τουρκικὸν ἀτμόπλοιον *Κόσσοβον* ἐκ Σύρου, ὅπου ἀπεβίβασε τὸν γέροντα Πετροπουλάκην καὶ 800 περίπου ἐθελοντάς. Ὁ Πετροπουλάκης λοιπὸν θὰ εὑρίσκεται ἴσως τὴν στιγμὴν ταύτην εἰς Ἀθήνας καὶ ἐπομένως θὰ γινώσκῃ ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης κάλλιον ἐμοῦ τὰ καθ' ἕκαστα τῆς ἀτυχοῦς ταύτης ἐκστρατείας, ἐξ ἧς προσεδοκῶντο πολλά. Ἂν ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἐξετελεῖτο πρὸ ἑνὸς ἢ δύο μηνῶν, ἢ ἂν τοὐλάχιστον διετηρεῖτο ἐπί τινα χρόνον καὶ δὲν ἐναυάγει ἅμα καταπλεύσασα, ἡ ὄψις τῶν πραγμάτων θὰ ἦτο διάφορος. Τώρα αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ διαδίδουν ὅτι, καθ' ἃς εἰδήσεις ἔλαβαν, τὸ εὐρωπαϊκὸν συνέδριον δὲν θὰ συνέλθῃ πλέον, ἢ τοὐλάχιστον δὲν θὰ ἐπιληφθῇ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος, ἀφοῦ, καταστραφέντων τῶν ἐθελοντῶν, ἐπανάστασις πλέον, κατ' αὐτούς, δὲν ὑπάρχει.

Ἐν τούτοις, παρελθουσῶν τῶν πρώτων ἀλγεινῶν ἐντυπώσεων, κατεπείγουσα παρίσταται ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ληφθῶσι μέτρα δραστήρια πρὸς διατήρησιν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν ὑπαρχόντων λειψάνων τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐν Ἀποκορώνῳ ὑπάρχουσιν οἱ ἐκ τοῦ Ἀσκύφου διαφυγόντες ἀρχηγοί, ἐντόπιοι καὶ ξένοι, οἷον ὁ Λεων. Πετροπουλάκης, Στ. Χιονουδάκης, Μήτζας, Ζῆκος, Μπογιατζόγλους, Νικολαΐδης, Τσάκωνας κλπ., ἔχοντες περίπου 700 ἄνδρας παρ' αὐτοῖς. Ἐκεῖ πλησίον ὑπάρχει καὶ ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις, ἥτις μετὰ τὰ τελευταῖα λυπηρὰ συμβάντα καὶ μετὰ τὰς ἀποθαρρυντικὰς ἐπιστολὰς τοῦ κ. Champoiseau (ἀντίγραφον τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν ὑπέβαλα ὑμῖν) περιῆλθεν εἰς κατάστασιν ἀπελπιστικήν, πρὸ πάντων διὰ τὰ ὑπὸ τούτου γραφόμενα. Ἀλλ' ἀκολούθως ἡ πληροφορία ὅτι τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἐκείνῃ περιεχόμενα δὲν ἦσαν ἀληθῆ καὶ ἡ εἴδησις ὅτι εὐρωπαϊκὸν συνέδριον συγκαλεῖται τοὺς ἐνεθάρρυνε, καὶ νῦν καταγίνονται πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν πνευμάτων καὶ πρὸς διοργάνισιν τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων. Πλὴν δυστυχῶς ἅπαντες κατατρύχονται ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ τὰς στερήσεις, καὶ ἡ ἔλλειψις χρημάτων παραλύει ὅλας τὰς ἐνεργείας. Τὴν δὲ δυσχέρειαν αὐξάνει ἡ διακοπὴ τῶν ταξιδίων τῆς *Ἑνώσεως*. Ἅπαντες οἱ νῦν ὑπάρχοντες ἐπαναστάται, καίτοι ὀλίγοι, διαβεβαιοῦν ὅτι σταθερῶς θὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἂν τοῖς πέμπωνται τοὐλάχιστον χρήματα, ἵνα δι' αὐτῶν κατὰ μέρος θεραπεύωσι τὰς πολυειδεῖς ἀνάγκας των.

Ὁλόκληρος ἡ ἐπαρχία Σφακίων κατέχεται νῦν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὅστις θὰ οἰκοδομήσῃ πύργους, ὅπου ἂν κρίνῃ σκόπιμον. Πρὸ πολλοῦ δὲ κατέχει καὶ τὴν Ἁγίαν Ρουμέλην καὶ τὴν Τρυπητήν.

Πέμπω ὑμῖν ἀντίγραφον τῆς ὑπ' ἀριθ. 276 ἐκθέσεως [1] τοῦ ἐν Ρεθύμνῃ Πράκτορος, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις γράφει καὶ περί τινος συμπλοκῆς γενομένης μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τῶν Τούρκων τῇ 12 τοῦ ἱσταμένου μηνὸς παρὰ τὸ χωρίον Καλονύκτι.

Ὁ Χατζῆ Μιχάλης περιπλανώμενος καὶ ἀποκρυπτόμενος εἰς τὰ περίχωρα τῶν Χα-

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 375–377.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νίων μικροῦ δεῖν κατ' αὐτὰς συνελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Πλὴν διασωθεὶς εὑρίσκεται νῦν παρὰ τοῖς λοιποῖς, ὡς μανθάνω, ἐπαναστάταις.

411

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 343 [1] *(σχέδιον)* *Χανιά, 23 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ75/2798

Οἱ τοῖς Τούρκοις ἐπ' ἐσχάτων ἐνταῦθα προσελθόντες ἀρχιλησταὶ Στούπας, Μαργιώλης, Λιαροκάπης καὶ Πήλιος Νιφίτσας μετὰ τῶν ὀπαδῶν των, ἐν ὅλῳ 33, ἀπηύθυνάν μοι χθὲς τὴν ἐν πρωτοτύπῳ ἐσωκλειομένην ἀναφοράν, δι' ἧς ἐξαιτοῦνται εὐσεβάστως παρὰ τῆς Βασιλικῆς Κυβερνήσεως ἀμνηστίαν.

Ἂν καὶ κατὰ πόσον οἱ λησταὶ οὗτοι, ἀγωνισθέντες ὁπωσδήποτε ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἐνταῦθα, εἰσὶν ἄξιοι τοιαύτης εὐεργεσίας ἡ Σ. Κυβέρνησις τοῦ Βασιλέως εἶναι εἰς θέσιν νὰ κρίνῃ. Τὸ ἐπ' ἐμοί, παρατηρῶ μόνον ὅτι οἱ ἀναφερόμενοι, ὡς ἠδυνήθην νὰ ἐννοήσω καὶ καθ' ἃ ἐπληροφορήθην παρὰ τοῦ Γραμματέως τοῦ Προξενείου, κατορθώσαντος νὰ ἔλθῃ μετά τινων ἐξ αὐτῶν εἰς προσωπικὴν ἐξήγησιν, δεικνύουσι πραγματικὴν μεταμέλειαν καὶ στερεὰν ἔχουσιν ἀπόφασιν μεταβαίνοντες εἰς Πρέβεζαν, πιθανῶς διὰ τοῦ αὔριον ἀναχωροῦντος αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου, νὰ παραμείνωσιν ἐκεῖσε, μέχρις οὗ τύχωσι τῆς αἰτουμένης ἀμνηστίας.

412

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 344 *Χανιά, 23 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ48/1775

Διὰ τῆς τελευταίας ἀναφορᾶς [2] μου ἀνήγγειλα μετὰ λύπης τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι ὁποίαν οἰκτρὰν ἔκβασιν ἔλαβεν ἡ ὑπὸ τὸν κύριον Πετροπουλάκην τελευταία ἐκστρατεία καὶ ὁποίαν ἐπήρειαν τὸ ἀξιοδάκρυτον τοῦτο γεγονὸς ἤθελεν ἔχει ἐπὶ τὴν ἐπανάστασιν, εὑρισκομένην ἤδη περὶ τὴν δύσιν της. Ἀγνοῶ ἀκριβῶς ὅλας τὰς λεπτομερείας τῶν διατρεξάντων καὶ ἀπόκειται εἰς τὸν κύριον Πετροπουλάκην, εὑρισκόμενον ἤδη εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ φωτίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην, ἀλλ' ἐνταῦθα διηγοῦνται τὰ γεγονότα ἐν συντόμῳ ὡς ἑξῆς :

---

1. Χφ. *243*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Προξενείου Χανίων (Μ83).
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 369–373.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Μετὰ τὴν ἕνωσιν τῶν ὑπὸ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν Πετροπουλάκη δύο σωμάτων, προσελθόντων εἰς αὐτοὺς καὶ ἄλλων ἐθελοντῶν ἐκ τῶν ἐνταῦθα εὑρισκομένων καὶ πολλῶν ἐντοπίων, ἐσχηματίσθη δύναμις ἐκ δύο καὶ ἐπέκεινα χιλιάδων ἀνδρῶν. Μετὰ ταῦτα ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν ὀρεινὴν ἐπαρχίαν Ἀμαρίου, εἴτε ἕνεκα ἐλλείψεως τροφῶν, ἵνα μεταβῶσιν, ὡς ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις βεβαιοῖ, εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ριζοκάστρου [1] πρὸς παραλαβὴν τῶν εἰς τὸν τόπον τῆς ἀποβιβάσεως ἀφεθεισῶν καὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους ληφθεισῶν τροφῶν, εἴτε δι' ἄλλους στρατηγικοὺς λόγους, ὅπερ τὸ πιθανώτερον, καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ὅπου διῃρέθησαν εἰς δύο σώματα. Ἀλλ' ἐκεῖ τὸ ἕν, πρὸς ἀνατολὰς εὑρισκόμενον καὶ ἐξ 800 ἀνδρῶν περίπου συνιστάμενον, σῶμα καταδιωχθὲν ὑπὸ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ Πασᾶ περὶ τὸ χωρίον Κισσὸν ἠναγκάσθη νὰ προβῇ πρὸς τὸ χωρίον Κεραμί [2], ὅπου, προσελθόντος καὶ τοῦ Ὁμὲρ Πασᾶ, εὑρέθη σχεδὸν περικλεισμένον ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ μάχη συνεκροτήθη. Δυστυχῶς μετὰ τοὺς πρώτους πυροβολισμοὺς τὸ σῶμα τῶν ἐθελοντῶν, ἄνευ ἀρχηγῶν εὑρεθὲν (ὡς ἐθελοντής τίς μοι εἶπε), ταχέως κατελήφθη ὑπὸ πανικοῦ φόβου καὶ περικυκλούμενον ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἐτράπη εἰς ἄτακτον φυγὴν καταδιωκόμενον καὶ κατακερματιζόμενον. Τριακόσιοι περίπου ἔπεσαν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην φονευθέντες καὶ πληγωθέντες. Πολλοὶ ρίψαντες τὰ ὅπλα παρεδόθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἢ ἐκρύβησαν. Τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα τῶν ἐθελοντῶν μετὰ τοῦ Πετροπουλάκη καταδιωκόμενον ὑπὸ τῶν εἰρημένων δύο πασάδων, ἐν οἷς προσετέθη καὶ ἕτερος, ὁ Ἀρὴφ Πασᾶς, ὁ εἰς τὴν παραλίαν τῶν Σφακίων εὑρισκόμενος, κατώρθωσε διὰ νυκτὸς διὰ δυσβάτων μερῶν διελθὸν καὶ μετὰ μακρὰν καὶ ἐπίπονον ὁδοιπορίαν νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ Καλλικράτους, ὅπου ἐπίσης συνήφθη μικρὰ μάχη, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἄσκυφον. Πλὴν ἐκεῖ, προσελθόντων κατόπιν καὶ δύο ἄλλων πασάδων, τοῦ Σεφκὴφ [3] Πασᾶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ Ρεθύμνου καὶ τοῦ Ρεδὴφ Πασᾶ, τὸ ὑπὸ τὸν Πετροπουλάκην σῶμα, ἐξηντλημένον ἤδη ἀπὸ τὸν κόπον καὶ τὴν πεῖναν, εὑρέθη περικυκλωμένον ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Βλέπον δὲ ὅτι δὲν ἠδύνατο πλέον ν' ἀντισταθῇ παρεδόθη εἰς τὸν Ὁμὲρ Πασᾶν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ἤθελον σεβασθῆ τὴν ζωήν των καὶ ἤθελον τοὺς μεταφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῶν ὅπλων των. Ὁ γέρων λοιπὸν Πετροπουλάκης, ὁ Τσουδερός, μέλος ἄλλοτε τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως, καὶ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς Χανίων [4] παρεδόθησαν, καὶ ἅπαντες μετὰ τῶν ἐθελοντῶν, 625 περίπου τὸν ἀριθμόν, ὡδηγήθησαν εἰς Καλύβας τοῦ Ἀποκορώνου, ὅπου, μεταχθέντων καὶ ἄλλων 200 περίπου ἐθελοντῶν παραδοθέντων εἰς Φραγκοκάστελλον, ἐπεβιβάσθησαν ἅπαντες εἰς τὸ δίκροτον *Κόσοβον* καὶ μετήχθησαν εἰς τὴν Σύρον.

Ἐν τούτοις οἱ Λεωνίδας Πετροπουλάκης, Χιονουδάκης, Μίτσας, Ζῆκος, Νικο-

---

1. Ἁγίου Βασιλείου.
2. Κεραμέ(ς).
3. Σεφκιέτ.
4. Ἐπιτροπῆς Ρεθύμνης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λαΐδης καὶ ἄλλοι τινὲς μετ' ὀλίγων ἐθελοντῶν καὶ ἐντοπίων διέφυγον ἐξ 'Ασκύφου. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἠλπίζετο ὅτι οὗτοι ἤθελον εὑρεῖ ἱκανὰ ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα, ὅπως ἐπιτυχῶς ἀντισταθῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ διατηρήσωσι τὴν ἐπανάστασιν ἀκόμη ἐπ' ὀλίγον. Δυστυχῶς ὅμως πληροφοροῦμαι μετὰ λύπης ὅτι καὶ οὗτοι, βλέποντες ὅτι ἡ διατήρησίς των εἶναι ἀδύνατος καὶ πᾶσα ἀντίστασις περιττή, ζητοῦν πλοῖα εὐρωπαϊκὰ πρὸς ἀναχώρησιν· καί, ἂν τοιαῦτα δὲν παρουσιασθοῦν, δὲν εἶναι παράξενον νὰ παραδοθῶσι καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς Τούρκους, ἢ νὰ συλληφθῶσιν. 'Αγνοῶ τί ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις γίνεται καὶ ἀμφιβάλλω μεγάλως ἂν αὐτὴ δυνηθῇ νὰ συγκρατήσῃ τὰ πράγματα, καθόσον ἀπαίσιαι φῆμαι διαδίδονται καὶ περὶ αὐτῆς, ὅτι καταδιωχθεῖσα δραστηρίως περιεκυκλώθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἢ ὅτι διεσκορπίσθη τῇδε κἀκεῖσε.

Τοιαύτην ἀξιοθρήνητον τροπὴν ἔλαβον δυστυχῶς τὰ πράγματα, ἐνῷ ἠλπίζομεν ὅτι ἡ νέα ἐκστρατεία ἤθελεν ἀνυψώσει τὴν ἐπανάστασιν καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἡ ὕπαρξίς της ἤθελεν ἔχει βαρύτητα εἰς τὴν πλάστιγγα τοῦ συγκροτηθέντος εὐρωπαϊκοῦ συνεδρίου.

Οἱ Τοῦρκοι στρατηγοί, οἵτινες μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Πετροπουλάκη ἦλθον σχεδὸν ὅλοι ἐνταῦθα, καυχώμενοι διὰ τὴν νίκην των, κατακρίνουν τὸν Πετροπουλάκην ὡς μὴ ἀναπτύξαντα παντάπασι στρατηγικὴν ἱκανότητα, καθότι, ἐνῷ ἡ προσπάθεια τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀφ' ἧς κατὰ πρῶτον συνηντήθη μετ' αὐτοῦ, ἦτο νὰ τὸν διώξῃ πρὸς δυσμάς, ὅπου ἦσαν συγκεντρωμέναι ὅλαι των αἱ δυνάμεις, καὶ νὰ τὸν κλείσῃ εἰς Σφακία, ὁ ἴδιος Πετροπουλάκης νομίζων ὅτι φεύγει τὸν κίνδυνον ἐξετέλει ἐν ἀγνοίᾳ τὰ σχέδια τῶν Τούρκων καὶ κατηυθύνετο πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς τὰ Σφακιά, ὅπου ἐπὶ τέλους παρεδόθη.

'Αγνοῶ ἂν στρατηγικὰ σφάλματα, ὡς οἱ Τοῦρκοι διατείνονται, ἢ ἂν μεταξὺ τῶν νέων καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐθελοντῶν ἀντιζηλίαι καὶ ἀντιπράξεις, ὡς ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις βεβαιοῖ [1], ἀντικείμενα ἅτινα ἀπόκειται εἰς τὸν κύριον Πετροπουλάκην νὰ διαφωτίσῃ, ἐπέφερον τὴν λυπηρὰν ταύτην καταστροφήν. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι τὰ σφάλματα, καὶ ἂν πραγματικῶς ὑπῆρξαν τοιαῦτα, ἦσαν δευτέρου λόγου καὶ ἴσως μόνον ἐπέσπευσαν τὴν λύσιν. 'Η κυρία, κατ' ἐμέ, αἰτία εἶναι ἄλλη, γενικωτέρα, ἡ ἀνέγερσις τῶν πύργων, ἡ ὑπεροχὴ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἡ κατάπτωσις τῆς ἐπαναστάσεως. 'Η ἐκστρατεία ἐπραγματοποιήθη δυστυχῶς λίαν βραδέως, ὅτε πλέον δὲν εὗρεν ἱκανὰ ἐγχώρια στοιχεῖα πρὸς ὑποστήριξίν της.

Εἰς τὴν λυπηρὰν ταύτην ὑπόθεσιν ἔκαμα ἤδη γνωστὴν τῇ 'Υμετέρᾳ 'Εξοχότητι τὴν διαγωγὴν τοῦ κυρίου Champoiseau πέμψας ὑμῖν ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς [2] ἣν ἔπεμψε πρὸς τὸν κύριον Πετροπουλάκην. 'Ο κύριος οὗτος, πρὶν ἀκόμη μάθωμεν τὴν δεινὴν θέσιν εἰς ἣν ὁ κύριος Πετροπουλάκης περιῆλθε, διὰ τῆς ἀπὸ 9/21 Δεκεμβρίου ἐπιστολῆς του πρὸς αὐτόν, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἐκήδετο περὶ τῆς ὑπάρξεως τεσσαράκοντα ἐθελοντῶν καταδικασθέντων δῆθεν εἰς θάνατον, ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν νὰ ἀναχωρήσῃ μετὰ τῶν περὶ αὐτόν,

1. Ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 357, 13 Δεκεμβρίου 1868 : βλ. ἀνωτέρω, σ. 377, ὑποσημ. 2.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 373, ὑποσημ. 2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καθότι μόνον ὑπὸ τοιοῦτον ὅρον ἠδύνατο ὁ Γενικὸς Διοικητὴς νὰ χαρίσῃ τὴν ζωὴν εἰς τοὺς δυστυχεῖς καταδικασθέντας. Διὰ τῆς ἰδίας ἐπιστολῆς, καίτοι διαμαρτυρόμενος περὶ τῆς οὐδετερότητός του, τῷ λέγει ὅτι [1] ἡ *Ἕνωσις* δὲν θὰ ταξιδεύσῃ πλέον, ὅτι ἡ Ἑλλάς, διακοπεισῶν τῶν μετὰ τῆς Τουρκίας σχέσεων, δὲν δύναται οὐδεμίαν συνδρομὴν εἰς τοὺς ἐν Κρήτῃ νὰ παράσχῃ καὶ ὅτι αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις ἐκηρύχθησαν κατὰ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος. Ἐπομένως προσεφέρετο ἐκ συμπαθείας καὶ φιλανθρωπίας ὁρμώμενος νὰ ἐνεργήσῃ ὅπως χορηγηθῶσι τὰ πρὸς ἀναχώρησιν τῶν ἐθελοντῶν μέσα.

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁ κύριος Champoiseau ἔγραψεν ὄχι προκληθεὶς ὑπὸ τοῦ κυρίου Πετροπουλάκη ἢ ἄλλου τινὸς ἐπαναστάτου, ἀλλὰ συνεννοηθείς, ὡς πληροφοροῦμαι, μετὰ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, μεθ' οὗ εὑρίσκεται νῦν εἰς στενὰς σχέσεις, καὶ τοῦ Σάββα Πασᾶ, συνεργοῦντος τοῦ διερμηνέως τοῦ Διοικητοῦ Γεώργιοβιτζ, συγγενοῦς τοῦ κυρίου Champoiseau (αἱ σύζυγοι ἀμφοτέρων εἶναι θεία καὶ ἀνεψιά). Τὴν ἔγραψε δὲ ἐν τῷ Διοικητηρίῳ ἐπὶ χάρτου χρησιμεύοντος εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Διοικήσεως καὶ φέροντος τουρκικὰ γράμματα, ὡς βεβαιοῦν οἱ ἰδόντες τὸ πρωτότυπον, καὶ τὴν μετέφρασεν ὁ Γεώργιοβιτζ. Ὁ δὲ Σάββας Πασᾶς παραλαβὼν αὐτήν, ὅτε ἦτο ἐσχάτως ἐνταῦθα, δι' ἀπεσταλμένου του τὴν ἔπεμψεν ἐξ Ἀποκορώνου εἰς τὸν κύριον Πετροπουλάκην. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη γεγραμμένη ἰησουϊτικῶς προεκάλεσεν ἀπάντησιν [2] καταφατικὴν ἐκ μέρους ὅλων σχεδὸν τῶν ἀρχηγῶν καὶ συνετέλεσε βεβαίως εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ Πετροπουλάκη, πρὸς δὲ ἐνέπνευσεν ἀποθάρρυνσιν καὶ ἀπελπισίαν εἰς τὰ μέλη τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως, ἅτινα ἐζήτησαν πληροφορίας ἂν τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἀναφερόμενα ἔχωνται ἀληθείας, ἵνα λάβωσι τὰ πρὸς διάσωσίν των κατάλληλα μέτρα.

Τὸ λυπηρότερον εἶναι ὅτι ὁ κ. Champoiseau μετεχειρίσθη πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του ψεύδη εἰπὼν ὅτι 40 ἐθελονταὶ εἶναι καταδικασμένοι εἰς θάνατον, ἐνῷ οὐδὲν τοιοῦτον ἦτο ἀληθές. Ὁ ἴδιος εἰς ἐμὲ αὐτὸν πέντε ἡμέρας μετὰ τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ εἶπεν ὅτι ἐννέα μόνον εἶναι καταδικασμένοι καὶ ἐμεσολάβησεν ὑπὲρ αὐτῶν παρὰ τῷ Γενικῷ Διοικητῇ. Ἄλλως ἠξεύρομεν ἐξ ἄλλων πηγῶν ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἐξουσία ἔχει διαταγὰς νὰ μὴ φονεύῃ, ἐὰν τυχὸν συλλαμβάνῃ, ἐθελοντάς.

Κατ' αὐτὰς ἡ ἐξουσία πληροφορηθεῖσα ὅτι ὁ Χατζῆ Μιχάλης εὑρίσκετο εἰς Λάκκους ἔστειλε χωροφύλακας πρὸς σύλληψίν του καὶ μικροῦ δεῖν συνελαμβάνετο καὶ οὗτος, ἂν μὴ ἤκουε τὴν σάλπιγγα. Μόλις διεσώθη ἀφεὶς εἰς τοὺς Τούρκους τὰ σκεύη του καὶ τὰς ἐπιστολάς του.

Οὐδεμίαν διαταγὴν ἔλαβεν ἡ Διοίκησις ἐνταῦθα ἵνα μοι ἀνακοινώσῃ τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων καὶ διὰ τοῦτο διαμένω ἐνταῦθα.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις ἔπεμψε πρὸ ἡμερῶν εἰς τοὺς κ.κ. προξένους τὸ ὑπ' ἀριθ.

---

1. Χφ. *δέ*· ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ σχεδίου (ΑΥΕ/ΠΧ).
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 371, ὑποσημ. 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

355 καὶ ἀπὸ 11 Δεκεμβρίου ἔγγραφόν[1] της, δι' οὗ δηλοῖ ὅτι, ἀποτυχούσης τῆς περὶ ἡγεμονίας αἰτήσεως τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, ἐπανέρχεται εἰς τὸ ἀρχικὸν πρόγραμμά της. Ἀντίγραφον τοῦ ἐγγράφου τούτου ὑπέβαλον ἤδη τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι.

413

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἐπιστολὴ *Χανιά, 23 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1196

Χθὲς ἀκόμη γράψας[2] ὑμῖν διὰ τῆς ρωσικῆς κανονιοφόρου ἐπίστευα ὅτι ἠδύναντο νὰ συγκρατηθῶσι καὶ νὰ χρησιμοποιηθῶσι τὰ λείψανα τῆς ἐπαναστάσεως. Δυστυχῶς ἐπιστολὴ[3] τοῦ Στ. Χιονουδάκη, ἧς ἀντίγραφον ἐπισυνάπτω εἰς τὴν παροῦσαν, ἀφήρεσέ μοι καὶ τὴν ἐλπίδα ταύτην. Φοβοῦμαι πολὺ μὴ ἡ ἐντελὴς κατάπτωσις τῆς ἐπαναστάσεως πρὸ τῆς ἀποφάσεως τοῦ συνεδρίου καταστήσῃ ἀπαράδεκτον τὸ κρητικὸν ζήτημα.

Ἡ Ἐπιτροπὴ Χανίων εὑρισκομένη εἰς τὴν χαράδραν τῆς Ὁσίας Μαρίας ἀπαιτεῖ ἐπιμόνως χρήματα φρονοῦσα ὅτι δι' αὐτῶν κάτι τι ἠδύνατο νὰ κάμῃ. Τὸ κατ' ἐμέ, μικρὰς ἢ διόλου ἐλπίδας ἔχω. Μολαταῦτα τοῦτο τὸ μέσον εἶναι ἡ τελευταία εἰς τὴν δεινὴν περίστασιν ἄγκυρα.

Εἰς τὸν Χιονουδάκην ἀπήντησα ὅτι ἐγὼ δὲν ἠδυνάμην νὰ συντελέσω εἰς τὴν ἀποστολὴν πλοίου εὐρωπαϊκοῦ, ἀλλὰ τὸν προέτρεψα νὰ κάμῃ ὅ,τι δυνηθῇ, νὰ κρατηθῇ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ λοιποὶ ἀκόμη ὀλίγας ἡμέρας μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι σκιά τις ἐπαναστάσεως ἴσως κατά τι χρησιμεύσῃ. Δὲν ἠδυνάμην δὲ νὰ ἐνεργήσω κατὰ τὰ γραφόμενά του, 1) διότι ἡ τοιαύτη αἴτησις δὲν γίνεται ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, ἐνέργεια δὲ τοιαύτη ἐκ μέρους μου ἤθελεν εἶσθαι τὸ κῦρος ὅτι τὸ πᾶν τετέλεσται, ὅπερ ἴσως ὑπάρχει, ἀλλ' ὁ ἔσχατος ὅστις θὰ τὸ εἴπῃ πρέπει νὰ εἶμαι ἐγώ, καὶ 2) διότι ἠξεύρω ὅτι γαλλικὸν πλοῖον δὲν ἀναδέχεται πλέον ἐργασίαν τοιαύτην, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἀγγλικὸν (ρωσικὸν δὲ δὲν ὑπάρχει), καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἐξουσία ἐπιτυγχάνουσα τοῦ σκοποῦ της δὲν θέλει ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς πασάδες της τὴν τιμὴν ὅτι αὐτοὶ συνέλαβαν ἢ ἐδέχθησαν τὴν ὑποταγὴν τῶν ἐπαναστατῶν, καὶ ἰδίως τῶν ἀρχηγῶν.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 377, ὑποσημ. 2.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 379–381.
3. Χιονουδάκης πρὸς Σακόπουλον, 21 Δεκεμβρίου 1868: Τσιριντάνη, *ἔ.ἀ.*, τ. Γ', σ. 531.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

414

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

'Επιστολὴ *Χανιά, 23 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ32/1194 *ὥρα 10 μ.μ.*

'Αφοῦ ἔδωκα τὸν φάκελόν μου εἰς τὸ ταχυδρομεῖον, πληροφοροῦμαι τὴν στιγμὴν ταύτην παρὰ τοῦ κυρίου Δίξωνος τὰς ἑξῆς λυπηρὰς εἰδήσεις, ἃς σπεύδω νὰ κάμω γνωστὰς εἰς τὴν 'Υμετέραν 'Εξοχότητα πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὅσων θέλετε εὑρεῖ ἐν τῇ ἐκθέσει [1] μου καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ [2] μου.

Ταχυδρόμος ἀφιχθεὶς ἐκ μέρους τοῦ Σάββα Πασᾶ ἐκ Σφακίων πρὸς τὸν Γ. Διοικητὴν τῷ ἀνήγγειλεν ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ Σταμ. Χιονουδάκης, Λεωνίδας Πετροπουλάκης, Ζῆκος, Μήτζας, Τσάκωνας κλπ., ἀποτανθέντες δι' ἀπεσταλμένου των πρὸς τὸν Σάββαν Πασᾶν, ἐζήτησαν νὰ συνθηκολογήσωσι καὶ νὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ σταλῶσι δι' εὐρωπαϊκοῦ πλοίου εἰς τὴν 'Ελλάδα. 'Ο Σάββας ἐδέχθη τὴν πρότασιν καὶ ἀνήγγειλε τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸν Χουσεὶν Πασᾶν, ὅστις, ἅμα ἀφιχθέντος γαλλικοῦ τινος ἐμπορικοῦ ἀτμοπλοίου, ὅπερ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀναμένεται ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὅπερ εἶναι ναυλωμένον ὑπὸ τῆς Πύλης, θέλει τὸ στείλει εἰς Φραγκοκάστελλον, ἵνα παραλάβῃ τοὺς εἰρημένους, εὑρισκομένους νῦν ἐκεῖ παρὰ τῷ Σάββᾳ Πασᾷ.

'Εκτὸς τούτου, πληροφορηθέντες οἱ Τοῦρκοι ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ 'Ασηγωνίᾳ εὑρίσκοντο τὰ μέλη τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως μετὰ 20 ἄλλων ἐπαναστατῶν, ἔπεμψαν ἐν καιρῷ νυκτὸς ἓν ἀπόσπασμα, ὅπερ περιεκύκλωσε τὸ χωρίον καὶ τὴν οἰκίαν εἰς ἣν οἱ ζητούμενοι εὑρίσκοντο. Οὗτοι ἐννοήσαντες τὸν κίνδυνον ἐτράπησαν εἰς φυγήν, ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ Β. Μπουμπουλάκης [3], ὁ Μ. Π. Σκουλούδης, μέλη τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως, καὶ ὁ Γραμματεὺς αὐτῆς Ι. Ζαρουλάκης ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν. 'Επὶ δὲ τοῦ Γραμματέως εὑρέθησαν ἡ σφραγὶς τῆς Γ. Συνελεύσεως καὶ εἷς σάκκος περιέχων τὴν ἀλληλογραφίαν [4] τῆς Προσωρ. Κυβερνήσεως. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα καὶ ἡ σφραγὶς ἀπεστάλησαν ἐνταῦθα.

Τὰ λυπηρὰ ταῦτα συμβάντα, τὰ ὁποῖα συνδυάζονται μὲ τὴν ἐπιστολὴν [5] τοῦ Χιονουδάκη, εἶναι οἱ τελευταῖοι σπαραγμοὶ τῆς αἱματορφύρτου Κρητικῆς 'Επαναστάσεως.

Υ.Γ. Παρέλειψα νὰ προσθέσω ὅτι μετὰ τῶν εἰρημένων ὁπλαρχηγῶν εὑρίσκονται εἰς Φραγκοκάστελλον καὶ 125 ἐθελονταί, οἵτινες ἐπίσης θ' ἀναχωρήσωσι.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 381–385.
2. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 385.
3. 'Α. Ζ. Μπουμπουλάκης.
4. Βλ. Ν. Τωμαδάκη, *Γενικὴ κεφαλαιώδης καταγραφὴ τῶν ἐν τῷ 'Ιστορικῷ 'Αρχείῳ Κρήτης ἀρχείων καὶ ἀντικειμένων μουσείου*, Χανιὰ 1933, σ. 12.
5. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 385, ὑποσημ. 3.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

415

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΡΟΥΞΑΚΗΣ ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΝ

Ἀριθ. 144 *Ἡράκλειον, 23 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΚΥ – Μ49/1813

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τμήματος Ἡρακλείου Μεχμὲτ Ἀλὴ Πασᾶς, θεωρήσας καταβληθεῖσαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰς μέσας καὶ τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας, καθ' ὧν εἶχε μεταβῆ ὡς ἐπίκουρος μεθ' ἱκανῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, ἐπανέκαμψε χθὲς μετὰ τοῦ κινητοῦ σώματος καὶ κατεσκηνώθη ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ φρουρίου. Ἄδεται ὅμως φήμη ὅτι κατ' αὐτὰς θέλει μεταβῆ εἰς τὰ Μάλια πρὸς καταδίωξιν τῶν ἐκεῖσε ἐπαναστατῶν.

Ὁ ἐν Ἀθήναις κατάσκοπος τοῦ Φωτιάδου Περίδης, Κρὴς καὶ διδάσκαλος, ἀφίχθη ἐνταῦθα οἰκογενειακῶς ὡς πιστὸς ὑπήκοος τοῦ Σουλτάνου, διὰ ν' ἀναλάβῃ ὑπηρεσίαν ἀνταξίαν τῶν ἐκδουλεύσεών του καὶ τῶν συστάσεων τοῦ προστάτου του.

Ἡ ἐγχώριος Διοίκησις δέν μοι ἐγνωστοποίησεν εἰσέτι τὴν διακοπὴν τῶν φιλικῶν σχέσεων.

416

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ OBERMÜLLER[1]

Ἀριθ. 347 (σχέδιον) *Χανιά, 28 Δεκεμβρίου 1868*

ΑΥΕ/ΠΧ – Μ75/2800

Ἐπειδή, καθ' ἃ προφορικῶς συνενοήθημεν, ἀνεδέχθητε φιλοφρόνως τόσον τὴν φύλαξιν τῶν ἀρχείων τοῦ Προξενείου ὅπερ διευθύνω, καθὼς καὶ τὴν προσωρινὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ τοῖς[2] πέριξ διαμενόντων ὑπηκόων Ἑλλήνων, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ διευθύνω ὑμῖν τὰ ἀρχεῖα τοῦ Προξενείου, συνιστάμενα εἰς τρεῖς σάκκους, καὶ ν' ἀναθέσω ὑμῖν τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὑπηκόων τῆς Α.Β. Μεγαλειότητος συμφώνως μὲ τοὺς περὶ τούτου δημοσιευθέντας κανονισμούς.

Ἐκφράζω ὑμῖν, κ. Διευθυντά, τὴν ἄκραν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν προθυμίαν μεθ' ἧς ἀνεδέχθητε τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Α. Μεγαλειότητος θέλει ἐκτιμήσει τὸ ἐνδιαφέρον[3] ὅπερ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, ὡς καὶ ἄλλοτε, ἐδείξατε πάντοτε ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων.

---

1. Βλ. ἀνωτέρω, σ. 203.
2. Χφ. *τά*.
3. Χφ. *συμφέρον*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ο ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

1868

Τὸ κείμενον τοῦ 'Οργανικοῦ Νόμου ἀναδημοσιεύεται ἐνταῦθα ἐκ τοῦ φέροντος τὸν τίτλον *Διάταγμα Αὐτοκρατορικὸν* ἐντύπου τὸ ὁποῖον ἐξετυπώθη ὑπὸ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Κρήτης κατὰ Φεβρουάριον 1868. Πλείονα περί τούτου βλ. εἰς *'Εκθέσεις*, τ. Α', σ. ξη', καὶ τ. Β', σ. 137, ὑποσημ. 1. Διαφοραί τινες μεταξὺ τοῦ κειμένου τούτου καὶ τοῦ κειμένου τοῦ 'Οργανικοῦ Νόμου ὡς ἀνεδημοσιεύθη εἰς τὴν πρώτην (Κ[1]) καὶ τὴν δευτέραν (Κ[2]) ἔκδοσιν τοῦ *Κρητικοῦ Κώδικος* [1] ἐπισημαίνονται ἐν ὑποσημειώσεσι. Διὰ τὰς μετὰ τὸ 1868 ἐπενεχθείσας τροποποιήσεις εἰς τὸν 'Οργανικὸν Νόμον βλ. τὰς ὑποσημειώσεις ἐν τῷ Κ[1] (τ. Α', σσ. 29–91) καὶ τῷ Κ[2] (τ. Α', σσ. 5–33), καὶ 'Ε. Π ρ ε β ε λ ά κ η, «Τὸ καθεστὼς τῆς Χαλέπας καὶ τὸ Φιρμάνι τοῦ 1889», *Κρητικὰ Χρονικά*, τ. Α' (1964), σσ. 163–182. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ κείμενον τοῦ 'Οργανικοῦ Νόμου ἐδημοσιεύθη ἑλληνιστὶ τῷ 1868 καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῇ συλλογῇ ἐγγράφων ὑπὸ τὸν τίτλον: *'Υψηλὴ Πύλη. 'Υπουργεῖον τῶν 'Εξωτερικῶν. Διπλωματικὰ ἔγγραφα μετὰ τῆς περὶ Κρήτης ἐκθέσεως τῆς Α.Υ. τοῦ Μεγάλου Βεζύρου πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν Σουλτᾶνον*, Κωνσταντινούπολις (τυπογραφεῖον *Βυζαντίδος*) 1868, σσ. 47–71 (βλ. ἀντίτυπον εἰς τὴν ἐν τῇ Βρεταννικῇ 'Αρχαιολογικῇ Σχολῇ 'Αθηνῶν Βιβλιοθήκην Finlay). 'Η συλλογὴ αὕτη εἶναι μετάφρασις τῆς κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκδοθείσης συλλογῆς ὑπὸ τὸν τίτλον: *Sublime Porte. Ministère des Affaires Étrangères. Documents Diplomatiques*, Κωνσταντινούπολις. 'Ενῷ ὅμως εἰς τὴν γαλλικὴν ἔκδοσιν ὁ 'Οργανικὸς Νόμος δημοσιεύεται κατὰ τὸ κείμενον τῆς 'Υψηλῆς Πύλης, εἰς τὴν ἑλληνικὴν δημοσιεύεται κατὰ τὸ κείμενον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Κρήτης. Τὰ δύο ταῦτα κείμενα, ὡς ἤδη ἐλέχθη (*'Εκθέσεις*, τ. Α', σ. ξθ'), δὲν παρουσιάζουν πλήρη ἀντιστοιχίαν. Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἐντύπου *Αὐτοκρατορικὸν Διάταγμα* καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κ[1], ἤτοι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1868 καὶ 1879, ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Κρήτης καὶ ἕτερον ἔντυπον περιέχον τὸν 'Οργανικὸν Νόμον ὑπὸ τὸν

---

1. Κ[1]: *Κρητικὸς Κῶδιξ*, ἔκδ. α', Χανιὰ (τυπογραφεῖον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως) 1879–1881, τεύχη 3.

Κ[2]: *Κρητικὸς Κῶδιξ*, ἔκδ. β', Χανιὰ (τυπογραφεῖον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως) 1893, τεύχη 2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τίτλον *'Οργανικὸς Νόμος τῆς Νομαρχίας Κρήτης* (s.a.l., 8ον, σσ. 45 + 3) [1], ἀντίτυπον τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Χανίων. 'Εν τῷ ἐντύπῳ τούτῳ ἡ χρονολογία τοῦ 'Οργανικοῦ Νόμου εἶναι «25 Ραμαζὰν 1283 (τῇ 8 'Ιανουαρίου 1868)». Προφανῶς τὸ 1283 (ἀντὶ 1284) εἶναι, ὡς καὶ ἐν τῷ Κ[1] καὶ τῷ Κ[2] (βλ. *'Εκθέσεις*, τ. Α', σ. ξθ'), τυπογραφικὸν λάθος, τὸ ὁποῖον ἅπαξ γενόμενον ἐπανελήφθη κατόπιν εἰς τὰς μεταγενεστέρας ἐκδόσεις.

ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΝ

Τῷ Γενικῷ Διοικητῇ τῆς Κρήτης καὶ τῶν ἐν Κρήτῃ αὐτοκρατορικῶν ἡμῶν στρατευμάτων Χουσεὶν 'Αβνῆ Πασᾷ καὶ τοῖς ἔχουσι βαθμὸν Πεηλὲρ Πέη [2] τῆς Ρούμελης διοικηταῖς 'Ηρακλείου, Ρεθύμνου, Σφακίων, καὶ Λασιθίου, Περτὲβ Πασᾷ, Μουσταφᾷ Πασᾷ, Σάββᾳ Πασᾷ, καὶ Κωστάκῃ Πασᾷ, καὶ τοῖς ἐπάρχοις.

Αἱ ζημίαι καὶ τὰ δυστυχήματα εἰς ἃ ὑπέπεσαν οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Κρήτης συνεπείᾳ τῆς δυστυχῶς ἐν αὐτῇ ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως κατέθλιψαν ἀληθῶς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἡμῶν καρδίαν.

'Επιθυμοῦντες ἑπομένως ὑπὲρ πᾶν ἄλλο νὰ διορθωθῇ ἡ τοιαύτη κατάστασις καὶ διὰ τῆς μελλούσης διοικήσεως τῆς νήσου νὰ ἐξασφαλισθῇ ἐκ παντὸς τρόπου καὶ ἐξ ἴσου ἡ εὐτυχία ὅλων τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἐνεκρίναμεν καὶ ἀπεφασίσαμεν νὰ χαρισθῇ ὅλον τὸ δέκατον ἀπὸ πάντων τῶν προϊόντων ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐλαμβάνετο, ἀπὸ τῆς 1ης Μαρτίου 1868, ἐπὶ δύο ἔτη, καὶ τὸ ἥμισυ δέκατον διὰ ἕτερα δύο ἔτη, ὅπως τὸ οὕτω ληφθησόμενον κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα δύο ἔτη ποσόν, μὴ ἀποστελλόμενον εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν Ταμεῖον, ἀφεθῇ εἰς τὸν τόπον διὰ τὰς ἐσωτερικὰς βελτιώσεις τὰς ὁποίας ἤθελεν ἐγκρίνει ὡς μᾶλλον ὠφελίμους εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἐκ συμφώνου ἡ ἅπαξ κατ' ἔτος συγκροτηθησομένη Γενικὴ Συνέλευσις. Καί, ἐπειδή, ὡς εἶναι πασίδηλον, ἅπαντες οἱ ὑπήκοοι τῆς βασιλείας ἡμῶν εἰσιν ἴσοι ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης ἡμῶν, ἐνεκρίναμεν καὶ ἀπεφασίσαμεν ὅτι, ἐφ' ὅσον χρόνον ἐξαιροῦνται οἱ Μωαμεθανοὶ κάτοικοι τῆς νήσου τῆς πραγματικῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, καὶ οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι αὐτῆς θὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι τοῦ φόρου τῆς στρατιωτικῆς ἀντικαταστάσεως· ἔτι δὲ καὶ ὅτι τὰ ἀφορῶντά τινας ἐμμέσους φόρους αἰτήματα ἄτινα κατεχώρισαν ἐν τῇ ἀναφορᾷ αὐτῶν οἱ ἐσχάτως ἐν Χανίοις συνελθόντες Χριστιανοὶ καὶ Μωαμεθανοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς νήσου θέλουσι κανονισθῇ ὡς διαλαμβάνει ἕτερον ὑψηλὸν αὐτοκρατορικὸν ἡμῶν διάταγμα.

Πλὴν τούτων, ἐπειδὴ ἐν τῷ θεμελιώδει περὶ τῆς διοικήσεως τῆς νήσου Κρήτης κανονισμῷ τῷ ἐπισυνημμένῳ εἰς τὸ ὑψηλὸν ἡμῶν φερμάνιον τὸ ὑπὸ χρονολογίαν 2 Τζε-

---

1. Κατὰ περιγραφὴν τοῦ καθηγητοῦ κ. Ν. Τωμαδάκη («Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν κρητικῶν ἐπαναστάσεων. Β' Βιβλιογραφία 'Επαναστάσεως 1866–1869», *'Επετηρὶς 'Εταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν*, τ. Β' (1939), σ. 214).

2. Κ[1], Κ[2] : *Βεηλὲρ Βέη*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μαζιὲλ-'Αχὴρ 1284 (18 Σεπτεμβρίου 1867)[1] πρὸς τὸν Μέγαν Βεζίρην ἀπευθυνόμενον ἀπεφασίσθη ὅτι :

Α'. 'Η νῆσος Κρήτη θέλει διοικεῖσθαι πολιτικῶς ἀπὸ ἕνα Γενικὸν Διοικητὴν (Βαλῆν), διοριζόμενον ὑπὸ τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου.

'Η ἀρχηγία τῶν ἐν τῇ νήσῳ εὑρεθησομένων στρατευμάτων, ὡς καὶ ἡ φυλακὴ καὶ ἡ ὑπηρεσία τῶν φρουρίων θέλει εἶναι ἐμπεπιστευμένη εἰς ἕνα ἀνώτερον στρατιωτικόν.

Β'. Τὸ ὑπούργημα τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ εἶναι διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων. Δύνανται δὲ νὰ ἑνωθῶσιν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ὁσάκις ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, διὰ ἰρατὲ[2] αὐτοκρατορικοῦ.

Γ'. 'Ο Γενικὸς Διοικητὴς θέλει διοικεῖ τὴν νῆσον συμφώνως πρὸς τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τὰς διατάξεις τὰς ἀφορώσας ἰδίως τὴν νῆσον. Παρὰ τῷ Γενικῷ Διοικητῇ θέλουν ὑπάρχει δύο σύμβουλοι (μουσαβίρ), διοριζόμενοι διὰ ἰρατὲ αὐτοκρατορικοῦ. 'Ο εἷς τῶν δύο τούτων συμβούλων θέλει λαμβάνεσθαι ἐκ τῶν Μωαμεθανῶν, ὁ δὲ ἕτερος ἐκ τῶν Χριστιανῶν ὑπαλλήλων τῆς 'Υψηλῆς Κυβερνήσεως.

Δ'. 'Ολόκληρος ἡ νῆσος θέλει διαιρεθῇ εἰς προσήκοντα ἀριθμὸν διοικήσεων (λιβᾶ). 'Η πολιτικὴ διαχείρισις ἑκάστης διοικήσεως θέλει εἶναι ἐμπεπιστευμένη εἰς ἕνα Διοικητὴν (Μουτεσαρίφην), λαμβανόμενον ἐκ τῶν ὑπαλλήλων τῆς 'Υψηλῆς Κυβερνήσεως καὶ διοριζόμενον δι' αὐτοκρατορικοῦ ἰρατέ. 'Ο ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν διοικητῶν θέλει εἶναι ἴσος πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν Μωαμεθανῶν διοικητῶν, παρ' ἑκάστῳ δὲ Διοικητῇ θέλει ὑπάρχει εἷς βοηθὸς (μουαβίνης), διοριζόμενος δι' αὐτοκρατορικοῦ ἰρατέ. 'Ο βοηθὸς τοῦ Μωαμεθανοῦ Διοικητοῦ θέλει εἶναι Χριστιανός, ὁ δὲ τοῦ Χριστιανοῦ Μωαμεθανός.

Ε'. 'Εκάστη διοίκησις θέλει ὑποδιαιρεθῇ εἰς ἀριθμόν τινα ἐπαρχιῶν (καζάδων). 'Εκάστη δὲ ἐπαρχία θέλει διοικεῖσθαι ἀπὸ ἕνα "Επαρχον (Καϊμακάμην), διοριζόμενον παρὰ τῆς 'Υψηλῆς Κυβερνήσεως καὶ λαμβανόμενον κατὰ τὰς ἀνάγκας ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἢ Μωαμεθανῶν αὐτῆς ὑπαλλήλων. "Εκαστος "Επαρχος, ἐὰν μὲν ᾖ Χριστιανός, θέλει ἔχει βοηθὸν Μωαμεθανόν, ἐὰν δὲ ᾖ Μωαμεθανός, Χριστιανόν.

Ϛ'. Διὰ τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν τῆς νήσου θέλει ὑπάρχει ἐν τῇ Γενικῇ Διοικήσει (Βιλαγετίῳ) εἷς γενικὸς εἰσπράκτωρ (δεφτερδάρης), εἷς λογιστὴς (μουχασεπετζῆς) ἀνὰ ἑκάστην διοίκησιν (λιβᾶν), καὶ εἷς οἰκονομικὸς ὑπάλληλος (μαλμουδιρῆς) ἀνὰ ἑκάστην ἐπαρχίαν, οἵτινες θέλουν λαμβάνεσθαι κατὰ τὰς ἀνάγκας ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἢ Μωαμεθανῶν ὑπαλλήλων τῆς 'Υψηλῆς Κυβερνήσεως.

'Επειδὴ ἡ γραφικὴ ἐργασία θέλει γίνεσθαι εἰς τὰς δύο γλώσσας, θέλουν ὑπάρχει δύο γενικοὶ γραμματεῖς ἐν τῇ Γενικῇ Διοικήσει, ἀνὰ δύο δὲ ἀρχιγραμματεῖς εἰς ἑκάστην διοίκησιν.

---

1. Κ[1], τ. Α', σσ. 25–28.

2. Κ[1], Κ[2] : *Ιραδέ*. 'Ομοίως καὶ κατωτέρω εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ζ'. Παρὰ τῷ Γενικῷ Διοικητῇ, τοῖς διοικηταῖς καὶ τοῖς ἐπάρχοις θέλει ὑπάρχει ἀνὰ ἓν διοικητικὸν συμβούλιον. Τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, ὅπερ θέλει προεδρεύει ὁ Γενικὸς Διοικητής, θέλει σύγκεισθαι ἐκ τῶν δύο συμβούλων, τοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῆς δικαιοσύνης (μουφεττίση χουκιάμ), τοῦ Μητροπολίτου, τοῦ γενικοῦ εἰσπράκτορος (δεφτερδάρη), τῶν δύο γενικῶν γραμματέων (μεκτουπτζῆ), ἐκ τριῶν μελῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν κατοίκων καὶ ἐκ τριῶν μελῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν κατοίκων.

Η'. Ἐν ταῖς διοικήσεσιν ὅπου ὁ πληθυσμὸς εἶναι μεικτὸς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς τοπικῆς διοικήσεως, προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ, θέλει σύγκεισθαι ἀπὸ τὸν βοηθόν, τὸν Ἐπίσκοπον, τὸν λογιστὴν (μουχασεπετζῆν), τοὺς ἀρχιγραμματεῖς, τρία μέλη ἐκλεγόμενα ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν κατοίκων καὶ τρία ἕτερα ἐκλεγόμενα ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν κατοίκων.

Ἐν ταῖς διοικήσεσι τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς εἶναι ἀποκλειστικῶς χριστιανικὸς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον, προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ (Μουτεσαρίφη), θέλει σύγκεισθαι ἀπὸ τὸν βοηθὸν (μουαβίνην), τὸν Ἐπίσκοπον, τὸν λογιστὴν (μουχασεπετζῆν), τὸν ἀρχιγραμματέα καὶ ἓξ μέλη χριστιανικά, διορισθησόμενα κατ' ἐκλογὴν ὑπὸ τῶν κατοίκων.

Ἡ αὐτὴ ἀρχὴ θέλει ἐφαρμοσθῆ καὶ εἰς τὰ διοικητικὰ συμβούλια τῶν ἐπαρχιῶν.

Θ'. Ἐντὸς τῆς ἕδρας τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, εἰς τὰς διοικήσεις καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας θέλουσι κατασταθῆ δικαστήρια ἐπιφορτισμένα ἕκαστον κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῷ ἁρμοδιότητα τὴν ἐκδίκασιν τῶν πολιτικῶν καὶ ποινικῶν δικῶν. Τὰ ἐντὸς τῆς ἕδρας τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, ἐντὸς τῶν μεικτῶν διοικήσεων καὶ ἐπαρχιῶν ἀποκατασταθησόμενα δικαστήρια θέλουν σύγκεισθαι ἐκ μελῶν Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν δύο θρησκευμάτων. Ἐν ταῖς διοικήσεσι καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς εἶναι ἀποκλειστικῶς χριστιανικὸς τὰ δικαστήρια ταῦτα θέλουν σύγκεισθαι ἀποκλειστικῶς ἀπὸ Χριστιανούς.

Ι'. Ἐν τῇ ἕδρα τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, ὡς καὶ ἐν ταῖς διοικήσεσι τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς εἶναι μεικτὸς θέλει ὑπάρχει εἷς μεχκεμὲς τοῦ μουσουλμανικοῦ νόμου διά τινας εἰδικὰς δίκας μεταξὺ Μωαμεθανῶν. Ἐν τοῖς χωρίοις θέλει ὑπάρχει συμβούλιον τῶν γερόντων. Ὁ μωαμεθανικὸς καὶ ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς ἑκάστης διοικήσεως θέλει ἔχει δημογεροντίας διακεκριμένας. Αἱ δημογεροντίαι αὗται θέλουν ἐκλέγεσθαι ὑπὸ τῶν κατοίκων εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουσιν.

ΙΑ'. Αἱ πολιτικαί, ποινικαί, ἢ ἐμπορικαὶ δίκαι, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν ἀναφυησόμεναι δυσχέρειαι θέλουν εἶσθαι τῆς ἁρμοδιότητος τῶν μεικτῶν καὶ ἐμπορικῶν δικαστηρίων. Ἰδιαίτεροι κανονισμοὶ θέλουσι διαγράψει τὴν ἁρμοδιότητα καὶ τὰ χρέη τῶν μεικτῶν καὶ ἐμπορικῶν δικαστηρίων, ὡς καὶ τὰ τῶν δικαστηρίων τοῦ μουσουλμανικοῦ νόμου καὶ τῶν δημογεροντιῶν [1].

---

1. K^1, K^2 : *δημογερόντων*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΙΒ'. Ἡ Γενικὴ Διοίκησις τῆς Κρήτης θέλει ἔχει μίαν Γενικὴν Συνέλευσιν συγκειμένην ἀπὸ μέλη ἐκλεγόμενα ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἀνὰ δύο ἐξ ἑκάστης ἐπαρχίας. Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς εἶναι ἀποκλειστικῶς χριστιανικὸς ἢ μωαμεθανικὸς ἀμφότερα τὰ ἐκλέξιμα μέλη ἔσονται Χριστιανοὶ ἢ Μωαμεθανοί. Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς εἶναι μεικτὸς ὁ εἷς τῶν δύο τούτων μελῶν θέλει εἶναι Χριστιανός, ὁ δὲ ἕτερος Μωαμεθανός.

Ἰδιαίτερος κανονισμὸς θέλει προσδιορίσει τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς τῶν μελῶν τῆς Συνελεύσεως.

Ἡ Συνέλευσις αὕτη θέλει συνέρχεσθαι ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ.

Θέλει ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συζητῇ πᾶν τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, τὰ ἔργα τῆς δημοσίου ὠφελείας, τὸν σχηματισμὸν ταμείων διὰ δάνεια, καὶ ἄλλα ἀντικείμενα τῶν ὁποίων σκοπὸς εἶναι ἡ χορήγησις εὐκολιῶν εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν γεωργίαν, ἐπίσης δὲ καὶ πάντα τὰ συμβάλλοντα εἰς τὴν πρόοδον τῆς δημοσίου ἐκπαιδεύσεως.

Ἡ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις θέλει προσδιορίσει ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς νήσου ποσόν τι, ὅπως χρησιμεύσῃ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βελτιώσεων ἐκείνων αἵτινες προτεινόμεναι ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως θέλουσι τύχει τῆς ἐπιδοκιμασίας τῆς Κυβερνήσεως.

Ἡ δὲ ἐξόδευσις τοῦ ποσοῦ θέλει γίνεσθαι ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως.

ΙΓ'. Ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Κρήτης οὐδέποτε ἐπλήρωσαν τὸν φόρον τὸν λεγόμενον βεργκύ, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπόκεινται αἱ λοιπαὶ ἐπαρχίαι τῆς αὐτοκρατορίας, δὲν θέλουν εἶσθαι καὶ τοῦ λοιποῦ ἠναγκασμένοι νὰ πληρώνωσιν, εἰμὴ τὸ δέκατον, τὸν φόρον ἐπὶ τῶν οἰνοπνευμάτων, τὸν ἐπὶ τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ ἅλατος, εἰσαχθέντα ἀντὶ τῆς γενομένης ἐκπτώσεως τῶν τελωνειακῶν δασμῶν ἐπὶ τῆς ἐξαγωγῆς καὶ τῆς εἰσαγωγῆς, καθὼς καί τινας ἄλλους ρητοὺς φόρους, τοὺς ὁποίους ἐπλήρωσαν πάντοτε ὡς καὶ οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν ὁποίων σήμερον συζητεῖται ἡ ἀναθεώρησις καὶ τακτοποίησις [1].

ΙΔ'. Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις θέλει ἔχει τὸ ἐλεύθερον νὰ συζητῇ τὰς τροποποιήσεις καὶ βελτιώσεις αἵτινες δέον νὰ εἰσαχθῶσιν ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς εἰσπράξεως τῶν δημοσίων προσόδων, οὕτως ὥστε, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ ἐπέλθῃ οὐδεμία ζημία εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον, ἡ εἴσπραξις τῶν φόρων τούτων νὰ καταστῇ ὅσον οἷόν τε εὔκολος καὶ ὠφέλιμος διὰ τοὺς κατοίκους.

Ἐπομένως ἐπὶ τῶν ὡς ἀνωτέρω βάσεων συνετάχθησαν συμφώνως Αὐτοκρατορικῷ Ἡμῶν Ὁρισμῷ κανονισμοὶ ἰδιαίτεροι ἀφορῶντες τὰ δικαστήρια καὶ τὴν διοικητικὴν καὶ οἰκονομικὴν διαχείρισιν τῆς νήσου οἵτινες καὶ καταχωροῦνται ἐνταῦθα αὐτολεξεὶ ὡς ἑξῆς:

---

1. Βλ. τὸ ἀπὸ 28 Φεβρουαρίου 1868 Φιρμάνιον (Κ[1], τ. Α', σ. 38, ὑποσημ. 15, καὶ σσ. 92–96).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΕΙΚΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Σχηματισμὸς τῶν κατὰ ἐπαρχίας μεικτῶν δικαστηρίων

Ἄρθρον 1. Ἑκάστη ἐπαρχία ἔχει ἓν μεικτὸν δικαστήριον.

Ἄρθρον 2. Τὸ ρηθὲν δικαστήριον ἀπαρτίζεται ἐξ ἑνὸς προέδρου καὶ τεσσάρων μελῶν.

Ἄρθρον 3. Ὁ πρόεδρος ἐκλέγεται, διορίζεται, παύεται, καὶ μισθοδοτεῖται ἀπ' εὐθείας παρὰ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως.

Ἄρθρον 4. Τὰ μέλη τοῦ δικαστηρίου ἐκλέγονται μεταξὺ ἐκείνων τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα εὑρίσκονται κατακεχωρημένα εἰς τὸν κατάλογον τὸν ὁποῖον συντάσσει ὁ Ἔπαρχος.

Ἄρθρον 5. Ἐπὶ τούτῳ ὁ Ἔπαρχος θέλει συντάξει κατάλογον ὀνομαστικὸν ὅλων τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ οἵτινες συμπληρώσαντες τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας των δὲν ὑπάγονται εἰς οὐδεμίαν ἐκ τῶν κατωτέρω ἐκτιθεμένων ἐξαιρέσεων ἢ ἀνικανοτήτων.

Ἄρθρον 6. Εἰσὶν ἀνίκανοι νὰ καταγραφῶσιν ἐν τῷ ρηθέντι καταλόγῳ :

α'. Ὅσοι δὲν γνωρίζουσι ν' ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι.

β'. Οἱ παρά τινι ἐπὶ μισθῷ ὑπηρετοῦντες.

γ'. Ὅσοι ἐστερήθησαν καθ' ὁλοκληρίαν ἢ κατὰ μέρος τῶν πολιτικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ ποινικοῦ νόμου.

δ'. Ὅσοι ἐχρεωκόπησαν καὶ δὲν ἀποκατεστάθησαν.

ε'. Ὅσοι δὲν εἶναι σῷοι τὰς φρένας.

ς'. Οἱ κατηγορούμενοι ἐπὶ κακουργήματι ἢ πλημμελήματι καὶ οἱ φυγόδικοι.

ζ'. Οἱ καταδικασθέντες ἐπὶ κακουργήματι, ἢ ἐπὶ κλοπῇ, ἢ ἐπὶ αἰσχροκερδεῖ ἀπάτῃ, καταχρήσει ἐμπιστοσύνης, διαφθορᾷ ἠθῶν, ἢ ἐπ' ἄλλῳ τινὶ πλημμελήματι εἰς φυλάκισιν ὑπερβαίνουσαν τὸ ἓν ἔτος.

Ἄρθρον 7. Ἐξαιροῦνται τοῦ καταλόγου πάντες οἱ ἐν ἐνεργείᾳ στρατιωτικοὶ ἢ [1] πολιτικοὶ ὑπάλληλοι τοῦ Κράτους.

Ἄρθρον 8. Ὁ ὡς ἀνωτέρω φροντίδι τοῦ Ἐπάρχου συνταχθησόμενος κατάλογος διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα ὧν τὸ μὲν ἓν περιλαμβάνει τοὺς Χριστιανούς, τὸ δὲ ἕτερον τοὺς Μωαμεθανοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας. Ἀντίγραφα αὐτοῦ θέλουν τοιχοκολληθῆ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπὶ τῶν τζαμίων, ἐπὶ τοῦ ἐπαρχιακοῦ καταστήματος καὶ ὅπου ἄλλοῦ ἤθελε λογισθῆ κατάλληλον. Ἕκαστος δὲ τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας θέλει ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐμφανίσῃ ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ὡς ἀνωτέρω δημοσιεύσεως τοῦ καταλόγου ἀναφορὰν εἰς τὸ ἐπαρχιακὸν συμβούλιον, ὅπως προσβάλῃ ἢ ἐξαιτήσηται τὴν ἐγγραφὴν ὀνόματός τινος.

---

1. K¹, K² : *καί*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τὸ ἐπαρχιακὸν συμβούλιον θέλει ἀποφανθῆ ἐντὸς τὸ πολὺ ὀκτὼ ἡμερῶν ἐπὶ τῆς οὕτω ἐμφανισθησομένης ἀναφορᾶς. Ὁ ἀναφερόμενος θέλει ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐφεσιβάλῃ αὐτὴν ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου τῆς διοικήσεως, καὶ ἀκολούθως ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως. Τὰ δὲ συμβούλια ταῦτά εἰσιν ὑπόχρεα ν' ἀποφανθῶσιν ἐπὶ τῶν τοιούτων ἀναφορῶν ἐντὸς ὀκταημερίας ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως [1] τῆς ἀναφορᾶς. Ὁ ἀναφερόμενος ὅμως θέλει χάνει πᾶν δικαίωμα ἐφέσεως, ἐὰν δὲν ἐφεσιβάλῃ τὴν ἐπὶ τῇ ἀναφορᾷ αὐτοῦ γενομένην ἀπόφασιν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτὸν γινομένης [2] διοικητικῆς κοινοποιήσεως τῆς ἀποφάσεως.

Αἱ διορθώσεις καὶ τροποποιήσεις τοῦ καταλόγου αἱ γινόμεναι συνεπείᾳ τῶν ὡς ἀνωτέρω ἀποφάσεων θέλουσι δημοσιεύεσθαι διὰ τοῦ τρόπου ὅστις ὡρίσθη ἐν τῷ παρόντι ἄρθρῳ.

Ἄρθρον 9. Ὁ κατάλογος οὗτος θέλει φυλάττεσθαι καὶ ἀνὰ πᾶν ἔτος κατὰ τὴν 1ην Νοεμβρίου θέλει δημοσιεύεσθαι ὑπὸ τοῦ Ἐπάρχου, ἀπαλειφομένων τῶν ὀνομάτων τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀποβιωσάντων, ἢ ἀνικάνων, ἢ ἐξαιρετέων καταστάντων, προστιθεμένων δὲ τῶν ὀνομάτων ἐκείνων οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέκτησαν τὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενα.

Ἄρθρον 10. Τὴν πρώτην ἑβδομάδα τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς ἑκάστου ἔτους οἱ Χριστιανοί τε καὶ Μωαμεθανοὶ κάτοικοι ἑκάστης ἐπαρχίας θέλουσι προσκαλεῖσθαι παρὰ τοῦ Ἐπάρχου πρὸς ἐκλογὴν τῶν τεσσάρων μελῶν τοῦ ἐπαρχιακοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου. Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι εἶναι Μωαμεθανοὶ καὶ Χριστιανοί, οἱ Μωαμεθανοὶ θέλουσιν ἐκλέξει ὡς μέλη τοῦ ρηθέντος δικαστηρίου δύο ἐκ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ Μωαμεθανῶν· ἐπίσης δὲ καὶ [3] οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι δύο ἐκ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ Χριστιανῶν. Ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν Μωαμεθανοὶ ἢ Χριστιανοί, τὰ ρηθέντα μέλη θέλουσιν εἶσθαι καὶ τὰ τέσσαρα Μωαμεθανοὶ ἢ Χριστιανοί.

Ὁ Ἔπαρχος θέλει σφραγίζει τὸ πρακτικὸν τῆς ἐκλογῆς τῶν ρηθέντων μελῶν, ἀντίγραφον δὲ αὐτῶν [4] ἐπικεκυρωμένον θέλει διαβιβάζεσθαι εἰς τὸν πρόεδρον τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου, ὅπως διαφυλάττηται εἰς τὰ ἀρχεῖα αὐτοῦ.

Ἄρθρον 11. Τὰ μέλη τοῦ ρηθέντος ἐπαρχιακοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου θέλουσι λαμβάνει ἐτήσιον ἀντιμισθίαν διὰ τὸ ἔτος τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν 3000 γρόσια. Ἡ ρηθεῖσα ἀντιμισθία θέλει διαιρεῖσθαι εἰς τόσα ἴσα μέρη, ὅσαι συνεδριάσεις ὑπάρχουσι κατ' ἔτος. Ὅταν δὲ μέλος τι τοῦ δικαστηρίου ἀπουσιάζῃ ἔν τινι συνεδριάσει, τὸ διὰ τὴν συνεδρίασιν ἐκείνην ἀναλογοῦν αὐτῷ ποσὸν θέλει διανέμεσθαι μεταξὺ τῶν κατὰ τὴν συνεδρίασιν ἐκείνην παρόντων μελῶν.

---

1. K¹, K² : *ἐφέσεως*.
2. K¹, K² : *γενομένης*.
3. K¹, K² : ἄνευ τοῦ *καί*.
4. K¹, K² : ὁμοίως *αὐτῶν* (ἀντὶ *αὐτοῦ*).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Κατὰ τὴν ἔναρξιν ἑκάστου ἔτους ὁ πρόεδρος τοῦ ἐπαρχιακοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου θέλει δημοσιεύει τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασίμων ὡρῶν καὶ ἡμερῶν τοῦ δικαστηρίου δι' ὅλον τὸ ἔτος· τὸ δὲ πρόγραμμα τοῦτο θέλει ἐπικυροῦσθαι παρὰ τοῦ δικαστηρίου παρ' ᾧ ἐφεσιβάλλονται αἱ ἀποφάσεις τοῦ ἐπαρχιακοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου.

Ἄρθρον 12. Ὁ πρόεδρος τοῦ ἐπαρχιακοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου διευθύνει τὴν διαδικασίαν, κηρύττει τὴν λῆξιν τῶν συζητήσεων, διατυπώνει τὰ νομικὰ ἢ πραγματικὰ ζητήματα ἅτινα καθυποβάλλει εἰς τοὺς δικαστάς, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύνανται οὗτοι ν' ἀποφανθῶσιν ἁπλῶς διὰ καταφάσεως ἢ ἀρνήσεως, λαμβάνει τὰς γνώμας αὐτῶν, ἐφαρμόζει τὸν νόμον, ἐκφωνεῖ τὴν ἀπόφασιν, ἐπιστατεῖ τὴν δεδικαιολογημένην σύνταξιν καὶ τακτικὴν μεταγραφὴν αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Σχηματισμὸς τῶν κατὰ διοικήσεις μεικτῶν[1] *δικαστηρίων*

Ἄρθρον 13. Ἑκάστη διοίκησις ἔχει ἓν μεικτὸν δικαστήριον τῆς διοικήσεως.

Ἄρθρον 14. Τὸ ρηθὲν δικαστήριον ἀπαρτίζεται ἐξ ἑνὸς προέδρου καὶ τεσσάρων μελῶν.

Ἄρθρον 15. Ὁ πρόεδρος ἐκλέγεται, διορίζεται, παύεται, καὶ μισθοδοτεῖται ἀπ' εὐθείας παρὰ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως.

Ἄρθρον 16. Τὰ μέλη τοῦ ρηθέντος δικαστηρίου ἐκλέγονται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Ἄρθρον 17. Κατὰ τὴν ἔναρξιν ἑκάστου ἔτους ἀποστέλλονται ἀπὸ ἑκάστην ἐπαρχίαν εἰς τὴν ἕδραν τῆς διοικήσεως ἀνὰ δύο Χριστιανοὶ καὶ δύο Μωαμεθανοί, οἵτινες ἐκλέγουσι τὰ μέλη τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς διοικήσεως, συμφώνως πρὸς τὰ ὁρισθέντα ἐν τοῖς ὡς ἀνωτέρω 4 καὶ 5 ἄρθροις.

Ἄρθρον 18. Οἱ οὕτω κατὰ πλειοψηφίαν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἀπεσταλμένων ἐκλεγόμενοι δύο Χριστιανοὶ δικασταί, ἐπίσης δὲ καὶ οἱ κατὰ πλειοψηφίαν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἀπεσταλμένων ἐκλεγόμενοι δύο Μωαμεθανοὶ δικασταὶ θέλουσιν ὑπηρετεῖ ἐπὶ δύο ἔτη.

Κατὰ τὴν λῆξιν ὅμως τοῦ πρώτου ἔτους ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ παρόντος νόμου θέλει προσδιορισθῆ διὰ κλήρου τίς ἐκ τῶν δύο Χριστιανῶν καὶ τίς ἐκ τῶν δύο Μωαμεθανῶν δικαστῶν θέλει ἀντικατασταθῆ. Τὰ δὲ ἀκόλουθα ἔτη θέλουν ἀντικαθίστασθαι κατὰ τὸν ἀνωτέρω διαγραφόμενον τρόπον ἀνὰ[2] εἷς ἐκ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ εἷς ἐκ τῶν Χριστιανῶν δικαστῶν, συμπληρουμένης τῆς διετοῦς ὑπηρεσίας αὐτῶν.

Ἄρθρον 19. Ἐν ταῖς διοικήσεσι τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς θέλει εἶσθαι ἀποκλει-

---

1. Κ¹, Κ² : ἄνευ τῆς λέξεως *μεικτῶν*.
2. Κ¹, Κ² : ἄνευ τῆς λέξεως *ἀνά*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

στικῶς χριστιανικὸς ἢ μωαμεθανικὸς καὶ οἱ τέσσαρες δικασταὶ θέλουν εἶσθαι Μωαμεθανοὶ ἢ Χριστιανοί.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Διοικητὴς θέλει σφραγίζει τὸ πρακτικὸν τῆς ἐκλογῆς τῶν μελῶν τοῦ διοικητικοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου, ἀντίγραφον δὲ αὐτοῦ ἐπικεκυρωμένον θέλει διαβιβάζεσθαι εἰς τὸν πρόεδρον τοῦ ρηθέντος μεικτοῦ δικαστηρίου, ὅπως διαφυλάττηται εἰς τὰ ἀρχεῖα.

Ἄρθρον 20. Οἱ δικασταὶ παρὰ τοῖς μεικτοῖς δικαστηρίοις τῶν διοικήσεων θέλουσι λαμβάνει ἐτησίαν ἀντιμισθίαν δι' ἕκαστον ἔτος καθ' ὃ διατελοῦσιν ἐν ὑπηρεσίᾳ ἀνὰ 6000 γρόσια.

Τὸ ποσὸν τοῦτο θέλει διαιρεῖσθαι εἰς τόσα ἴσα [1] μέρη, ὅσαι συνεδριάσεις ὑπάρχουσι κατ' ἔτος. Ὅταν δὲ μέλος τι τοῦ δικαστηρίου ἀπουσιάζῃ ἔν τινι συνεδριάσει, τὸ διὰ τὴν συνεδρίασιν ἐκείνην ἀναλογοῦν αὐτῷ ποσὸν θέλει διανέμεσθαι μεταξὺ τῶν κατὰ τὴν συνεδρίασιν ἐκείνην παρόντων μελῶν. Κατὰ τὴν ἀρχὴν ἑκάστου ἔτους ὁ πρόεδρος τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς διοικήσεως θέλει δημοσιεύει τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασίμων ὡρῶν καὶ ἡμερῶν τοῦ δικαστηρίου δι' ὅλον τὸ ἔτος.

Τὸ δὲ πρόγραμμα τοῦτο θέλει ἐπικυροῦσθαι παρὰ τοῦ προέδρου τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως [2].

Ἄρθρον 21. Τὰ χρέη, τὰ δικαιώματα καὶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ προέδρου τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς διοικήσεως εἶναι αὐτὰ ἐκεῖνα ἅτινα διεγράφησαν ἐν τῷ 12ῳ ἄρθρῳ ἀναφορικῶς πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ ἐπαρχιακοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Περὶ τοῦ [3] *διοργανισμοῦ τοῦ ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως μεικτοῦ δικαστηρίου*

Ἄρθρον 22. Ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως θέλει ὑπάρχει ἓν μεικτὸν δικαστήριον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως.

Ἄρθρον 23. Τὸ ρηθὲν δικαστήριον θέλει ἀπαρτίζεται [4] ἐξ ἑνὸς προέδρου καὶ τεσσάρων μελῶν.

Ἄρθρον 24. Ὁ πρόεδρος τοῦ ρηθέντος δικαστηρίου ἐκλέγεται, διορίζεται, παύεται, καὶ μισθοδοτεῖται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως.

Ἄρθρον 25. Τὰ μέλη τοῦ ρηθέντος δικαστηρίου θέλουν διορίζεσθαι δι' ἐκλογῆς.

Ἄρθρον 26. Κατὰ τὴν ἀρχὴν ἑκάστου ἔτους ἑκάστη ἐπαρχία θέλει ἀποστέλλει ἀνὰ δύο Χριστιανοὺς καὶ δύο Μωαμεθανοὺς ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, οἵτινες ἐν

---

1. Κ¹, Κ² : *ἄνευ τῆς λέξεως ἴσα.*
2. Κ² : *ἀντὶ τῶν λέξεων τῆς Γενικῆς Διοικήσεως ὑπάρχουν αἱ λέξεις δι' ὅλον τὸ ἔτος.*
3. Κ² : *ἄνευ τῆς λέξεως τοῦ.*
4. Κ¹, Κ² : *ἀπαρτίζεσθαι.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κοινῇ συνεδριάσει θέλουν προσδιορίζει τὸν Χριστιανὸν ἢ Μωαμεθανὸν ὅστις θέλει ἀντικαταστήσει τὸν Χριστιανὸν ἢ Μωαμεθανὸν δικαστὴν τὸν συμπληρώσαντα τὸν χρόνον τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ.

Ὁ χρόνος τῆς ὑπηρεσίας τῶν παρὰ τῷ μεικτῷ δικαστηρίῳ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως δικαστῶν εἶναι τέσσαρα ἔτη.

Ἑπομένως εἰς τὴν λῆξιν τοῦ πρώτου ἔτους ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ παρόντος νόμου θέλει προσδιορισθῇ διὰ κλήρου τίς ἐκ τῶν τεσσάρων δικαστῶν θέλει ἀποσυρθῇ. Ἐὰν ὁ πρῶτος ἀποσυρόμενος εἶναι Χριστιανός, ὁ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀντικατασταθησόμενος ἔσεται εἷς ἐκ τῶν δύο [1] Μωαμεθανῶν καὶ τἀνάπαλιν. Οὕτω δέ, ἀνὰ ἕκαστον ἔτος ἀντικαθισταμένου ἑνὸς Χριστιανοῦ ἢ ἑνὸς Μωαμεθανοῦ ἐναλλάξ, ἀφοῦ κατὰ τὴν λῆξιν τοῦ δευτέρου ἔτους προσδιορισθῇ διὰ κλήρου ὁ μέλλων ν' ἀντικατασταθῇ, εἴτε Χριστιανὸς εἴτε Μωαμεθανὸς εἶναι ὁ τοιοῦτος, δὲν θέλει γίνει ἀνάγκη διὰ τὰ ἀκόλουθα ἔτη νὰ προσδιορίζηται διὰ κλήρου ὁ μέλλων νὰ ἀποσυρθῇ Χριστιανὸς ἢ Μωαμεθανὸς δικαστής.

Ἄρθρον 27. Τὸ πρακτικὸν τῆς ἐκλογῆς θέλει σφραγίζεσθαι ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ. Ἀντίγραφον δὲ ἐπικυρωμένον αὐτοῦ θέλει διαβιβάζεσθαι εἰς τὸν πρόεδρον τοῦ παρὰ τῇ Γενικῇ Διοικήσει μεικτοῦ δικαστηρίου, ὅπως διαφυλάττηται ἐν τοῖς ἀρχείοις.

Ἄρθρον 28. Προσδιορίζεται εἰς ἕκαστον τῶν παρὰ τῷ ρηθέντι δικαστηρίῳ δικαστῶν, ἐφ' ὅσον διατελεῖ ἐν ὑπηρεσίᾳ, μισθὸς ἐτήσιος ἀνὰ [2] 9000 γρόσια.

Ἄρθρον 29. Ὁ πρόεδρος τοῦ ρηθέντος δικαστηρίου θέλει δημοσιεύει πρόγραμμα ἐν ᾧ θέλουν προσδιορίζεσθαι αἱ καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐργάσιμοι ὧραι καὶ ἡμέραι τοῦ δικαστηρίου.

Ἄρθρον 30. Τὰ χρέη, τὰ δικαιώματα καὶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ προέδρου τοῦ παρὰ τῇ Γενικῇ Διοικήσει μεικτοῦ δικαστηρίου εἶναι αὐτὰ ἐκεῖνα ἅτινα διεγράφησαν διὰ τὸν πρόεδρον τοῦ διοικητικοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Περὶ τῆς γενικῆς καὶ εἰδικῆς δικαιοδοσίας τῶν ἐν τῇ Γενικῇ Διοικήσει τῆς Κρήτης διαφόρων βαθμῶν μεικτῶν δικαστηρίων

Ἄρθρον 31. Μέχρις οὗ γίνωσι παραδεκτοὶ παρὰ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως νέοι κανονισμοὶ ἀφορῶντες τὴν ποινικὴν καὶ πολιτικὴν δικονομίαν, ἡ γενικὴ καὶ εἰδικὴ δικαιοδοσία τῶν ἐν τῇ Γενικῇ Διοικήσει τῆς Κρήτης διαφόρων βαθμῶν μεικτῶν δικαστηρίων θέλει προσδιορίζεσθαι διὰ τῶν ἑπομένων διατάξεων :

Γενικὴ δικαιοδοσία τῶν κατ' ἐπαρχίαν μεικτῶν δικαστηρίων

Ἄρθρον 32. Τὸ κατ' ἐπαρχίαν μεικτὸν δικαστήριον θέλει δικάζει μεταξὺ διαδίκων

---

1. Κ[1], Κ[2] : ἄνευ τῆς λέξεως *δύο*.
2. Κ[1], Κ[2] : ἄνευ τῆς λέξεως *ἀνά*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοῦ αὐτοῦ εἴτε διαφόρου θρησκεύματος ἀνεκκλήτως μὲν πᾶσαν ἀγωγὴν πολιτικὴν ἀφορῶσαν τὴν ἐκτέλεσιν ἐνοχῆς ἢ κινητόν τι ἀξίας μὴ ὑπερβαινούσης ἐν κεφαλαίῳ τὰ 500 γρόσ. ἢ ἀκίνητόν τι [1] ἀξίας μὴ ὑπερβαινούσης 50 γρόσ. ἐτήσιον εἰσόδημα· πρωτοδίκως δὲ ἀγωγὰς τοῦ αὐτοῦ εἴδους μὴ ὑπερβαινούσας 1000 γρόσ., ἢ 100 γρόσ. ἐτήσιον εἰσόδημα.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, τὸ ρηθὲν δικαστήριον θέλει δικάζει ἀνεκκλήτως μέχρι 1000 γρ., καὶ πρωτοδίκως οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀξία :

1ον. Πᾶσαν δίκην μεταξὺ ἰδιοκτήτου καὶ ἐνοικιαστοῦ ἢ πακτωτοῦ, ἢ [2] μεταξὺ κυρίου καὶ ὑπηρετῶν, ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν πηγάζουσαν ἐκ συμφωνίας ἐνοικιάσεως, πακτώσεως, ἢ ἐπὶ μισθῷ ἐργασίας.

2ον. Δίκας περὶ βλάβης προσενεχθείσης εἰς ἀγρούς, καρπούς, εἰσοδείας, χάνδακας, φραγάς, οἰκήματα κ.λ., ὅταν δὲν τίθεται ὑπὸ συζήτησιν τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἢ τῆς δουλείας.

3ον. Δίκας περὶ ὁροθεσίας καὶ ὁρίων, ἐπίσης ὅταν δὲν τίθενται ὑπὸ συζήτησιν τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἢ οἱ τίτλοι ἐφ' ὧν βασίζεται.

4ον. Δίκας περὶ ἐργασιῶν ἢ οἰκοδομῶν ἀναφερομένων εἰς τοῖχον κοινὸν τοῦ ὁποίου δὲν συζητεῖται ἡ ἰδιοκτησία.

5ον. Δίκας περὶ κατοχῆς.

6ον. Πολιτικὰς ἀγωγὰς ἐπὶ ἐξυβρίσει ἢ ἐπιθέσει γενομένῃ δημοσίᾳ ἢ μὴ δημοσίᾳ, διὰ λόγου, διὰ γραφῆς ἢ διὰ πράξεώς τινος, ἄλλως ὅμως ἢ διὰ τῆς διὰ τοῦ τύπου δημοσιεύσεως.

Ἄρθρον 33. Ἐὰν ἡ ἀνταγωγὴ δὲν ἀφορᾷ εἰμὴ ἀποζημίωσιν βασιζομένην ἐπὶ αὐτῇ τῇ πρώτῃ ἀγωγῇ, τὸ ἐπαρχιακὸν μεικτὸν δικαστήριον δικαιοῦται νὰ δικάσῃ αὐτήν, οἱαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ ἀξία τῆς ἀνταγωγῆς. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἡ ὡς πρὸς τὴν ἀνταγωγὴν ἁρμοδιότης τοῦ δικαστηρίου προσδιορίζεται συμφώνως πρὸς τοὺς γενικοὺς περὶ ἁρμοδιότητος κανόνας.

Ἐὰν ἐν τῇ αὐτῇ ἀγωγῇ συμπεριελήφθησαν διάφοροι δίκαι, ἡ ἁρμοδιότης τοῦ δικαστηρίου προσδιορίζεται ἀναλόγως τοῦ ὅλου ποσοῦ, ἤτοι τῆς ὅλης ἀξίας τῶν διὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀγωγῆς κινηθεισῶν δικῶν.

Ἄρθρον 34. Ἡ ἀξία τῶν κινητῶν ἢ ἀκινήτων περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἐν τῷ ἄρθρῳ 32ῳ καὶ καθ' ἣν προσδιορίζεται τὸ ὅριον τῆς ἁρμοδιότητος τῶν ἐπαρχιακῶν μεικτῶν δικαστηρίων, ἐν περιπτώσει [3] διαφωνίας μεταξὺ τῶν διαφερομένων, προσδιορίζεται, ἐὰν εἶναι ἀνάγκη, διὰ πραγματογνωμόνων διοριζομένων ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου εἰς ὃ γίνεται ἡ ἔφεσις.

Ἄρθρον 35. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς ποινικὰς δίκας, τὰ ἐπαρχιακὰ μεικτὰ δικαστήρια εἶναι ἁρμόδια διὰ νὰ δικάζωσι τὰς πράξεις τὰς ὁποίας ὁ ποινικὸς νόμος χαρακτηρίζει ὡς πταίσματα.

---

1. K¹, K² : ἄνευ τοῦ *τι*.
2. K¹, K² : ἄνευ τοῦ *ἤ*.
3. K¹ : *περιστάσει*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Περὶ τῆς δικαιοδοσίας τῶν κατὰ διοίκησιν μεικτῶν δικαστηρίων

Ἄρθρον 36. Τὰ κατὰ διοικήσεις μεικτὰ δικαστήρια δικάζουσι : α'. τὰς ἀπὸ τῶν μεικτῶν ἐπαρχιακῶν δικαστηρίων ἐφέσεις· β'. πᾶσαν δίκην, εἴτε ἐνοχικὴν εἴτε ἀναφερομένην εἰς κινητόν τι ἢ ἀκίνητον, ἥτις διά τινος ρητοῦ ἄρθρου νόμου δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν ἁρμοδιότητα ἄλλου τινὸς δικαστηρίου, πρωτοδίκως μέν, ἐὰν ἡ ἀξία τοῦ κεφαλαίου ὑπερβαίνῃ τὰς 5000 γρόσ., ἀνεκκλήτως δὲ εἰς ἐναντίαν περίπτωσιν.

Ἄρθρον 37. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς ποινικὰς δίκας, τὸ ρηθὲν δικαστήριον εἶναι ἁρμόδιον νὰ κρίνῃ : α'. τὰς ἐφέσεις τῶν πταισματοδικείων· β'. ὅλας τὰς πράξεις ἅστινας ὁ ποινικὸς νόμος χαρακτηρίζει ὡς πλημμελήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ϛ'

Περὶ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως μεικτοῦ δικαστηρίου

Ἄρθρον 38. Τὸ ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως μεικτὸν δικαστήριον δικάζει : α'. πάσας τὰς ἐφέσεις τὰς γινομένας κατὰ ἀποφάσεων [1] τῶν ἐμποροδικείων συμφώνως πρὸς τὰς περὶ τούτου διατάξεις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐμπορικοῦ κώδικος· β'. πάσας τὰς ἐφέσεις τὰς γινομένας [2] κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν κατὰ διοικήσεις μεικτῶν δικαστηρίων συμφώνως πρὸς τὰ ἐν τῷ ὡς ἀνωτέρω 36ῳ ἄρθρῳ διατεταγμένα. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς ποινικὰς δίκας, τὸ ρηθὲν δικαστήριον κρίνει τὰς ἐφέσεις τὰς γινομένας κατὰ ἀποφάσεων τῶν πλημμελειοδικείων, ἐπίσης δὲ τὰς πράξεις ἐκείνας τὰς ὁποίας ὁ ποινικὸς νόμος χαρακτηρίζει ὡς κακουργήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Εἰδικὴ δικαιοδοσία τῶν μεικτῶν δικαστηρίων τῶν διαφόρων βαθμῶν

Ἄρθρον 39. Ἐν περιπτώσει προσωπικῆς ἀγωγῆς ὁ ἐναγόμενος θέλει ἐναχθῆ ἐνώπιον τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς κατοικίας του ἤ, ἐὰν δὲν ἔχῃ μόνιμον κατοικίαν, ἐνώπιον τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς διαμονῆς του. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἐνάγονται πολλοί, ὁ ἐνάγων θέλει ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐνάξῃ αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τοῦ ἁρμοδίου δι' ἕνα ἐξ αὐτῶν. Ἐν περιπτώσει πραγματικῆς δίκης ὁ ἐναγόμενος ἐνάγεται ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἐντὸς τῆς δικαστικῆς περιφερείας τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται τὸ ἀντικείμενον τῆς δίκης. Αἱ ἑταιρεῖαι, ἐν ὅσῳ ὑπάρχωσιν, ἐνάγονται εἰς τὸ δικαστήριον ἐντὸς τῆς περιφερείας τοῦ ὁποίου ἔχουσι τὴν ἕδραν [3] των. Αἱ κληρονομίαι, ἐν ὅσῳ δὲν γίνῃ ἡ διανομή, ἐνάγονται ὑπὸ τῶν δανειστῶν [4] ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ὅπου ὑπάρχει ἡ κατοικία τοῦ

---

1. K¹, K² : *τὰς γενομένας κατὰ τῶν ἀποφάσεων.*
2. K¹, K² : *γενομένας.*
3. K² : *τὰς ἕδρας.*
4. K² : *δικαστηρίων.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τελευτήσαντος. Αἱ ἐπὶ ἐγγυήσει ἀγωγαὶ δικάζονται ἐνώπιον τοῦ ἐπαρχιακοῦ ἢ διοικητικοῦ δικαστηρίου ἐνώπιον τοῦ ὁποίου δικάζεται ἡ κυρία ἀγωγή. Ἐν δὲ ταῖς περιπτώσεσι ταῖς προβλεπομέναις ἐν τοῖς παραγράφοις 1, 2, 3, 4, 5 τοῦ ὡς ἀνωτέρω 32ου ἄρθρου κινεῖται ἡ ἀγωγὴ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἐντὸς τῆς περιφερείας τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται τὸ πρᾶγμα περὶ οὗ ἢ ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἡ δίκη.

Ἄρθρον 40. Ἕκαστον ἐπαρχιακὸν δικαστήριον εἶναι ἀποκλειστικῶς ἁρμόδιον νὰ κρίνῃ τὰ ἐντὸς τῆς περιφερείας αὐτοῦ συμβαίνοντα πταίσματα. Ἐὰν ἡ πρᾶξις τῆς ὁποίας ἐπελήφθη τὸ ἐπαρχιακὸν μεικτὸν δικαστήριον, γενομένης ἀνακρίσεως, εὑρεθῇ νὰ εἶναι πλημμέλημά τι ἢ κακούργημα, τὸ δικαστήριον θέλει παραπέμπει αὐτὴν ἐνώπιον τῆς ἁρμοδίας ἀρχῆς. Ἕκαστον διοικητικὸν μεικτὸν δικαστήριον εἶναι ἀποκλειστικῶς ἁρμόδιον ὅπως κρίνῃ τὰ ἐντὸς τῆς περιφερείας αὐτοῦ συμβαίνοντα πλημμελήματα. Ὅταν ἡ πρᾶξις τῆς ὁποίας ἐπελήφθη τὸ ρηθὲν διοικητικὸν μεικτὸν δικαστήριον, γενομένης ἀνακρίσεως, εὑρεθῇ νὰ εἶναι πταῖσμά τι, τὸ ρηθὲν δικαστήριον ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν ἀνήκουσαν ποινὴν καὶ νὰ προσδιορίζῃ τὴν ἀνάλογον ἀποζημίωσιν. Ἐὰν ὅμως ἡ πρᾶξις ἦστινος ἐπελήφθη ἀνακριτικῶς τὸ διοικητικὸν δικαστήριον εἶναι κακούργημα, τὸ ρηθὲν δικαστήριον θέλει παραπέμπει τὴν δίκην εἰς τὸ μεικτὸν δικαστήριον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, καθόσον ἀφορᾷ τὸ ποινικὸν μέρος, δικάζει ἀποκλειστικῶς τὰ κακουργήματα τὰ ἐν τῇ νήσῳ συμβαίνοντα. Ἐὰν ὅμως ἡ πρᾶξις τῆς ὁποίας ἐπελήφθη ἀνακριτικῶς τὸ μεικτὸν δικαστήριον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως εὑρεθῇ νὰ εἶναι οὐχὶ κακούργημα, ἀλλὰ πλημμέλημα ἢ πταῖσμα, τὸ ρηθὲν δικαστήριον θέλει ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν προσήκουσαν ποινὴν καὶ νὰ προσδιορίζῃ καὶ τὴν ἀνάλογον ἀποζημίωσιν. Ἐν περιπτώσει παραπομπῆς δίκης τινός, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ἀπὸ τοῦ ἐπαρχιακοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου εἰς τὸ διοικητικὸν μεικτὸν δικαστήριον, ἢ ἀπὸ τούτου εἰς τὸ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως μεικτὸν δικαστήριον, καὶ ἐν πάσῃ ὁμοίᾳ περιπτώσει, τὸ δικαστήριον τὸ παραπέμπον τὴν δίκην θέλει παραπέμπει καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς γενομένας ἐπιτοπίους ἀνακρίσεις, τὴν ἐξέτασιν τοῦ κατηγορουμένου, τὰς καταθέσεις τῶν μαρτύρων ἢ πραγματογνωμόνων, ἐπίσης δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις συνταχθεῖσαν ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Διατάξεις ἐφαρμοστέαι εἰς τὰ μεικτὰ δικαστήρια παντὸς βαθμοῦ

Ἄρθρον 41. Τὰ μέλη παντὸς μεικτοῦ δικαστηρίου ἅτινα ἀποσύρονται, συμπληρωθέντος τοῦ χρόνου τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν, δύνανται νὰ ἐκλεχθῶσιν ἀμέσως πάλιν ὡς μέλη τοῦ αὐτοῦ ἢ καὶ [1] ἑτέρου μεικτοῦ δικαστηρίου.

Ἄρθρον 42. Παρ' ἑκάστῳ μεικτῷ δικαστηρίῳ θέλουν διορισθῇ συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις ἰδιαιτέρου κανονισμοῦ οἱ ἀναγκαῖοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν γραμματεῖς καὶ κλητῆρες.

---

1. Κ² : ἄνευ τοῦ *καί*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἄρθρον 43. Ἐπειδὴ ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν κατοίκων τῆς Κρήτης δὲν λαλεῖ εἰμὴ μόνην τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, αἱ ἀποφάσεις τῶν μεικτῶν δικαστηρίων θέλουσι συντάσσεσθαι ἑλληνιστὶ καὶ τουρκιστί.

Ἄρθρον 44. Αἱ ἀναφοραὶ αἱ [1] γινόμεναι περὶ ὑποθέσεων ἀναφερομένων εἰς τὰ δικαστήρια ταῦτα θέλουσιν ἐπιδίδεσθαι ἀπ' εὐθείας εἰς τὰ δικαστήρια, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἀνάγκη, ὡς τοῦτο ἐγίνετο μέχρι σήμερον, εἰδικῆς διοικητικῆς παραπομπῆς.

Ἄρθρον 45. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν ὑπὸ τῶν μεικτῶν δικαστηρίων ἐκδιδομένων ἀποφάσεων θέλει ἐνεργεῖσθαι ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἀρχῆς. Πᾶσα ὅμως παρεμπίπτουσα δυσχέρεια εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως θέλει δικάζεσθαι παρὰ τῷ μεικτῷ δικαστηρίῳ.

Τὰ μεικτὰ δικαστήρια τῶν διοικήσεων θέλουσι δικάζει τὰς δυσχερείας τὰς ἀναφυομένας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἀποφάσεων ἐκδοθεισῶν ὑπὸ τῶν δημογεροντιῶν ἢ τῶν ἐμποροδικείων τῶν κειμένων ἐντὸς τῆς δικαστικῆς αὐτῶν περιφερείας.

Ἄρθρον 46. Θέλει συνταχθῆ ἰδιαίτερος κανονισμὸς καθ' ὃν θέλουσι λαμβάνεσθαι τὰ προσήκοντα τέλη ἐπὶ πασῶν τῶν ἐν τοῖς μεικτοῖς δικαστηρίοις θεωρουμένων δικῶν.

Ἄρθρον 47. Πλὴν τῶν προσωρινῶς ἐκτελεστέων ἀποφάσεων, ἡ ἔφεσις ἐμποδίζει τὴν ἐκτέλεσιν, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰ συντηρητικὰ ἢ προφυλακτικὰ μέτρα ἅτινα δύνανται νὰ ἐξαιτήσωνται οἱ ἐνδιαφερόμενοι καὶ νὰ διατάξῃ τὸ δικαστήριον.

Ἄρθρον 48. Τὰ μεικτὰ δικαστήρια θέλουσιν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδίδωσιν ἐρήμην ἀποφάσεις κατὰ τῶν νομίμως προσκαλουμένων ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου καὶ μὴ ἐμφανιζομένων. Αἱ τοιαῦται ἀποφάσεις δὲν εἶναι ἐκτελέσιμοι εἰμὴ τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν ἔκδοσιν αὐτῶν. Ἡ ἀνακοπή, γινομένη ἐντὸς τῶν τριῶν τούτων μηνῶν καὶ μέχρι τῆς ἐκτελέσεως, συνεπιφέρει τὴν ἀκύρωσιν τῆς γενομένης ἀποφάσεως. Οὐδεμία ὅμως [2] ἀνακοπὴ εἶναι παραδεκτὴ μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς ὡς ἀνωτέρω διοριζομένης προθεσμίας.

Ἄρθρον 49. Ἡ ἐπὶ ἐφέσει ἀναφορὰ δὲν εἶναι παραδεκτὴ εἰμὴ ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς ἐπιδόσεως τῆς ἀποφάσεως.

Ἄρθρον 50. Πλὴν τῶν ὡς ἀνωτέρω δύο βαθμῶν δικαιοδοσίας, ἐν ταῖς ἑξῆς τέσσαρσι περιπτώσεσι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀκύρωσις τῆς δίκης ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Αἱ ρηθεῖσαι τέσσαρες περιπτώσεις εἰσίν :

Α'. Ἀθέτησις τῶν διατάξεων τῶν νόμων.

Β'. Ἀναρμοδιότης καὶ παράβασις καθηκόντων.

Γ'. Ἐλλείψεις οὐσιώδεις ἐν τῇ διαδικασίᾳ.

Δ'. Ἀντίφασις μεταξὺ δύο ἢ πλειοτέρων ἀποφάσεων.

---

1. K¹, K² : ἄνευ τοῦ *αἱ*.

2. K¹, K² : ἄνευ τοῦ *ὅμως*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Ἄρθρον 51. Συστήνεται ἀνὰ ἓν ἐμποροδικεῖον ἐν ταῖς πόλεσι τῶν Χανίων, τῆς Ρεθύμνης καὶ τοῦ Ἡρακλείου.

Ἄρθρον 52. Ἡ δικαστικὴ περιφέρεια ἑκάστου τούτων τῶν ἐμποροδικείων θέλει προσδιορισθῆ ὑπό τε [1] τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ καὶ τοῦ συμβουλίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως.

Ἄρθρον 53. Ἕκαστον τούτων τῶν ἐμποροδικείων ἀπαρτίζεται ἐξ ἑνὸς προέδρου καὶ τεσσάρων μελῶν.

Ἄρθρον 54. Ὁ πρόεδρος ἐκλέγεται, διορίζεται, παύεται καὶ μισθοδοτεῖται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως.

Ἄρθρον 55. Τὰ μέλη ἐκλέγονται ὑπὸ συνελεύσεως τῶν εὐυπολη̃πτοτέρων Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν ἐμπόρων, συγκροτουμένης ἐντὸς τοῦ Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ ἢ τοῦ Διοικητοῦ.

Ἄρθρον 56. Ὁ κατάλογος τῶν εὐυπολη̃πτοτέρων ἐμπόρων τῶν κατοικούντων ἐντὸς τῆς δικαστικῆς περιφερείας ἑκάστου ἐμποροδικείου ἀπαρτίζεται κατὰ τὸν Ἰανουάριον ἑκάστου ἔτους ὑπὸ τῆς τοπικῆς ἀρχῆς τῆς πόλεως ἔνθα εὑρίσκεται τὸ ἐμποροδικεῖον, διαιρεῖται δὲ εἰς δύο μέρη ὧν τὸ μὲν ἓν περιλαμβάνει τοὺς Μωαμεθανούς, τὸ δὲ ἕτερον τοὺς Χριστιανούς. Ἡ σύνταξις, ἡ δημοσίευσις, ἡ διατήρησις τοῦ καταλόγου τούτου, καθὼς καὶ αἱ ἐν αὐτῷ γενησόμεναι προσθαφαιρέσεις κανονίζονται διὰ τῶν διατάξεων τῶν ἐμπεριεχομένων ἐν τοῖς ὡς ἀνωτέρω 5ῳ, 6ῳ καὶ 8ῳ ἄρθροις.

Ἄρθρον 57. Οἱ Χριστιανοὶ μέλη τῆς προμνημονευθείσης συνελεύσεως τῶν μᾶλλον εὐυπολήπτων ἐμπόρων θέλουσιν ἐκλέγει ὡς δικαστὰς παρὰ τῷ ἐμποροδικείῳ δύο ἐκ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ Χριστιανῶν, ἐπίσης δὲ καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ δύο Μωαμεθανούς.

Ἄρθρον 58. Ὁ ἐκλεχθησόμενος δικαστὴς παρὰ τῷ ἐμποροδικείῳ δέον ἵνα ᾖ τοὐλάχιστον 25 ἐτῶν τὴν ἡλικίαν καὶ νὰ ἐξήσκησεν ἐντίμως καὶ μετὰ διακρίσεως τὸ ἐμπόριον ἐπὶ πέντε ἔτη τοὐλάχιστον. Ἕκαστος τῶν ἐκλεχθησομένων δέον νὰ ψηφοφορηθῇ καὶ νὰ τύχῃ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας.

Τὸ δὲ πρακτικὸν τῆς ἐκλογῆς θέλει σφραγίζεσθαι παρὰ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ ἢ τοῦ Διοικητοῦ. Ἀντίγραφον δὲ ἐπικεκυρωμένον αὐτοῦ θέλει διαβιβάζεσθαι πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ ἐμποροδικείου, ὅπως φυλάττηται εἰς τὰ ἀρχεῖα.

Ἄρθρον 59. Τὰ συμπληρώσαντα τὸ ἔτος τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν μέλη τοῦ ἐμποροδικείου εἶναι καὶ αὖθις ἐκλέξιμα. Ἐὰν δὲ συμβῇ ὁ ἐκλεχθεὶς δικαστὴς ν' ἀποθάνῃ ἤ, δι' οἱανδήποτε αἰτίαν καὶ ἂν ᾖ, ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς ὑπηρεσίας, ὁ εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐκλεγόμενος θέλει ὑπηρετεῖ μέχρι συμπληρώσεως τοῦ ἔτους τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀντικατασταθέντος.

Ἄρθρον 60. Παρ' ἑκάστῳ ἐμποροδικείῳ θὰ διορισθῶσι δύο γραμματεῖς, εἷς διὰ τὴν τουρκικὴν καὶ εἷς διὰ τὴν ἑλληνικήν, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ ἀνάλογος ἀριθμὸς κλητήρων.

---

1. K² : ἄνευ τοῦ *τε*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἄρθρον 61. Ἕνεκα τῶν ἐν τῷ 43 ἄρθρῳ ἀναφερομένων λόγων αἱ ἀποφάσεις τοῦ ἐμποροδικείου θέλουσι συντάττεσθαι ἑλληνιστί τε καὶ τουρκιστί.

Ἄρθρον 62. Τὰ μέλη τοῦ ἐμποροδικείου δὲν θέλουσι λαμβάνει μισθόν, ἡ δὲ ὑπηρεσία αὐτῶν θέλει εἶσθαι ἁπλῶς τιμητική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ἁρμοδιότης τῶν ἐμποροδικείων

Ἄρθρον 63. Ἡ ἁρμοδιότης τῶν ἐμποροδικείων ὁρίζεται ἐν τοῖς ἄρθροις 28–38 τοῦ παραρτήματος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐμπορικοῦ κώδικος, θέλουν δὲ εἰσάγεσθαι παρ' αὐτοῖς αἱ δίκαι δι' ἀναφορᾶς ἐκδιδομένης [1] ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ ἐμποροδικεῖον.

Ἄρθρον 64. Τὰ ἐμποροδικεῖα δὲν εἶναι ἐμπεπιστευμένα τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τὰς ὁποίας ἐκδίδουσιν. Ἐν περιπτώσει δυσχερείας ἀναφυομένης κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως, τὸ ἁρμόδιον δικαστήριον εἶναι τὸ μεικτὸν δικαστήριον τῆς διοικήσεως ἐν ᾗ κεῖται τὸ ἐμποροδικεῖον τὸ ἐκδοὺν ⟨sic⟩ τὴν ἀπόφασιν.

Ἄρθρον 65. Αἱ ἐφέσεις κατὰ ἀποφάσεων τῶν ἐμποροδικείων, ἐνεργούμεναι συμφώνως πρὸς τὰς ἐπὶ τούτῳ διατάξεις τοῦ παραρτήματος τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου καὶ τῆς ἐμπορικῆς δικονομίας, δικάζονται παρὰ τῷ μεικτῷ δικαστηρίῳ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Σχηματισμὸς τῶν δημογεροντιῶν

Ἄρθρον 66. Ἕκαστον χωρίον θέλει διοικεῖσθαι ἀμέσως ὑπὸ δημογεροντίας. Τὰ δὲ ὅρια ἑκάστου χωρίου θέλουσι προσδιορισθῆ ὑπὸ τῆς ἐξουσίας.

Ἄρθρον 67. Ἐν τῇ ἕδρᾳ ἑκάστης διοικήσεως θέλει συσταθῆ μία δημογεροντία διὰ τοὺς Μωαμεθανοὺς καὶ ἑτέρα διὰ τοὺς Χριστιανοὺς κατοίκους.

Ἡ χριστιανικὴ δημογεροντία ἡ ἐν τῇ ἕδρᾳ ἑκάστης διοικήσεως ἀπαρτίζεται ἐκ τοῦ πνευματικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς διοικήσεως, ἐξ ἑνὸς ἐκ τῶν δύο Χριστιανῶν δικαστῶν τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς διοικήσεως, ἐξ ἑνὸς ἐκ τῶν Χριστιανῶν συμβούλων τοῦ συμβουλίου τῆς διοικήσεως καὶ ἐκ δύο Χριστιανῶν κατοίκων τῆς διοικήσεως, ἐκλεγομένων ἐπὶ τριετίαν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν μελῶν τῶν δημογεροντιῶν τῶν χωρίων.

Ἡ μωαμεθανικὴ δημογεροντία ἡ ἐν τῇ ἕδρᾳ ἑκάστης διοικήσεως ἀπαρτίζεται ἐκ τοῦ Ναΐπι-Σέρ, ἐξ ἑνὸς ἐκ τῶν δύο Μωαμεθανῶν δικαστῶν τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς διοικήσεως, ἐξ ἑνὸς ἐκ τῶν δύο Μωαμεθανῶν συμβούλων τοῦ συμβουλίου τῆς διοικήσεως καὶ ἐκ δύο Μωαμεθανῶν κατοίκων τῆς διοικήσεως, ἐκλεγομένων ἐπὶ τριετίαν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν μελῶν τῶν δημογεροντιῶν τῶν χωρίων.

---

1. K¹, K² : *ἐπιδιδομένης*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Δικαιοδοσία καὶ καθήκοντα τῶν δημογεροντιῶν

Ἄρθρον 68. Αἱ δημογεροντίαι τῶν χωρίων, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ δικαστικὸν μέρος, ἀποτελοῦσι συμβιβαστικὴν καὶ διαιτητικὴν ἀρχήν, τῆς ὁποίας αἱ ἀποφάσεις δὲν ἔχουσι κῦρος, εἰμὴ ἐφ' ὅσον τὰ διαφερόμενα μέρη ἢ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως ὑπέγραψαν συνυποσχετικὸν ἔγγραφον δι' οὗ καθυπεβάλλοντο οἰκειοθελῶς εἰς τὴν διαιτησίαν τῆς δημογεροντίας ἢ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀποφάσεως παρεδέχθησαν αὐτὴν ἐγγράφως.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει αἱ ρηθεῖσαι ὑπὸ τῶν δημογεροντιῶν τῶν χωρίων ἐκδιδόμεναι ἀποφάσεις δὲν εἶναι ἐκτελέσιμοι, εἰμὴ ἀφοῦ ἐπικυρωθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἐπαρχιακοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου ἐντὸς τῆς δικαστικῆς περιφερείας τοῦ ὁποίου ὑπάγεται τὸ χωρίον οὗτινος ἡ δημογεροντία ἐξέδοτο τὴν ἀπόφασιν ἥτις πρόκειται νὰ ἐκτελεσθῇ.

Ἄρθρον 69. Αἱ ἐν ταῖς ἕδραις τῶν διοικήσεων, ὡς προείρηται, συσταθησόμεναι χριστιανικαὶ δημογεροντίαι θέλουσιν ὡς πρὸς ἅπαντας τοὺς Χριστιανοὺς κατοίκους τῆς διοικήσεως ἐξασκεῖ τὰ ἐν τῷ προλαβόντι ἄρθρῳ ἀναφερόμενα καθήκοντα τῶν δημογεροντιῶν τῶν χωρίων, θέλουσι δὲ ἰδίᾳ ἐπιστατεῖ καὶ φροντίζει τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαθηκῶν τῶν ἀποθνῃσκόντων Χριστιανῶν καὶ τὴν ἀνεπίληπτον καὶ ἀκριβῆ διαχείρισιν τῆς χρηματικῆς περιουσίας τῶν ὑπὸ κηδεμόνα ἢ ἐπίτροπον διατελούντων Χριστιανῶν.

Ἄρθρον 70. Τὰ ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ διαγραφόμενα καθήκοντα θέλει ἐξασκεῖ ὡς πρὸς τοὺς Μωαμεθανοὺς κατοίκους τῆς διοικήσεως ἡ ἐν τῇ ἕδρᾳ αὐτῆς, ὡς προείρηται, συστηθησομένη μωαμεθανικὴ δημογεροντία.

Ἄρθρον 71. Αἱ ἀποφάσεις τὰς ὁποίας ἐκδίδουσιν αἱ χριστιανικαὶ δημογεροντίαι τῶν διοικήσεων ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς προσδιωρισμένης αὐτῶν δικαιοδοσίας ἐφεσιβάλλονται ἐνώπιον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικοῦ δικαστηρίου, ὅταν ἡ δίκη ὑπερβαίνῃ τὰς 5000 γρ., ἢ εἶναι ἐξ ἐκείνων τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθῇ ἡ χρηματικὴ ἀξία.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ οὐχὶ τὰ δικαστικά, ἀλλὰ τὰ κηδεμονικὰ καθήκοντα, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τῷ 69ῳ ἄρθρῳ, αἱ δημογεροντίαι αὗται εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ συμβουλίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Περὶ κανονισμοῦ δικαιοδοσίας ἐν περιπτώσει συγκρούσεως δύο ἀρχῶν

Ἄρθρον 72. Ὅταν δύο δικαστήρια ἢ δύο συμβούλια κηρυχθῶσιν ἀμφότερα ἁρμόδια διὰ νὰ κρίνωσι δίκην τινά, καθὼς καὶ ὅταν τὰ δύο δικαστήρια ἢ τὰ δύο συμβούλια, ἐξ ὧν τὸ ἓν βεβαίως εἶναι ἁρμόδιον, κηρυχθῶσιν ἀμφότερα ἀναρμόδια, πρὸς ἄρσιν τῆς τοιαύτης συγκρούσεως θέλουν ἐφαρμόζεσθαι αἱ ἀκόλουθοι διατάξεις.

Ἄρθρον 73. Ἐὰν αἱ, καθ' ἃ ἀνωτέρω εἴρηται, εἰς θετικὴν ἢ ἀρνητικὴν σύγκρουσιν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

εὑρισκόμεναι δύο ἀρχαὶ ἀνήκωσιν ἀμφότεραι εἰς τὸν διοικητικὸν κλάδον, ἡ σύγκρουσις αἴρεται ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπαρχίας, τῆς διοικήσεως, ἢ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως ἐντὸς τῆς περιφερείας τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται αἱ ρηθεῖσαι δύο ἀρχαί.

Ἄρθρον 74. Ἐὰν ἀπ' ἐναντίας πρόκειται περὶ δύο μεικτῶν δικαστηρίων, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἐὰν μὲν τὰ δύο συγκρουόμενα δικαστήρια εἶναι ἀμφότερα ἐπαρχιακὰ δικαστήρια ὑπαγόμενα εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ διοικητικὸν [1] δικαστήριον, ἡ σύγκρουσις αἴρεται δι' ἀποφάσεως τοῦ διοικητικοῦ τούτου δικαστηρίου. Ἐὰν τὰ συγκρουόμενα ἐπαρχιακὰ δικαστήρια δὲν ὑπάγωνται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ διοικητικὸν δικαστήριον, ἐπίσης δὲ καὶ ὅταν ἡ σύγκρουσις ὑφίσταται μεταξὺ δύο διοικητικῶν δικαστηρίων, ἡ σύγκρουσις αἴρεται δι' ἀποφάσεως τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο θὰ εἶναι ἁρμόδιον ν' ἀποφανθῇ καὶ ἐπὶ τῶν συγκρούσεων τῶν ἀναφυομένων μεταξὺ τῶν ἐμποροδικείων καὶ τῶν μεικτῶν δικαστηρίων παντὸς βαθμοῦ.

Ἄρθρον 75. Ἐὰν ὅμως ἡ σύγκρουσις τῆς ἁρμοδιότητος ὑφίσταται μεταξὺ δύο ἀρχῶν ἄλλων παρὰ τὰς προεκτεθείσας, ἡ σύγκρουσις αἴρεται δι' ἀποφάσεως τοῦ συμβουλίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

Δικαστικὴ στατιστική

Ἄρθρον 76. Εἰς τὸ τέλος ἑκάστου ἔτους ὁ πρόεδρος τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως θέλει συντάσσει γενικὸν στατιστικὸν πίνακα τῆς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος διαχειρίσεως τῆς δικαιοσύνης ἐν τῇ νήσῳ. Ἐν τῷ πίνακι τούτῳ θέλει σημειοῦσθαι ὁ ἀριθμὸς τῶν δικῶν τῶν διεξαχθεισῶν κατὰ τὸ ρηθὲν χρονικὸν διάστημα ἐνώπιον τῶν δημογεροντιῶν, τῶν μεικτῶν δικαστηρίων διαφόρων βαθμῶν, τῶν μεχκεμέδων, καὶ τῶν ἐμποροδικείων, ἡ φύσις τῶν δικῶν τούτων, ἡ χρηματικὴ ἀξία αὐτῶν, ἡ ὑπηκοότης καὶ τὸ θρήσκευμα τῶν διαδίκων, ἡ κατὰ μέσον ὅρον διάρκεια τῆς διαδικασίας, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐφέσεων, τῶν ἐπικυρώσεων, καὶ τέλος πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ παρέχῃ τι ἐνδιαφέρον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς δικαστικῆς στατιστικῆς.

Ἄρθρον 77. Ὁ πρόεδρος τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως παρουσιάζων τόν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, στατιστικὸν πίνακα θέλει ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ προσθέτῃ καὶ ἰδίας αὐτοῦ παρατηρήσεις καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν βελτίωσιν τῆς δικαστικῆς ὑπηρεσίας καὶ νὰ σημειοῖ τὰς μεταρρυθμίσεις τῶν ὁποίων ἡ ὠφέλεια ὑποδεικνύεται διὰ τῆς πείρας ἢ ὑποστηρίζεται ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης.

---

1. K² : *ἄνευ τῆς λέξεως διοικητικόν.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΕΙΚΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ἄρθρον 1. Ἡ Γενικὴ Διοίκησις τῆς νήσου Κρήτης διαιρεῖται εἰς πέντε διοικήσεις καὶ εἴκοσιν ἐπαρχίας, ὑποδιαιρουμένας εἰς δήμους τῶν ὁποίων θέλουσι προσδιορισθῆ ὁ ἀριθμὸς καὶ τὰ ὅρια.

Ἄρθρον 2. Αἱ πέντε διοικήσεις τῆς νήσου εἰσίν :

Α'. Ἡ διοίκησις τῶν Χανίων.

Β'. Ἡ διοίκησις τῶν Σφακίων.

Γ'. Ἡ διοίκησις τῆς Ρεθύμνου.

Δ'. Ἡ διοίκησις τοῦ Ἡρακλείου.

Ε'. Ἡ διοίκησις τοῦ Λασιθίου.

Ἄρθρον 3. Ἡ διοίκησις Χανίων περιλαμβάνει τὴν πόλιν τῶν Χανίων καὶ τὰς ἐπαρχίας Χανίων, Κισάμου, καὶ Σελίνου.

Ἡ διοίκησις Σφακίων περιλαμβάνει τὰς ἐπαρχίας Σφακίων, Ἁγίου Βασιλείου, καὶ Ἀποκορώνου.

Ἡ ἐπαρχία [1] τῆς Ρεθύμνου περιλαμβάνει τὴν πόλιν τῆς Ρεθύμνου καὶ τὰς ἐπαρχίας Ρεθύμνου, Μυλοποτάμου, καὶ Ἀμαρίου.

Ἡ διοίκησις Ἡρακλείου περιλαμβάνει τὴν πόλιν τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὰς ἐπαρχίας Τεμένους, Μαλεβιζίου, Πυργιώτισσας, Καινούργιου, Μονοφατσίου, Πεδιάδος, καὶ Ρίζου.

Ἡ διοίκησις Λασιθίου περιλαμβάνει τὰς ἐπαρχίας Λασιθίου, Μεραμβέλλου, Σητείας, καὶ Ἱεραπέτρας.

Ἄρθρον 4. Τὰ ὅρια ἑκάστης τούτων τῶν ἐπαρχιῶν εἰσι τὰ ἀνέκαθεν ὡρισμένα.

Ἄρθρον 5. Ἡ διαχείρισις τῶν διοικητικῶν πραγμάτων διὰ μὲν τὴν νῆσον ὁλόκληρον εἶναι ἐμπεπιστευμένη εἰς ἕνα Γενικὸν Διοικητὴν διοριζόμενον παρὰ τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος, διὰ δὲ τὰς διοικήσεις εἰς διοικητὰς διοριζομένους παρὰ τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος, τῶν ὁποίων οἱ μὲν ἡμίσεις εἰσὶν ἐκ τῶν Χριστιανῶν ὑπαλλήλων τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως, οἱ δὲ ἕτεροι ἡμίσεις ἐκ τῶν Μωαμεθανῶν ὑπαλλήλων. Ἐν ἑκάστῃ δὲ ἐπαρχίᾳ τὰ δικαστικὰ [2] πράγματα ἔσονται ἀνατεθειμένα εἰς ἕνα Ἔπαρχον διοριζόμενον ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως καὶ λαμβανόμενον κατὰ τὰς χρείας ἐκ τῶν Μωαμεθανῶν ἢ [3] Χριστιανῶν ὑπαλλήλων τῆς Κυβερνήσεως.

Ἄρθρον 6. Αἱ ἕδραι τῶν διοικητῶν καὶ τῶν ἐπάρχων θέλουσιν ὁρισθῆ δι' ἰδιαιτέρας

---

1. Κ¹, Κ² : *Ἡ διοίκησις* (ὅπερ τὸ ὀρθόν).
2. Κ¹, Κ² : *διοικητικὰ* (ὅπερ τὸ ὀρθόν).
3. Κ¹, Κ² : *ἢ τῶν*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀποφάσεως τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ ἐν συμβουλίῳ. Οὐδεμία δὲ μεταβολὴ συγχωρεῖται ὡς πρὸς τοῦτο ἄνευ τῆς συμφώνου γνώμης τοῦ ἐπαρχιακοῦ ἢ διοικητικοῦ συμβουλίου καὶ τοῦ Ἐπάρχου ἢ τοῦ Διοικητοῦ ἐπικεκυρωμένης ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως καὶ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ.

Ἄρθρον 7. Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς ἔχει παρ' ἑαυτῷ τὸ συμβούλιον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως καὶ δύο συμβούλους διοριζομένους δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος. Τούτων δὲ ὁ μὲν εἷς θέλει λαμβάνεσθαι ἐκ τῶν Μωαμεθανῶν, ὁ δὲ ἕτερος ἐκ τῶν Χριστιανῶν ὑπαλλήλων τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διοίκησις τῶν Χανίων δὲν θέλει ἔχει ἴδιον Διοικητὴν καὶ ἴδιον συμβούλιον τῆς διοικήσεως, ὁ Γενικὸς Διοικητὴς θέλει ἐπέχει τὸν τόπον τοῦ Διοικητοῦ Χανίων, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ συμβούλιον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως θέλει ἐπέχει τὸν τόπον τοῦ συμβουλίου τῆς διοικήσεως Χανίων.

Ἄρθρον 8. Παρ' ἑκάστῳ Διοικητῇ θέλει ὑπάρχει ἓν συμβούλιον τῆς διοικήσεως καὶ εἷς βοηθός, διοριζόμενος δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος. Ὁ βοηθὸς τοῦ Μωαμεθανοῦ διοικητοῦ θέλει εἶσθαι Χριστιανός, ὁ δὲ τοῦ Χριστιανοῦ Μωαμεθανός. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπαρχία ἐν ᾗ θέλει ὑπάρχει ἡ ἕδρα τοῦ Διοικητοῦ δὲν θέλει ἔχει ἴδιον Ἔπαρχον καὶ ἴδιον συμβούλιον τῆς ἐπαρχίας, οἱ διοικηταὶ θέλουσιν ἐπέχει καὶ τὸν τόπον ἐπάρχου διὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐν ᾗ θέλουσιν ἐδρεύει. Ἐπίσης δὲ καὶ τὰ συμβούλια τῶν διοικήσεων θέλουσιν ἐπέχει τὸν τόπον ἐπαρχιακῶν συμβουλίων διὰ τὰς αὐτὰς ἐπαρχίας.

Ἄρθρον 9. Ἑκάστη ἐπαρχία θέλει ἔχει τὸ ἐπαρχιακὸν αὐτῆς συμβούλιον. Ἕκαστος Ἔπαρχος, ἐὰν μὲν ᾖ Χριστιανός, θέλει ἔχει βοηθὸν Μωαμεθανόν, ἐὰν δὲ ᾖ Μωαμεθανός, θέλει ἔχει βοηθὸν Χριστιανόν.

Ἄρθρον 10. Ἡ κυβέρνησις ἑκάστου δήμου ἀνήκει εἰς τὴν δημογεροντίαν αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Ἐκλογὴ καὶ δικαιοδοσία τοῦ Συμβουλίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως

Ἄρθρον 11. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Γενικὸν Διοικητήν, ὅστις θέλει ἐνεργεῖ αὐτὴν σύμφωνα πρὸς τοὺς νόμους τοῦ Κράτους καὶ πρὸς τὰς ἑκάστοτε δοθησομένας αὐτῷ ὁδηγίας διὰ τῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ διατελούντων διοικητῶν, ἐπάρχων καὶ δημογερόντων τῶν διαφόρων διοικήσεων, ἐπαρχιῶν καὶ χωρίων τῆς νήσου.

Ἄρθρον 12. Τὸ συμβούλιον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, σύγκειται ἐκ τῶν δύο συμβούλων, τοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῆς δικαιοσύνης, τοῦ Μητροπολίτου, τοῦ γενικοῦ εἰσπράκτορος, τῶν δύο γενικῶν γραμματέων, ἔτι δὲ ἐκ τριῶν Χριστιανῶν καὶ ἐκ τριῶν Μωαμεθανῶν, ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ μὴ Μωαμεθανῶν κατοίκων τῆς νήσου κατὰ τὰ περὶ τούτου ὁριζόμενα κατωτέρω.

Ἄρθρον 13. Τὸ συμβούλιον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως δὲν θέλει ἔχει τὸ δικαίωμα ὑπὸ οἱονδήποτε λόγον νὰ ἐξασκῇ οὐδὲν τῶν καθηκόντων τῆς ἐκτελεστικῆς ἢ δικαστικῆς ἐξου-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σίας. Τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ἔσονται καθαρῶς διοικητικά· ἡ δὲ ἀρχὴ ἥτις ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς κυβερνητικῆς ὑπηρεσίας θέλει κανονίζει τὰς σχέσεις καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ συμβουλίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως καὶ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ εἶναι ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐνέργεια, ἡ ἐκτέλεσις, ἡ πρωτοβουλία, ἡ μετὰ τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων ἀρχῶν ἀπ' εὐθείας ἀλληλογραφία, ἡ ἔκδοσις διαταγῶν ἀνήκουσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Γενικὸν Διοικητήν, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἡ συζήτησις, ἡ σύσκεψις καὶ γνωμοδότησις ἐπὶ διοικητικῶν ἀντικειμένων ἀνήκουσιν εἰς τὸ προρρηθὲν συμβούλιον. Ἑπομένως, ὁσάκις δὲν πρόκειται περὶ τῆς ἁπλῆς ἐκτελέσεως μιᾶς διατάξεως νόμου γενικοῦ τοῦ Κράτους ἢ ἰδιαιτέρου τινὸς κανονισμοῦ ἀφορῶντος τὴν Κρήτην, ἀλλὰ περί τινος μέτρου προαπαιτοῦντος συζήτησίν τινα, σύσκεψιν καὶ κρίσιν, τὸ μέτρον τοῦτο δέον νὰ καθυποβάλληται εἰς τὸ συμβούλιον.

Ἄρθρον 14. Συμφώνως πρὸς τὰ προεκτεθέντα, τὸ εἰρημένον συμβούλιον θέλει ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συζητῇ, πρὶν ἢ τεθῶσιν εἰς ἐφαρμογήν, ὅλα τὰ κυβερνητικὰ μέτρα ἅτινα θέλουν ἔχει ὡρισμένην ἢ μὴ ὡρισμένην τινὰ χρονικὴν διάρκειαν. Ἑπομένως οὐδὲν μέτρον διοικητικόν, οἷον ἤθελεν εἶσθαι ὁ διοργανισμὸς δημαρχιῶν, καταστημάτων ἀγαθοεργῶν ἢ εὐεργετικῶν, ἡ ἐγκατάστασις ἢ ἡ κατάργησις ἀγορῶν ἢ κοιμητηρίων, ἡ ἀγορά, ἐκποίησις, ἀλλαγή, ἀνταλλαγή, προσωρινὴ παραχώρησις τόπων ἢ ἰδιοκτησιῶν κοινῶν, ἡ φροντὶς τῆς ἐπανόδου τῶν κατοίκων οἵτινες ἐγκατέλιπον τὴν πατρίδα των, αἱ ἐπὶ τούτῳ ἀμοιβαὶ κ.τ.λ., δὲν θέλει ἐφαρμόζεσθαι ἐν τῇ νήσῳ οὔτε ἀμέσως ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ οὔτε ἐμμέσως διὰ τῶν διοικητῶν καὶ ἐπάρχων, ἐὰν μὴ πρότερον συζητηθῇ ἐν συμβουλίῳ. Τὸ συμβούλιον δικαιοῦται νὰ ἐπιφέρῃ τὰς μεταρρυθμίσεις τὰς ὁποίας κρίνει κατάλληλον εἰς τὰ ἐπὶ τοιούτων ἀντικειμένων ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ προτεινόμενα μέτρα. Τὰ δὲ οὕτω μεταρρυθμισμένα ἢ συζητημένα διατάγματα θέλουν τίθεσθαι ἀμέσως εἰς ἐνέργειαν ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, ἐκτὸς μόνον ἐὰν ὑπάρχῃ ἀνάγκη τῆς ἐπικυρώσεως τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ Γενικὸς Διοικητὴς ἤθελε κρίνει ἀναγκαῖον νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν διάταγμά τι ἐκ τῶν ἀνωτέρω σημειωθέντων, χωρὶς νὰ παραδεχθῇ τὰς παρὰ τοῦ συμβουλίου προτεινομένας τροποποιήσεις, ἢ μολονότι τὸ ρηθὲν διάταγμα ἀπεκρούσθη παρὰ τοῦ συμβουλίου, ὁ Γενικὸς Διοικητὴς δὲν θέλει δύναται νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ, εἰμὴ δυνάμει ἑνὸς αὐτοκρατορικοῦ ἰραδέ. Θέλει ἔχει ὅμως τὸ δικαίωμα ὁ Γενικὸς Διοικητὴς νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοιούτων μέτρων ἐπιφυλαττόμενος τὴν ἀκολούθως ἐπικύρωσιν αὐτῶν δι' αὐτοκρατορικοῦ ἰραδέ, ὅταν κηρύττων αὐτὰ κατεπείγοντα ἀναλαμβάνῃ ἐφ' ἑαυτοῦ [1] ὅλην τὴν εὐθύνην τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν.

Ἄρθρον 15. Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς καὶ τὸ συμβούλιον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως ἔχουσιν ἀμοιβαίως τὰ αὐτὰ δικαιώματα ἅτινα ἐξετέθησαν ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ ὅλα τὰ διατάγματα ἅτινα ἤθελον ὑποχρεοῖ τοὺς κατοίκους εἰς χρηματικὴν ἢ ἄλλην τινὰ χορηγίαν ἢ εἰς παραχώρησιν κεκτημένου τινὸς δικαιώματος. Τοιαῦτα ἤθελον εἶσθαι τὰ διατάγματα ἅτινα ἤθελον ἐπιβάλει αὔξησίν τινα εἰς τὰ δικαιώματα τῆς ναυτιλίας, ἢ

1. K¹, K² : *ἀφ' ἑαυτοῦ.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δικαίωμά τι συντεχνίας, ἢ [1] διατάσσει τὸ κλείσιμον, ἔστω καὶ προσωρινόν, ἑνὸς ἐργοστασίου λόγῳ βλάβης εἰς τὴν ὑγείαν ἢ παραβάσεως τῶν διαταγμάτων καὶ τῶν ἐθίμων· τοιαῦτα λογίζονται πρὸς τούτοις τὰ διατάγματα τὰ ἀφορῶντα ἰδιαιτέραν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης ἢ ἐπιβάλλοντα πρόστιμον ἐπί τινων πράξεων μὴ ρητῶς προσδιοριζομένων ἐν τῷ ποινικῷ κώδικι κ.τ.λ.

Ἄρθρον 16. Τὸ συμβούλιον καὶ ὁ Γενικὸς Διοικητὴς θέλουσιν ἔχει τὰ δικαιώματα τὰ διαγραφόμενα ἐν τῷ ἄρθρῳ 14ῳ, καθόσον ἀφορᾷ παντὸς εἴδους συμβόλαια γινόμενα μετὰ τρίτων ἐπ' ὀνόματι τῆς Γενικῆς Διοικήσεως.

Ἄρθρον 17. Τὸ συμβούλιον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως θέλει διανέμει ἀνὰ διοικήσεις ὅλους τοὺς ἀμέσους φόρους τῶν ὁποίων τὴν εἴσπραξιν ἤθελε διατάσσει νόμος τις ἢ ἔγκυρός τις ἀπόφασις τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῆς νήσου, θέλει δὲ ἐνταυτῷ κανονίζει καὶ τὴν εἴσπραξιν τῶν ἐμμέσων φόρων τῶν ἀποφασισθέντων παρὰ τῆς αὐτῆς Συνελεύσεως καὶ ἐγκριθέντων.

Ἄρθρον 18. Τὸ ρηθὲν συμβούλιον θέλει ἐπιτηρεῖ τὴν τακτικὴν χρηματικὴν διαχείρισιν ὅλων τῶν γενικῶν καὶ μερικῶν εἰσπράξεων καὶ δαπανῶν τῶν ὁποίων ἡ λογιστικὴ ἐξακρίβωσις ἀνατίθεται ὑπὸ τῶν νόμων εἰς τὰ συμβούλια τῶν Γενικῶν Διοικήσεων.

Ἄρθρον 19. Ἡ ἐξακρίβωσις καὶ ἡ διατήρησις τῶν ἐν τῇ νήσῳ κινητῶν καὶ ἀκινήτων ἄτινα ἀνήκοντα εἰς τὴν Κυβέρνησιν εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν ἄμεσον διαχείρισιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου εἰσὶν ἐμπεπιστευμέναι εἰς τὸ ρηθὲν συμβούλιον.

Ἄρθρον 20. Τὸ ρηθὲν συμβούλιον θέλει παρουσιάζει εἰς τὴν ἐτήσιον Γενικὴν Συνέλευσιν καὶ αἰτιολογεῖ τὸν γενικὸν ἀπολογισμὸν τοῦ προλαβόντος λογιστικοῦ ἔτους καὶ τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ ἑπομένου, καθόσον ἀφορᾷ τὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπιτετραμμένα εἰς τὴν τοπικὴν ἀρχήν.

Ἄρθρον 21. Τὸ συμβούλιον τοῦτο θέλει δικάζει τελεσιδίκως :

Α'. Ὅλας τὰς δυσχερείας τὰς ἀναφυομένας κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῶν δημογεροντιῶν τῶν χωρίων ἢ τῶν διοικήσεων, τῶν μελῶν τῶν μεικτῶν δικαστηρίων καὶ ἐμποροδικείων, ἐπίσης δὲ καὶ τῶν μελῶν τῶν συμβουλίων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν διοικήσεων.

Β'. Ὅλας τὰς δυσχερείας τὰς συμπιπτούσας μεταξὺ τῶν διοικητῶν, τῶν συμβουλίων τῶν διοικήσεων, τῶν ἐπάρχων, τῶν ἐπαρχιακῶν συμβουλίων, τῶν δημογεροντιῶν καὶ ἐν γένει ὅλας τὰς συγκρούσεις τῶν διαφόρων διοικητικῶν κλάδων πρὸς ἀλλήλους.

Γ'. Ὅλας τὰς δυσχερείας ἢ ἀπαιτήσεις εἰς τὰς ὁποίας δυνατὸν νὰ δώσῃ χώραν ὁ προσδιορισμὸς ἢ ἡ τροποποίησις τῆς τοπικῆς περιφερείας τῶν διαφόρων διοικητικῶν, δικαστικῶν, ἢ δημαρχικῶν [2] ἀρχῶν.

Δ'. Τὰς δικαστικὰς συγκρούσεις κατὰ τὰς ἐν τῷ δικαστικῷ διοργανισμῷ προβλεπομένας περιπτώσεις.

---

1. K¹, K² : ἄνευ τοῦ ἤ.
2. K¹, K² : *δημαρχιακῶν.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ε'. Ὅλας τὰς δυσχερείας τὰς ἀναφυομένας ἐν τῇ εἰσπράξει τῶν ἀμέσων φόρων, οἷον δεκάτου καὶ λοιπῶν.

Ἄρθρον 22. Ἡ ἐνώπιον τῶν μεικτῶν δικαστηρίων δικαστικὴ καταδίωξις καὶ τιμωρία ἐπὶ καταχρήσει παντὸς Ἐπάρχου, ἢ μέλους τῶν δημογεροντιῶν, τῶν συμβουλίων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν διοικήσεων καὶ ἐν γένει παντὸς ὑπαλλήλου μὴ διοριζομένου δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος δὲν θέλει ἐνεργεῖται εἰμὴ ἐπὶ προλαβούσῃ ἀδείᾳ τοῦ συμβουλίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως. Δοθείσης ἅπαξ τῆς ἀδείας τῆς καταδιώξεως, αὕτη θέλει ἐνεργεῖται [1] ἐνώπιον τῶν μεικτῶν δικαστηρίων. Ὁ Διοικητὴς δὲν θέλει ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐξακολούθησιν τῶν καταδιώξεων τὰς ὁποίας ἐνέκρινε τὸ συμβούλιον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως· θέλει ἔχει ὅμως τὸ δικαίωμα νὰ παύῃ προσωρινῶς ὑπάλληλόν τινα ἐκ τῶν ἀνωτέρω σημειωθέντων καὶ νὰ δίδῃ ἄδειαν ἐπὶ τῇ καταδιώξει αὐτοῦ ἐνώπιον τῶν συνήθων δικαστηρίων, ἀκόμη καὶ ἐν τῇ περιπτώσει καθ' ἣν τὸ συμβούλιον δὲν ἤθελε χορηγήσει αὐτήν. Δύναται ὅμως τὸ ρηθὲν συμβούλιον, ὅταν δὲν ζητῆται ἡ ποινικὴ καταδίωξις τοῦ ὑπαλλήλου, οἱασδήποτε τάξεως καὶ ἂν ᾖ οὗτος, νὰ δικάσῃ ἀπ' εὐθείας καὶ ἄνευ παραπομπῆς εἰς ἕτερον δικαστήριον πᾶν ζήτημα ἀφορῶν χρηματικὰς ἀποζημιώσεις διὰ τὰς ὁποίας ἤθελεν εὐθύνεσθαι ὁ ρηθεὶς ὑπάλληλος.

Ἄρθρον 23. Τὸ ρηθὲν συμβούλιον εἶναι ἰδίως ἐπιφορτισμένον τὴν συλλογὴν ὅλων τῶν στοιχείων τῶν συντελούντων εἰς καταρτισμὸν τακτικῆς στατιστικῆς τῆς νήσου.

Ἄρθρον 24. Ἔχει δὲ τὸ ρηθὲν συμβούλιον τὸ δικαίωμα (ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ κάμῃ χρῆσιν αὐτοῦ μετὰ μεγίστης προσοχῆς) τοῦ νὰ παρουσιάζῃ τὰς παρατηρήσεις του εἰς τὸν Γενικὸν Διοικητὴν ἐν ταῖς περιπτώσεσι καθ' ἃς ὁ ρηθεὶς Διοικητὴς δὲν ἤθελε διαφυλάττει τὰ πρὸς τὸ συμβούλιον ὡς ἀνωτέρω διαγραφόμενα καθήκοντα αὐτοῦ.

Ἄρθρον 25. Τὸ ρηθὲν συμβούλιον θέλει εἶναι ὑπόχρεων νὰ ἀποφαίνηται ἐπὶ ὅλων τῶν ζητημάτων ἅτινα ὁ Διοικητὴς ἤθελεν ὑποβάλλει εἰς τὴν κρίσιν του.

Ἄρθρον 26. Αἱ πρὸς αὐτὸ ἀναφοραὶ θέλουν εἰσάγεσθαι ἀπ' εὐθείας. Ἐὰν τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀναφορᾶς εἶναι ἐξ ἐκείνων ἅτινα εὑρίσκονται ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ, τὸ συμβούλιον δὲν θέλει δυνηθῇ ν' ἀποφανθῇ, πρὶν ἢ εἰδοποιήσῃ τὸν Γενικὸν Διοικητὴν περὶ τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἀναφορᾶς. Ἐν περιπτώσει ὅμως καθ' ἣν τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀναφορᾶς δὲν ἤθελεν εἶσθαι τῆς ἁρμοδιότητός του, τὸ συμβούλιον θέλει ἔχει [2] τὸ δικαίωμα, ὁσάκις κρίνει εὔλογον, νὰ συστήνῃ εἰς τὸν Γενικὸν Διοικητὴν τὴν ἐπὶ ἀναρμοδιότητι ἀπορριπτομένην ἀναφοράν.

Ἄρθρον 27. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ συμβουλίου θέλουν λαμβάνεσθαι κατὰ πλειοψηφίαν [3] ἀπόλυτον. Ἡ μειοψηφία [4] θέλει ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ σημειοῖ τὴν γνώμην της ἐν τῷ πρα-

---

1. K¹, K² : *ἐνεργεῖσθαι.*
2. K¹ : ἄνευ τῆς λέξεως *ἔχει.*
3. K¹, K² : *πλειονοψηφίαν.*
4. K¹, K² : *μειονοψηφία.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κτικῷ ἢ ἐν ἰδιαιτέρῳ ἐγγράφῳ· ἐν περιπτώσει ἰσοψηφίας ἡ ψῆφος τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ θέλει ἰσοδυναμεῖ πρὸς δύο.

Ἄρθρον 28. Οὐδεμία συνεδρίασις τοῦ ρηθέντος συμβουλίου, οὐδεμία ἀπόφασις θέλει εἶσθαι ἔννομος, ἐὰν τὰ ἡμίση τοὐλάχιστον τῶν μελῶν δὲν εἶναι παρόντα.

Ἄρθρον 29. Συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ νέου περὶ Κρήτης θεμελιώδους νόμου, τὰ πρακτικὰ καὶ αἱ ἀποφάσεις τοῦ συμβουλίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως θέλουν συντάττεσθαι ἑλληνιστὶ καὶ τουρκιστί.

Ἄρθρον 30. Τὰ προσωρινὰ μέλη τοῦ συμβουλίου ἐκλέγονται ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως ἐν κοινῇ συνεδριάσει τῶν Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν μελῶν αὐτῆς ἐκ τῶν καταγεγραμμένων ἐν τοῖς καταλόγοις οἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς ἐκλογὴν τῶν μελῶν τῶν μεικτῶν δικαστηρίων. Ἡ διάρκεια τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν εἶναι τριετής.

Ἄρθρον 31. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἔτους ἡ Γενικὴ Συνέλευσις θέλει προβῆ ἐν κοινῇ συνεδριάσει εἰς τὴν ἐκλογὴν ἑνὸς Μωαμεθανοῦ καὶ ἑνὸς Χριστιανοῦ πρὸς ἀντικατάστασιν ἑνὸς Μωαμεθανοῦ καὶ ἑνὸς Χριστιανοῦ [1] συμβούλου, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα θέλουν προσδιορισθῆ διὰ κλήρου μεταξὺ τῶν πρώτων ἓξ ἐκλεχθέντων. Ἐπίσης καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ δευτέρου ἔτους θέλουν προσδιορισθῆ διὰ κλήρου ἀπὸ τοὺς μένοντας τέσσαρας τοῦ πρώτου ἔτους ὁ εἷς Μωαμεθανὸς σύμβουλος καὶ ὁ εἷς Χριστιανὸς σύμβουλος οἵτινες θέλουσιν ἀντικατασταθῆ πάλιν διὰ τῆς ὡς ἀνωτέρω ἐκλογῆς ἑνὸς Μωαμεθανοῦ καὶ ἑνὸς Χριστιανοῦ. Μετὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἐκλογήν, συνεπῶς πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς κατ' ἔτος ἀντικαταστάσεως ἑνὸς Χριστιανοῦ καὶ ἑνὸς Μωαμεθανοῦ συμβούλου, δὲν θέλει γίνει ἀνάγκη κληρώσεως.

Ἄρθρον 32. Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις ἐκλέγουσα ἕνα σύμβουλον κατὰ τὸν ἄνω εἰρημένον τρόπον θέλει προσδιορίζει δι' ἕκαστον αὐτῶν καὶ ἓν δεύτερον πρόσωπον ἐπιφορτισμένον ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν ἐκλεχθέντα, ἐὰν οὗτος δι' οἱανδήποτε αἰτίαν δὲν εὑρίσκετο εἰς θέσιν νὰ ἐδρεύῃ ἐν τῷ συμβουλίῳ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ.

Ἄρθρον 33. Τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως τὰ ὡς ἀνωτέρω ἐκλεγόμενα θέλουσι λαμβάνει ἀνὰ 9000 γρ. κατ' ἔτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἐκλογὴ καὶ δικαιοδοσία τῶν συμβουλίων τῶν διοικήσεων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν

Ἄρθρον 34. Τὰ [2] συμβούλια τῶν διοικήσεων τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς εἶναι μεικτός, ἔχοντα πρόεδρον τὸν Διοικητήν, ἀπαρτίζονται ἐκ τοῦ βοηθοῦ, τοῦ δικαστοῦ τοῦ μουσουλμανικοῦ νόμου (χακίμ), τοῦ Ἐπισκόπου, τοῦ λογιστοῦ, τῶν ἀρχιγραμματέων καὶ ἓξ μελῶν, ὧν τρεῖς Χριστιανοὶ καὶ τρεῖς Μωαμεθανοί, ἐκλεγόμενοι κατὰ τὸν κατωτέρω ὁρι-

---

1. K¹, K² : ἄνευ τῶν λέξεων *πρὸς ἀντικατάστασιν ἑνὸς Μωαμεθανοῦ καὶ ἑνὸς Χριστιανοῦ.*
2. K¹ : ἄνευ τοῦ τά.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σθησόμενον τρόπον. Ἐν ταῖς διοικήσεσι τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς εἶναι ἀποκλειστικῶς χριστιανικὸς τὸ συμβούλιον ἀπαρτίζεται ἐκ τοῦ βοηθοῦ, τοῦ Ἐπισκόπου, τοῦ λογιστοῦ, τοῦ ἀρχιγραμματέως καὶ ἓξ μελῶν ἐκλεγομένων ἐκ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὸν κατωτέρω ὁρισθησόμενον τρόπον.

Ἄρθρον 35. Τὰ ἐπαρχιακὰ συμβούλια συνεδριάζοντα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἐπάρχου ἀπαρτίζονται ἐκ τοῦ βοηθοῦ, τοῦ μερικοῦ εἰσπράκτορος, ἐκ τριῶν Μωαμεθανῶν καὶ ἐκ τριῶν Χριστιανῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας, ὡς κατωτέρω ρηθήσεται.

Ἐν ταῖς ἀποκλειστικῶς χριστιανικαῖς ἐπαρχίαις καὶ τὰ ἓξ μέλη τοῦ συμβουλίου τὰ κατ' ἐκλογὴν λαμβανόμενα θέλουσι λαμβάνεσθαι ἐκ τῶν Χριστιανῶν.

Ἄρθρον 36. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καθ' ὃν οἱ διοικηταὶ καὶ οἱ ἔπαρχοι εὑρίσκονται νὰ εἶναι, ἕκαστος ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ συγκεντρωμένης ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, οὕτω καὶ τὰ παρὰ τοῖς διοικηταῖς καὶ ἐπάρχοις ἑδρεύοντα συμβούλια ἀντιπροσωπεύουσι παρ' αὐτοῖς τὸ συμβούλιον τῆς Γενικῆς Διοικήσεως καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ συμβουλευτικὰ καθήκοντα αὐτοῦ. Ἑπομένως, ὁσάκις πρόκειται περὶ μέτρων ἅτινα δὲν ἀνήκουσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, οἱ διοικηταὶ καὶ οἱ ἔπαρχοι ὀφείλουσι νὰ καθυποβάλλωσιν αὐτὰ εἰς τὴν σύσκεψιν τοῦ συμβουλίου τῆς διοικήσεως ἢ τῆς ἐπαρχίας αὐτῶν.

Ἄρθρον 37. Κατὰ τὰ ἐν τῷ προλαβόντι ἄρθρῳ ρηθέντα, τὰ προειρημένα συμβούλια δὲν θέλουσιν ἀναμείγνυσθαι ποσῶς εἰς δικαστικὰς ὑποθέσεις. Ἐπίσης δὲ δὲν θέλουσιν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παρεμβάλλωσιν οὐδὲν πρόσκομμα εἰς τὸν Διοικητὴν ἢ τὸν Ἔπαρχον ἐκτελοῦντα καθήκοντα ἁπλῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας εἴτε ἀφ' ἑαυτοῦ εἴτε ἐξ ἀνωτέρας διαταγῆς.

Ἄρθρον 38. Ἀπεναντίας, ὅταν τὸ μέτρον ὅπερ μέλλει νὰ ἐκτελέσῃ ὁ Διοικητὴς ἢ ὁ Ἔπαρχος εἶναι ἐξ ἐκείνων ἅτινα προαπαιτοῦσιν εἰσέτι σύσκεψιν ἢ συζήτησιν διὰ τὴν ἐν τῇ διοικήσει ἢ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ ἐφαρμογήν, θέλει ὑπάρχει ἀνάγκη συσκέψεως τοῦ συμβουλίου ἐπὶ τοῦ τοιούτου μέτρου, εἴτε τὸ μέτρον τοῦτο διετάχθη ὑπὸ μόνου τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ εἴτε καὶ τῇ συνεργίᾳ καὶ τοῦ συμβουλίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, εἴτε ἐλήφθη ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ ἢ τοῦ Ἐπάρχου· θέλουσι δὲ ἐφαρμόζεσθαι εἰς τὰς μεταξὺ τοῦ Διοικητοῦ καὶ τοῦ συμβουλίου αὐτοῦ σχέσεις αἱ ἀρχαὶ αἵτινες ἐξετέθησαν ἀνωτέρω ἐν τοῖς ἄρθροις 13–21 ὡς πρὸς τὰς μεταξὺ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ καὶ τοῦ συμβουλίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως σχέσεις. Καθὼς δὲ οἱ κατὰ ἐπαρχίας ἔπαρχοι ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν διοικητῶν, οὕτω καὶ τὰ κατὰ ἐπαρχίας συμβούλια ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν συμβουλίων τῶν διοικήσεων. Καὶ ἑπομένως αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ αἵτινες διέπουσι τοὺς διοικητὰς εἰς τὰς σχέσεις αὐτῶν πρός τε τὸ συμβούλιον αὐτῶν καὶ πρὸς τὸν Γενικὸν Διοικητὴν θέλουσι διέπει καὶ τοὺς ἐπάρχους εἰς τὰς σχέσεις αὐτῶν πρός τε τὰ ἐπαρχιακὰ αὐτῶν συμβούλια καὶ τὸν διοικητὴν εἰς ὃν ὑπάγονται.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἄρθρον 39. Ἐπειδὴ συμφώνως πρὸς τὰ προεκτεθέντα ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία καὶ ἡ πρωτοβουλία ἀνήκουσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς διοικητὰς καὶ εἰς τοὺς ἐπάρχους, τὰ παρ' αὐτοῖς ἑδρεύοντα συμβούλια δὲν θέλουσιν εἶσθαι ποσῶς ὑπεύθυνα οὔτε διὰ τὴν κακὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων οὔτε ἐπὶ παραβάσει καθηκόντων καὶ καταχρήσει ἐξουσίας.

Ἄρθρον 40. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν, τὰ καθήκοντα καὶ αἱ σχέσεις τῶν διοικητῶν καὶ τῶν λογιστῶν, τῶν ἐπάρχων καὶ τῶν μερικῶν εἰσπρακτόρων, καὶ τῶν διοικητικῶν [1] καὶ ἐπαρχιακῶν συμβουλίων προσδιορίζονται συμφώνως πρὸς τὰς οἰκονομικὰς διατάξεις τοῦ περὶ βιλαετίων νόμου.

Ἄρθρον 41. Αἱ διατάξεις τῶν ὡς ἀνωτέρω 27, 28 καὶ 29 ἄρθρων ἐφαρμόζονται καὶ εἰς τὰ συμβούλια τῶν διοικήσεων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν.

Ἄρθρον 42. Τὰ μέλη τῶν ἐπαρχιακῶν συμβουλίων ἐκλέγονται ἐπὶ ἓν ἔτος ὑπὸ τῶν δημογεροντιῶν τῶν χωρίων τῆς ἐπαρχίας ἐκ τοῦ καταλόγου ὅστις χρησιμεύει πρὸς ἐκλογὴν τῶν μελῶν τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου, ὑπηρετοῦσι δὲ ἀμισθί.

Ἄρθρον 43. Οἱ Χριστιανοὶ σύμβουλοι τῶν διοικήσεων ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν συμβούλων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν Χριστιανῶν μελῶν τῶν μεικτῶν δικαστηρίων τῶν ἐπαρχιῶν τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν διοίκησιν. Ἐπίσης καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ σύμβουλοι ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν συμβούλων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν Μωαμεθανῶν μελῶν τῶν μεικτῶν δικαστηρίων τῶν ἐπαρχιῶν, λαμβάνονται ἐκ τῶν καταγεγραμμένων ἐν τοῖς καταλόγοις οἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς ἐκλογὴν τῶν μελῶν τῶν μεικτῶν δικαστηρίων τῆς διοικήσεως, ὑπηρετοῦσιν ἐπὶ διετίαν, ἀντικαθίστανται ἐναλλὰξ ὅπως καὶ τὰ μέλη τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς διοικήσεως [2], λαμβάνουσι δὲ μισθὸν ἀνὰ ἓξ χιλ. γρ. κατ' ἔτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Περὶ τῶν δημογεροντιῶν

Ἄρθρον 44. Θέλει συνταχθῇ ἰδιαίτερος νόμος κανονίζων τὴν διοίκησιν τῶν δήμων. Χρέος τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως θέλει εἶσθαι νὰ καθυποβάλῃ εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν Κυβέρνησιν σχέδιον δημοτικοῦ νόμου. Ἕως οὗ δὲ ἐκδοθῇ ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντι-

---

1. Κ¹, Κ² : *διοικητῶν*.

2. Ἐν τῷ Κ¹ αἱ λέξεις *ἀντικαθίστανται ἐναλλὰξ ὅπως καὶ τὰ μέλη τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς διοικήσεως* εὑρίσκονται ἐντὸς ὀρθογωνίων ἀγκυλῶν, ἐν ὑποσημειώσει δὲ (τ. Α', σ. 79) ἀναφέρεται : «Εἰς ἅπαντα τὰ ὑπὸ τῆς Ὑψ. Πύλης καὶ τῆς Γεν. Διοικήσεως ἑλληνιστὶ ἐκδοθέντα κείμενα τοῦ Ὀργ. Νόμου ὑπάρχει ἡ διάταξις *ἀντικαθίστανται ἐναλλὰξ ὅπως καὶ τὰ μέλη τοῦ μεικτοῦ δικαστηρίου τῆς διοικήσεως*. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν τοῖς τουρκιστὶ καὶ γαλλιστὶ ἐκδοθεῖσι κειμένοις τοῦ νόμου τούτου παρελείφθη ἡ διάταξις αὕτη, ἐδέησε νὰ ζητηθῶσιν ὁδηγίαι παρὰ τῆς Ὑψ. Πύλης, ἥτις ἀνατρέξασα εἰς τὸ πρωτότυπον ἀπεφάνθη διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 12 καὶ ἀπὸ 17 Ἀπριλίου 1296 (1880) βεζιρικῆς διαταγῆς ὅτι δέον νὰ ἀπαλειφθῇ ἡ διάταξις καὶ νὰ μείνῃ τὸ ἄρθρον ὅπως ἔχει ἐν τοῖς τουρκιστὶ ἐκδεδομένοις κειμένοις.». Ἐκ τοῦ ἐν τῷ Κ² κειμένου τοῦ Ὀργανικοῦ Νόμου αἱ ὡς ἄνω λέξεις ἀπηλείφθησαν καθ' ὁλοκληρίαν.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κειμένου ὁ ἰδιαίτερος οὗτος νόμος, τὰ χωρία θέλουσι διοικεῖσθαι ὡς ἀνέκαθεν ὑπὸ δημογεροντιῶν κατὰ τὰ ἐπὶ τούτῳ εἰθισμένα.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ἐκλογὴ τῶν μελῶν τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως

Ἄρθρον 1. Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν, συνερχομένων κατὰ τὴν ἀρχὴν ἑκάστου ἔτους [1] ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως.

Οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι ἐκλέγονται ἀνὰ τέσσαρες ἐξ ἑκάστης ἐπαρχίας.

Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς εἶναι μεικτὸς οἱ δύο ἐκ τῶν τεσσάρων ἀντιπροσώπων εἶναι Χριστιανοί, οἱ δὲ ἕτεροι δύο Μωαμεθανοί. Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς εἶναι ἀποκλειστικῶς χριστιανικὸς ἢ μωαμεθανικὸς καὶ οἱ τέσσαρες ἀντιπρόσωποι εἶναι Χριστιανοὶ ἢ Μωαμεθανοί.

Ἄρθρον 2. Αἱ τρεῖς πόλεις, τῶν Χανίων, τῆς Ρεθύμνου καὶ τοῦ Ἡρακλείου, θέλουσι πέμπει καὶ αὗται ἀνὰ δύο Χριστιανοὺς καὶ δύο Μωαμεθανοὺς ἀντιπροσώπους εἰς τὴν ρηθεῖσαν Συνέλευσιν.

Ἄρθρον 3. Οἱ ἀντιπρόσωποι ἐκλέγονται ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ ὑπὸ τῶν δημογεροντιῶν τῶν χωρίων, συγκαλουμένων ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ Ἐπάρχου εἰς τὴν ἕδραν τῆς ἐπαρχίας, τῇ 10ῃ Δεκεμβρίου ἑκάστου ἔτους. Ἡ συγκάλεσις αὕτη ἀναγγέλλεται ὑπὸ τοῦ Ἐπάρχου τοὐλάχιστον δέκα πέντε ἡμέρας πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐκλογῆς.

Ἄρθρον 4. Ἡ συνάθροισις τῶν δημογεροντιῶν περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ δὲν λογίζεται νομίμως συγκεκροτημένη, οὔτε δύναται νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀντιπροσώπων, ἐὰν δὲν εὑρίσκωνται παρόντα τὰ δύο τρίτα τοὐλάχιστον ἐκ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ Χριστιανῶν μελῶν αὐτῆς. Ἐὰν ἡ κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν ἡμέραν πρὸς ἐκλογὴν τῶν ἀντιπροσώπων συγκαλεσθεῖσα συνάθροισις δὲν εὑρίσκεται νομίμως συγκεκροτημένη, ὁ Ἔπαρχος θέλει κηρύττει τὴν ἐκλογὴν ἀναβεβλημένην εἰς τὴν προσεχῆ Κυριακὴν καὶ θέλει ἐπὶ τούτῳ συγκαλεῖ τὰ ἐλλείποντα μέλη ἐγγράφως, εἰδοποιῶν ὅτι ἐν οἱᾳδήποτε περιπτώσει κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην συνάθροισιν οἱ παρόντες δημογέροντες, ὁσοιδήποτε καὶ ἂν ὦσι, θέλουσι προβῇ εἰς ἐκλογὴν τῶν ἀντιπροσώπων.

Ἄρθρον 5. Ἡ συνάθροισις τῶν δημογερόντων προεδρεύεται ὑπὸ τοῦ Ἐπάρχου, οὗτος ὅμως δὲν ἔχει οὔτε ψῆφον οὔτε γνώμην, προεδρεύει δ' αὐτήν, ὅπως ἐκτελῶν χρέη προέδρου φροντίζῃ τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως καὶ τῆς ἡσυχίας ἐν ταῖς συζητήσεσι καὶ ἐν ταῖς ψηφοφορίαις, καὶ τὴν σύνταξιν τοῦ περὶ τούτων ἀναγκαίου πρακτικοῦ.

---

1. K² : ἄνευ τῶν λέξεων *κατὰ τὴν ἀρχὴν ἑκάστου ἔτους*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἄρθρον 6. Τὰ χριστιανικὰ μέλη τῆς συναθροίσεως θέλουσιν ἐκλέγει τοὺς Χριστιανοὺς ἀντιπροσώπους, τὰ δὲ μωαμεθανικὰ τοὺς Μωαμεθανούς.

Ἡ ψηφοφορία ἐνεργεῖται δι' ἕκαστον πρόσωπον ἰδιαιτέρως καὶ μυστικῶς, λαμβάνεται δὲ ὑπ' ὄψιν ἡ ἀπόλυτος πλειοψηφία τῶν παρόντων μελῶν.

Ἄρθρον 7. Οἱ παρὰ τῇ Γενικῇ Συνελεύσει ἀντιπρόσωποι ἐκλέγονται ἐπὶ δύο διαδοχικὰ ἔτη, ἀνανεοῦνται δὲ ἕκαστον ἔτος κατὰ τὸ ἥμισυ. Ἑπομένως κατὰ τὴν συνάθροισιν τῶν δημογεροντιῶν τὴν συγκροτηθησομένην μετὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν εἰς τὴν πρώτην Γενικὴν Συνέλευσιν σταλησομένων ἀντιπροσώπων θέλει προσδιορισθῇ διὰ κλήρου ὁ ἐκ τῶν δύο Χριστιανῶν καὶ ὁ ἐκ τῶν δύο Μωαμεθανῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐπαρχίας μέλλων ν' ἀποσυρθῇ, καίτοι μὴ ἀντιπροσωπεύσας τὴν ἐπαρχίαν εἰμὴ ἓν ἔτος.

Ἀκολούθως ὅμως καθ' ἕκαστον ἔτος, συμπληρουμένης τῆς διετίας τοῦ ἑνὸς τῶν Χριστιανῶν καὶ τοῦ ἑνὸς τῶν Μωαμεθανῶν ἀντιπροσώπων, θέλουσιν ἀντικαθίστασθαι οὗτοι κατὰ τὰ ἀνωτέρω.

Ἄρθρον 8. Οἱ συμπληρώσαντες τὴν διετίαν ἀντιπρόσωποι παρὰ τῇ Γενικῇ Συνελεύσει εἰσὶν ἐκλέξιμοι καὶ δι' ἑτέραν περίοδον. Ἐὰν ὁ ἐκλεχθεὶς ἀντιπρόσωπος κωλύεται τῆς ἐκτελέσεως τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, ἡ συνάθροισις θέλει ἐκλέξει ἕτερον ἀντικαταστήσοντα αὐτὸν καὶ συμπληρώσοντα τὴν ἀρξαμένην διετίαν τοῦ κωλυομένου.

Ἄρθρον 9. Εἰσὶν ἐκλέξιμοι ὡς ἀντιπρόσωποι παρὰ τῇ Γενικῇ Συνελεύσει οἱ ἐγγεγραμμένοι ἐν τοῖς καταλόγοις τοὺς ὁποίους ἀναφέρει τὸ ἄρθρον 8 τοῦ δικαστικοῦ διοργανισμοῦ καὶ τοὺς ὁποίους συντάσσει ὁ Ἔπαρχος· δὲν ἀπαιτεῖται δὲ ὅπως ὁ ἐκλεχθησόμενος ἀντιπρόσωπος παρὰ τῇ Γενικῇ Συνελεύσει κατοικῇ ἐντὸς τῆς ἐπαρχίας δι' ἣν ἐκλέγεται, ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ τὴν κατοικίαν αὐτοῦ ἐν Κρήτῃ.

Ἄρθρον 10. Δι' ἕκαστον ἀντιπρόσωπον θέλει συντάσσεσθαι ἰδιαίτερον πρακτικὸν ἐκλογῆς, τὸ ὁποῖον θέλει ἐπικυροῦσθαι ὑπὸ τοῦ Ἐπάρχου.

Ἄρθρον 11. Ἐὰν ὁ ἐκλεγόμενος ἀντιπρόσωπος δὲν εἶναι παρὼν ἐν τῇ συναθροίσει, ὁ Ἔπαρχος ὑποχρεοῦται νὰ φροντίσῃ νὰ τῷ ἐπιδοθῇ, ὅσον ἔνεστι τάχιον, ἀντίγραφον ἐπικεκυρωμένον τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ.

Ἄρθρον 12. Οἱ ἐκλελεγμένοι [1] ἀντιπρόσωποι ὀφείλουσι νὰ συνέλθωσιν εἰς τὰ Χανία πρὸ τῆς 15 Ἰανουαρίου. Ἐάν τις ἐκ τῶν ἐκλεχθέντων ἀντιπροσώπων δὲν εἶναι παρὼν εἰς τὰ Χανία κατὰ τὴν ρηθεῖσαν ἡμέραν ἢ δὲν προβάλῃ εὐλογοφανές τι[να] κώλυμα, θέλει θεωρηθῇ ὡς παρῃτημένος, καὶ ὁ Γενικὸς Διοικητὴς λαμβάνων καὶ τὴν γνώμην τοῦ συμβουλίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως θέλει δίδει εἰς τὸν Ἔπαρχον τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς ὅπως ἐντὸς βραχείας προθεσμίας προβῇ εἰς νέαν ἐκλογήν.

Ἄρθρον 13. Ὁ ἀπὸ δύο ἐπαρχιῶν ἐκλεγόμενος ἀντιπρόσωπος ὀφείλει νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῶν δύο ἐπαρχιῶν ἐντὸς ἑπτὰ ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν τῷ ἐπιδοθῇ τὸ δεύ-

---

1. K¹, K² : *ἐκλεγόμενοι.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τερον πρακτικὸν τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ καὶ νὰ γνωστοποιήσῃ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ εἰς τὴν τοπικὴν ἀρχήν. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ ἐκ δύο ἐπαρχιῶν ἐκλεχθεὶς δὲν ἤθελε συμμορφωθῇ πρὸς τὰ ἀνωτέρω, ὁ Γενικὸς Διοικητὴς ἐν συμβουλίῳ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως ἀποφασίζει εἰς τίνα ἐπαρχίαν οὗτος θέλει ἀνήκει καὶ δίδει τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς πρὸς ἐκλογὴν ἑτέρου ἐν τῇ ἄνευ ἀντιπροσώπου μεινάσῃ ἐπαρχίᾳ.

Ἄρθρον 14. Οἱ ἀντιπρόσωποι θέλουσι λαμβάνει ἐκ τοῦ ταμείου τῆς νήσου ἀνὰ 1000 γρόσ. δι' ἔξοδα ὁδοιπορίας, ἔτι δὲ καὶ ἀνὰ δέκα πέντε γρόσ. καθ' ἡμέραν ἀπὸ τῆς 15ης τοῦ Ἰανουαρίου, καθ' ἣν ὀφείλουσι νὰ παρευρίσκωνται ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως, μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν θέλουσι παύει αἱ συνεδριάσεις τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Περὶ τῆς κατ' ἔτος συνόδου τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως

Ἄρθρον 15. Κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν προσδιωρισμένην διὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως οἱ ἀντιπρόσωποι συνέρχονται ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ προσδιωρισμένον μέρος καὶ ἐμφανίζουσι τὰ πρακτικὰ τῆς ἐκλογῆς.

Ἐὰν ἡ ἐκλογή τινος τῶν ἀντιπροσώπων διαφιλονεικῆται ὑπό τινος τῶν παρόντων, ἐξακριβοῦνται πρῶτον ὅλαι ἐκεῖναι περὶ ὧν οὐδεμία ἀναφύεται ἔνστασις, ἀκολούθως δὲ τὰ ἤδη παραδεκτὰ γενόμενα μέλη ἀποφαίνονται περὶ τῆς συζητουμένης ἐκλογῆς.

Καί, ἐὰν μὲν αὕτη γίνῃ δεκτή, ἐγγράφεται ὁ ὑπὸ συζήτησιν ἀντιπρόσωπος ἐν τῷ τῶν ἀντιπροσώπων καταλόγῳ. Ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει, προσκαλεῖται ὅπως ἀποσυρθῇ, ὁ δὲ Γενικὸς Διοικητὴς λαμβάνει τὰ ἀναγκαῖα μέτρα ὅπως ἐνεργηθῇ νέα ἐκλογὴ κατὰ τὰ ἐν τῷ ἄρθρῳ 12 προειρημένα.

Ἄρθρον 16. Αἱ συνεδριάσεις τῆς Συνελεύσεως δὲν εἶναι δημόσιοι.

Ἄρθρον 17. Διαιροῦνται δὲ εἰς πλήρεις καὶ εἰς μερικάς. Καὶ πλήρεις μέν εἰσιν ἐκεῖναι εἰς τὰς ὁποίας λαμβάνουσι μέρος ὅλοι οἱ ἀντιπρόσωποι. Μερικαὶ δὲ ἐκεῖναι εἰς τὰς ὁποίας λαμβάνουσι μέρος ἢ μόνοι οἱ Χριστιανοὶ ἢ μόνοι οἱ Μωαμεθανοὶ ἀντιπρόσωποι.

Ἄρθρον 18. Αἱ πλήρεις συνεδριάσεις τῆς Συνελεύσεως προεδρεύονται ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ ἤ, ἐν ἐλλείψει αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν συμβούλων αὐτοῦ. Ἐν δὲ ταῖς μερικαῖς οἱ Χριστιανοὶ ἢ Μωαμεθανοὶ ἀντιπρόσωποι ἐκλέγουσι τοὺς προέδρους καὶ γραμματεῖς αὐτῶν.

Ἄρθρον 19. Οὔτε πλήρης οὔτε μερικὴ συνεδρίασις τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς νομίμως συγκεκροτημένη καὶ δυναμένη νὰ προβῇ εἰς συζήτησίν τινα, ἐὰν δὲν ὑπάρχωσι παρόντες οἱ ἡμίσεις καὶ εἷς ἐκ [1] τῶν ἀντιπροσώπων οἵτινες δικαιοῦνται νὰ λάβωσι μέρος εἰς αὐτήν.

Ἄρθρον 20. Οἱ πρόεδροι κατὰ τὰς μερικὰς συνεδριάσεις τῆς Συνελεύσεως ἐκπλη-

1. K¹, K² : ἀντὶ τῶν λέξεων *οἱ ἡμίσεις καὶ εἷς ἐκ* ὑπάρχουν αἱ λέξεις *πλείονες τοῦ ἡμίσεος ἀριθμοῦ*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ροῦσι, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν διεύθυνσιν τῶν συζητήσεων καὶ τὴν ἐπιτήρησιν ἐν γένει τῶν πράξεων τῆς Συνελεύσεως, τὰ αὐτὰ χρέη καὶ δικαιώματα ἅπερ καὶ οἱ λοιποὶ πρόεδροι τῶν συμβουλίων.

Ἄρθρον 21. Οὐδὲν μέλος δύναται νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν συζήτησιν, ἐὰν μὴ πρότερον ζητήσῃ καὶ λάβῃ τὸν λόγον ἀπὸ τὸν πρόεδρον.

Ἄρθρον 22. Ὅταν, τεθέντος ζητήματός τινος ὑπὸ συζήτησιν, δὲν συμφωνῶσιν αἱ γνῶμαι τῶν μελῶν, θέλει γίνεται [1] χρῆσις μυστικῆς ψηφοφορίας. Θέλει δὲ ἐνεργεῖται [2] αὕτη κατὰ τὸν ἐν τῷ περὶ ψηφοφορίας εἰδικῷ νόμῳ διαγραφόμενον τρόπον.

Ἄρθρον 23. Αἱ συζητήσεις θέλουν γίνεσθαι καὶ ἑλληνιστί, πᾶσα δὲ διακοίνωσις τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ πρὸς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν θέλει δηλοποιεῖσθαι αὐτῇ καὶ ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει.

Ἄρθρον 24. Θέλει κρατεῖται [3] τακτικὸν πρακτικὸν ἑκάστης συνεδριάσεως· τὸ πρακτικὸν τοῦτο θὰ ἀναγινώσκεται [4] ἐν τῇ ἑπομένῃ συνεδριάσει καί, ἀφοῦ γίνωσιν αἱ χρήζουσαι διορθώσεις ἐν περιθωρίῳ, θέλει ὑπογράφεσθαι ἢ σφραγίζεσθαι παρὰ τοῦ προέδρου, τοῦ γραμματέως καὶ τῶν μελῶν τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὴν συζήτησιν.

Ἄρθρον 25. Ἀμέσως μετὰ τὴν κατὰ τὸ ἄρθρον 15ον ἐξέλεγξιν τῶν ἐκλογῶν καὶ τὴν τακτικὴν συγκρότησιν τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς συνεδριάσει, ὁ Γενικὸς Διοικητὴς θέλει διακοινοῖ εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν καὶ καταθέτει τὰ διάφορα σχέδια τὰ ἀφορῶντα τὰ ζητήματα ἐπὶ τῶν ὁποίων προτίθεται νὰ ἐπικαλεσθῇ τὰς διασκέψεις τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως κατὰ τὴν ἀρξαμένην σύνοδον. Ἐπίσης δὲ καὶ ὅσοι τῶν ἀντιπροσώπων προτίθενται νὰ προκαλέσωσι συζήτησιν ἐπί τινος ἀντικειμένου θέλουσι καταθέτει διὰ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης συνεδριάσεως τὰ περὶ τούτου σχέδια.

Οὕτω δὲ καταρτισθέντων τῶν σχεδίων, ἡ Συνέλευσις ὀνομάζει ἑπταμελῆ ἐπιτροπὴν ἐπιφορτισμένην νὰ προσδιορίσῃ τὴν τάξιν καθ' ἣν θέλει γίνει ἡ συζήτησις τῶν προτεινομένων σχεδίων, ἀναλόγως τῆς σχετικῆς αὐτῶν σημασίας καὶ τοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κατεπείγοντος αὐτῶν χαρακτῆρος. Ἡ ἐπιτροπὴ κανονίζει τὴν τάξιν ταύτην ἐν μιᾷ συνεδριάσει, ἡ δὲ ἔκθεσις αὐτῆς ἐπικυροῦται παρὰ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ. Ἅπαξ δὲ κανονισθείσης τῆς σειρᾶς τῶν συζητήσεων καὶ καθυποβληθείσης τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐπιτροπῆς εἰς τὴν Συνέλευσιν, οὐδεὶς ἀντιπρόσωπος εἶναι παραδεκτὸς νὰ προκαλέσῃ συζήτησίν τινα ἐπὶ ἀντικειμένων ἄλλων παρὰ τὰ ἐγγεγραμμένα, ἐφ' ὅσον δὲν ἐξαντληθῶσιν αἱ περὶ τούτων συζητήσεις κατὰ τὴν προσδιορισθεῖσαν τάξιν.

Προηγοῦνται ὅμως δικαιωματικῶς πάσης ἄλλης συζητήσεως καὶ διασκέψεως τῆς Συνελεύσεως πρῶτον μὲν αἱ ἐκλογαὶ τῶν μελῶν τῶν συμβουλίων τὰς ὁποίας αὕτη δέον

---

1. Κ¹, Κ² : *γίνεσθαι.*
2. Κ¹, Κ² : *ἐνεργεῖσθαι.*
3. Κ¹, Κ² : *κρατεῖσθαι.*
4. Κ¹, Κ² : *θέλει ἀναγινώσκεσθαι.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νὰ ἐνεργῇ, δεύτερον δὲ ἡ εἰς τὴν Συνέλευσιν ἀνατεθεῖσα ἐξέλεγξις διαφόρων λογαριασμῶν.

Ἐν γένει δὲ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως αἱ συζητήσεις ἐπὶ ἀντικειμένων ἅτινα καταλείπονται ἀπὸ τὴν προλαβοῦσαν σύνοδον δέον νὰ προηγῶνται τῶν ὅλως νέων συζητήσεων.

Θέλει ἔχει ὅμως τὸ δικαίωμα ὁ Γενικὸς Διοικητὴς νὰ προκαλέσῃ κατὰ προτίμησιν τὰς συζητήσεις τῆς Συνελεύσεως ἐπί τινος ὑπ' αὐτοῦ προτεινομένου ἀντικειμένου, χαρακτηρίζων αὐτὸ ὡς κατεπεῖγον, ὅταν καὶ τὸ τρίτον τοὐλάχιστον τῶν μελῶν τῆς Συνελεύσεως παραδεχθῇ τὸν κατεπείγοντα χαρακτῆρα τῆς προτεινομένης συζητήσεως.

Ἄρθρον 26. Ἡ διάρκεια τῆς ἐτησίου συνόδου δὲν θέλει ὑπερβαίνει τὴν τεσσαρακονθημερίαν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἁρμοδιότης τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως

Ἄρθρον 27. Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις εἶναι ἁρμοδία νὰ συζητῇ ἐν πλήρει συνεδριάσει πᾶν τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, τὰ ἔργα τῆς δημοσίου ὠφελείας, τὸν σχηματισμὸν ταμείων διὰ δάνεια, καὶ ἄλλα ἀντικείμενα τῶν ὁποίων σκοπὸς εἶναι ἡ χορήγησις εὐκολιῶν εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν γεωργίαν, ἐπίσης δὲ καὶ πᾶν μέτρον δυνάμενον νὰ συντείνῃ εἰς τὴν πρόοδον τῆς κοινῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ἄρθρον 28. Θέλει δὲ εἶσθαι ἁρμοδία νὰ συζητῇ ἐν μερικῇ συνεδριάσει τῶν Χριστιανῶν ἢ τῶν Μωαμεθανῶν ἀντιπροσώπων πᾶν τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν λατρείαν, εἰς τὸν διοργανισμὸν καὶ τὴν πειθαρχίαν τῶν θρησκευτικῶν λειτουργῶν, εἰς τὴν διαχείρισιν καὶ ἐπίβλεψιν τῶν ναῶν, βακουφίων, εἰσοδημάτων, καὶ ἰδιαιτέρων σχολείων ἑκάστης κοινότητος, καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ἰδιάζον τῷ θρησκεύματι δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀντικείμενον συζητήσεων [1] ἐν πλήρει συνεδριάσει· συνεπῶς θέλουσι συζητεῖσθαι ἐν τοιαύταις μερικαῖς συνεδριάσεσι πᾶν τὸ ἀποβλέπον τὰ δικαστικὰ πράγματα τὰ ἐμπεπιστευμένα εἰς ἑκάστην κοινότητα.

Ἄρθρον 29. Ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις δὲν θέλει εἶσθαι τὸ ἀντικείμενον τῶν συζητήσεων πλήρους συνεδριάσεως τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως, εἰμὴ καθ' ὅσον πρόκειται περὶ τῆς τεχνικῆς ἢ ἐπιστημονικῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ.

Ἄρθρον 30. Ἐν πάσῃ ἐποχῇ τῆς συνόδου ἕκαστον μέλος τῆς Συνελεύσεως ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ καταθέτῃ εἰς τὸ γραφεῖον πᾶσαν ἀναφορὰν σχετικὴν πρὸς τὰ ἀνωτέρω μνημονευόμενα ἀντικείμενα τὴν ὁποίαν οἱ ἐντολεῖς αὐτοῦ ἢ μέρος τι ἐξ αὐτῶν ἤθελον τῷ διευθύνει, ὅπως καθυποβάλῃ αὐτὴν ἐν μερικῇ ἢ πλήρει συνεδριάσει τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως.

---

1. K¹, K² : *συζητήσεως.*

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἄρθρον 31. Τὰ ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ ἐν γενικῇ συνεδριάσει πρὸς συζήτησιν καθυποβαλλόμενα ζητήματα δύναται [1] νὰ προταθῶσι παρ' αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅτι ἐπιφυλάττεται εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν Κυβέρνησιν τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιδοκιμασίας τῆς ἐπὶ τῶν προτεινομένων ζητημάτων ἀποφάσεως τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αἱ ἀποφάσεις τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως δὲν εἶναι ἐκτελέσιμοι, εἰμὴ ἀφοῦ περιβληθῶσι τὸ ἀπαιτούμενον κῦρος ὑπὸ τῆς ἀνωτέρας ἀρχῆς. Ἐὰν ὅμως ἡ πρότασις δὲν γίνῃ ἐπὶ τῷ ἀνωτέρῳ ἐπιφυλακτικῷ ὅρῳ, αἱ ἀποφάσεις τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τακτικῶς καταχωρηθεῖσαι ἐν τῷ πρακτικῷ καὶ διαβιβασθεῖσαι πρὸς τὸν Γενικὸν Διοικητὴν θέλουν εἶναι [2] ἐκτελέσιμοι ἄνευ ἀναβολῆς.

Ἄρθρον 32. Αἱ ἀποφάσεις τῆς ρηθείσης Γενικῆς Συνελεύσεως ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τῶν προσδιοριζομένων ἐν τῷ ὡς ἀνωτέρω 27ῳ ἄρθρῳ θέλουν καταχωρίζεσθαι ἑκάστη ἐν ἰδιαιτέρῳ πρακτικῷ καὶ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως θέλουν καθυποβάλλεσθαι αὗται παρὰ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἔγκρισιν· ἡ δὲ ἐκτέλεσις αὐτῶν θέλει ἐνεργεῖσθαι δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος.

Ἄρθρον 33. Αἱ συζητήσεις τῆς ρηθείσης Γενικῆς Συνελεύσεως θέλουσι καταχωρίζεσθαι εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Γενικῆς Διοικήσεως ἐν περιλήψει συντασσομένῃ [3] ὑπὸ τοῦ γραμματέως τῆς Συνελεύσεως ἀναλόγως τῶν διαφόρων ἀντικειμένων.

Ἄρθρον 34. Οὐδεὶς τῶν ἀντιπροσώπων θέλει καταδιώκεσθαι ἢ ἐλέγχεσθαι διὰ γνώμην τὴν ὁποίαν ἤθελεν ἐκφέρει ἐν τῇ σειρᾷ τῶν συζητήσεων ἐντὸς τῶν καθηκόντων τῆς ρηθείσης Συνελεύσεως.

Ὁ ὡς ἀνωτέρω θεμελιώδης νόμος καὶ οἱ κατὰ συνέπειαν τοῦ νόμου τούτου συνταχθέντες καὶ ἐνταῦθα αὐτολεξεὶ καταχωρηθέντες κανονισμοὶ θέλουσιν ἐνεργεῖσθαι διὰ παντὸς ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ.

Ἡ δὲ ὁριστικὴ αὐτοκρατορικὴ ἡμῶν θέλησις διατελεῖ ὅπως ὑμεῖς, οἵτινές ἐστε ὁ Γενικὸς Διοικητής, οἱ διοικηταὶ καὶ ἔπαρχοι τῆς νήσου ταύτης, πρὸς ἀκριβῆ καὶ διηνεκῆ ἐκτέλεσιν τῶν παρόντων κανονισμῶν, φροντίζητε καὶ ἐπιμελῆσθε τὴν ὡς δεῖ ἐνέργειαν τῶν καθηκόντων ἅτινα ἐπιβάλλονται εἰς ἕκαστον ὑμῶν, ἀγρύπνως ἐπιτηροῦντες καὶ φυλάσσοντες μὴ τυχὸν ποτέ τις πράξῃ τι ἀντικείμενον αὐτοῖς.

Ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς κοινὴν τῶν πάντων γνῶσιν καὶ κατάληψιν ἐξεδόθη τὸ παρὸν Αὐτοκρατορικὸν Ἡμῶν Διάταγμα.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ 25 Ραμαζὰν 1284 [4] (τῇ 8 Ἰανουαρίου 1868).

---

1. K¹, K² : *δύνανται.*
2. K¹, K² : *θέλουσιν εἶσθαι.*
3. K¹, K² : *συντασσόμεναι.*
4. K¹, K² : *1283.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΑΚΟΠΟΥΛΟΝ [1]

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ

Εἰς ἐμέ, τὸν ἐκ παιδὸς γνωρίσαντά σε καὶ ἐκτιμήσαντα τὴν ὄντως ἑλληνικὴν καρδίαν σου, τὸν θαυμάσαντα τὸ ἀμερόληπτον τοῦ χαρακτῆρός σου, τὸν ἐν τῷ προσώπῳ σου ἀνευρόντα τὸν ἀληθῆ καὶ διακεκριμένον τῆς Θέμιδος λειτουργόν, εἰς ἐμὲ ἐπεφυλάσσετο ἡ ἐπιτέλεσις τόσῳ θλιβεροῦ καὶ ἀπροσδοκήτου καθήκοντος ; Μήπως εἰς τὰς ἀνεξερευνήτους βουλὰς τοῦ Ὑψίστου ἦτο γραπτὸν ἐγώ, ὁ τοσοῦτον σεβασθεὶς τὴν πολύτιμον ὕπαρξίν σου, ὁ ἐκτιμήσας ἔτι καὶ ἐπ' ἐσχάτων τοὺς εὐγενεῖς τῆς καρδίας σου πόθους, νὰ σοὶ προσφέρω μετὰ τῶν περικυκλούντων τὸ νεκρωθέν σου σῶμα τὸ ὕστατον χαῖρε ;

. . . . . .

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Πατρίδος εἶδεν ὁ Νικόλαος Σακόπουλος τὸ φῶς ἐν Μήλῳ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ, εἷς τῶν ὁδηγησάντων τὸν γαλλικὸν στόλον εἰς τὴν ἔνδοξον τῶν Ναυαρίνων ναυμαχίαν, ἥτις δι' αἵματος χριστιανικοῦ πολυτίμου ἐπεσφραγίσατο τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν αὐτονομίαν, ἐκ τῶν ἐνόντων ἐνέσπειρε τῷ υἱῷ αὐτοῦ τὰ θεῖα νάματα τοῦ πρὸς τὸν Θεόν, τὴν Πατρίδα καὶ τοὺς ὁμοίους του σεβασμοῦ, ἔρωτος καὶ στοργῆς. Αἱ τρεῖς αὗται βάσεις, εὑροῦσαι φύσιν καλήν, ὡδήγησαν τὸν ναυτόπαιδα εἰς πεδίον τιμῆς μέχρις ἐσχάτων.

Ὁ Νικόλαος Σακόπουλος αὐτὸς ἑαυτὸν ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐμόρφωσε, πλεῖσθ' ὅσα προσκόμματα, φιλότιμος καὶ φιλόπονος νέος, ὑπερνικήσας. Ἄλλος Κλεάνθης, αὐτὸς ἀπέζη ἑαυτόν, καὶ διὰ τῆς ἐπιμελείας του, τῆς ἀπαρομοιώτου πρὸς τὸ καθῆκόν του ἀφοσιώσεως καὶ τιμιότητος, ἀνεδείχθη τέλος εἷς τῶν διακεκριμένων καὶ σπανίων λειτουργῶν τῆς Θέμιδος.

Νεώτατος ὁ Νικόλαος Σακόπουλος εἰσῆλθεν εἰς τὴν δικαστικὴν ὑπηρεσίαν, ἔνθα

---

1. Ὁ λόγος οὗτος τοῦ Γεωργίου Ἰ. Φιλήμονος, Ὑποπροξένου τῆς Ἑλλάδος ἐν Καΐρῳ, ἐξεφωνήθη κατὰ τὴν κηδείαν τοῦ Νικολάου Σακοπούλου, ἀποθανόντος ἐν τῇ αἰγυπτιακῇ πρωτευούσῃ τὴν 18 Μαρτίου 1877. Τὰ παρατιθέμενα ἐνταῦθα ἀποσπάσματα ἔχουν ληφθῆ ἐκ τῆς ἐν Καΐρῳ ἐκδιδομένης ἑλληνικῆς ἐφημερίδος *Κάϊρον*, ἀριθ. 177, 21/2 Ἀπριλίου 1877, ὅπου εὑρίσκονται δύο ἀκόμη νεκρολογίαι τοῦ Σακοπούλου. Νεκρολογίαι τοῦ Σακοπούλου ἐδημοσιεύθησαν καὶ εἰς τὰ ἑπόμενα δύο φύλλα τῆς αὐτῆς ἐφημερίδος, τῆς 25/6 καὶ 3/15 Ἀπριλίου 1877, ὡς καὶ εἰς τὴν ἐφημερίδα *Le Droit (Gazette des Tribunaux Égyptiens*, ἀριθ. 91, 23/4 Ἀπριλίου 1877. Φωτοτυπίας τῶν ὡς ἄνω φύλλων τῶν ἐφημερίδων *Κάϊρον* καὶ *Le Droit* ἀπέστειλεν εἰς ἡμᾶς ἡ ἐν Washington διαμένουσα ἐγγονὴ τοῦ Ν. Σακοπούλου δεσποινὶς Nancy Horton, τὴν ὁποίαν θερμῶς εὐχαριστοῦμεν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

παρέμεινεν εὐδοκίμως ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Αὐστηρὸς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντός του, δίκαιος κριτής, παρὰ πάντων ἐτιμᾶτο καὶ ἠγαπᾶτο, καθότι ἐπὶ τῶν χειλέων του ἔφερε τὸ μειδίαμα καὶ τὴν χάριν. Ἡ εὐγενὴς μορφή του ἐπρόδιδε τὴν εὐγένειαν ψυχῆς μεθ' ἧς ὀφείλει νὰ κοσμῆται ὁ ἀληθὴς δικαστής.

Ὅτ' ἐν ἔτει χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ πεντηκοστῷ τετάρτῳ ξενικὴ κατοχὴ κατελάμβανε τὴν Ἑλλάδα, ὁ Νικόλαος Σακόπουλος, ἀνακριτὴς διατελῶν τότ' ἐν Ἀθήναις, παρὰ πάντων ἀνωμολογήθη πόσον ἐντίμως καὶ ἀναλόγως τῶν περιστάσεων ἐξεπλήρωσε τὸ καθῆκόν του, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν τὰ πολιτικὰ πάθη ἠμφεσβήτουν τὸν Θρόνον αὐτὸν τοῦ ἀειμνήστου φιλέλληνος βασιλέως Ὄθωνος. Ἡ πολιτεία του αὕτη προήγαγεν ἀκολούθως τὸν Νικόλαον Σακόπουλον εἰς Πάρεδρον Δικαστὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τιμήσας ἐπὶ ἔτη πολλὰ τὴν νέαν ταύτην θέσιν του, εἰσῆλθεν ἀκολούθως εἰς τὸν προξενικὸν κλάδον. Ἡ Κρήτη, ἡ Σμύρνη, τὸ Ρουχτσούκιον, τὸ Κάϊρον τέλος ηὐτύχησαν νὰ ἴδωσι τὸν Νικόλαον Σακόπουλον ἐπαξίως τὴν Κυβέρνησίν του ἀντιπροσωπεύοντα. Ὑμεῖς αὐτοὶ ἐγνωρίσατε ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν εὐθὺν καὶ ἀμερόληπτον Πρόξενον, καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ ἀπόδοτ' αὐτῷ τὸν ἀμάραντον τῆς δόξης στέφανον.

Καί, ὅτε ἡ Ἑλλὰς προσεκαλεῖτο μετὰ τῶν εὐνομουμένων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ὑπὸ τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος τοῦ μεγατίμου καὶ ἀναμορφωτοῦ Κεδίβου ὅπως ὀνομάσῃ τὸν ἐν Καΐρῳ δικαστήν της ἐν τοῖς Μεικτοῖς Δικαστηρίοις, εἰς τὸν Νικόλαον Σακόπουλον οἱ ἐν τοῖς πράγμασιν ἀπέβλεψαν. Ἐγνώριζεν ἐκ τῶν προτέρων ἡ δικαστικὴ ὑπηρεσία τὸν ἀμερόληπτον καὶ φιλοδίκαιον ἱεροφάντην τῆς Θέμιδος· ἐγνώριζεν ἡ ἐξωτερικὴ ὑπηρεσία τὸν νουνεχῆ καὶ δραστήριον Πρόξενον. Καὶ τὴν ἐκλογὴν ταύτην πληρέστατα ἐδικαίωσεν ὁ Νικόλαος Σακόπουλος.

Εἰς ἐμὲ δὲν ἀνήκει νὰ ὁμιλήσω δι' ἣν καθεῖξεν ἐπίδοξον ἐπ' ἐσχάτων θέσιν. Οἱ ἔντιμοι συνάδελφοί του, ἅπας ὁ Δικηγορικὸς Σύλλογος Καΐρου ἂς ἀνομολογήσωσι τοῦτο. Καὶ ἡ ὁμολογία των αὕτη καὶ ἡ πανδήμως ἐκδηλωθεῖσα σήμερον κοινὴ λύπη ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ ἀνδρὸς ἔσονται ἀψευδὲς μαρτύριον οἷον δυσαναπλήρωτον κενὸν ἀφήνει ἐν τῇ δικαστικῇ ὑπηρεσίᾳ ὁ θάνατός του.

. . . . . .

Ὁ Θεὸς τοῦ ἐλέους ἀναπαύσοι τὴν ψυχήν σου, ἀγνὲ Ἕλλην Νικόλαε Σακόπουλε!

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ[1]

Ἀαλῆ Πασᾶς : Α′ νε′, νς′, νζ′, νθ′, ξ′, ξα′, 198, 201, 202, 222, 260, 279, 392· Β′ 23, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 68, 69, 71, 73, 74, 75, 76, 80, 82, 83, 86, 87, 88, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 101, 105, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 119, 120, 121, 125, 127, 128, 131, 132, 134, 135, 137, 140, 141, 142, 143, 144, 147, 149, 152, 166, 202, 228, 264, 391

Ἀβδελλᾶ(ς) (οἰκ.) : Α′ 326, 331

Ἀβδοῦ (οἰκ.) : Α′ 22, 152, 157, 317, 325· Β′ 363

Ἀβδουλᾶ Βέης : Α′ 390

Ἀβτὶλ Πασᾶς : βλ. Ἀτὺλ Πασᾶς

Ἀγαζαϊτὲ Σακὴρ Βέης : Β′ 162

Ἀγαθοεργὸς Ἐπιτροπὴ ἐν Ρεθύμνῳ : βλ. Ἐπιτροπὴ Ἀγαθοεργὸς ἐν Ρεθύμνῳ

Ἀγγελάκης : Β′ 168

Ἀγγελιανὰ (οἰκ.) : Α′ 318, 320, 324, 325, 328, 331, 393, 395· Β′ 306, 307

Ἀγγελίδης : Α′ 2

Ἀγγελικάρας : Α′ 358

Ἀγγλία – Κρήτη : Α′ κθ′, λδ′, λε′, ν′, να′, νε′, ξβ′, ξγ′, 6, 7, 28, 60, 110, 213, 293, 393· Β′ 7, 169, 176, 178, 179, 181, 191, 192, 194, 206, 241, 245, 248, 249, 250, 256, 263, 268, 270, 288, 293, 298, 299, 308, 318, 324, 332, 336, 343· βλ. καί : Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Ἀγγλίας ἐν Χανίοις· Προξενικὸν Πρακτορεῖον καὶ Προξενικὸς Πράκτωρ Ἀγγλίας ἐν Ρεθύμνῳ· Ὑποπροξενεῖον καὶ Ὑποπρόξενος Ἀγγλίας ἐν Ἡρακλείῳ

Ἁγία Βαρβάρα (οἰκ.) : Α′ 364, 367, 403, 409· Β′ 10, 11, 19, 20, 29

Ἁγία Εἰρήνη Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 154, 238· Β′ 289

Ἁγία Κυριακὴ (μετόχιον Μονῆς Χρυσοπηγῆς) : Α′ κθ′

Ἁγία Κυριακὴ (ναὸς ἐν Καστέλλῳ Ἀποκορώνου) : Α′ 66, 79

Ἁγία Μαρίνα Κυδωνίας (οἰκ.) : Α′ 46, 393

Ἁγία Παρασκευὴ Πεδιάδος (οἰκ.) : Α′ 389

Ἁγία Παρασκευὴ Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 79, 136· Β′ 289, 303

Ἁγία Πελαγία Ἁγίου Βασιλείου (οἰκ.) : Α′ 253, 257

Ἁγία Πελαγία Μαλεβιζίου : Α′ 215, 217, 223, 224, 226, 237· Β′ 10, 59, 81, 125, 304, 307, 313, 333, 363

Ἁγία Ρουμέλη (οἰκ.) : Α′ μζ′, 165, 194, 200, 204, 205, 212, 213, 214, 218, 221, 222, 228, 230, 231, 232, 300, 383, 393, 394, 401, 403· Β′ 2, 3, 16, 20, 21, 70, 73, 185, 343, 351, 355, 361, 365, 378, 379, 380

Ἁγία Τριὰς Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 286

Ἁγιὰ Κυδωνίας (οἰκ.) : Α′ 275, 370, 377

Ἀγιάναγα Μετόχι : Α′ 215· Β′ 114, 119

Ἁγίας Τριάδος ἢ Τζαγκαρόλων Μονή : Β′ 179, 292

Ἁγιασμάτσι : Α′ 405

Ἁγιὲς Παρασκιὲς (οἰκ.) : Α′ 106, 389

---

1. Τὰ ἐν ταῖς ἐκθέσεσι ἁπαντῶντα τοπωνύμια ἔχουν καταχωρισθῆ εἰς τὸ ἀλφαβητικὸν εὑρετήριον ὑπὸ τὴν καθιερωμένην ὀρθογραφικὴν καὶ φωνητικὴν μορφὴν αὐτῶν. Ἐὰν πλὴν τοῦ ἐπικρατοῦντος τύπου τοπωνυμίου τινὸς ὑπάρχῃ καὶ ἕτερος (π.χ. Μπουτσουνάρια ἢ Κουτσουνάρια), ἐκ τοῦ δευτέρου γίνεται παραπομπὴ εἰς τὸν πρῶτον. Ἐὰν ὅμως ὁ ἐν τῷ κειμένῳ ἁπαντῶν τύπος ἀποτελῇ παραφθορὰν ὀφειλομένην εἰς ἄγνοιαν ἢ εἰς ἀντιγραφικὸν λάθος, ὁ ἐσφαλμένος οὗτος τύπος κατὰ κανόνα δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὸ εὑρετήριον, ἡ δὲ παραπομπὴ εἰς τὴν οἰκείαν σελίδα καταχωρίζεται ὑπὸ τὸν ὀρθὸν τύπον τοῦ περὶ οὗ πρόκειται τοπωνυμίου. Προκειμένου περὶ τόπου μετονομασθέντος μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν ἐκθέσεων καλυπτομένην περίοδον, αἱ παραπομπαὶ γίνονται ὑπὸ τὸ παλαιὸν ὄνομα τοῦ τόπου, παρὰ τὸ ὁποῖον σημειοῦται καὶ τὸ νέον ὄνομα μετὰ τὴν ἔνδειξιν *νῦν*. Π.χ. Ἀρκούδαινα· νῦν Ἀρχοντική. Ἐκ τοῦ νέου ὀνόματος γίνεται παραπομπὴ εἰς τὸ παλαιόν.

Οἰκ.=οἰκισμός.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἁγιοβαρβαρίτης, Γ. : Β′ 81
Ἁγιοβαρβαρίτου, Αἰκ. : Β′ 81
Ἁγιοβασιλιῶται : Α′ 234, 241, 262, 310, 326· Β′ 368· πβλ. καὶ Ἁγίου Βασιλείου ἐπαρχία
Ἅγιοι Θεόδωροι (νησίς) : Α′ 141
Ἅγιοι Πάντες : βλ. Χάνι Μπαμπαλῆ
Ἁγιορουμελιῶται : Α′ 231· πβλ. καὶ Ἁγία Ρουμέλη
Ἅγιος Ἀνδρέας (οἰκ.) : Α′ 177
Ἅγιος Ἀντώνιος : Β′ 31
Ἅγιος Βασίλειος Πεδιάδος (οἰκ.) : Α′ 106· Β′ 51
Ἅγιος Γεώργιος (ναὸς Περιβολίων Ρεθύμνης) : Α′ 354
Ἅγιος Γεώργιος Σφακίων : βλ. Κολοκάσια
Ἅγιος Δημήτριος Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 71, 79, 136· Β′ 289, 303
Ἅγιος Θωμᾶς (οἰκ.) : Α′ 250
Ἅγιος Ἰωάννης (ναὸς εἰς Σκαφιῶτες) : Β′ 130
Ἅγιος Ἰωάννης (ναὸς πλησίον Χανίων) : Α′ 120
Ἅγιος Ἰωάννης (Καημένος) Ἁγίου Βασιλείου (οἰκ.) : Α′ 284, 285
Ἅγιος Ἰωάννης Ἀποκορώνου : Β′ 108
Ἅγιος Ἰωάννης Ἐρημίτης (ναὸς ὑπαγόμενος εἰς Μονὴν Γουβερνέττου) : Α′ 7
Ἅγιος Ἰωάννης Μυλοποτάμου (οἰκ.) : Α′ 326, 331, 332
Ἅγιος Ἰωάννης Σφακίων (οἰκ.) : Α′ 218
Ἅγιος Κὺρ-Γιάννης ἢ Ἁϊκυργιάννης (οἰκ.) : Α′ 272, 274, 372, 376
Ἅγιος Κωνσταντῖνος Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 225
Ἅγιος Λουκᾶς (ναὸς πλησίον Χανίων) : Α′ 120
Ἅγιος Μάμας Μυλοποτάμου (οἰκ.) : Α′ 76, 327, 332
Ἅγιος Μύρων (οἰκ.) : Α′ μβ′, 76, 107, 112, 113, 117, 122, 123, 125, 129, 152, 168, 174, 213, 215, 216, 266, 298, 324, 401· Β′ 10, 33, 37, 41, 46, 62, 71, 78, 79, 80, 81, 100, 148, 208, 209, 261, 265, 266, 273, 280, 284, 297, 310, 345, 358
Ἅγιος Νικόλαος (οἰκ.) : Α′ 129, 192, 202
Ἅγιος Παντελεήμων (ναὸς ἐν Ἅδελε) : Α′ 318
Ἅγιος Παντελεήμων (ναὸς ἐν Ἐπισκοπῇ Ρεθύμνης) : Α′ 80
Ἅγιος Παρθένιος (ναὸς ἐν Ἀργυρουπόλει) : Α′ 80
Ἅγιος Παῦλος (οἰκ.) : Β′ 348
Ἁγίου Ἀντωνίου Μονή : βλ. Βροντησίου Μονὴ
Ἁγίου Βασιλείου ἐπαρχία : Α′ νγ′, νδ′, νθ′, ξε′, 19, 21, 77, 159, 177, 180, 193, 208, 209, 225, 226, 238, 239, 253, 255, 256, 257, 262, 274, 285, 299, 307, 312, 331, 386, 387, 405· Β′ 1, 3, 4, 53, 60, 86, 99, 113, 133, 162, 202, 206, 233, 241, 254, 277, 289, 293, 306, 308, 323, 326, 328, 334, 336, 340, 346, 351, 369, 370, 376, 382, 407· βλ. καὶ Λάμπης ἐπαρχία
Ἁγίου Παντελεήμονος Μονή : Α′ 326, 331· Β′ 305
Ἀγκουσελιανὰ (οἰκ.) : Α′ 237, 285, 381· Β′ 289, 334
Ἀγριλὲς (οἰκ.) : Β′ 166
Ἀγριμοκεφάλα : Α′ 133
Ἅδελε (οἰκ.) : Α′ 136, 177, 209, 318, 366· Β′ 289, 303· βλ. καί : Ἀδελιανά· Ἀδελοπηγιανὰ
Ἀδελιανά : Α′ 209
Ἀδελιανὸ Χάνι : Α′ 364
Ἀδελοπηγιανά : Α′ 177· βλ. καί : Ἅδελε· Πηγὴ Ρεθύμνης
Ἀδὴλ Πασᾶς : βλ. Ἀτὺλ Πασᾶς
Ἀδοσίδης, Κ. (Πασᾶς) : Α′ 273· Β′ 44, 54, 69, 85, 86, 87, 90, 94, 95, 96, 100, 102, 107, 112, 113, 115, 135, 142, 147, 187, 221, 223, 225, 230, 232, 353
Ἀδρίας (πλοῖον) : Α′ 265, 285, 296, 297, 298
Ἀζογυρὲς Παλαιοχώρας Σελίνου (οἰκ.) : Β′ 32
Ἀζόνα : Α′ 307, 310, 311
Ἀθῆναι : Α′ 132, 247, 361· Β′ 63, 196, 199, 216, 224, 239, 260, 314, 344, 347, 352, 355
Ἀϊβαζίδης, Ν. : Β′ 320
Αἰγαῖον (πλοῖον) : Α′ 110
Αἴγινα : Α′ 214, 229, 353· Β′ 12, 339
Αἴγυπτος – Κρήτη : Α′ 20, 50, 67, 68, 74, 75, 90, 92, 101, 102, 115, 120· Β′ 179· βλ. καὶ Κρήτη – Αἰγυπτιακὸς στρατὸς
Ἁϊκυργιάννης : βλ. Ἅγιος Κὺρ-Γιάννης
Αἰὼν (ἐφημερίς) : Β′ 200
Ἀκαδημία Ἀθηνῶν : Α′ θ′
Ἀκαρνᾶνες : Β′ 188
Ἀκαρνανία : Β′ 63
Ἀκονιζιά : Β′ 276
Ἀκούμια : βλ. Κούμια
Ἀκρωτήρι : Α′ 258, 276· Β′ 69, 104, 145, 146, 158, 164, 172, 179, 296
Ἀκρωτηριανοί : Β′ 145
Ἀκτοπλοΐα Σύρου : βλ. Ἀτμοπλοϊκὴ Ἑταιρεία Σύρου
Ἀκτοῦντα (οἰκ.) : Β′ 289
Ἀλβανία : Α′ 144
Ἀλβανοί : Α′ λθ′, μδ′, 121, 144, 151, 180, 208, 226, 232, 303, 351· Β′ 151, 157, 283
Ἀλεξάνδρεια : Α′ 119, 206, 292, 330· Β′ 271
Ἀλέξανδρος Β′, Αὐτοκράτωρ Ρωσίας : Α′ 11· Β′ 32
Ἀλεξίου, Εὐαγγελινός : Β′ 147, 183, 357· πβλ. καὶ Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Ὁλλανδίας ἐν Χανίοις
Ἀλετρουβάρι (οἰκ.) : Α′ 119
Ἀλῆ Μπερῆ Πασᾶς : Α′ 173, 177, 367, 372, 376, 399, 401· Β′ 1, 2, 6, 113
Ἀλῆ Πινιάρης : Α′ 239
Ἀλῆ Ριζᾶ Πασᾶς (Σαρχός) : Α′ μη′, 249, 252, 257, 263, 268, 272, 275, 282, 296, 322,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

334, 338, 364, 366, 400· Β′ 32, 68, 89, 98, 109, 134
'Αληκαπητοπούλα, Ε. : Β′ 8
'Αλήμπεης : Α′ μγ′, 139, 145, 148, 150, 151, 154, 168, 172, 183, 197, 200, 202, 207, 219, 220, 235, 236, 244
'Αλιάκες Θερίσου : Α′ μγ′· Β′ 259
'Αλικαμπιώτης, 'Α.: Α′ 65· Β′ 277, 278, 286, 330
'Αλίκαμπος (οἰκ.) : Α′ 310· Β′ 152, 154, 157, 158, 246, 266, 277, 295
'Αλικιανοῦ ἢ 'Αλικιανὸς (οἰκ.) : Α′ 73, 186, 188, 195, 260, 275, 377· Β′ 68, 72, 73, 77, 184, 242, 264, 294
'Αλμυρὸς 'Αποκορώνου : Α′ 318, 320, 402, 407· Β′ 1, 3, 6, 7, 28, 29, 32, 40, 45, 51, 58, 62, 66, 75, 93, 99, 113, 117, 181, 251, 306, 308, 315, 372
'Αλμυρὸς 'Ηρακλείου : Α′ 123, 306· Β′ 170, 208
'Αμάρι (οἰκ.) : βλ. Νὲφς 'Αμάρι
'Αμαρίου ἐπαρχία : Α′ ξς′, 19, 21, 77, 180, 193, 226, 238, 253, 255, 256, 262, 269, 274, 299, 312, 322, 331, 363, 380· Β′ 53, 60, 75, 86, 93 99, 239, 241, 257, 267, 274, 275, 277, 286, 289, 306, 310, 328, 334, 336, 353, 356, 360, 362, 364, 366, 368, 370, 371, 376, 382, 407
'Αμαριῶται : Α′ 262, 326· Β′ 275· πβλ. καὶ 'Αμαρίου ἐπαρχία
'Αμερική : βλ. 'Ηνωμέναι Πολιτεῖαι 'Αμερικῆς
'Αμηρᾶς : Α′ 55
'Αμνᾶτος (οἰκ.) : Α′ 137, 208· Β′ 289, 303
'Αμντίμπεης : Α′ 174
'Αμπελάκι (οἰκ.) : Α′ 178, 255, 256, 284, 285, 365, 366, 373, 410· Β′ 30
'Αμφιτρίτη (πλοῖον) : Β′ 379
'Αναγνωστόπουλος, Χ. : Α′ 289
'Αναστασάκης, 'Ι. : Β′ 109
'Ανατολικὸν ζήτημα : βλ. Κρήτη – 'Ανατολικὸν ζήτημα
'Ανδρουλάκης, Γ. : Β′ 339
'Ανδρουλῆς : Β′ 278
'Ανδρουλιδάκης, Ζ. : Α′ 106· Β′ 9
'Αντικύθηρα : Α′ 228, 249, 336· Β′ 224
Antilope (πλοῖον) : Β′ 316, 362
'Αντύπας, Β. : Α′ 118· Β′ 296
"Ανω 'Αρχάνες : βλ. 'Επάνω 'Αρχάνες
"Ανω 'Ασίτες (οἰκ.) : Α′ 123· Β′ 79, 80, 81, 248· βλ. καὶ 'Ασίτες
"Ανω Κεφαλᾶς : βλ. Κεφαλᾶς
"Ανω Μαλάκι : βλ. Μαλάκι
"Ανω Σύμη : βλ. Σύμη
'Ανώγεια Μυλοποτάμου (οἰκ.) : Α′ 223, 224, 225, 234, 240, 244, 245, 247, 251, 253, 256, 270, 293, 297, 331, 332· Β′ 310, 312, 317, 363
'Ανώγεια Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 103, 114, 328
'Ανωγειανοὶ (Μυλοποτάμου) : Α′ 215, 326· Β′ 325· πβλ. καὶ 'Ανώγεια Μυλοποτάμου
'Ανωπόλεως ὀροπέδιον : Α′ 393
'Ανώπολις Σφακίων (οἰκ.) : Α′ 386, 400, 403· Β′ 70, 238, 342, 350, 351, 358, 365
'Αξέντι (οἰκ.) : Β′ 297, 356
'Αξὸς (οἰκ.) : Α′ 332
'Απεζανῶν ἢ 'Απεζωνῶν Μονή : Β′ 62, 69
'Αποθῆκες (οἰκ.) : Α′ 377
'Αποκορωνιῶται : Α′ 241, 242, 335· Β′ 77, 108, 120, 146, 205, 212, 272, 308, 360· πβλ. καὶ 'Αποκορώνου ἐπαρχία
'Αποκορώνου ἐπαρχία : Α′ μα′, μγ′, μζ′, νβ′, νδ′, ν0′, ξα′, 13, 14, 37, 58, 66, 80, 102, 104, 143, 151, 159, 164, 166, 194, 204, 210, 234, 236, 239, 252, 260, 264, 271, 274, 275, 276, 296, 300, 301, 304, 305, 306, 309, 310, 312, 313, 314, 322, 359, 375, 378, 384, 294, 400, 402, 406, 407, 408· Β′ 3, 4, 6, 7, 18, 54, 86, 93, 99, 103, 104, 108, 111, 113, 120, 130, 134, 136, 145, 146, 147, 148, 151, 152, 157, 158, 162, 168, 174, 175, 176, 177, 180, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 193, 199, 206, 210, 214, 215, 216, 223, 242, 246, 254, 255, 258, 259, 260, 265, 276, 278, 279, 280, 281, 284, 285, 286, 290, 294, 295, 301, 307, 309, 312, 314, 315, 330, 339, 341, 342, 365, 371, 378, 380, 384, 407
'Αποστολάκης, Γ : Β′ 239
'Αποστολάκης, 'Ι. : Α′ 247
'Αποστόλοι 'Αμαρίου (οἰκ.) : Β′ 289
'Αποστολομανώλης : Α′ 13
'Απτουλκαδὲρ Πασᾶς : Β′ 18
'Αραβάνες : Β′ 364, 367
'Αράδαινα (οἰκ.) : Α′ 222, 234, 393, 400, 401, 403
'Αργυρούπολις ἢ Γαϊδουρόπολις (οἰκ.) : Α′ 305, 307, 309, 310, 311, 328· Β′ 58, 325
"Αρδακτος 'Αγίου Βασιλείου (οἰκ.) : Α′ 253, 257· Β′ 289
Arethusa (πλοῖον) : Α′ 73, 91, 210, 212
'Αριστάρχης, Γ : Α′ 26, 37, 57, 68, 90
'Αριστάρχης, 'Ι. : Β′ 187
'Αριστάρχης, Ν. : Α′ 26
'Αρὶφ Βέης : Β′ 260, 264, 286
'Αρὶφ Μπαμπᾶ : βλ. Μουσταφᾶ 'Αρὶφ Μπαμπᾶ (τεκὲς)
'Αρὶφ Πασᾶς : Β′ 78, 79, 95, 96, 102, 226, 229, 239, 244, 247, 249, 266, 304, 358, 382
'Αρκάδι (πλοῖον) : Α′ ξδ′, 309, 313, 315, 322, 324, 336, 337, 358, 369, 383, 387, 407, 409· Β′ 12, 13, 16, 19, 20, 21, 22, 26, 28, 33, 36
'Αρκαδίας ἐπαρχία : Α′ 388· Β′ 8
'Αρκαδίου Μονή : Α′ μδ′, με′, μς′ μθ′, ξζ′, 19, 23, 24, 39, 64, 71, 72, 77, 79, 86, 137, 160, 169, 171, 172, 174, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 193, 201,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

226, 270, 273, 283, 337, 354, 360, 368, 389· Β′ 11, 14, 15, 233, 234, 275
'Αρκαλοχώρι (οἰκ.) : Α′ 389
'Αρκούδαινα· νῦν 'Αρχοντικὴ (οἰκ.) : Α′ 307, 309, 311, 328· Β′ 324
'Αρμένιοι : Α′ 341
'Αρμένοι 'Αποκορώνου (οἰκ.) : Α′ 58, 144, 270· Β′ 148, 246, 275
'Αρμένοι Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 63, 177, 285, 366, 373, 381, 385, 393, 395, 410· Β′ 30, 241
'Αρμονία (ἐφημερὶς Κωνσταντινουπόλεως): Β′ 97
'Αρσανίου Μονή : Α′ 137
'Αρχάνες ('Επάνω, Κάτω–οἰκ.) : Β′ 102· βλ. καί : 'Επάνω 'Αρχάνες· Κάτω 'Αρχάνες
'Αρχοντάκης, Ν. : Β′ 22
'Αρχοντική : βλ. 'Αρκούδαινα
'Ασῆ Γωνιὰ (οἰκ.) : Α′ 310· Β′ 376
'Ασίτες ("Ανω, Κάτω – οἰκ.) : Α′ 297, 314, 316, 404· Β′ 9, 84, 88, 100, 297, 305, 358· βλ. καί : "Ανω 'Ασίτες· Κάτω 'Ασίτες
'Ασιτιανοί : Β′ 80, 107· πβλ. καὶ 'Ασίτες ("Ανω, Κάτω)
'Ασιτιανός, Γ. : Α′ 124, 125
'Ασκύφου (ὀροπέδιον, οἰκ.) : Α′ λα′, μγ′, νδ′, 148, 160, 166, 184, 209, 233, 234, 241, 248, 252, 375, 378, 383, 384, 385, 386, 400, 402· Β′ 26, 27, 173, 276, 286, 291, 294, 295, 298, 342, 360, 362, 365, 374, 380, 382, 383
"Ασπρος 'Ανήφορος : Α′ 326, 331
Assurance (πλοῖον) : Α′ 164, 189, 201, 221, 228
'Αστέρι (οἰκ.) : Α′ 137· Β′ 289, 303
'Αστυράκι (οἰκ.) : Α′ 238, 240, 245
'Ασφένδου ἢ "Ασφενδος (οἰκ.) : Α′ 233, 374, 378, 383, 385, 386· Β′ 27, 365
'Ασφενταμές : Α′ 313
'Ασώματοι (οἰκ.) : Α′ 179
'Ασωμάτων Μονή : Β′ 249, 370
'Ατμοπλοϊκὴ 'Εταιρεία Σύρου : Α′ ξδ′, 78, 82, 87
'Ατσιπάδες 'Αγίου Βασιλείου (οἰκ.) : Α′ 285
'Ατσι(πο)πουλιανὴ Καμάρα : Α′ 97
'Ατσιπόπουλο (οἰκ.) : Α′ 15, 17, 18, 93, 96, 97, 102, 103, 128, 130, 137, 177, 178, 299, 306, 328, 382, 384, 395· Β′ 30, 63, 117, 122, 131, 143, 187, 241 245, 253, 289, 303, 308
'Ατὺλ Πασᾶς : Β′ 33, 79
Authion (πλοῖον) : Α′ 315, 329, 353, 389, 390, 393, 402· Β′ 1, 3, 32, 45
Αὐλοποτάμου ἐπαρχία : Α′ 226, 237, 322· Β′ 53, 60, 160, 161· πβλ. καὶ Μυλοποτάμου ἐπαρχία
τίβεης : Α′ 126
Αὐστρία : Α′ κη′, λε′, 5, 6, 7. — Κρήτη : Α′ 399· Β′ 181· βλ. καί : Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Αὐστρίας ἐν Χανίοις· Προξενικὸν Πρακτορεῖον καὶ Προξενικὸς Πράκτωρ Αὐστρίας ἐν Ρεθύμνῳ
Αὐτοκρατορικὸν Διάταγμα 8/20 'Ιανουαρίου 1868 : βλ. 'Οργανικὸς Νόμος
'Αχενδριᾶς (οἰκ.) : Β′ 221
'Αχλάδα : Β′ 246
'Αχλάδα (οἰκ.) : Α′ 212
'Αχλάδες (οἰκ.) : Α′ 119· Β′ 31
'Αχλαδίδι : Α′ 203
Βαϊρὰμ 'Εφέντης : Β′ 248
Βαλάκης, Κ. : Β′ 246
Βαλαρίνα (οἰκ.) : Α′ 311
Βαλασᾶς, 'Ι. : Α′ 365
Βαλαωρίτης, Σ. : Α′ λγ′, 415
Βαλελέτης, Γ. : Α′ 106· Β′ 9
Βαλσαμόνερο ("Ανω, Κάτω – οἰκ.) : Β′ 22, 181, 182
Βαμβακᾶς : Β′ 188
Βαμβακᾶς, Ν. : Β′ 162
Βάμος (οἰκ.) : Α′ μα′, 86, 99, 111· Β′ 108, 254, 266, 291
Bankov : Β′ 237
Βαντολάκης, 'Α.: Α′ 335
Βάος, Ζ. : Α′ κα′
Βαρβαρέσος, Χατζῆ 'Εμίνης : Β′ 118, 128, 131, 132
Βαρβάροι ἢ Βάρβαρον 'Αγίων Παρασκιῶν Πεδιάδος (οἰκ.) : Α′ 106
Barbieri, Ε. : Α′ 23, 85, 354· Β′ 352· πβλ. καί : Προξενικὸν Πρακτορεῖον καὶ Προξενικὸς Πράκτωρ Αὐστρίας – Γαλλίας ἐν Ρεθύμνῳ
Βαρδῆς : Α′ 153
Βαρδίδης : Α′ 157
Βαρδινάκης, 'Ι. : Α′ 213
Βαρδινογιάννης : Β′ 295
Βαριδάκης, 'Ε. : Α′ 328
Βαρνιωτάκης, Λ. : Α′ 106· Β′ 9
Βαρούχας, Κ. : Β′ 162, 292, 296
Βαρούχας, Ν. : Α′ 2, 145
Βαρύπετρο (οἰκ.) : Α′ 373
Βασιλακάκη, Μ. : Β′ 147
Βασιλακογεώργης : Α′ 350
Βασιλακοπούλα : βλ. Κονταξάκη, 'Ε.
Βασιλειάδης : Β′ 42, 270
Βασιλ(ει)όπουλο (οἰκ.) : Β′ 130
Βασιλογεώργαινα : Β′ 175
Βασιλογιάννης, Σ. : Β′ 9
Βατόλακκος (οἰκ.) : Α′ 195
Βάτος (οἰκ.) : Β′ 289
Βαφὲ(ς) (οἰκ.) : Α′ μγ′, 145, 1 κ.ε. 7, 148, 151

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

153, 154, 155, 156, 165, 183, 335· Β′ 175, 187, 246, 258
Βεδέροι (οἰκ.) : Α′ 96, 137, 177, 299, 328, 384, 395, 396· Β′ 245, 289, 303
Βέητ Βέης : Β′ 162
Βέλγιον : Α′ λε′
Βελῆ Πασᾶς : Β′ 302
Βελονάκης, Δ. : Β′ 118
Βελουδάκης, Κ. : βλ. Βολουδάκης, Κ. (Κωσταρὸς)
Βενερᾶτο (οἰκ.) : Α′ 152, 269
Βενιζέλος : Α′ 2
Βένος, Κ. : Β′ 308
Βεξὲτ Βέης : Β′ 86
Βεργάκης, Σ. : Α′ 408
Βερναρδάκης, Δ. : Α′ 84, 89
Βεσὶμ Πασᾶς : Α′ 353· Β′ 111
Βιάννος (Ἄνω, Κάτω – οἰκ.) : Β′ 9
Βιάννου ἐπαρχία : Α′ 352, 379· Β′ 102, 107
Biche (πλοῖον) : Α′ 116
Βικτωρία, Βασίλισσα Ἀγγλίας : Α′ ξβ′
Βιρὰν (Ἐ)πισκοπὴ (οἰκ.) : Α′ 178
Βλάτος (οἰκ.) : Β′ 14
Βλαχάκης, Γ. : Α′ 106· Β′ 9, 70
Βλαχάκης, Χ. : Β′ 79, 297
Blitz (πλοῖον) : Α′ 410
Βογιατζάκης, Γ. : Β′ 162
Βοιαί : Β′ 296
Βόλος : Β′ 377
Βολουδάκης, Κ. (Κωσταρός) : Α′ λη′, 13, 14, 44, 74, 115, 132, 231, 260, 301· Β′ 27, 49, 54, 175, 176, 190, 191, 193, 196, 199, 202, 204, 205, 206, 212, 215, 223, 250, 256, 259, 265, 298, 314, 318, 324, 325, 339, 342, 349, 354
Bombory (πλοῖον) : Α′ 376, 391, 398· Β′ 28, 73, 161, 165, 168, 229
Βορδονικολάκης : Β′ 9
Βοσάκου Μονή : Α′ 245, 262, 269
Βοσκάκης, Γ. : Β′ 118
Bothwick : Β′ 242, 243, 361
Βουβᾶς : Β′ 292
Βουβουλάκης : βλ. Μπουμπουλάκης, Α.
Βούλγαρης, Δ. : Α′ λβ′, λγ′, να′, ξδ′· Β′ 103, 168
Βουλγαρία : Β′ 259
Βουλγαρίδης, Κ. : Β′ 203, 319, 366
Βουλγάρω (οἰκ.) : Α′ 376
Βοῦτες (οἰκ.) : Α′ 174, 324· Β′ 305, 310
Βροντησίου Μονή : Β′ 9
Βρούβας : Β′ 95
Βρύσες Ἀποκορώνου (οἰκ.) : Α′ μα′, 65, 67, 107, 108, 111, 119, 120, 143, 300, 304, 309, 311, 335, 336, 352· Β′ 4, 25, 30
Βρύσες Καστέλλου Ρεθύμνης : Β′ 30
Βρύσες Μεραμπέλλου (οἰκ.) : Β′ 20, 24
Βρύσινας : Α′ 128, 177, 237· Β′ 38
Buchanan : Β′ 316
Budahegy : Α′ 265, 279, 297
Bulwer, H. : Α′ 6
Butakov : Α′ 189, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 220, 228, 315, 325, 329, 392, 393, 394, 396, 397, 402· Β′ 28, 51, 58, 59, 83, 117, 119, 120, 121, 123, 125, 127, 147
Βυζάντιος : Α′ 173, 184, 186, 189, 191, 194, 200, 203, 204, 211, 213, 217, 225, 232, 240, 253· Β′ 352

Γαβαλοχώρι (οἰκ.) : Β′ 260
Γαβριήλ, Ἡγούμενος Μονῆς Ἀρκαδίου : Α′ με′, 71, 179, 181
Γαέτα (πλοῖον) : Α′ 293, 301, 315· Β′ 32
Γάζι (οἰκ.) : Β′ 114, 119, 125, 207, 208, 217, 305
Γαϊδουρομανδρί : Α′ 351
Γαϊδουρόπολις : βλ. Ἀργυρούπολις
Γαίμηλον : Β′ 276
Γαλαναντώνης : Α′ 142, 144
Γαλατᾶς Κυδωνίας (οἰκ.) : Α′ 47, 140, 195, 322, 393· Β′ 54, 365
Γαλλία – Κρήτη : Α′ λε′, ν′, να′, ξβ′, 28, 46, 60, 73, 111, 151, 171, 393, 394, 398· Β′ 4, 31, 32, 34, 83, 179· βλ. καί : Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Γαλλίας ἐν Χανίοις· Προξενικὸν Πρακτορεῖον καὶ Προξενικὸς Πράκτωρ Γαλλίας ἐν Ρεθύμνῳ· Ὑποπροξενεῖον καὶ Ὑποπρόξενος Γαλλίας ἐν Ἡρακλείῳ
Γάλλου ἢ Γάλλος (οἰκ.) : Α′ 96, 102, 103, 177, 365· Β′ 117, 122, 131, 289, 303
Γαλουβᾶς (οἰκ.) : Α′ 376
Γαμαδάκης : Α′ 153
Γαράζο (οἰκ.) : Α′ 123, 326, 327, 331· Β′ 359
Γαριβαλδινοί : Α′ 226
Γαρμπία (πλοῖον) : Β′ 38
Γαυδιώτης, Ε. : Β′ 32
Γαῦδος : Α′ 405· Β′ 13, 15, 36, 50, 347
Γεδεών, μοναχός : Α′ 258
Γενὴ (οἰκ.) : Α′ 178· Β′ 38
Γενικὴ Συνέλευσις (ἐν Χανίοις) : Α′ νζ′· Β′ 82, 137, 390, 393, 410, 416–420
Γενικὴ Συνέλευσις Κρητῶν (ἐπαναστατῶν) : Α′ λα′, λζ′, μβ′, μζ′, νς′, ξβ′, ξγ′, 57, 80, 81, 94, 95, 100, 104, 110, 114, 122, 129, 132, 138, 149, 151, 160, 161, 167, 171, 173, 184, 186, 188, 200, 204, 205, 211, 213, 221, 222, 223, 234, 237, 244, 245, 246, 252, 259, 266, 276, 300, 330, 361, 371, 383, 402· Β′ 12, 16, 40, 41, 50, 54, 57, 87, 88, 147, 195, 238, 248, 249, 250, 252, 256, 263, 269, 293, 299, 316, 386, 412
Γενικὸς Διοικητὴς Κρήτης : βλ. Ἰσμαὴλ Πασᾶς· Μουσταφᾶ Πασᾶς· Ὀμὲρ Πασᾶς· Χουσεὶν Αὐνῆ Πασᾶς
Γενίσαρλης : Α′ 194, 199, 204, 211, 213, 218, 222, 223, 240, 242, 252, 256

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Γερακάρι (οἰκ.) : Α′ 255, 256· Β′ 274, 289, 368
Γεράκι (οἰκ.) : Α′ νγ′, 152, 157· Β′ 220
Γεράνι Κυδωνίας (οἰκ.) : Α′ 377· Β′ 69, 289
Γεράνι Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 177· Β′ 303, 308
Γερασιμίδης : Β′ 24
Γεράσιμος, Ἐπίσκοπος Κισάμου : Α′ 24, 37, 40· Β′ 250
Γέργερη (οἰκ.) : Α′ νγ′, 364, 367, 404· Β′ 11
Γεφυράκια : βλ. Γιοφυράκια
Γεωργάκης, προεστὼς τοῦ χωρίου Μουρνιές : Β′ 9
Γεωργιάδης – Λόγιος, Λ. : Β′ 256, 340
Γεωργιακάκης, Γ. : Β′ 270
Γεωργιλάκης, Ἰ. : Α′ 140
Γεωργιλᾶς : Β′ 365
Γεώργιοβιτζ : Β′ 331, 378, 384
Γεώργιος Α′, Βασιλεὺς Ἑλλήνων : Α′ λβ′, 69, 94
Γεώργιος τῆς Εὐγενιᾶς : Α′ 106· Β′ 9
Γεώργιος, ἱερεύς : Β′ 9
Γεωργούλης : Α′ 309, 311
Γιαγιὰ Πασᾶς : Α′ 115, 126, 157, 161, 183
Γιαλιά : Β′ 351, 376
Γιαλίτης, Ἀ. : Β′ 217
Γιαμπουδάκης, Κ. : Α′ με′
Γιαννακάκης, Ἰ. : Α′ 408
Γιάνναρης, Χατζημιχάλης : Α′ λη′, 11, 13, 32, 47, 65, 66, 118, 145, 150, 154, 186, 192, 231, 249, 250, 272, 275, 281, 282, 289, 303, 304, 322, 357, 361, 370, 373, 377, 401· Β′ 1, 2, 6, 31, 54, 69, 77, 87, 90, 92, 104, 120, 147, 156, 158, 163, 166, 172, 174, 176, 184, 187, 188, 200, 205, 238, 243, 244, 246, 252, 255, 259, 272, 273, 276, 288, 293, 313, 314, 321, 332, 334, 346, 348, 349, 350, 353, 380, 384
Γιαννιδάκης, Ἐ. : Α′ 123
Γιαννουδοβαρδάκης, Γ. : Β′ 98, 109, 130, 147, 172, 201, 203, 205
Γιαννουλᾶς Τσουγᾶνος : Α′ 408
Γιατράτικα : Α′ 216
Γιοφυράκια (οἰκ.) : Α′ 123· Β′ 90, 170
Γκαλαγκάδω ἢ Γκαλαγκάδος· νῦν Παζινὸς (οἰκ.) : Α′ 258· Β′ 145
Γκαλὶπ Βέης : Α′ 299
Γκίμηλον : Β′ 276
Γκουβελιανά : Β′ 334
Γλυνομανώλης : Α′ 111
Γογονῆς, Ἀ. : Α′ 35, 37, 65, 301· Β′ 31, 54, 103, 108, 120, 136, 175, 192, 223, 286, 319, 339, 349, 360, 365, 371
Γοργολαΐνη Μονή : Α′ 404
Γορίνης : Α′ 254
Γορτυνίας ἐπαρχία : Β′ 63
Γουβανιανά : Β′ 334
Γουβερνέττου Μονή : Α′ 7
Γοῦβες (οἰκ.) : Β′ 9, 38, 141, 217, 220, 228, 231, 234, 235, 244, 248
Γουλεδιανὰ (οἰκ.) : Α′ 178· Β′ 230
Γρᾶ - Κερὰ (οἰκ.) : Β′ 147
Γραμβοῦσα : Α′ 43, 135· Β′ 281, 282
Γραμματικάκης, Ἀ. : Β′ 70
Γραμματικάκης, Ν. : Β′ 97
Γραντάκης, Ὀσμὰν Ἐφέντης : Β′ 162
Γρηγόρης Σωτήρη : Β′ 224
Γρηγόριος, ἱερεύς : Β′ 224
Γρόθος : Α′ 302
Γρύβελλον : Β′ 307
Γύθειον : Β′ 361
Γῦπες : Α′ 408
Γυψοκέφαλο : Β′ 100
Γωνιὰ (οἰκ.) : Α′ 95, 102, 137, 177, 285, 299
Γωνιᾶς Μονή : Α′ 9, 40, 110, 361, 370· Β′ 58, 66
Γωνιὲς Μαλεβιζίου (οἰκ.) : Α′ 324, 404· Β′ 62, 74, 317

Caradok (πλοῖον) : Β′ 362
Champoiseau : Α′ λε′· Β′ 158, 229, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 240, 252, 253, 266, 319, 326, 331, 333, 334, 337, 339, 371, 372, 373, 374, 377, 378, 380, 383, 384· πβλ. καὶ Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Γαλλίας ἐν Χανίοις
Chevalier : Α′ 151
Colucci, E. : Α′ λε′, 30, 55, 117, 143, 147, 173, 196, 219, 236, 283, 292, 329, 335, 336, 350, 351, 352, 353, 355, 368· Β′ 29, 32, 33, 113, 158, 166, 179, 193, 301· πβλ. καὶ Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Ἰταλίας ἐν Χανίοις
Conti : Α′ 316, 329, 353, 389· Β′ 2

Δαϊμέζης, Ζ. : Β′ 212
Δαμασκός : Α′ 60
Δαμάστα (οἰκ.) : Α′ 321, 326, 331
Δαριβιανὰ (οἰκ.) : Α′ 253, 257, 307
Δαρμάρος, Ν. : Α′ 2, 99, 365
Δασκαλάκης : Α′ 43
Δασκαλάκης, Ἀ. : Α′ 364, 365
Δασκαλάκης Τσελεπῆς : Β′ 238
Δασκαλάκης, Χ. : Α′ 106· Β′ 9
Δασκαλάκος : Β′ 372
Δάσκαλος Μάγος : Β′ 71
Δαφνὲς (οἰκ.) : Α′ 152, 364, 367, 391· Β′ 180
Δάφνη : βλ. Πραχίμου
Δελῆ Χουσεΐνης : Α′ 105, 152
Δεληγεώργης, Ἐ. : Α′ λβ′, λγ′, λδ′, να′, 40, 415–418
Δεληγιαννάκης, Ἐ. (Ἐνάμισης) : Α′ 22, 23
Δεληγιάννης, Ἰ. : Β′ 332· πβλ. καὶ Πρεσβεία καὶ Πρέσβυς Ἑλλάδος ἐν Κωνσταντινουπόλει

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Δελιγιάννης, Π. : Α′ ξδ′, 86· Β′ 103, 332, 375, 453–458· πβλ. καὶ Πρεσβεία καὶ Πρέσβυς Ἑλλάδος ἐν Κωνσταντινουπόλει
Δεμιραγαδάκης, Χασὰν Βέης : Β′ 118, 127
Δέμπλα (οἰκ.) : Β′ 172
Δενδρινός, Σ. : Α′ λε′, 9, 28, 29–30, 33, 43, 44, 47, 54, 73, 92, 100, 107, 109, 117, 121, 126, 146, 147, 186, 189, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 204, 222, 236, 290, 323, 367, 379, 391, 398, 402· Β′ 32, 51, 83, 89, 113, 119, 165, 168, 169, 177, 198, 199, 203, 204, 260, 263, 292, 317, 318, 319, 326, 334, 338, 343, 350, 366· πβλ. καὶ Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Ρωσίας ἐν Χανίοις
Δερβὶς Πασᾶς : Β′ 32
Derché : Α′ λε′, 30, 55, 84, 90, 91, 108, 120, 121, 140, 196, 292, 330, 336· Β′ 319· πβλ. καὶ Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Γαλλίας ἐν Χανίοις
Δεσποταῖος, Δ. : Α′ ιη′, 145, 151, 274, 325· Β′ 197
Δημάκης, Σ. : Β′ 270
Δημακόπουλος, Ἰ. : Α′ μδ′, με′
Δημητρακάκης, Ἰ. : Β′ 118
Δημητρακαράκος, Ἡ. : Α′ 315, 401· Β′ 11, 42
Δημητρίου, Ἐ. : Α′ 328
Δημητρίου, Κ. : Α′ 329
Δημογεροντίαι : βλ. Κρήτη – Δημογεροντίαι
Διακογεώργης : Β′ 101
Διαλισκάρι : Α′ 400· Β′ 70, 77, 286, 301, 350
Διάταγμα Αὐτοκρατορικὸν 8/20 Ἰανουαρίου 1868 : βλ. Ὀργανικὸς Νόμος
Dickson, C. : Α′ λε′, ξγ′, 11, 29, 30, 32, 54, 55, 91, 100, 155, 156, 173, 191, 192, 201, 214, 235, 267, 368, 375, 376, 388, 389, 399, 407· Β′ 106, 109, 113, 126, 145, 156, 166, 167, 173, 176, 177, 178, 183, 184, 190, 191, 193, 196, 197, 199, 200, 202, 203, 204, 206, 213, 214, 215, 240, 241, 242, 248, 249, 250, 252, 265, 269, 270, 273, 281, 290, 295, 299, 308, 309, 315, 316, 319, 321, 329, 334, 343, 344, 369, 374, 378, 386· πβλ. καὶ Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Ἀγγλίας ἐν Χανίοις
Δικαιοσύνη : βλ. Κρήτη – Δικαιοσύνη
Dilaverbey : Α′ 402
Διοικητὴς Γενικὸς Κρήτης : βλ. Ἰσμαὴλ Πασᾶς· Μουσταφᾶ Πασᾶς· Ὀμὲρ Πασᾶς· Χουσεΐν Αὐνῆ Πασᾶς
Διονύσιος, Μητροπολίτης Κρήτης : Α′ κζ′, 185, 190, 193, 259, 260, 338· Β′ 44, 48, 54, 109, 142, 143, 163
Δισκουρίου Μονή : Α′ 245, 332
Δοντᾶ, Δ.: Α′ κ′
Δοξαρόν : βλ. Κλεψίμια
Δουμαεργιό· νῦν Κεντροχώριον (οἰκ.) : Α′ 253, 257· Β′ 376
Δούναβις (πλοῖον) : Α′ 189
Δουράκης, Γ. : Α′ 106· Β′ 9
Δράδος, Κ. : Α′ 178
Δρακάκης, Ἰ. : Β′ 71, 100, 226
Δρακάκης, Ν. : Α′ 380· Β′ 53
Δρακόνα Κυδωνίας (οἰκ.) : Α′ 167, 173, 184, 186, 301, 303
Δράμια (οἰκ.) : Α′ 311, 328
Δράπανον : Α′ 168, 276· Β′ 24
Δρεπάνας, Ν. : Α′ 140
Δρουλίσκος, Χ. : Α′ 328
Ἐδεχὲμ Βέης Κλαψαράκης : Β′ 133
Ἐζὲτ Ἐφέντης : Β′ 162
Ἐθελονταί : βλ. Κρήτη – Ἐθελονταὶ
Ἐλαφόνησος : Β′ 22
Ἐλιὰ (οἰκ.) : Α′ 124
Ἐλιώτης, Ἐ. : Β′ 71
Ἑλλάς : Α′ λβ′, ξγ′.—Αἴγυπτος : Α′ να′.—Κρήτη: Α′ ιη′, λβ′, λγ′, λδ′, λζ′, μ′, να′, νζ′, 33, 60, 61, 111, 377· Β′ 237, 375· βλ. καί : Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Ἑλλάδος ἐν Χανίοις· Προξενικὸν Πρακτορεῖον καὶ Προξενικὸς Πράκτωρ Ἑλλάδος ἐν Ρεθύμνῳ· Ὑποπροξενεῖον Ἑλλάδος ἐν Ἡρακλείῳ.—Κρήτης πρόσφυγες : Α′ μθ′ - ν′, 101· Β′ 12, 18, 23, 29, 56, 63, 120, 145, 146, 152, 214 224, 237, 255, 261, 271, 299, 300, 323, 330, 339, 357, 358· πβλ. καὶ Κρήτη–Πρόσφυγες.—Μαυροβούνιον : Α′ να′.—Ρουμανία : Α′ να′.—Σερβία : Α′ λς′, να′.—Τουρκία : Α′ ξδ′· Β′ 222
Elliot, H. : Α′ ξγ′, 191· Β′ 204, 206, 273, 299, 329
Ἔμπαρος (οἰκ.) : Β′ 225, 228, 232, 234, 235, 244, 248, 363
Ἐμπρόσγιαλος ἢ Μπρόσγιαλος· νῦν Χώρα Σφακίων (οἰκ.) : Α′ μζ′, νδ′, 161, 164, 227, 231, 234, 248, 273, 369, 403, 404, 405· Β′ 1, 3, 6, 17, 19, 26, 27, 70, 83, 140, 142, 197, 241, 247, 254, 256, 279, 284, 292, 351, 359
Ἐμπρόσνερο(ς) ἢ (Μ)πρόσνερο(ς) (οἰκ.) : Α′ λα′, 57, 147, 148, 230, 300, 304, 310· Β′ 187, 242, 246, 266, 295
Ἐνάμισης : βλ. Δεληγιαννάκης, Ἐ.
Ἐννέα Χωρία : Α′ 272
Ἕνωσις (πλοῖον) : Α′ ξδ′, ξε′, ξς′· Β′ 11, 29, 103, 104, 165, 168, 200, 206, 208, 220, 286, 297, 298, 304, 336, 338, 343, 348, 349, 350, 351, 352, 355, 356, 357, 361, 366, 380, 384
Ἕνωσις Συντακτῶν Ἡμερησίων Ἐφημερίδων Ἀθηνῶν : Α′ θ′
Ἐξώπολις (οἰκ.) : Β′ 212, 223
Ἐπαναστατῶν δύναμις καὶ ὀργάνωσις : βλ. Κρήτη – Ἐπαναστατῶν δύναμις καὶ ὀργάνωσις
Ἐπαναστατῶν Κεντρικὴ Ἐπιτροπή : βλ. Ἐπιτροπὴ Ἐπαναστατῶν, Κεντρικὴ
Ἐπάνω Ἀρχάνες : Α′ 106, 124, 135· Β′ 9· βλ. καὶ Ἀρχάνες
Ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης : βλ. Ρεθύμνης Ἐπισκοπὴ
Ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 178, 193, 206,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

208, 210, 213, 225, 226, 239, 304, 305, 307, 308, 309, 311, 318· Β′ 63, 267, 306, 307, 335
'Επιτροπὴ 'Αγαθοεργὸς ἐν Ρεθύμνῳ : Α′ 382, 396
'Επιτροπὴ 'Ανατολικῶν 'Επαρχιῶν : βλ. 'Επιτροπὴ Μαλεβιζίου, Τεμένους καὶ Μεσαρᾶς
'Επιτροπὴ τῶν ἓξ 'Ανατολικωτέρων 'Επαρχιῶν : Α′ λη′· Β′ 85, 102, 217, 227, 244
'Επιτροπὴ ἐπαναστατῶν, Κεντρική : Α′ λ′, 15, 19, 22, 27, 36, 37, 39, 41, 43, 44, 45, 46, 56, 57, 58, 60, 62, 63, 65, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 284
'Επιτροπὴ Κεντρικὴ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἐν 'Αθήναις : Α′ λγ′, λζ′, νζ′, ξδ′, 127, 192, 247, 362, 409· Β′ 7, 10, 11, 15, 57, 61, 63, 65, 168, 179, 218, 252, 301, 322, 332, 349, 350
'Επιτροπὴ Μαλεβιζίου, Τεμένους καὶ Μεσαρᾶς : Α′ 70, 158, 409· Β′ 10, 21, 23, 33, 46, 52, 59, 62, 204, 217, 257, 324
'Επιτροπὴ Σύρου : Α′ 362· Β′ 15, 63, 357
'Επιτροπὴ Τμήματος Ρεθύμνης : Α′ 23· Β′ 133, 371, 377, 382
'Επιτροπὴ Τμήματος Χανίων : Β′ 159, 169, 174, 187, 200, 214, 216, 259, 260, 272, 284, 295, 308, 330, 350, 351, 385
'Επτὰ Πόροι : Α′ 364
'Ερμῆς (πλοῖον) : Α′ 397
'Ερμούπολις : Α′ ξς′
Erskine, E. : Α′ 191· Β′ 273, 329
'Εταιρεία Κρητικῶν 'Ιστορικῶν Μελετῶν ἐν 'Ηρακλείῳ : Α′ ις′, κ′
Εὐαγγελίστρια (ναὸς ἐν Φρέ) : Β′ 148
Εὐαγγελίστρια (πλοῖον) : Β′ 212
Εὐμένιος, ἱεροδιάκονος : Α′ 112

Favre, J. : Β′ 258
Fay : Β′ 210, 217
Forbin (πλοῖον) : Α′ 229, 235· Β′ 89, 243, 266, 271

Gladstone, W. : Α′ ξδ′
Guiscardo (πλοῖον) : Α′ 284, 293

Haus-, Hof- und Staatsarschiv : Α′ θ′
Hertzfeld, V. : Α′ 353, 389, 399
Hitier : Β′ 302
Hobart Πασᾶς : Α′ ξε′, ξς′· Β′ 105, 106, 113, 361, 367
Horton, N. : Β′ 421
Howe, S. : Α′ μθ′
Hugo, V. : Α′ μθ′

Ζάκυνθος : Β′ 279, 309
Ζαμπέτη : Β′ 100
Ζαρὸς (οἰκ.) : Β′ 257, 261
Ζαρουλάκης, 'Ι. : Β′ 386
Ζαφειράκης, 'Ε. : Α′ 328
Ζαχαριάδης : Α′ 123
Ζερβός : Α′ 153
Ζῆκος, Γ. : Α′ 404· Β′ 10, 325, 326, 329, 331, 337, 343, 354, 362, 371, 377, 380, 382, 386
Ζήτης, 'Ε. : Β′ 8
Ζισχνὴ 'Εφέντης : Β′ 74
Ζουὰβ (πλοῖον) : Β′ 23, 55
Ζούκης, 'Ι. : Α′ 109, 183, 362· Β′ 25
Ζούρβα Κυδωνίας (οἰκ.) : Α′ 142, 187, 188, 194· Β′ 72, 77, 78, 85, 87, 90, 92, 98, 103, 104, 120, 269
Ζουριδάκης, 'Ε. : Α′ 377· Β′ 224
Ζουριδάκης, Κ. : Β′ 278
Ζουρίδι (οἰκ.) : Α′ 328
Ζοῦ - τὸ - Λάκκο· νῦν Ζωνιανὰ (οἰκ.) : Α′ 332
Ζυμβρακάκης, 'Ι. : Α′ λζ′, μγ′, νβ′, 84, 89, 145, 148, 149, 150, 151, 160, 166, 167, 173, 184, 186, 187, 191, 194, 200, 203, 204, 213, 222, 231, 245, 249, 268, 272, 281, 282, 288, 289, 291, 301, 315, 335, 352, 357, 358, 362, 371, 373, 386, 400, 401· Β′ 1, 4, 15, 31, 72, 73, 78, 87, 90, 152, 154, 157, 163, 169, 173, 175, 182, 185, 194, 199, 200, 214, 216, 224, 239, 252, 256, 286, 293, 317, 340, 346
Ζυμβρακάκης, Χ. : Α′ λγ′· Β′ 318
Ζωγράφος : Β′ 54
Ζωγράφος, 'Α. : Α′ 213· Β′ 336, 337
Ζωγράφος, 'Ι. : Β′ 101, 105, 142, 143
Ζώης, 'Ι. : Β′ 9
Ζωνιανά : βλ. Ζοῦ – τὸ – Λάκκο

'Ηλιάκης, Γ.: Α′ 247
'Ηλιοστυλιανούδαινα : Β′ 175
'Ηνωμέναι Πολιτεῖαι 'Αμερικῆς : — Κρήτη : Α′ μθ′, 69, 136, 161, 171, 273, 284· Β′ 7, 353· βλ. καὶ Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Η.Π.Α. ἐν Χανίοις. — Τουρκία : Β′ 222
'Ήπειρος : Α′ ν′, νζ′, 292· Β′ 70
'Ηράκλεια Θράκης : Β′ 257
'Ηράκλειον : Α′ κζ′, νδ′, 40, 59, 75, 76, 79, 81, 82, 85, 91, 108, 111, 113, 117, 118, 162, 163, 164, 167, 169, 175, 187, 189, 190, 193, 207, 212, 214, 215, 217, 224, 225, 226, 238, 245, 247, 250, 251, 253, 255, 256, 259, 261, 263, 269, 276, 281, 283, 292, 297, 298, 300, 301, 315, 318, 320, 321, 324, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 338, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 356, 359, 360, 365, 367, 388, 391, 394, 395, 399, 406, 408· Β′ 10, 23, 38, 46, 47, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 57, 61, 62, 70, 71, 74, 77, 81, 82, 87, 91, 97, 98, 99, 110, 111, 112, 113, 116, 119, 121, 122, 123, 127, 131, 134, 136, 138, 139, 140, 141, 162, 166, 171, 173, 177, 178, 181, 182, 187, 195, 208, 209, 210, 215, 220, 221, 223, 226, 228, 229, 231, 232, 236, 237, 240, 244, 247, 249, 255, 256, 257, 262, 264, 271, 272, 278, 281, 282, 283, 284, 299, 303, 305, 307, 309, 312, 313, 319, 322, 325, 329, 331, 333, 334, 336, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 364, 366, 403, 407, 415· βλ. καὶ 'Υποπροξενεῖον

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καὶ Ὑποπρόξενος Ἀγγλίας – Γαλλίας – Ἑλλάδος – Ρωσίας ἐν Ἡρακλείῳ
Ἡρακλείου διοίκησις : βλ. Ἡρακλείου τμῆμα
Ἡρακλείου Μητροπολίτης Διονύσιος : βλ. Διονύσιος, Μητροπολίτης Κρήτης
Ἡρακλείου νομός : Α′ ις′, κδ′
Ἡρακλείου σαντζάκι : βλ. Ἡρακλείου τμῆμα
Ἡρακλείου τμῆμα : Α′ κδ′, λζ′, μα′, μβ′, μη′, νγ′, νδ′, νθ′, 14, 16, 22, 109, 127, 129, 135, 146, 157, 166, 174, 187, 210, 213, 228, 234, 255, 259, 260, 265, 266, 267, 268, 271, 272, 295, 314, 359, 388, 393· Β′ 56, 59, 83, 86, 88, 92, 100, 141, 161, 227, 252, 265, 280, 284, 298, 299, 302, 303, 314, 325, 328, 387, 390, 407
Ἡρακλειῶται Μουσουλμᾶνοι : Α′ 381, 384, 395· Β′ 134
Ἡσυχάκης, Ἀ. : Α′ 21

Θεοδωράκης, Δ. : Β′ 80
Θεοδωράκης, Σ. : Β′ 80
Θεοτόκος (ναὸς ἐν Χανίοις) : Β′ 163, 216, 230
Θέρισον (οἰκ.) : Α′ μγ′, 138, 139, 142, 143, 275, 289· Β′ 77, 90, 103, 114, 120, 128, 130, 205, 242, 255, 259, 269, 301, 313
Θεσσαλία : Α′ ν′· Β′ 215
Θεσσαλονίκη : Β′ 110
Θήρα : Α′ 118, 121· Β′ 166, 212, 296
Θόλος : Β′ 108
Θρονιανὴ Κεφάλα : Β′ 275
Θρόνος (οἰκ.) : Β′ 289

Ἰάρδανος : βλ. Πλατανιᾶς Κωδωνίας (ποταμὸς)
Ἰατρουδάκης, Ἰ. : Β′ 162
Ἰγγλὶς Μουσταφᾶ Πασᾶς : Α′ 187, 259
Ἴδη : Α′ 180· Β′ 277
Ἱεράπετρα (οἰκ.) : Α′ 76, 164· Β′ 51, 56, 62, 81, 89, 95, 99, 107, 113, 166, 209, 264, 274, 280, 281, 282, 283, 284, 302, 303
Ἱεραπέτρας ἐπαρχία : Α′ 70, 164, 166, 246, 261· Β′ 85, 86, 88, 90, 91, 95, 99, 101, 102, 107, 186, 225, 284, 295, 313, 407· πβλ. καὶ Ἱεροσητεία
Ἱεράπυτνα : βλ. Ἱεράπετρα
Ἱεροσητεία : Α′ 76, 266
Ἱερουσαλὴμ Μονή : Β′ 297
Ignatiev : Α′ 100, 117, 189, 196, 201, 222, 391· Β′ 204, 318· πβλ. καὶ Πρεσβεία καὶ Πρέσβυς Ρωσίας ἐν Κωνσταντινουπόλει
Ἰμβραΐμης, Παπᾶ Νικολῆς : Β′ 71
Ἰμπραὴμ Πασᾶς, Τοῦρκος ἀνώτ. ἀξιωματικός : Α′ 174, 183, 202
Ἰμπραὴμ Πασᾶς, Τοῦρκος ὑποναύαρχος : Α′ 42, 353· Β′ 260
Ἴμπρος (οἰκ.) : Α′ νδ′, 233, 234, 244, 383, 386, 404
Invincible (πλοῖον) : Α′ 117, 156
Ἰσμαὴλ (πλοῖον) : Β′ 208
Ἰσμαήλ, Ἀντιβασιλεὺς Αἰγύπτου : Α′ 58
Ἰσμαὴλ Πασᾶς, ἀξιωματικὸς τοῦ ἐν Βρύσαις πολιορκηθέντος αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ : Α′ 143
Ἰσμαὴλ Πασᾶς, Γενικὸς Διοικητὴς Κρήτης : Α′ κζ′, λ′, λα′, μβ′, 1, 2, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 75, 79, 81, 82, 84, 87, 89, 90, 92, 95, 100, 101, 102, 103, 108, 109, 110, 126, 145, 173, 340, 343· Β′ 19, 65, 156
Ἰσμαὴλ Πασᾶς, Ὑπουργὸς Πολέμου Αἰγύπτου (ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1866 ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Κρήτῃ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ) : Α′ μα′, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 241, 338, 353, 355· Β′ 18
Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κρήτης : Α′ ξη′· Β′ 137
Ἰταλία – Κρήτη : Α′ 173, 393· Β′ 31· βλ. καὶ Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Ἰταλίας ἐν Χανίοις
Ἰταλογαριβαλδινοί : Α′ 226
Ἰτζεδὶν (πλοῖον) : Α′ ξε′, 187, 336, 337, 358· Β′ 13, 14, 15, 16, 20, 21, 26, 55, 62, 73, 78
Ἰττάρ, Α. : Α′ 380, 409· Β′ 115, 232· πβλ. καὶ Ὑποπροξενεῖον καὶ Ὑποπρόξενος Γαλλίας ἐν Ἡρακλείῳ
Ἰωάννης, ἱερεύς : Β′ 224
Ἰωαννίδης, Ἀναστ. : Β′ 100
Ἰωαννίδης, Ἀναστ. (ἰατρὸς) : Α′ 141, 145
Ἰωάννινα : Β′ 158, 193

Johnston : Β′ 176, 178, 184

Καβουλῆ Πασᾶς : Β′ 44, 47, 48, 51, 52, 53, 59, 62, 67, 70, 71, 87, 91, 93, 140, 142, 143
Καβούσι Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 238, 365· Β′ 289, 303· βλ. καὶ Χαρκοκάβουσα
Καβρουλάκης, Φ. : Β′ 188
Καβροχώρι (οἰκ.) : Β′ 42, 114, 119
Καδρῆ Ἐφέντης : Α′ 41, 54, 90
Καζάκος ἢ Κοζάκος, Β. : Β′ 104, 158, 172, 173, 176, 182, 188, 193
Καζόλα : Β′ 100
Καθολικόν : Α′ 7
Κάϊνα (οἰκ.) : Β′ 108, 117, 120, 129, 131, 134, 135, 142, 149, 162, 176, 197, 203, 212, 254, 266
Καινούργιο Χωριὸ Μεραμπέλλου· νῦν Νεάπολις (οἰκ.) : Β′ 20, 113, 115, 141
Καινουργίου ἐπαρχία : Α′ 174, 261, 265· Β′ 62, 71, 86, 99, 101, 407
Κάϊρον : Β′ 152, 173, 421, 422
Κακὲς Πλαγιές : Α′ 249
Κακομούτσουνος, Ἀ. : Β′ 141
Κακομούτσουνου, Ἐ. : Β′ 141

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Κακὸν Ὄρος : Α′ 124, 135
Κακόπετρο(ς) (οἰκ.) : Α′ 134, 188· Β′ 98, 109, 147
Καλὰ Χωράφια : Β′ 363
Καλάθενες (οἰκ.) : Α′ 368, 376
Καλαϊτζάκης Παναγιουδάκης, Ἰ. : Α′ 132
Καλάμαι : Β′ 271
Καλαμαρίδης, Ἰ. : Α′ 148
Καλαματιανὸς ἢ Ψαρρᾶς, Γ. : Α′ 55
Καλαμαύκα (οἰκ.) : Α′ 76
Καλάμι Βιάννου (οἰκ.) : Β′ 9, 95
Καλαμίτσι (οἰκ.) : Β′ 223
Καλέσια (οἰκ.) : Β′ 90
Καλὴ Συκιὰ (οἰκ.) : Α′ 284, 285
Καλλέργης, Δ. : Α′ λς′, 73, 74, 84, 89, 171
Καλλεργιανὰ (οἰκ.) : Α′ 376
Καλλικράτης (οἰκ.) : Α′ νβ′, νδ′, 233, 259, 300, 305, 306, 310, 311, 316, 371, 373, 375, 378, 383, 385, 386, 400, 402, 403· Β′ 27, 339, 342, 359, 365, 370, 371, 376, 379, 382
Καλλιοτάκης, Ἐ. : Β′ 71
Καλλονή : βλ. Σκυλοὶ
Καλὸ Χωριὸ Μεραμπέλλου (οἰκ.) : Β′ 363
Καλογέροβιτζ, Μ. : Α′ 194
Καλογέροι (οἰκ.) : Β′ 102
Καλογέρου ἢ Καλόγερος (οἰκ.) : Β′ 289
Καλογήρου Μονοπάτι : Α′ 364
Καλοκαιρινοί : Β′ 338
Καλοκαιρινός, Γ. : Α′ ι′, ια′, ιβ′, ιγ′, ιδ′, ιε′, ις′, ιη′, ιθ′, κ′, 268, 285, 415 – 420· Β′ 170, 171, 173, 182, 267, 309, 338, 451–452· πβλ. καὶ Προξενικὸν Πρακτορεῖον καὶ Προξενικὸς Πράκτωρ Ἀγγλίας – Ἑλλάδος ἐν Ρεθύμνῳ
Καλοκαιρινός, Ἰ. : Β′ 336, 338, 344
Καλοκαιρινός, Κ. : Β′ 182, 359
Καλοκαιρινός, Λ. : Α′ 162, 176· Β′ 115, 183, 225· πβλ. καὶ Ὑποπροξενεῖον καὶ Ὑποπρόξενος Ἀγγλίας ἐν Ἡρακλείῳ
Καλονύκτης (οἰκ.) : Α′ 177· Β′ 369, 371, 376, 380
Καλοσυνᾶς : Α′ 365· Β′ 254
Καλύβες (οἰκ.) : Α′ 80, 117, 336, 357, 359· Β′ 4, 51, 56, 246, 373, 374, 382
Κάλυβος (οἰκ.) : Β′ 78
Καμάρες Πυργιωτίσσης (οἰκ.) : Α′ 157
Καμάρι (οἰκ.) : Α′ 174
Καμαριανός, Γ. : βλ. Καπετανάκης, Γ.
Καμαριώτης (οἰκ.) : Α′ 245, 279
Καμίνι : Β′ 103
Καμπιὰ (οἰκ.) : Α′ 377· Β′ 255
Κάμποι (οἰκ.) : Α′ 28, 44, 45, 46· Β′ 31, 32, 270, 301
Καμπουράκης : Α′ 376
Καμπούρης, Γ. : Α′ 379· Β′ 187, 260, 313, 321, 347
Κάνδια (πλοῖον) : Α′ 407· Β′ 18, 55, 70, 84
Καν(ι)αβᾶς (οἰκ.) : Α′ 376· Β′ 140
Καν(λ)ὶ Καστέλλι· νῦν Προφήτης Ἠλίας (οἰκ.) : Α′ 106· Β′ 9
Κανονισμὸς 1896 : Α′ ξ′
Κάντανος (οἰκ.) : Α′ μα′, μβ′, μγ′, 89, 112, 130, 133, 135, 137, 140, 406· Β′ 166, 212
Καπεδιανὰ (οἰκ.) : Β′ 289
Καπετανάκης, Γ. : Α′ 105, 123· Β′ 52
Καπετανιανὰ (οἰκ.) : Α′ 379
Καπνιστάκης, Γ. : Α′ 261
Καποδίστριας, Ἰ. : Α′ 50
Καραβάδω ἢ Καραβάδος (οἰκ.) : Β′ 225
Καραγιαννάκης, Β. : Β′ 118
Καραγιαννόπουλος, Ἀ. : Β′ 176
Καραγιαννόπουλος, Γ. : Β′ 259, 265
Καραγιαννόπουλος, Ἰ. : Α′ 362, 363· Β′ 5, 255
Καραγιαννόπουλος, Ν. : Β′ 255, 259, 265
Καραθεοδωρῆς, Ἀ. : Β′ 50, 52, 53, 71, 86, 117, 142, 144, 162, 163, 167, 173, 177, 193, 195, 221, 255
Καραμανωλάκης, Ἀ. : Β′ 201
Καρανοσκάφιδα : Α′ 195, 282· βλ. καί: Καράνου ἢ Καράνος· Σκαφιδάκια
Καράνου ἢ Καράνος (οἰκ.) : Α′ 195· βλ. καὶ Καρανοσκάφιδα
Καραντιανός, Γ. : Α′ 261· Β′ 71
Καραντώνης, Ἀ. : Α′ 124, 135· Β′ 9
Καραπουλάκης : Β′ 9
Καρὲ (οἰκ.) : Α′ 178, 307, 366, 373
Καρὲς Ἀποκορώνου (οἰκ.) : Α′ 160· Β′ 212, 223
Καρὲς Κυδωνίας (οἰκ.) : Α′ 190
Καρὲς Σφακίων (οἰκ.) : Α′ 166, 385
Καρίνες (οἰκ.) : Α′ 299· Β′ 38, 288, 289
Κάρολος, Ἡγεμὼν Ρουμανίας : Α′ κη′, λς′
Καρπάθιος, Ἐ. : Α′ 123
Καρτσώνηδες : Β′ 147
Καρτσώνης, Ζ. : Β′ 147
Καρφί : Α′ 351
Καρωτὴ (οἰκ.) : Α′ 263, 307
Κασάνοι ἢ Κασάνος (οἰκ.) : Β′ 225
Κασὴμ Πασᾶς : Α′ 336
Κασιμάτης : Β′ 213
Κασιμάτης (Χατζῆ Κασιμάτης) : Β′ 54
Κασιμάτης, Ἐ. : Α′ 262
Κασσαβέτης, Ἰ. : Β′ 71
Κασσελάκης : Α′ 249
Κασταμονίτσα (οἰκ.) : Β′ 8
Καστάνιας : Α′ 405
Καστέλλι Κισάμου (οἰκ.) : Α′ 135, 150, 154, 184, 186, 187, 189, 245, 360, 367, 376· Β′ 40, 52, 130, 166, 201, 203, 281, 282
Καστέλλι Πεδιάδος (οἰκ.) : Α′ νγ′, 157, 317,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

324, 332, 333, 338, 349, 356, 406, 409· Β′ 8, 62, 71, 81, 95, 102, 107, 132, 186, 284, 288, 294, 302, 303
Καστελλιανὰ (οἰκ.) : Α′ 379
Κάστελλος Ἀποκορώνου (οἰκ.) : Α′ 65, 66, 310, 328· Β′ 324
Κάστελλος Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 96, 103, 137, 177, 366, 373, 381· Β′ 241
Καστρί : Β′ 194, 197
Κατάκης, Ἰ. (Κατογιάννης) : Β′ 149, 230
Κατζικάκης, Ἰ. : Β′ 217
Κατζούλης, Μ. : Α′ 409
Κατογιάννης : βλ. Κατάκης, Ἰ.
Κατρές : Α′ μζ′
Κάτω Ἀρχάνες (οἰκ.) : Α′ 106· Β′ 9· βλ. καὶ Ἀρχάνες
Κάτω Ἀσίτες (οἰκ.) : Α′ 123· Β′ 79, 80, 81, 248· βλ. καὶ Ἀσίτες.
Κάτω Κεφαλᾶς : βλ. Κεφαλᾶς
Κάτω Μαλάκι : βλ. Μαλάκι
Κάτω Σύμη : βλ. Σύμη (Ἄνω, Κάτω)
Κατωχώρι (οἰκ.) : Α′ 119· Β′ 31
Καυγαλάκης, Ἐ. : Β′ 201
Καυκαλάκης, Ἀ. : Β′ 339
Καυκαλάκης, Π. : Β′ 342
Καψάλης, Γ. : Α′ 2· Β′ 197
Καψοδάσος (οἰκ.) : Α′ 371, 375
Κεαγιαδάκης, Σ. : Α′ 124, 135· Β′ 9
Κέβαλος, Π. : Β′ 38
Κελαϊδῆς, Παρθένιος : Α′ λη′, 32, 39, 40, 132· Β′ 93
Κέντρ(ι)α : Β′ 174
Κεντρικὴ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπὴ ἐν Ἀθήναις : βλ. Ἐπιτροπὴ Κεντρικὴ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἐν Ἀθήναις
Κέντρον Ἐρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ : Α′ θ′, ι′, ιβ′, ιδ′, ιη′–ι θ′, ξη′· Β′ 137
Κέντρος : Β′ 288, 370
Κεντροχώριον : βλ. Δουμαεργιὸ
Κερὰ ἢ Κυρὰ Πεδιάδος (οἰκ.) : Α′ 76, 317, 333, 338
Κεραμειά : Α′ μγ′, 28, 32, 34, 115, 118, 119, 129, 138, 139, 142, 143, 303, 322· Β′ 27, 31, 74, 77, 163, 270, 278, 314
Κεραμὲς (οἰκ.) : Β′ 382
Κεραμούτσι (οἰκ.) : Α′ 174, 401, 409
Κέρκ : Β′ 90
Κέρκυρα : Β′ 271
Κεφάλα Ἀποκορώνου : Α′ 310
Κεφάλα Σελίνου : Β′ 175
Κεφαλάδες : Α′ 276
Κεφαλᾶς (Ἄνω, Κάτω – οἰκ.) : Β′ 260
Κεφαλᾶς, Γ. : Β′ 9
Κεφαλᾶς, Ἐ. : Α′ 106· Β′ 9
Κεφάλι (Χριστός) : Β′ 108
Κεφαλοζαχάρης, Ἀ. : Β′ 9
Κιεμὰλ Πασᾶς : Α′ 187· πβλ. καὶ Τζεμὴλ Πασᾶς
Κιθαρίδα : Β′ 239, 247
Κίμωλος : Α′ ξε′
Κιοσές, Ν. : Β′ 9
Κιρκάσιοι : Α′ 314· Β′ 171, 283
Κισαμῖται : Α′ 232, 289, 379· Β′ 145, 146, 272, 361· πβλ. καὶ Κισάμου ἐπαρχία
Κισάμου ἐπαρχία : Α′ μς′, μη′, 9, 13, 14, 31, 43, 111, 164, 182, 186, 188, 204, 213, 227, 245, 259, 260, 263, 267, 268, 271, 274, 275, 279, 281, 284, 312, 366, 372, 376, 377, 387, 392, 399, 401, 406· Β′ 3, 16, 32, 49, 51, 56, 58, 68, 69, 84, 86, 89, 109, 114, 130, 140, 146, 157, 162, 172, 184, 186, 187, 196, 199, 201, 203, 205, 206, 215, 220, 259, 276, 279, 280, 284, 295, 299, 300, 313, 323, 339, 347, 348, 352, 407
Κισάμου Ἐπίσκοπος Γεράσιμος: βλ. Γεράσιμος, Ἐπίσκοπος Κισάμου
Κισάμου Κόλπος : Α′ 118
Κισσός : Β′ 238
Κισσὸς (οἰκ.) : Β′ 376, 378, 382
Κλαψαράκης, Γιουσοὺφ Βέης : Β′ 133
Κλαψαράκης, Ἐδεχὲμ Βέης : Β′ 133
Κλεψίμια· νῦν Δοξαρὸν (οἰκ.) : Α′ 326, 331
Κλοτίλδη Πριγκίπισσα (πλοῖον) : Α′ 284, 315
Κλουβιανὰ (οἰκ.) : Β′ 130
Κλωναράκη, Μ. : Β′ 130
Κλωναράκη, Φ. : Β′ 130
Κνωσὸς (οἰκ.) : Α′ 328, 333
Κοζάκος, Β. : βλ. Καζάκος Β.
Κοκκαλάκης : Α′ 13
Κοκκαλάκης, Ν. : Α′ 140
Κοκκινάκης, Χατζῆ Γεώργιος : Α′ 46, 47, 55, 56, 110, 114· Β′ 65, 69
Κοκκινίδης, Ἡ. : Α′ 404, 409· Β′ 10, 34, 80, 84, 100, 102, 155, 156
Κοκολάκης : Α′ 246
Κοκοτοδημητράκης, Ν. : Β′ 9
Κολοκάσια· νῦν Ἅγιος Γεώργιος (οἰκ.) : Α′ 371, 374, 408
Κομιτάδες (οἰκ.) : Α′ 159, 204, 211, 221, 231, 408· Β′ 17, 27
Κονταξάκη, Ἐ. : Β′ 48, 49, 68, 83, 93, 158, 178, 184, 188, 207
Κονταξάκης, Ἀ. : Β′ 187
Κονταξάκης, Β. : Β′ 188
Κονταξοπούλα, Μ. : Α′ 328
Κοντογιάννης : Α′ 401
Κοντομανώλης : Α′ 269
Κοντομάρι (οἰκ.) : Α′ 377
Κοντόπουλα (οἰκ.) : Β′ 31
Κοξαρὲ (οἰκ.) : Α′ 193, 395· Β′ 289

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Κοπάσης, Ά. : Α′ 221, 231· Β′ 54, 118, 351
Κοπράνα ἢ Κοπράνες (οἰκ.) : Α′ 289
Κόρακας (τοπων.) : Β′ 1, 3
Κόρακας, Μ. : Α′ λζ′, νγ′, 76, 123, 174, 210, 224, 238, 240, 247, 249, 321, 325, 328, 352, 355, 404· Β′ 10, 62, 69, 79, 84, 183, 187, 188, 192, 207, 209, 237, 256, 297, 298, 299, 314, 321, 322, 324, 325, 334, 336, 337, 338, 348, 349, 374
Κορκίδης, Γ. : Α′ 249· Β′ 69, 77, 153, 159, 172, 176, 205, 212, 238, 260, 313, 321, 348, 365
Κορνάρης, Γ. : Β′ 10
Κόρπης, Π. : Β′ 232
Κορωναῖος, Π. : Α′ λζ′, μδ′, νβ′, 139, 142, 145, 150, 154, 160, 164, 167, 169, 171, 172, 174, 178, 180, 182, 184, 186, 200, 203, 204, 205, 206, 211, 212, 218, 222, 223, 226, 237, 238, 240, 253, 256, 278, 293, 295, 301,313, 316, 321, 323, 325, 326, 328, 331, 332, 355, 358, 361, 362, 371, 374, 386, 403· Β′ 11, 340, 346, 352, 353, 355, 357
Κορωνάκης, Γ. : Α′ 328
Κοσκινᾶς : Α′ 47, 55, 56· Β′ 156, 183, 200, 211, 373
Κόσσοβον (πλοῖον) : Β′ 380, 382
Κοτζιᾶς, Ά. : Α′ ξε′
Κούζας, Ά. : Α′ κη′
Κουκλικάκης, Κ. : Β′ 270
Κουκλικᾶς : Β′ 158
Κουκουναρὰ Κισάμου (οἰκ.) : Α′ 376
Κούμενα, Κ. : Α′ 124, 135· Β′ 9
Κούμια ἢ Ἀκούμια (οἰκ.) : Α′ 253, 257· Β′ 289
Κοῦμοι (οἰκ.) : Α′ 176
Κουμουνδοῦρος, Ά. : Α′ λβ′, να′, ξγ′· Β′ 6, 103
Κουνάβοι (οἰκ.) : Α′ 106· Β′ 51
Κουντουράκης, Ἀχμὲτ Βέης : Β′ 162
Κουρεντῆς, Ά. : Α′ ξε′, 78, 79· Β′ 14, 16, 19
Κουρμουλάκης, Λ. : Α′ 261
Κουρνᾶς (οἰκ.) : Α′ 309, 310, 319, 328· Β′ 324
Κουρσανιώτικα Λιβάδια : βλ. Κρουσανιώτικα Λιβάδια
Κουρσώνας : βλ. Κρουσώνας
Κουσές, Ν. : Α′ 124, 135
Κουστογέρακο (οἰκ.) : Α′ 200, 203, 204, 232· Β′ 1, 2, 6, 104, 212, 238, 243, 245
Κουτέλος, Χατζῆ Χ. : Β′ 278
Κουτζούδης, Σ. : Β′ 168
Κουτρουλάκης, Ἰ. : Β′ 224
Κουτρουπαδογεωργάκης : Α′ 153
Κουτσοβίτσα : Β′ 103, 175
Κουτσουνάρες : Β′ 325
Κουτσουνάρια : βλ. Μπουτσουνάρια
Κούφη (οἰκ.) : Α′ 307
Κράλης, Κ. : Β′ 115
Κρανιωτάκης, Ἐ. : Α′ 260· Β′ 155
Κράπη : Α′ νβ′, 234, 300, 303, 304, 306, 309, 310, 313, 315, 335, 373, 375, 378, 386· Β′ 291, 294, 301
Κρασάκης, Γ. : Β′ 260
Κράσι (οἰκ.) : Α′ 333, 338· Β′ 38
Κρεββατᾶς (οἰκ.) : Β′ 9
Κρεοντάκης : Β′ 96
Κρήτη :—Αἰγυπτιακὸς στρατός : Α′ λθ′, μα′, μδ′, μη′, 54, 102, 104, 107, 108, 111, 112, 116, 119, 120, 122, 129, 133, 143, 169, 180, 223, 236, 273, 293, 303, 351· Β′ 18, 36, 37, 40, 41, 45, 46, 49, 55, 66, 248· πβλ. καὶ Κρήτη – Τουρκικοῦ στρατοῦ δύναμις καὶ ὀργάνωσις.—Αἴτια ἐπαναστάσεως : Α′ κζ′, κη′, 5–6.— Ἀνατολικὸν ζήτημα : Α′ λδ, λε′–λς′, ν′, να′.— Δημογεροντίαι : Β′ 137, 138, 392, 404–405, 410, 414, 415.— Δικαιοσύνη : Α′ 342–343· Β′ 137, 138, 162, 392, 394–406, 410.— Διοίκησις καὶ φορολογία : Α′ κγ′–κδ′, κς′, νε′, νζ′, ξζ′, 3, 14, 38, 51, 52, 237, 246, 261, 276, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349· Β′ 2, 5, 6, 34, 45–46, 48, 49, 54, 62, 70, 71, 73, 76, 77, 81, 82, 85, 86, 88, 97, 100–101, 107, 111–112, 117, 137, 138–139, 141, 156, 161–162, 390–392, 393, 404, 407–414· βλ. καὶ Ὀργανικὸς Νόμος.— Ἐθελονταί : Α′ λζ′, μη′, μθ′, ξδ′, ξε′, ξς′, 141, 148, 149, 155–156, 185, 203, 204, 205, 206, 210, 212, 214, 215, 217–218, 220, 222, 223, 224, 226, 229, 235, 236, 238, 240, 242, 247, 251, 253, 268, 309, 313, 315, 317, 323, 357, 362, 370, 407· Β′ 4, 10, 29, 35, 39, 41–42, 55, 56, 66, 76, 87, 149, 153, 154, 188, 203, 297, 298, 320, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 334, 336, 337, 338, 343–344, 346, 352, 354, 355, 356, 362, 363, 364, 365–366, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 384, 386.— Ἐπαναστατῶν δύναμις καὶ ὀργάνωσις: Α′ λζ′, λη′, λθ′, 57, 76, 119, 129, 131, 222, 244, 290, 312, 323, 328, 352, 361, 387, 400· Β′ 40, 154, 165, 209, 210, 277, 284, 303–304, 345, 352, 380.— Πληθυσμός : Α′ κδ′, 53, 341· Β′ 283, 289, 302.— Πρόσφυγες: Α′ 110, 159, 191, 192, 195–196, 197, 206, 207, 212, 221, 222, 227–228, 229, 277, 353, 357, 368, 372, 375, 383, 387, 389, 392, 394, 397, 398, 402, 405, 407, 410· Β′ 1–2, 3, 7, 11, 24, 27, 28, 29, 32, 40, 45, 49, 51, 56, 58, 59, 62, 70, 75, 81, 87, 93, 99, 105–106, 113, 117, 123, 125, 127, 133, 150, 161, 201, 220, 241, 246, 289, 301, 303, 304, 315· βλ. καὶ Ἑλλὰς – Κρήτης πρόσφυγες.— Πύργων κατασκευή : Α′ ξα′, 61, 380, 383· Β′ 106, 110, 121, 148, 153, 182, 186, 201, 210, 215, 242, 254, 256, 279, 280, 284, 291, 294, 295, 304, 307, 312, 317, 323, 325, 327, 336, 358, 378, 380.— Τουρκικοῦ στρατοῦ δύναμις καὶ ὀργάνωσις : Α′ λθ′, μη′, ξα′, 20, 22, 31, 40, 42, 59, 90, 102, 112, 115, 119, 169, 178, 180–181, 229, 231, 236, 239, 243, 253, 256, 273, 276, 281, 291, 300, 305, 314, 324, 334, 338, 352, 367, 369, 372, 374, 400· Β′ 18, 28, 50, 55, 59, 61, 66, 73, 84, 91, 101, 151–152, 185, 206, 215, 221, 257, 275, 277, 283–284, 289, 304, 325, 329, 355, 391·

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πβλ. καί : Ἀλβανοί· Κιρκάσιοι· Κρήτη – Αἰγυπτιακὸς στρατός.— Φρούρια: Β′ 281–283. —Βλ. καί : Ἀγγλία–Κρήτη· Αἴγυπτος–Κρήτη· Αὐστρία – Κρήτη· Γαλλία – Κρήτη· Ἑλλὰς – Κρήτη· Η.Π.Α. – Κρήτη· Ἰταλία – Κρήτη· Ρωσία – Κρήτη· Τουρκία – Κρήτη

Κρήτη (ἐφημερὶς Γενικῆς Διοικήσεως) : Β′ 292, 330, 337, 360, 362

Κρήτη (ἐφημερὶς ἐπαναστατῶν) : Α′ 202, 246

Κρήτη (πλοῖον) : Α′ ξδ′, ξε′· Β′ 87, 206

Κρήτης Μητροπολίτης Διονύσιος: βλ. Διονύσιος, Μητροπολίτης Κρήτης

Κριάρης, Κ. : Α′ λη′, μ′, 160, 186, 211, 231, 232, 249, 272, 281, 282, 289, 372, 376, 406· Β′ 6, 77, 153, 159, 166, 172, 176, 179, 212, 238, 243, 246, 260, 276, 292, 301, 313, 314, 321, 348

Κριεμάδης, Κ. : Β′ 31

Κριθαρόγαμβρος, Γ. : Α′ 124, 135· Β′ 9

Κριοῦ Μέτωπον : Α′ ξε′· Β′ 15

Κρισιτάρης : Β′ 96

Κρουσανιώτικα Λιβάδια : Α′ 266, 325

Κρουσώνας (οἰκ.) : Α′ 158, 168, 174, 175, 266, 401· Β′ 10, 11, 80, 239, 247

Κρύα Βρύση Ἁγίου Βασιλείου (οἰκ.) : Β′ 241

Κρυονερίτης : Α′ 313

Κυδωνίας ἐπαρχία : Α′ μγ′, μς′, μζ′, ξα′, 14, 46, 166, 188, 204, 259–260, 271, 274, 312, 359· Β′ 27, 54, 58, 69, 81, 86, 88, 90, 91, 92, 104, 130, 146, 175, 185, 186, 187, 188, 199, 220, 238, 249, 251, 269, 272, 276, 279, 281, 284, 295, 313, 315, 339, 360, 407

Κυδωνίας Ἐπίσκοπος Μισαήλ : βλ. Μισαήλ, Ἐπίσκοπος Κυδωνίας

Κυδωνιᾶται : Α′ 335· Β′ 77, 265, 301, 361· πβλ. καὶ Κυδωνίας ἐπαρχία

Κύθηρα : Α′ 14, 89, 118, 121, 132, 141· Β′ 6, 247, 296, 338, 349

Κυρά : βλ. Κερὰ

Κυριάκος, ἱερομόναχος : Α′ 124, 135· Β′ 9

Κυριάννα (οἰκ.) : Α′ 103, 137, 270, 277· Β′ 289, 303

Κυρούσης, Δ. : Α′ 358

Κωνστάντζα : Α′ 346

Κωνσταντινούπολις : Α′ ι′, μη′, μθ′, 20, 29, 151, 153, 156, 183, 190, 206, 237, 246, 251, 253, 259, 261, 265, 272, 273, 276, 282, 338, 352, 353, 402, 404· Β′ 101, 112, 148, 247, 251, 271· βλ. καὶ Πρεσβεία καὶ Πρέσβυς Ἀγγλίας – Ἑλλάδος – Ρωσίας ἐν Κωνσταντινουπόλει

Κῶς : Β′ 18

Κωστάκης Πασᾶς : Β′ 390

Κωστάκος, Ν. : Β′ 296

Κωσταρός : βλ. Βολουδάκης, Κ. (Κωσταρὸς)

Κωστουδουλάκης, Γ. : Β′ 80

Κωστουλάκης, Γ. : Β′ 80

Λαγκότης : Α′ 2

Λακέρδας : Β′ 102

Λακκιῶται : Α′ 222, 228, 250, 304· Β′ 93, 129, 145, 147, 196, 230· πβλ. καὶ Λάκκοι

Λάκκοι (οἰκ.) : Α′ μγ′, μς′, 7, 138, 139, 142, 143, 145, 188, 191, 194, 195, 206, 209· Β′ 68, 72, 77, 83, 84, 85, 87, 88, 90, 91, 92, 110, 111, 174, 175, 184, 185, 187, 200, 205, 210, 219, 224, 230, 254, 259, 264, 266, 269, 300, 315, 384

Λακκούδια : Β′ 175

Λάμπης δῆμος : Β′ 308

Λάμπης ἐπαρχία : Β′ 86, 99, 308, 328· πβλ. καὶ Ἁγίου Βασιλείου ἐπαρχία

Λάμπης (καὶ Σφακίων) Ἐπισκοπή : Β′ 308

Λάμπης (καὶ Σφακίων) Ἐπίσκοπος Παΐσιος : βλ. Παΐσιος, Ἐπίσκοπος Λάμπης (καὶ Σφακίων)

Λαμπινὴ (οἰκ.) : Α′ 307· Β′ 335

Λαμπράκη, Χ. : Β′ 81

Λαμπράκης, Γ. : Β′ 81

Λαμπράκης, Ἰ. : Β′ 81

Λαμπρόπουλος : Α′ 63

Λάρισα : Α′ ια′

Λασιθίου διοίκησις : βλ. Λασιθίου τμῆμα

Λασιθίου ἐπαρχία : Α′ 158, 164, 166, 261, 266, 355, 356, 357, 359, 360, 361, 383· Β′ 71, 85, 93, 277, 367, 407· βλ. καὶ Λασιθίου ὀροπέδιον

Λασιθίου νομός : Α′ ις′, κδ′

Λασιθίου ὀροπέδιον : Α′ νβ′, νγ′, νδ′, 334, 335, 349, 350, 362, 406· βλ. καὶ Λασιθίου ἐπαρχία

Λασιθίου σαντζάκι : βλ. Λασιθίου τμῆμα

Λασιθίου τμῆμα : Α′ νθ′· Β′ 86, 100, 390, 407

Λασίτι Ἐφέντη : Α′ 350, 351

Λατσίδα (οἰκ.) : Β′ 141

Λαφονήσι· βλ. Ἐλαφόνησος

Λεμονάτες ἢ Λεμονάτη : Β′ 103

Λέπη : Α′ 80

Λεπιδόλακκοι : Β′ 155

Λεστάκης, Γ. : Β′ 80

Λεστάκης, Δ. : Β′ 297

Levant Herald (ἐφημερίς) : Α′ 173

Λευΐ, Ἀ. : Α′ 239

Λευκὰ Ὄρη : Α′ 7, 138· Β′ 276

Λευκόγεια (οἰκ.) : Α′ 405

Λιάπης Μανιᾶς : Α′ 124, 135· Β′ 9

Λιαροκάπης : Β′ 381

Λιβάδα Σελίνου (οἰκ.) : Α′ 406· Β′ 166, 175, 179, 193, 212

Λιβαδᾶς (οἰκ.) : Α′ 199, 209

Λιβάδια (οἰκ.) : Α′ 332· Β′ 316, 335

Λιβιάκης, Π. (Λιβιόπετρος) : Α′ 304· Β′ 31

Λίμνη Ἁγίου Βασιλείου : Β′ 1, 3, 4, 113, 133, 147

Λιονῆς, Γ. : Β′ 118

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Λίρης, Ἰ. : Β′ 71
Λιστάκης, Γ. : Β′ 80
Lloyd (ἑταιρεία) : Β′ 157, 251, 315, 326, 330
Λόγιος : Β′ 38
Λόγιος–Γεωργιάδης, Λ. : βλ. Γεωργιάδης–Λόγιος, Λ.
Λοῦλος (οἰκ.) : Α′ 28, 119· Β′ 31, 130
Λουμπινές : Β′ 223
Λουξεμβοῦργον : Α′ λε′, ξβ′
Λούτρα (οἰκ.) : Α′ 137· Β′ 289
Λουτρὸν (οἰκ.) : Α′ λζ′, 273, 300, 392, 402· Β′ 303, 308, 347, 351
Λυμπέρης, Γ. : Β′ 255
Λυμπρίτης, Θ. : Α′ 171
Λυράκης, Ἰ. : Α′ 261
Λυράρης, Δ. : Β′ 9
Lyons, Λόρδος : Α′ 112, 201, 376

Μάγος Δάσκαλος : Β′ 71
Μαθὲς (οἰκ.) : Β′ 308
Μαθιὰ (οἰκ.) : Α′ 350
Μαθιός : βλ. Μυλωνογιαννάκης, Μ.
Μακεδονία : Α′ 102
Μακραναγνώστης : Β′ 9
Μάκρωνας (οἰκ.) : Α′ 377
Μαλαγαρδῆς, Δ. : Α′ 261
Μαλάθυρος (οἰκ.) : Β′ 32, 147, 172
Μαλάκι (Ἄνω, Κάτω – οἰκ.) : Α′ 176· Β′ 143
Μαλάξα (οἰκ.) : Α′ μβ′, 28, 111, 112, 115, 129, 143· Β′ 31, 32, 45, 185
Μαλάξα (ὄρος) : Α′ 143· Β′ 88
Μαλεβιζίου ἐπαρχία : Α′ μη′, 19, 22, 152, 158, 174, 175, 190, 207, 226, 242, 246, 261, 265, 269, 288, 293, 314, 409· Β′ 29, 34, 37, 51, 52, 71, 80, 81, 86, 93, 99, 100, 101, 102, 155, 159, 249, 257, 261, 266, 294, 295, 298, 303, 305, 307, 312, 322, 345, 353, 407
Μαλεβιζίου Ἐπιτροπή : βλ. Ἐπιτροπὴ Μαλεβιζίου, Τεμένους καὶ Μεσαρᾶς
Μαλεντριτάκης, Ἐ. : Α′ 379
Μάλες (οἰκ.) : Β′ 9
Μάλια (οἰκ.) : Α′ 409· Β′ 141, 257, 261, 284, 305, 317, 343, 345, 346, 353, 387
Μάλτα : Α′ 37, 161, 189, 191, 195· Β′ 106, 184, 193, 316
Μαμαλάκης, Γ. : Α′ 408
Μαμαλάκης, Ἰ. : Α′ κ′
Μάνδρα : Α′ 249
Μανιᾶς Λιάπης : Α′ 124, 135· Β′ 9
Μάννα τοῦ Νεροῦ : βλ. Μπουτσουνάρια
Μάνος : Α′ 156, 183
Μανουδελάκης, Ἀ. : βλ. Μανουσέλης ἢ Μανουσελάκης, Ἀ.
Μανουδελλός, Μ. : Β′ 342
Μανουσάκη, ἀδελφοί : Α′ 249
Μανουσάκης, Β. : Α′ 99· Β′ 133
Μανουσάκης, Φ. : Α′ 377
Μανουσέλης ἢ Μανουσελάκης, Ἀ. : Α′ 260
Μανούσης, Ἀ. : Α′ 253
Μανουσογιαννάκης : Α′ 13, 37· Β′ 354
Μανουσογιαννάκης, Ἰωάννης : Β′ 348, 350
Μανουσογιαννάκης, Ἰωσήφ : Β′ 348
Μαντακάκης : Α′ 13, 304· Β′ 147
Μαντακομανώλης : Α′ 142
Μαξιμιλιανός, Αὐτοκράτωρ Μεξικοῦ : Α′ 403
Μαραγκογιάννη, Μ. : Β′ 99
Μάραθος (οἰκ.) : Α′ 326, 331· Β′ 305, 309
Μαργαρίτες (οἰκ.) : Α′ 326, 331
Μαργιώλης : Β′ 381
Μάρθα (οἰκ.) : Β′ 225
Μαριδάκης : Α′ 251, 259, 267, 268, 272, 276, 296
Μαρινάκης, Γαβριήλ : βλ. Γαβριήλ, Ἡγούμενος Μονῆς Ἀρκαδίου
Μαρινικολῆς : Β′ 9
Μαρκαντωνάκη, ἀδελφοί : Β′ 197, 198, 202–203, 207, 211, 213, 221, 231, 260, 329
Μαρκαντωνάκης (Χατζημαρκαντωνάκης) : Β′ 197, 198
Μαρκατᾶτος, Ἰ. : Β′ 124, 180
Μαρκουλάκης : Α′ 376
Μαρμαράκης, Γ. : Α′ 96, 97, 103
Μαρνέλος, Ζ. : Β′ 71
Μαρουλᾶς (οἰκ.) : Α′ 137, 382· Β′ 171, 262, 270
Μαρσέλλος, Ἐ. : Β′ 292, 296
Μαστοράκης, Ἰ. : Α′ 106· Β′ 9
Μαστοράκης, Ν. : Α′ 106· Β′ 9
Μαστραχᾶς, Φ. : Α′ 76· Β′ 79, 297, 298
Ματζάκης, Μισαήλ : βλ. Μισαήλ, Ἡγούμενος Μονῆς Γουβερνέττου
Ματθιάκης, Ἐ. : Α′ 247
Μαυροβούνιον : Α′ 115, 295· βλ. καὶ Ἑλλὰς–Μαυροβούνιον
Μαυρογέννης, Ἐ. : Α′ 3, 65, 368· Β′ 147, 298
Μαυροκορδᾶτος, Δ. : Α′ λζ′, 323
Μαχαιρὰ (οἰκ.) : Β′ 107
Μαχμοὺτ Πασᾶς : Α′ 74, 338, 349
Μεγάλα Χωράφια (οἰκ.) : Β′ 99
Μεγάλη Πόρτα Ρεθύμνου : Α′ 93, 96
Μέγας Ναύαρχος (πλοῖον) : Α′ 140, 169, 171, 200, 201, 210, 212, 214, 228, 230, 258, 302, 323, 325, 329, 337, 353
Μέλαμπες (οἰκ.) : Α′ 255, 256, 276, 381, 405, 408
Μελέτιος, Ἡγούμενος Μονῆς Ἱερουσαλήμ : Β′ 324
Μελιγανός, Ἰ. : Β′ 278

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Μελιδόνι 'Αποκορώνου (οἰκ.) : Α' 65, 164, 166, 275, 301· Β' 109, 129, 149, 174, 210, 212, 223, 246, 254, 260, 266, 301, 449
Μελιδόνι Μυλοποτάμου (οἰκ.) : Α' 326, 331· Β' 307, 309, 312
Μέλισσα : Β' 1, 3, 206
Μεμινάκης : Β' 3
Μεράδα (οἰκ.) : Α' 376
Μεραμπέλλου ἐπαρχία : Α' 158, 164, 246, 261, 266, 313, 317, 325, 352, 367, 391, 409· Β' 19, 20, 38, 71, 86, 88, 91, 100, 115, 249, 295, 303, 313, 353, 356, 358, 407
Μέρωνας (οἰκ.) : Α' 253, 255, 256, 257· Β' 274, 288, 289, 370
Μεσαρά : Α' 123, 174, 175, 207, 213, 217, 246, 247, 352, 359, 363, 379· Β' 71, 88, 91, 93, 99, 159, 215, 297, 303
Μεσαρᾶς κόλπος : Α' νγ', 366
Μέση Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α' νβ', 136, 180, 182, 185, 193, 314, 318, 319, 320· Β' 274, 275, 289, 303
Μεσκλὰ (οἰκ.) : Α' 142· Β' 117, 129, 140, 145, 205, 224, 242, 269, 313, 314
Μεσόγεια : Α' 249
Μεσόγεια, Πόρρω : βλ. Πόρρω Μεσόγεια
Messagerie Impériale : Β' 315, 371
Μεσσηνία : Α' 56
Μεταξοχώριον : βλ. Παρσᾶς
Μετόχι Βελῆ Πασᾶ : Β' 156
Μετόχι Γετίμη : Β' 246
Μετόχι Καρύδη : Β' 246
Μετόχι Πετρούληδων : Α' 310
Μετόχια Κάμπου (οἰκ.) : Α' 393, 395· Β' 306
Μετόχια Φρατζεσκιανά : βλ. Φρατζεσκιανὰ Μετόχια
Μεχμὲτ 'Αλῆ Πασᾶς : Β' 148, 149, 175, 270, 282, 304, 317, 356, 365, 366, 373, 382, 387
Μεχμὲτ Πασᾶς, Διοικητὴς στρατιωτικῆς μονάδος ἐν Δυτικῇ Κρήτῃ : Α' νβ', νδ', 194, 225, 234, 236, 239, 252, 260, 264, 272, 275, 296, 309, 310, 313, 314, 322, 335, 336, 352, 359, 373, 375, 378, 383, 384, 386, 400, 402, 406, 407· Β' 4, 6, 13, 18, 27, 28, 31, 77, 166, 172, 193, 212, 219, 246, 348
Μεχμὲτ Πασᾶς, Στρατιωτικὸς Διοικητὴς Τμήματος Ρεθύμνης : Α' 354, 385, 393, 395· Β' 60, 67, 96, 97, 182, 195
Μηλιαράδω (οἰκ.) : Β' 225
Μηλιαράκης, Ν. : Β' 9
Μηλιαράκης, Σ. : Β' 9
Μητροπολίτης 'Ηρακλείου : βλ. Διονύσιος, Μητροπολίτης Κρήτης
Μήτσας, 'Α. : Α' 370, 404· Β' 10, 84, 297, 298, 325, 326, 329, 331, 337, 343, 354, 362, 366, 371, 373, 374, 377, 380, 382, 386
Μητσονικολάκης : βλ. Μουτσάκης, Ν. (Μουτσονικολάκης)
Μικρὰ Γωνιά : βλ. Γωνιὰ
Μίλατος (οἰκ.) : Α' 313· Β' 20, 33
Μιλιγιακάκης : Β' 103
Minié, C. E. : Α' 158
Μινῶτος, Κ. : Β' 147
Μιρές, 'Ι. : Α' 328
Μισαήλ, 'Επίσκοπος Κυδωνίας : Α' 24, 30, 31, 58, 67, 73, 114, 135, 259, 345· Β' 163, 173, 207, 224, 292, 296
Μισαήλ, 'Ηγούμενος Μονῆς Γουβερνέττου : Α' 7
Μισαήλ, ἱερεύς : Α' 4
Μισίρι ἢ Μισίρια (οἰκ.) : Β' 303
Μισμέρ, Κ. : Β' 50, 121, 134, 143
Μιτσοτάκης, 'Ι. : Α' 8, 9, 126, 325, 360, 367· Β' 322· πβλ. καὶ 'Υποπροξενεῖον καὶ 'Υποπρόξενος Ρωσίας ἐν 'Ηρακλείῳ
Μιχαλάκη, Κ. : Α' 106
Μιχαλοδημητράκης, Ν. : Β' 9
Μιχαλόπουλος, 'Α. : Α' 353
Μοάτσος, 'Ε. : Α' κα'
Μοάτσος, 'Ι. : Α' 2
Μοάτσος, Κ. : Α' 192, 225, 278, 282, 287, 288, 292
Μόδι (οἰκ.) : Α' 377
Μοναί : βλ. ὑπὸ τὰ ὀνόματα τῶν μονῶν 'Αγίας Τριάδος ἢ Τζαγκαρόλων, 'Αγίου Παντελεήμονος, 'Απεζανῶν ἢ 'Απεζωνῶν, 'Αρκαδίου, 'Αρσανίου, 'Ασωμάτων, Βοσάκου, Βροντησίου, Γοργολαΐνη, Γουβερνέττου, Γωνιᾶς, Δισκουρίου, 'Ιερουσαλήμ, Μπαλῆ, 'Οδηγητρίας, Πρέβελη, Σαββαθιανῶν, Τοπλοῦ, Χρυσοπηγῆς
Μοναστηράκι 'Αμαρίου (οἰκ.) : Α' 253, 257
Μοναχογιουδάκης, Μ. : Α' 72
Μονὴ Μαλεβιζίου (οἰκ.) : Α' 174
Μονὴ Σελίνου (οἰκ.) : Β' 166, 246
Moniteur Universel (ἐφημερίς) : Α' 167
Μονοφατσίου ἐπαρχία : Α' 247, 261, 265, 352· Β' 71, 86, 93, 99, 100, 248, 407
Μονοφατσιώτης, Χ. : Β' 297
Montagu : Α' 337
Μορνῆς, Ν. : Α' 328
Morris, E. : Α' 100, 136, 173, 198
Μοσχοβίτης, Δ. : Β' 201
Μοσχολάκη, Κ. : Β' 9
Mouette (πλοῖον) : Α' 17, 19
Μουρελάκης : Β' 107
Μουρελάκης, 'Ι. : Α' 261
Μουρὶ 'Αποκορώνου (οἰκ.) : Β' 325
Μουρὶ Σφακίων (οἰκ.) : Α' 376· Β' 6, 18
Μουρνιὲς 'Ιεραπέτρας (οἰκ.) : Β' 9
Μουρνιὲς Κυδωνίας (οἰκ.) : Α' 9· Β' 243
Μουσοῦρος, Κ. : Β' 295
Μουστᾶ Βέης Ξεσχισάκης : Β' 100
Μουσταφᾶ 'Ααρὶφ Μπαμπᾶ (τεκές) : Α' 216

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Μουσταφᾶ Βέης Φλώρης : Β′ 86

Μουσταφᾶ Πασᾶς, Γενικὸς Διοικητὴς Κρήτης : Α′ κε′, μβ′, μγ′, μδ′, μς′, μζ′, μη′, μθ′, νζ′, 87, 90, 91, 92, 95, 100, 102, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 124, 126, 130, 132, 133, 135, 137, 138, 139, 140, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 153, 155, 156, 159, 160, 161, 164, 166, 169, 171, 172, 174, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 191, 193, 194, 195, 197, 199, 200, 201, 203, 204, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 217, 218, 219, 221, 223, 224, 226, 227, 229, 230, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 253, 257, 263, 264, 267, 268, 269, 272, 273, 274, 277, 278, 280, 281, 286, 290, 291, 296, 309, 333, 363, 400· Β′ 19, 34, 54, 65, 142, 143, 156, 183, 278, 327, 351

Μουσταφᾶ Πασᾶς, Μουτεσαρίφης Ρεθύμνης : Β′ 142, 219, 223, 390

Μουσταφᾶ Πασᾶς, Τοῦρκος Ναύαρχος : Α′ 293, 305

Μουσταφᾶ Φαζὴλ Πασᾶς : Β′ 162

Μουτριανάκης, Γ. : Β′ 22

Μουτσάκης, Ν. (Μουτσονικολάκης) : Α′ 45· Β′ 54

Μουχαρὲμ Βέης : Β′ 100, 107, 113

Μπαϊρὰμ Ἐφένδης : Β′ 100

Μπαλαρίνα (οἰκ.) : Α′ 311

Μπαλῆ : Α′ 178, 211, 286, 309, 317, 321, 353, 355, 402, 407, 410· Β′ 2, 26, 29, 160, 161, 165, 300, 304, 305, 306, 307, 311, 313, 323, 325, 333, 379

Μπαλῆ Μονή : Α′ 208· Β′ 368

Μπαλτᾶ Τζαμί : Α′ 390

Μπαμπαλῆ Χάνι : νῦν Ἅγιοι Πάντες (οἰκ.) : Α′ 302

Μπαμπᾶς : Β′ 131

Μπαρουξάκης, Ἰ. : Α′ ι′, ια′, ιβ′, ιδ′, ις′, ιη′, 415–420· Β′ 227, 228, 303, 451–458· πβλ. καὶ Ὑποπροξενεῖον καὶ Ὑποπρόξενος Ἑλλάδος ἐν Ἡρακλείῳ

Μπασιᾶς, Ἀ. : Α′ 316

Μπε(γ)άκης, Ἀ. : Β′ 131, 226, 229

Μπεναρδάκης, Κ. : Α′ 253

Μπετρὶ Ἐφένδης : Β′ 101

Μπικάκης : Α′ 279

Μπίκος, Ἐ. : Β′ 8

Μπίκου, Δ. : Β′ 8

Μπισταγὴ (οἰκ.) : Β′ 22, 370

Μποβολάκης, Β. : Β′ 103

Μπογιαντζάκη, Εἰρ. : Β′ 8

Μπογιαντζάκη, Μ. : Β′ 8

Μπογιαντζάκης, Ἐ. : Β′ 8

Μπογιαντζῆς, Ἰ. : Α′ 162, 168

Μπογιατζόγλου(ς) Ἀ. : Β′ 252, 255, 256, 272, 276, 293, 295, 320, 332, 365, 380

Μπολανάκης, Ἰ. : Α′ 377

Μπότσαρη, ἀδελφοί : Α′ 231, 232

(Μ)πουλέ : Β′ 90

Μπουμπουλάκης, Ἀ. : Β′ 31, 329, 352, 386, 449

Μπουνάκης, Χ. : Α′ 124, 135· Β′ 9

Μπουτακώφ : βλ. Butakov

Μπουτσουνάρια : Α′ 13, 16, 17, 19, 45, 283 289

Μπραχίμου : βλ. Πραχίμου

Μπρόσγιαλος : βλ. Ἐμπρόσγιαλος

(Μ)πρόσνερος(ς) : βλ. Ἐμπρόσνερο(ς)

Murray, P. : Α′ 201, 251, 383, 388· Β′ 184, 192, 288, 315

Μύγιας, Ν. : Β′ 133

Μύλοι Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 103, 128, 130· Β′ 289, 303

Μυλοποταμῖται : Α′ 215, 238· Β′ 146, 160, 171, 190, 275, 311· πβλ. καὶ Μυλοποτάμου ἐπαρχία

Μυλοποταμιτάκης, Μ. : Α′ 106

Μυλοποταμίτης, Μ. : Β′ 9

Μυλοποτάμου ἐπαρχία : Α′ νγ′, ξε′, 19, 21, 62, 180, 193, 211, 226, 237, 239, 247, 253, 256, 270, 277, 282, 299, 312, 318, 319, 320, 321, 324, 325, 327, 330, 331, 352, 368· Β′ 11, 27, 86, 93, 96, 99, 100, 181, 233, 234, 239, 241, 244, 247, 267, 274, 280, 304, 305, 306, 307, 310, 311, 313, 325, 326, 328, 362, 364, 370, 376, 407· βλ. καὶ Αὐλοποτάμου ἐπαρχία

Μυλωνάκη, Εἰρ. : Β′ 8

Μυλωνάκης, Ἀ. : Β′ 8

Μυλωνᾶς : Β′ 9

Μυλωνογιαννάκης, Μ. : Α′ 302· Β′ 360

Μυλωνοπούλα, Αἰκ. : Α′ 328

Μύρθιος Ἁγίου Βασιλείου (οἰκ.) : Α′ 405· Β′ 376

Μύρθιος Ρεθύμνης (οἰκ.) : Β′ 47, 49, 188

Μυρτιδιώτισσα (πλοῖον) : Α′ 132

Μύρτος (οἰκ.) : Β′ 102

Μύτηλα (ὅρμος) : Α′ 313

Μωραΐτης, Γ. : Β′ 188

Μωραϊτίνης, Ἀ. : Α′ ξγ′· Β′ 103, 108, 114

Μωχάμετ Ρουσδῆ (Μέγας Βεζίρης) : Α′ 56, 125

Ναβαρῖνον : Β′ 421

Νάξος : Α′ 41

Ναπολέων Γ′ : Β′ 83, 87, 123

Νέα Ἔφεσος : Α′ ια′

Νεάπολις : βλ. Καινούργιο Χωριὸ Μεραμπέλλου

Νεοχώριον : βλ. Νιὸ Χωριὸ ἢ Νέον Χωρίον

Νεράντζης : Α′ 111

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Νεροκούρου ἢ Νεροκοῦρος (οἰκ.) : Α′ 20, 140, 304
Νεροχώρι (οἰκ.) : Α′ 301, 302· Β′ 205
Νὲφς 'Αμάρι· νῦν 'Αμάρι (οἰκ.) : Α′ 253, 257
Νικολαΐδης : Α′ 401· Β′ 31, 372, 377, 380, 382
Νικολάκης, ἱερεύς : Α′ 309, 311
Νικολοκοκόλης : Β′ 140
Νιὸ Χωριὸ ἢ Νέον Χωρίον 'Αποκορώνου (οἰκ.) : Α′ 296· Β′ 108, 111, 193, 266
Νιουχάν, Ἰ. : βλ. Ντούχας, Γιάννης
Νιπιδιτὸ(ς) (οἰκ.) : Α′ 333, 338· Β′ 220
Νίπ(π)ος (οἰκ.) : Α′ 153, 155, 161, 252, 311· Β′ 174
Νιφίτσας ἢ Νιβίτσας, Π. : Β′ 310, 312, 381
Νόμος 'Οργανικός : βλ. 'Οργανικὸς Νόμος
Νουμαΐχ (πλοῖον) : Α′ 162
Νταλμπάντης, Δ. : Α′ 106· Β′ 9
Νταριβιανὰ (οἰκ.) : Α′ 253, 257, 307
Ντεντιδάκης, Π. : Α′ λη′, 76, 158, 168, 210, 247, 303
Ντεφώτης, ἱερεύς : Α′ 404
Ντίλης : Α′ 309, 311
Ντούχας, Γιάννης : Α′ 124, 135· Β′ 9
Ντρουδάκης, Γ. : Α′ 63

Ξεσχισάκης, Γ. : Α′ 406
Ξεσχισάκης, Μουστᾶ Βέης : Β′ 100
Ξηράκης, 'Α : Β′ 31
Ξηράκης, Ἰ. : Β′ 31
Ξιδᾶς (οἰκ.) : Α′ 152, 157, 317, 350
Ξυλόσκαλον : Β′ 238

Obermüller, N. : Β′ 203, 213, 229, 366, 386, 387
'Οδηγητρίας Μονή : Α′ 224
Οἰκονομίδης, Ἰ. : Α′ 246· Β′ 52, 71, 101, 345
Οἰκονομόπουλος : Β′ 100
'Ολλανδία – Κρήτη : βλ. Προξενεῖον καὶ Πρόξενος 'Ολλανδίας ἐν Χανίοις
'Ομάλα (οἰκ.) : Α′ 327, 332
'Ομαλός : Α′ 7, 194, 203, 204, 213, 245, 249, 322, 357, 377, 401, 403, 407· Β′ 1, 2, 6, 15, 16, 26, 176, 188, 200, 214, 219, 220, 224, 230, 238, 239, 245, 246, 251, 255, 259, 266, 276, 284, 287, 301, 315, 341
'Ομὲρ Μπέης : Β′ 5, 28, 185
'Ομὲρ Πασᾶς: Α′ να′, νβ′, νγ′, νδ′, νε′ νζ′, ξα′, 289, 290, 291, 292, 294, 295, 297, 298, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 327, 328, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 349, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 374, 378, 379, 380, 383, 387, 388, 392, 393, 394, 395, 397, 398, 401, 402, 403, 405, 406, 408, 409· Β′ 2, 4, 5, 7, 8, 11, 12, 13, 17, 18, 19, 23, 25, 26, 28, 34, 36, 38, 40, 41, 45, 48, 50, 53, 54, 55, 58, 60, 61, 69, 70, 73, 82, 110, 142, 143, 144, 185, 206, 221, 275, 304, 305, 323, 327, 365, 373, 382
'Οργανικὸς Νόμος : Α′ νε′, νη′, νζ′, νθ′, ξ′, ξη′–οα′· Β′ 77, 82, 137–139, 389–420
'Ορθὲς (οἰκ.) : Β′ 310
'Ορθούνι (οἰκ.) : Α′ 195
'Ορλώφ, Β. : Α′ ξε′
'Ορνστεΐν : Β′ 24
"Ορος (οἰκ.) : Α′ 178
'Ορφανικὴ Τράπεζα : Β′ 74
'Οσίας Μαρίας Φάραγξ : βλ. Σαμαριᾶς Φάραγξ
"Οσιος Λουκᾶς (ναὸς ἐν Χανίοις) : Α′ 135
'Οσμὰν Πασᾶς : Α′ 31, 73, 91
"Οχρα : Α′ 204, 211
'Οψιγιᾶς (οἰκ.) : Α′ 253, 257

Παγκαλοχώρι (οἰκ.) : Α′ 137· Β′ 289, 303
Paget, C. : Α′ 73· Β′ 193, 288
Παζινός : βλ. Γκαλαγκάδω ἢ Γκαλαγκάδος
Παϊδοχώρι (οἰκ.) : Β′ 266
Παΐσιος, 'Επίσκοπος Λάμπης (καὶ Σφακίων) : Α′ 365, 367· Β′ 63, 75, 201, 234, 311, 314
Παλαίλιμνος (οἰκ.) : Α′ 177
Παλαιοχώρα ἢ Παλιόχωρα (οἰκ.) : Α′ μγ′· Β′ 32, 153, 159
Παλιόκαστρον (οἰκ.) : Α′ 376
Παμπούκης, Ν. : Α′ 247
Παναγία Κυδωνίας (οἰκ.) : Α′ 289· Β′ 243, 269
Παναγία Πεδιάδος (οἰκ.) : Β′ 220, 225
Παναγιουδάκης Καλαϊτζάκης, Ἰ. : Α′ 132
Πανελλήνιον (πλοῖον) : Α′ ξδ′, 161, 164, 165, 187, 214, 249· Β′ 379
Πανταρέλι : Α′ 231
Παντελῆς (ὁπλαρχηγὸς ἐκ Καλλικράτους) : Β′ 371
Παντέρημος, Ἰ. : Α′ 124, 135· Β′ 9
Παπᾶ Γεώργιος : Β′ 9
Παπᾶ Γρηγόριος : Β′ 224
Παπᾶ 'Ιωάννης : Β′ 224
Παπᾶ Μιχαήλ : Α′ 123
Παπᾶ Νικολάκης : Α′ 309, 311
Παπᾶ Νικολῆς 'Ιμβραΐμης : Β′ 71
Παπᾶ Ντεφώτης : Α′ 404
Παπᾶ Στυλιανός : Β′ 364
Παπαγεωργούλας : Β′ 9
Παπαγιακουμάκης : Β′ 9
Παπαγιαννάκης, 'Α. : Α′ 213, 259
Παπαδάκη, 'Α. : Β′ 137
Παπαδάκης : Β′ 248
Παπαδάκης, 'Αναγν. : Α′ 153· Β′ 314
Παπαδάκης, 'Αντ. : Α′ 115

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Παπαδάκης, Γ. : Α′ 261
Παπαδάκης, Ἐ. : Β′ 38
Παπαδάκης, Λ. : Β′ 314
Παπαδαναγνώστης : βλ. Παπαδάκης, Ἀναγν.
Παπαδημητρίου, Ἀ. : Β′ 224
Παπαδογεώργης : Β′ 9
Παπαδογιαννάκης : Β′ 158
Παπαδοπετράκης, Γ. : Α′ νς′
Παπαδοπούλου, Εἰρ. : Α′ 258, 260
Παπάζογλους, Χ. : Α′ 41
Παπακώστας, Ἀ : Α′ κ′
Παπαμαστοράκης, Ἐ. : Β′ 100
Παπανικολάου, Κ. : Α′ 408
Παπασηφάκης, Γ. : Β′ 70
Παπουτζάκης, Ἐ. : Β′ 217
Παπουτζάκης, Ν. : Α′ 124, 135· Β′ 9
Παπουτζαλῆς ἢ Παπουτζαλάκης, Μ. : Β′ 131, 148, 226, 247, 248
Παραδουνάβιοι Ἡγεμονίαι : Α′ κη′, λ′, λς′, ν′, 5, 6
Παρδαλάκης : Α′ 276
Παρθένιοι : βλ. Κελαϊδῆς, Παρθένιος· Περίδης, Παρθένιος
Παρισίων διάσκεψις 1866 : Α′ κη′, 5, 6
Παρισίων διάσκεψις 1868–1869 : Α′ ξς′
Παρισίων συνθήκη 1856 : Α′ λδ′, 340, 345· Β′ 321
Πάρος : Α′ ξε′
Παρσᾶς· νῦν Μεταξοχώριον (οἰκ.) : Β′ 9
Πάρτιρα (οἰκ.) : Α′ 126
Pashley, R. : Β′ 302
Πατελλάρι (οἰκ.) : Α′ 406
Πάτημα (οἰκ.) : Α′ 310, 328
Πάτραι : Α′ 73· Β′ 271
Πατρὶς (ἐφημερίς) : Α′ 167
Πατρὶς (πλοῖον) : Α′ 95, 101
Πατσ(ι)ανὸ(ς) (οἰκ.) : Α′ 371, 374, 375
Πατσίδες : Α′ 106
Πατσιμίδης, Ν. : Α′ 21
Παττακός, Ἀ. : Α′ 262
Παυλάκης, Ν. : Α′ 408
Πεδιάδος ἐπαρχία : Α′ 22, 70, 124, 152, 157, 158, 164, 166, 247, 261, 266, 333, 359, 368, 388, 390, 404· Β′ 8, 37, 51, 71, 86, 93, 99, 101, 107, 159, 213, 217, 223, 225, 226, 228, 232, 233, 236, 237, 238, 240, 247, 248, 252, 256, 288, 294, 407
Πεζὰ (οἰκ.) : Α′ 106· Β′ 9, 51
Πειραιεύς : Α′ 110, 191, 192, 195, 206, 212, 214, 221, 227, 229, 249, 323· Β′ 28, 29, 127, 161, 165, 168, 251, 344, 357
Πελαλάκης, Ἰ. : Β′ 278
Πεμόνια (οἰκ.) : Α′ 166, 301· Β′ 103, 129, 205
Πενταμόδι (οἰκ.) : Α′ 401· Β′ 33
Πεντάρας, Ἐ. : Β′ 32
Πέραμα (οἰκ.) : Α′ 326, 331
Περβολιανάκης, Μ. : Α′ 63
Περγαρίτης, Γ. : Α′ 276
Περδικογιάννης : Α′ 324· Β′ 305
Περιβόλια Κυδωνίας (οἰκ.) : Α′ 16, 396· Β′ 27, 31, 91, 104, 373
Περιβόλια Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 97, 99, 354
Περίδης : Β′ 387
Περίδης, Παντ. : Α′ 113, 124
Περίδης, Παρθένιος : Α′ λη′, 32, 40, 361· Β′ 9
Περισινάκι : Α′ 374
Περόγλου, Σ. : Α′ 8, 41
Περτὲβ Πασᾶς : Β′ 74, 100, 123, 228, 236, 256, 257, 390
Πετεινάκης, Γ. : Β′ 31
Πετράδια : Β′ 249
Πέτρας τὸ Νερό : Β′ 274
Πετρίδης Ἐφέντης : Β′ 162
Πετρίδης, Ἰ. : Β′ 48, 54, 85, 86, 167, 173, 202, 230
Πετρίτσης : Β′ 337
Πετροκέφαλο Μαλεβιζίου (οἰκ.) : Α′ 174, 401
Πετροπουλάκης, Δ. : Α′ μη′, ξδ′, ξε′, ξς′, 211, 228, 234, 240, 243, 253, 256, 278, 321, 325, 326, 328, 331, 401· Β′ 10, 42, 340, 352, 355, 359, 361, 362, 363, 365, 366, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384
Πετροπουλάκης, Λ. : Β′ 80, 368, 370, 371, 373, 374, 377, 380, 382, 386
Πετυχάκης, Χ. : Α′ ι′, ια′, ιβ′, ιγ′, ιδ′, ιε′, ις′, ιη′, ιθ′, κ′, 239· Β′ 182, 452–457· πβλ. καὶ Προξενικὸν Πρακτορεῖον καὶ Προξενικὸς Πράκτωρ Ἀγγλίας – Ἑλλάδος ἐν Ρεθύμνῳ
Πεῦκος (οἰκ.) : Β′ 9
Πηγὴ Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 136, 177, 382· Β′ 289, 303· βλ. καὶ Ἀδελοπηγιανὰ
Πίκρι ἢ Πίκρης (οἰκ.) : Β′ 22, 262, 289
Πινιάρης, Ἀ. : Α′ 239
Πιπεράκης : Β′ 260
Πιππάκης : Α′ 41
Πιρπιράκης, Ἐ : Β′ 118
Πίτταρης, Ἀ. : Α′ 328
Planche : Β′ 193, 211, 231, 232, 234, 236, 240, 242, 315, 334, 337, 338, 371
Πλατανὲς Ἁγίου Βασιλείου (οἰκ.) : Α′ 253, 257· Β′ 289
Πλατανὲς Ρεθύμνης (ρύαξ) : Α′ 60, 160
Πλατάνια (οἰκ.) : Β′ 359, 364
Πλατανιᾶς Κυδωνίας (οἰκ.) : Α′ 133, 134, 260, 377· Β′ 224
Πλατανιᾶς Κυδωνίας (ποταμός) : Α′ 377· Β′ 65, 69
Πλάτη (οἰκ.) : Α′ 350, 351
Πλευριανὰ (οἰκ.) : Α′ 331· Β′ 340

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πλούσιος, Ἀ. : Β′ 180
Πολαλάκη, Γ. : Β′ 278
Πολαλάκη, Ἰ. : Β′ 278
Πολονάκης, Ἀ. : Β′ 278
Πολονάκης, Σ. : Β′ 278
Πορειά : Β′ 238
Πορσέλλια : Α′ 203· Β′ 187, 212, 214, 254, 365
Πόρρω Μεσόγεια (οἰκ.) : Α′ 367, 368, 376, 405
Portugal, M. : Α′ 207
Ποταμίδα (οἰκ.) : Α′ 376
Πουλέ : βλ. (Μ)πουλὲ
Πουλιὲς ἢ Πουλιὰ (Ἄνω, Κάτω – οἰκ.) : Β′ 305
Πούντα : Α′ 231
Πουρί : Α′ 231
Πραΐδης : Α′ 157, 183, 191
Πρασὲς Κυδωνίας (οἰκ.) : Α′ 191, 194
Πρασὲς ἢ Πρασιαὶ Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 271· Β′ 182, 190, 194, 197, 254, 275, 280
Πρασονήσι : Β′ 370
Πραχίμου· νῦν Δάφνη (οἰκ.) : Α′ 318, 319, 320, 331
Πρέβεζα : Β′ 358
Πρέβελη Μονή : Α′ 164, 213, 270, 403, 405, 408
Πρέβελη παραλία : Α′ 381· Β′ 323
Πρεσβεία καὶ Πρέσβυς : — Ἀγγλίας ἐν Ἀθήναις : βλ. Erskine, E. — Ἀγγλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει : βλ. Elliot, H. — Ἑλλάδος ἐν Κωνσταντινουπόλει : Α′ ιβ′, ξδ′, 38, 41, 68, 86, 88, 273· Β′ 92, 207, 212, 222, 319, 332, 335· βλ. καί : Δελιγιάννης, Ἰ.· Δελιγιάννης, Π. — Ρωσίας ἐν Κωνσταντινουπόλει : Β′ 92, 319, 326· βλ. καὶ Ignatiev. — Τουρκίας ἐν Ἀθήναις : βλ. Φωτιάδης, Ἰ.
Πριγκίπισσα Κλοτίλδη (πλοῖον) : Α′ 284, 315
Πρινὲς Ρεθύμνης (οἰκ.) : Α′ 96, 102, 137, 177, 178, 299, 306, 384, 395· Β′ 63, 97, 187, 245, 253, 289, 303, 308
Πρῖνος (οἰκ.) : Α′ 178
Πρινόσκαλα : Β′ 100
Πρόβαρμα (οἰκ.) : Β′ 108
Πρόδρομος (οἰκ.) : Β′ 147
Προκόπιος, ἱερεύς : Β′ 342
Προμηθεὺς (πλοῖον) : Α′ 383, 397, 403, 407
Προξενεῖον καὶ Πρόξενος : — Ἀγγλίας ἐν Χανίοις : Α′ κ′, νε′, 17, 26, 33, 47, 67, 72, 73, 84, 112, 147, 148, 149, 153, 167, 189, 196, 207, 210, 236, 245, 264, 371, 375, 389, 390· Β′ 40, 119, 128, 221, 235, 269, 314, 329· βλ. καὶ Dickson, C.— Αὐστρίας ἐν Χανίοις : Α′ 47, 147, 167, 207, 219, 220, 279, 398· Β′ 119, 128, 235, 378· βλ. καὶ Stiglich.— Γαλλίας ἐν Χανίοις : Α′ νε′, 1, 11, 17, 19, 26, 33, 36, 38, 47, 66, 67, 73, 100, 102, 146, 147, 148, 149, 153, 167, 172, 207, 214, 220, 371, 375, 389· Β′ 40, 111, 119, 222, 233, 235, 321, 335, 336· βλ. καί : Champoiseau· Derché· Tricou.— Ἑλλάδος ἐν Χανίοις : Α′ ι′, ιβ′, ιγ′, ιη′, κ′, 2, 8, 33, 183, 198, 202, 252, 274, 277, 362· Β′ 25, 163, 173, 197, 207, 255, 296, 375, 381, 387· βλ. καὶ Σακόπουλος, Ν. — Η.Π.Α. ἐν Χανίοις : Α′ 47, 140, 167, 264, 292, 296· Β′ 213, 221· βλ. καὶ Stillman, W.— Ἰταλίας ἐν Χανίοις : Α′ νε′, 47, 129, 167, 292, 315, 376, 389· Β′ 40, 213, 221, 235, 321, 335· βλ. καὶ Colucci, E. — Ὁλλανδίας ἐν Χανίοις : Α′ 47, 167, 302· βλ. καὶ Ἀλεξίου, Εὐαγγελινός.— Ρωσίας ἐν Χανίοις : Α′ νε′, 11, 26, 43, 47, 103, 140, 165, 167, 264, 292, 376, 389, 390· Β′ 28, 83, 89, 120, 146, 168, 173, 221, 229, 301, 320, 329, 330· βλ. καὶ Δενδρινός, Σ.· πβλ. καί : Βουλγαρίδης, Κ.· Obermüller, N. — Σουηδίας ἐν Χανίοις : Α′ 47, 147, 292, 302
Προξενικὸν Δικαστήριον Ἑλλάδος ἐν Κωνσταντινουπόλει : Α′ ι′· Β′ 422
Προξενικὸν Πρακτορεῖον καὶ Προξενικὸς Πράκτωρ :—Ἀγγλίας ἐν Ρεθύμνῳ : Α′ ιθ′, 64, 77, 84, 85, 97, 98, 103· Β′ 96, 122, 126, 133, 314, 368, 369· βλ. καί : Καλοκαιρινός, Γ.· Πετυχάκης, Χ.—Αὐστρίας ἐν Ρεθύμνῳ : Α′ 410· Β′ 27· βλ. καὶ Barbieri, E. — Γαλλίας ἐν Ρεθύμνῳ : Α′ 64, 77, 85, 97, 98, 238· Β′ 27, 121, 122, 126, 133, 367· βλ. καὶ Barbieri, E.—Ἑλλάδος ἐν Ρεθύμνῳ : Α′ ι′, ια′, ιβ′, ιγ′, ιθ′, 19, 85, 94, 98, 99, 103, 114· Β′ 96, 304, 339, 359, 379· βλ. καί : Καλοκαιρινός, Γ.· Πετυχάκης, Χ.—Ἰταλίας ἐν Ρεθύμνῳ : Β′ 122, 126, 133.— Πρωσσίας ἐν Ρεθύμνῳ : Β′ 133.— Ρωσίας ἐν Ρεθύμνῳ : Α′ 63, 64, 71, 77, 98, 410· Β′ 27, 122, 126, 133, 269, 314· βλ. καὶ Σκουλούδης, Γ.
Πρόσνερο(ς) : βλ. Ἐμπρόσνερο(ς)
Πρόσφυγες Κρῆτες : βλ. Ἑλλὰς – Κρήτης πρόσφυγες· Κρήτη – Πρόσφυγες
Προσωρινὴ Κυβέρνησις Κρήτης : Α′, λζ′, νδ′, ξγ′, 213, 266, 274, 276, 282, 284, 291, 310, 312, 327, 328, 329, 330, 355, 361, 362, 363, 371, 378, 379, 386, 387, 402, 404, 408, 409· Β′ 5, 7, 10, 11, 12, 16, 17, 23, 32, 33, 39, 40, 41, 50, 51, 54, 57, 58, 62, 65, 75, 76, 77, 84, 87, 88, 91, 92, 93, 98, 99, 105, 106, 111, 113, 114, 120, 133, 135, 136, 141, 147, 158, 159, 160, 161, 164, 165, 169, 170, 183, 192, 195, 202, 203, 204, 227, 237, 238, 239, 241, 244, 248, 249, 250, 287, 298, 299, 304, 308, 309, 316, 320, 322, 331, 337, 340, 350, 351, 352, 353, 355, 359, 360, 365, 370, 371, 377, 378, 380, 382, 383, 384, 386
Προφήτης Ἠλίας : Β′ 141
Προφήτης Ἠλίας (οἰκ.) : βλ. Καν(λ)ὶ Καστέλλι
Πρωσσία : Α′ κη′, λε′, 5, 6, 7, 173
Πρωτοπαπᾶς : Α′ 153
Πρωτόπαπας (Σελίνου) : Α′ 13, 195· Β′ 354, 356

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πτολεμαΐς : Α′ ια′
Public Record Office : Α′ θ′
Πυκομανώλης : Α′ 114
Pym : Α′ 164, 187, 192, 195, 196, 197, 201, 220, 293· Β′ 179
Πυργιωτίσσης ἐπαρχία : Α′ 261, 265· Β′ 62, 71, 88, 91, 99, 101, 115, 273, 407
Πύργος – Ψηλόνερο : Α′ 140
Πυργοῦ (οἰκ.) : Α′ 123· Β′ 33, 100, 266
Πύργων κατασκευή : βλ. Κρήτη – Πύργων κατασκευή
Πωλιουδάκης, Ἰ. (Πωλιός) : Α′ 21· Β′ 100
Πωλογεωργάκης : Β′ 339, 350
Πωλογιαννάκης : Β′ 259

Ραγκαβῆς, Ἀ. : Β′ 7
Radesky (πλοῖον) : Α′ 373, 398, 403, 408· Β′ 36
Ραμνὴ (οἰκ.) : Β′ 129, 246, 254, 266
Ραούφ Πασᾶς : Β′ 50, 92, 111
Ρεδὶφ Πασᾶς : Β′ 290, 365, 367, 373, 376, 382
Ρεθύμνης διοίκησις : βλ. Ρεθύμνης τμῆμα
Ρεθύμνης ἐπαρχία : Α′ 21, 22, 63, 66, 80, 159, 166, 169, 178, 180, 274, 299, 312· Β′ 81 86, 93, 99, 162, 241, 284, 289, 295, 307, 308, 323, 407
Ρεθύμνης Ἐπισκοπή : Α′ 63, 66, 80, 164
Ρεθύμνης νομός : Α′ ις′, νθ′
Ρεθύμνης σαντζάκι : βλ. Ρεθύμνης τμῆμα
Ρεθύμνης τμῆμα : Α′ κδ′, λζ′, μα′, μδ′, μη′, νγ′, νθ′, 14, 16, 17, 21, 22, 27, 45, 80, 109, 150, 154, 161, 178, 180, 182, 185, 187, 193, 210, 211, 213, 227, 228, 236, 252, 255, 257, 260, 268, 272, 277, 278, 284, 288, 293, 295, 314, 318, 325, 359, 386, 393, 400· Β′ 85, 86, 98, 147, 151, 154, 161, 170, 186, 200, 201, 241, 262, 280, 284, 286, 294, 300, 303, 306, 307, 308, 328, 351, 390, 407
Ρεθύμνης τμηματικὴ ἐπιτροπή : βλ. Ἐπιτροπὴ Τμήματος Ρεθύμνης
Ρεθύμνιοι : Α′ 234, 384, 395· Β′ 146
Ρέθυμνον : Α′ μα′, μδ′, με′, 17, 18, 27, 40, 45, 73, 79, 82, 91, 92, 97, 99, 103, 111, 113, 117, 122, 130, 172, 174, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 187, 189, 191, 208, 211, 213, 237, 242, 247, 251, 253, 255, 256, 257, 263, 274, 276, 281, 283, 284, 285, 292, 300, 304, 305, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 322, 324, 329, 330, 335, 337, 338, 365, 367, 374, 381, 384, 391, 394, 396, 407, 410· Β′ 3, 4, 5, 13, 39, 43, 45, 48, 49, 50, 53, 56, 63, 64, 68, 70, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 81, 93, 96, 97, 101, 117, 120, 122, 127, 130, 136, 138, 139, 143, 159, 160, 161, 162, 166, 171, 177, 178, 180, 181, 187, 188, 189, 190, 194, 196, 197, 201, 202, 218, 219, 221, 229, 230, 233, 234, 241, 245, 249, 251, 254, 255, 264, 270, 271, 272, 278, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 289, 291, 292, 294, 299, 300, 304, 306, 307, 308, 310, 311, 312, 313, 314, 317, 323, 325, 334, 338, 339, 340, 346, 351, 354, 356, 357, 364, 367, 376, 382, 403, 407, 415· βλ. καί: Ἐπιτροπὴ Ἀγαθοεργὸς ἐν Ρεθύμνῳ· Προξενικὸν Πρακτορεῖον καὶ Προξενικὸς Πράκτωρ Ἀγγλίας – Αὐστρίας – Γαλλίας – Ἑλλάδος – Ἰταλίας – Πρωσσίας – Ρωσίας ἐν Ρεθύμνῳ
Ρέθυμνον (πλοῖον) : Α′ 407· Β′ 55
Ρενιέρης, Ζ. : Α′ 4· Β′ 48, 54
Ρενιέρης, Μ. : Α′ λγ′, 6, 28, 171, 173· Β′ 11, 58, 167
Renommée (πλοῖον) : Α′ 397
Ρέντα : Α′ 313
Résistance (πλοῖον) : Α′ 161
Ρεσὶτ Πασᾶς : Α′ νγ′, νδ′, 157, 158, 168, 174, 175, 190, 202, 215, 216, 217, 224, 245, 261, 262, 269, 274, 276, 288, 298, 306, 316, 317, 320, 321, 323, 324, 326, 328, 331, 333, 334, 335, 338, 350, 351, 363, 364, 366, 367, 380, 383, 386, 400, 402, 403, 405, 408, 409· Β′ 11, 20, 29, 38, 46, 47, 59, 67, 125, 156
Ρηναντώνης : Β′ 9
Ρίζου ἢ Ριζοκάστρου ἐπαρχία : Α′ 158, 164, 166, 247, 261, 266, 352, 355, 356, 370, 388· Β′ 62, 71, 86, 100, 226, 284, 407
Ρο(γ)διὰ Μαλεβιζίου (οἰκ.) : Α′ 214, 218, 226, 228, 237, 297· Β′ 9, 114, 227, 239, 240, 247
Ροδάκης, Μ. : Α′ 106· Β′ 9
Ροδοβάνι (οἰκ.) : Β′ 166, 175, 187
Ροδοκανάκης : Β′ 337
Ρόδος : Β′ 18
Ροδόσο : Β′ 301
Roland (πλοῖον) : Β′ 24, 32, 62
Rosini (πλοῖον) : Β′ 55
Ρούβα : Α′ 261
Ρουμανία : Α′ να′
Ρουμελὴ (οἰκ.) : Α′ 393, 395
Ρουσδῆ, Μωχάμετ (Μέγας Βεζίρης) : Α′ 56, 125
Ρουσσοσπίτι (οἰκ.) : Α′ 78, 114, 237· Β′ 289, 367
Ρούστικα (οἰκ.) : Α′ 177, 318, 320, 365
Ροῦφος, Μπενιζέλος : Α′ λγ′
Ρουχτσούκιον : Β′ 422
Ρωμᾶνος, Γ. : Α′ 76, 123, 256· Β′ 78, 84, 336, 337
Ρωσία : Α′ 84.—Κρήτη : Α′ λδ′–λε′, λς′, ν′, ξβ′, 28, 60, 111, 140, 189, 393, 394· Β′ 34, 59, 165, 318· βλ. καί : Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Ρωσίας ἐν Χανίοις· Προξενικὸν Πρακτορεῖον καὶ Προξενικὸς Πράκτωρ Ρωσίας ἐν Ρεθύμνῳ· Ὑποπροξενεῖον καὶ Ὑποπρόξενος Ρωσίας ἐν Ἡρακλείῳ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σαββαθιανῶν Μονή : Α′ 215
Σάββας Πασᾶς : Α′ 273, 276, 279, 280, 281, 286, 287, 288, 292, 299, 308, 319, 322, 329, 337· Β′ 44, 54, 69, 74, 75, 76, 77, 85, 86, 91, 99, 103, 104, 108, 109, 112, 113, 117, 120, 129, 131, 134, 135, 142, 144, 145, 147, 149, 162, 165, 168, 175, 176, 178, 187, 190, 193, 203, 246, 251, 255, 265, 267, 271, 278, 281, 286, 290, 291, 295, 300, 308, 315, 318, 322, 323, 339, 340, 341, 342, 347, 351, 356, 358, 360, 361, 363, 365, 373, 374, 378, 379, 384, 386, 390
Σαβουρέ : Β′ 92
Σαδὶκ Βέης : Α′ 178, 299· Β′ 74, 162
Σαΐτ Βέης : Β′ 81
Σαϊτοῦρες (οἰκ.) : Α′ 177, 208, 213
Σακὴρ Βέης : Α′ 26
Σακόπουλος, Ν. : Α′ ι′, ια′, ιβ′, ιγ′, ιδ′, ις′, ιζ′, ιη′, λγ′, 40, 415–420· Β′ 103, 224, 260, 346, 421–422, 451–458· πβλ. καὶ Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Ἑλλάδος ἐν Χανίοις
Salamandre (πλοῖον) : Α′ 156, 220, 229, 251, 285, 297, 323, 333, 338, 372, 383· Β′ 88, 120, 121, 123, 136, 192, 193, 207, 211, 212, 229, 231, 233, 243, 271, 287, 331, 333, 336, 337, 371, 372, 374
Σαλῆ Πασᾶς : Α′ 113, 187, 261, 262
Σαμάρι : Α′ 232
Σαμαριὰ (οἰκ.) : Α′ 300, 401· Β′ 238, 251, 315, 348, 361
Σαμαριᾶς Φάραγξ : Α′ 228· Β′ 238, 246, 251, 276, 385
Σαμῆ Πασᾶς : Β′ 89
Σάμος : Α′ 25, 49, 273
Σαμουρκάσης, Μ : Α′ 399
Σαμπρῆ Πασᾶς : Α′ 20, 59, 70, 76, 126· Β′ 28
Σαμωνᾶς (οἰκ.) : Α′ μγ′
Sander : Β′ 178, 184
Σαουνάτζος : Α′ 379
Σαπὴτ Πασᾶς : Α′ 126
Σαπουντζάκης : Α′ 358
Σαραντάκης, Γ. : Α′ 261· Β′ 101
Σαράτσογλου (ς) : Α′ 184, 186, 204, 240
Σαριδάκης, Γ. : Β′ 379
Σάρχος (οἰκ.) : Β′ 239
Σαρχὸς Πασᾶς : Βλ. Ἀλῆ Ριζᾶ Πασᾶς
Σαχὴν Πασᾶς : Α′ μα′, 58, 65, 67, 73, 74, 80, 90, 92, 101, 102, 107, 108, 115, 116, 119, 120, 229
Σγουροκεφάλι (οἰκ.) : Β′ 225
Σγουρός : Β′ 359, 364, 367, 370
Σεζαὶ Ἐφέντης : Β′ 101
Σειραδάκης, Ἀ. : Β′ 32
Σειρὴν (πλοῖον) : Β′ 1, 3, 45, 62
Σεϊτανάκης, Σ. : Β′ 270
Σελὴμ Ἐφέντης : Β′ 162
Σελινιῶται : Α′ 195, 222, 228, 289· Β′ 146, 172, 205, 238, 272, 361· πβλ. καὶ Σελίνου ἐπαρχία
Σελίνου ἐπαρχία : Α′ λη′, μ′, μα′, μγ′, μς′, μζ′, μη′, 13, 14, 31, 88, 90, 92, 95, 100, 102, 110, 111, 130, 135, 173, 182, 186, 188, 191, 194, 199, 200, 201, 203, 206, 209, 211, 212, 227, 232, 236, 243, 249, 257, 259, 260, 263, 272, 282, 312, 316, 330, 387, 392, 402, 403, 406, 407· Β′ 1, 3, 26, 32, 40, 68, 72, 73, 83, 86, 113, 120, 157, 165, 172, 174, 175, 179, 184, 185, 186, 193, 194, 196, 199, 200, 206, 212, 215, 216, 219, 220, 238, 242, 254, 255, 259, 266, 270, 276, 279, 280, 284, 292, 295, 300, 301, 303, 313, 315, 323, 339, 348, 354, 407
Σελλὶ (οἰκ.) : Β′ 47, 49, 188
Σελλιὰ Ἁγίου Βασιλείου (οἰκ.) : Α′ 405
Sentinelle (πλοῖον) : Α′ 397, 398
Σερβὲρ Ἐφέντης : Α′ μη′, να′, νβ′, 229, 230, 233, 235, 237, 245, 281, 283, 284, 294, 302, 314, 321, 336, 349, 351, 357, 358, 362, 363, 368, 369, 370, 371, 372, 375, 378, 383, 384, 389, 392, 394, 397, 399, 400, 403· Β′ 2, 4, 5, 13, 19, 25, 28, 36, 44, 46, 48, 50, 54, 55, 57, 58, 69, 72, 87, 93, 113, 128, 130, 131, 132, 140, 142, 143
Σερβία : Α′ λς′, να′
Σερβιλί, Α′ 76· Β′ 155
Σεργάκης : Α′ 213
Σερίφης : Α′ 96
Seward, W. : Α′ 173
Σεφκὲτ Πασᾶς : Β′ 289, 290, 382
Σητειακοί : Β′ 209· πβλ. καὶ Σητείας ἐπαρχία
Σητείας Ἀκρωτήριον : Α′ 60
Σητείας ἐπαρχία : Α′ 76, 164, 166, 261· Β′ 71, 84, 86, 94, 100, 107, 113, 209, 210, 280, 283, 284, 302, 303, 328, 407· πβλ. καὶ Ἱεροσητεία
Σήφακας, Ἀ. : Α′ 301· Β′ 247
Σιγανός, Ἰ. : Α′ 15, 17, 23· Β′ 276, 278
Σίλαμος (οἰκ.) : Α′ 106· Β′ 9
Simon, Ch. : Α′ 397· Β′ 12, 16
Σιρμπετάκης, Μεχμὲτ Ἐφέντης : Β′ 162
Σίσι (οἰκ.) : Α′ 313· Β′ 33
Σκαλάνι (οἰκ.) : Α′ νγ′, 106, 324, 332, 333
Σκαλίδης, Ἀ. : Α′ 368, 376· Β′ 31, 212, 238, 246, 260, 276, 292, 301, 313
Σκαλωτὴ (οἰκ.) : Α′ 225, 226
Σκαρβέλης, Ἰ. : Α′ 106
Σκαφιδάκια (οἰκ.) : Α′ 195· βλ. καὶ Καρανοσκάφιδα
Σκαφίδια : Α′ 402
Σκαφιώτω ἢ Σκαφιῶτες (οἰκ.) : Β′ 130
Σκινὲς (οἰκ.) : Α′ 12, 138, 195, 377· Β′ 158, 196

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σκορδίλω ἢ Σκορδίλο (οἰκ.) : Β′ 307
Σκοτεινὸ (οἰκ.) : Β′ 155
Σκουλᾶς, Ἐ. : Α′ με′
Σκουλᾶς, Μ. : Α′ λη′, 158, 174, 237, 239, 240, 247, 256, 326· Β′ 379
Σκουλᾶς, Ν. : Α′ 123
Σκουλούδης, Γ. : Α′ 63, 79, 312, 329· Β′ 177, 302· πβλ. καὶ Προξενικὸν Πρακτορεῖον καὶ Προξενικὸς Πράκτωρ Ρωσίας ἐν Ρεθύμνῳ
Σκουλούδης, Μ. : Β′ 386
Σκουλούφια (οἰκ.) : Α′ 178
Σκουντῆς : Α′ 224, 246· Β′ 62, 63, 69
Σκούταρι : Β′ 152
Σκυλοὶ ἢ Σκυλοῦ· νῦν Καλλονὴ (οἰκ.) : Α′ 106, 389· Β′ 51
Σμόλεντζ : Α′ 401· Β′ 4
Σμύρνη : Α′ ια′, 73, 346· Β′ 24, 59, 296, 422
Σολάτης : Β′ 83
Σολιώτης : Α′ 190
Σούγια (οἰκ.) : Α′ 190, 197, 231, 232, 407· Β′ 2, 3, 14, 103, 104, 113, 175, 254
Σούδα : Α′ 26, 41, 54, 72, 73, 81, 84, 90, 91, 116, 120, 122, 129, 132, 136, 140, 141, 143, 156, 161, 162, 168, 182, 187, 189, 193, 195, 197, 206, 209, 214, 220, 223, 242, 250, 254, 272, 276, 284, 293, 301, 305, 306, 311, 313, 316, 329, 336, 352, 353, 373, 375, 407, 408· Β′ 4, 6, 16, 22, 24, 28, 32, 33, 41, 45, 48, 50, 54, 56, 61, 62, 70, 74, 83, 88, 89, 121, 125, 136, 142, 143, 146, 147, 161, 165, 166, 172, 184, 193, 197, 243, 257, 264, 271, 281, 282, 286, 306, 308, 309, 316, 325, 341, 362, 366, 367, 371, 376
Σουέζ : Α′ λ′, 90
Σουηδία – Κρήτη : βλ. Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Σουηδίας ἐν Χανίοις
Σουλεϊμὰν Βέης : Β′ 258, 264, 266, 271, 274
Σουλεϊμὰν Ἐφέντης : Α′ 172, 182, 191
Σουλτανιὲ (πλοῖον) : Β′ 43, 143
Σουρμελῆς, Ν. : Α′ ξε′
Σοφταδάκης, Μεχμὲτ Βέης : Β′ 162
Σπάθα : Α′ 121
Σπαθί : Β′ 90
Σπήλι (οἰκ.) : Α′ 226, 253, 257· Β′ 289
Σπήλια : Α′ νγ′, 324, 332, 333· Β′ 52
Σπηλιὰ (οἰκ.) : Α′ 263
Σπηλιωτάκης : Β′ 168
Σπιναλόγγα : Α′ 22, 70, 76, 129, 192, 202, 313· Β′ 37, 51, 56, 59, 84, 107, 113, 135, 271, 280, 281, 282, 283, 284, 302, 345, 346, 353
Σπυριδάκη, ἀδελφοί : Α′ 47′· Β′ 365
Σπυριδάκης, Γ. : Α′ 122
Σταθάκης, Σ. : Β′ 278
Σταλίδα : Β′ 107
Σταματάκης, Ἰ. : Α′ 377
Σταματάκης, Σ. : Β′ 175
Σταματοπούλα, Ἑ. : Α′ 328
Στάμπα, ἰατρός : Α′ 155
Stanley, E.G.G.S. : Α′ 368
Stanley, E. H. : Α′ 368
Σταυϊανοῦ, Κ. : Β′ 17
Σταυράκια Κισάμου : Β′ 166
Σταυράκια Μαλεβιζίου (οἰκ.) : Α′ 105
Σταυριά : Α′ 304
Σταυριδάκης, Γ. : Α′ 120
Σταυρὸς (παραλιακὴ θέσις ἔναντι Ἐλαφονήσου) : Β′ 16
Σταυρὸς Σελίνου (ὀρεινὴ θέσις) : Α′ μα′, 89· Β′ 246, 255
Σταυρουλάκης, Δ. : Α′ 97, 103
Σταυρουλάκης, Μ. : Α′ 262
Σταυρούλης : Β′ 38
Σταυρωμένο : Β′ 125
Στειακάκης, Ἐ. : Α′ 247· Β′ 95
Stephenson : Β′ 212
Στέρνα : Β′ 104
Στέρνες Κυδωνίας (οἰκ.) : Β′ 145
Στέφανος, ἱερεύς : Α′ 74, 80
Στιβακτοπούλα, Μ. : Β′ 9
Stiglich : Α′ λε′, 32, 196· Β′ 13, 19, 106, 214, 229, 231, 319, 321· πβλ. καὶ Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Αὐστρίας ἐν Χανίοις
Stillmann, W. : Α′ λε′, 30, 32, 55, 68, 69, 90, 92, 100, 109, 136, 142, 147, 154, 155, 161, 165, 173, 191, 197, 198, 227, 229, 236, 259, 267, 272, 273, 274, 276, 290, 321, 349, 356, 368, 408· Β′ 6, 7, 11, 13, 15, 105, 166, 168, 222, 231, 242, 243· πβλ. καὶ Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Η.Π.Α. ἐν Χανίοις
Στούπας : Β′ 354, 356, 358, 363, 364, 367, 381
Στρούμπουλας : Α′ 76, 324· Β′ 247
Στυλιανός, ἱερεύς : Β′ 364
Στῦλος (οἰκ.) : Α′ μγ′, 143, 144, 147, 148, 300, 301, 303, 304· Β′ 103, 166, 266
Swatara (πλοῖον) : Β′ 6, 11
Συκιά : Α′ 312, 313
Συκολόγος (οἰκ.) : Β′ 9, 95, 102
Σύμη (Ἄνω, Κάτω – οἰκ.) : Α′ 126· Β′ 9, 102
Σύμη (Καλαμαύκας) : Α′ 76
Συμνιανὸς, Κ. : Β′ 107
Σύνταγμα Κρήτης 1899 : Α′ ξ′
Σύνταγμα Κρήτης 1907 : Α′ ξ′
Συραμπιός, Γ. : Α′ 63, 64
Συρία : Α′ 201, 340, 372· Β′ 223
Σῦρος : Α′ ξε′, 41, 72, 75, 82, 86, 101, 124, 139, 162, 167, 249, 296, 297, 353, 357, 358, 361· Β′ 42, 168, 285, 296, 315, 326,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

330, 332, 344, 352, 361, 366, 378, 380, 382
Σύρου Ἀτμοπλοϊκὴ Ἑταιρεία : βλ. Ἀτμοπλοϊκὴ Ἑταιρεία Σύρου
Σύρου Ἐπιτροπή : βλ. Ἐπιτροπὴ Σύρου
Σφακάκης, Ἰ. : Β′ 185
Σφακάκης, Χ. : Β′ 185
Σφακιανάκης, Ἰ. : Β′ 260
Σφακιανάκης, Κ. : Α′ λη′· Β′ 107, 141, 374
Σφακιανάκης, Μ. : Α′ 106, 261· Β′ 9
Σφακιανάκης, Ν. : Α′ 106, 261· Β′ 9
Σφακιανοί : Α′ μζ′, νβ′, 149, 153, 156, 159, 160, 163, 164, 166, 200, 206, 209, 210, 211, 212, 221, 222, 223, 227, 230, 231, 232, 233, 234, 241, 242, 248, 249, 292, 300, 303, 326, 335, 363, 378, 386, 387, 405· Β′ 83, 87, 103, 108, 120, 140, 146, 177, 196, 197, 199, 205, 212, 238, 242, 249, 252, 272, 276, 280, 286, 294, 295, 339, 341, 342, 347, 350, 351, 356, 357, 358, 360, 365, 376· πβλ. καὶ Σφακίων ἐπαρχία
Σφακίων διοίκησις : βλ. Σφακίων τμῆμα
Σφακίων ἐπαρχία : Α′ λζ′, μδ′, μζ′, νβ′, νγ′, νδ′ νθ′, ξς′, 3, 13, 14, 16, 147, 154, 155, 159, 160, 161, 166, 184, 194, 200, 204, 206, 209, 210, 212, 218, 220, 221, 223, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 241, 242, 243, 244, 248, 259, 260, 272, 274, 276, 281, 295, 297, 300, 301, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 312, 314, 317, 318, 321, 322, 325, 331, 334, 336, 355, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 366, 367, 369, 370, 371, 372, 375, 376, 378, 379, 380, 383, 384, 387, 388, 389, 392, 393, 398, 400, 401, 402, 403, 404, 406, 408· Β′ 2, 3, 4, 6, 13, 15, 23, 40, 61, 73, 83, 84, 85, 86, 88, 91, 103, 110, 140, 144, 161, 162, 214, 219, 220, 238, 241, 252, 254, 262, 268, 272, 277, 279, 280, 284, 287, 291, 292, 293, 294, 295, 298, 301, 308, 313, 320, 323, 327, 328, 331, 334, 341, 342, 347, 348, 349, 350, 351, 355, 356, 357, 358, 360, 361, 362, 363, 365, 371, 372, 380, 382, 383, 386, 407
Σφακίων σαντζάκι : βλ. Σφακίων τμῆμα
Σφακίων τμῆμα : Α′ ν0′· Β′ 86, 390, 407
Σφακίων Χώρα : βλ. Ἐμπρόσγιαλος
Σφηνάρι : Α′ 398
Σχιστή : Α′ 405
Σωματᾶς (οἰκ.) : Β′ 289
Σωρός : Β′ 239, 267, 273
Σωτῆρχος, Κ. : Β′ 339

Τάλια (πλοῖον) : Α′ 187, 249, 337
Ταμάνι (πλοῖον) : Α′ 198, 200, 206, 209, 210, 212, 285, 296
Ταμπάκης, Ἀ. : Β′ 107
Ταύρη : Α′ 402
Ταυρωνίτης : Β′ 172
Ταχὶρ Πασᾶς : Β′ 376
Τεμένους ἐπαρχία : Α′ 22, 261, 265· Β′ 71, 81, 86, 88, 91, 93, 99, 101, 115, 159, 407
Τζαγκαρόλων Μονή : βλ. Ἁγίας Τριάδος ἢ Τζαγκαρόλων Μονὴ
Τζακᾶτος : Β′ 9
Τζακουδάκης, Σ. : Β′ 162
Τζαννουδάκης, Σ. : Β′ 162
Τζαντιράκης, Ἰ. : Β′ 95
Τζέδδα : Α′ 60
Τζεμὴλ Πασᾶς : Α′ 138· Β′ 62· πβλ. καὶ Κιεμὰλ Πασᾶς
Τζερεβελάκης, Γ. : Β′ 81
Τζερμιάδω ἢ Τζερμιάδο (οἰκ.) : Α′ 350, 351
Τζιτζιφὲς (οἰκ.) : Β′ 149, 187, 260, 365
Ticonderoga (πλοῖον) : Α′ 91· Β′ 121
Τοπαλτί : Α′ 298
Τοπανᾶς (Τοπχανέ) : Β′ 364
Τοπλοῦ Μονή : Β′ 38
Τοπόλια (οἰκ.) : Α′ 274, 275, 368, 376
Τουρκία : — Ἑλλάς : Α′ ξδ′· Β′ 222.—Η.Π.Α. : Β′ 222.—Κρήτη : Α′ λς′, μγ′, μη′, μθ′, να′, νε′, ξδ′, 4–5, 24, 46, 56· Β′ 273, 373· βλ. καί : Κρήτη – Διοίκησις καὶ φορολογία· Κρήτη – Τουρκικοῦ στρατοῦ δύναμις καὶ ὀργάνωσις
Τουρκοκρῆτες : Α′ κδ′, μα′
Τουτουντζάκης, Χατζῆ Κοκόλης : Α′ 261, 404
Τραπεζοῦς : Α′ 292
Tricou, Α. : Α′ λε′, 292, 330, 333, 334, 335, 338, 349, 357, 360, 368, 369, 372, 388, 389, 390, 392, 394, 398, 399, 402· Β′ 4, 5, 23, 25, 78, 105, 106, 113, 120, 121, 152, 158, 166, 173, 178, 179, 190, 192, 193, 214· πβλ. καὶ Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Γαλλίας ἐν Χανίοις
Τρικούπης, Χ. : Α′ λδ′, να′, 417–420· Β′ 103, 451–453.
Trinculo (πλοῖον) : Β′ 171, 178, 184, 193
Τριτάκης : Α′ 223, 302
Τριτάκης, Γ. : Α′ 106· Β′ 9
Τριφίτζας, Ἀ. : Β′ 107
Τριφύλλης : Β′ 267
Τρομάρισσα : Α′ 402
Τρουλίσκος, Μ. : Α′ 328
Τρουλουτάρα τῆς Ραμνῆς : Β′ 223
Τρυπητή : Α′ 353, 383, 393· Β′ 2, 3, 14, 113, 166, 220, 348, 351, 361, 378, 380
Τσαγιᾶς, Ἀ. : Β′ 162
Τσακωνάκης : Α′ 223
Τσάκωνας : Β′ 380, 386
Τσάκωνας, Κ. : Β′ 309, 311, 312
Τσάκωνας, Σ. : Α′ 121, 132
Τσαλαπαθιώτης : Α′ 223
Τσαμαλῆ Ἐφεντάκης : Β′ 162
Τσαρβακῆ, Χ. : Β′ 340

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τσελεπάκης, Κ. : Β′ 201
Τσελεπῆς Δασκαλάκης, Γ. : Β′ 238
Τσιβαρᾶς (οἰκ.) : Α′ 408
Τσιέλεσης, Μ. : Β′ 118
Τσικαλαριὰ Κισάμου (οἰκ.) : Α′ 376
Τσικαλαριὰ Κυδωνίας (οἰκ.) : Β′ 156, 373
Τσιριντάνης, Νικ. Ἀ. : Α′ κ′,
Τσιριντάνης, Νικ. Π. : Α′ 153, 160, 161, 204, 233, 248, 393· Β′ 286, 295
Τσίχλης, Ἀ. : Α′ 213, 260
Τσουγᾶνος Γιαννουλᾶς : Α′ 408
Τσουδερός : Β′ 158
Τσουδερός, Μ. : Α′ λη′, 213, 239, 260· Β′ 371, 377, 379, 382
Turquie (ἐφημερίς) : Β′ 34, 50, 104, 112, 117, 121, 125, 134, 142, 143, 144, 145
Τύλισος (οἰκ.) : Α′ 76, 174, 240, 296, 297, 298, 317, 320, 323, 324· Β′ 169
Τυμπάκι (οἰκ.) : Α′ νδ′, 255, 256, 324, 363, 366, 367, 380, 381, 383, 405· Β′ 66, 110, 115, 215, 251, 280, 295, 333, 334, 337, 358, 368
Tyrian (πλοῖον) : Α′ 297, 337
Τωμαδάκης, Ν. : Α′ 7· Β′ 137

Vellebich (πλοῖον) : Α′ 353, 399· Β′ 24
Vöslau συνθήκη 1867 : Α′ να′

Wall (πλοῖον) : Β′ 5, 18, 24, 29, 36, 147, 212, 229, 309, 315
Witiaz (πλοῖον) : Β′ 113, 117, 147
Wizard (πλοῖον) : Α′ 220, 245, 251, 267, 285, 297, 376· Β′ 184, 192, 193, 194, 197, 231, 242, 271, 279, 290, 316

Yaouck : Α′ 301, 311, 312, 315
Ὕδρα (πλοῖον) : Α′ ξδ′, 78, 82, 83, 84, 85, 87, 101, 215
Ὑποπροξενεῖον καὶ Ὑποπρόξενος : — Ἀγγλίας ἐν Ἡρακλείῳ : Α′ 162, 390· Β′ 325, 336· βλ. καὶ Καλοκαιρινός, Λ.— Γαλλίας ἐν Ἡρακλείῳ : Α′ 175, 390, 399· Β′ 123, 325· βλ. καὶ Ἰττάρ, Ἀ.—Ἑλλάδος ἐν Ἡρακλείῳ : Α′ ι′, ια′, 104, 107, 113· Β′ 233, 302, 304, 375· βλ. καὶ Μπαρουξάκης, Ἰ.—Ρωσίας ἐν Ἡρακλείῳ : Α′ 8, 390· Β′ 115, 116, 119, 121, 123, 125, 233, 237, 325· βλ. καὶ Μιτσοτάκης, Ἰ.

Φαζὴλ Πασᾶς, Μουσταφᾶ : Β′ 162
Φασουλάκης, Ἰ. : Α′ 284
Φαφουτάκης, Ἀ. : Β′ 71, 101
Φετὴχ Πασᾶς : Β′ 86
Φιλήμων, Γ. : Β′ 421
Φιλιππάκης : Α′ 123· Β′ 71, 183
Φιλιππούπολις : Α′ 346
Φιρμάνιον 1858 : Α′ κε′, 3, 6
Φιρμάνιον 18 Σεπτεμβρίου 1867 : Α′ νζ′· βλ. καὶ Ὀργανικὸς Νόμος
Φιρμάνιον 8/20 Ἰανουαρίου 1868 : βλ. Ὀργανικὸς Νόμος
Φιρμάνιον 28 Φεβρουαρίου 1868 : Α′ νη′
Φιρμάνιον 1889 : Α′ ξθ′
Φλώρης, Μουσταφᾶ Βέης : Β′ 86
Φόδελε (οἰκ.) : Α′ 215, 218, 317, 321, 324· Β′ 2, 10, 23, 27, 29, 239, 240, 247, 249, 297, 300, 304, 305, 306, 307, 309, 311, 312, 313, 317, 323, 325, 333, 363
Φοῖνιξ (ὅρμος) : Α′ 392, 393
Φοῖνιξ (πλοῖον) : Α′ 402
Φουὰτ Πασᾶς : Α′ νς′, 280· Β′ 32, 70, 283
Φουλάκης : Β′ 188
Φουρναράκης, Ἰ. : Α′ 261
Φουρνὲς (οἰκ.) : Α′ 257, 377· Β′ 158
Φουρνὴ (οἰκ.) : Β′ 115, 135, 141
Φουσκομηλωτή : Α′ 231
Φραγκάκης, Ἀ. : Α′ 260
Φραγκάκης, Ζ. : Α′ 104
Φραγκιαδάκης, Δ. : Β′ 80
Φραγκιός : βλ. Μαστραχᾶς, Φ.
Φραγκοκάστελλον : Α′ μς′, νδ′, 221, 226, 231, 300, 357, 359, 370, 371, 373, 374, 375, 378, 379, 382, 383, 385, 386, 389, 392· Β′ 3, 41, 242, 247, 254, 256, 279, 284, 292, 294, 301, 341, 342, 347, 351, 358, 372, 374, 382, 386
Φραγκούλης, Ν. : Β′ 323
Φραντζεσκιανὰ Μετόχια (οἰκ.) : Α′ 72, 80, 253, 328, 384, 385, 395, 396· Β′ 22, 289, 303
Φραντζέσκος, Γ. : Α′ 328
Φραντζέσκος, Ἐ. : Α′ 328
Φρὲ(ς) (οἰκ.) : Α′ 80, 81, 273, 278, 301· Β′ 103, 148, 223, 255, 365
Φρουδάκης : Α′ 160, 187
Φρ(ο)ύδια : Β′ 260
Φ(υ)λακὴ (οἰκ.) : Α′ 309, 311, 328
Φυσαέρα τὸ Σελλί : Β′ 109
Φώκια ἢ Φῶκες : Α′ 191, 194, 199, 204, 249· Β′ 77, 187, 205, 365
Φωτιάδης, Ἰ. : Β′ 260, 375, 387
Φωτιάδης, Κ. : Β′ 221, 226, 255, 257, 260, 287, 315

Χαιρετάκης, Ἰ.: Β′ 80
Χαιρετάκης, Μ. : Β′ 80
Χαιρέτης, Ἀ : Λ′ 261
Χάλαρα : Β′ 238
Χαλέπα (οἰκ.) : Α′ 40, 112, 139, 145, 264, 267, 272, 292, 330· Β′ 4, 6, 144, 260
Χαλέπας σύμβασις 1878 : Α′ ξ′, ξθ′
Χαμαλεύρι (οἰκ.) : Α′ 137· Β′ 289, 303
Χάμδι Πασᾶς : Α′ 79
Χαμὴτ Βέης : Α′ 172· Β′ 68, 70, 72, 77, 85, 86, 162

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Χαμπτὶ Βέης : Α′ 269
Χάνι Μπαμπαλῆ· νῦν Ἅγιοι Πάντες (οἰκ.) : Α′ 302
Χανιά : Α′ ις′, κδ′, κθ′, μα′, μβ′, μγ′, μς′, μζ′ μη′, νβ′, νδ′, νε′, νζ′, νθ′, ξη′, 14, 17, 20, 26, 31, 41, 42, 44, 58, 59, 70, 74, 85, 86, 106, 112, 113, 124, 126, 127, 135, 137, 182, 234, 235, 246, 250, 254, 257, 261, 262, 282, 283, 285, 288, 293, 296, 298, 304, 305, 328, 338, 380, 392, 394, 403· Β′ 4, 11, 18, 20, 21, 28, 38, 50, 51, 52, 56, 57, 60, 61, 63, 65, 68, 71, 74, 75, 79, 81, 82, 85, 88, 89, 91, 100, 101, 102, 103, 106, 115, 116, 123, 125, 127, 131, 132, 135, 136, 138, 139, 141, 146, 148, 156, 162, 163, 164, 181, 182, 183, 185, 192, 215, 225, 226, 232, 240, 244, 247, 248, 251, 254, 256, 257, 269, 270, 272, 278, 279, 281 282, 283, 284, 296, 299, 303, 306, 309, 316, 317, 329, 341, 350, 353, 367, 380, 390, 403, 407, 408, 415· βλ. καὶ Προξενεῖον καὶ Πρόξενος Ἀγγλίας – Αὐστρίας – Γαλλίας – Ἑλλάδος – Η.Π.Α. – Ἰταλίας – Ὁλλανδίας – Ρωσίας – Σουηδίας ἐν Χανίοις
Χανιὰ (πλοῖον) : Α′ 407· Β′ 18, 55
Χανίων διοίκησις : βλ. Χανίων τμῆμα
Χανίων νομός : Α′ νθ′
Χανίων σαντζάκι : βλ. Χανίων τμῆμα
Χανίων τμῆμα : Α′ ις′, κδ′, λζ′, μη′, νθ′, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 39, 135, 154, 182, 187, 228, 260, 268, 276, 301, 325, 335· Β′ 24, 77, 86, 98, 120, 128, 146, 151, 154, 188, 200, 201, 238, 256, 265, 284, 286, 298, 300, 302, 328, 334, 376, 407, 408
Χάντρης, Ἐ. : Β′ 180
Χάρακας : Β′ 107
Χαρασὸ (οἰκ.) : Β′ 225
Χαρατζῆς, Ἰ. : Β′ 217
Χάρκια (οἰκ.) : Α′ 238· Β′ 180, 189, 289, 303· βλ. καὶ Χαρκοκάβουσα
Χαρκιαδάκης, Π. : Β′ 107
Χαρκιᾶς, Μ. : Α′ 328
Χαρκοκάβουσα : Α′ 238· βλ. καί : Χάρκια· Καβούσι Ρεθύμνης
Χαρχάλας : Β′ 347
Χασὰν Βέης Δεμιραγαδάκης : Β′ 118, 127
Χασὰν Πασᾶς : Β′ 29, 37
Χατζάκης, Γ. : Β′ 9
Χατζάκης, Ἐ. : Β′ 71
Χατζῆ Ἀλῆ Ἐφέντης : Α′ 132
Χατζῆ Ἀναγνώστης : Α′ 126
Χατζῆ Ἀναγνώστου : Β′ 224
Χατζῆ Βεσὴμ Πασᾶς : Α′ 353· Β′ 111
Χατζῆ Γεώργιος : Β′ 217
Χατζῆ Γεώργιος Κοκκινάκης : βλ. Κοκκινάκης, Χατζῆ Γεώργιος
Χατζῆ Ἐμίνης Βαρβαρέσος : Β′ 118, 128, 131, 132
Χατζῆ Κασιμάτης : Β′ 54
Χατζῆ Μιχάλης : Β′ 118
Χατζῆ Χουσεῖν : Α′ 80, 81
Χατζηδάκης, Ἀ. : Α′ 106· Β′ 9
Χατζηδογιαννάκης : Β′ 157
Χατζηθωμᾶς, Κ. : Α′ κ′
Χατζημαρκαντωνάκης : Β′ 197, 198
Χατζημιχάλης Γιάνναρης : βλ. Γιάνναρης, Χατζημιχάλης
Χατζιράκης, Χατζῆ Μανόλης : Β′ 32
Χάττι Χουμαγιούν : Α′ κε′, λδ′, 50, 51, 52, 338, 339, 340, 341, 342, 347, 349
Χελιανὰ (οἰκ.) : Α′ 324
Χερσόνησος (οἰκ.) : Β′ 95, 141, 217, 220, 228, 231, 234, 235
Χηράκης, Ἰ. : Α′ 261
Χιονουδάκης, Σ. : Α′ λζ′· Β′ 103, 197, 199, 205, 212, 242, 244, 252, 256, 257, 263, 287, 288, 292, 293, 301, 314, 320, 321, 324, 249, 350, 360, 362, 365, 371, 373, 374, 377, 380, 382, 384, 386
Χίος : Α′ 273, 369· Β′ 223
Χοιρόσπηλο : Α′ 275
Χόνδρος, Ἐ. : Β′ 31
Χοστουλάκης, Γ. : Β′ 80
Χουδαβενδικιὰρ (πλοῖον) : Α′ ξε′, ξς′
Χουδέτσι (οἰκ.) : Α′ 113· Β′ 9, 51
Χούλης, Ζ. : Β′ 9
Χουμέρη Τεκές : Β′ 131
Χουμέρι Μυλοποτάμου (οἰκ.) : Α′ 331
Χουσεῖν Αὐνῆ Πασᾶς : Α′ νζ′, ξα′, 275, 280, 281, 283, 286, 287, 288, 292, 295, 296· Β′ 58, 69, 70, 72, 73, 74, 77, 78, 79, 85, 86, 98, 99, 100, 101, 102, 113, 116, 120, 121, 134, 144, 149, 157, 162, 166, 178, 185, 187, 192, 193, 197, 198, 203, 206, 210, 214, 215, 221, 223, 226, 229, 232, 235, 236, 237, 240, 241, 244, 251, 255, 257, 258, 262, 264, 266, 267, 271, 274, 286, 294, 300, 304, 306, 310, 313, 315, 317, 321, 323, 325, 329, 330, 331, 333, 334, 336, 338, 340, 344, 346, 348, 351, 353, 354, 355, 356, 358, 365, 371, 372, 373, 378, 384, 386, 390
Χουσελιανά : Β′ 230
Χρηστίδης, Ἰ. : Β′ 197, 198, 231, 255, 259
Χριστίνη (πλοῖον) : Α′ 162, 168
Χριστοδουλάκης : Β′ 9
Χριστοδουλάκης, Γ. : Β′ 80
Χριστοφοράκης, Μ. : Α′ 408
Χρύσανθος, ἱερεύς : Α′ 145
Χρυσοπηγῆς Μονή : Α′ κθ′
Χρυσουλάκης, Ἐ. : Β′ 90
Χρωασίδης, Μ. : Β′ 8
Χρωασίδου, Ἀ. : Β′ 8

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Χρωμοναστήρι (οἰκ.) : Β′ 190, 289, 303
Χώρα Σφακίων : βλ. Ἐμπρόσγιαλος
Χωράφια Μεγάλα (οἰκ.) : Β′ 99
Χωστὴ (οἰκ.) : Α′ 191, 194, 249, 250, 257, 260

Ψαθογιάννης : Β′ 230

Ψαρὴ Φοράδα : Α′ 370, 404
Ψαρουδάκης : Β′ 314, 324
Ψαρρᾶς ἢ Καλαματιανός, Γ. : Α′ 55
Ψηλορείτης : Α′ 180· Β′ 227
Ψυχρὸν (οἰκ.) : Α′ 351

Zouapse (πλοῖον) : Β′ 256, 279, 309, 357

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

ΤΕΥΧΟΣ Α΄[1]

Σελὶς ιθ΄, ὑποσημ. 1. Δέον νὰ προστεθῇ ὅτι καὶ ἡ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν ἐκδόσεως 171 ἔκθεσις τοῦ Καλοκαιρινοῦ ὑπὸ χρονολογίαν 16/28 Ἰουλίου 1867 (*Ἐκθέσεις*, τ. Α΄, σσ. 395–396) ἔχει δημοσιευθῇ ἀγγλιστὶ μετά τινων παραλείψεων καὶ διαφορῶν ὑπὸ χρονολογίαν 17/29 Ἰουλίου 1867 εἰς *Further correspondence respecting the disturbances in Crete: 1867. (In continuation of Correspondence presented to Parliament, February 11, 1867). Presented to both Houses of Parliament by command of Her Majesty*. 1867, σ. 227 : 1867–1868, [3965], LXXIII.

Σελὶς 166, στίχ. 32. Ἀντὶ «Μελιδόνα» νὰ γραφῇ «Μελιδόνη». Εἰς τὴν ὑποσημ. 3 ἀντὶ «Χφ. *Μελιδόνι*», νὰ γραφῇ «Μελιδόνι (τό)».

Σελὶς 177, στίχ. 10. Ἀντὶ «Ὀπισθοχωρησάντων» νὰ γραφῇ «Ὀπισθοπορησάντων». Εἰς τὴν ὑποσημ. 1 ἀντὶ «ὀπισθοχωρήσαντα» νὰ γραφῇ «ὀπισθοπορήσαντα».

Σελὶς 332, ὑποσημ. 1. Νὰ διαγραφῇ ἡ ὑποσημείωσις.

Σελὶς 385, στίχ. 8. Ἀντὶ «Μετόχιον» νὰ γραφῇ «Μετόχια».

ΤΕΥΧΟΣ Β΄

Σελὶς 131, στίχ. 27. Πρὸ τῆς λέξεως «Μπεάκην» νὰ τεθῇ κόμμα.

Σελὶς 329, στίχ. 23, *Β. Μπουμπουλάκης*. Πρόκειται περὶ τοῦ Ἀ. Ζ. Μπουμπουλάκη (πβλ. *Ἐκθέσεις*, τ. Β΄, σ. 386, ὑποσημ. 3).

---

1. Βλ. καὶ *Ἐκθέσεις*, τ. Α΄, σ. 413.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ Α'

Σελίς

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ..... θ'
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ..... κγ'
ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ ..... ξη'
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΑ ..... οβ'
ΕΚΘΕΣΕΙΣ 1–178, 4 'Απριλίου 1866–31 'Ιουλίου 1867 [1] 1–411
ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1866–1868 412
ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ 413

ΤΕΥΧΟΣ Β'

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ..... ζ'
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΑ ..... θ'
ΕΚΘΕΣΕΙΣ
179. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἐπιστολή, 5.8.1867 1
180. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 208, 6.8.1867 2
181. Ν. Σακόπουλος πρὸς 'Αλ. Κουμουνδοῦρον, ἐπιστολή, 7.8.1867 6
182. 'Ι. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 63, 7.8.1867 8
183. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἐπιστολή, 8.8.1867 11
184. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἐπιστολή, 9.8.1867 12
185. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἐπιστολή, 10.8.1867 14
186. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 216, 14.8.1867 15
187. 'Ι. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 66, 14.8.1867 19
188. Γ. Καλοκαιρινὸς πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 177, 14.8.1867 22
189. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 218, 20.8.1867 23
190. 'Ι. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 74, 21.8.1867 26
191. Γ. Καλοκαιρινὸς πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 178, 24.8.1867 26

---

1. Βλ. χρονολογικὸν κατάλογον τῶν ἐκθέσεων τοῦ τεύχους Α' εἰς *Ἐκθέσεις*, τ. Α', σσ. 415-420.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σελὶς

192. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 220, 28.8.1867 27
193. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 81, 28.8.1867 29
194. Γ. Καλοκαιρινὸς πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἐπιστολή, 28.8.1867 30
195. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 229, 3.9.1867 30
196. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 83, 4.9.1867 33
197. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 240, 10.9.1867 34
198. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 86, 11.9.1867 37
199. Γ. Καλοκαιρινὸς πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 182, 11.9.1867 38
200. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 252, 18.9.1867 39
201. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 94, 18.9.1867 41
202. Γ. Καλοκαιρινὸς πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 184, 19.9.1867 42
203. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 256, 24.9.1867 43
204. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 95, 25.9.1867 46
205. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 187, 28.9.1867 47
206. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 259, 1.10.1867 48
207. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 97, 3.10.1867 51
208. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 188, 4.10.1867 53
209. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 268, 8.10.1867 53
210. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 271, 9.10.1867 57
211. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 102, 9.10.1867 59
212. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 191, 10.10.1867 60
213. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 275, 15.10.1867 60
214. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 107, 16.10.1867 62
215. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 194, 19.10.1867 63
216. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 280, 23.10.1867 64
217. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 112, 23.10.1867 67
218. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 195, 23.10.1867 67
219. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 287, 29.10.1867 68
220. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 113, 30.10.1867 71
221. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 297, 6.11.1867 72
222. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 117, 6.11.1867 74
223. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 196, 6.11.1867 74
224. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 303, 13.11.1867 76
225. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἐπιστολή, 13.11.1867 78
226. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 118, 13.11.1867 78
227. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 308, 20.11.1867 81
228. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 121, 20.11.1867 84

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σελὶς

229. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 313, 21.11.1867 85
230. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 319, 27.11.1867 85
231. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 123, 28.11.1867 89
232. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 328, 4.12.1867 90
233. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἐπιστολή, 4.12.1867 93
234. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 125, 4.12.1867 94
235. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 199, 4.12.1867 96
236. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 333, 10.12.1867 97
237. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 126, 11.12.1867 100
238. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 129, 18.12.1867 102
239. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 347, 24.12.1867 103
240. Ν. Σακόπουλος πρὸς Χ. Τρικούπην, ἐπιστολή, 25.12.1867 105
241. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Χ. Τρικούπην, ἀριθ. 130, 25.12.1867 106
242 Ν. Σακόπουλος πρὸς Ἀρ. Μωραϊτίνην, ἀριθ. 1, 1.1.1868 108
243. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 11, 7.1.1868 111
244. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Ἀρ. Μωραϊτίνην, ἀριθ. 2, 8.1.1868 114
245. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 14, 11.1.1868 116
246. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 205, 14.1.1868 117
247. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 17, 15.1.1868 119
248. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 22 καὶ 23, 15.1.1868 122
249. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 3, 15.1.1868 122
250. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 206, 15.1.1868 126
251. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 27, 22.1.1868 127
252. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 6, 22.1.1868 129
253. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 34, 29.1.1868 129
254. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 9, 29.1.1868 131
255. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 207, 29.1.1868 132
256. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 35, 30.1.1868 133
257. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 42, 4.2.1868 134
258. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 10, 6.2.1868 136
259. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 48, 12.2.1868 137
260. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 11, 12.2.1868 141
261. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 13.2.1868 142
262. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 214, 17.2.1868 142
263. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 52, 18.2.1868 143
264. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 12, 19.2.1868 148
265. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 56, 26.2.1868 148

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σελὶς

266. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 17, 26.2.1868 150
267. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 63, 4.3.1868 151
268. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 4.3.1868 153
269. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 24, 4.3.1868 155
270. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 70, 10.3.1868 156
271. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 27, 11.3.1868 159
272. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 215, 11.3.1868 159
273. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 75, 17.3.1868 160
274. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 29, 18.3.1868 164
275. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 82, 25.3.1868 164
276. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 25.3.1868 167
277. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 30, 25.3.1868 169
278. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 223, 25.3.1868 170
279. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 87, 31.3.1868 171
280. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 32, 1.4.1868 174
281. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 93, 8.4.1868 174
282. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 8.4.1868 178
283. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 33, 8.4.1868 179
284. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 227, 8.4.1868 180
285. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἐπιστολή, 8.4.1868 181
286. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 99, 14.4.1868 183
287. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 15.4.1868 185
288. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 36, 15.4.1868 186
289. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 101, 22.4.1868 186
290. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 232, 22.4.1868 189
291. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 105, 28.4.1868 190
292. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 233, 28.4.1868 194
293. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 110, 4.5.1868 195
294. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 113, 5.5.1868 195
295. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 6.5.1868 199
296. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 42, 6.5.1868 200
297. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 118, 12.5.1868 200
298. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 12.5.1868 204
299. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 44, 13.5.1868 204
300. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 131, 20.5.1868 205
301. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 45, 20.5.1868 207
302. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 139, 26.5.1868 209

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σελίς

303. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 48, 27.5.1868 213
304. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 142, 3.6.1868 213
305. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 3.6.1868 216
306. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 53, 3.6.1868 217
307. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 240, 5.6.1868 218
308. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 241, 7.6.1868 219
309. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 157, 9.6.1868 219
310. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 9.6.1868 224
311. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 56, 10.6.1868 225
312. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 161, 17.6.186⟨8⟩ 227
313. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 57, 17.6.1868 232
314. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 244, 17.6.1868 233
315. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 168, 23.6.1868 234
316. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 23.6.1868 238
317. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 59, 24.6.1868 239
318. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 172, 1.7.1868 240
319. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 62, 1.7.1868 244
320. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 245, 1.7.1868 244
321. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 178, 7.7.1868 245
322. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 64, 8.7.1868 248
323. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 187, 15.7.1868 249
324. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 15.7.1868 252
325. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 67, 15.7.1868 253
326. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 247, 15.7.1868 253
327. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 191, 22.7.1868 254
328. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 22.7.1868 256
329. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 69, 22.7.1868 257
330. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 199, 29.7.1868 257
331. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 71, 29.7.1868 261
332. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 249, 29.7.1868 261
333. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 250, 3.8.1868 262
334. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 203, 4.8.1868 263
335. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 204, 4.8.1868 264
336. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 73, 5.8.1868 266
337. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἐπιστολή, 7.8.1868 267
338. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 212, 12.8.1868 269
339. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 12.8.1868 272

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σελὶς

340. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 75, 12.8.1868 273
341. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 251, 14.8.1868 274
342. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἐπιστολή, 15.8.1868 275
343. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 221, 18.8.1868 276
344. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 80, 19.8.1868 279
345. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 226, 25.8.1868 279
346. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 227, 26.8.1868 286
347. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 26.8.1868 287
348. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 84, 26.8.1868 288
349. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 252, 26.8.1868 288
350. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 230, 27.8.1868 290
351. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 236, 1.9.1868 290
352. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 2.9.1868 293
353. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 86, 2.9.1868 294
354. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 243, 9.9.1868 294
355. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 86, 9.9.1868 297
356. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 248, 15.9.1868 298
357. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 249, 15.9.1868 301
358. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 92, 16.9.1868 304
359. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 253, 18.9.1868 306
360. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 253, 23.9.1868 307
361. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 94, 23.9.1868 309
362. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 254, 23.9.1868 310
363. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 256, 24.9.1868 311
364. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 260, 29.9.1868 313
365. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 95, 30.9.1868 317
366. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 5.10.1868 317
367. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 6.10.1868 318
368. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 263, 7.10.1868 320
369. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 100, 7.10.1868 324
370. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 8.10.1868 325
371. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 10.10.1868 326
372. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 271, 13.10.1868 327
373. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 106, 14.10.1868 330
374. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 18.10.1868 331
375. Ν. Σακόπουλος πρὸς Ἰ. Δελιγιάννην, ἀριθ. 273, 20.10.1868 332
376. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 276, 21.10.1868 333

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σελὶς

377. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 108, 21.10.1868 335
378. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 264, 21.10.1868 335
379. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 265, 22.10.1868 336
380. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 283, 27.10.1868 337
381. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 28.10.1868 340
382. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 30.10.1868 341
383. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 291, 4.11.1868 341
384. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 112, 4.11.1868 343
385. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 5.11.1868 345
386. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 304, 11.11.1868 347
387. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 12.11.1868 349
388. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 307, 18.11.1868 350
389. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 18.11.1868 352
390. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 120, 18.11.1868 353
391. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 121, 18.11.1868 354
392. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 21.11.1868 354
393. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 313, 24.11.1868 355
394. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 123, 25.11.1868 358
395. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἐπιστολή, 26.11.1868 359
396. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 319, 2.12.1868 360
397. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 2.12.1868 362
398. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 129, 3.12.1868 363
399. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 327, 9.12.1868 364
400. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 137, 9.12.1868 366
401. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 275, 9.12.1868 367
402. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἐπιστολή, 9.12.1868 368
403. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 10.12.1868 369
404. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 335, 15.12.1868 369
405. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 16.12.1868 374
406. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 140, 16.12.1868 375
407. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἀριθ. 276, 16.12.1868 375
408. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 19.12.1868 377
409. Χ. Πετυχάκης πρὸς Ν. Σακόπουλον, ἐπιστολή, 19.12.1868 379
410. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 22.12.1868 379
411. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 343, 23.12.1868 381
412. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 344, 23.12.1868 381
413. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 23.12.1868 385

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σελὶς

414. Ν. Σακόπουλος πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἐπιστολή, 23.12.1868 386
415. Ἰ. Μπαρουξάκης πρὸς Π. Δελιγιάννην, ἀριθ. 144, 23.12.1868 387
416. Ν. Σακόπουλος πρὸς Ν. Obermüller, ἀριθ. 347, 28.12.1868 387

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ :

Ὁ Ὀργανικὸς Νόμος τῆς Κρήτης 1868 389
Λόγος ἐπικήδειος εἰς Νικόλαον Σακόπουλον ὑπὸ Γ. Φιλήμονος 421
ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ 423
ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΤΕΥΧΟΥΣ Α' (ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ) ΚΑΙ ΤΕΥΧΟΥΣ Β' 449

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΤΥΠΟΙΣ
"Π. ΚΛΕΙΣΙΟΥΝΗΣ,, Ο.Ε.
ΝΕΟΦ. ΜΕΤΑΞΑ 29 - ΑΘΗΝΑΙ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Δ
Τ. 2
διετ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens